44

HUGONIS GROTII
DE JURE
BELLI AC PACIS

LIBRI TRES,

Cum Annotatis AUCTORIS, nec non J. F. GRONOVII Notis, & J. BARBEYRACII Animadversionibus;

COMMENTARIIS

INSUPER LOCUPLETISSIMIS

HENR. L. B. DE COCCEII

SACRÆ REGIÆ MAJESTATI BORUSSICÆ QUONDAM A CONSILIIS SECRETIORIBUS,

Sub Titulo GROTII ILLUSTRATI antea editis, nunc ad calcem cujusque Capitis adjectis:

INSERTIS QUOQUE OBSERVATIONIBUS

SAMUELIS L. B. DE COCCEII

HENRICI FILII, REGNI BORUSSICI CANCELLARII, Ministri status intimi, & Aquilæ Borussicæ Equitis, Hæreditarii in Wusseken, Repko, Kleist, Laas, cet.

Adduntur tandem ipsius GROTII

DISSERTATIO DE MARI LIBERO,

Ac Libellus singularis

DE ÆQUITATE, INDULGENTIA ET FACILITATE.

TOMUS PRIMUS.

LAUSANNÆ,

Sumptibus MARCI-MICHAELIS BOUSQUET, & Sociorum.

MDCCLI.

HUGONIS GROTII
DE JURE
BELLI AC PACIS
LIBRI TRES,

Cum Annotatis AUCTORIS, nec non J. F. GRONOVII Notis, & J. BARBEYRACII Animadversionibus;

COMMENTARIIS
INSUPER LOCUPLETISSIMIS

HENR. L. B. DE COCCEII

SACRÆ REGIÆ MAJESTATI BORUSSICÆ QUONDAM A CONSILIIS SECRETIORIBUS,

Sub Titulo GROTII ILLUSTRATI antea editis, nunc ad calcem cujusque Capitis adjectis:

INSERTIS QUOQUE OBSERVATIONIBUS

SAMUELIS L. B. DE COCCEII

HENRICI FILII, REGNI BORUSSICI CANCELLARII, Ministri status intimi, & Aquilæ Borussicæ Equitis, Hæreditarii in Wusseken, Repko, Kleist, Laas, cet.

Adduntur tandem ipsius GROTII

DISSERTATIO DE MARI LIBERO,

Ac Libellus singularis

DE ÆQUITATE, INDULGENTIA ET FACILITATE.

TOMUS PRIMUS.

LAUSANNÆ,

Sumptibus MARCI-MICHAELIS BOUSQUET, & Sociorum.

MDCCLI.

EMINENTISSIMIS,

ILLUSTRISSIMIS, EXCELLENTISSIMIS,

REVERENDISSIMIS,

AMPLISSIMIS, GENEROSISSIMIS,

CLARISSIMIS,

ATQUE

ORNATISSIMIS

Dn. Dn. Dn.

PRÆNUMERATORIBUS ITALIS,

S. P. D.

MARCUS-MICHAEL BOUSQUET.

AUGUSTOS, Mæcenatesve ſibi quærant obſcuriorum librorum editores : ingens *Grotii* nomen ſuapte luce ſplendens, alieno quid indiget patrocinio ? Securus id animo reputans, opus inclytum magni illius viri jurium belli, atque pacis fontes

reſerans, ornatu novo, & comitatu interpretum illuſtriſſimorum factum ſplendidius emittere, præſtite, patronove nullo advocato, conſtitueram; cum ſubiit recordatio virorum, quorum adjutus ope tanto cum adparatu inceptum perſequi, atque tantillum intra tempus perficere valeo. Argumento itaque ſumto a gratiæ acceptæ, cui referendæ ſum impar, commemoratione, liceat mihi per vos *Eminentiſſimi* &c. &c. &c., ſacrum Vobis dicare id, quo vobis opitulantibus Reſpublica litteraria ditior futura eſt.

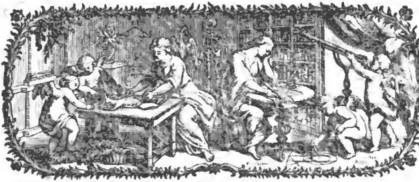
Ubinam, quæſo, cæterarum quotquot ſunt cultiſſimarum gentium contigiſſet, quod mihi anno proxime elapſo in Italia peregre agenti? Ea enim fuit comitas veſtra in me excipiendo; is aſſenſus in probando ſpecimine meo moliendæ novæ *Grotii* editionis, is concurſus, ea fiducia in prænumerando; ut vel ignaviſſimo, ac tardiſſimo cuique tam liberalis agendi ratio talium, tantorumque virorum, ad ſtrenue opus arduum exequendum addidiſſet animum.

En igitur Vobis *Eminentiſſimi* &c. &c. &c. dimidium Grotiani operis de Jure Belli, ac Pacis, veſtris Nomini-

Nominibus inſcripti, quorum, ſi mihi id faciendi a Vobis facultas detur, Tomi IV. pagina ultima ſeriem exhibebit, veſtri in eruditum orbem meriti, meique grati animi memoriam æternam ſervaturam.

Quod ſi paullulum tardior fui in præſtandis hiſce voluminibus, quam eram pollicitus, id, obſecro, ne negligentiæ, quin potius editoris noſtri conſilio tribuatis, qui corrigendis tot millibus mendorum, quibus adulterati ſunt a Typographo Wratiſlavienſi Commentarii Cocceiani, imparem ſe faſſus eſt, niſi trium menſium tempus præter illud, quod ſtipulatus eram, ei concederem; quo cunctando rem melius poſſet reſtituere, atque ex contaminatiſſima emendatiſſimam præſtare. Fidem vero ſuam quam adcurate liberaverit, ipſius Præfatio docet. Neque me, quod reliquum erat, partibus meis defuiſſe, elegantia typorum, chartæ, atque totius libri diſpoſitione nitidiſſima, ut artis noſtræ intelligentiſſimi, ſtatuatis, quicquam vereor. Valete, & favete!

LUDOVICO

LUDOVICO XIII.
CHRISTIANISSIMO
FRANCORUM ET NAVARRÆ
R E G I
HUGO GROTIUS.

A*Udet hic liber, Regum eminentissime, Tuum sibi augustum nomen inscribere, non sui, non Auctoris, sed argumenti fiducia, pro* Justitia *quippe scriptus: quæ virtus adeo Tua est, ut inde tuis meritis, & humani generis suffragio dignissimum tanto*

Rege cognomen tum acceperis, ut jam ubique JUSTI *appellatione non minus, quam* LUDOVICI *noſcaris. Specioſi Romanis Ducibus videbantur ex Creta, Numidia, Africa, Aſia, aliisque devictis gentibus tituli. At quanto Tuum illuſtrius, quo ſignificaris nullius populi, nullius hominis, ſed ejus, quod injuſtum eſt, & hoſtis ubique, & victor ſemper? Magnum putarunt Ægyptii reges, ſi patris hic, matris ille, fratrum amans alius dicerentur. At quantulæ hæ partes ſunt Tui nominis, quod non iſta tantum, ſed quicquid pulchrum & honeſtum excogitari poteſt, ambitu ſuo complectitur:* JUSTUS *es, cum Magni ſupra omne id quod dici poteſt Regis Patris Tui memoriam honoras ipſum imitando:* JUSTUS, *cum Fratrem modis omnibus, ſed nulla re magis, quam exemplo tuo inſtruis:* JUSTUS, *cum Sorores ſummis matrimoniis ornas:* JUSTUS, *cum ſepultas prope leges revocas, &, quantum potes,*

ruenti in pejus ſeculo temet opponis: JUSTUS, *ſed ſimul clemens, cum ſubditis, quos tuæ bonitatis ignorantia ab officii limite transverſos egerat, præter peccandi licentiam nihil adimis, nec vim adfers animis circa divina diverſum à te ſentientibus:* JUSTUS, *ſimulque miſericors, cum oppreſſos populos, afflictos Principes tua auctoritate relevas, nec fortunæ nimium licere permittis. Quæ tua ſingularis beneficentia, & in tantum Deo ſimilis, quantum humana natura patitur, me cogit, ut hac quoque publica allocutione gratias tibi pro me privatim habeam. Nam quemadmodum cæleſtia ſidera non tantum magnis mundi partibus ſe infundunt, ſed ad ſingula animantia vim ſuam patiuntur deſcendere; ita Tu, in terris benigniſſimum ſidus, non contentus erigere Principes, ſublevare populos, mihi quoque in patria male habito & præſidium voluiſti eſſe, & ſolatium.*

Accedit ad implendum Justitiæ orbem post actiones publicas etiam privatæ vitæ tuæ innocentia, & puritas, digna, quam non homines tantum, sed & ætheriæ mentes admirentur. Nam quotusquisque de plebe infima, imo de ipsis illis, qui a mundi consortio se absciderunt, ita se ab omnibus culpis immunem præstat, ut Tu in ea positus fortuna, quæ innumeris peccandi illecebris undique obsidetur? Quantum vero hoc est, inter negotia, in turba, in aula, inter tot tam diversa peccantium exempla id consequi, quod aliis solitudo vix, sæpe ne vix quidem, præstat? Hoc vero est non Justi tantum, sed & Sancti nomen in hac ipsa vita mereri, quod majoribus tuis Carolo Magno, & Ludovico piorum consensus post obitum tribuit: hoc est esse non gentilitio, sed suo proprio jure Christianissimum. Sed Justitiæ cum pars nulla a te aliena sit, illa tamen, quæ circa libri hujus materiam, id est, circa belli, pacisque consilia versatur, eo pro-

prie tua eſt, quo Rex es, & quidem Rex Francorum. Ingens hoc regnum tuum, quod per tanta, tam felicium terrarum ſpatia in utrumque mare procurrit; ſed majus hoc regno regnum eſt, quod regna aliena non concupiſcis. Dignum hoc tua pietate, dignum iſto faſtigio, non cujuſquam jus armis attentare, non veteres turbare fines; ſed in bello pacis gerere negotium, nec incipere niſi hoc voto, ut quamprimum deſinas. Quam vero pulchrum hoc, quam glorioſum, quam ipſi conſcientiæ lætum, ut ſi quando Te Deus ad ſuum regnum, quod ſolum tuo melius eſt, vocaverit, audacter poſſis dicere: Hunc ego a Te gladium pro Juſtitiæ tutela accepi, hunc tibi nullius temere fuſi ſanguinis reum, purum, inſontemque reddo. Ita fiet, ut quas nos nunc regulas ex libris petimus, in poſterum ex Tuis actionibus tanquam ex perfectiſſimo exemplari petantur. Quod ipſum cum ſit maximum, plus tamen

aliquid a te exigere audent Christianorum populi: ut scilicet exstinctis ubique armis pax sua non imperiis tantum, sed & Ecclesiis Te Auctore redeat, discatque nostra ætas arbitrium subire ejus ætatis, quam vera sinceraque fide Christianam fuisse Christiani omnes profitemur. Pertæsos discordiarum animos excitat in hanc spem recens contracta inter Te, & sapientissimum pacisque illius sanctæ amantissimum Magnæ Britanniæ Regem amicitia, & auspicatissimo Sororis Tuæ matrimonio fœderata. Difficile negotium, propter studia partium gliscentibus in dies odiis inflammata: sed tantis Regibus nihil dignum, nisi quod difficile, nisi quod aliis omnibus desperatum. Deus pacis, Deus justitiæ, Rex juste, Rex pacifice, cum aliis bonis omnibus, tum hac etiam laude cumulet Tuam Suæ proximam Majestatem. CIƆ IƆ CXXV.

LECTURIS *

Editionem suam novam †

S. P. D.

JOHANNES BARBEYRACIUS.

QUUM in eo essent Bibliopolæ solertissimi, ut eximium istud Opus, sæpius recusum, & recudendum, typis suis iterum committerent; ac in eo emaculando, & interpretando non parum operæ a me positum esse inaudivissent: mecum ultro egerunt, ut suppeditare vellem, si quid ad novam Editionem ornandam conferre commodum esset. Lubens amplexus sum occasionem oblatam de illis bene merendi, qui jus Naturæ, & Gentium, pro merito ejus, suâque ipsorum utilitate, amplectuntur, adeoque non possunt non maximi facere Auctorem nostrum, nobilissimæ artis quasi parentem. Et quamquam paullo plus temporis mihi relinqui, quam ferebant rationes Typographorum, valde optassem: tamen vel sic ea præstare me posse existimavi, de quibus suscipiendis nemo hactenus, quod sciam, serio cogitaverat. Rem omnem paucis accipe. Dum ab aliquot annis, *Lausannæ* adhuc degens, in eo totus eram, ut Libros hosce *de Jure Belli ac Pacis*, in Gallicam linguam verterem, & Notis perpetuis illustrarem, ad eum fere modum, quo adfine Opus SAMUELIS PUFENDORFII *de Jure Naturæ & Gentium*, plus simplici vice, jam in publicum emisi: necessarium mihi aliquatenus visum est, utilissimum saltem instituto meo felicius perficiendo, veteres Editiones Grotiani scripti, quæ præsertim vivo Auctore lucem viderunt, mihi comparare, & cum novissimis, quæ solæ omnium manibus teruntur, adcurate conferre. Nimirum sæpius observaveram, ejusmodi Librorum, quorum usus, & pretium postulat, ut identidem repetis vicibus præla exerceant, Editiones ultimas minus, ac minus tersas, purgatasque prodire ut plurimum: tantum abest ut

* Præfatio Editoris in priorem Editionem Anni 1720., cui subjicitur monitum de hac posteriore.

† Quæ prodiit Amstelodami anno 1735.

ut ſint emendatiores, quemadmodum titulus vulgo ementitur. Neque heic aliter ſeſe rem habuiſſe deprehendi. Immo priores illas, & optimas, quæ ad recentiores emendandas plurimum juvabant, ipſas haud raro manu medica egere, certiſſimis argumentis comperi.

Uſui mihi maxime fuit, quod attinet ad ipſum Opus, ſine Notis Auctoris, quæ poſtea acceſſerunt, prima omnium Editio, quæ ſub ipſius Auctoris oculis prodiit *Lutetiæ Pariſiorum*, anno Æræ vulgaris MDCXXV. Magnum deinde adjumentum adtulit illa anni MDCXXXII. minore forma, typiſque nitidiſſimis *Amſtelodami* excuſa, apud *Gulielmum Blaeu*, & *expreſſa ad exemplar ab ipſo Auctore recognitum, atque emendatum*, ut idem præſens *Amſtelodami, die* 8. *Aprilis* ejuſdem anni, teſtatur, in pagina poſt titulum averſa. Ex illis duabus Editionibus, aut ex alterutra, plurima loca emendavimus, quæ in omnibus, vel pleriſque poſterioribus vitioſa erant. De talibus autem emendationibus aliquando occaſione data, vel ubi conſultum videbatur, monuimus: ſed omnes indicare, ſuperfluæ cujuſdam fuiſſet diligentiæ; nec patiebatur Lectorum commoditas, ut his, & aliis hujuſmodi moles voluminis augeretur. Ut tamen, quid hac in parte præſtiterimus, Lectori manifeſtum fiat, aliquod heic ſpecimen exhibere placuit locorum, quæ tacitus, optimis Editionibus præeuntibus, correxi.

Non diu quærenda erunt exempla. Offert ſe ſtatim *Lib. I. Cap. III.* §. 17. *num.* 2. *init. Multi adverſus talem ſtatum quaſi bicipitem incommoda multa* ADFERUNT. Ita repoſuimus ex prima Editione, quum in aliis omnibus perperam legatur *deferunt. Lib. II. Cap.* 5. §. 9. *num.* 4. *Quod ſi* QUI *populi continentius egerunt, ut Romani* &c. Vox *qui*, manifeſto neceſſaria, ex omnibus Editionibus, poſt illam primam, hactenus abfuerat. Eodem Cap. §. 13. *num.* 1. eamdem ducem ſequutus, verba ſequentia ita edi juſſi: *Colligi videtur ex illis Dei verbis* APUD *Moſem* &c. quum in aliis omnibus antea ſcriptum fuiſſet, *ad Moſem*. Similiter *Lib. II. Cap. XI.* §. 18. *num.* 1. *pag.* 367. in fine: *Naturaliter videtur mihi* ACCEPTANTI *jus dari efficiendi, ut* &c. Illud *acceptanti* ex Editione prima reſtitutum eſt, ultimæ *acceptando* fecerant ex *acceptandi*, quod in Editionem anni 1632. prave irrepſerat. Ejuſdem Lib. *Cap. XX.*

§. 40.

§. 40. *num.* 1. *sub init. Sed & ob eas, quæ ipsos peculiariter non tangunt, sed in quibusvis personis jus naturæ, aut gentium immaniter* VIOLANT. Sic edidimus, ex Editione prima, & altera anni 1632; reliquæ enim omnes illud *violant* in *violantibus* auxerant, contra id, quod series orationis, & sententia manifesto postulant. Aliquando etiam plures exciderant voces, sensum plenum efficientes; cujus παροράματος exempla videre poteris paullo post locum jam jam adlatum, ubi monuimus, in Nota *qq* & *Cap XXIII. Lib. II.* §. 13. *num.* 1. ut ostendit Nota *kk* ibi subjecta. Neque enim Auctori ulla erat ratio tales sententias postea ejiciendi: in quod ante omnia adcuratissime inquisivimus heic, & alibi, quotiescunque aliquid quacumque de caussa mutandum, aut supplendum videbatur.

Hoc primum. Quod, quamvis in se spectatum non leve sit, & solum ad commendandam Editionem nostram sic satisfacturum erat: parum tamen est, si cum iis conferatur, quæ sine ullo auxilio, & ex proprio nostro Marte, exsequuti sumus, tum in contextu, tum in Notis Auctoris recensendis, & expendendis. Præcipua breviter enumerabimus: unde Lector æquus, & benignus facile judicare poterit, an operam nostram ultra modum venditemus.

Igitur non pauca loca immutavimus, aut supplevimus; quæ in omnibus Editionibus mendosa, aut manca erant, & adtendenti non possunt non talia videri: sive error, aut defectus a calamo Auctoris ipsius orti sint, sive ab Exscriptorum, aut Typographorum incuria, oculos Auctoris, dum raptim verba perlustrat, in repetitis etiam operis sui recensionibus, postea fallente. Exempla indicavimus *Lib. I. Cap. I.* §. 16. *num.* 7. *Nota* (dd) & *Cap. II.* §. 10. *num.* 4. *Nota* (tt): *Cap. III.* §. 11. *num.* 1. *Nota* (mm) & §. 16. *num.* 5. *Nota* (aa). *Lib. II. Cap. XII* §. 10. *Nota* (dd) & *Cap. XX.* §. 40. *num.* 4. *Nota* (tt) *Lib. III. Cap. XIII.* §. 1. *Nota* (bb). Sed non minus necessaria erat emendatio, aut additio in aliis locis; ubi non monuimus. En heic etiam specimina nonnulla. *Lib. I. Cap. II.* §. 8. *num.* 4. περὶ χρυσίου διαφέρεσθαι. Ita edidimus, ut habet PHILOSTRATUS, cujus hæc sunt verba, & ipsius Auctoris versio postulat: antea legebatur διαλέγεσθαι, quod mendum ab Editione anni 1632. ubi locus additus

fuerat, ad omnes poſtea Editiones propagatum. *Lib. II. Cap. V.* §. 22. bis emendavimus *Cibyra*, ex STRABONE, unde narratio facti petita eſt, pro *Libyca*, quod omnes Editiones inſederat, ab ipſa uſque anni 1632. cujus etiam hoc erat additamentum. Sequenti §. 23. prima Editio, & omnes aliæ hactenus habuerant: *τὺς νόμυς ἀπαγορεύειν* &c. ubi ex ARISTOTELE repoſuimus *ἀγορεύειν*, ut res ipſa requirit, & Auctoris interpretatio, alias contrarium ſenſum voci Græcæ habitura. *Lib. II. Cap. IV.* §. 3. circa initium: *Non fuerat congruum naturæ humanæ, quæ niſi ex ſignis* ANIMI *actus cognoſcere non poteſt.* Vocem *animi* addidi, quæ in præcedentibus legitur, nec ſine damno ſententiæ hinc abeſſe poteſt; aberat tamen jam in prima Editione. Ejuſdem Lib. *Cap.* IX. §. 7. in fine: *contra eos à communi ſociorum* CONCILIO *res judicata eſt.* Vox *concilio*, omnino neceſſaria, in Editione anni 1632. ubi exemplum additum, exciderat: unde nil mirum, ſi in nulla ſequentium hactenus ſuppleta fuerit. Sic *Cap.* X. ſequenti §. 6. *Quarto non teneri eum ad* RESTITUENDOS *fructus* &c. omiſſionem vocis *reſtituendos*, adeo manifeſtam, quum in primam Editionem irrepſiſſet, omnes deinceps religioſe ſervaverant. Non ita obvia, ſed tamen adtendenti ad ſeriem orationis facile patere poterat ea, quæ reperiebatur ejuſdem Libri *Cap.* XII. §. 12. *num.* 1. *Ut etiamſi nec celatum quidquam ſit* &c. SI *in re tamen deprehendatur inæqualitas* &c. Particula *ſi* in omnibus Editionibus deerat, quæ tamen ad ratiocinationis nexum omnino eſt neceſſaria. *Cap.* XXI. §. 11. *init. occaſione quidem alicujus peccati* ALIENI &c. Illud *alieni* in nulla hactenus Editione comparuerat; quod tamen ſententia manifeſto poſtulat. Aliquando verba ſupervacanea relicta fuerant, quæ ſenſum turbabant: cujus rei exemplum luculentum videre poteris *Lib.* II. *Cap.* VII. §. 2. *num.* 1. *Nota* (aa). Senſui etiam nonnunquam nocuerat prava interpunctio, conſtanter ſervata: adeo ut, propter tale vitium, *Lib.* III. *Cap.* XI. §. 6. *num.* 1. *Phocenſes*, in *Græciâ*, *conſanguinei* ſtatuantur *Caritum* in *Etruriâ*, ac propterea Auctor noſter à GRONOVIO carpatur, & hic ſe ipſum inanibus conjecturis, ad detegendum fontem erroris, torqueat; ut ex iis, quæ *Notæ* illius 47. ſubjeci, cuivis intelligere licet. Sed hæc abunde ſufficiunt, ad oſtendendum quam neceſſaria fuerit opera noſtra in

in emaculandis, & restituendis locis non paucis posita, ubi nullum erat à prioribus, & emendatissimis Editionibus subsidium. Præterea rem prope immensi laboris adgressus sum, ad quam nullus horum Librorum Interpres, & ne quidem Eruditissimus J. FRIDERICUS GRONOVIUS, umquam data opera animum intenderant, sed tantum prout memoria suggerebat, aut aliud agendo dabatur occasio: ut nimirum omnia loca Scriptorum, Veterum præsertim, quæ ab Auctore nostro adferuntur, aut indicantur, in ipsis fontibus, quantum fieri posset, quærerem, & plerumque adcurate expenderem. Hoc autem, ut utilissimum, aliquando etiam valde necessarium erat ad mentem Auctoris intelligendam: ita ad infinitos errores animadvertendos, tum in numeris Librorum, Capitum, Versuum, tum in designatione Scriptorum laudatorum, tum in verbis eorum referendis, tum in rebus ipsis, plurimum mihi profuit, & lectoribus, spero, commodum erit. Qui Editionem nostram cum quibusvis aliis conferre voluerit, is statim deprehendet innumera ejusmodi passim emendata, & in ipso contextu, & in margine, & in Notis, etiam ubi Auctori propositum erat quam adcuratissime loca in testimonium, aut illustrationem adducta referre, & facillima quærentibus reddere. Aliquando mendum erat in numero Libri, nonnumquam in numero Capitis, aut Versus, haud raro in utroque. Interdum etiam unum Opus Auctoris cujusdam pro alio indicabatur: exempli gratia, PLUTARCHI *Themistoclis* Vita, pro *Artaxerxis*; *Lib.* I. *Cap.* III. §. 16. *num.* 3. HERODOTI *Urania*, seu *Lib.* VIII. pro *Calliope*, seu *Lib.* IX. laudabatur *Lib.* III. *Cap.* XI. §. 3. *num.* 2. Ubi, quod obiter observo, error inde manasse videtur, quod Editio Herodotea HENRICI STEPHANI, pure Græca, qua Auctor noster utebatur, sic mendosa sit in titulo paginæ, unde locus adlatus depromtus fuit: quo modo potuit alibi nonnumquam Auctor deceptus in errorem Lectores conjicere: plerique tamen ex ipsius festionatione, aut incogitantia nati videntur. Sic ab ipsius manu omnino est, quod *Lib.* II. *Cap.* XXI. §. 13. *num.* 2. *Nota* (n) PHILONIS scriptum laudetur *De Pietate*, quod nullum exstat, pro libro *De Nobilitate*; ut ibidem observavi. Ejusdem Libri *Cap.* præcedenti XX. §. 30. Nota (r) remittimur ad *verba* LUCÆ

apud Xiphilinum; quæ verba sunt *Marci Antonini* Imp. ut in subjecta Nota nostra ostendimus. Sed est etiam ubi Scriptor unus pro alio certissimè indicatur: ut ISOCRATES, pro DIONYSIO HALICARNASSENSI, *Lib.* II. *Cap.* IV. §. 2. ubi vide *Notam* (aa); alibi, pro ÆSCHINE, *Cap.* XXIII. §. 8. *num.* 1. ut patet ex *Nota* (ee) Vicissim DEMOSTHENES pro ISOCRATE, *Lib.* II. *Cap.* XV. §. 6. *num.* 1. Alias HIPPODAMUS, pro HIPPARCHO, *Lib.* II. *Cap.* V. §. 12. *num.* 3. LYSIAS, pro ANDOCIDE, *ibid.* §. 13. *num.* 2. SENECA, pro PLINIO, *Lib.* II. *Cap.* II. §. 2. *num.* 2. *Nota* (o) JUSTINUS, pro CURTIO, ejusdem Libri *Cap.* VII. §. 9. *num.* 3. ubi vide, quæ subjecimus *Nota* 62. Immo EUTROPIUS, Auctor *Breviarii* Latini, pro DIONE CASSIO, Historico Græco, testis indicatur vocis ἀντίψυχοι, de Vadibus usurpatæ, *Lib.* II. *Cap.* XXI. §. 11. *Nota* (k). Aliquando duo loca diversorum Scriptorum in unum compinguntur, ut SERVII, & SENECÆ, *Lib.* II. *Cap.* II. §. 13. *num.* 5. *Nota* (p).

Sæpissime autem Auctor, unde aliquid petitur, simpliciter nomine suo indicabatur, nulla mentione facta Operis, Libri, nedum Capitis, aut Versus; adeo ut si quis locum quærere voluerit, quem numquam legerat, aut cujus non meminerat, omnia Opera laudati Scriptoris ei pervolvenda fuerint: quod ita molestum est, præsertim si magnæ molis sit collectio, qualis haud raro occurrit, ut plerique Lectores malint Auctori, forte perperam alios in testimonium vocanti, fidem habere, aut rem, de qua agitur, non satis intelligere, quam tantum laborem quærendi in se suscipere, cum periculo etiam operæ frustra impensæ. Aliquando equidem, vel ex Indicibus, vel ex memoria nostra, vel ex re ipsa, loca quædam haud ita difficulter potuimus invenire. Sed plerumque inde nihil nobis erat subsidii, ut ex propria experientia quivis, si velit, facile poterit intelligere. Hoc tamen non obstitit, quominus loca fere omnia, quæ alicujus erant momenti, citius, aut serius invenerimus: adeo ut quæ adhuc invenienda supersunt, aut a nobis investigari non potuerunt, quod Libri, unde adducuntur, non essent ad manum, paucissima sint, præ maximo numero repertorum, & adcuratissimè à nobis vel in ipso contextu, vel in margine, vel

vel in Notis, designatorum. Nonnumquam ipsum nomen Scriptoris, ex quo verba quædam Auctor noster exscripserat, incuria nescio cujus, omissum fuerat, ut DIODORI SICULI, *Lib.* II. *Cap.* XX. §. 30. *Nota* (s). Sunt etiam loca, quæ diu frustra quæsita, quantumvis pertinaci labore, numquam reperire potuissemus, nisi forte aliud agendo sese nobis ex improviso obtulissent. Et tamen talia interdum pessime adlata, aut aptata, deprehendimus: cujus rei specimen suppeditabit fragmentum *Dionysii Milesii* apud PHILOSTRATUM, unde Auctor noster tacitus illud retulerat, *Lib.* II. *Cap.* XXV. §. 9. *num.* 1. ubi vide *Notam* (99).

Sed & alibi, sive facile, sive difficulter loca laudata inventa a nobis fuerint, errores bene multos observavimus, tum in locis Auctorum exscribendis, aut vertendis, tum in eorum ad rem ipsam, de qua agitur, adcommodatione. Horum omnium exempla volumen aperienti statim sese offerent. Loci simul perperam descripti, & versi, unum indicare suffecerit: is est JOSEPHI, cujus verba referuntur *Lib.* 1. *Cap.* IV. §. 7. *Nota* (y). Auctor noster ut probet, secundum quosdam, spem resurrectionis caussam fuisse introducti moris sepeliendorum corporum, *Lib.* II. *Cap.* XIX. §. 2. *num.* 3. locum adfert PLINII, qui tamen nil habet, quod ad rem faciat. Eodem Capite, §. 3. *num.* 2. Sepulturam deberi mortuis, inter alia, probatur ex juramento *Græcorum* adversus *Persas* militantium, ubi tamen de sociis solis agitur, ut patet ex loco DIODORI SICULI, quem Auctor noster in animo habuit, & ego adtuli in *Nota* (hh). Unde etiam exemplum petere potes curæ non pœnitendæ in toto isto Opere passim adhibitæ, ut scilicet multa ex Historiis, & Antiquitate, sine teste, sine auctore, prolata, ubinam reperirentur, indicarem, quotiescunque res alicujus erat momenti, nec omnibus obvia. Aliquando facta, vel dicta diversorum, aut diversa, inter se confunduntur. Sic *Lib.* II. *Cap.* XXII. §. 1. *num.* 2. ex LIVIO dicitur, *Antiochum*, falso aliquo prætextu, in *Romanos* bella suscepisse; ubi tamen de *Ætolis* agitur, non de illo Rege. *Brasidæ* Lacedemonio tribuitur cavillatio, quæ Præconis est ab *Atheniensibus* missi, *Lib.* II. *Cap.* XVI. §. 6. Ubi de bello *C. Jul. Cæsaris* cum *Germanis* sermo fit, *Lib.* I. *Cap.* III §. 5. *num* 4. confunditur

funditur prœlium adversus *Usipetes*, & *Tenchteros* commissum; antequam *Cæsar* primum ponte *Rhenum* trajiceret, cum victoria fere biennio post de *Treviris* ab ipso relata: simulque caussa, propter quam *Cæsarem* dedi *Germanis* censuerat *Cato*, pervertitur. Nonnunquam una, eademque res, bis, tamquam diversa, narratur, ut judicium *Arriani* de vindicta *Alexandri* in *Persas*, *Lib.* II. *Cap.* XXI. §. 8. *num.* 2. ubi vide *Notam* (ii). Immo est ubi Auctor noster contrarium plane adserit ejus, quod dicitur in loco, unde palam, vel tacite hausit id, quod statuit. Exempli gratia, *Lib.* II. *Cap.* VII. §. 4. *num.* 3. vult, *Solonem* legibus suis cavisse, ne Parentes tenerentur Liberis naturalibus aliquid relinquere; quum tamen Legislator ille tales Liberos contra solverit necessitate alendorum Parentum, ut patet ex PLUTARCHO, cujus locum adduxi in *Nota* (ee). Nam & aliquid de facultatibus paternis Nothis relinqui debuisse, constat ex iis, quæ habet JOHANNES MEURSIUS, *Themid. Attic. Lib.* II. *Cap.* XII. Talia *παροράματα*, aut *ἁμαρτήματα μνημονικὰ*, aliquando plura intra paucas lineas occurrunt, ut *Lib.* I. *Cap.* III. §. 8. *num.* 7. *Nota* (x). Et illis scatent *Capp.* XVIII. & XIX. *Lib.* II. quemadmodum ex speciminibus ibi adlatis adparet, & Notæ nostræ Gallicæ copiosius ostendent.

In iis omnibus aliquid humani passum esse Virum Summum, si quis miretur, ego vicissim mirabor, quod ei in mentem non venerit, hoc esse vitium commune omnium hominum, etiam Eruditissimorum, ut non semper ad omnia satis adtendant. Præterea id nostro accidit, quod iis solenne est, qui magna memoria pollent, ut scilicet illi nimis secure confidant. Adde quod variis distractus negotiis, & studiis, eo tempore sic satis brevi, quod in hoc opere elaborando consumsit, forte etiam non paucis eorum Librorum, quos tanto numero laudavit, destitutus; non potuit semper adcurate omnia expendere. Hinc licet infinita ejus esset lectio, & vix ullum, puto, Auctorem indicaverit, cujus scripta non perlegisset, aut saltem perlustrasset; aliquando loca quædam ex aliis, tunc minime inspecta, tacitus exscripsit, & sic in errorem delapsus est, ut ex certissimis indiciis deprehendi. Exemplum manifestum habes *Lib.* II *Cap.* XVIII. §. 1. *Nota* (a). Ubi verba CUJACII pro verbis VAR-

RONIS

RONIS adfert, errantem sequutus DIONYSIUM GOTHOFREDUM in *L.* 17. *D. De Legationib.* ut alibi eodem festinanter lecto, etymologiam vocis *Territorium*, a *terra* petitam, FRONTINO tribuit, quæ CUJACII etiam est, *Lib.* III. *Cap.* VI. §. 4. *num.* 2. Sic *Lib.* I. *Cap.* II. §. 3. *num.* 2. verba tanquam PLINII refert, quorum pars tantum apud illum scriptorem legitur, ut in *Nota* (ee) ibi monui. Post Notam illam autem typis mandatam, casu reperi fontem erroris, in MARCI LYCLAMA, Jurisconsulti Frisii, *Membranis*, quæ anno 1608. prodierant, *Lib.* VII. *Eclog.* XLII. *pag.* 394. ubi conjunctio illa duorum locorum perperam facta eodem plane modo legitur.

Neque talia, aut etiam graviora peccata, ad res ipsas spectantia, sine exprobratione notari, Auctor ipse, si in vivis esset, ægre ferret. Quin potius, quo erat ingenio, monentibus gratias habiturum, & acturum fuisse, mihi persuasum est. Nonnulla ipse, postquam animadvertit, statim emendavit, ut ex comparatione priorum Editionum aliquoties observavi. Exempli gratia, *Lib.* II. *Cap.* XXIV. §. 3. *num.* 1. in primâ Editione JOSEPHO verba tribuebat, quæ PHILONI postea restituit. *Lib.* II. *Cap.* XVIIII. §. 7. in eadem Editione, ubi dictum quoddam *Scipionis* ex LIVIO narraverat, à VALERIO MAXIMO *hanc ei tributam vocem* addebat: *Isto te metu, Hanno, fides civitatis nostræ liberat.* Distinxit deinde sic, quæ male confuderat: *Valerius Maximus Consulibus Romanis in facto simili, sed antiquiore, hanc tribuit vocem; Isto te metu &c.* *Lib.* II. *Cap.* XV. §. 3. *num.* 1. de loco SENECÆ Patris ita habet prima Editio: *Non ad antiquos illos Imperatores pertinet, id est, belli duces, sed ad Cæsares, qui jus omne Populi in se transferebant.* At nunc ibi contra legimus: *Ad antiquos eos pertinet, qui speciale ejus rei mandatum acceperant.*

Libere igitur, sed modeste, ejusmodi *maculas*, à nobis observatas, *quas aut incuria fudit, aut humana parum cavit natura*, ad utilitatem Lectorum, indicare nos posse putavimus, salvo honore Viri Magni, cujus eruditionem, ingenium, judicium, virtutes, nemo est qui pluris faciat, quam nos. Neque heic substitimus: sed etiam, sicubi nobis haud satis recte ratiocinari visus est, aut principia parum firma ponere (quod non potuit non aliquando evenire illi, qui in vastissima disciplina, arte, &

via,

via tradenda, glaciem frangebat,) id simpliciter, & candide monuimus in *Notulis* nostris; *de quibus jam aliquid dicendum, ut, quales illæ sint, & quid in illis quæri debeat, quisque scire possit.

Et primo quidem, ut ipsa adpellatio statim innuit, in eis quam brevissime, quæ dicenda erant, exprimere mihi propositum fuit, ne moles voluminis, jam satis spissi, nimis augeretur: qua de caussa etiam nonnulla, quæ in contextu jam posita, noster immemor in Notis suis, totidem verbis, aut eodem plane sensu, repetierat, audacter expunximus.

Duplicis autem generis sunt *Notulæ* nostræ, in universum spectatæ. Aliæ enim, quas *criticas* vocare licet, in eo positæ sunt, ut vel rationem emendationum, aut supplementorum, ubi id consultum visum est, reddant; vel Auctoris *παροράματα* in male referendis, aut aptandis verbis Scriptorum laudatorum, quando etiam utile existimavi, indicent; vel originem errorum ejus ostendant; vel sine teste prolata idoneis auctoritatibus firment, aut alia ejusmodi doceant. Interdum etiam, sed raro, & obiter, natas mihi conjecturas proposui, de emendandis locis Veterum quibusdam, quæ in ipsis fontibus vitiosa videbantur. Alterius vero generis Notulæ nostræ *ad res ipsas pertinent*, & in eis modo Auctoris mentem, ubi obscurior, etiam adtendentibus, esse potest, breviter exposui; modo ejus errores, circa principia, aut ratiocinationes, indicavi, in præcipuis saltem argumentis. Neque enim ratio brevitatis, jam adlata, patiebatur ut omnia expenderem, aut quidquam fusius deducerem. Hinc sæpissime satis facere me posse putavi, Lectorem tantum remittendo, vel ad Opus eximium PUFENDORFII *de Jure Nat. & Gent.* ac nostras in eum Gallice versum *Notas*, jam plus semel editas; vel ad ejusdem Libri Compendium, cui titulus, *de Officio Hominis, & Civis*, nostris etiam Notis Gallice illustratum, & sæpius recusum; vel ad Notas nostras in hos ipsos Libros *de Jure Belli, ac Pacis*, qui Gallice versi, haud ita post longum tempus, Deo dante, publici juris fient. Ex illis Versionibus nostris, ita adornatis, peti poterit, ut speramus, justus in utrumque Auctorem Commentarius, qui & ad intelligendos duos illos Juris Naturalis, & Gentium Interpretes palmarios, & ad intima

intima nobilissimæ, utilissimæque disciplinæ adyta penetranda, nisi fallor, satis erit; viam certe facilem sternet. Commentatores autem, quos satis multos, nonnullos molis haud exiguæ, noster hic habuit, quam parum nobis adjumenti in toto isto negotio adtulerint, ex collatione patebit; & de eo aliquid forte dicemus in Præfatione ad Versionem jam memoratam. Necessaria tamen fuisse ea omnia, quæ præstitimus, præstare saltem conati sumus, vel ex eo intelligi potest, quod stylus Auctoris brevissimus per se satis negotii facessat Lectoribus, & adtentos quam maxime postulet: ut minimus error sive in rebus ipsis, sive in verbis, difficultates inextricabiles nonnumquam parere queat.

Habes heic etiam, LECTOR, V. C. JOANNIS FRIDERICI GRONOVII Notas, quæ, ex quo lucem primum viderunt, Editionibus omnibus sequentibus comites datæ sunt, & propter famam viri, sequuturis adhuc, ut conjicere licet, porro dabuntur. In illis expendendis, & emendandis, aut notandis erroribus, quibus scatent, amplissimus se nobis obtulisset campus, sed & ingratissimus labor subeundus fuisset: id vero nec tempus, nec animus sinebat. Absit ut meritis Viri Celeberrimi quidquam detrahamus. Sua manet, & manebit illi laus in perpetuum, eruditionis profundæ, lectionis diffusæ, & acuminis miri in rebus Grammaticis, & Criticis, quæ in scriptis ejus, cedro dignis, ubique micant. Sed si verum dicere volumus, huic nostræ disciplinæ Juris Naturalis, & Gentium, ne de aliis dicam, non eam operam dederat, ut in Auctore nostro interpretando talem se præstare posset, qualem, exempli gratia, in LIVIO recensendo, & explicando omnes mirantur. Perpauca heic sunt bonæ frugis: plurima supervacua, & quæ vel aliis tantum verbis sensum Auctoris satis clarum exhibent, vel usui esse possunt solis tyronibus in Lingua Latina, quales certe esse non debent, qui hoc Opus legere adgrediuntur. Sed & a mente Auctoris nostri, cujus principia non satis intelligebat, Vir Doctissimmus haud raro aberrat. Et ne putes nos id gratis adserere, specimina quædam Tibi dedimus, dum obiter Notas illius, inter recensendum Opus istud, perlustraremus. Vide exempli gratiâ, *Lib.* I. *Cap.* II. §. 10. *num.* 11.

Not. 77. & *Cap.* III. §. 8. *num.* 6. *Not.* 84. *Lib.* II. *Cap.* I. §. 3. *Not.* 34. & *Cap.* III, §. 4. *Not.* 12. *Cap.* IX. §. 11. *Not.* 67. *Cap.* XI. §. 7. *Not.* 60. *Cap.* XII. §. 18. *Not.* 89. &c. Immo in iis, quæ occurrunt, ad Antiquitates, & Artem Criticam ſpectantia, aliquando videtur plane alius, ac ubi in veteribus Græcis, aut Latinis exponendis verſabatur? ut *Lib.* I. *Cap.* III. §. 15. *Not.* 65, *Lib.* II. *Cap.* XXII. §. 1. *Not.* 7. & §. 5. *Not.* 16. *Lib.* III, *Cap.* XX. §. 7. *Not.* 21. & alibi. Talia, ut jam dixi, aliud agendo tantum notavimus: ne quis putet, nos probare ea, de quibus ſiluimus. Tantum abeſt enim, ut de omnibus Notis Viri Eruditiſſimi excutiendis cogitaverimus, ut contra in oculos incurrentes falſas explicationes aliquando data opera indicare noluerimus, quod verba Auctoris ſatis clara nobis viderentur, ut nemini adtendenti fraudi eſſe poſſet error interpretis. Neque etiam id negotii nobis datum putavimus, ut loca Veterum ab illo laudata in ipſis fontibus quæreremus, ſatis, ſuperque habentes, ſi errores in numeris ſponte ſeſe offerentes tolleremus, ut & menda ſive typographica, ſive orta e vitioſo codice, unde Notæ Viri Doctiſſimi primum editæ ſunt; neque enim ad manum fuit prima illa Editio. Vel ſic tamen longe emendatiores nunc prodeunt, ut ex collatione præcedentium Editionum cum hac noſtra cuivis manifeſtum erit.

Supereſt ut doceamus, quomodo Lector dignoſcere queat ea, quæ noſtræ induſtriæ debentur, ubi ſcilicet id egimus ut diſtingui poſſent, nulla comparatione cum aliis Editionibus inſtituta. Nam ut ex jam dictis intelligitur, plurima ſunt loca, vel ex veteribus Editionibus, vel ſine illarum ope, ex certiſſimis rationibus tacite emendata: tum errores in deſignatione Librorum, Capitum, verſuum &c. fere ſemper expunximus, nulla mentione facta, nullo indicio dato correctionis; quod molem voluminis inutiliter auxiſſet, & ſpeciem paginarum deformem aliquatenus reddidiſſet. Qua de cauſa etiam in margine, ubi addidimus titulum, numerum Libri, Capitis, Verſus, paginæ, nullam diſtinctionis notam ullibi adpoſuimus. Sed in ipſo contextu, aut in Notis, tales additiones ſignavimus duobus uncis, ſæpius hoc modo ( ), rarius iſto [ ]. *Notulæ* autem noſtræ vel ſeparatæ omnino ſunt, & tunc a Grotianis, vel

Gro-

Gronovianis distinguuntur litteris duplicibus ab initio positis, hac ratione (*aa*): primis autem nominis nostri in fine sic subjectis *J. B.* Vel Grotianis, aut Gronovianis permiscentur, & tunc plerumque illis subjiciuntur, duobus uncis formæ posterioris inclusæ, & nominis nostri primis litteris in fine additis: aliquando autem, ubi nimirum res ferebat, & illæ brevissimæ erant, intra ipsam Notam Auctoris, aut Interpretis, eodem adposito signo, collocantur; nisi quod heic haud raro nomen nostrum non adparet, sive quod res tanti non erat, seu quod omissum fuerit a Typographis, qui etiam uncos, vel alterutrum, alibi nonnumquam omiserunt, ubi tamen facile hoc a Lectore poterit animadverti.

Est & aliud, quo hanc nostram Editionem ornare, & faciliorem, ac utiliorem reddere lectionem Operis, ut magna rerum varietate, & copia referti, ita stylo brevissimo conscripti, plurimum voluissem, lubens etiam hunc in me laborem suscepturus: ut scilicet numeros, in quos singuli paragraphi distincti sunt, haud raro mutarem. Subdivisio illa non est a manu Auctoris, neque primarum post mortem ejus Editionum, & nescio a quo facta fuerit. Sed, quisquis ille sit, negligenter admodum in eo negotio se gessit, & aut parum intellexit seriem, ac discrimen rerum, & argumentorum, aut ad ea parum adtendit. Sæpissime ea distingui numeris videas, quæ manifesto conjungi debent: & vicissim in unum numerum conjecta, quæ distinguenda omnino erant. Hoc certe non potest non morari Lectorem nondum brevitati Auctoris nostri adsuetum: cui ex sola rectiori distinctione singulorum capitum statim lux orta fuisset. Sed tamen quum jam subdivisio illa, utut perperam concinnata, usu recepta quasi fuerit, & eam omnes in laudando Auctore nostro passim sequantur: dandum id mori putavi, ut ne illam immutarem. At vero in Versione mea Gallica, ubi plus juris hac in parte, & aliis, mihi sumere potui, singula quæque, prout res ipsa, & Lectorum commoda mihi postulare visa sunt, ubique separabuntur.

Nil aliud est, quod in limine heic Te moneam, LECTOR BENEVOLE, nisi ut ante omnia perlegere velis, & suis locis aptare EMENDANDA, & ADDENDA, quæ subjeci. Neque ideo

putes, negligenter curatam esse hanc Editionem, nec talem esse, qualem titulus profitetur. Vix fieri potest, ut in Opere præsertim tam longo, numquam remittatur diligentia, aut Editoris, aut Typographorum, aut eorum, qui speciminibus emendandis præsunt. Quodcunque peccatum tantilli momenti mihi visum est, dum folia transmissa perlustro, in commodum tuum notare non piguit: & si quæ supersint errata, a me non animadversa, ea facile a Te deprehensum iri confido. Quæ qualiacumque sint, hoc possum Tibi liquido adserere, nullam Editionem Grotiani Operis ita emendatam, & utentium utilitati adcommadatam hactenus prodiisse, Vale. Scribebam *Groningæ*, ipsis Kalendis Novembr. Anni Æræ Christianæ vulgaris M. DCC. XIX.

ITA præfabar ante annos quindecim, & quod excurrit. Quum autem de Opere recudendo cogitare necessum esset, omnia iterum recensui, & non pauca heic illic Notulis meis, ut fert earum modus, addidi. Plurima loca Auctorum laudatorum, ex iis, quæ nondum repereram, aut deficientibus tunc Libris, unde petita erant, quærere non licuerat, inventa postea signavi, ut jam in ipsis fontibus ea quoque inspiciendi cuivis sit facultas data: aliquando etiam indicavi, unde haberet Noster, quæ non suis auctoribus adscripserat, & quænam causa erroris ei fuerit. Ad summam in omnibus eandem rationem, ac antea, tenui, ut, quantum fieri posset, ornatior adhuc nova prodiret Editio. Vellem ut omnibus mendis typographicis vacua hæc esset: sed quum id vix sperari queat in ullo Libro typis describendo, nedum tali, quale est Opus istud Grotianum: quæcumque errata, aut omissa animadverti, quæ tantilli momenti essent, notavi; ut, postquam ex indice quis ea correxerit, nihil, puto, superfuturum sit, quod eum moretur. Ceterum e Versione mea, & Notis Gallice scriptis, ad quas, nondum editas, in priori recensione, remittebam, plenior eorum explicatio, quæ in Notulis meis dixi, & multa alia, quæ heic dici non erat mei consilii, peti jam possunt. Scribebam *Groningæ*, Nonis *Februarii*, Ann. M. DCC. XXXV.

VITA

VITA
HUGONIS GROTII.

FUISSE *ante secula aliquot plures in agro Delphensi, vulgò* Delphlandia, *illustrium familiarum arces, seu domos gentiles, quæ per injurias bellorum, tam finitimorum, quàm civilium, partim incendiis, partim devastationibus periêre, apud eos constat, qui illorum temporum res scriptis suis complexi sunt. Neque dubium illis est, fuisse inter eas, & arcem* Crayenburgiam, *cognomini genti propriam,* Delphos *inter, & Hagam sitam ad orientem illius fossæ, quæ* Corbulonis *creditur, &* Lugdunum Batavorum *ducit, eodemque, vel non longè ab illo loco, ubi hodie ea conspicitur domus, quæ* Crayenesta *vulgò dicitur, & à viro amplissimo* Herberto Beaumontio, *Proceribus Hollandiæ, & Westfrisiæ à Secretis, possidetur. Ut & hanc domum, Crayenburgicam puta, illam fuisse, ex qua originem suam traxit, vel potiùs una, eademque cum illa fuit ea familia, quæ hodie Grotiana dicitur, ex non obscuris indiciis colligitur, desumto* GROTII *nomine ex Belgico* DE GROOT, *quod propriè Magnum significat, & jam quadringentis abhinc annis illi familiæ inditum fuit ob eximium aliquod, uti credibile est, in patriam meritum: nam fuisse eos jampridem, qui ex eo stemmate nati sunt, ut patriæ suæ amantissimos, ita & juris publici strenuissimos, vel cum periculo suo assertores, ex publicis monumentis satis constat, Hi, destructâ cum pluribus aliis arce* Cra-

yenburgiâ, *cùm tutiores ſibi ſedes quærerent, in proximam tandem urbem,* Delphos *dictam, ſe recepere, ibique honorificè excepti, & ad primarias urbis dignitates admiſſi, perceptos honores, ſub eodem Magni cognomento in poſteris ſuis ad ætatem uſque noſtram continuavere, retentis ſemper Crayenburgicæ gentis inſignibus, quæ etiamnum familiæ Grotianæ, & quidem ei ſoli propria ſunt, tanquam certiſſimis originis ſuæ documentis. Ex hac progenie ortus* HUGO GROTIUS, *apud Belgas* DE GROOT, *natus eſt in urbe* Delphis *Batavorum, quæ inter primas eſt earum civitatum, penes quas eſſe jus ſupremæ in Hollandia poteſtatis, extra controverſiam eſt. Natalis ei fuit dies decimus menſis Aprilis anni milleſimi quingenteſimi octuageſimi tertii, reſurrectioni Dominicæ eo tempore ſacer. Patrem habuit* JOANNEM DE GROOT, *ejuſdem urbis Conſulem, & Academiæ Lugduno-Batavæ Curatorem, ad quem exſtant* LIPSII *epiſtolæ, illuſtris Viri* JANI DOUSÆ *verſus, & non pauca aliorum monumenta ejus nomini inſcripta. Matrem habuit* ALITAM AB OVERSCHIE, *ex primoribus ejuſdem civitatis ortam. Avus ei fuit ille* HUGO DE GROOT, *qui ex illuſtri Cornetziorum gente prognatus, primus Grotianum nomen in familiam ſuam transtulit. Quippe cùm circa annum trigeſimum ſeculi decimi quinti in* DIDERICO DE GROOT *ejuſdem itidem civitatis Conſule, & non paucis deputationibus ſatis claro, defeciſſet ſtirps maſculina, filia ejus* ERMGARDA DE GROOT, *domûs ſatis opulentæ hæres, viro Nobiliſſimo* CORNELIO CORNETZIO,

qui

qui genus ſuum ex ea Cornetziorum proſapia ducebat, qui ſub Ducibus Burgundiæ ex Gallia in Belgium migraverant, nuptura, matrimonium non iniit, niſi factâ conditione, ne qui ex eo naſcerentur maſculini ſexûs liberi, alio, quàm Grotiano nomine nuncuparentur; ita natus HUGO DE GROOT, *ejus* HUGONIS, *de quo loquimur, avus, vir ſupra, quam ea tempora ferebant, Latinarum, Græcarum, & Hebræarum quoque literarum ſciens. Utriusque familiæ, Grotianæ ſcilicet, & Cornetzianæ, nomina, inſignia, facultates, & honores conjunxit, redintegratisque in eo priſtinis Grotianæ domus dignitatibus, quæ jam ante tria ſecula in ea familia velut hæreditaria fuerant, & in parentem ejus, extra Hollandiam natum, conferri non potuerant, Senatoria, & Conſularia munia magno cum populi applauſu accepit, & geſſit. Uxorem duxit* ELSELINGAM HEEMSKERKIAM, *ex ea Heemskerkiorum domo ortam, quæ antiquitus inter nobiliſſimas Hollandiæ habita, præter alios eminentes viros &* JACOBUM HEEMSKERKIUM *patriæ dedit, qui rem ſtrenue gerendo ad Calpem occubuit. Per liberorum ſuorum matrimonia nobiliſſimis etiam domibus, ut ſunt* Almundana, *veniens è Toparchis Stridenis in Hollandia*, Reneſſia, *atque* Utenengia *apud Trajectinos ſe innexit. Sed ut ab avo ad nepotem, id eſt*, HUGONEM *noſtrum redeamus; vix credi poteſt, quàm ingentia à prima infantia ſua liberalis indolis, eminentis ſpiritûs, & indefeſſæ induſtriæ ſpecimina dederit: neque à parente viro literatiſſimo in tanta ſpe neglectus, ſed ante ſeptimum ætatis annum præceptoribus eru-*

erudiendus datus, tantos apud eos profectus fecit, ut ante nonum vitæ suæ annum versus fundere inceperit, ante duodecimum in Academiam Lugduno-Batavam deductus fuerit, ubi non tantùm Philosophiæ, Astrologiæ, & Matheseos, sed & Theologiæ, & Jurisprudentiæ tam fidelem navavit operam, ut tribus annis ibidem transactis, omnibusque, quibus se applicuerat, studiis absolutis, vix quindecennis in comitatum illustrissimi viri JOANNIS OLDENBARNEVELDII *Reipublicæ Hollandiæ Assessoris, & ad invictissimum tunc Principem* HENRICUM *Magnum Legati in Galliam proficiscentis se dedit. Ibi gradum in Jure consecutus, & ab Augustissimo Rege non torque tantùm aureâ, sed & effigie regiâ, ob incomparabilem in ista ætate eruditionem donatus, ingentem sui, & profuturam aliquando existimationem reliquit; in patriam reversus forensibus se rebus admovit. Ante decimum septimum ætatis annum causas publicè egit, & ante vigesimum quartum ad Fisci advocationem ab Hollandiæ, Zelandiæque Ordinibus vocatus est. Eo in munere tantâ se prudentiâ, curâ, atque integritate gessit, ut non tantùm auctum ei à proceribus Hollandiæ salarium, sed & ultrò in superiore Judicum consessu locus promissus sit. Sed ad altiora natus, & Majorum uti apparuit exemplo, rebus publicis destinatus, vacantem per obitum* ELIÆ OLDENBARNEVELDII, *qui fratri* JOANNI OLDENBARNEVELDIO *tunc Procerum Hollandiæ Assessori in hoc munus successerat, adsessuram Civitatis Rotterodamensis à Rectoribus ejusdem urbis, quæ secundum Amstelodamum plurimum in ærarium publicum confert,*

confert, oblatam ex amicorum consilio, & assentientibus Hollandiæ Proceribus, accepit anno post mille sexcentos decimo tertio, & ætatis suæ trigesimo. Diviserat jam tunc temporis, non plebis tantùm, sed & Magistratuum, Procerumque animos, orta ante annos aliquot de prædestinatione, & annexis ei quæstionibus controversia; aliis absolutam ex Joannis Calvini, *aliis conditione subnixam ex* Erasmi, Castalionis, Philippi Melanchthonis, *& aliorum sententia amplectentibus. Fovebaturque non Pastorum tantùm, sed & aliorum hominum res novas molientium artibus ea dissensio: adeò ut non obscurè pateret, magni aliquid per discrepantias illas tentari, & non minùs Reipublicæ, quàm Ecclesiæ vim intendi; quibus perpensis, & collatis cum iis, quæ in casu non absimili Lycestrianis temporibus agitata erant, oblati sibi ministerii functionem exercere recusavit vir perspicacissimus, nisi sub conditione, ne in potestate Magistratûs Rotterodamensis foret, eum unquam invitum ab eodem removere. Hac lege initam adsessuram tantâ diligentiâ, tantâque fidelitate exercuit, ut neque legitimi, id est, veteres, neque novi Magistratus quidquam in ministerio ejus invenerint, quod carpere, aut accusare possent. Per eam functionem non in conventum tantùm Ordinum Hollandiæ introductus, sed & pars factus est consessûs Curatorum Reipublicæ, qui velut vicariam Ordinum Hollandiæ potestatem exercent, eorumque nomine & fœderatorum Conventum frequentare solent. Cùmque jam ante annos aliquot in gratiam navigationis Indicanæ de jure istius commercii libellum scripsisset, maximæque super ea re con-*

tentiones Anglos inter, & Batavos mercatores ortæ essent,
1613. *componendis eorum controversiis, in Britanniam missus est; ubi & ab ipso Rege* JACOBO *sapientissimo sui seculi Principe, & ab eruditis ejus insulæ viris non exigua benevolentiæ signa accepit, propioremque amicitiam contraxit cum viro doctissimo* ISAACO CASAUBONO, *quem hactenus non nisi per literas suas coluerat. Gliscebant interim, crescebantque indies super diversitate dogmatum discrepantiæ. Jam pervenerant factiosæ dissensiones à Pastoribus ad plebem, à plebe ad Magistratum, à Magistratu ad Ordines Hollandiæ veros, & summos Reipublicæ Rectores, ab Ordinibus ad Principem* MAURITIUM, (*cujus parens* GUILHELMUS *Arausionensium Princeps in eadem præfectura constitutus, quoties ad eum similes de Religione quæstiones delatæ erant, semper testatus erat, earum cognitionem non ad se, sed ad Ordines cujusque Provinciæ pertinere;*) *à* MAURITIO *ad Delegatos fœderatorum, quibus nihil juris esse in singularum nationum subditos, jam sæpe demonstratum erat, & demonstratum est apertiùs, nemine postea contra nitente. Neque deerant inter ipsos Magistratus, ipsosque Reipublicæ proceres, qui incontestabile in res Ecclesiasticas Ordinum Hollandiæ arbitrium ad eosdem Delegatos deferrent. Illi auctoritate Principis* MAURITII *nixi, omnia jura in se trahere, Proceres Hollandiæ, qui plus quàm dimidiam partem subsidiorum in ærarium publicum conferebant, quorumque opibus nonnulli eorum ad commune fœdus perducti erant, subditorum instar habere, optimum, & fidissimum quemque è sede Magistratûs depellere,*

lere, OLDENBARNEVELDIUM, HOGERBETIUM *&* 29. Aug. 1618.
GROTIUM *hunc nostrum, illum universæ Hollandiæ, horum alterum civitatis Lugdunensis, alterum Rotterodamensis Assessores in custodias trahere, delegatos illis judices dare, illegitimo modo accusare, indefensos damnare:* OLDENBARNEVELDIUM *septuagesimum secundum ætatis annum agentem capitali supplicio plectere, reliquos duos ad perpetuos carceres mittere, & omnia eorum bona publicare: nitentibus contra, & vim auctoritati suæ inferri frustra clamantibus ipsis Hollandiæ Ordinibus, donec optimis quibusque à muneribus suis dimotis, novisque in eorum loca contra leges impositis, omnia pro libidine eorum agi cœpêre, qui istius novitatis auctores erant. Ita captus* HUGO GROTIUS, *vir innocentissimus, & patriæ suæ, libertatisque publicæ amantissimus, postquam novem per menses detentus* Hagæ *fuisset, eorumque sex elapsi essent in conquirendo infensissimos quosque, quibus judicum munus tutò committerent, tresque reliqui in formandis accusationum capitibus essent conjuncti, interdicto interim uxori, liberis, parentibus, consanguineis, & amicis, ne adire, alloqui, aut ullam operam præstare captivo, quamvis periculosè ægrotanti, ne quidem coram ipsis judicibus liceret. Damnatus* 18. Maji 1619.
tandem ad carceres perpetuos, bonaque ejus publicata sunt. Quod cùm ostensum judicibus esset per leges patriæ non licere, nisi in damatos Majestatis, anno post latam sententiam pronuntiatum ab iis est, sibi, dum ferrent sententiam, 6. Jun. 1620.
nullam aliam mentem fuisse, quàm GROTIUM, *aliosque, Majestatis fuisse reos. Inde* Lupesteynium

6. Jun. 1619. *landicæ ditionis castellum in confinio Geldriæ inter flumina Mosam, & Vahalim situm, finiendæ in pedore carceris vitæ transportatur. Ubi postquam ultra sesquiannum sustentatus bonis uxoris, aspernantis judicum largitionem, qui vicenos, & quatuor in diem asses alendo captivo, totique ipsius familiæ assignaverant, studiis præcipuè impendisset, plurimasque ab iis, qui custodiæ ejus præerant injurias perpessus fuisset, tandem Dei Opt. Max. indignam viri sortem miserantis beneficio, & uxoris* Mariæ Reygersbergiæ, *ex primariis Zelandiæ familiis ortæ*, Petrique Reygersbergii *Veriani Consulis, qui non inutilem Patriæ, & Nassaviæ domui navaverat operam, eamque ob causam Lycestrianis temporibus ab inimica factione ejectus oppido exulaverat, filiæ, virilis animi, & supra sexum sapientis Matronæ, operâ, pristinæ libertati redditus est; inclusus quippe cistæ, quæ transportandis libris jam aliquoties inservierat, & à custodibus ipsis in navem deductus* Gornichemum *proximum castello oppidum vectus,* 22. Mar. 1621. *& in domum delatus est optimi ibidem civis* Davidis Daetzelarii, *dignissimi vel ob hoc unum in perditissimis temporibus factum, cujus nomen omnibus bonis innotescat. Ibi sumtis cœmentarii cujusdam vestibus, primùm* Antverpiam, *inde* Lutetiam *se recepit, ubi per absentiam Regis ab ipsius Ministris, postea & à Rege ipso benignissimè exceptus, & annuo donativo honestatus, sedem quieti, & studiis suis posuit, semper intentus patriæ, & popularibus suis, ubi quid negotii illis apud aulam eam esset, consilio, operâ, & quâ pollebat apud nonnullos Ministros regios gratiâ*

gratiâ inservire, ac prodesse; quamvis non ignoraret, eos, qui ibi res Fœderatorum curabant, nihil intentatum relinquere, quo Regis animum ipsi infestum redderent: sed frustra laborabant apud Principem nihil ignorantem eorum, quæ annis CIϽ IϽC XVIII *&* CIϽ IϽC XIX *in Hollandia acta erant: quin dixisse non semel fertur, mirari se virtutem hominis, qui tam malè in patria habitus, non desineret tamen ei, subditisque ejus benevelle, imo quocunque etiam posset modo benefacere. Primum operum, quod post receptam libertatem edidit, fuit* Apologeticus, *sive defensio, non tam sua, qui non potuerat peccare in exsequendis iis, quæ sibi à Superioribus suis mandata erant, quàm eorum, qui legitimo modo creati, legitimo jure Reip. Hollandicæ annis decimo octavo, & nono præfuerant. Quo comperto Federatorum Delegati, neque ignorantes suas in eo libro artes, illatamque Hollandiæ vim detegi, cùm nihil haberent, quo expressam in eo veritatem redarguere, aut refutare possent, usitatâ jam diu violentiâ utentes, proscriptionibus eum persecuti sunt: quod brutum fulmen, cùm per Christianissimi Regis tutelam, qui eum in fidem suam receperat, evanuisset, nihil aliud eo actum est, quàm quod* GROTIO *vita securior reddita, typographorum eos libros vendentium duplicatum lucrum, & aucta adeò sit legentium curiositas, ut defæcatis multorum regentium oculis, eorum auctoritas non tantum publica, sed & in conventu ipsorum Procerum, imo & contra ipsos fœderatos postea valuerit. Mansit ibi per annos undecim, amatus universim, consultusque sæpe à Prioribus regni super rebus*

 maximi

maximi momenti. Donec pertæsus vitæ nimis otiosæ, postquam plus semel ad ministeria publica, non à Serenissimo tantùm Daniæ Rege CHRISTIANO Quarto, *sed & à* GUSTAVO *Magno vocatus esset: certus sedes mutare, primùm in patriam redire constituit, ubi mortuo* MAURITIO *Arausionensium Principe, frater ejus* FREDERICUS HENRICUS *ad gubernaculum Reipublicæ admotus, non mitioris tantùm reginiinis, sed & pristinæ in administranda Republica libertatis spem dederat, ipsique jam pridem* GROTIO *animi sui affectum per literas testatus erat, credebaturque à non paucis, quæsiturus sibi gloriam ex tanti viri tam injustè damnati in integrum restitutione; sed ut plerumque apud animos eorum, qui Principum consiliis præsunt, utilia honestis prævalent, neque deessent, qui ipsi ante oculos ponerent, quàm periculosum rebus suis foret, hominem, tam pertinaciter libertatis, ac patriæ suæ amantem, iterum ad Rempublicam admittere, potentiæ suæ, quàm existimationi consulere maluit, & Proceribus super mansione* GROTII, *in Hollandiam reversi circa finem ani* CIƆ IƆC XXXII *deliberantibus, iis accessit, qui interdicendam illi in patria habitationem opinabantur: ita coactus iterum patriâ suâ excedere illustris exul* Hamburgum *Hanseaticarum urbium præcipuam se contulit, mansitque ibi, captus amœnitate loci, & affluentium undique eruditorum virorum allocutionibus, donec, post multas diversorum Germanici Imperii Principum requisitiones honestis modis excusatas, tandem, sed mortuo jam* GUSTAVO *Magno, Reginæ, regnoque Sueciæ operam suam sub nomine*

mine Consiliarii Regis, & ad Christianissimum Galliarum 1634.
Regem LUDOVICUM decimum tertium *Legati obstrinxit. Sic iterum in Galliam reversus est, non tam dignitate legationis, quàm eruditionis, & virtutum famâ conspicuus. Invitis quidem, & contra nitentibus, quos in patria habebat, adversariis, qui omnes vires apud Regem,* 1635.
ejusque Ministros intendebant, ne damnati apud se hominis actiones per admissionem in eam dignitatem justificarentur; sed frustra, ut jam dictum est. Laborabant apud aulam, non ignaram eorum, quæ super hac re contra ipsius Regis consilia, toties per Legatos suos patefacta, apud Batavos acta erant. Neque adeò obscurè scriptus erat ipsius GROTII Apologeticus, *ut quenquam vel mediocriter humanarum rerum gnarum, latere posset, quàm iniqua in eum sententia lata esset. Et tunc quidem officii sui credidit Rotterodamensis urbis Rectores accepta à se Legationis certiores reddere, quò scilicet liberati ab iis, quas cum eo pepigerant conditionibus, vacanti ab eo demum tempore urbis suæ adsessuræ providere possent: uti fecere, eligendo in ejus locum amplissimum, ac disertissimum virum* Simonem BEAUMONTIUM, Herperti BEAUMONTII, *de quo supra locuti sumus, patrem. Mansit itaque ibi, & iis, à quibus, & ad quos missus erat, pariter gratus, præcipuum tempus suum impendebat partim ministerio Legationis, partim studiis, partim allocutionibus eorum, qui videndi eum, & consilia sua cum eo sociandi gratia ab omnibus Europæ partibus confluebant. Omnibus fores, omnibus mensa, omnibus officia ipsius patebant, ne iis qui-*

dem exceptis, quorum parentes, post multas illatas ipsi injurias, & carceris, & exsilii auctores fuerant. Ibat in annum undecimum ejus Legatiò, cùm Majorenni jam, & ad Regni administrationem vocata Christina Gustavi Magni filia ministerii sui rationem redditurus in Suediam proficiscens GROTIUS *per Hollandiam iter carpsit; jamque* Rotterodamum *veterem habitationis suæ sedem pervenerat, magno ibi civium applausu, & favore exceptus, cùm inimici non contenti iis, quibus eum tamdiu persecuti opprobriis, & injuriis erant, obire suarum partium domos, quos poterant ad se trahere, omnem lapidem movere, ne Ordines Hollandiæ, tunc fortè congregati, per terras, & urbes suas transire Grotium impunè paterentur: sed mutata erat rerum facies. Plurimi eorum, qui anno* cIɔ Iɔc XVIII *statum Reip. concusserant, jam è vivis decesserant, nonnulli eorum, qui eodem anno à dignitatibus suis dimoti fuerant, moderatione Principis* FREDERICI HENRICI *revocati ad pristina ministeria erant, quique novi ad Remp. accesserant, ut factionibus non interfuerant, discernendæ veritati magis capaces erant. Ita factum est, ut referenti in conventu Procerum Hollandiæ* Jacobo CATSIO, *eorum tunc adsessori, quid sibi super ea re dictitatum esset, responsum à Proceribus sit, vano timore liberaret homines nimiùm meticulosos: ipsis curæ fore, ne quid Respublica detrimenti caperet.* Amstelodamum *interea pervenerat Grotius, inde* Hamburgum *petiturus, neque enim affectabat ullis se civitatibus videndum præbere, nisi quarum transitum evitare non poterat. Consulatum in ea civitate*

eo

eo tempore obtinebant viri sapientes, & moderati, Petrus HASSELARIUS, Andreas BICKERUS, Gerbrandus PANCRATIUS, & Guilhelmus BACKERUS, *qui de adventu in urbem suam* GROTII *certiores facti, neque dissimulare cupientes quanti facerent virum tam solidè eruditum, tam bene de Patria meritum, tamque illustri per totum terrarum orbem famâ celebrem, sine cunctatione eum adiere, optima quaque officia ei obtulere, publico convivio excepere, & navem itineri ipsius aptari curavere: ita rursum patriâ nunquam sibi postea videndâ excessit vir excellentissimus.* Hamburgum *maritimo, terrestri itinere* Lubecam *petens, honorificè à Magistratibus utriusque civitatis exceptus fuit. Inde* Wismariam *Pomerani Ducatûs oppidum, Suedicis præsidiis occupatum, pervenit. Erat eo tempore non longè ab ejus portu cum ingenti classe* WRANGELIUS *Comes, Regni Suedici Archithalassus, qui de adventu tendentis in Suediam* GROTII *certior factus, continuò navem bellicam, promovendo ipsius itineri, ad eum misit, eâ* Calmariam GROTIUS *venit, inde* Holmiam *petiturus; quo comperto Regina, quæ tunc forte* Upsaliæ *erat, magnoque jam diu videndi* GROTII *desiderio tenebatur, reditum suum in eandem urbem, Imperii sui sedem, properavit. Posterâ die ad alloquium Reginæ admissus* GROTIUS, *postquam multa rebus, ac tempori convenientia disseruisset, Legationis suæ partes exposuit, actionum suarum rationem reddidit, pro favore tamdiu percepto gratias egit, dimissionemque à ministerio suo petiit. At* CHRISTINA *ut erat omnium rerum cognitionem*

suam merentium gnara, literarumque, & literatorum amantissima, ipsiusque GROTII, *editorumque ab eo operum perspicacissima æstimatrix, ad reliqua orationis ipsius capita benigniter, ad ultimum, ubi de dimissione sua locutus erat, non nisi per ambages respondit. Adeò ut non obscurè pateret circumstantibus, mentem Reginæ esse,* GROTIUM *apud se detinere, propiusque consiliis suis admovere: sensit hoc & ipse* GROTIUS, *neque dubitavit, hoc unum sufficere ad irritandam invidiam illam, quam à principio adventûs sui in nonnullis regni Proceribus animadverterat. Quare cùm nihil minùs propositum ei esset, quàm in ea terrarum parte habitationis suæ sedem figere, ubi non minùs cum ingeniis hominum tam malè sibi volentium, quàm cum aëris inclementia luctandum quotidie foret, non destitit coram Regina, quoties ad eam accederet, dimissionem suam, & veniam ad suos revertendi efflagitare. Illa, quæ neque diversas terrarum regiones, neque discrepantes hominum mores ignorabat, eoque minùs dubitare poterat, quàm difficile esset, animum non avaritiâ, non ambitione distractum, sed solis studiis, & virorum eruditorum collocutionibus contentum, ex eo, sub quo tamdiu respiraverat cœlo, in eam mundi plagam trahere, quæ vix ipsi, ibi natæ, ibi educatæ, ibi regnanti, imo ne vix quidem placeret, statuit tandem desiderio ipsius morem gerere, virumque non malè de se meritum, laudibus, muneribus, singularisque affectûs demonstrationibus cumulatum dimittere: ita quamvis ægrè consentiente Reginâ* Holmiâ *decessit* GROTIUS, *corpore jam minùs validus, contractâ,*

uti

uti credebatur, infirmiore valetudine, partim ex tædio tardati tamdiu itineris, partim ex rigore aëris minùs naturæ suæ convenientis: sed sperabant qui ei aderant, tam validam in eo futuram spem revisendæ propediem conjugis, & familiæ suæ, ut præcipuam partem doloris, quam ex eorum absentia contraxerat, dissipare posset. Cælo sereno, ventisque satìs faventibus è portu Dalerensi solvit navis, quæ transvehendum Lubecam GROTIUM *susceperat; sed brevis fuit illa aëris serenitas, sequenti quippe die vehemens tempestas contrahere vela jussit, ingravescensque magis, magisque circa vesperam majorem malum disjecit, ejusque pondere submersum penè navigium adeo contrariis undique ventis concussit, ut fracto, & altero malo tandem ad oram Cassubiæ lacerum, & perfluum littori impegerit. Octavo, postquam è portu solverat, die, descendit in arenam cum comitatu suo* GROTIUS, *non longè à vico* Lyba *dicto, decem, & quatuor milliaribus Germanicis à* Dantisco *sito, non minùs animo, quàm corpore æger: cùmque ne unum quidem diem curando, ac reficiendo corpori à festinante ad suos redire animo obtinere posset, rustico, quod ægrè ibi nactus erat, vectabulo, iter per medios imbres, & ventos continuavit per aliud octiduum, donec consumtis per nimias agitationes, & lassitudinem viribus, tandem* Rostochium *pervenit, & lecto non resurrecturus incubuit. Postero die accersitus ad eum venit Medicinæ Doctor* STOCKMANNUS, *qui pulsu venæ observato, ejusque debilitatem soli lassitudini imputavit, ac requie, & nutrientibus cibis reficiendum eum judicavit; ast ubi idem sequenti*

quenti die rediit, auctamque debilitatem, sudoremque lethalem, & reliqua deficientis naturæ signa agnovit, actum esse de ejus vita, jamque in agone mortis versari, pronunciavit. In eo cùm esset statu, circa nonam vespertinam vocatus ad eum accessit Theologiæ Doctor, ac Professor, nec non Verbi Divini ibidem Minister Joannes QUISTORPIUS, *qui post habitos aliquos cum eo sermones super fragilitate humana, multifariis mortalium peccatis, necessariâ eorum pœnitentiâ, Deique Opt. Max. in iisdem condonandis propter merita Christi immensâ clementiâ, quaque his similia morientibus proponi solent, ad preces se convertit; quarum verba complicatis manibus submissâ voce secutus* GROTIUS, *paulatim deficere, auditumque primò, mox & visum perdere incepit, nec multò post sub ipso puncto mediæ noctis placidè exspiravit. Intestina ejus æneo vasi inclusa ibidem in loco honoratissimo Ecclesiæ cathedralis sepulta sunt. Corpus ipsum balsamo conditum in urbem patriam* Delphos *Batavorum transportatum, ibique non sine ingenti exsequiarum pompâ proavûm sepulchro, quod in choro ædis novæ à dexteris celeberrimi Arausionensium principum monumenti reperitur, impositum est. Erat formâ corporis vulgarem non multùm excedente, facie satis pulchrâ, colore nitido, naso in aquilinum verso, oculis splendidis, vultu sereno, membris compactis, & robustis adeò, ut in ambulando, currendo, saltando, in eâ quâ erat ætate, vix quemquam sibi parem reperiret. In rebus agendis serius, apud amicos hilaris, apud omnes affabilis erat: quâ verò industriâ, quo ingenio, quo judicio,*

judicio, quâ pietate in Deum, amore in proximum, charitate in patriam præditus fuerit, apertiùs ex ipsius scriptis, quàm ex aliorum testimoniis colligetur. Liberos discedens reliquit quatuor, filios tres, & filiam unicam, quorum Cornelius, *ac* Didericus, *ille natu maximus, hic minimus post obitos in militiâ Tribunatus, aliasque cum laude dignitates ambo jam olim cœlibes obiere. Filia* Cornelia, *etiamnum superstes post obitum patris nupsit* Joanni Barthoni *Vicecomiti de* Mombas, *primariæ apud Pictones nobilitatis, & illustrissimis Galliæ familiis insito. Hic à primâ adolescentiâ, more Gallicæ nobilitatis, nomen suum militiæ dedit, & post varios gestos in patriâ honores, ac dignitates, tandem ad Tribunatum equestrem evectus, in gratiam uxoris aërem Gallicum non ferentis, in Hollandiam migravit. Ubi vir ingenio pollens, manu strenuus, rei militaris longâ experientiâ subactus, inter primos equitum Magistros adscitus ad majores dignitates assurgebat: sed incertùm, suo, an ejus, cui se per matrimonium innexerat, familiæ fato, captus, damnatus,* 1672. *vix difficili fugâ capitali se periculo subduxit.* Petrus de Groot *ejusdem* Hugonis *filius secundus, patriæ suæ luctuoso funere nuper admodum ereptus, apud bonos triste sui desiderium reliquit. Hunc parens à teneris patriæ suæ, ac togæ dicaverat, idcirco ut gentis suæ moribus, ac genio imbueretur, eum in Hollandiam anno* cIↃ IↃc xxix *misit, illic sub* Theodoro Schrevelio, *Scholæ Lugdunensis Rectore, studiorum suorum fundamenta jecit, deinde adultior in Philosophia* Casparum Barlæum, *in*

Historiis, & Politica Gerardum VOSSIUM, *& in Jurisprudentia* Joannem CORVINUM *audivit. Posthac anno* CIƆ IƆC XXXVII *omnigenâ eruditione instructus in Galliam ad patrem reversus est; ubi non tam annis, quàm præcoci ingenio, ac judicio rebus agendis maturior, non inutilem parenti sæpe præstitit operam, tam in visitandis amicis, & expiscandis aulæ arcanis, quàm componendis legationis literis, cum temporis angustia, aut absentia patris id exigerent. Anno sequenti in patriam reversus, aliquamdiu rebus forensibus animum admovit, publicis tamen commodis, quàm privatis inservire propensiorem. Sed nulla spes erat, ut ad Reipublicæ clavum tantorum stemmatum patritius juvenis admitteretur ab iis, qui parentem virum integerrimum ad perpetuos carceres damnaverant. Idcirco vitam privatam egit, donec pace Monasteriensi restitutus in Palatinatum suum Serenissimus, & Sapientissimus Princeps* CAROLUS LUDOVICUS *Sacri Romani Imperii Elector hoc nostro uti voluerit, qui res suas apud Præpotentes Fœderati Belgii Proceres administraret. Cùm paulatim in patriâ verteretur rerum facies, tandem anno* CIƆ IƆC LX *oblatam sibi adsessuram civitatis Amstelodamensis septem annos summa fide, ac industria gessit. Anno* LXVIII *à Fœderatis Ordinibus Legatus ad Reges Septentrionales missus, primùm* Hafniam *appulit. Postquam Ordinum mandata esset exsecutus, à Daniæ Rege* FREDERICO Tertio, *benignissimè exceptus, & dimissus*, Holmiam *pervenit. Hic à* CAROLO XI, *& universo regni Senatu, magno honore habitus ultra annum permansit, cùm mortuo in Galliâ Legato* Guilielmo Bo-

REEL

REEL *ad Christianissimum Regem ab Ordinibus Delegatus domum evocaretur, ubi Adsessuram Civitatis Rotterodamensis, paternam olim provinciam, à Rectoribus ejus oblatam, suscepit. Legationes omnes, præcipuè Gallicam, summo labore, summâ industriâ, & mirificâ vigilantiâ, non sine magno Fœderatorum Procerum applausu obivit, quibus utpote spectata erat ejus fides, & sedulitas, hostium arcana, & insidias, vimque, quam in patriam molirentur, indagare sagax, ac patriæ Rectoribus significare prompta. Tandem in patriam reversus, & in Conventum Fœderatorum Delegatus, ex eo honorum culmine à fatali illo Bataviæ turbine, quem rabida, & tumultuans plebs conciverat, deturbatus, & cum optimis, & sapientissimis patriæ Rectoribus dignitatibus suis est exutus. Nec sic satiatus est furor; nam vix eluctatus manibus sicariorum, qui pugiones in necem ejus acuerant, amicorum consilio, & circumstrepentibus undique periculis persuasus est tempori cedere, & aliquamdiu, donec ista consilescerent turbæ, patriam relinquere. Primùm* Antverpiam *celeberrimam Brabantiæ Civitatem se contulit, & non sine ingenti vitæ discrimine vixit sub præsidio Illustrissimi Comitis* MONTERÆI, *Regis Hispani Gubernatoris, qui non semel ipsum monebat, ne manendo diutius in urbe Hollandiæ tam vicinâ, irritaret animos eorum, qui in cædem ejus conjuraverant; itaque ne se diutius adversariorum telis exponeret, primò* Leodium, *inde* Aquisgranum, *postremò* Coloniam Agrippinam, *urbem non tantùm naturâ, sed & propter Legatos pacis ibi negotia tractantes, tutissimam profectus est; ubi partium ar-*

cana expiscando, & perferendo ad Legatos Fœderatorum, non inutilem patriæ suæ operam præbuit. Post exactum biennium reversus est, cùm non pauci paulatim furore defæcati, ac sedatiores, rectæ rationi, ac veritati oculos aperirent. Jam innocentia ejus gaudebat vultum erectum, & pectus nullius flagitii conscium adversariis offerre; pertæsa etiam more maleficiorum diutiùs extorris à patrio solo, de quo tam præclarè meruerat, fugitivam vitam trahere. Primò tranquillè, nemine obstante, in villâ ætatem agebat; sed cùm se Hagam *conferret, à Fisci procuratore accusatus, quod cum* Abrahamo Vicquefortio, *Serenissimi Ducis Brunsvicensis ad Fœderatos Proceres publico ministro, literarum commercia habuisset, quodque detecta hostilium Legatorum secreta de pacis negotio ad Legatos Fœderatorum detulisset, solâ judicum integritate, vitam, famam, facultates, quibus simul inhiabant inimici, conservavit. Sic tandem bona causa triumphavit, mussante plebe. Posthac ne adversarios adspectu suo ureret, migravit cum familiâ in villam, quam non procul* Harlemo *sitam habebat; ubi liberos suos educando, auctores bonos terendo, & amicos excipiendo,* Scipionis Africani, *& illustrium aliquot virorum exemplo, vitam nemini gravem, sibique nec injucundam, nec indecoram coluit. Cùm sic privatus quietè, ac tranquillè ætatem ageret, morbo correptus, annum agens septuagesimum, mortem constanti, ac hilari vultu excepit, utpote quæ in tutam stationem deduceret à teneris jam plurimis vitæ procellis agitatum. Ubi livor, qui pascitur in vivis, sese consumserit, & partium*

tium

tium studia deferbuerint, honoribus intaminatis fulgebit hujus viri decus, ejus virtutes, ac gesta, quæ summatim attingimus, posterorum annales loquentur, idcirco pauca quædam de corporis habitu, & mentis dotibus delibare animus est. Corpore erat procero, & obæso. Papulæ, quas parens ejus ad Benj. MAURERIUM *de nostro scribens, ait, fuisse velut abortivum partum effœtæ pestilitatis, faciem ejus deformaverant, & alterum pedem ita contraxerant, ut totam vitam claudicaret.* Ulyssem, *ferunt, non formosum, sed facundum fuisse, & in* Periclis *labris Suadæ Deam sessitavisse, quæ verè in nostrum competebant. Animo autem erat candido, & niveis moribus: in prosperis ejus comitas, in adversis constantia, in omnibus vitæ actionibus intemerata fides elucebat. Post divinam suprema illi lex erat salus patriæ. De Republica bene mereri, amicos colere, inimicos beneficiis sibi devincire, illi summa voluptas, & studium fuit.*

De Illustrissimo viro HUGONE GROTIO, Petro GROTIO *filio, & reliqua ejus familia, hæc summatim attigimus; ut autem quæ de* HUGONE GROTIO, *de quo præcipuus hic sermo, diximus, majorem habeant fidem, adjunximus literas* FREDERICI HENRICI *Arausionensis, Fœderati Belgii Gubernatoris, ac Reginæ Christinæ, quorum amplissima testimonia effœtæ jam senio, & lumine veritatis præstrictæ maledicentiæ prævalebunt.*

COPIE de la Lettre escrite le 4. d'Aoust 1622. par F. HENRY Prince d'Orange, au S[r]. HUGO DE GROOT.

MONSIEUR,

JE vous remercie des bons offices que vous m'avez rendus par delà vers quelques-uns du Conseil du Roy: ce que je vous supplie de continuer tant vers les susdits, que autres que vous jugerez à propos; vous asseurant que je recognoistray cette bonne volonté en toutes occasions, où j'auray le moyen de vous servir. Je vous supplie aussi de faire estat de mon affection: & vous asseurer, que je vous la continueray tousjours, y estant obligé par celle que m'avez tesmoignée de tout temps. J'ai prié vostre beau-frere le Sieur Reigersberg de vous escrire particulierement sur quelque sujet, sur lequel je seray fort aise d'entendre vostre advis: vous m'obligerez fort de me l'envoyer, comme vous avez desja faict par le memoire que vous m'avez envoyé, dont je vous remercie bien fort. Je souhaiterois de pouvoir estre utile en vos affaires par de çà, & m'y employerois de tout mon cœur; mais vous sçavez la constitution des affaires estre telle, que ny moy, ny vos autres amys, ne pouvons vous y servir, comme nous desirerions bien. Je veux esperer que le temps y pourra apporter du changement, & que je vous pourray revoir en ce pays estimé & honoré comme vos rares qualitez le meritent: dequoy je ne recevray pas moins de contentement que j'ay fait de vostre liberté. Cependant je vous souhaite en vostre éloignement de vostre patrie tout le contentement, heur & prosperité que vous sçauriez desirer. Ce que je prie à Dieu de vous donner, & à moy l'occasion de vous faire paroistre par effect que je suis.

MONSIEUR,

De la Haye le IV d'Aoust 1622.

Votre tres-affectionné à vous faire service

FR. HENRY DE NASSAU.

DOMINE,

AGO gratias pro bonis iis officiis, quæ mihi apud quosdam præstitisti, qui regi sunt à consiliis, rogoque ut sic pergas tam apud eosdem, quàm alios, quos non inidoneos judicabis: meam dans fidem, me non immemorem futurum hujus benevolentiæ, sed qualiscunque se occasio offerat, operam tibi daturum. Oro etiam, ut persuasum habeas meum erga te favorem, quo te semper prosequar, inductus eo affectu, quem mihi omni tempore fecisti testatissimum. Rogavi affinem tuum D. Reygersbergium, ut ad te definitè & distinctè de rebus quibusdam scriberet, ad quas intelligere sententiam tuam gestio: hanc si miseris, magno beneficio me tenebis obligatum, sicut nuper, cùm memoriale ad me mitteres, pro quo gratias ago maximas. Utinam hic possem

possem rebus tuis utilem operam afferre, eam sane ex animo impenderem; sed nihil te fallit eum nunc esse rerum statum, ut aut ego, aut reliqui amici commodis tuis ex voto inservire nequeamus. Spero tamen, quòd tempus mutationem hisce inferet, quodque te brevi videbo existimatione, & honoribus iis florentem, quos eximiæ dotes tuæ requirant. Unde non minor mihi voluptas suborietur, quàm olim ex tua libertate. Interim dum extorris à patria vivis, exopto tibi omnia grata, fausta, prospera, ipsi tibi quæ optare possis. Precor Deum, hoc ut tibi donet, mihique occasionem, ut tibi queam reipsa ostendere, quòd sim

Omni affectu tibi inservire pronus

F. HENRICUS à NASSAU.

RESPONSE de la Reyne CHRISTINE à feu Madame GROTIUS.

MADAME,

J'Ay appris de vostre lettre du 16. Juillet, comme quoy mon Ambassadeur a executé les ordres, que je luy avois donnés touchant les livres de feu Monsieur Grotius vostre Mary; & que nonobstant les offres, que des autres avoyent faictes, pour s'en rendre possesseurs, vous avez eu plus de consideration pour mes desirs, que pour les avantages, que l'on vous faisoit esperer de ce costé-là. J'advoüe, que dans le plaisir, que je prens à la lecture des bons autheurs, je suis tellement amoureuse des escrits de Monsieur Grotius, que je ne m'estimerois pas contente, si je me voyois déscheüe de l'esperance de les associer à ma Bibliotheque. Mon Ambassadeur vous peut avoir dict une partie de la haute estime que je fais de son admirable intelligence, & des bons services qu'il m'a rendus: mais il ne sçauroit vous exprimer parfaictement à quel point son souvenir m'est cher, & les effects de ses travaux considerables. Que si l'or & l'argent pouvoyent contribuer quelque chose à rachepter une si belle vie, il n'y auroit rien en mon pouvoir, que je n'employasse de bon cœur pour cet effect. Jugez de là, que vous ne sçauriez mettre ces beaux monumens & reliques entre des mains, dont ils soyent mieux receus & traictez, que les miennes: & puisque la vie de leur autheur m'a esté si utile; ne souffrez pas, que sa mort me prive entierement des fruicts de ses illustres peines. J'entens, qu'avec les livres, que d'autres ont faicts, vous me fassiez tenir tous ses memoires manuscripts & extraicts, suivant la promesse que vous m'eu faites dans vostre lettre. Vous ne me sçauriez jamais mieux tesmoigner vostre bonne volonté, qu'en ce rencontre; & j'ai, Dieu mercy, dequoy le recognoistre, & vous en recompenser, ainsi que mon Ambassadeur vous donnera à entendre plus particulierement, auquel me remettant, je prie Dieu, qu'il vous maintienne en sa saincte grace.

à Stockholme ce
12 d'Aoust, 1648.

CHRISTINE.

RESPONSIO Reginæ CHRISTINÆ ad MARIAM REYGERSBERGIAM piæ memoriæ, H. GROTII uxorem.

EX litteris tuis decimo ſeptimo Kal. Aug. ad me datis, intellexi quo pacto Legatus meus juſſa mea ſit executus in conciliandis mihi mariti tui Domini Grotii p. m. libris, quodque neglectis aliorum, qui eorum poſſeſſores eſſe ambiebant, oblatis, majorem hubueris rationem, meis deſideriis ut morem gereres, quàm propriis commodis, quorum ſpes ab altera parte affulgebat. Equidem inter voluptates iſtas, quas ex bonorum authorum lectione capio, D. Grotii ſcripta ita depereo, ut ſi ſpe mea fruſtrata nequeam iſta Bibliothecæ meæ adjungere, nunquam me voti compotem arbitratura ſim. Legatus meus fortaſſe tibi retulit partem ſummæ illius exiſtimationis, qua vigent apud me ejus admirabile ingenium, & egregia, quæ mihi præſtitit, officia; ſed perfectè non potuit exprimere, ejus memoria mihi quàm ſit cara, & ſcriptorum monumenta quàm ſuſpicienda. Sane, ſi in auro, & argento aliquid eſſet momenti ad redimendam vitam tam claram, quidquid eſſet in manu mea animo lubenti in hunc finem conferrem. Ex hiſce colligas, quòd egregia hæc monumenta, & reliquias non poſſis committere manibus, à quibus meliùs excipiantur, & habeantur, quàm meis. Cùm horum auctor vivus mihi fuerit adeo utilis, ne patiare, ut ejus morte illuſtrium ejus laborum fructu planiſſimè priver. Sic intelligo, ut unà cum aliorum libris mihi omnium memorialium manuſcriptorum, & breviariorum facias copiam, ſecundùm promiſſa per literas tuas mihi facta. Nunquam mihi poſſes teſtatiorem facere tuam benevolentiam, quàm hac occaſione; ne deeſt mihi, gratia Deo, unde hanc gratiam rependere, teque remunerari queam, quorum Legatus meus te certiorem faciet, cui acquieſcens Deum rogo, ut te ſanctiſſimâ ſuâ gratiâ protegat.

Holmiæ prid. Idus Auguſti 1648. CHRISTINA.

HUGONIS GROTII

ALLOQUIUM

ad Arcam, quâ è carcere elatus eſt.

DUlces latebræ, temporis domus parvi
Anguſta, laxo quæ viam facis cœlo,
Clauſum parumper ſpiritum manumittens;
Onus quod ægrè congregum manu multâ
Interquieſcens pertulit ferus miles,
Tandemque cœcum tradidit rati pignus,
Lati vehendum Vahalis impetu prono;

Quas

Quas Arca grates, quas tibi feram laudes?
Tibi fugata victa servitus cessit,
Tolerata septem post biennium menses.
Quod celsa tueor ostia libero vultu,
Quod durus aures non ferit seræ stridor,
Obicesque multi, barbarique custodes:
Sed læta turba comiter salutantium,
Blandique amici, tincta litteris corda,
(Quales Thuanus, quo probatior nemo,
Puteanus, & mens erudita Tileni)
Fastidiosas ire non sinunt luces:
Tibi hæc, & aliud si quid est boni nobis,
Et si quid ultra restat, Arca, debemus.
Quæ merita verbis si liberet æquare,
Opus tot esset, ferre quot soles, libris.

Ejusdem Scazontes Albo cujusdam inscripti.

Quos matris alvus Carcer edit in lucem,
Queis corpus animum more Carceris vincit,
Quos morte functos terra Carcer expectat,
Nunquam nimis timere Carcerem debent.
27. *Martii* 1621.

Idem in SYLVA ad

FRANSCISCUM AUGUSTUM THUANUM.

JAC. AUGUSTI F.

cIↃ IↃC XXI scripta.

Nos quoque, si quisquam multum debere fatemur
Conjugio, memini, post tot tua vota, precesque,
Cynthia cum nonum capto mihi volveret orbem,
Qualem te primum, conjunx fidissima, vidi
Carceris in tenebris: lachrymas absorpserat ingens
Vis animi, neque vel gemitu te luctus adegit
Consentire malis. rursus nova vincula, sed quæ
Te socia leviora tuli, dum milite clausos
Nos Mosa, & tristi Vahalis circumstrepit unda.

††† ††† †† 3 Heic

Heic patriam toties, & inania jura vocanti,
Et proculcatas in noſtro corpore leges,
Tu ſolamen eras, heic jam te viderat alter,
Et poſt ſe media plus parte reliquerat annus,
Cum mihi jura mei per te, ſolerte reperto,
Reddita. tu, poſtquam jam cæca acceperat alvus
Dulce onnus, oppoſitis libabas oſcula clauſtris:
Atque ita ſemoto foribus cuſtode locuta es.
Summe pater, rigido ſi non adamante futurum
Stat tibi, ſed precibus potis es, gaudesque moveri,
Hoc quod noſtra fides lucem ſervavit in iſtam
Accipe depoſitum, tantisque exſolve periclis.
Conjugii teſtor ſanctiſſima jura, meæque
Spem ſobolis, non huc venio pertæſa malorum,
Sed miſerata virum: poſſum ſine conjuge, poſſum
Quamvis dura pati. ſi poſt exempla ferocis
Ultima ſævitiæ nondum deferbuit ira,
In me tota ruat: vivam crudele ſepulchrum
Me premat, & triplicis cingat cuſtodia valli,
Dum meus ætheriæ ſatietur paſtibus auræ
Grotius, & caſus narret, patriæque, ſuosque.
Dixerat, atque oculis fugientia vela ſecutis
Addit: Abi conjunx, neque te niſi libera cernam.
Quod mea ſi auderet famam ſpondere Comœna,
Acciperet quantis virtutem laudibus iſtam
Poſteritas? nomen non clarius illa teneret,
Admeto regina ſuos quæ tradidit annos,
Quæque ſuper cineres jecit ſe arſura mariti,
Dignaque tam Bruti thalamis, quàm patre Catone
Porcia, & in letum magno comes Arria Pæto.

LIBERATO GROTIO.

HActenus inviſâ detentus carceris umbrâ
Ereptum ulterius non tulit Hugo diem.
Fata viam inveniunt. tabulis concluditur arctis,
Quemque capax mundus non capit, arca capit.
Navigat, & liber ſimul, & captivus, & inter
Spemque, metumque ſuum laudat, & odit opus.
Aut Solem mihi reddet, ait, fraus iſta priorem,
Aut iterum ingenio ſum miſer ipſe meo.
Quid fortuna ſtupes? toti mirabilis orbi
Non niſi vult miris liber abire modis.

LIBE-

LIBERATRICI GROTIÆ.

DIſcite jam Belgæ Pietas quid poſſit, & uxor,
 Quam faciat gratas docta virago vices.
Fœmina capta manet dimiſſo læta marito,
 Miraturque ſuos ingenioſa dolos.
Non humeris fert illa virum. fraus vilior iſta eſt.
 Aſſeribus tantas mancipat uxor opes.
Devehit impoſitum fatalis machina pondus,
 Jamque minor parvâ Grotius æde latet.
Non audita canam. ignaro portatur ab hoſte;
 Ipſaque cuſtodum dextera præbet opem,
Capta fuit ligno fallacis Breda carinæ;
 Liberat hic captum lignea ciſta virum.
Secula magnanimas ſileant antiqua maritas;
 Omnibus his majus Grotia nomen habet.

Raptim, C. BARLÆUS.

JOHANNIS RUTGERSII *EPIGRAMMATA DE* HUGONE GROTIO.

Dies 29. Auguſti menſis Grotiano carcere nefaſtus.

HÆc eſt illa dies, quæ tanti conſcia luctûs
 Grotiacas vidit vincula ferre manus:
Nec flevit ſcelerata nefas, ſed lumine ſicco
 Admiſit radios, auree Phœbe, tuos.
Deſine felices inter, Lux impia, luces
 Formoſo nebulam ſpargere velle die,
Sed qualis Latiis damnata eſt Allia faſtis;
 Invíſum populis tu quoque nomen habe.

In

In Liberationem

GROTII.

QUam bene conveniunt ſimili duo numina fato,
  Iſacidum ductor, Grotiadesque meus?
Evaſit latitans anguſtâ Grotius arcâ:
  Servatus texto viminis ille fuit.
Huic Vahalis placidas ſubſtravit fluminis undas:
  Hoc Nilus, Moſe, fecerat ante tibi.
Excipit hunc Celtes; illum regina Canopi:
  Et reus hic patriæ eſt; & fuit ille ſuæ.
Par quoque principium ſimilis fortuna ſequetur:
  Nam populo leges hic dabit, ille dedit.

ARCA.

HÆc ea, quæ Domini ſolita eſt portare libellos,
  Grotiadæ fuerat pondere facta gravis:
Mutatum neque ſenſit onus. Quod enim illa ferebat,
  Id quoque, ſed ſpirans, bibliotheca fuit.

JOH. RUTGERSIUS.

DAN. HEINSIUS

DE

HUGONE GROTIO,

ab uxore carceri, in quo ad vitam damnatus erat, erepto.

COnjugis auſpicio ſuperas effertur in auras
  Grotius, & geminum munus amantis habet.
Pro tenebris lucem, cum lucis munere vitam;
  Quæ cum luce ſimul penè negata fuit.
At vos, ô Proceres, jam pœnam mittite, & iras,
  Sub vobis pereat ne pietatis amor.
Æneæ licuit medios geſtare per ignes
  Intactum Grajis dulce parentis onus.
Eripuit tenebris proſcriptum caſta maritum
  Thuria: nec fraudi res fuit illa viro.

Jam

Jam mortem, morti modo non vicinus, & ipso
  In tenebris letho non leviora tulit.
Post vitam suus est. è morte renascitur ipsa.
  Nascenti legem dicere nemo solet.

Nic. Heinsius in Elegia sua ad J. Aug. Thuanum de

HUGONE GROTIO.

TU quoque dura minus, mea patria, vatibus esses.
  Fallor? an admonitâ stat tibi fronte rubor?
Quis color excuset, quæ dedecus eluat unda?
  Sit precor hac fastis ne sua parte fides.
Ille tui plausus, certæque, Batavia, laudes
  Grotius, ille lyrâ maximus, ille togâ:
Cui nil post æquale dabis, nil ante dedisti,
  Actus ab austerâ tene parente reus?
Nec stetit hoc in fine nefas. non digna jubentur
  Tam tibi devotæ vincula ferre manus.
Unde novercalis labem tibi, patria, noxæ?
  Heu oblita tui, nunc pia mater ubi est?
Mater ubi est? ad te fugitiva revertere mater;
  Pectora si nomen ferrea mite trahit.
Ne sciat hoc infensus Iber. odiosior hoste es.
  Cæca subis partes illius, ille tuas.
Materno elapsum vix carcere fovit, & ultro
  Obtulit hospitium come cruentus Iber.
Nobile fers nostri spolium, gens victa, pudoris:
  Maxima de salvo gloria vate tibi est.
Sed melius domui mox creditur ille Thuanæ,
  Qua patet afflictis jam vetus ara reis.
Exsulis hæc cœpere fugam penetralia magni;
  Totque sacrum meritis detinuere caput.

In Obitum

HUGONIS GROTII.

SIstite cantandi rabiem, celeberrima, Musæ,
  Numina, & afflictam dilacerate chelyn.
Pegaseos subverte apices, & culmina, & omnes,
  Queis passim coleris, subrue, Phœbe, domos,

 Et

Et Claron, & Pataram, Tenedonque, & quicquid amœnum
Et toto facrum Vatibus orbe fuit.
Vile poetarum eft, proftrato Principe, nomen,
Et tuus Illuftri funere marcet honos.
Diva Themis, fileant leges, & roftra, feroxque
Damnet, & attonitos negligat hora reos.
Jam Minöe carent. juftique interpres, & æqui
Vult tibi, vult profugis legibus ire comes.
Gallia, quæ Gothicis mifces tua tela fariffis
Jam cauffas, Gothico cum Jove, litis habes.
Cur, Tethys malefana, furis? tibi nexa refringens
Vincula, liberius per Mare ftravit iter.
Nunc jus omne tuum, Mavors, refcinde. furori
Do veniam. tanti deftina juris obit.
Optima Pax, terris nimium crudelibus exi.
Ille tuus, læfo Numine, doctor abit.
Belgica, Hyperboreis irafcere fluctibus. & tu
Æole, flagranti crimine, conde caput.
Barbarus es. docto claram Pharon eripis orbi.
Sceptraque præcelfæ mentis egere facis.
Infelix Europa, tuo pars ifta dolori
Additur, & decori deficis ipfa tuo.
Nec laudum jam vecta tubâ per regna, per urbes,
Gentibus hunc monftras, DELFA fuperba, virum.
Doctrinæque facem cunctis oftendis Athenis,
Et noftro exortum grande fub axe jubar.
Exequias comitatur Arabs, Chaldæus, & Affur,
Hebræufque fuum fufpicit auctor opus.
Cunctorum vox hujus erat. tot fcripferat annis,
Et puer hæc dixit, quæ ftupuere fenes.
Quod quondam latuit tenebrofo carcere, fulgens
Et celebris captæ Palladis Aula fuit.
Hic fecura fuas mens exfpatiata per artes,
Tot veterum fecum fola recoxit opes.
Reddita libertas. anguftis finibus, ingens
Quem Famæ fpatium non capit, arca capit.
Tunc Batavûm fpiffis Solem latuiffe tenebris
Vidit, & obftupit Sol pater ifta geri.
Tunc Vahalis, tunc Mofa ipfi juraffe falutem
Creditur, & ventos increpuiffe truces;
„ Et dixiffe: vehis contractum capfula Magnum,
„ Qui mox, in Sueonum commoda, major erit.
Et fuit, & tantæ motus, ac pondera cauffæ,
A fera voluit pofteritate legi.
Pofthuma nafcentes ibunt in fecula libri.

Et

Et tua præluſtris prælia, Belga, leges,
Excuſſumque Tagi Dominum, partosque triumphos,
Aſſertamque inter buſta, necesque Fidem.
Lux Priſci, lux ille Novi, ſe ſubtrahit Ævo.
Scriptoremque necant tempora ſcripta ſuum.
En, Moſes ſine nube patet, ſine tegmine Chriſti
Pagina, & hoc totus diſcitur ore Deus.
Non, GROTI, me teſte, viges. te purpura dudum
Extulit, & Regum crevit honore tuus.
In te Borbonius noſtræ miracula terræ,
Et Patriæ potuit fata notare tuæ.
Docta Caledoniæ tetigiſti ſceptra coronæ;
Parrhaſiumque tibi, Maxime, favit ebur.
Quem venerata fuit totis Sapientia caſtris,
Undique tot mundi Regibus horror eras;
Et ſacrum caput Auguſtis. quo ſoſpite forſan
Bella ſuum poterant dedidiciſſe nefas.
Indoluit ſors læva tuisque aſperrima rebus,
Invidiam in partes traxit iniqua ſuas.
Subductumque ſuis, non jam ſubduxit Olympo.
Unius ſpolium ſed ſinit eſſe Dei.

C. BARLÆUS.

SAMUELIS L. B. DE COCCEII
PRÆFATIO.

NOn immerito HEMMINGIUS asseruit, leges naturæ æque, ac Euclidis demonstrationes, certis, indubitatis, ac æternis rationibus constare. Sane, cum una saltem naturâ cognita sit ratio, unaque ratiocinandi facultas, eaque omnibus hominibus communis; conclusiones quoque, quæ ex illa facultate necessario inferuntur, communes sint necesse est: quæ conclusiones, quoties *de jure suo cuique tribuendo* agitur, *Leges naturæ* dicuntur.

Mirum autem videtur, disciplinam, cujus principia nobiscum nata, ac animis hominum inscripta sunt, conclusiones, inquam, rationis, tam difficiles esse demonstratu, ut non tantum in disciplinæ principio, modisque probandi in varias partes eant doctores: sed & in ipsis præceptis paucissimi conveniant. Negari enim nequit, talia sæpius principia proponi, talesque modos demonstrandi suppeditari, quæ justitiam naturalem omnem si non evertunt, suspectam saltem, atque dubiam reddunt.

Hujus diversitatis rationes varias deprehendi. Quidam enim, in quorum numero est Auctor noster, intrinsecam bonitatem juri naturæ inesse, statuunt: & principium juris naturæ in *socialitate*, (remoto Deo), quærunt; quo principio posito, non possunt non paucissima naturæ præcepta inde inferri. *Vid. Dissert. proœm. I.* §. 16. Alii, qui principium in *voluntate divina* constituunt, in modis cognoscendæ illius voluntatis admodum differunt: talesque plerumque proponunt modos, ex quibus nulla agendi necessitas deduci potest; quod præcipue illis contingit, qui modum cognoscendi non nisi unum, verum, & adæquatum constituere voluerunt. *Vid. Dissert. proœm. XI.* §. 26. Sed & plerique, qui in indagando juris naturæ principio desudant, non in *justitia naturalis*, quæ homines inter se communi vinculo jungit, sed in *philosophia moralis* principia inquirunt; adeoque jus, quod soli Deo quæsitum est, cum jure, quod inter solos homines obtinet, confundunt, ac homines inter se quoque ex perfectionum regulis obligari volunt. Accedit, quod ingenium aliis refragetur, qui justa ratioci-

ratiocinandi facultate destituti, caussas antecedentes, & subsequentes male nectunt, indeque non possunt non in conclusionibus errare.

Cæterum, disciplina hæc centum, & triginta abhinc annis vix nomine in Germania, vicinisque regnis, cognita fuit. Etsi enim NICOLAUS HEMMINGIUS anno 1526. lineamenta juris naturæ divulgaverit; alibi tamen notavimus, non immerito vocari lineamenta, utpote quæ paucissimis paginis continentur: sed & generalia nimis, atque concisa, immo obscura admodum esse, nec conclusiones, quas inde deducit, satis cohærere, diximus. *Vid. Diss. proœm. XI.* §. 12. Magis placet BENEDICTUS WINCKLERUS, qui anno 1615. systema juris naturalis sub titulo *principiorum juris libri V.* publici juris fecit. Hic in opere doctissimo existentiam juris naturæ eleganter demonstravit: Deum ejus auctorem constituit: principium cognoscendi in amore Dei, ac hominis posuit; atque ex hoc principio singula naturæ jura justo ordine deduxit. *Vid. Diss. Proœm. XI.* §. 13.

Hunc secutus est HUGO GROTIUS, vir omni elogio major, cujus tractatus *de Jure Belli, & Pacis*, primum prodiit anno 1625. Hic jus, quod inter plures populos, populorumque rectores intercedit, universum, ac certo ordine tractavit: Principium omnis obligationis *socialitatem* constituit: modos probandi tum a priori, tum a prosteriori proposuit: conclusiones juris naturalis, i. e. singula naturæ jura operose admodum demonstravit: & quod maximum est, pleraque auctoritate sapientum, & exemplis gentium corroboravit, ac illustravit. *Vid. Diss. proœm. I. usque ad Diss. X.*

Quod vero omnibus fere noviter inventis contingere solet, id ipsum quoque vir summus expertus est: multa, scilicet, eum ad perficiendam illam disciplinam aliorum diligentiæ reliquisse. Sane, hypotheses Auctoris 1. de Bonitate Juris Naturæ intrinseca, quæ supponit, Deum a jure naturæ abesse posse; 2. de quatuor Juribus universalibus; 3. de Communione rerum primæva; 4. de origine Dominiorum; 5. de modis acquirendi; 6. de origine Obligationum; 7. de distinctione Bellorum in solemnia, seu publica jure gentium, & minus solemnia; atque infinita alia, suos nacta sunt adversarios.

Præterea cum 8. ipse (*Prolegom.* §. 30.) fateatur, se simul *jurisprudentiam* privatæ diligentiæ studio adjuvare voluisse; fateri necesse est, nulla in re eum magis hallucinatum esse, tantumque abesse, ut jurisprudentiam suo studio adjuverit, ut potius præcipua jura, quæ

JCti ex jure gentium, seu naturæ, orta dixere, ficto juri gentium voluntario tribuat, eoque ipso naturalis æquitatis rationem legibus Romanis deneget: quod præcipue in *Libro II. cap.* 5. usque ad *cap.* 21. demonstrabimus.

Cæterum difficile intellectu hoc opus esse, alibi observavi, caussasque difficultatis exposui. *Vid. præfat. ad Diss. proœm.* §. 2. Unde tot commentatores nactus est liber, qui varias ingressi sunt vias, ut divinum hoc opus illustrarent. Alii methodo magis perspicua principia Grotiana exposuerunt; quo nomine maxime commendandi sunt PUFENDORFIUS, & *van der* MUELEN: prior in tractatu *de jure naturæ, ac gentium*: alter vero in *notis*, quas ad dictum Grotii librum publici juris fecit. GRONOVIUS verba saltem, & phrases Auctoris, difficiliores maxime, nec non terminos novos, ac inusitatos, quibus totum abundat opus, explicavit. Alii loca parallela ex auctoribus classicis, & historicis, sæpius absque judicio, & selectu, collegerunt: ut TESMARUS. Alii observationibus quibusdam, iisdemque paucissimis, quæstiones, quæ ad disciplinam moralem, maxime vero ad theologiam, & controversias sacras pertinent, illustraverunt: ut OSIANDER, ZIEGLERUS, JÆGERUS. Alii sparsim notas quasdam operi adjecerunt: ut OBRECHTUS, HENNIGES, & SIMON. Doctissimus BECMANNUS variorum notas congessit; omissis tamen plerumque iis, quæ quam maxime ad interpretationem Grotii pertinere videbantur. VITRIARIUS egregio ausu systema Grotii in quæstiones redegit. KULPISIUS compendio, quod *Collegium Grotianum* vocat, principia Grotii proposuit. Nemo autem notis perpetuis integrum illustravit opus: nemo principia Grotii rite examinavit, aut eorum indagavit defectus: nemo, denique, rationes naturæ, quibus jus Romanum, quod præcipuam ejus partem attinet, nititur, explicavit.

B. Parens in lectionibus Grotianis defectus illos exposuit, principia Grotii confutavit, nova principia, novosque demonstrandi modos proposuit, & (in quo omnibus palmam præripuit) jus Romanum ex principiis juris naturæ illustravit: atque hac ratione gravissimas difficultates, & antinomias, quæ hactenus inextricabiles visæ sunt, solvit, ac plurimas leges ab injustitiæ labe, quam eis aspergere nonnulli voluerunt, vindicavit.

Has lectiones Grotianas, succinctas admodum, & tanto tempore

re desideratas, tibi, B. L., offero, in quibus nullam invenies quæstionem, quæ pondus suum non habeat, & naturæ rationibus non adstruatur.

Cum vero B. Parens in id saltem intentus fuerit, ut ad ductum Grotii quæstiones generales, singulis paragraphis propositas, formaret, ac dijudicaret; parum sollicitus fuit in explicando textu, & in examinandis iis, quæ in ipso textu monenda fuerunt: quod ex ipso commentario apparebit.

Has igitur lacunas supplevi, & singula fere verba, quæ interpretatione indigere videbantur, examinavi, ac Grotium ex ipso Grotio explicavi. Sed & principia B. Parentis ex illius dissertationibus illustravi: præterea meas quoque animadversiones passim adjeci, easque a notis B. Parentis hisce asteriscis („ „ „) distinxi.

Maxime autem curæ mihi fuit, ut jus Romanum ex naturæ fontibus deducerem, ac rationes naturæ cum rationibus juris Romani componerem: simulque supposita Grotii, quem in nulla disciplinæ naturalis parte magis, quam in hac, a vero aberrasse constat, corrigerem. Quæ vero sparsim in hoc commentario notavi, justo, & naturali ordine exposui in Dissertatione proœmiali XII; ubi id egi, ut universum jus Romanum ad artem redigerem, & rationibus demonstrarem, quam belle principia juris Romani, & naturæ, conveniant.

Ultimam igitur divino huic operi limam me adhibuisse, tuto asserere ausim: atque diligentiæ meæ studio, & opera, id perfecisse existimo, ut nihil, quod ad intellectum libri hujus, & instructionem jurisprudentiæ naturalis pertineat, superesse videatur.

Maxime autem doleo, editionem celeberrimi BARBEYRACII non ad manus fuisse, cum prælo subjicerem hoc opus; quæ caussa est, cur *Libro* demum *II. cap.* 8. ejus vestigia sim secutus. Sane, hanc editionem omnium absolutissimam esse, negari nequit: nec commendari satis potest opera viri rerum divinarum, atque humanarum peritissimi, in recensendo hoc opere adhibita. Non tantum enim plurima immutavit, ac supplevit loca, quæ in omnibus editionibus mendose allegata fuerunt, (quod pluribus exemplis in præfatione operis probat); sed, quod maximum est, singulos Auctores, quos Grotius in textu, in margine, & in notis allegat, ipse evolvit, loco congruo collocavit: capita, & paginas addidit, eoque lectori evolutionem

tionem eorum locorum reddidit facillimam. Ipsa verba viri celeberrimi hic afferre liceat. *Praeterea*, ait, *rem prope immensi laboris adgressus sum, ad quam nullus horum librorum interpres, & ne quidem eruditissimus* Jo. Frid. Gronovius, *unquam data opera animum intenderant: sed tantum prout memoria suggerebat, aut aliud agendo dabatur occasio; ut nimirum omnia loca Scriptorum, veterum præsertim, quæ ab Auctore nostro adferuntur, aut indicantur, in ipsis fontibus, quantum fieri posset, quærerem, & plerumque adcurate expenderem. Hoc autem, ut utilissimum, aliquando etiam valde necessarium erat ad mentem Auctoris intelligendam: ita ad infinitos errores animadvertendos, tum in numeris librorum, capitum, versuum, tum in designatione Scriptorum laudatorum, tum in verbis eorum referendis, tum in rebus ipsis, plurimum mihi profuit, & lectoribus, spero, commodum erit.* Et mox: *Sæpissime Auctor, unde aliquid petitur, simpliciter nomine suo indicabatur, nulla mentione facta operis, libri, nedum capitis, aut versus: adeo ut si quis locum quærere voluerit, quem nunquam legerat, aut cujus non meminerat, omnia Opera laudati Scriptoris ei pervolvenda fuerint &c.*

Cæterum, hoc maxime caveri velim, ne quis opinetur B. Parentem, vel me quoque, refutando Grotium gloriæ ejus aliquid detrahere voluisse: absit hæc jactantia. Nunquam non satis laudari potest conatus illustris Viri, cujus judicium, solidam eruditionem, multifariam lectionem, & styli elegantiam mirari satis non possum. Sane, facile est inventis aliquid addere.

PRIVI-

PRIVILEGIUM CÆSAREUM.

NOS FRANCISCUS, Divina favente Clementia, electus Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Germaniæ, & Hierosolimarum Rex, Dux Lotharingiæ, & Barri, Magnus Hetruriæ Dux, Princeps Carolopolis, Marchio Nomenei, Comes Falckensteinei &c.

Agnoscimus, & notum facimus, tenore præsentium, universis, quod cum Nobis Marcus Michael Bousquet ejusque socii humillimè exponi curarint, quem in modùm *Hugonis Grotii de Jure Belli ac Pacis libros tres cum annotatis auctoris, nec non J. F. Gronovii notis, & J. Barbeyracii animadversionibus; Commentariis insuper locupletissimis Henr. L. B. De Coccecii sub titulo Grotii illustrati antea editis, nunc ad calcem cujusque Capitis adjectis; insertis quoque Sam: L. B. de Coccecii Henrici filii observationibus &c. & ipsius Grotii Dissertatione de mari libero ac Libello de aequitate &c. &c. in quinque voluminibus in quarto* prælo comittere resolverint, vereantur autem ne, æmulorum invidia hanc editionem imitantium, impendii & laboris sui fructu frustrentur; ideoque Nobis demisè supplicarint, quatenus eorum indemnitati, Privilegio Nostro Cæsareo succurrere clementissimè dignaremur; Nos submissæ pariter ac æquæ eorum petitioni annuendum censuerimus: Ac proinde Authoritate Nostra Cæsarea, omnibus & singulis Bibliopolis, Bibliopegis, Typographis & aliis quibuscunque rem Librariam seu negociationem exercentibus, firmiter inhibemus, vetamus & interdicimus, ne quis supra nominatum Opus, sub hoc aliove titulo, aut hac aliave formæ seu, ut aiunt, formato, per quinque annorum spatium, ab hodierno dio computandum, intra sacri Romani Imperii Fines, recudere, vel aliis recudendum dare, aliorsumve impressum apportare, vendere & distrahere, citra præfatorum impetrantium eorumdemque hæredum ac successorum voluntatem & assensum, in scriptis obtentum, ausit vel præsumat. Si quis vero secus faciendo Privilegium hoc Nostrum seu Interdictum violare, comtemnereque præsumpserit, eum, non solum ejusmodi exemplaribus, ubicunque locorum repertis, perperam recusis seu apportatis, quæ dictus Marcus Michael Bousquet ejusque socii, sive pro propria authoritate, sive Magistratus illius loci auxilio, sibi vindicare po-

terunt, de facto privandum, sed & decem marcarum auri puri pœna ærario seu Fisco Nostro Cæsareo & Parti læsæ ex æquo pendenda, omni spe veniæ sublata, mulctandum decernimus, dummodo tenor hujus Nostri Privilegii in fronte libri impressus reperiatur & consueta quinque exemplaria Consilio nostro Imperiali Aulico exhibeantur. Mandamus itaque omnibus & singulis Nostris sacri Romani Imperii subditis & fidelibus dilectis tam Ecclesiasticis, quam Secularibus, cujuscunque status, gradus, dignitatis aut ordinis fuerint, præsertim verò iis, qui in Magistratu existentes, vel suo vel superiorum suorum loco aut nomine Jus Justitiamque administrant, ne quemquam Privilegium hoc Nostrum Cæsareum violare, spernere aut transgredi patiantur: sed si quos contumaces compererint, constitutâ a Nobis mulcta eos puniri, & quibuscunque modis idoneis coërceri curent, quatenus & ipsi gravissimam Nostram Indignationem prædictamque pœnam evitare voluerint. Harum testimonio Literarum, Manu Nostra subscriptarum, & Sigilli Nostri Cæsarei appressione munitarum, quæ dabantur, Viennæ die undecima Augusti, Anno millesimo septingentesimo quinquagesimo Regni Nostri quinto.

FRANCISCUS. (L. S.)

ut A. Comes COLOREDO.

Ad Mandatum sacræ Cæsareæ Majestatis proprium

J. J. HAYECK de WALDSTAETEN.

BIBLIO-

BIBLIOPOLÆ
LECTORI
S.

HUGONIS GROTII Opus immortale *de Jure Belli, ac Pacis* vix amplius reperiri venale in plerarumque Europæ partium Bibliopoliis, ut fruſtra omnino abs Studioſis, & Negociatoribus Librariis requireretur, dudum animadvertebamus. Eò etiam rem deventuram conſtituere profectò oportebat, ut neceſſariò brevi carendum penitùs eſſet inſigni hoc Libro plurimis eum deſiderantibus, niſi nova quadam editione parabilior fieret. Hinc de juvandis hoc officio ſtudiis cogitavimus. At cum illuſtrato Adnotationibus, vel Commentariis Grotio uti huc uſque conſueverint Juvenes, & Litterati; unde formâ quoque aliâ atque aliâ typis emiſſus fuit; quo habitu, quibuſve luminibus auctum eum nunc exhibere maximè conduceret, deliberandum erat, nec ſine peritorum ſententia ſtatuendum. Illi autem velut ex condicto reſponderunt, gratiſſimam nos rem facturos omnibus, atque perutilem Juris cultoribus, dummodò non ſolùm quæ ad intelligendum Grotium ipſum adnotata inſerviunt, ſubminiſtraremus omnia, ſed & ea quoque, queìs Commentatores ejus præſtantiores Principiis, Regulis, & Definitionibus ſummi illius Viri, lucem fœnerarunt, ponduſve novis argumentis addiderunt aliquod, vel auctoritatem exemplis;

deindè quæ admoverunt ipsi, vel depulerunt dubia; postremò sin aliquem ei jungeremus, quò utendi Juris Universalis Regulis, ad Civilem Jurisprudentiam promtiùs penitiùsque percipiendam, & Factorum speciebus applicandam sollerter, veram rationem simul condiscere Juvenes possent, vel ex hac una Grotii editione.

His acceptis monitis ad publicam, atque utriusque scientiæ studii utilitatem evidenter compositis, longa, ancepsve non poterat esse disquisitio de Comitibus Grotio sociandis. JOANNEM FRIDERICUM GRONOVIUM, & JOANNEM BARBEYRACIUM, ei jam factos penè necessarios, ablegare piaculum fuisset. At ex reliquorum turba, insignibus licet quibusdam eruditis nobili, quos HENRICO à COCCEII, filioque ejus SAMUELI, tanti Patris dignissimo, Viris cùm dignitate, tùm præcellenti doctrina illustrissimis, anteponere sine injuria, damnoque studiosorum ingenti licuisset? Nullum utique: quod fatebuntur haud dubiè omnes, qui Duumvirûm illorum Commentarios oculis usurparunt, vel fama celebrari solùm audiverunt. Immò & aliûs cujuspiam labores Grotio illustrando impensos, illis adjungere supervacaneum prorsus futurum fuisse, videbitur certissimè Lectori illic reperturo quicquid heic ei conjunctim suppeditare optabamus; in specie verò quod nullibi adhuc ne tentatum quidem deprehenderat, nimirum, Principia Grotii accuratè investigata, atque enucleata, & expensa sollicitè, ac consequenter, confirmatis quæ bene se habent, & propositis certioribus ubi quid humani passus est vir magnus, veros Juris Universalis fontes referatos, redditosque faciles aditu. Planè ut optimo jure scribere potuerit Illustris *Samuel* à COCCEII *, *se ultimam divino operi limam adhibuisse, atque diligentiæ studio, & opera, id perfecisse, ut nihil, quod ad intellectum Grotii, & instructionem Jurisprudentiæ Naturalis pertineat, superesse videatur.*

Hoc unum nos absterrebat, nempè ab incuriosissimo Typotheta, &, ut videtur, Correctore nullo adhibito, pessimè habitos, tot fere typographicis mendis, quot lineas habent, deturpatos esse exquisitos Commentarios Cocceianos Wratislaviæ impressos. Quos emaculare nullus posset vulgaris vel diligentiæ, vel peritiæ restitutor. Quippe non id duntaxat ei præstandum, ut evidenter depravata vocabula, restitueret, sed & ex eo ipso mendo nata, haud minus latina, at diversæ notionis, sensum phraseos, aut periodi totius immutantis, ità, ut ad præcedentia subsequentiave, aut ad rem, qua de agitur, minimè faciant, dignosceret; tùm verba omissa, vel mota suo loco, revocaret; Auctorum, Librorumve allegatorum

vera

* In Præfatione sua, quam vid. supra.

vera nomina pro corruptis prælo Wratiſlavienſi repræſentaret; horum item loca rarò curatè indicata, ſæpiùſque mutilata, aut aliquo modo fœdata, ex ipſis fontibus repeteret. Quæ quantam animi, oculorumque contentionem, diligentiamve requirant, & Librorum notitiam, experti ſciunt. Neque tamen id genus labore penſum Editionem curantis abſolvi conſtituimus. Emendanda, addendave ab ipſo Illuſtr. *Samuele* à COCCEII ſubjecta Commentariis, ſuo quæque loco inſeri præterea oportere; denique Grotii ipſius, Gronovii, & Barbeyracii Notas, ſic diſponere, ut & in quærentis oculos facilè incurrerent, & ſignorum diverſitate, cùm à ſe invicem, tùm à Cocceiorum Commentariis diſtinguerentur, vel in ipſo textu, ut ad quem amandaretur Lector ex ſigno cognoſceret.

Domi nos habere his omnibus idoneum curatorem, ex aliis generis ejuſdem ferè ab eo præſtitis, *Carolum Guillielmum Fridericum Dumaſium* noſtrum, ſtatuebamus meritò. Nec tamen operi manum admovere priùs, quàm aliquo ſpecimine certa ſpes ſucceſſûs facta fuiſſet, voluimus. Exhibuit ſpecimen, quod cùm periti Urbis hujus probaſſent, oculis Litteratorum Italiæ ſubjicere haud ſumus veriti. Illis autem quàm placuerit, laudes, quibus incœptum ornarunt, &, ut perficeretur, nos adhortati ſunt, indicium præbuêre luculentum, quod mox ſequuta prænumeratione, quo promptiùs ſumptus opus exequi poſſemus, omni exceptione majus fecerunt. Cui fiduciæ, expectationive, ut & promiſſis noſtris nos non defuiſſe, conſtabit duorum priorum, quos exhibemus, Tomorum inſpectione. Quibus formandis ſi menſium quatuor tempus inſumpſimus ultrà conſtitutum ab initio, Prænumeratorum gratiâ id à nobis factum proteſtamur. Quam enim curam adhibuimus, ut deſiderari nihil in his, quæ ad nos pertinent, jure valerent, intra arctius temporis ſpatium præſtandis omnibus adplicare pariter, ſuprà hominis unius vires fuiſſet. Mendorum certè ſingularium, imo & locorum ſanandorum copia multò major opinione noſtrâ, non ſolum lentè magis ut procederet opus effecit neceſſariò: ſed & ut adjutorem daremûs Dumaſio ornatiſſimum Juvenem *W. P. Kellingium* Heidelbergenſem, qui operam non vulgarem in relegendis iterum ſpeciminibus præſtitit. Hæc verò à nobis afferri excuſandæ moræ voluntariæ cauſa ne quis exiſtimet, conferendi nonnullas tantùm Editionis Wratiſlavienſis cum noſtra plagulas ingratum ſuſcipere laborem velit, agnoſcet quantum & Textus, & Commentarii mutati ſint ab illis. At Ill. COCCEIUS ipſe ultimæ emendandorum in Tomo primo paginæ, querenti calamo hæc ſubjecit verba: *Maximopere*

doleo, tot operi huic irrepsisse menda, quæ sensum rei sæpius invertunt; præcipua inter legendum emendavi, pleraque autem humanitati Lectoris corrigenda relinquo.

Superest ut ulterius doceare B. L., quem ordinem servavimus in his omnibus ea ratione usui tuo aptandis, quæ tibi tum legenti, tum evolventi minus crearet fastidium. Ac primum quidem, uti supra dictum est, in exhibendis Grotiani Operis Capitibus secuti sumus editionem Amstelodamensem, ita ut unumquodque daremus integrum cum ipsius Grotii, Gronovii, & Barbeyracii notis. GROTII notæ litteris a, b, c, &c; GRONOVII numeris 1, 2, 3, &c; BARBEYRACII, (aa) (bb) (cc) &c; marginales denique hisce *a, b, c,* &c. scriptoriis similioribus, quas alii *italicas*, alii *cursivas* nuncupant, dignoscendæ sunt. Textus verbis ubicunque talem asteriscum * præfixum videbis, eum intelliges amandare ad Commentarios *Cocceianos*, quos ad finem sui cujusque Capitis adjecimus, nec non ad ductum textus per paragraphos, & numeros distinximus.

Præterea cum animadverteremus rei illustrandæ causa frequente rinsertas sectiones integras, capitave, ex Ill. Cocceiorum multifariis operibus desumptas, eas, quo facilius secernerentur a Commentariis, modo diversis, modo minoribus typis exprimendas curavimus. Quæ vero ex Gronovii notis excerpta deprehendimus, quoties id salvo sensu fieri potuit, ea a Commentario abesse jussimus, & ubi necesse fuit, hæc verba apposuimus *vid. Gron. h.* Exemplum esto *Tom. II. pag.* 555, *col.* 2, *post med.* & 556, *col.* 1. *circ. init.* Sed & resecuimus aliquando integros paragraphos e *Dissertationibus Proœmialibus*, *seu Introductione* Ill. Dn. *Sam.* à COCCEII delibatos, multasque paginas implentes; rationemque dedimus in notula, id factum esse ne cum huic nostræ (auctore Viro Amplissimo, Jurisque consultissimo, Lausannensi Propræfecto LOYSIO à BOCHAT, ad quem eruendis reconditissimis Helvetiorum antiquitatibus, & originibus impeditum, nihilominus nobis tum consilia petentibus, tum ejus bibliothecam consultantibus aditus patuit) ipsæ istæ Dissertationes Procemiales XII. accessuræ sint, inani repetitione Lector fatigaretur, & voluminum præter necessitatem excrescentium pretium augeretur.

Equidem hic locus esset caussas edisserendi, quæ nos impulerunt ut hanc Introductionem editioni nostræ jungeremus; verùm quid multis opus est verborum ambagibus, ubi vel ex ipso titulo apparet, quam arcte unum, alterumve opus cohæreant. Sanè, absque illis Dissertationi-

bus

bus Opus noſtrum mancum, truncumque futurum fuiſſe, quicumque Commentarios eas ſingulis ferè paginis allegantes, & eo Lectorem amandantes inſpexerint, fateantur neceſſe eſt. Sed non ad Grotii ſolùm, verum etiam ad cæterorum Juris Naturæ Auctorum ſyſtemata intelligenda, eorumque defectus notanda viam pandunt, planamque faciunt; Celeberrimi *Henr. à* COCCEII Poſitiones Juris Gentium, quas lectionibus ſuis Grotianis præmittere ſolitus fuerat, exhibent, atque explicant; ſyſtema denique Juſtitiæ Naturalis, & Romanæ, plane novum ſuppeditant.

Supereſt ut hoc unum te moneamus B. L., nimirum, adornari ab eruditiſſimo quodam Viro *Indicem* copioſiſſimum materiarum omnium, tum in textu, tum in notis, tum in Commentariis contentarum, qui, ſicuti multa alia, in editione Wratislavienſi deſideratus, explebit paginas Tomi IV. ultimas. Vale. Scribebamus Lauſannæ, Idibus Februarii, Ann. MDCCLI.

HUGONIS GROTII
PROLEGOMENA
IN TRES LIBROS
DE JURE BELLI, AC PACIS.

† 1. JUs [1] † civile, ſive Romanum, ſive [2] quod cuique patrium eſt, † aut illuſtrare commentariis, † aut [3] contractum ob oculos ponere, aggreſſi ſunt multi; † at jus illud, [4] quod inter populos plures, † aut populorum rectores intercedit, [5] † ſive ab ipſa natura profectum, [6] † aut

I. Jus *Gentium.*

GRONOVII NOTÆ.

PRolegomena] Προλεγομένων partes ſunt duæ: generalis, quæ ſpectat omnem materiam: ſpecialis, quæ ſpectat hoc opus. Prior habet duo membra: alterum, quo probatur eſſe jus; alterum, quo probatur eſſe & jus in bello.

Prioris membri quatuor ſunt articuli: primus, propoſitio ſententiæ illorum, qui jus volunt eſſe rem imaginariam, umbraticam, appellationem ſine corpore, & ſpecie, ut *Cæſar* de republica loquebatur. Secundus, refutatio ejuſdem ſententiæ. Tertius, confirmatio ſeptem conſtans argumentis. I. Eſt natura homini appetitus ſocietatis, ergo & jus. II. Eſt judicium, & qualiſcunque delectus boni, & mali; ergo & jus, quod bono alligat, & a malo deterret. III. Eſt diſcrimen etiam boni majoris, & minoris, & intellectus: bono majori deberi majorem honorem; ergo & jus, nempe juſtitiæ diſtribuentis. IV. Agnoſcimus omnes verum Deum præcepiſſe: ergo eſt jus, quod ille præcipit. V. Habemus parentes, quibus pro beneficio procreationis, & educationis ſubjecti ſumus: ergo eſt jus, quod illi mandant. VI. Intellexere homines, utile eſſe civitates coli: ergo eſt jus civile. VII. Viderunt quoque utile eſſe, ut quædam civitates cum civitatibus, & populis externis conſentirent in commune utrorumque bonum: ergo eſt jus gentium. Quartus articulus prioris membri partis generalis, conſectaria quædam, vel ſecunda refutatio, I. adverſus Carneadem. II. Dicti Horatiani. III. Eorum, qui jus inter privatos agnoſcunt, rectores rerumpublicarum eo volunt ſolutos.

Alterum membrum partis generalis, quo probat eſſe etiam jus, & ſervandum eſſe in bello, conſtat argumentis quatuor. *ESSE JUS IN BELLO*, *probat* I. quia laudabile bellum non ſuſcipitur, niſi juris obtinendi cauſa: indignum igitur, jus per injuriam peti. II. Teſtimonia ſcriptorum, & Imperatorum. III. Pro juſtitia cauſæ, & armorum, proque injuſtitia, augentur, & minuuntur animi militum: IV. Creſcit exiſtimatio ad alienigenas, ſi quem videant nonniſi juſtam ob cauſam, & ſalvo jure publico, ac privato ad arma deſcendere.

PARS SPECIALIS eſt, quæ proprie ſpectat hoc ipſum opus, atque quintuplex eſt. Continet enim I. conſilium auctoris. II. Partitionem operis. III. Neceſſitatem operis. IV. Subſidia. V. Curam, & cautionem auctoris per univerſum opus.

1 *Jus civile Romanum*] Quod ex LL. regiis, & XII. tabb. Romæ ortum varie crevit; cumque diffunderetur nimis, a Juſtiniano circumciſum, & correptum in Pandecte, Codice, Novellis. &c. ad nos pervenit, inque Academiis docetur. Quod olim fuit Quiritum, id nunc eſt jus commune omnium populorum in Europa.

2 *Quod cuique patrium*] Populi unius, ſive certæ gentis, regni, municipii.

3 *Contractum*] In compendium redactum.

4 *Quod inter populos plures*] Quod populos, aut principes ſui juris, nullaque reipublicæ communione conjunctos, alium aliis præſtare oportet.

5 *Sive ab ipſa natura profectum*] Sive ſit *jus naturale.* Significat jus belli, & pacis, ſive gentium jus, ſive publicum appellare velis (perinde ut *Juſtinianus* loquitur de jure privato Romanorum) tripartitum eſſe: quippe collectum ex naturalibus præceptis, ex divinis oraculis, ex cultiore vita populorum.

6 + aut divinis constitutum legibus, sive 7 + moribus, & pacto tacito introductum, + attigerunt pauci: + universim, ac certo ordine tractavit hactenus nemo; + cum tamen id fieri intersit humani generis.

2. Vere enim 8 + Cicero 9 præstabilem hanc dixit scientiam, (aa) + in federibus, pactionibus, 10 conditionibus populorum, regum, exterarumque *Belli, & pacis.* nationum, + in omni denique belli jure, & pacis. + Et Euripides hanc scientiam rerum divinarum, & humanarum 11 cognitioni præponit: (bb) sic enim 12 + Theonoen compellari facit:

Nam turpe id esset, cum scias hominum, ac Deûm
Quod est, eritque, justa te haud cognoscere.

+ 3. Atque eo magis necessaria est hæc opera, + quod & nostro sæculo non desunt, + & olim non defuerunt, qui + hanc juris partem ita contemnerent, + quasi nihil ejus præter 13 inane nomen existeret. + In omnium *Nullum quibusdam, nisi utile.* ferme ore est Euphemi dictum a apud 14 Thucydidem, regi, aut civitati imperium habenti 15 + nihil injustum, quod utile: cui simile illud, + in summa fortuna 16 id æquius, quod validius; + & rempublicam 17 sine injuria geri

GROTII.

a *Apud Thucydidem*] Verba sunt lib. VI. Ἀνδρὶ δὲ τυράννῳ ἢ πόλει ἀρχὴν ἐχούσῃ οὐδὲν ἄλογον, ὅ, τι ξυμφέρον (Cap. 85. Edit. Oxon.) Idem sensus libro V. ubi Athenienses præpotentes eo tempore sic Melios alloquuntur: ὅτι δίκαια μὲν ἐν τῷ ἀνθρωπείῳ λόγῳ ἀπὸ τῆς ἴσης ἀνάγκης κρίνεται· δυνατὰ δὲ οἱ δυνατοὶ πράσσουσι, καὶ οἱ ἀσθενεῖς συγχωροῦσι· *justa humanæ rationi ea censeri, quæ par necessitas indicit: cæterum quæ fieri possunt, ea fieri a validioribus, ab infirmioribus tolerari.* (Cap. 89.) [In primo loco non agitur de comparatione *justi* cum *utili*, sed de utili tantum. Vide notas nostras Gall. *J. B.*]

GRONOVII.

6 *Aut divinis*] Sive divinum.
7 *Moribus*] Sive sit gentium jus.
8 *Cicero*] In *orat pro Balbo* c. 6.
9 *Præstabilem*] i. e. insignem, excellentem, eximiam.
10 *Conditionibus*] Conventionibus, aut placitis, pactionibus. Sic loquitur *Cicero* Topic. 21. *Jus a natura profectum sit, an ab aliqua conditione hominum, & pactione.* Et 1, off. 7. ait, quædam esse *privata lege, conditione, pactione, forte.*
11 *Cognitioni*] Otiosæ scil., & fructu, propositoque animi emendatioris destitutæ. Hos Stoici ajebant nosse præcepta sine decretis, & Græci passim proverbio τὴν πολυμάθειαν νόον οὐ διδάσκειν. Vide *Gellium* initio (*Præfat.*) talem cognitionem in Scythis arguebat *Justinus*, 2, 2.
12 *Theonoen*] *Theoclymeni* sororem, qui ambo erant *Protei* liberi; compellatur autem sic ab *Helena*, *Eurip.* in ejus nominis tragœdia V, 929.
13 *Inane nomen*] Ut Julius apud *Sueton.* 77. *nihil esse rempublicam, appellationem modo, sine corpore, & specie.* Et Brutus moriens, *non in re, sed in verbo esse virtutem.* Flor. 4, 7.
14 *Thucydidem*] l. 6. *Euphemus* erat legatus Atheniensium ad Camarinos bello Siculo.
15 *Nihil injustum*] Trasymachus ad Socratem apud *Plat.* de rep. 1, 579. Φημὶ γὰρ ἐγὼ εἶναι τὸ δίκαιον οὐκ ἄλλο ἢ τὸ τοῦ κρείττονος ξυμφέρον. Vide *Muretum* var. lect. 18, 11.
16 *Id æquius, quod validius*] Vide *Tacit.* XV, annal. 1. *Id jus esse, quod ei, qui plus potest, utile est. Cic.* 3. de rep. *Patric.* pag. 37.
17 *Sine injuria*] Ex fragm. *Ciceronis lib.* 3. de republ. apud *August.* de civ. Dei 19, 21. ubi P. Furius Philus hoc disputat. Verba sunt: *Nisi per injustitiam rempublicam stare, aut geri non posse.* Vide *Sigon.* ad frag. p. 67. & *Patrit.* 140. Eos, qui sunt cum imperio, necessario nonnunquam esse injustos.

(aa) Non dicit CICERO, *præstabilem hanc esse scientiam*, sed *Cn. Pompeji*, quem laudat, *præstabilem esse scientiam*, ut in omni genere, ac varietate artium, ita quoque, & quidem præcipuè, *in fœderibus* &c. *in omni denique Belli Jure, ac Pacis.* Adeo ut eadem non sit sententia, & nonnisi per consequentiam inde deduci possit, quod Auctor intendit. Mirum autem, id non observatum fuisse ab Eruditissimo *Gronovio*, qui Orationem, & caput, unde locus iste petitus est, adcuratè indicavit: magno me onere levaturus, si quod heic, & in sequenti, ac paucissimis aliis locis fecit, ubique, ut poterat, experiri voluisset. *J. B.*

(bb) Non *præponit*, sed conjungendam esse statuit,

geri non posse. Accedit, quod quæ inter populos, aut reges incidunt controversiæ ferme [18] Martem habent arbitrum. Est autem + non vulgi tantum hæc opinio, bellum ab omni jure abesse longissime; + sed & viris doctis, ac prudentibus sæpe dicta excidunt, quæ talem opinionem foveant. Nihil enim frequentius, quam + opposita inter se, jus, & arma. Nam & Ennius dixit:

> + *Non [19] ex jure manu consertum, sed mage ferro*
> *Rem repetunt.*

Et Horatius ferociam Achillis sic describit:

> + *Jura negat sibi nata, nihil non arrogat armis.* *Art. Poët. ✝. 122.*

[20] + & alius alium, cum bellum ordiretur, sic loquentem inducit:

> *Hic pacem, temerataque jura relinquo.*

[21] Antigonus senex irrisit hominem, qui sibi urbes alienas oppugnanti commentarium de justitia adferebat. Et [22] Marius negabat præ armorum strepitu leges [b] a se posse exaudiri. + Ipse ille [23] oris tam verecundi Pompejus ausus est dicere: [c] *Armatus* (cc) *leges ut cogitem.*

+ 4. In

statuit, ut statim cuivis versionem Auctoris nostri, quæ fida est non minus, quam elegans, inspicienti patebit. Id autem quam maxime ab omni ævo neglectum fuisse, in nostrâ ad PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* Præfatione Gallicâ, fuse probavimus. *J. B.*

GROTII.

b *A se posse exaudiri*] Apud *Plutarchum* Lysander machæram ostendens: ὁ ταύτης κρατῶν βέλτιστα περὶ γῆς ὅρων διαλέγεται. *Hanc qui habet, is optime de terrarum finibus disputat. Apophthegm.* (p. 190. E.) Apud eundem Cæsar: οὐ τὸν αὐτὸν ὅπλων καὶ νόμων καιρὸν εἶναι· *Non idem esse tempus armorum, quod legum.* (Vit. Cæs. p. 725. B.) Seneca quarto de beneficiis capite XXXVII. *Multa interim reges, in bello præsertim, opertis oculis donant; non sufficit homo justus unus tot armatis cupiditatibus; non potest quisquam eodem tempore, & bonum virum, & bonum ducem agere.*

c *Armatus leges ut cogitem?*] *Plutarchus* hanc sententiam Pompeji ad Mamertinos sic enuntiat: οὐ παύσεσθε ἡμῖν ὑπεζωσμένοις ξίφη νόμους ἀναγινώσκοντες· *Non desinetis nobis hominibus gladiis accinctis leges recitare?* (Vit. Pomp. p. 623. D.) *Curtius* lib. IX: *Adeo etiam naturæ jura bellum in contrarium vertit.* (Cap. 4.)

GRONOVII.

18 *Martem habent arbitrum*] Bello deciduntur, c. 21. ὅς οὔτινα οἶδε θέμιστα, de Marte *Homer.* Il. ε. 761. Alexander ad Darii legatos: *Nuntiate vestro regi, & quæ amisit, & quæ nunc habet, præmia esse belli. Hoc regente utriusque terminos regni, id quemque habiturum, quod proximæ lucis assignatura fortuna est. Curt.* 4, 10.

19 *Ex jure manu consertum*] Rei vindicatione, actione civili. Extat hic *Ennii* locus apud *Gellium* 20, 10.

20 *Et alius alium*] *Lucanus* videlicet Julium Cæsarem, cum Rubiconem transiret. Vide *Lucan.* 1, 225.

21 *Antigonus*] *Plutarch.* de fortit. Alex. pag. 330.

22 *Marius*] *Plutarch.* Apoph. p. 202. Mario 421. (Adde VALERIUM MAXIM. Lib. V. c. 2. num. 8. *J. B.*)

23 *Oris tam verecundi*] Quod quoties in concionem veniret, etiam maximis rebus gestis, erubesceret. *Seneca* epist. 11. quod ipse cum aliis *probum* vocat. Unde *os probum ejus Plinio* 7, 12. & 37, 2. Unde *Sallustius* eum dixit *oris probi, sed animi inverecundi. Suet.* de illustr. Gramm. 15. *Probus* autem latinis auctoribus i. q. verecundus. Lysander τὸ δίκαιον ἐν μόνῳ τῷ λυσιτελεῖ τιθέμενος καὶ τὸ καλὸν ἐν τῷ συμφέροντι.

(cc) Verba ita concepta, quæ postea, ut refert *Plutarchus*, Auctor in Nota sua posuit, habuerat ille ex ALBERICO GENTILI, *De Armis Romanis*, Lib. I. c. 10. pag. 62. Ed. Hanov. 1612. *J. B.*

+ 4. In Christianis scriptoribus plurima ejus sensus occurrunt: pro multis unum (dd) Tertulliani sufficiat: *dolus*, *asperitas*, *injustitia*, [24] *propria negotia præliorum*. + Qui ita sentiunt, + dubium non est, quin oppositurі sint nobis illud ex [25] comœdia:

> *Incerta hæc si tu postules*
> *Ratione certa facere, nihilo plus agas,*
> *Quam si des operam, ut cum ratione insanias.*

Jus esse assertum, contra Carneadis objectiones.

+ 5. Cum vero + frustra de jure suscipiatur disputatio, si ipsum jus nullum, & ad commendandum, & ad præmuniendum opus nostrum pertinebit, hunc + gravissimum errorem breviter refelli. Cæterum [26] + ne cum turba nobis res sit, [27] demus ei advocatum. Et quem potius, quam [28] Carneadem, qui ad id pervenerat, + quod [29] academiæ suæ summum erat, + ut pro falso non minus, quam pro vero vires eloquentiæ posset intendere? + Is ergo [30] cum suscepisset justitiæ, hujus præcipue, de qua nunc agimus, oppugnationem *, nullum invenit argumentum validius isto: + jura sibi homines pro utilitate sanxisse, varia pro moribus, & apud eosdem pro temporibus sæpe mutata: + jus autem naturale esse nullum; + omnes enim & homines, & alias animantes ad utilitates suas natura ducente ferri: proinde aut nullam esse justitiam, aut si sit aliqua, + summam esse stultitiam, + quoniam sibi noceat alienis commodis consulens.

* *Apud Lactant. ℣. 16.*

+ 6. Verum + quod hic dicit philosophus, & sequitur [31] poëta:

> *Nec natura potest justo secernere iniquum:*

1. Naturale.

admitti omnino non debet; [32] nam homo animans quidem est, + sed eximium animans, multoque longius distans a cæteris omnibus, + quam cæterorum genera inter se distant: + cui rei testimonium perhibent multæ actiones humani generis propriæ. + Inter hæc autem, quæ homini sunt propria, est

GRONOVII.

24 *Propria negotia*] Non parerga, aut obiter contingentia, sed ipsum opus, ipsum quod intenditur ibi, & agitur: non quæ forte incidunt, sed quæ proprie ibi aguntur.

25 *Comœdia*] *Terent.* Eun. 1. 1.

26 *Ne cum turba*] In qua scilicet omnes clamant, nemo audit. lib. 1, 4. 2.

27 *Demus ei*] Ponamus hominem certum, quicum nobis res sit, qui pro falsa illa opinione pugnet, & pro ea solus dicat. Genus loquendi e veterum declamatorum schola petitum, quo de foro migrarat. Frequentatum *M. Senecæ*, & *Quinctiliano*. Vide notas meas ad *Senec.* controvers. 7.

28 *Carneadem*] Carneades Cyrenæus, novæ academiæ tertiæ conditor post Platonem, & Arcesilam. Vide *Diog. Laërt.* & *Jonsium* hist. philosoph. lib. 3, cap. 10. pag. 264. *Cic.* de legib. 1, 13. *Lactant.* 5, 17. *Quinctil.* 12, 1. De sententia Carneadis *Cic.* 3. de republ. fragmentum servatum *Lactantio* in epitome.

29 *Academiæ*] Academicæ sectæ, quæ ex instituto nihil definiebat, & assensum quidem sustinebat, de omnibus autem quæstionibus probabiliter in utramque partem disputabat.

30 *Cum suscepisset*] Quod fecit Romæ legatus ab Atheniensibus missus, temporibus M. Porcii Catonis Censorii. *Plut.* p. 349. *Quinctil.* 12, 1. 557. *Lactantius* divinar. instit. 5, 14. & 17. unde Gr. hunc locum depromsit: ipse autem e *Ciceronis* lib. 3. de republ. Adde *Lactant.* epitomen cap. 1.

31 *Poëta*] *Horat.* lib. 1, satyr. 3. ℣. 113.

32 *Nam homo animans quidem est, sed eximium animans*] *Cicero* 1, leg. 7. ab eodem orditur initio: *Homo etiam animal* &c.

(dd) Locus est lib. *Adversus Judæos*, Cap. 9. J. B.

GRO-

est appetitus societatis, id est + communitatis, non qualiscunque, sed tranquillæ, + & 33 pro sui intellectus modo ordinatæ; + cum his, qui 34 sui sunt generis: quam [d] 35 οἰκείωσιν Stoici (ce) appellabant. + Quod ergo dicitur, natura quodque animal ad suas tantum utilitates ferri, + ita universe sumtum concedi non debet.

+ 7. Nam + & cæterarum animantium quædam utilitatum suarum studium, partim 36 fœtuum suorum, partim aliorum sibi congenerum respectu [e] aliquatenus temperant; quod in illis quidem + procedere credimus 37 ex principio

GROTII.

d *Οἰκείωσιν Stoici appellabant*] *Chrysostomus* ad Romanos Homilia XXXI. (Immo *Homil.* IV. in Cap. 1. ℣. 31.) ἔχομεν γὰρ φυσικήν τινα πρὸς ἀλλήλους οἰκείωσιν, ἣν καὶ θηρία πρὸς ἄλληλα κέκτηται· *Habemus naturâ homines cum hominibus societatem; quidni, cum tale quid inter se & feræ habeant?* Vide eundem capite primo ad Ephesios, ubi a natura nobis data, docet, ad virtutem semina. *Marcus Antoninus* Imperator summe philosophus: ὅτι γὰρ πρὸς κοινωνίαν γεγόναμεν, πάλαι δέδεικται· ἢ οὐκ ἦν ἐναργές, ὅτι τὰ χείρω τῶν κρειττόνων ἕνεκεν, τὰ δὲ κρείττω τῶν ἀλλήλων· *Pridem patuit ad societatem nos genitos. Nonne in aperto est deteriora esse meliorum causa, meliora vero alterum alterius causa?* Lib. V. §. 16. *Edit. Gatak.*)

e *Aliquatenus temperant*] Vetus est proverbium, *canis caninam non est.* Juvenalis: (Sat. XV, 161.)

Indica tigris agit rabida cum tigride pacem:
——— ——— Parcit
Cognatis maculis similis fera. ———

Est locus *Philonis* egregius ad decalogi præceptum quintum, quem græce qui volet legat. Ego eum, quia longior est, semel, id est, latine hic ponam: *Imitatores saltem mutorum animantium estote, homines. Beneficio vicem rependere illa edocta norunt. Canes domus defensores sunt, quin & pro heris moriuntur, si quod subito periculum eos contigerit. Dicuntur & canum illi, qui greges comitantur præcedere pecora, depugnantes ad mortem usque, ut pastores illæsos præstent. Nonne inter fœda fœdissimum est, in referenda gratia vinci hominem a cane, mitissimum animal a ferocissimo? quod si a terrestribus non satis edocemur, transeamus ad naturam volucrum, aëris viatricem, ut vel inde discamus quod oportet. Ciconiarum senes in nidis manent, volare invalidæ. Harum soboles per omnes, prope sic dixerim, terras, marinque volitant, victum undique parentibus quærentes: illæ pro ætatis merito fruuntur quiete, rerum copia, deliciis etiam: hæ vero itineris molestias solantur pietatis conscientia, & exspectatione paris olim, ubi senuerint, a sua prole; atque ita legitimo tempore debitum persolvunt necessarium, quod accepere reddentes. Neque enim ab aliis alimenta habere possunt, aut initio vitæ parvæ cum sunt, aut natu grandes in vitæ exitu; quapropter non alio, quam natura, magistro, didicerunt educare vetulas, educatæ & ipsæ cum teneræ essent. Nonne vero hæc ubi audiunt, habent cur se præ pudore abscondant, qui parentum curam non habent, atque eos negligunt, quos aut solos, aut præ cæteris sublevare debuerant, præsertim cum id facientes non tam daturi sint quippiam, quam id, quod debent, reddituri? Nihil enim est liberis proprium, quod non parentum sit prius, qui aut de suo dederunt, aut acquirendi præbuerunt causam.* (Pag. 760, 761. Ed. Paris.) De columbarum cura eximia circa fœtus suos vide *Porphyrium* de non esu animalium tertio. (*Pag.* 315.) De scarorum, & saurorum pro sociis *Cassidorum* XI, 40.

GRONOVII.

33 *Pro sui intellectus*] Quantum potest assequi humana imbecillitas. Sola enim cœlestia sunt ordinatissima, humana tam perfecte disponi nequeunt, ut non maneat aliquid incommodi.

34 *Sui generis*] Cum aliis hominibus.

35 Οἰκείωσιν] Q. d. *domesticationem*, familiaritatem domesticam.

36 *Fœtuum*] Ut galli gallinacei gallinas, & gallinæ pullos ante exsaturantes, quam ipsi granum sumant: ut hæ, & pleræque animantes, & feræ etiam, pro catulis, ac fœtibus sese in periculum conjicientes: ut canes venatici præda abstinentes, & eam domino reservantes. *Cic.* 3. de fin. 19. *formicæ, apes, ciconiæ, aliorum etiam causa quædam faciunt. Quinctil.* 5, 11. apes etiam, formicasque in commune laborare. Vide *Ælian.* de animal.

37 *Ex principio*] Non ex vi mentis, consilio, voluntate, deliberatione, ac decreto, denique parte intelligente ipsis insita, atque ingenita. (Vide quæ Auctor eadem de re dicit in eximio opusculo *De Veritate Religionis Christianæ*; & ibi notata à Clariss. CLERICO, in nupera Editione. *J. B.*)

(ce) Auctor, in Notâ suâ, testem tantum adfert *Chrysostomum* vocis οἰκείωσις hoc sensu usurpatæ. Sed reperitur illa, ut & verbum οἰκειοῦσθαι, apud PLUTARCHUM *De Stoicorum repugnantiis*, pag. 1038. B. C. Tom. II. *Ed.*

principio aliquo intelligente 38 extrinseco, + quia circa actus alios, + istis nentiquam difficiliores, + par intelligentia in illis non apparet. + Idemque de infantibus dicendum, + in quibus ante omnem disciplinam ostendit se ad bene aliis faciendum propensio quædam, prudenter a Plutarcho (ff) observata: + sicut & in ea ætate misericordia sponte prorumpit. + Homini vero perfectæ ætatis, + cum 39 circa similia similiter agere norit, f + cum societatis appetitu excellente, 40 + cujus peculiare solus inter animantes instrumentum habet sermonem, + inesse etiam facultatem sciendi, agendique, secundum generalia præcepta, + par est intelligi, 41 + cui quæ conveniunt, + ea jam sunt non omnium quidem animantium, + sed humanæ naturæ congruentia.

Homini proprium

+ 8. Hæc vero, quam rudi modo jam expressimus, + g 42 societatis custo-

Ed. Wech. Adde PORPHYRIUM *De non esu Animal.* Lib. I. pag. 13. *Ed. Lugd.* 1620. Lib. III. pag. 294. 328. &c. qui & voce οἰκειότης alibi eadem in re utitur, loco ab Auctore nostro infra laudando, *Lib.* III. c. 20. §. 9. num. 3. in Not. Omnia autem illa videntur fluxisse ex eo, quod ARISTOTELES ait, ὡς οἰκεῖον ἅπας ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ καὶ φίλον· Ethic. Nicom. Lib. VIII. c. 1. *J. B.*

(ff) Videtur auctor respicere heic, quod ait PLUTARCHUS in *Consolat. ad Uxorem*, pag. 608. D. quod tamen potius contrarium innuit, quum ab ea propensione ad benefaciendum, tamquam singulari, commendet filiolam suam in infantiâ mortuam. De re ipsâ diximus in Gallicis nostris Notis uberioribus. *J. B.*

turaliter enim gaudia testem requirunt. Jam qui socium admittit, qui vicinum, necesse est aliquid ei tribuat, aliquid in illo ferat, & sibi minus indulgeat, ut eadem vicissim consequatur a socio. Qui contubernalem adsciscit, necesse est partem cubiculi ei permittat; qui conjugem, lecti. Hæc primo humanitas, & mutua patientia solitudinis vitandæ, & auxilii mutui causa camparata, pactis conventis, vel tacitis, vel expressis firmata, transiit in jus. Cicero ait 1, de leg. 5. *si patefiat, cujus muneris colendi, efficiendique causa nati, & in lucem editi simus, quæ sit conjunctio hominum, quæ naturalis societas inter ipsos; his explicatis, fontem legum, & juris inveniri.*

GRONOVII.

38 *Extrinseco*] i. e. Deo, vel ministra Dei natura, non ab insita ipsis ratione certa, & perpetua, sed ex instinctu naturæ, in paucis, & certis rebus sic se habente.

39 *Circa similia similiter agere*] Quod negatum bestiis, quæ tantum in uno, quo naturalis appetitio fert, aut a quo declinatio avertit, sic agunt. *Cic.* 2. de fin. 14. *ratio: quæ & caussas rerum, & consecutiones videat, & similitudines transferat, & disjuncta conjungat, & cum præsentibus futura copulet, omnemque complectatur vitæ consequentis statum.* Idem 1, de leg. 7.

40 *Cujus peculiare solus inter animantes instrumentum habet sermonem*] Et societatis colendæ ex *Cic.* 1, de leg. 9. moderationem vocis, orationis vim, quæ conciliatrix est humanæ maxima societatis.

41 *Cui*] Facultati.

42 *Societatis custodia fons est juris*] Homo appetit societatem, quia ea juvatur, & conservatur: & si nihil juvaretur, ac sibi sufficeret, eam appeteret tamen, ne sermo esset otiosus sibi: deinde ut quæ habet commoda cum aliis communicaret: (bonum enim est communicativum sui) aut saltem aliis demonstraret; na-

GROTII.

f *Cum societatis appetitu excellente*] *M. Antoninus* Libro IX. ὁ ἄνθρωπος εὐεργετικὸς πέφυκε· *Homo in id natus est, bene ut aliis faciat.* (§. 42.) Item: θᾶσσον γοῦν εὕροι τις ἂν γεῶδές τι μηδενὸς γεώδους προσαπτόμενον, ἤπερ ἄνθρωπον ἀνθρώπου ἀπεσχισμένον· *Facilius reperiat quis terrestre aliquod ad terram se non ferens, quam hominem ab humano genere abscissum.* (§. 9.) Libro X. ἐςὶ τὸ λογικὸν εὐθὺς κ̀ πολιτικόν· *quod ratione utitur, necessario & cœtum appetit.* (§. 2.) Nicetas Choniates: ἐνεχαράξατό πως ἡ φύσις ἡμῖν κ̀ ἐνεφύτευσε πρὸς τὰ οἰκεῖα συμπάθειαν· *Natura insculpsit, insevitque nobis animo consensionem cum iis, quæ cognata sunt nobis.* (In Isac. Angel. L. III. c. 9.) Adde *Augustinum* de doctrina Christiana Lib. III, c. 14.

g *Societatis custodia humano intellectui conveniens*] *Seneca* IV. de beneficiis cap. XVIII. *Ut scias, per se expetendam esse grati animi affectionem, per se fugienda res est, ingratum esse: quoniam nihil æque concordiam humani generis dissociat, ac distrahit quam hoc vitium. Nam quo alio tuti sumus, quam quod mutuis juvamur officiis? hoc uno instructior vita, contraque incursiones subitas munitior est, beneficiorum commercio. Fac nos singulos, quid sumus? præda animalium,*

custodia, (gg) humano intellectui conveniens, + fons est ejus juris, 43 quod proprie tali nomine appellatur: + h 44 quo pertinent + alieni abstinentia, & + si quid alieni habeamus, + aut lucri inde fecerimus, restitutio, + promissorum implendorum obligatio, + 45 damni culpa dati reparatio, & 46 + pœnæ inter homines meritum. *sociale, & proprie, & stricte dictum.*

+ 9. Ab + hac juris significatione + fluxit altera largior: + quia enim homo supra cæteras animantes non tantum vim obtinet socialem, + de qua diximus, + sed & 47 judicium ad æstimanda quæ delectant, aut nocent, (hh) + non præsentia tantum, sed & futura, & quæ in utrumvis possunt ducere; 48 + pro humani intellectus modo etiam 49 + in his judicium recte conformatum sequi, + neque metu, + aut voluptatis præsentis 50 illecebra corrumpi, + aut temerario rapi impetu, conveniens esse humanæ naturæ; & quod tali 51 judicio plane repugnat, + etiam contra jus naturæ, + humanæ scilicet, esse intelligitur.

10. + At-

& victimæ, ac vilissimus, & facillimus sanguis: quoniam cæteris animalibus in tutelam sui satis virium est. Quæcumque vaga nascuntur, & a-ctura vitam segregem, armata sunt: hominem imbecillitas cingit: non unguium vis, non dentium, terribilem cæteris facit: duas res dedit, quæ illum, obnoxium cæteris, validissimum facerent, rationem, & societatem; itaque qui par esse nulli posset si diduceretur, rerum potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit: Societas terris genitum in alienæ naturæ transmisit imperium, & dominari etiam in mari jussit. Hæc morborum impetus arcuit, senectuti adminicula prospexit, solatia contra dolores dedit: hæc fortes nos facit, quod licet contra fortunam advocare. Hanc tolle, & unitatem generis humani, qua vita sustinetur, scindes. Tollitur autem, si efficies ut ingratus animus non per se vitandus sit.

h *Quo pertinent alieni abstinentia*] *Porphyrius* de non esu animantium tertio: ἡ δὲ δικαιοσύνη ἐν τῷ ἀπ[ο]στατικῷ καὶ ἀβλαβεῖ κεῖται παντὸς ὁτουοῦν τοῦ μὴ βλάπτοντος· *Justitia in eo sita est, ut abstineatur alienis, neque noceatur non nocentibus.* (Pag. 329.)

GRONOVII.

43 *Quod proprie*] 1, 1. 10. quod in contractibus versatur.

44 *Quo pertineat*] Ad quod. *Justin.* 2, 2. de Scythis. *Nulli sc. gravis, quid eum,* &c.

45 *Damni culpa*] Si quis quid damni nostra culpa, aut vitio in rebus suis fecerit, id ut compensemus.

46 *Pœnæ meritum*] Utque puniatur, qui peccarit in societatem. ἀλόγως καὶ ἐφ' ὅσον μετέχουσι τῆς φύσεως, ἐπὶ τοσοῦτον· *Aristoteles* Oecon. 1, 3. [Locus iste ARISTOTELIS, nescio quo casu, heic male collocatus est. Neque enim pertinet ad *pœnæ meritum*, sed ad verba illa num. sequ. *homo supra cæteras animantes vim obtinet socialem.* Nimirum Philosophus agit de societate conjugali, quam, ait, in ceteris Animantibus locum habere, sed sine ratione, & tantum, quantum fert natura illorum. Ἐν μὲν οὖν τοῖς ἄλλοις ζῴοις ἀλόγως τοῦτο ὑπάρχει, καὶ ἐφ' ὅσον &c. *J. B.*)

47 *Judicium ad æstimanda*] Æstimandi, i. e. delectum, & discrimen rerum bonarum, & malarum, juvantium, & inutilium, non modo in præsens, sed etiam in longam diem, & rationes, viasque, tam quæ præcipitant in turpia, & noxia, quam quæ ad honesta, & profutura pertinent: adeoque providentiam secuturi ejus commodi, aut incommodi.

48 *Pro humani intellectus modo*] i. e. quantum patitur imbecillitas, & infirmitas humana.

49 *In his judicium*] Non facere quod quæ canit, *Video meliora, proboque: Deteriora sequor*: sed diligenter, & liquido inspecta, & pro melioribus agnita constanter, & confidenter sectari, affectare, agere.

50 *Illecebra corrumpi*] Ut eligas, aut repente facias, cujus postea pœniteat.

51 *Judicio*] Se debere aversari malum, licet habeat illecebram boni.

(gg) Vide PUFENDORFIUM nostrum *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. 3. ubi fuse principium istud adstruitur, & exponitur, J. B.

(hh) Ita quidem habent omnes Editiones: sed quamquam sensus Auctoris ex serie orationis satis pateat, loquutio non satis est adcurata. Neque enim τὸ *nocent* recte opponitur τῷ *delectant*: nisi dicas, quidquid delectat, id prodesse; quod à mente Auctoris, & rei veritate plane alienum est. Aut heic est ἀκυρολογία, aut possit quis suspicari, Auctorem voluisse scribere: QUÆ *delectant*, AUT DOLOREM CREANT; QUÆ JUVANT, *aut nocent*; voces autem intermedias, sive ex ipsius Auctoris lapsu calami, sive ex incogitantia Exscriptorum, excidisse, adeo ut neque postea Auctor, rebus magis, quam verbis intentus, id animad-

Improprie, & laxius.

10. + Atque huc etiam pertinet in his, quæ cuique homini, aut cœtui propria sunt elargiendis [i] prudens [52] dispensatio, ut + quæ nunc sapientiorem minus sapienti, nunc + propinquum extraneo, nunc + pauperem diviti, prout [53] actus cujusque, & rei natura fert, præponit: + quam [54] juris proprie, [55] strictéque dicti partem jam olim multi faciunt; cum tamen [56] jus illud proprie nominatum diversam longe naturam habeat, + in eo positam, ut quæ jam [57] sunt alterius, alteri permittantur, aut [58] impleantur (ii).

11. + Et hæc quidem, quæ jam diximus, + locum aliquem haberent, etiamsi daremus, (kk) quod sine summo scelere dari nequit, non [59] esse Deum, + aut non curari ab eo negotia humana: cujus contrarium cum nobis + partim ratio, partim [60] traditio perpetua inseverint, + confirment vero & argumenta multa, + & miracula ab omnibus sæculis testata; + sequitur, jam ipsi Deo, ut [61] opifici, & cui nos, nostraque omnia debeamus, [62] sine exceptione parendum nobis esse, + præcipue cum is se multis modis & optimum, & potentissimum ostenderit: + ita ut sibi obedientibus præmia reddere maxima, etiam æterna, quippe æternus ipse, + possit, & voluisse credi debeat, multoque magis si id disertis verbis promiserit: + quod Christiani indubitata testimoniorum fide convicti credimus.

+ 12. Et

animadverterit, quemadmodum alibi non semel accidisse, nobis compertum est. Ceterum res ipsa pertinet ad officia Hominis erga se ipsum, de quibus fusè PUFENDORFIUS, *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. c. 4. *J. B.*

GROTII.

i *Prudens dispensatio, ut quæ nunc sapientiorem minus sapienti, nunc propinquum extraneo, nunc pauperem diviti, prout actus cujusque, & rei natura fert, præponit*] Agit hac de re *Ambrosius* libro primo de officiis. (Cap. 30.)

GRONOVII.

52 *Dispensatio*] Justitia διανεμητικὴ, sive *attribuens*, vel *distributiva*, in præmiis, & muneribus, sive oneribus tribuendis: non autem in pœnis, in quibus versatur *commutativa*, quæ spectat contractus, & maleficia, quæ sunt quasi contractus.

53 *Actus*] Opera, quam in commune commodum præstat.

54 *Juris proprie*] Quod reddit prætor, & unde actiones nascuntur; quod pertinet ad *justitiam commutantem*, vel *emendatricem*, συναλλακτικὴ ἢ ἐπανορθωτικὴν, versantem in contractibus, & pœnis. [Immo Auctor intelligit heic *Justitiam Particularem* ita ab ARISTOTELE dictam, cujus pars est *Justitia* συναλλακτικὴ, ἢ ἐπανορθωτικὴ. Nimirum putabat, *Justitiam Particularem* eamdem esse, ac *Expletricem*, de qua acturus est Lib. I. c. 1. §. 8. ubi vide quæ monebimus. *J. B.*

55 *Stricte dicti*] Quale scil. traditur in juris corpore, unde actiones nascuntur.

56 *Jus*] Justitiæ distributivæ propriè non est jus, quia nulla actione peti potest.

57 *Sunt alterius*] Respicit duo præcepta posteriora juris. Hæc est justitia, quæ dicitur *commutativa* vulgo, vel *correctiva* in contractibus, & pœnis.

58 *Impleam*] i. e. faciam quod debeo, unicuique suum tribuam.

59 *Esse Deum*] IV. Argumentum.

60 *Traditio*] i. e. omne, quod gentes instillarunt suis posteris, sive consensus, & præcepta majorum nostrorum omnis ævi.

61 *Opifici*] Qui nos creavit.

62 *Sine exceptione*] In omnibus, & perpetuo.

(ii) Nihil heic volui mutare: sed quanquam ita in omnibus Editionibus legatur, vix dubito quin Auctor scripserit: *aut* QUÆ ALTERI DEBENTUR, *impleantur*; neque enim, secundum Auctorem nostrum, ea, quæ *implentur*, jam *erant alterius*, erga quem implentur, sed tantum ei *debebantur*, tum demum illius futura, quando impleta fuerint. Vide infra *Lib.* II. c. 7. num. 1. & Lib. III. c. 19. n. 15. J. B.

(kk) Vide quæ observavimus in PUFENDORFIUM nostrum, *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. c. 3. §. 19. *Not.* 2. & quæ infra monemus, ad Lib. I. c. 1. §. 8. num. 2. Not. (*nn*). J. B.

GRO.

† 12. Et † hæc jam alia juris origo eſt, † præter illam naturalem, † veniens ſcilicet k 63 ex libera Dei voluntate, † cui nos ſubjici debere, intellectus ipse noſter nobis irrefragabiliter dictat. Sed & illud ipſum, de quo egimus, naturale jus, 64 † ſive illud ſociale, ſive quod laxius ita dicitur, † quamquam ex 65 principiis homini internis profluit, l † Deo tamen adſcribi merito poteſt, quia ut talia principia in nobis exiſterent, ipſe voluit: † quo ſenſu Chryſippus, & Stoici dicebant, † juris originem non aliunde petendam, quam 66 ab ipſo Jove, m a quo Jovis nomine jus Latinis dictum, probabiliter dici poteſt. *2. Voluntarium. 1. Divinum.*

† 13. Accedit, quod † illa quoque ipſa principia † Deus 67 datis legibus magis conſpicua fecit, † etiam iis, quibus imbecillior eſt ad ratiocinandum vis animi: † & in diverſa trahentes 68 impetus, † qui nobis ipſis, quique aliis male (ll) conſulunt, 69 vagari vetuit, illos quippe vehementiores 70 adductius regens, & fine, ac modo coërcens.

† 14. † Sed & hiſtoria ſacra † præter id, quod in præceptis conſiſtit,

GROTII.

k *Ex libera Dei voluntate*] Inde *M. Antonino* judice libro IX: *ὁ ἀδικῶν ἀσεβεῖ qui injuſte agit, impius eſt.* (Locus eſt §. 1. Sed ubi agitur de jure Naturali, non de *Jure Divino voluntario*, quod ex *liberâ Dei voluntate* venit. Plura diximus in Gallicis Notis. *J. B.*)

l *Deo tamen adſcribi merito poteſt*] Chryſoſtomus 1. ad Corinthios XI, 3: *ὅταν δὲ εἴπω τὴν φύσιν, θεὸν λέγω· ὁ γὰρ τὴν φύσιν δημιουργήσας αὐτός ἐστιν. Cum naturam dico, Deum dico; ipſe enim eſt naturæ opifex.* (Tom. III. pag. 410. *Edit. Eton. Savil.*) Chryſippus III. de Diis: *οὐ γάρ ἐστιν εὑρεῖν τῆς δικαιοσύνης ἄλλην ἀρχὴν οὐδὲ ἄλλην γένεσιν, ἢ τὴν ἐκ τοῦ Διὸς καὶ τὴν ἐκ τῆς κοινῆς φύσεως· ἐντεῦθεν γὰρ δεῖ πᾶν τὸ τοιοῦτον τὴν ἀρχὴν ἔχειν, εἰ μέλλομέν τι ἐρεῖν περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν· Non poteſt inveniri principium aliud, aut origo juſtitiæ, quam ab Jove, & communi natura; inde enim initium duci debet, ubi de bonis, maliſque diſſerendum eſt.* (Apud PLUTARCH. de *Stoic. rep.* pag. 1035.

m *A quo Jovis nomine jus latinis dictum*] Niſi forte verius per abſciſſionem; ut ex eo, quod fuit *oſſum*, factum eſt *os*: ita ex eo, quod fuerat *juſſum*, factum *jus*, *juſis*, poſtea *juris*, ut ex *Papiſiis Papirii*, de quo vide *Ciceronem* lib. X, epiſt. 21.

GRONOVII.

63 *Ex libera Dei voluntate*] Propterea id vocat *Jus voluntarium divinum.* lib. I, cap. 1. num. 13.

64 *Sive illud ſociale*] Sive quod continet, ac dirigit ſocietates gentium, & hominum; ſive quod ſanæ menti rectum, & decorum probat ratio, eo nomine accipiamus, etſi excogitatum, comparatum, proditum eſt ab hominibus excellenter præditis, & præclare utentibus vi humanis ingeniis inſita.

65 *Principiis*] Recta ratione inſita, quam negaverat in beſtiis eſſe.

66 *A Jove*] Derivatio Stoïca, *Scipionis Gentilis* inventum. Orig. p. 270. immo potius præciſum, & decurtatum a vocabulo *juſſus*; nam quod ſive Deus, ſive ratio, ſive ſuperior *jubet*, eſt *jus*.

67 *Datis legibus*] Decalogo.

68 *Impetus*] Ὁρμὰς πάθη affectus, ſenſus, motus animi, commotiones, perturbationes, qui debent regi ab animo tanquam ſatellites. *Cic.* 3. Tuſc. 11. & 4. Tuſc. 6. *Claudian.* 4. Conſ. Honor. 230.

69 *Vagari*] Cum ſc. dixit: *non concupiſces, non occides*: aliud contra iram, aliud contra deſideria.

70 *Addictius*] *Adductius*, quaſi attracto fræno. Phraſis *Taciti*, *regnum adductius*, 3. hiſt. 7. de mor. G. 3. (In Editione ann. 1632. eſt etiam *adductius*: unde ita repoſuimus, quod neſcio quomodo, mutatum fuerat in ſequentibus. *J. B.*)

(ll) Vocem illam *malè*, quæ excidit in omnibus Editionibus, fidenter addidi. Illam deeſſe, adeo ut aliter Auctoris ſententia non conſtet, res ipſa clamat. Si enim *τὸ conſulunt* in bonam partem ſumas, ut omnino ſumendum, quando nihil aliud additur (vide exemplum infra, L. III. c. 20. §. 51.) tunc utiles eſſe, & nobis, & aliis, impetus illos in alia trahentes, quàm quò ducit Ratio & Lex Naturæ, Auctor noſter dicet; quod quàm alienum ſit a mente ipſius, nemo non intelligit. Vix autem dubito, quin propter ſimilitudinem vocis *aliis* cum ſequenti *malè*, hæc omiſſa fuerit vel ab exſcriptore, vel à typographo: & ejus rei exempla alibi videbimus J. B.

L. ut vim. 3. D. de just. & jur.

2. *Humanum.*

Civile cujusque civitatis.

ftit, + affectum illum focialem non parum etiam eo excitat, quod nos docet ab iisdem primis parentibus ortos homines omnes, + ita ut eo quoque fenfu dici recte poffit, quod alio dixit [71] Florentinus, * cognationem inter nos a natura conftitutam; cui confequens fit, hominem homini infidiari nefas effe, [72] + Inter homines quafi [n] Dii quidam funt parentes, + quibus proinde non [73] infinitum, fed [74] fui generis obfequium debetur.

+ 15. Deinde + vero, + cum juris naturæ fit [75] ftare pactis, ([76] + neceffarius enim erat inter homines aliquis fe obligandi modus, neque vero alius modus naturalis fingi poteft,) + ab hoc ipfo fonte jura civilia fluxerunt. [77] Nam qui fe cœtui alicui + aggregaverant, aut [78] homini, + hominibufque fubjecerant, + hi aut expreffe promiferant, aut ex negotii natura + tacite promififfe debebant intelligi, fecuturos fe id, + quod aut cœtus pars major, aut hi, [79] + quibus delata poteftas erat, conftituiffent.

16. Quod ergo dicitur + non Carneadi tantum, fed & aliis,

[o] [80] + *Utilitas jufti prope mater, & æqui,*

+ fi accurate loquamur, verum non eft: + nam naturalis juris mater eft ipfa [81] humana natura, + quæ nos, etiamfi re nulla indigeremus, ad focietatem mutuam appetendam ferret: + civilis vero juris mater eft ipfa ex confenfu obligatio, + quæ cum ex naturali jure vim fuam habeat, + poteft natura hujus quoque juris quafi [82] proavia dici. + Sed naturali juri utilitas [83] accedit: + voluit enim naturæ Auctor nos fingulos, & infirmos effe, & multarum rerum ad vitam recte ducendam egentes, quo magis ad colendam [84] focietatem raperemur: juri autem civili occafionem dedit utilitas; + nam illa, quam diximus, confociatio, aut fubjectio [85] + utilitatis alicujus caufa

GROTII.

n *Dii quidam funt parentes*] Θεοὶ ἐπίγειοι *Hierocli* ad aureum carmen, *Dii terreftres*: *Philoni* ad decalogum ἐμφανεῖς Θεοὶ, μιμούμενοι τὸν ἀγένητον ἐν τῷ ζωοπλαστεῖν· *confpicui Dii, qui ingenitum Deum imitantur vitam dando* (Pag. 761. D.) fecunda poft Deum fœderatio *Hieronymo* epift. XLVII. (Tom. I. pag. 224. D. Edit. Bafil.) Parentes Deorum fimulacra *Platoni* de legibus XI. (Pag. 930, 931. Tom. II. *Ed. H. Steph.*) Honos parentibus ut Diis debetur, pronuntiante *Ariftotele* Nicomachæorum IX, cap. 11. [Locus HIEROCLIS non eft è Comment. in *Aurea Carm.* fed reperitur apud STOB. Serm. 77. J. B.

o *Utilitas jufti prope mater, & æqui*] Ad quem locum *Acron*, aut quifquis eft vetus *Horatii* interpres: *repugnat præceptis Stoicorum; oftendere vult juftitiam non effe naturalem, fed natam ex utilitate.* Contra hanc fententiam vide quæ difputat *Auguftinus* de doctrina Chriftiana libro III, c. XIV.

GRONOVII.

71 *Florentinus*] L. 3. D. *de Juft. & Jure.*

72 *Inter homines*] V. Argumentum.

73 *Infinitum*] Non fine exceptione, ut de Deo dixerat.

74 *Sui generis*] Quatenus non eft contra illum, cui foli infinitum obfequium debetur, Deum.

75 *Stare pactis*] i. e. fidem datam fervare.

76 *Neceffarius obligandi modus*] Nam fi focietas jungi debebat, requirebatur aliquod vinculum, coagulum, ferrumen, facramentum, quo ea focietas contineretur: alioqui forent meræ arenæ.

77 *Nam qui fe cœtui*] VI. Argumentum.

78 *Homini*] Uni regi, principi, aut magiftratibus aliis.

79 *Quibus delata*] Aut pauci, unusve repræfentans focietatem, ut rex, magiftratus.

80 *Utilitas*] *Horat.* 1, fat. 3. ℣. 98.

81 *Humana*] Recta ratio.

82 *Proavia*] Caufa remotior.

83 *Accedit*] Ultro fe quafi comitem præbet.

84 *Societatem raperemur*] *Lactant.* de opific. Dei cap. 4.

85 *Utilitatis*] Ut fingulorum artes, & opes in unum collatæ omnibus quoque aliis prodeffent.

GRO-

causa cœpit institui. Deinde & qui jura præscribunt aliis, in eo utilitatem aliquam spectare solent, aut debent.

\+ 17. Sed + sicut cujusque civitatis jura utilitatem suæ civitatis respiciunt, ita + inter civitates aut omnes, aut plerasque, [86] + ex consensu jura quædam nasci potuerunt, + & nata apparet, quæ utilitatem respicerent non cœtuum singulorum, + sed [87] magnæ illius universitatis. Et hoc jus est, + quod gentium dicitur, + quoties id [88] nomen a jure naturali distinguimus; + quam partem juris omisit Carneades, + jus omne in naturale, & civile singulorum populorum distribuens, + cum tamen de eo jure, quod inter populos versatur, acturus, (+ subjecit enim orationem de bellis, & bello partis) mentionem facere omnino debuisset.

Gentium: civitatum omnium, aut plerumque.

18. + Male [89] autem a Carneade [90] stultitiæ nomine justitia traducitur. Nam sicut, ipso fatente, stultus non est civis, qui in civitate jus civile sequitur, etiamsi ob ejus juris reverentiam quædam sibi utilia omittere debeat: + ita nec stultus est populus, qui non tanti facit suas utilitates, ut propterea + communia populorum jura negligat; + par enim in utroque est ratio. Nam p sicut civis, qui jus civile perrumpit utilitatis præsentis causa, [91] + id convellit, quo ipsius, posteritatisque suæ perpetuæ utilitates continentur: + sic & populus jura naturæ, + gentiumque violans, suæ quoque tranquillitatis in posterum rescindit munimenta. Tum vero etiamsi ex juris observatione nulla spectaretur utilitas, + sapientiæ, non stultitiæ esset eo ferri, ad quod a natura nostra nos duci sentimus.

II. Objectionum refutatio.

Justitia stultitia non est.

\+ 19. Quare nec illud,

[92] *Jura inventa + metu injusti fateare necesse est:*

quod apud * + Platonem quidam ita explicat; + metu accipiendæ injuriæ reper-

* *De Rep. Lib. II.* p. 359. B. Tom. II.

GROTII.

p *Sicut civis, qui jus civile perrumpit*] Hac ipsa similitudine apposite utitur lib. IX. *M. Antoninus:* ἥτις ἐὰν ἦν πρᾶξίς σου μὴ ἔχῃ τὴν ἀναφορὰν, εἴτε προσεχῶς εἴτε πόῤῥωθεν, ἐπὶ τὸ κοινωνικὸν τέλος, αὕτη διασπᾷ τὸν βίον, καὶ οὐκ ἐᾷ ἕνα εἶναι, καὶ στασιώδης ἐστὶν, ὥσπερ ἐν δήμῳ ὁ τὸ καθ' αὑτὸν μέρος διϊστάμενος· *Quæcumque tua actio respectum non habebit sive cominus, sive eminus ad propositum communitatis, ea vitam diducit, nec unam esse patitur, seditiosaque non minus est, quam is, qui in populo partem seorsim facit.* (§. 24.) Et libro XI: ἄνθρωπος ἑνὸς ἀνθρώπου ἀποσχισθεὶς, οὐ δύναται μὴ καὶ ὅλου φύλου ἀποκεκόφθαι. *Homo ab uno abscissus homine, non potest non & ab universo genere abscissus haberi.* (§. 8.) Nimirum, ut eidem *Antonino* dictum est, quod examini expedit, idem api. (Locus ultimus exstat *Lib.* VI. §. 54. In præcedenti autem, pro verbis illis, οὐ δύναται μὴ καὶ ὅλου φύλου ἀποκεκόφθαι, legitur: ὅλης τῆς κοινωνίας ἀποπέπτωκε. Nimirum Auctor statim antea legerat: Κλάδος τοῦ προσεχοῦς κλάδου ἀποκοπεὶς, οὐ δύναται μὴ καὶ τοῦ ὅλου φυτοῦ ἀποκεκόφθαι· οὕτω δὴ καὶ ἄνθρωπος &c. Hæc igitur, memoriæ lapsu, confudit, simulque τὸ φυτοῦ in φύλου mutavit. *J. B.*]

GRONOVII.

86 *Ex consensu jura*] Vel tacito, vel expresso. VII. Argumentum.

87 *Magnæ illius universitatis*] Conjunctionis, quæ inter omnes est homines.

88 *Nomen a jure naturali*] Nam interdum *naturæ jus* vocatur, quod est *gentium*, ut paulo inferius dictum est. Sic majorem natu in imperiis succedere, *naturæ jus* vocat *Justinus* 12, 1. *quod natura ipsa gentibus dedit.* 2, 10. Idem *jus gentium* dicit lib. 34, 3.

89 *Male*] Consectaria sive IV. articulus prioris membri partis generalis.

90 *Stultitiæ*] Quia abstineat alieno, quod posset ei utile esse.

91 *Id convellit*] Eripit sibi fidem, existimationem, aliorum voluntatem, cum ipso contrahendi.

92 *Jura inventa*] *Horat.* 1, sat. 3.

Gorg. pag. 483. T. I. *Vis ex metu injusti, & validioris, causa ejus non est.* repertas leges, + ac vi quadam homines ad justitiam colendam adigi, + universaliter verum est. + Id enim 93 ad ea dumtaxat instituta, ac leges pertinet, quæ ad faciliorem juris exsecutionem reperta sunt; + sicut multi per se infirmi, ne a validioribus opprimerentur, conspirarunt ad instituenda, ac communibus viribus tuenda 94 judicia, ut quibus singuli pares non erant, his universi prævalerent. + Et hoc demum sensu commode accipi potest quod dicitur, jus esse id, quod validiori placuit; ut intelligamus 95 fine suo externo carere jus, nisi vires ministras habeat; sicut Solon res confecit maximas, ut ipse † prædicabat;

† *Apud Plutarch. Vit. Solon. p. 86. C.*

JUSTITIA *securitatem adfert conscientiæ.*

Ὁμοῦ βίην τε καὶ δίκην συναρμόσας.

q 96 + *Vim, jusque parilis copulans vincli jugo.*

+ 20. Neque tamen + quamvis a vi destitutum jus omni caret effectu; nam justitia 97 + securitatem affert conscientiæ, injustitia tormenta, ac laniatus, + quales in tyrannorum pectoribus describit 98 Plato, Justitiam probat, injustitiam damnat + proborum consensus. 99 Quod vero maximum est, + hæc Deum inimicum, illa faventem habet, + qui judicia sua ita post hanc vitam reservat, + ut sæpe eorum vim etiam in hac vita repræsentet, quod multis exemplis historiæ docent.

Privatis, populo, & populi rectoribus æque convenit.

+ 21. Quod vero multi quam a civibus exigunt justitiam, + eam 100 in populo, aut populi rectore insuper habeant, ejus erroris causa est, primum + quod in jure nihil spectant 1 nisi utilitatem, quæ ex jure oritur, quæ evidens est in civibus, + qui singuli ad sui tutelam invalidi sunt. At magnæ

GROTII.

q *Vim, jusque parilis copulans vincli jugo*] Ovidius:

Valet causa, causamque tuentibus armis.

(Metam. Lib. VIII. vers. 59. ubi tamen melius Cl. *Burmanni* Editio verba hæc, *caussamque tuentibus armis*, conjungit cum sequentibus: *Ut puto, vincemur. J. B.*]

GRONOVII.

93 *Ad ea dumtaxat*] Quæ firmant jus, & auctoritatem magistratuum.

94 *Judicia*] Disceptationes fori, cum didicissent homines legibus, non armis, vivere. *Just.* 43, 4.

95 *Fine suo externo*] Non posse ad effectum, & exsecutionem pervenire, nisi magistratui committatur jus gladii

96 *Vim*] Hine Κράτος καὶ Βίαν inter ministeria Jovis in Prometheo ponit *Æschylus*. Et qui rempub. ordinat, & reformat, eum sine collega, & armatum esse oportere, disputat *Machiavellus* ad Livium 1, 7. & hoc argumento excusat cædem Remi à Romulo occupatam.

97 *Securitatem*] Diogenes apud *Stobæum* ser. 31. p. 188. Ἡ τοίνυν δικαιοσύνη πολλὴν ἔχει ῥᾳστώνην τῇ ψυχῇ· τὸ γὰρ μηδένα μήτε φοβούμενον, μήτε αἰσχυνόμενον ζῆν, ἡδονή τίς ἐστι καὶ ἱκανότης τοῦ βίου.

98 *Plato*] In Gorgia p. 357. (pag. 524, 525. *Ed. H. Steph.* Tom. I.) Alludunt *Tacitus* 6, ann. 6. *Cicero* 3. de offic. 21. *Quinctil.* 12, Inst. 1. *Lucianus* Cataplo. *Claudianus* in Rufin. 2, 504. & apud *Stobæum* Diogenes p. 188.

99 *Quod vero &*] III. Consectarium.

100 *In populo*] Ut apud *Senecam* Thyeste V, 215. Atreus: *Sanctitas, pietas, fides, privata bona sunt: qua juvat, reges eant.*

1 *Nisi utilitatem*] Et jus, sive justitiam, & studia liberalia, & pietatem, & virtutem omnem sequuntur utilitates, honores, opes, præmia: sed ea omnia vitiantur, quoties in illis nihil spectatur, nisi utilitas: evenit enim, ut ea non serio, commode, diligenter exerceant, quotquot ad vota properant, & ex his, tanquam aliquid majus, utile petunt; & simul, atque præsens non adparet utilitas, aut præsentior non apparet ex contrariis, vel diversis, ista præclara negligant, & contemnant.

GRO-

magnæ civitates, + cum omnia in se complecti videantur, quæ ad vitam recte tuendam sunt necessaria, opus, habere non videntur ea virtute, + quæ [2] foras spectat, & justitia appellatur.

22. Sed, + ut ne repetam quod dixi, + jus non solius utilitatis causa comparatum, + nulla est [3] tam valida civitas, quæ non aliquando aliorum extra se ope indigere possit, + vel ad commercia, + vel etiam ad arcendas multarum externarum gentium junctas in se vires; unde etiam a potentissimis populis, & regibus + fœdera appeti videmus, quorum vis omnis tollitur ab his, + qui jus [4] intra civitatis fines concludunt. Verissimum illud, [5] + omnia (mm) incerta esse [6] simul a jure recessum est.

23. + Si nulla est communitas, quæ sine jure conservari possit, [1] + quod memorabili latronum exemplo probabat [7] Aristoteles (nn): + certe & illa, quæ genus humanum, aut populos complures inter se colligat, jure indiget: quod ille vidit, qui (oo) dixit; [8] + fœda ne patriæ quidem causa facienda

GROTII.

1 *Quod memorabili latronum exemplo probabat Aristoteles*] Chrysostomus in caput IV. ad Ephesios: (Tom. III. pag. 813. *Edit. Savil.*) πῶς ἂν λῃσταὶ εἰρηνεύωσι, φής; πότε; εἰπέ μοι. πάντως ὅταν μὴ λῃστικῷ τρόπῳ χρήσωνται· ἂν γὰρ ἐν αὐτοῖς οἷς ἂν διανέμονται, μὴ τοὺς νόμους φυλάξωσι τοὺς τοῦ δικαίου, καὶ ἑκάστῳ ἀπονέμωσι τὸ δίκαιον, εὑρήσεις ἂν κἀκείνους ἐν πολέμοις καὶ μάχαις. *At qui fit ergo, dicet aliquis, ut in pace vivant latrones? Quando vero? dic quæso. Nempe cum non ut latrones agunt; nam si in dividendis rebus præscripta justitiæ non servent, neque partitionem ex æquo faciant, videbis & ipsos inter se bellis, ac præliis implicari. Plutarchus* (Vit. Pyrrh. pag. 388. A.) cum Pyrrhi recitasset dictum, regnum se ei liberûm suorum relinquere, cui acutissimus futurus esset gladius, dicit, hoc nihil aliud esse, quam quod in Phœnissis posuit *Euripides*: (℣. 68.)

Θηκτῷ σιδήρῳ δῶμα διαλαχεῖν τόδε.

Ut sanguinante dividant ferro domum.

Additque acclamationem egregiam: οὕτως ἄμικτός ἐστι καὶ θηριώδης ἡ τῆς πλεονεξίας ὑπόθεσις· *Adeo insociabile, ferinumque est propositum plus suo habendi.* Cicero epist. XI, 16. *omnia sunt incerta, cum a jure discessum est.* *Polybius* IV: καὶ γὰρ κατ' ἰδίαν τὸ τῶν ῥᾳδιουργῶν καὶ κλεπτῶν φῦλον τούτῳ μάλιστα τῷ τρόπῳ σφάλλεται, τῷ μὴ ποιεῖν ἀλλήλοις τὰ δίκαια, καὶ συλλήβδην διὰ τὰς εἰς αὑτοὺς ἀθεσίας. *Nam & privatæ coitiones facinorosorum, ac furum hoc maxime modo everti solent, ubi inter se jus non præstant, & in summa, ubi fides inter ipsos periit.* (Cap. 29.)

GRONOVII.

2 *Foras spectat*] i. e. quæ præstat hominem bonum magis alteri, quam sibi. *Apulej.* de philos. mor. p. 16. Edit. Elmenhorst. (Ante eum CICERO, *de Rep.* l. 2. apud NONIUM, voc. *Projectum.* Habent omnes ab ARISTOTELE, qui *Justitiam* dixit esse ἀλλότριον ἀγαθόν, Ethic. Nicom. Lib. V. c. 10. J. B.)

3 *Tam valida*] *Sallustius* Jugurth. 109. in oratione regis Bocchi. *Curt.* 7, 8. *Senec.* epist. 4. *Neminem eo fortuna provexit*, &c.

4 *Intra civitatis*] Tantum civile statuunt esse, non gentium.

5 *Omnia incerta*] In aleam mitti: nec homines, nec societatis statum fundatum esse, ni justitia muniatur. *Cicero* pro Cæcina cap. 25.

6 *Simul*] i. e. simul, ac jure &c.

7 *Aristoteles*] Et *Cicero* 2, de offic. 11.

8 *Fœda*] i. e. natura turpia, & detestanda, non tantum ignominiosa opinione hominum, aut respectu prioris fortunæ; (*Machiavell.* ad Livium lib. 3, 41. discurs.) nam illa interdum bono cui subeunda sunt.

(mm) Verba sunt CICERONIS, *ad Familiar.* Epist. XI. 16. quæ etiam ab Auctore nostro ei tribuuntur in Nota sequenti. Ibi tamen, ut & in loco ex *Orat. pro Cæcin.* quem *Gronovius* indicat, agitur tantum de Legibus Civilibus. J. B.

(nn) Immo PLATO, ni fallor. Neque enim ullus, quod sciam, talem sententiam ex *Aristotele* protulit, quum tamen loca veterum in hanc rem congerere voluerint interpretes in CICERON. *De Offic.* II. 11. Locus autem *Platonis* luculentus ab iis indicatus est, quem reperies *Lib.* 1. *De Republ.* pag. 351. C. Tom. II. Ed. H. Steph. Hæc in prima Editione dicebam. Reperi postea locum *Aristotelis*, qui ad rem facit, apud STOBÆUM, *Serm.* X. pag. 131. *Ed. Genev.* 1609. *J. B.*

(oo) Innuit Auctor quod CICERO dixit: *Sunt enim quædam ita fœda, ut ea ne conservandæ quidem patriæ causâ sapiens facturus sit.* De Offic. I, 45. J. B.

* Polit. VII, 2.

Regis Pacem

facienda esse. [s] + Graviter eos accusat * Aristoteles, qui cum inter se neminem velint imperare, nisi qui [9] jus habeat, in exteros quid jus, quid injustum sit nihil curant.

24. Is ipse + quem nominavimus modo in partem alteram [10] Pompejus, quod Spartanus quidam rex dixerat, beatissimam esse rempublicam, cujus fines [11] + hasta, & gladio terminarentur, correxit, dicens, eam vere beatam esse, quæ [12] justitiam pro finibus haberet. Quam ad rem alterius itidem [13] Spartani regis uti potuit auctoritate, [t] qui militari fortitudini justitiam anteposuit, + hoc argumento, quod fortitudo justitia quadam regi deberet, at si justi essent homines omnes, fortitudine illa non indigerent. Ipsam fortitudinem Stoici + definiebant † virtutem propugnantem pro æquitate. Themistius oratione ad Valentem facunde differit, reges, + quales exigit sapientiæ regula, non unius sibi creditæ gentis habere rationem, + sed totius humani generis: & esse, ut ipse loquitur, non [14] φιλομακεδόνας tantum, aut [15] φιλορωμαίους, [u] sed [16] φιλανθρώπους. [x] + Minois + invisum apud posteros nomen non aliud fecit, + quam quod [17] æquitatem imperii sui finibus terminaret.

† Apud Ciceron. De Offic. I, 19.

Bellumque: inde belli jura.

+ 25. Tantum [18] vero abest ut admittendum sit + quod quidam fingunt,

GROTII.

s *Graviter eos accusat Aristoteles*] Et Plutarchus Agesilao: Λακεδαιμόνιοι τὴν πρώτην τῶν καλῶν μερίδα τῷ τῆς πατρίδος συμφέροντι διδόντες, ὅτι μὴ μανθάνουσιν, οὔτε ἐπίστανται δίκαιον ἄλλο, πλὴν ᾧ τὴν Σπάρτην αὔξειν νομίζωσι· *Lacedæmonii primam honesti partem ponentes in patriæ suæ utilitate, jus aliud nec norunt, nec discunt, quam unde Spartam putent posse augeri.* (Pag. 617. D.) De iisdem Lacedæmoniis Athenienses apud Thucydidem libro V. πρὸς σφᾶς μὲν αὐτοὺς καὶ τὰ ἐπιχώρια νόμιμα, πλεῖστα ἀρετῇ χρῶνται· πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους πολλὰ ἄν τις ἔχων εἰπεῖν ὡς προσφέρονται, ξυνελὼν μάλιστ' ἂν δηλώσειεν, ὅτι τὰ μὲν ἡδέα καλὰ νομίζουσι, τὰ δὲ ξυμφέροντα δίκαια· *Quod ipsos inter se, & civilia jura attinet, plurimum virtute utuntur. Quales vero sint adversus alios, multa adferri possint eo pertinentia; breviter autem rem exposuerit, qui dixerit, eis honesta videri quæ suavia sunt, justa quæ utilia.* (Cap. 105.)

t *Qui militari fortitudini justitiam anteposuit*] Agesilaus cum Persarum regem magnum audiret appellari, *quomodo*, inquit, *major me est, nisi sit justior*? Et hoc apud *Plutarchum*. (Apophtegm. pag. 213. C.).

u *Sed* φιλανθρώπους] Optime *M. Antoninus*: πόλις καὶ πατρὶς ὡς μὲν Ἀντωνίνῳ μοι ἡ Ῥώμη, ὡς δὲ ἀνθρώπῳ ὁ κόσμος· *civitas, & patria mihi ut Antonino Roma, ut homini mundus.* (Lib. VI. §. 44.) Porphyrius de non esu animantium III: ὁ λόγῳ ἀγόμενος καὶ πρὸς πολίτην τηρεῖ τὸ ἀβλαβές, καὶ ἔτι μᾶλλον πρὸς ξένους καὶ πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὁ τὴν ἀλογίαν ἔχων ὑπήκοον καὶ αὐτὸς παρ' ἐκείνους λογικώτερος, διὰ ταῦτα δὲ καὶ θειότερος· *Qui ratione ducitur, innocentiam in cives servat, imo & in peregrinos, & homines quosvis, quanto ratione præstantior, tanto divinior*. (Vertendum erat, non *immo & in peregrinos* &c. ut habet Auctor; sed, *magis adhuc in* &c. quod alium sensum efficit. Deinde reliqua non omnino adcuratè expressa sunt. Ceterum locus est *pag.* 337. Ed. Lugd. 1620. J.B.)

x *Minois*] De quo versus est veteris Poetæ:

Καὶ νῆσον ἅπασαν βαρὺν ζυγὸν ἔμβαλε Μίνως.

Insula cuncta jugo Minois pressa gemebat.

Vide hae de re *Cyrillum* adversus Julianum libro VI. (Pag. 191. *Ed. Spanhem.* ubi tamen versus paullo aliter refertur. *J. B.*)

GRONOVII.

9 *Jus habeat*] Legitime creatum, χειροτονηθέντα.

10 *Pompejus*] Qui dixerat, *armatus ut leges cogitem.*

11 *Hasta, & gladio*] Quæ quam latissime, quo liberet, arma victricia proferret.

12 *Justitiam*] Cujus nihil esset nisi jure possessum.

13 *Spartani regis*] *Agesilai.* (Apud PLUTARCHUM, *Apophtegm.* pag. 213. B.).

14 Φιλομακεδόνας] Amantes Macedonum.

15 Φιλορωμαίους] Amantes Romanorum.

16 Φιλανθρώπους] Amantes omnium hominum.

17 *Æquitatem*] Justus tantum esset erga suos Cretenses; in exteros bella parum justa facile susciperet, aut iniquas victis conditiones ferret, ut crudele tributum Atheniensibus impositum, de quo *Ovidius.*

18 *Tantum*] II. membrum I. partis: esse jus etiam belli, probatur.

19 *Judi-*

gunt, in bello omnia jura cessare, ut + nec suscipi bellum debeat nisi ad juris consecutionem, + nec susceptum geri, nisi intra juris, ac fidei modum. Bene (qq) Demosthenes bellum esse in eos, dixit, + qui [19] judiciis coerceri nequeunt. Judicia enim vigent + adversus eos, qui [20] invalidiores se sentiunt: + in eos, qui [21] pares se faciunt, aut putant, [22] bella sumuntur; sed nimirum, + ut recta sint, + non minori religione exercenda, quam judicia exerceri solent.

+ 26. Sileant ergo leges inter arma: [23] + sed civiles illæ, & judiciariæ, & pacis propriæ, + non aliæ perpetuæ, & omnibus temporibus [24] accommodatæ. + Optime enim dictum est a Dione Prusæensi, inter hostes + scripta quidem jura, id est, civilia non valere, at [y] valere non scripta, id est, ea, quæ natura dictat, + aut gentium consensus constituit. [25] Docet hoc vetus illa Romanorum formula: + *eas res* [26] *puro, pioque duello quærendas censeo.* Iidem veteres Romani, ut Varro [a] notabat, [27] + bella tarde, & nulla licentia suscipiebant, + quod bellum nullum, nisi pium putabant geri oportere. [28] Camillus [b] juste non minus, quam fortiter bella gerenda dicebat: Africanus [c], populum Romanum & suscipere juste bella, & finire: [29] Apud alium legas, *Sunt & belli, sicut &* [30] *pacis jura.* [31] Alius Fabricium miratur ingentem virum, + & quod difficillimum est in bello innocentem, & qui aliquid esse crederet + & [32] in hostem nefas.

a De Vit. pop. Rom. apud Non. p. 529. Ed. Marc.
b Liv. V, 27.
c Idem, XXX, 16.

+ 27. Quantam [33] vim habeat in bellis [z] justitiæ conscientia, + passim osten-

19 *Judiciis*] Non submittunt se judici.

20 *Invalidiores*] Sc. eo, ad quem in jus aditur, & propterea se patiuntur ad tribunal citari, & judicari, quo & inviti cogi possunt.

21 *Pares se*] Qui non submittunt se judici eidem.

22 *Bella sumuntur in eos, qui pares*] Hinc patet unde hostis dicatur, scil. quod par sit, nam hostire est æquare.

23 *Sed civiles illæ*] Sic bello Marsico senatus decrevit, ne judicia, dum tumultus Italicus esset, exercerentur. *Asconius Ped.* in Orat. Cic. pro Cornelio p. 145. Sic Justinus reprehendit Thebanos, qui post victoriam apud Mantineam Lacedæmonios, & Phocenses de rebus in bello actis apud Concilium Amphictyonum accusaverunt, quasi post arma, & bellum, locum legibus reliquissent, lib. 8, 1.

24 *Accommodatæ*] Sic ait *Justinus*, post arma, & bellum; legibus locum non relinqui, lib. 8. c. 1.

25 *Docet hoc*] Argumentum II. membri II. partis generalis.

26 *Puro, pioque*] *Liv.* I, 32. Quod qui gerat, in causa belli capienda non scelere, non impietate maculetur. Vide ad *Sen.* Medeam V. 901.

27 *Bella tarde*] Quod ostendit etiam proverbium illud, *Dum deliberant Romani, capitur Saguntum.*

28 *Camillus &c.*] Testimonia Impp.

29 *Apud alium*] *Liv.* 5, 27.

30 *Pacis jura*] Verba Camilli apud *Livium* d. l. Plutarch. *sæva res bellum est, &c. sunt tamen belli leges*, in Camillo.

31 *Alius*] *Seneca* ep. 120.

32 *In hostem*] Apud *Senecam* d. l. *in hoste.*

33 *Quantam*] Argumentum III.

(qq) Locus est in Oratione *de Chersoneso*, pag. 38. C. *J. B.*

GROTII.

y *Valere non scripta*] Ideo Alfonsus rex interrogatus, plusne libris, an armis deberet, dixit, ex libris se, & arma, & armorum jura didicisse. *Plutarchus*: εἰσὶ δὲ καὶ πολέμου ὅμως τινὲς νόμοι τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι, καὶ τὸ νικᾶν οὐχ οὕτω διωκτέον, ὥστε μὴ φεύγειν τὰς ἐκ κακῶν καὶ ἀσεβῶν ἔργων χάριτας· *Sunt apud viros bonos quædam & belli jura, nec ita sectanda victoria est, ut non fugiantur utilitas ex pravis, impiisque actionibus proveniens.* (Vit. Camill. p. 134.)

z *Justitiæ conscientia*] Bene apud *Appianum* Pompejus: θαῤῥεῖν δὲ χρὴ τοῖς τε θεοῖς καὶ αὐτῷ τῷ λογισμῷ τοῦ πολέμου καλὴν καὶ δικαίαν ἔχοντι φιλοτιμίαν ὑπὲρ πατρίου πολιτείας· (Bell. Civ. Lib. II. p. 460.) *confidere oportet Diis, & causæ belli honeste, justoque suscepti studio ad tuendum patriæ statum.* Cassius apud eundem: μεγίστη δ᾽ ἐλπὶς ἐν τοῖς πολέμοις ἐστὶ τὸ δίκαιον. *In bellis*

ostendunt [34] historiarum scriptores, qui victoriam sæpe huic causæ præcipue adscribunt. Inde proverbia illa, frangi, & attolli vires [35] in millite a causa: raro eum sospitem redire, (rr) qui injusta arma sumserit: bonæ (ss) causæ spem adesse comitem; & alia in eum sensum. + Nec movere quemquam debent + prosperi successus iniquarum molitionum: + satis enim est quod causæ æquitas suam quandam, + eamque magnam habet vim ad agendum; quanquam ea vis, + ut in rebus humanis accidit (tt), + sæpe aliarum [36] causarum oppositu ab effectu impeditur. [37] + Etiam ad amicitias conciliandas, + quibus ut singuli, ita & populi ad multas res opus habent, + multum valet opinio de bello non temere, nec injuste suscepto, piéque gesto. + Nemo enim iis se facile adjungit, quibus jus, fas, fidem vilia putat.

Justæ causæ conscientia, quæ vis sit.

III. + 28. Ego [38] cum + ob eas, quas jam dixi, rationes compertissimum haberem, + esse aliquod inter populos jus commune, + quod & ad bella, & in

Causa auctori operis scribendi.

bellis spes optima est, causæ sunt. (Ibid. L. IV. p. 645.) Josephus XV. antiquæ historiæ: μεθ' ὧν τὸ δίκαιον, μετ' ἐκείνων ὁ Θεός· *Abs quo stat jus, ab eo Deus.* (Cap. V. §. 3. pag. 753. *Edit. Huds.*) Multa sunt apud *Procopium* in hanc sententiam: ut in oratione Bellisarii in itinere in Africam, ubi hoc inter cætera: τὸ ἀνδρεῖον οὐκ ἂν νικῴη μὴ μετὰ τοῦ δικαίου ταττόμενον· *Victoriam fortitudo datura non est, nisi justitiam habeat commilitem;* (Bell. Vand. L. 1. c. 12.) & in altera oratione ante prælium non longe a Carthagine: (Ibid. c. 19.) & in Longobardorum sermone ad Herulos, ubi hæc, sed correcta a nobis: μαρτυράμενοι τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς ῥοπῆς ᾗ βραχεῖά τις τὸ παράπαν ἡμᾶς πάσῃ τῇ ἀνθρώπων δυνάμει ἀντίξως ἔσαι, αὐτόν τε εἰκὸς ταῖς πολέμου αἰτίαις ἡγμένον, ἀμφοτέροις πρυτανεύσαι τῆς μάχης τὸ πέρας· *Testamur Deum, cujus potentiæ vel minima particula omnem humanam vim æquiparat; is, ut credibile est, belli causas intuens, dabit debitum utrisque prælii exitum.* (Bell. Gotth. Lib. II. c. 14.) Quod dictum eventus mox admirabilis comprobat. Sic & apud eundem scriptorem ad Gothos Totilas: (*Lib.* III. C. 8.) οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι τὸν ἀδικοῦντα καὶ βιαζόμενον ἐν τοῖς ἀγῶσιν εὐδοκιμεῖν, ἀλλὰ πρὸς τὸν βίον ἑκάστῳ ἡ τοῦ πολέμου πρυτανεύεται τύχη. *Fieri nequit, nequit, inquam, fieri, ut qui violentia, & injustitia utuntur, decus pugnando pariant, sed prout vita cuique est, ita ei obtingit belli fortuna.* Mox capta jam Roma alteram habet orationem Totilas, (Lib. III. c. 21.) pertinentem eodem. *Agathias* vero libro II. ἀδικία γὰρ καὶ Θεοῦ ἀθεραπευσία φευκτὰ μὲν ἀεὶ καὶ ἀσύμφορα· μάλιστα δὲ ἐν τῷ προπολεμεῖν καὶ παρατάττεσθαι· *Injustitia, & Dei neglectus vitanda semper, & noxia, tum vero maxime, ubi res belli in acie cernitur.* (Lib. II. c. 1.) Probat id alibi Darii, Xerxis, & Atheniensium in Sicilia illustribus exemplis. (Ibid. c. 5.) Vide si libet, & Crispini orationem ad Aquilejenses apud *Herodianum* VIII. (c. 6.). Apud *Thucydidem* libro VII. Lacedæmonii clades ad Pylum, & alibi acceptas suæ culpæ acceptas ferunt, quod judicium provocati accipere recusassent Sed cum postea Athenienses multis editis improbis facinoribus judicium defugissent, spes inde meliorum successuum ad Lacedæmonios rediit. (Cap. 18.)

GRONOVII.

34 *Historiarum*] *Justinus* de servis Scytharum 2, 5, 8, 2. 19, 1. 24, 4. 26, 2.

35 *In milite a causa*] *Ovidii* est. (Immo PROPERTII, Lib. IV. Eleg. VI, 51, 52. *Ed. Broekhus.* Eundem tamen errorem etiam erravit *Ægidius Menagius*, ut observatum ab ultimo, eodemque Eruditissimo *Propertii* Interprete. J. B.

36 *Causarum oppositu*) Ut, cum bonum semen in terram conjectum fructum effert nullum: cum utile per se remedium in morbo non impedit mortem, aut sanat morbum. Huc pertinet, non ab effectu facta notanda.

37 *Etiam*) Argumentum IV.

38 *Ego*] Pars altera, & specialis prolegomenon, quæ spectat ipsum opus. 1. consilium auctoris.

(rr) Ita habet fragmentum ex EURIPIDIS *Erechteo*:

Οὐδεὶς στρατεύσας ἄδικα, Σῶς ἦλθεν πάλιν.

Verf. 44. Collect. Barnes.

(ss) Innuere videtur illud LUCANI:

Caussa jubet melior Superos sperare secundos.

Pharsal. VII. 349. Adde MENANDRI fragmentum è *Vulcanalibus*, pag. 190. *Edit. Cleric.* & loca ab Auctore nostro infra adferenda, Lib. II. c. 1. §. 1. J. B.

(tt) *Nam sæpe honestas rerum causas, ni judicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur.* Ita *Otho* apud TACITUM, Hist. I. 83. *J. B.*

GRO-

in bellis valeret, cur de eo inftituerem fcriptionem, caufas habui multas, ac graves. Videbam per Chriftianum orbem vel barbaris gentibus pudendam bellandi licentiam; levibus, + aut nullis de caufis ad arma procurri, + quibus femel fumtis nullam jam divini, nullum humani juris reverentiam, plane quafi uno [39] edicto ad omnia fcelera emiffo furore.

Bellandi licentiam moderandi.

+ 29. Cujus immanitatis confpectu + multi homines minime mali eo venerunt, ut Chriftiano, + cujus difciplina in omnibus hominibus [40] diligendis præcipue confiftit; [a] omnia arma interdicerent: + ad quos accedere interdum videntur & Joannes Ferus, & Erafmus [(uu)] noftras, viri pacis, & Ecclefiafticæ, & civilis amantiffimi; fed eo, ut arbitror, [41] confilio, quo folemus, [42] quæ in unam partem exierunt, in alteram reflectere, ut in verum modum redeant. Verum hic ipfe nimium contranitendi conatus fæpe adeo non proficit, + ut obfit etiam, quia deprehenfum facile quod in his nimium eft, etiam aliis [43] dictis intra verum ftantibus auctoritatem detrahit. + Medicina ergo utrifque adhibenda fuit, tum ne nihil, tum ne omnia crederentur licere.

+ 30. Simul & jurifprudentiam, quam antehac in muneribus publicis quanta potui integritate exercui, nunc quod mihi + indigne e patria tot meis laboribus ornata ejecto reftabat, privatæ diligentiæ ftudio adjuvare volui. + Artis formam ei imponere multi antehac deftinarunt: perfecit nemo: neque vero fieri poteft, nifi, quod non fatis curatum eft hactenus, + ea, [44] quæ ex conftituto veniunt, a naturalibus recte feparentur; + nam naturalia [45] cum femper eadem fint, facile poffunt [46] in artem colligi: + illa autem, quæ ex conftituto veniunt, + cum & mutentur fæpe, & alibi alia fint, extra artem pofita funt, + ut aliæ rerum fingularium perceptiones.

Jurisprudentiam juvandi studium exemplo methodi.

+ 31. Quod fi qui + veræ juftitiæ facerdotes naturalis, & perpetuæ jurifprudentiæ partes tractandas fufciperent, + femotis iis, quæ [47] ex voluntate

G R O T I I.

a *Omnia arma interdicerent*] *Tertullianus* de refurrectione carnis: *Gladius bene de bello cruentus, & melior homicida.* (Cap. 16.)

G R O N O V I I.

39 *Uno edicto*] i. e. licentia, quafi jus datum fit fceleri, ut *Lucanus* loquitur. (Lib. 1. verf. 2.)

40 *Diligendis*] Quippe qui unumquemque hominem debet proximum fuum ducere.

41 *Confilio*] Non ut fimpliciter omnia bella tollerent.

42 *Quæ in unam partem*] Scipionem incurvatum in contrarium recurvare, quo fiat rectus: fic hi quod non omnia bella damnarent, fed ne temere, & tam facile fufciperentur. *Seneca* 7, ben. 22. *Quædam præcipimus ultra modum, ut ad verum, & fuum redeant.*

43 *Dictis intra verum*] Sic fi qui ageret in foro, intentione fua plus complexus fuiffet, quam ad eum pertineret, caufa cadebat. §. 33. Inftit. *de act.*

44 *Quæ ex conftituto*] i. e. quæ homines temporariis fæpe caufis impulfi conftituerunt, & identidem mutat dies, ab illis, quæ recta ratio dictat, nec fe patitur aliter habere. §. 10. Inftit. *de jur. nat. gent. & civil.*

45 *Cum femper eadem*] §. 11. Inftit. *de J. N. G. & C.*

46 *In artem colligi*] Certis regulis, & præceptis includi, ac defcribi.

47 *Quæ ex voluntate libera*] Quæ non ftatim inculcat recta ratio, fimul abhorrens a contrariis, & ea rejiciens; fed quæ ex ufu, & placito poft experientiam aliorum, aut poft deliberationem, & contentionem, examenque in utramque partem vergentium, admifit, & recepit. Non coacti jure, vel more gentium, in quibus licet fine fcelere, aut peccato, in utramvis partem ftatuere.

(uu) Vide Viri magni *Adagia*, ubi in hanc rem fusè digreditur, dum exponit tritum illud: *Dulce bellum inexpertis.* J. B.

tate libera ortum habent, + alius quidem de legibus, + alius de tributis, + alius de judicum officio, + alius [48] de voluntatum conjectura, alius [49] de factorum facienda fide, + posset deinde ex omnibus partibus collectis corpus confici.

IV. *Operis contenta, & ordo.* + 32. Nos [50] certe quam viam ineundam censeremus, re ipsa potius, quam verbis ostendimus in hoc opere, quod partem jurisprudentiæ + longe [51] nobilissimam continet.

Lib. I. 33. Primo enim libro + præfati de juris origine generalem examinavimus quæstionem, + sitne bellum aliquod justum: deinde ad noscenda [52] + publici, [53] privatique belli discrimina explicandam habuimus [54] + vim ipsam summi imperii, + qui eam populi, + qui reges solidam, + qui ex parte, + qui cum alienandi jure, + qui aliter habeant: + deinde & [55] de subditorum in superiores officio dicendum fuit.

Lib. II. 34. Liber secundus + cum omnes causas, ex quibus bellum oriri potest, exponendas sumserit, + quæ [56] res communes sint, + quæ propriæ, + quod [57] jus personis in personas, + quæ ex dominio nascatur [58] obligatio, + quæ [59] successionum regiarum norma, + quod jus veniat [60] ex pacto, aut contractu, + quæ fœderum, + quæ jurisjurandi tum privati, tum publici vis, + atque interpretatio, + quid ex [61] damno dato debeatur, + quæ legatorum [62] sanctimonia, + quale jus humandi mortuos, + quæ pœnarum natura, late exsequitur.

Lib. III. 35. Tertius liber + primum subjectam sibi habens materiam, id, quod in bello licet, + cum id, [63] quod impune fit, aut etiam apud populos exteros pro jure defenditur ab eo, [64] quod vitio caret, distinxisset, + descendit ad pacis genera, + & omnes [65] bellicas conventiones.

V. *Scriptionis necessitas.* + 36. Eo [66] autem majus visum est pretium operæ, quod, ut dixi, + totum hoc argumentum tractavit nemo, + & qui tractarunt partes, ita tractarunt, + ut multum reliquerint alienæ industriæ. Veterum philosophorum nihil exstat hujus generis, neque Græcorum, quos inter Aristoteles librum fecerat,

GRONOVII.

48 *De voluntatum*] De testamentis, & obligationibus.

49 *De factorum*] De probationibus, & præsumtionibus.

50 *Nos &c.*] 2. Partitio operis, sive partis secundæ membrum secundum.

51 *Nobilissimam*] Scil. de jure publico.

52 *Publici*] Quod gerit qui cum imperio est.

53 *Privati*] Cum armis depugnant, qui non sunt magistratus.

54 *Vim ipsam summi imperii*] Jus majestatis.

55 *De subditorum*] Parendi necessitatem an omnem, & quatenus omnem debeant.

56 *Res communes*] Convenit cum tit. instit. *de rerum divisione.*

57 *Jus personis*] *De jure personarum de patria potestate, per quas personas.*

58 *Obligatio*] Adversus bonæ, malæve fidei possessores rerum alienarum. Inst. §. 35. tit. 1. lib. 2. *Si quis a non dom.*

59 *Successionum*] Convenit cum tit. de *testamentis, legatis, fideicommissis hereditatibus ab intestato, bonorum possessionibus.*

60 *Ex pacto*] Cum materia *obligationum.*

61 *Damno dato*] *Lex Aquilia & oblig. ex delicto.*

62 *Sanctimonia*] Qui inviolabiles, & si id fiat, datur causa belli.

63 *Quod impune*] Quod non persequitur humanus, aut mortalis judex.

64 *Vitio caret*] Quod salva conscientia fit, & apud Deum excusatum est,

65 *Bellicas conventiones*] Pactiones inter hostes, quæ pro occisionibus fiunt.

66 *Eo autem*] Necessitas operis. III. Membrum secundæ partis.

GRO-

Scriptorum veterum hac in re inopia.

fecerat, cui nomen 67 δικαιώματα πολέμων, neque eorum, qui Christianismo 68 recenti nomen dederunt, quod valde optandum fuerat: etiam + Romanorum veterum libri 69 de jure feciali nihil ad nos sui præter nomen transmiserunt. Hi, qui summas fecerunt + casuum, quos vocant conscientiæ, ut de aliis rebus, ita & de bello, de promissis, de juramento, de 70 repressaliis + capita fecerunt.

Recentiorum defectus.

37. Vidi & speciales libros de belli jure + partim a theologis scriptos, + ut a Francisco Victoria, + Henrico Gorichemo, b Wilhelmo Matthæi; partim a doctoribus juris, ut + Joanne Lupo, (xx) Francisco Aria, + Joanne de Lignano, + Martino Laudensi: sed hi omnes de uberrimo argumento + paucissima dixerunt, & ita plerique, ut sine ordine quæ naturalis sunt juris, quæ divini, quæ gentium, quæ civilis, quæ ex 71 canonibus veniunt, permiscerent, atque confunderent.

38. Quod his omnibus maxime defuit, + historiarum lucem supplere aggressi sunt eruditissimus + Faber in Semestrium capitibus nonnullis, sed pro instituti sui modo, & testimoniis tantum allatis; diffusius, + & ut ad 72 definitiones aliquas exemplorum congeriem referrent, + Balthazar Ayala, & plus eo + Albericus Gentilis: cujus diligentia sicut alios adjuvari posse scio, & me adjutum profiteor, + ita quid in dicendi (yy) genere, + quid in ordine, + quid in distinguendis quæstionibus, + jurisque diversi generibus desiderari in eo possit, lectoribus judicium relinquo. + Illud tantum dicam, solere eum sæpe in controversiis definiendis sequi aut exempla pauca non semper probanda, aut etiam auctoritatem novorum jurisconsultorum in 73 responsis, quorum non pauca 74 ad gratiam consulentium, non ad æqui,

GROTII.

b *Wilhelmo Matthæi*] Adde his *Johannem de Carthagena* editum Romæ anno MDCIX.

GRONOVII.

67 Δικαιώματα] Jura bellorum. [At vero legendum, non Δικαιώματα πολέμων, ut mendosè exstat apud AMMONIUM, *De similib. & differ. vocabulis*, voce Νῆες: sed Δικαιώματα πόλεων, *Jura Civitatum.* Vide SELDEN. *De Jure Nat. & Gent. secund. Ebr.* Lib. I. c. 1. MENAGIUM in *Diog. Laërt.* V, 26. J. B]

68 *Recenti*] Patrum ecclesiæ scil.

69 *De jure feciali*] Meminit *Cic.* 1, de offic. 11. *Belli quidem æquitas sanctissime feciali jure pop. Rom. perscripta est.* Meminit etiam lib. 3, offic. cap. 29. Erant autem *feciales*, sacerdotes Deæ Fidei, qui fidem publicam in primis curabant. Itaque ad eos pertinebat consultatio, bellum aliquod jure gereretur, nec ne. Iidem legati populi Rom. res repetebant, bella indicebant, fœdera feriebant. *Liv.* I, 24. & 22. lib. 30, 45. lib. 31, 8. (Vide infra, Lib. III. c. 3. §. 7.)

70 *De repressaliis*) Cum permittitur privatis, jus suum apud alios populos non obtinentibus, illorum privatorum, qui de isto populo inter nos aut alibi agunt, aut quid sui habent, bona invadere, & iis manum injicere. De quibus Auctor agit infr. 3, 2. 4.

71 *Canonibus*] Conciliorum ecclesiæ.

72 *Definitiones*] Sententias, effata, posita, axiomata, observationes, regulas, vel præcepta generalia, l. 202. D. *de reg. jur. Definitio omnis in jure periculosa est.*

73 *Responsis*] i. e. Consiliis scriptis ad incidentes casus.

74 *Ad gratiam consulentium*] Scripsit enim *de jure maris* in gratiam Britanniæ regis, tum temporis in Britannia agens *Alb. Gentilis.*

(xx) In omnibus Editionibus hactenus legebatur *Fr. Ario*: sed Auctor ille Hispanus *Arias* vocabatur, & hoc nomine editus est ejus liber *De Bello, & ejus justitia*, in TRACTATU TRACTATUUM, Tom. XVI. *Ed. Venet.* 1584. Ibidem reperiuntur JOANNES LUPUS *Segobiensis*, *De Bello, & Bellatoribus*, JOANNES à LIGNANO *Bononiensis*, *De Bello*: & MARTINUS GARATUS *Laudensis*, de eodem argumento. Postremus, simul cum AYALA, *De jure, & officiis bellicis*, editus est etiam *Lovanii*, ann. 1648. J. B.

(yy) Ita reposuimus pro eo, quod erat in omnibus

æqui, bonique naturam sunt composita. Caussas, unde bellum justum, aut injustum dicitur, + Ayala non attigit: + Gentilis summa quædam genera, quo ipsi visum est modo, delineavit; + multos vero & nobilium, & frequentium controversiarum locos ne attigit quidem.

VI. + 39. Nos + ne quid tale indictum abiret, operam dedimus, + indicatis etiam [75] dijudicationum fontibus, + unde facile esset etiam si quid omissum a nobis esset definire. [76] Superest ut quibus ego auxiliis, & qua cura hanc rem aggressus sim, breviter exponam. Primum mihi cura hæc fuit,

1. Curæ Autoris, 1. Jura probandi: Naturale.

ut eorum, quæ ad jus naturæ pertinent, + probationes referrem ad [77] notiones quasdam tam certas, ut eas nemo negare possit, nisi sibi vim inferat (zz). + Principia enim ejus juris, si modo animum recte advertas, per se patent, atque evidentia sunt, ferme ad modum eorum, quæ sensibus externis percipimus: qui & ipsi + bene conformatis [78] sentiendi instrumentis, + & si cætera necessaria adsint, non fallunt. Ideo in Phœnissis * Euripides sic loquentem facit Polynicen, cujus aperte justam vult fuisse caussam:

* Vers. 497, & seqq.

Hæc sum profatus, mater, haud ambagibus
Implicita, sed quæ regulis æqui, & boni
Suffulta [c] + *rudibus pariter, & doctis patent.*

+ Statim addit chori (constat is autem ex [79] feminis, iisque barbaris,) judicium, dicta approbantis.

+ 40. U-

omnibus Edd. *docendi genere*. Nimirum non congruit stylo Auctoris nostri, ad brevitatem maximam, si quis usquam, composito, ut ita idem bis diceret, quum sequentia ad modum docendi pertineant, & hoc primum caput ab aliis manifesto distinguatur. Deinde non potuit non multa improbare in *genere dicendi*, quo usus est *Albericus Gentilis*: & ipse tacitè videtur ei opponere illud, quo usum se profitetur, §. 59. J. B.

GROTII.

c *Rudibus pariter, & doctis patent*] Idem *Euripides* Andromacham Hermionæ dicenti: (*vers.* 242.)

Οὐ βαρβάρων νόμοισιν οἰκοῦμεν πόλιν.

Non barbarorum more in urbe hac vivitur.

respondentem facit:

Κἀκεῖ τάγ' αἰσχρὰ κἀνθάδ' αἰσχύνην ἔχει.

Quæ turpia illis, hic quoque haud culpa vacant.

(In hanc sententiam dixit CASSIODORUS: *Laboriosum quidem, sed non est impossibile, justitiam suadere mortalibus: quam ita cunctorum sensibus beneficium Divinitatis attribuit, ut & qui nesciunt jura, rationem tamen veritatis adgnoscant. Necesse est enim, ut quod à natura conceditur, submonente iterum eadem, suaviter audiatur.* Var. VII, 26. J. B.

GRONOVII.

75 *Dijudicationum fontibus*] Summis capitibus, vel generalibus axiomatibus, vel pronunciatis, ex quibus de singularibus, quæ identidem existunt, facile potest statui.

76 *Superest*] IV. Articulus posterioris partis, Subsidia.

77 *Notiones tam certas*] Inchoatas intelligentias, quæ in animis imprimuntur similiter omnibus. *Cic.* 1, de leg. 10.

78 *Sentiendi instrumentis*] Τοῖς αἰσθητηρίοις τοῖς τῆς φύσεως· Diog. apud *Stobæum* 388. Quibus externa percipiuntur, oculis, auribus, naribus, lingua, & quod vivum in omni corpore est ad tactum toto corpore æquabiliter fusum, ut *Cic.* 2. de nat. 56. sentiendum, vel percipiendum.

79 *Feminis, iisque barbaris*] Tyriis, Phœnissis. Per eas species voluit innuere *Euripides*, etiam barbaros, & feminas idem dictum approbare. Quod argumentum est, etiam sequiorem sexum, & tum vita cultiore, tum liberali institutione carentes ea facile assequi.

(zz) De illâ evidentiâ fusè egimus in *Præfatione nostrâ* ad PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* §. 1. & seqq. J. B.

GRO-

+ 40. Usus sum etiam ad juris hujus probationem [d] testimoniis philosophorum, historicorum, poetarum, postremo & oratorum: non quod illis indiscrete credendum sit; + solent enim [80] sectæ, [81] argumento, [82] causæ servire: sed quod ubi multi diversis temporibus, ac locis idem pro certo affirmant, + id [83] ad causam universalem referri debeat; quæ + in nostris quæstionibus alia esse non potest, quam + aut [84] recta illatio + ex naturæ principiis procedens, + aut [85] communis aliquis consensus. + [86] Illa + jus naturæ indicat, [87] + hic + jus gentium: + quorum discrimen non quidem ex ipsis testimoniis, + (passim enim scriptores voces juris naturæ, & gentium permiscent) + sed ex materiæ qualitate intelligendum est. [88] Quod enim ex certis principiis certa argumentatione [89] deduci non potest, & tamen ubique observatum apparet, + sequitur ut ex [90] voluntate libera ortum habeat. *Gentium. 2. Discriminandi utrumque*

+ 41. Itaque + hæc duo non minus inter se, + quam a jure civili discernere semper unice laboravi: + imo & in gentium jure discrevi id, [91] quod vere, & ex omni parte jus est, & id, quod [92] duntaxat effectum quendam [93] externum + ad instar illius primitivi juris parit: + nempe ne vi resistere liceat, + aut etiam ut ubique vi publica, + utilitatis alicujus causa, vel ut incommoda gravia vitentur, defendi debeat: + quæ observatio quam sit necessaria ad res multas, in ipso operis contextu apparebit. Non minus sollicite separavimus ea, [94] + quæ juris sunt stricte, ac proprie dicti, + unde restitutionis obligatio oritur, + & ea, quæ juris esse dicuntur, [95] quia aliter agere, cum alio aliquo rectæ rationis dictato pugnat: de qua juris diversitate + aliquid jam & supra diximus. *Civile: Species cujusque. 11. Auxilia scripti.*

+ 42. In-

GROTII.

d *Testimoniis philosophorum*] Quidni, cum Alexander Severus *Ciceronis* de republica, & officiis libros perpetuo lectitarit? [*Lamprid.* in ejus Vit. c. 30.)

GRONOVII.

80 *Sectæ*] Sectæ. ad philosophos refer. i. e. Non vera semper, sed sæpe verisimilia tantum dicere, dummodo profutura parti, cujus causam orant, eoque & contraria interdum iis, quæ alias dixerunt. Nobilis est locus in hanc rem Cic. pro Cluent. c. 50. *Ascon. Ped.* pro Cornelio p. 141. esse *oratoriæ calliditatis, ut, cum opus sit, iisdem rebus ab utraque parte, vel a contrariis utantur.* (Igitur hoc referendum erat, non ad Philosophos, sed ad Oratores. *J. B.*)

81 *Argumento*] Ad poetas, & historicos.

82 *Causæ*] Ad oratores.

83 *Ad causam universalem*] Quæ non singulos, & in præsenti tantum negotio moveret, sed omnes. & in quavis materia similiter impelleret. Ad principium innatum, quod in omnibus est commune quasi, & insitum.

84 *Recta illatio*] Collectio, argumentatio, syllogismus.

85 *Communis consensus*] Approbatio aliqua omnium quasi ex tacito pacto.

86 *Illa*] Sc. illatio.

87 *Hic*] Consensus communis.

88 *Quod enim*] Definitio juris gentium, & naturæ.

89 *Deduci non potest*] Ut jus naturæ.

90 *Voluntate libera*] Ex consensu gentium, etiamsi directo natura non dictet.

91 *Quod vere*] Quod necessario, & semper observandum.

92 *Dumtaxat effectum*] Quod æque observatur more, licet non tanta ratio cogat. Sic natura præcipit, ut adversus vim injustam me, & meos defendam. Sancit ergo bellum. Sed quemadmodum in bello me geram, tantumne armis, & dolo bono utar, an etiam veneno, non definivit natura, sed jus gentium. De bello captis, teneamne, an reliquam, non præcipit quidem jus gentium; sed si tenere velim, etiamsi pro mala causa militaverim, me tuetur, ac defendit, & pro justo possessore habet.

93 *Externum*] Ut scilicet æque observetur, ac ipsum gentium jus.

94 *Quæ juris stricte*] Quæ ad justitiam συναλλακτικὴν pertinent

95 *Quia aliter*] Quæ ad διανεμητικήν.

I. Philosophi. Aristoteles, ejus laus. + 42. Inter philosophos merito principem obtinet locum + Aristoteles, sive tractandi ordinem, sive distinguendi acumen, sive rationum pondera consideres. + Utinam tantum principatus ille ab aliquot hinc sæculis non in tyrannidem abiisset, ita ut veritas, cui Aristoteles fidelem navavit operam, nulla jam re magis opprimatur, quam Aristotelis nomine. Ego & hic, & alibi veterum Christianorum sequor libertatem, + qui in nullius philosophorum sectam juraverant, + non quod eis assentirentur qui 96 nihil percipi posse dicebant, quo nihil est stultius; + sed quod nullam esse sectam putarent, quæ omne verum vidisset, & nullam, quæ non aliquid ex vero. Itaque e 97 veritatem sparsam per singulos, per sectasque diffusam, in corpus colligere, 98 + id vero existimabant nihil esse aliud, quam vere Christianam tradere disciplinam.

Reprehensio. 43. Inter cætera, ut hoc obiter a nostro instituto non alienum dicam, non sine causa videntur mihi ab Aristotele discedere + & (aa) Platonici nonnulli, f & Christiani veteres, in eo, + quod ille naturam ipsam virtutis in mediocritate affectuum, actionumque posuerit: quod semel positum eo ipsum abduxit, + ut & virtutes diversas, puta 99 liberalitatem, & parsimoniam,

GROTII.

e *Veritatem sparsam per singulos*] Verba sunt *Lactantii* institutionum VII. cap. 7. *Justinus* Apologetico priore: (Cap. 13. pag. 34. *Edit. Oxon.* ubi *secunda* ista Apologia habetur.) οὐχ ὅτι ἀλλότριά ἐστι τὰ Πλάτωνος διδάγματα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ᾽ ὅτι οὐκ ἔστι πάντη ὅμοια· ὥσπερ οὐδὲ τὰ τῶν ἄλλων Στωϊκῶν τε καὶ ποιητικῶν καὶ συγγραφέων· ἕκαστος γάρ τις ἀπὸ μέρους τοῦ σπερματικοῦ (θείου) λόγου τὸ συγγενὲς ὁρῶν καλῶς ἐφθέγξατο· *Non quod plane aliena sint Platonis dogmata a Christi dogmatibus, sed quod nec plane conveniant, ut nec aliorum dogmata, puta Stoicorum, poëtarum, & historiæ scriptorum. Eorum enim quisque ab insita ratione (divina) id, quod ei consentaneum est, ex parte videns, eatenus recte dixit.* *Tertulliano*, Seneca *sæpe noster*, (Lib. *de Anima* Cap. 20. sed, ut idem nos monet, adversus Judæos Cap. 9.) nulli hominum universitas spiritualium documentorum competebat, nisi in Christum. *Augustinus* epistola CCII: *Mores illi, quos Cicero, philosophique alii commendant, in ecclesiis toto orbe crescentibus docentur, atque discuntur.* Vide, si vacat, hac super re eundem *Augustinum* de Platonicis, quos paucis mutatis, ait, Christianos esse, epistola LVI. (CXVIII. secundum divisionem Edit. nov. Benedictin.) & de vera religione capite III. & confessionum libro VII. c. 9. & libro VIII, cap. 2. (Potest etiam hac de re videri CLEMENS ALEXANDRINUS, præsertim *Strom.* L. I. c. 7. ibique recentissimum Editorem, *J. Potterum* Episcopum Oxoniensem, pag. 338. Adde OLEARII Dissert. *De Philosophia Eclectica*, subjectam Versioni *Stanlejani* Operis de *Historia Philosoph.* Cap. 4. pag. 1216. Ceterum de *Seneca* etiam *apud* HIERONYMUM reperio. *Scripserunt* ARISTOTELES, & PLUTARCHUS, & NOSTER SENECA, *de Matrimonio libros.* Ubi tamen ERASMUS: *nostrum vocat, quia Latinus.* Quod verisimilius est. *J. B.*)

f *Et Christiani veteres*] Late hoc persequitur *Lactantius* libro VI. institutionum, capitibus XV. XVI. XVII. Cassiodorus: *non affectibus moveri, sed secundum eos moveri utile, vel noxium.*

(aa) PLUTARCHUS dissertè adfirmat, οὐκ ἄπαθειαν ἀρετὴν μεσότητι γίνεσθαι Lib. *De Virtute Morali*, pag. 444. C. Quod quomodo intelligat, & probet, videre poteris ibi, & seqq. pag. *J. B.*

GRONOVII.

96 *Nihil percipi*] Pyrrhoniis, & Scepticis, ut Herillo, & similibus, de quibus *Cicero* 1. offic. 2. & *Diog. Laërt.* qui dubitabant de omnibus. Vide vitam Pyrrhonis in *Diogene Laërtio*.

97 *Veritatem sparsam*] Argumentum veterum erat Christianorum, omnia moralia, quæ docuit Christus, etiam veteres philosophos præcepisse.

98 *Id vero existimabant*] Vide *Petrum Nunnesium* de studio philosophico, cap. 2. num. 9.

99 *Liberalitatem, & parsimoniam*] num. 1. *Liberalitatem* definit *Aristoteles*, *mediocritatem circa pecunias*: ejus præcipua cautio est, quam & *Cicero* 2, de offic. 15. ei adhibet: *dandum diligenter, & moderate, ne largitio fontem benignitatis exhauriat.* & cap. 18 *Habendam rationem rei familiaris, quam dilabi sinere flagitiosum est.* Hæc est, quam veteres *parsimoniam*, sive *frugali-*

niam, in unam compingeret; & [100] + veritati daret opposita minime ex æquo respondentia, jactantiam, & dissimulationem; + & quibusdam rebus vitii nomen imponeret, quæ aut non existunt, aut vitia per se non sunt, ut [1] contemtum voluptatis, & [2] honorum, & [3] iræ adversus homines vacuitatem.

Virtus non omnis vitium habet in excessu.

44. Non recte autem universaliter positum + hoc fundamentum, + vel + ex justitia apparet, + cui oppositum nimium, & parum, + cum in affectibus, & sequentibus eos actionibus invenire non posset, + in rebus ipsis, + circa quas justitia versatur utrumque quæsivit: + quod ipsum primum est desilire

frugalitatem dixeré. Atque hinc patet, *frugalitatem* non esse speciem a *liberalitate* diversam, sed alteram ejus partem, vel officium, quemadmodum altera pars est *benignitas*, sive tempestivus sumtus. *Liberalis* est, qui non plus dat, quam finit frugalitas; non minus, quam comitas præcipit, sive benignitas. *Liberalitas* est medium inter *prodigalitatem*, a qua revocat illam frugalitas, sive parsimonia: & *avaritiam*, a qua retrahit eam benignitas. (Vir Doctissimus, & heic, & in sequentibus, præ nimio erga veterem Philosophum adfectu, illum quaqua ratione defendere conatur, adversus κρίσιν Auctoris nostri. At vero ipsi haud feliciter cessisse conatum, ostendimus fusè in Notis nostris Gallicis, ubi id specimen dedimus, quàm larga seges ejusmodi adnotationum nobis nasceretur, si hoc ageremus. *J. B.*)

100 *Veritati daret opposita*] Num. 2. *Veritas* Aristoteli 4, ethic. 13. *virtus est, qua quis præfert verbis, & factis id, quod est, & esse debet.* Qua qui utebantur, candide, & simpliciter agere dicebantur. Exemplum est apud *Homerum* Achilles, apud *Sophoclem* filius ejus Neoptolemus. Ei in excessu objicit *arrogantiam*, qua quis amplius præfert, quam est: cujusmodi sunt gloriosi milites apud comicos. In defectu, *dissimulationem*, qua quis minus præfert, quam est: non per modestam propriæ laudis detrectationem, sed per pravam consuetudinem, ac voluptatem illudendi, ac frustrandi: cujus exemplum unicum est Tiberius, qui cum teterrimus esset dominorum, dicebat se S. P. Q. R. servire; & Domitianus, cum innoxios occideret, præfari solitus de clementia. Tales sunt εἴρωνες, descripti *Theophrasto*. Tales, de quibus *Terentius* in Heautont. *Nec tu illum satis noveras, nec te ille: hocque fit, ubi non vere vivitur. Tu illum nunquam ostendisti quanti penderes. Nec tibi ille est credere ausus quod æquum est patri.* Huc pertinet histrionia, quam *totum orbem exercere* dixit *Petronius*.

1 *Contemtum voluptatis*] Num. 3. Invidiosa λιτότης· non enim contemtum voluptatum, sed feram, & barbaram aversationem musicæ pulchritudinis, aliarumque rerum elegantium, & jucundarum, quas modice sumendas comparavit Deus in solatium vitæ. Ea in aliis est immanitas belluina, in aliis pecuinus stupor. Talis Timon ille fuit comœdiis *Aristophanis* traductus tanquam osor generis humani. Et ejus imitatione M. Antonius post bellum Actiacum. Tales quoque iratis Diis genitos, & malevolente genio natos, dicebant veteres, qui nihil indulgere genio possent, etiamsi liceret, & copiam haberent.

2 *Contemtum honorum*] Num. 4. Immo contemtum sui potius, & ἀτιμίαν, ut dicebant Græci, per quam quis honore se indignum præstat. Non enim malum contemnere honores, sed ita contemnere, ut inhonestus fias, pudorem, & famam hominum nihili facias, in sordidissimum vitæ genus descendas cum Dionysio Syracusano apud *Justin.* 21, 5. *non contentus in publico vagari, sed potare, nec conspici in popinis, lupanaribusque, sed totis diebus desidere, cum perditissimo quoque de minimis rebus disceptare, pannosus, & squalidus incedere.*

3 *Vacuitatem iræ*] Num. 5. Non quæ oritur ex mansuetudine, ac lenitate animi, sed stupore, lentitudine, ostenditurque stupida quadam omnium indignissimorum, quæ nemo bonus tolerare debet, tolerantia: qualem in parasitis, & mimis, os contumeliæ præbere suetis, exhibent scenæ.

4 *Ex justitia, cui oppositum nimium, & parum in rebus*] Num. 6. *Medium* duplex est: *rei*, sive *arithmeticum*, quod utrimque tantundem distat ab extremis, sicut centrum æqualiter ex omnibus partibus disjunctum a circumferentia: & *rationis*, sive *geometricum*, quod alteri extremorum interdum est vicinius, ab altero remotius, & tamen medium ratione ponderis, loci, temporis, personæ. Illud paribus numeris utrinque abest, ut quaternarius inter duo, & sex: novem inter sex, & duodecim: hoc non quidem numeris, sed tamen paribus ponderibus, parique ratione alterius extremi ad medium, & vicissim medii ad alterum extremum utrimque distat, & medium habetur: ut quemadmodum se habent tres ad sex, ita sex ad duodecim; nam illa horum dimidium sunt. Quatuor & a duobus, & a sex distant binario: at non sex ut a tribus ternario: ita etiam a duodecim distant, hæc est divisio non generis in species, sed homonymi in significata. Quid igitur

desilire de genere in genus alterum, quod in aliis merito culpat: + deinde 5 minus suo accipere, potest quidem adventitium habere vitium, ex eo, quod quis pro rerum circumstantiis sibi, ac suis debeat; + at certe cum justitia pugnare non potest, + quæ tota in alieni abstinentia posita est. Cui hallucinationi similis illa est, + quod 6 adulterium ex libidine, cædem ex ira proprie ad injustitiam pertinere non vult; cum tamen injustitia non aliam naturam habeat, + quam alieni 7 usurpationem; 8 + nec referat, ex avaritia illa, + an ex libidine, an ex ira, an ex imprudente misericordia proveniat,

igitur peccavit *Aristoteles*, si dixit virtutem omnem consistere in medio: sed in cæteris virtutibus esse *medium rationis*, sive geometricum: in justitia partim *medium geometricum*, sive rationis, partim *arithmeticum*, sive rei? Non hic video μεταβαίνειν εἰς ἄλλο γένος, sed tantum explicationem, & distinctionem terminorum.

5 *Minus suo accipere*] Num. 7. cavillatur: neque enim *Aristoteles*, & ejus sectatores illud *minus suo* accipiunt de bonis, sed de oneribus, & malis. *Justitia* ex mente *Aristotelis* est virtus, quæ tam in præmiorum, & onerum distributione, quam in commutatione rerum, & contractibus, & omnibus, in quibus alicui injuria fieri potest, ita se gerere hominem docet, ut nec de externis bonis, puta pecuniis, honoribus, & id genus aliis plus sibi vindicet, minus relinquat alteri; nec rursus de malis, id est oneribus, & pœnis minus sibi, at plus alteri, quam par est, ac jure debetur, imponat. Vide *Hornejum* 3, ethic. cap. 11. n. 21.

6 *Adulterium ex libidine, cædem ex ira ad injustitiam*] Num. 8. Primum *Aristoteles* non negat, adulterium qualecunque, & cædem quamvis pertinere ad justitiam universalem. Nam eam omnes virtutes complecti, & leges velle, ut nulla non virtus observetur, nullum non vitium vitetur, diserte scribit (hæret in hoc loco Aristotelis etiam *Bachovius* ad §. 1. Inst. *de justit. & jure*) nec a particulari quidem justitia πολιτικῶς adulterium, aut ullam cædis speciem excipit: nam cum justitiæ particularis duas (species) partes edidisset, τὸ ἐν ταῖς διανομαῖς καὶ τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικόν, alteram, quæ distribuenda præmia, & onera, alteram, quæ contractus ordinat, inter συναλλάγματα ἀκούσια, seu *contractus involuntarios*, palam ponit μοιχείαν καὶ δολοφονίαν. Hæc lib. 5, ethic. cap. 4. At initio ejus capitis ἠθικῶς, & subtiliter esse quandam justitiam, quæ non contineat omnem virtutem, sed partis locum obtineat, demonstrat exemplis injustitiæ: esse enim qui injuste agant, qui tamen non cupiant, nec usurpent alienum, ut qui in acie clypeum abjicit, dum ignavus est; maledicus, dum molestus: per avaritiam destituens amicum, dum illiberalis: nemo horum, aut similiter peccantium, injuste agit cupiditate alieni. Et tamen cupiditas alieni peccatum est, & improbatur, tanquam injustitia. Est ergo aliqua injustitia ab aliis vitiis distincta, & separata: & sic in contrarium justitia. Inter hæc genera injustitiæ universalis (μοχθηρίαν vocat) mentionem facit adulterii, ponens duos adulteros: alter ob lucrum mœchatur, & accipit, aut esuriret ni mœcharetur: alter ob libidinem, & ultro donat; hic posterior quod peccat habet nomen inter vitia universali justitiæ opposita, est enim intemperans: at ille prior, quod facit, nullum nomen inter ista vitia invenit, & tamen injustus est: ergo injustitia particulari: ergo & est aliqua injustitia particularis, quæ non possit referri ad illa vitia ethica, sed sui generis vitium est: ἕτερος μὲν ἀκόλαστος δόξειεν ἂν εἶναι μᾶλλον ἢ πλεονέκτης. Non dicit, πλεονέκτην omnino non esse, sed magis ἀκόλαστον, quam πλεονέκτην: deinde non dicit, puniri ex legibus non posse ut πλεονέκτην, sed dicit δόξειεν ἂν εἶναι, *posset videri*, scilicet, subtili judicio ethico, quod fit ex intentione agentis, non ex damno patientis. At qui lucri, & pecuniæ accipiendæ causa adulterat, is ἄδικος, ἀκόλαστος δ' οὔ, quod comparate intelligendum ex superioribus, quasi esset ἄδικος μᾶλλον ἢ ἀκόλαστος, magis injustus, quam intemperans. Nam ἀκολασία quidem præstat ei ministerium, sed quæ potissimum agit, & ista nititur, est πλεονεξία, sive turpis egestas. Quomodo igitur is diceret, adulterium ex libidine non esse injustitiam, qui hoc ipsum huc exemplum injustitiæ adhibet?

7 *Usurpationem*] Confundit *Grotius* universalem, & particularem justitiam.

8 *Nec referat*] Num. 9. Nihil refert, quod ad pœnam, judicio civili; sed refert judicio morali. Mnester fuit Pantomimus, quem cum Messalina non posset ad libidinem pellicere, accusavit eum apud Claudium maritum tanquam contumacem, effecitque ut Imperator juberet eum Augustæ parere. Itaque eum ea concubuit. *Tacit. XI*, ann. 36. Is egit quidem, & ἀκολάστως, & ἀδίκως, nec evasit pœnam; judicio tamen morali nec ἄδικος, nec ἀκόλαστος fuit. Sic & Gyges cum imperio Candaulis nudam vidit Lydiæ reginam. De cæde ex ira haud scio, nisi forte ex lib. V, ethic. cap. 10. quod si est, injuste se carpsisse hoc, demonstrat lib. 3, *de jur. bell. & pac.* cap. 11. n. 4. ubi late eum locum allegat, & merito prædicat.

GRO-

niat, an ex cupiditate excellendi, unde maximæ injuriæ nasci solent. Nam qualiacunque incitamenta contemnere hac tantum de causa, ne societas humana violetur, + hoc vero justitiæ proprium est.

45. Ut redeam unde veneram, verum quidem est, virtutibus nonnullis accidere, ut affectus moderentur: + sed hoc non ideo, quod id sit virtuti omni proprium, atque perpetuum; sed + quia recta ratio, quam virtus ubique sequitur, [g] in quibusdam modum sequendum dictat, in quibusdam ad summa incitat. Nam [9] Deum nimium colere non possumus; + superstitio enim non eo peccat, quod Deum nimium colat, sed quod perverse: neque æterna bona nimium possumus appetere, neque æterna mala nimium formidare: neque peccata nimium odisse. + Vere igitur a Gellio dictum, esse quædam, quorum amplitudines nullis finibus cohibeantur, & quæ quanto majora, auctioraque sint, etiam tanto laudatiora sint. Lactantius,

In summis sæpe consistit.

Lib. 4. c. 9.

GROTII.

[g] *In quibusdam modum sequendum dictat, in quibusdam ad summa incitat*] *Agathias* libro V. in oratione Belisarii: τῶν γὰρ τῆς ψυχῆς κινημάτων, τὰ μὲν ὅσα πεφύκασι καθαρὸν ἔχειν καὶ ἀκραιφνὲς τὸ αἱρετὸν καὶ καθῆκον, τούτων ἐντελῶς καὶ ἐπὶ ἀνθεκτέον· οἷς δὲ μέτεστι καὶ τῆς πρὸς τἀναντία τροπῆς καὶ ἐκνεύσεως, τούτοις οὐ διὰ πάντων χρηστέον, ἀλλ᾽ ἐς ὅσον ἔχουσι τὸ συμφέρον· τὸ μὲν γὰρ φρονεῖν ἀμιγὲς ἀγαθὸν καὶ ἀνένδοτον ἀπάντως εἶναι φαίη τις ἄν· τῆς δὲ ὀργῆς τὸ μὲν δραστήριον ἐπαινετόν· τὸ δὲ ὑπέρμετρον φευκτὸν καὶ ἀσύμφορον. *Ex animi motibus illi omnino, simpliciterque arripiendi, in quibus id, quod officio convenit, eligique dignum est, purum reperitur, atque sincerum. At quibus accidit, ut & in malum vergant, atque declinent, his non omnimode utendum, sed quatenus conducunt. Prudentia bonum est merum, & incorruptum, quod nemo negaverit. In ira id, quod actuosum, laudabile: quod modum excedit, vitandum, ut damnum adferens.* (Cap. 7.)

GRONOVII.

[9] *Deum nimium colere non possumus &c.*] Num. 10. Primum *Aristoteli* ignoscendum, si inter virtutes morales non posuit religionem, quemadmodum & spem, charitatem, fidem, solis Christianis ex revelatione cognitas. Nam illi, ut veteribus omnibus extra ecclesiam, cultus Deorum sub magnificentia ponitur 4. ethic. 5. Cui subscribit *Sallustius* Catil. IX. *In suppliciis Deorum magnifici, domi parci, in amicos fideles erant. Justin.* de templo Delphico lib. 24, 6. *Multa igitur ibi, & opulenta regum populorumque visuntur munera, quæ magnificentia sua reddentium vota gratam voluntatem, & Deum responsa manifestant. Livius* 21, 20. qua in re excedi modum posse, monstrat lex illa: *Pietatem adhibento: opes amovento. Cicer.* lib. 2. de leg. 8. Lycurgus interrogatus, cur μικρὰς καὶ εὐτελεῖς θυσίας, modica, & vilia sacrificia constituisset, respondit, ne unquam venerari Deum cessemus *Plutarch.* Lacon. p. 228. Colere Deum nimium non possumus, cultu recto, & quo ille se coli præcepit. Sed hic non est excessus: quantumcumque enim hoc extollas, & si facias toto corde, tota anima, totis viribus, tamen manet in medio. Sic nullam virtutem nimium excercere possumus: nam quamdiu virtus est, quousque extendas, medium tenebis. Sed actio illa humana, per quam exercetur virtus, quamque virtus temperat, potest excedere extra medium, & tum degenerat in excessum. Sic & officia, per quæ exserimus pietatem nostram, & quibus nos colere Deum testamur, patiuntur vitium, & possunt in id excedere, ut dicat Dominus: *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? Ne offeratis ultra sacrificium frustra. Incensum abominatio est mihi* Esaiæ cap. 1. colere Deum nimium non possumus, nempe cultu animi, & proposito vivendi ad jussa ejus. Sic proposito animi nemo neque fortis nimium, neque temperans, neque justus esse potest. Sed homo de homine judicat ex actionibus externis. Vera virtute utrum quis sit præditus, an imaginem tantum ejus, & umbram habeat, limites migrando in supervacuum, æstimandum est ex opere cuivis virtuti proprio. Quomodo igitur religiosos nos demonstramus? nempe templa adeundo, orando in genibus, aperto capite, supinis manibus, eleemosynis, & erogando in sumtum sacrorum, ferias eorundem sacrorum causa habendo, legendo libros sacros, & in sensus eorum inquirendo, abstinendo, & pro opibus prohibendo, in quibus nefas, aut piaculum versari videtur. In his vero modum excedi posse, & amplius fieri, quam Deus præcipit, & ratio recta poscit, quis ignorat? Itaque omnino quoque religio medium fuerit inter superstitionis excessum, & defectum impietatis, sive atheismi.

tius cum multum de affectibus disseruisset, *Non in his moderandis*, inquit, *sapientiæ ratio versatur, sed in causis eorum; quoniam extrinsecus commoventur: nec ipsis potissimum frenos imponi oportuit, quoniam & exigui possunt in maximo crimine, & maximi possunt esse sine crimine.* Nobis propositum est Aristotelem magni facere, + sed cum ea libertate, quam ipse sibi in suos magistros veri studio indulsit.

e. + 46. Historiæ duplicem habent usum, qui nostri sit argumenti: nam + & exempla suppeditant, [10] & judicia. Exempla quo [11] meliorum sunt temporum, ac populorum, eo plus habent auctoritatis: + ideo Græca, & Romana vetera cæteris prætulimus. Nec spernenda + judicia, præsertim consentientia: jus enim naturæ, + ut diximus, aliquo modo inde probatur; + jus vero gentium non est ut aliter probetur.

Poëtæ. Oratores. + 47. Poetarum, & oratorum sententiæ non tantum habent pondus: & nos sæpe iis utimur, non tam ut inde adstruamus fidem, quam ut his, quæ dicere volumus, ab ipsorum dictis aliquid ornamenti accedat.

r 11. *Libri sacri.* 1. *Testam. vetus.* + 48. Librorum, + quos a Deo afflati homines aut scripserunt, aut [12] probarunt, + auctoritate sæpe utor, + cum discrimine [13] antiquæ, & novæ legis. + Antiquam legem sunt qui urgent pro ipso [14] jure naturæ: haud dubie [15] mendose; + multa enim ejus veniunt ex Dei voluntate [16] libera, + quæ tamen cum vero jure naturæ nunquam [17] pugnat: + & eatenus argumentum inde recte ducitur, + dummodo distinguamus accurate jus Dei, quod [18] Deus per homines interdum exsequitur, & jus hominum inter se. Vitavimus ergo, quantum potuimus, + & hunc errorem, & alterum ei [19] contrarium, + qui post novi federis tempora nullum antiqui federis usum esse putat. Nos contra censemus, + tum ob id, quod jam diximus, + tum quia novi federis ea est natura, ut quæ ad virtutes morum pertinentia præcipiuntur in veteri federe, eadem & ipsum, aut [20] majora præcipiat: + & hunc in modum usos testimoniis antiqui federis videmus antiquos Christianorum scriptores.

+ 49. Ad

GRONOVII.

10 *Et judicia*] Sententias, & pronuntiata illustrium, & clarorum hominum, ea sæpe vulgi non falsa, ut & sua. (Ultima sunt valde mendosa.)

11 *Meliorum temporum*] Ut Romana ante 600. V. C. annum, seu bellum Punicum tertium: Græca bellum ante Peloponnesiacum. *Thucyd.* lib. 3, 110.

12 *Probarunt*] Quo effecerunt, ut alii haberentur canonici, alii apocryphi.

13 *Antiquæ, & novæ legis*] Sic maluit quam antiqui, & novi fœderis, vel testamenti: non enim sequitur quod nostri fere statuunt omnes, idem fœdus gratiæ fuisse semper, eandemque legem, cujus non nova capita tulit, sed veterem renovavit, declaravit magis, & purgavit a Pharisæorum pravis interpretationibus, & additamentis.

14 *Jure naturæ*] Judaïzantes. *Bodinum* intelligit.

15 *Mendose*] *Horat.* 2, sat. 4. *Aufidius forti miscebat mella Falerno Mendose*, i. e. male, perperam.

16 *Libera*] Ut cum jubet Deus abstinere fructu certæ arboris, cum patrem jubet immolare filium, cum jubet non parci septem populis in Cananæo devotis.

17 *Non pugnat*] Nam Deus omnium arbiter summus, & ob id non pugnat cum στοργῇ parentum, aut præcepto, *non occides*, cum filium immolare jubet patrem.

18 *Deus per homines exsequitur*] Ut mandatum Abrahamo de filio mactando: Hebræis, de Ægyptiis auro, & argento fraudandis, de septem populis Syriæ Palestinæ delendis, Jehu de tollenda domo Achabi.

19 *Contrarium*] Quæ est sententia quorundam Anabaptistarum.

20 *Majora*] Quin clariora potius, & evidentiora, ut volunt Reformati.

GRO-

+ 49. Ad percipiendam autem librorum ad antiquum fedus pertinentium sententiam, non parum conferre nobis possunt [h] [21] Hebræi scriptores ii maxime, + qui & [22] sermones, & mores patrios habuerunt percognita. *Hebræi scriptores.*

50. + Novo federe in hoc utor, ut doceam, + quod non aliunde disci potest, + quid Christianis liceat; + quod ipsum tamen, contra, quam plerique faciunt, a jure naturæ distinxi: pro certo habens, in illa sanctissima lege [23] majorem nobis sanctimoniam præcipi, + quam solum per se jus naturæ exigat. Neque tamen omisi notare, + si qua sunt quæ nobis [24] commendantur magis, quam præcipiuntur (bb), + ut a præceptis declinare sciamus nefas, & pœnæ obnoxium, ad summa quæque contendere generosi esse consilii, + & sua non cariturі [25] mercede. *2. Testam. nov.*

+ 51. Synodici [26] canones [27] + qui recti sunt, collectiones sunt + ex generalibus legis divinæ pronuntiatis, [28] ad ea, quæ occurrunt, aptatæ; hi quoque aut monstrant + quod divina lex præcipit, + aut ad id, quod Deus suadet, hortantur. + Et hoc vere [29] ecclesiæ Christianæ est officium, ea, quæ sibi a Deo tradita sunt, tradere, & eo, quo tradita sunt modo. + Sed & mores apud Christianos illos veteres, & [30] qui tanti nominis mensuram implebant, recepti, aut laudati, merito pro canonibus valent. (cc) + Secunda post hos auctoritas est eorum, qui suis quique temporibus pietatis, & doctrinæ fama inter Christianos [31] floruerunt, [32] + neque gravis cujusquam erroris notati sunt; nam & hi quæ dicunt magna cum asseveratione, & quasi comperta, + momentum non exiguum habere debent, ad interpretanda quæ obscura videntur in sacris literis: eoque majus, + quo & plurium apparet consensus, & propius acceditur ad primæ puritatis tempo- *3. Synodorum canones.* *4. Christianorum priscorum mores.* *5. Patrum & scripta, & consensus.*

GROTII.

h *Hebræi scriptores*] Ita sensit *Cassianus* institutione divinarum scripturarum.

GRONOVII.

21 *Hebræi scriptores*] Qualis in primis *Maimonides* in *Doctore dubitantium*, qui liber editus a *Buxtorfio*.

22 *Sermones, & mores patrios habuerunt percognita*] *Percognitos* Latinius dicendum, nam non præcedit duplex genus, & ob id nullius locus neutro generi.

23 *Majorem*] Nisi justitia vestra sit supra justitiam Pharisæorum, dicit Dominus.

24 *Commendantur*] Quæ theologi dicunt esse magis consilii, quam præcepti, priori ad *Corinth.* cap. VII.

25 *Mercede*] Nempe ex Dei benignitate; non quasi aliquid, nedum amplius, quam debent, mereantur.

26 *Canones*] Decreta conciliorum.

27 *Qui recti sunt*] His monet, concilia posse interdum errare.

28 *Ad ea, quæ occurrunt*] Ad quotidianos casus.

29 *Vere ecclesiæ officium*] Ostendit.

30 *Qui tanti nominis mensuram implebant*] i. e. qui se præstiterunt dignos Christianorum magnifico titulo. Imitatur *Ovid.* 1, Pont. 2. *Maxime, qui tanti mensuram nominis imples.*

31 *Floruere*] i. e. Patres, & scriptores ecclesiastici: ut *Augustinus*, *Tertullianus*, &c.

32 *Neque gravis*] Non pro hereticis, aut schismaticis habiti.

(bb) Vide quæ monebimus infra ad Lib. I. c. 2. §. 9. num. 4. *J. B.*

(cc) Multum abesse, ut tantum subsidii, quantum putat Auctor noster, ad hanc disciplinam excolendam, inde peti queat, paucis ostendimus in Notis Gallicis. De *Patribus Ecclesiæ* ex professo egimus in *Præfatione* nostrâ ad PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* §. 9. & 10. alterius Editionis: & forte aliquando Opere singulari, quæ ibi diximus, nos plenius expositiuros, ac vindicaturos ab insultibus Monachi cujusdam, qui nuperrimè Veterum illorum Doctorum per fas, & nefas, se ὑπερασπιστὴν professus erat, jam tum significabamus, quando recensionem hanc Operis Grotiani primùm edidimus. Nec vana fuit promissio: quum exinde, anno 1728. prodierit Liber, Gallicè scriptus, *De Doctrina Morali Patrum*, ubi fusè rem exsequuti sumus. *J. B.*

ra, + cum nec [33] dominatus adhuc, + nec [34] coitio ulla primitivam veritatem adulterare potuit.

I 6. Scholastici DD. + 52. Qui his [35] successerunt + Scholastici, + quantum ingenio valeant, sæpe ostendunt; + sed in infelicia, & artium bonarum ignara sæcula inciderunt: quo minus mirum si inter multa laudanda, + aliqua & [36] condonanda sunt. + Tamen ubi [37] in re morum consentiunt, vix est ut errent: quippe perspicaces admodum ad ea videnda, quæ in aliorum dictis reprehendi possunt; + in quo ipso tamen [38] diversa tuendi studio laudabile præbent [39] modestiæ exemplum, rationibus inter se certantes, non, qui mos nuper adeo literas inquinare cœpit, convitiis, turpi fœtu impotentis animi.

III. Jureconsulti. + 53. Juris Romani scientiam profitentium tria sunt genera. Primum eorum est, quorum opera + in [40] Pandectæ, + Codicibus Theodosiano, & Justinianeo, + & in Novellis constitutionibus apparent. Secundum eos habet, qui [41] Irnerio successerunt, + Accursium, + Bartolum, & tot alia nomina, quos penes diu fori regnum fuit. Tertium eos complectitur, + qui

1. Antiqui. humaniores literas cum legum studio [42] conjunxerunt. + Primis [43] multum defero: + nam & rationes sæpe optimas suppeditant ad demonstrandum id, quod juris est naturæ: + & eidem juri, + neque minus gentium juri testimonium sæpe præbent, sic tamen ut ipsi non minus, quam alii, + nomina hæc sæpe [44] misceant; imo & jus gentium sæpe vocent + id, quod quorundam duntaxat populorum est, + nec tanquam [45] ex condicto, + sed quod alii aliorum imitatione, aut fortuito receperunt. + Sed & quæ vere juris sunt gentium, sæpe tractant promiscue, & indiscrete cum his, quæ juris sunt Romani, + ut [46] ex titulo de captivis, & postliminio apparet. + Hæc ergo ut discernerentur, laboravimus.

2. Medii. + 54. Secunda + classis + juris divini, & historiæ veteris incuriosa, + omnes regum, populorumque controversias definire voluit ex legibus Romanis, + assumtis interdum [47] canonibus. Sed his quoque temporum suorum infelicitas + impedimento sæpe fuit, quo minus recte leges illas intelligerent, + satis sollertes alioqui ad indagandam æqui, bonique naturam: quo factum, ut [48] sæpe optimi sint condendi juris auctores, etiam tunc cum conditi

GRONOVII.

33 *Dominatus*] Pontificum Romanorum. scil. Papalis monarchia, quam nolebat offendere scribens in Gallia.

34 *Coitio*] Concilium ex eorundem satellitibus compositum. Patres, & scriptores ecclesiastici.

35 *Successerunt scholastici*] E schola *Petri Lombardi* magistri sententiarum.

36 *Condonanda*] In quibus sc. errarunt.

37 *In re morum*] In moralibus, quæ spectant mores, in ethicis.

38 *Diversa tuendi*] In utramque partem disputandi.

39 *Modestiæ*] Non convitiis certantes.

40 *Pandectæ*] Potius, quam *Pandectis*: vox enim Græca Πανδέκτης.

41 *Irnerio*] Quem jus civile Romanum per barbara tempora abolitum in usum revocasse, ac docere cœpisse, vulgo putatur, sub Philippo Suevo Imp. circa an. C. 1200.

42 *Conjunxerunt*] *Alciato*, *Budæo*, *Cujacio*.

43 *Primis*] Veteribus.

44 *Misceant*] Ut dicant esse juris naturæ, quod est juris gentium.

45 *Ex condicto*] Velut ex tacito consensu omnium, aut plurimorum, moratiorumque populorum.

46 *Ex titulo de captivis, & postlimino*] Inst. 3, 9. 1. alludit ad l. 19. pr. D. eo tit.

47 *Canonibus*] Jure canonico.

48 *Sæpe optimi sint*] Rectissime tradant, quid sit juris; etsi ad id male applicent, & obtorto collo trahant veterum JC. loca, unde id colligunt.

49 *Tali*

conditi juris mali sunt interpretes. Audiendi vero tum maxime, + cum [49] tali consuetudini, quæ nostrorum temporum jus gentium facit, testimonium perhibent.

+ 55. Tertii + ordinis magistri, + qui Romani juris finibus se includunt, & in jus illud commune aut nunquam, aut non nisi leviter exspatiantur, vix ullum habent usum, qui nostri sit argumenti. + Scholasticam subtilitatem cum legum, & canonum cognitione conjunxerunt, + ita ut a controversiis etiam populorum, ac regum non abstinerent Hispani duo Covarruvias, & Vasquius: + hic [50] magna libertate, + modestius alter, nec sine exacto quodam judicio. + Historias magis eidem legum studio inserere aggressi sunt Galli: quos inter magnum obtinent nomen Bodinus, & Hotomanus, + ille [51] perpetuo opere, + hic sparsis quæstionibus, quorum & [52] + pronuntiata, & rationes + sæpe nobis inquirendi veri suppeditabunt materiam.

3. Recentiores.

Hispani.

Galli.

+ 56. In [53] toto opere tria maxime mihi proposui: + ut definiendi rationes redderem quam maxime evidentes, & ut quæ erant tractanda, + ordine certo disponerem, + & ut quæ eadem inter se videri poterant, nec erant, perspicue distinguerem.

VII. *Instituti, & ordinis in universum, consilium, & ratio explicata.*

+ 57. Temperavi me ab his, quæ alterius sunt tractationis, ut quæ docent + quid [54] ex usu sit facere: quia ista suam habent artem specialem politicam, + quam recte ita solam tractat Aristoteles, ut alieni nihil admisceat; + contra, quam fecit Bodinus, apud quem hæc ars cum juris nostri arte confunditur. Nonnullis tamen locis + ejus, quod utile est, feci mentionem; sed obiter, & ut id ipsum a justi quæstione apertius distinguerem.

58. Injuriam mihi faciet, si quis me + ad ullas nostri seculi controversias, aut natas, aut quæ nasciturae prævideri possunt, respexisse arbitratur. Vere enim profiteor, sicut mathematici [55] + figuras a corporibus semotas considerant, ita me in jure tractando ab omni singulari facto abduxisse animum.

+ 59. Dicendi genus quod attinet, nolui ad rerum tractandarum multitudinem adjungendo verborum copiam fastidium parere lectori, cujus utilitatibus consulebam. Itaque secutus sum quantum potui concisum, & docenti conveniens loquendi genus: ut tanquam in uno conspectu habeant, qui negotia publica tractant, & quæ incidere solent controversiarum genera, & principia unde dijudicari possunt; quibus cognitis facile erit ad rem subjectam accommodare orationem, & quantum lubet extendere.

Dicendi genus concisum.

60. Sctiptorum veterum ipsa verba adduxi interdum, ubi talia erant, ut

Scriptorum verba ipsa.

GRONOVII.

49 *Tali consuetudini*] Quum quod nunc videmus passim usurpari, & valere pro jure gentium, jam tunc usurpatum fuisse, ostendunt.

50 *Magna libertate*] Ut audeat etiam quædam regibus iniqua statuere. Infr. 2, 1. 9.

51 *Perpetuo opere*] Libris *de republica*.

52 *Pronunciata*] Sententiæ.

53 *In toto opere*] Quintum, & ultimum membrum partis specialis Cura per omne opus.

54 *Ex usu sit*] Politica.

55 *Figuras a corporibus semotas*] In idea, & solo conceptu mentis, non ut pinguntur in abaco, vel charta. Infr. 2, 23. 1.

ut aut cum auctoritate, aut cum venustate singulari dicta viderentur: quod & in græcis feci nonnunquam, sed maxime ubi aut brevis erat sententia, aut cujus gratiam sperare non audebam latino sermone me posse assequi: quem tamen ubique adjunxi in eorum commodum, qui græca non didicerunt.

Libertas judicii lectori relicta. 61. Quam vero ego in aliorum sententiis, ac scriptis dijudicandis mihi sumsi libertatem: eandem sibi in me sumant, omnes eos oro, atque obtestor, quorum in manus ista venient. Non illi promtius me monebunt errantem, quam ego monentes sequar. Et jam nunc adeo, si quid hic pietati, si quid bonis moribus, si quid sacris literis, si quid ecclesiæ Christianæ consensui, si quid ulli veritati dissentaneum a me dictum est, id nec dictum esto.

HENRICI DE COCCEII

COMMENTARIUS

IN

HUGONIS GROTII

PROLEGOMENA.

„ HÆc Prolegomena in septem partes „ commode dividi possunt

„ I. Grotius probaturus, *dari aliquod jus*, „ *quod inter populos, aut populorum rectores* „ *intercedit, sive natura ipsa*, (quod vocat „ *jus naturæ sociale*, & *jus naturæ humanæ*, „ seu *laxius*) *aut divinis constitutum legibus*, „ (quo refert *jus divinum universale*) *sive* „ *moribus*, & *pacto tacito* (quod vocat *jus* „ *gentium voluntarium*,) *introductum est*, „ præmittit,

„ 1. Neminem hactenus prædictum jus uni„ versum, ac ordine tractasse. §. 1. §. 2. §. 36. „ Addit,

„ 2. Non deesse hodie, nec defuisse olim, „ qui existentiam juris ejusmodi universalis „ negarent. §. 3 §. 4 His

„ 3. Advocatum dat Carneadem, qui JUS „ NATURALE nullum esse, & homines „ demum pro varia utilitate jura constituisse, „ statuit. §. 5. At

„ 4. Grotius probat, dari aliquid natura „ justum; quia natura hominibus indidit „ APPETITUM SOCIETATIS, i. „ e. communitatis tranquillæ, & rationalis „ cum his, qui sui sunt generis. Hinc con„ cludit,

„ 5. Homines obligari ad CUSTODIEN„ DAM HANC SOCIETATEM (quia „ societas sine jure consistere nequit): adeo„ que CUSTODIAM SOCIETATIS „ HUMANO INTELLECTUI CON„ VENIENTEM, esse fontem JURIS „ NATURÆ proprie sic dicti. §. 5. 7. 8.

„ 6. Præter hoc JUS NATURÆ SO„ CIALE aliam adhuc existere speciem „ *juris naturalis*, ait, quod non ex appe„ titu sociali, sed *ex judicio recte conformato* „ deducit, *vi cujus homo æstimare possit*, „ *quæ utilia, quæ noxia sunt*; conveniens „ enim esse naturæ humanæ, putat, sequi ta„ le judicium. Quod igitur judicio tali plane „ repugnat, contra JUS HUMANÆ „ NATURÆ esse, statuit: atque hoc ali„ bi JUS NATURÆ LAXIUS vocat; „ quo refert virtutes, & perfectionum regu„ las. §. 9. §. 10.

„ 7. Utrumque hoc jus naturæ ex *principiis* „ *internis* oriri, ait, (nimirum ex appetitu „ societatis, & judicio recte conformato): „ adeo-

„ adeoque existere, etsi detur Deum non „ esse. §. 11. Cæterum adscribi quodammodo „ posse Deo, quia principia illa in nobis exi„ stere voluit, §. 12, eaque legibus suis „ magis conspicua fecit, §. 13. Addit, sa„ cram scripturam quoque affectum illum so„ cialem excitasse, dum ex ea nobis innotescit, „ omnes ab uno stipite natos, eoque cogna„ tos esse §. 14.

„ Atque ex his fontibus JUS CIVILE „ quoque fluere, tradit; quia juris natura„ lis est *stare pactis*, adeoque & legibus ci„ vitatis, cui nostro consensu nos subjeci„ mus. §. 15.

„ 8 Præter hæc jura naturalia, *Tertium* „ *jus universale* existere docet, quod non ex „ *principiis internis*, sed *ex libera Dei volun*„ *tate* fluit. §. 11. §. 12. Si enim jus ali„ quod apud omnes gentes obtinet, neque „ tamen ratio naturalis intrinseca apparet; „ inde concludit, nullam aliam rationem „ hujus juris dari posse, quam voluntatem „ Dei, *l.* 2. *c.* 5. §. 13. *n.* 3. Idque vocat „ JUS DIVINUM UNIVERSALE. „ *Prol.* §. 11. §. 12.

„ 9. *Quartum jus universale* Grotius vocat „ JUS GENTIUM VOLUNTARIUM, „ quod gentes ex mutua necessitate inter se. „ constituerunt. §. 17.

„ 10. Denique dubia, quæ Carneades con„ tra existentiam juris naturalis proposuit, „ resolvit. §. 16, *usque ad* §. 28.

„ II. Causas Grotius recenset, quæ ipsum „ ad conscribendum hoc opus moverunt. §. „ 28. Nimirum, ut probet, dari jus aliquod „ commune, quod & ad bellum, & in „ bellis valeret, simulque effrenem illam „ licentiam inter hostes reprimeret, §. 28. „ §. 29: & ut juris prudentiam adjuvaret, „ ac jus Romanum in artem redigeret. §. 30.

„ III. Ordinem operis explicat: & primo „ consilium dat, ut singulæ partes juris na„ turalis tractandæ suscipiantur, & ex omni„ bus partibus collectis corpus conficiatur; „ addens, se nobilissimam ejus partem hoc „ opere illustrasse. §. 31. §. 32. §. 33. §. 34. „ §. 35.

„ IV. Recenset, quibus subsidiis usus sit, „ ubi repetit, quod ab initio allegavit, ne„ minem hactenus totum hoc argumentum „ tractasse. Dolet veterum scriptorum hac in „ re inopiam, §. 36; & recentiorum scri„ ptorum libros examinat, nævosque eorum „ notat. §. 37. §. 38. Curam suam commen„ dat, tum circa definiendi rationes, §. „ 39. §. 56. (addendo, se eorum, quæ „ ad jus naturæ pertinent, probationes quas„ dam tam certas retulisse, ut eas nemo ne„ gare possit, nisi sibi vim inferat): tum „ circa ordinem, §. 56. tum circa distinctio„ nes eorum, quæ eadem inter se videri po„ terant, nec erant, §. 41. §. 56. Et tan„ dem Auctores recenset, quorum auxilio „ usus est, §. 40. *usque ad* §. 57. (Ubi Aristo„ telis sententiam, quod omnis virtus in me„ dio consistat, refutat §. 42. *usque ad* „ §. 45.)

„ V. Exponit cautiones, quas adhibuisse „ se, ait, nihil alieni ab hac disciplina tra„ ctando, & a sui seculi controversiis abstra„ hendo. §. 57. §. 58.

„ VI. Refert, quo dicendi genere usus sit, „ conciso, nimirum: addo, & Latio & ele„ ganti. Sed & veterum scriptorum verba „ ipsa se interdum adduxisse, ait. §. 59.

„ VII. Permittit aliis eandem judicandi, „ & monendi libertatem, quam ipse sibi „ sumsit; & tandem cavet, quod si quæ„ dam sacris, vel veritati contrarientur, ea „ pro non dictis haberc velit. §. 60. §. 61.

AD §. 1.

JUS *civile* &c.] I. e. Jus statutarium cujusque populi.

Additio.

„ Vox juris Civilis generalis est, eaque in „ genere designatur jus cuique Civitati pro„ prium. §. 2. *Inst. de J. N. G. & C.* Unde „ leges Solonis, & Draconis vocantur jus „ Civile Atheniensium; & jus, quo popu„ lus Romanus utitur, jus Civile Romano„ rum. §. 4. *I. eod.* Romani Imperatores au„ tem, & JCti, quoties nomen civitatis non „ addunt, per *jus civile* solum jus Romanum „ intelligunt. *dict.* §. 4. *Inst.*

Aut illustrare commentariis] „ Quo perti„ nent immensa illa opera Bartoli, Baldi, „ Saliceti, Jasonis, & ex recentioribus Fa„ bri, Brunnemanni, &c.

Aut contractum ob oculos ponere] „ Ex„ stant infinita ejusmodi compendia, in „ quorum numero præcipua sunt Struvii, „ Lauterbachii, & Heineccii Systemata.

At jus illud, quod inter populos plures intercedit] „ Qui scilicet communem superio„ rem non habent, adeoque qui nulla invi„ cem obligantur lege civili.

Aut

Aut populorum rectores] Qui repræsentant Populum.

Additio.

„ Quod enim jus obtinet cum populo, „ idem quoque obtinet cum ejus Rectore, „ utpote in quem populus omne jus suum „ contulit: uti igitur plures populi inter se „ alio, quam naturæ jure, non obligantur; „ ita nec eorum Rectores.

Sive ab ipsa natura profectum, aut &c.] „ Auctor igitur tria jura, quibus populi in„ter se obligantur, supponit: 1. Jus natu„ræ, tum sociale, tum laxius. 2. Jus di„vinum voluntarium, divinis constitutum „ legibus. 3. Jus gentium voluntarium, mo„ribus, & pacto tacito gentium introductum: „ de quibus infra § 7. 8. 9, & 14. agetur.

Aut divinis constitutum legibus] Intelligit Auctor hic jus divinum morale (nam de legibus Hebræorum civilibus, forensibus, nimirum, & ceremonialibus, ei quæstio non est) adeoque minus curate id distinguit a Jure naturæ.

Additio.

„ Grotius non intelligit jus morale, seu na„turale, nec jus forense, aut ceremoniale: „ sed jus aliquod universale distinctum a jure „ naturæ. Nam 1°. Jus *morale*, seu naturale „ Auctori est, quod ex affectu sociali, vel „ natura humana fluit, *proleg* §. 7. §. 8. §. 9. „ Add. *Lib. I. C I.* §. 10. *junct.* §. 3. *eod.* „ *Jus divinum voluntarium* autem ei est, „ quod Deus citra societatis, aut humanæ „ naturæ respectum, inter homines obtinere „ voluit. *Vid. infr.* §. 12. *Lib. I. C. I.* §. „ 15. 2°. *Illud* extiturum, ait, etsi detur, „ Deum non esse, *vid. inf.* §. 11, *& L. I.* „ *C. I.* §. 10. *Hoc* a mera, & libera volunta„te Dei dependere, adeoque sine Deo con„cipi non posse, statuit *d. Lib. I. C. I.* „ §. 15, *& proleg.* §. 11. 3° *Illud* a Deo „ mutari non posse ob intrinsecam bonitatem, „ *hoc* posse, ait *proleg.* §. 12, *& L. I. C. I.* „ §. 10. *n.* 5. 4° *Illud* omnes homines utpo„te cives magnæ illius universitatis, obliga„re existimat; *hoc* tantum eos, quibus re„velatum est. *L. I. C. I.* §. 15.

„ Certissimum ergo est, Auctorem per *jus* „ *divinum voluntarium* non intelligere jus „ naturæ; quod vel ex capitibus juris, quæ „ ad illud juris genus refert, apparet. Sane, „ circumcisionis, usurarum, decimarum, „ Sabbathi, &c. leges (quas ex jure divino „ Grotius derivat) non sunt ex morali jure. „ Præterea leges naturæ de sanguine non co„medendo, de concubinatu, incestu, &c. „ non ex jure naturæ, sed ex jure divino „ deducit: certissimo indicio, *jus divinum* „ *voluntarium* Auctori non idem esse, quod „ *jus morale*, *seu naturale.*

„ Ceterum jus tale divinum voluntarium „ non existere, alibi probatum dedi. *Vid.* „ *Dissert. Proœm. III.*

Moribus, & pacto tacito] Hæc est descriptio juris gentium secundarii: quod, nimirum, gentes inter se ex mutua utilitate, & necessitate constituerunt. §. 1. *Inst. de jure nat. Gent.* Hoc enim jus itidem est jus aliquod universale.

Additio.

„ Grotii Systema de jure Gentium exhibui„mus in *Dissert. Proœm. IV*; ubi simul de„monstravimus, tale jus Gentium non dari, „ nec unquam exstitisse. *Vid. infr.* §. 17.

Attigerunt pauci] Nam Ayala Hispanus, & Albericus Gentilis, scripsere quidem de jure Belli; sed rationibus ex jure Civili plerumque desumtis utuntur. Petrinus Bellus causas, quæ in bello Neapolitano, cujus officialis erat, obvenerunt, partim ex jure Civili decidit, & aliquando ex æquitate naturali temperavit: principia autem nullibi explicavit. Amesius, Molina, &c. casus conscientiæ decidunt, rationes autem ex sacro Codice, & jure Canonico desumunt.

Additio.

„ Quid pauci illi præstiterint, Grotius re„fert *infra* §. 36. *seq.*

Universim, ac certo ordine, tractavit nemo] Misera res est, homines ignorare jus, cujus causa conditi sunt. Equidem JCti Romani periti fuere hujus juris, & ex eo desumtum esse jus Romanum, patet ex *L. 6. pr. just. & jur.* At nec universim, nec certo ordine id tractaverunt.

Additio.

„ Alibi diximus, WINKLERUM de „ principiis juris ante Grotium scripsisse, at„que universum jus naturæ certo ordine ex„posuisse. Idem quoque Hemmingius ten„tavit. *Vid. Dissert. proœm. XI.*

Cum tamen id fieri intersit humani generis] „ Rationes cur intersit generis humani, jus „ illud, quod inter populos obtinet, nosse, „ exposuimus in *Diss. proœm. XII. Lib. I.* „ *C. I.* Uti autem de *jure naturæ* id facilo „ concedimus, ita de jure, quod *moribus*, „ *& tacito pacto* introductum esse fingit, id „ negamus; quia tale jus inter gentes non „ existit. *Vid. Dissert. proœm. IV.* Unde „ miran-

„ mirandum quoque non est, illud a nemine „ hactenus universim, ac certo ordine tra- „ ctatum esse.

A D §. 2.

C I C E R O] „ Is enim in *Oratione pro* „ *Balbo c.* 6. laudat Pompeium, quod in „ cognitione hujus juris excelluerit. Cete- „ rum de præstantia, utilitate, & digni- „ tate juris naturalis, egimus in allegata *diss.* „ *proœm. XII. Lib. I. c. 1.*

In fœderibus] „ Quando, nimirum, duo „ populi inter se mutuam amicitiam, & au- „ xilia promittunt. *Vide infra lib.* 2. *c.* 13. „ §. 1. *seq. l.* 3. *c.* 19. & *seq.*

Pactionibus] „ Quando duo populi fidem „ dant de aliis rebus præter fœdera, *L.* 2. „ *C.* 14. §. 1. *seq. junct. c.* 15. §. 1.

In omni denique belli jure, & *pacis*] Duo sunt tempora, ad quæ omnes controversiæ eorum, quos nulla juris civilis tenet communio, pertinent, belli nimirum, & pacis. *Grot. l.* 1. *c.* 1. §. 1. Atque hinc Justinianus Gubernationem Imperii *bello*, & *pace* absolvi, recte statuit *in proœm. Inst. pr.* Scientia igitur juris belli, & pacis, complectitur universum jus naturæ; quia status inter bellum, & pacem, medius non datur. *Vid. Grot. l.* 3. *c.* 21. §. 1. *n.* 1.

Additio.

„ De duplici hoc tempore vide auctoritates, quas more suo indistincte nimis cumulat „ *Tesmarus in not. b.* Add. *Disp. B. Parentis De jure belli in amicos c.* 1. §. 1.

Et Euripides hanc scientiam, rerum divinarum, & *humanarum cognitioni præponit*] *In Helen. v.* 829. Auctor verum Euripidis sensum affecutus non est: is enim scientiam belli, & pacis, non præponit cognitioni rerum divinarum, & humanarum; sed potius illam hujus partem esse, at principalem, statuit: & ideo Helena Theonoen virginem fatidicam arguit, quod cum in genere divinarum rerum notitiam profiteatur, turpe sit principalem ejus partem, justitiam scilicet, ignorare. Nam justitiam quoque ad cognitionem rerum divinarum pertinere, patet ex ipsa definitione jurisprudentiæ in §. 1. *Inst. de I.* & *I. Conf. Cic. l.* 2. *off. c.* 5.

Additio.

„ Notum est, scientiam rerum divinarum, „ & humanarum, omnes scientias, adeoque „ & justitiam complecti. Hinc philosophia „ ita describi solet. *Vid. Cic. Lib.* 2. *de offic.* „ *c.* 5 Juris prudentia speciatim dicitur *divinarum, atque humanarum rerum notitia justi*, „ *atque injusti scientia.* §. 1. *Inst. de just.* & „ *jur. l.* 10. §. 1. *ff. Eod. ibique Goth.* & Lex „ definitur *regina omnium rerum humanarum*, & *divinarum. L.* 2. *Legib.* Justinus „ cum Josephum, tanquam Doctissimum virum, designare voluit, *nihil ipsi divini*, „ *vel humani incognitum fuisse*, ait. *Justin.* „ *l.* 36. *c.* 2.

Theonoen] „ Male quædam editiones habent *Theoclymenum*, qui erat frater Theo- „ noes, uterque Protei liberi. *Gron. b.*

A D §. 3.

G R O T I U S hoc §. affert auctoritates Gentilium, qui existentiam juris naturæ negaverunt. Quibus respondet *infra* §. 16. *usque ad* §. 28. Ne vero interim scrupulus hæreat, præmittimus, non loqui allegata loca de jure naturæ, sed de legibus civilibus, quæ omnino in bello civili silent. Præterea paucorum Philosophorum opinio juri naturæ, quod certis, & indubitatis principiis constat, præjudicium facere nequit.

Additio.

„ E U P H E M U S, A C H I L L E S, & „ A N T I G O N U S, a Grotio allegati, om- „ nino de eo, quod natura justum est, lo- „ quuntur, atque tale non dari, conten- „ dunt. Sed & alii sunt, qui justitiam naturalem dari, negant. Inter Græcos A R I- „ S T I P P U S statuit, nihil natura justum, „ honestumque, aut inhonestum esse; sed „ lege, & consuetudine. *Vid. Laert. lib.* II. „ *cap.* 93, & 94. Virum bonum ob immi- „ nentia damna nihil perperam acturum, ad „ evitandas opiniones sinistras; atque eum „ demum esse sapientem, *ibid.* Prudentiam „ bonum esse non propter se ipsum, appe- „ tendum tamen, sed eorum causa, quæ no- „ bis ex illa proveniunt. *Laert. d. l. c.* 91.

„ T H E O D O R U S A T H E U S diserte „ statuit, furto quoque, & sacrilegio, & „ adulterio, sapientem, si necessitas postu- „ let, operam daturum; nihil quippe ho- „ rum natura turpe esse, si vulgaris de hisce „ opinio tollatur, quæ stultorum continen- „ dorum causa concinnata sit. *Laert. II.* 96.

„ A R C H E L A U M docuisse, justum, & „ turpe non natura, sed lege fieri, testis est „ *Laert. II. c.* 16. *Plut. de plac. phil. l.* 1.

„ Democritus postquam omnia ab „ æterno, & necessario atomorum motu „ creata esse, dixit; addit, hanc necessitatem fatum esse, & *justitiam*, & providentiam, &c. *Stob. phys. c.* 8. Hinc Deos „ quidem statuit; sed per eos intelligit imagines, quæ hominibus adveniunt, quarum aliæ prosunt, aliæ nocent; seu simulacra ratione prædita, & interitui obnoxia. „ *Sext. Empir. adv. Math. p.* 311. *C.* Sed „ & mortalem esse animam, & cum corpore „ perire, *Plut. Plac. Phil. IV;* ac mendacia esse quæ de terroribus post mortem „ finguntur, *Stob. Serm.* 98. *p. m.* 533, & „ *Serm.* 121. *p.* 503. His principiis positis, „ quam, quæso, ideam de justitia naturali „ habere potuit?

„ Pyrrho nihil vel honestum esse dicebat, vel inhonestum; justum, vel injustum: pariterque in reliquis esse, statuebat; nihil, scilicet, horum reapse tale esse, „ legem vero, & consuetudinem sequentes „ omnia ista facere mortales; neque in quapiam re hoc magis, vel illud esse. *Laert.* „ *IX.* 61.

„ Diogenes *Cynicus* plus naturæ, „ quam legi tribuit, libertate omnibus aliis „ rebus prælata. *Laert. VII.* 71. Hinc communionem uxorum, manustuprationem, „ &c. pro rebus licitis habuit. *Stanlej. Phil.* „ *vet. p. m.* 520, & *p.* 514. Cultum Deorum „ pauci eum habuisse, vel exinde apparet, „ quod mulierem coram Diis prostratam ita „ allocutus fuerit: *an non vereris, o fœmina,* „ *ne forte stante a tergo Deo, ejus enim omnia plena sunt, decore minus coram eo retegaris. Laert. VI.* 37.

„ Epicurus ait, injustitiam per se, „ & sua natura, non esse malum, sed metu „ suspicionis, ne fortasse non lateant talium „ facinorum vindices, atque exactores: „ *Græv. in not. ad Sen. ep.* 97. *n.* 12. Seneca ait, *illic dissentiamus cum Epicuro, ubi* „ *dicit, nihil justum esse natura, & crimina* „ *vitanda esse, quia vitari metus non possit.* „ *Sen. ep.* 97. Systema Epicuri late exposuit „ Gassendus *ad Laert. X.* 1527. Conf. *Stanlej. Hist. vet. Phil. p. m.* 1098. & *Dissert.* „ *Proœm. VIII. c.* 1.

„ Glauco originem justitiæ explicaturus, ait: *Natura quidem dicunt, injuriam* „ *facere bonum esse, injuria autem affici malum &c. indeque homines convenisse, ut* „ *neque inferri, neque accipi possit injuria:* „ *atque ita originem habuisse leges, placita* „ *quæ ipsarum, & nominata esse præcepta* „ *legum legitima, atque justa. dict. dissert.* „ *proœm. VIII. c.* 1.

„ Inter Romanos Horatius *Lib.* 1. „ *Sat.* 3. jura non a natura esse, sed ex „ pactis hominum, statuit.

Atque ipsa utilitas justi prope mater, & æqui. &c.
Jura inventa metu injusti, fateare necesse est. &c.
Nec natura potest justo secernere iniquum.

„ Brutus non in re, sed in verbo esse „ virtutem, dixit. Deque eo inter philosophos disputatum fuisse, ex Cicerone apparet. Idque Herculem quoque asseruisse, fertur: de quo infra.

„ Inter Christianos quoque inveniuntur, „ qui jura non a natura statuta esse, sed ex „ consensu hominum originem duxisse, tradunt. Hobbesius natura jus omnium „ esse, ait, in omnia; nihil igitur natura inter homines injustum esse, sed utrumque „ jure facere, & qui lædit, & qui lædentem repellit; adeoque bellum perpetuum „ esse inter homines: quos demum ob mutuum metum in civitatem coivisse, ejusque „ legibus se subjecisse, autumat. Quod Systema late exposui *in Dissert. proœm. VIII.* „ *c.* 1.

„ Atque in eundem censum referri merentur, qui cum Euphemio, aliisque, „ contendunt, inter privatos saltem jus obtinere, (Civile scilicet): inter Principes „ autem nihil injustum esse. *Vid. Grot. prol.* „ §. *b.* & §. 21. Atque huc quoque pertinet allocutio Anaxarchi ad Alexandrum: an ignoras, jus, & fas Jovi assidere, ut quicquid rex agat, id fas, justumque putetur? *Plut. ad princ. ind. pag.* 781. „ (Operum Tom. II. Ed. Wech.)

„ *Alii* non quidem absolute negant, dari „ jus naturæ; sed de ejus existentia in utramque partem disputant: uti Adimantus „ apud *Platonem de Republ. dial.* 1, & 2: „ Carneades, & alii. *Vid. infr.* §. 5.

„ At opinio paucorum philosophorum, plerumque atheorum, existentiam juris naturalis labefactare nequit, inprimis cum omnes „ Gentes agnoscant, *I.* dari jus aliquod naturæ. *II.* Jus illud non nisi ex ratione humana „ probari. *III.* Deum ejus juris esse auctorem „ *IV.* Illud consistere in necessitate agendi, „ vel non agendi. *V.* Necessitatem illam „ consistere *in jure suo cuique tribuendo. VI.* „ Violantes illud jus pœnas debere Deo. „ Quæ singula jam plenius demonstrabimus.

„ I. Ne-

„ I. Negari nequit, plerosque Græcorum „ philosophos statuisse, *natura dari aliquid* „ *justum, aliquid injustum*; idque disserte „ asserit Aristoteles *Moral. l.* 1. „ *c.* 13. & in *Reth. l.* 1. *c.* 4. Idem *c.* 13. „ *p. m.* 54. Omnes convenire, ait, aliquod „ naturaliter esse commune justum, & inju- „ stum: etsi nulla sit inter hæc communio, „ vel consensio. *Auctor Paraphraseos Moral.* „ *ad Nicom. L. V. c.* 10. *p.* 223. ait: *Licet* „ *apud homines concedamus mutari omnia,* „ *apud Deos tamen aliquod necesse est jus esse* „ *immutabile. Ex quo ipso sequeretur, natu-* „ *rale aliquod jus esse: nunc vero etiam inter* „ *homines, qui recte, & ut oportet, sa-* „ *piunt, immobile aliquod jus est, quod na-* „ *turale dicitur.*

„ Zeno naturalem legem divinam esse „ censet, eamque vim obtinere recta impe- „ rantem, prohibentemque contraria. Apud „ *Cic. de nat. Deor. l.* 1. *p. m.* 189. Chry- „ sippus legem naturæ describens, ait, „ *Legem esse omnium rerum divinarum, atque* „ *humanarum reginam: oportere autem eam es-* „ *se præsidem bonis, & malis; & principem,* „ *& ducem esse; & secundum hoc regulam* „ *esse justorum, & injustorum; & eorum,* „ *quæ natura civilia sunt, animantium,* „ *præceptricem quidem faciendorum, prohi-* „ *bitricem autem non faciendorum. L.* 2. *ff.* „ *Legib.*

„ Idem Chrysippus alibi docet, *quo-* „ *niam ea natura esset hominis, ut cum ge-* „ *nere humano quasi Civile jus intercederet;* „ *qui id conservaret, eum justum, qui vi* „ *ageret, eum injustum fore.* Cic. *de fin. l.* 3. „ *p. m.* 118. Et apud Laertium *in Zenone:* „ (Lib. VII. 88.) *naturam* inquit, *sequi* „ *oportere, nihil eorum faciendo, quæ vetat,* „ *atque abdicat communis illa lex, i. e. recta* „ *ratio per omnia permanens, quæ ipsa est in* „ *Jove hoc, principe, & rectore omnium,* „ *quæ sunt.* Stoici in genere aiunt, „ *alienum esse a justitia, ad quam nati esse* „ *videamur, detrahere quid de aliquo quod si-* „ *bi assumat &c. Jus enim, quod ita dici,* „ *appellarique possit, id esse naturam. Cic.* „ *de fin. l.* 3. *p.* 119. Antigonus ei, „ qui omnia regibus licere asserebat, respon- „ dit, *regibus barbaris id proprium esse; sibi* „ *autem nihil justum esse, nisi quod sua natu-* „ *ra tale est. Plut. in apopht. p.* 182. „ Sophocles Antigonem, quæ spreta „ lege Creontis regis fratrem sepeliverat, ita „ regi id indignanti respondentem inducit:

Neque valere tantum putavi tua
Edicta, ut non scriptas, & immotas Deorum
Leges is, qui mortalis est, posset transgredi.
Non enim nunc, & heri, sed semper
Valent; & nullus scit unde editæ sint &c.

„ Perseus licentiam recipiendi exules „ deducit ex jure hominum communi. *Ap-* „ *pianus in excerpt. legat. n.* 25. Idem fecit „ Aristides apud *Grot. l.* 3. *c.* 20. „ §. 41. *n.* 1.

„ Cicero nos ad justitiam natos: ne- „ que opinione, sed natura jus constitutum „ esse, ait *L.* 1. *Legib. p. m.* 428; & alibi, „ legem bonam a mala, nulla alia, nisi na- „ turali norma dividi posse, tradit *dict. loc.* „ *p.* 431. Idem *p.* 429. jus in natura posi- „ tum esse, statuit. *In oratione* 38 *pro Mi-* „ *lone p. m.* 772. Legem naturæ describit: „ *quam non didicimus, legimus, accepimus;* „ *verum a natura ipsa arripuimus: ad quam* „ *non docti, sed facti; non instituti, sed* „ *imbuti sumus. Et in libro* 5. *de Legibus* „ *c.* 5. ait: *si patefiat cujus muneris colendi* „ *causa nati, & in lucem editi sumus, quæ* „ *sit conjunctio hominum, quæ naturalis so-* „ *cietas inter ipsos, his explicatis fontes legum,* „ *& juris inveniri.* Porro in *lib.* 3. *de off.* „ *c.* 17. *p. m.* 338. ait: *Hoc quanquam vi-* „ *deo, propter depravationem consuetudinis,* „ *neque more turpe haberi, neque aut lege san-* „ *civi, aut jure civili; natura tamen lege* „ *sancitum est.* Denique *in fine dict. c.* 17. „ concludit: *ex quo intelligitur, quoniam* „ *juris natura fons sit, hoc secundum natu-* „ *ram esse, neminem id agere, ut ex alte-* „ *rius prædetur inscientia.*

„ Seneca ex societate jus aliquod com- „ mune humani generis, & mundi deducit. „ *ep.* 49. Cum quo conveniunt *Cicero, Ari-* „ *stoteles, Aphrodisiensis &c. Vid. Dissert.* „ *proœm.* 1. *c.* 1. §. 7. Idem *Seneca* ait: „ *natura nos cognatos edidit, &c. illa æquum,* „ *justumque composuit; ex illius constitutio-* „ *ne miserius est nocere, quam lædi. Sen.* „ *ep.* 95. Et alibi ad jus commune animan- „ tium provocat. *De Clem. l.* 1. *c.* 18.

„ Jurisconsulti Romani jus Gentium, i. e. „ naturæ, definiunt, quod ratio naturalis „ inter omnes homines constituit, *Leg.* 9. „ *de Just. & jur.* Quod divina providentia „ inter homines constitutum est, §. 13. *Inst.* „ *Jur. nat.* Quod cum humano genere origi- „ nem cepit, *Leg.* 1. *pr. ff. Acqu. R. D.* „ Unde omnes populi partim suo proprio, „ partim communi omnium hominum jure „ uti-

„ uti dicuntur *pr. Inst. de jur. nat. &c. l. 9. ff. just. & jur.* Hinc passim juris naturæ in „ Romanorum legibus mentio fit. *l.* 14. §. 2. „ *ff. Rit. nupt. &c.*

„ De Scythis ait JUSTINUS, *justitiam* „ *gentis ingeniis coli, non legibus; prorsus,* „ *ut admirabile videatur, hoc illis naturam* „ *dare, quod Græci longa sapientium doctri-* „ *na, præceptisque philosophorum, consequi* „ *nequeunt. Lib.* 2. *c.* 2. Idem de primis Ro- „ manis tradit SALLUSTIUS: *Jus, bo-* „ *numque apud eos non legibus magis, quam* „ *natura valuisse. Catil.* 9. Huc pertinet „ quod de antiquis Germanis refert TA- „ CITUS *de Mor. Germ. c.* 19. *plus apud eos* „ *bonos mores valuisse, quam alibi bonæ leges.* „ De primis mortalibus OVIDIUS ita canit.

Aurea prima sata est ætas, quæ vindice nullo,
Sponte sua, sine lege, fidem, rectumque colebat,

„ *I. Metam. v.* 89. Et TACITUS de iis- „ dem ait: *Vetustissimi mortalium, nulla* „ *adhuc mala libidine, sine probro, scelere,* „ *eoque sine pœna, aut coercitionibus, age-* „ *bant; neque præmiis opus erat, cum honesta* „ *suopte ingenio peterentur; & ubi nihil con-* „ *tra morem cuperent, nihil per metum veta-* „ *bantur. Annal. l.* 3. *c.* 26.

„ Denique hic gentium consensus de exi- „ stentia juris naturæ, magis apparebit ex se- „ quentibus, ubi probatum dabimus, eas „ tale jus ex ratione deduxisse, & Deum au- „ ctorem illius juris fecisse.

„ Inter Christianos res extra omne dubium „ posita est. PAULUS ad Rom. c. 2. v. 14. „ ait: *Cum gentes, quæ legem non habent,* „ *naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt,* „ *ejusmodi legem non habentes sibi ipsis sunt lex,* „ *qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus* „ *suis, testimonium reddente illis conscientia* „ *ipsorum, & inter se invicem cogitationum* „ *accusantium, aut etiam defendentium.* „ Conf. *Gregor. Nazianzen. Or.* 2. *de Theolo-* „ *gia.* Hieronymus *ad Demetr. de virg.* ait: „ *nec illud parvum argumentum est ad com-* „ *probandum naturæ bonum, quod primi illi* „ *homines per tot annorum spatia absque ulla* „ *admonitione legis fuerunt, non quia Deo* „ *naturæ suæ aliquando cura non fuerit; sed* „ *quia se talem scribat fecisse naturam, ut eis* „ *pro lege ad exercendam justitiam sufficeret.* „ JUSTINUS in colloquio cum Tryphone „ ostendit, bona quædam esse universali „ natura, & æterna, &c. quædam aliter se „ habere. Conf. Lactant. l. 5. c. 8.

„ Judæi quoque jus naturæ agnoverunt. „ RAB-ASAR asserit, statim, ac Ada- „ mus creatus esset, in eum notitiam legis „ naturalis introisse, apud *Osiand. in not.* „ *ad Grot. p.* 37. MOSES BAR-CEPHU „ de paradiso *l.* 1. *c.* 28. ait: *cum esset Ada-* „ *mus naturali lege informatus, quæ in con-* „ *scientiæ judicio posita est, bonum a malo di-* „ *stinguente; cui alteram hanc particularem* „ *etiam Deus ipse imperavit, ne ederet de ar-* „ *bore scientiæ?* PHILO, *principium li-* „ *brorum Mosis,* inquit, *mirabile, quod* „ *mundi opificium habet; tanquam mundus* „ *legi, & lex mundo consonet, ac consentiat,* „ *& homo legi obnoxius mox civis mundi eva-* „ *dat, ad naturæ voluntatem, arbitrium-* „ *que actiones suas dirigens, per quam natu-* „ *ram universus hic mundus gubernatur;* apud „ *Lips. Manud. c.* 16. Conf. *Joseph. l.* 16. „ *orig. jud. c.* 10. qui justitiam omnibus ho- „ minibus ex æquo competere, ac Judæis „ commune esse virtutis studium, ait, sine „ qua non possit humana vita consistere: & „ Seldenus late id probavit in tractatu de jure „ Naturæ ex doctrina Hebræorum.

„ II. Diximus, Gentes statuisse, *jus na-* „ *turæ ex sola ratione cognosci posse.* CICERO „ supponit, Deum hominibus præ ceteris „ animantibus rationem dedisse. *Cic. L.* 1. „ *de Legib. p. m.* 426. 427, & 429. *Sen ep.* „ 67. *p. m.* 294. *de benef. l.* 4. *c.* 18. i. e. „ facultatem ratiocinandi, seu ex præmissis, „ ac subsequentibus argumentandi, differen- „ di, & concludendi. *Cic. d. pag.* 428. „ *Lib.* 1. *de offic. c.* 4, & *de finib. l.* 2. *p.* „ *m.* 86. Conf. *Infr. l.* 1. *c.* 1. §. 12. Per „ hanc rationem hominibus constare, ait, „ Deum existere, eumque quædam jussisse, „ quædam vetasse. Cicero rem ita explicat: „ *Homo præclara quadam conditione genera-* „ *tus est a supremo Deo; solum est enim ex* „ *tot animantium generibus, atque naturis,* „ *particeps rationis, & cogitationis, cum* „ *cetera sint omnia expertia.... Itaque ex tot* „ *generibus nullum est animal, præter homi-* „ *nem, quod habeat notitiam aliquam Dei...* „ *Ex quo efficitur illud, ut is agnoscat Deum,* „ *qui, unde ortus sit, quasi recordetur, ac* „ *noscat. l.* 1. *de Legib. p. m.* 427. (*pag.* 161. „ *seq. Tom. III. Edit. optimæ Genevensis* „ 1743 *ad usum Delphini.* D.) Ex his præ- „ missis concludit, jus aliquod dari, *ibid.* „ *pag. m.* 429. *Quibus ratio a natura data* „ *est, iisdem etiam recta ratio data est: ergo &* „ *lex, quæ est recta ratio in jubendo, & ve-*

„ *tando:*

„ *tando: si lex, jus quoque. At omnibus ratio. Jus igitur datum est omnibus.* Et paulo „ ante: *inter quos autem ratio, inter eos quoque recta ratio communis est; quæ cum sit lex, lege quoque consociati homines cum diis putandi sumus.* Atque hoc thema idem „ Cicero in sequentibus latius prosequitur. „ Natura enim jus ortum esse, ita probat: 1. „ Supponit nos quasi muneribus Deorum (i. „ e. *ratione*; nam in ea consistere illud mu„ nus, antea dixit) instructos, & ornatos „ esse. 2. Unam hominum inter ipsos esse „ vivendi rationem. 3. Homines inter se na„ turali quadam indulgentia, & beneficio, „ tum etiam societate juris (quæ societas ex „ *communi ratione* oritur) contineri. Et „ tandem 4. ita concludit: *quæ cum vera esse concesserimus, qui jam licet nobis a natura leges, & jura sejungere? Cic. lib. 2. de Leg. p. m.* 430. *pag.* 438, & 439. *Grav. in not. ad Cic.* 1. *de offic. pag.* 58.

„ Sed & mox demonstrabimus, Philoso„ phos veteres per *rationem* intellexisse ipsum „ Deum. Dictata igitur *rationis* ipsis nihil „ aliud sunt, quam leges naturæ, & Dei, „ quæ hominibus ex ratione, quam Deus eis „ communicavit, innotescit. Ex sola igitur „ ratione dignosci jura naturæ possunt. Hinc „ Apostolus existentiam juris naturalis proba„ turus provocat ad gentium conscientiam, „ quæ eos, per justas rationis conclusiones, „ vel excusat, vel accusat.

„ Errant igitur 1°. Seldenus, Bodinus, „ aliique, qui rationem obscuram nimis, „ indeque ex revelatione supplendam esse, „ existimant. *Vid. Dissert. Proœm. XI.* §. 15. „ & §. 22. *n.* 4. *Diss. Proœm. XII.* §. 59. „ 2°. Errant quoque qui statuunt, homines „ ideam innatam habere juris naturalis: „ adeoque citra ratiocinationis vim ipsis in„ notescere quod justum, quid injustum sit. „ *Strimes in charitol. sacra f.* 231. *f.* 235. „ *seq. Roel. de ideis innatis.* &c. Nam con„ trarium probant, *Chauvin de relig. nat.* „ *l.* 3. *c.* 2. *p.* 331, *usque ad pag.* 335. *de Vries Exerc. ration. III. Vid. Dissert. Proœm. XII.* §. 59. 3°. Errant qui jura „ naturæ ignorari posse ab hominibus, adeo„ que nec pœnæ reos esse, existimant. *dict. Diss. Proœm. XII.* §. 59.

„ III. Omnes gentes in eo quoque con„ veniunt, *Jus, quod a natura est, non nisi Deum auctorem habere posse.* CHRYSIPPUS *naturam*, inquit, *sequi oportere, nihil eorum faciendo, quæ vetat, atque abdicat communis illa lex, i. e. recta ratio per omnia permanens, quæ ipsa est in Jove hoc, principe, & rectore omnium, quæ sunt. Laert. in vit. Zenon. L. VII.* 88.

„ Idem Chrysippus ait, *non posse inveniri principium aliud, aut originem justitiæ, quam ab Jove, & communi natura; inde enim initium duci debere, ubi de bonis, malisve differendum est.* Grot. *in not. ad proleg.* §. 12. EPICTETUS, Stoicorum „ finem, *secundum naturam vivere*, expli„ cans, id ait esse *mentem suam submittere gubernanti omnia menti, sicut boni cives legi civitatis. Epict. l.* 1. *c.* 12. Plutarchus „ docet, *Jovi non assidere justitiam, & æquitatem; sed ipsum esse justitiam, & æquitatem, antiquissimam, & perfectissimam legum. Ad princ. indoct. Tom.* 2. „ *p.* 781. ZENO *naturalem legem divinam esse censet, eamque vim obtinere recta imperantem, prohibentemque contraria. Cicer. de Nat. Deor. l.* 1. *c.* 14.

„ Atticus originem juris investigaturus sup„ ponit 1. *Deorum immortalium natura, ratione, potestate, mente, numine, naturam omnem divinam regi.* 2. Hominem *a supremo Deo* præclara quadam conditione gene„ ratum esse, quia particeps est rationis, & „ cogitationis. 3. Atque ex hac communio„ ne rationis, necessario inter homines, ait, „ sequi communionem Juris. *Cic. l.* 1. *de Legib. p. m.* 426. *seq.*

„ Cicero *l.* 5. *de finib. c.* 5. ait, *illis demum justitiam offerri, qui cognitum habent quod sit summi rectoris consilium, quæ voluntas.* Et in fragmentis de Repu„ blica ita describit jus naturæ. *Nec erit alia lex Romæ, alia Athenis, alia nunc, alia posthac; sed & omnes gentes, & omni tempore, una lex, & sempiterna, & immortalis continebit, unusque erit quasi communis magister, & imperator. Deus ille legis hujus inventor, disceptator, lator, cui qui non parebit, ipse se fugiet, ac naturam hominis aspernabitur.* Conf. *Lactant. l.* 6. *c.* 8.

„ Stoici *Principem illam legem, & ultimam, mentem esse*, dicebant, *omnia ratione aut cogentis, aut vetantis Dei; ex qua illa lex, quam Dii humano generi dederunt, recte est laudata.* Cic. *l.* 2. *de Legib. c.* 4. *Atque hanc legem non modo seniorem esse, quam ætatem populorum, & civitatum; sed æqualem illius, Coelum, atque terras tuentis, & regentis Dei*, ibid.

„ *Eamque non tum demum esse coepisse, cum* „ *scripta est; sed tum, cum orta est: ortam* „ *autem simul esse cum mente divina.* Unde „ concludunt: *quamobrem lex vera, atque* „ *princeps, apta ad jubendum, & ad vetandum, ratio est recta summi Jovis.* ibid.

„ Cicero vim Lucretiæ illatam improbavit, „ etsi nulla lex de stupro Romæ lata esset; „ rationem addit: *erat enim ratio profecta* „ *a rerum natura, & ad recte faciendum* „ *impellens, & a delicto avocans, quæ orta* „ *simul est cum mente divina. Quam ob rem* „ *lex vera atque Princeps apta ad jubendum, & ad vetandum, ratio est recta summi Jovis. Cic. de Legib. L. 2. c. 4.*

„ Hesiodus justitiam Jovis filiam „ fingit, quæ a mortalibus se læsam apud „ patrem, Jovem nimirum, queritur. Ἔργων „ *p. m. 18. in fin.* Et alibi diserte ait, Deum „ hominibus legem dedisse.

Justitiæ quidem animum adjice, violentiæ vero
oblivifcere prorsus.
Namque hanc hominibus legem dispofuit Saturnius.

„ & mox,

Humano generi nam lex datur ab Jove summo.
Quippe feræ, pisces, avium genus altivolantum
Mutua se vertunt in pabula, juris egeni.
Justitia at nobis, quæ res est optima, cessit.

„ *Vid. Grot. l. 1. c. 1. §. 11. n. 1.*

„ Sophocles *in Oedip. Tyrann. n. 875. p.* „ *m. 276.* jus naturæ describit:

Leges, quæ coelitus
Datæ sunt, quarum
Solus Deus pater est, neque eas
Mortalis hominum natura peperit.

„ Xenophon *l. 4. memorab. n. 808.* „ de legibus non scriptis, quæ ubivis locorum, eodem modo, observantur, ita quærit, *Hasne dicere potes ab hominibus esse* „ *conditas? Qui possim, inquit, cum homines* „ *universi convenire non possint, nec eodem* „ *sermone utantur. Quosnam igitur, ait, has* „ *leges hominibus condidisse arbitraris? Equidem, ait, bis a diis ferri existimo.* Imo jus a „ Jove ejus auctore, dictum esse, philosophi existimant *Grot. proleg. §. 12.* Hoc est „ quod Anaxarchus, licet nimium „ indistincte, indigitare voluit, dum ait, „ *non ideo quid Deum velle, quia justum est,* „ *sed justum esse, i. e. jure debitum, quia* „ *Deus vult. Vid. Grot. L. 1. c. 1. §. 15.*

„ Ipsa vox juris *naturæ* innuit, juris ejus „ auctorem esse Deum. Philosophi enim per „ naturam non intelligunt naturam naturatam; sed naturæ potentiam, naturam naturantem, i. e. Deum. *Vid. Sen. l. 2.* „ *Nat. quæst. c. 45. l. 4. de benef. c. 7. & 8.* „ *Plin. l. 1. c. 7. Selden. de jure nat. l. 1. c.* „ *8. Pufend. de jur. nat. l. 1. c. 3. Chrysost.* „ *in not. apud Grot. ad proleg. §. 12.*

„ Denique illi, qui jus naturæ ex *ratione* naturali deducunt, eo ipso asserunt, „ Deum ejus juris esse auctorem. Sane, JCti „ Romani jus naturæ, seu Gentium, definiunt, *quod ratio naturalis inter omnes* „ *homines constituit. l. 9. ff. just. & jur.* Et „ Cicero legem naturæ passim vocat *rectam* „ *rationem in jubendo, ac vetando. L. 1. de* „ *leg.* At per rationem nihil aliud intelligunt, „ quam auctorem rationis Deum.

„ Vulgo enim notum est, veteres per *rationem* ipsum Deum intellexisse. Rationem „ enim crediderunt particulam auræ divinæ, „ partem spiritus divini, *Sen. ep. 66.* decerptam ex mente divina, *Cic. l. 5. Tusc.* „ *qu. p. m. 254.* ipsumque Deum in humano corpore hospitantem, *Sen. ep. 31. &* „ *ep. 41.* Hinc Justinianus illud jus, „ quod Ulpianus ex *ratione naturali* deducit, describit, *quod divina providentia constitutum est, §. 11. Inst. de Jur. nat gent.* „ *&c.* Et Zeno communem naturæ legem „ describit, *rectam rationem per omnia permanentem, quæ ipsa est in Jove. Laert. in* „ *Zenone.* Unde Hierocles in aureo carmine Pythagoræ idem esse, ait, *rationi parere, ac Deo. Natura enim, quæ* „ *rationis est particeps, cum splendorem suum,* „ *suamque lucem sortita est, ea ipsa amplectitur, quæ divina lex statuit, nec discrepat a Dei sententia animus, qui secundum* „ *Deum se habet.* Et Philo *rectam rationem*, ait, *esse legem mentiri nescium, utpote quæ ab immortali natura insculpta* „ *sit immortali intellectui.* In libro, *omnem* „ *virum bonum esse.* Sed & Trismegistus Deum, & mentem pro synonimis „ habet: eaque Platonis, aliorumque „ opinio fuit. *Vid. Græv. in not. ad Cicer. l.* „ *1. de offic. c. 10. p. m. 314. Add. Senec.* „ *ep. 32.*

„ Certissimum igitur est, Gentes solum „ Deum, seu rationem, ac mentem, auctorem juris naturalis constituisse.

„ Ex his apparet, impiam esse sententiam

corum,

„ eorum, qui asserunt, non peccare eos, „ qui Deum ignorant. Sfondratus ait, *Deum „ ignorare, id quoque magna beneficii, & „ gratiæ pars fuit; cum enim peccatum sit „ essentialiter offensio, & injuria Dei, sub- „ lata Dei cognitione necessario sequitur, „ nec injuriam, nec peccatum, nec pœnam „ æternam esse. Nod. prædest. dissol. p.* 1. §. „ 2. §. 152. Quam hæresin etiam defendunt, „ Pulton, Blondel, Eberson, Arriaga & „ alii. *Vid. Paral. de la philos. payenne fol.* „ 4. 5. 9. 25. 26. An quæso, posita ratione, „ & posito Deo auctore rationis, ignorare „ licet, Deum Creatorem hominum existe- „ re? an ignorare licet, hominem cultum „ debere Creatori suo? an ignorare licet „ Creaturæ, fas non esse turbare jura cui- „ que hominum a Creatore concessa? Re- „ ctius Grotius principia juris naturalis per „ se patere, atque evidentia esse, ait, fer- „ me ad modum eorum, quæ sensibus ex- „ ternis percipimus: idque probat exemplo „ chori (ex fœminis, iisque barbaris con- „ stantis) apud Euripidem, qui probat di- „ cta Polynices: nimirum, *regulas æqui, & „ boni, rudibus pariter, & doctis patere. „ Grot. prol.* §. 39.

„ Gentes quoque IV. in eo conveniunt, *jus „ naturæ imponere humano generi necessita- „ tem agendi, vel non agendi.* Nam ex de- „ finitione obligationis id sequitur, quæ est „ vinculum juris, quo quis necessitate ad- „ stringitur. &c. *Leg.* 3. *de oblig. & act.* „ Sane, si obligationem, si necessitatem de- „ mis juri naturæ, ipsam justitiam funditus „ tolles: C h r y s i p p u s *naturam*, ait, *sequi „ oportere, nihil eorum faciendo, quæ vetat, „ atque abdicat communis illa lex: Laert. „ in vit. Zenon.* C i c e r o stuprum Tarquinii „ illicitum fuisse, etsi nulla lex Romæ de „ stupris lata fuerit, ita probat. *Erat enim „ ratio profecta à rerum natura, & ad re- „ cte faciendum impellens, & a delicto avo- „ cans, quæ non tum demum incipit lex es- „ se, cum scripta est, sed tunc, cum orta „ est: orta autem simul est cum mente di- „ vina. Quamobrem lex vera, atque princeps, „ apta ad jubendum, & ad vetandum, ra- „ tio est recta summi Jovis. Lib.* 2. *de Le- „ gib. c.* 4.

„ Cicero, juris principia investigaturus, a „ lege juris exordium deducit, eamque de- „ finit, rationem summam insitam in natu- „ ra, *quæ jubet ea, quæ facienda sunt, pro- „ hibetque contraria &c.* Et mox: *itaque ar- „ bitrantur prudentiam esse legem, cujus ea „ vis sit, ut recte facere jubeat; vetet delin- „ quere. Cic. Legib. L.* 1. *p. m.* 426. Addit, „ quibus ratio natura data est, iisdem etiam „ recta ratio data est: ergo & lex, *quæ est „ recta ratio in jubendo, & vetando. ibid. „ pag.* 429. Et alibi: est enim unum jus, „ quo devincta est hominum societas, & „ quod lex constituit una: quæ lex est *re- „ cta ratio imperandi, atque prohibendi. ibid. „ p. m.* 431. Idem ait, Legem naturæ esse „ æternum quiddam, quod universum mun- „ dum regeret, *imperandi, prohibendique sa- „ pientiam*, Principem legem, & ultimam „ mentem esse, omnia *ratione aut cogentis, „ aut vetantis Dei.* Addit: est enim ratio, „ mensque sapientis *ad jubendum, & de- „ terrendum* idonea. Cic. Leg. l. 2. p. m. 438.

„ Z e n o *naturalem legem divinam esse „ censet, eamque vim obtinere recta imperan- „ tem, prohibentemque contraria.* Cic. l. 1. „ Leg. c. 14.

„ Cicero jus naturæ describit, *Legem eo- „ rum, quæ natura civilia sunt, auimam- „ tium; præceptricem quidem faciendorum, „ probibitricem autem non faciendorum.* Cic. „ *L.* 2. *Leg.* Et alibi, *rectam rationem summi „ Jovis aliquid vel vetantis, vel jubentis.* „ Lib. 2. de Leg. c. 22. & 23. Alibi ait, „ *Est vero lex recta ratio naturæ cognoscens, „ quæ vocet ad officium jubendo, vel vetan- „ do. L.* 3. *de rep. apud Lactant.*

„ Porrò & V. verum est, omnes quoque „ Gentes, quæ jus naturæ admittunt, do- „ cuisse, illud *in jure suo cuique tribuendo* „ consistere. Ipsa definitio justitiæ id indigi- „ tat, & late id auctoritatibus probavimus „ in *Dissert. proœm. XII.* §. 53. C i c e r o „ l. 3. de off. inquit: *Legibus populorum „ constitutum est, ut non liceat sui com- „ modi causa nocere alteri.... Hoc magis exigit „ ipsa naturæ ratio, quæ est lex divina, & „ humana; cui legi qui parere velit, nun- „ quam committet ut alienum appetat, & „ id, quod alteri detraxerit, sibi assumat.* „ P y t h a g o r a s ait, *justitiam in ab- „ stinendis alienis, & neminem lædendo, & „ utilitatem suam ex aliorum damnis non „ captando, magnam partem consistere.*

„ Denique VI. omnes moratiores gentes „ statuunt, *Deum transgressoribus juris „ naturalium pœnas tum temporales, tum „ æternas minari.* Legem naturæ violantes „ impii in Deum dicuntur, *Cic. l.* 3. *de be- „ nef. c,* 6. adeoque ideo pœnam pati debe- re,

„ re: *Dominos enim esse omnium*, *&* *mode-„ ratores Deos*, (ait idem Cicero, *L.* 2. *de „ Legib. p. m.* 439.) *eaque*, *quæ geruntur*, „ *eorum geri judicio*, *ac numine*; *eosdem-„ que optimè de genere hominum mereri*, *& „ qualis quisque sit*, *quid agat*, *quid in se „ admittat*, *qua mente*, *qua pietate colat*, „ *intueri*: *piorumque*, *& impiorum habere „ rationem*. Atque ex hac ratione à Diis „ judices inferorum constituti finguntur, „ quorum arbitrio hominibus post fata pœ-„ næ infligerentur, aut præmia continge-„ rent. *Vid. Schævii Mytholog. voce Æacus.*

„ Antigone, quæ spreta lege Creontis fra-„ trem sepeliverat, ad leges naturæ provo-„ cavit, addens:

Has ego non debui metu cujusquam violare, *& apud Deos pœnas dare.* Sophocl. in Antig. v. 453.

H o m e r u s tradit, Jovem sævire ira-„ tum iis, qui justitiam expellunt, Deorum „ reverentiam non curantes. *Iliad. XVI. p. „ m.* 581. *Et in Odyss. XIII. v.* 213.

Jupiter ipsos ulciscatur deprecabilis, *qui & alio homines inspicit*, *& plectit quicunque peccant.*

„ E u r i p i d e s ait, *quisquis mortalium „ improbus est*, *illum dii puniunt. v.* 440. „ Justitiam semper comitari Deum ad pu-„ niendum eum, qui à lege divina discedit, „ auctor est P l a t o *de Leg. l.* 4. *p. m.* „ 716. Idque ex *Æschilo*, *Theocrito*, *Calli-„ macho*, *Menandro*, *Plauto*, *aliisque* pro-„ bat *Auctor libri* de la philosophie payen-„ ne, *part.* 1. *c.* 11. *art.* 2.

„ C i c e r o ait, *scelerum in homine*, *at-„ que impietatum*, *nulla expiatio est*; *itaque „ pœnas luunt &c. Libr.* 1. *de Legib. p. m.* „ 430. Et mox: *quod si homines ab injuria „ pœna* (Civili), *non natura arcere debe-„ rent*, *quænam sollicitudo vexaret impios „ sublato suppliciorum metu? Quod si pœna*, „ *si metus supplicii*, *non ipsa turpitudo de-„ terreret ab injuriosa*, *facinorosaque vita*, „ *nemo est injustus &c. Nam quid faciet „ is homo in tenebris*, *qui nihil timet nisi „ testem*, *vel judicem.* Et alibi, *utiles esse has „ opiniones*, ait, *cum intelligit*, *quam multos „ divini supplicii metus a scelere revocaverit. „ Libr.* 2. *de Legib. p. m.* 440.

„ Porro in Libr. 3. de republica ait: *Ille „* (Deus) *legis hujus inventor*, *& lator*, „ *cui qui non parebit*, *ipse se fugiet*, *& na-„ turam hominis aspernabitur*, *& hoc ipso „ maximas luet pœnas*, *etiamsi cetera sup-„ plicia*, *quæ putantur*, *effugiat.*

„ H e s i o d u s justitiam Jovis filiam fin-„ git, quæ apud patrem se læsam queritur, „ atque ideo patrem varias calamitates, va-„ riaque pœnarum genera in humanum ge-„ nus decernere, tradit Ἔργων *p. m.* 18. „ Deum peccata hominum ulcisci, docet „ C h r y s i p p u s in *lib.* 1. *de just. apud „ Grav. in not. ad Cic. l.* 1. *de offic. c.* 7. *p. „ m.* 27. Neminem sine damno malum esse, „ E p i c t e t u s ait.

„ Hinc H o b b e s i u s, aliique, qui pœ-„ nas æternas in violatores juris naturæ non „ obtinere tradunt, omne justitiæ naturalis „ fundamentum evertunt: quod naturæ ra-„ tionibus probavi in *Dissert. proœm. XI.* §. „ 10. *n.* 5. *seq. & Dissert. proœm. XII.* §. „ 67. Conf. omnino *Cumberland de Legib. „ nat. cap.* 5. *per tot. &* §. 12. 35. *seq. „ Selden. De Jur. Nat. Hebræor. l.* 1. *c.* 4. „ *p.* 47. *p.* 49. *& p.* 79.

Quod & nostro seculo non desunt] „ Quo „ pertinent Hobbesius, Spinosa, Machiavel-„ lus, aliique.

Et olim non defuerunt] „ Uti ex Aristip-„ po, Theodoro Atheo, Anaxarcho, Demo-„ crito, Pyrrhone, Diogene, Epicuro, Eu-„ phemio, &c. probavimus.

Hanc juris partem] „ Cujus juris? quod „ inter populos plures, & populorum recto-„ res intercedit. *Vid.* §. 1.

Quasi nihil ejus prater inane nomen existe-ret] „ Inter gentilium Philosophos discepta-„ tum fuit, an virtus in re sit, an saltem „ in opinione: *Cic. de off. l.* 2. *c.* 2. Posterius „ Brutus moriens dicebat, *non in re*, *sed „ in verbo esse virtutem. Flor. L.* 4. *c.* 7. Her-„ cules quoque paria protulisse fertur. *Vide „ Bayle diction. voc. Brutus Conf. Dissert. „ proœm. XI.* §. 30.

In omnium fere ore est], „ Auctor duplex „ hominum genus notat, quorum alterum „ *summæ potestati* nihil vetitum esse statuit; „ alterum vero contendit, *in bello* nullum „ jus obtinere. Prioribus respondet §. 21. 22. „ 23, *&* 24; posterioribus §. 25. *seq.* At be-„ ne notandum est, loqui eos de eo, quod „ actu fit, non quod fieri debet. Deinde, „ jura dicuntur in utroque casu cessare, quia „ sine effectu sunt, & executio deficit; in „ *principe*, quia superiorem non habet; in „ *bello*, quia Judex inter populos non datur, „ sed solo Marte lis disceptatur.

Nihil

Nihil injustum, quod utile]" Quod Auctor refutat *infr.* §. 21. *seq.*

In summa fortuna id æquius, quod validius]" Sunt hæc verba Tiridatis apud Tacitum 15. *An.* 1. *non ignavia magna imperia contineri, virorum, armorumque faciendum certamen; in id, summa fortuna æquius, quod validius.* Eventus enim belli instar sententiæ est: adeoque is, qui armis, & bello superior est, justam habere causam videtur; alius enim judex non est. Conf. *Cic. l.* 3. *de Republ. Seneca l.* 7. *Benef. C.* 27. *Isocrates in Archidamo. Demosthenes apud Tesm.* & *Gron. b.*

Et rempublicam sine injuria geri non posse] Idem ait Democritus apud Stobæum *Serm.* 152. ibi: *hic præsens reipubl. status est, ut fieri non possit, quin optimi quoque Principes iniqui quid committant.* In originem illius proverbii inquirit Ludovicus Vives *ad August. de civ. Dei l.* 19. *c.* 21. *Vetus est illud, sine injustitia ne Jovem quidem posse principem agere: cum respublica ad se, suamque libertatem tuendam, sæpe cogeretur cum civibus agere inique, tum ad augendam potentiam multa contra jus, & bonum patraret, quæ prospere deinde succedebant, Romani homines antiquum illud dictum interverterunt, dixeruntque sine injuria regi rempublicam non posse.* Conf. *Tesm.* & *Gron. b.*

Ferme Martem habent arbitrum]" Ex eo, quod bella Martem habeant arbitrum, non sequitur, justitiam a bellis excludi: tantum id abest, ut potius Mars, qui Deus est, ac bellis præsidet, juris vindex constituatur.

Non vulgi tantum opinio bellum ab omni jure abesse]" Quia vulgum experientia docet, omnia vi fieri.

Sed & viris doctis, ac prudentibus]" Conf. *infr. l.* 2. *c.* 22. §. 3.

Opposita inter se jus, & arma]" Dictum jam est, plerosque loqui de jure scripto, adeoque de jure Civili; id enim in bello civili negligi solet. Atque hoc sensu Ennius juri opponit ferrum. Conf. *Livium l.* 3. *c.* 44. *Justinum l.* 8. *c.* 1. *Syllam apud Appian. Mithrid. n.* 210. *Plutarchum in Cæsare, Lucanum* 1. *v.* 277. *apud Tesm. in not. b. lit. k.* & *l.*

Non ex jure manu consertum]" Qui est modus vindicandi juri Romano proprius; eumque explicat Gellius his verbis: *Manum conserere est, de qua re disceptatur in re præsenti, sive ager, sive quid aliud est, cum adversarium simul manu prendere, et in ea re omnibus verbis vindicare, id est vindicia: correptio manus in re atque in loco præsenti, apud Prætorem ex duodecim tabulis fiebat; in quibus ita scriptum est: SI. QUI. IN. JURE. MANUM. CONSERUNT. Sed postquam Prætores, propagatis Italiæ finibus, datis jurisdictionibus, negotiis occupati, proficisci vindiciarum dicendarum causa longinquius res gravabantur, institutum est contra XII. Tabb. tacito consensu, ut litigantes non ex jure apud Prætorem manum consererent, sed ex jure manu consertum vocarent; i. e. alter alterum ex jure ad conserendum manum in rem, de qua ageretur, vocaret: atque profecti simul in agrum de quo litigabatur, terræ aliquid ex eo, uti unam glebam in jus ad urbem in Prætorem deferrent: & in ea gleba, tamquam in toto agro, vindicarent. Idcirco Ennius, significare volens, ait, non, ut ad Prætorem solitum est, agi legitimis actionibus, neque ex jure manu consertum, sed bello, ferroque, & vera vi, atque solida; quod videtur dixisse, conferens vim illam civilem, & festucariam, quæ verbo diceretur, non quæ manu fieret, cum vi bellica, & cruenta.* Noct. Att. l. 20. c. 9.

Jura negat sibi nata]" Verba hæc sunt hominis ferocis, iracundi, & inexorabilis, uti Achillem describit Horatius *art. poët. v.* 122.

Et alius]" Julius Cæsar cum Rubiconem transiret, ita loquens inducitur a *Lucano* 1. 225.

Cæsar ut adversam superato gurgite ripam
Attigit, Hesperiæ vetitis & constitit arvis,
Hic, ait, hic pacem, temerataque jura relinquo;
Te, fortuna, sequor: procul hinc jam fœdera sunto.
Credidimus fatis; utendum est judice bello.

Ex his ipsis verbis apparet, Cæsarem jura civitatis suæ, quæ Pompejum temerasse ait, *relinquere*: ac declarare, se non amplius *jure* cum concive agere, sed armis, & bello.

Ipse ille oris tam verecundi Pompejus]" Seneca mores Pompeji ita describit: *nihil erat mollius ore Pompeji; numquam non coram pluribus erubuit, utique in concionibus.* epist. *XI.* Unde *os probum ejus* Plinio. *l.* 7. *c.* 12. & 37. 2. Probus autem

"latinis auctoribus idem, qui verecundus. " *Gron. b.* Salluftius eum dixit *oris probi*, " fed addit*: animi autem inverecundi*; quod " pofterius indignatus eft Lenæus libertus, " idque fcriptis quoque vindicavit. *Lipf. ad* " *Senec. d. ep. XI.*

Armatus, leges ut cogitem] " Hæc verba ", Pompeji fine dubio de legibus civilibus ", intelligenda funt.

AD §. 4.

AUCTOR Chriftianos fcriptores quoque in ea opinione fuiffe, ait, *in bellis jura non obtinere.*

Additio.

,, Auguftinus ait*: quicquid vaftationis*, ,, *trucidationis*, *depradationis*, *concrematio-* ,, *nis*, *afflictionis in illa clade commiffum eft*, ,, *fecit hoc confuetudo bellorum. De Civ. Dei.* ,, *l.* 1. *c.* 3. At Scriptores allegati loquuntur ,, de abufu; nam *difficillimum eft*, *effe in* ,, *bello innocentem. Sen. ep.* 120. & *L.* 4. ,, *benef. c.* 37. *Tac. Ann. I. c.* 48. *Tefm. b.* ,, Sane, étiam in juftiffimo bello multa ini- ,, qua a militibus committuntur. Præterea ,, loquuntur de eo, quod virtutis eft, quia ,, etiam ab eis, quæ jure licita funt, abfti- ,, nere, laudem meretur. *Vid. Grot. l.* 2. *c.* ,, 24. *per tot.* inprimis §. *fin.* Conf *Gail. de* ,, *pace publ. libr.* 1. *c.* 4. *n.* 33. *feq.*

Qui ita fentiunt] " Scil. non dari jus natu- ,, ræ inter populos, vel bellum faltem ab ,, omni jure abeffe.

Dubium non eft, quin oppofituri fint] " Si ,, enim tale jus naturæ non datur, cum ra- ,, tione infanire videtur is, qui tractationem ,, juris vel nullius, vel incerti, fufcipere, il- ,, ludque ratione certum facere vult.

AD §. 5.

AUCTOR, ut de rationibus eorum, qui exiftentiam juris naturæ negant, conftet, hic Advocatum eis dat Carneadem, infignem Philofophum, & vere Atheum, qui natura nullum jus effe, fed illud ex utilitate ab hominibus inventum effe, docuit.

Fruftra de jure fufcipiatur difputatio, *ubi jus nullum*] ,, Fruftra enim de qualitatibus ,, entis difputatur, nifi probetur, ens ipfum ,, exiftere.

Graviffimum errorem breviter refelli] ,, I. ,, e. examinare rationes eorum, qui exifti- ,, mant, jus inter populos plures non exi- ,, ftere.

Ne cum turba res nobis fit] ,, In qua ,, omnes clamant, omnia ancipitia, & in- ,, certa funt, imo contraria fæpe. *Tefm.* ,, & *Gron. b.*

Quod Academia fuæ fummum erat] Triplex enim fuit fecta Philofophorum, 1. Academica, 2. Peripatetica, & 3. Stoicorum. *Cicero l.* 1. *Leg. c* 13. Prior de quavis re in utramque partem difputare, i. e. tam pro vero, quam pro falfo eloquentiæ vires intendere folebat. Carneades, qui huic fectæ addictus fuit, juftitiam naturalem oppugnavit, & homines, aliasque animantes ad utilitates fuas natura ducente ferri, dixit: adeoque fummam ftultitiam effe exiftimavit, fi utilitati fuæ renunciarent aliorum utilitati confulendo. Unde concludit, homines demum pro varia utilitate jura fibi fanxiffe, eaque pro lubitu iterum mutare poffe. Quæ fententia *infra* §. 16. refutatur.

Additio.

,, Carneades nonaginta annorum fenex; ,, *Cic. Acad. qu.* 2. 6. homo omnium in di- ,, cendo acerrimus, & copiofiffimus, *id. l.* ,, 1. *de orat. c.* 11. qui nullam umquam ,, rem in his fuis difputationibus defendit, ,, quam non probavit, nullam oppugnavit, ,, quam non evertit, *idem l.* 2. *de Orat. c.* ,, 38. Romam legatus miffus eft, (forte ,, mulctæ deprecandæ caufæ, *Tefm. b.* co- ,, mitibus Diogene Stoico, & Critolao Peri- ,, patetico, Athenis tum condemnatis,) *La-* ,, *ctant. l.* 5. *c.* 16; ac ibi copiofe *de juftitia* ,, difputavit, audiente Galba, & Catone Cen- ,, fore, maximis tunc oratoribus. Sed idem ,, difputationem fuam poftridie contraria dif- ,, putatione fubvertit, & juftitiam, quam ,, pridie laudaverat, fuftulit; non quidem ,, Philofophi gravitate, cujus firma, & fta- ,, bilis debet effe fententia, fed quafi ora- ,, torio exercitii genere in utramque partem ,, differendi: quæ funt verba Lactantii de ,, juftitia. *c.* 14. & *de div. inft.* 5. 14. & 17. ,, *Vid. Cic. de republ. l.* 3. Senatus hos Philo- ,, fophos urbe exire juffit, ne juventus ftu- ,, dium bene dicendi præferret ftudio bene ,, vivendi. *Gell. Noct. Att. l.* 17. *inf. Quin-* ,, *ctil. l.* 12. *c.* 1. *Muret. Vol.* 2. *orat.* 5. ,, *Plut. in Cat. Maj. C.* 44. *feq. Plin. hift.* ,, 7. 30. *Macrob.* 1. *Sat.* 5. *Stanlej. de vet.* ,, *Phil. hift. part. IV. in Plat. c.* 1.

Ut

Ut pro falso non minus, quam pro vero] ,, Academici enim in utramque partem disputare solebant. *Cic. l.* 1. *de leg.*

Is ergo cum suscepisset justitiæ hujus &c. oppugnationem] ,, Non Carneades saltem ,, hanc viam iniit, sed & Adimantus, qui ,, primum pro justitia verba fecit, præmia ,, illi & humana, & divina tribuens: postea ,, pro injustitia quædam adduxit in medium, ,, ac argumenta Trasymachi, & Glauconis ,, pro injustitia disputantium firmavit, apud ,, *Platonem de Republ. Dial. I. in f.* & *dial.* ,, *II.* quod vero exercitii tantum causa fa- ,, ctum, asseritur *d. dial.* 2.

Jura sibi homines utilitate sanxisse] ,, Adeoque homines natura liberos, nullique ,, juri subjectos, vel ex mutuo metu, vel ,, ex mutua benevolentia, vel ex alia qua- ,, vis utilitate, in civitatem coivisse: adeo- ,, que pacto demum, ac conventione, jura ,, quædam constituisse. *Vid. inf.* §. 16. *seq.*

Jus autem naturale] ,, Quod non ab ho- ,, minibus, sed a ratione naturali inter ho- ,, mines constitutum est.

Omnes enim, & homines, & alias animantes] ,, Auctor de neutris id concedi pos- ,, se, probat. De hominibus, in §. 6. & ,, 7; de ceteris animantibus, §. 7. *pr.*

Summam esse stultitiam] ,, Quod Auctor ,, refutat *inf.* §. 8. *seq.*

Quoniam sibi noceat alienis commodis consulens] ,, Sensus est, quod stultus videa- ,, tur is, qui libertatem, quæ homini con- ,, nata est, & motum illum naturæ, quo ,, homo ad suas utilitates fertur, respuit in ,, eum finem, ut civitatis commodis consu- ,, lat. Deterioris conditionis fore homines, ,, putat, ac cetera animantia, quæ sine ju- ,, re in infinitum suæ voluptati indulgent.

Ad §. 6.

Auctor hic respondet generali Carneadis assertioni: *jus naturale nullum dari, quia omnes animantes feruntur, ducente natura, ad suas utilitates.* Reponit Grotius, hominem ut eximium animans, non promiscue, sed cum ratione ad suas utilitates ferri, ita ut etiam aliorum, qui sui sunt generis, commodis prospiciat, quin & futuris. Etenim proprium, ait, hominibus esse *appetitum societatis*, seu affectum socialem, vi cujus feruntur ad commoda communitatis universæ, ejusque tranquillæ, & pro intellectus sui modo ordinatæ &c. At hac responsione non confutatur sententia Carneadis. Etsi enim 1. hic statuat, *animantia ferri ad suas utilitates*, vix est ut intuitu hominum ratione præditorum præsentem saltem utilitatem intelligat, exclusa utilitate futura, & publica, quæ sola constans est. *Vid. infr.* §. 8. Sed & 2. nihil ex hac responsione sequitur. Etsi enim verum sit, homines alienis commodis consulere ex vi quadam sociali, eodem res redit cum Carneadis sententia; quia id faciunt ob suam utilitatem, & homines sequuntur motus hos sociales, quia ipsis boni videntur.

Additio.

,, His adde, verum non esse, humano ,, generi proprium esse *appetitum socialem:* ,, aut *custodiam societatis humanæ* fontem ,, esse juris naturalis; uti late demonstravi- ,, mus in *Dissert. proœm.* 1. Verior igitur ,, responsio est, homines aliorum commo- ,, dis consulentes stultos non esse, quia ,, commoda illa a Creatore singulis concessa ,, sunt: ratio autem dictat, jura a Creatore ,, cuique concessa, ei tribui debere, etiam ,, sepolita propria utilitate. Illi igitur potius ,, stultitiæ notam incurrunt, qui commoda ,, aliis ex voluntate Creatoris quæsita aufe- ,, runt, vel turbant.

Quod hic dicit philosophus] ,, Scil. Carneades, qui jus naturale nullum esse di- ,, xit. §. 5.

Sed eximium animans] ,, Facile concedi- ,, mus, hominem longe distare a brutis: ,, sed videbimus statim, id non esse ab *ap-* ,, *petitu* aliquo *sociali* toti generi communi, ,, qualis neque in hominibus, neque in bru- ,, tis existit; sed ex rationis gradu, quia ,, homo novit Creatorem, & voluntatem ,, ejus per rationem cognitam habet, atque ,, ideo inde obligatur: quæ ratio in brutis ,, cessat.

Quam caeterorum genera] ,, Nam inter ,, animantia quoque unum genus præ alio ,, eminet.

Cui rei testimonium perhibent multa actiones humano generi propriæ] ,, Atque huc ,, quoque refert Sermonem, utpote peculia- ,, re Socialitatis instrumentum. *Vid.* §. 7. ,, *Conf. Diss. proœm.* 1. §. 37.

Inter hæc autem, quæ homini sunt propria, est appetitus societatis] Dari aliquam Societatem humani generis, negari nequit: ea enim sequitur 1. ex motu universali omnibus

nibus animantibus indito, quia bruta quoque, quæ ejusdem generis sunt, societatem quandam constituunt; cujus rei exempla refert *Cicero l.* 5. *de fin. c.* 19. De ciconiis, formicis, &c. vide *Quinctil. l.* 5. *c.* 11. De apibus, vide *Ælianum de animalibus.* 2°. Ex indigentia, & necessitate: nemo enim sibi sufficit; pluribus indiget vita humana, quibus per affectum illum socialem Creator consultum voluit. *Proleg.* §. 16. Sane, omnes homines infantes nascuntur, & adeo indigent aliorum auxilio, ut illo deficiente omnibus pereundum esset. 3°. Ex rationis usu, cujus finis præcipuus hic est, ut homines mutuo, ac communi consilio res agant, & ut Creatorem communi judicio laudent. 4° Ex sermone, cujus extra Societatem nullus sit usus. *Proleg.* §. 7. *Add. Tesm. h. lit. o.* Nemo enim secum loquitur, sed cum aliis. 5°. Ex cognatione, quæ inter omnes homines intercedit; omnes enim ab uno communi stipite descendunt; totum humanum genus una quasi familia, & orbis communis domus est. Atque hoc est, quod *Florentinus* ait, inter homines, naturalem quandam esse cognationem. *Leg.* 3. *Just. & jur.* Idque sacra quoque pagina docet. *Proleg.* §. 14.

Additio.

„ Equidem non nova hæc est sententia, „ societatem aliquam universalem esse inter „ homines. Plerique Romanorum, & Græ„ corum Philosophi thesin hanc adoptarunt. „ *Vid. Cicer. L.* 1. *de offic. c.* 4. *c.* 7. *c.* „ 16. *c.* 43. *c.* 44. *& l.* 3. *c.* 17. *Idem de* „ *fin. l.* 3. *p. m.* 117. 118. 119. *& Lib.* „ 2. *de fin. p. m.* 86. *& L.* 4. *p. m* 125. „ *Idem de Legibus pag. m.* 428. 429. 430. „ *Idem Acad. qu. l.* 1. *p. m.* 9. *Idem de* „ *amicitia. c.* 5. Alias auctoritates, præpri„ mis *Senecæ*, & *M. Antonini*, allegavimus „ in *Dissert. proœm.* 1. §. 7. §. 19. Adde „ *van der Meulen in comment. ad Grot. h.* „ *& Tesm. h.* Aristoteles *L.* 9. *Mor. c* 9. „ *p. m.* 154. ait: *Civile animal est homo, &* „ *ad convictum natura aptum.* Idem *pol. l.* „ 1. *c.* 2. *p. m.* 380. *animal sociale esse ho*„ *minem magis, quam omnes apes, & quam* „ *omne gregarium animal.* Et mox: *Natura* „ *igitur omnibus ad hujusmodi societatem est* „ *appetitus.* Idem *Pol. l.* 3. *c.* 6. *Homo na*„ *tura est civile animal, ac sociale; ex quo* „ *fit, ut si etiam nihil indigeant mutuo auxi*„ *lio, nihilo minus affectent vitæ societatem.* „ Idem *problem. l.* 10. *c.* 45. *p. m.* 895. *Ho*„ *mo a natura sine aliquo beneficio servari* „ *nequit; imperfecte enim prodit.*

„ At in Dissertatione proœmiali I. §. 24. „ seq. probavimus, 1. Naturam hominibus „ talem appetitum societatis, quo illi, qui „ ejusdem generis sunt, ad communitatem, „ & communitatis utilitates feruntur, non „ indidisse. Sane, gentes Americæ nullum „ affectum cum Islandiæ incolis in commu„ nitate vivendi sentiunt, neque ulla ratio „ utilitatis, aut necessitatis eas ad id movet. „ Natura familias existere, & per eas propa„ gari genus humanum voluit: atque in eum „ finem duplicem sexum procreavit, ac „ utrique appetitum indidit cohabitandi, & „ liberos procreandi. Hæc sola societas do„ mestica natura cognita est, eaque sola „ sufficit ad conservationem generis humani. „ Demonstravimus 2. inutilem, & sine effe„ ctu fore hanc communitatem generis hu„ mani: *tum* quia nullum inde jus, nec ulla „ obligatio inferri potest (quæ sola ratio fi„ ctæ illius societatis est): *tum* quia si jus „ inde inferri posset, paucissima saltem juria „ capita inde sequerentur: *tum* quia officia „ natura debita (adeoque existentia juris „ naturalis) demonstrari potest, etsi talis „ appetitus socialis in genere humano non „ exstet. Sed & 3. in *Dissertatione proœmia*„ *li I.* §. 19. *seq.* probavimus, fabulam de „ societate humana ex impiis Gentilium prin„ cipiis originem traxisse.

Communitatis non cujuscunque, sed tranquillæ] „ Ubi non præsens utilitas, sed „ futura, & perpetua, ac constans intelligi„ tur, etsi forte cum præsenti incommodo „ conjuncta sit.

Et pro sui intellectus modo ordinatæ] „ I. „ e. quæ convenit humano intellectui, *vid.* „ *infr.* §. 8, seu naturæ rationali. *Vid. L.* 1. „ *c.* 1. §. 10. *n.* 1.

Cum his, qui sui sunt generis] „ I. e. „ cum genere humano.

Quod ergo dicitur] „ Scil. a Carneade. „ *Vid. supr.* §. 5.

Ita universe sumtum concedi non debet] „ Sed & si concederetur, id tamen non im„ pediret quo minus homines inter se ad „ certa officia obligarentur. Nam Creator, „ qui hominibus, animantibus ratione præ„ ditis, motum indidit suis consulendi com„ modis, motum illum certis finibus inclu„ sit, extra quos suis utilitatibus consulere „ non possunt; atque his casibus renuncia„ re homo suis utilitatibus tenetur, quia „ ipse Deus prohibuit.

AD §. 7.

PERGIT hic Auctor in refutando argumento Carneadis, *quod omnes, & homines, & aliæ animantes, ad utilitates suas natura ducente ferantur:* & ait, id neque in animantibus, nedum in hominibus verum esse. Non in *animantibus*, utpote quas in utilitatem aliorum moveri, probat exemplo fœtus, quem animalia maximo suo incommodo producunt, alunt, conservant, ac defendunt: etiam cum vitæ suæ periculo. Non in *hominibus*; quia homines non, uti bruta, ex principio aliquo extrinseco alienis commodis consulere, ait, sed ex appetitu aliquo societatis rationali: quia nimirum intelligunt, suam tranquillitatem in tranquillitate societatis consistere. *Vid. infr.* §. 18.

Additio.

,, Grotius non tantum pergit in refutando ,, Carneade, *qui omnes animantes ad suas* ,, *solas utilitates ferri*, dixit: sed & fontem ,, juris naturalis aperit, dum supponit 1°. ,, hominem distare a cœteris animantibus in ,, eo quoque, quod ei proprius sit appetitus ,, societatis, i. e. communitatis tranquillæ, ,, & pro sui intellectus modo ordinatæ. *Prol.* ,, §. 6. 2° Quod cum societatis appetitu ,, excellente ei insit facultas sciendi, agen- ,, dique secundum generalia præcepta. *Prol.* ,, §. 7. Hinc 3°. concludit, ea, quæ facul- ,, tati huic conveniunt, esse humanæ natu- ,, ræ congruentia, *ibid. in fin.* adeoque cu- ,, stodiam societatis humanæ esse fontem ju- ,, ris naturalis propriæ sic dicti. *Vid.* §. 8. *seq.*

Nam & cæterarum animantium] ,, Præter ,, homines; quos itidem ad aliorum, i. e. ,, ad communitatis humanæ utilitates ferri, ,, dixit §. *præc.*

Partim fœtuum suorum] ,, Philo *ad decal.* ,, *præc. V.* ait: *Ciconiarum senes in nidis ma-* ,, *nent, volare invalidæ; harum soboles per* ,, *omnes, prope sic dixerim, terras, maria-* ,, *que volitant, victum undique parentibus* ,, *quærentes.*

Partim aliorum sibi congenerum] ,, Apes ,, enim, & formicæ in commune laborant. ,, *Quinctil. V.* 11 *Cic. l.* 5. *de finib. c.* 19. ,, Sed & exstant animantia, quæ iis, qui sui ,, generis sunt, assistunt, si vis illis infer- ,, tur: exemplo suum, corvorum, simia- ,, rum. Philo *d. l.* ait: *Canes domorum defen-* ,, *sores sunt, quia & pro heris moriuntur,* ,, *si quod subito periculum eis contigerit: di-* ,, *cuntur & canum illi, qui greges comitan-* ,, *tur, præcedere pecora, depugnantes ad* ,, *mortem usque, ut pastores illæsos præ-* ,, *stent &c.*

Procedere, credimus, ex principio aliquo intelligente extrinseco] ,, Quod principium ,, intelligens Auctor alibi vocat umbram ratio- ,, nis. *L.* 1. *c.* 1. §. 11. *n.* 2. Osiander ne- ,, gat, id procedere ex principio intelligen- ,, te, sed ex facultate æstimativa, vel ex in- ,, stinctu, *ad Grot. Prol. obs.* 2. At verius ,, est, homines a brutis, quoad actiones ,, Physicas, rationis gradu saltem differre. ,, Sane, bruta quoque per conclusiones ,, agunt, ac intelligunt, non tantum ea, ,, quæ in præsens, sed & quæ in futurum ,, utilia sunt: optime *Lactantius de ira Dei* ,, *c.* 7. *Quid tam proprium homini, quam* ,, *ratio, & providentia futuri? Atqui sunt* ,, *animalia, quæ latibulis suis diversos, &* ,, *plures exitus pandant, ut si quod periculum* ,, *inciderit, fuga pateat obsessis? quod non* ,, *facerent, nisi inesset illis intelligentia, &* ,, *cogitatio.* Et Seneca *ep.* 121. *Esse autem* ,, *illis intellectum, ex eo apparet, quod nihil* ,, *amplius, si intellexerint, faciant; quid est,* ,, *quare Pavonem, quare anserem Gallina non* ,, *refugiat, cum tanto minorem, & ne no-* ,, *tum quidem sibi accipitrem fugiat! quare* ,, *pulli felem timent, canem non timent? Ap-* ,, *paret, illis inesse scientiam nocituri, non* ,, *experimento collectam; nam antequam pos-* ,, *sint experiri, cavent. Exemplum esto Ara-* ,, *neæ textura; quanto judicio fila disponit?* ,, *alia in rectum immissa firmamenti loco,* ,, *alia in orbem currentia ex denso rara: in* ,, *quem finem? ut minora animalia in quo-* ,, *rum perniciem illa tenduntur, velut retibus* ,, *implicata teneat.*

,, Neque metuendum est, *rationi huma-* ,, *næ*, vel *religioni* inde aliquid decedere. ,, Nam notavimus alibi, præcipuum rationis ,, humanæ in eo consistere, quod ea sola ad ,, cognitionem Creatoris ducat, ac solis ho- ,, minibus voluntatem Creatoris indicet; qui ,, proinde soli vi illius rationis sciunt, se vel ,, bene, vel male agere, eoque vel pœnam ,, vel præmium mereri. Hic rationis usus ,, totus cessat in brutis: illa cognitum Crea- ,, torem, aut ejus voluntatem non habent, ,, adeoque nec bene, nec male facere, & ,, sic nec pœnas, nec præmia mereri possunt.

„ En veram, & folidam inter Bruta, & ho-
„ mines differentiam. Quam Cicero quoque
„ agnovit: *Ex tot enim generibus nullum esse*
„ *animal*, ait, *præter hominem, quod ha-*
„ *beat aliquam notitiam Dei; unde est ut is*
„ *agnoscat Deum, qui unde ortus sit quasi re-*
„ *cordetur, ac noscat. L. 1. de Leg. p.*
„ *m.* 427.

„ Apparet ergo, principium hoc intelli-
„ gens, quo animantia ad fuas utilitates
„ feruntur, in brutis non magis extrinfe-
„ cum esse, quam in hominibus: utrobi-
„ que est intrinfecum quoad actiones has
„ phyficas: utrique agunt juxta certas con-
„ clufiones, quæ intelligentiam, & cogi-
„ tationem fupponunt. Quinctil. 2. *Inst.* 16.
„ ita rem explicat: *Moliri cubilia, & ni-*
„ *dos texere, & educare fœtus, & exclude-*
„ *re, quin etiam reponere, non nullius for-*
„ *tasse rationis est; sed quia carent sermone,*
„ *quæ id faciunt, muta, & irrationabilia*
„ *vocantur.*

Quia circa actus alios] „ Præter ftudium in
„ fœtum fuum, & alios fibi congeneres.

Istis neutiquam difficiliores] „ Adeoque
„ quos, fi ex principio interno agerent, ea-
„ dem facilitate expedire poffent.

Par intelligentia in illis non apparet] „ Se-
„ cus, ac in homine, qui circa fimilia fi-
„ militer agere novit, uti ftatim id explicat.

Idemque] „ Quod fcil. ex principio aliquo
„ extrinfeco, non vero ex principio aliquo
„ intelligente, feu interno, ad aliorum uti-
„ litatem ferantur.

In quibus ante omnem disciplinam ostendit se ad bene aliis faciendum propensio] „ Imo
„ id ipfum oritur ex aliqua intelligentia, &
„ ex ratione, utut imperfecta; quia pro-
„ penfio illa tantum fe exerit in eos, qui be-
„ ne infantibus faciunt: non ergo ex prin-
„ cipio aliquo externo.

Sicut & in ea ætate misericordia sponte prorumpit] „ Sed hæc mifericordia prorum-
„ pit faltem intuitu eorum, qui infantibus
„ voluptatem aliquam procurant: adeoque
„ hoc quoque fequitur ex principio aliquo
„ intelligente. Hinc bene obfervat Ofiander,
„ in genere affertum Grotii verum non effe:
„ livoris, ac invidiæ femina in infantibus
„ quoque exiftere, & in ipfis actibus illorum
„ deprehendi. *ad Proleg. Grot. Obs.* 3.

Homini vero perfectæ ætatis &c.] „ Diffe
„ rentiam hic ponit inter Infantem, & ho-
„ minem, cui maturum eft judicium; il-
„ lum enim agere, ait, ex principio aliquo
„ intelligente intrinfeco.

Cum circa similia similiter agere norit &c.]
„ Secus, ac in *brutis*, de quibus paulo an-
„ te dixit, *parem in illis intelligentiam circa*
„ *alios actus aliis neutiquam difficiliores, non*
„ *apparere*: fecus quoque, ac in *infantibus*;
„ hos enim non ex principio aliquo intrinfeco
„ utilitatum fuarum ftudium refpectu aliorum
„ temperare putat, fed ex principio aliquo
„ intelligente extrinfeco.

Cum societatis appetitu excellente] „ Per ap-
„ petitum focietatis excellentem intelligit
„ appetitum communitatis, non qualifcun-
„ que, fed tranquillæ, & pro fui intellectus
„ modo ordinatæ. *Vid.* §. 6.

Cujus peculiare solus inter animantes instrumentum habet sermonem] „ Alibi obfervavi-
„ mus, fermonem non effe inftrumentum
„ particulare focietatis, nedum focietatis uni-
„ verfalis, qualem non agnofcimus. Sed
„ & ufum fermonis extra omnem focietatem,
„ immo brutis quoque ufum ejus communem
„ effe, probavimus in *Diss. Proœm. I.* §. 23.
„ & §. 37.

Inesse etiam facultatem sciendi, agendique secundum generalia præcepta] „ I. e. Intelli-
„ gere, quid naturæ focietatis ratione uten-
„ tium congruat, *Prol.* §. 7. quid ei repu-
„ gnet, *l.* 1. *c.* 1. §. 3.

Par est intelligi] „ Senfus eft: homini
„ perfectæ ætatis convenire, ut intelligat,
„ fibi ineffe facultatem talem fciendi. &c.

Cui] „ Facultati, fcilicet, fciendi, agen-
„ dique juxta præcepta generalia.

Ea jam sunt non omnium quidem animantium] „ Utpote quæ non circa fimilia fimili-
„ ter, (i. e. non vi facultatis fciendi, agen-
„ dique juxta præcepta generalia, fed ex
„ principio aliquo intelligente extrinfeco,)
„ agere norunt.

Sed humanæ naturæ congruentia] „ Ut
„ proinde thefis Carneadis, *omnes, & ho-*
„ *mines, & alias animantes, ad utilitates*
„ *suas natura ducente ferri*, fallat in homi-
„ nibus perfectæ ætatis, qui agunt juxta
„ principia generalia.

Ad §. 8.

Initio horum prolegomenorum dixi-
„ mus (*Vid.* §. 1.) Grotium *quatuor species*
„ *jurium universalium* ftatuere. Cum vero
„ omnes hæ fpecies, ante Grotium, quoad
„ denominationem, definitionem, imo quoad
„ plerofque effectus, incognitæ fuerint:
„ ipfe

„ ipse autem obiter saltem generalia sua „ principia exponat, & in ipso tractatu de- „ mum exemplis ea illustret, ac exceptiones, „ & limitationes addat; operæ pretium esse „ duximus, principia Auctoris paulo plenius „ statim initio exponere, & compendio repe- „ tere ea, quæ latius in *quatuor prioribus* „ *dissertationibus proœmialibus* exposuimus.

„ *Prima* igitur (nam de reliquis speciebus „ infra §. 9. 12. & 17. agetur) & præcipua „ juris universalis species GROTIO est „ JUS SOCIALE. Supponit enim *I.* ho- „ minem præ aliis animantibus ferri ad com- „ munem societatem, tranquillam, & ratio- „ nalem: adeoque existere inter homines ap- „ petitum, ac affectum socialem. *Proleg.* §. 6. „ 7. 14, & 16. *L.* 1. *c.* 5. §. 2. *n.* 2. *l.* 2. „ *c.* 25. §. 6. *II.* Posita tali societate con- „ cludit, dari jus naturæ, quia sine jure „ nulla societas subsistere possit. *d. prol.* §. 8. „ Unde *III.* fontem juris naturalis esse, ait, „ *custodiam humanæ societatis*: adeoque na- „ tura *justa* esse quæ conveniunt illi societati; „ *injusta* autem, quæ naturæ societatis ratio- „ ne utentium repugnant. *Prol.* §. 7. *l.* 1. „ *c.* 1. §. 3. & *c.* 2. §. 1. *n.* 3. *L.* 1. *c.* 1. „ §. 10. *n.* 1. Atque hoc jus *IV.* speciatim „ vocat JUS SOCIALE, *Prol.* §. 12, „ quia facultatem agendi in solo societatis re- „ spectu indigitat. *L.* 3. *c.* 1. §. 2.

V. Existere autem tale jus, ait, etsi detur, „ Deum non esse, *Proleg.* §. 11; quia ex „ appetitu societatis fluit, adeoque ex prin- „ cipiis internis. *Proleg.* §. 18. *in fin.* & „ §. 12. *l.* 1. *c.* 1. §. 10. *n.* 1. & 5. Inde- „ que moralem necessitatem, ac intrinsecam „ bonitatem huic juri inesse, statuit: non „ quia Deus actus hos determinavit; sed „ quia conveniunt, aut disconveniunt cum „ natura sociali. *Lib.* 1. *c.* 1. §. 10. *n.* 1. „ Cujus effectum esse, putat, ut jus hoc „ nec a Deo mutari possit. *d.* §. 10. *n.* 1. & 5.

„ Grotius definit jus sociale: dictamen re- „ ctæ rationis, indicans alicui actui, ex „ ejus convenientia, aut disconvenientia „ cum natura sociali, inesse moralem turpi- „ tudinem, aut necessitatem moralem. *l.* 1. „ *c.* 1. §. 10. *n.* 1.

„ Probat autem, aliquid esse juris natura- „ lis, *vel* a priori, *vel* a posteriori. *A priori*, „ i. e. per vim ratiocinationis; omne enim „ id juris naturalis esse, ait, quicquid ne- „ cessario convenit cum natura sociali. *L.* 1. „ *c.* 1. §. 12. A *posteriori*, si quid apud „ omnes, vel moratiores gentes vel vetitum „ vel præceptum esse creditur, *d.* §. 12. „ *n.* 1. *Proleg.* §. 40; quia universalis ef- „ fectus requirit causam universalem. Talem „ autem existimationis causam vix ullam vi- „ deri posse, tradit, præter sensum ipsum, „ communis qui dicitur. *d.* §. 12. *n.* 1.

„ Hoc JUS SOCIALE Auctor vocat „ *jus naturæ proprie*, & *stricte sic dictum*, „ *Prol.* §. 10. *L.* 1. *c.* 1. §. 5. &c. cujus „ objectum esse, ait, ut jus suum cuique „ salvum sit, *L.* 1. *c.* 2. §. 1. *n.* 5; & „ cujus naturam in eo ponit, ut circa alie- „ na versetur, i. e. ut ea, quæ jam sunt „ alterius, alteri permittantur, & implean- „ tur. *Prol.* §. 10. §. 44. *l.* 1. *c.* 2. §. 1. „ *n.* 5. Hinc jus hoc *facultatem* appellat *l.* 1. „ *c.* 1. §. 5, eamque *sui* nomine JCtis ve- „ nire, ait *L.* 1. *c.* 1. §. 5; quia ex hoc „ jure constat, quid cuique suum sit, tum „ ex jure in personas, tum ex jure in „ res, tum ex obligatione personæ. *d.* „ *l.* 1. *c.* 1. §. 5.

„ Differre jus sociale, ait 1°. a *jure natu-* „ *ræ laxiori*, quod non ex appetitu societatis, „ sed citra societatis respectum ex natura ra- „ tionali oritur, i. e. ex judicio recte con- „ formato ad æstimandum ea, quæ dele- „ ctant, aut nocent. *Prol.* §. 9. *l.* 1. *c.* 2. „ §. 1. *n.* 3. Hinc *Jus sociale* obligare, po- „ tat, ad id, quod societati humanæ conve- „ nit: *jus laxius* ad id, quod rectum, & „ naturæ humanæ conveniens est. *Proleg.* „ §. 12. *l.* 1. *c.* 1. §. 9. Unde in *priori* ob- „ tinere, ait, justitiam expletricem, seu „ commutativam, eoque proportionem arith- „ meticam: in *posteriori* autem justitiam di- „ tributivam, seu attributricem, eoque pro- „ portionem Geometricam. *L.* 1. *c.* 1. §. 4. „ 7, & 8. *n.* 6. Differt. 2°. a *jure divino* „ *voluntario*, quod non ex principiis inter- „ nis, sed ex libera voluntate Dei ortum ha- „ bere, indeque pro lubitu iterum mutari „ posse, ait *L.* 1. *c.* 1. §. 10. *n.* 2. §. 15. „ *n.* 1. & *Proleg.* §. 12. Differt. 3°. a *jure* „ *gentium voluntario*; quod nec ex principiis „ internis, nec ex libera Dei voluntate ori- „ ri, ait; sed ex consensu gentium, vel „ omnium, vel moratiorum, ob communes „ utilitates, & necessitates. *Prol.* §. 17.

„ Primum igitur principium juris natura- „ lis, quod homines inter se obligat, Grotio „ est CUSTODIA SOCIETATIS HU- „ MANÆ. Atque hinc ei *justum* est quic- „ quid convenit socialitati; *injustum* quic- „ quid ei repugnat.

„ Alibi

,, Alibi probatum dedimus, Grotium hæc principia ex Græcorum, & Romanorum philoſophia hauſiſſe. Illi enim ſocietatem aliquam inter homines finxerunt, (uti ex eorum ſcriptis demonſtravimus *ſupra* §. 7. & in *Diſſert. proœm.* 1. §. 7.) Poſita autem communi hominum ſocietate, etiam jus poni, crediderunt: *Eſt unum jus, quo devincta eſt hominum ſocietas* (inquit *Cic. de Leg. L.* 1. *c.* 15. *p. m.* 431.) *& quod lex conſtituit una: quæ lex eſt recta ratio imperandi, atque probibendi; quam qui ignorat, is eſt injuſtus, ſive eſt illa ſcripta uſpiam, ſive nuſpiam.* Et alibi ait: *omne officium hominis in eo conſiſtere, quod homo communem totius generis humani conciliationem, & conſociationem colere, tueri, & conſervare teneatur. L.* 1. *de offic. c.* 41. Idem Cicero dum in honeſti naturam, ejusque originem inquirit, dicit, *latiſſime patere eam rationem, qua ſocietas hominum inter ipſos, & vitæ quaſi communitas continetur: cujus partes duæ ſunt, juſtitia, in qua virtutis ſplendor eſt maximus, ... & beneficentia. L.* 1. *de offic. c.* 7. Atque hinc concludit, eum, qui alieni aliquid appetit, violare jus ſocietatis humanæ, *d. c.* 7. Porrò ex Stoicorum doctrina prob.turus, jus inter ſolos homines obtinere, & hominibus nihil juris eſſe cum beſtiis, ita diſſerit: *Præclare Chryſippus, cætera nata eſſe hominum cauſa, & Deorum: eos autem communitatis, & ſocietatis ſuæ..... Quoniamque ea natura eſſet hominis, ut ei cum genere humano quaſi civile jus intercederet; qui id conſervaret, eum juſtum, qui vi ageret, eum injuſtum eſſe: L.* 3. *de fin. c.* 20. *p. m.* 117. Idem *L.* 1. *de Legib. c.* 10. *p. m* 428. ait, *Nos ad juſtitiam natos eſſe; neque opinione, ſed natura conſtitutum eſſe jus. Id jam patebit, ſi hominum inter ipſos ſocietatem, conjunctionemque perſpexeris.* Et *c.* 11. *pag.* 429. *Quibus ex rebus cum omne genus hominum ſociatum inter ſe eſſe intelligat, illud extremum eſt, quod rectè vivendi ratio meliores efficit.... Sequitur igitur, ad participandum alium ab alio, communicandumque inter omnes, juſtos natura nos eſſe factos.* Et mox p. 430. *Unam hominum inter ipſos eſſe vivendi parem, communemque rationem: homines inter ſe naturali quadam indulgentia, & benevolentia, tum etiam ſocietate juris, contineri; quæ cum vera eſſe conceſſerimus, qui jam licet nobis a natura leges, & jura ſejungere.* Id. *lib.* 4. *de Fin. c.* 7. *p. m.* 125, ait: *Hoc ſolum animal natum eſt pudoris, ac verecundiæ particeps, appetensque conjunctionem hominum, ac ſocietatem.... his initiis, tanquam ſeminibus a natura datis, ... juſtitia, & omnis honeſtas perfecte abſoluta eſt.*

,, Denique in *Lib.* 3. *offic. c.* 6. ita diſſerit: *Ergo unum debet eſſe omnibus propoſitum, ut eadem ſit utilitas uniuscujusque, & univerſorum: quam ſi ad ſe quisque rapiet, diſſolvetur omnis humana conſortio. Atque etiam ſi hoc natura præſcribit, ut homo homini, quicunque ſit, ob eam ipſam cauſam, quod is homo ſit, conſultum velit; neceſſe eſt, ſecundum eandem naturam omnium utilitatem eſſe communem. Quod ſi ita eſt, una continemur omnes, & eadem lege naturæ: idque ipſum ſi ita eſt, certe violare alterum lege naturæ prohibemur.*

,, Hinc ſepoſita communitate, & conſociatione naturali, nec juſtitiæ, nec bonitati locum fore, ait Cicero *l.* 3. *de fin. p. m.* 117; & ſublata humani generis ſocietate, juſtitiam funditus tolli, ſtatuit *L.* 3. *de offic. c.* 6. Is, qui aliquid contrarium ſocietati humanæ peragit, i. e. qui alii nocet, & membra illius ſocietatis non ſervat, diſrumpere humanam ſocietatem dicitur *Cic. L.* 3. *de offic. c.* 5, & 6. Seneca *L.* 2. *de ira c.* 31, ait: *Salva eſſe ſocietas ſine amore, & cuſtodia partium, non poteſt.* Hinc de tyranno ait idem Seneca: *Quicquid erat, quo mihi cohæreret, intercija juris humani ſocietate, abſcidit. l.* 7. *de benef. c.* 19.

,, Generale igitur veteribus principium fuit: ubi ſocietas, ibi jus eſt. *Vid. Diſſert. proœm.* 1. §. 7.

,, Cum vero in eadem Diſſertatione *I.* §. 18. *ſeq.* probatum ſit, non dari ſocietatem communem hominum, nedum ejus cuſtodiam eſſe verum, unicum, & adæquatum juris naturalis principium; alia principia ſuppeditanda ſunt, ex quibus omnis obligationis naturalis ratio neceſſario inferri poſſit. B Parens talia propoſuit in Poſitionibus juris gentium, quæ exſtant in *Diſſertatione Proœmiali X.* Atque hæc principia alio ordine propoſuimus in *Diſſertatione proœmiali XII.* Compendium novi noſtri ſyſtematis hoc eſt.

,, I. Deus ſolus jus, & imperium in genus humanum habet: adeoque ſolus ei legem dare poteſt. *Diſſ. Proœm. XII.* §. 57.

, II.

„ II. Eum autem talem legem dedisse, ex „ ratione probatur: nec alio modo probari „ potest. *Diss. Pr. XII.* §. 69.

„ III. Modi autem probandi voluntatem „ Dei, & Creatoris, rationi convenientes, „ sunt 1. Motus, & instinctus in hominibus „ a natura conditi. 2. Actiones Creatoris. 3. „ Actionum finis necessarius, vel probabilis. „ 4. Medii necessitas. 5. Natura, & essentia „ sanctissimi Creatoris; quo & pertinet, quod „ nihil frustra faciat. 6. Consensus omnium „ gentium. *Diss. Pr. XII.* §.42. *seq.*

„ IV. Ex his probandi modis constat, „ Deum cuique hominum facultates quasdam „ habendi, vel agendi proprias esse voluisse: „ adeoque singulis jus ita habendi, vel agen- „ di, quæsitum esse ex voluntate Creatoris.

„ Unde necessario sequitur, alios homi- „ nes hoc jus a natura cuique concessum tur- „ bare non posse: & Deum voluisse, ut *jus* „ *suum cuique tribuatur*.

„ Sane sub hac regula generali omnia „ præcepta naturæ continentur; nec ulla da- „ tur lex naturæ, quæ non necessario ex ea „ regula sequatur. *Diss. Procem. XII.* §. 49. „ *seq. Adde Diss. Pr. X.* §. 19. *seq. Diss.* „ *Pr. XI.* §. 26. *seq. Diss. Pr. I.* §. 56. „ §. 63. *seq.*

„ V. Jus autem cuique suum est *vel intuitu* „ *Dei*; unde jura inter Deum, & homines, „ præcipue perfectionum præcepta, oriuntur: „ *vel intuitu hominum inter se. Diss. Procem.* „ *XII.* §. 50. *seq.* §. 52. *usque ad* §. 103.

„ VI. Jus *cuique hominum* suum est, vel „ *ex statu hominum*, vel *ex jure rerum*, „ vel *ex obligatione personæ. Diss. Procem. XII.* „ §. 103. *& late seq.*

„ VII. Si quis hominum jus a Creatore aliis „ concessum tribuere nolit, adigi ad id po- „ test vel per *judicia*, vel per *repressalias*, & „ *bellum. Diss. Procem. XII.* §. 607. *seq.*

„ En non tantum simplicissima *principia*: „ sed & integrum systema *juris naturalis*, nul- „ lis verborum ambagibus involutum, non „ novis, ac inusitatis nominibus, vel defi- „ nitionibus obscuratum; sed facillima me- „ thodo ad ordinem juris Romani composi- „ tum: ex quo omnia jura naturæ, ne „ unico excepto, per illationes rationis ne- „ cessario sequuntur.

Societatis custodia humano intellectui conveniens] Postquam Auctor fundamenti loco posuit, 1. homines natura ducente ferri ad societatem, seu communitatem cum eis, qui sunt ejusdem generis; 2. illisque inesse facultatem sciendi, agendique juxta principia generalia; indeque 3. ea, quæ huic facultati conveniunt, esse naturæ humanæ congruentia, &c: hinc demum 4. concludit, *societatis custodiam, humano intellectui convenientem, esse fontem juris, quod proprie naturale dicitur. Vid. Prol.* §. *6. 7, & 8*; indeque injusta dici, quæ naturæ societatis ratione utentium repugnant. *Vid. L.* 1. *c.* 1. §. 3. *n.* 1.

Equidem hoc Principium nec a Carneadis, nec ab Hobbesii, nec a Cumberlandi, nec a Pufendorfii principiis, etsi contraria via inire videantur, differt.

C a r n e a d e s, qui nullum jus naturale agnoscit, homines propter sua commoda in societates coivisse, adeoque ex utilitate sibi jura constituisse, statuit. *Vid. sup.* § 5. Immo probabile est, Carneadem, dum ait, *homines natura ducente ferri ad suas utilitates*, non exclusisse publicam utilitatem; quia sine ea homines privatam utilitatem percipere non possunt.

H o b b e s i u s ait, natura jus esse omnium in omnia, ita ut quisque agere possit quicquid vult; indeque inter homines statum belli esse: at ob mutuum destructionis metum, (adeoque ex utilitate,) homines jus suum absolutum pactis transtulisse in Civitatem; & huic Civitati jam idem jus competere in singulos, quod singulis competiit inter se. *Vid. Hobbesii Leviathan, & tractatum de Cive.*

C u m b e r l a n d u s principii loco ponit, homines obligari ad mutuam benevolentiam, & quidem talem, qua communis omnium felicitas promovetur: *de legib. nat. c.* 1. §. 6

P u f e n d o r f i u s ait, homines mutua officia sibi debere, atque ideo ad custodiam societatis teneri.

Omnes igitur conveniunt, jura ob *utilitatem* constituta esse. G r o t i u s allegat rationem mutuæ indigentiæ, adeoque utilitatem, quæ homines sociales reddit. *Prol.* §. 16. C a r n e a d e s omnes utilitatis species, ad quas homines natura ducente feruntur, complectitur. *Prol.* §. 5. H o b b e s i u s ex mutuo metu id factum, ait. C u m b e r l a n d u s leges naturæ omnes ad unam de benevolentia erga rationales omnes reducit: adeoque ei quoque sola utilitas fons est juris. *Cumberl. de leg. nat. c.* 1. *per tot*; unde commune bonum supremam legem

gem esse, ait *ibid.* §. 4. PUFENDORFIUS denique, homines mutua sibi debere officia, statuit: idque itidem ex indigentia, & appetitu societatis, adeoque ex utilitate, deducit.

Additio.

,, B. Parens in Exercitationibus ad Grotium ,, prolixe *custodiam hanc societatis humano* ,, *intellectui convenientem* examinavit; in- ,, primis vero contra assertores ejus recentio- ,, res, Pufendorfium nimirum, & Culpisium, ,, causam egit: quorum ille in tractatu de ,, *Jure nat. & Gent. l.* 2. *c.* 3. § 19. hic ,, *in Collegio Grotiano ad proleg.* §. 7. prin- ,, cipium hoc deducendi jura naturæ *non* ,, *genuinum solum, & manifestum, sed &* ,, *sufficiens etiam, & adæquatum debere ha-* ,, *beri*, statuunt; *adeo ut non sit ullum* ,, *præceptum juris naturalis ad homines spe-* ,, *ctans, cujus ratio non ultimò exinde pe-* ,, *tatur; at Deum supponi, ut vim legis ha-* ,, *beret*. Late, inquam, hæc refutavit B. Pa- ,, rens in dicta Exercitatione, allegans, 1°. ,, *custodiam Societatis, humano intellectui con-* ,, *venientem*, sano sensu nihil aliud inferre, ,, quam communem hominum, utilitatem, ,, quæ & variat, & cui renunciare homines ,, possint, *d. Exerc.* 1. § 78. *usque ad* § 84. ,, 2°. Principium hoc, etsi verbis a Carnea- ,, dis, Epicuri, & Hobbesii doctrina diffe- ,, rat, re ipsa tamen cum ea convenire, ,, *d.* §. 84. *usque ad* §. 98. Neque 3°. clausu- ,, lam illam, *humano intellectui convenientem* ,, *&c.* aliquam differentiam inferre, *d.* §. ,, 98. *usque ad* §. 114. & §. 126. *usque ad* ,, §. 166. 4°. Motum naturæ ad societatem, ,, humano intellectui convenientem, longis- ,, sime abesse a principio Juris naturæ; nec ,, ullam obligationem inde oriri, *d.* §. 166. ,, *usque ad* §. 187. 5°. Speciatim contra ,, Pufendorfium, & Culpisium demonstrat, ,, socialitatem non esse principium Juris, ,, nedum unicum, & adæquatum; etsi cum ,, iis supponatur, Deum existere, & Socia- ,, litatem imperasse, *d.* §. 187. *usque ad* §. ,, 217. Denique, & 6°. probat, Socialita- ,, tem non esse modum probandi jura naturæ, ,, nedum universalem, *d.* §. 217. *usque ad* ,, § 239.

,, Nos in *Dissert. proœm.* 1. demonstravi- ,, mus, societatem generis humani plane non ,, dari: & si daretur, non esse principium ,, obligationis naturalis, nedum modum ,, probandi juris universalem. Quo lectorem, ,, ne actum agamus, remittimus.

,, Id saltem hic notamus, nullam nobis ,, videri convenientiam inter principia Grotii, ,, Cumberlandi, ac *Pufendorfii &c.* & in- ,, ter principia *Carneadis, Epicuri, & Hob-* ,, *besii. Grotius* enim I. supponit, hominibus ,, ratione præditis, cum societatis appetitu ,, excellenti inesse facultatem sciendi, agen- ,, dique secundum generalia præcepta. Præ- ,, dicti Philosophi negant, homini inesse ap- ,, petitum societatis: adeoque non agno- ,, scunt generalia præcepta, quæ homines ,, obligent ad eam societatem custodiendam. ,, *II. Grotius* ait, Deum, qui talia præ- ,, cepta in nobis existere voluit, custodiam ,, illam societatis præcepisse. *Proleg.* §. 12. ,, Carneades autem, & Epicurus negant, ,, Deum existere, aut humano generi neces- ,, sitatem imposuisse aliquid agendi, vel non ,, agendi, nedum societatem custodiendi. ,, *III. Grotius* igitur agnoscit aliquod jus na- ,, turæ innatum, & cordibus hominum in- ,, scriptum. *Reliqui* autem tale jus negant, ,, ac potius homini libertatem concedunt ,, agendi quicquid lubet. *Grotius IV.* docet, ,, natura neminem alium lædere posse, quia ,, id pugnat cum motu naturæ, quo quis ,, fertur ad commoda communitatis humanæ. ,, *Reliqui* ajunt, natura quemque alium lædere ,, posse, idque demum pactis civitatum mu- ,, tatum esse. Certum ergo *V.* est, *Grotium* ,, supponere obligationem, quæ 1. ab ipsa est ,, natura, 2. a Deo probata, 3. æternis ra- ,, tionibus constans, & 4. universalis: quæ ,, omnia cessant in obligationum causa, quam ,, *Carneades, Epicurus, & Hobbesius* addu- ,, cunt. Nam ea nec a natura, nec a Deo est, ,, nec æternis rationibus constat, sed ex pa- ,, cto oritur; nec universalis est, sed tan- ,, tum eos obligat, inter quos pactum inter- ,, cessit; & mutari potest, quoties utilitas ,, illa cessat.

,, At, ais, negari non posse; *Grotii prin-* ,, *cipium revera nihil aliud inferre, quam* ,, *communem hominum utilitatem.* Nam 1°. ,, notandum est, ipsum Grotium id negare; ,, is enim docet, *naturam nos, etsi nulla re* ,, *indigeremus, ad societatem ferre, Proleg.* ,, §. 16. adeoque ferri nos, ait, ad conser- ,, vationem societatis, etsi nulla inde in nos ,, redundet utilitas. Atque hinc appetitum ,, societatis, Auctor *excellentem* vocat, quia ,, ratio humana studium utilitatum suarum in ,, hominibus temperat. §. 7. Sed & 2°. bene ,, notandum est, principium Grotii suppo- ,, nere necessitatem agendi, vel non agendi,

,, etiam

„ etiam spreta propria utilitate, *Proleg.* §. 16. „ 17, & 18; eamque obligationem ex „ principiis internis, a Deo quoque proba-„ tis, oriri. Carneades autem nullam a natu-„ ra obligationem agnoscit, & stultum eum „ potius judicat, qui propriæ utilitati renun-„ ciat aliorum commodo consulens. *Proleg.* „ §. 5.

Fons est ejus juris, quod proprio nomine appellatur] „ Nimirum, jus sociale. *Vid.* „ *infra* §. 12. & *l.* 2. *c.* 23. §. 13. *L.* 3. *c.* 1. „ §. 2. *n.* 1. Jus stricte sic dictum. *L.* 1. „ *c.* 1. §. 5. *l.* 3. *c.* 13. §. 4. *n.* 1. 3. *L.* 2. „ *c.* 25. §. 3. *n.* 3. quod facultatem agendi „ in solo societatis respectu significat, *L.* 3. „ *c.* 1. §. 2. *n.* 1; indeque id opponit juri „ laxiori. *Vid.* §. *seq.*

Quo pertinent] „ In genere dicendum, „ jus naturæ versari circa tria objecta juris „ Romani, nimirum, circa *personas*, ea-„ rumque *statum*, circa *res*, & circa *actio-„ nes*, quæ ex obligatione personæ sequun-„ tur. At nullum horum jurium ex socialitate, „ utpote quæ natura cognita non est, deduci „ potest: nedum obligatio quædam ex ea so-„ cialitate oritur, quia supponitur, Deum „ abesse posse. Conf. *Dissert. Proœm.* 1. „ §. 18. *seq.*

Alieni abstinentia] „ Necessitas abstinen-„ di ab alieno, non sequitur ex socialitate, „ qualem non agnoscimus; sed ex plane alia „ ratione, quæ subsistit, etsi societas com-„ munis non detur. Deus enim cuique ho-„ minum jus in suas res, & in suas actiones „ concessit; alius igitur hoc jus turbare, i. „ e. voluntatem divinam evertere nequit; sed „ potius a jure, quod alterius est, abstinere, „ & si damnum in re aliena dedit, vel jus „ alterius læsit, vel jus alienum in suo patri-„ monio habet, illud ei, ad quem jus per-„ tinet, tribuere tenetur.

Si quid alieni habeamus &c. restitutio] „ Quando quis rem penes se habet, quæ „ ex Dei voluntate, & concessione alterius „ est, injuria eam tenet, & contra volun-„ tatem Creatoris. Hanc injuriam reparare, „ i. e. *jus suum cuique tribuere*, *tenetur.* „ *Dissert. Proœm. XII.* §. 248.

Aut lucri inde fecerimus] „ Quando quis „ locupletior factus est ex re, quæ ex con-„ cessione Creatoris alii est quæsita, certum „ est injuria eum locupletiorem fieri; quia „ nemo nisi dominus utilitatem ex re sua per-„ cipere potest. Non autem definit hæc inju-„ ria, nisi utilitas illa restituatur, adeoque „ jus suum cuique tribuatur. *Diss. Pr. XII.* „ §. 343. In duobus igitur hic errat Grotius: „ 1. quod hanc obligationem ex appetitu so-„ ciali deducat: 2. quod eam referat ad jus „ rerum, quod ex rebus non exstantibus „ oritur (*Vid. Dissert. Proœm. VI.* §. 27. & „ §. 76.); cum ea obligatio oriatur ex quasi „ contractu. *Diss. Pr. XII.* §. 343.

Promissorum implendorum obligatio] „ Ni-„ hil minus ex *appetitu sociali* sequitur, quam „ obligatio standi pactis. *Vid. Diss. Pr. XII.* „ §. 72. *n.* 10. Ipse Grotius id animadver-„ tit: hinc infra §. 15. aliam rationem, cur „ pactis standum sit, affert; *quia, scilicet*, „ *necessarius aliquis inter homines esset modus* „ *se obligandi, neque vero alius modus natu-„ ralis fingi possit.* Quæ ratio æque frivola est. „ Vera ratio est, quod unicuique jus sit de „ rebus, & actionibus suis, quæ ex volun-„ tate Creatoris ei quæsitæ, & propriæ sunt, „ disponendi, adeoque & eas suo consensu „ in alios transferendi. Si quis proinde ita „ disponit, ut res, vel actionis suæ utilitas, „ in alium transferatur; jam incipit alieni „ aliquid in patrimonio suo habere, quod ex „ regula generali justitiæ ei, in quem jus hoc „ transtulit, tribuere tenetur. *Diss. Pr.* „ *XII.* §. 338. *seq.* §. 399. *seq.*

Damni culpa dati reparatio] „ Quoties „ enim jus alterius dolo, vel culpa mea læ-„ ditur, teneor ad ejus reparationem: non „ ex aliqua societatis custodia; sed ex volun-„ tate Dei, qui vult, *jus suum cuique tribui*; „ i. e. qui vult, reparari jus, quod Creator „ alii concessit, & quod ego violavi. Atque „ hæc obligatio oritur ex D E L I C T O, vel „ Q U A S I D E L I C T O. *Dissert. Proœm.* „ *XII.* §. 342. Adde infra *l.* 2. *c.* 19.

Et pœnæ inter homines meritum] „ Obliga-„ tionis, quæ ex *delicto*, vel *quasi delicto* „ descendit, effectus est, ut lædens teneatur „ ad reparationem injuriæ. Reparatio illa fit „ regulariter per damni dati restitutionem: „ si autem jus læsum restitui nequit, uti si „ quis famam alterius suggillavit, thorum al-„ terius violavit, injuriam tum verbalem, „ tum realem alteri intulit, corpus alterius „ læsit &c; his casibus reparatio aliter fieri „ non potest, nisi per tantundem, i. e. infli-„ gitur lædenti tantundem mali, quantum „ fecit: quæ *pœna* dicitur. *Dissert. Proœm.* „ *XII.* §. 539. *seq.* Add. *infr. l.* 2. *c.* 20.

„ Tantum autem abest ut *pœna* ad custodiam „ societatis pertineat, ut ea potius societa-

„ tem, si talis existeret, turbet. *Vid. Differt.* „ *Proœm.* I. §. 73. *n.* 3. Verius igitur „ est, pœnarum jus ex voluntate Dei „ originem capere. Deus enim jura quædam „ hominibus concessit, & illa cuique pro- „ pria esse voluit. Si quis igitur jura illa vio- „ lat, repugnat voluntati Creatoris, eoque „ injuria agit, quam reparare, i. e. jus suum „ cuique tribuere, tenetur. Reparatio au- „ tem illa, si aliter non potest, per tan- „ tundem fieri, i. e. reus tantundem mali „ pati debet, quantum fecit. Atque ex his „ apparet, pœnarum rationem demonstrari „ posse, etsi nulla societas humana existat. „ *Differt. Proœm. XII.* §. 539.

„ Ex his, quæ modo dicta sunt, constat, „ quam infeliciter Auctor *jura* tum in *res*, „ tum in *personas*, ex CUSTODIA SO- „ CIETATIS eruere conetur, cum e „ contrario demonstratum sit, omnia obli- „ gationum capita ultro sequi ex decreto di- „ vini Numinis, *jus suum cuique tribui* vo- „ lentis.

AD §. 9.

„ EXPOSITO *jure naturæ sociali*, al- „ teram juris naturalis speciem hic proponit „ Auctor, nimirum, JUS NATURÆ „ LAXIUS, seu JUS NATURÆ HU- „ MANÆ. *Proleg.* §. 13. & *l.* I. *c.* I. §. 9. „ Quod non ex vi, & affectu sociali oriri „ ait, sed ex *judicio recte conformato*, *ad* „ *æstimanda quæ delectant*, *aut nocent*. „ Conveniens enim esse *naturæ humanæ*, „ existimat, in his quoque judicium recte „ conformatum sequi: indeque concludit, „ quod tali judicio repugnat, *id etiam con-* „ *tra jus humanæ naturæ esse*, *Proleg.* §. 9; „ quia pugnat cum aliquo rectæ rationis di- „ ctato. *Proleg.* §. 41.

„ Atque hoc jus quia non simpliciter „ obligat ad justum (i. e. ad custodiam so- „ cietatis), sed ad rectum, i. e. ad ea, „ quæ conveniunt judicio recte conformato, „ &c. *jus naturæ laxius* vocat. *Prol.* §. 12. „ *l.* I. *c.* I. §. 9. Illudque non appellat „ FACULTATEM (unde, nimirum, „ facultas exigendi competit), sed APTI- „ TUDINEM, seu quod convenit, *L.* I. „ *c.* I. §. 4. 7, & 8. *l.* 2. *c.* 7. §. 2. *n.* 2. „ *c.* 17. §. 2. PUDOREM, *l.* 3. *c.* 10. „ §. I, & 2. LEGEM CHARITATIS, „ *l.* 2. *c.* 16. §. 16. *c.* 12. §. 9. &c.

„ Definit hoc jus, *Dictamen rectæ ratio-* „ *nis*, *indicans alicui actui ex ejus convenien-* „ *tia*, *aut disconvenientia NB. cum natura* „ *rationali* (non ergo appetitu societatis) „ *inesse moralem turpitudinem*, *aut necessi-* „ *tatem moralem*. *L.* I. *c.* I. §. 10.

„ Hoc sensu aliquid juris naturalis esse, „ duplici modo probat *I. A priori*, si actus „ aliquis convenit necessario cum *natura ra-* „ *tionali*, *L.* I. *c.* I. §. 12. i. e. *cum ju-* „ *dicio illo recte conformato ad æstimanda quæ* „ *delectant*, *aut nocent*, & *quæ in utrum-* „ *vis possunt ducere pro humani intellectus mo-* „ *do*, &c. *Prol.* §. 7. & 9. Quicquid igi- „ tur tali judicio repugnat, id quoque esse, ait, „ contra jus naturæ, non socialis, sed hu- „ manæ, *Prol.* §. 9; eoque injustum *L.* I. „ *c.* 2. §. I. *n.* 3. *II. A posteriori*, si om- „ nium aut moratiorum saltem gentium, „ judicio talis actus repugnat. Universalem „ enim effectum universalem requirere cau- „ sam: talis autem existimationis causam „ vix ullam aliam videre posse, præter sen- „ sum ipsum, communis qui dicitur. *L.* I. „ *c.* I. §. 12. & *Prol.* §. 40.

„ Hoc jus itidem non a Deo, nec ex libera „ ejus voluntate fluere, ait; sed ex *princi-* „ *piis internis*, nimirum, *ex judicio recte* „ *conformato ad æstimanda quæ delectant*, „ *aut nocent*. *Prol.* §. 9. *L.* I. *c.* 2. §. I. *n.* „ 3. Adeoque existere, & homines inde „ obligari, statuit, etsi detur Deum non „ esse. *Prol.* §. 11, & 12. Indeque conclu- „ dit, hoc quoque jus nec a Deo mutari pos- „ se. *L.* I. *c.* I. §. 10. *n.* I. 2, & 5.

„ Objectum *juris naturæ laxioris* Grotio „ sunt virtutes, quæ aliis hominibus utilita- „ tem afferunt: ut liberalitas, misericordia, „ temperantia, fortitudo, debitum gratiæ „ reponendæ, &c *Diff. Pr. II.* §. 8, & 9. „ Reliquas enim virtutes esse quidem, ait, „ præscripta honesta, sed non obligantia. „ *Dict. Differt. Proœm. II*, §. 9.

„ Effectum hujus juris hunc esse, ait, ut „ obligationem producat, *Lib.* 2. *c.* 11. „ §. 4. *n.* 3. *l.* I. *c.* I. §. 10. *l.* 2. *c.* 22. „ §. 16, sed saltem intuitu Dei, i. e. in fo- „ ro poli. Nulli igitur hominum ex his acti- „ bus jus aliquod quæri, statuit; indeque „ neminem id, quod ex hoc jure debetur, „ in foro exigere, aut me ad præstandum co- „ gere, aut pœnam ideo mihi infligere, „ posse: nullam proinde ex hoc jure oriri „ præstandi necessitatem, nullam restituen- „ di obligationem. *dict. Differt. Proœm. c.* I. „ §. 10. *seq.*

„ Hinc

„ Hinc concludit, præcepta hujus juris „ negligi ab hominibus, nec eos ideo ab ho- „ minibus puniri, vel præcepta exigi, posse: „ cæterum Deo teneri. *Diss. Pr.* 2. §. 10. „ Adeoque homines non obligari ex justitia „ proprie sic dicta; culpa tamen non care- „ re *Grot. l.* 2. *c.* 25. §. 3.

„ Differentiam *juris naturæ laxioris* a *so-* „ *ciali* exposuimus *supra in not. ad* §. 8. „ *Add. Diss. Pr. I.* §. 15. *Diss. Pr. II.* §. 11. „ Quomodo autem differat a jure Divino „ positivo universali, vide *dict.* §. 8. *Add.* „ *Diss. Proœm. I.* §. 16. & *Diss. Proœm.* „ *III.* §. 4.

„ Equidem negari nequit, perfectionum „ regulas, & virtutum præcepta, quæ Au- „ ctor novis adhibitis terminis ad *jus natu-* „ *ræ humanæ, seu jus naturæ laxius* refert, „ a natura esse, (quod rationibus probavi- „ mus in *Dissert. Proœm. II.* §. 30. *seq.* At „ merito negamus, præcepta illa sequi ex „ judicio rite conformato ad eligenda ea, „ quæ delectant, aut nocent. (*Dict. Diss.* „ *Proœm. II.* §. 23. *seq.*); sed ex imitatione „ perfectionum Divinarum, adeoque ex vo- „ luntate Dei, qui non potest velle nisi id, „ quod perfectum est. *Dict. Dissert.* §. 32. „ *seq.*

Ab hac juris significatione] „ Nimirum, „ a jure sociali, quod *custodiam societatis* „ *humano intellectui convenientem* præcipit. „ §. *præced.*

Fluxit altera largior] „ Quo sensu jus „ naturæ dicitur, quod *humanæ naturæ* con- „ gruit, §. 7. *infr.* & §. *h.* nullo respectu „ habito ad societatem.

Quia enim homo &c. non tantum obtinet vim socialem] „ Unde oritur jus naturæ so- „ ciale.

De qua diximus] „ *Supr.* §. 7, & 8.

Sed & judicium ad æstimanda ea, quæ delectant] Incipit hic Grotius errorem, quem per integrum tractatum dispersum deprehendes: scil. ea, quæ perfectionis, & virtutis sunt, speciem juris esse, & quidem laxioris; cum tamen ea ad jus plane non pertineant, sed ad specialem disciplinam, scil. Ethicam, unde nulla agendi necessitas oritur. *Conf. Diss. Proœm. X.* §. 18.

Additio.

„ Revera nullus inter Grotium, & B. „ Parentem est dissensus (quod prolixius „ probavi in *Diss. Proœm. II.* §. 21. §. 22.) „ Ille enim per *jus naturæ humanæ*, seu „ *laxius*, non tale jus intelligit, unde ne- „ cessitas agendi *respectu* alterius hominis „ oritur; nam ipse toties quoties inculca- „ vit, alii inde nullum jus agendi oriri, „ nec ei jus quæsitum esse. Omnem igitur „ necessitatem *intuitu* Dei esse, statuit; in „ Deum enim peccat, qui virtutum exerci- „ tium omittit, i. e. qui non imitatur perfe- „ ctiones divinas, & qui cultum Deo debi- „ tum negligit: indeque injuriam in Deum „ committit. *Diss. Proœm. II.* §. 18. Hacte- „ nus igitur recte asseri potest, eum, qui „ imperfecte agit, violare jus naturæ, i. e. „ jus Deo quæsitum. Atque hæc quoque est „ doctrina B. Parentis in *Disput. de Auto-* „ *doris Tit.* 2. §. 10 & 11. *Vid. Diss. Pro-* „ *œm. II.* §. 22.

Non præsentia tantum, sed & futura] „ Nam hoc eximium aliquid rationis esse, „ putat Auctor, quod etiam ea, quæ in fu- „ turum nobis utilia, aut noxia sunt, ju- „ dicare, atque ea dignoscere possimus, „ quæ ad voluptatem ducunt, vel ad id, „ quod noxium nobis est. Verum, dictum „ jam est, exinde, nondum normam, seu „ regulam perfectionum probari.

Pro humani intellectus modo] „ In statu „ perfectionis homines noxia ab utilibus ple- „ nissime discernere potuissent; at corrupta „ humana natura sæpius noxia quædam sub „ specie boni exhibet, & contra: adeoque „ Auctor noxia, & utilia æstimari debere, „ ait, prout intellectus humanus, i. e. im- „ becillitas humana, permittit.

In his judicium recte conformatum sequi &c. naturæ conveniens est] „ Hæc est pe- „ titio principii, quidnam sit judicium recte „ conformatum: homo enim non ex se; „ & suo judicio, secernere virtutes potest; „ sed norma, & regula statui debet, jux- „ ta quam aliud perfectum, aliud imperfe- „ ctum dicatur: & frustra asseritur, naturæ „ conveniens esse, ut homo judicium recte „ conformatum sequatur, nisi constet, & „ probetur, quando sit recte conformatum; „ & quid inde inferatur (*vid. Dissert. Pro-* „ *œm. II.* §. 23. *seq.*) Sane, Deus in no- „ bis exstare voluit notitiam opificiorum, „ rerum naturalium, &c. eaque nobis esse „ utilia, ex judicio rite conformato appa- „ ret; neque tamen ad ea obligamur, ne- „ dum ea sunt principia juris. Tunc ergo „ judicium rite conformatum jus facit, quan- „ do jus aliquod quæsitum apparet Deo; id „ enim ei tribui debet.

Neque metu] ,, Judicium enim recte con-,, formatum nec metu præsentis periculi ,, contra regulas perfectionis peccabit.

Aut voluptatis præsentis illecebra] ,, Judi-,, cium recte conformatum nihil eliget, cu-,, jus postea pœniteat. *Vid. Gron. h.*

Aut temerario rapi impetu] ,, Si quis igi-,, tur ira correptus repente aliquid facit, ,, non est conveniens naturæ; quia homo ,, id agens non sequitur recte conformatum ,, judicium.

Etiam contra jus naturæ &c. esse intelligitur] Diximus in *pr. h.* §. *ad* v. *sed & judicium &c.*) Jus hoc laxius plane ad jus naturæ non pertinere, 1. quia juris laxioris fons, & principium ponitur *in convenientia cum judicio recte conformato*: probari autem deberet, omnia ea, quæ conveniunt judicio recte conformato, præcepta a natura esse; vagum enim, & nimis indefinitum est hoc principium, quia multa recto judicio conformia sunt, quæ tamen necessitatem non inferunt, ut opificia exercere, ambulare, &c. Sane 2°. omnia ea, quæ Auctor ex hoc jure laxiori infert, plane ad jus non pertinent: adeoque nec largiori sensu jus dici possunt, sed sunt præcepta Ethices; nam ad hanc joris significationem refert virtutum præcepta, *L.* 3. *c.* 10. §. 1. charitatis leges, *L.* 3. *c.* 11. §. 2. dispensationem præmiorum, &c. *Vid.* §. *seq.* Quæ nullam omnino inducunt obligationem; quod singulis locis in ipso tractatu demonstrabitur.

Additio.

,, Notavimus in præcedentibus, Grotium ,, nullam obligationem *juri naturæ laxiori* ,, tribuere respectu alterios hominis, sed ,, tantum intuitu Dei. At idem statuit B. ,, Parens: uti modo diximus. *Vid. h.* §. *ad-,, dit. ad* v. *sed & judicium*, *&c.* Cæterum ,, verum est, judicium illod non esse nor-,, mam joris naturæ laxioris.

Humanæ scilicet] ,, Adeoque alia Auctori ,, est *natura socialis*, alia *natura humana*: ,, quicquid repugnat natoræ sociali, illud, ,, ait, esse contra *jus naturæ sociale*; quic-,, quid vero repugnat naturæ homanæ, *i. e.* ,, judicio recte conformato, illud contra ,, *jus naturæ humanæ*, seu contra *jus natu-,, ræ laxius* esse, statuit. At dictum jam est, ,, jus sociale non dari: jus vero naturæ la-,, xius, i. e. qood ex perfectione oritur, ,, nulla ratione ex judicio illo recte confor-,, mato, ad æstimanda illa, quæ utilia, vel ,, noxia sunt, deduci posse.

A D §. 10.

A T Q U E *huc*] ,, Scil. ad jos largiori ,, sensu sumtum, & qoatenus a jore sociali ,, distinguitur.

Elargiendis prudens dispensatio] Homines non tenentur ex juris ratione præmia merentibus distribuere; sed potius pro lubitu de re sua disponere possunt. At perfectius agunt si merentibus tribuont: adeoque prudens hæc dispensatio sequitur ex præceptis Ethices, non ex jure aliquo naturæ laxiori.

Additio.

,, Notavimus §. præced. Grotium per *jus ,, naturæ laxius* nihil aliud intelligere, quam ,, præcepta virtutum, legesque perfectio-,, num. Hæc præcepta *jus laxiori sensu* vo-,, cari possunt, quia obligationem producunt ,, non quidem inter homines, sed inter ,, Deum, & homines. Quod com ipse B. ,, Parens sentiat, merito asseruimus dissen-,, sum inter eum, & Grotium nullum esse. ,, §. *præc. ad* v. *sed & judicium &c.*

Quæ nunc sapientiorem minus sapienti præfert] ,, Dignitates, & præmia etiam minus ,, sapienti, & minus merito dare possum, ,, quia de re mea dispono, nec jus homi-,, nis lædo: at contra perfectionis regulas ,, pecco, adeoque actio hæc Deo displicet.

Propinquum extraneo] ,, Grotius ex hoc ,, jure laxiori successiones ab intestato colla-,, teralium deducit, *L.* 2. *c.* 7. §. 11. *n.* 1. ,, quia defunctus ob beneficii memoriam ,, eos præferre extraneis voluisse videtur ,, *ibid.* §. 9. & 10.

Pauperem diviti] ,, In distribuendis Ele-,, emosynis.

Quam juris proprie, strictèque dicti partem jam olim multi faciunt] ,, Sensus est: ,, quod ea, quæ virtutis sunt, aliqoando ad ,, jus sociale, unde jus agendi oritor, re-,, ferri soleant; cum tamen ad jus laxius ,, saltem referri debeant.

In eo positam, ut quæ jam sunt alterius, alteri permittantur, aut impleantur] ,, Gro-,, tios has partes juris stricte sic dicti, sive ,, socialis esse, *supra* §. 8. asseruit. Eo enim ,, retulit abstinentiam alieni, aut si quid ,, alieni habeamus, aut lucri inde fecerimus, rcti-

„ restitutionem, & promissorum obligatio-„ nem; *priori* enim casu alteri permittimus „ ea, quæ jam ejus sunt: *posteriori* casu fi-„ dem, quam alii de actionibus, vel rebus „ nostris dedimus, implemus. Adeoque ha-„ ctenus bene concludit Auctor, jus *largio-„ ri sensu sumtum* non versari circa ea, „ quæ alterius sunt; sed circa nostra. Unde „ recte infert, eum, qui alii beneficium „ dedit, jure naturæ gratiam reposcere non „ posse. *L.* 2. *c.* 22. §. 16. quia is, qui be-„ neficium accepit, gratum se exhibere te-„ netur, non ex justitia propria, sed ex vir-„ tute, *ibid.*

„ Cæterum Differentias virtutis, & juris, „ exposuit *B. Parens in* explicatione Positio-„ num suarum, quas exhibuimus in *Dissert.* „ *Proœm. X pos. ult.* Add. *Disp. B. Paren-„ tis de Antidoris* §. 8.

A d. §. 11.

E t *hac quidem, quæ jam diximus*] „ Sci-„ licet, hominem teneri 1. ad custodiam „ societatis, *vid.* §. 8. 2 ad ea, quæ ju-„ dicio recte conformato conveniunt. *Vid.* „ §. 9. & 10.

Locum aliquem haberent, etiamsi dare-mus &c. non esse Deum] Pugnat hæc sen-tentia cum pietate, quod hominem subji-ciat alii causæ, quam Deo. Dum enim Au-ctor asserit, dari jus naturæ, etsi non sit Deus; necessario inde inferri debet, existe-re aliquid extra Deum, quod humano ge-neri necessitatem imponat. Unde igitur fo-ret illud vinculum juris? unde obligatio ces-sante Deo, utpote solo superiore? sane, na-tura homines libertate instructi tamdiu lici-te agunt, donec superior libertatem illam prohibeat: at sublato Deo nihil superius est humano genere; sublato igitur legislatore, seu auctore naturæ, nulla statui potest lex, nullumque jus naturæ: & contradictoria sunt, jus esse, neque tamen esse superio-rem. Certum igitur est, cessante Deo nul-lum existere jus naturæ, & homines liber-rimam habere facultatem agendi, absque ullo metu vindictæ divinæ.

Additio.

„ Dissentientes negant, remoto Deo ces-„ sare imperium, & obligationem juris na-„ turalis. Aliud enim esse, ajunt, juris na-„ turalis imperium, & obligationem; aliud „ hujus obligationis, & imperii executio-„ nem: posterius abesse remoto Deo, non „ prius. *Vid. Simon. in not. ad Grot. pro-„ leg.* §. 11. At velim mihi indigitari, quod-„ nam sit illud imperium, & quis sit ille „ imperator, remoto Deo? Unde, quæso, „ oritur obligatio, remoto superiore, qui „ necessitatem agendi, vel non agendi hu-„ mano generi imponere possit? Quis, in-„ quam, effectus est illius obligationis, ubi „ nemo est qui cogere agentem possit, & „ ubi res arbitrio agentis relinquitur? Aliis „ quoque rationibus hanc sententiam oppu-„ gnavi *in Diss. Proœm.* 1. §. 41. *seq.* Adde „ *B. P. Exerc.* 1. *ad Grot.* §. 50. & *infra* „ *l.* 1. *c.* 1. § 10. *ibique not.*

Instat *Simon conscientiam dictare, aliquid „ rectum, vel iniquum esse, licet a formidi-„ ne pœnæ, & executione Divina anxietatem „ quandam non perciperet.* Resp. 1. Consci-„ entia supponit legem prohibitivam supe-„ rioris; cessante igitur lege frustra de con-„ scientia quæritur. Resp. 2. Quid impedi-„ ret homines, quo minus contra conscien-„ tiam agere possint? quia nihil est quod „ metuere necesse habeant, præcipue si „ clam committere crimina possunt. Resp. „ 3. Inepte igitur hæc conscientia imperium „ vocatur, utpote quod semper superiorem „ supponit.

„ Instant alii, effectum hujus obligationis „ in eo consistere, ut omnes actus per se „ malos pœnæ sequi soleant, idque ex nexu „ rerum. Quæ Hobbesii sententia est. At „ eam oppugnavimus *in Diss. Proœm. X.* §. „ 8. ubi tamen notavimus eos, qui talia do-„ centes pro Atheis habent.

„ Equidem excusare Grotium tentavit B. „ Ludovicus in *resol. dub.* §. 10. dum ait: „ *Eum non per modum theseos, sed per mo-„ dum fictionis per impossibile statuisse, abs-„ que Deo jus naturæ dari: cum expresse „ subjunxerit, sine summo scelere dari non „ posse, quod Deus non sit.* Verum in illa „ thesi, quam Grotius defendit, duo distin-„ cta sunt: 1. Deum non esse: 2. sine Deo „ quoque jus naturæ esse. *Illud* non ponit „ Grotius, sed fingit per impossibile; idque „ ita statuere, summum scelus esse, ait. Ast „ *alterum* ponit, & concludit; nec illud „ statuere pro scelere habet.

Aut non curari ab eo negotia humana] „ Imo jus naturæ absque hac providentia „ Divina concipi non potest; si enim sup-„ ponitur, Deum non curare negotia hu-

mana

,, mana, simul supponitur, Deum nihil præ-
,, cise voluisse ab hominibus fieri: adeoque
,, homines nunquam male agere, quia nul-
,, lus pœnæ metus a Deo esset, qui ignorat
,, actiones humanas. Unde alibi dixi, inter
,, Atheum, & eum, qui providentiam ne-
,, gat, nihil fere interesse; quia alter existen-
,, tiam Dei, alter vero ejus potentiam ne-
,, gat.

Partim ratio, partim traditio] ,, His enim
,, duobus argumentis numen aliquod esse,
,, evincit Auctor in *tract. de verit. relig.*
,, *Christ. Lib. I. §. II.* Verba ejus hæc sunt:
,, *Res aliquas esse, quæ esse cœperint, sensu*
,, *ipso, & confessione omnium constat. Eæ au-*
,, *tem res sibi non fuerunt causa ut essent:*
,, *nam quod non est, agere non potest; nec*
,, *ipsa res esse potuit, antequam esset. Sequi-*
,, *tur igitur ut aliunde habuerint sui origi-*
,, *nem: quod non tantum de illis rebus, quas*
,, *ipsi aut conspicimus, aut conspeximus, fa-*
,, *tendum est; sed & de iis, unde illæ or-*
,, *tum habent, donec tandem ad aliquam cau-*
,, *sam perveniamus, quæ esse numquam cœ-*
,, *perit, quæque sit, ut loqui solemus, non*
,, *contingenter, sed necessario. Hoc autem*
,, *qualecunque tandem sit, de quo mox age-*
,, *mus, id ipsum est, quod Numinis, aut*
,, *Dei voce significatur.*

,, *Alterum argumentum, quo probamus,*
,, *Numen esse aliquod, sumitur a manife-*
,, *stissimo consensu omnium gentium, apud*
,, *quas ratio, & boni mores non plane ex-*
,, *stincta sunt, inducta feritate. Nam cum*
,, *quæ ex hominum arbitratu veniunt, nec*
,, *eadem sint apud omnes, & sæpe muten-*
,, *tur: hæc autem notio nusquam non repe-*
,, *riatur, neque temporum vicissitudine mu-*
,, *tetur, quod ipsi etiam Aristoteli notatum,*
,, *homini ad talia minime credulo; omnino*
,, *causam ejus aliquam dari convenit, quæ*
,, *se ad omne genus humanum extendat: quæ*
,, *alia esse non potest, quam aut oraculum*
,, *Dei ipsius, aut traditio, quæ a primis hu-*
,, *mani generis parentibus manarit; quorum*
,, *prius si admittimus, constat de quo quæ-*
,, *ritur: sin posterius, nulla sane ratio assi-*
,, *gnari poterit idonea, cur primos illos pa-*
,, *rentes credamus falsum aliquod in re mo-*
,, *menti maximi ad omnes posteros prodidisse.*
,, *Accedit, quod sive olim cognitas, sive nu-*
,, *per repertas orbis partes spectemus, ubi mo-*
,, *do, ut diximus, aliquid est humanitatis,*
,, *exserit se hæc notitia: cum apud gentes sa-*
,, *pientia, aut ingenio valentes: tum apud*
,, *stupidiores alias, quarum nec illas omnes de-*
,, *cipi potuisse, nec has reperisse quo alii alios*
,, *deciperent, ullo pacto credibile est.*

,, *Nec est, quod opponat hic quisquam pau-*
,, *cos in multis seculis, qui Deum esse aut*
,, *non crederint, aut non credere se profi-*
,, *terentur. Nam & paucitas ipsa, & quod*
,, *statim intellectis argumentis rejecta univer-*
,, *sim est eorum opinio, ostendit, non prove-*
,, *nire hoc ex usu rectæ rationis, quæ homi-*
,, *nibus communis est; sed aut ex studio no-*
,, *vitatis, quali tenebatur qui nivem atram*
,, *esse contendebat; aut ex mente corrupta,*
,, *sicut vitiato palato res, non ut sunt ita*
,, *sapiunt: præsertim cum & historiæ, &*
,, *alia scripta doceant, quo quisque fuit pro-*
,, *bior, eo diligentius ab ipso custoditam de*
,, *Deo notitiam. Atque adeo a pravo inge-*
,, *nio eorum maxime, quorum interest ne*
,, *quis sit Deus, i. e. humanarum actionum*
,, *judex, venire hanc a tam recepta antiqui-*
,, *tus sententia discessionem, vel hinc appa-*
,, *ret, quod quidquid illi ponunt, sive gene-*
,, *rum successionem absque ullo primordio, si-*
,, *ve atomorum concursum, sive aliud quid-*
,, *vis; id non minores, si non majores ha-*
,, *bere difficultates, neque eo, quod receptum*
,, *est, magis esse credibile cuivis ad rem me-*
,, *diocriter attendenti, satis apparet. Quod*
,, *enim obtendunt nonnulli, quia non videant*
,, *Deum, eo se nec credere; si quid vident,*
,, *satis vident, quam hoc sit homine indi-*
,, *gnum; qui modo mentem habere se cre-*
,, *dat, quam nec ipsam videt. Nec si cape-*
,, *re Dei naturam nostro ingenio non possu-*
,, *mus, ideo talem esse naturam negandum*
,, *est. Est enim id inferioris cujusque pro-*
,, *prium, ut quæ se superiora, atque excel-*
,, *lentiora sunt, capere non possit. Ne bestiæ*
,, *quidem, quid homo sit, capiunt; multo-*
,, *que minus sciunt, qua ratione homines res-*
,, *publicas instituant, ac regant, astrorum*
,, *cursus metiantur, mare navigent. Hæc*
,, *enim omnia ipsarum captum superant. At-*
,, *que ex hoc ipso homo, quippe supra bestias*
,, *nobilitate naturæ constitutus, idque non a*
,, *sese, inferre debet id, a quo superior be-*
,, *stiis est constitutus, non minus sese supe-*
,, *rius, quam ipse sit bestiis; ideoque esse ali-*
,, *quam naturam, quæ utpote excellentior,*
,, *sui captus modum excedat.*

,, Sed & universum a Deo regi, idem Gro-
,, tius *d. l. I. §. X.* probat, ubi ita disserit:
,, *Dei autem providentia regi hoc universum.*
,, *inde apparet, quod non tantum homines,*

quippe

„ *quippe intellectu præditi, sed & aves, feræ, quadrupedes, quibus aliquid est quasi „ vice intellectus, curam habent eorum, quæ „ a se producta sunt. Quæ perfectio cum pars „ sit bonitatis, a Deo removenda non est; „ eoque magis, quod sit ipse & omniscius, „ & omnipotens, ita ut non possit non cognoscere ea, quæ aguntur, aut agenda sunt, „ eaque ipse temperare, ac dirigere facillime „ possit.*

Confirment vero & argumenta multa alia] „ Existentia enim Dei etiam probatur 1. ab „ ordine, qui in universo conspicitur, & „ qui causam intelligentem supponit. 2. Ab „ origine motus, qui primum, & æternum „ supponit motorem. 3. Ab effectu, quia „ ubi effectus est, ibi etiam causa esse debet; quas rationes alibi exposuimus.

„ Quod autem Deus *curam gerat* eorum, „ quæ a se producta sunt, apparet ex ipso „ creationis facto; omnia enim ita dispofuit „ divinus Creator, ut omnia omnibus sufficiant: alimenta igitur, quæ indefinitæ creaturarum multitudini natura porrigit, certissimum indicium sunt, Deum non fal„ tem voluisse creare hominem, ac bestias, „ sed & datis vitæ necessariis conservare in „ futurum, quæ ipsa est providentia.

Et miracula ab omni ævo testata] „ Ex „ miraculis *existentia Dei* probatur, quia „ cum extra naturæ ordinem ea fiant, quædam causa sit necesse est, quæ ordinem „ naturæ infringere possit; eaque est Deus. „ Sed & *providentiam divinam* inde probat „ Grotius *dict. lib.* 1. §. 13. quia pleraque „ miracula in utilitatem hominum fiunt, „ adeoque Deum providere voluisse homini„ bus, exinde constat.

Sequitur jam, ipsi Deo, ut opifici, & cui nos, nostraque omnia debemus, sine exceptione parendum nobis esse] Hoc quoque speciem impietatis inferre videtur, quod Auctor Deum ministrum faciat alterius causæ, non Auctorem. Nam Deum consequenter saltem actus socialitati convenientes, vel disconvenientes vetare, aut præcipere, ait, *l.* 1. *c.* 1. §. 10. adeoque non quia auctor eorum est, sed quia actus illi per se, semoto Deo, liciti, vel illiciti sunt, *d.* §. 10. Deum igitur subjicit aliæ causæ, & affingit ipsi voluntatem pendentem a causa extrinseca, quæ foret, etsi ipse non esset, aut ab alio, quam a se ipso. Sic a Grotio Societas statuitur causa voluntatis divinæ, non voluntas Dei causa societatis: quod fieri non potest: *Vid. Exerc. nostram* 1. *ad Grot.* §. 50.

Additio.

„ Sententia Auctoris hæc est: *Jus naturæ „ sociale* etsi ex principiis internis fluat, ni„ mirum, ex appetitu societatis rationi con„ venienti, etsi subsistere possit etiam si de„ tur Deum non esse; tamen ex Dei quoque „ voluntate nos obligare, quia ipse sociali„ tatem in nobis existere voluit. *Add.* §. „ *seq.* Deo enim ut opifici, & cui nos, „ nostraque omnia debemus, parendum esse. Bene hic notat B. Parens, Deum ju„ ris naturalis hoc modo causam fieri sub„ ordinatam, & homines obligari, non quia „ Deus jussit, (nam abesse Deus potest) „ sed quia sociales sumus. Sane, insignis „ contradictio videtur, Deum voluisse ut „ principia illa interna in nobis essent, „ i. e. Deum nos sociales, & cum judicio „ recte conformato, creasse: & tamen Deum „ abesse posse, quasi causa ab effectu separari possit. *Add. Dissert. Proœm. I.* §. 49. „ *seq.* Eo magis ab hoc errore cavendum „ est, quia Auctor ex eo infert, juri natu„ rali intrinsecam inesse bonitatem, vel ma„ litiam, atque ideo Deum jus naturæ mu„ tare non posse, *L.* 1. *c.* 1. §. 10. ubi ple„ nius hanc rem examinabimus.

„ Certum igitur est, quod Deo parendum „ sit; sed parendum ei est ut causæ primæ, „ non vero ut causæ subordinatæ.

Præcipue cum is se multis modis & optimum, & potentissimum ostendit] „ Nemo dubitat, Deum esse Creatorem, & „ conservatorem hominum, eumque esse & „ optimum, & omnipotentem: adeoque ei „ parendum esse. Sed alia quæstio est, an „ is sit prima obligationis naturalis causa? „ hoc negat Grotius, quia ex ejus hypothesi existit talis obligatio, etsi detur Deum „ non esse; cum tamen ex eo ipso, quod „ soli Deo & jus, & potentia in hominem „ competat, necessario sequatur, extra „ Deum nullam esse potentiam, quæ humano generi legem dare possit.

Ita ut sibi obedientibus præmia reddere maxima, etiam æterna], „ Est enim Deus ens „ perfectissimum: perfectionis autem est, „ præmia tribuere meritis, ut cuique sua sit „ æstimatio. Quod cum non fiat in hac vi„ ta, merito judicium aliquod post hanc „ vitam expectandum esse, ratio dictitat. *Vid.* „ *Grot. de ver. Relig. Christ. L. I.* §. *XXI. seq.*

Possit, & voluisse credi debeat] „ Immortalitatem animæ ex naturæ rationibus, „ citra revelationem, probari posse, & de „ præmiis æternis naturali lumine constare, „ negat Osiander *ad Proleg. Grot. obs. VII.* „ atque ideo allegat Lutherum *ad Eccles.* 3. „ *c.* 5. *v.* 19. *seq.* Verum tria præcipue sunt, „ quæ immortalitatem illam inferunt. 1. *Justitia Dei*, entis perfectissimi; ea enim exigit ut bonis bene sit, & malis male: at „ quotidiana docet experientia, in hac vita „ bonis sæpe male esse, & malis bene; „ unde necessario concludendum est, tribui „ bona, & mala in alia vita. 2. *Natura animæ*, quæ cum sit res a materia separata consistens in facultate intelligendi, „ & volendi, per rei naturam corruptioni „ non potest esse subjecta, utpote cum destructio particularum, sola mortalitatis ratio, in facultate cogitandi concipi non „ possit. 3. *Traditio antiquissima*, quæ a „ primis parentibus ad populos moratiores „ pene omnes manavit. Grot. *de verit. rel.* „ *Christ. L. I.* §. *XXII. seq.*

Quod Christiani] „ Christianis tam in veteri, quam in novo Testamento revelatum est, non tantum animam non mori, „ sed & corpus resuscitari; quæ loca compilaverunt passim auctores, qui de animæ immortalitate scripserunt. Sane, apud „ gentiles quoque resurrectionem corporis „ pro possibili habitam fuisse, certum est.

Ad §. 12.

„ Tertia juris universalis species, qua „ totum humanum genus obligatur, Grotio „ vocatur *jus divinum voluntarium*: quod „ non ex principiis internis, i. e. non ex „ affectu sociali, nec ex judicio recte conformato ad æstimanda utilia, & noxia, „ fluit; sed quod Deus ex *libera sua voluntate* hominibus dedit. *Lib.* 1. *c.* 1. §. 13. „ §. 15. *n.* 1. *Proleg.* §. 11. & 12. *Lib.* 2. „ *c.* 5. §. 13. *n.* 1.

„ Hujus *juris universalis divini* Auctor tres „ species fingit. I. *Jus Adamiticum*; quo „ etiam refert incestum. *Vid. Dissert. Proœm. III. c.* 1. *Sect.* 1. II. *Jus Noachicum*; quo etiam refert esum sanguinis viventis, *ibid. c.* 1. *Sect.* 2. III. *Legem Evangelii*; hanc enim 1. quædam vetare, ait, „ quæ jure naturæ licita sunt: nimirum, usuras immodicas, concubinatum, divortium, polygamiam plurium uxorum. 2. „ Eam quoque vetare quædam, quæ lege „ Mosis licita fuere; ubi ad præcedentia „ exempla provocat. Sed & 3. eam virtutes, lege Mosis præceptas, vel commendatas, majori gradu exigere. *Vid. Dict.* „ *Dissert. Proœm. c.* 1. *Sect.* 3. ubi exemplis hoc systema illustravimus.

Grotius existentiam hujus juris his argumentis probat. 1°. Quoties jure divino ob actum aliquem gentes punitos legimus, nec ratio prohibendi naturalis dari potest; sequi necessario, legem aliquam præcessisse: quæ cum naturalis non sit, restare, ut a Deo data sit humano generi. *Lib.* 2. *c.* 5. §. 13 *n.* 2. 2°. Si omnes moratiores gentes ab aliquo actu abstinent, hanc communem existimationem, si a necessario naturæ dictato originem non habet, necessario descendere, ait, ex veteri traditione, quæ a divino aliquo præcepto manaverit, *d. c.* 5. §. 13. *n.* 7. *in fin.*

„ Hoc jus *divinum positivum universale* ex „ libera voluntate Dei fluere, ait: adeoque „ in eo a præcedentibus juribus naturæ differre, statuit, quod illud a Deo mutari „ possit, hæc non possint. *Vid. Grot. l.* 1. „ *c.* 1. §. 10. & *c.* 2. §. 5.

„ Cæterum, tale jus divinum humano „ generi ter datum, ait: 1. statim post hominem conditum: 2. in reparatione humani generis post diluvium; 3. in subliminori reparatione per Christum, i. e. per „ legem Evangelii. *L.* 1. *c.* 1. §. 15. *n.* 2.

„ Effectus autem illius juris Grotio est, „ ut omnes quidem homines inde obligentur, *Grot. Prol.* §. 11. & 12. *l.* 2. *c.* 5. „ §. 13. *n.* 1. *l.* 1. *c.* 1. §. 15. *n.* 2; sed ex „ jure Adamitico, & Noachico tantum quatenus jus illud publicatum est, eisque innotuit, *d. l.* 1. *c.* 1. § 15: ex Lege Evangelii autem tantum in foro poli. *Grot. l.* „ 2. 20. §. 4. *n.* 1. *junct.* §. 43. & §. 48. *n.* „ 2. *Lib.* 1. *c.* 6. *n.* 4.

„ Hoc systema latius explicavi in *Diss.* „ *Proœm. III* atque jus divinum positivum „ universale, distinctum a jure naturæ, non „ existere, probavi *ibid.* §. 12. *seq.* simulque „ demonstravi, omnia, quæ ad hoc jus referuntur, vel plane non esse præcepta juris, quæ homines inter se obligent, vel „ esse ipsa naturæ præcepta.

Et hæc jam alia juris origo est] „ Scil. ex „ eo fonte desumta, quod Deo, ut opifici

&'

„ & cui nos, nostraque omnia debemus, „ parendum sit. *Vid.* §. 11.

Præter illam naturalem] „ Sive stricte sic „ dictam, sive laxiori sensu sumtam; quarum „ illa ex societatis appetitu, hæc ex judicio „ recte conformato, ad discernendum utilia „ ab eis, quæ noxia sunt, oritur: & quæ „ ex hypothesi Grotii utraque subsistit, etsi „ detur Deum non esse. *Vid.* §. 8. 9. 10

Veniens ex libera Dei voluntate] „ Non „ alligata ad respectum socialem, aut ad „ judicium recte conformatum.

Cui nos subjicere debere, intellectus dictat] „ Deus enim creaturam suam ratione præ„ditam certa lege creare potest; & huic „ legi creatura parere tenetur.

Sive illud sociale, sive quod laxius ita di„citur] „ Utrumque Auctor vocat jus natu„ræ, alterum naturæ socialis, alterum na„turæ humanæ. *Vid.* §. 8. & 9.

Quanquam ex principiis hominum inter„nis] „ Scil. tum ex appetitu societatis, „ tum ex discretione ejus, quod utile, vel „ noxium est §. 8. & 9.

Deo tamen adscribi merito potest, quia ut talia principia in nobis existerent, voluit] „ Hæc contradictionem inferre, vidimus.

Quo sensu] „ Quia scil. Deus subsequen„ter saltem probavit jus naturæ. At nemo „ Stoicorum unquam eo sensu jus naturæ „ sumsit. Stoici antecedenter a Jove, tam„quam prima causa, juris originem peten„dam esse, dixerunt: quod plenius pro„bavi *supra* §. 3.

Juris originem non aliunde petendam, quam ab ipso Jove] „ Ipsi ergo Gentiles „ agnoverunt, a solo Jove juris originem „ petendam esse, non ab aliqua Socialitate, „ *d.* §. 3. nedum ab aliquo judicio recte con„formato ad discernenda utilia, & noxia.

A D §. 13.

A U C T O R ait, Deum principia illa, quæ hactenus exposuit, legibus suis illustrasse. Verum hæ leges solis Judæis datæ sunt, adeoque pro jure naturæ haberi non possunt.

Additio.

„ Auctor non loquitur de decalogo; hunc „ enim solis Judæis datum esse, ipse fate„tur *Lib.* 1. *c.* 1. §. 16. Sed loquitur de „ legibus divinis, quas Adamo, Noacho, „ & per legem Evangelii declaratas, atque „ ideo universales esse, ait.

„ Cæterum Auctor secundam rationem hic „ affert, cur jus naturæ, sive sociale, sive „ laxius, etsi ex principiis internis fluat, „ Deo tamen adscribi possit (*vid.* §. *præc.*) „ quia illud legibus conspicuum fecit, i. e. „ illustravit, eoque approbavit.

Illa quoque ipsa principia] „ Interna scil., „ ex quibus jus naturæ tum sociale, tum „ laxius profluere, dixit, etsi detur Deum „ non esse. §. 11.

Deus datis legibus magis conspicua fecit] „ Deus legibus Adamo, & Noæ datis non „ conspicua fecit principia illa interna, qua„lia non agnoscimus; sed ipsa naturæ jura, „ quæ per rationem humano generi declara„vit, & quæ ex libera ejus voluntate flu„unt, verbis quoque voluit revelare.

„ Cæterum modo vidimus, Grotium exi„stimare, ter Deum tales leges dedisse, „ quibus principia illa interna magis con„spicua fecerit. *Add. lib.* 1. *c.* 1. §. 15.

Etiam iis, quibus imbecillior ad ratioci„nandum vis animi] „ Adeoque qui ob ra„tionis imbecillitatem ignorare præcepta il„la naturæ possent. Nam jurium naturalium „ Doctores multa esse ajunt, quorum ratio „ ob humani intellectus corruptionem reddi „ non possit, adeoque ubi revelatione opus „ fuisse, ajunt; eoque referunt *incestum*, „ *sodomiam*, *scortationem* &c. Vid *Ludov.* „ *delin. Hist. jur. nat.* §. 103. & *in Dubiis* „ §. 4. & 6. Conf. Seldenum de Jure gen„tium *lib.* 1. *c.* 9. *pag.* 110. & Casuistas „ quosdam allegatos *supra* §. 3. *pag.* 6. At „ negavimus, adeo obscuratam esse ratio„nem, ut jam non sufficiat juri universa„li cognoscendo: sane, pugnaret cum ju„stitia divina, si damnaret, & puniret ho„mines ob violationem juris, quod ob de„fectum rationis cognoscere non possent. „ Neque fuisse hoc lumen rationis, quo cri„mina allegata prohibuit, nebulosum, & „ imbecille, vel inde demonstratur, quia „ apud omnes gentes, etiam maxime barba„ras, crimina illa pro illicitis, & maxime „ prohibitis habita fuere, quæ tamen aliud, „ quam rationis lumen, non habuerunt; „ quin ipse Apostolus ad hoc lumen provo„cat, cum in gentiles invehitur, & ideo „ abominandis his criminibus, atque affecti„bus a Deo relictos docet, quod Deum, „ ejusque voluntatem ex lumine rationis

„ perſpectam aſpernati fuiſſent. *Rom.* 1. *v.* „ 9. 20. 21. 26. & 32. Simile eſt 1. *Cor.* 5. „ *v.* 1. *ſeq.* Conf. Tract. meus *de princ. jur.* „ *nat. part.* 2. *p.* 104. *fol.* 64. *ſeq.* Nec non „ *Reſol. dub.* §. 4. & §. 26. Add. *Diſſ. Pro-* „ *œm. XII.* §. 60.

Et in diverſa trahentes impetus] „ Motus „ enim, quos natura hominibus indidit, eos „ in diverſa trahere, i. e. facile in exceſſum „ procedere poſſunt. Ex hypotheſi enim Gro- „ tii homo non tantum vim ſocialem ob- „ tinet, ſed & judicium ad æſtimanda quæ „ delectant, aut nocent. Hoc judicium re- „ cte conformatum ſequi tenentur homines; „ adeo ut ſi metu, aut voluptatis præſentis „ illecebra corrumpi, *aut temerario rapi im-* „ *petu* ſe patiuntur, contra jus naturæ, hu- „ manæ ſcilicet, agere intelliguntur. *Vid.* „ *ſupra* §. 9.

„ Quia vero imbecillior ad ratiocinandum „ eſt vis animi, *impetus* hos, i. e. motus, „ quos natura homini indidit, homines fa- „ cile in diverſa trahere poſſe, Auctor ex- „ iſtimat.

Qui nobis ipſis, quique aliis conſulunt, vagari vetuit, illos quippe vehementiores adductius regens] „ Exemplis res magis illu- „ ſtrabitur. Jure naturæ conjunctio maris, „ & fœminæ licita eſt; idque ex motu ve- „ hementiſſimo, natura utrique ſexui indi- „ to, apparet. Hos autem naturæ impetus „ Deum datis legibus addictius rexiſſe, ait, „ conjunctionem maris, & fœminæ, fine, „ ac modo coërcendo: i. e. prohibendo, „ ne quis cum cognatis in inæquali gradu „ concumbat, *L.* 2. *c.* 5. §. 12. & 13. Ne „ cum pluribus fœminis ſe jungat, & ne „ cum concubina liberos procreet. *Vid.* „ *Grot. L.* 1. *c.* 2. §. 6. *n.* 11. & *L.* 2. *c.* 5. „ §. 9. *n.* 1. Porrò, pœnas ſumere à no- „ cente, i. e. ipſi tantundem mali infligere, „ ac ipſe fecit, ex naturæ impetu deducit. „ At hunc quoque impetum vehementiorem, „ Deum, legibus Adamo, & Noacho datis „ repreſſiſſe, ſtatuit. *L.* 1. *c.* 2. §. 5. *n.* 3. „ *n.* 5.

„ At omnia hæc gratis dicuntur. Leges „ divinæ, quatenus morales ſunt, non diſ- „ ferunt a jure naturæ: adeoque verum „ non eſt, eas principia illa interna (quæ „ non exiſtunt) addictius regere; ipſa enim „ ratio naturalis motus, & impetus naturæ, „ fine, ac modo ſatis coercet. *Dict. Diſſert.* „ *Proœm.* 3. §. 46. *ſeq.*

A D §. 14.

Auctor ait, ſacram quoque hiſtoriam affectum illum ſocialem, ſeu ſtudium ad communes uſus, in nobis excitare, dum nos docet, ab uno ſtipite nos deſcendere; unde cognatio conſtituitur, *l.* 10. *ff. de Grad.* quæ juxta doctrinam Florentini vetat hominem homini inſidiari. Sed hoc pertinet ad confirmandum jus naturæ, non ad probandum. Vera ratio juris naturæ, cur fas non ſit hominem homini inſidiari, hæc eſt, quod nemo in alterius vitam jus habeat, adeoque nemo alii eam auferre poſſit: idque eo magis verum eſt, quia inter omnes homines natura quandam cognationem conſtituit.

Additio.

„ Nos ſtatim probabimus, neque ſacram „ hiſtoriam agnoſcere aliquem affectum ſo- „ cialem; neque eum ex cognatione oriri; „ neque Florentinum de hoc affectu ſociali „ loqui.

Sed &] „ Tertia hic allegatur ratio, cur „ jus ſociale adſcribi Deo poſſit, etſi is ejus „ auctor non ſit: quia hiſtoria ſacra affectum „ illum ſocialem in eo excitat, dum nos „ docet, omnes homines ab uno ſtipite or- „ tos, adeoque omnes ex eadem familia, „ & ex eadem domo, eoque cognatos eſſe.

Præter id, quod in præceptis conſiſtit] „ I. „ e. præter leges, quibus principia illa inter- „ na conſpicua fecit. *Vid.* §. *præc.*

Affectum illum ſocialem non parum eo excitat, quod nos docet, ab iisdem primis parentibus ortos homines omnes] „ Imo ex eo, „ quod omnes homines a primis parentibus „ orti ſint, nullus ſequitur affectus ſocialis, „ nullumque ſtudium ſimul ad communes „ uſus vivendi; inprimis cum auctis per „ tot ſæcula familiis, iisque per immenſa „ ſpatia diſperſis, omne cognationis nomen „ obſoleverit. Repetenda igitur hic ſunt om- „ nia argumenta, quibus ſocietatem univer- „ ſalem humani generis oppugnavimus. *Vid.* „ *Diſſert. Proœm.* 1. *per tot.*

Ita ut eo quoque ſenſu recte dici poſſit, quod alio dixit Florentinus] Hic probaturus, *vim licere vi repellere*, id deducit ex eo, quod natura cognationem inter omnes homines conſtituerit, adeoque majus nefas ſit eos

eos invicem insidiari, qui a communi stirpe nati sunt *L.* 3. *ff. just.* & *jur.* Nefas hoc sequitur ex volontate Dei, qua & jus sui defendendi omni animanti datum, & cædes cognatorum præ cæteris prohibitæ sunt, majusque nefas habetur. Hic igitur de societate nihil dicitur: nedum eam esse principium juris naturalis; sed omnia contra.

Additio.

„ Notanter Grotius ait, *alio sensu Florentinum JCtum. dixisse*, *cognationem inter* „ *nos a natura constitutam esse*. Nam Florentinos non ideo hanc cognationem statuit, „ quod nos ab eadem stirpe descendere putet; „ sed quia, juxta sententiam Stoicorum, „ universum, quod exstat, *Dei* nomine venit; cujus membra, & portiones eum „ homines sint, ideo inter eos cognationem „ Stoici effingunt, indeque prohibitionem „ lædendi inferunt: quæ causa cum falsa, „ imo impia sit, conclusio quoque vera esse „ non potest. Vide omnino *Diss. proœm. I.* „ *c.* 2. *sect.* 1. Vera igitur ratio, cur homo „ insidiari homini non possit, posita est in so„ la voluntate Dei, qui jus suum cuique tri„ buere jubet, adeoque non vult jus vitæ, „ quod cuique hominum concessit, ab ulla „ creaturarum auferri.

Inter homines quasi Dii sunt parentes] Uti Deo debemus cultum, quia omnia ab eo habemus: ita parentibus proximum, quia vitam ab eis habemus.

Additio.

„ Auctor hic incidenter ex Socialitate re„ verentiam liberorum erga parentes demon„ strat. Ait enim, omnes homines ab iisdem „ primis parentibus ortos, adeoque cognatos, „ & socios esse. Inter hos autem socios, cæ„ terum æquales, obsequium deberi paren„ tibus, quia hi Dii quidam sunt, dum imi„ tantur Deum vitam nobis dando. At 1. „ cum ex ipsa assertione Auctoris appareat, „ cultum parentum oriri ex procreatione libe„ rorum, & ex similitudine, quam paren„ tes hactenus habent cum summo Creatore; „ facile constat, rationem illam obtinere, „ etsi nulla inter homines intercederet socie„ tas universalis. Adeoque 2. causa, & origo „ illius cultus non sequitur ex Socialitate, „ sed ex jure, quod ratione naturali, i. e. „ voluntate Dei, parentibus in liberos quæsi„ tum est. Liberi enim sunt vera portio cor„ poris parentum; omnia a parentibus, ni„ hil a se habent; præterea educantur a pa„ rentibus: ob quæ beneficia reverentia eis „ denegari nequit. *Vid. l.* 2. *c.* 5. §. 1. „ *seq.* Hoc jus, parentibus quæsitum, libe„ ri eis tribuere tenentur.

Quibus proinde non infinitum, sed sui generis obsequium debetur] „ Deo illimitatum „ debemus obsequium, quia omnia ab eo „ habemus: parentibus, conspicuis Diis, „ tantum limitarum, quatenus scilicet ad „ beneficium generationis spectat. Quæ offi„ cia late exposuimus in *Dissert. Proœm. XII.* „ §. 147, & *seq.*

A D . §. 15.

A U C T O R hactenus originem *juris naturalis*, *tum stricte*, & *proprie sic dicti*, tum *laxioris*, demonstravit. Jam originem *juris civilis* ex eodem fonte deducere laborat; sed admodum infeliciter.

Supponit enim 1. juris naturæ esse, stare pactis. Quod 2. inde probat, quia necessarius erat aliqnis se obligandi modus; alius vero modus naturalis fingi non possit. Unde concludit 3. eos, qui in cœtum aliquem consensu suo coëunt, eo ipso promittere, se legibus civitatis parituros; adeoque inde obligari.

Ubi tot fere vitia, quot verba videntur. Negatur enim 1. *modum se obligandi inter homines præcise necessarium esse*; quia si status esset, quo omnis commutatio traditione fieret, non essent pacta, & obligationes, sed modi dominii acquirendi. 2. Nec constitoi potest modus se obligandi libera hominum voluntate, nudove eorum consensu, vel pacto; sed causa quædam extra hominem esse debet, quæ ei necessitatem imponat standi pactis, etsi nolit: ea autem non invenitur in Socialitate. Negatur 3. alium naturalem obligandi modum, præter voluntatem hominum, fingi non posse; nam contra ab ipsa natura, seu Dei voluntate, efficacissima est obligatio, quoties quis jus suum facto alterius non habet: præterea veto nulla. 4. Denique negandum est, obligationem natura esse ex pactis nudis, i. e. quæ causam obligationis, seu synallagma non habent. Adde Exercitationem nostram 1. *ad Grot.* §. 61.

Additio.

„ Systema Grotii magis conspicuum facie„ mus *in* §. *seq.*

Deinde vero] „ Postquam originem juris

„ naturæ fucialis expofuit, jam ex eodem „ fonte jura quoque civilia deducit.

Cum juris naturæ fit, ftare pactis] „ Verum hujus obligationis rationem expofuimus *in libro II. cap. XI. & in Differt. Proœm. XII.* §. 893. *feq.*

Neceffarius enim erat inter homines aliquis fe obligandi modus; neque vero alius modus naturalis fingi poteft] „ Utramque affertionem „ modo negavit B. Parens; & merito. Sane, „ cum Americæ gentibus initio, & hodie „ quoque cum pluribus commercia, non „ pactis, fed commutationibus fiunt.

Ab hoc ipfo fonte jura civilia fluxerunt] Quomodo? ut qui cœtui alicui fe aggregant, aut homini alii fe fubjiciunt, tacite faltem promififfe intelligantur, fe fecuturos id, quod ille, vel cœtus pars conftituiffet. Verum id tale eft, ut perniciofior error intelligi vix poffe videatur. Adeo hac fententia in lubrico locatur fancta illa Regum Principum, ac Reipublicæ auctoritas, & facra imperii majeftas; quin tota plane evanefcit, & deformatur in jus precarium, quod pendet a voluntate, & pacto fubditorum, feu fingulorum, fuo facto fe cœtui aggregantium, vel alii fubjicientium. Quin vix a pacto pendere eam facit; fed & a pacti fictione. Quia ait, *intelligi debere tacite promififfe, fecuturos fe quod ille, vel cœtus pars major, conftituiffet.*

Nec quicquam omnium probavit, fed omnia gratis affumfit, quæ ut juris naturalis ars, aut fcientia effet, prius demonftranda fuerant. Nondum probavit, quod, & cur homines natura teneantur ftare pactis, & quæ fit illa poteftas, quæ eos vinciat, & adftringat, ne a pactis, i. e. voluntate fua, (contra illius naturam, & libertatem, & contra *Legem* 22. *verf. nemo ff. de legat.* 3.) recedere poffint. Certe, mutum illud focietatis nomen adeo vim eam non habet, ut nihil minus.

Sed nec probavit, aut in æternum probabit, in appetitu focietatis effe principium obligationis naturalis. Etfi enim illa fit a natura, non tamen eft principium juris naturæ, nedum obligationis naturalis. Quin & natura, quæ focietatem inter homines conftituit, inftinctum faltem, ac ftudium, & appetitum ad focietatem dedit, uti inter animantia alia; at non neceffitatem, feu obligationem.

Etfi vero hæc omnia quoque probata, & vera effent, tamen longe fublimius quid eft fummum Imperium, quam ut a caufa tam vulgari ducendum fit. Eft illud ipfius Dei vicarium in terris munus, cui, ut ipfi Deo, omnis anima, velit, nolit, fubjecta; neque id arbitrio, & pactis fubjectorum relictum eft. Sed de eo, & cui hoc ab ipfo rerum auctore conceffum fit, (fcil. originarie toti corpori in fua membra, a quo id alii committi poteft) fuo loco videbimus. Patet hinc, quam procul hæc a Grotio tradita abfint a principio juris naturæ, & obligationis. *Vid. Exerc. noftram ad Grot.* 1. § 56. *feq.*

Additio.

„ Grotius originem juris civilis ex *con-„ fenfu*, feu pacto; obligationem implendi „ pactum ex *jure naturali*; jus naturale au-„ tem ex *humana natura* (quam obligare, „ dixit, etiam femoto Deo) deducit. Cum „ vero illa *humana natura* per fe nullam vim „ obligandi habeat, & femoto Deo jus na-„ turæ concipi non poffit; recte B. Parens in-„ de infert, auctoritatem juris civilis valde „ per hanc fententiam labefactari: quia om-„ nis obligatio a fola voluntate hominum pen-„ deret, quæ mutari pro lubitu poffet, ni-„ fi caufa quædam ponatur, quæ hominibus „ neceffitatem imponat ftandi promiffis. Ea „ autem caufa non invenitur in *natura hu-„ mana*, vel fociali, fed in folo Deo. Atque „ hæc vera ratio eft, cur jus civile obliget „ etiam in confcientia. *Vid. Diff. Proœm.* „ *XII.* §. 55. & *jus meum controv. l.* 1. *tit.* „ 3. *q.* 9.

Aggregaverunt] „ Intelligit hic Auctor „ communitatem particularem, præter eam, „ quæ a natura eft.

Hominibusque] „ Ut in ftatu Ariftocratico, „ vel Democratico.

Hi aut expreffe promiferant] „ Qui enim „ cives recipiuntur hodieque, conceptis ver-„ bis jurant fidelitatem, & obedientiam.

Tacite promififfe debent intelligi] „ Quia „ qui vult in civitate degere, ejus quoque „ legibus vult fubjici, ex regula: quod qui „ vult antecedens, etiam velle videatur con-„ fequens.

Quod aut cœtus pars major] „ Vix enim „ eft ut in ftatu populari omnes confentiant: „ unde valet, ex ratione quoque naturæ, „ id, quod pars major conftituit. *Vid. infra.* „ *L.* 2. *c.* 5. §. 17.

Aut hi, quibus delata erat poteftas] „ Nam „ cœtus ille omne jus fuum in illam poteftatem tranftulit: adeoque finguli ex illius „ pote-

„ potestatis statutis obligantur, uti antea „ obligabantur legibus totius cœtus.

Ad §. 16.

Non *Carneadi tantum*, *sed & aliis*] Vid. *supra* §. 3. 4, & 5.

Utilitas justi prope mater, *& æqui*] Hæc sunt verba Horatii. *L.* 1. *Sat.* 3. *v.* 98.

Queis paria esse fere placuit peccata, laborant
Cum ventum ad verum est; sensus, moresque repugnant,
Atque ipsa utilitas justi prope mater, & æqui &c.

Poeta contra Stoicos, qui omnia delicta paria dicebant, paribusque pœnis metiebantur, ait, ei adversari 1. sensum, seu rationem, 2. mores, 3. utilitatem, quæ causa, seu mater est juris civilis. Quæ nihil ad rem nostram.

Si accurate loquamur, *verum non est*] Reassumit hic Auctor disputationem, quam contra Carneadem instituerat *supr.* §. 6, qui in sola utilitate posuit principium juris naturalis; & Horatiano illi respondet, utilitatem plane non esse matrem, nec juris naturalis, nec civilis: sed in priori utilitatem saltem accedere, in posteriori tantum occasionem dare. Cum vero & ipse Grotius, societatem substituendo, revera nihil aliud ıeferat, quam utilitatem, & commoda, quæ societas affert; ideo, ne ipsemet facere cum Carneade videatur, in eo maxime laborat, & totus est, ut aliquid fingat, vel excogitet, quod præter utilitatem venditare possit simul esse causam juris. Quidnam id est? *Natura humana*, inquit, *est mater juris naturalis*, *& proavia juris civilis.* Quæ natura? Quæritur, quæ sit prima, & adæquata causa, seu principium, quo humani generis libertas coarctata, & homines in universum obligati, & adstricti sunt ad illa, quæ jus naturæ præcepit, implenda? Respondet Auctor, *Natura;* quæ, inquam, natura? *humana*, seu nostra. Qua ratione hæc legislatrix, hæc mater juris naturæ illud omni humano generi præscripsisset? Qua vi universos obligavit, & necessitate sic agendi adstrinxit? Quibus signis id omnibus manifestavit? Quibus denique mediis illud exequitur in invitos? Respondet: *Natura humana nos fert*, *& licet nullius rei indigeremus*, *ferret ad societatem mutuam* APPETENDAM. En primam, & adæquatam causam juris naturalis sanctissimi, inviolabilis, & æterni.

Quis illud tulit, & nobis præscripsit? *Natura* nostra, i. e. nos ipsi nobis: si enim alia causa prior esset, hæc non esset prima. Iidem ergo sumus legislatores, a quibus lex lata est, & in quos. Iidem, in quorum voluntate lex est, & qui ejus vinculo adstricti sunt. Cum tamen nemo imperium habear in seipsum; nemo se sua voluntate ita adstringere queat, ut non contraria voluntate, pari ratione, & potestate inde recedere queat. Qua igitur potestate natura humana, seu totum genus humanum, sua voluntate, suoque voto, jus in se constituit: eadem totum humanum genus, sua pariter voluntate id tollere, & abolere potest. Si dixeris, non posse, danda est alia causa prior; & toto humano genere superior, quæ impediat; atque hæc causa consistit in sola Creatoris voluntate, cui necessario parendum.

Et quis ita inferat: Feremur natura ad societatem appetendam; ergo societas est verum, & adæquatum principium juris naturæ, & obligationis. Innumera alia sunt, ad quæ natura ferimur; innumera ergo essent juris, naturæ & obligationis principia prima, & adæquata. Quin contra ex eo, quod natura ferimur ad societatem APPETENDAM, sequitur, a natura nobis appetitum, instinctum, & desiderium societatis insitum, non necessitatem, & obligationem injunctam. Atque sic Auctor hac quoque ratione suam ipse causam jugulat.

Vult autem adhuc Auctor videri se non cum Carneade sentire, ac principium hoc in sola utilitate constituere; & ideo addit: *Quod natura nostra nos ferret ad societatem*, *etsi nulla re indigeremus;* sed frustra. Nam 1. & hoc gratis assumit, quid futurum esset, si nulla re indigeremus; qui status hominum non est. Et 2. quæcunque tunc esset natura humana, id certe, ad quod appetendum illa homines ferret, pariter quoque foret in arbitrio, & potestate humani generis: aut tum quoque alia causa prior, & superior danda esset, quæ eam impediret. Sed & 3. hæc quoque assertio tota falsa est; nam illud, quod naturaliter nos movet ad societatem, est utilitas, vel jucunditas, quam societas affert. Non enim voluntas natura movetur, nisi specie boni, seu ad id, quod bonum ipsi videtur, & quo proinde, si abesset, indigeret. Quod si igitur in societate nihil esset, quod nobis utile, seu gratum, aut jucundum vide

videretur, (quod alteri par est, & sub eo continetur. *l.* 16. §. *ff. quod vi aut clam.*,) voluntas natura ad eam non ferretur. Ut vulgo vel ex Ethicis constat. Nihil ergo relinquitur in principio societatis, quam ejus utilitas, aut jucunditas (quippe quæ, ut dictum, alteri par, & sub ea comprehensa est), & quod omnino est in voluntate, & potestate hominum, nec causam obligandi, & necessitatem adstringendi generis humani habet. *Vid. Exerc. nostram* 1. *ad Grot.* §. 60, & 61.

Additio.

„ Principia Grotii toto cœlo differre a prin-„ cipiis Carneadis, demonstravimus supra „ §. 8. Hic enim nullam inter homines dari „ justitiam, ait, sed natura unumquemque „ ad suas utilitates ferri. Grotius autem Socia-„ litatem supponit, i. e. principia interna, „ rationi convenientia, quæ necessitatem im-„ ponunt hominibus agendi, vel non agen-„ di, approbante Deo. Idque verum esse, „ ait, etsi nulla inde utilitas in homines re-„ dundaret.

Nam naturalis juris mater est ipsa humana natura] „ Quæ enim conveniunt cum appe-„ titu societatis rationalis, ea humanæ na-„ turæ congruentia esse, dixit *supra* §. 7; „ indeque obligari homines, etsi Deus non „ existeret, §. 10, & 11: quæ ibidem „ refutavimus.

Quæ nos, etiamsi nulla re indigeremus &c.] „ Quia ex hypothesi Auctoris natura ipsa nos „ ad communem societatem ducit: & motus „ illi subsistunt, etsi nulla inde in nos redun-„ det utilitas. *Conf. infra* §. 18. Quæ in præ-„ cedentibus plenius jam examinata sunt.

Civilis vero juris mater est ipsa ex consensu obligatio] Hæc non modo non cohærent, sed & directo pugnant. Obligatio non est causa juris, sed contra ejus effectus: non mater, sed partus. Obligatio ex lege est, non lex ex obligatione; hujus mater lex est, non illa legis.

Sed & obligationem natura non esse ex nudo consensu, seu pacto, cui causa obligationis non subsit, modo diximus; causam autem hanc *synallagma* in jure dici, videmus. Nec aliter verum est quod ait, *obligationem ex consensu vim habere ex jure naturali.* Sed & ita loquitur, quasi nulla alia sit obligatio naturaliter, quam ex consensu: quod sane haud levem ignorantiam juris naturæ non tantum, sed & juris communis præ se fert, quo aliæ sunt certissimæ, & indubitatæ obligandi causæ; cum contra, quod ex consensu esse dicitur, non sit ex consensu per se, sed quatenus causa subest, ut suo loco videbimus. *Exerc.* 1. *ad Grot.* §. 64, §. 65.

Quæ cum ex jure naturæ vim suam habeant] „ Juris enim naturalis est, stare pa-„ ctis: adeoque & stare ei placito, quo cives „ ejusdem civitatis consenserunt se civitatis „ legibus parituros. Hactenus bene: at si „ porrò ex Auctore quæris, unde *jus natura-„ le* vim suam habeat? is respondet, a *na-„ tura humana*, seu ex *appetitu societatis.* „ In eo autem fallit; quia supponit, *natu-„ ram humanam* obligationem producere, „ etsi detur Deum non esse. Quomodo au-„ tem genus humanum obligaretur ex mate-„ riali aliquo impetu societatis, si causam „ intelligentem, Deum nimirum demis; si „ solum superiorem excludis, qui humano „ generi legem dare potest? Natura igitur „ humana sola homines non obligat ad ser-„ vanda pacta, adeoque nec ad servanda „ jura Civilia. Unde sponte sequitur, Natu-„ ram humanam non esse *fontem juris civilis.*

Potest natura hujus quoque juris quasi proavia dici] „ Negari nequit, admodum ob-„ scura hæc esse, nec intelligi posse, nisi „ ipsa genealogia juris civilis, juxta systema „ Auctoris, exhibeatur. Schema autem hoc „ est.

HUMANA NATURA,

Quæ obligationem producit, etiam remoto Deo, adeoque *mater* est juris naturalis, & *proavia* juris civilis.

JUS NATURÆ

Ergo est *filia* humanæ naturæ, & *avia* juris civilis.

CONSENSUS, SEU PACTUM, ET QUÆ INDE ORITUR OBLIGATIO,

Quæ est *mater* juris civilis.

JUS CIVILE.

Cujus *mater* est ipsa ex consensu obligatio: *avia* jus naturæ: *proavia* humana natura.

„ Auctor igitur ait, *naturalis juris matrem „ esse ipsam humanam naturam.* Addit, *ex „ hoc jure naturæ* (quæ est *filia* naturæ hu-„ manæ) *vim suam habere obligationem ex „ consensu*: quia is, qui suo consensu se „ cœtui alicui aggregat, legibus illius cœtus „ se staturum promittit. Atque hunc consen-„ sum

„ sum, i. e. *neptem* naturæ humanæ, esse „ originem juris civilis, statuit; indeque „ concludit, jus civile esse *proneptem* hu„ manæ naturæ.

„ Ex his apparet, recte monitum fuisse „ a B. Parente omnem obligationis causam hic „ cessare. quia ex hypothesi Auctoris *huma„ na natura* prima causa Juris civilis consti„ tuitur: certum autem est, ex ea obligatio„ nem non oriri, quia Grotius Deum ex„ cludit, vel saltem abesse posse existimat. „ *Vid. sup.* §. 11. Homo igitur, qui ex „ *humana natura* non obligatur, nec obli„ gabitur ex *consensu*, adeoque nec legibus „ civitatis parere tenetur.

„ Etsi igitur concedamus, standum esse „ pactis jure naturali: etsi quoque conceda„ mus, alium modum naturalem se obligan„ di fingi non posse; admitti tamen non po„ test quod Grotius statuit, necessitatem il„ lam, & modum obligandi, sequi ex *hu„ mana natura* (quæ, ut dictum est, sup„ ponit, Deum abesse posse.) Adeoque ve„ rum non est, jus civile ex hoc fonte fluere.

„ Veram rationem obligationis, quæ ex „ pactis, seu promissis oritur, *supra* §. 8. „ exposuimus, & plenius explicabimus *infr.* „ *lib.* 2. *cap.* 11. Posita autem tali obligatio„ ne, verum est quod Auctor ait, eos, qui „ civitati se subjiciunt, eo ipso promittere, „ quod legibus civitatis parere velint. Obli„ gantur igitur jure civili ex consensu atque „ hactenus ex jure naturæ. *Conf. Diss. Proœm.* „ *XII.* §. 55. *Add. Grot. l.* 2. *c.* 5. §. 8. „ *n.* 1. §. 17. *l.* 3. *c.* 2. §. 2. *n.* 1, & 2. „ *L.* 3. *c.* 13. §. 1, & 2. *l.* 3. *c.* 19. „ §. 3. *n.* 3.

„ Cæterum, ex nudo quoque pacto jus „ in alterum transferri, *infra L. II. c. XI.* „ demonstrabimus.

Sed naturali jure utilitas accedit] Totum hoc ex præcedentibus corruit; etenim, hac cavillatione, *utilitatem juri naturæ accedere, vel juri civili causam dedisse*, neutiquam efficiet, quo minus principium ejus perinde, ac Carneadis, sola utilitate pensitetur. Quod enim juris naturalis *matrem* dixit humanam naturam, jam explosimus. Ea igitur causa sublata, nihil relinquitur, cui accedat utilitas; sed hæc sola causa superest. Iterumque adeo patet, nullum discrimen remanere inter jus naturale, & civile, sed utriusque causam perinde statui utilitatem.

Additio.

„ Mens Auctoris hæc est. Jus naturale, „ quod in custodia societatis humanæ consi„ stit, exstiturum esse, ait, etiam seposita „ omni utilitate, quia ipsa natura eo nos „ ducit. Addit autem, motum illum natu„ ralem conjunctum plerumque esse cum „ aliqua utilitate, quia ob mutuam indigen„ tiam eo magis ad Socialitatem rapimur. „ Equidem, non dari societatem universa„ lem inter homines, alibi probavimus; „ adeoque frustra quæritur, an ex solo motu „ naturæ, an ob utilitatem accedentem. ad „ societatem, quæ non est, rapiamur. Dixi„ mus, fontem juris naturalis esse volunta„ tem, seu jussum Dei jus suum cuique tri„ buendi. Hinc sponte sequitur, jus hoc „ obtinere, i. e. Deo parendum esse, seposita „ omni utilitate.

Voluit enim Auctor naturæ nos & singulos infirmos esse] „ Supra §. 6. demonstravimus, „ verum non esse, ex eo, quod natura nos „ infirmos esse voluit, sequi communita„ tem inter omnes homines. Diximus, ad „ supplendam illam infirmitatem sufficere so„ cietatem domesticam, seu instinctum illum, „ quo mas, & fœmina feruntur ad conjun„ ctionem, parentes ad educationem prolis, „ & familia ad conservationem membrorum „ familiæ: atque hoc modo satis succurri „ necessitati hominum, etsi nulla societas „ cum aliis hominibus existat. *Vid. Diss.* „ *Proœm. I.* §. 34, & 35. Quod vero „ Auctor asserit, sociales nos fore *etiamsi* „ *nulla re indigeremus*, directo contrariatur „ naturæ societatis. Sane, negari non potest, „ sublata indigentia omnem colorem socie„ tatis universalis, solamque, & unicam „ ejus rationem apparentem cessare: quis „ enim quæso effectus fictæ ejusmodi socie„ tatis, seu communitatis esset, seposita „ utilitate?

Nam illa, quam diximus, consociatio, aut subjectio] „ Consociatio fit per aggrega„ tionem: subjectio per agnitionem imperii „ alieni. *Vid. infra* §. 15.

Utilitatis alicujus causa cœpit institui] „ Rationem moventem explicat Auctor *L.* 2. „ *c.* 21. §. 3. *n.* 1. *l.* 1. *c.* 3. §. 1. *n.* 2. „ & §. 2. *l.* 2. *c.* 20. §. 8. *n.* 4. §. 9. „ *n.* 4. *Prol.* §. 19.

In eo aliquam utilitatem spectare solent, aut debent] „ Unde regula: *salus populi supre„ ma lex.* Cicero 1. *Rhet.* 38. ait: *Omnes* „ *leges*

„ *leges ad commodum rei publicæ referre oppor-* „ *tet*, *&* *eas ex utilitate communi* . . . . *in-* „ *terpretari. Ea enim virtute*, *&* *sapientia* „ *majores nostri fuerunt*, *ut in legibus scri-* „ *bendis nihil sibi aliud*, *nisi salutem*, *atque* „ *utilitatem reipublicæ proponerent. Neque* „ *enim ipsi*, *quod obesset*, *scribere volebant* : „ *&* *si scripsissent*, *cum esset intellectum*, „ *repudiatum iri legem intelligebant. Nemo* „ *enim leges legum causa salvas esse vult*, *sed* „ *reipublicæ* ; *quod ex legibus omnes respubli-* „ *cas optime putant administrari. Quam ob* „ *rem igitur leges servare oportet*, *ad eam* „ *causam scripta omnia interpretari convenit* : „ *hoc est*, *quoniam reipublicæ servimus*, *ex* „ *reipublicæ commodo*, *atque utilitate leges* „ *interpretemur*. Conf. *Tesm. b.*

AD §. 17.

QUARTAM speciem *juris universalis* „ Auctor constituit JUS GENTIUM VO- „ LUNTARIUM: quoties enim multi, di- „ versis temporibus, ac locis, idem pro „ certo affirmant, id ad causam universalem „ referri debere, ait; quæ si recta illatione „ ex naturæ principiis non procedit, alia „ esse non possit, quam communis consen- „ sus. Et tunc addit : *quod enim ex certis* „ *principiis certa argumentatione deduci non* „ *potest*, *sequitur*, *ex libera Gentium volun-* „ *tate ortum habeat. Prol.* §. 40.

„ Hoc jus igitur ex consensu Gentium, „ *Proleg.* §. 17, *&* 46. *L.* 1. *c.* 1. §. 14. „ tanquam ex condicto, *Prol.* §. 42, *&* „ 43, & cum mutua obligatione. *L.* 2. *c.* 3. „ §. 5. *l.* 3. *c.* 1. §. 8. *n.* 3. receptum esse, „ air.

„ Definit JUS GENTIUM, quod pro- „ ter utilitates, & necessitates magnæ illius „ civitatis, i. e. societatis humanæ, *Prol.* „ §. 17. apud omnes gentes, aut moratiores, „ receptum est. *L.* 1. *c.* 1. §. 14.

„ Jus gentium *aliud* esse, ait, latius pa- „ tens, *aliud* arctius. *L.* 1. *c.* 1. §. 14. „ *l.* 3. *c.* 3. §. 6. *n.* 1.

„ JUS GENTIUM LATIUS PA- „ TENS introductum esse, statuit, huma- „ na necessitate indigente. *L.* 1. *c.* 1. §. 14. „ *Prol.* §. 17. Idque vel *universale* esse, fin- „ git, vel *certarum gentium*. *L.* 3. *c.* 4. „ §. 15. 16, *&* 19. *Proleg.* §. 42, *&* 43. „ *L.* 1. *c.* 1. §. 4, *&* 14. *L.* 2. *c.* 8. §. 1. „ *n.* 2.

„ Usum ejus latè patere, existimat, in „ omni jure belli, & pacis, *Proleg.* §. 2; „ quia I. multa permittit, quæ jure naturæ „ vetita sunt. *L.* 3. *c.* 4. §. 15. II. Multa „ prohibet, quæ jure naturæ permissa sunt. „ *L.* 2. *c.* 3. §. 10. *n.* 3. *L.* 2. *c.* 18. „ §. 4. *n.* 3. *L.* 3. *c.* 4. §. 15. *n.* 1. „ III. Quædam juri naturæ superaddit. *L.* 2. „ *c.* 18. §. 1.

„ Præcipuum hujus juris Gentium usum „ esse, ait, in BELLIS. Nam *jure naturæ* „ nulla bella licita esse, ait, nisi 1. adsit „ justa causa, 2. agatur intra debiti, & „ pœnæ modum, i. e. ad solam juris nostri „ reparationem. Indeque infert, deficiente „ *justa causa* omnes actus, qui inde nascun- „ tur, injustos, & agentes instar prædonum „ esse; adeoque tanquam fures, prædones, „ homicidas &c. teneri & agentes, & eo- „ rum socios : ita ut res vindicari possit ab „ eo, qui causam a tali prædone habet.

„ Sed & porrò, *si quis ultra debiti*, *pœnæ-* „ *que modum aliquid exigit ab hoste*, nullum „ agenti jus inde quæri, putat *L.* 3. *c.* 10. „ §. 3, *&* 5. *c.* 6. §. 1. eumque teneri „ ad restitutionem, æque, ac socii, milites, „ omnesque, qui causam ab agente habent, „ *d. l.* 3. *c.* 10. §. 3. 4. 5. 6. *c.* 13. §. 1. „ *c.* 18. §. 6. *c.* 9. §. 16. *c.* 16. §. 1. 2, *&* „ 3 : imò exigentem a qualibet gente ideo „ puniri posse. *l.* 3. *c.* 13. §. 1. *n.* 1.

„ Utrumque *jure gentium voluntario* mu- „ tatum, & communi consensu statutum „ esse, ait, 1. ne de *justitia causæ* inter „ partes quæratur; sed ut id, quod utraque „ pars in bello peragit, pro jure habeatur : „ unde hoc jure gentium bellum semper „ utrinque justum esse, statuit. 2. Ne præ- „ cise agatur *intra modum debiti*, *&* *pœnæ* : „ sed ut occidere hostem, ac res ejus occu- „ pare, in infinitum liceat.

„ At hoc verum saltem esse, ait, in *bello* „ *publico*, *quod a summa utrinque potestate* „ *geritur*, *&* *indictum est. Dict. Dissert.* „ *Proœm. IX. c.* 1. §. 16 : nam his solem- „ nitatibus accedentibus effectus illos pecu- „ liares a Gentibus bello publico tribui. Un- „ de bellum tale vocat publicum, & ex ju- „ re gentium solenne. *Dict. Dissert. IX.* „ §. 19, *&* 20.

„ Effectum hujus *juris Gentium latius pa-* „ *tentis* Grotius in eo ponit, ut verum do- „ minium consequatur is, qui titulum ex „ hoc jure Gentium habet, *l.* 3. *c* 6. §. 2. „ *&* 7. *l.* 3. *c.* 10. §. 5. *n.* 1. *l.* 3. *c.* 4. §. 4. „ *in*

„ *in fin.* *l.* 3. *c.* 6. §. 2, & 7 : adeoque „ verum jus agendi ei competat, *l.* 3. *c.* 19. „ §. 1, & 12 ; nec in eo jure ab aliis turbari possit. *L.* 3. *c.* 19. §. 5. *c.* 4. §. 3. „ 4. 5, & 22. *c.* 10. §. 1. *n.* 1. *c.* 6. „ §. 1. *n.* 1.

„ Cæterum quædam horum jurium, a Gentibus constitutorum, *ex omni parte justa* „ esse, ait; quædam autem *effectum saltem* „ *externum juris tribuere. Dict. Diss. Proœm.* „ *IV. Sect. IV.* Ad *prius* genus refert, 1. „ quando jure gentium aliquid vetatur, quod „ jus naturæ permittit. 2. Quando ob naturalem æquitatem jus gentium aliquid permittit, quod jure naturæ vetatur. 3. Quando jus Gentium confirmat conjecturas naturales incertas. *Dict. Sect. IV.* §. 19. *seq.* „ Ad *posterius* genus refert, quando gentes „ communi consensu aliquid statuunt, quod „ jure natu æ vetitum est, nec singularem „ æquitatem habet: *Dict. Sect. IV.* §. 20.

„ Ex hoc *posteriori* genere igitur non verum jus quæri agendi, existimat *L* 2. „ *c.* 12. §. 26. *n.* 1. *l.* 2. *c.* 5. §. 28. *l.* 3. „ *c.* 10. §. 3, & 5. *c.* 6. §. 1 ; sed l. „ *impunitatem* saltem, *l.* 3. *c.* 4. §. 2. 3. „ 4. 5. *n.* 3. *c.* 6. §. 1. *n.* 1. §. 27. *l.* 3. „ *c.* 10. §. 1. *n.* 1 : ita ut ab aliis gentibus tanquam fur, & prædo, puniri non „ possit. Il. *Dominium externum*, *l.* 3. *c.* 6. „ §. 2, & 7. *l.* 3. *c.* 10. §. 5. *n.* 1. „ *l.* 3. *c.* 4. §. 4. *in f.* *l.* 3. *c.* 6. §. 2, & „ 7, quod omnes quidem effectus dominii „ habet, sed saltem in foro Soli, non in „ foro Poli. *Dict. Sect. IV.* §. 21.

„ J U S G E N T I U M A R C T I U S Grotius describit, quod apud plures gentes „ quidem obtinet, at non respicit utilitatem „ magnæ illius civitatis, sed cœtuum singulorum. *Proleg.* §. 17. §. 43. *l.* 3. *c.* 1. „ §. 4. *l.* 2. *c.* 8. §. 1. *n.* 2. & §. 26. „ *l.* 3. *c.* 2. §. 7. *n.* 1, & 2. Indeque non „ obtinet ex condicto, *Proleg.* §. 53. i. e. „ non receptum est cum mutua obligatione. *L.* 2. *c* 3. §. 5. *l.* 3. *c.* 1. §. 8. „ *n.* 2. *Diss. Pr. IV.* §. 24. *seq.*

„ Nos, fabulam esse, quæ de jure Gentium voluntario traduntur, eamque Triboniano originem debere, late demonstravimus in *Dissert. Proœm. IV.* §. 29. „ & *seq.* Quo lectorem remittimus.

Sed sicut cujusque civitatis jura utilitatem suæ civitatis respiciunt] „ Nam quod quisque „ populus ipse sibi jus constituit, id ipsius „ proprium civitatis est, vocaturque jus civile, „ quasi jus proprium ipsius civitatis. §. 2, & „ 4. *Inst. de I. N. G. & C.* *l.* 9. *ff. Just.* „ & *jur.*

Inter civitates aut omnes, aut plerasque] „ Jure Romano cognitum non est jus Gentium, nisi quod a natura est, & inter „ omnes gentes peræque observatur. §. 2. „ *Inst. de J. N. G. & C.* ibi: *quod vero* „ *naturalis ratio* I N T E R O M N E S H O- „ M I N E S *constituit*, *id apud* O M N E S „ G E N T E S P E R Æ Q U E *custoditur*, *vocaturque jus gentium*, *quasi quo jure* O M- „ N E S G E N T E S *utantur.* Add. §. *penult.* „ *eod.* ibi: *sed naturalia quidem jura*, *quæ* „ *apud* O M N E S G E N T E S *peræque observantur* &c. Atque hoc jus gentium naturam cum ipso genere humano prodidisse, „ JCti ajunt. §. 11. *I. de R. D.*

„ Unde rerum acquisitionem tribuunt juri „ gentium, *quod ratione naturali* A P U D „ O M N E S G E N T E S P E R Æ Q U E O B- „ S E R V A T U R *l.* 1. *ff. A. R. D. Conf.* „ *not. ad L.* 1. *c.* 1. §. 11. Immo Tribonianus (qui inepta sua definitione juris „ Gentium, causam dedit distinctioni in primævum, & secundarium) ipse fatetur, „ jus secundarium, seu quod gentes ex „ mutua necessitate inter se constituerunt, „ O M N I H U M A N O G E N E R I commune esse. §. 5. *I. J. N. G. & C.* Certissimum igitur est, Jure Romano jus tale „ gentium, quod inter plerasque saltem civitates obtineat, & ab ipsis gentibus ob „ mutuas necessitates constitutum sit, non „ dari. *Vid. infra* §. 17, & *L.* 1. *c.* 1. „ §. 14. Conf. *Diss. Proœm.* 4. §. 29. *seq.*

Ex consensu jura quædam nasci potuerunt] „ Verum non est, dari jus aliquod Gentium, „ quod *ex communi consensu* ortum sit. Sane, Jure Romano omne jus gentium *ex* „ *ratione naturali* ortum dicitur, non ergo „ ex consensu. §. 2. *Inst. J. N. G. & C.* „ ibi: *quod vero* R A T I O N A T U R A L I S „ *inter omnes homines constituit* &c. *vocatur* „ *jus Gentium.* Et in §. *p. eod. ibi: Sed naturalia quidem jura, quæ apud omnes gentes peræque observantur*, D I V I N A Q U A- „ D A M P R O V I D E N T I A *constituta*, „ *semper firma manent. L.* 1. *pr. A. R. D.* „ ibi: *jure gentium*, *quod* R A T I O N E „ N A T U R A L I *inter omnes homines peræque servatur* : &c. Unde dominia *rationi* „ *naturali* tribuuntur *L.* 3. *pr. A. R. D.*

„ Sed & rationi contrariatur existentia

,, hujusmodi juris gentium, quia duo supponit, quæ partim aperte falsa sunt, partim probari non possunt. Si enim ex consensu Gentium jus aliquod existit, necessario supponendum est: 1. omnes gentes convenisse: & 2. jus aliquod commune inter se constituisse. Quis vero sanæ mentis sibi, vel aliis, persuadebit, humanum genus unquam convenisse, vel commune concilium indixisse. Sed & si convenisset, unde probabitur, illos jura quædam constituisse? Denique si & id fecisset, unde probabitur, quænam sint illa jura? unde probabitur, jura illa, quæ ad secundarium jus gentium referri solent, eo pertinere? Certissimum igitur est, non dari jus Gentium, nisi quod ratio naturalis inter gentes constituit: adeoque cui gentes obligantur, etiam invitæ.

,, Denique frustra Doctores ad jus Gentium secundarium confugiunt, quia pleraque jura, quæ eo referri solent, ex ratione naturali adeo sequuntur, ut non opus sit ad fictum aliquem consensum gentium confugere.

,, *Neque obstat* definitio Triboniani in §. 2. *Inst. de J. N. G. & C.* ubi definitur jus Gentium: *quod usu exigente, & humanis necessitatibus, gentes humanæ sibi constituerunt.* Nam *in Dissert. Proœm. IV.* §. 29. *seq.* ad oculum demonstravimus, hanc definitionem non esse JCtorum Romanorum, sed Triboniani, uti alibi, ita & hic vapulantis: ineptam autem illam esse, vel exinde apparet, quia hæc definitio supponit constitutionem, adeoque consensum omnium saltem moratiorum gentium; cum tamen certum sit, humanum genus, gentesque humanas, numquam convenisse. Interim ex hac erronea definitione Triboniani, distinctio illa inter jus gentium primævum, & secundarium, orta est.

Et nata apparet] ,, Dixi, ex consensu gentium tale jus, quod totum humanum genus obliget, nec nasci posse, nec natum esse.

Sed magnæ illius universitatis] ,, De magnæ illius universitatis utilitate gentes numquam aliquid statuerunt, quia unquam convenisse probari non potest.

Quod gentium dicitur] ,, Imo tale jus gentium, quod ex consensu plerarumque civitatum oritur, non existere, jam probavimus.

Quoties id nomen a jure naturæ distinguimus] ,, Auctor jus naturæ male distinguit a jure gentium. JCti Romani, & veteres scriptores, promiscue has voces sumsere. *Vid. Diss. Proœm.* 4. § 23. *seq.* Equidem Ulpianus *jus naturale* aliud quid esse, ac *jus gentium*, disserte asserit. At ille alio plane sensu hæc duo jura distinguit; *jus* enim *naturale* vocat, quod natura omnia animalia docuit, adeoque quod ex instinctu oritur: *jus gentium* vero, quod ex ratione originem habet. Cujus differentiæ effectum, & causam, explicabimus infra *L.* 1. *c.* 1. §. 11.

Quam partem juris omisit Carneades] Increpat Auctor Carneadem, quod alteram juris gentium speciem, quæ vulgo jus gentium secundarium dicitur, omiserit. Etenim e contrario in hac maxime specie & ipse, & Epicurus occupati fuere: & uterque summum bonum (quod est scopus, & finis societatum, & legum) constituit in illa voluptate, quæ percipitur ex utilitatibus, & bonis, in quæ homines natura feruntur. Hoc autem fontem, & principium juris gentium secundarii esse, vidimus, & constat *ex* §. 2. *Inst. J. N. G. & C.* ubi hoc jus gentium describitur, *quod usu exigente, & humanis necessitatibus, gentes inter se constituerunt: bella enim orta sunt, &c.* Idque quam maxime firmatur eo ipso argumento, quo Grotius contra Carneadem abutitur, ut ostendat, eum omisisse hanc partem juris, quod subjecerit orationem de bellis, & bello partis. Inde enim e contrario inferre non debuit, Carneadem hanc partem juris omisisse, sed intellexisse, & de ea ipsa egisse; quia ad hanc speciem bella, de quibus peroravit, referuntur *d.* §. 2.

Additio.

,, Auctor *supra* §. 1. jam monuit, jus gentium secundarium, quod moribus populorum, & pacto tacito statutum est, paucos attigisse; ex universo, ac certo ordine, tractasse neminem: indeque increpat speciatim Carneadem, quod is quoque hanc partem juris omiserit. Verum ad eundem §. notavi, tale jus gentium non existere, adeoque mirum non esse, jus, quod nulla ratione, nulloque fundamento nititur, hactenus a nemine tractatum, adeoque & a Carneade omissum esse.

Jus omne ius naturale, & civile distribuens] ,, JCti quoque Romani id fecere: omnes enim populos, qui legibus, & mo-

,, ribus

„ ribus reguntur; partim suo proprio, partim communi omnium hominum jure uti, „ ajunt in §. 2. *I. de J. N. G.* & *C.* & *l.* „ 9. *ff. de J.* & *J.* Sic Paulus quoque jus „ ad duo capita refert, ad naturale, & ci- „ vile, in *l.* 11. *ff. de J.* & *J.*

Cum tamen de eo jure, quod inter populos versatur, acturus, hujus juris mentionem facere debuisset]" Immo ex hac ipsa ratione, „ quia de jure, quod inter populos versa- „ tur, agit, mentionem facere de eo non de- „ buit, quia tale jus ex Gentium consensu „ statutum inter Gentes non existit.

Subjecit enim orationem de bellis], „ At „ bella sunt ex jure Gentium primævo, seu „ naturali, *Differt. Proœm.* 4. §. 38. non ve- „ ro ex jure gentium secundario, quale non „ agnoscimus.

A D. §. 18.

MALE *autem a Carneade stultitiæ nomine justitia traducitur*] Auctor totus jam in eo est, ut stultitiam, quam Carneades justitiæ naturali imputat, amoliatur; sed valde infeliciter. Apparet hoc ex collatione sententiarum Carneadis, & Grotii, quarum utraque utilitatem respicit, quod prolixe probavimus *in Exercit.* 1. *ad Grotium* §. 126. & *seq.* Rectius respondemus, *I.* non esse stultitiam huic legi obtemperare, etiam contra motus, & cupiditates naturæ; quia non est in nostra potestate, & arbitrio, non parere summi, & præpotentis Dei decretis: nec adeo stulte facit, qui aliter non potest.

II. Summæ jam sapientiæ esse, legi huic omni studio, & contentione obsequi: quia ab inexhausto illo fonte, & largitore omnis boni profecta, ejusque adeo obsequio (*vid. Tract. de Auton. jur. Gent. c.* 20.) individuo vinculo conjuncta est summa, ac sempiterna utriusque vitæ felicitas; quam omnes volunt, etsi errore, vel affectibus in transversum acti a scopo evagentur, *vid. d. tr. c.* 7.

III. Summæ e contrario stultitiæ esse, ei legi non parendo concitare terribilem illam Dei legislatoris vindictam, atque accire sibi infinita vel hujus, vel alterius, vel utriusque vitæ mala, *d. tr. c.* 20. quæ è contrario natura homines refugiunt.

Hæc omnia comprehensa ita sunt verbis Ciceronis, a quo hanc naturæ legem divina pene voce depictam laudat Lactantius Instit. *Lib.* 6. *cap.* 8. ejusque locum insignem ex *Lib.* 3. *de republ.* nobis reservavit, cujus hæc verba: *Huic legi nec abrogari fas est, neque derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari potest. Nec vero aut per Senatum, aut per populum, solvi hac lege possumus. Neque est quærendus explanator, aut interpres ejus alius. Nec erit alia lex Romæ, alia Athenis; alia nunc, alia posthac: sed* & *omnes gentes,* & *omni tempore, una lex,* & *sempiterna,* & *immutabilis continebit; unusque erit communis quasi magister,* & *Imperator omnium Deus: ille legis hujus inventor, disceptator,* LATOR NB.; *cui qui non parebit, ipse se fugiet, ac naturam hominis aspernabitur: hoc ipso luet maximas pœnas, etiamsi cætera supplicia, quæ putantur, effugerit.* Tum exhibito ita hoc Ciceronis loco, hæc subjicit Lactantius *d. l. Quis sacramentum Dei sciens tam significanter enarrare legem Dei possit, quam illam homo longe a veritatis notitia remotus expressit?*

Sed & *IV.* sequitur, summæ stultitiæ esse, cum & motus hominum naturales ad suas utilitates corrupti sint, & utilitates ipsæ, quibus natura gaudent, plerumque in perniciem vertant, & mores in luxum &c. solvant, in his rebus constituere fontem, fundamentum, & principium juris naturæ. Quicquid enim Carneades, Epicurus, Grotius, prædicant de fruitione tranquilla, frustra est: cum enim hominibus infinita sit pecuniæ, opum, ac voluptatum cupido, pugnat illa cum tranquillitate status, seu societatis; nec custodiri illa potest, nisi monstretur potestas superior, quæ modum cupiditatibus figat, frenumque injiciat: nec fit illa inane saltem humanæ naturæ, & convenientiæ cum intellectu &c. nomen, & viribus cassa imago, seu figura; sed potestas, cujus violatæ indignationem tremere homines oporteat, *d. Tract. de Auton. jur. gent. c.* 6. §. 16. & *seq.*

Inprimis itaque fatendum est, a Juris naturalis sanctitate, ejusque maxime principio, & fonte, separandas, & removendas esse hominum utilitates, & quibus ad eas feruntur, motus naturæ animantium infixos: unde nec jus naturæ, nec obligationis principium demonstrari, aut derivari potest; nec, quam illevit Carneades, justitiæ macula elui.

Additio.

„ Carneades, qui existentiam juris naturæ „ negavit, argumentum inde sumit, quod „ ea, quæ juri naturæ tribui solent, pugnent

(i 3) cum

„ cum sapientia; adeoque talem justitiam „ summam fore stultitiam, ait, idque se„ quentibus exemplis probat: *Bonus vir* „ (*i. e. qui justitiam prætensam sequitur*) „ *si habeat servum fugitivum, vel domum* „ *insalubrem, ac pestilentem, quæ vitia so*„ *lus sciat, & ideo proscribat ut vendat,* „ *utrumne profitebitur fugitivum servum, ac* „ *pestilentem domum se vendere, an celabit* „ *emtorem? Si profitetur emtori fugitivum* „ *esse, bonus quidem, quia non facit: sed* „ *etiam stultus judicabitur, quia vel parvo* „ *vendet, vel omnino non vendet. &c. Ju*„ *stitia est, hominem non occidere, alienum* „ *prorsus non attingere; quid ergo justus,* „ (*posita scil. justitia naturali*) *faciet, si* „ *forte naufragium fecit, & aliquis imbecil*„ *lior viribus tabulam ceperit? nonne illum* „ *a tabula deturbabit, ut ipse condescendat,* „ *eaque nixus evadat? Maxime, si sapiens* „ *est, faciet; ipsi enim pereundum est, nisi fe*„ *cerit. Si autem mori maluerit, quam ma*„ *nus inferre alteri, jam justus ille, sed stul*„ *tus est, qui vitæ suæ non parcit, cum par*„ *cit alienæ. Item si acie suorum fusa hostes* „ *insequi cœperint, & justus ille nactus fue*„ *rit aliquem saucium equo insidentem: eine* „ *parcet ut ipse occidatur, an dejiciet ex* „ *equo, ut ipse hostem possit effugere? Quod* „ *si fecerit, sapiens; sed idem malus: si non* „ *fecerit, justus; sed idem stultus sit nec*„ *esse est.*

„ Auctor hanc stultitiam duplici argumen„ to a justitia naturali amovere studet. *Pri*„ *mo* enim ait, jus naturæ in vi, & affectu „ sociali, animis hominum indito, & con„ nato, consistere; adeoque stultos non esse „ qui feruntur ad id, ad quod a natura se „ duci sentiunt, etsi forte utilitati eorum „ privatæ id repugnet. *Deinde* ait, eos, qui „ utilitati communi totius humani generis „ consulunt, etiam suæ privatæ consulere, „ quia ex eodem jure hæ quoque in tuto „ sunt: cum e contrario illi, qui ob præ„ sentem utilitatem justitiam communem ne„ gligunt, suæ quoque tranquillitatis in po„ sterum rescindunt monumenta.

„ Equidem cum talis affectus socialis nec „ existat, nec obligatio inde inferatur, cer„ tum est, maculam stultitiæ, quam justi„ tiæ naturali infert Carneades, his argu„ mentis non elui. Rectius respondet B. Pa„ rens, stultum non esse qui voluntati Dei „ paret, & qui jus a Creatore alii concef„ sum non aufert, etsi forte incommodum „ ei fit.

Ita nec stultus est populus] „ Nam qui „ præsenti utilitati renunciat, majorem sibi „ in posterum conciliat; quia illa ipsa gen„ tium justitia omnia jura ejus tuta in po„ sterum reddit, quæ periclitarentur omni„ no, si ipse privatæ utilitati consulendo ju„ ra gentium perrumperet.

Communia populorum jura] „ I. e. jus na„ turæ; nam alia jura communia populorum „ non agnoscimus.

Par enim in utroque est ratio] „ Uterque „ enim privatam utilitatem negligit, ut ma„ jorem obtineat.

Id convellit, quo ipsius, posteritatisque suæ, perpetuæ utilitates continentur] „ Si enim ipse „ leges has ob præsentem utilitatem violat, „ cæteris civibus eadem licentia competet: „ & sic ipse, ejusque jura, nunquam in tu„ to erunt.

Sic & populus jura naturæ violans suæ quoque tranquillitatis in posterum rescindit munimenta] " Singulæ enim civitates invicem „ tutæ sunt ex lege naturæ. Si igitur civi„ tas ob præsens commodum non curet illa „ jura, eaque stulta vocet, nec spernenti „ proderunt contra injurias aliarum civita„ tum: adeoque revera is, qui jura naturæ „ violat, majori utilitati renunciat.

Gentiumque]" Auctor intelligit jus gen„ tium voluntarium, quale non agnoscimus. „ *Vid. supra* §. 17.

Sapientiæ, non stultitiæ esse, eo ferri, ad quod a natura nostra nos duci sentimus]" „ Supponit autem Auctor, nos duci natura „ ad societatis custodiam: quod verum non „ est. Verior igitur ratio est, quod, cum „ natura nos doceat, Deo parendum esse, „ stultus non sit qui legibus divinis, etiam „ seposita privata utilitate, paret.

AD §. 19.

„ AUCTOR hactenus eos refutavit, qui „ jura ex *utilitate* demum, & pacto homi„ num constituta esse, dixere. Hic jam eos „ refutat, qui statuunt jura inventa esse *me*„ *tu injusti*.

Metu injusti] " Equidem non nova „ hæc, nec ab Horatio demum proposi„ ta est sententia, propter metum inju„ riæ, seu violentiæ, jura orta esse: Glau-

co

;, co originem jurium jam olim inde dedu-
,, xit, apud *Plat. l. 2. de republ. pag. m.*
,, 51. his verbis: *Enimvero, quod primum*
,, *de hoc dicere pollicitus sum, jam audi qua-*
,, *le sit, & unde sit orta justitia. Natura*
,, *quidem, dicunt, injuriam facere bonum*
,, *esse, injuria autem affici, malum; sed lon-*
,, *ge plus mali esse in patiendo injuriam, quam*
,, *in inferendo boni. Quamobrem postquam*
,, *vicissim injuriam & intulerint, & acce-*
,, *perint, & utrumque gustaverint qui ne-*
,, *queunt vitare illud, consequi operæ pre-*
,, *tium fore ducunt, ut ita inter se paci-*
;, *scantur, ut neque inferri, neque accipi pos-*
,, *sit injuria: hincque volunt, originem ha-*
,, *buisse leges, placitaque ipsarum, & no-*
,, *minata esse præcepta legum legitima, atque*
,, *justa. Hanc itaque justitiæ originem, &*
, *substantiam esse volunt.*

,, Epicurus *hanc sententiam* uberius expli-
,, cavit, quam ex ejus mente ita refert *Gas-*
,, *sendus ad Laert. Lib. X. p.* 1527. *Nam*
,, *initio cum homines ferarum ritu vagaren-*
,, *tur, & incommoda varia tum a feris,*
,, *tum ab inclementia cœli paterentur, præ-*
,, *stitit quidem naturalis quædam eorum in-*
,, *ter se conciliatio, (quippe ob formæ, ani-*
,, *maque, seu morum convenientiam) ut in*
,, *varios cœtus coirent, ac illis etiam incom-*
,, *modis aliquatenus providerent (exstructis*
...*t casis, comparatisque tum adver-*
... *feras, tum adversus ipsum frigus mu-*
nimentis): verum quod unusquisque bene
,, *sibi esse, quam alteri, mallet, ideo frequen-*
,, *tes erant rixæ de cibatu, de fœminis, de*
,, *commodis aliis, quæ sibi invicem præripie-*
,, *bant; quousque animadverterint, non pos-*
,, *se se tuto, commodeque degere, nisi pacta*
,, *inirent de non lædendo se invicem, atque*
,, *ita quidem ut si quis alterum læderet, cæ-*
,, *teri lædentem punirent. Itaque is primus*
,, *fuit societatis nexus. &c. Talis autem ne-*
,, *xus, sive talis pactio, nihil aliud fuit,*
,, *quam communis lex, ad cujus observatio-*
,, *nem omnes tenerentur, & quæ attribueret,*
,, *faceretque certum unicuique jus, sive facul-*
,, *tatem utendi re sua: unde & ipsa lex quo-*
,, *que fuit quasi commune, sicuti jam dixi,*
,, *societatis jus.* Et tum pergit: *Leges scriptas*
,, *ab initio nullas fuisse, sed mero utentium*
,, *consensu homines tutos fuisse; ingruente ve-*
,, *ro malitia, leges scriptas, pœnasque statu-*
,, *tas fuisse.* Tandem p. 1543. concludit: *in*
,, *animalibus nullam esse juris, injuriæve,*
,, *seu justi, & injusti rationem, quia inter*
,, *ea convenire non potuit, ut nec læderent,*
,, *nec læderentur ab invicem; indeque NB.*
,, *nec ullum censendam esse inter eas Natio-*
,, *nes, quæcunque non potuerunt, aut nolue-*
,, *runt, ut ad invicem neque læderent, neque*
,, *læderentur, pacisci.* Vid. *Stanlej. Hist. vet.*
,, *phil. f.* 1098. *seq.*

,, Horatius, sectator Epicuri, totam rem
,, ita describit. *L.* 1. *Sat.* 3.

Atque ipsa utilitas justi prope mater, & æqui.
Quum prorepserunt primis animalia terris,
Mutum, & turpe pecus, glandem, atque cubilia propter,
Unguibus, & pugnis, dein fustibus, atque ita porro
Pugnabant armis, quæ post fabricaverat usus:
Donec verba, quibus voces, sensusque notarent,
Nominaque invenere; dehinc absistere bello,
Oppida cœperunt munire, & ponere leges,
Ne quis fur esset, neu latro, neu quis adulter.

,, Hobbesius idem principium, sed alio mo-
,, do, ac ordine, in scenam produxit; sy-
,, stema ejus prolixe exposuimus in *Diss.*
,, *Proœm. VIII.* §. 12. & *Dissert. Proœm.*
,, *XI.* §. 6. *seq.*

Apud Platonem] " *Lib. 2. de rep. p.*
,, *m.* 51.

Metu accipiendæ injuriæ repertas leges]
,, Glauco enim supponebat, bonum a natu-
,, ra esse injuriam aliis inferre: adeoque si
,, evitari id non potest, pactis demum con-
,, sequendum esse, ut neque inferri, neque
,, accipi possit injuria. *Vid. Plato d. l.*

Ac vi quadam homines ad justitiam cogi]
,, Postquam nimirum pacti sunt, se nolle in-
,, juriam vel facere, vel accipere, statutis
,, in id legibus pœnalibus: ideo enim in
,, societatem coivisse Glauco contendebat,
,, ut si quis alterum læderet, cæteri puni-
,, rent. *Plat. d. l.* 1.

Universaliter verum non est] " Auctor exi-
stimat, dicterium illud saltem pertinere ad
leges pœnales, quas jus civile introduxit,
& quæ supponunt jus aliquod præcedens,
de cujus executione agitur. Nos dicimus,
metum injusti esse saltem causam acciden-
tem justitiæ; ideo enim metuunt homines
injustitiam, quia ipsi forte aliquid injusti fe-
cere. Cæterum causa efficiens juris omnino
est voluntas divina.

Additio.

,, Ex principiis Horatii, & Glauconis (ut-
,, pote qui natura nihil justum, nihil inju-
,, stum esse, dixere), universaliter verum
;, est, homines, ut ab injuriis aliorum tuti
sint

„ sint, adeoque metu injusti, in civitates „ consensu suo coivisse; adeoque justitiam „ ex pacto ortam esse, vi cujus pacti demum homines ad justitiam cogi possint.

„ Responsio igitur Grotii, *quod id tantum* „ *de legibus intelligendum sit, quæ ad faciliorem juris executionem pertinent*, non „ sufficit, nec illa dubium solvitur. Sed probandum est, justitiæ regulas a natura esse, & executionem juris familiis, tum contra membra familiæ, tum contra alias familias a Deo commissam esse. Utrumque „ probavimus in *Diss. Proœm. XII.* §. *seq.* „ & §. 159. *seq.*

Id enim ad ea duntaxat instituta, & leges pertinet, quæ ad faciliorem juris executionem reperta sunt] " Adeoque saltem ad leges „ pœnales, quarum metu a mutuis injuriis „ deterrentur, & quibus ad justitiam colendam coguntur.

Sicut multi per se infirmi, ne a validioribus opprimerentur, conspirarunt ad instituenda, ac communibus viribus tuenda judicia] „ Refert hic Auctor occasionem, quæ causam dedit legibus, ad faciliorem juris executionem repertis. Is enim supponit, natura unumquemque privatum esse suæ, „ & alienæ injuriæ vindicem. *Vid. L.* 1. *c.* „ 1. §. 10. *l.* 2. *c.* 2. §. 5. *c.* 18. §. 1. *seq.* „ *c.* 20. §. 1. *seq.* & §. 40. *Diss. Pr.* 1. §. „ 80. & *Diss.* 8. §. 17. §. *seq.* At executionem sæpius inanem fuisse propter potentiam lædentis; indeque, ait, homines judicia instituisse, ut quibus singuli pares „ non essent, his universi prævalerent. Diximus autem 1. hac responsione non elidi „ assertum Horatii, & Glauconis, qui negant hominibus *jus* aliquod competere, „ aut homines *injuria* agere posse; qui proinde negant unumquemque esse vindicem „ *juris*, utpote quod nullum est: adeoque „ respondendum erat, omnino natura aliquid justum esse, hominibus connatum, „ illudque jus exstitisse antequam homines „ in civitates coirent. 2. Notandus hic est „ perpetuus Auctoris error, quem in toto „ opere, & ubique deprehendes, unumquemque privatum esse suæ, ac alienæ „ injuriæ vindicem: de quo systemate *vide* „ *Differt. Proœm.* 1. *cap. fin. Differt. VIII.* „ §. 17. & *Differt. VIII. c.* 2. Nos familiis „ executionem justitiæ naturalis delatam à „ creatore esse, probavimus. Cæterum 3. „ negari nequit, homines plerumque *metu* „ *accipiendæ injuriæ* in civitates se congregasse, quamquam id ob mutuam indigentiam, vel ob mutuam benevolentiam æque „ fieri potuerit. *Tesm. ad Proleg* §. 8.

Et hoc demum sensu commode accipi potest, jus esse, quod validiori placuit] " *Vid. supra* „ §. 3. Sed eo sensu Auctores illius dicterii id non intellexere. Usurpatur enim ab „ his, qui nullum jus inter gentes obtinere putant; adeoque qui rationibus convincendi sunt, jus esse, quod Deo, non „ quod validiori placuit.

Vim, jusque parilis] Solon per *vim* intelligit imperium Magistratus, quia inane „ foret jus, nisi superior aliquis esset, qui „ *vi* homines repugnantes adigeret ad parendum legibus. De tali autem *vi* non „ loquuntur illi, qui jus esse dicunt *id*, „ *quod validiori placuit.* Hi enim nullum „ jus naturæ existere putant, sed omne jus „ inter homines pacto demum hominum ortum esse, eique causam dedisse, statuunt, „ *vim*, metum, & injuriam. Atque huc quoque referri debet celebre illud proverbium, *que le bon Dieu est pour les gros bataillons.*

Ad §. 20.

Auctor pergit hic refutare eos, qui jura ex violentia demum orta, ajunt, indeque id jus dicunt, *quod validiori placuit.* Ait autem, effectum habiturum jus naturæ, etsi ab omni *vi* destituatur: Jus enim illud tutum reddere in conscientia; consensu proborum acta justa probari, injusta damnari; & denique actiones justas a Deo præmiis ornari, injustas puniri.

Quamvis a vi destitutum] " I. e. etsi nemo sit, qui executionem peragat. Si nimirum Princeps subditis suis injuriam infert, (Princeps enim a nemine cogi potest,) vel si *subditus* clam aliquid contra „ jura admittit.

Securitatem affert] " Qui enim juste, i. e. „ juxta Dei voluntatem agit, nec Dei, nec „ magistratus vindictam metuit.

Quales in tyrannorum] " Exempla allegavi *in Disp. de vot. capt. mort. Sect. I.* §. 12. Huc pertinent exempla de Furiis Catilinæ, *Sueton. in Neron. c.* 46. Tiberii, *Tacit. ann.* 6. 6, Phocensium (qui aspectis Dei, cujus templum violaverant, insignibus, scil. lauro, fugiebant) *Just. l.* 8. *c.* 2, Orestis parricidæ, *Eurip. in Oreste*, Oedipi incestuosi, *Eurip.*

Eurip. in OEdipo, Neronis matricidæ, *Suet. in Neron. c.* 46. Caracallæ fratricidæ, *Herodian. in Carac.* Dionysii, & Alexandri Phæræi, *Cic.* 2. *off.* 7. Constantii, *Amm. Marc.* 16. 13. Ludovici XI. *Commin. L. X.* Caroli IX. *Thuan. L.* 57. &c. Sane vultur ille Promethei alligati ad Caucasum, nihil aliud denotat, quam laniatus, & tormenta. *Macrob. in somn. Scip.* 1. *c.* 10. Quos cruciatus egregie describit Cicero *pro Rosc. Amer. n.* 24. Atque hac ratione ipse Apostolus probat existentiam juris naturalis, *ad Rom.* 2. *v.* 15. gentes enim ex propria conscientia convinci, ait.

Proborum consensu] " I. e. bona proborum virorum existimatio de illis, qui justitiam colunt; quæ existimatio insignem effectum in Republica habet. *Dissert. Proœm. XII.* § 524.

Hæc Deum inimicum, illa faventem habet] " Deus enim, tamquam ens perfectissimum, non potest non favere illis, qui jussa ejus sequuntur, odio autem habere illos, qui voluntati ejus repugnant. *Vid. supra* §. 11.

Qui judicia sua ita post hanc vitam reservat, &c.] " Nam Auctor *supra* §. 11. asseruit, Deum sibi obedientibus præmia reddere, etiam æterna, potuisse, & voluisse, idque naturæ rationibus probavimus *ibidem.*

Ut sæpe eorum vim etiam in hac vita repræsentet] " Equidem, supremum numen non semper in præsenti vita jus suum exsequitur. Aliquando tamen omnipotentiæ simul, & vindictæ indicia nobis ante oculos ponit, ex quibus constat, eum pœnas quoque temporarias vitiosis imponere. Exempla exstant in ipso diluvio, in historia Pharaonis, deletione populorum damnatorum, captivitate Babylonica. &c.

Ad §. 21.

Auctor refellit eos, qui privatos saltem juri naturæ obligari, ajunt, Principes non item: & causam hujus erroris indicat, quod ita distinguentes utilitatem pro fundamento omnis juris ponant, qua singuli, utpote ad sui tutelam invalidi, omnino indigeant: non vero magnæ, & potentes civitates.

His respondet Auctor: 1°. falsum esse jura utilitatis causa constituta esse: 2°. nullam esse tam validam civitatem, quæ non aliorum ope indigeat, §. 22. Non enim 3°. ullam societatem, ne prædonum quidem, subsistere posse sine jure; nedum igitur societatem generis humani, §. 23. 4°. Idque auctoritatibus Aristotelis, & Pompeji confirmat §. 24.

At quod responderi debebat omittit: scil. jus naturæ nihil aliud esse, quam jussum Dei, cui jussui Principes æque, ac privati parere tenentur; hactenus enim omnes pares sunt, omnesque æque Deo subjecti. Imo magis jori naturæ obligantur Principes, quia illis cura, quin & executio juris illius commissa est.

Eam in populo, aut populi rectore insuper habeant] " Quo pertinent Euphemius, Achilles, Antigonus &c. supra §. 3. recensiti.

Quod in jure nihil spectent nisi utilitatem] " Adeoque illud saltem justum dicant, quod utile est.

Qui singuli ad sui tutelam invalidi sunt] " Atque ideo in rempublicam coiverunt, ut sub communi præsidio tuti sint. *Vid.* §. 19.

Cum omnia in se complecti videantur] " Adeoque sibi ipsis sufficiant, nec aliorum ope indigeant.

Quæ foras spectat, & justitia appellatur] " Adeoque quæ solis civibus, utpote ad sui tutelam invalidis, utilis est.

Ad §. 22.

Ut *ne repetam quod dixi*] " Supra §. 16 & *seq.*

Jus non solius utilitatis causa comparatum] " Quia ex hypothesi Grotii, motus ad custodiendam societatem, etiam seposita omni utilitate, maneret. Verior est responsio: voluntati divinæ parendum esse a Principe æque, ac a privato, sive utilitas quædam inde in eos redundet, sive non.

Nulla est tam valida civitas] " Nulla eo potentiæ devenit civitas, quæ aliorum ope non indigeat. Immo, quo major respublica, eo pluribus indiget ad propellendum a se pericula. Idque suo exemplo docet Agamemnon apud *Senec. Troad. v.*260. & oratione sua inculcat Bochus apud *Sall. Jugurth.* 109. Conf. *Curt.* 7. 8. *Sen. epist.*

", *epist.* 4. 29. & 105. *Quint. decl.* 9. *Sene-*
" *ca de ira c.* 3. & *Lib.* 1. *Benef.* 13. *Phædr.*
" I. 27. *Thuan. lib.* 34. *p. m.* 682.

Vel ad commercia] Non enim omnis fert " omnia tellus ; unde necessarium Seneca " inter homines, ait, esse commercium : " *ep.* 87. Confer auctoritates ab Auctore al- " legatas. *L.* 2. *c.* 2. §. 13. *n.* 5. Ejusque *ma-* " *re liberum cap.* 1. & *cap.* 8.

Vel etiam ad arcendas] " Videsis quæ " de belli sociis diximus in *Dissert. Proœm.* " *XII.* §. 775.

Fœdera appeti videmus] " Dato aliquando " stipendio: quod *subsides* vocare solent.

Quorum vis omnis tollitur, &c.] Si enim " nullum jus esset extra civitatem, inter " gentes contrahentes nullum esset vincu- " lum, quod eis necessitatem imponeret, " ut, cessante forte utilitate, pactis starent: " adeoque nulla ex fœderibus esset obli- " gatio.

Qui jus intra civitatis fines concludunt] " Adeoque qui jus tantum inter eos, qui se " civitati subjecerunt, non inter gentes ip- " sas obtinere, statuunt.

Omnia incerta esse, simul a jure recessum est] " *Cic. Lib. XI. ep.* 16. Nihil enim tunc " meum, nihil tuum dici potest ; sed om- " nium in omnia jus est.

A d §. 23.

Si nulla est communitas, quæ sine jure subsistere possit] " Qui ponit societatem, ne- " cessario quoque ponit jus : si enim cuique " sociorum liberum esset alterum lædere, " defineret esse societas. quæ in unione, " & communione consistit. Unde Aristoteles " ait: *ubi amicitia, ibi jus est. Lib.* 8. *Eth.* " 11. Atque hinc veteres Philosophi ideo, " quod societatem inter omnes homines na- " tura existere, etsi erronee, putarent, et- " iam jus naturæ statuerunt : uti apparet " ex iis, quæ tradita sunt *supra* §. 8.

Quod memorabili exemplo latronum probabat Aristoteles] " Cicero *Lib.* 2. *de off. c.* " 11. ait: *tantam vim esse justitiæ, ut ea et-* " *iam latronum opes confirmet, atque consti-* " *tuat.* Et Augustinus *de Civ. Dei* 44. *Ma-* " *nus ipsa latronum cum imperio Principis* " *regitur, pacto societatis adstringitur, pla-* " *citi lege præda dividitur. Vid. Tesm. b.* " Legi meretur historia Piratæ Compani apud " Oldenburgium *Thes. rerum publ. part.* 3. " §. 129. *n.* 7. *pag.* 777.

Certe & illa, quæ genus humanum, aut populos plures inter se colligat, jure indiget] " Diximus, natura talem societatem non da- " ri, *vid. supra* §. 6. adeoque frustra quæri, " an ea subsistere possit sine jure. Dixi por- " ro, etsi existeret talis societas, paucissima " tamen naturæ jura inde deduci posse. " *Vid.* §. 8.

Fœda ne patriæ quidem causa facienda esse] " Hoc non inde est, quia humana so- " cietas indiget jure ; sed quia Creatura jus " non habet agendi ea, quæ fœda, i. e. " præceptis Creatoris contraria sunt. Unde " ea, quæ pietatem, & verecundiam læ- " dunt, pro impossibilibus habentur. *l.* 15. " *ff. de Condit. instit.*

Graviter eos accusat Aristoteles] " Auctor " Spartanos hic accusat, qui quidem inter " se exacte jura servarent ; at nihil non ini- " qui in exteros committere solebant, con- " tra regulam, quod tibi non vis fieri, al- " teri ne facias. Idem de Minoe traditur. " *Vid.* §. *seq. in fin.*

A d §. 24.

Q u e m *nominavimus modo*] " Supra §. 3.

Hasta, & gladio terminarentur] " I. e, " quæ in infinitum fines suos, jugo vici- " nis imposito, proferre intendit.

Quæ justitiam pro finibus habet] " I. e. " quæ aliena non concupiscit, adeoque ar- " ma non ad offensionem vicinorum, sed " ad defensionem suorum finium adhibet.

Hoc argumento] " Quia scil. justitia sine " fortitudine esse potest, non vero fortitu- " do sine justitia.

Definiebant virtutem propugnantem pro æquitate] " Adeoque si propugnatur id, quod " iniquum, & injustum est, non est forti- " tudo.

Quales exigit sapientiæ regula] " I. e. bo- " nos, & justos.

Sed totius generis humani] " Nam toti hu- " mano generi reges ad certa officia obli- " gantur, quorum fundamentum est, jus " *suum cuique tribuere.* An vero ad officium " illud pertineat punire delicta contra jus " gentium commissa, (quod Auctor statuit,) " latius examinabimus infra *l.* 2. *c.* 20. §. " 40. *seq.*

Mino-

Minöis]" Minos, notante hic Tesmaro, „ fuit Rex, & legislator Cretensis, ideoque „ legifer vocatur ab *Ovidio* 3. *Amor.* 10. *v.* „ 41. A Gentibus pro Jovis, & Europæ filio reputatur, & leges a patre suo accepisse fertur: *Vid. Homerus Odyss.* 1. *Pausan. Lacon.* 5. *lib.* 1. *Strabo de situ orbis* „ 16. *Diodor. Sic.* 2. 1. & *L.* 6. *c.* 15. *Sueton. Tib.* 70.

Invisum apud posteros nomen]" Alii a justitia notum eum fuisse, tradunt, tantæque virtutis, ut dignus habitus sit, qui, „ juxta fabulas Poëtarum, jus diceret apud „ inferos. *Cic.* 1. *Tusc.* 5. *inexorabiles judices, Minos*, & *Rhadamantus.* Lactantius „ *de divin. Proœm. c.* 22. *judicare apud inferos Jovis filium, tradiderunt* &c. *Deum*, „ *qui* & *mortalis fuerit*, & *justus, vel Minoem, vel Æacum, vel Rhadamantum.* Alii „ e contrario crudelem eum vocant, *uti* „ *Servius ad Virg.* 6. *Æn.* 432. *Plato*, & „ *Homerus apud Tesm. h.*

Quam quod æquitatem imperii sui finibus terminaret]" *Conf. Gronovius h.* & quod „ de Spartanis observavit Grotius §. *præc.* „ *not.* 5.

A D §. 25.

A U C T O R supra allegavit auctores, qui in bello saltem omne jus exulare, contendunt. His respondet 1. tantum id abesse, ut bella potius non nisi juris tuendi, & recuperandi causa gerantur: indeque 2. suscepta bella non minori religione exercenda esse, ait, quam judicia: adeoque 3. inter arma silere saltem leges civiles, non naturæ. Idque auctoritatibus probat §. *seq.*

Quod quidam fingunt, in bello omnia jura cessare]" Judicium hoc tulere ab effectu „ bellorum, utpote quæ numquam sine injuria aliqua geruntur. *Vid. L.* 1. *c.* 2. §. „ 9. *l.* 2. *c.* 9. *l.* 2. *c.* 24. §. 2. *seq.*

Nec suscipi bellum, nisi ad juris consecutionem]" Hæc enim sola ratio bellorum est, „ necessaria defensio. Ea cessante non sunt „ bella, sed latrocinia. *Vid. inf. l.* 2. *c.* 1. „ §. 2. *L.* 3. *c.* 10. §. 3. *c.* 16. §. 1. *L.* „ 2. *c.* 1. §. 1. *L.* 2. *c.* 22. §. 3.

Nec susceptum geri, nisi intra juris, & *fidei modum*]" *Lib.* 3. *c.* 3. §. 5. Quando „ ex principiis Grotii justum sit bellum jure „ naturæ, quando jure Gentium, explicavimus in *Diss. Proœm. IX.* §. 162. *seq.* §. „ 163. *seq.* & §. 168.

Qui judiciis coërceri nequit]" I. e. qui superiorem non habent, adeoque summa potestate gaudent: tunc enim bellum est unicum medium tuendi juris nostri. Grotius „ alio sensu hæc verba Demosthenis sumit, „ quia alibi docet, bellum quoque esse si is, „ qui jurisdictionem habet, arma ad coërcendos subditos rebelles adhibere cogitur. At „ id verum non esse, demonstrabimus ad „ *L.* 1. *c.* 3. §. 4. *n.* 2. Add. *Differt. Proœm.* „ *IX.* §. 166. *n.* 2. 3. & 4.

Adversus eos, qui invalidiores se sentiunt] „ Rectius, adversus eos, qui superiorem habent, licet potentia pares sint, vel prævaleant: uti si contra subditos rebelles agitur. „ *Vid. Grot. d. c.* 3. §. 4.

In eos, qui pares se faciunt, aut putant] „ Dixi, bella tantum esse in eos, qui summam potestatem habent, etsi nec potentia pares sint aggressori, nec tales se putent.

Ut recta sint]" I. e. ex justa causa gerantur.

Non minori religione, quam judicia exerceri solent] " Nam bellum quoque verum „ judicium est; sunt enim duæ ibi partes „ litigantes: læsus injuriæ reparationem petit: alter reparationem negat. Bello, & „ præliis causa disceptatur; Deus judex est, „ qui litem decidit per ultimam victoriam: „ atque hic eventus est instar sententiæ. „ *Vid. Grot. l.* 3. *c.* 8. *per tot.* Hanno Carthaginensis apud *Liv.* 21. 20. ait: *Id, de* „ *quo verbis dubitabatur, uter populus fœdus rupisset, eventus belli, velut æquus judex, unde jus stabat, ei victoriam dedit.* „ Et Samnites *apud Liv.* 8. 23. *Campus Campanus, in quo concurrendum est*, & *arma*, „ & *communis Mars belli decernet.* Hinc „ Martem Deum, præsidem bellorum fecere Gentes. Vide supra §. 3. & infra *not.* „ *ad* §. 27.

A D §. 26.

A U C T O R ad illud, *quod inter arma sileant leges*, respondet, intelligendum id esse de legibus civilibus: hæc enim inter arma omnino silent, non vero naturales.

Sed civiles illæ, & *judiciariæ*, & *pacis propriæ*]" Atque de his legibus civilibus loquuntur

„ quuntur Ennius, Cæsar, Marius, & Pom-
„ pejus supra §. 3. allegati. Quæstio enim
„ ibi fuit de bello civili; verum autem est
„ inter cives armatos leges civiles silere: at
„ id non ex jure est, sed ex injuria.

Non aliæ perpetuæ, & omnibus temporibus accommodatæ] " I. e. non leges na-
„ turæ.

Optime enim dictum est a Dione Prusaensi] " Postquam enim in *orat.* 76. *in pr.*
„ consuetudinem definiisset, *quod sit sententia utentium aliquid communiter, quod non sit hominum inventum, sed vitæ, ac temporis, quod semper obtineat, & in animis nostris custodiatur;* ita pergit: *scriptarum legum nulla valet in bello; consuetudines autem servantur apud omnes, etiamsi ad extremam inimicitiam progrediantur.* Adeoque loquitur Dion de jure naturæ, atque id opponit legibus civilibus, seu scriptis, quod vel exinde apparet, quia statim addit: *legem scriptam transgredientes non manifeste a Diis puniri; sed eos, qui consuetudinem transgrediuntur.* Idque probat exemplo violatorum legatorum. *d. or. p. m.* 649.

Scripta quidem jura non valere] " Quia
„ inter hostes non est superior, qui jura statuere possit.

Aut gentium consensus constituit] " Probavimus in *Dissert. Proœm.* 1. §. 71. *& seq.* Auctorem paucissima jura naturæ ex
„ suo Socialitatis principio deducere, sed
„ plerumque ad *jus gentium voluntarium* in
„ decisionibus causarum provocare; verum
„ tale jus gentium secundarium non existit,
„ neque Dion Prusæensis sub jure non scripto, jus, quod gentium consensus constituit, comprehendit: sed loquitur de
„ consuetudine gentium, *quæ animis nostris custoditur*, cujusque vindictam Deus sibi
„ reservavit; adeoque de solo jure naturæ.

Eas res puro, pioque duello quærendas censeo] " Formula hac Feciales utebantur, ubi
„ bellum indicebant. *Liv.* 1. 32. Eaque, declarabant, bella non nisi ex justa causa
„ ab iis suscipi, illudque seposita pietate,
„ & jure, geri non posse.

Bella tarde, & nulla licentia suscipiebant]
„ De Justitia Romanorum in suscipiendis bellis late B. Parens disserit in *Orat. An respubl. armis magis, quam legibus conservetur. Add. inf. l.* 3. *c.* 2. §. 4. *& l.* 2. *c.* 23. §. 4. *item L.* 2. *c.* 1. §. 1. *ibique notata.*

Quod bellum nullum, nisi pium] " Adeoque
„ cum justitia conjunctum.

Apud alium] " Immo verba, quæ allegat Auctor ex eodem Livii loco (scil. 5.
„ 27.) desumta sunt. Plutarchus *in Camillo* eodem sensu ait: *sæva res bellum est, &c. sunt tamen belli leges.*

Et quod difficillimum est, in bello innocentem] " Quia omnia vi aguntur, & per mi-
„ lites jurium plerumque ignaros.

Et in hostem nefas] " *Vid. L.* 2. *c.* 17. §.
„ 19. *l.* 3. *c.* 11. §. 1. *n.* 1. *& c.* 19. §.
„ 1. *n.* 1.

AD §. 27.

AUCTOR continuat idem argumentum, & jus aliquod belli existere, probat ab effectu justitiæ causæ. Sane, conscientia justæ causæ animat subditos, audaces reddit milites, & vicinos, ac socios reddit faventes, quæ fiducia non vana nititur ratione. Etsi vero victoria plerumque sequi soleat justam causam, quia victoria est quasi sententia, qua lis deciditur a summo rerum arbitro, in cujus potestate est belli alea; ille tamen sententiam fert, victoriamque largitur, non semper ex jure præsentis negotii, sed juxta merita agentis. Eodem fere modo quemadmodum dicit Tryphoninus de deposito a prædone: *quod, si jus contractus inspicias, debeat depositum restitui prædoni; at si æquitatem totius negotii consideres, debeat restitui hoc depositum vero domino. Conf. l.* 2. *c.* 10. §. 1. *n.* 4. Sane, in causa belli duo sunt, justitia causæ præsentis, & qualitas, seu justitia suscipientis bellum. Hinc in bello, si consilium divini Numinis inspiciamus, Deus illud judicium sæpe fert, non de causa belli tantum, ob quam homines hoc susceperunt; sed de tota injustitia populi totius, vel de ejusdem innocentia. Ideo sæpius fieri potest ut ei, qui in hoc bello justam habet causam, tamen propter alia peccata victoria denegetur. *Vid. Disp. de Jur. bell. & pac. regn. Port. Sect.* 3. *art.* 1. *quæst.* 3.

Passim ostendunt historiarum scriptores] Hoc illustris ille dux Samnitum mirifice agnovit. Cum Samnites fœdere rupto bellum contra Romanos movissent, diffidit causæ, & victoriæ, nec voluit confligere, nisi missis prius legatis, qui offerrent auctores belli, dederent

dederent res captas, & bona auctorum. Cum Romani non acciperent, jam belli promptus est, & oratione habita ait: *Ne nihil hac legatione actum censeatis; expiatum est quicquid ex fœdere rupto irarum in nos cælestium fuit. &c. Quid ultra tibi, Romane, quid fœderi, quid Diis arbitris fœderis debeo? neminem, neque populum, neque privatum fugis. &c. Justum bellum est, Samnites, quibus necessarium, & pia arma, quibus nulla nisi in armis spes relinquitur. Proinde cum rerum humanarum maximum momentum sit, quam propitiis rem, quam adversis agant Diis, pro certo habete, hoc, quod instat, bellum ducibus ipsis Diis gesturos.* Liv. l. 9. c. 1. & in c. 2. ait: *hac non læta magis, quam vera vaticinatum, exercitum eduxisse.* Judas Maccabæus, milites animaturus ait: *invictum robur innocentiam esse. Joseph. Ant. L. 12. c.* 10. Mucianus ea ratione nutantem Vespasianum firmat contra Vitellium: *meliorem in bello, quam in pace causam habemus. Tac. 2. hist* 77. Herodes in Oratione ad milites ait: *cum quibus justitia, cum iis Deus est. Joseph. ant. L.* 15. *c.* 8. Scythæ dehortantur Alexandrum demonstrata injuriæ pœna, & calamitate. *Curt.* 7. *c.* 9. In Oratione Cæsaris ad Pompeium apud Lucanum ille ita loquitur: (*Lib. VII. v.* 259.)

> *Hæc, fato quæ teste probet, quis justius arma sumserit &c.*

Hic vero ait: *ibid. v.* 349.

> *Causa jubet melior superos sperare secundos.*

De bello Afrorum ait Justinus: *Uti eorum causa justior, ita fortuna superior fuit. L.* 19. *c.* 1. Scipio apud Livium Lib. 30. c. 30. ait: *vos lacessisse Dii testes sunt, qui & illius belli exitum secundum jus, fasque dedere, & hujus dant, & dabunt* Alia exempla vide apud *Grot. in not. h. & l.* 2. *c.* 26. §. 4. *n.* 6. *item L.* 2. *c.* 1. §. 1. *n.* 2. *Add. Disp. nostra de arm. illic.* §. 8. *Disp. de justo præliorum exitu, per tot. Orat. an respubl. armis magis &c. pag.* 36, & 37.

Nec movere quenquam &c.] „ Argumentum existentiæ juris naturalis in bellis, ab „ effectu justæ causæ desumtum, labefactari „ inde videtur, quod sæpius is, qui justam „ causam defendit, succumbat. Grotius nihil „ aliud reponit, quam satis esse gerentem „ bella in conscientia tutum esse, licet effe- „ ctus non sequatur. At verius est, Deum „ varias ob causas victoriam, etiam injustum „ bellum gerenti, sæpius tribuere. Idque „ quatuor potissimum ex causis accidere po- „ test. 1. Si bellum absque Dei, ceu Judi- „ cis, reverentia, & absque agnitione judi- „ cii susceptum est: hoc enim casu bellum „ geritur non ut repetetur justitia, sed vindi- „ ctæ causa; indeque Deus non causæ con- „ troversæ judex, sed suæ potius vindex erit. „ 2. Sæpius supremus bellorum arbiter popu- „ li, pro quo stat justitia causæ, iniquitatem „ castigat; ubi non ad justitiam præsentis „ belli respicit: quo pertinent bella contra „ Cananæos, contra quos nullum fuit jus „ belli, sed Deus punire eos voluit, & exe- „ cutionem commisit Judæis. Sed & 3. te- „ mere sæpius suscipiuntur bella, v. g. si „ populus non satis armis instructus, poten- „ tissimum hostem adoriatur; quia enim „ Deus non immediate, sed per causas me- „ dias agere solet, tentare divinum Numen „ videtur qui suscipit bellum, cui gerendo „ par non est. 4. Aliquando non debita ad- „ hibetur diligentia: nam cum natura pri- „ mæ sint petentium partes, alteræ deinde „ judicis, hujus non incipiunt esse vices, „ quamdiu petentes non suas implevere „ partes.

„ Quæ compendio hic exhibita sunt, inte- „ gra Dissertatione illustravit B. Parens, „ eamque inscripsit: *De justo bellorum* „ *exitu.*

Prosperi successus iniquarum molitionum] „ Multi hinc ansam sumsere dubitandi de „ providentia divina, quia temerarii bello- „ rum susceptores plerumque victoriam re- „ portare solent: quod Deus, si curam „ haberet rerum humanarum, admittere non „ posset. Sed dubio huic satisfactum est in „ jam allegata dissertatione.

Satis enim est], Immo hæc responsio gene- „ ralis nimis est, adeoque non sufficit: non „ enim explicat quænam sint illæ causæ, quæ „ vim illam agendi ab effectu impediunt. „ Nos quatuor allegavimus rationes, cur „ justissimæ causæ tristem sæpius habere exi- „ tum soleant.

Eamque magnam habet vim ad agendum] „ Scil. ratione propriæ conscientiæ, ratione „ militum, & subditorum, & denique ratio- „ ne vicinorum, & sociorum.

Ut in rebus humanis accidit], Scelera, „ quæ a summo rerum arbitro permittuntur, „ non carent interim suo fructu in rebus hu- „ manis: cum adhibeantur aut ad punien-

„ dos alios non minus sceleratos, aut ad „ corrigendos qui extra virtutis viam prolapsi „ sunt, aut ad exigendum specimen eximium patientiæ, aut constantiæ, ab his, „ qui magnos in virtute profectus fecere. Postremo & ipsi, quorum ad tempus dissimulata videntur scelera, pœnas eorum cum „ temporis usura solvere solent, ut de iis „ fiat quod Deus voluit, qui fecerunt quod „ Deus noluit. Sed & si opprimantur boni, „ cum sapientissimis viris ita colligendum est: „ cum Deus curet actiones humanas, justusque sit, & ista interim fiant, exspectandum est aliquod post hanc vitam judicium, „ ne aut insignis improbitas sine pœna, aut „ magna virtus sine solatio, præmioque maneat; quæ sunt verba *Grotii de ver. rel. Christ. l. 1. c. 19. 20, & 21.*

Sæpe aliarum causarum oppositu ab effectu impeditur] „ Causas illas oppositas jam in „ genere ex Grotio, speciatim ex dissertatione B. Parentis exposuimus.

Etiam ad amicitias conciliandas] „ Vicini „ enim, & socii justæ magis causæ accedere, „ eamque defendere solent.

Quibus ut singuli, ita & populi, ad multas res opus habent] „ Hoc est quod Auctor *supr.* „ §. 22. dixit: nullam esse tam validam civitatem, quæ non aliquando aliorum extra „ se ope indigere possit.

Multum valet opinio] „ Tum apud eos, qui „ justum bellum se gerere credunt; tum apud „ socios; tum apud medios. Agesilaus multum in eo se consequi dicebat, quod Tissafernes perjurio suo & homines suis rebus „ abalienaret, & Deos sibi iratos redderet; „ se autem servata religione confirmare exercitum, cum animadverteret deorum numen facere secum, hominesque sibi conciliari amiciores, quod his studere consuessent, quos servare fidem viderent. *Corn. Nep. in Agesilao c. 2.* Et *Livius L. 8. c. 39.* ait: *minime quidem mirum esse si impio bello, & contra fœdus suscepto, infestioribus merito Diis, quam hominibus, nihil prospere agerent.*

Nemo enim illis facile se adjungit &c.] „ Quid enim aliud a tali socio sibi promittere „ potest, quam ut ab eo decipiatur, qui fidem fallere solet.

A d §. 28.

S e q u i t u r hic altera pars Præfationis. Postquam enim Auctor de existentia juris naturæ egit, ejusque principium, custodiam humanæ societatis rationi convenientem, posuit, refert hic causas, quæ ipsum ad scribendum hoc opus moverunt, & quarum præcipua fuit, abusus bellorum, & vastandi, prædandi, occidendi &c. licentia, quam gentes, præcipue Christianæ, invicem sumunt.

Ob eas, quas jam dixi, rationes] „ Quarum compendium hoc est: 1. quia homines natura feruntur ad societatem; societas autem sine jure subsistere nequit: 2. „ quia justitia securitatem affert conscientiis: „ 3. quia victoria præcipue adscribi solet justitiæ causæ.

Esse aliquod jus inter populos commune] „ Dari aliquod jus commune hominum, demonstravimus *supra* §. 3. Integrum systema proposuimus *in Dissert. Proœm. §. XII.*

Quod & ad bella, & in bellis valeret] „ Prius ad justitiam causæ, posterius ad justitiam processus bellorum pertinet.

Levibus, aut nullis de causis] „ Hinc „ Auctor separatis capitibus hæc distinguit; „ quorum alterum injustas causas exhibet: „ alterum vero monita continet, ne etiam „ ex justa causa, si levis sit, bellum suscipiatur. *L. 2. c. 22. & c. 24.*

Quibus semel sumtis, nullam jam divini &c.] „ De incommodis, quæ bellum sequi „ solent, vide late *L. 2. c. 24. §. 1. &* „ 10, & *L. 3. c. 3. §. 6. 3.*

A d §. 29.

M a l a, quæ ex bello sequuntur, alios pios homines induxerunt, ut omne bellum injustum declararent, saltem inter Christianos (Conf. *L. 1. c. 2. §. 9. n. 1.*); ea intentione, ut Principes religiosiores redderent in suscipiendis bellis. Recte hos rejicit Auctor, & ait, periculosum id esse: quia dum omnem vindictam armatam prohibent, eoque injuriis impunitatem quandam concedunt, (idque contra naturæ instinctum, & regulas,) Principes de aliis quoque juris Naturæ capitibus dubitare, & eorum veritatem in dubium vocare possent.

Multi homines minime mali] „ Quo in numero præcipue sunt Anabaptistæ, quorum „ argumenta Auctor proposuit, & simul refutavit *L. 1. c. 2. § 7. & seq.*

Cujus disciplina in omnibus hominibus diligendis

gendis consistit] „ Adeoque etiam inimicis : „ unde concludunt, bella illicita esse, quia „ inimicis, eos offendendo, bene non faci- „ mus; cui argumento respondet. *d. l.* 2. „ *c.* 2. §. 8. *n.* 9.

Ad quos accedere quandoque videntur, & Johannes Ferus, & Erasmus nostras] „ Flo- „ rebat Ferus temporibus Caroli V, & fuit „ ordinis minorum, & Moguntiæ conciona- „ tor. Erasmus Roterodami natus, & mo- „ rum, & litterarum elegantia notissimus est. „ Utriusque verba cum censura sua exhibet „ Sixtus Senensis *Bibl. Sanct. annot.* 115. „ 116. Conf. *Zigl. h.* Alios scriptores Chri- „ stianos recenset Auctor *d. l.* 2. *c.* 2. §. 9, „ illisque simul respondet.

Ut obsit etiam] „ Si enim tanti viri in re „ tanti momenti semel falsi deprehenduntur, „ facile denegabitur fides aliis eorum assertis, „ quæ res sane periculosissima est. Bene igi- „ tur hic monet Gronovius, fas non esse ut „ per falsa, & mendacia, verum commen- „ detur.

Medicina ergo adhibenda fuit, tum ne ni- hil, tum ne omnia crederentur licere] „ Hinc „ Auctor in sequenti *Libro primo* probat, „ bellum aliqood licitum esse; at non om- „ nia licita esse in bello, demonstrat *Libro* „ *Tertio*: ubi distinguit ea, quæ licita sunt „ ex *jure gentium voluntario* in bello publi- „ co solenni, ab eis, quæ licent *jure natu- „ ræ*. De priori licentia agit *L.* 3. *c.* 1, usque „ ad *c.* 10. de posteriori vero *L.* 3. *c.* 10, „ usque ad *c.* 17. Quod systema plenius exa- „ minavimus *in Diss. Proœm. IV*.

A D §. 30.

A L T E R A M causam suscepti operis Au- ctor affert: illustrationem juris Romani. Cum enim jus Romanum collectum sit ex principiis juris naturæ, & gentium; non melius juris ratio cognosci potest, quam cognito ejus juris principio, unde originem ducit. Quod, an Auctor perfecerit, singulis locis examinabimus.

Additio.

„ Cicero juris Romani disciplinam ex inti- „ ma Philosophia hauriendam tradit *in libr.* „ 1. *de leg. c.* 39. & *c.* 40; & eos, qui „ aliter jus civile tradunt, non tam justitiæ, „ quam litigandi tradere vias, ait *dict. l.* 1. „ *c.* 42.

Indigne e patria ejecto] „ Historiam exhibet „ *Bayle*, voce, *Hugo Grotius*,

Artis formam ei imponere multi] „ Roma- „ ni JCti de jure civili in artem redigendo ad- „ modum solliciti fuerunt. Crassus pollicitus „ est, se jus civile diffusum, & dissipatum, „ in certa genera coacturum, & ad artem „ facile redacturum apud *Cic. L.* 2. *de orat.* „ *c.* 49. Ipse Cicero methodum, quomodo „ id fieri possit, exhibet his verbis: *Com- „ plectenda in hac disputatione* (de fonte le- „ gum, & juris) *tota causa universi juris est, „ ac legum: ut hoc, quod civile dicimus, in „ parvum quendam, & angustum locum „ concludatur natura. Natura enim juris no- „ bis explicanda est, eaque ab hominibus re- „ petenda natura: considerandæ leges, tum „ hæc tractanda, quæ composita sunt.* Liber „ ejus de jure civili in artem redigendo, ci- „ tatur apud *Gell. N. A. L.* 1. *c.* 22. Cæsar „ quoque jus civile ad modum redigere, „ atque ex immensa, diffusaque legum copia, „ optima quæque, & necessaria, in paucis- „ simos conferre libros voluit. *Suet. in Cæs.* „ *c.* 44. Recentiorum JCtorum infinita ex- „ tant Schemata de novo Codice conficien- „ do. Ipse B. Patens incomparabile opus, „ quo jura Romana ex fonte suo deducere vo- „ luit, morte præventus ad finem perducere „ non potuit: interim ex variis dissertatio- „ nibus, *de jure pœnitendi; de obligatione „ successoris ex delicto defuncti; de directa „ probatione negativæ: de jure ejus, quod fa- „ cti est; de fundata in territoriis potestate*, „ &c, satis apparet, quid præstiturus fuisset, „ si per fata ultimam operi imponere manum „ licuisset. Quamquam in hoc Commentario „ principia generalia juris naturæ exposita in- „ venies. Periculum hujus rei ipse feci in „ Dissertatione Proœmiali XII; & nova pla- „ ne methodo, servato ordine juris Romani, „ demonstravi, verum esse quod JCti Ro- „ mani dixere, jus civile collectum esse ex „ præceptis juris naturæ, & gentium.

Quæ ex constituto veniunt] „ I. e. ex jure „ gentium voluntario. At cum tale jus gen- „ tium non dari, toties dictum sit, *vid.* § „ 19, frustra de ejus separatione a juribus „ naturæ quæritur.

Nam naturalia cum semper eadem sint, facile possunt in artem colligi] „ Jus enim na- „ turæ certis, ac immotis constat principiis: „ facile igitur demonstrari potest, an, & „ quatenus leges civiles cum his principiis „ conveniant. Atque id perfecisse credimus „ in Systemate, quod proposuimus in Dis- „ sertatione proœmiali XII.

Illa

Illa autem, quæ ex constituto sunt] „ I. „ e. quæ gentes, usu, & necessitate exi- „ gente, inter se constituerunt; vel quæ „ gentes ad imitationem, vel fortuito rece- „ perunt: *vide Diss. Proœm. IV.* Verum, „ frustra de *tali jure*, quod non existit, in „ artem redigendo quæritur; *vid. supr.* „ §. 17.

Cum & mutentur sæpe, *& alibi alia sint*] „ *Vide Diss. Proœm. IV.* §. 22. Inprimis „ hoc contingere, ait, in jure gentium ar- „ ctiori. *ibid.* §. 26.

Ut alia rerum singularium perceptiones] „ Quæ non cohærent, adeoque in ordinem „ redigi non possunt.

A D §. 31.

PROPONIT Auctor modum, quo corpus aliquod componi possit juris naturæ, si singuli jurisconsulti partem disciplinæ tractandam susciperent. Verum miror a viro incomparabili tale consilium suppeditari; non enim ex hujusmodi centonibus scientiæ compages, & ars juris existeret: sed male consuti, & consarcinati opinionum diversarum panni; denique] monstrum, non scientia juris naturæ.

Veræ justitiæ sacerdotes] „ Qui veram, „ non simulatam Philosophiam affectant, „ eoque sacerdotes justitiæ vocantur ab Ulpia- „ no in *L.* 1. *pr. Just. & jur.*

Semotis iis, *quæ ex voluntate libera ortum habent*] „ I. e. arbitrio legislatorum: addo, „ & semotis iis, quæ ficto juri gentium tri- „ buuntur ab Auctore.

Alius quidem de legibus] „ Nimirum, „ qui leges statuere, & de quibus rebus „ statui possint; earumque effectu

Alius de tributis] „ Quis ea imponere, & „ quibus, ac ex quibus causis imponi pos- „ sint.

Alius de officio judicum] „ Quod consi- „ stit in tuendo jure subditorum.

Alius de voluntatum conjectura] „ I. e. „ de testamentis, & ultimis voluntatibus.

Posset deinde ex omnibus] „ Si omnes in „ principiis consentirent, posset corpus tale „ aliquando ex omnibus partibus collectis „ constitui: sed cum in principiis nondum „ conveniant, conclusiones uniformes inde „ formari non poterunt. Facilior longe me- „ thodus esset corpus tale colligendi, si alius „ materiam *de jure*, *justitia*, *& Legibus*: „ alius *jus personarum*, seu statum hominum: „ alius *jus rerum*: alius *obligationes persona- „ rum*: alius *judicia* elaboranda susciperet.

A D §. 32.

RECENSET Auctor *hic*, & §§. *seq.* ordinem, quem in suo tractatu observat; & contenta trium librorum, in quos opus suum dispescuit, refert. Ubi notandum 1. Auctorem fateri, se non omnes hujus disciplinæ partes tractare, sed saltem nobilissimam, scil. jus belli, & pacis. 2. Totum tractatum niti falso principio, scil. custodia societatis humanæ: adeoque frustra in Auctore quæri principia juris naturæ. 3. Auctorem conclusiones, seu leges naturales, vix ex socialitate, sed *vel* ex jure naturæ laxiori, *vel* ex jure divino voluntario, *vel* ex jure gentium secundario, *vel* ex conjectura voluntatis deducere; eoque totum jus naturæ incertum reddere, deficiente quippe obligationis principio. 4 Auctorem perpetuo confundere ea, quæ *juris naturæ* sunt, cum eis, quæ sunt perfectionis, seu virtutis; quæ ei *juris naturæ laxioris* nomine veniunt, & quæ ratione obligationis toto cœlo differunt.

Additio.

„ Grotium ex jure naturæ laxiori nullam „ inter homines invicem obligationem nasci, „ sed hominem Deo saltem inde teneri; „ adeoque hactenus a jure naturæ sociali dif- „ ferre, ipse quoque statuit. *vide supra* §. 9.

Longe nobilissimum :] „ scil. jus gentium „ publicum, seu jus belli, & pacis.

A D §. 33.

PRÆFATI *de juris origine*] „ Antequam „ enim definit, *sitne bellum aliquod justum*? „ varias significationes *juris* præmittit. Ait „ enim, *jus* sumi *vel* pro attributo actionis, „ seu pro eo, quod justum est: *vel* pro „ qualitate morali personæ competenti ad „ aliquid juste habendum, vel agendum: „ *vel* pro regula actuum moralium, obli- „ gans ad id, quod rectum est: *Vid. l.* 1. „ *c.* 1. §. 3. *usque ad* §. 11.

Sitne bellum aliquod justum] „ Examinat „ hanc quæstionem in *L.* 1. *c.* 2. *per tot.*

Publici, *privatique belli discrimina*] „ De „ quibus agit *Libr.* 1. *c.* 3. §. 1. & §. 4.

„ Conf.

„ Conf. *Diss. Proœm. IV.* §. 21. 22. 40. „ & 48.

Vim ipsam summi imperii] „ Quia sola „ summa potestas gerere bellum potest; de „ origine Imperii agit *dict. l. 1. c.* 3. §. 5. „ *n.* 7. & §. 6. Conf. *Dissert. Proœm. VIII.* „ *per tot.*

Qui eam populi] „ In statu scilicet popula- „ ri. *L.* 1. *c.* 3. §. 7. & 8.

Qui Reges solidam] „ In statu Regio *d. c.* „ 3. §. 9. *seq.*

Qui ex parte] „ In statu mixto. *d. c.* 3. §. „ 13. *seq.* & §. 17.

Qui cum alienandi jure] „ Ejusmodi re- „ gna Auctor vocat patrimonialia. *d. c.* 3. „ §. 11. *n.* 1. §. 12. *seq.*

Qui aliter] „ I. e. jure usufructuario, non „ pleno jure proprietatis. *d.* §. 11. §. 13. „ & *seq.*

Deinde & de subditorum &c. officio] „ *Vid. l.* 2. *c.* 4. & *cap.* 5. §. 4.

A D §. 34.

CUM *omnes causas, ex quibus bellum oriri potest*] „ Grotius in genere observat, „ quot actionum forensium sunt fontes, to- „ tidem esse belli. *L.* 2. *c.* 1. §. 2. *n.* 1. „ Earumque capita recenset *ibidem.*

Quae res communes sint] „ *Vid. l.* 2. *c.* 2.

Quae propria] „ *Vid. l.* 2. *c.* 3. & 4.

Quod jus in personas] „ *Vid. L.* 2. *c.* 5.

Quae ex dominio nascatur obligatio] „ *Vid.* „ *L.* 2. *c.* 6. 8. 9. & 10.

Quae successionum regiarum norma] „ *Vid.* „ *L.* 2. *c.* 7.

Quod jus veniat ex pacto, aut contractu] „ *Vid. L.* 2. *c.* 11. 12, & 14.

Quae fœderum], *Vid. L.* 2. *c.* 15.

Quae jurisjurandi] „ *Vid. L.* 2. *c.* 13. „ & 14.

Atque interpretatio] „ *Vid. L.* 2. *c.* 16.

Quid ex damno dato] „ *Vid. l.* 2. *c.* 17.

Quae legatorum sanctimonia] „ *Vid. l.* 2. „ *c.* 18.

Quale jus humandi mortuos] „ *Vid. L.* 2. „ *c.* 19.

Quae pœnarum natura] „ *Vid. L.* 1. *c.* 20. „ & 21.

A D §. 35.

PRIMUM *subjectam sibi habens materiam, id, quod in bello licet*] „ *Vid. l.* 3. „ *c.* 1. *usque ad c.* 20.

Cum id, quod impune fit, aut etiam apud populos exteros pro jure defenditur, ab eo, quod vitio caret, distinxisset] „ Auctor „ enim angustis admodum finibus circum- „ scribit licentiam bellorum: & statuit, in „ hostem *jure naturae* nihil licere, nisi bel- „ lum geratur ex justa causa, & intra mo- „ dum debiti, ac pœnae. Atque hoc solum „ bellum *vitio carere*, ait. At porro statuit, „ gentes communi aliquo consensu inter se „ constituisse, ut in bello publico solenni „ (i. e. quod inter duas summas potestates ge- „ ritur, & indictum est,) licite bellum ge- „ ri etiam ex injusta causa, & hostis laedi „ possit in infinitum, ac ultra modum debi- „ ti, ac pœnae. Effectum autem hujus juris „ gentium esse, ait, 1. ut bellum gerens „ apud alias gentes non possit tamquam fur, „ & latro puniri, sed impunis sit: 2. ut „ possessio, & dominium, quod hostis in „ res, & personas hostis acquirit, apud „ exteros per judicia defendatur. At hos ef- „ fectus non carere vitio, nec hoc jus gen- „ tium ex omni parte justum esse, ait. Vid. „ supra *in not. ad* §. 17, & infra §. 41. „ Quae principia late exposuimus, & refuta- „ vimus in *Dissert. Proœm. IV.*

Descendit ad pacis genera] „ *Vid. l.* 3. „ *c.* 20.

Et omnes bellicas conventiones] „ Tum „ quae a summa potestate contrahuntur, *L.* „ 3. *c.* 21: tum quae a minoribus potesta- „ tibus, *l.* 3. *c.* 22: tum quae a privatis, „ *l.* 3. *c.* 23, sive expresse, sive tacite, „ *l.* 3. *c.* 24.

A D §. 36.

AUCTOR hic repetit, argumentum hoc a nemine adhuc tractatum esse, nec a gentili, nec a Christiano: ubi dolet jacturam libri Aristotelis, cui nomen *jura bellorum*: & Scriptorum Romanorum *de jure feciali* §. 36. Equidem noviores quosdam, praecipue Theologos, de jure belli scripsisse, ait, sed parcissime, § 37; ubi commendat, Fabri Semestria: Alberici Gentilis Angli tractatum de jure belli: Balthazaris Ayalae, apud Belgas exercitus regii supremi juridici, librum ejusdem argumenti. §. 38.

Totum hoc argumentum] „ Nimirum, „ jus illud, quod inter populos plures, aut „ popu-

„ populorum rectores intercedit : idem „ enim jam monuit *supra* §. 1.

Et qui tractarunt partes] „ Ut Ayala, Gentilis, &c. de quibus §. seq.

Ut multum reliquerint alienæ industriæ] „ Nemo enim veterum scriptorum, si *Winklerum* excipias, & *Hemmingium*, principium juris naturæ posuit, ac certas conclusiones exinde dedoxit; sed omnes, casus saltem aliquos decidunt, rationibus tum ex jure civili, & Canonico, tum ex sacra scriptura, tum ex Ethicis, tum ex auctoritatibus Doctorum desumtis: adeo ut parum subsidii in conscribendo systemate exinde peti possit.

Romanorum veterum libri de jure feciali] „ Cicero enim ait: *belli æquitatem sanctissimo populi Romani jure perscriptam esse*, *lib.* 1. *de off.* 11. De auctoritate, & moribus fecialium *vid. inf. L.* 2. *c.* 23. §. 4. & 8. *Adde Alex. ab Alex. Gen. Diss.* 5. 3. *ibique Tiraquellum.*

Casuum, quos vocant conscientiæ] „ Vulgo Casuistæ dicti.

Capita fecerunt] „ Non vero universim, „ ac certo ordine tractarunt. *supr.* § 1.

A D §. 37.

P A R T I M *a Theologis scriptos*] „ Qui rationes ex Sacra Scriptura, vel ex Ethicis, vel ex Canonibus sumserunt, non ex naturæ principiis.

Ut a Francisco Victoria] „ In libro, quem „ *Relectiones morales* inscribit; in primo enim tomo, Relectione VI, tractat caput *de Indis*, *sive de jure belli Hispanorum in Barbaros.*

Henrico Gorichemo] „ Cujus liber inscribitur, *propositionum de puella militari*, *libri duo.* Sed nihil in paucis his pagellis continetur, quod ad jura belli pertineat.

Wilhelmo Matthæi] „ Auctor in *not. b.* addit Johannem de Carthagena editum „ Romæ anno clɔ Iɔ CIX. Titulus hujus libri est: *Propugnaculum catholicum*, *de jure belli Romani Pontificis adversus Ecclesiæ jura violantes.* 1609. Vitam hujus Theologi vide in Lexico universali magno, voce *Carthagena.*

Johanne Lupo] „ Scripsit hic librum, *de bello*, *& bellatoribus:* qui tractatus non „ exstat inter opera ejus an. 1616. impressa: „ sed in Tractatu Tractatuum Tomo XVI. „ Sed & præterea alia juris gentium capita illustravit, librum enim publici juris fecit „ *de confœderatione Principum* : item *de obtentione & retentione regni Navarræ* : Exstat quoque tractatus Hispanico idiomate „ scriptus *Tractado del esfuerço bellico heroico.*

Francisco Aria] „ Liber inscribitur *de bello*, *& ejus justitia* : & continetur in Tractatu tractatuum Tom. XVI. p. 325. Auctor ille non Arius vocatur, sed Arias.

Johanne de Lignano] „ Præter librum *de bello*, etiam publici juris fecit librum *de amicitia*, & *de duello* ; *vid. Catal. biblioth. Francof. voce Lignano.* Vitam ejus recenset Pancirollus, de claris legum interpretibus, *l.* 3. *c.* 25, & Marcus Mantua, *epit. illustr. vir. n.* 167.

Martino Laudensi] „ Martinus de Caratis, Laudensis, Sapiæ, & Senis jurisprudentiam docuit, ac maxime floruit ab an. 1438. ad an. 1445. *Marc. Mantua epit. ill. vir. n.* 188. Liber, cujus Auctor mentionem facit, *de bello* inscribitur. Præterea „ *de repressaliis*, *de confœderatione*, *pace*, „ *& conventione Principum*, *de legatis principum*, *de milite*, *de Principibus* scripsit. „ *Vid Catalog. biblioth. francof.* Voce *Laudensis.* His adde porro *Petrinum Bellum*, qui itidem tractatum scripsit *de re militari.* „ Nec non *Parisium a Puteo*, *de re militari.* „ Ac denique Claudium Cotereum, *de jure*, „ *& privilegio militum* ; ubi multa de justitia belli, de captis, de postliminio, de repressaliis invenies. Exstant autem illi Auctores in *Tract. Tract. Tom. XVI.*

Paucissima dixerunt] „ Omnino igitur illustri Grotio hoc tribuendum, quod primus (si Winklerum excceperis. *Vid. Diss. proœm. XI.* §. 13.) fuerit, qui universum „ Jus naturæ ex principiis deduxit, illudque in artem redegit. Licet vero in ipso principio juris cum eo non conveniamus; singula tamen jura egregiis adstruxit rationibus, illaque exemplis, ac consensu gentium firmavit: adeo, ut difficile non fuerit ejus interpretibus, quæ desunt supplere. Opus igitur hoc ob conatum viri, „ ob styli elegantiam, & ob eruditionis ubertatem satis commendari nequit.

A D §. 38.

H I S T O R I A R U M *lucem*] „ Unde consensus gentium elicitur, qui in moralibus „ magnæ

„ magnæ est auctoritatis. *Vid. L.* 1. *c.* 1. „ §. 13.

Faber] " Senatus Tolosani præses. Is enim „ in *Libro primo* semestrium *cap.* 7. de fœderibus, & de jure Gentium: in *cap.* 8. „ de pœnis civitatum, & quibus modis civitates desinunt, egregia affert. In *Libro secundo* tractat de jure naturali, & gentium, „ & de juribus, quæ inde sequuntur, in „ *cap.* 1. & 2. De servis, & bello quæsitis in *cap.* 3. De jure belli *cap.* 4; singulaque capita exemplis firmat.

Et ut ad definitiones aliquas exemplorum congeriem referrent &c.] " Ita enim AYALA „ paucas saltem definitiones proposuit, nimirum, *de bello justo: de pignorationibus:* „ *de bello captis: de fide hosti servanda: de* „ *fœderibus, & induciis: de jure legatorum.* „ *&c.* Reliqua omnia pertinent ad disciplinam militarem, vel politicas spectant rationes. GENTILIS plures quidem definitiones posuit, sed nihil ex certo juris „ naturæ principio deduxit, & definitiones „ in bellorum causis exemplis saltem illustravit.

Balthasar Ayala] " Exercitus regii apud „ Belgas supremi Juridici; tractatum suum „ inscripsit *de jure, & officiis bellicis in disciplina militari.*

Albericus Gentilis] " Professor Oxfordiensis: cujus vitam vide apud *Bayle* voce „ *Gentilis.* Hic tres libros *de jure belli* scripsit: & tres *de legationibus*: aliumque *de vi* „ *civium in regem semper injusta.*

Ita quid in docendi genere] " Auctor enim „ non tantum jura belli, sed & jura pacis „ tractavit, & causas, ex quibus bellum geri possit, exposuit, fontesque juris, quod „ cuique tum ex statu hominum, tum ex „ jure rerum, tum ex obligatione personæ, „ competit, demonstravit. Cum prædicti „ Scriptores paucissima saltem capita belli „ tractaverint.

Quid in ordine] " Auctor juris naturæ „ principium *primo* ponit: *deinde* de personis agit, quæ habent jus belli gerendi; „ eaque occasione jus imperii explicat. Porro „ causas, ex quibus bellum oriri potest, „ tractat, (quo refert jus, quod homines „ habent in personas, & res, nec non ex „ obligatione personæ); & *tandem* exhibet „ remedia, quæ pro vindicando jure naturæ „ dantur, quæ sunt pœna, & bellum, „ bellum autem finitur per pacem. E contrario in allegatis Auctoribus omnia absque ordine confuse admodum, & potioribus capitibus omissis, tractata inveniet.

Quid in distinguendis quæstionibus] " Auctor in singulis capitibus, positis prius „ principiis, quæstiones obvenientes separatim, & distincte proponit; cum illi auctores tumultuarie admodum generalia saltem capita belli proponant, quæstiones „ autem non distinguant.

Juris diversi generibus] " Auctor in docendo jure naturali quatuor jurium genera „ adhibet: 1. Jus sociale, 2. jus naturæ laxius, 3. jus voluntarium divinum universale, 4. jus voluntarium humanum universale. *Vid. supr.* §. 8. 9. 12. 17. *& inf.* *L.* 1. *c.* 1. §. 3. 4. 13. *& seq.* Quæ jurium „ genera explicavimus in *Dissert. Proœm. I.* „ *II III. IV.* Nos *unum* saltem *jus universale* agnoscimus, quod intuitu Dei, & intuitu hominum obligationem producit. „ Adeoque hactenus potius cum prædictis „ Scriptoribus sentimus, qui unum saltem „ jus naturale, seu gentium agnoscunt. *Vid.* „ *Ayala de jure & offic. belli in præfat. L.* 1. „ *c.* 2. *n.* 6. 9. 2. 1. *& Alber. Gentilis de* „ *jure belli L.* 1. *c.* 1.

Illud tantum dicam] " Auctor merito notat *Albericum Gentilem*, quod in decidendis belli controversiis, aut exempla parum probata, aut responsa, & consilia „ JCtorum sequatur: cum ex naturæ rationibus jura gentium demonstrari debeant.

Ayala non attigit] " Equidem *Ayala in* „ *dict. tract. L.* 1. *c.* 2. *n.* 11. *seq.* justas belli causas recenset; at cur justæ sint, „ rationem non addit.

Gentilis summa quædam genera] " Gentilis distinguit inter justas causas efficientes, & materiales; hasque facit, vel divinas, vel naturales, vel alias hominum. „ *Alber. Gent. de jur. bel. L.* 1. *c.* 7. 8. 12. „ 19, & 20.

Multos vero & nobilium, & frequentium controversiarum locos] " Jus enim, quod „ competit hominibus in res, & personas, „ i. e. quod oritur ex obligatione personæ „ & ex dominio, quodque totum Auctoris „ librum secundum occupat, ac in explicatione juris naturæ præcipuum est, vix „ attigit.

AD §. 39.

AUCTOR hic declarat, qua cura aggressus sit hanc disciplinam. Præcipue autem

 sibi

fibi curæ fuiffe, ait, ut certas, & a nemine negatas rationes poneret, ex quibus fingula jura naturæ neceffario fequantur: quia principia certa, & indubitata effe debent.

Ne quid tale indictum abiret] " Nam notavit §. *prac.* Ayalam caufas, unde bellum juftum, aut injuftum dicatur, non attigiffe; Gentilem autem multas nobiles, & frequentes controverfias non attigiffe: utrumque curæ fibi fuiffe, ait.

Indicatis etiam dijudicationum fontibus] ,, Quam parum illi fontes fufficiant, vidimus *ad* §. 8. & 9.

Unde facile effet] " Diximus *ad* §. 8. & 9. ex fontibus illis nullam fequi obligationem, & fi fequeretur, non omnia jura naturæ inde deduci poffe.

Probationes referrem ad notiones tam certas, ut eas nemo negare poffit, nifi fibi vim inferat] " Notiones hæ (i. e. innatæ intelligentiæ, quæ in animum fimiliter imponuntur omnibus, *Cic. l.* 1. *leg.* 10. *vid. Gron. h.*) confiftunt 1. in appetitu fociali, 2. in judicio recte conformato ad difcernendum ea, quæ delectant, aut nocent. Lectoris judicio jam relinquo, an hæ notiones adeo certæ fint, ut nemo eas negare poffit? & fi quoque certæ effent, an omnia, quæ ad jus naturæ pertinent, inde probari poffint. Sæpius jam monuimus, præprimis in *Differt. Procem.* 1. non exiftere *appetitum focialem*, quo totum humanum genus ad jurium communionem feratur; adeoque fruftra jus inde deduci. Probavimus porro, pauciffima naturæ jura (pofita etiam *focialitate*) ex ea fluere. Sed & porro demonftravimus in *Diff. procem. II.* nec ex *judicio illo recte conformato* jus naturæ inferri, nec virtutum regulas inde fequi.

Principia enim ejus juris, fi modo animum recte advertas, per fe patent, atque evidentia funt, ferme ad modum eorum, quæ fenfibus externis percipimus] " Mens Auctoris hæc eft: uti fenfus externi non fallunt, fi inftrumenta fentiendi bene conformata adfint; ita, ait, notiones innatas nos non fallere, fi animum recte advertamus. Equidem in thefi hoc verum eft: jura naturæ, (quæ nihil aliud funt, quam juftæ rationis conclufiones), per fe patent; at negamus illa patere ex appetitu fociali, ac judicio recte conformato ad difcernendum ea, quæ delectant, aut nocent: quod in allegatis Differtationibus plenius demonftravimus.

Bene conformatis fentiendi inftrumentis] ,, Intelligit organa ad fentiendum, vel percipiendum rite difpofita.

Et fi cætera neceffaria adfint] ,, Nimirum, ætas, mens fana, &c.

Rudibus pariter, & doctis patent] ,, Ex afferto Polynicis quidem conftat, jura naturæ doctis pariter, ac indoctis innotefcere: fed non ait, jura illa fluere ex affectu fociali, & ex judicio difcernendi ea, quæ delectant, & nocent.

Statim addit chori &c.] ,, Verba chori hæc funt.

> *Mihi quidem, etiamfi non in Græcia*
> *Simus educatæ, videtur tamen prudenter dicere.*

AD §. 40.

AUCTOR exponit fubfidia, quibus ufus eft in confcribendo hoc opere; & nominatim refert Philofophos, hiftoricos, Poëtas, & Oratores: quia communis confenfus magnæ auctoritatis eft; quod argumentum late perfequitur Auctor *L.* 1. *c.* 1. §. 12, indeque neceffario *vel* ipfum jus naturæ inferri, ftatuit, fi illatio illa ex naturæ principiis procedit: *vel* faltem jus gentium voluntarium; quia cum ex principiis naturæ inferri nequit, & tamen ubique obtineat, concludit, id ex libera voluntate ortum habere.

Additio.

,, In Differtatione Procemiali IV. probavi, tale jus Gentium voluntarium non dari: & confenfum gentium univerfalem indicium regulariter effe juris natura coftituti, demonftravi in *Differt. Procem. XII.* §. 48.

Solent enim Sectæ, argumento, caufæ fervire] " Adeoque non affertis eorum fimpliciter fides habenda, fed rationes examinandæ funt. *Add. Gron. h.*

Id ad caufam univerfalem referri debet] ,, Si de caufa illa univerfali conftat, vel ea faltem probabilis eft, maximum ei additur pondus, fi omnes diverfis temporibus idem pro certo affirmant. Si de caufa tali non conftat, vel plane jus non efficiet, fi confenfus ille rationi repugnat, *Differt. Procem. XII.* §. 48; vel faltem erit jus civile, quod quælibet gens ob utilitatem in fua civitate conftituit. Ex hoc autem jure cives quidem fingularum civitatum, non vero civitates inter fe obligantur. *Differt. Procem. IV.* §. 32.

In

In nostris quaestionibus] " Ubi de jure na-
" turae, de dictamine rectae rationis, agi-
" tur.

Aut recta illatio ex naturae principiis &c.] " Nam universalis effectus universalem requirit causam: talis autem existimationis causa vix ulla videtur esse posse, praeter sensum ipsum, communis qui dicitur. *Grot. l.* 1. *c.* 1. §. 12. *n.* 1.

Ex naturae principiis procedens] " Per *naturae principia* intelligit *appetitum socialem*, unde deducit jus naturae sociale: & *judicium rite conformatum ad eligenda ea, quae delectant, aut nocent.* Unde infert jus naturae laxius, seu naturae humanae. Ex neutro autem principio jus aliquod sequi, demonstravimus in *Dissert. Proœm. I*, & *II.*

Aut communis aliquis consensus, &c. " Quatenus consensus gentium *latius patens* jus constituat, quatenus *arctius*, ex mente Grotii in *Diss. Proœm. IV.* §. 10. *seq.* explicavimus.

Illa] " Scilicet recta illatio ex naturae principiis procedens.

Jus naturae indicat] " Rationem modo allegavimus.

Hic] " Scilicet, consensus aliquis communis ex naturae principiis non procedens.

Jus gentium] " Scilicet, voluntarium: at saepius jam dictum est, tale jus gentium non existere. *Dissert. Proœm. IV.* §. 32.

Quorum discrimen non quidem ex ipsis testimoniis] " Imo ipse in probando hoc jure ad sapientum judicia, *L.* 2. *c.* 18. §. 4. *n.* 2. & 3. & ad testimonia peritorum provocat *L.* 1. *c.* 1. §. 14. *n* 2.

Passim enim scriptores voces juris naturae, & gentium permiscent] " Et merito; quia Scriptores illi nullam differentiam inter jus naturae, & gentium agnoscunt, & jus gentium voluntarium ipsis incognitum fuit. Uti late id demonstravimus in *Dissert. Proœm. IV.* §. 33. *seq.*

" Quo sensu autem Ulpianus jus naturae a jure gentium distinxerit, explicavimus *ibid.* §. 42. Conf. infr. *L.* 1. *c.* 1. §. 11.

Sed ex materiae qualitate] " An scilicet actus repugnet appetitui societatis, vel judicio recte conformato; an non

Sequitur ut ex voluntate libera ortum habeat] " Omnino ortum habet ex voluntate libera; sed inde non constituitur jus gentium. *Dissert. Proœm. IV.* §. 29. *seq.*

AD §. 41.

AUCTOR se curasse, ait, ut discerneret 1. *jus naturae* a *jure gentium secundario*: & utrumque a *jure Civili*. 2. Ut distingueret in jure gentium *id*, *quod ex omni parte justum est*, ab eo, *quod saltem effectum externum producit*. 3. Ut separaret ea, *quae juris sunt proprie, ac stricte sic dicti*, ab eis, *quae aliter agere cum aliquo rectae rationis dictato pugnant.*

Priorem distinctionem admittimus. At *altera* mera est fictio. Respicit Auctor ad differentiam, quam constituit inter bellum jure Gentium solenne, & minus solenne. In illo enim gentes consensisse, fingit, ut licet injuria alter bellum gerat, tamen effectus justi belli cum eo obtineant. Verum, negari nequit, bellum non esse nisi justum: & solennitates, quae ex jure naturae requiruntur, etiam jure Gentium requiri. *Tertia* distinctio vera est; at Auctor saepius confundit ea, quae juris sunt, cum eis, quae ad virtutum regulas pertinent.

Additio.

" Nos nec *primam* distinctionem admittimus, quia jus gentium distinctum a jure naturae non datur. *Dissert. Proœm. IV.* §. 29. *seq.*

Itaque hac duo] " Nimirum, jus, quod ex naturae principiis per rectam illationem infertur; & illud, quod ex communi aliquo consensu, eoque solo, procedit.

Quam a jure civili] " Per jus civile hic intelligit jus, quod alibi vocat jus gentium arctius, quod apud plures gentes quidem obtinet; at non ex condicto, nec cum mutua obligatione, &c. *Vid. Dissert. Proœm. IV.* §. 24. : & quod est quasi civile plurium gentium, *ibid.* §. 25.

Immo, & in gentium jure discrevi id, quod vere, & ex omni parte jus est: & id, quod duntaxat effectum quendam externum; &c.] " Obscura haec admodum sunt, uti solent, quae ratione carent. Eo magis autem discrimen hoc nosse interest, quia potissima pars operis Grotiani ex hoc discrimine lumen accipere debet.

" Supponit enim Auctor, dari aliquod jus gentium voluntarium, a gentibus communi consensu, ob mutuas necessitates, constitutum. *Vid. sup.* §. 1. §. 17. §. 41. & inf.

„ *inst. l.* 1. *c.* 1. §. 14. Sub hoc jure gentium „ duo jurium genera contineri, ait. I. Quædam, quæ vere, & ex omni parte jus „ sunt. *Vid.* §. *b.* vel ut alibi rem explicat, „ *quæ recta ex omni parte, piaque sunt. L.* „ 3. *c.* 4. §. 2. *n.* 1. Quo refert modos acquirendi juris gentium, *vid. l.* 2. *c.* 8, jura „ legatorum, *l.* 2. *c.* 18, jura sepulturæ, *L.* „ 2. *c.* 19, jura repressaliarum, *l.* 3. *c.* 2. §. „ 4, aliaque, de quibus late egimus in *Diss. Proœm. IV.* §. 19. II. Quædam, quæ „ duntaxat effectum externum pariunt. *Vid.* „ §. *b.* Quod *in l.* 3. *c.* 4. §. 2. *n.* 2, ita explicat, *quæ apud omnes homines pœna non* „ *subjacent, etsi salva pietate, & officiorum* „ *regulis fieri non possint.* Atque huc refert „ licentiam belli, i. e. jus interficiendi ho„ stes, eorumque fœminas, & liberos; jus „ capiendi res, & personas; jus vastandi, „ &c. etiam sine justa causa, vel ultra quan„ titatem debiti, & modum pœnæ; aliaque, „ de quibus vide *Diss. Proœm. IV.* §. 20.

„ Effectum horum jurium externorum hunc „ esse, Auctor ait, ut in iis actibus, quos „ contra jus naturæ gentes permittunt, agens „ non possit in alieno territorio tamquam „ homicida puniri, *L.* 3. *c.* 4. §. 3; nec is, „ qui rapit, aut vastat res hostiles, si in „ alieno territorio deprehenditur, pro fure „ haberi, *L.* 3. *c.* 4. §. 3: sed potius ra„ piens, & qui ab eo causam habet, in „ possessione rerum talium apud omnes gen„ tes tuendus sit. *L.* 3. *c.* 6. §. 3. Indeque „ licitos esse hos actus, & jus inde oriri, „ ait, non ex justitia interna, sed ad effe„ ctum impunitatis. *L.* 3. *c.* 2. §. 1. *c.* 3. §. „ 1. *c.* 4. §. 2. 3. & 4. *c.* 5. §. 1. *c.* 6. §. 2. „ *c.* 7. §. 1. & 2. *c.* 10. §. 1. *c.* 13. §. 1. „ Quod Systema latè exposuimus in *Dissert.* „ *Proœm. IV.* §. 24. *seq.*

„ At tota hæc fabula, quam tam operose „ composuit Auctor, sponte sua corruit: quia „ demonstravimus I. jus gentium non dari, „ adeoque frustra quæri, an illud ex omni „ parte justum sit, an non? *Dissert. Proœm.* „ *IV.* §. 29. *seq.* II. Pleraque, quæ Grotius „ jure gentium recta, & ex omni parte ju„ sta esse, statuit, vel plane jura non esse, „ vel pertinere ad verum jus naturæ. *Vid.* „ *Dissert. Proœm. IV.* §. 41. Denique & III. „ verum non est, licentiam illam belli, læ„ dendi hostem, & acquirendi res ejus ultra „ debiti, & pœnæ modum, ex jure gen„ tium voluntario oriri. Nam jus lædendi „ hostem, & acquisitiones bellicæ, etiam „ ultra debiti, & pœnæ modum, oriuntur „ ex ipso jure naturæ. *Dissert. Proœm. IX.* „ §. 68. Ut proinde totum hoc discrimen, „ in tractatione jurium, quæ inter populos „ obtinent, nullum effectum habeat. *Vid.* „ *Dissert. Proœm. IV.* §. 29. *seq.*

Ad instar illius primitivi juris] " Ut ad „ instar veri juris naturalis actus illi defen„ dantur: quod ex exemplis subjectis ma„ gis elucescet.

Nempe ne vi resistere liceat] " Scilicet, Prin„ cipi vim inferenti. Grotius enim statuit, „ jure naturæ omnes homines ad arcendam „ a se injuriam jus habere; adeoque sub„ ditis quoque contra superiorem jus resi„ stendi competere natura: Civitates autem „ jus illud promiscuum resistendi intuitu „ Principum sustulisse, *L.* 1. *c.* 4. §. 2. *n.* „ 1. Indeque jure gentium hunc effectum „ externum oriri, putat, ut is, qui resistit „ Principi injusta jubenti, gravissimis pœnis „ affici debeat. *d. l. n.* 3. At male Auctor ju„ re naturæ jus resistendi tribuit subditis; „ id enim verum non esse ex ipsa naturæ „ ratione suo loco demonstrabitur. Prohibi„ tio ergo de non resistendo Principi non „ est ex jure gentium, sed ex ipsa ratione „ naturali. *Dissert. Pr. IV* §. 20. *n.* 4.

Aut etiam, ut ubique vi publica defendi debeat] " Juxta principia Grotii, naturali „ jure quilibet homo est vindex suæ, & „ alienæ injuriæ: id autem jure gentium „ mutatum, & constitutum esse, ait, ut „ non nisi per judicem jus suum persequi „ liceat. *Dissert. Proœm. I.* §. 80. & *Dissert.* „ *VIII* §. 17. Si igitur læsus vi privata agit, „ injuria dicitur agere, quia peccat contra „ jus gentium, indeque pœnam debet ipsi „ læso. At hoc jus non verum jus esse, sed „ effectum saltem externum parere, ait. *Vid.* „ *Diss. Proœm. IV.* §. 20.

„ Equidem cum jure naturæ statutum sit, „ ne quis vindex sit suæ, vel alienæ inju„ riæ, negamus, hactenus aliquid jure Gen„ tium (quale plane non existit) mutatum „ esse: adeoque nec hoc exemplo discrimen „ illud probatur.

Utilitatis alicujus causa, vel ut gravia incommoda vitentur] " Ex his enim rationi„ bus in modo allegatis exemplis jus gen„ tium a jure naturæ recessisse, putat. Sa„ nè, jus resistendi Principi, publicæ pacis, „ & ordinis causa, gentium consensu subla„ tum esse, ait *L.* 1. *c* 4 §. 2. *n.* 1; quia „ manere imperium, & majestas non potest,

si

„ si maneret resistendi licentia. *L.* 1. *c.* 4. „ §. 2. *n.* 3. Sed & jus arcendi a se injuriam, quod natura singulis competere, „ ait, institutis civitatibus, & judiciis ideo „ sublatum esse, docet, *quia civitas aliter* „ *finem suum consequi non posset. Nam si* „ *maneat promiscuum illud jus resistendi, non* „ *jam civitas erit, sed dissociata multitudo*, „ *d. c.* 4. §. 2. *n.* 1. Aliud exemplum, ubi „ ad vitandum grave incommodum a gentibus aliquid pro jure receptum esse ad effectum saltem externum, existimat, adfert Auctor in *L.* 3. *c.* 4. §. 3. *&* 4. Ait „ enim, gentes in bello jure Gentium solenni ideo eos, qui hostes suos vel ex injusta causa, vel ultra debiti, & pœnæ „ modum, occidunt, vel res eorum capiunt, „ pro homicidis, & furibus non habere; nec „ illis, licet in earum territorio deprehendantur, pœnas irrogare: quia periculosum „ est, inter duos populos de jure belli pronunciare. Add. *L.* 3. *c.* 6. §. 2. & *Dissert.* „ *Proœm. IV.* §. 20. *Dissert. Proœm. VIII.* §. „ 63. *seq.* Quæ fabula sponte sua corruit; „ quia jus Gentium non existit: adeoque „ bellum jure gentium solenne merum figmentum est. *Vid. dict. Diss. Proœm. IV.* „ §. 29. *seq.*

Quæ observatio quam sit necessaria] " Immo nullum usum, nullumque effectum „ hanc observationem habere, jam dictum „ est, & ulterius demonstrabitur in libro „ tertio. Jus naturæ potius incertum redditur hoc discrimine.

Quæ juris sunt stricte, ac proprie dicti] „ I. e, quæ repugnant, aut conveniunt affectui sociali. Unde jus hoc sociale vocat. „ *Vid.* §. 8. Id enim proprie, & stricte jus „ esse, ait. Tale autem jus naturæ, quod „ Grotius ex appetitu societatis, semoto deo, „ oriri statuit, non dari, illudque male jus „ proprie sic dictum vocari, demonstravimus in *Dissert. Proœm. I.*

Unde restitutionis obligatio oritur] " Nam „ ad jus sociale in *d.* §. 8. retulit alieni abstinentiam, & restitutionem alieni; quarum „ neutram ex jure sociali fluere, vidimus „ *ibidem.*

Et ea, quæ juris esse dicuntur, quia aliter agere cum alio aliquo recta rationis dictato pugnat] " Intelligit Auctor *jus* illud *naturæ laxius*, seu *naturæ humanæ*, quod „ explicavit supra §. 9, & quod ei non oritur ex appetitu sociali, sed ex dictato rectæ rationis, seu ex judicio recte conformato ad discernendum ea, quæ delectant, „ aut nocent: nam quæ huic repugnant, ea „ etiam naturæ humanæ repugnare, dixit *d.* „ §. 9. At jam demonstravimus, dictatum „ hoc rectæ rationis, quod sequitur ex judicio recte conformato ad discernendum „ ea, quæ delectant, aut nocent, jus non „ inferre, nec intuitu Dei: & perfectionum „ regulas, adeoque differentiam inter jus, „ & virtutem, ex aliis plane principiis petendam esse. *Vid. Dissert. Proœm. II. c.* 2. „ *Sect.* 5.

Aliquid jam & supra diximus] " *Vid.* §. „ 8. 9. *&* 10. Et latius eam explicat Auctor in *L.* 1. *c.* 1. §. 4. *& seq.*

AD §. 42.

COMMENDAT Auctor Aristotelem tanquam Philosophorum Principem: non tamen ubique se in ejus verba jurare, ait; sed Eclecticorum more ex qualibet secta vera saltem adoptare.

Aristoteles] " De vita ejus, moribus, doctrina, & scriptis *vid. Stanlej. de Philos.* „ *veterum part. V. c.* 1. *seq.* Equidem non „ defuerunt obtrectatores, qui Atheismi eum „ reum faciunt; *vid. Zigl. b.* sed ab hac suspicione merito cordatiores ejus interpretes, ipsum liberarunt. Quod vero mundum æternum statuerit, hoc ipsi commune fuit cum omnibus fere gentilibus, qui „ materiam æternam statuerunt, vel universum pro Deo coluerunt. Adeoque non magis, ac hi, inter Atheos referri debuisset.

Utinam tantum principatus ille] " Merito „ de hac tyrannide queritur Auctor: tanta „ enim fuit, ut quicunque a dogmate quodam recederet, pro hæretico haberetur; „ quod exemplo Abelardi probat *Bayle* voce „ *Abelard*: adde Eundem voce *Aristoteles.* „ Conf. *Lud. Vives in Augnst. de Civ. Dei L.* „ 8. *c.* 12.

Qui in nullius philosophorum sectam juraverant] " Et ideo Eclectici vocabantur, cujus „ sectæ auctorem faciunt Potamonem. Historiam Philosophiæ electivæ exposuit *Stanlej.* „ *de vit. vet. Phil. part. ult. f.* 1205.

„ *Non quod eis assentirentur, qui nihil percipi posse dicebant*] " Quos Pyrrhonistas vocant, a Pyrrhone: cujus vitam, doctrinam, „ & scripta recenset *Stanlej. in hist. Phil.* „ *Part. X. p. m.* 918. *seq* Sceptici quoque „ dicti sunt a σκεπτέω, quod dispicerent semper

„ per, numquam reperirent. Stanl. *d. l. f.* „ 919. *Gell. noct. Att.* 11. *c.* 5. & *Tesm. h.* „ Tres autem gradus Scepticorum bene di- „ stinguendi sunt. *Quidam* enim omnia in- „ certa esse, ajunt, ratione existentiæ: ne- „ gant, nimirum, certas rerum veritates; „ ajunt, omnia posse esse, & non esse; „ indeque dubitant quoque an existat Deus. „ *Quidam* veritates rerum per se certas es- „ se, affirmabant, at non constare de mo- „ do: indeque propter imbecillitatem intel- „ lectus humani nihil certi de modo exi- „ stendi asseri posse, tradunt; quo quidam „ referunt philosophiam Socratis, qui de „ omnibus rebus ita disputavit, *ut nihil af-* „ *firmet, ipse refutet alios, nihil se scire di-* „ *cat, nisi id ipsum. Cic. Ac. qu.* 1. 4. *Qui-* „ *dam* denique sunt, qui de omnibus qui- „ dem dubitandum esse, ajunt, non quia „ negant existere rerum veritates, vel quod „ putent modum existendi semper incertum „ esse: sed ut remotis omnibus præjudiciis, „ quæ sensus movere possunt, ad veritatem „ tandem perveniant, de qua dubitari nequit; „ & qua posita, singulas veritates per ne- „ cessariam consequentiam deducunt, adeo- „ que & veritatem rerum, & modum exi- „ stendi demonstrant. Hanc viam iniit Car- „ tesius, male proinde inter scepticos rela- „ tus. Is enim ut se a præjudiciis, & sen- „ suum fallacia liberet, per modum suppo- „ sitionis de omnibus dubitat donec ad cer- „ tam veritatem pervenerit, de qua dubita- „ ri nequit; indeque principii loco ponit, „ *Dubito ergo sum*: de existentia ergo sui „ non dubitat, quia si non existeret, dubi- „ tare non posset. Hac ergo veritate detecta „ aliæ veritates per necessariam consequen- „ tiam, & ultro sequuntur.

Sed quod nullam esse sectam] " Apud hos „ in proverbium abit: *amicus Plato, amicus* „ *Socrates; sed magis amica veritas.* Cæterum „ de Eclecticorum philosophandi methodo, „ & doctrina, vide *Stanlej. vet. phil. part.* „ *XV. f.* 1218. *Conf. Tesm. h.*

Id vero, existimabant nihil esse aliud, quam vere christianam tradere disciplinam] Argu- „ mentum veterum Christianorum erat, om- „ nia moralia, quæ docuit Christus, etiam „ veteres Philosophos docuisse. *Grot. h. not.* „ 97. *add. Petr. Nunnesius de studio Philo-* „ *sophico c.* 2 *n.* 9. & *Auctor de l'histoire* „ *de la philosophie payenne.* Clemens Alexan- „ drinus *Lib.* 1. *Strom. pag. m.* 188. ait: „ *quas ex uno aliquo Philosophorum deriva-* „ *re non liceret veritates, ex omnibus conqui-* „ *sivere, ut ita terram præpararent bono Evan-* „ *gelii semini recipiendo.*

Grotii mentem explicat Lactantius *Instit.* „ *Lib.* 7. 7. *Docemus*, inquit, *nullam sectam* „ *fuisse tam deviam, neque Philosophorum* „ *quemquam tam inanem, qui non viderit* „ *aliquid ex vero. Sed dum contradicendi stu-* „ *dio insaniunt, dum sua etiam falsa defen-* „ *dunt, aliorum etiam vera subvertunt, non* „ *tantum elapsa illis veritas est, quam se quæ-* „ *rere simulabant, sed ipsi eam potissimum* „ *suo vitio perdiderunt. Quod si exstitisset ali-* „ *quis, qui veritatem sparsam per singulos,* „ *per sectasque diffusam, colligeret in unum,* „ *ac redigeret in corpus, is profecto non dis-* „ *sentiret a nobis .... Quare incredibilis est* „ *error illorum, qui cum aliquam sectam pro-* „ *baverint, eique se addixerint, cæteras dam-* „ *nant tanquam falsas, & inanes.*

Ad §. 43.

Et *Platonici nonnulli*] " Platonici hoc „ inprimis vitio verterunt Peripateticis, quod „ quantitate potius, quam qualitate, medio- „ critatem illam, in qua virtutem ponebant, „ distinguerent; sic enim ad vitium abire, „ qui nimium virtuti, aut honesto addictus „ esset. *Vid. Zigl. h.* & *Heins. de Stat. Hor.* „ *Lib.* 2.

Quod ille naturam virtutis in mediocritate affectuum, actionumque posuerit] Exemplum dissensus Auctoris ab Aristotele hic affertur circa celebrem quæstionem, *an virtus in medio aliquo inter excessum, & defectum consistat*? Merito id negat Grotius: sed rationes ejus non satisfaciunt; in quo enim natura virtutis consistat, non addit. Dicimus igitur, virtutem in perfectione, cujus unica norma Deus est, consistere: quo major igitur perfectio, eo virtuosior quis est. Adeoque verus non datur excessus in virtute; sed si a virtute receditur, vitium semper consistit in defectu perfectionis: nulla ergo ratione constitui in mediocritate potest. Neque verum est, singulas virtutes duo vitia opposita habere. res ipsa id docet: nam 1. aliquando virtus saltem unum vitium oppositum habet in defectu, nullum in excessu. 2. Aliquando duo vitia opponuntur virtuti: neutrum autem vitiorum ut excessus opponitur, sed ut defectus. 3. Aliquando plura sunt opposita uni virtuti, quam duo vitia. Denique &

& 4. plures dantur virtutes toto cœlo diversæ, quæ eadem vitia opposita habent.

Ad I. pertinet *justitia*, cujus vitium unicum oppositum est defectus juris, seu injuria: adeoque ibi excessus non datur; & ipsum illud brocardicum, *Summum jus summa injuria*, non excessum juris indicat, sed defectum justitiæ.

Ad II. referri potest *cultus Dei*, quæ virtus duo vitia opposita habet, superstitionem, & Atheismum; utrumque vitium autem defectum cultus infert. Sane, de Atheismo constat, ibi peccari in defectu: sed idem quoque asserimus de superstitione. Nam is, qui superstitiose colit Deum, eum non nimium colit (quia satis coli nequit), sed cultu perverso, indeque peccat in defectu: adeoque exemplum hic est virtutis, cui duo vitia opponuntur, quæ utraque defectum perfectionis inferunt; quod argumentum auctor §. *XLV.* latius persequitur.

Ad III. pertinet *modestia*, cui non duo, sed plura vitia opponuntur: jactantia, impudentia, arrogantia, contemtus aliorum, &c.

Ad IV. referimus *liberalitatem*, & *parsimoniam*, utraque enim hæc virtus media est inter prodigalitatem, & avaritiam: adeoque verum non est, unamquamque virtutem propria sua latera, seu vitia opposita, habere.

Altera ratio, cur virtus non in mediocritate consistat, desumitur ab erroribus, qui cumulatim ex eo principio sequuntur; quos Auctor duobus §§. notat, & de quibus jam plenius agetur.

Ut & virtutes diversas, puta liberalitatem, & parsimoniam, in unam compingeret] Hic primus error Aristotelis. Cum enim videret verum non esse, unamquamque virtutem propria sua latera habere: sed duas virtutes diversas eadem vitia opposita habere, uti liberalitas, & parsimonia; eo delapsus est, ut utramque virtutem unam, eandemque esse asseruerit: quod proinde merito improbat Grotius.

Additio.

„ Neque sufficit, quod ad defensionem „ mediocritatis affert Gronovius, parsimo„niam non esse speciem diversam a libera„litate, sed saltem alteram ejus partem, „ vel officium: liberalitatem enim consiste„re in erogando parce, seu frugaliter. Nam „ revera diversæ sunt partes, & proprio no„mine distinctæ virtutes: *parsimonia* enim „ virtus in eo consistit, ne liberalitatis ra„tionem impediat; *liberalitatis* autem, ne „ parsimoniæ fontem exhauriat. Adeoque ille „ non parcet, qui erogat: & ille non ero„gat, qui parcet.

Et veritati daret opposita minime ex æquo respondentia] Hic *secundus* error est Aristotelis, qui ut mediocritatem suam defendat, virtuti *veritatis* duo vitia opponit, quæ ei plane non respondent, unde ab Auctore merito reprehenditur.

Additio.

„ Gronovius ut caussam Aristotelis tueatur, „ peculiarem excogitat veritatis definitionem, „ veritati parum convenientem. *Veritas* enim „ ei est virtus, qua quis præ se fert ver„bis, & factis id, quod est, & esse debet, „ indeque concludit, si plus præ se fert, „ esse *jactantiam*; si minus, *dissimulationem*. „ At 1. vera non est illa definitio; nam *ve„ritas* per se res indifferens est, & consistit „ in congruentia dictorum, & factorum. Ea „ autem *aliquando* ad justitiam pertinet, si „ de jure tertii agitur: *aliquando* virtutem „ præ se fert, uti si quis interrogatus verita„tem in sui præjudicium dicit, ne menda„cii accusari possit: *aliquando* vitium, si „ consiliarius secreta consilii divulget, si quis „ convitium, quod verum est, dicat &c. „ Adeoque admitti non potest, veritatem „ semper virtutem esse. Sed & 2. si veritas „ pro virtute sumitur, verum non est, vitia „ ei opposita esse *jactantiam*, & *dissimulationem*. Si quis enim *jactanter* nimis suas „ extollit actiones, hæc jactantia non veri„tati opponitur (nam assertio vera esse po„test), sed modestiæ. *Dissimulatio* vero non „ semper vitium est, sed si jus alterius non „ læditur, est res indifferens, imo & virtus „ esse potest. *Vid. infra L. 3. c. 1. §. 8.* Ex „ quibus 3. sequitur, unum tantum veritati „ oppositum esse vitium, scil. mendacium, „ quo jus alterius læditur; quod proinde in„fert defectum perfectionis.

Et quibusdam rebus vitii nomen imponeret] Hic *tertius* est error Aristotelis, qui virtutem in medio ponens sæpius vitia sibi opposita fingit, quæ per se vitia non sunt. Etenim plures sunt actus per se indifferentes, sed qui incidere æque in virtutem, ac in vitium possunt. Sic v. g. *contemtus voluptatis*, & *honorum*, vitium est in eo, qui eas voluptates negligit, quibus animus, & valetudo firmatur; qui opes negligit, quibus aliis

aliis benefacere potest; si honoribus præfert sordidum vitæ genus. At idem *contemtus* virtus est in illis, qui negligunt voluptates illicitas, qui honores, & opes contemnunt, ne iis corrumpantur. &c. Ita *ira* quoque res indifferens est; sæpius enim in virtutem degenerat: nam Deus quoque irasci dicitur 2. *Cor.* 7. *v.* 11; & in Sacris laudatur is, cujus ira in delicta, & improbos se effundit. Unde in *l.* 2. §. 3. *ff. ad leg. jul. de adult.* & *l.* 29. *ff. eod* dicitur, maritum debere irasci &c. At eadem ira sæpius in vitium deflectit. His addimus *constantiam*, quæ in delictis vitium est, in rebus licitis virtus. De *veritate* idem jam asseruimus, eam in vitium degenerare posse. Et de *simulatione* diximus, eam aliquando virtutem, aliquando vitium inferre. Conf. *Disp. nostram de simulat.* §. 10. & *seq.*

Additio.

„ Gronovius, Aristotelis causam defensu-„ rus, ait, eum non intelligere *contemtum* „ *voluptatum*, *opum*, & *honorum*, & sic „ nec *iram*, quatenus hic contemtus ex ra-„ tione oritur: sed quatenus ex feritate, & „ stupiditate originem ducit. At vel ex hac „ sola responsione apparet, fateri asseclas A-„ ristotelis, contemtum, iram &c. esse res „ indifferentes, ac non nisi abusu in vitia „ degenerare: indeque proprie opposita non „ esse virtuti; neque ideo vitia esse, quia in „ excessu peccatur, sed quia a perfectione re-„ ceditur.

A D §. 44.

Hoc *fundamentum*] Quasi natura virtutum in mediocritate affectuum, & actionum posita sit.

Vel ex justitia apparet] Hic *quartus* est error Aristotelis, qui cum videret, medium in justitia non dari, neque excessum in justitia inveniri, fingit aliquam mediocritatem bonorum, & justitiam ponit medium inter plus, & minus. Respondet his Grotius 1. Aristotelem nimium, & parum referre saltem ad *res*, circa quæ justitia versatur, non ad justitiam ipsam, quæ in habitu, & affectu consistit; indeque ait, Aristotelem desilire de genere ad genus. 2. Minus, suo accipere esse aliquando vitium ab accidenti, si quis *sibi*, & *suis* debeat; sed cum justitia id non pugnare, quæ tota consistit in *alieni* abstinentia. At cum hæc obscura admodum sint, respondemus 3. falsum esse, justitiam esse medium inter nimium, & parum, utpote cum in mea potestate sit de bonis meis pro lubitu disponere; unde nunquam injuriam facio, si alii de meo plus tribuo: nec alter unquam injuria agit minus accipiendo. Salva enim justitia aliquis plus dare, alius minus accipere potest. Tota igitur virtus justitiæ consistit in abstinentia alieni; neque hic excessus fingi potest, quia nimium ab alieno abstinere non possum.

Additio.

„ Gronovius his regerit, duo esse media; „ Geometricum, seu *rationis*, & arithmeti-„ cum seu *rei*. In *justitia*, ait, esse partim „ medium *rationis*, sive Geometricum, par-„ tim *rei*, sive arithmeticum. Sed in *cæteris* „ *virtutibus* esse medium *rationis*, sive Geo-„ metricum. Unde concludit, Aristotelem „ non desilire de genere in genus, sed tan-„ tum dare explicationem & distinctionem „ terminorum. Fateor me non intelligere „ mentem Gronovii. Res clara est, nec tot „ subtilitatibus indiget. Dictum enim est, „ uti omnem virtutem, ita & justitiam, in „ perfectiune consistere; adeoque eum de-„ mum justum dici, qui constantem, & per-„ petuam voluntatem habet jus suum cuique „ tribuendi. Unde sponte sequitur, excessum „ hic non dari, adeoque vitium, quod ha-„ ctenus opponi posset, non existere: nemo „ enim nimis justus esse potest; uti bene „ Seneca *de vit. beat. C.* 13. *In virtute non* „ *verendum ne quid nimium sit.* Plinius ait: „ *non vereor, ne in amore modum excesse-* „ *rim; neque enim periculum est ne sit ni-* „ *mium, quod debet esse maximum. l.* 8. *Ep.* „ 24. *Conf. Sen. de ira l.* 1. *c.* 13. Totum „ igitur vitium oppositum justitiæ consistit „ in defectu, scil. in injuria. Neque obstat „ effatum Ecclesiastis *cap.* 7. *v.* 16. *Non esto* „ *justus nimium neque sapere tibi videtor* „ *amplius* &c. Nec non Brocardicum illud: „ *summum jus summam esse injuriam*; & „ *bonum incremento posse fieri malum. Sen.* „ *l.* 1. *de Ira c.* 13. Nam hic ipse excessus „ hic rigor intempestivus judicis, ideo in „ vitium abit, non quia nimium justus est, „ sed quia a justitiæ ratione deflectit.

Cui oppositum nimium, & *parum*] „ Justi-„ tiam enim in æqualitate constituit Aristote-„ les: injustitiam autem in inæqualitate, „ si quis, nimirum, vel plus, vel minus „ suo habet. *Vid. l.* 2. *c.* 12. §. 8.

Cum

Cum in affectibus, & sequentibus eos actionibus invenire non posset] " In voluntate „ enim, affectu, & habitu jus suum cuique „ tribuendi, excessus concipi non potest.

In rebus ipsis, circa quas justitia versatur, utrumque quæsivit] " Nimirum, in commu„tatione rerum: nam ibi tantum plus, vel „ minus esse statuit. *Dict. c.* 12. §. 8.

Quod ipsum primum est desilire de genere in genus alterum] " Genus enim, de quo „ Aristoteli quæstio est, in eo consistit, *quod* „ *natura virtutis in mediocritate affectuum,* „ *actionumque posita sit.* Ab hoc genere hic „ desilit in aliud genus; in *justitia* enim na„turam virtutis, non in mediocritate *affe*„*ctuum*, actionumque ponit (in his enim „ nimium, & parum invenire non potuit), „ sed in *rebus*, circa quas justitia versatur.

Deinde minus suo accipere, potest quidem adventitium habere vitium ex eo, quod quis pro rerum circumstantiis sibi, ac suis debeat] „ Sensus est, quod si minus accipiendo quis „ suum temere jactat, eoque efficit ut vel „ ipse indigeat, vel liberi ejus, &c. vitium „ hoc quidem sit, sed saltem adventitium; „ non autem excessus justitiæ: quia is, qui „ suum jactat, nihil alieni tenet, adeoque „ justitiæ fines non excedit.

At certe cum justitia pugnare non potest] „ Adeoque *minus suo* accipere, non est op„ positum justitiæ.

Quæ tota in alieni abstinentia consistit] „ Inter omnes enim virtutes sola justitia cir„ca aliena versatur. *Cic. l.* 1. *de Offic.*

Quod adulterium ex libidine, cadem ex ira] Hic *quintus* est error Aristotelis, qui cum non potuerit medium invenire inter majus, & minus, circa adulterium, quod ex libidine fit, & cædem, quæ ex ira; statuit, hæc proprie ad justitiam non pertinere, sed ad Ethicam. Negat id Grotius; & omnino justitiæ ea vindicat, quia injuria omnis in usurpatione juris alieni consistit, sive illa ex ira, sive ex libidine proveniat: indeque omnia hæc incitamenta jure reprobari, ait, quia iis violatur humana societas &c.

Additio.

„ Gronovius negat, eam Aristotelis fuisse „ sententiam; & potius asserit, eum hæc vi„tia non tantum ad justitiam universalem, „ sed & ad justitiam particularem retulisse. „ An jure, an injuria Aristoteles accusetur, „ vel excusetur, parum interest. Nam, po„sita quoque sententia Gronovii, certum „ est etiam in *adulterio ex libidine, & cade ex ira commissa*, semper peccari in de„fectu, quia jus suum cuique non tribui„tur.

Quam alieni usurpationem] " Quæ in alle„gatis vitiis consistit in violatione thori, „ & privatione vitæ: adeoque in violatione „ juris alieni.

Nec referat an ex avaritia] " I. e. ob lu„ crum.

An ex libidine, an ex ira, an ex imprudente misericordia &c.] " Actio enim, quæ „ ex tali affectu sequitur, repugnat justitiæ, „ quia jus alienum turbat.

Hoc vero justitiæ proprium est] " Duo hic „ errat Auctor. 1. Quod ex illis incitamen„tis humanam societatem violari putet. 2. „ Quod id justitiæ proprium esse, dicat, „ non violari societatem humanam. Nam „ nec dari humanam societatem, probavi„mus in *Dissert. Proœm. I.* §. 46. nec justi„tiam consistere in non violanda societate „ humana (qualis non existit), sed in jure „ suo cuique tribuendo, diximus Diss. Pro„œm. XII. §. 49, *& seq.*

A D §. 45.

S A D *hoc non ideo, quod sit virtuti omni proprium*] " Auctor hic respondet ad du„bium, *quod tamen virtutes aliquando af*„*fectus nostros moderentur.* Hoc enim non „ sequi, ait, ex natura perfectionis, cujus „ ratio aliquando in medio, aliquando in „ summo, aliquando in neutro consistit. Ra„tionem enim aliquando certos fines præ„scribere, uti in liberalitate, parsimonia &c. „ aliquando vero ad summa incitare, ut in „ justitia, cultu divino &c.

Quia recta ratio, quam virtus ubique sequitur] " Nam virtus Auctori nihil aliud est, „ quam judicium recte conformatum ad æ„stimanda ea, quæ delectant, aut nocent. „ *Vide supra* §. 9.

Superstitio enim non eo peccat, quod Deum nimium colat] Hoc solo argumento tota mediocritas Aristotelis evertitur. Si enim omnis virtus in medio aliquo inter excessum, & defectum consisteret, necessario sequitur, in religione quoque, & in odio peccati, duo opposita vitia ponenda esse. At certum est, neque satis coli Deum, neque peccata nimium odio haberi posse.

Additio.

„ Gronovius ut hic quoque *medium* inve-„ niat, ait, Deum fatis coli non posse cul-„ tu recto, & hactenus non dari excessum; „ sed actionem humanam, per quam exerce-„ tur cultus, excedere modum, & in ex-„ cessum degenerare posse: adeoque excedi „ posse in adeundo templum, in flectendo „ genua, orando supinis manibus, Eleemo-„ synas ostentationis gratia dando, abstinen-„ do a rebus non prohibitis &c; unde in-„ fert, religionem mediam esse inter super-„ stitionem, & impietatem. Verum hi actus „ humani aut ex animo, totoque corde fiunt, „ & tum non sunt vitiosi, neque iis pecca-„ tur sive in excessu, sive in defectu: aut „ non pia intentione fiunt, tunc impietatem „ inferunt; adeoque ibi peccatur non in ex-„ cessu, sed in defectu; neque nimium hic „ colitur Deus, sed perverse colitur.

Vere igitur a Gellio dictum] "Noct. Att. l. „ 4. c. 9. Cui adde auctoritates §. præc. lit. „ 6. allegatas.

Sed cum ea libertate, quam ipse sibi in suos magistros] " Notum enim est Proverbium, „ quod ipse passim repetiit: *Amicus Socrates,* „ *sed magis amica est veritas.* Et alibi: *non* „ *aeque Socratis attendenda sunt dicta, quam* „ *veritati studendum. Apud Stanlej. Hist.* „ *Phil. part.* 5. *f.* 413. Unde in *Eth. Lib.* „ 1. *c.* 4. ait: *cum enim & viri illi (a qui-* „ *bus præconceptas opiniones accepimus), &* „ *veritas in pretio nobis sit, religio tamen po-* „ *stulat, veritatem ut præferamus.*

A D §. 46.

AUCTOR historiæ usum laudat, utpote quæ suppeditat & facta (ex quibus usum, & consuetudinem gentium, adeoque jus gentium secundarium inferri, ait), & judicia proborum Auctorum. Sed tantum habent probabilem auctoritatem, & accedunt probationi juris.

Et exempla suppeditant, & judicia] *Exempla* sunt ipsa facta; *judicia* autem sunt Prudentum sententiæ de illis factis.

Ideo Græca, & Romana] " Apud hos „ enim solos humaniores litteræ floruere, „ unde reliquas gentes omnes barbaras vo-„ carunt. *Vid. Liv. præf. & Thucyd. L.* 1, „ *Sallust. in Cat.* 8. Intelligenda autem sunt „ tempora apud Romanos ante annum ab U. „ C. 600, i. e. ante bellum Punicum tertium „ Apud Græcos ante bellum Peloponensia-„ cum. Vid. *Gron. h. Thucyd. l.* 3. *c.* 110.

Judicia] " Scil. Prudentum de exemplis, „ & de factis. Casum vide *l.* 2. *c.* 18. §. „ 4. *n.* 3.

Ut diximus, aliquo modo] " Si scil. res „ ex certis principiis certa argumentatione „ deduci potest. *Vid. supr.* §. 40.

Jus vero gentium non est, ut aliter probetur] " Auctor supra declaravit, quod si ex „ certis principiis, certa argumentatione „ causa universalis, propter quam plures „ idem affirmant, deduci non possit, inde „ necessario sequatur esse jus gentium vo-„ luntarium *Vid.* §. 40. At sæpius jam di-„ ctum est, non dari jus gentium volunta-„ rium, adeoque frustra de ejus probatione „ quæri. *Vid. Dissert. Proœm. IV.*

A D §. 47.

„ AUCTOR usus quoque est Poëtis, & „ Oratoribus: at parum iis tribuit auctori-„ tatis. Poëtis enim mentiri licere, antiquis „ jam creditum est. *Plin. l.* 6. *ep.* 22. & *L.* „ 9. *ep.* 33. *August. de Civ. Dei L. c.* 4. & „ *L* 2. *c.* 14. *Ovid L.* 3. *Amor.* 12. *La-* „ *ctant.* 2. 10. Oratorum vero officium est „ ut persuadeant, sive vera res sit, sive fal-„ sa. *Gell. Noct. Att. L.* 1. *c.* 6. ibi: *Aliter* „ *Censor loqui debet, aliter Orator. Rhetori* „ *concessum est sententiis uti falsis, audaci-* „ *bus, subdolis, captiosis, si modo verosimi-* „ *les sint, & possint ad movendos hominum* „ *animos astu irrepere.* Add. *Lact. de Inst. c.* „ 14. & Cicero *pro Cornelio p.* 141. *Esse ora-* „ *toriæ calliditatis*, ait, *ut, cum opus sit,* „ *iisdem rebus ab utraque parte, vel a con-* „ *trariis utantur.*

„ Verum id tam crude sumi non debet. „ Sane, *Oratores* quoque veram sæpius cau-„ sam defendunt, unde spernendæ eorum „ rationes non sunt; etsi negari nequeat, „ caute judicia eorum arripienda esse. Poë-„ tis, præsertim antiquis, multa tribuit B. „ Parens: eosque primos justitiam docuisse „ homines, probat in *Orat. de progressu ju-* „ *ris Europæi*. Verba ejus hæc sunt.

Primum fuere in Græcia viri sapientissimi, juris humani, divinique periti, iidemque, quod magis mirandum, Poëtæ; qui cum ratione non possent, cantu, & carmine subigere agrestes, efferatosque hominum mores, aggressi sunt. Apparebat iis satis, homines ad omnem

omnem vim rationis penitus obtorpuisse, & diuturnæ barbariæ consuetudine duratas eorum mentes nimium occalluisse, quam ut monitis cederent. Feritas quippe quid est aliud, quam sensuum obsequium, & cupiditatum, libidinumque nullis legibus coërcita licentia. Hac nihil homini gratius: ut ex adverso legibus, quæ jugum, frenosque iis imponunt, nihil gravius. Quæ itaque spes erat, homines summæ jucunditatis usum cum summæ molestiæ fastidio permutaturos, & voluptatum suarum consuetudine tali pretio cessuros esse? Saluberrimo itaque consilio viri isti prudentissimi sensum sensu vincere, fixosque animis feritatis stimulos cantûs, carminumque concentu evellere; & ita, quibus adeo inescati, fascinatique erant, voluptatum illecebras alia exquisitiore modulorum suavitate, venustateque expellere moliti sunt. Ostentarunt igitur, justitiam non minus terribilem, præceptisque tetricam, sed scatentem vera felicitate, & affluentem bonorum omnium ubertate, ac copia; non supplicia ejus, sed præmia; non vincula sed decora, & commoda; non severitatem sed pulchritudinem: ut non compulsi homines, sed laudibus ejus allecti inflammatique, manus darent. Hoc autem non potuit felicius fieri, nec major justitiæ gratia, venustasque conciliari, quam carmine: quæ causa est, cur sapientes illi haud mediocrem operam, curamque in Musicis, & carminibus consumerent. Non ergo Poëta sapientiam, sed sapientes Poëticam, Musicamque sectati sunt, ut quos legibus adstringere non poterant, eorum studia cantu, versuque accenderent. Qua re effectum est, ut non homines modo in his studiis, sed & ipsa hæc studia, artesque inter homines admirandum in modum adeo tum excellerent.

Hoc remedio fluere, & liquescere cœpit, qui hominum animos obduxerat, stupor, & hebescere, qui iis insidebant, feritatis quasi aculei; humanumque illud ingenium, quod ad omnem tractationem obriguerat, blandiori fidium tactui concessit, carminumque gratia emolluit. Inter hos sapientes antiquissimus, & clarissimus omnium maxime celebratur Orpheus, qui cum & ipse juris sciens, & ab Ægypto, in quam profectus legitur, edoctus esset, non sylvas tantum, & feras, sed ipsum Ditem, inferosque (per quos affectuum, perturbationumque in homines regnum significasse veteres, constat) cantu demulsisse dicitur: ejusdemque Musæ, & ætatis Viri ab Asia eruditi, Linus, Musæus, aliique, ab iisdem studiis commendantur. Hinc est, quod primi omnium scientiarum in Europa auctores, primi legumlatores, Poëtæ fuerint; omnisque Theologia Gentilis, i. e. de Deo, Deique voluntate (quæ omnem justitiæ paginam facit) tractatio, carminum integumentis latitet. Hinc tantum antiquorum vatum nomen, tanta artis hujus admiratio. Non itaque fabulis justitiæ Europææ cunabula repeto, natalesque arcesso; non vana, non incerta refero: sed nota, & constanti totius antiquitatis per Europam fide, fama, consensu tradita. Quid multis? fidem ejus rei facit tota, quæ hodieque superest, gentilium Mythologia, ipsaque sacrorum arcana ratio ex Poëtis, eorumque sensu mystico hausta. Quin id firmat universa quasi rei litterariæ constitutio, cui præfecerunt veteres Græci Apollinem, Musasque, qui iidem carminibus præsunt: atque adeo litterarum quasi regnum penes Poëtas esse voluerunt.

Sed & graviter rem totam depingit Horatius cum ita de Orpheo canit: (de arte Poet. c. fin.)

> Sylvestres homines sacer, interpresque Deorum
> Cædibus, & victu fœdo deterruit Orpheus;
> Dictus ob hoc lenire tigres, rapidosque Leones.
> Dictus & Amphion, Thebanæ conditor arcis,
> Saxa movere sono testudinis, & prece blanda
> Ducere quo vellet. Fuit hæc sapientia quondam,
> Publica privatis secernere, sacra profanis:
> Concubitu prohibere vago: dare jura maritis:
> Oppida moliri: leges incidere ligno.
> Sic honor, & nomen divinis vatibus, atque
> Carminibus venit. ——— ———
> . . . .
> ——— ——— dictæ per carmina sortes:
> Et vitæ monstrata via est. ——— ———

Ad §. 48.

Auctor ait, se usum esse sacris libris, scil. bibliis utriusque fœderis: at distinxisse antiquam, & novam legem. Ubi rejicit eos, qui legem Mosis pro jure naturæ venditant; & eos, qui legem Mosis per novum fœdus sublatum ajunt.

Librorum, quos a Deo afflati homines aut scripserunt, aut probarunt] " Intelligit libros veteris, & novi testamenti; a quibus excludit apocryphos, utpote quos a Deo afflati homines non approbaverunt.

Auctoritate sæpe utor] " Nam ex his libris probat *jus divinum voluntarium universale*, quod ter humano generi publicatum esse,

„ statuit. Cum verò his libris ipsum jus na- „ turæ contineatur, facile constat, fictum „ aliquod jus voluntarium universale, quale „ non existit, ex dictis libris inferri non pos- „ se. *Vid. Dissert. proœm. III.* §. 13.

Cum discrimine antiquæ, & novæ legis] „ In Dissertatione proœmiali tertia *Cap.* 1. „ *Sect.* 3. varias opiniones de discrimine „ utriusque legis examinavimus. *Alii* enim „ ajunt, Servatorem novam legem condidis- „ se, & veterem abrogasse; adeoque post „ novi fœderis tempora nullum antiqui fœde- „ ris usum esse, *ibid.* §. 41. *Alii*, in utra- „ que lege nihil statui putant, nisi quod sit „ juris naturalis, exceptis præceptis creden- „ di, & sacramentorum, *ibid.* §. 43. (Quod „ omnino verum est; Servator enim saltem „ interpretem agit legum Mosaicarum, seu „ juris naturalis, uti mox explicabimus) „ *Alii* ajunt, Servatorem legibus Decalogi „ aliquid addidisse, adeoque novam legem „ antiquæ junxisse, *ibid.* § 44. Atque hanc „ sententiam Grotius adoptavit; ac ex hoc „ fundamento statuit 1. Servatorem multa „ prohibere, quæ Moses permisit. 2. „ Servatorem virtutes a Mose præceptas ma- „ jori sanctimonia exigere, *d.* §. 44. *n.* 4. „ & 5. & *n.* 15.

„ At verius est, Servatorem esse saltem „ interpretem legum Mosaicarum. Mosis enim „ leges, quatenus morales sunt, duo con- „ tinent. PRIMUM Officia hominum erga „ Deum: Moses enim non tantum legem „ dixit ut unusquisque alteri jus suum tribuat; „ sed & ut illud tribuat pia intentione: & „ præterea, ut perfectiones divinas imitetur, „ i. e. perfecté agat. At *de priori* legis parte „ magis sollicitus fuit, illamque pœnis tem- „ poralibus munivit, quia ad securitatem ci- „ vitatis sufficere ei videbatur, hominem ab „ homine tutum esse, jus suum cuique „ tribuendo. *Alteram* legis partem sub præ- „ ceptis suis quidem comprehendit (jussu „ enim Dei eas tulit, qui non nisi perfectis- „ simo modo velle potest): at non eodem ri- „ gore, ad animum, piamque intentionem „ respexit, nec ejus defectum, aut negle- „ ctum præceptorum virtutum, formidine „ pœnæ coërcere voluit; tum quia securita- „ ti civitatis præcipue prospiciendi animus „ erat, tum quia magistratus de puritate „ animi judicare nequit. Atque hinc Israëlitæ „ actus perfectionis citra metum pœnæ omit- „ tere potuerunt; Moses enim hanc juris na- „ turalis partem conscientiæ civium reli- „ quit.

„ Hæc impunitas ansam Judæis dedit cre- „ dendi, sufficere juxta verba legis vivere; „ præterea autem ad obtinendam salutem „ nihil requiri. Servator errorem hunc Ju- „ dæis ob oculos posuit, ipsosque salvos „ esse non posse, docuit, nisi justi essent „ amore justitiæ, & nisi perfectiones divinas „ imitarentur. Quæ prolixe a nobis exposita „ sunt in *Dissert. Proœm. III.* §. 51.

„ Quod autem lege Mosis etiam ea, quæ „ perfectionis sunt, comprehendantur, ap- „ paret ex summa præceptorum Mosis: *Dili- „ ge Deum ex toto corde, ex tota anima, & „ ex omnibus viribus; proximum autem sicut „ te ipsum.* Deut. *V.* 5. *seq.* Levit. *IX. v.* 5. „ & 18. Quod & rationibus probavi *dict.* „ *Diss. Pr. III.* § *fin. n.* 6.

„ Sed & alii Legislatores, etsi ea, quæ „ honestatis sunt, pœnis non coërceant, „ leges suas perfectissimo modo statuere so- „ lent. JCti Romani jurisprudentiam defi- „ niunt, *divinarum, atque humanarum „ rerum scientiam, &c.* Per quam formulam „ intelligunt *sapientiam*; quæ vox omnes „ perfectiones complectitur: quod ex Cice- „ rone, aliisque philosophis, probat Lip- „ sius. Iidem JCti justitiam definiunt, *con- „ stantem, ac perpetuam voluntatem jus „ suum cuique tribuendi.* Prior pars definitio- „ nis omnibus virtutibus communis est; unde „ virtus Stoicis consentiens cum ratione, & „ perpetua vitæ ratio vocatur: certissimo in- „ dicio, justitiam virtutem esse, & omnes „ perfectiones sub illa definitione contineri. „ Sane, inter tria præcepta generalia juris „ quoque ponitur *honeste vivere.* Et regula „ specialis in jure Romano est, quod ea, „ quæ contra bonos mores sunt, nec facere „ nos posse credendum sit.

„ Discrimen igitur antiquæ, & novæ legis, „ quod Grotius proponit, admitti non po- „ test: vera differentia est, quod in veteri „ testamento magis jura inter homines conti- „ neantur; in novo fœdere autem, præter „ credenda, & sacramenta, magis jura, „ quæ inter Deum, & homines obtinent. „ *Dissert. Proœm.* §. 51. *seq.*

Antiquam legem sunt qui urgent pro ipso jure naturæ] „ Hoc omnino verum est quoad „ leges morales, quatenus securitati homi- „ num inter se prospiciunt. Præcepta vero no- „ vi

„ vi fœderis itidem sunt ipsum jus naturæ ; „ sed quæ magis perfectionum regulas re- „ spiciunt.

Multa enim ejus veniunt ex Dei voluntate libera] „ Non ex principiis internis ; ex *ap- „ petitu* nimirum *sociali*, & ex *humana na- „ tura.* Auctor ad hanc antiquam legem re- „ fert concubinatus , divortia , polyga- „ miam , &c. *L.* 1. *c.* 2. §. 6. *n.* 1. & 2. „ Sed male : nam concubinatus (perpetuus „ scilicet), polygamia plurium fœminarum , „ & divortia ex justa causa, nec lege Mosis „ nec lege Evangelii prohibentur ; divortia „ autem ex injusta causa , nec legibus Mosis „ permissa fuere. *Dissert. Proœm. III* §. 43.

Quæ tamen cum vero jure naturæ nunquam pugnant] „ Grotius rationem in *l.* 1. *c.* 1. „ §. *f. n.* 2. hanc reddit : *quia cum jus „ naturæ sit perpetuum , atque immutabile , „ non potuit a Deo , qui injustus nunquam „ est , quicquam adversus id jus præcipi.* At „ frustra hæc dicuntur : jus divinum morale „ ideo non pugnat cum jure naturæ , non „ quia diversa sunt , sed quia continet ipsum „ jus naturæ ; atque hinc mutari non potest ; „ quia id quod Deus semel voluit , nolle „ amplius non potest. *Dissert. Proœm. XII.* „ §. 61.

Et eatenus argumentum inde recte ducitur] „ Ita ut liceat civitatibus leges ferre ejus „ sensus , cujus sunt leges per Mosen datæ. „ *L.* 1. *c.* 1. §. 17. *n.* 3. At hæ leges non „ ideo justæ erunt , quia ad imitationem le- „ gum Mosis ; sed quia ad imitationem le- „ gum naturæ feruntur. Leges enim *Mosis „ morales* sunt ipsum jus naturæ : adeoque „ non errat qui leges fert ejus sensus , cujus „ sunt leges Mosis. Atque ex hac ratione ju- „ stitiam pœnarum capitalium Auctor probat „ *in L.* 2. *c.* 2. §. 5. *n.* 6. *seq.*

„ Quod ad *reliquas leges Mosis* attinet , „ nimirum , quæ jus Ceremoniale , & fo- „ rense spectant , verum omnino est , quod „ olim Mosis lege constitutum est , hodie „ quoque statui posse. Vid. *infr.* §. 17. *n.* 3 , „ ubi tres casus excipit , quos suo loco exa- „ minabimus.

Dummodo distinguamus jus Dei , quod Deus per homines interdum exequitur , & jus hominum inter se] „ Sensus est , quod civi- „ tates leges ferre possint ejus sensus , cujus „ sunt leges Mosis. Excipit autem casum , „ quando Deus *suum jus* per homines exe- „ quitur : quo pertinent præcepta Dei data „ Abræ de immolando filio ; Israëlitis de as- „ ferendis vasibus Ægyptiis ; & de exstir- „ pandis populis damnatis. *Vid. Dissert. „ Proœm. XII.* §. 61. §. 100. Ubi veram „ hujus rei rationem explicavimus.

Et hunc errorem] „ Quasi antiqua lex sit „ ipsum jus naturæ. Quod tamen vere ita se „ habere , probavimus. Vid. *Dissert. Proœm.* „ *III.* §. 44. 45. & 46.

Qui post novi fœderis tempora nullum anti- qui fœderis usum esse , putat] „ Quæ est sen- „ tentia quorundam Anabaptistarum : *Gron.* „ *h.* quos refutavimus *dict. Dissert. proœm.* „ *III. c.* 2. *Sect.* 3. §. 41. *Vid. Sixt. Senens.* „ *Biblioth. Sanct. Lib.* 8. §. *hæres.* 1. *&c.*

Tum ob id , quod jam diximus] „ Nimi- „ rum , quia leges illæ antiquæ veniunt ex „ libera Dei voluntate , cui nos subjici de- „ bere , intellectus ipse noster irrefragabili- „ ter dictat. *Vid. supr.* §. 12.

Tum quia novi fœderis ea est natura , ut quæ ad virtutes morum pertinentia præci- piuntur in veteri fœdere , eadem & ipsum , „ aut majora præcipiat] „ Legem enim Evan- „ gelii plus exigere , quam legem Mosis ; „ & virtutes a Mose præceptas majori nobis „ sanctimonia præcipi , putat : quod ex men- „ te Auctoris latius examinavimus in *Dissert.* „ *Proœm. III.* §. 44. *n.* 5. Simulque de- „ monstravimus , Mosen , si actus virtutis „ præcipit , eas semper perfectissimo gradu „ præcepisse : Servatorem autem leges non „ statuisse ; *ibid.* §. 46. *n.* 2.

Et hunc in modum usos testimoniis antiqui fœderis , videmus antiquos Christianorum Scriptores] „ Allegabant præcepta Mosis cir- „ ca ea , quæ ad virtutes morum pertinebant, „ certissimo indicio , post novi fœderis tem- „ pora adhuc usum fuisse antiqui fœderis.

Ad §. 49.

Commendat hic Auctor interpretes „ Hebræos : Ex quibus Seldenus om- „ nia , quæ ad hoc argumentum pertinent , „ compilavit , & jus aliquod naturæ , & „ gentium *juxta disciplinam Ebræorum* , „ formavit.

Qui & sermones , & mores patrios] „ Quo „ pertinent Maimonides in ductore dubitan- „ tium , Philo , & Josephus. Etsi igitur in „ dogmaticis parum proficere possint hi scri- „ ptores , in cæteris tamen utiliter adhiberi „ pos-

,, possunt: teste Osiandro *in not. b. Casaub.* ,, *Exerc.* 16. *n.* 15.

AD §. 50.

Novo *fœdere in hoc utor, ut doceam quid Christianis liceat*] ,, Nam inter jura ,, divina voluntaria, quæ ex libera voluntate ,, Dei fluunt, Auctor refert legem Evange-,, lii; unde solos Christianos inter se obliga-,, ri, ait. Vid. *Diss. Proœm. III. c.* 2. ,, *Sect.* 3.

Quod non aliunde disci potest] ,, Quia jux-,, ta hypothesin Grotii Servator in novo te-,, stamento demum novam hanc legem anti-,, quæ addidit. *Diss. Proœm. III.* §. 44.

Quid Christianis liceat] ,, Systema Aucto-,, ris de Lege Evangelii proposui in dicta ,, *Dissert. Proœm. III.* §. 39. *seq.* Et quo-,, modo illam a lege Mosaica distinguat, ,, demonstravi ibidem §. 44.

Quod ipsum tamen, contra quam plerique faciunt, a jure naturæ distinxi] ,, Grotius ,, sententiam eorum: qui statuunt, *in Evan-,, gelio extra præcepta credendi, & Sacra-,, mentorum, nihil esse, quod non sit juris ,, naturalis*, refutat in *Lib.* 1. *c.* 2. §. 6. ,, *n.* 1; ejusque duplicem rationem affert. ,, *I.* Quia lege Evangelii multa in vetitum ,, eunt ex Dei voluntate libera, in quibus ,, extra legem divinam nefas non apparet. ,, *L.* 1. *c.* 2. §. 6. *n.* 1. II. Quia in illa ,, sanctissima lege major nobis sanctimonia ,, præcipitur, quam solum per se jus naturæ ,, exigit. *Multa enim sunt* (verba hæc sunt ,, Auctoris), *quibus abstinere honestius esse*, ,, *dictat ipsa ratio; non tamen ideo statim ,, nefas in illis est, sed accedente lege Servato-,, ris illicita fiunt: atque hoc sensu ulterius ,, nos obligamur legibus Christi, quam jure ,, naturæ. L. I. c.* 2. §. 6. *n.* 2. At hæc ,, omnia gratis dicuntur. Demonstravi in ,, Dissertatione proœmiali III. §. 39. & *seq.* ,, in legibus Mosis æque, ac in præceptis Ser-,, vatoris, nihil inveniri, quod non sit ju-,, ris naturalis (ubi rationibus Grotii satisfe-,, cimus §. 43): & Servatorem tantum in-,, terpretem agere Legum Mosaicarum, i. e. ,, juris naturalis, *ibid.* §. 51; simulque, ,, quid occasionem præceptis Servatoris dede-,, rit, explicavi *dict.* §. 43. & §. *fin.*

Quam solum per se jus naturæ] ,, Sive so-,, ciale, sive laxius; legem enim Evangelii ,, multa etiam vetare, ait, quæ jure sociali ,, permissa sunt, *dict. Diss. Proœm. III.* ,, §. 44. *n.* 3: cui respondemus *ibidem.*

Si qua sunt, quæ commendantur magis, quam præcipiuntur] ,, Non enim omnia dicta ,, Servatoris leges esse, vel ex lege venire, ,, ait *L.* 1. *c.* 3. §. 3. *n.* 8, & 9. Unde ,, notat Christianos primorum temporum, ,, quod sæpius consilia divina pro præceptis ,, amplexi fuerint. *L.* 1. *c.* 2. §. 9. *n.* 4. ,, Cæterum jure Canonico quoque hæc distin-,, ctio commendatur in *c.* 14. *q.* 1. *c.* 3. ,, Conf. *Diss. proœm. III.* §. 44. *n.* 2. & ,, *n.* 8.

Ut a præceptis declinare, sciamus nefas, & pœnæ obnoxium: ad summa quæque contendere, generosi esse consilii] ,, Auctor in ju-,, re naturæ laxiori hujus distinctionis usum ,, commendavit; præcepta enim juris illius ,, naturæ ad eas saltem virtutes spectare, ait, ,, quæ aliis hominibus utilitatem afferunt: ,, reliqua virtutis præscripta quidem hone-,, sta esse, ait, sed non obligantia. *Supra* ,, §. 10. & *L.* 1. *c.* 1. §. 8. *n.* 1. Quod sy-,, stema uberius, & exemplis quoque, il-,, lustravimus in *Diss. Proœm. II.* §. 9. Ean-,, dem distinctionem repetit Auctor in lege ,, Evangelii (quæ ipsum est jus naturæ la-,, xius): nam hic quoque quædam præcipi ,, sub lege pœnæ, quædam saltem com-,, mendari, ait *d. l.* 1. *c.* 3. §. 3. *n.* 8. & 9. ,, & *c.* 2. §. 9. *n.* 4. At ex Dissertatione ,, proœmiali II. repetendum est, omnia ,, honesta, sive aliis hominibus utilitatem af-,, ferant, sive non, virtutum nomine com-,, prehendi, & ad perfectionum regulas per-,, tinere. Cum vero juris naturalis sit colere ,, Deum, ejusque perfectiones imitari; ne-,, cessario sequitur, homines obligari ad om-,, nia, quæ perfectionem sapiunt: *Dict.* ,, *Diss. II.* §. 9. §. 36. Hæc obligatio au-,, tem tantum est intuitu Dei, qui præmium ,, actibus perfectis destinatum, hominibus ,, minus virtuosis denegat, *ibid.* §. 37.

Et sua non cariturі mercede] ,, Quænam ,, sit illa spes præmii virtutibus propria, Au-,, ctor exposuit supra §. 11.

AD §. 51.

Auctor ad illustrandum novum fœdus commendat 1. Canones conciliorum, ex quibus constare, ait, quid lex divina præ-

præcipiat, aut quid saltem commendet. 2. Mores primorum Christianorum. 3. Auctoritatem patrum. Verum, in genere notandum est, parum subsidii ad instruendum ius naturæ in his inveniri, quia Præceptorem suum secuti, non juris, sed perfectionis saltem regulas tradiderunt.

Additio.

„ Grotius ex his subsidiis præcepta virtu- „ tum, quæ jus naturæ intuitu Dei consti- „ tuunt, illustrat. *Vid. Diss. Proœm. II.* §. 30. „ *seq.* Adeoque magni illa subsidia sunt mo- „ menti. Sane, magis interesse generis huma- „ ni hanc juris naturalis partem, quam jura „ inter homines addiscere, diximus in *Dissert.* „ *Proœm. II.* §. 38.

Qui recti sunt] „ Nam concilia aliquando „ errant. Ecclesia non nisi quatuor universa- „ lia agnoscit. *Vid. B. Par. Dissert. de jure* „ *circa hæreticos.*

Ex generalibus legis divinæ pronunciatis ad ea, quæ occurrunt, aptata] „ Interpretatio enim „ eorum, quæ dubia sunt in Sacra historia, „ nonnisi universæ ecclesiæ competit.

Quod divina lex præcipit] „ Ad eum effe- „ ctum, ut Deus præmium æternæ salutis „ tribuat. *Vid.* §. *praced. in fin.*

Aut ad id, quod Deus suadet, hortantur] „ Dixerat enim Auctor, quædam a Deo com- „ mendari magis, quam præcipi. *Vid.* §. *præc.* „ Canones autem in hac quoque specie occu- „ pari, ait, dum hortentur, ut homines ea „ faciant, quæ Deus suadet. At hæc quoque par- „ tem juris naturalis constituere, modo dixi- „ mus. Deum enim imitari tenemur in omni- „ bus, quæ perfectionem quandam inferunt.

Et hoc vere ecclesiæ christianæ est officium &c.] „ Nam cum in fidei capitibus sæpius „ dubia quædam, & controversiæ oriantur, „ & quælibet pars ex verbo Dei se pugnare, „ eoque nixam se testari soleat; videndum „ omnino est, quænam sit sententia univer- „ salis ecclesiæ ut inde formula fiat, quam se- „ quentes pro membris Ecclesiæ Catholicæ „ Christianæ haberentur, atque ad ejus Ec- „ clesiæ exercitia cultus jura, & beneficia „ admitterentur: reliqui autem ab hoc cœtu „ excluderentur. Potuitque eo securius hæc „ totius Ecclesiæ sententia pro regula hacte- „ nus haberi, quod tali suæ Elcclesiæ Ser- „ vator spiritum veritatis promiserit; nec „ adeo concessurus sit, si pio zelo, & ve- „ ritatis studio congregetur, ut a vero aber- „ ret. *Vid. B. Parens in Disp. de jure circa hæ-* „ *reticos* §. 11.

Sed & mores apud Christianos illos veteres recepti, aut laudati] „ i. e. mores primiti- „ væ Ecclesiæ.

Secunda post hos est auctoritas eorum, qui suis quique temporibus pietatis, & doctrina fama inter Christianos floruerunt] „ Neque „ enim probabile est, Ecclesias, quæ ab „ Apostolis constitutæ sunt, au subito, aut „ omnes defecisse ab iis, quæ Apostoli bre- „ viter perscripta ore liberalius explicave- „ rant, aut etiam in usum introduxerant; „ quæ sunt verba *Grotii l.* 1. *c.* 2. § 9. Sæ- „ pius tamen patres errasse, extra omne du- „ bium positum est. Hinc consensus eorum „ probabile tantum prabet argumentum: si „ non cum scripturarum auctoritate congruit, „ plane rejici debet. *Zigl. h.*

Neque gravis cujusdam erroris notati sunt] „ Ut Ebionitæ, Docetes, Manichæi, Ar- „ rius, Origenes, & alii, quorum opiniones „ communi ecclesiæ consensu improbantur.

Momentum non exiguum habere debent ad interpretanda, quæ obscura videntur] „ Atque „ ex hac ratione quatuor concilia œcumeni- „ ca pro norma haberi debent fidei Christia- „ næ; quia dubia, quæ circa officium Chri- „ sti, ejusque personam, ac doctrinam, sta- „ tim ab ejus obitu orta sunt, communi „ consensu decidunt.

Quo & plurium apparet consensus] „ Ex „ pluralitate enim asserentium, factorum ve- „ ritas probatur.

Cum nec dominatus adhuc &c.] „ i. e. „ Imperium, & Monarchia Papalis.

Nec coitio ulla] „ i. e. ubi nullum Eccle- „ siæ Schisma fuit.

Ad §. 52.

Scholasticos laudat Auctor, quod acuta eorum sint scripta. Quod quidem verum est. At illi parcissime jura naturæ tractarunt; sed vel Philosophiam saltem, vel Theologiam: quæ utraque discipl na ipsa in mera verba abiit.

Scholastici] „ E schola Petri Lombardi, „ Magistri sententiarum. *Vid. Gron. h.* Qui „ philosophiam, & maxime logicam, tra- „ ctant; jura vero, inprimis naturæ, vix „ tangunt. *Conf.* §. 55.

Quantum ingenio valeant, sæpe ostendunt] „ Acutissima enim eorum scripta esse, nega- „ ri nequit.

Sed in infelicia, & artium bonarum ignara secula inciderunt] „ Eo enim tempore

 „ Phi-

Philosophiæ moralis studium, quod in contemplatione, & multiplicitate lectionum constat, incognitum fere fuit.

Aliqua & condonanda sint] „ Si enim errant, magis id imputari debet ruditati seculi.

Tamen ubi in re morum consentiunt &c.] i. e. in Ethicis, ubi de moribus agitur. Etsi enim hæc præcepta morum ad disciplinam juris naturæ, quod inter homines obtinet, plane non pertineant; insignis tamen eorum usus est in illa parte juris naturalis, qua homines Deo obligantur.

In quo ipso tamen] „ Commendat Auctor Scholasticos a modestia, & improbat methodum convitiis certandi.

Ad §. 53.

Auctor tres classes JCtorum facit. 1. Eorum, qui in Pandectis, Codice, & Novellis, suam sententiam declararunt. 2. Eorum, qui invento Pisis Digestorum opere, ejus interpretationem primi susceperunt. 3. Eorum, qui humaniores literas cum legum studio conjunxerunt.

In pandecte] „ Pandectæ dicuntur a πάντα & δέχεσθαι. quia omnes juris antiqui materiæ in unum corpus digestæ sunt. In his Digestis continentur leges Regum; interpretationes, & responsa Prudentum; leges populi, edicta Prætorum, & constitutiones Principum. Hæ Pandectæ maximum usum in demonstrando jure naturæ habent, quod facto ipso in Dissert. Procem. XII. probavi. Totum enim Systema juris naturalis, ex jure Romano compositum ibi proposui.

Codicibus, Theodosiano, & Justinianeo] Notandum est, jam ante Theodosium Codices duos collectos fuisse, quorum primus *Gregorianus* dicitur, & complectebatur constitutiones ab Hadriano ad Valerianum: alter *Hermogenianus*, qui a Claudio ad Diocletianum usque latas leges continebat. Post hos secutus est Codex *Theodosianus*, in quo leges Constantini ad Theodosium usque collectæ exstabant. Tandem *Justinianeus* prodiit, in quo Justinianus constitutiones trium priorum Codicum, & præterea a Theodosii temporibus ad suum seculum promulgatas collegit.

Et in novellis constitutionibus] „ Quas Justinianus post publicatum Codicem edidit.

Secundum eos habet, qui Irnerio successerunt] „ Post Justiniani tempora in utroque imperio eviluit jus Romanum. Sane, in Italia jam anno 493, Theodoricus Gothorum regnum stabilivit, propriumque jus statuit. Secutum tum est regnum Longobardicum An. 568. Tandem Carolus M. victo An. 771. Desiderio, regnum Italiæ acquisivit, ac priora jura confirmavit. Adeoque periit quasi omnis Juris civilis memoria, usque ad Lotharii II. tempora, qui anno 1128. inventis Pisis pandectis Irnerium Romæ, ac Bononiæ, jus Romanum publice docere jussit. Atque is Irnerius primus corpus Juris glossis suis illustravit. *Vid. Panzirol. de clar. jur. interpr. L. 2. c. 13.*

Accursium] „ At multi celebres JCti eum antecesserunt: nimirum, Martinus, Otto Papiensis, Bulgarus, Jacobus, Rogerius, Balduinus &c. *Vid. Panzirol. d. l. c. 14. usque ad c. 29.* Accursii fata vide *ibid. c. 29.*

Bartolum] „ Vitam ejus, & merita in Jurisprudentiam, lege apud *Panzirol. d. l. c. 67.*

Qui humaniores literas cum legum studio] „ Uti Faber, Alciatus, Budæus, Antonius, Cujacius, Brissonius. &c.

Primus multum debero] „ At inter illos multum interest. JCti Romani, auctores Pandectarum, veri, & soli sunt auctores juris. Illi præter lumen naturæ aliam normam jura statuendi non habuerunt. At jura, quæ in Codicibus, & Novellis continentur, monarchiam sapiunt, & ab æquitate illa, quæ tempore Reipubl. obtinuit, passim recedunt.

Nam & rationes optimas] „ Ipsæ enim testantur, jus Romanum collectum esse ex principiis juris naturæ, seu gentium.

Et eidem juri] „ Scil. juri naturæ, seu gentium.

Neque minus gentium juri] „ Auctor putat, JCtos Romanos juri gentium voluntario quoque testimonium præbere. At sæpius jam dictum est, tale jus gentium secundarium non dari, *vid. Dissert. Proœm. IV. §. 29;* & incognitum illud fuisse JCtis Romanis; eosque dum juri gentium testimonium præbent, de ipso jure naturæ id intellexisse, probavimus *supra §. 17. & Dissert. Proœm. IV. §. 33. seq.* Quo sensu vero jus naturæ a jure gentium distinxerint, alibi explicabimus. *Vid. L. 1. c. 1. §. 11. & dict. Dissert. IV. §. 42.*

Nomina hæc sæpe misceant] „ Et merito; quia vera, & realis differentia inter jus naturæ,

„ turæ, & jus gentium non est. Utrumque „ enim, etiam ex JCtorum Romanorum do- „ ctrina, ex ratione oritur; utrumque Deum „ authorem habet; utrumque omnes homines „ obligat: *d.* §. 17. *dict. Dissert. Proœm. IV.* „ §. 33. *& seq.*

Id, quod quorundam duntaxat populorum est] „ Immo hoc sensu JCti nullibi jus gen- „ tium sumunt, uti mox videbimus. Add. „ *Dissert. Proœm. IV.* §. 24. *seq.*

Nec tanquam ex condicto] „ i. e. non ex „ communi consensu gentium. *Dissert. Pro-* „ *œm. IV.* §. 9. §. 24. Atque ideo Auctor jus „ hoc *arctius* vocat: cum id, quod tanquam „ ex condicto oritur, jus Gentium *latius pa-* „ *tens*, seu *proprie sic dictum*, vocare soleat. „ *Diss. Proœm. IV.* §. 8. At nec tale jus gen- „ tium ex condicto dari, vidimus. Conf. *Dis-* „ *sert. Proœm. IV*, §. 29.

Sed quod alii aliorum imitatione, aut fortuito, &c.] „ Auctor hanc speciem juris Gen- „ tium vocat legem civilem plurium gen- „ tium, *l.* 2. *c.* 8. §. 1. *l.* 2. *c.* 3. §. 5, seu „ jus gentium improprie sic dictum, *d.* §. „ 1. *n.* 2, quod pluribus gentibus placuit „ sine mutua obligatione, *l.* 3. *c.* 1. §. 8 *n.* „ 2. *& l.* 2. *c.* 8. §. 26; quod proinde ab „ uno populo inconsultis aliis mutari posse, „ statuit *l.* 2. *c.* 3. §. 5. *& c.* 8. §. 1. *n.* 2: „ eoque refert omnes modos acquirendi, quos „ JCti juris Gentium dicunt, *d. c.* 8. §. 2. „ Conf. *Dissert. Proœm. IV.* §. 8. §. 9. §. 24. „ *& Dissert. VI.* §. 49. *seq.* Verum, cum „ plane non detur jus gentium secundarium, „ nec proprie sic dictum; multo minus exi- „ stentiam juris gentium improprie sic dicti „ agnoscimus: uti late probavimus in *Dis-* „ *sert. Proœm. IV.* §. 39. *seq.* Neque eo sensu „ JCti Romani ullibi voce juris Gentium usi „ sunt: nam modi illi acquirendi, quos JCti „ ad jus Gentium referunt, pertinent ad jus „ gentium primævum, quod est ipsum jus „ naturæ: uti *d. l.* 2. *c.* 8. videbimus. Conf. „ *Dissert. Proœm. XII.* §. 242. *seq.*

„ Equidem negari nequit, dari quædam „ jura, quæ apud plures gentes æque obti- „ nent, ut testamentorum usus: lex illa de „ occidendo fure nocturno, non diurno, „ &c. At hæc sunt mera jura civilia, quæ „ quæque civitas ad utilitatem suæ civitatis „ constituit. *Vid. supr.* §. 17.

Sed & quæ vere juris Gentium sunt, tractant promiscue &c. cum his, quæ sunt juris Romani] „ Notandum hic est, JCtos Roma- „ nos nullibi promiscue tractare ea, quæ ve- „ *re juris Gentium* (voluntarii) sunt, cum „ his, quæ juris sunt Romani: quia tale *jus* „ *Gentium* ipsis incognitum fuit. Cæterum „ hæc est natura juris civilis, ut *juri gen-* „ *tium*, seu naturæ aliquid addat, vel de- „ trahat: atque id quoque contigit in ma- „ teria de captivis, & postliminio rever- „ sis.

Ut ex titulo de captivis, & postliminio apparet] „ Hanc meteriam a JCtis Romanis „ ex jure gentium tractatam esse, ait Auctor; „ sed confuse nimis: ita ut quæ juris gentium, „ quæque civilis, Romani esse vellent, lector „ nequiret distinguere. *l.* 3. *c.* 9. §. 1. *n.* 1. Ad „ jus civile enim pertinere, ait, quod postlimi- „ nium non sit in his, qui virtute bellica supe- „ rati sunt, *d. c.* 9. §. 4. *n.* 2; nec in trans- „ fugis, *ibid.* §. 10; nec in redemptis, *dict.* „ §. 10. *n.* 2: quod fingatur captum, & re- „ versum, numquam fuisse in hostium potesta- „ te, *l.* 3. *c.* 9. §. 10. *n.* 3: quod hæredes „ ei, qui in captivitate mortuus est, succe- „ dant quasi retro mortuus sit, *d.* §. 10. *n.* 4.

„ At suo loco videbimus, jura postliminii „ in genere ex juris naturalis principiis illu- „ strari, & JCtos Romanos singulos fere ca- „ sus ex istis principiis decidisse. Cæterum in „ quibusdam, ob utilitatem publicam, JCti „ recessrunt a jure naturali. Quo pertinet 1. „ quod ea, quæ in bello usum non habent, „ postliminio non recipiantur. 2. Quod bello „ captis non sit postliminium in pace. 3. „ Quod capti, & reversi, vel mortui, nun- „ quam videantur fuisse in hostium potesta- „ te. (Adeoque JCti Romani nunquam hæc „ pro jure naturali venditarunt. Quod vero „ 4. in transfugis postliminium non fit, id „ ex ipsa naturæ ratione sequitur. Denique & „ 5. verum non est, redemtis postiliminium „ non esse. *Vid. Dissert. Proœm. XII.*

Hæc ergo ut discernerentur, laboravimus] „ Ita enim Grotius *occupationem rerum nul-* „ *lius* ad jus naturæ pro certo rerum statu „ (*Diss. Proœm.* VI. §. 23.); *occupationem* „ *rei hostilis*, & eam, quæ fit *jure repressa-* „ *liarum*, ad jus gentium voluntarium (*ibid.* „ §. 47. §. 48.) *Incrementa fluvialia*, *acqui-* „ *sitionem per ventrem*, *specificationem*, *ac-* „ *cessionem*, *perceptionem fructuum ex re alie-* „ *na*, *traditionem*, *&c.* ad jus Romanum „ refert, (*ibid.* §. 51.). At in dissertatione „ Proœmiali XII. §. 242. *seq.* §. 251. *seq.* ra- „ tionibus naturæ probavimus, omnes hos „ acquirendi modos ex vero jure naturæ o- „ riri.

AD §. 54.

PRIMI interpretes Juris Romani magnam auctoritatem habent, quia commentarii eorum sunt fœtus proprii ingenii, nullum alium ducem præter rationem habuerunt, illamque non ex Doctorum consensu, sed ex ipsis legibus sumsere: quamquam negari nequeat, eos paucissima Romanorum jura ex rationibus naturæ illustrasse, nedum principia juris naturæ rite intellexisse. Qui hos secuti sunt JCti, pestes fuere jurisprudentiæ: Rhapsodias fecere ex commentariis prædecessorum, eorumque indices compilarunt, non de jure, sed de opinionibus Doctorum certantes; unde jus controversum. Tunc communes opiniones, & tandem communes contra communes ortæ sunt.

Additio.

„ Egregie infelicitatem hujus seculi describit Cujacius *in præf. parat. Hæc* (loquitur autem de glossis primorum interpretum) *cum non explerent obtusiora ingenia, nec satis jus illustrare viderentur, supervenere alii, qui, non mutato nomine, glossas auctiores redderent, quam pateretur ipsum glossarum nomen. Atque ita paulatim glossæ gravidæ factæ quæsiverunt sibi libros ingentes, immanes, insanos commentarios.* Apud *Zigl. h.*

Secunda classis] „ Scil. eorum, qui Irnerio, primisque interpretibus successerunt; „ *vid. §. præced.*

Juris divini, & Historiæ veteris incuriosa] „ Adeoque parum apta ad jura naturæ, & gentium (quæ posteriora Grotius ex exemplis demum, & peritorum judicio probari, dixit *supra* §. 46.) indaganda.

Omnes regum, populorumque controversias definire voluit ex legibus Romanorum] „ Apparet hoc ex consiliis, quæ passim in voluminibus illorum Auctorum exstant; ubi consulti de controversiis Regum &c, perpetuo rationes juris civilis allegant.

Assumtis interdum canonibus] „ Postquam enim sub Lothario II. jura veterum Romanorum reviviscerent, & publica auctoritate docerentur, Pontifex id obfuturum auctoritati suæ ratus, per Gratianum Monachum Pontificum decreta congessit, & ex veterum Synodorum Canonibus multa intexuit, quæ Pontificis auctoritatem extollere, & confirmare poterant. Et sic ad studium juris antiqui Romani, quod nunc civile vocatur, alterum accessit, quod dicitur Canonicum: cujus patroni deinde inventi sunt Canonistæ, & Scholastici; *vid. Guthberl. Chronol. in Loth. II. & Peucer. fol.* 851. *seq.*

Impedimento fuit, quo minus leges illas recte intelligerent] „ Bene tamen inter hos quoque distinguit B. Parens, nam primi interpretes corporis Juris ex sola ratione interpretabantur leges; sequentes autem indices compilabant, & ex multitudine opinionum omnia decidebant: ex illis aliquid, ex his nihil subsidii esse potest.

Satis solertes alioqui, ad indagandam æqui, bonique naturam] „ i. e. justa statuebant; „ at rationes ignorabant.

Cum tali consuetudini, quæ nostrorum temporum jus gentium facit, testimonium perhibent] „ Cum dictum jam sit, plane non dari jus gentium voluntarium, frustra testimonium perhiberent illi JCti de jure, quod nec olim exstitit, nec nostris temporibus exitit.

AD §. 55.

„ Auctor ait, recentiores JCtos, qui Scholasticam subtilitatem cum legum, & canonum cognitione, etiam in decidendis regum controversiis, conjungebant, vix ullum usum in disciplina juris universalis habere: eoque refert Covarruviam, & Vasquium.

Tertii ordinis magistri] „ Qui humaniores literas cum legum studio conjunxerunt; „ *vid.* §. *præced.*

Qui juris Romani finibus se includunt] „ Qui verba legum captant, in rationes non inquirunt, nedum earum interpretationem in principiis naturæ quærunt.

Scholasticam subtilitatem] „ Cœpit ea anno circiter 1160; ejusque auctor fuit Petrus Lombardus Parisiensis, magister sententiarum dictus, quia composuit quatuor libros sententiarum: *Guthberl. chron. fol.* 404. Quem cum secuti sunt Albertus Magnus, Thomas Aquinas, Johannes Duns Scotus, Wilhelmus Occam &c. Hi dum a lectione Sacrorum Bibliorum longius recessissent, & Aristotelis Philosophiam ad Theologiam transtulissent, Sacrarum litterarum studium fere aboleverunt; indeque Pontificiæ traditiones invectæ sunt: adeo „ ut

,, ut in scholis nil nisi argutiæ metaphysicæ, ,, & dialecticæ fuerint auditæ : qui abusus ,, etiam ad Jurisprudentiam transiit Conf. ,, *supr.* §. 52.

Ita ut a controversiis etiam populorum] ,, Quasi auctoritates Canonum , legumque ,, Romanarum , distinctionibus metaphysicis ,, suffultæ , Regibus , populisque legem dare ,, valeant.

Hic magna libertate] ,, Respicit Auctor ad ,, doctrinam Vasquii asserentis , Principem , ,, qui insontem insultat , ipso facto Principem ,, esse desinere. *Vid. inf. L.* 2. *c.* 1. §. 9. *n.* ,, 2. Quæ sententia non tantum libera nimis, ,, sed & falsa, & periculosa admodum est.

Modestiu alter , nec sine exacto quodam judicio] ,, Covarruvias negat , Principem a ,, privato , quem lædit , occidi posse , *tom.* 1. ,, *c.* 3. *f.* 68. *n.* 6: unde merito modestiam ,, ejus commendat Auctor. Sed & alia juris ,, gentium capita circa bellum , & circa jura ,, Principis , non sine judicio tractat.

Historias magis eidem legum studio] ,, Historias , indeque desumta exempla , com- ,, mendavit Auctor , quia jus naturæ aliquo ,, modo exinde probari, ait: jus gentium sem- ,, per. *Vid. supra* §. 46. & §. 54.

Ille perpetuo opere , &c.] ,, Scil. in libro, ,, quem inscribit de *republica* : ubi multa ,, de statu reipublicæ, ejusque forma ; de ju- ,, ribus Principis ; de successione regnorum; ,, de juribus familiæ; de bellis , & fœderibus ,, differit : eaque omnia exemplis gentium ,, firmat.

Hic sparsis quæstionibus] ,, In libro , cui ,, nomen , *quæstionum illustrium liber.* Hic ,, varias quæstiones de regnorum successio- ,, ne , *q.* 1. 2. 3. 4 ; de jure postliminii , *qu.* ,, 5 ; de fide servanda , *q.* 6. &c , proponit, ,, & decidit.

Et pronunciata] ,, i. e. sententiæ , ac de- ,, cisiones ejus : speciatim in successione re- ,, gnorum.

Sæpe nobis inquirendi veri suppeditabunt occasionem] ,, *Vid. L.* 2. *c.* 7. §. 27. & 30.

A D §. 56

A U C T O R ait,curam sibi fuisse,ut tractatus ubique perspicuus, definitiones evidentes , & ordo materiarum facilis sit, ac denique negotia , & causæ , rite distinguantur.

Ut definiendi rationes redderem quam maxime evidentes] ,, Et unde facile esset etiam ,, si quid omissum ab eo esset, definire. *Vid.* ,, *supr.* §. 39. Quo successu,partim vidimus,par- ,, tim in sequentibus videbimus. Sane, cum ,, Grotius ne veram quidem definitionem juris ,, naturæ dederit, & jus aliquod *sociale, naturaque humana* , semoto Deo , principium ,, obligationum fecerit ; facile apparet,ex ejus- ,, modi definitionibus nulla jura, nedum na- ,, turæ , deduci posse. Sed & vidimus , cum ,, definitiones finxisse juris *divini universalis*, ,, & *humani* , *seu gentium* ; quæ tamen ju- ,, ra non existunt.

Ordine certo disponerem] ,, Ordo operis sa- ,, tis aptus est juxta institutum Auctoris : qui ,, non totum jus naturæ tradere voluit , sed ,, præcipuam ejus partem , scil. *jus belli.* De ,, ordine operis vide supra §. 33. 34. 35. & ,, 38.

Et ut quæ eadem inter se videri poterant, nec erant] ,, Dixit enim, se jus naturæ di- ,, stinxisse a jure gentium : utrumque a jure ,, civili , §. 40. §. 41. Se in gentium jure dis- ,, crevisse id, quod vere, & ex omni parte jus ,, est : & id, quod duntaxat effectum exter- ,, num, ad instar illius juris primitivi habet. ,, Se separasse ea , quæ juris sunt proprie , ,, ac stricte sic dicti : & quæ ex jure naturæ ,, humano , seu jure naturæ laxiori oriuntur. ,, *Vid. supr.* §. 41. Se discrevisse ea , quæ ,, vere sunt juris Gentium , ab eis , quæ juris ,, sunt Romani ; vel quorundam duntaxat ,, populorum. *Vid.* §. 53. At notavimus ibi- ,, dem , omnia hæc discrimina nullum in pru- ,, dentia juris naturalis usum habere.

A D §. 57.

R E C T E Auctor politicam a jure naturæ distinguit. *Jus naturæ* docet , quid Princeps, vel privatus præcise facere , vel non facere teneatur : *politica* autem, quid eis expediat. Sane , in omni belli , ac pacis negotio , prima semper quæstio solet esse , an juste fieri possit ? altera , an conducat ? *Conf. l.* 3. *c.* 12. §. 7. *n.* 1. & *l.* 1. *c.* 3. §. 19.

Quid ex usu sit facere] ,, i. e. quid utile sit ,, quid expediat ? quid conducat ?

Quam recte ita solum tractat] ,, Politica de- ,, finitur prudentia instituendæ , conservandæ, ,, ac regendæ reipublicæ : Justitia vero est ,, prudentia suum cuique tribuendi. Hinc po- ,, test Princeps gravem belli gerendi causam ,, habere ; sed eam negligere , forte quod non ,, expediat ideo bellum inchoare : id vero

„ ex rationibus politicis constare Principi debet. Econtrario, sæpius contingit, Principem ob levissimam causam bellum gerere, si scil. id ei conducit, alias forte bellum non gesturus. Et huc pertinet distinctio inter causam justificam, & suasoriam. *Vid. L.* 2. *c.* 1. §. 1. Posterior ad politicam pertinet.

Contra, quam fecit Bodinus] „ Is artem reipublicæ, & in genere quomodo gubernari debeat, tradere voluit; adeoque non regulas tantum juris, sed & politicas adhibere debuit.

Ejus, quod utile est, feci mentionem] „ Inprimis hoc fecit toto *capite* 24. *Libri secundi*: ubi monita suppeditat, de non temere, etiam ex justis causis, suscipiendo bello. Add. *l.* 3. *c.* 25.

A D §. 58.

A D *ullas nostri seculi controversias*] Periculosa res est de Principum controversiis judicium ferre; neque privati est, tale judicium sibi arrogare; nisi vel Principis sui jura defendat, vel de controversiis præteritis judicium ferat.

Figuras a corpore semotas] „ Adeoque quæ in idea, & solo conceptu mentis consistunt. Nam mathematicæ disciplinæ a materia omni formas separant, uti Auctor ait, *L.* 2. *c.* 23. §. 1.

A D §. 59, 60, & 61.

„ Auctor tribus his posterioribus §§§ ait 1. se dicendi genere conciso usum esse: addo, & Latio, & elegante. 2. Se Scriptorum verba aliquando allegasse. 3. Se eandem, qua ipse usus est, libertatem judicandi, & monendi omnibus concedere. Et tandem cavet, quod si quædam religioni, vel veritati contraria dixit, ea pro non dictis habere velit.

C A P I T A

L I B R I P R I M I.

L I B R I S E C U N D I.

LOCI

LOCI SCRIPTORUM

In Tomo I. & II. specialiter explicati, aut examinati, aut emendati.

TOMO PRIMO

Ex Sacris Litteris:

VETERIS TESTAMENTI.

NOVI TESTAMENTI.

Ex Theologis.

Ex Jure.

Ex Digeſtis.

Ex Codice.

Ex Juriſconſultis.

Ex Philoſophis.

Ex Hiſtoricis.

TOMO SECUNDO.

Ex Sacris Litteris:

VETERIS TESTAMENTI.

NOVI TESTAMENTI.

Ex Theologis.

Ex Jure.

Ex Digeſtis.

Ex Codice.

Ex Inſtitutionibus.

Ex Juriſconſultis.

Ex Philoſophicis.

Ex Hiſtoricis.

HUGONIS

HUGONIS GROTII
DE JURE BELLI AC PACIS
LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Quid Bellum, quid Jus?

I. CONTROVERSIÆ + eorum [1] quos nulla juris civilis tenet communio, + quales sunt & qui [2] in gentem nondum coierunt, + & qui inter se diversarum sunt gentium, + tum (aa) privati, + tum Reges ipsi, + quique par Regibus jus obtinent, + sive illi [3] optimates sunt, sive populi

GRONOVII NOTÆ.

1 *Quos nulla juris*] i. e. qui non sunt ejusdem Reip., qui communi legum vel civitatis sponsione, ut loquitur JCtus seu lex 2. D. *de legibus*, non tenentur, neque judicem eundem agnoscunt.

2 *In gentem nondum*] Ut Aborigines, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, solutum atque liberum, *Sallust.* Catilin. 6. Apud eundem Gætuli & Libyes, asperi incultique, neque moribus, neque lege aut imperio cujusquam regebantur. Jugurth. 18. Et ex eadem Africa, qui in familias passim & sine lege dispersi nihil in commune consultant. *Mela* 1, 8. Adde *Ciceronem* de Invent. 1, 2 infra 1, 2, 2. In sacris literis Patriarchæ sub tentoriis habitantes, & hoc tempore multi Arabum.

3 *Optimates*] Aristocratiæ, Democratiæ, ut *Venetiæ.*

(aa) Scilicet ubi in loco, qui nullius est, aliquid negotii inter se habent. Vide infra, Lib. II. Cap. XI. §. 5. num. 3. *J. B.*

puli liberi, + aut ad belli, aut ad pacis tempora pertinent. + Sed quia bellum pacis causa suscipitur, + & nulla est controversia unde non bellum oriri possit, occasione bellici juris, quæcunque tales incidere solent controversiæ, recte tractabuntur: ipsum deinde nos bellum + ad pacem, ut finem suum, deducet.

II. 1. De + Belli ergo jure acturi, videndum habemus, + quid bellum sit, de quo quæritur: + quid jus, quod quæritur. + Cicero dixit Bellum [4] certationem per vim. Sed usus obtinuit, + ut [a] non actio, sed status eo nomine indicetur, ita ut sit [5] Bellum status per vim certantium, [6] qua + tales sunt: + quæ generalitas omnia illa bellorum genera comprehendit, de quibus agendum deinceps erit: + neque enim [7] privatum hic excludo, + ut quod reipsa [8] prius sit [9] publico, & haud dubie cum publico + communem habeat naturam, + quæ propterea uno eoque proprio nomine signanda est.

2. Neque + hujus nominis origo repugnat; + est enim bellum ex voce veteri duellum, ut duonus quod fuerat factum est bonus, & duis bis. [10] Duellum autem + à duobus dictum simili sensu, + quo pacem unitatem dicimus. Sic Græcis ex multitudinis significatione [11] πόλεμος: veteribus etiam [12] λύη + à dissolutione, quomodo & corporis dissolutio + δύη (bb).

3. Ne-

GROTII NOTÆ.

a *Non actio, sed status*] *Philo* II. de legibus specialibus: [pag. 790. *Edit. Paris.*] ὥσπερ γὰρ οἶμαι πολεμίους οὐ μόνον τοὺς ἤδη ναυμαχοῦντας ἢ πεζομαχοῦντας νομιστέον, ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰς ἑκάτερον παρεσκευασμένους, καὶ τὰς ἑλεπόλεις ἐφιστάντας τοῖς λιμέσι καὶ τείχεσι, κἂν μὴ συμπλέκωνται, κρίνομεν. *Hostes non soli existimantur, qui jam navali aut terrestri prælio certant, sed pro talibus habendi & qui machinas admovent portubus aut mœnibus, etiamsi nondum pugnam incipiunt.* *Servius* ad illud primæ Æneidos, (vers. 545.)

nec bello major & armis.

Bellum & consilium habet: arma tantum in actu ipso sunt. Idem ad VIII. (vers. 547.) *Bellum est tempus omne, quo vel præparatur aliquid pugnæ necessarium, vel quo pugna geritur. Prælium autem dicitur conflictus ipse bellorum.*

GRONOVII.

4 *Certationem per vim*] Nam alias certatur res controversa, & decernitur aliis quoque modis, veluti per sententias & calculos, ut in foro apud judices; per suffragia, ut in comitiis populorum; denique & per sortem, ut quis quam provinciam habere, quis judicare debeat. *Cic.* I. de Offic. II. *Cum sint duo genera decertandi, alterum per disceptationem, alterum per vim.* [Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. XIII. ubi agit de aliis modis litigandi in statu libertatis naturalis. *J. B.*]

5 *Bellum status*] i. e. Conditio certa populorum. Explicatio hæc Tullianæ definitionis est, non alia definitio. Neque enim *Cicero* per certationem intellexit actionem vel actum unum, velut aciei, oppugnationis, vastationis; sed durantem temporis tractum, quo dissidetur, & pro occasionibus aut comparatur vis aut fit, aut cavetur atque eluditur. Bellum est tempus & conditio manibus atque armis, quod habent controversiæ, decernentium, donec victoria aut colloquio transigatur.

6 *Qua tales sunt*] Sc. certantes, vel quatenus certant; non quatenus aliquid agunt ad certamen non pertinens: quatenus exercent eum statum aut gerunt aliquid rerum ei convenientium, vel quod sit certantium officii aut moris, (nam per bellum alia aguntur quæ id non spectant.) [Respicit Auctor pacta, quæ inter hostes, durante statu hostili, fiunt, nec minus tamen sanctè observari debent, quàm extra bellum: de quo, suo loco, plenè acturus est. *J. B.*]

7 *Privatum*] Quoties singuli pauci ve, nullo justo imperio præditi, armis inter se depugnant, (ut viator contra latronem.)

8 *Prius sit*) *Horat.* I. Sat. 3. *Cum prorepserunt primis animalia terris, Mutum & turpe pecus glandem atque cubilia propter Unguibus & pugnis, dein fustibus, atque ita porro Pugnabant armis, quæ post fabricaverat usus.* (Vers. 99. & *seqq.*

9 *Publico*] Prius enim certabant homines, quam in civitatem coierunt.

10. *Duellum*] Etymologia *Ciceronis* in Orat. c. 45. & *Varronis* in *perduelles* 6. de L. L. (pag. 74. *Ed. H. Steph.* Adde *Quintil.* Instit. Orat. Lib. I. Cap. IV. *J. B.*)

11 Πόλεμος] q. à πολύς.

12 Λύη] Στάσις· μάχη, διαφορά· à dissolutione. Δύη autem, δυστυχία· ἔνδεια· πόνος· ταλαιπωρία· δυσπάθεια· quævis infelicitas.

(bb) Ita habent omnes Edd. & nihil mutandum. In animo habuit Etymologiam vocis λύπη à

3. Neque + usus (cc) vocis laxiorem hanc notionem repudiat. Quod si quando belli nomen publico tantum tribuitur, + nihil id nobis obstat, cum certissimum sit, 13 nomen + generis sæpe speciei, præsertim excellentiori, peculiariter adhærescere. + Justitiam in definitione non includo, quia hoc ipsum in hac disputatione quærimus, sitne aliquod bellum justum, & quod bellum justum sit. + Distingui autem debet id, quod quæritur, ab eo de quo quæritur.

III. 1. De + jure belli cum inscribimus hanc tractationem, primum + hoc ipsum 14 intelligimus, quod dictum jam est, sitne bellum aliquod justum, + & deinde quid in bello justum sit? Nam + jus hic nihil aliud quam 15 quod + justum est significat, + idque negante magis sensu quam ajente, + ut jus sit 16 quod injustum non est. + Est autem injustum, quod naturæ societatis ratione 17 utentium 18 repugnat. + Sic alteri detrahere sui commodi causa, contra naturam esse dicit [a] Cicero, atque ita probat, + quia si id fiat, societas hominum & communitas evertatur necesse sit. Hominem homini insidiari nefas esse, evincit [b] Florentinus +, quia + cognationem quandam inter nos constituerit natura. [c] Seneca +: *ut omnia inter se membra consentiunt, quia singula servari totius interest; ita homines singulis parcent, quia ad cœtum 19 geniti sumus.* [b] *Salva enim esse societas nisi amore & custodia partium non potest.*

a De Officiis, Lib. III. c. 5.
b L. ut vim 3. D. de Just. & Jur.
c De Ira L. II. c. 31.

2. + Sicut autem societas [c] alia est sine inæqualitate, + ut inter fratres, + cives, + amicos, + fœderatos: + alia inæqualis, 20 καθ' ὑπεροχὴν [d] Aristoteli, ut + inter patrem & liberos, + dominum & servum, + regem & subditos, [d] Deum + &

d Ethic. ad Nicom. Lib. VIII. c. 8.

à PLATONE traditam, ἀπὸ τῆς διαλύσεως τοῦ σώματος, ἣν ἐν τούτῳ τῷ πάθει ἴσχει τὸ σῶμα. In *Cratyl.* p. 419. T. I. *Ed. H. Steph.* Ad hoc exemplum, τὸ Δύη, quod, inter alia, per λύπην, exponitur, Auctor noster, veteris Philosophiæ placitis innutritus, secundum quam *Dolor* est *solutio continui*, ἀπὸ τοῦ δύω deduxit: *dissolutionem* partium *corporis* ita opponens *dissolutioni* seu dissidio *animorum*, quod innuit vox Δύη, nullibi, quod quidem sciam, alio sensu usurpata. *J. B.*

(cc) Vide. e. g. *Horat.* Sat. 1. 3. 107. *Terent.* Eunuch. Act. 1. Scen. 1. vers. 16. *J. B.*

GROTII.

b *Salva enim esse societas nisi amore & custodia partium non potest*] Seneca idem epistola XLVIII. *Hæc societas diligenter & sanctè colenda est, quæ nos omnes omnibus miscet, & judicat aliquod esse commune jus generis humani.* Videri potest hac de re *Chrysostomus* 1. Cor. XI, 1. [Tom. III. *pag.* 405, 406. *Edit. Savil.*]

c *Alia est sine inæqualitate*] Ut in Grammaticis alia *constructio convenientiæ*, alia *regiminis*.

d *Deum & homines*] De hac societate vide *Philonem* in ἐξόδῳ Νῶε. (pag. 281, 282. *Edit. Paris.*) Habet & *Plutarchus* quædam in Numa. (pag. 62. Tom I. *Ed. Wech.* Potuisset Auctor addere locum *Ciceronis*, longè luculentiorem, & aptiorem, quem reperies *De Legib.* Lib. 1. Cap. 7. *J. B.*)

GRONOVII.

13 *Nomen generis*] Ut quum JCti. *adoptionem* dividunt in *arrogationem* & *adoptionem*: *Aristoteles* πολιτείαν in μοναρχίαν, ἀριστοκρατίαν, πολιτείαν. Vide *Voss.* de Construct. c. 24. Sic & JCti *adoptionem* distinguunt in *arrogationem* & *adoptionem* specialius dictam. Sic *cognatos* in *agnatos* & *cognatos*. (Vide Auctorem infra, II. 16. 9.)

14 *Intelligimus*] scil. nos quæsituros vel hoc disputaturos.

15 *Quod justum*] i. e. pro facto concesso & non improbato. *Plaut.* Cistel. 1, 1, 2. *jus fasque est.* Persa 1, 3, 26. *jus est.* XII. Tabb. *Paterfamilias uti legassit super pecuniæ tutelave rei suæ, ita jus esto.* (Immo, *super pecuniæ tutelave suæ*, ut habet L. 53. D. *De Verb. signific.* in Edit. Florent. *J. B.*

16 *Quod injustum non est*] i. e. quod licet, quia lege nulla prohibetur: quod sine culpa & injuria facere possis.

17 *Utentium*] Hominum.

18 *Repugnat*] Verba *Cic.* 1. Off. 16.

19 *Geniti*] Quia homini naturalis appetitus societatis.

20 Ὑπεροχὴν] Ubi altera pars contrahentium superior, altera inferior.

+ & homines : + ita justum aliud est [21] ex æquo inter se viventium, + aliud ejus [22] qui regit & qui regitur, + qua tales sunt : quorum hoc jus+ Rectorium, illud + Æquatorium recte, ni fallor, vocabimus.

IV. Ab + hac juris significatione + diversa est altera, (dd) sed + ab hac ipsa veniens, + quæ ad personam refertur : + quo sensu [23] jus est [24] Qualitas moralis + personæ competens + ad aliquid juste habendum vel agendum. Personæ competit hoc jus, + etiamsi rem interdum sequatur, + ut servitutes [25] prædiorum, + quæ jura realia dicuntur, + comparatione facta ad alia mere personalia; + non quia non ipsa quoque personæ [26] competant, + sed quia non alii competunt, quam qui rem certam [27] habeat. + Qualitas autem moralis perfecta, [28] facultas nobis dicitur, minus perfecta, [29] aptitudo : + quibus respondent in naturalibus, [30] illi quidem actus, huic autem potentia.

V. + Facultatem + Jurisconsulti [31] nomine sui appellant, + nos posthac jus proprie aut stricte dictum appellabimus : + sub quo continentur + potestas, tum [32] in se, e + quæ libertas dicitur, + tum in alios; ut patria, dominica : f [33] + Dominium, (ee) + plenum sive + minus pleno, ut [34] usufructus, jus [35] pignoris : & [36] creditum +, (ff) cui ex adverso respondet debitum +.

VI. + Sed hæc facultas + rursum duplex est : [37] vulgaris + scilicet, quæ usus particularis causa comparata est; & [38] eminens +, quæ superior est jure vulga-

GROTII.

e *Quæ libertas dicitur*] Quam propterea facultatis nomine optime definiunt Romani Jurisconsulti.

f *Dominium*] *Jus pro Dominio*, Scholiastes ad *Horatium*. (Vid. II. Ep. 2. 174. & II. Sat. 3. 217. *J. B.*)

GRONOVII.

21 *Ex æquo*] Ut omnibus inter se liceant eadem, eadem non liceant, vel, quo omnes ex æquo inter se vivere & agere naturæ aut societati placuit.

22 *Qui regit*] Ut liceat majori in minorem, quod non licet minori in majorem aut in parem. Sic Cyrus *fecisse se ut regem* respondebat. *Justin.* I. 5.

23 *Jus est*] Pro auctoritate, ut in XII. Tabb. *rei furtivæ æterna auctoritas*, pro re incorporali, quæ possidetur vel acquiritur ab eo cujus est. Sic *jus obtinere*, *Plaut.* Casin. 1, 2, 22. *Cic.* pro Quinct. 9. 1. Ver. 26. *jus usurpare*, *Liv.* 3, 71. & 5, 12. *jus experiri*, pro Cæcina 12. pro Sext. 42. *Tacit.* 3. ann. 36. *impertiri tralaticium jus*. *Sueton.* Oct. 10.

24 *Qualitas moralis*] i. e. moribus & legibus fundata vis, copia, licentia.

25 *Prædiorum*] Vide *Instit.* l. 1. tit. 2. de servit. prædiorum.

26 *Competant*] Jura realia.

27 *Habeat*] Domino scil. prædii.

28 *Facultas*] i. e. rei.

29 *Aptitudo*] i. e. meritum. *Meus à prætore recessi.* Persius. (Locus iste, qui est è Sat. v. 88. non huc pertinet, sed ad §. seq. ubi *Libertas* dicitur *potestas* quam quis *in se* habet. *J. B.*)

30 *Illi*] Facultati.

31 *Nomine sui*] Sic *Suum*, *quod vindicari potest.* l. 27. §. 2. D. de aur. arg. Sic *Suum cuique tribuere. Suum recipere.* l. 7. §. 6. D. Quæ in fraud. cred. *Suum consequi.* l. 15. §. 5. de re judic. *Sua tutela.* l. 50. pr. de leg. 3. *Suus hæres. Sui servi & ancillæ.* l. 73. de leg. 3.

32 *In se*] Ut quis sit sui juris l. 50. pr. de leg. 3. in suam tutelam & in suam potestatem. *Plaut.* Persa 4, 3. Ita *ancillæ mea quæ fuit hodie, sua nunc est.* Curt. 5, 6. *Tandem suis rex corporibus & cultu fæminarum abstineri jussit.* (Vid. GRONOV. ad *Livium*, XXVII. 24.

33 *Dominium*] Sic *suum cuique tribuere*, in juris præceptis.

34 *Ususfructus*] Cum alienis rebus utimur fruimur, salva illarum substantia.

35 *Pignoris*] Quod datur in securitatem crediti.

36 *Creditum*] Quod alicui mutuum datum. Sic *Suum recipere.* l. 7. §. 6. quæ in fraud. cred. *Suum consequi.* l. 15. §. 7. de Re jud.

37. *Vulgaris*] Privatorum facultas in bonis suis.

38 *Eminens*] Publica & magistratuum, facultas reip. aut summæ potestatis in privatorum bonis.

(dd) Confer. PUFENDORF. De Jur. Nat. & Gent. *Lib.* 1. Cap. 1. §. 19. 20. *J. B.*

(ee) Confer. PUFENDORF. De Jure Nat. & Gent *Lib.* IV. *Cap.* IV. §. 2. *J. B.*

(ff) Voces *Creditum* & *Debitum*, non tantum spectant, ex mente Auctoris, id quod ex qualibet caussa, etiam ex delicto, debetur, *L.* 11. 12. D. *De verb. & rerum signif.* (vid. infr. *Lib.* II. *Cap.* 1. §. 2. & *Cap.* XVII. §. 1.) Sed etiam *jus puniendi*, & *obligationem ad pœnam*, heic complectuntur. Vid. Prolegom. §. 8. *in fin.* & *Lib.* III. *Cap.* XIII. §. 1, 2. *J. B.*

GRONO-

vulgari, + utpote 39 communitati competens in 40 + partes & 41 res partium, + boni communis causa. + Sic regia potestas sub se habet & 42 patriam & dominicam potestatem: sic [g] in res singulorum + majus est dominium Regis ad bonum commune, quam dominorum singularium: sic 43 reipublicæ quisque ad usus publicos magis obligatur, quam creditori.

VII. Aptitudinem vero [h] 44 ἀξίαν, + id est 45 dignitatem vocat [a] Aristoteles. Michael Ephesius, id quod + secundum eam æquale dicitur, interpretatur τὸ προσαρμόζον & τὸ πρέπον, + *id quod convenit.* [a] L.V. Nicom. c. 6.

+ VIII. 1. + Facultatem 46 respicit justitia 47 expletrix, + quæ propriè aut strictè

GRONOVII.

39 *Communitati*] Reipublicæ & rempublicam tenenti.

40 *Partes*] In ipsos subjectos.

41 *Res*] Patrimonia subjectorum.

42 *Patriam & dominicam*] & eas potest intendere, ut Romæ; vel remittere, ut Athenis.

43 *Reipubl. quisque*] Hinc illud *Liv.* 23, 14. *Qui capitalem fraudem ausi, quique pecuniæ judicati in vinculis essent, qui eorum milites apud se fierent, eos noxa pecuniaque se exsolvi jussurum.* Idem lib. 26, 35. *servos agricultores rempublicam abduxisse, nunc ad militiam parva ære emendo, nunc remiges imperando, si quod cui argenti ærisve fuerit, stipendio remigum & tributis annuis ablatum.*

44 ἀξίαν] i. e. meritum. *Aptitudinem* barbare vocat vulgus.

45 *Dignitatem*] Expressit vocem Gr. sed melius reddidisset *meritum*. Voce autem *dignitatis* in simili re supra utitur. Sic & ipse appellare debuit, omissa voce *aptitudinis*, quam sine dubio refugerunt Romani. *Victorinus* in Rhet. Cic. de inventione: *Justitia est habitus animi ita informatus, ut omnibus rebus tribuat dignitatem.* i. e. suum. *Sueton.* Jul. 41. *Commendo vobis illum & illum, ut vestro suffragio suam dignitatem teneant.* *Sallust.* Catil. 35. *fructu laboris industriæque meæ privatus statum dignitatis non obtinebam.* Et quemadmodum Facultati *Suum*, sic Dignitati subjicere poterat *Meritum*.

46 *Facultatem respicit Justitia expletrix*] Expletricem dicit justitiam, quam vulgo commutativam vocant, opinor, inde, quod per eam expletur & satisfit cuique pro eo, quod ab illo accipimus: nam *explere* Latinis interdum est *satisfacere*, ut apud *Justinum*: (Lib. V. Cap. 4. n. 16.) *explent detrimenta muneribus, contumelias honoribus, execrationes precibus.* Hoc facile tolero: sed quod idem statuit nimis arctum vocabulum συναλλακτικῆς, id est, *contractoriæ*, sive *commutatoriæ*, vel, ut vulgo loquuntur, *commutativæ*, id probare argumento non videtur. Nam, inquit, ut possessor meæ rei eam mihi reddat, non est ἐκ συναλλάγματος, & tamen ad hanc justitiam pertinet. At Aristotelici omnino dicunt hoc quoque esse ἐκ συναλλάγματος, sive *ex contractu*. Nam ut jurisconsuli contractus alios faciunt justos, alios quasi contractus, ut negotiorum gestionem, tutelam, rem communem sine inita societate &c. Sic *Aristoteles* lib. 5. Eth. cap. 5. contractus ait esse alios voluntarios, alios involuntarios: & illos quidem, emtionem, venditionem, mutationem, sponsionem, fœnerationem, depositum, locationem, conductionem: hos autem, alios clandestinos, ut furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, servi corruptelam, cædem dolo factam, falsum testimonium: alios violentos, ut flagellationem, vincula, mortem, rapinam, convitium, contumeliam. Palam est casum, quem objicit auctor, ad hoc genus ἀκούσιον sive *involuntarium* pertinere. (Potuisset addere Vir Doctissimus, τὸ Συνάλλαγμα, apud *Aristotelem*, non significare fundamentum obligationis ex hac Justitia oriundæ, sed tantum rem ipsam, circa quam versatur Justitia, quæ propterea dicitur Δικαιοσύνη vel Δίκαιον, τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικόν, Lib. V. Cap. 5. τὸ διορθωτικόν, ὃ γίνεται ἐν τοῖς συναλλάγμασι, καὶ τοῖς ἑκουσίοις, καὶ τοῖς ἀκουσίοις. Cap. 7. Sed parum refert, quid senserit Stagyrita, cujus divisio non accuratè respondet divisioni Auctoris nostri, & à plerisque jam negligitur. Vide *Pufendorf.* 1. 7. 12. *J. B.*)

47 *Expletrix*] Quæ alias *commutativa* seu *correctiva*, & respicit illud *suum*.

GROTII.

g *In res singulorum majus est dominium regis*] *Philo* περὶ Φυτουργίας. (p. 222. Edit. Paris.) καὶ μὴν ἄργυρός τε καὶ χρυσὸς καὶ ὅσα ἄλλα κειμήλια παρὰ τοῖς ἀρχομένοις θησαυροφυλακεῖται, τῶν ἡγεμόνων μᾶλλον ἢ τῶν ἐχόντων ἐστίν· *Certe argentum, aurum, & quæ pretiosa alia apud subditos custodiuntur, eorum qui regnant magis sunt quam possidentium.* Plinius Panegyrico: (cap. 27.) *cujus est quidquid est omnium, tantum ipse, quantum omnes, habet.* Et mox: *Ecquid Cæsar non suum videat?* (cap. 50. qui locus tamen malè adfertur & aptatur. *J. B.*) Adde *Sarisberiensem* in Policratico lib. VI. c. 1. (p. 335. Ed. Lugd. Bat. 1639.)

h Ἀξίαν] *Cicero de Officiis* 1: (Cap. 17.) *Sed si contentio quædam & comparatio fiat, quibus plurimum tribuendum officii, principes sint, patria, & parentes, quorum beneficiis maxime obligati sumus; proximi liberi, totaque domus, quæ spectat in nos solos, neque aliud ullam potest habere perfugium, deinceps bene convenientes propinqui, quibuscum etiam communis plerumque fortuna est: quamobrem neces-*

saria

ſtrictè juſtitiæ nomen obtinet, [48] συναλλακτικὴ + Ariſtoteli, [49] nimis + arcto vocabulo, + nam ut poſſeſſor [50] meæ rei eam mihi reddat, [51] non eſt ἐκ συναλλάγματος, + & tamen ad eandem hanc juſtitiam pertinet: + itaque [52] ἐπανορθωτικὴν idem felicius dixit. + Aptitudinem reſpicit [53] attributrix, + quæ Ariſtoteli διανεμητικὴ, + comes earum virtutum, + quæ aliis hominibus utilitatem adferunt, ut + liberalitatis, + miſericordiæ, + providentiæ rectricis.

2. Quod vero idem Ariſtoteles ab expletrice ait reſpici [54] + proportionem [55] ſimplicem, quam ἀριθμητικὴν vocat; ab attributrice autem [56] comparatam, quam + γεωμετρικὴν appellat, quæ ſola apud Mathematicos [i] nomen habet + proportionis; + ex eorum genere eſt quæ ſæpe locum habent, non ſemper: neque verò per ſe juſtitia expletrix ab attributrice + differt tali proportionum uſu, ſed materia circa quam verſatur, ut jam diximus. + Itaque & contractus ſocietatis expletur proportione comparata, & [57] ſi unus tantum aptus inveniatur ad munus publicum, + non alia quam ſimplici [58] commenſione attributio fiet.

3. Ne-

ſaria præſidia vitæ debentur iis maxime, quos ante dixi. Vita autem victuſque communis, conſilia, ſermones, cohortationes, conſolationes, interdum etiam objurgationes in amicitiis vigent maxime. Vide quæ infra dicentur libro II, cap. VII. §. IX, & X. *Seneca* de Beneficiis libro IV. c. II. ubi de teſtamentis agit: *Quærimus digniſſimos, quibus noſtra tradamus*; ipſum locum vide. Adde *Auguſtinum* de Doctrina Chriſtiana lib. I. cap. XXVIII, & XXIX.

i *Nomen habet proportionis*] Habitudinis comparationem vocat *Caſſiodorus*. (Locus exſtat in Lib. *De Dialectic.* pag. 408. *Ed. Paris.* 1589. *In proportione*, inquit, *non eſt ſimilitudo rerum, ſed quædam* HABITUDINIS COMPARATIO. *J. B.*) Eſt hujus proportionis, qua Juſtitia attributrix uti ſolet, non incommoda apud *Homerum* deſcriptio. (Iliad. XIV, 382.

Ἐσθλὰ μὲν ἐσθλὸν ἔδυνε, χέρεια δὲ χείρονι δόσκεν.

Præſtanti dabat hic præſtantia, vilia vili.

GRONOVII.

48 Συναλλακτικὴ] Quaſi diceretur *contractoria*.

49 *Nimis arcto*] Quaſi non ſufficiat denominationes à potiore ſumi. 3, 3, 2.

50. *Meæ rei*] Qui meam rem me inſcio, quacunque occaſione, poſſedit.

51 *Non eſt ἐκ συναλλάγματος*] Imo ex contractu ἀκουσίῳ, ut appellat *Ariſtoteles* 5. Eth. 5. non voluntario, fortuito, &, ut JC. loquitur, ex quaſi contractu. Dein eſt tacitum pactum omnium hominum poſt inventa dominia privata, ut cuique maneat & reſtituatur ſuum.

52 Ἐπανορθωτικὴν] *correctivam*.

53 *Attributrix*] *Diſtributiva*. Alibi dicit *aſſignatricem* 2, 27, 2.

54 *Proportionem ſimplicem*] Dicit Arithmeticam, cum numeri diſtant paribus intervallis, ut duo, quatuor, ſex, octo; vel tres, ſex, novem, duodecim; nam illic ubique duo, hic tres numeri interſunt. *Comparatam* Geometricam, cum quoties primus numerus in ſecundo, toties tertius in quarto: ut tria, ſex, duodecim: nam quoties tria ſunt in ſex, toties ſex in duodecim. Contractum ſocietatis fieri proportione comparata Ariſtotelicorum filii non concedent ei, niſi ſit ſocietas, quam JCti vocant Leoninam ex *Æſopi* fabula. Princeps Arauſionenſis de mille aureis collatis in Indicas ſocietates, in diſtributione redituum, non teruncium accipit amplius quam privati. Quum vero in ſocietate alicui major pars lucri datur propter eximiam operam, aut artem, quam adfert ad lucrum quærendum, non tamen intervenit Geometrica proportio, quia non habetur reſpectus perſonæ, ſed rei quam in commune confert, idque accipit ex pacto. Itaque ibi quoque Arithmeticum par pro pari datur hoſtimentum, opera pro pecunia, ut loquitur *Plautus*. Vide *Hornejum* lib. 3. Ethic. cap. 12. num. 14. [At vero Auctori noſtro rationem ejus, quod dicit, condare, in Notis Gallicis oſtendimus *J. B.*]

55 *Simplicem*] Cum diſtant numeri paribus intervallis, ut 2, 4, 6, 8. vel 3. 6, 9, 12. Proportio Arithmetica.

56 *Comparatam*] Cum quoties primus numerus in ſecundo, toties tertius continetur in quarto: ut tres bis in ſex, ſex bis in duodecim, quæ proportio eſt Geometrica.

57 *Si unus tantum*] Ponit caſum impoſſibilem nempe omnes civem præter unum eſſe æquales; quod tum eveniet, quum omnes eundem naſum, os, oculos & faciem habebunt. Vide & *Hornejum* 3, 12, 7.

58 *Commenſione*] Vide *Hornejum* 3. Ethicor. 12. num. 7. caſum ait poſſibilem, proportione Arithmetica.

GRO-

3. Neque magis verum est quod à nonnullis dicitur, + attributricem versari circa res communes, expletricem circa 59 res singulorum. + Contra enim si quis de re sua legare velit, attributrice justitia uti solet: + & civitas quæ de communi reddit, (gg) quod civium quidam 60 in publicum impenderunt, nonnisi expletricis justitiæ officio fungitur. + Recte hoc discrimen notatum à 61 Cyri magistro: nam cum Cyrus puero minori minorem tunicam, sed alienam, attribuisset, & majori contra majorem, docuit eum magister: ὅτι ὁπότε μὲν κατασταθείη τοῦ ἁρμόττοντος κριτὴς, οὕτω δέοι ποιεῖν. ὁπότε δὲ κρῖναι δέοι ὁποτέρου ὁ χιτὼν εἴη, τοῦτο σκεπτέον τίς κτῆσις δικαία ἐστι· πότερα τὸν βίᾳ ἀφελόμενον ἔχειν, ἢ τὸν ποιησάμενον ἢ πριάμενον κεκτῆσθαι; *Tunc quidem ubi constitutus esset arbitrator ejus quod cuique conveniret, ita agendum esse; at ubi judicandum esset utrius esset tunica, id spectandum* [k] *utra possessio justior, eumne rem habere qui vi abstulisset, an qui fecisset aut emisset.*

+ IX. 1. Est & [l] + tertia juris significatio, + quæ idem valet quod lex, + quoties vox legis 62 largissime sumitur, ut sit + regula actuum moralium + obligans ad id 63 quod rectum est. 64 Obligationem + requirimus: + nam consilia, (hh) & si qua sunt alia præscripta, honesta quidem, sed non obligantia, + legis aut juris nomine non veniunt. 65 Permissio + autem proprie non actio est legis, (ii) sed actionis negatio, + nisi quatenus alium ab eo cui permittitur obligat ne impedimentum ponat. Diximus autem, 66 + ad rectum obligans, non simpliciter ad justum, quia [m] + jus hac notione, non ad 67 solius justitiæ, qualem exposuimus, + sed & aliarum

G R O T I I.

k *Utra possessio justior*] Vide eundem *Xenophontem* παιδείας secundo. Huc spectat lex per Mosem data: *non misereberis in judicio pauperis.* Exod. XXIII, 3. *Levitic.* XIX, 5. Oportet enim, ut *Philo* ait, τὰ πράγματα ἀφέλκειν τῆς τῶν δικαζομένων φαντασίας, *res abstrahere à litigatorum respectu.* [Locus *Philonis* legitur in Lib. *De Judiciis*, pag. 720. *Ed. Par.* Apud *Xenophontem* vero, quod huc faciat, nil reperio, nisi quod videre poteris Cap. II. Libri indicati, §. 10, 11. *Ed. Oxon. J. B.*]

l *Tertia juris significatio quæ idem valet quod lex*] Hoc sensu dixit *Horatius* (1. Sat. III., 211.)

Jura inventa metu injusti fateare necesse est.

Et alibi: *Jura neget sibi nata.* (Art. Poet. vers. 122.) Ubi Scholiastes: *legum sit contemtor.*

m *Jus hac notione, non ad solius justitiæ, qualem exposuimus, sed & aliarum virtutum materiam pertinet*] Exemplum sit in Zaleuci lege, pœnam irrogante ei qui contra Medici præceptum vinum bibisset. (Habet ex AELIANO, *Var. Hist.* II. 37. Adde Notam *Perizonii* in Lib. III. c. 34. ejusdem Auctoris. *J. B.*)

G R O N O V I I.

59 *Res singulorum*] Vide *Hornejum* 3. Ethic. II, 24.

60 *In publicum*] Exemplum est apud *Livium* 31, 13. eorum qui in publicum quid impenderunt.

61 *Cyri magistro*] Apud *Xenophontem* in Cyripædia, (Lib. I. Cap. III. §. 14. *Ed. Oxon.*)

62 *Largissime*] Ne quis decipiatur, ut in tit. 2. Instit. (Vult dicere, ne quis putet, eodem sensu *Legis* vocem heic usurpari, ac sumebatur apud Romanos, ut patet ex §. 4. Tit. *Inst.* laudati. *J. B.*

63 *Quod rectum est*] Officiorum regula *Sen.* 2. de Ira 21. *Sen.* 4. ben. 12. legem justi injustique regulam esse.

64 *Obligationem*] Reddit rationem quare *obligans* dixerit, & non *consulens.*

65 *Permissio*] Reddit rationem quare *obligans* dixerit, & non *permittens.*

66 *Ad rectum*] Nam & *honeste vivere* inter juris præcepta est.

67 *Solius justitiæ, qualem*] Particularis, quæ vel συναλλακτικὴ vel διανεμητικὴ. i. e. commutativa vel distributiva.

(gg) Respicit heic Auctor ad locum *Aristotelis*, Ethic. Nicom. V. 7. pag. 62. E. *Edit. Paris.* de quo in Notis Gallicis egimus, & in eo Philosophum non satis recte ratiocinari, ostendimus. *J. B.*)

(hh) Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. I. Cap. VI. §. 1. *J. B.*

(ii) *Permissionem* non esse meram actionis negationem, à parte Legis, ostendimus ad PUFENDORF. Lib. I. Cap. VI. §. 15. *Not.* 2. & de ea re plenius egimus in Notis Gallicis ad hunc *Grotii* nostri locum. *J. B.*

G R O-

rum virtutum materiam pertinet. + Attamen ab hoc jure, 68 quod rectum est, laxius justum dicitur.

2. + Juris ita accepti + optima partitio est, quæ apud Aristotelem exstat, (kk) ut sit + aliud jus naturale, + aliud voluntarium, + quod ille legitimum vocat, + legis vocabulo 69 strictius posito: interdum & 70 τὸ ἐν τάξει, + constitutum. + Idem discrimen apud Hæbræos reperire est, (ll) qui cum distincte loquuntur, jus naturale vocant n 71 מצות, jus constitutum + חקים, quorum illud + δικαιώματα, hoc + ἐντολὰς solent vertere 72 Hellenistæ +.

X. 1. o + Jus naturale est 73 + dictatum rectæ rationis, indicans actui alicui, 74 + ex ejus convenientia aut disconvenientia cum ipsa natura 75 rationali ac (mm) sociali, + inesse moralem 76 turpitudinem, + aut 77 necessitatem moralem, + ac consequenter + ab auctore naturæ Deo talem actum aut vetari, aut præcipi.

2. + Actus + de quibus tale exstat dictatum, 78 + debiti sunt aut 79 + illiciti 80 + per se, (nn) + atque ideo à Deo necessario præcepti aut vetiti intelligun-

ligun-

G R O T I I.

n מצות] משפט. Sic *Maimonides* lib. III. ductoris dubitantium cap. XXVI.

o *Jus naturale est dictatum rectæ rationis*] Philo libro, omnem virum bonum esse liberum: Νόμος δὲ ἀψευδὴς ὁ ὀρθὸς λόγος, οὐχ ὑπὸ τοῦ δεῖνος, ἢ τοῦ δεῖνος θνητοῦ, φθαρτός, οὐκ ἐν χαρτιδίοις ἢ στήλαις ἄψυχος ἀψύχοις, ἀλλ' ὑπ' ἀθανάτου φύσεως, ἄφθαρτος, ἐν ἀθανάτῳ διανοίᾳ τυπωθείς. *Lex mentiri nescia est recta ratio, quæ lex, non ab hoc aut illo mortali mortalis, non in chartis aut columnis exanimis exanima, sed corrumpi nescia, quippe ab immortali natura insculpta in immortali intellectu.* (Pag. 871. B. Ed. Par.) *Tertullianus* de corona militis: (*Cap.* VI.) *Quæres igitur Dei legem, habens communem istam in publico mundi, in naturalibus tabulis.* M. Antoninus lib. II. τέλος λογικῶν ζώων, τὸ ἕπεσθαι τῷ τῆς πόλεως καὶ πολιτείας τῆς πρεσβυτάτης λόγῳ καὶ θεσμῷ. (§. 16.) *Finis animantium ratione utentium, sequi legem ac normam civitatis ac reipublicæ omnium antiquissimæ.* Adde Ciceronis locum de Republica III, quem adducit *Lactantius* VI, 8. Præclara sunt quæ in hanc rem habet *Chrysostomus* XII, & XIII. de statuis. Nec spernenda quæ *Thomas* Secunda Secundæ LVII. 2. & *Scotus* III. dist. 37.

G R O N O V I I.

68 *Quod rectum est*] Laudabile ac probandum.

69 *Strictius*] Non pro lege scripta, aut pro jussu imperantis.

70 Ἐν τάξει] i. e. ordinatum, constitutum.

71 מצות, *jus constitutum* חקים] מצות præcepta, חקים statuta, leges, à חק jus. Ab altera specie definitur δικαιοσύνη, ἀρετὴ διανεμητικὴ τοῦ κατ' ἀξίαν. περὶ ἀρετ. καὶ κακ. p. 373. Ab altera δικαιοσύνη ἐστὶ τὸ δίκαιον ἐν ἰσότητι συμβολαίων. Ἠθ. Μεγαλ. I. 34.

72 *Hellenistæ*] Interpretes LXX. Bibliorum.

73 *Dictatum rectæ rationis.*] Lex mentibus insita bene natis. Admonitio intestina conscientiæ. Instinctus, insita notio.

74 *Ex ejus convenientia*] Propterea quod rectæ rationi, vel ingenitis homini veri & æqui principiis congruat aut repugnet. *Pers.* Sat. 5, 96. *Stat contra ratio & secretam gannit in aurem, Ne liceat facere id, quod quis vitiabit agendo.*

75 *Rationali*] Humana.

76 *Turpitudinem*] Ad abstinendum, vel cavendum.

77 *Necessitatem*] Ad faciendum, vel præstandum.

78 *Debiti*] Cum inest necessitas moralis.

79 *Illiciti*] Cum inest turpitudo.

80 *Per se*] Etiam non accedente jussu Dei aut hominis.

(kk) In *Ethic. ad Nicom.* Lib. V. Cap. 10. Sed utrumque, secundum Philosophum, partem facit *Juris Civilis*, quod vocat Δίκαιον Πολιτικόν, ut ea, de quibus agitur, Δίκαιον Φυσικόν, & Δίκαιον Νομικόν. Adeoque paullo aliter divisio Auctoris nostri sese habet. *J. B.*

(ll) Hoc discrimen non semper observari, ipse Auctor fatetur, in Adnotat. ad *Luc.* I, 6. Vide & Clar. *Clericum*, in Genes. XXVI, 5. *J. B.*

(mm) Voces illas, *ac sociali*, quamquam in omnibus Edd. desint, confidenter addidimus, Auctorem ipsum ducem sequuti, qui infra §. 12. num. 1. eas habet, & heic à Typographis omissas facilè potuit non animadvertere; ut in aliis locis, ubi res majoris adhuc momenti erat, id ei accidisse, ostendemus *J. B.*

(nn) Verum quidem est, Deum non potuisse, salvâ sapientiâ suâ, actus, qui heic vocantur *debiti*, vetare, aut contrarios præcipere. Attamen vinculum ipsum *Obligationis*, quâ quis tenetur illos exercere, ab his abstinere, non ex ipsa natura actuum oritur, sed à *voluntate* [illegible] nus est Auctor naturæ rerum, & [illegible]

liguntur: qua nota + distat hoc jus non ab humano tantum jure, + sed & à [81] divino voluntario, quod non ea præcipit aut vetat + quæ per se ac suapte natura aut [82] debita sunt, aut illicita, + sed vetando illicita, præcipiendo debita facit.

3. Ad juris autem naturalis intellectum, notandum est, + quædam dici ejus juris non proprie, sed ut [83] scholæ loqui amant, [84] reductive, quibus jus naturale non repugnat, + sicut justa modo diximus appellari ea quæ [85] injustitia carent: + interdum etiam per abusionem ea, quæ ratio [86] honesta, + aut oppositis meliora esse indicat, etsi non debita, solent dici juris naturalis.

4. Sciendum præterea, jus naturale [87] non de iis tantum agere + quæ citra voluntatem humanam existunt, sed de multis etiam + quæ voluntatis humanæ actum [88] consequuntur. + Sic dominium, quale nunc in usu est, voluntas humana [89] introduxit: + at eo [90] introducto + nefas mihi esse id arripere te invito quod tui est dominii, + ipsum indicat jus naturale; + quare [p] furtum + naturali jure prohibitum dixit + Paullus [a] Jurisconsultus, + natura turpe Ulpianus, + Deo displicere [91] Euripides his in Helena versibus: [909, & *seq.*]

a L. 1. D. de Furtis. L. Probrum, 42. D. de verb. significat.

Namque odit ipse vim Deus: nec divites
Nos esse rapto, sed probe partis cupit.

Spernen-

minum Legislator. Adeoque, accuratè loquendo, tales actus non possunt dici *per se* debiti, aut illiciti. Quâ de re aliquid diximus in Præfatione Gallicâ ad PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* pag. 66. secundæ Edit. & nuperrime egimus fusè satis in examine *Judicii* Illustris LEIBNITZII, subjecto quartæ Editioni versionis nostræ Libelli *De Offic. Hom. & Civ. J. B.*

GROTII.

p *Furtum naturali jure prohibitum*] Julianus: ὁ δεύτερος νόμος (post illum de Deo agnoscendo & colendo) ἱερὸς φύσει καὶ θεῖος, ὁ τῶν ἀλλοτρίων πάντη καὶ πάντως ἀπέχεσθαι κελεύων, καὶ μήτε ἐν λόγῳ, μήτε ἐν ἔργῳ, μήτε ἐν αὐταῖς λανθανούσαις τῆς ψυχῆς ἐνεργείαις ταῦτα ἐπιτρέπων συγχεῖν. (Orat. VII. pag. 209. *C. D. Ed. Spanheim.*) *Lex altera & ipsa suapte natura sancta atque divina ea est, quæ semper & ubique alienis abstineri jubet, neque vero aut verbo, aut facto, aut arcanis animi cogitationibus contrairi sinit. Cicero* de Officiis III. (c. 10.) ex Chrysippo: *In vita sibi quemque petere quod pertineat ad usum, non iniquum est: alteri surripere, jus non est.*

GRONOVII.

81 *Divino voluntario*] Infra num. 15. ut cum Deus præcepit non tangi arborem scientiæ boni & mali; abstineri porcis & aliis animalibus, quæ pro immundis præscripsit Lex Mosaica.

82 *Debita*] Ut tegere verenda, ut *Paulus* 1. ad Corinth. XI. 14. scribit, comam longam natura dedecere virum. i. e. honestate morum, quæ inter homines. Apostolus φύσεως vocabulum etiam adhibet.

83 *Scholæ*] Scholastici.

84 *Reductive*] Per applicationem aut interpretationem.

85 *Injustitia carent*] Ut quæ nullius sunt cedere occupanti: quod per se naturæ non est, sed tamen eo refertur.

86 *Honesta, aut oppositis*] Ut velare notas sexus, nec cum Cynicis in publico prurire. Sic *Paulus* 1. Corinth. XI. 14. ἢ οὐδὲ ἡ φύσις διδάσκει ὑμᾶς, ὅτι ἀνὴρ μὲν ἐὰν κομᾷ, ἀτιμία αὐτῷ ἐστιν. (Exempla aptiora, ex mente Auctoris nostri, vide infra, circa *Concubinatum*, *Divortium*, *Polygamiam*, I. 2. 6. *num.* 2. Adde II. 12. n. 2. III. 3. 6. n. 3. & III. 4. 2. *num.* 1. *J. B.*)

87 *Non de iis tantum agere*] i. e. subjectam habere materiam non modo ea, quæ ipsa natura comparavit sine disputatione aut constitutione humana, sed etiam res, ut sese habent, postquam in eis id, quod natura erant, judicium humanum & consuetudo, aliquam partem mutavit.

88 *Consequuntur*] Ubi homines fecere quod natura non erat.

89 *Introduxit*] Intelligit dominium privatum quale nunc in usu, quo unusquisque suæ rei est dominus; nam natura omnia fecit communia.

90 *Introducto*] Postquam hoc placuit, ut omnia non essent amplius communia.

91 *Euripides*] Vide similem locum in *Plauti* Prolog. Rudent. v. 10. & *seqq.*

Spernenda, si non jure veniat, copia est.
Communis æther hominibus, tellus quoque,
In qua ampliare cuique sic fas est domum,
Ut ab alienis rebus ac vi temperet.

5. + Est autem jus naturale adeo immutabile, (oo) ut ne à Deo quidem mutari queat. Quanquam enim immensa est Dei potentia, + dici tamen quædam possunt, ad quæ se illa [92] non extendit; + quia quæ ita dicuntur, [93] dicuntur tantum, sensum autem qui rem exprimat nullum habent, sed sibi ipsis [94] repugnant. + Sicut ergo ut bis duo non sint quatuor [95] ne à Deo quidem potest effici, + ita ne hoc quidem, ut quod [96] intrinseca ratione malum est, malum non sit. + Et hoc est quod significat Aristoteles, cum dicit: (pp) [97] ἔνια εὐθὺς ὠνόμασται συνειλημμένα μετὰ τῆς φαυλότητος. + Nam [98] ut esse rerum postquam sunt & qua sunt aliunde non pendet, ita & proprietates, quæ esse illud necessario consequuntur; + talis autem est malitia quorundam actuum, comparatorum ad naturam sana ratione utentem. + Itaque & Deus ipse secundum hanc normam de se judicari patitur, ut videre est Gen. XVIII, 25. Esai. V, 3. Ezech. XVIII, 25. Jerem. II, 9. Mich. VI, 2. Rom. II, 6. III, 6.

6. + Fit tamen interdum ut in his actibus, de quibus jus naturæ aliquid constituit, [1] imago quædam mutationis fallat incautos, + cum revera non jus naturæ mutetur, quod immutabile est, sed res, de qua jus naturæ constituit, quæque mutationem recipit. Exempli gratia: si creditor quod ei debeo [2] acceptum ferat, + jam solvere non teneor, non quia jus naturæ desierit præcipere solvendum quod debeo, sed quia quod debebam deberi desiit: ut enim recte in Epicteto [a] Arrianus: οὐκ ἀρκεῖ τὸ δανείσασθαι πρὸς τὸ ὀφείλειν, ἀλλὰ δεῖ προσεῖναι καὶ τὸ ἐπιμένειν ἐπὶ τοῦ δανείου, καὶ μὴ διαλελύσθαι αὐτό· *non sufficit ut debeatur pecunia datam esse mutuam, sed oportet + ut & maneat adhuc indissoluta mutui obligatio.* Ita si quem Deus occidi præcipiat, si res alicujus auferri, + non licitum fiet homicidium aut furtum, + quæ voces vitium

[a] Lib. I. Diss. C. 7. pag. 34. Ed. Colon. 1595.

GRONOVII.

92 *Non extendit*] Quæ, si ita liceat loqui, Deus non possit.

93 *Dicuntur tantum*] Quasi sint aliquid, mente concipiuntur, & efferuntur tantummodo ac pronuntiantur; ut Centaurus, Chimæra, Gorgo: effectum autem habent nullum, & existere nequeunt. Phil. *Entia rationis.*

94 *Repugnant*] Hoc est, ut scholæ dicunt, contradictoria sunt.

95 *Ne à Deo quidem potest effici*] Quia Deus semel aliter statuit.

96 *Intrinseca*] Per se ac sua natura.

97 *Ἔνια*] Quædam statim nominantur conjuncta cum vitio (malitia,) vel, quædam statim ut nominata sunt, junctam pravitatem præ se ferunt.

98 *Ut esse rerum, postquam sunt, & qua sunt*] Ut res, ex quo semel extiterunt, speciemque & habitum acceperunt, non aliam sumunt caussam, & quod sunt, non precario, sed jam per se & ob suam materiam sunt; neque ut sint, alienum beneficium exspectare, aut aliunde pendere necesse habent: ita & affectiones, quæ illis naturis materiisque necessario adhærent.

1. *Imago*] i. e. videatur imprudentibus & minus intentis aliquid mutari, ubi tamen jus constat, & ejus mutatum nihil est.

2 *Acceptum ferat*] i. e. se accepisse scribat aut testatum faciat.

(oo) Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. III. §. 5.

(pp) Locus est *Ethic. ad Nicom.* Lib. II. Cap. VI. Sed tu inspice, & non satis apte heic adferri animadvertes. *J. B.*

vitium involvunt, sed [3] non erit homicidium aut furtum, + quod vitæ & rerum supremo domino auctore fit.

7. + Sunt & quædam juris naturalis non simpliciter, sed pro certo rerum statu: + sic communis rerum usus naturalis fuit, quamdiu dominia introducta non erant; + & jus suum per vim consequendi [4] ante positas leges.

XI. 1. Discrimen autem quod + in Juris Romani libris exstat. (qq) + ut jus immutabile aliud sit + quod animantibus cum homine sit commune, + quod arctiori significatu vocant jus naturæ; + aliud hominum proprium, + quod sæpe jus gentium nuncupant, [5] usum + vix ullum habet. + Nam juris proprie capax non est nisi natura præceptis [6] utens generalibus, quod recte vidit Hesiodus: [a] a Oper. & Dier. vers. 276, & seqq.

> Τὸν δὲ γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων·
> Ἰχθύσι γὰρ, καὶ θηρσὶ, καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς,
> Ἐσθέμεν ἀλλήλους· ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶ μετ' αὐτῶν.
> q Ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην, ἣ πολλὸν ἀρίστη.

> *Humano generi nam lex datur ab Jove summo:*
> *Quippe feræ, pisces, avium genus altivolantum*
> *Mutua se vertunt in pabula, juris egentes.*
> *Justitia at nobis, quæ res est optima, cessit.*

In equis, in leonibus justitiam non dicimus, inquit Cicero de Officiis [b] primo. b Cap. 16. Plutarchus [c] in vita Catonis majoris νόμῳ μὲν γὰρ καὶ δικαίῳ πρὸς ἀνθρώπους μόνον χρῆσθαι πεφύκαμεν· c Tom. I. pag. 339. A. *lege & justitia adversus homines tantum natura utimur.* Lactantius [d] lib. V. d Cap. 17. *In omnibus enim videmus* [7] *animalibus, quæ sapientia carent, conciliatricem sui esse naturam.* + *Nocent enim aliis ut sibi prosint: nesciunt enim quia malum est nocere. Homo vero, quia scientiam boni & mali habet, abstinet se à nocendo etiam cum incommodo suo.* Polybius, cum narrasset

GROTII.

q Ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην] *Juvenalis* Satyra XV. (vers. 142. & *seqq.*)

> ——— ——*Venerabile soli*
> *Sortiti ingenium divinorumque capaces,*
> *Atque exercendis capiendisque artibus apti,*
> *Sensum è cælesti demissum traximus arce,*
> *Cujus egent prona & terram spectantia Mundi*
> *Principio indulsit communis Conditor illis,*
> *Tantum animas, nobis animum quoque, mutuus ut nos*
> *Affectus petere auxilium & præstare juberet,*
> *Dispersos trahere in populum*, &c.

Chrysostomus ad VII. Rom. (Homil. VIII. pag. 118. Tom. III. *Ed. Eton. Savil.*) τὸν τοῦ δικαίου καὶ ἀδίκου λόγον οὐδὲ κινεῖν δεῖ ἐπὶ τῶν ἀψύχων καὶ ἀναισθήτων. (Id est, justi & injusti regulas, neque adversus inanimata & sensu carentia, movendas aut negligendas. Quod igitur innuere potius videtur, jus aliquod esse Brutis cum Homine commune. *J. B.*)

GRONOVII

3 *Non erit homicidium*] Non magis quam si morbo hominem solvat; si naufragio aut alio casu, vel mortalitatem ejus finiat, vel rem familiarem aut imminuat, aut ad alium transferat.

4 *Ante positas leges*] Quibus illud jus à privatis ad selectos judices translatum est.

5 *Usum vix ullum*] Neque enim brutorum inter se, neque hominum cum brutis societas est: tantum turpiores facit homines id non servantes.

6 *Utens generalibus*] Quæ circa similia similiter agere novit, ut dixit in Prolegomenis, §. 7.

7 *Animalibus, quæ sapientia carent*] Omnia animalia muta & ratione defecta quærere sua commoda; quamvis damno aliorum.

(qq) Vide PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. III. §. 2, 3. *J. B.*

fet quibus initiis primum conveniſſent homines, addit, r ſi quis in parentes aut beneficos injurius fuiſſet, fieri non potuiſſe quin id cæteri ægre ferrent, ſ ratione addita: τοῦ γὰρ γένους τῶν ἀνθρώπων ταύτῃ διαφέροντος τῶν ἄλλων ζώων, ᾗ μόνοις αὐτοῖς μέτεστι νοῦ καὶ λογισμοῦ, φανερὸν ὡς οὐκ ἂν εἰκὸς παραδραμεῖν αὐτοὺς τὴν προειρημένην διαφορὰν, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζώων, ἀλλ' ἐπισημαίνεσθαι τὰ γινόμενα ſ καὶ δυσαρεστεῖσθαι τοῖς παροῦσι. *Quoniam enim humanum genus hoc aliis animantibus diſtat, quod mente ac ratione utitur,* + *omnino credibile non eſt tam alienum à natura ſua actum ab ipſis diſſimulatum iri, ut in aliis animantibus: ſed quod factum eſt, revocatum iri ad animum cum offenſæ ſignificatione.*

e *Lib.* VI. Cap. 4.

2. Quod t ſi quando + brutis animantibus juiſtitia tribuitur, + id fit improprie u + ex quadam in ipſis umbra rationis atque veſtigio. + An verò actus ipſe, de quo jus naturæ conſtituit, ſit nobis communis cum aliis animantibus, + ut prolis educatio, an nobis proprius, + ut Dei cultus, + ad juris ipſam naturam nihil refert.

+ XII. 1. Eſſe autem aliquid juris naturalis probari ſolet + tum ab eo quod prius eſt, + tum ab eo quod poſterius, quarum probandi rationum + illa ſubtilior eſt, + hæc popularior. A priori, + ſi oſtendatur rei 8 alicujus convenientia aut diſconvenientia neceſſaria + cum natura rationali ac ſociali: à poſteriori verò, ſi non certiſſima fide, (rr) certe probabiliter admodum, + juris naturalis eſſe colligitur id, quod apud omnes gentes, aut moratiores omnes tale eſſe creditur. + Nam 9 univerſalis effectus univerſalem requirit cauſam; + talis autem exiſtimationis cauſa vix ulla videtur eſſe poſſe præter 10 ſenſum ipſum, communis qui dicitur.

2. Heſio-

GROTII.

r *Si quis in parentes injurius fuiſſet*] Exemplum vide in Chamo, Gen. IX. 22. Ubi pœna ſequitur.

ſ *Καὶ δυσαρεστεῖσθαι τοῖς παροῦσι*] Chryſoſtomus XIII. de ſtatuis: (*Tom.* VI. *pag.* 550. *Edit. Savil.*) καὶ γὰρ τὸ συναγανακτεῖν τοῖς ὑβριζομένοις, φυσικὸν ἅπαντες ἔχομεν. εὐθέως οὖν τοῖς ἐπηρεάζουσιν ἐχθροὶ γινόμεθα κἂν μηδὲν αὐτοὶ πεπονθότες. *Natura id habemus, ut indignationem noſtram conjungamus cum iis qui male tractati ſunt; illico enim injurioſis hominibus infenſi ſumus, etiamſi ad nos nulla pars injuriæ pervenit.* Scholiaſtes ad *Horatium* Satyra III. lib. I. (vers 97.) *Senſus aliter indignatur & animus, cum audierit homicidium factum, aliter cum furtum.* (In fine loci Polybiani, pro vocibus τὰ γινόμενα, legitur τὸ γινόμενον, in Edit. *Caſauboni.*]

t *Si quando brutis animantibus juſtitia tribuitur*] Divinationem quandam juſtitiæ in elephantis notat *Plinius* lib. VIII. cap. V. Idem libro X. narrat aſpidem fuiſſe quæ ſuum ipſa catulum necaret, quod is catulus hoſpitis filium interemiſſet.

u *Ex quadam in ipſis umbra rationis atque veſtigio*] Seneca de Ira libro I, cap. III. feras ira carere dixit, ſed pro ira habere impetum. *Muta animalia, ait, humanis affectibus carent: habent autem ſimiles illis quoſdam impulſus.* Sic in beſtiis non eſſe κακίαν ſed ὡσπανεὶ κακίαν, non vitia ſed vitiorum ſimulacra, dixit *Origenes* contra *Celſum:* ὡς ἂν θυμοῦσθαι τὸν λέοντα, *velut iroſum leonem.* (Lib. IV. pag. 225. *Edit. Cantabrig.*) Peripatetici apud *Porphyrium*, de non eſu animantium tertio. (Pag. 309. *Ed. Lugd.* 1620. Adde quæ habet de *Stoïcis*, Cl. HEINECCIUS, *Elem. Juris Civil. ſecundum ordinem Inſtitution. Juſtin.* Lib. I. Tit. XXVI. §. 303. in Not.

GRONOVII.

8 *Alicujus convenientia*] Ut cum oſtenditur, innoxium hominem occidere, eſſe injuſtum, quia natura appetit conſervationem ſui & omnium, quæ ſunt ejuſdem ſocietatis.

9 *Univerſalis*] Effectus ad omnes plurimosve pertinens cauſam juxta late patentem & inter multos plurimosve communicatam.

10. *Senſum ipſum, communis*] *Cic.* de leg. 16. *Communis intelligentia*, *Horat.* 1. Sat. 3. *Communi plane ſenſu caret.* *Gell.* 20, 22. *cum ſenſus intelligentiæque communis fide nobis notas res efficit.* Juvenal. 8. Sat. 73. *Rarus enim ferme ſenſus communis in illa Fortuna.* Arrian. *Epictet.* 3, 6. ὁ κοινὸς νοῦς. Marcus κοινονοημοσύνην, lib. 1. ad ſe ipſum, ubi Caſ. *Lactant.* 3. 28. *in tantos errores inciderunt, ut etiam communem ſapientiam non tenerent.* *Phædrus* fab. 7. *quibus honorem & gloriam Fortuna tribuit, ſenſum communem abſtulit.* Seneca ep. 5. & 9.

(rr) Quouſque ratio illa valere queat, vide apud PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. III. §. 7, 8. & in Præfatione noſtra Gallica ad hoc Opus, §. 4. *J. B.*

GRO-

2. Hesiodi + est dictum à multis laudatum: (ſſ)

> Φήμη δ' ὅτις πάμπαν ἀπόλλυται ἥντινα πολλοὶ
> Λαοὶ φημίζουσι.
>
> *Non etenim penitus vana est sententia, multi*
> *Quam populi celebrant.*

x Τὰ κοινῇ φαινόμενα πιστὰ (tt) *quæ communiter ita videntur fida sunt*, ajebat Heraclitus statuens [11] λόγον τὸν ξυνὸν optimum esse veritatis [12] κριτήριον. Aristoteles: κράτιστον πάντας ἀνθρώπους φαίνεσθαι συνομολογοῦντας τοῖς ῥηθησομένοις· *potentissima probatio est, si in id quod dicimus omnes consentiant.* Et [a] Cicero: *In re consensio omnium gentium jus naturæ putanda est.* + Seneca [b]: *Argumentum veritatis est aliquid omnibus videri.* Quinctilianus [c] *Pro certis habemus ea in quæ communi opinione consensum est.* Non frustra autem dixi gentes moratiores: nam, ut recte notat Porphyrius, [d] y τινὰ τῶν ἐθνῶν ἐξηγρίωται, καὶ ἔστι φύσει θηριώδη, ἐξ ὧν οὐ προσήκει τοὺς εὐγνώμονας τῆς ἀνθρωπίνης καταψεύδεσθαι φύσεως.

a I. Tusc. c. 13.
b Epist. 117.
c Inst. Orat. V. 10.
d De non esu Animantium, Lib. IV. pag. 428. Ed. Lugd.

GROTII.

x Τὰ κοινῇ φαινόμενα πιστά,] *Aristoteles* Nicom. x, 11. ὃ γὰρ πᾶσι δοκεῖ τοῦτο εἶναι φαμέν, ὁ δ' ἀναιρῶν ταύτην τὴν πίστιν οὐ πάνυ πιστότερα ἐρεῖ· *Quod omnibus ita videtur, ita esse dicimus, qui vero hanc fidem velit tollere, nihilo ipse credibiliora dicet.* Seneca Epist. 81. *In tanta judiciorum diversitate referendam bene merentibus gratiam omnes uno tibi, quod ajunt, ore affirmabunt.* Quinctilianus: *Consuetudinem sermonis vocabo consensum eruditorum, sicut vivendi, consensum bonorum.* (Instit. Orat. I. 6.) *Josephus* antiquæ historiæ XVI. (Cap. VI. §. 8. *Edit. Hudson.*) ἔθεσιν μὲν γὰρ οὐδέν ἐστι γένος ὃ τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ χρῆται, κατὰ πόλεις δὲ ἔστιν ὅτε πολλῆς γινομένης τῆς διαφορᾶς· τὸ δίκαιον δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμοίως ἐπιτήδευσι, λυσιτελέστατον ὂν Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, οὗ πλεῖστον οἱ παρ' ἡμῖν νόμοι λόγον ἔχοντες, ἅπασιν ἡμᾶς, εἰ καθαρῶς ἐμμένοιμεν αὐτοῖς, εὔνους καὶ φίλους ἀπεργάζονται. διὸ καὶ ταῦτα παρ' ἐκείνων ἡμῖν ἀπαιτητέον, καὶ δεῖν οὐκ ἐν διαφορᾷ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἡγεῖσθαι τὸ ἀλλότριον, ἀλλ' ἐν τῷ πρὸς καλοκἀγαθίαν ἐπιτηδείως ἔχειν· τοῦτο γὰρ κοινὸν ἅπασι, καὶ μόνον ἱκανὸν διασώζειν τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον. *Moribus gens nulla est quæ iisdem tota utatur, sæpe oppidatim discrepatur plurimum. At jus ipsum omnibus æqualiter hominibus expedit, tam barbaris utile quam Græcis, cujus quidem rationem habentes maximam, quæ apud nos sunt leges, faciunt nos, eas pure modo observemus, cunctis hominibus benevolos & amicos. Talia sunt quæ exigi a legibus par est. Neque illas aversari ut à se alienas arbitrari debent alii, in eo quod institutis differunt, sed id potius spectandum an ad virtutem ac probitatem sint accommodatæ. Hoc enim ad omnes communiter pertinet, solumque per se sufficit ad tutandam hominum vitam.* *Tertullianus* præscriptione adversus hæreticos (Cap. 28.): *Quod apud multos unum invenitur, non est erratum sed traditum.* [Omnia ista loca, si duo priora excipias, parum ad rem faciunt. Immo verba *Quinctiliani* contrarium innuere potius videntur. *J. B.*

y Τινὰ τῶν ἐθνῶν ἐξηγρίωται] *Justinus* colloquio cum Tryphone: πλὴν ὅσοι ὑπὸ ἀκαθάρτου πνεύματος ἐμπεφορημένοι, καὶ ὑπὸ φαύλης ἀνατροφῆς, καὶ ἐθῶν φαύλων καὶ νόμων πονηρῶν διαφθαρέντες, τὰς φυσικὰς ἐννοίας ἀπώλεσαν· *Exceptis illis qui ab impuris spiritibus abrepti, & per malam educationem, instituta prava & leges iniquas corrupti, naturales notiones perdiderunt* (Pag. 281. *Edit. Oxon.*) *Philo* libro, Omnem bonum esse liberum: διὸ καὶ θαυμάσαι ἄν τις τῆς ἀμβλυωπίας τοὺς τρανὰς οὕτω πραγμάτων ἰδιότητας μὴ συνορῶντας· *merito igitur miretur quis, tantum illis offusam caliginem, ut tam claras rerum proprietates non videant.* (Pag. 871. B. Ed. Par.) *Chrysostomus* oratione, Christum Deum esse: μὴ τοίνυν ἀπὸ τῶν διεφθαρμένων τὰς γνώμας, τὰς κρίσεις ποιοῦ τῶν πραγμάτων· *Ne ergo rerum dijudicationem ab illis mutuare quibus corruptus est animus.* (Tom. VI. pag. 634. init. *Edit. Savil.*)

GRONOVII.

11 Λόγον] Omnes idem sentire ac dicere.

12 Κριτήριον] Discrimen.

(ſſ) Extat in *Operib. & Dieb.* vers. penult. sed ibi agitur tantum de rumoribus adversus aliquem sparsis, qui, falsi licet, famam ejus nonnihil lædunt. *J. B.*

(tt) Refert id SEXTUS EMPIRICUS, Lib. VII. *Adversus Mathematic.* Ὅθεν τὸ μὲν κοινῇ πᾶσι φαινόμενον, τοῦτ' εἶναι πιστόν. §. 134. pag. 399. *Ed. Fabric.* Vide sequentia. Porro locus *Aristotelis* postea laudatus, Κράτιστον &c. exstat *Eudemior.* Lib. I. Cap. 6. pag. 199. C. *Edit. Parif.* Tom. II. *J. B.*

φύσεως· *quædam* + *nationes efferatæ sunt*, *&* 13 *factæ inhumanæ*, *ex quibus non oportet ab æquis judicibus æstimatione facta humanæ naturæ convitium fieri.* Andronicus Rhodius: [a] παρ' ἀνθρώποις τοῖς τε ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς ἔχουσιν, ἐστὶ δίκαιον ἀκίνητον, ὃ φυσικὸν λέγεται· εἰ δὲ τοῖς νοσοῦσι τὰς φρένας καὶ διεστραμμένοις οὐ δοκεῖ δίκαιον, οὐδὲν διαφέρει. οὐδὲ γὰρ ὁ λέγων τὸ μέλι γλυκὺ εἶναι ψεύδεται, διότι τοῖς νοσοῦσιν οὐ τοιοῦτον δοκεῖ· *Apud homines recta sanaque mente præditos immutabile est jus illud naturæ quod dicitur. Quod si his, qui morbido distortoque sunt animo, aliter videtur, nihil id ad rem pertinet. Nam nec mentitur qui mel dulce esse dicit, ideo quod ægrotis aliter videatur.* A quibus non abit Plutarchi [b] illud in vita Pompeji: φύσει μὲν ἄνθρωπος οὔτε γέγονεν, οὔτ' ἔστιν ἀνήμερον ζῶον οὐδ' ἄμικτον, ἀλλ' ἐξίσταται τῇ κακίᾳ παρὰ φύσιν χρώμενος, ἔθεσι δὲ καὶ τόπων καὶ βίου μεταβολαῖς ἐξημεροῦται· *natura quidem nullus hominum aut est aut fuit ferum atque insociabile animal; sed efferatur ubi extra naturæ modum peccare assuescit, rursumque alia consuetudine vitaque & locorum mutatione redit ad mansuetudinem.* Aristoteles [c] descriptionem hominis, ex eo quod ipsi proprium est, hanc facit: ἄνθρωπος, z ζῶον ἥμερον φύσει· *homo animal est suapte natura mansuetum.* Idem [d] alibi; δεῖ δὲ σκοπεῖν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσι μᾶλλον τὸ φύσει, καὶ μὴ ἐν τοῖς διεφθαρμένοις· *quid naturale sit spectandum in his quæ bene secundum naturam se habent, non in depravatis.*

[a] *Paraphr. in Arist. Ethic. Nicom.* V. 10. pag. 303. *Ed. Heins.*

[b] *Pag.* 633. *D.*

[c] *Top.* V. 2.

[d] *Pol.* 1. V.

XIII. + Alteram juris speciem esse diximus jus voluntarium, (uu) + quod ex voluntate originem ducit: + estque vel humanum vel + divinum.

XIV. 1. Ab + humano incipiemus, quia 14 id pluribus innotuit. Est ergo hoc + vel civile, + vel latius patens, + vel arctius. + Civile est quod à potestate civili proficiscitur. 15 Potestas + civilis est, quæ civitati præest. + Est autem civitas 16 cœtus perfectus liberorum hominum, + juris fruendi & communu-

G R O T I I.

z Ζῶον ἥμερον φύσει] Idem dicit *Chrysostomus* XI. de Statuis. [Tom. VI. *pag.* 537. *Ed. Savil.*] Latius id explicat *Philo* decalogo: ἀγελαστικὸν γὰρ καὶ σύννομον ζῶον τὸ ἡμερώτατον ἡ φύσις γεννήσασα, πρὸς ὁμόνοιαν καὶ κοινωνίαν, λόγον δοῦσα συναγωγὸν εἰς ἁρμονίαν καὶ κρᾶσιν ἠθῶν· [Pag. 763. A. Edit. Paris.] *Quod animantium esse debebat mansuetissimum, idem natura fecit gregale & coetus appetens, & ad concordiam societatemque vocavit; sermonem etiam præbens qui ingenia attemperando & ad concentum perducendo conciliaret.* Idem de Mundi immortalitate: ἡμερώτατον γὰρ ζῶον ὁ ἄνθρωπος, λόγον δωρησαμένης φύσεως αὐτῷ γέρας, ᾧ καὶ τὰ ἐξηγριωμένα πάθη κατεπᾴδεται καὶ τιθασσεύεται. *Mansuetissimum animantium homo est, ut cui natura pro munere sermonem dederit, quo affectus quantumvis efferati velut incantando cicurantur.* (Pag. 945. E.)

G R O N O V I I.

13 *Factæ inhumanæ*] Ut ἀνθρωποφάγοι, & quales Thraces pingit *Florus* 3, 4. quales qui conjugiis matrum usi, qui decrepitos parentes, ne alerent, occidere, qui cadaveribus suorum pro cibo usi, aut canes pavere. *Plutar.* de Fort. Alex. 328. *Cic.* 1. Tusc. 45.

14 *Id pluribus*] Divinum quippe tantum Hebræis & Christianis.

15 *Potestas*] Hic pro persona. *Liv.* 23, 11. *Magistrum equitum, quæ consularis potestas sit.* *Lucan.* 10, 136. *Discubuere toris reges majorque potestas Cæsar.*

16 *Cœtus perfectus*] Αὐτάρκης *Aristot.* 3. Pol. 6. Πόλις δὲ ἡ γενῶν καὶ κωμῶν κοινωνία, ζωῆς τελείας καὶ αὐτάρκους χάριν· τοῦτο δ' ἐστίν, ὡς φαμεν, τὸ ζῆν εὐδαιμόνως καὶ καλῶς. Et 7, 4. Hein. 495. Ἡ δὲ πόλις αὐτάρκης. Et mox: πλῆθος αὔταρκες πρὸς τὸ εὖ ζῆν κατὰ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. *Cicero* 3. de rep. apud Augustin. *multitudo juris consensu & utilitatis communione sociata.* Et iterum, cœtus, i. e. & u. e. sociatus. Perfectus, sufficiens ad ea, quæ desiderat natura ad bene commodeque vivendum. [Circa definitionem *Civitatis*, vide PUFENDORF. *de Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. II. §. 13. cum Notis nostris Gallicis. *J. B.*

(uu) Confer. PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. I. Cap. VI. §. 18. *J. B.*

GRO-

munis utilitatis causa sociatus. + Jus arctius patens & ab ipsa potestate civili [17] non veniens, + quanquam ei subditum, varium est, + præcepta patria, + dominica, & + si qua sunt similia in se continens. + Latius autem patens est jus Gentium; id est + quod Gentium omnium [a] aut multarum (xx) voluntate vim obligandi accepit. + Multarum addidi, + quia vix ullum jus reperitur + extra jus naturale, + quod ipsum quoque gentium dici solet, omnibus gentibus commune. Imo sæpe + in una parte orbis terrarum est jus gentium quod alibi non est, [18] + ut de captivitate + ac postliminio suo loco dicemus.

2. + Probatur autem hoc jus gentium pari modo quo jus non scriptum civile, + usu continuo & testimonio peritorum. Est enim hoc jus, ut recte notat Dio [a] Chrysostomus, εὕρημα βίου καὶ χρόνου, + *repertum temporis & usus.* Atque in eam rem maximum nobis usum præbent + illustres annalium conditores. a *Orat.* XXXVI. pag. 648. B. *Edit. Morell.*

XV. 1. Jus + voluntarium divinum quod sit, satis ex ipso vocum sono intelligimus: (yy) + id nimirum quod ex [19] voluntate divina ortum habet: + quo discrimine à jure naturali, + quod [20] item divinum dici posse diximus, internoscitur. + In hoc jure locum habere potest, + quod nimium indistincte [b] dicebat Anaxarchus apud Plutarchum in Alexandro: non ideo id Deum velle, quia justum est, sed justum esse, id est jure debitum, quia Deus voluit.

2. Hoc autem jus + aut datum est humano generi, + aut populo uni. + Humano generi ter jus datum à Deo reperimus: + statim (zz) [21] post hominem conditum, + iterum [22] in reparatione humani generis post diluvium, + postremo in sublimiori reparatione [23] per Christum. Tria hæc jura haud dubie + omnes homines obligant, ex quo, quantum satis est ad eorum notitiam pervenerunt.

XVI. 1. Ex + omnibus populis unus est, + cui peculiariter Deus jura dare dignatus est, + populus scilicet Hebræus, quem sic alloquitur Moses Deut.

GROTII.

a *Aut multarum*] Vasquius II. Controvers. LIV. 4.

b *Dicebat Anaxarchus*] Est apud Plutarchum in Alexandro. [Pag. 595. A. Tom. I. Vide quæ de illo loco scripsimus, in PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. III. §. 4. Not. 1. *J. B.*

GRONOVII.

17 *Non veniens*] Sed partim à natura, partim à jure gentium.

18 *Ut de captivitate ac postliminio suo loco dicemus*] 3, 7. 3, 9.

19 *Voluntate divina*] Cognita & patefacta per singularem & propriam declarationem, non per insitum omnibus hominibus sensum.

20 *Item divinum*] Quia naturæ rationali unus id insevit Deus.

21 *Post hominem*] Adamo.

22 *In reparatione*] Noacho.

23 *Per Christum*] Quippe qui Ecclesiam antea Palæstinæ inclusam reddiderit Catholicam.

(xx) Tale Jus non datur. Quæ enim ad illud referuntur, vel ad *Jus Naturæ* immutabile pertinent, vel meri sunt mores, inter plures aut pauciores Gentes recepti, qui per se nullam vim obligandi habent, sed tunc demum illam accipiunt, quando quis heic & nunc se illis subjicit, pacto expresso vel tacito. Qua de re diximus in Notis Gallicis ad hunc nostrum Auctorem. Vide & PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* II. 3, 23. *J. B.*

(yy) Vide Auctoris Epist. Part. II. Epist. 429. ubi refellit, quæ SALMASIUS adversus eum dixerat. *J. B.*

(zz) De his omnibus fusè egimus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum, *J. B.*

GRONO-

Deut. IV, 7. *Quæ gens tam magna, cui Dei propinqui, ficut dominus Deus nofter, ad omnia vota quæ ei facimus? quæ gens tam magna, cui fint conftitutiones & jura æqua, qualis eft lex hæc tota, quam ego hodie coram vobis propono?* Pfalmographus Pfalmo [a] CXLVII: *Indicat Deus verba fua Jacobo, conftitutiones ac jura fua Ifraëli, non ita fecit genti ulli: ideo jura ifta non noverunt.*

[a] Verf. 19. 20.

2. Nec dubitandum, quin fallantur [24] Judæorum illi (quos inter + Tryphon in difputatione cum Juftino) + qui exiftimant etiam alienigenis, fi falvi effe vellent, [25] fubeundum fuiffe legis Hebraicæ jugum. (aa) + Neque enim eos obligat lex, [26] quibus data non eft. + At quibus data fit lex, ipfa loquitur: [27] + *Audi Ifrael.* Et paffim fœdus + cum ipfis ictum, + ipfi in peculiarem

GRONOVII.

24 *Judæorum illi*] Nam & Judæorum quorumdam eadem fententia quæ *Grotii. Munfterus* ad Genef. 9, 4. Item *Thomæ Aquinatis* & *Mar. Becani.*

25 *Subeundum fuiffe legis Hebraicæ jugum*] De judiciali lege concedo: fed de lege facrorum & cærimoniarum fidentius affentirem, fi viderem quomodo gentibus tempore veteris fœderis potuerit innotefcere Chriftus extra Judaifmum. Nam ut in N. T. agnum immolatum pro peccatis mundi monftrant Verbum & Sacramenta: ita Agnum immolandum in V. T. monftrabant cærimoniæ & facrificia. Et ut nos vitam æternam fperamus per fidem in Chriftum, qui jam apparuit, & pro nobis Patri fatisfecit: ita prior ætas per Chriftum in fidem apparituram & fatisfacturum: Extra Chriftum autem non eft falus quantum quidem nobis revelatum eft. Sunt fane in Patribus, qui hac de re paullo crudius & liberius loquuntur. *Clemens Alexandrinus* affirmat Judæis legem, gentibus Philofophiam ante adventum Chrifti & univerfalem vocationem ad falutem fuffeciffe. Et alibi, Philofophiam quondam per fe Græcos juftificaffe. *Chryfoftomus* fcribit, notitiam Chrifti illis, qui nativitatem ejus & ἐνσάρκωσιν five incarnationem præcefferunt, neceffariam non fuiffe. At *Juftinus Martyr* dixit, quia Chriftus eft λόγος, *Chriftianos cenferi debere, quicunque μετὰ λόγου*, hoc eft, *cum ratione vitam inftituerint*: quos inter nominabat *Socratem* & *Heraclitum*: & alibi, *Socrati* ait *Chriftum ex parte agnitum*. Vide *Cafaubonum* Exercitatione prima adverfus *Baronium*: hæc nemo facile Theologorum fanorum hodie concefferit. Nec videtur pati *Paulus* ad Ephefios cap. 2, verf. 12. *Mementote vos aliquando gentes in carne cum vocabamini præputium* [id eft incircumcifi] *ab ea, quæ circumcifio dicta eft, facta in carne manu, vos, inquam, illo tempore fuiffe feparatos à Chrifto, alienos à civitate Ifraëlitarum, expertes fœderum, promiffionis fpem non habentes, & atheos in mundo.* Sic ille: nec credibile eft in tanta Ephefiorum, maximi populi, turba neminem fuiffe, qui legi naturæ obtemperaret, & ut inter homines innocentiam coleret. Cum illa tamen fua innocentia Apoftolus illlos facit expertes pactorum, fpe vitæ æternæ deftitutos, extra Chriftum, Atheos.

26 *Quibus data non eft*] Judæis quidem electo populo, lex primum data eft, fed ut conditio fœderis, quod cum illis pepigerat Deus, promittens cœleftia gaudia, fi quis illam fervaret. Si quis ergo de alienis participare fœdus illud & commodis ejus frui vellet, huic confequenter juffum erat, ut fibi quoque legem illam datam putaret. Quemadmodum XII. tabulæ non funt pofitæ nifi civibus Romanis: itaque externos non obligabant: at fi quis peregrinus privilegia & honores civis Romani appeteret, is non poterat fe excludere ab obligatione juris Quiritium.

27 *Audi Ifrael*] Similis eft præfatio decalogi, five legis moralis: *qui eduxi te ex Ægypto*: quæ folis Judæis competit: & tamen nemo dubitat decalogum obligaffe omnes homines. Deinde cum Deus dicit, *Audi Ifrael*: fæpe non tantum intelligere debemus Ifraëlem fecundum carnem; fed etiam fecundum fpiritum, ut Ifrael fint omnes fideles, feu qui *ordinant teftamentum ejus fuper facrificia*, ut loquitur Pfalmus 50. (Quod heic dicitur, *Decalogum obligaffe omnes homines*, præterquàm quod de Sabatho verum non eft, de reliquis etiam præceptis eo fenfu tantum admitti poteft, qui nihil facit ad rem. Neque enim Ethnici ad obfervanda Præcepta Moralia Decalogi tenebantur, tamquam Leges cœlitus in monte *Sinaï* latas, verum tamquam *opus Legis mentibus eorum infcriptum*, ut ait PAULUS, in loco infra adlato. Vir Doctiffimus, dum heic & alibi, fecurè & ἀνεξετάστως Theologos nonnullos exfcribit, planè alium fe oftendit, ac ubi in Auctoribus veteribus explanandis occupatur. Talia igitur plerumque diffimulabimus; quum præfertim non hoc agamus, ut quæcumque in Notis ipfius reperiuntur, expendamus & notemus. *J. B.*]

(aa) Quæftio de *falute Ethnicorum* heic omnino feponenda, utpote ad rem nihil faciens. Sive enim Ethnici, abfque cognitione & obfervatione Legis Hebraicæ vitam æternam confequi potuerint, five non potuerint: hoc certum, eos, qui

peculiarem Dei populum adsciti dicuntur: quod verum esse agnoscit & + ex loco Deuteron. XXXIII, 4. probat Maimonides.

3. + Quin inter ipsos Hebræos vixerunt semper aliqui exteri homines εὐσεβεῖς καὶ σεβόμενοι τὸν Θεὸν, qualis + Syrophœnissa Matth. XV, 22. + qualis [28] ille Cornelius Actor. X, 2. τῶν σεβομένων ἑλλήνων. Actor. XVII, 4. Hebraice [29] חסידי אומות + pii ex gentibus: ut legitur [c] titulo Thalmudico de Rege. Talis qui est, in lege dicitur [30] בן־נכר Levit. XXII, 25. [31] גר ותושב Levit. XXV, 47. ubi Chaldæus dixit [d] incolam incircumcisum. Hi, ut narrant ipsi Hebræorum magistri, + leges Adamo & Noæ datas servare tenebantur, + abstinere ab idolis + & sanguine, + & aliis quæ infra suo loco memo-

qui illà excludentur, non ideo damnatum iri, quod Legem eam ignoraverint, adeoque non observaverint, cujus nullam notitiam habebant, nec habere poterant; sed quòd adversus Legem Naturalem, quam ex lumine Rationis haurire eis licebat, peccaverint. *J. B.*

G R O N O V I I.

28 *Ille Cornelius*] Si non præputio, animo certe judaizabat. Quomodo enim poterat esse religiosus, & perpetuo in veneratione veri Dei, si verum Deum non norat? ut norat tum nemo gentilium, nisi à Judæis edoctus. A publica professione videtur abstinuisse, metu amittendæ militiæ: neque enim poterat manere civis Romanus & miles honoratus, præsertim, si palam Judaismum professus esset: ut hodie sub dominatione & jugo Tridentino multi sunt, qui stant animo nobiscum: sed tamen, metu amittendarum fortunarum, non id præ se ferunt, & manent ubi sunt. Quales uti non condemnamus, ita propterea non definimus omnibus auctores esse, ut exeant quantum possint è Babylone. Hæc videtur & in *Cornelio* fuisse infirmitas: qui persuasum habebat penes Judæos esse fœdus, & verum Deum coli, & colebat religione privata: non tamen in legem illorum transibat. At id tum etiam non erat necesse, quia jam venerat Christus, & legi satisfecerat. Huic igitur infirmitati & erranti conscientiæ occurrens Deus misit ei Petrum Apostolum. Religiosi Græci appellantur ab eo, quòd fuerunt post auditum verbi Dei; non ex eo quod erant, antequam illud acciperent. Quod peregrinis inter Judæos viventibus concessa quædam, quæ non ipsis, non eos solvit omni lege: sed argumentum est voluisse Deum, ne cogerentur illi pro imperio ad instituta Judæorum, sed ut esset libertas conscientiæ. Ipso illo, qui allegatur, loco illis licere dicitur, Judæis non, *quia*, addunt, *gens estis sacrata Domino Deo.* Ergo non illi sacrati sic, quibus licebat. Quod exteris licuit supplicare, & victimas offerre, in eo tantum illis concessum videtur, quantum Hiromo Tyrio, quum ei honor habitus, ut templo ædificando præberet materias: non quasi hæc perinde placuissent Deo ac Judaicus ab ipso præscriptus cultus, sed ut electo populo iterum vasa aurea ad sacrum præstarent Ægyptii: ut gentes hæc templo quasi tributa darent. Inde enim Judæorum opes. *Tacit.* 5. Hist. cap. 5. *Pessimus quisque spretis religionibus patriis tributa & stipes illuc congerebant: unde auctæ Judæorum res*, debebat dicere: *Religiosissimus quisque.* Sed hoc erat pravum de Judaismo Romanorum judicium. Quæ cum Syro Naamane, cum Ninivitis, Nabuchodonosoro, Tyriis, Moabitis, Ægyptiis agenda habuere Prophetæ, temporariæ erant ac speciales vel indulgentiæ, vel denunciationes: ex quibus non est colligendum, quod in universum fuerit faciendum adfectanti propria Hebræorum bona, *adoptionem, gloriam, fœdus, legislationem, cultum & promissiones*, ut loquitur *Paulus* Rom. 9. Quod autem Prophetæ abstinuerunt vocandis ad Judaismum gentibus, ratio est evidens; non enim debebant involare officium Messiæ, cujus erat plenitudo gentium, cujus vocare omnes, cujus reddere Ecclesiam Catholicam. (Ut alia mittam, mirum est, à Viro doctissimo concoqui potuisse, quod asserit audacter: *Cornelium* coluisse verum Deum, non apertè, sed tantum *religione privatâ*. At, ait, *non poterat Cornelius manere Civis Romanus, & miles honoratus præsertim, si palam Judaismum professus esset.* Quid audio? Non venisse in mentem Viro Eruditissimo vel exemplum *Pauli*, Judæi nati, & tamen Civis Romani, idque sibi tam apertè tribuentis! Vide Illustris S P A N H E M I I *Orb. Roman.* Diss. 1. Cap. 17. *J. B.*

29 חסידי אומות] Pii nationum de gentibus.

30 בן נכר] Filius peregrinitatis.

31 גר ותושב] Πάροικος καὶ παρεπίδημος.

G R O T I I.

c *Titulo Thalmudico de Rege*] Et titulo de Synedrio cap. XI.

d *Incolam incircumcisum*] De tali agitur & Exodi XII, 45. A quo distinguitur proselytus, id est circumcisus advena, ut ostendit collatio loci Num. IX, 14. De piis illis incircumcisis multa habet *Maimonides* libro de Idololatria c. X. §. 6. Idem in commentario ad *Misnajoth*, & alibi sæpe, pios illos ex gentibus participes ait futuros honorum futuri sæculi. *Chrysostomus* ad Romanos cap. 11. ποῖον Ἰουδαῖον ἐνταῦθά φησιν, ἢ περὶ ποίων Ἑλλήνων

memorabuntur, + at non item leges proprias Israëlitarum. Itaque cum + Israelitis non liceret vesci carne bestiæ quæ fato suo periisset, peregrinis tamen inter ipsos viventibus id licebat, Deuter. XIV, 21. + Nisi quod quibusdam legibus specialiter expressum est, ut incolæ iis non minus quam indigenæ teneantur (bb).

4. + Extraneis etiam, qui aliunde advenirent, neque institutis Hebraicis subjicerentur, + in templo Hierosolymitano licuit Deum adorare, & victimas offerre, [e] stantibus + tamen in loco peculiari ac separato à statione Israëlitarum, 1. Reg. qui Latinis III. Reg. VIII, 41. II. Macc. 35. Johan. XII., 20. Actor. VIII, 27, [f] Neque + Elisæus Naamani Syro, + neque Jonas Ninivitis, + neque Daniel Nabuchodonosoro, neque Prophetæ alii Tyriis, Moabitis, Ægyptiis, ad quos scribunt, unquam significarunt opus ipsis esse ut Mosis legem susciperent. (cc)

5. + Quod de tota lege Mosis dixi, idem & de circumcisione, + quæ legis quasi introitus erat, dictum volo. + Hoc tantum interest quod lege Mosis Israelitæ soli tenebantur, + circumcisionis autem lege tota Abrahami posteritas: + unde Idumæos à Judæis coactos circumcisionem suscipere in historiis Hebræorum + & Græcorum legimus. Quare qui populi extra Israëlitas circumcisi sunt (sunt autem complures, quorum + Herodotus, + Strabo, Philo, Justinus, Origenes, Clemens Alexandrinus, Epiphanius, [g] Hieronymus, meminerunt) eos credibile est 32 ab Ismaele, aut ab Esavo, aut [h] ex Cethuræ posteris venisse.

6 Cæ-

Ἑλλήνων διαλέγεται; τῶν πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας· οὔπω γὰρ εἰς τοὺς τῆς χάριτος ἔφθασε χρόνους ὁ λόγος· *quem Judæum hic indicat, & de quibus Græcis disserit? de iis qui ante Christi adventum fuere: nondum enim ad Gratiæ tempora perducta est oratio.* Deinde: Ἕλληνας δὲ ἐνταῦθά φησιν, οὐ τοὺς εἰδωλολατροῦντας, ἀλλὰ τοὺς θεοσεβοῦντας, τοὺς τῷ φυσικῷ πειθομένους λόγῳ, τοὺς πλὴν τῶν Ἰουδαϊκῶν παρατηρήσεων πάντα τὰ πρὸς εὐσέβειαν συντείνοντα διατηροῦντας. Exemplaque dat in Melchisedeco, Jobo, Ninivitis, Cornelio, mox: Ἕλληνα δὲ πάλιν οὐ τὸν εἰδωλολάτρην, ἀλλὰ τὸν θεοσεβῆ καὶ ἐνάρετον καὶ τῶν νομικῶν παρατηρήσεων ἀπηλλαγμένον φησί· *Græcos hic dicit, non idolorum cultores, sed in Deum pios, naturali rationi obsequentes, qui, præter Judaica instituta, cuncta quæ ad pietatem facerent servabant. Et Græcum rursum vocat, non cultorem idolorum, sed pium, virtute præditum, à legis vero ritibus liberum.* Eundem in sensum trahit illud, τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος, *lege solutis ut lege solutus.* & oratione XII. de Statuis: Ἕλληνα ἐνταῦθα καλεῖ οὐ τὸν εἰδωλολάτρην, ἀλλὰ τὸν προσκυνοῦντα μὲν τὸν Θεὸν μόνον, οὐκ ἐνδεδεμένον δὲ τῇ τῶν Ἰουδαϊκῶν παρατηρήσεων ἀνάγκῃ, σαββατισμοῖς λέγω καὶ περιτομῇ καὶ καθαρισμοῖς διαφόροις, ἀλλὰ φιλοσοφίαν ἅπασαν καὶ εὐσέβειαν ἐνδεικνύμενον. *Græcum hic appellat, non idolis deditum, sed unius Dei invocatorem, talem tamen qui Judaicorum rituum necessitati alligatus non sit, sabbatorum puta observationibus, circumcisioni, variis ablutionibus, interim qui in omnibus sapientiæ studium pietatemque ostendat.* (Tom. VI. pag. 54. *Edit. Savil.*)

e *Stantibus in loco peculiari*] Vide *Josephum* ubi Templi Salomonis historia tractatur. Confer. doctissimum SELDENUM, *de Jur. Nat. & Gent. secundum Hebr.* Lib. III. Cap. 6. *J. B.*

f *Neque Elisæus Naamani Syro*] Idem sentit *Hilarius* ad Matth. XI.

g *Hieronymus*] Addi potest *Theodoretus.*

h *Ex Cethuræ posteris*] Ex his orti videntur Æthiopum illi, quos circumcisis annumerat *Herodotus*: Homeritas illos vocat *Epiphanius.* (*Homeritæ* pars erant *Idumæorum*; & Auctor ipse id dixit, in libr. *De Verit. Relig. Christ. L.* 1. §. 16. pag. 63. Not. 75. nuperæ Edit. Amst. 1718. Ceterum heic, ex sententiâ ipsius ævo receptâ, ponit pro certo, circumcisionem ab *Hebræis* ad alias gentes manasse. Quem tamen probabile est aliud sensurum fuisse, si MARSHAMI & SPENCERI, Eruditissimorum Anglorum, opera videre potuisset. *J. B.*

(bb) Ut in prohibitione operis faciendi die Sabbathi, *Exod.* XX. 10. *J. B.*

(cc) Adde, quæ Auctor habet in alio Opere, *de Verit. Relig. Christ.* Lib. V. §. 7. *J. B.*

GRONOVII.

32 *Ab Ismaële aut Esavo aut Cethuræ posteris*] Mira conjectura. Atqui & Ægyptios, & Colchos, & Æthiopes circumcisione usos, testis *Herodotus.*

6. Cæterum + in aliis omnibus + locum habebat Pauli illud, Rom. II, 14. *Cum gentes quæ legem non habent*, i *natura suapte* + (id est moribus ex primævo fonte manantibus: + nisi quis malit illud *natura* referre ad præcedentia, ut opponantur Gentes Judæis + quibus statim natis lex instillabatur) *faciunt ea quæ legis sunt: isti legem non habentes sibi sunt lex:* + *ut qui ostendant ipsum opus legis mentibus suis inscriptum, simul testimonium reddente ipsorum conscientia, & cogitationibus sese mutuo accusantibus aut etiam excusantibus.* Et illud. ibidem 26. *Si præputium* (id est præputiatus homo) + *observet mandatum legis*, + *nonne præputium illius pro circumcisione reputabitur?* Bene ergo in a Josephi historia 33 Ananias Judæis Izaten Adiabenum (Ezaten hunc b Tacitus vocat) docebat k + etiam citra circumcisionem Deum recte coli & propitium haberi posse. Nam quod extranei multi circumcisi sunt, + & per circumcisionem legi se obligarunt (ut explicat Paulus Gal. V, 3.) id fecerunt partim ut jus civitatis adipiscerentur + (nam proselyti qui Hebræis 34 גרי צרק hospites justitiæ, l + pari jure erant cum Israelitis, Num. XV.) m partim ut earum promissionum essent participes, + quæ non communes humano generi, + sed Hebræo populo erant peculiares: quanquam non

a *Antiq. lib.* XX. c. 2 §. 5. *Ed. Hudson.*

b Ann. L. XII. C. 14.

rodotus. Hi autem non Cethuræ, non Esavi, aut Ismaëlis, nec omnino Heberi aut Semi progenies, sed Ægypti ac Æthiopes à Chami filiis descendunt, Mesreno, unde Ægyptus Hebræis terra Mesraim, & Chuso, unde iisdem Æthiopia terra Chusi. Et credibile est Ægyptios accepisse circumcisionem ab Hebræis inquilinis, Æthiopes ab Ægyptiis. Colchi autem, origine Scythæ, Japetidæ fuerunt: & videntur circumcisionem etiam accepisse ab Ægyptiis, cum Sesostris expeditione in Asiam facta coloniam Ægyptiorum ibi collocavisset, cujus meminit etiam *Valerius Flaccus* lib. V. Argonaut. 418. Sesostrin autem successisse Pharaoni in mari rubro submerso, sentit *Jacobus Usserius* Archiepiscopus in Hibernia, in Chronologicis.

33 *Ananias Izaten docebat*] At ibidem refert *Josephus*, alium Judæum Eleazarum monuisse Regem, grandem ab eo injuriam Deo & legi fieri, & magnam esse impietatem, quod agnita veritate non circumcideretur: & huic paruisse Izaten: atque inde in omni vita, Deo propitio ac vindice, felicem & magnum fuisse.

Hæc sunt quæ responderi ad illa possint, quæ tradit Auctor. Nos tamen ex durissimis non sumus, nec misericordiam Dei circumscribimus, & quid de bonis & honestis viris in Paganismo statuerit, arcano illius & adorando judicio relinquimus.

34 גרי צרק] Προσήλυτοι δικαιοσύνης.

GROTII.

i *Natura suapte*] Τοῖς τῆς φύσεως λογισμοῖς *collectionibus naturalibus*, ait *Chrysostomus*. Idem mox: διὰ τοῦτο γὰρ, φησὶν, εἰσὶ θαυμαστοὶ, ὅτι νόμου οὐκ ἐδεήθησαν *Ob hoc*, *inquit*, *admirandi sunt quod lege opus non habuerint.* Item: ἀρκεῖ ἀντὶ τοῦ νόμου τὸ συνειδὸς καὶ λογισμός· *Sufficit pro lege conscientia & rationis usus. Tertullianus* adversus Judæos. (Cap. 2.) *Ante legem Moysis scriptam in tabulis lapideis, legem fuisse contendo non scriptam, quæ naturaliter intelligebatur, & à patribus custodiebatur.* Non longe hinc abit *Isocrateum illud*: (Pag. 148. A. *Ed. H. Steph.* in Orat. Areopag.) δεῖ τοὺς εὖ πολιτευομένους οὐ τὰς στοὰς ἐμπιπλάναι γραμμάτων, ἀλλ' ἐν ταῖς ψυχαῖς ἔχειν τὸ δίκαιον. *Qui bona republica frui velint, ii debent non literis implere porticus, sed in animis quod justum est ferre.*

k *Etiam citra circumcisionem Deum recte coli & propitium haberi posse*] Ipse *Tryphon*, de rigore remittens, *Justino* sic ait: μένοντι σοι ἐν ἐκείνῳ τῷ τῆς φιλοσοφίας τρόπῳ ἐλπὶς ὑπελείπετο ἀμείνονος μοίρας· *si in illa philosophandi ratione mansisses, erat tibi reliqua spes aliqua status melioris.* (Pag. 29. *Edit. Oxon.* Cæterum de *Anania* isto vide quæ habet V. C. PETRUS WESSELING, *Observat.* Lib. I. Cap. 9.)

l *Pari jure erant cum Israëlitis*] *Justinus* colloquio cum *Tryphone*: προσήλυτος περιτεμνόμενος, εἰ τῷ λαῷ προσκεχώρηκεν, ἐστὶν ὡς αὐτόχθων. *Proselytus qui circumcisus populo se aggregavit, par est indigenæ.* (Pag. 357. *Edit. Oxon.*)

m *Partim ut earum promissionum essent participes*] Et ob id ad *Paschalis* ritus communionem admittebantur. [Vid. *Exod.* XII, 19. 47. 48.

non negem + posterioribus sæculis accessisse etiam in nonnullis pravam opinionem, quasi extra Judaismum salus non esset.

7. Hinc colligimus, nulla parte legis Hebrææ, + qua lex est propria, nos obligari, quia obligatio extra jus naturæ venit + ex voluntate legem ferentis. Deum autem voluisse + ut alii quam Israelitæ ista lege tenerentur, nullo indicio potest deprehendi. + Non igitur, nos quod attinet, probanda est ulla legis abrogatio: + nam nec abrogari potuit eorum respectu, quos nunquam obstrinxit. Sed ab Israelitis ablata est obligatio, + quoad 35 ritualia quidem, statim postquam lex Evangelii cœpit promulgari; + quod Apostolorum principi clare fuit revelatum, Act. X. 15. quoad cætera vero, + postquam populus ille, per excidium urbis & desolationem, præcisa (dd) omni spe restitutionis, populus esse desiit.

8. Nos vero alienigenæ non id Christi adventu consecuti sumus, + ut Mosis lege non teneremur, sed ut qui antea + spem tantum satis obscuram in Dei bonitate positam habere poteramus, + nunc diserto fœdere fulciamur, + utque in unam Ecclesiam coalescere possimus cum Hebræis filiis Patriarcharum, sublata ipsorum lege, quo velut interseptimento à nobis distinebantur. Ephes. II. 14.

+ XVII. 1. Cum + ergo directam obligationem lex per Mosem data in nos inducere non possit, ut jam ostendimus, videamus + ecquem alium usum habere possit, tum in hac de jure belli, + tum in similibus aliis quæstionibus. + Id enim scire ad multa refert.

2. *Primum* ergo ostendit lex Hebræa, id quod ea lege præcipitur + non esse contra jus naturæ. Nam cum jus naturæ, ut ante diximus, + sit perpetuum atque immutabile, + non potuit à Deo, qui injustus nunquam est, quicquam adversus id jus præcipi. Adde quod lex Mosis vocatur + immaculata & recta, Psalm. XIX. qui Latinis XVIII, 8. & Apostolo Paulo + sancta, justa, bona Rom. VII., 12.

+ De præceptis loquor: + nam de permissis distinctius agendum est. + Permissio enim quæ lege fit + (nam 36 quæ nudi est facti, & impedimenti remotionem significat, huc non pertinet) + aut plena est, quæ jus dat ad aliquid omnino licite agendum; + aut minor plena, quæ tantum impunitatem dat apud homines + & jus ne quis alius impedire licite possit. + Ex prioris generis permissione + non minus quam ex præcepto sequitur id + de quo lex agit + contra jus naturæ non esse. a De posteriori genere + aliter se res habet. + Sed raro locum habet 37 hæc collectio: + quia cum permit-

GROTII.

a *De posteriori genere aliter se res habet*] Vide *Chrysostomum* ad finem VII. ad Romanos. [Tom. VI. pag. 103. *Edit. Savil.*]

GRONOVII.

35 *Ritualia*] Capita de cærimoniis.

36 *Quæ nudi facti*] Nam & permissio extra legem est, permissumque habetur, quod nusquam vetitum ea non juris est, sed facti, & tantum significat nihil obstare aut impedire, quo minus facias, si lubeat.

37 *Hæc collectio*] Hoc vel illud in lege Mosaica permissum est; ergo est juris naturæ.

(dd) Ita edidimus, quum antea in omnibus Editionibus fuerit, *desolationem præcisum sine spe restitutionis.* Nihil est illud *præcisam*, junctum *τῷ desolationem.* Unde autem error typothetarum,

mittentia verba ſint ambigua, magis ex jure naturæ interpretari nos convenit utrius generis ſit permiſſio, quam ex permiſſionis modo ad jus naturæ argumentando procedere.

3. Huic primæ obſervationi affinis eſt *altera*, + licere nunc his qui imperium inter Chriſtianos obtinent, leges ferre ejus ſenſus cujus ſunt leges per Moſem datæ, niſi ſi quæ ſint leges, + quarum tota ſubſtantia ad tempus Chriſti exſpectati & Evangelii nondum revelati pertineat, + aut niſi Chriſtus ipſe contrarium, aut in genere aut in ſpecie, conſtituerit. Nam + his tribus cauſis demptis nulla poteſt alia excogitari, + cur quod olim Moſis lege fuit conſtitutum, nunc ſit extra ea quæ licent.

4. *Tertia* obſervatio hæc ſit: + quicquid ad eas virtutes pertinens quas Chriſtus à ſuis diſcipulis exigit, lege Moſis præceptum eſt, o + id nunc etiam, ſi non & amplius, à Chriſtianis præſtandum. Fundamentum hujus obſervationis eſt, + quod quæ virtutes à Chriſtianis exiguntur, ut humilitas, patientia, dilectio, exiguntur p in majore gradu + quam ſtatu legis Hebraicæ exigebantur: idque merito; + quia etiam promiſſiones cœleſtes in Evangelio multo clarius proponuntur. + Hinc lex vetus comparatione Evangelii dicitur fuiſſe nec perfecta, + nec ἄμεμπτος Heb. VII, 19. VIII, 7. & + legis finis dicitur Chriſtus, Rom. X. 5. + lex autem manuductrix ad Chriſtum, Gal. III, 25. + Sic lex vetus de ſabbato, q & altera de decimis, monſtrant Chriſtianos obligari, ne minus ſeptima temporis parte ad cultum divinum, nec minus fructuum decima, in alimenta eorum, qui in ſacris rebus occupantur, aut ſimiles pios uſus ſeponant.

rum, ab Auctore ipſo, rebus potiùs quam verbis intento, non animadverſus, manaverit; quivis facilè conjicere poteſt. *J. B.*

G R O T I I.

o *Id nunc etiam, ſi non & amplius à Chriſtianis præſtandum*] *Tertullianus* de Pudicitia: *Libertas in Chriſto non fecit innocentiæ injuriam; manet lex tota pietatis, ſanctitatis, humanitatis, veritatis, conſtantiæ, caſtitatis, juſtitiæ, miſericordiæ, benevolentiæ, pudicitiæ.* (Cap. 6.)

p *In majore gradu*] *Chryſoſtomus* de Virginitate LXXXIV. (Tom. VI. pag. 295. *Ed. Savil.*) μείζονα ἐπιδείκνυσθαι δεῖ τὴν ἀρετὴν, ὅτι πολλὴ ἡ τοῦ πνεύματος χάρις ἐκκέχυται νῦν, καὶ μεγάλη τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἡ δωρεά. *Major nunc virtus oſtendenda eſt, quia multa nunc ſpiritus effuſa eſt gratia, & ingens donum eſt Chriſti adventus.* Similia habet idem oratione, Eſſe ex neglectu vitia; & de jejuniis tertio; & ad Romanos VI, 14. & VII, 5. Adde *Irenæum* lib. IV, cap. XXVI. Scriptor Synopſeos Sacræ Scripturæ, quæ inter opera eſt Athanaſii, de capite quinto Matthæi agens, ἐπιτείνει τὰς ἐν τῷ νόμῳ ἐντολάς, *intenſiora facit hic Chriſtus legis præcepta.* (Tom. II. pag. 122. A. *Ed. Colon.* (ſeu *Lipſ.*) 1686.]

q *Et altera de decimis*] Sic lege hac apud *Chriſtianos* utitur *Irenæus* lib. IV. cap. XXXIV. & *Chryſoſtomus* ſub finem capitis ultimi prioris ad Corinthios, & ad Epheſios II, 10.

 HENRI-

HENRICI DE COCCEII

COMMENTARIUS
IN
HUGONIS GROTII

LIB. I. CAP. I.

§. I.

CONTROVERSIÆ *eorum quos nulla juris civilis tenet communio*] i. e. lites inter summas potestates: Nam controversiæ illorum quos juris civilis tenet communio, judicio deciduntur & transactione, non bello & pace.

Additio.

„ Quæritur, an hi quos juris civilis tenet „ communio obligentur præceptis juris natu- „ ralis, si legibus civitatis nihil de iis statu- „ tum sit? Et merito id affirmatur: quia ipsa „ natura ejusque Auctor hæc præcepta ho- „ minibus dedit, adeoque obtinent, etsi le- „ legibus civilibus nulla eorum mentio fiat. „ Imo etsi aliquid præceptis naturalibus con- „ trarium iis statuatur: Egregie id firmat „ Cicero *de Legibus L.* 2. *p. m.* 438. *Nec „ quia tempore Tarquinii lex de stupro non „ erat lata, idcirco non contra legem illam „ sempiternam S. Tarquinius vim intulit Lu- „ cretiæ? Erat enim ratio profecta a rerum „ natura, & ad recte faciendum impellens, „ & a delictis avocans, quæ non tum de- „ mum incipit lex esse cum scripta est, sed „ tum, cum orta est: orta autem est cum „ mente divina.* Atque hinc notanter Gajus „ ait: *Omnes populos, qui legibus & moribus „ reguntur, partim suo proprio, partim com- „ muni omnium hominum jure uti. l* 9. *ff. „ de just. & jur. Conf.* §. 3. *Inst. de just. „ & jur. &* §. 5. *Inst. de jure Nat. & „ Gent. &c.* Cives igitur inter se obligan- „ tur & ex jure naturali, & ex jure civili.

Quales sunt, & qui in gentem nondum coiverunt] Multi enim fuere, & hodieque sunt homines, qui nullo vinculo juris civilis inter se tenentur, ubi familia quæque separatim habitat; inter quas cum omnia omnibus sufficiant, nullæ lites existunt, adeoque nec judicio inter eas opus est: Exempla talia ex sacris litteris quoque nota sunt: Loth & Abraham patres singularum erant familiarum, nec in gentem coivere, nec communem judicem habuerunt; indeque solo jure naturæ tum inter se, tum cum aliis familiis utebantur: Tales quoque fuere Aborigenes apud Sallustium, *Catil.* 6. Getuli apud eundem, *Jugurth. c.* 18. Cyclopes apud Euripedem, *in Tragoedia hoc nomine inscripta.* Tales perhibentur fuisse homines initio, qui instar ferarum in antris habitasse dicuntur, antequam in civitates collecti sunt. *Cic. L.* 1. *de invent. pr.* Unde fabulæ ortæ Orphei & Deucalionis, quorum *ille* saxa & arbores, i. e. homines in speluncis saxis & sylvis habitantes, in societatem coegit; *hic* ex ossibus homines fecit ossibus rejectis: *Conf. Orat. mea de progressu juris Europæi. & Becm. hist. orb. p.* 1. *c.* 9 §. 8.

Additio.

„ Exempla ejusmodi gentium collegit Au- „ ctor *Lib. I. c.* 4. §. 2. quibus addendi Sar- „ mazeni, *Ammian. Marc.* 14. 10. Ody- „ rises, *Id* 27. 28. Hunni *Id* 31. 4. Conf. „ *Polyd. Vergil. de invent. rer.* 3. 9. Unde „ vero civitates originem ceperint, & quæ „ causa sit cur homines in civitatem coive- „ rint, alibi demonstravimus: *Conf. Dissert. „ Prooem.* §. 612

Et qui inter se diversarum sunt Gentium] „ Uti si duæ civitates seu gentes, ex pluri- „ bus familiis constantes, invicem controver- „ tunt. v. g. Spartani cum Atheniensibus. &c. „ Controversiæ igitur, quæ inter hos oriuntur, „ non nisi bello decidi possunt.

Tum privati] „ Duorum regnorum sub- „ diti

„ ditinter se non jure aliquo civili, (quia „ communem superiorem non habent) sed „ sed solo jure naturæ tenentur: De modo „ autem agendi inter duarum civitatum ci- „ ves infra agemus. *Vid. L.* 1. *c.* 1. §. 1. *L.* 3. „ *c.* 15. §. 2. *l.* 3. *c.* 25. & *Dissert. Proœm.* „ *VIII.* §. 166.

Tum Reges ipsi] „ Si scilicet inter se „ controvertunt; nam cum superiorem non „ habeant, solo jure belli controversiæ eo- „ rum deciduntur.

Quique par regibus jus obtinent] i. e. omnes potestates quæ summæ sunt, nec superiorem habent.

Sive illi optimates sint, sive populi liberi] „ Auctor innuit triplicem statum: regium, „ optimatum, & popularem.

Aut ad belli, aut ad pacis tempora pertinet] Omnes lites inter summas potestates, eorumque subditos, necessario referuntur aut ad *belli* aut ad *pacis* tempora: *Tertium* ergo tempus inter bellum & pacem medium non datur: Licet enim longæ aliquando contrahi inter partes litigantes soleant induciæ, illæ statum belli non tollunt, sed suspendunt; Eodem modo uti feriæ inter cives litem suspendunt; non dirimunt. Status igitur belli durat, donec vel ultima victoria vel pace finiatur.

Neque allegari potest *Lex* 5. §. 2. *ff. Capt.* & *postl.* ubi tempore *pacis* quoque inter eos, qui hostes non sunt, belli jura obtinent, quia id, quod ad alterum pervenit, ejus fit; Adeoque tertium hic tempus ex pace & bello mixtum dari videtur: At ex ipsis verbis legis apparet, statum ibi esse pacis, non hostilem, ibi, *in pace*, & mox, *hi hostes quidem non sunt.* Rationem autem, cur id quod ad alterum cum quo nobis amicitia non est pervenit ejus fiat, infra demonstrabimus. *Vid. infr. l.* 3. *c.* 9.

At, ais, dari bella civilia, quæ nec verum bellum sunt, nec ad pacis tempora referri possunt: Resp. Imo verus status pacis hic est, quia bellum non est nisi inter duos populos liberos: Pugnæ ergo civium inter se nec legitimum statum faciunt, nec eum mutant. Hoc ergo casu superior, vel ea pars cui superior accedit, alteram partem non jure belli sed jure imperii coercet.

Cæterum duo hæc tempora belli & pacis admodum celebrantur a veteribus scriptoribus: Justinianus in præfatione ad Institutiones, *omne tempus*, ait, *esse aut pacis aut belli*, i. e. legum vel armorum: Vespasianus Tito filio mandat, *ut bello armisque rempublicam attollat, sibi pacem domumque curæ fore. Tacit. L.* 4. *hist.* 52. Hinc formulæ: *pace & bello: sago & toga: domi militiæque. Vide Sallustium de bello civili c.* 9. *Add. proleg.* §. 2.

Sed quia bellum pacis causa suscipitur] „ Finis enim belli est, ut pax perpetua eo „ obtineatur: *L.* 3. *c.* 15. §. 2 *L.* 3. *c.* 25. „ *per tot.*

Et nulla est controversia, unde non bellum oriri possit] Uti in Republica nulla est controversia, ex qua lites inter subditos oriri non possint, ita recte asseritur, inter summas potestates nullam esse controversiam ex qua bellum oriri nequeat. Uti enim ex omni jure privato mihi competit actio, ita ex omni jure publico Principi competit jus belli, *L.* 2. *c.* 1. §. 2. *n.* 1. Adeo, ut ex levissima quoque causa bellum suscipi possit, ut ex levissima causa processus intentari & actio institui. An vero id conducat alia quæstio est, quam separato capite tractat Auctor *L.* 2. *c.* 25. *per tot.* Quod igitur inter privatos est judicium, id inter gentes est bellum: bellumque nihil aliud est quam actio, quam summa potestas contra aliam intentat.

Occasione bellici juris, quæcunque tales incidere solent controversiæ, recte tractabuntur] Eodem enim ordine processus gentium tractari debet, quo processus inter privatos: Atque hinc Auctor *Libro primo* exponit, quænam personæ agere, i. e. bellum gerere possint. In *Libro secundo* agit de causis, quæ in judicium publicum deduci, i. e. bello causam dare possunt. In *Libro tertio* agit de processu, i. e. de modo procedendi in bello, ubi simul de ultima victoria agit, quæ instar sententiæ est, & rei judicatæ.

Ad pacem, ut finem suum deducet:] Quia, uti dictum est, bellum pacis causa suscipitur.

A D §. I I.

De belli ergo jure acturi] „ In qua quæs- „ tione Auctor duo examinat, 1. sitne ali- „ quod bellum justum, 2. quid in bello „ justum sit. *Vid infr.* §. 3.

Quid bellum sit, de quo quæritur; quid jus &c.] „ Unde Auctor merito justitiam „ excludit a descriptione belli, quod *n.* 3. „ explicabitur.

Cicero

Cicero dixit bellum certationem per vim:] Cicero ait, duo esse decertandi genera de jure, *alterum* per disceptationem, i. e. verbis & coram judice; Unde hodieque litis contestatio Germanis vocatur, *Die Kriegs-Befestigung: alterum* per vim, quando judicia cessant & superior non est. *Cic. l.* 1. *off. c.* 11.

Ut non actio, sed status eo nomine indicetur] Imo, hoc non usu saltem, sed ex sermonis proprietate est; nam certatio Ciceroni quoque non actum, sed jus seu facultatem certandi denotat: eodem modo, uti actio in jure Romano describitur, *jus* persequendi id quod nobis debetur; §. 1. *Inst. de Act.* hæreditas, *jus* succedendi in omne jus defuncti; ususfructus, *jus* utendi fruendi re aliena. &c.

Bellum igitur non denotat actum ipsum quo certatur, sed facultatem moralem seu jus certandi: Est enim bellum idem, quod actio, hæc autem, uti diximus, jus agendi denotat.

Insto, sæpius bellum esse ubi tamen jus seu facultas lædendi non est, uti tempore induciarum. Resp. per inducias suspenditur quidem illa facultas lædendi, at non tollitur; (nam alio tempore, aliaque vice ex eadem causa vis exerceri potest,) tunc autem demum jus sublatum dici potest, quando in perpetuum cessat; Uti enim jus agendi inter privatos non cessat etsi feriæ, vel justitium interveniat, sed demum per sententiam & transactionem; ita nec jus certandi per bellum finitur induciis, sed per ultimam demum victoriam aut pacem.

Ita ut sit bellum status per vim certantium] Rectius, jus seu facultas legitima certandi per vim, pro defensione (quod necessario addendum erat) juris nostri: Nullum enim bellum justum est, nisi pro defensione juris nostri, & tunc justum erit licet cum offensione alterius suscipiatur.

Additio.

„ Cum Auctor tantum quærat, quid *bellum* sit? non quid *justum bellum* sit? „ merito cum Cicerone bellum describit „ *certationem per vim:* Cicero enim non „ intelligit actum certationis, utpote qui „ prælium vel pugna dicitur; sed totum „ illud spatium quo lis inter disceptantes „ durat. Bene Isidorus, *differentiarum L.* 2. „ 210. *Inter bellum, aciem, prælium, &* „ *pugnam, hoc interest, quod bellum dicitur* „ *totus conflictus, acies ordinatur, prælium* „ *committitur pugna, geritur.*

Qua tales sunt] i. e. qua sunt certantes, adeoque quousque lis per pacem decisa non est.

Quæ generalitas omnia illa bellorum genera comprehendit] „ Scil. publicum, (il- „ ludque vel solemne vel minus solemne) „ privatum, & mixtum: de quibus suo loco „ agemus *Vid. l.* 1. *c.* 3 §. 1. & 4.

Neque enim privatum hic excludo] Privatum Auctori est, quando privatus, qui ab alio vi petitur, per vim se defendit. *Vid. L.* 1. *c.* 3. §. 1. *n.* 2. Naturaliter enim vim vi repellere licet, adeoque justum hoc bellum est, sed privatum.

Additio.

„ Imo, Auctori bellum privatum est non „ solum si quis ab alio vi petitur, adeoque „ quod ex moderamine inculpatæ tutelæ ge- „ ritur; sed quoties privatus jus suum, „ vel alterius, vi & armis vindicat. Auctor „ enim statuit natura non dari judicia, sed „ unumquemque esse tum sui tum alieni „ juris vindicem & jure gentium demum „ jus illud belli privati ad casum inculpatæ „ tutelæ restrictum esse. Proleg. §. 41. & „ *Lib.* 3. *c.* 18. §. 5. quæ refutavimus in „ *Dissert. Proœm. VIII.* §. 567.

Ut quod reipsa prius sit publico] „ Ita „ enim Horatius 1. *Sat.* 3.

Cum prorepserunt primis animalia terris,
Mutum & turpe pecus, glandem atque cubilia propter,
Unguibus & pugnis, dein fustibus, atque ita porro,
Pugnabant armis quæ post fabricaverat usus.

„ Nam institutis demum civitatibus injurias „ singulorum publica auctoritate vindicari. „ Auctor ait; adeoque bella publica de- „ mum cum civitatibus orta esse putat; quod „ verum non esse vel exinde patet, quia „ familiæ a natura sunt, quarum capita jus „ belli & judiciorum ante institutas civita- „ tes exercuisse alibi demonstrabimus.

Communem habeat naturam] „ Nam ni- „ hil interest, an pauci an plures invicem „ certent: Utrumque bellum dici potest, „ i. e. certatio per vim.

Quæ propterea eoque proprio nomine signanda est] „ Ita scilicet, ut quidem *belli* no- „ mine comprehendatur, sed proprio nomi- „ ne *belli privati* veniat.

Neque hujus nominis origo repugnat] 2 „ Adeoque bellum privatum ex vocis ori- „ gine sub generalitate vocis *belli* continetur.

Est enim bellum ex voce veteri duellum] Imo, est eadem vox; pronunciationis enim emolliendæ causa consonans initialis vel non, vel

vel vix exprimitur; altera vocalis ver ecconcurſu conſonantis durius : unde pro *duellum* veteres pronunciarunt *vellum*, & tandem res uſu eo devenit, ut ſcriberetur *bellum*; exempla ſimilia in *duonus* & *duis* allegat Auctor, unde *bonus* & *bis* ortum eſt : Idque aliis vocum exemplis confirmatur, ita enim pro Guilhelmus, pro Guarenda &c. pronunciare ſolemus Willhelmus, Warenda &c.

Additio.

,, *Bellum* a veteri voce *duellum* eſſe Varro in *perduelles* 6. *LL* & Feſtus, voce ,, *duellum* confirmant, & Cicero quoque in ,, *Orat. ad Brutum c.* 45. *Quid vero licentius*, ait, *quam quod hominum quoque* ,, *nomina contrahebant, quo eſſent potiora?* ,, *nam duellum, bellum, duis bis : ſic Duellium eum, qui Pœnos claſſe devicit, Bellium nominaverunt, cum ſuperiores ſemper apellati eſſent Duellii* : & Quinctilianus ,, *Inſt.* 1. 4. *ex duello bellum, unde duellios* ,, *quidam dicere bellios auſi* : Aliam belli derivationem ſuppeditat Theodoricus Gothorum Rex, apud Caſſiodorum 1. *var.* 30. ,, *Belus ferreum gladium primus produxit,* ,, *a quo & bellum placuit nominari. Vid.* ,, *Teſm. h.*

A duobus &c.] Quia duæ tantum partes ſunt adverſæ, etſi plures homines vel populi uni aut alteri adhæreant, unam enim plures illi defendunt cauſam : Unde ſimul apparet, ſi plures ſeparatam cauſam habent, plura eſſe duella ſeu bella, licet communibus viribus quiſque ſuam defendat

Quo pacem unitatem dicimus] ,, Etſi plu- ,, res ſub illa pace comprehendantur.

Λύη *A diſſolutione* :] ,, Quia bellum diſſolvit.

Δύη] ,, Quæ vox denotat infortunium, ,, labores, ſtrages, ærumnas &c. a δύω, oc- ,, cido, mergor. &c. *Vid. Schrev Lexic.*

Neque uſus vocis laxiorem hanc rationem repudiat] ,, Adeoque non tantum ex origi- ,, ne vocis, ſed etiam ex ejus uſu, priva- ,, tum bellum voce belli continetur.

Nihil id nobis obſtat] Diximus enim duellum, ſenſu etiam proprio, poſſe dici intuitu duarum perſonarum certantium.

Nomen Generis ſæpe, ſpeciei præſertim excellentiori, peculiariter adhæreſcere] ,, Exem- ,, plum alibi affert in *Cognatione*, quæ vox ,, generalis eſt, & etiam agnationem con- ,, tinet : at aliquando ſumitur pro cognatione ,, in ſpecie, & eatenus opponitur agnationi, ,, *Vid. l.* 2. *c.* 16. §. 9. Idem eſt in *adoptio-* ,, *ne*, quæ iterum eſt vel arrogatio, vel ad- ,, optio in ſpecie. Sic *liberi* ſunt vel *liberi* in ,, ſpecie, vel nepotes.

Juſtitiam in definitione non includo] Male Auctor excludit juſtitiam a definitione belli; Sane bellum non poteſt aliter definiri, quam *jus per vim agendi* : & hoc ipſum quæritur, *an tale jus detur*? Omnes reliquæ certationes per vim non bella ſunt, ſed latrocinia, & hoc ſenſu inter bruta quoque bella forent. *Conf. l.* 24. *ff. de capt. & poſtl.*

Diſtingui autem debet, id quod quæritur, ab eo de quo quæritur] Imo idem poteſt eſſe id quod quæritur, & id de quo quæritur. Ita enim actio eſt *jus perſequendi in judicio*, & tamen quæritur an Chriſtiano liceat actionem inſtituere. Ita Magiſtratus definitur perſona publica juri dicundo deſtinata, & tamen quæri ſolet an talis magiſtratus a natura ſit : Sed & ipſe Auctor jus naturæ definit quod juſtum eſt. *Vid.* §. *ſeq.* & tamen quæſivit in prolegomenis an tale jus naturæ detur. Atque eadem ratione in bello etiam quæri poteſt, quid ſit bellum, ſcil. *jus certandi per vim* : & an detur bellum, *ſeu tale jus certandi* : Bellum ergo neceſſario includit juſtitiam, & ad eſſentiam definitionis pertinet, ut juſtum ſit.

Additio.

,, Auctor recte mihi videtur ſeparare dupli- ,, cem quæſtionem, 1. quidnam bellum ſit : ,, 2. an, & quodnam bellum juſtum ſit? In ,, priori quæſtione plane de juſtitia non quæ- ,, ritur. Etſi enim facile concedam, bellum eſſe ,, *jus* certandi per vim, non tamen inde infer- ,, tur, bellum illud juſtum eſſe. Nam per *jus* ,, ibi intelligitur facultas ſeu libertas agendi, ,, quæ eſſe poteſt, etiamſi cauſa ſit injuſta : ,, Ita enim actio inter privatos itidem denotat ,, *jus* ſeu facultatem agendi in judicio : neque ,, tamen inde ſequitur omnem actionem juſtam ,, eſſe, ſed id ex ſententia demum apparere ſo- ,, let: Uti ergo in actione aliud eſt *id quod quæ-* ,, *ritur, an* ſcil. *& quando actio juſta ſit*? ,, aliud de quo quæritur, ſcilicet *quid ſit actio*? ,, ita idem quoque in bello diſtingui debet : ,, Sane experientia docet bellum geri inter ,, duos, quorum alter ſaltem juſtam habere ,, cauſam poteſt : Ratione alterutrius igitur ,, bellum eſt ſine juſtitia : adeoque hactenus ,, jus a bello ſeparari poteſt & debet.

AD §. III.

De *jure belli cum inſcribimus hanc tra-* 1
ctationem] ,, Auctor hactenus quæſivit, *quid*

„ *bellum fit*? non habita ratione justitiæ. *Vid.* „ §. *prec.* jam quærit *de jure belli*.

Hoc ipsum intelligimus, *&c. fitne aliquod bellum justum*] „ i. e. an bellare umquam li- „ ceat, *Vid. c.* 2. §. 1. *n.* 1. quam quæstio- „ nem examinat *capite sequenti.*

Et deinde, quid in bello justum sit] „ I. e. „ quid quantumque in bello liceat, & quibus „ modis. *Vid. L.* 3. *c.* 1. §. 1. De *causis* ex „ quibus bellum geri potest, mentionem hic „ non facit, quia controversias illas occasione „ saltem bellici juris tractat. *Vid. supr.* §. 1. „ *n.* 1.

Nam jus hic nihil aliud quam quod justum est significat] Auctor tres ponit *juris* significationes: 1. *jus* sumit pro eo quod justum est, vel potius negative, pro eo quod injustum non est, i. e. quod socialitati non repugnat. §. *h.* 2. Pro qualitate morali, quæ personæ competit ad juste, i. e. socialitati & judicio recte conformato convenienter, aliquid habendum vel agendum. §. 4. 3. Pro præcepto & pro lege naturæ, unde oritur obligatio ad faciendum id, quod rectum est, §. 4.

At rectius juris significationes ad duas classes referuntur: *duæ* enim *priores* nihil aliud sunt, quam jus permissivum, & inferunt facultatem a natura concessam: tertia significatio infert jus præceptivum. *Conf. Pos. jur. gent.* 1. & 2.

Additio.

„ Grotius h. & sequentibus §. §. pro variis „ jurium speciebus (nam quatuor jura oniversalia fingit) varias juris significationes pro- „ ponit, quæ a nemine hactenus eo sensu „ usitatæ fuerunt. Præterea singulas has spe- „ cies per alias subdivisiones, adhibitis no- „ vis terminis, adeo obscuras reddit, ut to- „ tum jus naturæ incertum inde reddatur: „ Provocamus ad has ipsas significationes, „ quæ juri naturali vix formam juris relin- „ quunt.

„ Ait enim I. *jus* in abstracto significare id „ quod *justum est*, vel potius negante sensu, „ *quod injustum non est*; i e. quod naturæ „ societatis humanæ non repugnat. §. 3. *n.* 1. „ §. 10. *n.* 3. *L.* 1. *c.* 2. §. 1. *n.* 3.

„ Quia vero societas alia est æqualis alia in- „ æqualis; hinc *jus* hoc sensu aliud *rectorium*, „ aliud *æquatorium* recte vocari ait. §. 3 *n.* 2. „ *L.* 2. *c.* 25. §. 8. *n.* 1.

„ II. *Jus* in concreto, i. e. respectu habito „ ad personam, significare, ait, *qualitatem* „ *moralem personæ competentem*, *ad aliquid* „ *juste habendum vel agendum.*

„ *Qualitatem* autem illam *moralem* distin- „ guit in *perfectam* & *imperfectam*: Perfecta „ Grotio dicitur *facultas*, quæ ICtis nomine „ *sui* venit: Eamque *jus proprie & stricte sic* „ *dictum* appellat. Imperfectam autem vocat „ *aptitudinem* §. 4. & 5.

„ Porro *Facultatem* illam duplicem esse ait: „ *vulgarem*, quæ usus particularis causa com- „ parata est; & *eminentem*, quæ competit „ communitati in partes, & res partium, boni „ communis causa. §. 6.

„ Denique facultatem respicere ait *justitiam* „ *expletricem*, aptitudinem autem *justitiam* „ *attributricem*: ubi simul probat, verum „ non esse quod in illa obtineat *proportio arithmetica*, in hac *geometrica*: nec quod illa „ versetur circa *res singulorum*, hæc circa *res* „ *communes*. §. 8.

„ III. *Jus* idem valere ait quod *lex*: ut sit „ *regula actuum moralium obligans ad id quod* „ *rectum est*. §. 9. *n* 1.

„ *Rectum* autem hic continere, ait non „ tantum, quod *justum*, sed & quod *aptum* „ est; & laxius justum ei dicitur. *d.* §. 9. *n.* 1.

„ IV. *Jus ita acceptum* dividit in *jus naturale*, & *voluntarium*. *d.* §. 9. *n.* 2.

„ *Jus naturale* esse ait, quicquid convenit „ cum natura rationali, i. e. cum *natura sociali*, & cum *natura humana* §. 10. *n.* 1.

„ Ubi notat 1. quædam *juris naturalis* dici „ non *proprie*, sed *reductive*, quibus jus na- „ turale non repugnat. §. 10. *n.* 3. 2. Jus na- „ turale non tantum agere de iis *quæ citra voluntatem humanam existunt*, sed de multis „ etiam *quæ voluntatis humanæ actum consequuntur*. §. 10. *n.* 4. 3. Esse quædam juris „ naturalis non simpliciter, sed pro certo re- „ rum statu. §. 10. *n.* 7.

„ V. *Jus voluntarium* (quod itidem voce „ *legis* comprehendit §. 9. *n.* 2.) facit vel *divinum*; illudque triplex, *Adamiticum*, „ *Noachicum*, & *Legem Evangelii*: §. 13. „ §. 15. Vel *gentium*, illudque vel latius, „ vel arctius. &c. §. 14.

„ Quid circa singulas has significationes mo- „ nendum sit in sequentibus §§. notabimus: „ Interim hæc ipsa farrago jurium, novæ hæ ac „ parum cognitæ definitiones, variæ ac in- „ usitatæ divisiones & subdivisiones, jus universale, seu naturæ, quod simplicissimum „ est, non tantum obscurum, sed &, ut mo- „ do diximus, incertum reddunt.

„ Nos unam saltem *juris universalis* speciem „ admittimus, nimirum *jus naturæ*: adeoque „ triplex illud jus divinum universale, & jus „ gen-

„ gentium, tum latius patens tum arctius,
„ non agnoscimus.

„ Præterea negamus, *justum* natura esse
„ quod convenit cum natura humana, seu so-
„ ciali: & *injustum* quod ei repugnat: inde-
„ que alibi probavimus jus naturæ sociale &
„ jus humanæ naturæ ex sensu Auctoris non
„ dari.

„ Denique asserimus, juris naturæ divisio-
„ nes 1. in æquatorium & rectorium; 2. in
„ qualitatem perfectam, & minus perfectam
„ 3. in facultatem vulgarem & eminentem,
„ 4. in justitiam expletricem ac attributicem;
„ nec non 5. distinctiones in jus naturæ pro-
„ prie sic dictum, & reductive tale; 6. in ea
„ quæ citra voluntatem hominum existunt,
„ & quæ voluntatis humanæ actum consequun-
„ tur; 7. in ea quæ juris naturalis sunt sim-
„ pliciter, & quæ pro certo rerum statu ob-
„ tinent; supervacaneas esse, & nulla ratio-
„ ne niti: Quod ex sequentibus principiis
„ magis elucescet.

„ I. Cum omnis quæstio de *jure* eo refera-
„ tur *quid natura justum sit*, i. e. *quid justitiæ*
„ *naturali conveniat*, seu *quid homines licite*
„ *facere possint*, *quid non possint*? id non ali-
„ ter intelligi potest, quam ex ipsa definitio-
„ ne justitiæ, quæ consistit *in jure suo cuique*
„ *tribuendo*.

„ II. Hæc igitur definitio supponit 1. jus
„ cuique hominum quæsitum esse: 2. jus il-
„ lud cuique tribuendum esse:

„ III. Ex hac definitione apparet, Jus,
„ quatenus sumitur pro eo quod natura justum
„ est, duplicem habere significationem: &
„ 1. sumi pro jure quod cuique natura, i. e.
„ ex voluntate Creatoris, suum, proprium,
„ & quæsitum est: quod Grotius describit *fa-*
„ *cultatem moralem habendi vel agendi*. 2. Pro
„ jussu, lege, & præcepto Auctoris naturæ,
„ jus illud tribuendi ei cui natura quæsitum est.

„ IV. Hæ significationes non constituunt
„ diversas juris species; nec vere dici potest,
„ aliud esse jus concessivum seu permissivum,
„ aliud præceptivum: sunt enim ejusdem juris
„ naturæ partes: Etenim si *alicui jus* ex volun-
„ tate Creatoris concessum, eoque *suum*,
„ *proprium*, & *quæsitum est*, inde necessario
„ sequitur, *alterum id jus ei tribuere debere*.
„ *Objectum* igitur *juris naturæ* est, *jus* quod
„ cuique suum est. *Effectus* autem hujus juris
„ est lex, & præceptum *jus* illud tribuendi
„ ei cujus est Quod plenius probavimus *in*
„ *Diss. Proœm. X.* §. 17. & *Diss. X.* §. 21.

„ V. Hinc jam sponte sequitur definitio *juris*
„ *naturalis*. Est enim *Lex jussus & præceptum*
„ *Auctoris naturæ jus suum cuique tribuendi*:
„ Natura ergo *justus* est, i. e. licite agit, qui
„ intra fines juris *sui* habet vel agit. *Injustus*
„ autem est, & illicite agit, qui fines juris
„ alterius turbat; adeoque unde obligatur ad
„ jus suum cuique tribuendum.

„ VI. Præcipua autem quæstio est, quæ-
„ nam sint illa jura cuique naturali ratione sua
„ & propria? Et alibi diximus *jus cuique suum*
„ *esse* vel intuitu Dei, vel intuitu hominum:
„ *Deo* ut enti perfectissimo & omnium rerum
„ Creatori. *Hominibus*, vel ex statu homi-
„ num, vel ex jure rerum, vel ex obligatio-
„ ne personæ.

„ VII. Cum autem rite probari debeat *quæ-*
„ *nam jura cuique sua sint*? Non ad fictam
„ aliquam societatem humanam, ejusque
„ custodiam; nec ad vagum illud judicium
„ recte conformatum ad discernenda ea quæ
„ noxia sunt & quæ delectant; nec ad triplex
„ aliquod jus divinum universale; nec ad fa-
„ bulam de placitis gentium convolamus, sed
„ modos naturales, quibus omnis voluntas,
„ adeoque & Auctoris naturæ, probatur, &
„ quos ratio suppeditat, adhibemus: ex qui-
„ bus certissima ratione inferri potest quæ-
„ nam jura tum Deo, tum cuique hominum
„ sua, propria & quæsita sint. Vid. dissert.
„ Proœm. XII. §. 41. *seq.*

„ VIII. En principia simplicissima, cujus-
„ vis captui adaptata, uti oportet disciplinam
„ quæ ex ratione fluit, & imprudentioribus
„ quoque cognita esse debet. Sane ex his
„ principiis omnia & singula naturæ jura ne-
„ cessario inferuntur, cujus periculum feci-
„ mus in Dissertatione proœmiali XII.

Quam quod justum est] „ Hactenus bene:
„ jus enim a justitia, seu ab eo quod justum
„ est denominatur. *l.* 1. *pr. ff. just. & jur.*

Id negante magis sensu quam ajente] „ Imo
„ ajente magis sensu quam negante: si enim
„ aliquid justum est, eo ipso affirmatur id li-
„ cite fieri posse, & cuique jus ita agendi
„ suum, proprium & quæsitum esse: quod
„ argumento ex ipso Auctore desumto mox
„ probabimus.

„ Hinc minus recte Auctor infra §. 10. *n.* 3.
„ tradit, *ea quæ hoc sensu juris naturalis dicun-*
„ *tur*, *non dici proprie sed reductive*; nam
„ sensu maxime proprio jus sumitur pro eo
„ quod justum est, imo nec aliter sumi potest.
„ Sane ipse Grotius jus stricte sic dictum ap-
„ pellat, *quod NB. facultatem agendi in solo*
„ *societatis respectu significat. l.* 3. *c.* 1. § 2 *n.* 1.

D 2 „ Nam

„ Nam eo ipso dum jus permittit, i. e. dum „ facultatem habendi vel agendi concedit, „ aliquid agit, & ex hac actione legis jus ali- „ quod quæritur, quod cuique suum est. Id- „ que Auctor *infra* §. 17. *n.* 2. confirmat, „ dum ait *ex permissione, non minus quam* „ *ex præcepto sequitur, id NB. de quo lex* „ *agit contra jus naturæ non esse.*

„ Grotius non sine ratione discrimen hoc, „ inter præcepta juris & ejus permissionem, „ toties inculcat: Cum enim ex ejus hypothe- „ si jus naturæ ex internis fluat principiis, „ quæ nec a Deo mutari possunt, ex sacris „ autem literis observaverit, Deum sæpius „ aliquid decrevisse quod juri naturæ contra- „ rium videbatur, hoc dubium, adhibito illo „ discrimine inter præcepta & permissiones „ juris, solvere conatur: ita ut Deus præcep- „ ta naturæ mutare non possit, permissa pos- „ sit. Quod examinabimus infra *l.* 1. *c.* 2. §. 5.

Ut jus sit quod injustum non est] Anne hoc idem est ac si dicerem, verum est quod falsum non est.

Additio.

„ Grotius quid per *injustum* intelligat statim „ addit, *quod scilicet naturæ societatis ratione* „ *utentium repugnat*: adeoque differentiam „ inter justum & injustum non in incerto re- „ linquit.

„ At ex hoc ipso apparet justum Auctori „ esse *quod societati convenit, Prol.* §. 7. *in fin.* „ & §. 8. *L.* 3. *c.* 1. §. 2. *n.* 1. qui sensus est „ aiens, non negans.

Est autem injustum quod naturæ societatis &c. repugnat] „ Dixi ex hac definitione „ *injusti* a contrario & necessario sequi, *justum* „ esse quod societati ejusque appetitui con- „ gruit, quod ipse asserit *proleg.* §. 6. Atqui „ hic sensus est ajens non negans; Et hæc „ *permissio juris* est actio legis, non actionis „ negatio: de quo plenius agemus *infra* §. 7. „ *n.* 1. Ceterum has definitiones justi & in- „ justi veras non esse, nec ullam obligatio- „ nem inferre, in præcedentibus demonstra- „ vimus. *Vid. Proleg.* §. 8 & *Dissert. Proœm.* „ 1. *per tot.* Nos ex definitione justitiæ pro- „ bavimus, *justum* esse, i. e. jure fieri posse, „ quicquid agitur intra fines juris sui a Deo „ cuique concessi: *injustum* esse, quicquid „ fit extra illos fines, i. e. si jus alterius tur- „ batur. Hanc enim injuriam homo reparare, „ eoque jus suum cuique tribuere tenetur:

„ Systema Grotii DE JURE NATURÆ SOCIA- „ LI exposuimus in dissertatione proœmiali I. „ ejusque compendium exhibuimus in *not ad* „ *proleg.* § 8.

Sic alteri detrahere sui commodi causa contra naturam esse] „ Adeoque injustum. *Vid.* „ *prol.* §. 8. & *infra L.* 2. *c.* 10. §. 2.

Quia si id fiat, societas hominum & communitas evertatur necesse sit] Verum non est, ideo prohibitum esse jus alteri quæsitum auferre quia id pugnat cum societate. Sed vera ratio est, quia alteri a natura, i. e. ab Auctore naturæ, concessa est facultas sibi acquirendi; hanc facultatem qui impedit contra voluntatem Creatoris agit, eoque injuste. Sed & si ratio vera prohibitionis in repugnantia cum societate consisteret, non tamen ea esset primaria, sed secundaria: indeque debuisset Grotius allegare, ideo injustum esse, quia voluntati divinæ id repugnat, quæ homines sociales esse jussit.

Additio.

„ Addimus talem societatem universalem „ generis humani non existere, ejusque de- „ structionem frustra metui: adeoque male „ prohibitionem furti exinde deduci.

Florentinus] „ Thesis vera est, at ratio, „ quo Florentinus eam allegat sensu, impia „ est. *Vid. Proleg.* §. 14. ubi mentem hujus „ JCti explicavimus.

Quia cognationem quandam inter nos constituerit natura.] „ Homo hominem lædere non „ potest, non ex aliqua societatis aut cogna- „ tionis ratione, sed quia Creator cuique ho- „ mini jus vivendi concessit, hoc ergo nemo „ hominum, etsi alter plane cognatus non sit, „ intervertere potest, quia id repugnat volun- „ tati Creatoris. *Vid. proleg.* §. 8.

Seneca] „ Dogma, de societate inter ho- „ mines, ex impio principio originem duxis- „ se, alibi ex ipso Seneca demonstravimus. „ *Vid. Diss. proœm. I.* §. 19. *seq.*

Sicut autem societas] Cum Auctor omne 2 jus naturæ ex appetitu *societatis humanæ* deducat; societates autem illæ vel æquales vel inæquales sint; ideo duas juris socialis species fingit: & jus quod ex societate æquali oritur vocat *jus æquatorium*, quia ibi omnes æquo jure inter se vivunt: quod ex societate inæquali oritur, vocat *rectorium*, quod obtinet inter eos, qui in societate inæquali vivunt, ut Imperantes & subditi. Quæ omnia corruunt sublata socialitate.

Additio.

„ Merito B. Parens improbat hanc distinctio- „ nem, quia alibi probavimus appetitum so- „ cietatis universalem inter homines non dari, „ adeoque nullum jus ex non ente deduci pos- „ se: *Jus* igitur *sociale*, sive *æquatorium* sive „ *recto-*

„ *rectorium*, nullum usum in disciplina juris „ naturalis habet. Sanè jus quod inter fratres, „ cives, amicos, fœderatos; item inter pa- „ rentes & regentes, dominum & servum ob- „ tinet, non sequitur ex aliqua societate sive „ æquali sive inæquali, sed ex simplicissimo „ principio, nimirum ex præcepto Creatoris „ jus suum cuique tribui volentis: non autem „ tribueretur, si jus fratri, civi, fœderato, „ Principi, subditis &c. quæsitum auferre li- „ ceret.

Ut inter Fratres] „ Fratres enim socios „ vocat ejusdem familiæ, qui proinde æquale „ jus habent natura.

Cives] „ Hos socios esse, ait, ejusdem „ civitatis, & inter se æquales ex pacto.

Amicos] „ Inter hos nullo sensu societas „ fingi potest, omnium autem minime ex tali „ societate jus aliquod æquatorium inferri „ posset.

Fœderatos] „ Intelligit socios æquali fœde- „ re junctos. *Vid. l. 2. c. 15. §. 6. & 7.*

Alia inæqualis] „ Ubi sociorum inæqualis „ est conditio. *d. l. 2. c. 15. §. 6.*

Inter patrem & liberos] „ Potius enim est „ jus patris in filium: at id jus non oritur ex „ societate aliqua inæquali, sed ex generatione.

Dominum & servum] „ Verum est omne „ jus domino in servum competere, nullum „ servo in dominum: at id pariter non est „ ex societate aliqua inæquali, sed ex jure „ belli; unde jus domino in servum tanquam „ in hostem, eoque crimini reum, compe- „ tit. *Diss. proœm. XII. §. 130.*

Regem & subditos] „ Hic impar quidem „ est conditio, sed jus hic itidem non oritur „ ex societate inæquali, sed ex pacto.

Deum & homines] Ziglero in not. h. dura videtur hæc assertio; at scrupulosus nimis in hac re est: Etsi enim ineffabilis inter Deum & homines sit differentia, est tamen conjunctio quædam inter utrumque ex fœdere, quod inter ipsos ex ipsa Dei confessione intercedit; & hactenus quædam societas est.

Additio.

„ Equidem gentilium quoque Philosophi „ societatem inter Deum & homines, inde- „ que & jus aliquod agnoverunt. Ita enim „ Cicero: *Est igitur, quoniam nihil est ratio- „ ne melius, eaque in homine & in Deo, pri- „ ma homini cum Deo societas. Inter quos au- „ tem ratio, inter eosdem etiam recta ratio „ communis est, quæ cum sit lex, lege quoque „ consociati homines cum diis putandi sunt. „ L. I. de Leg.* Verum, si dicendum quod „ res est, jura, quæ inter Deum & hominem „ obtinent, non sequuntur ex aliqua societa- „ te; quæ nulla est nisi ob communem utili- „ tatem. *Vid. inf. L. 2. c. 15. §. 6. & c 13. „ §. 4.* Talis societas autem cum Deo concipi „ nequit, quia nulla utilitas Creatori a crea- „ tura præstari potest. Homines ergo Deo jus „ ex ejus natura & essentia quæsitum tribuere, „ i. e. Deum colere tenentur, non jure socie- „ tatis, sed ex natura & essentia Creatoris per- „ fectissimi; perfectionis enim æstimatio est „ cultus. Deus vero obligatur hominibus, „ eisque tenetur promissa præmia præstare, „ non ex necessitate aliqua extrinseca socie- „ tatis, verum citra ullum societatis respec- „ tum, ex promissione. Ciceronem autem ex „ erroneo religionis principio societatem ratio- „ nis cum Deo statuisse, alibi vidimus; quia ra- „ tionem putat esse particulam auræ divinæ, „ adeoque portionem divinitatis. *Diss. Proœm. „ I. §. 19.*

Ita justum aliud est, ex æquo inter se vi- ventium] „ Fratres enim, cives, fœderatos „ &c. ob æqualitatem societatis pari jure uti „ statuit.

Aliud ejus qui regit, & qui regitur] „ Pa- „ rentes enim & liberi, reges & subditi, &c. „ impari jure utuntur ob inæqualem societa- „ tem, quam Auctor inter eos intercedere putat.

Qua tales sunt] „ Principes enim quædam „ peragunt non ut Principes, sed ut privati. „ *L. 2. c. 14. §. 6.* In his igitur existimat „ Auctor æquali eos jure uti cum reliquis civi- „ bus: quod verum est, at id non sequitur „ ex societatis inæqualis jure.

Rectorium] „ Seu gubernatorium, quia „ rectoribus populorum speciale jus in subdi- „ tos quæsitum esse ait. *Vid. L. 2. c. 25. §. 8. „ n. 1.* De justitiæ rectricis seu gubernatricis „ officio Auctor agit infra *L. 2. c. 20 §. 24. „ n. 1. §. 27. & c. 24. §. 7.*

Æquatorium] „ Quia jus naturæ æquat „ hos socios, quorum conditio ex hypothesi „ Auctoris æqualis est. Nos passim jam proba- „ vimus, nullum esse jus sociale, adeoque „ nec *rectorium* nec *æquatorium*: simulque „ demonstravimus; jura hæc ex plane alia „ ratione, citra ullum societatis respectum, „ sequi.

AD §. IV.

Ab hac juris significatione] Qua jus in abstracto sumitur pro eo quod justum est, i. e. quod cum natura societatis convenit.

 Diversa

Diversa est altera] „ Qua jus in concreto „ sumitur pro eo quod justum est intuitu per„ sonæ.

Sed ab hac ipsa veniens] „ Ideo enim „ personæ jus agendi competit quia *justum* „ est, i. e. quia jure agit quod agit. Notan„ dum tamen est, hanc *significationem vocis* „ non venire à priori denominatione, ut Auc„ tor statuit; quia in priori sensu *jus* saltem „ *sociale* intelligir, cum in hac posteriori sig„ nificatione *jus* intelligat quod personæ com„ petit non tantum ex *qualitate morali per„ fecta*, i. e. ex vi sociali: sed & ex *qualitate* „ *morali minus perfecta*, i. e. ex aptitudine, „ & ideo quia meretur, & quia dignus est: „ Ut proinde hæc significatio plane diversa sit „ a priore.

Quæ ad personam refertur] „ Adeoque „ unde personæ jus competit agendi vel ha„ bendi.

Quo sensu est qualitas moralis &c.] „ Quæ „ continet, & *facultatem* quæ ex jure sociali; „ & *aptitudinem* quæ ex jure naturæ humanæ, „ seu laxiori oritur: utramque autem ex prin„ cipiis internis oriri air, adeo ut Deus abesse „ possit: Nos hanc significationem non agnos„ cimus: Jus naturæ non competit personæ, „ nisi ex voluntate & concessione Dei; ex hac „ sola *jus cuique suum* esse, adeoque ex ea „ sola facultas habendi vel agendi ei compe„ tere potest.

Personæ competens] „ Adeoque in hac sig„ nificatione non quæritur quid in abstracto „ justum sit, i. e. jure fieri possit. Sed in „ concreto, quid intuitu personæ justum sit, „ i. e. quid persona jure facere possit.

Ad aliquid juste habendum vel agendum] „ Adeoque *jus* hic non denotat legem seu præ„ ceptum, sed solam facultatem habendi vel „ agendi, i. e. jus permissivum: seu jus natu„ ra cuique quæsitum. *Conf.* §. *seq.*

Etiamsi rem interdum sequatur] „ I. e. etsi „ persona jus in ipsa re aliquando habeat.

Ut servitutes prædiorum, quæ jura realia dicuntur.] „ Etsi igitur dominus habeat jus „ in rem ipsam, illud ipsum jus personæ com„ petit, & consistit in facultate, v. g. eun„ di &c.

Additio.

Exemplum hoc non quadrat. Jure naturæ servitutes non pertinent ad jura realia, sed omne jus hic oritur ex pacto, unde tantum oritur obligatio personalis. *Vide diss Proæm. XII.* §. 302.

„ Magis igitur huc pertinet *jus dominii*, „ hoc enim est quidem *jus*, seu qualitas mo„ ralis personæ competens, sed saltem in„ tuitu rei, adeo ut omne jus personæ ex„ stinguatur exstincta re.

Quæ jura realia dicuntur] „ Postquam sci„ licet servitutes jure Romano inter jura in re „ relata sunt.

Comparatione facta ad alia mere personalia] „ I. e ad jura quæ personæ non competunt „ ideo quia res ejus est, sed quia aliquid ei „ debetur, vel ex contractu, vel ex delicto, „ vel ex variis causarum figuris.

Non quia non ipsa quoque personæ compe- tant] „ Servitutes enim prædiorum dominis prædiorum vicinorum, adeoque personæ constituuntur, *l.* 6. *pr. l.* 8. *Com. præd.*

Sed quia non alii competunt, quam qui certam rem habeat] Adeoque qua possessoribus prædiorum. *l.* 1. *ff. Serv. l.* 20. § 1. *A. R. D.*

Qualitas autem moralis perfecta facultas nobis dicitur] Quia ex qualitate illa morali personæ competente, sequitur plenissima *facultas* habendi, seu agendi, adeoque & *facultas* exigendi vindicandi &c.

Minus perfecta, aptitudo.] Auctor per aptitudinem intelligit regulas perfectionis. *Vid. proleg.* §. 9. At ibidem notavimus, eam male inter species juris referri, quia ex perfectione nulla obligatio oritur: Præterea hæc *aptitudo* minus recte *qualitas moralis imperfecta* vocatur, cum non tantum æque, sed etiam magis perfecta sit ac *facultas*, quia latius virtutum regulæ patent quam regulæ juris.

Additio

„ Repetendum hic est 1. neutram qualita„ tem voce *juris* contineri, quoties cum Auc„ tore supponitur Deum ab illa qualitate abes„ se posse. 2. At posito Deo verum est utram„ que qualitatem *juris* nomine venire: Jus „ enim naturæ continet non tantum jus inter „ homines, sed etiam jus inter Deum & „ homines, quod etiam perfectionum regulas „ continet. Cæterum 3. recte monet B. Pa„ reus, minus recte posteriorem juris natura„ lis partem *qualitatem imperfectam* vocari.

Quibus respondent in naturalibus illi quidem actus, huic autem potentia] Putat Auctor, qualitatem moralem *perfectam*, seu id quod stricte & in specie justum dicirur, in naturalibus esse instar *actus*; *imperfectam* vero, seu virtutem, instar *potentiæ*. At nullo sensu distinctio inter actum & potentiam hic applicari potest: Nam diversi sunt actus, & cuique sua potentia. Uti igitur in *jure* aliud est actus, aliud potentia; ita *virtus* quoque suos habet actus

actus, suasque potentias, utriusque actus & potentiæ autem essentia invicem differunt. Patet ex his, quam confusi adhuc fuerint conceptus Auctoris in definiendo jure naturæ, & quo delapsus sit vir incomparabilis defectu verorum principiorum. Dictum jam est, qualitatem moralem minus perfectam plane non esse speciem juris.

Additio.

„ Ex hypothesi Auctoris admitti potest distinctio inter actum & potentiam: Auctor „ enim statuit *qualitatem moralem perfectam* „ verum jus tribuere, quod persona, cui „ facultas illa competit, petere & exigere a „ tertio, & hactenus in *actum* deducere potest? *Qualitas* autem *moralis minus perfecta*, „ non verum jus personæ tribuit, sed nititur „ sola convenientia & aptitudine. Adeoque „ cum jus exigendi & petendi inde non competat, indeque in *actum* deduci non possit, „ eatenus in *potentia* consistere dici potest.

„ Nos in §. *præc.* jam demonstravimus, novas has obscurasque vocum significationes, „ vagas illas descriptiones, & incognitas *qualitatum* divisiones nullum in disciplina juris „ naturalis usum habere.

AD §. V.

FACULTATEM] „ I. e. qualitatem moralem „ perfectam, quæ personæ competit ad aliquid juste habendum vel agendum. §. *præc.*

Facultas sæpius etiam sumitur pro facultate mere naturali, est enim à *facul*, quasi a facili potestate agendi, uti *Festus* interpretatur. *Vid. Calvin. Lex. jur. voc. jus.* hinc libertas definitur *facultas naturalis agendi quicquid lubet. l. 4. pr. ff. stat. hom.*

ICti nomine sui appellant] Proprie & accurate loquendo *suum* non est *facultas*, sed facultatis objectum: Nomine *sui* enim nihil intelligitur quam *jus suum*, seu suum cujusvis hominis: & cum quilibet de suo disponendo facultatem habeat, ea facultas erit vel *mea* vel *tua* vel *sua*; Ex quibus apparet *meum* facultatis nomine non venire posse nisi objective; quia *meum* dicitur in quo ego facultatem, i. e. potestatem agendi habeo: Eodem sensu & *tuum* dici potest facultas, in quo tu potestatem habes; & sic porro

Additio.

„ Objectum facultatis moralis habendi vel „ agendi, i. e. justitiæ naturalis, est *suum*: „ ea enim consistit *in suum* cuique tribuendo; Hinc formulæ: *suum consequi l. 15. §. 5. de re jud. l. 96. §. 1. ff. de solut. l. 4. §. idem. Julianus. ff. de dol. except. l. 14. Novat. l. 37. ff. jure fisci, l. 7. de cess. bon.* „ suum recipere. *l. 7. §. 6. quod in fraud. cred.* „ Suum vindicare *l. 27. §. 2. de aur. & arg. leg.* Ad suum pervenire. *l. 1. ff. quod certo loco. l. 1. §. illud verum. ff. si quis test.* Quibus denotatur *facultas* jus suum consequendi, recipiendi &c.

Nos posthac jus proprie aut stricte dictum appellabimus] „ *Add. Diss. Proœm. 3. §. 11.* „ Quia scil. verum jus inde personæ competit, „ quod peti quoque & exigi a tertio potest. „ Unde Auctor illud opponit juri naturæ improprie sic dicto, quod ex aptitudine & „ convenientia alicui competit; quod in sola „ potentia consistit; adeoque exigi ac vindicari „ nequit. *Diss. proœm. I. §. 16. Diss. II. §. 11.*

Sub quo continetur] „ Rectius cum JCtis „ Romanis dicimus *meum* esse, i. e. jus seu „ facultatem moralem mihi competere, vel „ 1. ex statu hominum, vel 2. ex jure rerum, „ vel 3. ex personæ obligatione. *Vid. supr. §. 3. pag. b. 27. col. 2. VI.*

Potestas tum in se, quæ libertas dicitur] „ Jus hoc cuique suum est ex statu hominum. „ Natura enim singulis hominibus facultatem „ moralem dedit agendi quicquid lubet. §. 1. *Inst. de jur. pers.* adeoque jus pro lubitu „ de suis actionibus disponendi. Tertius igitur „ facultatem hanc naturalem impedire absque injuria nequit.

Quæ libertas dicitur] „ Libertas enim definitur JCtis, *facultas naturalis agendi quicquid lubet. l. 4. pr. stat. hom.*

Tum in alios, ut patria, dominica] „ In „ genere quoque jura hæc sub libertate continentur; quia facultas domino & patri competit in filios & servos, quin & reliqua „ quoque, jam ab Auctore relata, libertatem „ inferunt: Ita enim *ususfructus* est facultas „ utendi fruendi fundo: *pignus* potestas insistendi rei pignoratæ: *creditum* facultas „ persequendi id quod nobis debetur.

Additio.

„ Patria potestas non continetur sub statu „ libertatis, sed sub statu familiæ: Dominica „ autem potestas est privatio status libertatis: „ Illa oritur ex generatione, hæc ex jure belli: Neutra ex jure aliquo sociali.

„ Cæterum Grotius per *libertatem* non intelligit quamlibet facultatem habendi vel agendi; sed *statum libertatis*, i. e. facultatem „ agendi quicquid lubet, jure non restrictam.

Domi-

Dominium] „ Jus hoc cuique suum est ex „ *jure rerum*. Dominium enim est, quando „ res ipsa in meam proprietatem transit, eo- „ que mea sit; & à JCtis specialiori sensu „ *meum* dicitur, *l.* 27. §. 2. *aur. leg.*

„ Species autem dominii quoque est *hære-* „ *ditas*; quæ proinde itidem à JCtis Roma- „ nis inter jura in re refertur. Cum enim Pater „ tamquam caput familiæ non sibi soli, sed „ suæ familiæ acquirat, & ea lege, ut in li- „ beris continuetur dominium; hoc ipsum „ dominium cum familia in liberos trans- „ fertur. Hinc liberi dicuntur esse quodam- „ modo domini bonorum paternorum viven- „ te patre: Adeoque hæreditas quoque voce „ *sui* continetur. *Vid. Diss. procem. XII.* „ §. 287.

Plenum] Si res plenissime in nostra potesta- te est, ut pro lubitu de ea disponere possimus.

Additio.

„ Auctor per *dominium plenum* intelligit „ quod ab alio dominio non dependet:

Sive minus plenum] Ubi facultas disponendi restricta est.

Additio.

„ Ex hypothesi Auctoris primæ acquisitio- „ nes a populo, aut populi capite ita fiunt, ut „ non solum imperium, sed & privatum ple- „ numque dominium generaliter primum po- „ pulo quæreretur: atque ut deinde particu- „ latim in privatos ita fieret distributio, ut ta- „ men dominium eorum ab illo priori domi- „ nio penderet: Atque huc pertinere,ait, mul- „ tas species juris in re. *L.* 2. *c.* 3. §.19. Et hoc „ sensu etiam servitutes, & pignoris jus ad „ dominium minus plenum refert, quia ab „ alio dominio dependent: cujus effectum in- „ signem hunc esse ait, quod deficiente hoc „ jure res non fiat nullius, sed ad plenum do- „ minum redeat. *d.* §. 19. *n. f.*

„ Nos infra demonstrabimus talem occupa- „ tionem generalem dominii contrariari natu- „ ræ dominii. Sed & porro probabimus domi- „ nia minus plena jure naturæ incognita esse, „ omnesque illas species, quas Auctor eo re- „ fert, esse talia negotia unde non jus in re „ oritur, sed sola persona obligatur ad aliquid „ dandum vel præstandum: Si igitur quis pa- „ ciscitur ut alter habeat rem meam, jure „ *servitutis*, vel jure *pignoris*, per hanc dis- „ positionem non jus in rem ipsam transfe- „ ro, sed alter agit contra me actione perso- „ nali, ut id quod promisi præstem. *Dissert.* „ *Procem. XII*, §. 30. *seq.*

Et creditum] „ Creditum nulla ratione ad „ dominium minus plenum referri potest: „ etsi enim id quod mihi debetur *meum* sit, „ *l.* 7. *ff. quæ in fraud. cred. l.* 15. §. 7. *re* „ *jud.* non tamen *meum* est ex jure aliquo in „ re, sed ex obligatione personæ, quæ jus „ quod meum est ideo mihi præstare tene- „ tur, vel quia contraxit, vel quia deli- „ quit. &c.

Cui ex adverso respondet debitum] Male debitum ad facultatem seu ad meum refer- tur: debitum enim potius supponit obligatio- nem, adeoque necessitatem præstandi. Non igitur est in facultate debitoris solvere vel non solvere, sed is obligatur ex regulis jus- titiæ tribuere creditori quod ipsius est.

Additio.

„ Auctor debitum non refert ad *facultatem*, „ seu ad *meum*: sed, ait, debitum *ex ad-* „ *verso* respondere credito. Nam ex eo quod „ *meum* sit creditum, a contrario sequitur „ debitorem aliquid *alieni* habere: Unde *cre-* „ *ditum* à JCtis æs meum vocatur: *debitum* „ æs alienum. Adeoque ex Auctoris quoque „ doctrina debitum est jus *alienum* quod tri- „ bui necessario debere, ait, ei cujus est, „ quia alias societas everteretur. *Vid. supr.* „ §. 3.

AD §. VI.

Sed hæc facultas „ Quæ *sui* nomine JCtis „ venit, & quam Auctor appellat jus proprie „ & stricte sic dictum.

Rursum duplex est] Auctor statuit, per- sonæ competere facultatem habendi vel agen- di aut ad *vulgares*, i. e. ad privatos usus; aut ad usus *publicos*: & hanc posteriorem fa- cultatem jus dare, ait, in facultatem vul- garem, usus publici causa: At novi hi sunt termini, obscuri, & plerisque ignoti; rectius igitur jus stricte dictum est vel *publicum* vel *privatum*: nam ex juris prudentia Romana cognitum est, omne jus vel publicum vel privatum esse. §. *fin. Inst. de just. & jur.*

Additio.

„ Grotius per facultatem eminentem non „ intelligit *jus publicum* in genere: sed in spe- „ cie illam *partem juris publici*, quæ civita- „ ti jus dat in bona & jura singulorum: „ Cives enim in civitatem coeuntes quasi „ communi pacto promittunt se communem „ utilitatem propriæ præferre velle. *Vid.* „ *Prol.* §. 15. & 17. *l.* 2. *c.* 13. §. 20. *l.* 3. *c.* 20.

„ 20. §. 7. *n.* 1. & *C.* 25. §. 3. *n.* 4. *l.* 1. *c.*
„ 4. §. 4. & §. 7. *n.* 2. *l.* 3. *c.* 20. §. 9. Unde
„ necessario sequitur, communitati jus com-
„ petere in partes, & res partium, boni com-
„ munis causa : Conf. *l.* 1. *c.* 3. §. 6. *n.* 2.
„ ita, ut non tantum res subditorum huic
„ juri subjaceant, sed & eorum actiones. *l.*
„ 3. *c.* 19. §. 7. & *l.* 2. *c.* 13. §. 20. At-
„ que hactenus recte Auctor ait, in res singu-
„ lorum majus esse jus civitatis ad bonum
„ commune, quam dominorum singularium.
„ *h.* §. 5. & unumquemque reipublicæ magis
„ obligari quam creditori *ibid.* Supponit au-
„ tem Auctor 1. ut id fiat utilitatis publicæ
„ causa. *dict. loc.* 2. ut damnum inde datum
„ reparetur sumtu communi; *L.* 2. *c.* 14. §.
„ 7. §. 8. & §. 14. *l.* 3. *c.* 20. §. 7. *n.* 1. & §.
„ 52. adeo ut Princeps aliter faciens ipse ex
„ propriis teneatur ad reparandum. *d. c.* 14 §. 8.

„ Atque hanc facultatem Auctor vocat
„ dominium eminens, *l.* 1. *c.* 3. §. 6. *n.* 2.
„ vel supereminens *l.* 2. *c.* 14. §. 7.

„ Equidem 1. cum Auctor nihil aliud
„ per *dominium eminens* intelligat quam id
„ quod *jure imperii* in subditos licet, (unde
„ dominium hoc & jus regendi pro synoni-
„ mis habet *l.* 1. *c.* 13. §. 8. *n.* 6.) res ipsa
„ censuram non meretur : at 2. cum vox *do-*
„ *minii* sua natura facultatem pro lubitu dis-
„ ponendi, adeoque & abutendi, inferat,
„ tutius est ab ejusmodi vocibus ob facilem
„ earum abusum abstinere : Docet enim ex-
„ perientia, eos qui auram aulæ captant mul-
„ ta huic dominio eminenti (quod & pleni-
„ tudinem potestatis vocant) tribuere, quæ
„ directo cum natura justi imperii pugnant :
„ uti quod Princeps ex plenitudine potestatis
„ jus subditis quæsitum auferre, quod judi-
„ cata tollere possit, &c. de quo plenius *ad*
„ *l.* 1. *c.* 3. §. 6. & *l.* 3. *c.* 7. §. 25. *seq.*

Vulgaris scilicet, quæ usui particularis cau-
sa comparata est] „ Adeoque quæ singulis
„ hominibus competit ad agendum ea quæ
„ ad usus vulgares pertinent.

Et eminens, quæ superior est vulgari] „
„ Facultatem hanc eminentem alibi vocat
„ *dominium eminens* : quæ denominatio ob
„ abusum admitti non debet, & rectius di-
„ citur imperium. *Vid. l.* 215. *ff. V. S.* Quo-
„ modo autem imperium & dominium diffe-
„ rant, mox explicabimus *vid. L.* 1. *c.* 3. §.
„ 7. & §. 12.

Utpote communitati competens in partes] „
„ Ex conventione scil. eorum qui in civita-
„ tem coeunt ; nam coeuntes promittunt
„ quod publicam utilitatem privatæ antefer-
„ re velint.

In partes] „ In membra illius commu-
„ nitatis, eorumque actiones.

Et res partium] „ I. e. in patrimonia eo-
„ rum qui membra sunt illius communita-
„ tis.

Boni communis causa] „ Adeoque ob uti-
„ litatem publicam. *L.* 1. *c.* 3. §. 6. *n.* 2. Non
„ ergo pro lubitu Princeps facultatem vulga-
„ rem, i. e. jus singulis quæsitum, auferre
„ potest.

Sic regia potestas sub se habet & patriam & dominicam potestatem] Imo distinctæ hæ sunt species, quæ non confundi debent, etsi in una persona concurrant. Certum enim est, potestatem regiam toto cœlo differre à potestate patria, nec commune aliquid inter utramque esse : regiam Rex exercet publice, patriam privatim & domi : illam ex concessione populi habet, hanc ex generatione. Objecto quoque differunt, illa enim versatur in negotiis civilibus civitatis, hæc in domesticis. Sed & effectu, nam ex illa jus vitæ & necis competit, ex hac saltem jus educandi.

Egregie rem explicat Taurus Philosophus, qui, cum pater privatus in præsentia filii præsidis sedere nollet, ita disserit : *In publicis locis, atque muneribus, atque actionibus, patrum jura cum filiorum, qui in magistratu sunt, potestatibus collata interquiescere paulum. Sed cum extra rempublicam in domestica re atque vita sedeatur, ambuletur, in convivio quoque familiari discumbatur : tum inter filium magistratum & patrem privatum publicos honores cessare,* NB *naturales & genuinos oriri : apud Gell. l.* 3. *c.* 2.

Unde Rex potest esse in patria potestate privati, & pater in potestate regia filii : ille parebit patri in negotiis domesticis, hic parebit filio in negotiis publicis. Exemplum illustre est in Ptolemæo Ægypti rege, qui regnum filio tradidit, & privatus ei officium inter satellites præstitit, omnique regno pulchrius patrem Regis esse dixit, apud *Justin. L.* 16. *c.* 2. Aliud Exemplum, sed infelicius, refert *Justinus. L.* 10. *C.* 1. ubi Artaxerxes Dario filio regnum cessit. Quintus Fabius maximus filio suo Quinto Fabio, Consuli & Imperatori belli, qui male in Samnites pugnaverat, legatus datus est, in quem proinde filius imperium habuit. Hic, cum ad castra venisset, filiumque cum 12. fascibus obvium haberet, jam 11. fasces equo prætervectus

erat, at filius ultimum lictorem animadvertere jussit & clamare, ut ex equo descenderet; tum pater desiliens *experiri*, ait, *volui, fili, satisne sciret te Consulem esse. Liv. L. 24. c. 45. Val. Max. L. 2. c. 2. n. 4. Gell. N. A. l. 2. c. 2.* Idem fecit Fabius Rullianus Fabio Gurgiti filio, & filium triumphantem deinde secutus est. *Liv. L. 2. C. 2. Val. Max. l. 5. c. 7. n. 1.* Et recentiora exempla exstant in Carolo V. & Philippo I. qui regna filiis cesserunt. Regina Galliæ, filium allocuta, egregie duplicem hanc potestatem distinxit: Amo Te, ait, ut filium, veneror ut Dominum, *Gramm. L. 1. ad ann. 1614. pag. 33. Add. Priol. Hist. Gall. L. 6. Bæcl. in not. ad Grot. L. 2. C. 5. §. 1. Pufend. de Jur. nat. L. 6. c. 2. §. 8.*

Idem quoque dicendum est in concursu potestatis Regiæ & maritalis, qualia exempla noviora exstant in Regina Angliæ & Sueciæ; tunc enim maritus est in potestate uxoris regia; regina vero in potestate maritali privata.

Additio.

„ Mens Auctoris plane alia est, nimirum „ filios & servos, etsi reverentiam & obe„ dientiam debeant patribus & dominis, „ majorem tamen debere civitati, ob emi„ nentem illam facultatem: quod verum „ omnino est. In concursu igitur harum po„ testatum merito præfertur potestas civita„ tis: adeoque si pater vel dominus quæ„ dam facere jubeant filiis ac servis in præ„ judicium civitatis, hi tuto illud omittunt, „ & impune non parent.

Majus est Dominium Regis ad commune bonum, quam dominorum singulorum] Imo non majus est, sed alterius generis: nam quod Princeps dominio privatorum derogare possit, est consequens juris tuendi rempublicam, ad cujus conservationem quilibet de suo tribuere tenetur. Repetendum hic est, quod antea monuimus, tutius esse abstinere a voce dominii, ubi de juribus Principum in subditos agitur: quia vox dominii proprie non significat jus regendi & conservandi, sed id quod directo contrarium est, nimirum potestatem consumendi, abutendi, & pro lubitu de re disponendi.

Sic Reipublicæ quisquis ad usus publicos magis obligatus, quam creditori] Imo utrique quisque æque debet natura: quod vero pecunia publico debita prælationem habeat, id ex mero jure civili est, uti pleraque privilegia fisci.

Additio.

„ Si debitor aliquis debet & privato & rei„ publicæ v. g. tributa, nec bona sufficiunt „ utrique debito solvendo, ipsa naturali ra„ tione sequitur debitum publicum prius „ solvendum esse, quia ad defensionem pu„ blicam destinata est hæc pecunia: Atque „ hinc est, quod debita privata aliquando „ remitti possint à Civitate, si utilitas pu„ blica id exigat: uti sæpius factum sub Re„ publica Romana.

Ad §. VII.

Aptitudinem *vero ἀξίαν, i. e. dignitatem, vocat Aristoteles*] Auctor *facultatem*, quæ *sui* nomine venit, *qualitatem moralem perfectam* appellat; at qualitatem moralem minus perfectam, vocat *aptitudinem*, *dignitatem*, vel rectius meritum.

I. e. dignitatem] Dignum enim dicitur, quod valet, vel quod meretur, ut dignus loco, *&c. l. 19. ff. ad leg. falc. L. 4. C. de Leg.* Hinc dignitas Germanis *Würde* vocatur, à merito.

Apparet ergo, dignitatem Grotio nihil aliud esse quam id quod perfectum, honestum & laudabile, adeoque quod virtutis est: (utpote quæ ex merito mensuratur) quæ doctrina ad Ethicam pertinet, non ad jus naturæ: Unde perpetuus hic est error Auctoris, qui ea quæ perfectionis sunt cum jure naturæ confundit.

Additio.

„ Verissimum est homini in hominem ex „ aptitudine nullum jus competere: sed nec „ Grotius id asserit, sed potius contrarium „ statuit. Ceterum obligationem quæ ex per„ fectionum regulis intuitu Dei oritur esse „ partem juris naturalis, negari nequit. „ *Vid. Dissert. Prooem. II. §. 31. seq.*

Secundum eam æquale dixit] „ Nam Au„ ctor omnem obligationem mutuam ponit „ in æqualitate. *L. 2. c. 12. §. 8. & seq.* „ cum autem ei jus naturæ duplex sit, *stri„ cte sic dictum & laxius*, æqualitatem in „ priori sensu sumit juxta justitiam exple„ tricem: in hoc juxta justitiam attributri„ cem: de quibus §. *seq.*

Id quod convenit] „ Juxta meritum scil. „ personæ. Hinc justus eo sensu non est „ qui pecuniam non rite dispensat, *vid. Prol.* „ §. 10. qui caritatis leges non observat. *L. 3. c. 11.*

„ 3 *c.* 11, §. 2. qui liberalis aut misericors „ non est, *Vid.* §. *seq. n.* 1. & in genere qui „ virtutes omittit, quæ aliis hominibus di- „ gnis utilitatem afferunt: *ibid.* Ac nullum „ jus exigendi inde oriri ipse Grotius fatetur.

Ad §. VIII.

Auctor, jus sociale definiturus, illud dixit *qualitatem moralem*: hanc qualitatem iterum divisit in *perfectam* & *minus perfectam*, *illam* vocavit facultatem, *banc* aptitudinem. Hic jam porro statuit in qualitate perfecta, seu facultate, obtinere *justitiam expletricem*; quæ plerumque respiciat *proportionem arithmeticam*: in hac vero obtinere *justitiam distributivam*; quæ plerumque respiciat *proportionem Geometricam*: quæ nunc plenius examinabimus.

Equidem proportionum usus in jure Philosophiæ Aristotelis debetur, utpote qui justitiam τὸ ἴσον, i. e. æquale, & consequenter medium inter plus & minus esse dixit, indeque ipsam justitiam proportionem vocavit: *Vid. Disp. nostra de proport. fiert. & susp.* §. 2. & *disput. de proportionibus pag.* 1. & pro duplici proportione etiam duplicem justitiam fecit, *commutativam* scil. in qua servaretur proportio arithmetica, sive absoluta, ut in contractibus &c. & *distributivam*, in qua servaretur proportio geometrica sive comparata; ut in distributione præmiorum, (*vid. prol.* §. 9.) omnibusque virtutibus quæ aliis hominibus utilitatem afferunt. *Vid. b.* §. *n.* 1. & *dict. disp.*

Grotius probat quidem divisionem justitiæ in commutativam, quam expletricem vocat, & distributivam, quam attributricem (*alibi vero assignatricem. l.* 2. *c.* 17. §. 2.) appellat, sed proportionum usum negat: Nos jam olim in disputatione de proportionibus & *divisionem* illam, & *proportionum usum* rejecimus: Quod enim primum attinet, ficta & plane inutilis est illa distinctio in justitiam expletricem & attributricem. 1. quia posterior, fatente Aristotele & Auctore, tantum aptitudinem respicit: adeoque usum non habet nisi in distribuendis præmiis, & exercitio virtutum quarundam; at cum objectum hoc non ad justitiam sed ad Ethicam pertineat, facile constat *justitiam* distributivam non dari: Sane 2. juxta regulas justitiæ quilibet præmia potest distribuere etiam inæqualiter, quin & immeritis dare, nam de jure suo disponit, neque tum contra regulas juris peccat; nec ideo à magistratu tamquam vindice jurium naturæ puniri potest, sed peccat contra regulas Ethices. Equidem 3. negari nequit in jure fieri distributiones, & quidem aliquando æqualiter, aliquando inæqualiter, ut in societate, pœnis &c. Sed ideo hæc proportio non fit species justitiæ: nam sæpe quoque calculatores, agrimensores &c. in jure adhibentur, neque tamen inde propria fit species juris calculatoria, agrimensoria &c. Neque 4. in re communi ejus usus est, ut quidam opinantur, quia in re communi quoque sæpissime distributio fit juxta regulas justitiæ expletricis. *Vid.* §. 5. *b n.* 3. Sed & porro Auctor merito distinctionem inter proportionem Arithmeticam & Geometricam à disciplina juris naturæ removet: *Vid.* §. *b. n.* 2. Nam justitia ipsa distributiva est non ens, purumque inventum Aristotelis, totamque hanc doctrinam ad Ethicam pertinere dixi: frustra ergo de proportione hujus justitiæ quæritur quæ non est.

Additio.

„ Usum hæc distinctio in nulla juris parte habet, adeoque frustra circa has subtilitates laboramus sudantes: Certum quippe I. est, in justitia *commutativa*, seu *expletrice*, sæpius observari proportionem geometricam, & è contrario in justitia distributiva proportionem arithmeticam. Prius patet exemplo 1. *hæreditatis*, ubi hæredes pro rata obligantur. *L.* 4. *V. O.* 2. *juris accrescendi* ubi portiones pro rata accrescunt hæredibus. *L.* 66. *her. inst.* 3. *Societatis*, ubi lucrum & commodum pro rata dividuntur. *L.* 6. *ff. pro soc.* Vid *disp. B. Par. de proport. c.* 2. Posterius in ipsa præmiorum distributione accidere potest, si enim merita sunt æqualia, æqualiter quoque distributio fieri debet. *d. disp. c.* 2. Sed & II. aliquando in eadem specie utræque proportiones concurrunt, uti si servus communis stipuletur dominis in genere, acquirit utrique pro dominica parte. §. *fin. stip. serv.* Si servus eis stipulatur expressis nominibus propriis, singulis æqualiter acquirit. *L.* 37. *stip. serv.* adeoque vel geometrica vel arithmetica proportione domini acquirent, prout servus vel prius nomen dominorum, vel nomen proprium dixit. „ *dict. disp. de proport. c.* 2. Accedit III. „ quod proportiones tantum ostendant quis nume-

„ numerus alii numero conveniat; (propor-„ tio enim est numeri ad numerum majo-„ rem vel minorem, seu rei ad rem com-„ paratio) hæc ergo proportio jus non facit, „ nisi lex vel ratio talem convenientiam, ut „ inter onera, fructus, &c. statuat. Sane IV. „ proportiones tantum sunt instrumenta & „ quasi mensuræ, quibus debitum lege jam „ definitum computatur atque dividitur, „ adeoque non magis ad speciem justitiæ re-„ ferri possunt, quam mensura ad agrum, „ vel additio & multiplicatio ad debitum „ quod computatur, *d. disp. c. 2.* Sed & V. „ aut aliquis tenetur commutare vel distri-„ buere, aut non tenetur; *illo casu* non di-„ stribuit secundum proportionem: sed ex le-„ ge obligationis, etsi nulla sit proportio: „ *hoc casu*, quia plane non tenetur, nec „ tenetur ad proportionem: ut proinde ex „ proportione nulla sit obligatio. Imo VI. „ multi sunt casus juris, qui evidentem ha-„ bent æquitatem & justitiam, nec tamen ad „ ullam proportionem referri possunt: Ita di-„ stributio onerum personalium ex ipsa ratio-„ ne naturali divisa est inter singulos cives „ sine ulla proportione; Alia Exempla *vide* „ *in d. disp. cap. 2.* Sed nec VII. ullum video „ effectum justitiæ illius commutativæ, ad „ proportionem arithmeticam exigendæ; ut-„ pote cum in omnibus commutationibus „ divisio fiat non ex proportione, sed vel ex „ lege vel ex voluntate defuncti, vel deni-„ que ex dispositione partium: idque sive „ æqualiter voluerit lex &c. distribui, sive „ inæqualiter: Eodem modo uti VIII. justitia „ distributiva (quæ plane non ad jus stri-„ ctum pertinet) non necessario fit ad pro-„ portionem, neque præcise juxta merita, „ sed pro lubitu distribuentis, qui etiam in-„ dignis tribuere potest.

1. *Facultatem respicit justitia expletrix*] „ Omnis justitia est expletrix, quia semper „ obligamur ad eam explendam.

Additio.

„ Grotius, & cum eo Doctores commu-„ niter, per *justitiam expletricem* intelligunt „ eam justitiam quæ supponit homini jus ali-„ quod quæsitum esse, quod alii ei tribue-„ re, adeoque explere justitiam debent Per „ *justitiam attributricem* autem intelligunt „ eam justitiam quæ perfectionum regulas „ continet, ubi homini nullum jus quæsi-„ tum, adeoque nihil est quod *expleri* de-„ bet: Hæc ergo justitia tantum meritum „ respicit, & ei qui plus meretur etiam „ plus distribuit, minus autem ei qui mi-„ nus meretur. Frustra autem de his subtili-„ tatibus disputari alibi demonstravimus.

Quæ proprie aut strictæ justitiæ nomen ob-tinet &c.] „ Hoc est, quod *supra* §. 5. di-„ xit, se facultatem, quam JCti *sui* nomine „ appellant, posthac *jus proprie ac stricte* „ *dictum* appellaturum; explere enim Lati-„ nis est satisfacere. *Gron. h.*

Συναλλακτικὴ *Aristoteli*] I. e. commutativa „ juris.

Nimis arcto vocabulo] Recte hic Auctor nomen justitiæ commutativæ rejicit, quia non omnes species, nec omnia capita juris exhaurit; sed ad ea saltem jura pertinet, quæ ex consensu oriuntur, & causam continent: *L. 7. §. de pact. l. 19. V. S.* Neque sufficit cum Gronovio dicere denominationem à potiori desumi, *in not. ad h. §. pr.* nam debuisset nomen invenire quod plene rem explicaret: Sane privatorum non est rebus nomina imponere quæ rem non significant.

Nam ut possessor meæ rei eam reddat, non est ἐκ συναλλάγματος] Necessitas restituendi rem ei cujus est, non oritur ex commutatione aliqua juris; dominus enim qui rem vindicat à possessore, non habuit animum jus in eum transferendi: *Vid. inf. L. 2. c. 10.* Ita delinquens non obligatur ex eo, quod is contra quem delinquitur jus in eum transtulerit.

Additio.

„ Imo ex principiis Auctoris etiam jura in „ re sequuntur ἐκ συναλλάγματος, quia homi-„ nes tacito pacto post inventa dominia in-„ ter se convenisse ait, ut cuique restituatur „ suum: *Vid. Gron. h.* Sed hæc ipsa princi-„ pia vera non esse videbimus *infra l. 2. c.* „ 10. §. 1. *n.* 2. 4.

Et tamen ad eandem hanc justitiam perti-net] „ Nimirum ad justitiam expletricem, „ quæ in suum cuique tribuendo consistit, „ etsi nulla commutatio subsit.

Itaque ἐπανορθωτικὴν *idem felicius dixit*] i. e. correctoriam, quia juxta Aristotelem corrigit inæqualitatem, seu excessum vel defectum à medio: sed hanc quoque denominationem veram non esse *infra L. 2. c. 12. §. 8. seq.* videbimus, ubi æqualitatem illam refutamus.

Additio.

„ Correctoria justitia non omnia capita ju-„ ris continet, sed ex hypothesi Auctoris & „ Aristotelis saltem ad contractus pertinet, „ quorum rationem in æqualitate consistere

sta-

„ ſtatuunt: ſi proinde inæqualiter aliquid in „ his contractibus fit, id corrigi debere pu„ tant. Excludunt igitur ab hac juſtitia cor„ rectoria omnia jura quæ ex ſtatu perſona„ rum, ex jure rerum, item ex delictis, &c. „ oriuntur: certiſſimo indicio juſtitiam in ge„ nere correctoriam dici non poſſe.

Aptitudinem reſpicit attributrix] Scil. juſtitia; quam alibi diſtributivam & aſſignatricem vocat: At 1. dictum jam eſt *ad* §. *IV.* & §. *VII.* aptitudinem non eſſe ſpeciem juſtitiæ, ſed diſciplinam ab ea diſtinctam, unde ei nullo ſenſu juſtitia, adeoque nec diſtributiva applicari poteſt. 2. Vera non eſt oppoſitio; nam in jure quoque, i. e. in juſtitia expletrice, aliquando diſtributio, & quidem juxta proportionem geometricam, obſervatur.

Quæ Ariſtoteli διανεμητικὴ] „ A verbo „ διανεμητῶ, ex διὰ & νέμω tribuo.

Comes earum virtutum] „ Senſus eſt, quod „ juſtitia attributrix, quæ aptitudinem reſpi„ cit, i. e. id quod dignum eſt, comes ſit „ earum virtutum quæ aliis hominibus utili„ tatem afferunt; ita ut qui liberalitatem, „ miſericordiam, temperantiam, fortitudi„ nem exercet, tum demum juſte agat, ſi „ exerceat in eum qui dignus eſt, & qui me„ retur.

Quæ aliis hominibus utilitatem afferunt] „ Ex quibus proinde ſolis obligationem oriri „ putat Auctor, unde in §. *ſeq.* ſollicite di„ ſtinguit hæc præcepta a conſiliis, & iis præ„ ſcriptis quæ honeſta ſunt, at non obligan„ tia: quæ latius examinavimus *in Diſſ.* „ *proœm. II.* §. 8. §. 9.

*Ut liberalitati*r] „ Ex regulis juſtitiæ diſtri„ butivæ homo liberalis eſſe debet non niſi in „ merentes: An igitur, ſi in immerentes li„ beralis eſt, peccat contra regulas juſtitiæ? „ Omnino: quia imitari perfectiones divinas „ (in qua imitatione omnis ratio virtutum „ conſiſtit) pars cultus divini eſt: Deum au„ tem colere eſt prima juris naturalis regula. „ *Conf. Diſſ. proœm. II.* §. 32. *ſeq. Diſſ. XII.* „ §. 52. §. 68 & 97.

Miſericordia] „ Auctor miſericordiam exer„ cendam eſſe ait juxta juſtitiam diſtributi„ vam, ita ut ſit tempeſtiva &c. *Vid. L.* 2. „ *c.* 20. §. 24. *n.* 2. Inprimis vero in bello „ ejus uſum eſſe ait. *L.* 3. *c.* 11. §. 7. & *c.* 15. „ §. *fin.*

„ Hæc autem obligatio ex hypotheſi Au„ ctoris ſaltem eſt intuitu Dei: Hinc eam re„ fert ad jus naturæ laxius, non ad jus ſocia„ le, quod homines inter ſe obligat: Sane „ ipſe Auctor fatetur clementiam liberum ha„ bere arbitrium: *L.* 2. *c.* 20. §. 23. & id „ quod ex miſericordia debetur, nec in foro „ exigi, nec armis depoſci, *L.* 2. *c.* 22. „ §. 20. neque ob omiſſionem miſericordiæ „ aliquem puniri poſſe. *L.* 2. *c.* 20. §. 20.

Providentiæ rectricis] „ I. e. ejus virtutis, „ quæ in prudentia conſiſtit. *L.* 2. *c.* 1. §. 9. „ *n.* 1. Hinc contra legem naturæ, i. e. con„ tra jus naturæ laxius peccare ait, qui actus „ ſuos non juxta prudentiæ regulas regit. „ *d.* §. 9.

Proportionem ſimplicem, quam ἀριθμητικὴν vocat] In Arithmetica proportione eſt æqualitas ſingularum unitatum, quando nimirum duo numeri omnimoda unitatum æqualitate ab invicem diſtant, e. g. 2. 4. 6. 8. Ariſtoteles ideo in juſtitia commutativa utitur hac proportione, quia juſtitia ipſi eſt medium inter plus & minus, indeque exceſſus & defectus æqualiter diſtant a medio: Utrumque autem corrigendum eſſe ait per proportionem arithmeticam. Ponamus igitur *Sejo* legata eſſe 4. & *Cajo* 6. hæres contra intentionem teſtatoris *Sejo* ſolvit 2. *Cajo* vero 8. Juſtitia commutativa corrigit in priori defectum, in poſteriori vero exceſſum; indeque 2. quæ *Cajus* plus accipit, ei detrahit, & *Sejo* qui 2. minus accepit, adjicit: quo ipſo juxta voluntatem teſtatoris omnis inæqualitas corrigitur. Uſus ergo hujus proportionis unicus hic eſt, ut doceat judicem qua ratione exceſſum ab una parte detrahere, & defectum ab altera parte ſupplere debeat. Sed quid, quæſo, opus eſt operoſa hac demonſtratione? ad quid tantæ ambages? nonne hæc plana ſunt citra omnem proportionis doctrinam. Sane ratio dictitat, judicem *Cajo*; qui ex diſpoſitione defuncti jus quæſitum habet, præciſe 4. *Sejo* vero ſaltem 6. tribuere debere; quod ſi non facit, juſtitiam non exercet, nec ſuum cuique tribuit.

Γεωμετρικὴν] In Geometrica proportione eſt æqualitas rerum, ſeu integrorum: e g. 3. 6. 12. adeoque hic non conveniunt æquali unitatum numero, ſed aliqua tamen ratione integri: uti 3. & 6. item 9. & 18. non unitatibus conveniunt, ſed aliqua tamen convenientia in eo eſt, quod numerus ternarius ter in 9. & numerus nonarius bis in 18. contineatur. Hanc proportionem applicavit Ariſtoteles ad virtutes, (quæ in perfectione conſiſtunt) & earum diſtributiones, ne ſcil. inæqualiter fiant, ſed juxta modum meritorum diſpenſatio fiat. Ponamus igitur *Cajum* habere meritum

ritum 6. unciarum, *Sejum* vero meritum unciarum 18; si inter hos præmium viginti quatuor thalerorum distribuendum esset, juxta proportionem geometricam Cajo. 6 Sejo vero 18. thaleri tribuendi sunt, quia meritum hujus triplo majus est. Inutilis autem hæc proportionis doctrina, per se satis implicata, est in jure; uti enim virtutes ad disciplinam juris non pertinent, ita nec proportiones, quæ circa voluntatem versantur.

Ex quibus proinde denoo concludo, in tractatu de jure naturæ distinctionem inter justitiam commutativam & distributivam, item inter proportionem arithmeticam & geometricam, nullum usum habere.

Proportionis] „ Hæc proportio usum habere potest in jore, at non qua justitiæ species, sed eodem modo ut agrimensura.

Ex eorum genere est quæ sæpe locum habet, non semper] Imo numquam: nam geometrica in Ethicis quidem locum habere potest, quia ipsa proportio perfectio est, non in juris disciplina. Arithmetica in neutra.

Differt tali proportionum usu sed materia circa quam versatur.] „ Versatur autem ex „ hypothesi Auctoris justitia expletrix circa „ facultatem, seu id quod cuique suum est, „ adeoque circa jus proprie & stricte sic dic- „ tum. *b.* §. *n.* 1. Justitia autem attributrix „ circa virtotes, quæ aliis hominibus utilita- „ tem afferunt. *ibid.*

Itaque & contractus societatis expletur proportione comparata] Societas indubie pertinet ad justitiam expletricem, & tamen ibi distinctio fit juxta proportionem geometricam; certissimo indicio hanc proportionem non esse propriam justitiæ attributrici. Ego plus dico, æqualitatem, quæ in societate est, non oriri ex natura proportionis, sed ex ipsa justitiæ essentia, quia cuique pro rata lucrum debetur. Non ergo hæc distributio est ex aptitudine, seu ex merito aliquo; sed ex necessitate juris, quia ex re sua id lucrum ei debetur: non quia *id ei convenit*, (quod est æquale juxta aptitudinem *vid.* §. 7.) sed quia suum est, adeoque ad *facultatem moralem perfectam* pertinet.

Ponamus igitur socios fundum trium jugerum communem habere, ita ut alter duas alter unam saltem partem pro indiviso habeat: Si jam ex hoc communi fundo 30. fructuum nomine nascuntur, prior 20. posterior 10. saltem consequitur; non quia hic aptitudo, vel meritum, vel convenientia subest; sed quia duas partes jugerum habet, adeoque duas partes fructuum, tamquam e re sua, consequi debet.

Non alia quam simplici commensione attributio fiet] Recte hic ait Auctor, aliquando nullam esse proportionem in justitia attributrice, si scil. unus tantum aptus inveniatur: quia non est proportio ubi non sunt plures numeri.

Attributricem versari circa res communes, expletricem circa res singulorum] Quidam interpretes Aristotelem corrigere voluere, quia usum proportionum, ex sensu Aristotelis, vel nullum vel promiscuum deprehendebant; Unde aliam excogitarunt differentiam; scil. justitiam expletricem versari circa res singulorum, attributricem vero circa res commones. 3.

At neque hactenus aliqnis est proportionum usus: qoia necessitas restituendi res singulorum æque est ex justitiæ essentia, ac necessitas restituendi res communes: utrobique res nobis tribuitur non ex proportionis alicujus ratione, sed quia res nostra est, vel in totum, vel pro parte.

Contra enim si quis de re sua legare velit, attributrice justitia uti solet] „ Etsi igitur lega- „ tum ad res singulorum pertineat, non ta- „ men spectat justitiam expletricem; quia to- „ ta res dependet ab arbitrio legantis, qui „ pro lubitu suo etiam inæqualiter disponere, „ & uni plus, alteri minus relinquere potest „ & solet. Adeoque verum non est, justitiam „ expletricem versari circa res singulorum.

Et civitas, quæ de communi reddit, non nisi expletricis justitiæ officio fungitur] „ Civi- „ tas enim, quæ debitum publicum solvit ex „ communi pecunia, explet justitiæ regulas, „ dum suum cuique tribuit, adeoque verum „ non est, jostitiam attributricem versari cir- „ ca res communes.

Recte hoc discrimen notatum est a Cyri magistro] Xenophon *in Cyropædia L.* 1. *p.* 9. refert, Cyrum casum sibi propositum male decidisse, & ideo a præceptore castigatum fuisse: Casus autem hic erat: Puer magno corpore, qui parvam tunicam habebat, alii puero parvo corpore, sed tunicam magnam habenti eam exuit, suaque permutare cogit: Cyrus id approbavit, convenientiusque esse judicavit, ut uterque aptam haberet tunicam. Sed a præceptore percussus & monitus est, ita se judicare potuisse si *de convenientia* quæreretur; at cum judicandum sit *utrius sit tunica*? de justa possessione, & quod cujusque sit, statuendum fuisse.

A̓D

Ad §. IX.

„ Auctor vocem *juris naturalis* triplici „ sensu sumi ait , (*Vid. sup.* §. 3.) 1. pro „ eo quod justum est: vid. §. 3. 2. pro qua- „ litate morali quæ personæ competit ad ha- „ bendum vel agendum : (sive jus illud ex „ facultate , sive ex aptitudine oriatur) *Vid.* „ §. 4. & *seq.* 3. pro præcepto seu lege , „ unde homines obligantur ad agendum tum „ ea quæ facultati , tum ea quæ aptitudini „ conveniunt. *Vid.* §. *b.* Duas priores signifi- „ cationes hactenus explicavimus , jam de „ tertia juris significatione agemus.

1. *Est & tertia Juris significatio , quæ idem valet quod lex*] Nos duplicem juris in genere speciem fecimus , *permissivum* nimirum & *præceptivum* : ad priorem referri possunt duæ priores Auctoris significationes. *Vid.* §. 3. & 4. Hic de posteriori specie agit.

Additio.

„ Nostram de significatione vocis *juris* „ sententiam explicavimus supra *ad* §. 3.

Quæ idem valet quod lex] Seu præceptum ad cujus præscriptum omnes vitam instituere debent.

Quoties vox legis largissime sumitur] Imo largissimo sensu vox legis etiam jus permissivum continet, nam inter legis virtutes refertur *permittere. d. l.* 7. Cum igitur Auctor permissiones legis hic excludat , non potest lex largissimo sensu intelligi.

Additio.

„ Mens Auctoris hæc est : Cum ei jus natu- „ ræ aliud sit *sociale* aliud *laxius ; illud* jus in „ specie sic dictum vocat , *hoc* impropriè & „ laxiori sensu. Hinc jam vocem legis quo- „ que duplici sensu sumi posse ait ; vel *in* „ *specie* pro regula quæ obligat ad id quod „ societati convenit ; vel *largiori sensu* , pro „ regula quæ obligat ad id quod præterea judi- „ cio *recte* conformato convenit ; Atque hoc „ posteriori sensu se legem naturæ intelligere „ ait , quatenus obligat *ad rectum , non simpli-* „ *citer ad justum. Vid. Diss. Proœm. II.* §. 2. *seq.*

Regula actionum moralium] „ I. e. norma „ juxta quam homines agere vel non agere te- „ nentur , & unde constat an jure an injuria „ agant.

Obligans ad id quod rectum est] „ I. e. ad id „ quod 1. socialitati , & 2. naturæ humanæ „ convenit : non ergo simpliciter ad justum , „ de quo mox.

Obligationem requirimus] „ I. e. necessita- „ tem agendi vel non agendi , unde lex a li- „ gando dicitur : Atque hinc lex a ICtis Ro- „ manis vocatur *commune præceptum. l.* 1. *ff.* „ *Leg. Regula præceptrix faciendorum , prohi-* „ *bitrix autem non faciendorum. l.* 2. *ff. de leg.* „ In *C.* 1. *X. de Constit.* traditur , *legem esse* „ *de præcepto , & omnino observari debere.* „ Sane si nulla ex lege esset obligatio , sine „ effectu foret præceptum. *Vid. diss. Proœm.* „ *XII.* §. 58. & 67. Illam vero *obligationem* „ non sequi ex Auctoris principiis internis , „ quæ Deum excludunt , supra probavimus „ *proleg.* §. 11.

Nam consilia , & quæ sunt alia præscripta , honesta quidem , sed non obligantia] „ Au- „ ctor enim ad jus naturæ laxius , adeoque ad „ *legem naturæ* largissime sumtam *pro eo quod* „ *rectum est* , tantum refert eas virtutes quæ „ aliis hominibus utilitatem afferunt : reliquas „ enim virtutes ait esse præscripta honesta „ quidem , sed non obligantia. *Vid. sup.* §. „ 8. *n.* 1. Exempla sunt *in l.* 2. *c.* 7. §. 4. *n.* „ 1. *L.* 3. *c.* 3. §. 6. *n.* 1. *L.* 2. *c.* 13. „ §. 8. *L.* 2. *c.* 14. §. 6. *n.* 1. *L.* 3. *c.* 10. „ §. 12. *n.* 1. & 2. *L.* 1. *c.* 2. §. 1. *n.* 3. „ quæ plenius examinavi in *Diss. proœm. II.* „ §. 9. ubi simul demonstravi , omnes virtu- „ tes referri debere ad ea quæ honesta sunt , „ eoque obligantia : *dict. diss.* §. 36.

Legis aut juris nomine non veniunt] Quia nullam necessitatem agendi vel non agendi hic subesse statuit.

Permissio autem proprie non actio est legis , sed actionis negatio] Imo concessio superioris est vera actio , atque hinc etiam permissio inter actus legis refertur *in l.* 7. *ff. Legib. junct. l.* 238. *V. S.* Permissio ergo non est negatio actionis , sed prohibitionis & præcepti.

Additio.

„ Permissio omnino est pars legis , ejus- „ que actio : Dum enim lege naturæ prohibe- „ tur , ne jus aliis naturali ratione quæsitum „ auferatur ; dum , inquam , præcipitur , „ ut jus suum cuique tribuatur , necessario „ sequitur jus habendi vel agendi lege per- „ missum esse eis , quibus id absque injuria „ auferre nequit. Atque hinc JCti Romani „ merito inter virtutes legis posuere , *permit-* „ *tere , L.* 7. *ff. Legibus.* At inde non propria „ species *juris permissivi* efficitur , sed per- „ missio illa ; i. e. facultas agendi lege appro- „ bata , est *objectum* legis : cujus *effectus* est , „ ut alii jus hoc , ex permissione & concessio- „ ne

„ ne divina cuique quæsitum, tribuere te-
„ neantur.

Nisi quatenus alium ab eo cui permittitur obligat, ne impedimentum ponat] „ Omnis „ igitur permissio legis infert obligationem in- „ tuitu alterius, ne turbet eum cui aliquid „ lege permittitur. *Vid. Diss. proæm. XII.* „ §. 48.

Ad rectum obligans non simpliciter ad justum] „ Auctor voce *recti* non tantum jus „ sociale, sed & jus naturæ laxius compre- „ hendit, i. e. aptitudinem seu virtutum re- „ gulas: quia obligatio inde oritur intuitu „ Dei.

„ Exemplum quod Auctor affert de lege Za- „ leuci, quæ vinum bibere prohibet, non „ pertinet ad jus naturæ, sive stricte sic di- „ ctum, sive laxius, (nam neutro jure vi- „ num bibere prohibitum est) sed ad jus ci- „ vile quod etiam leges de actibus, qui in vi- „ tium deflectere possunt, statuere potest & „ solet.

Jus hac notione non ad solius justitiæ, sed aliarum &c.] „ Sensus est, jus, quatenus „ pro lege sumitur, continere non tantum „ id, quod *proprie & stricte dicto sensu ju- „ stum*, i. e. societati conveniens est; sed & „ quod *laxiori sensu* naturæ humanæ, seu ju- „ dicio recte conformato conveniens, eo- „ que *rectum* est.

Sed & ad aliarum virtutum materiam pertinet] „ Nimirum ad earum, quæ aliis „ hominibus utilitatem afferunt, ut libera- „ litas, misericordia. &c. *Vid. sup.* §. 8. *n.* 1.

Attamen ab hoc jure quod rectum est, laxius justum dicitur] „ Non tantum continens *jus „ sociale* sed & *jus naturæ humanæ*: non „ tantum facultatem, sed & aptitudinem: „ adeoque non tantum jus stricte sic dictum, „ sed & virtutum regulas.

„ Systema Grotii de jure *naturæ laxiori*, „ seu *naturæ humanæ*, exposuimus in *dis- „ sertatione proœmiali* II. ejusque compen- „ dium exhibuimus *in notis ad prol.* §. 8. ubi „ simul demonstravimus, hanc partem juris „ naturalis continere *officia hominum erga „ Deum*: ejusque fontem non esse judicium „ recte conformatum ad discernenda utilia ab „ eis quæ sunt noxia, (ut Grotius docet:) „ sed voluntatem Dei qui vult coli; quod jus „ Dei est, adeoque ei tribui ab hominibus „ debet. *dict. diss. proæm II.* §. 33. *usque „ ad finem.*

2. *Juris ita accepti*] „ Scil. largiori sensu, „ quatenus sumitur pro eo quod *rectum* est.

Optima partitio est] „ Auctor *jus* quatenus „ pro *lege* sensu largissimo sumitur i. e. qua- „ tenus humanum genus obligat ad id *quod „ rectum* est; (& quod continet 1. jus natu- „ ræ sociale; 2. jus naturæ laxius; 3. jus „ divinum voluntarium: nimirum Adamiti- „ cum, Noachicum, & legem Evangelii; „ 4. jus gentium voluntarium, quod secun- „ darium vocari solet) dividit in jus *natu- „ rale & voluntarium*. Priora duo jura refert „ ad jus *naturale*: duo posteriora ad jus *volun- „ tarium*. At hæc partitio vera non est, quia „ jus tale *voluntarium*, diversum a *jure na- „ turæ* non existit: Quod de jure divino „ voluntario probavimus in *Dissert. proœm. „ III.* & de jure gentium voluntario in *Diss. „ proœm. IV.*

Ut sit aliud jus naturale] „ Quo non tan- „ tum jus sociale seu facultas, sed & apti- „ tudo i. e virtutum præcepta continentur: „ uti plenius videbimus §. *seq.*

Aliud voluntarium] „ Idque vel divinum „ vel humanum: de quo infra §. 13. *seq.*

Quod ille legitimum vocat] „ Legitimum „ Aristoteli dicitur, quod lege civili statutum „ est: adeoque plane alio sensu Aristoteles jus „ voluntarium naturali opponit.

Legis vocabulo strictius posito] „ Vox *legis* „ largiori sensu, quo Auctor eam sumit, no- „ va & incognita est; nec ullus JCtorum eam „ eo sensu accepit. Aristoteles autem sensu „ proprio vocem legis hic sumsit pro lege civi- „ li, quam opponit naturali.

Constitutum] „ Scil. a superiore seu magi- „ stratu.

Idem discrimen apud Hebræos reperire est] „ Non eo sensu quo Auctor discrimen id fa- „ cit; quasi aliud sit *jus naturale*, tum *socia- „ le* tum *laxius*; aliud jus *voluntarium*, i. e. „ divinum universale, & gentium: Neu- „ trum enim Hebræi agnoscunt, sed ex sen- „ su Aristotelis distinguunt inter jus naturæ, „ & forense, i. e. legitimum.

חקים] „ A voce חק, i. e. *definitio*, un- „ de mandata Dei dicuntur חקים *defini- „ tiones*, seu præcepta. Vide late *Cocceji le- „ xic. dict. voc.* Intelligunt autem vocem hanc, „ (quatenus eam distinguunt a lege naturali,) „ de lege ceremoniali & forensi; non de ali- „ quo jure divino universali. Vide omnino *Sel- „ den. de J. N. & Gent. lib. I. C.* 8. *f.* 100. „ 101. 103. & *C.* 10. *f.* 119.

Δικαιώματα] „ Per hanc vocem intelligunt „ speciatim mandata Dei de externis ceremo- „ niis *Schrevel. Lexic.*

πολλὰς

Ἐντολὰς] „ Mandata, ab ἐντέλλομαι manda-„ tum impono. *Schrev. Lexic.*

Hellenistæ] , i. e LXX. interpretes: de „ quibus late agit Seldenus de J. N. & Gent. „ in indice, *voce Hellenistæ.*

Ad §. X.

1 „ Auctor definit hic jus naturale „ *laxiori sensu* sumtum; quatenus continet „ & *facultatem*, quæ solius *societatis* intuitu „ jus est, & proprie jus dicitur; & *jus laxius*, quod ad virtutum materiam pertinet: „ & quatenus opponitur juri divino voluntario. *Vid.* §. *præc.*

Est dictatum rectæ rationis] Formula hæc nimis indefinita est, nam 1. hoc ipsum est quod quæritur, quid dictet recta ratio esse principium juris naturæ? Ita quod quæstionis solvendæ causa affertur & respondetur, est ipsa quæstio. Quæritur, inquam, quodnam sano intellectu, seu recta ratione, sit principium adæquatum juris naturæ? Et respondetur, quod conveniens est humano intellectui seu rectæ rationis dictato. Idem scilicet per idem, incertum per æque incertum, & perpetua principii petitio. Sane 2. ita nulla ars, disciplina, aut scientia est de cujus principio quæritur, quin in promtu sit responsio, quod intellectui humano convenit; quod dictat recta ratio &c. Sed & nullum esset opificium de cujus peritia, imo nulla prope res, de qua quid sit quæritur, quin parata posset esse responsio, esse id quod dictat recta ratio. Sed & 3. intellectus humanus, vel recta ratio, non est causa ut aliquid bonum vel malum, justum vel injustum sit; sed contra: cum aliquid est bonum vel malum, justum vel injustum, ea causa est quod recta ratio id tale judicet, id ergo prius demonstrandum aliunde est: Naturam igitur invertunt, qui rectam rationem faciunt regulam rerum, cum e contrario res, earumque formæ & species, dent regulam intellectui. Denique & 4. periculosa est hæc definitio; quia etsi ratio omnibus hominibus sit communis, conclusiones tamen ejusdem rationis aliquando fallunt. Sæpius enim homines recte se intelligere credunt & afferunt, adeoque quilibet dictatum suum rationi conveniens esse statuet; eoque modo quilibet se ab omni facinore excusare & tyranni inprimis a tyrannidis vitio se liberare potetunt.

Additio.

„ Auctor *dictamen rectæ rationis* non indefinite hic ponit, nedum pro *causa obligationis* illud affert: sed supponit, *existere in* „ *nobis appetitum societatis*, & *judicium recte* „ *conformatum* &c. ac inde concludit, *omnia* „ *ea esse juris naturalis quæ recta ratio nobis* „ *indicat illis esse convenientia aut disconvenientia:* Recta ratio igitur Auctori nihil „ aliud est quam instrumentum cognoscendi „ ea quæ conveniunt naturæ rationali, tum „ sociali tum humanæ.

„ Nos alibi demonstravimus, rectam rationem quidem verum & unicum esse modum „ cognoscendi jura naturæ: *Vid. Proleg.* §. 3. „ *pag.* 6. at simul demonstravimus eam ignorare societatem humanam, adeoque *jus* „ *naturæ sociale:* Sed & perfectionum regulas, seu *jus naturæ laxius*, plane non sequi „ ex judicio recte conformato ad discernendum utilia a noxiis, probavimus in *Diss. Proœm. I.* §. 18. *seq.* & *Diss. Proœm. II.* „ §. 23. *seq.* Obiter autem hic notamus, Grotium per *rectam rationem* non intelligere *auctorem rationis*, uti Becmannus putat in „ not. *b. fol.* 12. quia, ex hypothesi Auctoris, „ recta ratio indicat convenientiam aut disconvenientiam cum natura sociali & humana, „ etsi daretur Deum non esse. *Prol.* §. 11.

Ex ejus convenientia aut disconvenientia cum ipsa ratione naturali] Auctor fontem juris naturalis, indeque sequentis obligationis erronee constituit *custodiam societatis humano intellectui convenientem*: utpote quod late testatus sumus in *Prodr. jur. gent. Exerc.* 1. §. 47. *seq.* Rectius definimus jus naturale, *quod Auctor naturæ*, i. e. Deus, *inter homines constituit*, quo sensu JCti quoque id definiverunt: quod ratio naturalis, sive providentia divina, inter omnes homines constituit: §. 1. §. 6. *Inst. I. N. G. & C.* unde jus naturæ a gentibus quoque Deo adscribi solet. *Instas*, de eo non dubitari Deum auctorem esse juris naturalis, sed quæri saltem quid natura Deus inter homines constituerit? At 1. omnino de eo dubitatur, quia Grotius existere ait jus naturæ, etsi daretur Deum non esse: sed & 2. in quæstione quid Deus voluerit, verum non est eum nihil aliud constituisse, *quam ut homines custodiant societatem*; nam præterea infinita alia voluit, quæ voluntas ex factis elicitur: quæ exposuimus in *Pos. V.*

Additio.

,, Auctor hac definitione non saltem convenientiam cum natura sociali, sed & convenientiam cum natura humana comprehendit; Nam duplicem rationem naturalem statuit, *socialem* scilicet & *humanam*, hinc duplex quoque ei dictamen est rationis, eoque duplex jus naturæ. *Prol.* §. 8. §. 9.

,, Omnes igitur actus, qui conveniunt *naturæ sociali*, & tendunt ad custodiam societatis juxta dictamen rectæ rationis, Grotio justi dicuntur jure proprie & stricte sic dicto, i. e. jure *sociali*. Qui vero conveniunt *naturæ humanæ*, i. e. *judicio recte conformato ad eligendum ea quæ delectant aut nocent*, justi ei dicuntur jure naturæ *laxiori*: Adeoque omnes actus, qui repugnant naturæ *societatis*, injusti sunt jure proprie sic dicto, i. e. *jure sociali*: *vid. supr.* §. 3. & qui repugnant *naturæ humanæ* injusti sunt *jure laxiori*. *Vid. Prol.* §. 9.

,, Nos sæpius jam notavimus, *jus sociale* & *jus laxius* ex sensu Auctoris admitti non posse: adeoque jus naturæ nullo modo in convenientia sive cum natura sociali, sive cum natura humana consistere: Jus naturæ quatenus inter homines obtinet consistit in *jussu*, *lege*, *ac præcepto Creatoris*, *jus suum cuique tribuendi*. Atque hac simplicissima definitione omne jus naturæ absolvitur. *Vid. Dissert. Proœm. XII.* §. 51. *seq.*

Inesse moralem turpitudinem] ,, Adeoque eum necessario omitti debere, quia scil. repugnat naturæ rationali, sive sociali sive humanæ.

Aut necessitatem moralem] ,, I. e. necessario faciendum esse, quia scil. convenit cum natura rationali, sive sociali sive humana.

Ac consequenter ab Auctore naturæ, Deo, talem actum aut vetari aut præcipi] ,, Ex prolegomenis repetendum est, Auctorem statuere, homines ad socialitatem, & ad sequendum judicium recte conformatum &c. obligari, etsi Deus non existeret. *Prol.* §. 8. 9. & 11. Hinc concludit Deum *consequenter* saltem actus tales vetare aut præcipere: At iisdem locis jam notavi, sententiam hanc pugnare cum pietate duplici modo 1. quod hominem subjiciat alii causæ quam Deo: 2. quod Deum ministrum faciat ejus causæ, non auctorem. Utrumque probavimus *d.* §. 11. & in sequentibus ulterius probabimus: *Conf. Diss. Proœm. I.* §. 34. *seq.* & *Diss. II.* §. 29.

Ab Auctore naturæ] ,, Nam philosophi naturam duplicem faciunt, naturantem & naturatam, illa ipse Deus est: Hinc Plinius ait *Nat. qu.* 45. *Vis Deum naturam vocare, non errabis: est enim ex quo nata sunt omnia.* &c. Conf. *Sen. L.* 4. *benef. c.* 7. & 8. *Proclus L.* 5. *C.* 9. *Tac. I. Annal. in fin.* Grotius auctorem naturæ hoc jus probasse ex eo infert, quia ipse voluit ut talia principia in nobis exstarent. *Vid.* *Prol.* §. 12

Actus de quibus tale dictatum existit] Auctor circa præmissam juris naturalis definitionem notat, 1. actus de quibus tale dictatum recte rationis exstat, esse *per se* licitos vel illicitos; atque inde Deum non potuisse aliter statuere, sed necessario illos vel vetasse vel præcepisse: quod in *Prol.* §. *XI.* refutavimus. 2. Differre jus naturæ a jure divino voluntario in eo, quod, uti dictum, Deus *illud* non potuerit aliter statuere, *hoc* vero non nisi ex liberrima voluntate sequatur; *infr n.* 3. At itidem in Prolegomenis jam dictum est, omnia jura naturæ ex liberrima Dei voluntate sequi, neque tale jus, quod *per se* actus licitos vel illicitos faciat, existere. 3. Quædam dici juris naturalis reductive: verum cum Auctor hic nihil aliud intelligat, quam juris permissionem, supra jam notavimus facultatem agendi a natura concessam verum jus naturale esse, sed permissivum. 4. Per abusum ea quæ honesta sunt, etsi non debita, juris naturalis dici: ubi bene Auctor jus & virtutem distinguit. 5. Quædam dici juris naturalis quæ factum hominis supponunt, uti dominium; *infr. n.* 4. sed ex infra dicendis apparebit, etsi illa acquirantur facto humano, tamen jus acquirendi seu facultatem immediate a natura concessam esse. 6. Jus naturæ habere intrinsecam bonitatem, adeo ut nec a Deo mutari possit: de *quo n.* 5. & *seq.* 7. Dari jus naturæ pro certo rerum statu. *Vid. n.* 7. Quod ibidem refutabimus.

De quibus tale exstat dictatum] ,, Circa quos ratio indicat inesse moralem turpitudinem, aut necessitatem moralem.

Debiti sunt] ,, Si scil. conveniunt cum natura rationali.

Aut illiciti] ,, Si scil. disconveniunt cum natura rationali.

Per se] ,, I. e. etsi detur Deum non esse: adeoque Auctor putat homines inter se ex appetitu societatis humanæ, & judicio discretivo obligari potuisse etsi Deus non existeret: indeque Deum saltem consequenter

,, ea

„ ea jura approbasse. Quam sententiam jam „ in praecedentibus refutavimus. *Add. Prol.* „ §. 11.

Atque ideo a Deo necessario praecepti aut vetiti intelliguntur] Celebris haec quaestio est, an actibus hominum jure naturae insit intrinseca turpitudo, aut necessitas moralis, propter quam a Deo necessario praecepti aut vetiti sint? Ita Grotius sentit *b.* §. 10. & jure naturae vetita non ideo turpia esse existimat, quia Deus vetuit, sed Deum vetuisse quia per se sunt turpia. Quem recte improbat B. *Puf. L.* 2. *c.* 3 §. 4 sed rem non evolvit. Etenim Deus, ut summum bonum, cujusque voluntas in se perfectissima, sui ipsius i. e. omnis boni & perfecti regula ac norma est; atque hinc quae vetat & ideo turpia sunt quia Deus vetuit, & vetuit ille, quia sunt turpia; Nihilque magis impium Deoque indignum videtur, quam fingere aliam Dei regulam quam Deum; aliam boni perfectique mensuram ac amussim, quam ipsum illud summum bonum & perfectum; aliud aequi bonique principium quam Ens illud summum, quod omnium rerum ac entium Ens, causa, ac regula est. Secus est in legislatore humano, cujus norma non sola voluntas est, sed salus populi, seu bonum publicum: quia hi sunt fines Imperii ipsi a Deo commissi, de quo mox. At Deus ubique ipse est sanctissimum suae voluntatis exemplum, & suae ipsemet regulae perfectissimus Auctor. Vid Exercit. nostram I. ad Grot. quae exstat. *Vol. II. Disp. p.* 1406.

Additio.

„ Coepi jam dicere in *Proleg.* §. 11. Ex doctrina de intrinseca bonitate juris naturalis „ varias inferri conclusiones, quae salva pietate consistere non possunt.

„ Rationes hujus rei adeo sunt evidentes, „ ut vix demonstratione opus habeant; nam „ 1. si actibus moralibus talis inesset bonitas „ aut turpitudo intrinseca, quae a Deo non „ dependeret, sequeretur, Deum non esse „ causam omnium rerum quae existunt, sed „ causam esse extra Deum, Deo vel superiorem vel coaevam, in quam Deo adeo nullum jus est, ut Deus potius ejus legem „ sequi teneatur. Adeoque 2. Deus, qui est „ ens liberrimum & independens, alligatus „ esset ad illam legem, eamque necessario approbare teneretur, nec improbare posset: „ adeoque vel subjectus illi causae, unde intrinseca bonitas oritur, esset, vel saltem ejus „ minister. Porro & 3. non potest doceri quid „ sit illa intrinseca bonitas: Equidem, Auctor „ ait eam consistere in convenientia aut disconvenientia cum natura rationali, i. e. „ in custodia societatis, & in observatione „ eorum quae conveniunt judicio recte conformato &c. *Prol.* §. 8. 9. & 11. Verum „ praeterea quod probatum jam sit non dari „ socialitatem, anne hic ipse appetitus societatis, & hoc ipsum judicium recte conformatum, (fatente ipso Auctore *Prol.* §. 12.) „ originem a Deo habent? Quomodo igitur „ asseri potest rem, quae tota ab arbitrio Creatoris pendet, non tantum sine Deo existere, sed & creaturam libertatem sui Creatoris restringendi jus habere? Praeterea 4. si „ daretur quaedam bonitas intrinseca, extra „ Dei voluntatem, Deus contraria illis principiis praecipere non posset; at videmus „ Deum plures actus, quos in genere vetuit, „ certis casibus approbasse: certissimo indicio, „ malitiam actuum ab ejus voluntate dependere. Idque 5. reipsa fatetur Auctor, licet „ verbis neget; docet enim in §. *seq. Si quem „ Deus occidi praecipiat, non licitum fieri homicidium, quod vitae & rerum supremo „ arbitro fit:* Si igitur Deus voluntate sua „ efficere potest, ut id quod in aliis casibus „ est homicidium, adeoque ex ratione sociali „ prohibitum, in hoc casu non ita dicatur, „ sequitur necessario, quod actuum bonitas „ & malitia a sola Dei voluntate dependeat: „ & hoc est quod contendo; extra prohibitionem Dei omnia esse indifferentia. Sane 6. „ supra jam probavi omnes gentes solum „ Deum auctorem & originem juris facere; „ adeoque extra Deum jus naturae concipi non „ posse. Loco omnium potest esse testimonium „ Anaxagorae, qui, licet indiscrete nimis, „ asseruit non ideo Deum quid velle quia justum est, sed ideo justum esse quia Deus „ vult. *Vid. Grot. in not. b. Add. Prol.* §. 3.

„ Atque hinc plerique fere interpretes Auctorem hic corrigunt. *Vid. Pufend. de J. „ N. L.* 2. *c.* 2. §. 4. & *L.* 1. *c.* 2. §. 6. „ *Baecler. in not. ad Grot. p.* 136. Conf. „ *Selden. de J. N. L.* 1. *c.* 8.

„ Neque huic sententiae *obstat* 1. quod tamen omnes consentiant jus naturae esse immutabile, quod verum non esset, nisi „ intrinseca ei inesset bonitas. Resp. consequentia fallit. Jus naturae ex libera Dei voluntate oritur, at postquam semel statuit „ jus tale, illud mutare non potest, non quia „ per se & extra Dei voluntatem jus illud „ existit; sed quia quod Deus semel voluit

 ex

„ ex natura suæ perfectionis nolle amplius „ nequit.

„ Neque 2. *obstat*, quod rerum veritates „ sint æternæ, ita ut nec Deus efficere possit, „ ne bis duo sint quatuor, quod non nisi ex „ intrinseca bonitate oriri potest. Resp. totum „ arcanum eur bis bina sint quatuor, ita ut „ nec Deus aliter facere possit, hoc est: quia „ bis bina & quatuor idem plane significant, „ eundemque numerum, scil. quatuor unita- „ tes. Si ergo Deus assereret bis bina non esse „ quatuor, sed quinque, mendacium diceret: „ eodem modo ac si assereret aquam esse ig- „ nem, hominem esse bovem. Pugnat igitur „ hæc assertio cum perfectione divina, non „ quia numero huic æterna bonitas inest, „ (frustra enim de bonitate & malitia æter- „ na in ordine numerorum quæritur) sed „ quia Deus falsum asserere nequit. *Vide om-* „ *nino infra n.* 6. Eodem recidit quod B. „ Leibnitzius nobis olim opposuit. *Uti pro-* „ *portionum & æqualitatum, ita & æquitatis* „ *& convenientiæ regulas æternis rationibus* „ *constare.* Nam per proportionum & æqua- „ litatum regulas nihil aliud intelligit quam „ Brocardicum illud, Deum non posse effice- „ re ne bis duo sint quatuor; cujus rationem „ jam explicavimus, quia scil. Deus falsum „ nomen rei affingere, vel rem facto con- „ trariam allegare non potest: quæ necessitas „ non est extrinseca, sed fluit ex ipsa per- „ fectione divina, quæ Deum mendacii red- „ dit incapacem.

„ Neque 3. *obstat* quod Leibnitzius ex li- „ bera illa Dei voluntate inferat, Deum ita „ jubere posse ut aliquis solius voluptatis suæ „ causa e. g. alios homines cruciet. Nam resp. „ si Deo nulla alia permittendi causa est, „ quam ut pessimi nebulonis voluptati gratifi- „ cetur, pugnat id cum perfectione Dei. Alias „ autem Deus, vi summi quod in creaturam „ habet dominii, (de quo plenius agetur „ infra) hoc posse exemplo Jobi discimus, „ quem cum innocentem cruciare volupe erat „ Diabolo, Deus ei cruciandum bis permit- „ tit. *Job.* 1. *v.* 2. At ejus unica & sola „ causa non fuit voluptas Satanæ, nec pug- „ nabat id cum bonitate Dei, ut eventus „ docuit. Accedit, quod cum nemo coram „ Deo innocens sit, Creator noster pro lubi- „ tu per morbos & cruciatus vitam nobis au- „ ferre possit; nec misericordiæ ejus aliquid „ detrahitur: longe enim cruciatus illi infra „ id sunt quod meriti sumus, & satis ampla „ adhuc peccatorum seges superest in homi- „ nibus, in quibus misericordiæ Dei infinitæ „ locus est. Sed & perfecta demum meritorum „ pensatio alteri vitæ reservata est, nec ante „ plenarie fieri potest, quam homines actio- „ num, quibus merentur, finem morte fe- „ cerint, earumque adeo mensuram impleve- „ rint. Tum enim demum modo perfectissi- „ mo Deus compensare cujusque merita, & „ pœnas distribuere ac præmia potest, quæ „ ex perfectione divina virtuosis vel malis de- „ bentur.

Distat hoc jus non ab humano tantum ju- re] „ Scil. a jure gentium voluntario, quod „ alii secundarium vocant, de quo agetur „ infr. § *XIV*. Verum cum nec jus naturale „ intrinsece bonum, nec jus gentium volun- „ tarium detur, frustra de horum jurium „ differentia quæritur.

Sed & a divino voluntario] „ Notam, qua „ distare Auctor ait jus naturale a jure divino „ universali, hanc constituit: quod *jus na-* „ *rale*, (quod ex appetitu societatis huma- „ næ, & judicio recte conformato &c. oriri „ ait,) intrinsece bonum sit, i. e. ex prin- „ cipiis internis fluat, indeque a Deo necessa- „ rio probari debeat adeo ut nec mutari ab „ eo possit: cum e contrario *jus divinum* „ *voluntarium* a libera voluntate divina pen- „ deat; adeoque non necessario, sed pro „ ejus arbitrio a Deo statuatur, indeque pro „ lubitu a Deo mutari possit. Sed & hæc nota „ fallit: Nam 1. verum non est dari jus natu- „ rale intrinsece bonum. 2. Diximus omnia „ jura naturæ ex liberrima voluntate divina „ oriri, indeque omne jus naturæ esse divi- „ num voluntarium. *Vid. proleg.* §. 12. De „ jure divino voluntario ex sensu Auctoris „ plenius agemus infra §. *XV*. *Conf. Dissert.* „ *proœm. III.*

Quæ per se, aut suapte natura aut debita aut illicita sunt] „ Quia scil. repugnant vel „ societati humanæ, vel judicio recte con- „ formato ad discernendum ea quæ delectant „ vel nocent.

Sed vetando illicita, præcipiendo debita facit] „ Adeoque quæ ideo justa sunt quia „ Deus ex libera sua voluntate ea præcepit; „ cum jus naturale ideo Deus voluerit, quia „ subsistit etiam remoto Deo, & quia per se „ & intrinsece justum est.

3 *Quædam ejus juris non dici proprie, sed reductive*] Auctor supra §. 9. jam notavit permissionem non esse actionem legis, inde- que eam ad præcepta juris naturæ non per- tinere; At reductive eam ad jus naturale re- ferri

ferri posse ait, quia scil. permittente aut saltem non repugnante lege naturæ quædam peraguntur: Verum ibidem jam dictum est, permissionem esse veram juris naturalis partem, homines enim quicquid agunt, agunt vel ex concessione Creatoris, vel ex præcepto ejus; utraque voluntas facit jus naturæ: Unde jus naturale dividitur in permissivum & præceptivum.

Additio.

„ Notavimus supra §. 3. *n.* 1. ea quæ jure „ naturæ permittuntur, esse *juris naturalis* „ *proprie sic dicti;* quia supponunt jus, seu „ facultatem habendi vel agendi, à Creato„ re concessum esse, i. e. licite ea fieri pos„ se: Diximus hanc ipsam permissionem esse „ actionem legis, non actionis negationem. „ Imo diximus *jus naturæ* alio sensu sumi „ non posse; quia hoc sensu legem quoque „ naturæ continet, i. e. jussum Creatoris ut „ jus, quod cuique suum est, cuique tri„ buatur.

Sicut justa modo diximus, quæ injustitia carent] „ I. e. quæ naturæ sociali non repu„ gnant; nam *justa* tunc dici ait negaote „ magis sensu quam ajente. *Vid. supr.* §. 3. „ & *l.* 1. *c.* 2. §. 1. *n.* 3. *in fin.* At *dicto* §. 3. „ notavimus, ea quæ justa sunt, i. e. quæ „ jure permittente eoque licite fiunt, non „ reductive, sed vere & proprie justa esse; „ eoque solo sensu jus naturæ sumi posse.

Interdum etiam per abusionem ea quæ ratio honesta esse indicat] Auctor hic ea quæ virtutis sunt à jure bene distinguit.

Additio.

„ Auctor ad ea quæ ratio honesta esse in„ dicat etsi non debita, refert honesta quæ „ non in puncto consistunt, sed latius spa„ tium habent, & sine turpitudine omitti, „ vel aliter fieri possunt. *Vid. l.* 1 *c.* 2. §. „ 1. *n.* 3. Nam Grotius distinguit inter eas „ virtutes, quæ aliis utilitatem afferunt, & „ inter eas quæ honestatem saltem præ se „ ferunt, & commendantur: *Prol.* §. 30. *l.* „ 1. *c.* 1. § 8. Priores refert ad præcepta ju„ ris naturæ, scil. laxioris. *Vid. sup.* §. 8. *n.* „ 1. *junct.* §. 9. *n.* 1. Posteriores autem à „ jure naturæ excludit, *ibid.* easque abusive „ ad præcepta referri ait. *Vid.* §. *b.* & *l* 2. „ *c.* 14. §. 6. *n.* 1. At verius est, has quo„ que virtutes ad *jus naturæ* pertinere. *Vid.* „ *Dissert. prooem. II.* §. 9. & 28.

Aut oppositis meliora, etsi non debita] „ Multa enim licite fieri posse ait, quæ ho„ nestius omittuntur: quod exemplis illustrat „ Auctor *L.* 3. *c.* 3. §. 6. *n.* 1. *c.* 4. §. 2. „ *n.* 1. *c.* 10. §. 1. & 2.

Quæ citra voluntatem humanam existunt] „ 4. Adeoque quæ natura præcipit citra volun„ tatem hominum: eoque Auctor refert jus „ utendi rebus communibus ante divisionem. „ *Conf. l.* 2. *c.* 2 §. 2. *seq.* & jus privata vi „ agendi ante institutas facto hominum ci„ vitates; *L.* 1. *c.* 3. §. 1. *n.* 2. & *c.* 4. § 2.

Quæ voluntatis humanæ actum consequuntur] „ Adeoque ubi natura aliquid præcipit „ ex suppositione; si scil. homines voluerint, „ quod exemplo dominii & judiciorum nunc „ illustrabitur.

Sic dominium, quale nunc in usu est, voluntas humana introduxit] Quia scil. dominium per occupationem demum acquiritur. At cum per dominium non actus sed jus intelligatur, hoc omnino à natura est; exercitium autem hujus juris demum supponit hominum actiones.

Additio.

„ Ex hypothesi Auctoris res terræ ab initio „ fuere communes, adeo, ut singulis nulla „ in eas proprietas sed solum jus utendi re, „ ut communi, competierit. Multiplicato „ autem genere humano, homines commu„ ni consensu res communes divisisse, & „ non divisarum occupationem tacite permi„ sisse fingit; indeque concludit, ex hac „ demum voluntate humana cuique rem pro„ priam factam, dominiaque voluntate & „ facto hominum demum introducta esse. „ *Vid. L.* 2. *c.* 2. §. 1. *n.* 5. *l.* 2. *c.* 2. §. 2. „ *n.* 4. & 5. *l.* 2. *c.* 9. §. 1 *n.* 2

„ At in *Dissertatione prooemiali I. Cap. fin.* „ late probavimus, 1. verum non esse res ab „ initio fuisse communes: 2. fabulam esse, „ quod de divisione rerum communium, & „ de tacita concessione occupandi res non „ divisas, fingit: 3. jus dominii ab ipsa na„ tura esse, & jus occupandi res nullius cum „ ipso genere humano originem cepisse.

„ Aliud exemplum, ubi Auctor jus natu„ rale de iis agere statuit *quæ voluntatis humanæ actum consequuntur*, occurrit in *judi„ ciis.* Nam ex Grotii hypothesi jure naturæ „ unicuique privato competit jus suam alte„ riusque injuriam vindicandi; at, quia mul„ tæ inde confusiones orituræ fuissent, fingit, „ genus humanum consensisse, ut jus illud „ puniendi in civitates conferatur: Adeoque, „ *posita hac voluntate humana*, judicia à na„ tura orta esse ait, *L.* 1 *C.* 3. §. 1. *n.* 2. & „ *C.* 4. §. 2. Verum hic quoque negamus, ge-

„ nus humanum unquam inter se constituisse „ ut per judicia jus statueretur. Judicia à „ natura patribus familias delegata sunt; hi „ pacto demum in civitates coiverunt, inque „ eas omne jus suum vi agendi contulerunt. „ Hactenus igitur judicia ex pacto constituta „ ta sunt, adeoque ex ipso jure naturæ, vi „ cujus homines de suo jure disponere possunt „ sunt. Quæ latius explicavimus in *Diss. Prooem. I. c. fin.* & *Diss. XII.*

At eo introducto] „ scil. per fictam illam „ divisionem, ac tacite à genere humano in- „ ductam occupationem rerum communium.

Nefas mihi esse id eripere, te invito, quod tui est dominii] „ Imo si id demum ex pacto „ & voluntate generis humani sequitur (quæ „ gratis hic fingitur, nec ulla ratione probari „ ri poterit) non potest dici esse à natura: „ Cum tamen certum sit, naturali ratione „ unumquemque vi facultatis à Creatore sibi „ concessæ res terræ, quæ nullius sunt, occupare „ cupare, i. e. suas facere & dominium in „ eas acquirere posse: unde necessario infertur „ tur homini rem juxta voluntatem Creatoris „ occupatam ab alio auferri non debere.

Ipsum indicat jus naturale] „ Imo pugnat, „ jus naturæ, i. e. principia interna id indicare „ care, & tamen dominia ex pacto & voluntate „ luntate generis humani originem cepisse.

Quare furtum &c.] „ Postquam scilicet voluntas „ luntas humana introduxit dominia.

Furtum naturali jure probibitum] „ Diximus „ mus furtum prohibitum esse primævo jure „ re naturæ, & citra voluntatem humanam. „ Cui enim concessa est à natura facultas „ occupandi, ei etiam concessa est facultas „ de re occupata disponendi: Sane cum res „ terræ in nullius sint proprietate, adeoque „ nullius; cuique hominum competit facultas „ naturalis res illas occupandi & suas faciendi „ di. Si igitur alius hoc jus ab Auctore naturæ „ turæ cuique hominum concessum turbat, „ rem ei auferendo, i. e. furtum rei faciendo „ do, violat jus naturæ, & invertit voluntatem „ tatem Creatoris, indeque tenetur ad reparationem „ rationem.

„ Atque inde nulla gens fuit aliqualiter „ morata, quæ non severe in crimen furti „ animadverterit, ut de Ægyptiis, Scythis, „ Judæis, Indis, Bactrianis, Arnis, Locris, „ Persis, & ex lege Draconis id probat *Tesmarus in not. hic.*

„ Neque *obstant* exempla gentium quæ furta „ ta permisere, ut apud Lacedæmones. *Xenoph.* „ *nopb.* 4. *exped. Cyri n.* 335. & *Libro de re-* „ *publ. Laced. Plut. in Lycurg. Gell. N. A.* „ *L.* 11. *c.* 18. De Germanis id tradit *Cæs.* „ *bell. Gall. Lib.* 6. de Ægyptiis *Diod. Sic. L.* „ 2. *c.* 3. de Cardacis in Persia *Strabo L.* 15. „ *in f.* Nam apud Lacedæmonienses furta „ non impunita erant, sed si quis deprehendebatur „ debatur in furto in eum animadvertebatur. „ tur. *Plut. in apopht. Lac. n.* 4. Leges igitur „ permittebant juventuti, ut auferre alter „ alteri rem potuerit, non ob turpia lucra, „ neque ad sumtum libidini præbendum, „ comparandamque opulentiam, sed pro „ exercitio disciplinaque rei militaris; quod „ & furandi solertia & assuetudo acueret „ obfirmaretque animos adolescentium & ad „ insidiarum astus, & ad vigilandi tolerantiam „ tiam & obrependi celeritatem, *Vid. Gell.* „ *d. l.* Neque credendum est, rem propriam „ factam fuisse eorum qui abstulerunt, sed „ vel judici vel sacerdotibus delata fuit; uti „ statim de Ægyptiis exemplum afferemus.

„ Legem Persarum punitivam refert *Xenoph. in inst. Cyr. L.* 1. *pr.* Apud Ægyptios „ res furtiva non acquirebatur auferenti, sed „ ad sacerdotes deferri jubebatur, quo redimi „ dimi posset detracta quarta. *Diod. Sic. L.* „ 2. *c.* 3.

„ *Atqui* gentes Mercurium, Deum, protectorem „ tectorem furtorum fecere, adeoque natura „ non videntur esse prohibita: *Lactant. L.* 5. „ *c.* 10. Resp. hæc sententia orta est ex poëtarum „ tarum fabulis, qui Diis suis latrocinia, adulteria „ dulteria, cædes, &c. affinxerunt; Sane „ ideo hæc theologia mystica ab ipsis Gentilium „ lium Philosophis improbata fuit: Causam „ autem fabulæ de Mercurio dedisse videtur, „ tur, quod is præsit commerciis, quæ cum „ omnium maxime defraudationibus subjecta „ sint, per bonam consequentiam Gentiles „ præsidem eum fraudis, eoque furtorum „ fecere.

„ Denique non *obstat*, quod res natura „ communes sint, & jure Gentium demum „ dominia sint introducta. *L.* 5. *just.* & *jur.* „ adeoque is, qui alii rem aufert, videatur „ suo jure communitatis uti; indeque furta „ non jure naturæ, sed jure gentium demum „ mum prohibita videri. Resp. falsum est „ res à natura esse communes, sed sunt „ nullius, eoque cedunt occupanti, i. e. occupanti „ cupanti fiunt propriæ; dominia ergo cum „ ipso genere humano orta sunt. *L.* 1. *ff. A.* „ *R. D.* Equidem jure gentium demum do-

„ minia

„ minia discreta dicuntur *in d. l.* 5. At per „ jus gentium JCtus ibi intelligit ipsum jus „ naturæ quod ratio naturalis constituit: *Vid.* „ *l.* 1. *ff. A. R D.*

Dixit Paullus JCtus &c.] „ In *l.* 1. §. *f. ff.* „ *de furt. Nam hoc natura aequum est, ne-* „ *minem fieri locupletiorem cum alterius ja-* „ *ctura. l.* 14. *ff. Cond. ind.*

Natura turpe] „ *L.* 12. *ff. Verb. sign.* At- „ que hinc furti damnatus ipso jure fit infa- „ mis, etsi in sententia id dictum non sit. „ *l.* 1. *l.* 4. §. *fin. His qui not. inf. l.* 7. *in f.* „ *de Publ. jud.* §. 3. *Inst. De pœna tem. litig.*

Deo displicere Euripides] „ Vide similem „ locum in Plauti *prologo Rudent. v.* 10. „ *Gron. b.*

5. *Est autem jus naturale adeo immutabile, ut ne à Deo quidem mutari possit*] Explicavi hanc quæstionem in *Prodr. J. G. Ex. II.* §. 32. *seqq.* quam huc transcribere liceat: Verba hæc sunt: Nec minus inanis est alte ra illa quæstio : an Deus mutare jus naturæ possit? Etenim, cum quod Deus vult sit omnium optimum & perfectissimum, non potest aliud velle quod minus bonum, minusve perfectum est; non quod per impotentiam naturæ non possit aliter agere; sed quod per summam perfectionem voluntatis non possit aliter velle.

Blasphemiam Plinii, *L.* 2. *Hist. nat. c.* 7. (a qua nec alienus videtur *Cicero Lib.* 4. *acad. quæst. c.* 16.) sapit, cum Grotius §. 10. *n.* 5. inquit, *esse quædam ad quæ potentia Dei se non extendat: ut facere ne bis duo sint quatuor.* &c. quod stupendum videtur in tantis viris, cum revera ineptissimum & plane ridiculum sit. Decepit eos duplex abusus, qui licet ad demonstrationes morales, alterum opus, pertineat, hic tamen notari meretur.

Unus est, quod communi usu loquendi verbo *posse* ibi utimur, ubi intelligimus *impotentiam*: ut cum dicimus, *homo potest mori*, i. e. *non potest semper vivere*: Et contra, vocibus *non posse*, ubi intelligimus *potentiam*: ut cum dicitur *Deus non potest mori*, *non interire*, &c. exprimitur æternæ potentiæ & essentiæ plenitudo. Adeo vocum ludo deludi se passi sunt viri quoque egregii, ut per verba, quæ potestatem plenissimam & *omnipotentiam* significant, intellexerint *impotentiam*, & vice versa.

Alter, quod demonstrationes rerum inprimis præcedere debeat demonstratio verborum. Id vero non modo neglexere qui recens philosophati sunt, sed nec satis ea distinxere ab invicem. Quod olim, cum his studiis adhuc incumberem, me adnotasse memini in *septimis objectionibus* adversus *meditationes Cartesii*, qui cum rectissime philosophari à se, quasi ex jusso Delphico inciperet, primamque veritatem faceret *cogitantem se esse*, adversarii, qui ex Aristotele illud primum esse hauserant *idem non posse simul esse & non esse*, ejus principium liquidissimum negabant; quibus ille hoc ipso Aristotelis effato occurrere potuisset: nec ulla pugna, cum alterum sit verborum, alterum rerum principium : de quo alibi.

Ita, quod Grotius quærit, an Deus facere possit ne bis bina sint quatuor, in verbis non in facto consistit. Ais nimirum, bina & quatuor sunt unum idemque : utrumque scilicet quatuor unitates; uti unum & tria, pariter sunt quatuor, scilicet totidem unitates; Quæritur ergo, an fieri posset, ne quatuor sint quatuor? seu an quatuor simul sint, & non sint. Idemque est in exemplo Plinii; an Deus facere possit, ne dies præteritus sit præteritus? &c. In quibus omnibus non quæritur de possibilitate facti, sed de veritate dicti: non, an Deus possit aliquid efficere, aliquid in aliud mutare, &c. sed an statuere, ut utrumque hoc unum sit, *esse*, & *non esse*; id est, an possit falsum dicere, mentiri? & sic de omnibus contradictoriis. Unde absurdissime conjungit Grotius cum hac quæstione alteram, an Deus, quod intrinsece (ut ipse sentit) malum est, permittere possit? cui supra satisfactum est.

E contrario, ubi de vi facti quæritur, ut an Deus homicidium, furtum, &c. permittere possit? Grotius ineptissime hoc refert ad vitium verbi: quasi permittente Deo desinat esse homicidium, furtum, &c. quod verba hæc vitium sonent. Quæ hoc Viro nimis quam indigna sunt. Non enim quæritur quo nomine factum vocetur; sed, (quoquo modo vocaveris,) an permittere possit hominem occidi: rem domino invito auferri &c. Quanquam & falsum sit, verba homicidii, (quod & de fortuito aut casuali, ut vocant, dicitur, *l.* 11. §. *penult. ff. de pœn.*) significari semper vitium seu crimen. Quin vi verbi homicidium est, quoties homo occiditur.

Cæterum, res ipsa plana est : competere Deo plenam potestatem in hominum vitam, corpus, & bona, duplici jure: tum, quia omnia ipsius sunt, omniumque ipse Creator ac dominus est: tum, quia nemo hominum

est

est quin commiserit ut mortem, aliaque mala meruisse intelligatur, & ideo de injuria queri non possit. Atque hoc jus Deus quotidie exercet immittendo, etiam piis, pestilentiam, vastitates, aliaque mortium & calamitatum mala. Verum, utitur ille hac potestate perfectissimo modo, justaque proportione, pensando bona vel mala meritis. Unde, accepto ejus mandato, non putandum satisne bonum aut æquum sit; sed pro optimo habendum quod ipse voluit. Atque ita singularis laus fuit Abrahami, quod jussus immolare filium unicum nullus hæsitaverit an Deus potuerit id jubere, & ipsi obediendum fuerit. Ita, quod Hebræorum populus bona ab Ægyptiis commodato accepta secum abstulerit, cum Dei jussus, tum Ægyptiorum impietas, & operarum tot annis indebite & acerbissime exactarum injuria, satis defendit. Atque ita de aliis.

Additio.

„ In præcedentibus demonstravimus, jus „ naturæ sine Deo nec concipi, nec salva „ ratione statui posse, *juri naturæ inesse bonitatem intrinsecam, quam Deus necessario „ approbare teneatur*: adeoque causam hanc, „ cur mutare Deus jura naturalia non pos- „ sit, falsam esse. Immutabilitas enim juris „ naturalis ex plane alia oritur causa, quam „ explicavi in tract. *de princ. jur. nat. part.* „ *I. fol.* 38. *seq.* Voluntas enim Dei, utut li- „ berrima, tamen duo necessario comple- „ ctitur: tum, ut non possit velle, nisi quod „ perfectissimum est: tum, ut non possit mu- „ tare, quod semel voluit. Non quod causa „ quædam extra Dei voluntatem sit quæ ei „ necessitatem hanc injiciat, sed quia ea „ necessitas intrinseca est ipsi voluntati, prop- „ ter summam ejus perfectionem. Ita ut vo- „ luntas non possit non velle quod perfe- „ ctissimum est: Non quod aliunde ad id „ adstringatur, sed quod ipsa voluntas in se „ perfectissima sit: Atque ita Deus id quod „ optimum est necessario facit; non quia „ non potest aliter facere, sed quia non po- „ test aliter velle.

„ Hinc explicantur facile omnia jura na- „ turæ; quæ ad duo capita refero: sunt enim „ 1. jura inter Deum & homines, quæ ni- „ mirum in cultu divino consistunt, & ex „ ipsa ejus essentia summaque perfectione „ fluunt. Tantum jam abest, hæc mutari „ posse, ut potius contradictionem involve- „ ret, si Deus vellet se pro Deo non haberi; „ fieret autem hoc, si vellet ne coleretur, „ cum cultus ille sit perfectionis æstimatio: „ 2. jura inter homines ipsos; quæ nihil „ aliud esse ostendi, quam sanctissimæ hu- „ jus voluntatis placita: Hæc proinde muta- „ ri ideo non possunt, quia voluntas per- „ fectissima etiam immutabilis est, cum mu- „ tatio pœnitentiam eoque imperfectionem „ inferat, & ignorationem pariter futuri, „ quæ in Deum non cadunt.

Dici tamen quædam possunt ad quæ ea se non extendit] „ Imo non potest salva pieta- „ te dici, *Deum non posse quædam agere ob „ defectum potentiæ; quæ a causa quadam „ extra Deum procedit.* Omnia facere po- „ test Deus quæ non inferunt contradictio- „ nem vel imperfectionem: illa enim per „ essentiam Dei, hæc per ejus perfectionem „ agere non potest: Impedimentum autem „ hoc non est à causa quadam extra Deum, „ (nimirum ex socialitate, aut natura hu- „ mana, ut Grotius existimat.) sed à per- „ fectione & essentia Dei, qui non potest „ velle nisi quod perfectissimum est:

Quia, quæ ita dicuntur, dicuntur tantum, sensum autem qui rem exprimat nul- „ lum habent, sed sibi ipsis repugnant] „ Verba hæc sunt, quæ rem per se satis „ obscuram magis implicant: dictum jam est „ falsum esse, *dici quædam posse ad quæ po- „ tentia Dei se non extendat*; cur autem „ Deus id quod semel voluit mutare, & „ quod cum perfectione ejus pugnat, velle „ non possit, id vidimus non esse ex defe- „ ctu potentiæ, nec à causa quadam extra- „ nea, sed ex ipsa essentia & perfectione „ divina.

Sicut ergo, ut bis duo non sint quatuor, nec à Deo potest effici] Aliud est quærere, an Deus aliquid possit mutare, aliud an Deus id, quod falsum est, possit dicere verum. In proposita quæstione non de re ejusque mutatione, sed de nomine agitur: non quæritur an res ipsa mutari, sed an bis duo quinque dici, adeoque falsum nomen rei affingi possit, licet in posteriori quæstione eadem res maneat? Et hoc merito negatur: *bis duo* enim & *quatuor* eadem res sunt, si quis hæc *quinque* vocare vellet, non rem ipsam mutat, sed aliud nomen eidem rei dat, idque falsum, & sic esset falsiloquium, quod cum perfectione divina pugnat: Et hoc sensu quoque verum est *factum infectum fieri non posse*, quia contra veritatem aliquid assereretur: scilicet factum non esse, quod tamen revera factum est. Impossibilitas ergo hic

hic non est a re, sed ab ipsa essentia & perfectione divina: Deus enim nihil potest velle, nisi juxta naturam suam, i. e. id quod perfectum est. *Vid. supra n.* 1.

Ita ne hoc quidem ut quod intrinseca ratione malum est malum non sit] „ Si daretur malum „ aliquod per se & intrinsece, i. e. quod „ etiam semoto Deo malum esset, vera omnino esset sententia Auctoris; Deum non posse efficere ut id malum non sit, quia extra „ Deum causa in ipsa re foret, quæ eum impediret. Sed cum jam constet nihil mali „ esse nisi ex voluntate & prohibitione divina, „ sponte sequitur, otiosam hanc esse quæstionem, & frustra quæri an Deus velle possit ne id malum sit, cum non possit concipi malum intrinsece tale, adeoque frustra „ de ejus mutatione quæratur. Quod igitur „ Deus id quod malum est, i. e. quod sua „ voluntate pro tali declaravit, & ideo prohibuit, non possit permittere, non est ex „ defectu potentiæ quæ ex re oritur, sed ex „ natura perfectionis, quia mutatio pœnitentiam, eoque imperfectionem involveret.

Et hoc est quod significat Aristoteles, cum dicit &c.] „ Aristoteles ait, *quædam esse quæ „ statim ac nominantur cum malitia conjuncta „ sunt*: & recte: At rationem ejus Aristoteles „ non ponit in principiis intrinsecis, nimirum „ in appetitu societatis, & convenientia cum „ ratione humana; (quæ obligationem inferre Grotius ait etiam remoto Deo.) Sed tota „ ratio malitiæ in eo consistit, quod ratio dictitat ea a Deo esse vetita: Unde qui adulterum nominat, exprimit hoc ipso actum vitiosum, quia Auctor naturæ actum illum „ vitiosum declaravit: Adulterium igitur non „ est malum antecedenter respectu Dei, sed „ consequenter: & Deus non vetuit promiscuos concubitus, quia per se malum sunt; „ sed ideo malum sunt, quia Deus inter rationales creaturas eos prohibuit.

Nam ut esse rerum, postquam sunt & qua sunt, aliunde non pendet, ita & proprietates, quæ esse illud necessario consequuntur] „ Verba „ hæc obscura Gronovius æque obscure interpretatur. Mentem Auctoris in sequenti nota explicabimus.

Talis autem est malitia quorundam actuum comparatorum ad naturam sana ratione utentem] „ Qualis? cujus nimirum essentia & „ proprietas aliunde non pendet: Mens igitur „ Auctoris hæc est: Ex ejus hypothesi appetitus societatis humanæ, & judicium recte „ conformatum ad discernenda utilia ab eis „ quæ nocent, fluunt ex principiis internis, „ quæ subsistere ait etiam remoto Deo. Uti „ igitur hæc principia sunt intrinseca, nec „ ab alia pendent causa, ita & proprietates, „ quæ principia hæc necessario consequuntur, „ (i. e. malitiam) aliunde non pendere, „ indeque nec a Deo mutari aut tolli posse ait. „ At dictum jam est 1. appetitum societatis „ humanæ esse non ens, adeoque frustra „ quæri an ab alia pendeat causa. 2. Cum „ ipse Auctor fateatur appetitum illum homini „ a Deo inditum esse, *Prol.* §. 12. contradictio est, a Deo originem habere & tamen „ sine eo existere posse. Si autem 3. causam „ a Deo habet, non pendet ab alia causa, & „ sic tota ratio bonitatis intrinsecæ cessat.

Itaque & ipse Deus secundum hanc normam de se judicare patitur] „ Sensus est, „ quod Deus ipse agnoscat principia talia interna quæ ab alia causa non pendent, dum „ permittit judicium ferri de suo procedendi „ modo, juxta normam illorum principiorum „ internorum. At falsissimum est, Deum „ unquam, & in ullo actu humano, agnovisse malitiam aliquam intrinsecam, quæ „ dependeret a causa aliqua extra Deum; i. e. „ ab appetitu aliquo societatis, aut judicio „ discretivo recte conformato &c. Nec ex „ allegatis ab Auctore scripturæ locis apparet „ Deum pati de se judicari juxta normam quæ „ aliunde est, aut ab alia causa pendet, sed „ contrarium exinde potius elicitur: Deum „ nimirum se submittere judicio aliorum juxta normam, quam ipse constituit, cujus „ ipse Auctor est, adeoque quæ tota a Deo „ dependet. Nimirum contendit summum „ Numen, se Israelitas jure punire *tamquam „ transgressores legum divinarum*, tamquam „ rebelles voluntati divinæ, tamquam ingratos, & immemores beneficiorum divinorum. Sic enim Abraham de Deo judicat, „ *eum non posse occidere justum cum impio, „ non esse hoc judicium ejus qui judicat omnem „ terram. &c. Gen. XVIII.* 2. & merito, „ quia pœna non est nisi in fontes, i. e. in „ transgressores legum divinarum, & pugnaret cum perfectione divina, pœnam sumere „ a justis, i. e. ab eis, qui voluntati Dei „ obtemperant: Quamquam negari nequeat, „ Deum citra pœnam ex jure summi Imperii „ quod ei in creaturas competit, vitam eis „ adimere pro lubitu potuisse: Sed & ex colloquio Abræ & Dei satis apparet, homines „ justos vix dari, adeoque merito suo occisos „ esse Sodomitas.

„ Apud Esai. V. 3. Deus Israëlitas ipsos ju-
„ dices constituit *num injuria eos exstirpave-*
„ *rit*, utpote reos atrocissimorum criminum.
„ Apud *Ezechielem* Judæis querentibus quod
„ ob delicta parentum puniantur (*XVIII.*
„ 19.) permittit judicium de justitia pœnæ:
„ *Audite*, ait, *domus Israël*, *numquid via*
„ *mea non est aqua? & non magis via vestræ*
„ *prava? XVIII.* 25. & 29. In quo autem
„ norma istius judicii consistat explicat Pro-
„ pheta *d. c.* 18. *v.* 9. ubi justum describit,
„ *qui in præceptis Dei ambulaverit*, *& judicia*
„ *ejus custodiverit*, *ut faciat veritatem*: Cer-
„ tissimo indicio, normam juxta quam Deus
„ se judicari patitur non esse extra Deum;
„ & malitiam horum actuum non aliunde
„ pendere, sed a sola voluntate Dei actus
„ injustos declarantis. Apud *Jeremiam* Deus,
„ justitiam captivitatis Babylonicæ defendens
„ allegat causam quod Israelitæ deseruerint
„ Deum, quod leges ejus non tenuerint, &
„ Auctorem legum nescíverint. *c.* 2. *v.* 5. *seq.*
„ *v.* 8. 11. 13. 14. 15. 17. & tandem con-
„ cludit: propterea adhuc judicio contendam
„ vobiscum, & cum filiis vestris disceptabo.
„ *d. c.* 2. *v.* 9. Judicii ergo hujus ac discep-
„ tationis norma, non est malitia quædam
„ actuum intrinseca, quæ aliunde non pen-
„ det; sed lex quæ a solo Deo pendet, qui
„ coli voluit: Apud Micham *judicium Domini*
„ *cum populo suo & cum Israël judicari dicitur*
„ *n.* 2. *seq.* juxta quam normam? explicat id
„ Propheta *d. c.* 6. *v.* 8. *Indicabo tibi*, *o ho-*
„ *mo quid sit bonum & quid NB. dominus*
„ *requirat a te*: *utique facere judicium & dili-*
„ *gere misericordiam & sollicitum ambulare*
„ *cum Deo tuo.* Malitia igitur horum actuum
„ pendet a causa extrinseca, i. e. a lege divi-
„ na. Denique *Apostolus* quærit ex Israelitis,
„ an Deus injustus sit, pœnas eis inferendo?
„ *Rom. III. v.* 5. & 6. Recte id negat, &
„ rationem allegat, quod fidem non habeant
„ legi divinæ. *d. c.* 3. *v.* 3. *junct. v.* 10. 11.
„ 18. 19. *seq.* Norma igitur hujus judicii iti-
„ dem non est ab aliqua malitia intrinseca,
„ sed a lege Dei.

6 *Fit tamen interdum, ut in his actibus imago quadam mutationis fallat incautos*] Uti cum incestus permittitur liberis Adami; Judæis nuptiæ cum defuncti fratris vidua, *Deut. XXV. v.* 21. parricidium Abrahamo, *Gen.*
2 N. n hos cas us Deus numquam prohibitos voluit, sed ab omni ævo a lege prohibitiva excepit: si enim semel sub illa generali prohibitione eos comprehendisset, numque postea permittere potuisset, quia permissio illa fieret necessario cum mutatione divinæ voluntatis. At si nunquam prohibita ab eo hæc fuisse dicuntur, id quod ex post facto revelatum, a Deo vero ab æterno ita constitutum est, (utpote cui omnia sunt præsentia,) nulla facta fuit ejus voluntatis mutatio, sed semper eadem illa ac immota permansit.

Additio.

„ Verior responsio est, hos actus non fuis-
„ se illicitos ex quo jussu Dei fiebant. Nam
„ alibi notavimus, Deum præcipiendo *homi-*
„ *nibus* quidem legem dedisse, non *sibi*:
„ *illi* proinde soli invicem obligantur ex illa
„ voluntate Creatoris, adeo ut suo arbitrio
„ nihil illi voluntati contrarium peragere pos-
„ sint; *Deus* autem inde non tenetur, sed po-
„ tius liberrimam potestatem sibi reservavit in
„ homines, eorumque vitam & bona; adeo,
„ ut pro lubitu suo de illis disponere, &
„ per ipsos homines hoc jus suum exercere
„ possit.

„ Si proinde Deus injungit uni hominum
„ ut alterum occidat, hoc ipso non mutatur
„ jus naturæ; (quod inter solos homines ob-
„ tinet,) lex generis humani salva manet,
„ ne occidant se invicem; neque homo hic
„ occidit, sed Deus per hominem; actio igi-
„ tur non est hominis, utpote qui suo jure
„ occidere nequit, sed Dei, qui homine
„ utitur tanquam suo instrumento.

„ Adeoque cum Deus permisit, imo præ-
„ cepit Adami liberis ut propagent humanum
„ genus cum sororibus cohabitando, illi id
„ non fecere suo jure (nam Deus inter ho-
„ mines in genere id fieri prohibet) sed jussu
„ Dei. Idem dicendum de parricidio Abraha-
„ mi, hic enim non sua auctoritate id exequi
„ paratus fuit, sed jus Dei exequebatur.
„ Neque dici potest, mutationem voluntatis
„ inferre si Deus permittit quod semel prohi-
„ buit: Nam prohibitio generi humano facta
„ subsistit adeoque homines inter se aliquid
„ agere contrarium prohibitioni divinæ suo
„ jure non possunt. Neque ea voluntas gene-
„ raliter declarata mutatur si Deus præcipit
„ aliquid quod homines speciatim inter se age-
„ re prohibentur; Deus enim suo jure agit,
„ suumque jus exsequitur, etsi per homines.

Cum revera non jus naturæ mutetur, &c. sed res de qua jus naturæ constituit, quæque mutationem recipit] „ Sensus est, non fieri
„ licitum homicidium, furtum &c. sed non esse
„ homicidium. Quod statim refutabitur.

Jam solvere non teneor, non quia jus naturæ desierit

desierit, &c *sed quia quod debebam deberi desiit*] Imo nec hic imago est mutationis: nam debitor obligatur ad solvendum non ex intrinseca aliqua bonitate, sed quia voluntate sua jus in alium transtulit: si creditor jus hoc remittit, desinit debitum, quia is a cujus arbitrio tota obligatio dependet ita vult. Eadem igitur ratione homo obligatur juri naturæ quia Deus id voluit, & ideo jus est: Si vero Deus excipit quosdam actus ab hac lege universali, illi casus liciti sunt, quia prohibitio divina, quæ sola actum malum efficit, cessat.

Ut maneat adhuc indissoluta mutui obligatio] „ Sola enim datio non facit mutuum, „ sed lex addita, ut tantumdem ejusdem ge„ neris restituatur. *L.* 2. *pr.* §. 1. *l.* 3. *de re„ bus cred.* quamdiu igitur tantumdem resti„ tutum non est, tamdiu manet mutua obli„ gatio.

Non licitum fiet homicidium aut furtum, sed non erit homicidium aut furtum] „ Hæc „ sententia Auctoris 1. pugnat cum ejus prin„ cipiis: si enim furta & homicidia per se il„ licita & intrinsece mala essent, Deus non „ posset efficere ut hi actus non sint furtum „ nec sint homicidium. Nam cum, ex hypo„ thesi Auctoris, Deus necessario & conse„ quenter actus ejusmodi vetare debeat, non „ posset ullo casu illos permittere, i. e. efficere, „ ut actus ille quo homo occiditur, non sit „ homicidium. Sed & 2. assertio hæc Aucto„ ris, *homicidium non fieri licitum*, *sed non „ esse homicidium*, falsissima est Si enim „ Deus jubet hominem occidi, omnino est ho„ micidium &c. sed desinit esse crimen. Ita „ & alia homicidia sunt absque crimine & „ culpa, uti invasoris ex necessaria defensio„ ne; reorum ex crimine capitali; hostium „ in bello; si mero casu fiunt, &c. Hæc igi„ tur vera sunt homicidia, sed non crimina, „ quia semper excepta fuere a prohibitione & „ regula generali.

Quæ voces vitium involvunt] „ Non ex „ intrinseca aliqua malignitate, uti Auctor „ putat, sed quia actus hos Deus, si ab ho„ minibus propria auctoritate fiunt, vitiosos „ declaravit: Quoties igitur auctoritate Dei „ fiunt, toties cessat vitium, quia jure Dei „ fiunt ejusque jussu.

Quod vitæ & rerum supremo Domino auctore fit] „ Hoc ipso omnem bonitatem intrinse„ cam ipse evertit Auctor: nam si Deus vo„ luntate sua efficere potest, ut id quod in „ aliis casibus est homicidium, in hoc casu „ non ita dicatur, sequitur necessario, quod „ actuum bonitas & malitia a sola Dei volun„ tate dependeat.

Sunt & quædam juris naturalis non simpliciter, sed pro certo rerum statu] „ Fabulam „ hanc de jure naturæ pro certo rerum statu „ examinavimus *in Diss. proœm. I. Cap. fin. „ Conf. Sup. n.* 4. 7

Sic communis rerum usus fuit, quamdiu dominia introducta non erant] „ Ex hypothe„ si igitur Auctoris *jus utendi rebus communi„ bus terræ* est naturale pro certo rerum sta„ tu, i. e. quamdiu homines per divisionem, „ & concessam tacite occupationem, non in„ troduxere dominia. At triplex hic error oc„ currit, quod Auctor asserat 1. ab initio „ rerum usum fuisse communem. 2. Postea „ demum introducta esse dominia. 3. Introdu„ ctionem hanc dominiorum esse juris natura„ lis non simpliciter, sed pro certo rerum statu.

„ Nam quod ad *primum* attinet, infra de„ monstrabitur res ab initio non fuisse com„ munes sed nullius, indeque cedere neces„ sario occupanti. Et tum, quod ad *secun„ dum* attinet, apparebit jus occupandi res „ nullius, i. e. jus dominii, cum ipso genere „ humano originem cepisse; quia cum ea fa„ cultate occupandi & de re occupata dispo„ nendi, in quo totum dominium consistit, „ creati sunt homines: Indeque, quod *ter„ tium* spectat, falsum esse *dominia esse juris „ naturalis pro certo rerum statu*, i. e. „ postquam rerum usus communis esse desiit, „ quia numquam talis rerum status, ubi res „ communes fuere, exstitit. *Vid. Sup. n.* 4.

Et jus suum per vim consequendi ante positas leges] „ Auctor ait, unumquemque „ privatum ab initio judicem sibi injuriæ „ illatæ fuisse, sed homines postea jus illud „ in societatem transtulisse: indeque jus inju„ rias per vim vindicandi refert ad certum „ rerum statum, qui obtinuit ante societa„ tes hominum; & qui sublatus est constitu„ tis civitatibus facto hominum. At hoc mo„ do omnia pacta, omnesque contractus es„ sent juris naturalis pro certo rerum statu. „ Plenius hanc materiam examinavimus in „ *Diss. Proœm I. cap. fin.*

„ Quo ipso simul figmentum illud de jure „ naturæ in statu integro, & de jure naturæ „ in statu corrupto extenso, quod primus „ Alberti in *Comp jur. nat.* invenit, refelli„ tur. Aristoteles *L.* 1. *pol. C.* 3. jam hanc „ doctrinam refutavit, & *jus naturæ semper „ ut in homine integro spectari debere* docuit.

AD §. XI.

1 I N *juris Romani libris*] Scil. in Digestis, *l.* 1. §. 1. *ff. just.* & *jur.* & in Institutionibus §. 2. Init. *I. N. G.* & *C.*

Ut jus immutabile aliud sit] „ Nam & jus „ naturale & jus gentium immutabilia sunt. „ §. *pen. Inst. I. N. G.* & *C.* ibi, *Sed naturalia quidem jura quæ apud omnes gentes peræque observantur, divina quadam providentia constituta, semper firma atque immutabilia permanent.* Sane instinctus quoque „ omnibus animantibus inditus perpetuus est, „ & perpetuam causam habet.

Quod animantibus cum homine sit commune] „ JCti Romani jus naturale a jure gentium „ distinguere, imo invicem opponere videntur: *Jus* enim *naturale* definiunt, *quod natura omnia animalia docuit. l.* 1. *ff. de just.* & *jur.* & *cujus animalia quoque peritia censentur, d. l.* 1. At *jus gentium* id „ demum dicunt, *quod ratio naturalis inter homines constituit. d. l.* 1.

„ Equidem inepta plerisque videtur descriptio illa *juris naturalis*, quæ brutis scientiam, peritiam quin & communionem aliquam juris tribuit; cum omne jus hominum tantum intelligentium proprium sit „ §. *fin. Inst. de jure nat.* & *gent.* &c. Alii „ verum jus naturæ hic describi, ajunt, & „ etiam cum brutis jus naturæ esse hominibus, indeque natura nefas esse animal offendere, asserunt: (jus enim in bruta homini ex jure divino demum competere putant. *Gen. I.* 26. & 28. jus vero vescendi „ carnes demum post lapsum *Gen. IX.* 2. 3.) „ Hinc concludunt, bruta quoque obligari „ ad id quod natura æquum & bonum est; „ indeque noxiam committere, quod delictum est, *arg. tot. tit. Inst.* & *ff. si quadr. pauper. l.* 1. *pr.* §. 2. & 6. *ff. eod.* Atque „ hanc sententiam acriter defendunt Mæstertius *de just. legum Rom. lib.* 1. *dub.* 7. *ibique Dd.* Alber. Gentilis *lib.* 3. *ep. c.* 1. Covarruvias *in relect. Cap. peccatum part.* 2. „ §. 11. *n.* 4. Carrafius *de juris arte p.* 2. „ *c.* 3. Suarez *de legib. L.* 2. *c.* 17. idque „ ex mente Thomæ. *I.* 2. *qu.* 85 & *II.* 2. „ *quæst.* 7. *art.* 3.

„ Alii excusant JCtos, eosque ex erroneis „ religionis suæ principiis hanc descriptionem „ hausisse putant: Originem enim eam traxisse putat Pufendorfius ex Metempsychosi, „ seu transmigratione animarum; cum enim „ animæ in bestias quoque transire, adeoque „ hactenus ratione uti dicuntur, inde conjecturantur JCtos ex illo supposito brutis jus „ aliquod naturæ tribuisse. *Pufend. jur. nat.* „ *L.* 2. *c.* 3. § 5. Alii ajunt improprie jus „ tribui brutis propter umbram rationis quæ „ in ipsis est. *Grot. h.* §. 11.

„ Communiter Doctores distinguunt inter „ jus & inter inclinationem seu motum naturæ, ac contendunt, jus naturæ brutis „ quoque commune esse quod ad inclinationem, non quod ad jus attinet. Vid. *Brunnem. ad leg.* 1. §. 3. & 4. *ff. de just.* & *jur.* Eamque sententiam olim quoque defendi in jure meo controverso. Dixi nimirum *jus naturale*, quod ad *rem* & *actus naturales* attinet, ad animalia pertinere, „ quia hæc quoque sese conjungunt, fœtum „ procreant, eumque educant: At *jus*, qua „ jus, ad ea non pertinere, quia animalia „ hos actus non exercent ad formam & amussim juris, sed per solum instinctum: quæ „ distinctio inter jus & actum ex ipsis verbis „ legis innui videtur: postquam enim JCtus „ ex jure naturali animantibus communi *conjunctionem maris* & *fœminæ* descendere dixit, quæ rem & actum significat; statim „ addit, *quod nos matrimonium appellamus*, „ eoque indigitat rem hanc inter homines „ alio modo, & juxta rationem juris, peragi debere: Verum in allegatis textibus nihil „ de *inclinatione*, *de re*, & *de actu juris naturalis* dicitur: sed loquitur JCtus *de præceptis juris naturalis* ex quibus jus civile „ ortum est, & de ipso *jure naturali* ait, illud esse, quod natura omnia animalia docuit; atque hoc *jus* brutis quoque commune esse traditur, *d. pr. d. L.* 1. ibi: Nam „ JUS ISTUD *non humani generis proprium sed omnium animalium.* Et mox, *videmus enim cætera quoque animalia, feras etiam, hujus juris peritia censeri*: Atque hinc idem „ JCtus differentiam *juris* naturalis & gentium in eo ponit, quod illud omnibus „ animantibus, *hoc* solis hominibus inter se „ commune sit: Certissimo indicio ipsum *jus* „ hic tribui animantibus, nec inter jus & „ ejus actum distingui.

„ Verius ergo est, improprie *jus naturale* „ hic denotare *facultatem* & *potentiam* agendi juxta motum, sensum, & instinctum „ materiæ (i. e. corpori omnium animantium) ab Auctore naturæ insitum: Hæc „ *poten-*

„ *potentia* agendi non dependet ab ulla ratio-„ nis regula, sed à solo naturæ motu. Hoc „ *jus*, seu *hac facultas*, est effectus non ra-„ tiocinationis, sed naturæ materialis. Ho-„ mines æque ac bruta ad *jus hoc* i. e. ad „ hanc facultatem feruntur sola naturæ vi, „ omni seposita ratione: Atque hactenus om-„ nino verum est, feras etiam hujus *juris*, „ i. e. *potentiæ*, peritas censeri; atque hunc „ verum & genuinum vocis *juris naturalis* „ in illo loco sensum esse, tum ex ipsa JCti „ hypothesi, tum ex subjectis exemplis, tum „ ex aliis Digestorum locis, tum ex oppo-„ sitione cum eo jure naturæ quod ex ratio-„ ne deducit, & quod jus gentium vocat „ Ulpianus, tum ex usu Philosophorum &c. „ demonstravimus *in Diss. proœm. IV.*

„ Cæterum nullo sensu justitiam in bruta „ cadere posse nunc demonstrabimus: Nam „ 1. omne jus, ex quo obligatio oritur, non „ nisi ex ratione innotescit, supponit enim „ voluntatem superioris, & quidem talem „ voluntatem, quæ ex justis rationis con-„ clusionibus infertur: Cum autem bruta su-„ periorem non cognoscant, nec jussum ejus „ intelligant, nec jus aliquod unde obligen-„ tur, in iis concipi potest. Unde 2. inter „ ipsos homines illi qui exercitio saltem ra-„ tionis destituuntur, indeque per justas con-„ clusiones voluntatem illam superioris per-„ cipere non possunt, juris non sunt capa-„ ces, neque ex delicto, nec ex alio nego-„ tio civili obligantur: quod in infantibus & „ furiosis observare licet. *l.* 14. *ff. Off. præs.* „ Idque 3. de brutis quoque diserte tradi-„ tur in *l.* 1. §. 4. *si quadrup.* Ubi Ulpianus „ ait, pecudem injuriam facere non posse „ Conf. *l.* 1. *ff. Injur.* Quæ quæso 4. non „ sequerentur monstra ex hoc principio? Si „ enim animalia intelligerent voluntatem & „ jussum sui Creatoris, eique obligarentur, „ sequeretur bruta quoque colere debere „ Deum, quod absurdum est: Sequeretur 5. „ pecudes violantes illam voluntatem divi-„ nam æternis pœnis obnoxias fore; adulte-„ ria, furta, aliaque crimina ab iis commit-„ ti; indeque pœnas quoque iis infligendas „ esse, quæ nec a judice in casibus de qui-„ bus dispensare non licet, remitti possent. „ Sed & 6. sequeretur, hominem jus in ani-„ malia non habere, eumque sine injuria pe-„ cudi nec jugum imponere, nec illam oc-„ cidere posse: adeoque judicem in talem „ hominem, tamquam besticidam, animad-„ vertere debere. Quæ omnia cum rationi „ & experientiæ contraria sint, merito om-„ nes gentes judicarunt jus in bruta non ca-„ dere. Præter auctoritates a Grotio *hoc* §. 11. „ ibique in notis a Tesmaro, aliisque, alle-„ gatas, egregie id firmat Augustinus in *Can. „ mulier. &c.* 15. *qu.* 1. ibi, *quæritur quo-„ modo sit reum pecus, cum sit irrationale, „ nec ullo modo legis capax.* Add. *Seld. J. „ G. l.* 1. *c.* 4. & 5. *Cic. l.* 1. *de leg. c.* 7. & „ *de offic. L.* 1. *c.* 4. *Salmas. de usur. c.* 9. „ *Juven. Sat.* 14. *Cic. L.* 2. *de fin.*

„ Neque his *obstat* 1. quod tamen negari „ non possit in brutis quoque rationem ex-„ stare, quod tum ex cerebri situ, tum ex „ deliberatione & ratiocinandi facultate ex-„ tra dubium ponitur: Equidem persuadere „ numquam mihi potui motus animalium esse „ meram machinam, & effectum sensuum „ seu materiæ: Sane si motus illi admirandi „ qui in elephante, in simiis, in canibus in „ apibus, araneis, formicis, &c. inveniun-„ tur, qui ordinem adeoque prudentiam „ supponunt, qui ad certum finem prævia „ deliberatione agunt, ex machina sensuum „ i. e. ex materia proveniunt, nihil obstare „ video, cur non & hominum actiones ac „ motus eidem machinæ tribui possint; nec „ causam video cur *priores* motus *instinctui*, „ *posteriores* vero *rationi* tribuantur.

„ At exinde non sequitur justitiam quoque „ in bruta cadere: nam ad id requiritur ut „ notitiam habeant Dei, ut intelligant ejus „ voluntatem, & ut metuant ejus pœnam; „ quæ omnia cum in brutis cessent, nulla „ ratio juris in illis superest.

„ His ita positis, metuendum non est ne „ ratio humana cum ratione bestiarum con-„ fundatur; nam humana ratio id præci-„ puum habet, quod ea sola Deum, legis-„ latorem cognitum habeat, adeoque sola „ ejus voluntatem intelligat, indeque bonum „ & malum distinguere, eoque pœnas vel „ præmia mereri valeat? Ratio brutorum „ hæc omnia ignorat, Deus horum rationi „ alios præscripsit fines, nulla ei inest notitia „ Creatoris, nulla distinctio boni & mali ex „ ea sequitur, nulla cognitio meriti ac de-„ meriti. Adeoque tota brutorum ratio spe-„ ctat solos actus physicos, neutiquam ve-„ to actus morales, utpote qui in brutis con-„ cipi non possunt.

„ Neque, quod 2. *objici* solet, definitio „ Ulpiani aliquod subsidium doctrinæ adver-„ sariorum tribuit; quia dictum jam est *jus „ naturale* ab Ulpiano sensu particulari acci-

„ pi *pro facultate*, pro *potentia* materiæ insi„ ta, pro *motu materiali*, juxta quem Crea„ tor omnia animantia agere jussit: Ex hoc „ *jure naturali* (i. e. ex hac facultate, poten„ tia & motu naturali) quod solo sensu non „ ratione percipimus, non infertur justitia, „ seu ars æqui & boni, nisi præterea ratio „ accedat, & ex illa demum intelligatur quis „ jusserit, quid jusserit, & in quem finem „ jusserit.

„ Neque *obstat* 3. quod JCti Romani no„ xiam tribuant pecudi, adeoque delictum, „ *Vid. L.* 1. *pr.* ibi: *quæ lex* (scil. si quadru„ pes pauperiem fecisse dicatur) *voluit aut* „ *dari id quod nocuit*, *i. e. id animal quod* „ *noxiam commisit aut æstimationem noxiæ* „ *offerre*: NOXIA AUTEM EST IPSUM DELIC„ TUM: Resp. *Noxia* seu *delictum* quod ani„ mal committere dicitur, nihil aliud signi„ ficat quam *damnum*: Ita enim sæpius in „ jure delictum pro damno accipitur, ut *in* „ *l.* 11. §. *p de pæn.* ubi casu aliquis delin„ quere i. e. damnum dare dicitur; indeque „ is qui ita casu delinquit male non agit. „ *per text. expr. in* §. 4. *Inst. de Leg. Aquil.* „ Idque verba quoque legis indigitare vi„ dentur, quia verba illa, *noxia autem est ip*„ *sum delictum*, se referunt ad verba præce„ dentia, quæ animal, *quod noxiam commisit*, „ (i. e. damnum dedit) dedi volunt: adeo„ que delictum idem est quod damnum Hinc „ ipse JCtus statim fatetur pecus injuriam „ facere non posse quod sensu caret: *l.* 1. §. „ 3. *si quadrup.* quia delictum verum sine in„ juria non committitur *l.* 2. *l.* 5. C. *Leg.* „ *Corn. Sicc* *l.* 31. *ff. Leg. Aquil.* Denique „ vox ipsa *noxia* a nocendo est; unde *noxium* „ & *innoxium* damnosum vel non damno„ sum dici solet.

Quod arctiori significatione vocant jus natu-*ræ*] „ I. e. potentiam, facultatem, vim & „ motum naturæ.

Aliud hominum proprium] „ Quod præter „ potentiam naturalem, etiam necessitatem „ moralem supponit; cujus causa est ratio, „ non sola vis naturæ.

Quod sæpe jus gentium nuncupant] „ JCti „ Romani, cum de jure naturæ quod inter „ rationales creaturas obtinet agunt, semper „ intelligunt jus gentium. Neque præterea „ aliud jus gentium, quod non sit simul jus „ naturæ, agnoscunt. Ideo autem jus gen„ tium vocant, quia inter omnes gentes ob„ servatur. §. *p. Inst. de rer. div.* Unde Cicero „ *in Tusc. quæst. l.* 1. ait, *omni in re consen*„ *sionem omnium Gentium legem naturæ pu*„ *tandum esse.*

„ Atque hinc est, quod JCti Romani pro„ miscue usi fuerint voce *juris naturæ*, & „ *juris gentium*. *Paulus* ait: Is *natura* debet, „ quem *jure gentium* dare oportet, cujus fi„ dem secuti sumus: Gajus *in l.* 2. *ff. de rer.* „ *div.* aërem, aquam, mare & littora refert „ ad res *naturali jure* communes: at in *l.* 4. „ *eod.* hanc communionem ex *jure gentium*, „ deducit: ibi: *quia non sunt juris gentium* „ *uti mare*: Unde Imperator quoque, post„ quam asseruit maria & littora *jure naturæ* „ esse communia, § 1. & 2. *Inst. Rer. div.* „ idem mox tribuit *juri gentium* §. 5. & 14. „ *eod.* Idem Gajus *in L.* 7. *ff. Acq. rer. dom.* „ statuit, quarundam rerum dominium nos „ nancisci *jure gentium*, id autem statim „ definit *quod ratione naturali inter omnes ho*„ *mines peræque observatur.* Sed & porro idem „ JCtus *in l.* 3. *pr. ff. Acquir. rer. dom.* & *l.* „ 3. *ff. rer. div* inter modos acquirendi domi„ nii *juris naturalis* refert occupationem re„ rum quæ nullius sunt, & per quam res „ nostræ fiunt: cum tamen Hermogenianus „ discretionem dominiorum *juri gentium* tri„ buat in *l.* 5. *ff. just.* & *jur.* unde furta *jure* „ *naturali* prohibita dicuntur. *l.* 1. §. *fin. ff.* „ *de furt.* & *l.* 42. *ff. de V. S.* Denique pro„ hibitio incestus *juri naturali* adscribitur *in* „ *l.* 14. *ff. de rit. nupt.* In *l. fin. eod.* tribuitur „ juri Gentium *Conf. l.* 38. §. 2. *ff. de adult.* „ *l.* 5. §. 1. *ff. Cond. sine causa.* Cicero quo„ que promiscue his vocibus utitur: is enim „ *in l.* 3. *de off. c.* 5. ait. *Neque hoc solum na*„ *tura*, i. e. *jure gentium*, *sed etiam legibus* „ *populorum*, *constitutum est.* Atque hinc „ notanter Gajus & Paulus duo saltem jura in „ republica obtinere ajunt, *naturale* & *civi*„ *le*: certissimo indicio, *naturale* ipsis idem „ esse quod *jus gentium*. *Conf. l.* 6. *ff de Just.* „ & *jur. Arist. Nicom. V.* 10. & *not. ad pro*„ *leg.* § 17.

Usum vix ullum habet] Imo usus ejus insignis est 1. ad intelligendam juris naturalis originem & naturam, ac unde ab altera specie juris naturæ differat: Utrumque enim a natura, i. e. auctore naturæ, originem habet: Alterius natura consistit in solo motu naturali & instinctu, alterius in ratione: Alterum omnibus animantibus commune est, alterum solis hominibus. 2. Multum facit hæc distinctio ad probationem juris naturalis inter homines; docetur enim esse a natura, quod natura in omnibus animantibus condi-

dit.

dit. Sane ex quo instinctus in brutis æque ac in hominibus deprehenditur, evidentior apparet voluntas divina, quæ instinctus illos voluit hominibus cum brutis esse communes, adeoque eo certior est facultatis agendi vel non agendi ratio: In cæteris enim actibus dubitari adhuc de voluntate Creatoris potest, at ubi voluntatem suam signis adeo certis declaravit, nulla amplius dubitandi ratio superesse potest.

Additio.

„ JCti Romani ea jura naturæ quæ ex sola „ ratione sequuntur, distinxere ab illis na„ turæ juribus quæ præterea ex instinctu, ex „ motu materiæ indito oriuntur, & hactenus „ reliquis animantibus communia sunt: in„ deque recte jus naturæ materiale vocari „ possunt.

„ Hujus igitur discriminis nullus alius usus „ est, quam ille quem B. Parens secundo loco „ notavit: Nimirum, ut ex his motibus a „ Creatore omnibus animantibus inditis eo „ certius de voluntate Creatoris constet, actus „ hos licitos esse: Sed, cum præterea Deus „ hominibus rationis usum concesserit, ex „ hac ratione constat, motus illos naturales „ non promiscue licitos esse, sed intra fines „ per rationem præscriptos: Hinc conjunctio„ nem maris & fœminæ licitam esse ex instin„ ctu probatur; sed ratio nos docet eum sal„ tem fieri debere *ad individuam vitæ consue„ tudinem*, i. e. per matrimonium: Et sic in „ cæteris. Discrimen hoc ex mente JCtorum „ Romanorum illustravimus supra *in not. ad* „ §. 3. *& in Diss. Proœm. IV.* §. 42. *seq.*

Nam juris proprie capax non est nisi natura præceptis utens generalibus] „ Quid per hæc „ præcepta generalia intelligat Auctor explica„ vit in *Proleg.* §. 7. & 8. scil. custodiam so„ cietatis humanæ rationi convenientem, & „ convenientiam cum natura humana, seu „ judicio recte conformato ad discernendum „ utilia ab eis quæ nocent. *Proleg.* §. 9. Cum „ vero hæc principia generalia non agnosca„ mus, inprimis in disciplina juris, alia „ ratio cur jus in bruta non cadat afferri de„ bet: Sane juris capaces sunt saltem illæ „ creatoræ, quæ ratione utuntur & volunta„ tem Creatoris intelligunt, adeoque qui„ bus cognitum est, quid agere vel non age„ re debeant. Hanc autem intelligentiam na„ tura ejusque Auctor solis hominibus conces„ sit; bruta enim neque Deum cognitum ha„ bent, neque ejus voluntatem intelligunt, „ neque sciunt bene aut male se agere: Frustra „ igitur brutis jus statueretur, quæ nullam „ boni malique notitiam habent, frustra pœ„ næ ponerentur quarum rationem ignorant; „ egregie Lactantius: *nesciunt enim malum esse* „ *nocere.* Quod plenius in præcedentibus „ explicavimus.

Nocent enim aliis ut sibi prosint] „ Imo sæ„ pius sibi nocere ut prosint aliis ipse Auctor „ probavit *supra in proleg.* §. 7.

Omnino credibile non est] „ Injuria in *pa„ rentes* non exinde demum illicita fit, quod „ credibile sit alios eam ægre laturos: sed tum „ ex communi hominum jure, quo nemini „ injuriam inferre licet; tum ex lege genera„ tionis, vi cujus liberi reverentiam debent „ parentibus a quibus orti sunt, & cujus san„ ctimoniæ rationem exponemus *infra l. 2.* „ *c.* 5. §. 1. Injuria in *beneficos* prohibetur ex „ solo jure communi hominum, quod vult ne„ minem a nobis lædi debere.

2 *Brutis animantibus justitia tribuitur*] „ Imo „ hæc nunquam tribuitur brutis: Et supra jam „ dictum est, JCtos, dum *jus naturale* eis „ commune faciunt, intelligere potentiam, fa„ cultatem, vim, & motum naturæ mate„ rialem. Sane Ulpianus, auctor illius de„ finitionis, alibi a brutis injuriam non in„ ferri ait, quia sensu i. e. ratione carent. „ *l.* 1. §. 3. *ff. si quadrup.*

Id fit improprie ex quadam in ipsis umbra rationis] Male Auctor brutis umbram rationis tribuit; quidquid enim agunt non ex ratione agunt, sed ex instinctu. Equidem Auctor in notis suis *ad h.* §. allegat quædam exempla de elephante & aspide, atque exinde concludit in brutis quoque umbram rationis, eoque & justitiæ existere. De elephante enim asserit Plinius *Hist. l.* 8. *c.* 1. quod in eis amoris & gloriæ voluptas, probitas, prudentia, æquitas, religio quoque siderum solisque, ac lunæ veneratio sit, eos non conscendere naves, maria transituri, nisi prævio rectoris jurejurando de reditu, & *c.* 5. ait fuisse tale animal, quod græcè quoque scripserit: quod thema usque ad *cap.* 6. persequitur. De aspide idem refert Plinius *Lib.* 10. *cap.* 47. quod suum ipse catulum necaverit, quod is catulus hospitis filium interemisset. Sed fabulæ hæ sunt, quibus scatet totus Plinii liber.

Neque *obstat* pœnam aliquando infligi brutis: Ita enim lex ea comburere jubet in crimine sodomiæ, &c. Nam id non fit in pœnam, sed ne memoria & offensio horrendi criminis inter homines versetur. Sic & noxæ dedun-

tur

tur animalia, id non est pœna ratione noxæ, sed ratione domini, cui magis imputatur quod talia animalia vitiosa habuerit, *l.* 1. §. 8. & 11. *ff. si quadrup.*

Ex quadam in ipsis umbra rationis] „ Auctor in *proleg.* §. 7. distinxit homines a brutis, quod hæc agant ex principio intelligente aliquo extrinseco, atque hoc principium umbram rationis vocat.

An vero actus ipse, de quo jus naturæ constituit, sit nobis communis cum aliis animantibus] „ Quidam enim actus æque brutis ac hominibus sunt communes: & quia natura hactenus æquales motus indidit utrisque, JCti hos actus speciatim ad jus naturæ retulerunt; i. e. ad facultates agendi naturales. Obligatio autem ex his actibus non oritur nisi inter homines, qui actus illos peragunt juxta rationis regulas, ut, ote quæ motus illos naturales temperant, certisque finibus includunt.

Ut prolis educatio] „ Huc pertinet quoque conjunctio maris & fœminæ, *l.* 1. §. 3. *eod.* & necessaria defensio, quam inter prima naturæ ideo refert Auctor infra *c.* 2. §. 1. Hos enim actus ex solo motu naturali ac instinctu, citra rationem seu intelligentiam legis, & homines & bruta peragunt.

Ut Dei cultus] „ Et omnia reliqua jura quæ non ex motu materiali, sed ex ratione & intellectu sequuntur, atque ideo juris gentium esse dicuntur.

Ad juris ipsam naturam nihil refert] „ Certum enim est bruta actus illos non perficere ex ratione, i. e. ex cognitione aliqua legis, seu voluntatis divinæ; ex qua sola necessitatis & pœnarum ratio, i. e. jus naturæ sequitur, sed ex sola naturæ vi ac motu materiali: Vid. *Tesin. b.* Cæterum jam dictum est, JCtum per *jus naturale* tantum intelligere potentiam *naturæ*.

Ad §. XII.

Auctor duos modos probandi jura naturæ constituit, alterum a priori, quando nimirum aliquid convenit cum natura rationali, alterum a posteriori, quando omnes gentes consentiunt & aliquid pro jure habent. Prior non est modus probandi universalis; posterior præsumtionem facit.

x *Tum ab eo quod prius est*] „ I. e. per certas rationis conclusiones, si nimirum ex iis constat jus seu facultatem habendi vel agendi alicui quæsitum esse.

Tum ab eo quod posterius] „ Quando recta illatio non ex naturæ principiis procedit, sed ex communi aliquo consensu. *Proleg.* §. 40.

Illa subtilior] „ Quia ex ratione procedit. *d.* §. 40.

Hæc popularior] „ Quia ex exemplis & judiciis proborum virorum desumitur. *Prol.* §. 40. & 45.

Si ostendatur alicujus rei convenientia aut disconvenientia necessaria cum natura rationali ac sociali] Cum enim principium juris naturæ Auctori sit *custodia societatis humanæ*, inde infert, ea quæ conveniunt illi custodiæ esse juris naturalis: dum enim Deus vult societatem, voluit etiam eam conservari. Atque hæc probatio Auctoris dicitur *a priori*.

Nos non tantum aliud principium juris naturæ, scil. voluntatem divinam posuimus, sed & modos legitimos probandi jura naturæ in *Pos.* 4. explicavimus. Sane modi ab Auctore relati non sunt universales; nam etsi inde probentur ea jura quæ societati conveniunt vel repugnant, non tamen reliqua jura naturæ inde sequuntur. Repetendum igitur est ex *Pos. I.* homines tamdiu libere omnia agere donec facultas illa restricta probetur a Deo, qui solus superior est: idque *jus permissivum* dicitur.

Voluntas autem Dei restrictiva, i. e. *jus præceptivum* probatur,

I. Ex motu universali omnibus hominibus indito; ex illo enim motu apparet Deum id cujus motum toti humano generi indidit enixe voluisse.

II. Ex actione Creatoris probatur, Deum id quod agit voluisse, quia alias non egisset.

III. Ex fine creationis necessario infertur voluntas agentis si is necessarius sit: is enim vult qui ad certum finem i. e. cum intentione aliquid facit.

IV. Ex medii necessitate: Si enim Deus quædam vult, & ad certum finem vult, necessario etiam ea voluisse videtur sine quibus finis ille obtineri nequit.

V. Ex perfectione Creatoris: nam si per ipsam suam perfectionem aliter velle non potuit, inde sequitur, Deum necessario id voluisse.

Additio.

„ Grotius utrumque jus naturæ, & *sociale* & *laxius*, seu jus *humanæ naturæ*, a *priori* probari ait, quando actus convenit vel disconvenit cum *natura sociali* aut *humana*. Cum vero sæpius dictum, & in *Disserta-* „ *tione*

„ *tione proœm. I. & II.* late demonſtratum „ ſit non exiſtere ſocietatem humanam, adeo- „ que nec *jus ſociale*. Præterea *jus laxiori ſin-* „ *ſu ſumtum* non ſequi ex natura homana, „ ſeu *judicio recte conformato ad eligendum quæ* „ *proſunt, vel nocent*, facile inde conſtat, ex „ convenientia vel diſconvenientia cum natura „ ſociali & humana nullum jus naturæ inferri. „ Quod vel ex eo ſolo extra omne dubium po- „ nitur, quia Grotius Deum ab his juribus „ excludit, adeoque ſuperiorem, qui gene- „ ri homano legem dare poteſt demit.

„ Rectius B. Parens principium juris natu- „ ralis in *voluntate Dei* ponit, & *quid volue-* „ *rit* ex quinque probandi modis, ab ipſa „ ratione deſumtis, deducit. Hos probandi „ modos late expoſuimus in *Diſſertatione* „ *proœmali X.* & nos illuſtravimus in *Diſſert.* „ *proœm. XII.* §. 24. *ſeq.*

„ Cum vero plerique Doctores juris natura- „ lis regulam quandam generalem, ſeu propo- „ ſitionem univerſalem, ſub qua omnia & „ ſingula jura naturæ contineantur, deſide- „ rent; horum quoque deſiderio ſatisfecimus, „ ac ex ipſa definitione juſtitiæ demonſtravi- „ mus, *Deum voluiſſe ut jus ſuum cuique tri-* „ *buatur*. Sane re ipſa in Diſſertatione proœ- „ miali XII. probavimus, nullum jus naturæ „ ſupereſſe, quod non neceſſario ex hac regula „ ſequatur, atque ex illis demonſtrandi modis „ deduci poſſit. *Vid. Prol. p.* 17.

Cum natura rationali ac ſociali] „ Dupli- „ cem hanc naturam *in proleg* § 8 & 9. exa- „ minavimus. *Rationalis* natura circa virtutes, „ & regulas perfectionum verſatur; at male „ ejus fundamentum ponitur in judicio recte „ conformato ad diſcernenda utilia a noxiis. „ *Socialis* natura figmentum eſt, & talem non „ dari ibidem demonſtravimus. Sed etſi detur, „ non tamen erit modus probandi univerſalis, „ quia talia ſunt jura naturæ, quæ plane ex „ ſocialitate non ſequuntur; alia quæ ei „ contrariantur, & alia quæ conveniunt ſo- „ cialitati, & tamen natura prohibentur. „ *Diſſ. pr.* 1. §. 41. *ſeq.*

Juris naturalis eſſe colligitur id, quod apud omnes gentes, aut moratiores omnes tale eſſe creditur] Hæc probandi ratio non eſt perpetua, quia gentes ſæpius in aliquid conſentiunt, non quod putent id deſcendere ex jure naturæ, ſed quod communis neceſſitas, aut utilitas conſenſum illum eliciat: Sed tunc conſenſus ille non probat jus naturæ, ſed *jus gentium ſecundarium*. Interim negari nequit conſenſum hunc præſumtionem facere: Sane ſi cum noſtris probandi modis convenit, eo certior eſt demonſtratio juris naturæ. Atque hactenus verum eſt quod Cicero *L.* 1. *Tuſc. in pr.* ait, *omnium conſenſus naturæ vox eſt.*

Additio.

„ Gentium conſenſus utut univerſalis, caute „ admodum adhibendus eſt. Sæpius enim con- „ ſentiunt gentes in principium, quod notorie „ falſum eſt, quo pertinet communis gentium „ doctrina de æternitate materiæ: Sic in de- „ monſtrationibus juris naturæ ſæpius fallit „ ille conſenſus: Omnes enim gentes poly- „ theiſmum & Idolorum cultum admittunt, „ non tamen inde ſequitur hæc eſſe juris na- „ turæ, & actus hos eſſe natura licitos.

Nam univerſalis effectus univerſalem requirit cauſam] „ Hoc verum eſt, ſi recta illa- „ tio ex naturæ principiis procedit, uti ipſe „ Auctor aſſeruit in *proleg.* §. 40.

Talis autem exiſtimationis cauſa vix videtur eſſe poſſe præter ſenſum ipſum, communis qui dicitur] Imo traditio quoque parentum, peregrinationes, rationes utilitatum, quæ inter plerasque gentes ſunt communes, quin & communis error cauſa eſſe poteſt univerſalis conſenſus, quod ex doctrina de polytheiſmo &c. apparet.

Heſiodi] „ Sequuntur auctoritates, quæ mul- „ tum tribuunt conſenſui univerſali gentium, „ quibus adde *Lactant.* 5. 13. ibi: *non eſt ſtul-* „ *titia, in quam tanta hominum millia per or-* „ *bem totum una, & pari mente conſentiunt;* „ Conf. *ſupra proleg.* §. 40.

„ Monet autem Auctor ſe intelligere gentes „ moratiores: Sunt enim quædam gentes adeo „ feræ, ut potius beſtiarum, quam homi- „ num numero habendi ſint.

Seneca] „ *Cum de animæ æternitate diſſeri-* „ *mus, non leve momentum apud nos habet con-* „ *ſenſus hominum, aut timentium inferos, aut* „ *colentium: Epiſt.* 117.

Quædam nationes] „ Tales Florus *lib.* 3. „ *c.* 4. pingit Thraces, qui cum parentibus „ cohabitant; qui decrepitos parentes, ne „ alere teneantur, occidunt; qui cadaveri- „ bus ſuorum pro cibo utuntur. *Plut. de fort.* „ *Alex.* 328. *Cic* 1. *Tuſc.* 45. *Vid. Gron. h.* „ alia exempla allegavimus *ſupra* §. 1.

AD §. XIII.

ALTERAM *juris ſpeciem diximus jus voluntarium*] „ Auctor dixit, jus idem ſigni- „ ficare quod lex, quatenus lex pro regula actionum

„ actionum moralium sumitur, quæ obligat „ ad id quod rectum (non ergo saltem ad id „ quod justum est.) *Vid.* §. 9. *n.* 1. Jus „ hoc sensu sumtum dividit *in naturale & voluntarium. d.* §. 9. *n.* 1. Hactenus de *jure* „ *naturali* egit: Sequitur nunc *jus voluntarium.*

Quod ex voluntate originem ducit] „ Nimirum vel ex libera voluntate Dei, quod vocat *jus divinum voluntarium universale*: vel „ ex voluntate hominum, idque vocat *jus gentium voluntarium.*

Estque vel humanum] „ Quod homines inter se voluntate sua constituerunt propter „ communem utilitatem. *Vid. Proleg.* §. 17. „ *Adde* §. *seq.* Estque vel Civile, vel gentium.

Vel divinum] „ Quod scilicet ex libera „ voluntate Dei sequitur. *Vid. Proleg.* §. 12. „ & §. 48. *Adde infra* §. 15.

Ad §. XIV.

1 Ab *humano incipiemus, quia id pluribus innotuit*] „ Tota hæc tractatio supervacua est, „ quia jus humanum, quod omnes gentes obliget, non datur: Jus civile autem hujus loci „ non est.

Vel civile] „ Quod quæque civitas ad suas „ utilitates constituit, vocaturque jus civile, „ quasi jus proprium ipsius civitatis, quæ „ sunt verba Justiniani in §. 1. *I. de I. N. G.* „ & C. Quatenus jus civile a jure naturæ descendat vidimus *in Proleg.* §. 15 & §. 16.

Vel latius patens] „ Quod Doctores vocant „ jus gentium secundarium. Et quod gentes „ propter utilitatem magnæ illius civitatis inter se constituerunt: adeoque quod obligat „ ex condicto, seu ex mutua obligatione. *Vid.* „ *Diss. Proœm. IV.* §. 81.

Vel arctius] „ Quod apud plures gentes „ obtinet non tanquam ex condicto, sed quod „ alii aliorum imitatione, aut fortuito receperunt. *Proleg.* §. 43. *Vid. Dissert. Proœm.* „ *IV* §. 24.

Civile est, quod a potestate civili proficiscitur] „ Cujus fontem explicavit Auctor in „ *Prol.* §. 15. quia singuli dum coiverunt in „ civitatem, promiserunt, sive tacite, sive expresse, se secuturos id quod civitas constituisset: adeoque ex hoc pacto jura civilia „ orta, ait.

Potestas civilis est, quæ civitati præest] „ Sive civitas illa sit respublica, sive regnum, sive aristocratia; *Vide infra c.* 3. „ §. 6. *seq.*

Est autem civitas] „ Civitas est cœtus juris „ tuendi causa congregatus, arg. *l.* 239 *pen.* „ *V. S.* Hinc dissolvitur civitas quoties communio illa juris desinit, uti si imperium „ aufertur; unde Capuam sublato imperio „ corpus civitatis esse desiisse, ait Livius *L.* 26. „ *c.* 16. Add. *l.* 2. *c.* 9. §. 3. *seq.*

Juris fruendi, & communis utilitatis causa] „ Prius essentiam civitatis constituit, & „ in eo solo communis utilitas consistit: Non „ ergo sufficit communis utilitas, quia etiam „ prædonum societas communis utilitatis causa „ contrahitur, neque tamen ea est civitas. „ *Vid. l.* 3. *c.* 3. §. 2. *n.* 1.

Jus arctius patens, & ab ipsa potestate civili non veniens &c. varium est] Abundat hæc species juris, & continetur sub jure civili: nec magis eo arctius est, quam testamenta, contractus, tutelæ &c. quæ sunt tantum partes juris civilis, uti quodlibet aliud negotium, & alias tot species essent, quot causæ: *Vid. Diss. Proœm. IV.* §. 24.

Additio.

„ Auctor male hoc jus arctius distinguit a „ jure civili; nam etsi plures forte gentes sive „ aliorum imitatione, sive fortuito idem jus „ in suis civitatibus constituerint, id non „ aliter obtinet quam jus civile, cui soli cives „ cujusque civitatis obligantur, non civitates inter se.

Quanquam ei subditum] „ Imo non subditum saltem est, sed & ab ipsa potestate „ civili venit, utpote quæ vel expresse, vel „ tacito consensu jura illa constituit.

Præcepta patria &c. continens] „ Pleraque „ jura patriæ potestatis, quæ jure Romano recensentur, imo ipsum jus vitæ & necis „ in ratione naturali fundatur: adeoque jus „ patriæ potestatis nullo modo ad jus gentium „ arctius referri potest. *Vid. Dissert. Proœm.* „ *XII.* §. 159.

Dominica] „ Jura potestatis dominicæ, „ quo pertinet jus vitæ & necis, item jus „ acquirendi per servum, sunt juris naturalis; „ adeoque si apud plures gentes obtinent id „ ex ratione & causa universali sequitur: de „ quo plenius *L.* 3. *C.* 6. *Vid. Diss. Proœm.* „ *XII.* §. 133.

Et si qua sunt similia] „ Sic apud plures „ gentes obtinet distinctio inter furem nocturnum & diurnum, ut ille occidi possit, non „ hic; porro testamentorum usus apud plures „ gentes invaluit, neque tamen ibi ulla ratio „ naturalis subest. Hæc igitur jura sunt mere „ civilia, quæ non valent in civitate, nisi „ ex

„ ex jussu & auctoritate civilis potestatis.

Latius autem patens est jus gentium] „ Ideo „ autem latius patens Auctori vocatur, quia „ ab omnibus gentibus, aut saltem ab omni- „ bus moratioribus tanquam ex condicto re- „ ceptum est: cum ex hypothesi Auctoris jus „ arctius a quibusdam saltem gentibus, & „ non ex condicto sit receptum. *Prol.* §. 53.

Quod gentium omnium, aut multarum voluntate vim obligandi accepit] Definitionem hujus juris gentium exhibet Imperator in §. 2. *Inst. de I N. G. & C. quod usu exigente & humanis necessitatibus gentes humanae inter se constituerunt.* Duo ergo jure Romano requiruntur, ut aliquid sit juris gentium secundarii: 1. ut ab omnibus, vel saltem moratioribus gentibus sit receptum; 2. exigente usu, & humanis necessitatibus: Unde cessante illa necessitate cessat jus gentium, adeo ut si a pluribus gentibus idem jus receptum sit, id non sit jus gentium, quia non ex communi utilitate & necessitate, sed ex arbitrio cujusque civitatis pro sua utilitate constitutum est.

Hujus juris duplex est usus: 1. quod huic juri debeantur formae negotiorum; commerciorum enim jura inde orta sunt, actiones datae, omnesque pene contractus eo jure constituti sunt. *l.* 5. *ff. just. & jur.* §. 2. *Inst. de I. N. G. & C.* 2. Ex hoc jure gentium introducta sunt bella, discretae gentes, regna condita, dominia distincta, agris termini positi, aedificia collocata, captivitates & servitutes quoque inde ortae sunt. *d. l.* 5. *d.* §. 2.

Additio.

„ Systema Grotii de jure gentium voluntario, eoque tum latius patente, tum arctiori, „ late exposuimus *in Dissertatione Proœmiali* „ *IV.* ejusque compendium exhibuimus *in* „ *not. ad Proleg.* §. 17. simulque demonstravimus, tale jus gentium non dari *d. Diss.* „ §. 24. *seq.* illudque inventum esse Triboniani *ibid.* §. 46 Adeoque omnia, quae hic „ de tali jure disputantur, supervacua sunt.

Multarum addidi] Sufficit enim jus gentium voluntarium inter eos statui, inter quos mutua commercia sunt: de aliis enim, vel ignotis res non curatur, quia causa cessat, scilicet communis utilitas, vel necessitas.

Additio.

„ Dixi nullum usum esse ejus juris, quod „ Gentium voluntarium Auctor vocat, quia „ omnia praecepta, quae ad hoc jus referun- „ tur, vel ex vero jure naturae fluunt, vel „ plane praecepta non sunt. *Diss. proœm. IV.* „ §. 29.

Quia vix ullum jus reperitur] „ Imo si jus „ universale est, quod omnes homines obli- „ gat, necessario omnibus Gentibus commu- „ ne esse debet: Caeterum vidimus jus gen- „ tium plane jus non esse, nedum universale.

Extra jus naturale] Utpote quod per rationem communem animis singulorum hominum inscriptum est. At saepius dictum est rationem illam non consistere in socialitate, sed in executione voluntatis divinae.

Quod ipsum quoque gentium dici solet] „ Nam promiscue a JCtis Romanis & philoso- „ phis sumi hae voces solent. *Vid. sup.* §. 11. „ nec alio sensu ipsis jus aliquod gentium „ cognitum est. *Diss. Proœm. IV.* §. 36. *Add.* „ *quae diximus sup.* §. 12.

In una parte orbis terrarum est jus gentium, quod alibi non est] „ Quia quaedam „ saltem gentes consensere, apud reliquas „ igitur remansit jus naturae: sed diximus „ talem consensum, adeoque tale jus gen- „ tium particulare non dari.

Ut de captivitate] „ Jus gentium de captivi- „ tate nec semper receptum fuisse, nec apud „ omnes, Auctor ait *L.* 3. *c.* 8. §. 8. & 9. „ At 1. jus capiendi personas non demum „ ex jure gentium, sed ex ipso jure naturae „ oriri videbimus *d. c.* 8. §. 1. 2. quod quae- „ dam gentes jure suo non utantur, id non „ speciale efficit jus gentium, sed hoc fluit „ ex facultate disponendi de re sua, & de jure „ suo.

Ac postliminio] „ Hoc enim apud quasdam „ gentes restrictum, apud alias extensum esse „ Auctor ait *L.* 3. *c.* 9. §. 1. §. 10. §. 11. §. 15. „ Verum eadem hic est responsio: jus postli- „ minii ex ipsis juris naturae principiis fluit. „ *Vid. d. c.* 9. §. 2. & 4. adeoque male ad „ jus gentium refertur. Conf. *Proleg.* §. 53. „ Si vero jus illud naturale ob rationem utilitatis, ab aliqua, vel quibusdam gentibus mu- „ tatur, aut restringitur, eo non fit jus gen- „ tium, sed hoc erit jus civile. Ipse Auctor „ id fatetur *d. c.* 9. §. 10. *Caeterum jure civili* „ *id ipsum jus, quod ea attinet quae intra civitatem aguntur, & adstringi additis exceptionibus, aut conditionibus, & produci ad* „ *alia commoda potest.*

Probatur autem hoc jus gentium pari modo, „ *quo jus non scriptum civile*] „ Ad jus non 2 „ scriptum civile probandum requiritur 1. ac- „ tuum frequentia, *L.* 1. *C. quae sit long. cons.* „ 2. diuturna consuetudo, *L.* 32. §. 1. *l.* 35. „ *de legibus.* 3. introducta ab eo qui jus statuere potest.

6 „ At inter gentes, neque ex actuum fre„quentia, neque ex diuturna consuetudine „jus aliquod non scriptum, quod gentes „inter se obliget, oritur. Nam 1. tertium „requisitum ibi cessat, quia hæc consuetudo „non a superiore introducitur, qui tacita sua „voluntate actibus publicis & iteratis aucto„titatem præstat; sed h c supponitur gentes „plures, inter se æquales, actus quosdam „frequenter admittere: Id igitur ex libera vo„luntate gentium citra ullam necessitatem „contingit, adeoque eadem libertate actus „illos omittere possunt. Sane 2. cum pactum „expressum de statuendo tali jure nullum in„terveniat, probari deberet gentes actus il„los reiterasse animo se obligandi. Si proin„de gens altera contendit se actus humanita„tis causa & amicitiæ jure admisisse, adeo„que nunquam animum se obligandi habuisse, „quomodo altera gens contrarium probare „poterit?

„Repetendum igitur ex præcedentibus est, „jus gentium non dari, nec ejus usum ali„quem esse inter gentes; inprimis cum om„nia jura, quæ eo referri solent, vel non sint „juris præcepta, vel ex vero jure naturæ „sequantur. *Vid. Diss. Proœm. IV.* §. 12. „§. 37. *seq.* §. 41.

Usu continuo, & testimonio peritorum] „Idem tradidit Auctor in proleg. §. 40. & „46. ubi rationem quoque addit, *ubi enim* „*multi diversis temporibus ac locis idem pro* „*certo affirmant*, *id ad causam universalem* „*referri debet; quæ si recta illatione ex natu*„*ræ principio non procedit*, *necessario ex li*„*bera voluntate ortum habet.* At tale jus gen„tium universale non existere, sæpius dictum „est: si vero contingit plures eodem jure uti, „v. g. ut septimus aliquis dies sanctificetur, „ut decimæ præstentur sacerdotio, ut quili„bet in casu mortis de rebus suis disponere „possit, &c. Huc non jus aliquod gentium „efficit, sed quælibet gens, sive ad imitatio„nem, sive fortuito id suo consensu recepit. „Unde inter recipientes nulla obligatio ori„tur, nec inde jus genti in gentem quæ„ritur. *Vid. Proleg.* §. 53. *dict. diss. IV.* §. 41.

Repertum temporis & usus], „Legitur hoc „Chrysostomi dictum in *orat.* 86. At cum „tempus & usus non sint modi obligandi, „necessario sequitur jus gentium nullum „dari.

Illustres annalium conditores] „*Vid. Prol.* „§. 46. ubi ideo inprimis historiæ usum com„mendavit.

A d §. XV.

J u s *voluntarium divinum*] „ Auctor 1 „jus naturæ largissime sumtum distinxit in „naturale & voluntarium §. 9 hoc in huma„num vel divinum. §. 13. Jus humanum ha„ctenus explicavit. Hic de jure divino agit.

„Auctor definit jus divinum voluntarium „toti humano generi datum, *quod ex divina* „*voluntate ortum habet*; vel ut in *proleg.* „§. 12 rem explicat, *quod ex libera Dei vo*„*luntate venit.* Quo ipso jus hoc distinguit & „a *jure naturali* §. *b.* (quod existere ait, etsi „detur Deum non esse: *prol* §. 11. adeo„que quod Deus consequenter, i e. necessario „probat, *Supra* §. 10. quia tales motus na„turales in nobis existere voluit: *d* §. 12. „Unde nec Deum id mutare posse statuit „*d.* §. 10.) & a *jure gentium*, quod non ex „voluntate Dei, sed gentium, ortum est.

„Doctores hoc jus divinum vocant *positi*„*vum universale*; eoque cum Auctore refe„runt 1. præceptum de non esu sanguinis, „2. Legem de sabbatho, 3. jus decimarum, „4. incestus prohibitionem: horum omnium „enim prohibitio cum ipsis non appareat ex „natura sociali vel ex humana natura, ex li„bera Dei voluntate eam sequi concludunt.

„Ego tale *jus divinum voluntarium* seu *posi*„*tivum universale*, toti humano generi da„tum, & a jure naturali distinctum non „existere pro certo habeo. Neque enim vi„deo, qui tale jus positivum universale, „quod ex sola revelatione sit, & omne genus „humanum obliget, statui, aut usui esse pos„sit. Nam 1. non exstat talis revelatio univer„salis, nec ea probari poterit. Posito enim „revelationem ab initio factam esse toti hu„mano generl paucissimis personis compre„henso, non tamen id sufficit ad successo„res obligandos. Sed singulis hominibus „nascituris denuo id jus insinuandum fuis„set, id enim si forte negligentia paren„tum &c. factum non esset, illi hoc jure, „quippe ipsis non revelato, non obligaren„tur. Oportuit itaque omnino ad hoc ut „necessario perpetuaret hoc jus cum omni „humano genere, ac singulis ubique in„notescere posset, opere illud perpetuo, & „facto permanente declarari. Tali enim fa„cto, semper & ubique ob oculos posito, „demum fit ut omnes homines, etiam id „vitio

„ vitio suo non animadvertentes, sint ἀνεπαί-„ γνωστοι, qua de causa Apostolus in probando „ hoc jure naturæ ad sola hæc opera provocat, „ soloque hoc indicio gentes coarguit. *Rom.* 1. „ *v.* 18. *seq.*

„ Frustraneum igitur 2. fuisset tale jus, quod „ omnes homines obligare, & ad finem us-„ que mundi durare debuit, nudis verbis „ promulgari, quæ facile oblivione delentur; „ tantum abest, ut inde cum omnium homi-„ num posteritate mundique ævo, perennan-„ di necessitas, uti oportet, sequatur: quod „ & ipse Auctor agnoscit, dum statuit, ho-„ mines huic juri non obligari, nisi quatenus „ innotuit.

„ Sed & 3. negamus jura quædam a Deo „ humano generi publicata esse, de quibus „ ex solo lumine revelationis constet, & „ quod non ex lumine rationis simul appareat. „ Sane ex lumine revelationis hausimus mo-„ dum creati orbis, humani generis, ejusque „ lapsi redemtionem, & quæ eo pertinent; „ nec non jura sacra & secularia Judæis in-„ dulta. &c. Atque hoc verbo revelato con-„ tinentur jura universalia, quibus omne ge-„ nus humanum adstringi debuit, eadem ex „ lumine quoque rationis apparent. Ut adeo „ non videam cui usui sit, aliam a jure natu-„ ræ juris universalis speciem confingere.

„ Quod autem 4. omnia jura, quæ ad hoc „ jus divinum voluntarium referuntur, ex lu-„ mine rationis quoque, i. e. ex jure naturæ „ sequuntur, hoc apparet ex lege *de non esu* „ *sanguinis*, quæ omnibus Noachidis revela-„ ta fuit, *Gen.* 9. *v.* 9 & naturali ratione ni-„ titur: Lex enim illa non loquitur de quo-„ libet sanguine viventis animalis, sed de san-„ guine sacrificiorum cruentorum, quem ido-„ lolatræ comedere solebant. Hunc cultum „ prohibuit Deus Noachidis, scil. cultum ido-„ lorum, qui per comestionem idoli seu san-„ guinis viventis celebrabatur: Idque evi-„ denter apparet ex legibus Mosis, ubi lex „ de non esu sanguinis NB. inter jura sacra „ refertur, & prohibitio disertis verbis ad sa-„ crificiorum sanguinem restringitur, *Lev.* „ *III.* 17. & *c. VII. v.* 23. 25. & 26. „ *c. XVII. v.* 10. *Deut. XII.* 16. a quo ex-„ tranei quoque abstinere debebant. *Deut.* „ *XIV.* 21. Unde notanter abstinentia ab „ idolo & a sanguine ab Apostolo conjungun-„ tur; & in Concilio Apostolorum conversis „ ad Christum, ut utroque abstinerent injun-„ ctum fuit. *Actor. XVIII. v.* 20. & 29. & „ *c. XXI. v.* 25. Nec alienus ab hoc sensu „ est Maimonides, *More Nebochim, part.* 3. „ *c.* 48. qui causam prohibitionis itidem in „ cultu idolorum ponit, *quoniam ita eo seculo* „ *facere solebant reges gentium; etiam idola-* „ *triæ causa ita faciebant, scil. animali ab-* „ *scindebant membrum aliquod, atque illud co-* „ *medebant.* & in *cap.* 46. ita ait: *Dixit Deus,* „ *ponam faciem meam in comedentem sangui-* „ *nem eodem modo, quo de illo, qui filium suum* „ *Molocho immolat: ponam faciem meam in* „ *virum illum. Neque occurrit hac ratio lo-* „ *quendi in alio præcepto præter ista duo de ido-* „ *lolatriis, & comestione sanguinis, quia illius* „ *comestio ad speciem aliquam Idololatriæ,* „ *dæmonum videlicet cultum, ansam & occa-* „ *sionem præbebat.* Atque hanc rationem ex „ Orientalium libris late *cap.* 46. 47. & 48. „ explicat.

„ Equidem, quod 5. præceptum de sabba-„ tho attinet, negari nequit legem de san-„ ctificando septimo die in ipsa historia crea-„ tionis exstare; eoque publicatam videri to-„ ti humano generi, quod tum in duabus „ personis consistebat. Adeoque exemplum „ hic exstare videtur juris divini voluntarii „ universalis, quod ex lumine rationis dedu-„ ci nequit. Resp. Imo Deus non statim ab „ initio sanctificavit septimum diem, neque „ legem talem Adamo ejusque posteris tum „ declaravit: sed hæc lex primum per de-„ calogum data, eoque solis Judæis revela-„ ta fuit. *Vid. Stryk. de jure sabbath. c.* 1. *n.* „ 30. *seq. Spener de Leg. Ebr. L.* 1. *C.* 4. *Sect.* „ 8. *seq. Gomar. de orig. sabbath. c.* 4. §. 63. „ *seq.* Scriptor autem Geneseos hanc legem „ historiæ creationis ideo adjecit, quia crea-„ tio causa illius legis postea secutæ fuit. „ *Stryk. d. l.* Adeoque lex de sabbatho neque „ ex lumine rationis, neque ex revelatione „ universali sequitur, sed est lex mere ci-„ vilis.

„ Porro & 6. jus decimarum mere civile „ esse ex infra dicendis *ad* §. *fin.* apparebit, „ ubi simul probabimus Christianos ad eam „ legem non obligari.

„ Denique & 7. incestum quoque, sodo-„ miam, autocheiriam &c. non jure demum „ divino voluntario prohiberi, sed ex ipso „ lumine rationis actuum horum turpitudi-„ nem sequi, probavimus in *Dissert. prooem.* „ *III.* & porro demonstrabimus ad *L.* 2. *c.* 5. „ §. 12. *seq. L.* 2. *c.* 1. §. 8. & 9. *l.* 2. *c.* 19. „ §. 5. *L.* 2. *c.* 20. §. 44. *n.* 1. & *L.* 2. *c.* „ 5. §. 8.

Id nimirum, quod ex voluntate divina or

tum habet] Sæpius jam dictum est, omne jos naturæ esse divinum voluntarium, adeoque obligandi vim non accepisse a quodam socialitatis motu, sed a libera voluntate divina, prout eam Deus declaravit verbis, vel factis: De factis, unde jus naturale cognoscitur, egimus in *pos.* 4. & passim; Hic de voluntate verbis declarata agitur. Hæc voluntas verbis deolarata non infert obligationem universalem, quia revelatio ad omnes non pervenit, nisi qoatenus naturale quoque est: unde jora Adamo & Noachidis data a Deo non obiigant omnes homines, nisi quatenus ex ratione ipsis innotescunt.

Additio.

„ Nostram de jure divino universali sen„tentiam late explicavimus in dissertatione „ procemiali III. Compendium ejus initio hu„ jus §. proposuimus.

Quo discrimine a jure naturali internosci-tur] „ Quod non ex voluntate divina or„ tum habere statuit, sed ex appetitu socie„ tatis, & ex natura rationali: quamquam „ Deus consequenter quoque id approbave„ rit. *Vid. proleg.* §. 8. 10. & 11. & *sup.* §. „ 3. & *seq.*

Quod item divinum dici posse diximus] „ „ *Vid. supr. Proleg.* §. 12. Non quasi Deus „ ejus Auctor sit, nam Grotius statuit jus „ naturale existere etsi detur Deum non esse; „ *proleg.* §. 11. sed quia consequenter saltem „ id approbat, dum voluit ut talia principia „ in nobis existerent. *d.* §. 12.

In hoc jure] Scilicet quod ex Dei voluntate libera oritur: verum alibi diximus regulam Anaxarchi in omni jure obtinere, ut id demum justum sit quod superior voluit: adeoque Deum non ideo quid velle quia justum est, sed ideo quid justum esse, quia Deus voluit. Recte igitur Abderita ait, jus & fas assidere Jovi, ut, quicquid voluit, jus & fas sit.

Quod nimium indistincte] Nam male Philosophus id applicabat ad factum Alexandri Clytum injuria occidentis; argumentom enim a Deo, nulli legi obnoxio, ad Alexandrum legibus divinis subditum, salva pietate, duci non poterat.

a *Aut datum est humano generi*] Hoc jus divinum voluntarium vocant positivum universale, quod tamen fatentur non obligare nisi eos, ad quos notitia pervenit: Verius autem est, justum non esse universale, etsi enim omnibos tunc viventibus revelatum sit, non tamen revelatum est nascituris, nisi ex traditiune ad eos pervenerit; quæ non pervenit ad omnes, quia Creator contentus fuit suam voluntatem non nisi verbis declarare, non facto ac monumento perpetuo ac publico, nec quod in omnium conspectu positum est. Etsi igitur omnibus in præsens hominibus voluntatem revelaverit, non tamen totum humanum genus obligare voluit, ad quod notitia voluntatis perventura non esset.

Aut populo uni] „ *Vid.* §. *seq.*.

Humano generi ter jus datum] „ Auctor in „ *proleg.* §. 13. supposuit, Deum ipsa juris „ naturæ principia datis legibus magis con„ spicua fecisse, etiam iis, quibus imbecil„ lior est ad ratiocinandum vis animi; dum „ vagari vetuit in diversa trahentes impe„ tus, illos qoippe vehementiores addictius „ regens, & fine ac modo coërcens. At in „ sequentibus probabimus hæc præcepta to„ tidem esse naturæ jura, indeque jus na„ turæ revera ex libera volontate Dei oriri.

„ Systema Grotii de triplici hoc jure divi„ no voluntario, nimirum de jure Adamiri„ co, Noachico, & lege Evangelii exposui„ mus *in Dissertatione proæmiali III.* ejusque „ compendium exhibuimus *in not. ad proleg.* „ §. 12. ubi simul demonstravimus, *duas prio„ res* joris species somnium esse Rabbino„ rum, ac præcepta, quæ eo referuntur esse „ ipsa naturæ jura. *Tertiam* autem conti„ nere eam partem juris naturalis, quæ offi„ cia hominum erga Deum explicat, adeo„ que proprie ad officia hominum inter se, „ de quibus solis hic agimus, non perti„ nere.

Statim post hominem conditum] Consistebat illud jos in concesso dominio in terram; & in lege quam duplex arbor repræsentabat, quarum altera facultatem agendi quicquid lubet infert; altera vero illam libertatem restringit, eique modum præscribit. Arborem enim duplicem nihil aliud esse quam symbolum juris naturæ, tum permissivi, tum præceptivi, alibi probabimus.

Iterum in reparatione Generis humani post diluvium] Præcepta Noachidarum referuntur septem 1. de cultu Dei extraneo, 2. de abusu nominis divini, 3. de homicidio, 4. de incestu, 5. de furto, 6. de judiciis, quibus addunt 7. de non esu sanguinis, quod Maimonides omittit. *Vid. Seld. de jur. nat. L.* 1. *c.* 10. Verum omnia hæc præcepta, excluso septimo, sunt juris naturalis, & neqoe a jure naturali, neque a legibus, quæ ex arboribus duabus sequuntur, differunt.

Addi-

Additio.

„ Fabulam de feptem præceptis Noachidis „ expofuimus in *Differt. Proœmiali III.* §. „ 24. Jura autem, quæ eo referri folent, „ effe vera jura naturæ, & ex lumine ratio„ nis fequi, probavimus *ibid.* §. 27. *feq.*

Poftremo in fubtiliori reparatione per Chriftum] Imo hoc non eft novum jus, quin plane jus non eft. Servator non legislatorem agit, nec jura ftatuit, fed tanquam virtutum Doctor leges perfectionis inculcat: Atque hinc perpetuo fuum regnum diftinguit a regno mundano; illud enim in docendo, hoc in jubendo confiftit. Quod *cap. feq.* plenius probabitur.

Additio.

„ Legem Evangelii, i. e. Leges perfectio„ num, quas Servator inculcat, partem effe „ juris naturalis negari nequit, idque pro„ bavimus in *Differt. Prooem. III.* §. *fin.* Ex „ hoc jure autem nulla obligatio oritur intui„ tu aliorum hominum, quia nullum jus „ exigendi inde confequuntur: fed intuitu „ Dei faltem, cujus perfectiones homines „ imitari tenentur. Cum igitur & Grotius & „ B. Parens in eo conveniant, nullum inter „ eos diffenfum fupereffe demonftravi in „ *Differt. II.* §. 21. *feq.*

Omnes homines obligant ex quo quantum fatir ad eorum notitiam pervenerunt] Fate„ tur igitur ipfe Auctor jura hæc univerfa„ lia non effe, quia non obligant nifi fingu„ lis revelata probentur.

AD §. XVI.

Ex *omnibus populus unus eft*] „ *Vid. Deut.* „ *IV.* 8. Equidem plurimi funt populi qui „ leges fuas a fummo numine fe accepiffe „ gloriantur. At fraudes leges illas ferен„ tium dudum detectæ funt, Fidem autem „ hiftoriæ Mofaicæ evidentiffimis argumentis „ probavit Grotius in aureo tractatu de ve„ ritate religionis Chriftianæ. Jus autem „ quod Deus Ifraelitis per Mofen dare di„ gnatus eft, triplex fuit, *morale* feu *natu„ rale*, *Ceremoniale*, & *forenfe*. De *primo* „ Auctor hic non loquitur, quia illud fub „ jure univerfali largiffimo fenfu fumto, & „ de quo in præcedentibus egit, comprehen„ dit. *Vid. Proleg.* §. 11. & *fup.* §. 10. Unde „ erronee Zieglerus & Ofiander arguunt Gro„ tium, quod hic legem a Deo datam re„ ftringat ad Judæos, quia Grotius hic tan„ tum loquitur de jure divino voluntario „ foli populo Judaico dato; adeoque de le„ ge forenfi & ceremoniali. Equidem ne„ gari nequit, Decalogum, aliafque leges „ Mofis foli populo Hebræo datas effe, „ eumque folum ex hac lege, tamquam ci„ vili, obligari: at id non impedit quo „ minus aliæ quoque gentes eadem præcep„ ta, quatenus naturalia funt, obfervare de„ beant. Illæ autem gentes tenentur his le„ gibus, non tanquam legi Mofis, fed tan„ quam juri naturæ.

Cui peculiariter Deus jura dare dignatus eft] „ Præter jura naturæ, quæ in decalogo „ continentur, Hebræis dedit jus ceremo„ niale & forenfe. *Vid. infra n.* 7.

Populus fcilicet Hebræus] „ Quatenus etiam „ comprehenduntur Abrahami pofteri omnes. „ *Vid. infra n.* 6

Thryphon] „ Celebris per dialogum Juftini „ Martyris, quem hic contra Judæos fcrip„ fit ad allegatum Judæum, omnium tunc tem„ poris Judæorum celeberrimum, juxta *Eu„ feb. Pamphili hift.* 4. *c.* 18. *Vid. Tefm. b.*

Qui exiftimant etiam alienigenis, fi falvi effe vellent, fubeundum fuiffe legis Hebraicæ jugum] „ Celebris hæc quæftio fuit inter Ju„ dæos, an gentiles, fi falvi effe velint, „ obligati fuerint fervare legem Hebræorum „ pofitivam? Affirmat id Trypho: Negat „ Maimonides in *Helchot Melakim. c.* 8. qui „ tradit, gentiles obligatos fuiffe fervare fep„ tem faltem præcepta Noachica: *Quicunque „ fufceperit in fe feptem præcepta, atque mo„ nitus ea cautius obfervaverit, ipfe eft ex iis „ qui vocantur pii ex gentibus mundi, atque „ ei fors eft in feculo futuro. Conf. Munfter. „ ad Gen.* 9. 4. & *Gron. b.* Cum priori fentit „ *Ofiander*, cum pofteriori *Grotius*; & pro „ hac pofteriori fententia militant *Clemens „ Alexandrinus*, *Chryfoftomus* & *Juftinus „ Martyr*, allegati a *Gron. b.* Gronovius ip„ fe diftinguit inter jus forenfe & ceremonia„ le, *illud* ad falutem gentibus non fuiffe necef„ farium, *hoc* fuiffe, faltem dubitanter ait „ *in not. b.* ubi rationem addit, quod vetus „ teftamentum fit typus futuri Servatoris, „ i. e. Chrifti; extra Chriftum autem nullam „ effe falutem. *Nam ait, ut in novo tefta„ mento agnum immolatum pro peccatis mundi „ monftrant verbum & facramenta ita ag„ num immolandum in veteri teftamento „ monftrabant ceremoniæ & facrificia, & ut „ nos vitam æternam fperamus per fidem in „ Chriftum, qui jam apparuit, & pro nobis „ fatis-*

„ *satisfecit patri, ita prior ætas per Christum* „ *in fidem appariturum & satisfacturum :* „ *Extra Christum autem non est salus, quantum quidem nobis revelatum est.* Et dissentientibus opponit dictum Pauli *ad Ephesios* „ *II.* 12. ubi Judæos conversos ita alloquitur: „ *vos illo tempore fuistis separati a Christo, alieni a civitate Israëlitarum, expertes fœderum, promissionis spem non habentes, &* „ *athei in mundo.* Quæ in sequentibus plenius examinabimus.

Neque enim eos obligat lex, quibus data non est] Non ergo observatio legis positivæ necessaria fuit gentibus ad salutem, qui, cum iis publicata non fuerit, ad incognita obligari non poterant. Nec movet ratio Osiandri, quod fuerit typus futurorum & Christi, sine quo nulla salus est : Resp. hoc ipsum juris positivi fuit ut ceremoniæ essent typus, & ideo hi ritus soli ecclesiæ Judaicæ lege ceremoniali injuncti sunt; quibus proinde non obligantur gentiles, utpote iis non datis, nec publicatis.

At, ais, credere debuerunt in futurum Servatorem si salvi esse voluere : quæ est ratio Osiandri & Gronovii. Resp. rem credere debuere, non typos Judæis tantum injunctos.

Ais porro, non potuisse gentes citra Judaismum noscere Christum. Resp. Imo potuere ex lectione vaticiniorum, & Judæorum consuetudine.

Additio.

„ Verum est, & bene contra Osiandrum & „ Gronovium observat B. Parens, legem „ Hebræorum, qua talem, & licet typum „ futurorum contineat, nulla ratione ad salutem fuisse necessariam, quia modus satisfaciendi, qui per typum illum indigitabatur, ex ratione non constabat, sed ex sola „ revelatione; quæ proinde eos solos obligabat, quibus revelata est.

„ Equidem regerit Gronovius : *Judæis* „ *quidem, electo populo, legem primum datam esse : sed ut conditionem fœderis, quod* „ *cum illis pepigerat Deus, promittens cœlestia* „ *gaudia si quis illam servaret : si quis igitur* „ *de alienis participare, fœdus illud, & ejus* „ *commodis frui vellet, huic consequenter* „ *jussum fuisse*, ait, *ut sibi quoque legem* „ *illam datam putaret* &c. At facile concedimus, exteros commodis fœderis illius cum „ populo Judaico initi frui non posse, nisi „ conditionibus ejusdem fœderis se submittant. At extra illud fœdus salutem non esse, „ hoc est quod concedere haud possumus.

„ Neque *obstat*, extra Christum, quem typus ille respiciebat, nullam esse salutem : „ Nam hoc verum saltem est in illis, quibus „ typus ille revelatus fuit; reliqui enim ductum naturæ secuti alia media expiandi „ peccata, per sacrificia &c. adhibuerunt, „ & hoc, cæteris paribus, sufficiebat: Sane „ nec post adventum Messiæ asserere ausim, „ gentiles, quibus Christus sese non manifestavit, ob ignorantiam Evangelii damnari „ debere, idque ex sequentibus rationibus. „ Nam 1. cum justitia divina pugnare videtur „ si Deus gentiles, qui juxta vires naturæ „ corruptæ Deum colunt, qui corruptionis „ suæ gnari, per media rationi suæ convenientia satisfacere Deo student; ideo damnare vellet, quod verum mediatorem ipsis „ non revelavit. Sed & 2. misericordiæ divinæ vis fieri videtur, si statuere velim, „ Deum quibusdam saltem hominibus, in „ pari corruptione, adeoque in pari damnationis gradu constitutis, media salutis revelasse, reliquos vero neglexisse. Inprimis „ cum 3. ratio misericordiæ in omnibus hominibus eadem sit. Ideo enim Deus humano generi mediatorem promisit, quia Adami posteri non tam suo vitio, quam vitio „ primorum parentum peccant, adeoque non „ tam ex proposito, quam ex necessitate peccati originalis injuriam numini inferunt, „ leges ejus transgrediendo: Perfectioni igitur divinæ convenientissimum esse videtur „ asserere, Deum (qui certum satisfaciendi „ modum non publicavit) etiam per ea media, quæ ratio toti humano generi suppeditat, tamdiu moveri ad misericordiam debere, quamdiu verum satisfaciendi modum singulos ignorare voluit.

„ Neque 4. me peccare hac in re puto, „ cum sapientissimus Servator omnibus Christianis injungat, *ne alios damnent :* Sane „ 5. confirmatur hæc sententia ex sacræ scripturæ dictis. Ipse Servator ait, Judæos peccatum habituros non fuisse si non venisset „ ipse, si locutus eis non fuisset, si opera „ non fecisset &c. Nunc autem ubi omnia „ viderint & audierint, nullam excusationem eos habituros, ait. *Joh. XV.* 22. 24. „ Ex hoc asserto Servatoris sequitur gentes, „ quæ eum nec audiverunt, nec viderunt, excusabiles esse, inprimis cum gentiles typum „ non habuerint futuri Servatoris, qui solis „ Judæis revelatus fuit. 6. Servator permittit „ Judæis ne credant si non faceret opera divina: *Joh. X.* 37. probabilis ergo fuit defectus

,, fectus fidei in illis qui Christi opera non
,, viderunt. 7. Paulus postquam supposuit fi-
,, dem ex auditu, auditum autem ex præ-
,, dicatione Christi sequi, *Rom. X.* 17. inde
,, concludit, quomodo ergo credent illi
,, quem non audierunt, aut quomodo au-
,, dient sine prædicatione, *ibid. v.* 14. Unde
,, videtur nihil imputari posse eis, qui non
,, audierunt verbum Evangelii: Idem Paulus
,, 8. tradit eos qui sine lege peccaverunt e-
,, tiam sine lege perituros esse. Neque hacte-
,, nus gentes se excusare posse, ait, igno-
,, rantia legis; quia naturaliter ea quæ legis
,, sunt faciunt, & legem (scil. divinam)
,, non habentes ipsi sibi lex sunt, qui osten-
,, dunt opus legis scriptum in cordibus suis;
,, testimonium reddente illis conscientia ip-
,, sorum, & inter se invicem cogitationum
,, accusantium, aut etiam defendentium ex-
,, trema illa die. *Rom. II. v. 12. seq.* Appa-
,, ret igitur gentiles judicatos iri juxta le-
,, gem naturæ, quæ sola tunc ipsorum ac-
,, cusationi, vel justificationi inserviet: Unde
,, 9. notanter Paulus alibi ait, *si igitur præ-*
,, *putium justitiam legis* (scil. naturalis) *cu-*
,, *stodiat, nonne præputium illius in circum-*
,, *cisionem reputabitur. Rom. X.* 26. quo ipso
,, indigitat, gentiles jus naturæ servando
,, idem facere quod Judæi legem Mosis ob-
,, servantes: Atque ex hoc principio 10.
,, idem Paulus Cornelium gentilem docet,
,, *in omni gente qui timet Deum, & operatur*
,, *justitiam, acceptum ei esse. Act. X.* 35. Ac-
,, cedunt 11. Exempla sacræ scripturæ; Job
,, fuit Idumæus, i. e. gentilis, & tamen de-
,, scribitur vir simplex & rectus, ac timens
,, Deum & recedens a malo, cui non simi-
,, lis esset in terra; *Job.* 1. & 8. *II.* 3. &
,, qui non obstantibus afflictionibus retinuis-
,, set innocentiam. *XX.* 3. Deus Eliæ com-
,, mendat viduam, quæ Sareptæ in Sidonia
,, degebat, & in ejus favorem miracula edi-
,, dit. 1. *Reg. XVII.* 9. 14. 17. 24. Ita *Act.*
,, *X. v.* 7. mentio fit militis timentis Deum:
,, & *Cap. XVI* 14. Lydia a cultu divino
,, commendatur. Idque 12 non tantum Mai-
,, monides in ante allegato loco statuit, sed
,, & Patres quidam id asserere non erubue-
,, runt: loco omnium est locus Justini Mar-
,, tyris *in apol.* 1. *pro Christ. pag.* 91. *Qui*
,, *cum ratione vixerunt Christiani sunt, quam-*
,, *vis Athei habiti sint, quales inter Græcos*
,, *fuere Socrates, Heraclitus, & alii similes,*
,, *Add. Casaub. adversus Baronium Ex.* 1.
,, Atqui extra Christum nulla est salus:
,, Sane Paulus, cum Ephesiis statum natu-
,, ralem in quo ante regenerationem fuere,
,, ob oculos poneret, vos, ait, *illo tempore*
,, *fuistis separati a Christo, alieni a civitate*
,, *Israelitarum, expertes fæderum, promissio-*
,, *nis spem non habentes, & athei in mun-*
,, *do.* Resp. Apostolus alloquitur Ephesios,
,, qui ante prædicationem Evangelii gentiles,
,, adeoque experies & fœderum, & promis-
,, sionum populo Judaico factarum, ac ido-
,, lolatræ, & hactenus Athei fuerunt. De
,, his ait, exclusos eos fuisse a commodis
,, Evangelii, quæ nunc ad eos quoque per-
,, tinerent: Adeoque non asserit Ephesios
,, olim a promissione exclusos, & quod Athei
,, (qui Deum perverse colerent) fuerint,
,, damnatos antea fuisse. Si, quod supponi-
,, mus, adhibitis naturæ & rationis viribus
,, ens entium adorarent, & Christi media-
,, toris haud gnari, ens illud iratum preci-
,, bus & sacrificiis oblatis placarent; cæte-
,, rum virtutes morales ad imitationem per-
,, fectionum divinarum exercerent. Hinc to-
,, tam rem judicio, & interpretationi divinæ
,, relinquimus, & pia intentione credimus,
,, Deum Christianis forte proprium, & emi-
,, nentiorem beatitudinis gradum destinare,
,, atque hunc salutis gradum Christianis de-
,, stinatum ad gentiles non pertinere.

,, *At quibus data sit lex, ipsa loquitur*];
,, Auctor hanc rationem repetit *infra n.* 6.
,, *Quia obligatio extra jus naturæ venit ex*
,, *voluntate legem ferentis: Deum autem vo-*
,, *luisse ut alii quam Israelitæ ista lege tene-*
,, *rentur, nullo indicio potest deprehendi.*

,, *Audi Israel*] ,, Adeoque publicata, &
,, revelata est solis Israëlitis. Equidem Gro-
,, novius existimat, ex hac formula non se-
,, qui legem de qua Moses loquitur tantum
,, pertinere ad Israëlitas: 1. quia ea voce
,, non intelligi debet Israël secundum car-
,, nem, sed secundum spiritum; ut Israël
,, sint omnes fideles. 2. Similem esse præfa-
,, tionem decalogi, sive legis moralis; & ta-
,, men Decalogum obligare omnes homines.
,, *Resp. ad* 1. Non nego, sæpius vocem Is-
,, raël pro fidelibus accipi; at eo sensu hic
,, per rei naturam accipi non potest, quia
,, Deus legem dedit Judæis, eamque his so-
,, lis publicavit, quæ proinde ad gentiles
respicere non potuit, qui præsentes non
,, fuerunt, & cum quibus tunc nullum ne-
,, gotium fuit Judæis. *Resp. ad* 2. Verum non
,, est, decalogum obligare omne homines
,, qua decalogum; etsi enim præcepta quæ-

„ dam naturalia eo contineantur, gentiles „ ad ea fervanda obligabantur non vi decalogi, fed jure naturali: Judæi autem tenebantur ex duplici vinculo; tum quia „ naturalis ratio præcepta illa dictabat, tum „ quia lege civili obfervantia præceptorum „ naturalium iis injuncta fuit. Eodem modo, uti jus Romanum folum populum „ Romanum obligabat. §. 3. & 4. *J. Jur. nat. & gent.* etfi illud collectum fit ex „ principiis juris naturalis, & gentium. §. *fin. ff. de just. & jur.* Quando igitur gentiles „ ad quædam jura obligari dicuntur id non „ eft ex lege decalogi, fed ex jure naturæ, „ quod obligaret exteros etiam fine decalogo. Sed & obligabantur ex difpofitione „ juris pofitivi, fi fcil id dictum ut exteri „ non minus ac indigenæ legi naturæ tenerentur.

Cum ipfis] „ Adeoque non cum gentilibus.

Ipfi in peculiarem populum Dei adfciti dicuntur] „ Cujus prærogativa præcipua hæc „ erat; quod Deus legem fuam ipfis commiferit, eisque regnum & facerdotium tradiderit *Rom. IX. v.* 4. Equidem opponit „ Gronovius *in not. b. Judæis quidem, electo populo, legem primum datam effe, fed ut conditionem fœderis, quod cum illis pepigerat Deus, promittens cælestia gaudia fi quis illam fervaret. Si qui ergo de alienis participare fœdus illud & commodis ejus frui vellet huic confequenter juffum fuiffe, ut fibi quoque legem illam datam putaret: quemadmodum leges XII. Tabb. non fiunt pofitæ nifi civibus Romanis; itaque eas exteros non obligare. At fi quis peregrinus privilegia, & honores civis Romani appeteret, eum non potuiffe fe excludere ab obligatione juris Quiritum*: At verum non eft „ præmia cœleftia effe tantum conditionem „ fœderis cum populo judaico initi: ea enim „ absque fœdere, ex natura perfectionis divinæ tribuit Deus omnibus hominibus Dei „ voluntatem perficientibus: quod confenfu „ omnium gentium. quæ pœnas & merita „ poft mortem ftatuunt, confirmatur: quidem cum præterea Deus etiam alias leges „ præfcripferit Judæis verum eft ideo fingularia præmia 1. fis eum promififfe fub conditione fi illas leges obfervaverint. Et hæc „ fingularia præmia funt conditio fœderis „ initi; & de his verum eft. quod illi qui „ commodis hujus fœderis frui volunt a jure „ forenfi; & cæremoniali excludere fe nequeant.

Ex loco Deuteronomii XXXIII.] *Legem nobis præcepit Moyfes, hæreditatem multitudinis Jacob.*

Quin inter ipfos Hebræos vixerunt femper aliqui exteri homines &c.] Auctor, ut probet gentiles non obligatos fuiffe legibus Judæorum pofitivis, provocat ad exempla profelytorum, qui non tenebantur nifi legibus naturæ, quatenus in decalogo, & præceptis Noachicis comprehendebantur. 3

Additio.

„ B. Parens originem Profelytorum egregie explicat in *prodr. jur. gent. Ex.* 2. §. „ 47. *feq.* Verba ejus hæc funt: Sunt in populo jure, & ufu gentium duæ incolarum „ in genere fpecies: alii originarii, feu indigenæ; alii adoptati vel affumti, (*conf.* „ *l.* 4. 16. *C. de Incol. l.* 1. 6. *ff. ad munic.*) „ Hi in facris Profelyti dicuntur, & eodem „ jure duplices funt; alii fiunt domicilio „ conftituto, profelyti domicilii vel portæ „ dicti, & fpecialiter incolæ, quos domicilium facit;) *conf. l.* 1. *C. Incol.*) alii fpeciali quoque in jus civitatis Judaicæ allectione, (*conf. l.* 6. *l.* 7. *C eod. tit. d. l.* 1.) „ quos Profelytos juris vocant. Reliqui advenæ funt. Perperam igitur *Ofiand. ad Grot. L.* 1. *Cap.* 1. *th.* 16. *obf.* 2. *in f.* tres „ profelytorum fpecies fingit, & mercenarios „ addit, quafi ex loco *Exod. XII. v.* 45. „ fed erronee.

„ Profelyti domicilii, & advenæ, peregrini funt, ac jure gentium utuntur, & „ priores ifti ad munera & onera civilia tenentur: (*conf. d. l.* 6. *C. de Incol.*) Profelyti juris autem ut jufti cives ad omnes „ leges civiles ac ritus facrorum, etiam circumcifionis, tenebantur. Tales enim eodem jure cum indigenis gaudent, etiam „ quoad honores; modo pleno jure civium „ in jus civitatis recepti fint; alias quatenus „ jus civitatis Judaicæ conceffum fuit; id „ enim in arbitrio concedentis eft. *Vid. Anton. J. G. cap.* 20. §. 46 & *feq.* Unde in „ magnum tamen Synedrium legi non potuiffe conftat; quippe quod a fpeciali Dei „ juffu ex Senioribus Ifrael conftitutum fuit, „ & in quod nec ipfi indigenæ eligi promifcue potuerunt. *Num.* 11. *v.* 16. *Petr. Cun. de republ. Hebr L.* 1. *c.* 1. *Schikard. de jur. reg. cap.* 1. *Theor.* 2.

„ At jus gentium omnibus, etiam peregrinis

,, nis commune fuit. Quo & pertinet cultus
,, veri Dei, & quæ jure gentium ad eum re-
,, quiruntur: (*conf. l. 2. ff de J. & J.*) uti
,, adoratio, etiam in loco communi ædis pu-
,, blicæ aliis rebus non dicato, &c. ut & sa-
,, crificiorum oblatio: nam & ista inter gen-
,, tes ubique recepta fuere.

,, Dixi, *cultus veri Dei*: Idololatricus enim,
,, non jus, sed abusus gentium, a præcipuis
,, quoque gentium prudentibus improbatus:
,, (conf. *Euseb. præp. Evang. lib.* 11. *c.* 13.
,, *& lib* 13. *c.* 12. 13) nec in jure Romano,
,, etiam qua a paganis statutum, nisi unius
,, Dei cultus affectus est. Unde & tales ob-
,, lationes rejectæ sunt. *Lev.* 22. *v.* 25

,, Etsi autem sacrificiorum usus sit juris
,, gentium, tamen alii atque alii ritus passim
,, sanciti vel recepti sunt, ad quos, cum
,, sint meri juris civilis, peregrini non obli-
,, gabantur, nisi ea lex ad ipsos quoque ex-
,, tensa fuerit, quod expresse factum est in
,, modo oblationis: de quo *num.* 15. *v.* 15.
,, *& seq.*

,, Unde solvitur quæstio Grotii *in th.* 16.
,, an potuerint isti è paganismo peregrini hoc
,, cultu juris gentium, etsi non circumcisi,
,, salvari? Resp. Potuere equidem suo jure
,, legitimo, ut Judæi suo. quia quod hi ul-
,, tra jus gentium juris habuere merum jus
,, civile fuit, quod ad gentes & peregrinos
,, nihil pertinebat. Nihil igitur huc facit
,, quod ajunt: veteres ritus fuisse typos futu
,, rorum & Christi; & eam proinde doctri-
,, nam recipere debuisse qui salvi esse vel-
,, lent: Quod & sensit doctiss. Gron. *ad* §.
,, 16. *n.* 2 Sed procul a scopo! Præterquam
,, enim quod jam diximus eos ritus esse me-
,, re juris civilis, 1. nondum quæritur de
,, separatione lapsus humani, sed de pote-
,, state legis exacte servatæ: nam quod illa
,, jam exacte servari non potest, non est a
,, vitio legis, sed hominum. Sed & 2. hoc
,, ipsum, ut illi ritus essent typi, non est
,, a natura, sed ab instituto & lege civili,
,, quæ propria Judæorum fuit: Neque 3. ty-
,, pis istis alia vis data, quam significate
,, Christum. Ille vero cognosci potuit non
,, ex solis typis, sed magis ex lectione va-
,, ticiniorum sacrorum, & consuetudine Ju-
,, dæorum, inter quos ille publice doceba-
,, tur. Hactenus B. Parens.

,, Dictis hoc addendum adhuc est, aliqua-
,, lem differentiam fuisse inter proselytos ju-
,, stitiæ, & indigenas, 1. ratione Moabitarum
,, & Ammonitarum, qui etsi Judaismum pro-
,, fiterentur, non admittebantur ad honores.
,, 2. Ratione matrimonii, quod cum quibus-
,, dam proselytis plane interdictum erat,
,, cum quibusdam saltem respectu sexus mas-
,, culini. *Seld. de J. N. L.* 5. *c.* 14.

Syrophoenissa] ,, Quæ apud *Matth. XV.*
,, 22. vocatur mulier Cananæa, apud Marcum
,, *VII.* 26. Græca, Syrophœnissa gente, ob
,, latitudinem extensarum coloniarum terræ
,, Cananeæ, & Græcæ. Sunt qui putarunt mu-
,, lierculam hanc fuisse ex posteritate viduæ
,, illius Sidoniæ, ad quam mittebatur Elias
,, tempore magnæ illius inopiæ. 1. *Reg.* 17.
,, *v.* 9. *Vid. Tesm. b*

Qualis ille Cornelius] ,, Gronovius in no-
,, tis hic, existimat animo eum judaizasse,
,, quia non potuit esse religiosus, & perpetuo
,, in veneratione veri Dei mansisse, si verum
,, Deum non norat, uti norat tum nemo
,, gentilium nisi Judaismi edoctus: Hinc con-
,, jecturatur eum vere Judæum fuisse, sed a
,, publica professione metu amittendæ mili-
,, tiæ abstinuisse. Neque enim potuisse manere
,, civem Romanum, & militem, honoratum
,, præsertim, si palam Judaismum profes-
,, sus fuisset: Concludit igitur Cornelium cre-
,, didisse fœdus, & promissionis spem penes
,, Judæos fuisse, ac privata religione Judæo-
,, rum Deum coluisse, nec tamen in legem
,, eorum transiisse. Idque tum necessarium
,, non fuisse, quia jam venisset Christus, &
,, legi satisfecisset. Huic igitur erranti con-
,, scientiæ occurrentem Deum misisse ei Apo-
,, stolum Petrum. Resp. Hoc ipsum in quæ-
,, stione est, an gentili possit esse religiosus,
,, & in veneratione Dei manere? Ego ex ra-
,, tionibus supra allatis id Dei judicio reli-
,, qui; etsi enim verum cultum ignorent,
,, ideo excusandos eos ipse Apostolus ait, quia
,, modus colendi revelatus ipsis non fuit. Illi
,, igitur Deum colunt quantum naturalis ra-
,, tio, & humana infirmitas permittit; imo
,, propter hanc ipsam infirmitatem mediis u-
,, tuntur expiandi peccata, ideoque sacrificia
,, Deo offerunt.

,, Nihil igitur obstat quo minus Cornelius,
,, inter Judæos versatus, veram, & rationi con-
,, venientem ideam de Deo, ejusque attribu-
,, tis habuerit, ac cultum naturali ratione cui-
,, vis hominum cognitum enti perfectissimo
,, exhibuerit, atque ex eo capite æternæ
,, damnationi exemtus fuerit. Sane Actorum
,, scriptor hunc militem Romanum, eoque
,, Gentilem, *pium, religiosumque virum* ap-
,, pellat, *qui perpetuo in veneratione veri Dei*
,, *esset &c.* I 2 Cæ-

„ Cæterum Baronius conjecturatur, hunc „ Cornelium ex nobili Corneliorum gente or-„ tum fuisse, quia ex legione, quæ vocatur „ Italica, esse dicitur. *Act. X.* 2. *Conf. Euseb.* „ *Hist. L.* 2. *c.* 3. *Tesm. b.*

Pii ex gentibus] „ Qui Paulo Thessaloniæ „ prædicanti adjuncti esse dicuntur: Grono-„ vius vertit, *pii nationum de gentibus.* Adeo-„ que pii inter gentes esse possunt, etsi cul-„ tum Judæorum ignorent. *Actor. XVI.* 4. „ Repetendum hic est quod Petrus prædicto „ Cornelio testatus est, in omni gente, qui ti-„ met Deum, & operatur justitiam, acceptum „ ei esse. *Actor. X.* 34.

Leges Adamo & Noæ datas servare tenebantur] „ Quia sunt leges naturæ quibus totum „ humanum genus obligatur, & ubi speciali „ revelatione opus non est, quia ex ratione „ omnibus hominibus insita fluunt. Leges igi-„ tur naturæ non differunt a legibus Adamo „ & Noacho datis: hasque somnium esse Rab-„ binorum alibi diximus; Adamo enim jus „ naturæ sub figura arborom declaratum fuit: „ Noacho præter legem de vitanda idololatria „ quæ itidem naturalis est) alia lex publicata „ non est.

„ *Abstinere ab idolis*] „ Nam colere Deum „ naturæ lex est; cum ergo extranei quoque „ juri naturæ obligentur, ipsi quoque Deum „ colere teneantur, eoque a cultu idolorum „ abstinere.

Et sanguine] Equidem leges cæremoniales ad alias gentes non pertinent, nisi appareat legislatorem Deum eas peregrinis quoque communes esse voluisse. Apparet hoc ex lege de non esu sanguinis, quo primum omnibus Noachidis seu gentibus, deinde per Mosen constanter & mira severitate peregrinis quoque interdixit, atque ut sanguinem animalium, quibus vescentur, in terram velut aquam effunderent, jussit *Lev. c. III. v.* 17. *c. VII. v.* 26. & 27. *c. XVII. v.* 10. *seq. XIX. v.* 26. *Deut c. XII. v.* 16. & 23. *seq. c. XV. v. ult.* At ubi id restringitur ad eos peregrinos qni inter Judæos habitarunt, & ad quorum proinde notitiam lex pervenit: certo indicio alios ex lege non teneri. Quin quod magis mirum est, idem quoque gentibus recens ad Christum conversis in Concilio Apostolorum injunctum fuit. *Act. Cap. XV. v.* 20. & 29. An autem cum omnibus hodie Christianis illa lex ex sacris literis innotuerit, omnes etiam nunc ea teneantur? etsi ratio ejus sibi constare videatur, tamen hac vice suspendere judicium malim. *Vid. Seld. de J. G. L.* 7. *c.* 1.

Apparet ex hac revelatione, sanguinem viventis debuisse esse signum vetiti homicidii; quod etiam a bestiis se vindicatorum, ait Deus. *Gen. IX.* Deus ergo hominis sanguinem sacrum & inviolabilem, ipsumque sanguinem brutorum quasi sacramentum hujos prohibitionis statuit, Sanguinem non edetis, ait, quia requiram sanguinem vestrum de manu brutorum. *Gen. IX. v.* 4. & 5.

Hoc a natura sciri nequit; non enim sequitur, hominum sanguis non debet effundi, ergo nec brutorum edi; ille vindicari debet a quovis homine & bruto, ergo abstinendum quoque a sanguine bruti. Signum ergo hoc ab instituto est: unde etiam ratio prohibitionis cessat in sanguine mortuorum, quia signum ibi cessat; homo enim mortuus non occiditur, sed vivus: unde morticinia & suffocata ab extraneis comedi possunt.

Additio.

„ Equidem nova hæc & ingeniosa est expli-„ catio B. Parentis, quod scil Deus lege hac „ revelata constituerit sanguinem brutorum „ quasi sacramentum sanguinis homani, atque „ hinc ejus, dum vivit, esu abstinendum. Hoc „ autem signum non a natura, sed ex instituto „ esse, ait, indeque neminem ei obligari nisi cui „ id revelatum sit, uti fuit Proselytis tam ju-„ stitiæ quam domicilii.

„ At hac sententia posita, sequeretur Christia-„ nos quoque huic legi teneri, quia ipsis quo-„ que revelata hæc lex est, quod tamen praxi „ ecclesiarum Christianarum repugnat. Verius „ ergo est, legem illam loqui non de quolibet „ sanguine, sed de sanguine sacrificii, adeo-„ que de esu idoli. Idolum enim ejusque san-„ guis edi non debent, quia comedentes par-„ ticiparent de re, quæ diabolorum est, cum „ quibus nihil commune habere fas est: uti id „ explicat *Paul.* 1. *Cor. X.* 19. *seq.* & *v.* 27. „ & 28 Ideo igitur esus idoli prohibetur, quia „ hic ipse esus cultus non Dei, sed idolorum „ est. *ibid. Cap* 8. *v.* 1. 4. 5. 6. 10. Hoc igitur „ præceptum ipsa lex naturæ est, quæ non tan-„ tum indigenas, sed & exteros, totumque hu-„ manum genus obligat, uti id latius explica-„ vimos *in Dissert. Proœm. III.* § 24. *seq.*

Et aliis, quæ infra suo loco memorabuntur] „ Nimirum leges de homicidio, adulterio, con-„ cubito incestuoso, violenta rapina &c. *Vid.* „ *infra c.* 2. §. 5. *n.* 8. & *Diss. Proœm. III.* „ *Sect.* 1. 2. & 3.

„ *At non item leges proprias Israelitarum*] „ I. e. jus cæremoniale & forense; hoc enim „ obligat tantum quibus publicatum est, at Judæis

,, Judæis tantum publicatum fuisse dictum est. ,, Certissimo indicio observantiam legum ,, Mosaicarum ad salutem non fuisse necessa-,, riam.

Israëlitis non liceret vesci carne bestiæ, quod fato suo periisset] Quemadmodum a jure differt quod honestum & pulchrum est; ita ab injuria quod turpe & sordidum: & quemadmodum a sensuum judicio pendet quid pulchrum sit, ita & e contrario quid sordidum: illud movet sensus ad appetendum, admirandum, honorandum &c. hoc ad refugiendum, spernendum, abominandum. &c. Hujusmodi quæ sunt, non sunt proprie turpia aut moraliter mala; sed vilia tamen & contemta, & non videntur ab initio creationis, & a statu perfecto, sed a natura & rerum corruptione, quam & gentes agnoverunt, seu ab execrationibus illis, quæ revelatæ in sacris sunt, extitisse. Atque hæc referri possunt inter ea quæ levis notæ maculæ dicuntur *in l.* 27. *C. de inoff. test.*

Tale quid est morticinum quod dicitur, & cujusque animalis cadaver. Etsi ergo esus illius jure gentium vetitus non appareat, tamen ipsa humana natura, quæ non est plane effecata, eum sua sponte nauseat ut rem impuram & immundam. Hinc Deus populo suo ideo ejus esum interdixisse dicitur, quia eum sibi sanctum, & mundum esse voluit. *Deut. XIV. v.* 21. *Lev. XVII. v.* 15. *&c. XXII. v.*8. unde tot lavationum ritus. Peregrinos autem non quidem vetuit ea emere, usque vesci; *Deut. d. v.* 14. at immundi tamen & ipsi fuere: *Lev. XVII. v.* 16. unde horum convictu Judæis uti licitum non erat, nisi mundati fuissent. *d. v.* 15. *L.* 7. *v.* 21. *Lev. XXII. v.* 4. *seq.* Similia visa sunt menstrua muliebria &c.

Additio.

,, Populus Judæorum sanctus fuit Deo; ,, *Deut. XIV.* 1. & ideo prohibebatur ne ,, morticinum, rem sordidam, tangat. ,, *ibid. v.* 8 nec comedat, *ibid. v.* 21. Adeo-,, que hæc lex ad jus cæremoniale pertinet.

Nisi quod quibusdam legibus specialiter expressum est, ut incola iis non minus quam indigenæ teneantur] ,, Sed tum ratione inco-,, larum lex illa obligat tanquam jus civile, ,, cui extranei quamdiu in territorio commo-,, rantur omnino subsunt, uti ex juris gen-,, tium principiis id demonstravit *B. Parens* ,, *in Disp. de fund. in territ. jurisd.*

4 *Extraneis etiam*] Legem Mosis, ejusque observantiam ad salutem non fuisse necessariam, Auctor exemplis probat: peregrinis enim licebat in templo adorare, & victimas offerre, quia Deum colere est lex naturæ: at ad reliquos ritus non admittebantur. Sed & porro ait Auctor, prophetas nunquam significasse gentilibus quos instruxerunt, ut Mosis legem susciperent.

In Templo Hierosolymitano liceret Deum adorare] ,, Camerarius Reginæ Candaces ve-,, nerat adorare in Hierusalem, qui erat ,, Æthiops, adeoque gentilis. *Vid. Actor.* ,, *VIII.* 22.

Stantibus tamen in loco peculiari] Vide Josephum, ubi Templi Salomonis historia tractatur.

Additio.

,, Arcebantur extranei a templi ingressu in-,, teriori, exemplo publicani *Luc. c.* 18. ,, *v.* 13. quin nec poterant ritus & cæremo-,, nias judaicas adhibere colendo Deo, sub ,, pœna capitali. *Seld. J. N. L.* 3. *c.* 4. 5. *&* 6.

Neque Elisæus Naamani Syro] ,, Historia ,, Naamani legitur 2. *Reg. V.* 19. de cujus ,, vero sensu vide *Dyk Nosce te ipsum c.* 16. ,, *vid. Term. b.*

Neque Jonas Ninivitis] *Vid. Ion. c. III.*

Neque Daniel Nabuchodonosoro, neque Propheta &c. unquam significarunt] ,, Non ,, omissuri si existimassent alienigenis, si sal-,, vi esse vellent, subeundum fuisse legis ,, Hebraicæ jugum.

Quod de tota lege Mosis dixi] Quærit Auctor, an peregrini e paganismo potuerint salvari observato cultu juris gentium, etsi non circumcisi fuerint? Resp. potuere equidem suo jure legitimo, ut Judæi suo: quia quod hi ultra jus gentium juris habuere, merum jus civile fuit, quod ad gentes & peregrinos nihil pertinebat. 5

Quæ legis quasi introitus erat] ,, Circumci-,, sio enim erat nota characteristica legis Mo-,, saicæ, eaque constituebat fœdus, quod inter ,, Deum & Hebræos intercedebat: *Gen. XVII.* ,, 2. *seq.* a quo proinde excludebantur omnes ,, non circumcisi: neque Judæus esse poterat ,, nisi circumcisus.

Hoc tantum interest, quod lege Mosis Israëlitæ soli teneantur] Nam his solis, non omnibus Abræ posteris leges a Mose datæ sunt.

Circumcisionis autem lege tota Abrahami posteritas] Dissentit *Osiander in not. ad Grot. b.* § *Obs.* 5. qui asserit legem hanc ad solos Israëlitas esse restrictam, quia ipse Deus fatetur fœdus tantum cum Isaaco ictum esse; idque per oppositionem ad Ismaëlem *Gen. XVI.*

19. 20. Resp. lex tamen data est toti domui, & familiæ Abrahami, etsi effectus fœderis non conjunctus fit ubique.

Etsi vero plures gentes circumcisione usæ sint, non tamen inde efficitur jus gentium secundarium, quia non a gentibus est introductum ob communem usum vel mutua commercia, sed ex causa particulari familiæ, adeoque jus soli isti familiæ cohæret; & licet illa familia in plures gentes disfefferit, est tamen merum jus familiæ, quod in unaquaque gente obtinet, tamquam parte illius familiæ.

Additio.

„ Ad dubium Oliandri tollendum addi potest, effectus quosdam illius fœderis etiam „ ad Ismaelis posteros pertinuisse, *Gen. XXI.* „ *v.* 13. 18.

„ Cæterum lex circumcisionis ideo non potest ad jus gentium secundarium referri, „ quia *jus gentium voluntarium* non existit, & „ supra jam dictum est quædam apud plu„ res gentes observari, tum ex causa fortuita, „ tum ad imitationem aliorum, tum ob utili„ tatem cuique civitati propriam: Atque ad „ ultimum caput referendus est circumcisionis „ usus, qui inter quasdam gentes ob præputii „ magnitudinem necessarius est; adeo ut „ & fœminæ quoque ei sese submittere de„ beant, ne ob labiorum exuberantiam im„ pediatur procreatio. Conf. *Euthymium Mo*„ *nachum in suis Mahometanicis.* Cæterum „ ad salutem eam non esse necessariam, vel „ exinde patet, quia solis Hebræis, non au„ tem omnibus Abræ posteris leges a Moise „ datæ sunt. Hinc quoque in prima Synodo „ Apostolorum diserte statutum fuit, circum„ cisionem non esse necessitatis. *Act. XV.* „ *v.* 1. *V.* 24. *seq.*

Unde Idumæos a Judæis coactos] „ Cum „ subegerat Hyrcanus Idumæos, edixit man„ suros illos in patria, si circumcidi, & le„ gibus Judaicis uti vellent. Illi amore pa„ triæ ducti, & circumcisionem, & reliqua jux„ ta judaicos ritus vivendi formulam admise„ runt: Atque eo tempore eis contigit ut dein„ ceps Judæi essent *Joseph. Antiq. Lib.* 13. „ *c.* 17.

Et Græcorum] „ Eos enim coactos esse in „ Judaismum transire, diserte ait Ammonius in „ libro *de diff. verb.* Unde Straboni & Stepha„ no inter Judæos censiti Idumæi. *Vide Sel.* „ *de J. N. L.* 2 *c.* 2. *in f.*

Herodotus] „ Hist. L. 2. ubi de Colchis & „ Æthiopibus id testatur. *Adde Diod. Sic. L.* 2.

Strabo] „ Idem de Ægyptiis asserit *Lib.* „ 17. de Troglodytis Vide *Diod. Sic. L.* 4. „ *c.* 3. de Lydis *Martial. L.* 6. *ep.* 39. de „ circumcisione variarum gentium vide *Cunæ.* „ *de rep. Hebr L.* 3. *c.* 5. De Mahumetanis „ res nota est.

In aliis omnibus] „ Extra posteritatem 6 „ Abrahami.

Locum habebat Pauli illud &c.] Adeoque in his sufficit, ut jura naturæ peragant: nec circumcisio ibi necessaria est.

Id est, moribus ex primævo fonte mananti bus] „ Uti de Scythis refert Justinus *l.* 2. *c* 2. „ *justitiam gentis ingeniis cultam, non legibus.* Ubi „ notandum est, Grotio fontem primævum „ esse convenientiam cum appetitu Societatis „ humanæ, vel cum humana natura. *Proleg.* „ §. 7. §. 8. §. 9. Nobis vero fons primævus „ est voluntas Dei per rationem declarata hu„ mano generi, ut jus suum cuique tribuant. „ *Vid. dict.* §. 8. & de hac naturæ lege loqui„ tur Apostolus.

Nisi quis malit illud natura referre ad præcedentia] „ Quasi Apostolus innuat, gentes „ legem Moysis servare per supernaturalem „ quandam omnibus hominibus communem „ gratiam, cum Judæi eam servent ex publi„ catione & instituto: quod recte rejicit Olian„ der *in not. b.* opponitur enim ibi diserte lex „ quæ scripta est, legi quæ ex sola ratione „ innotescit.

Quibus statim natis lex instillabatur] „ Per „ præcepta parentum & magistrorum.

Ut qui ostendant ipsum opus legis mentibus inscriptum] „ Adeoque qui præcepta legis „ Mosaicæ peragunt, quatenus ex ratione „ percipi possunt.

Observet mandatum legis] Quatenus scilicet ex ratione cognosci potest: adeoque quatenus lex est moralis.

Nonne præputium illius pro circumcisione reputabitur] , I. e. nonne æque justus erit „ ac Judæus.

Etiam citra circumcisionem Deum recte coli. &c.] , Gronovius hic notat, eodem „ Josephi loco *alium Judæum, Eleazarum,* „ *monuisse regem, grandem injuriam Deo &* „ *legi fieri, & magnam esse impietatem, quod* „ *agnita veritate non circumcideretur; &* „ *huic paruisse Izaten, atque hinc in omni* „ *vita, Deo propitio ac vindice, felicem &* „ *magnum fuisse.* Verum hæc non pugnant: „ Nam si Izates juxta instituta Judæorum vi„ xisset, verum Deum agnovisset, & cultum „ Idolorum abolevisset, salvus fieri ex jure „ naturæ

„ naturæ potuisset, uti omnes extranei apud „ Judæos Deum adorantes: At non fuisset „ Judæus, adeoque nec commoda fœderis ad „ eum pertinuissent. Cum igitur Izati inten- „ tio fuerit ad religionem judaicam transire, „ *Joseph. antiq. L.* 20 *c.* 2. merito Eleazar „ sustinebat eum Judæum non esse, adeo- „ que regem nec ad singularia præmia, sive „ temporalia sive spiritualia, adspirare posse, „ nisi ritibus judaicis, quo circumcisio per- „ tinebat, se subjecerit, quod in sequenti- „ bus optime explicat Auctor.

Et per circumcisionem legi se obligarunt] „ Circumcisionem enim legis quasi interitum „ fuisse dixit *sup. n.* 5. idque fecerunt par- „ tim ut jus civitatis adipiscerentur; uti „ enim nemo civis Romanus fit, nisi Qui- „ ritum juri se submittat, ita nemo civis Ju- „ dæorum fieri poterat, nisi ritus eorum „ adoptasset.

Nam Proselyti] De his egimus *supra n.* 5.

Pari jure erant cum Israelitis] „ *Proselytus* ergo *justitiæ* erat, qui, præter verum „ cultum, ritus quoque & cæremonias judai- „ cas complectebatur: cujus tres sunt notæ, „ circumcisio, baptismus, & oblatio. *Seld.* „ *de success. ad leg. Hebr. c.* 26. *Crocius in* „ *obed. n.* 5. *Proselytus domicilii* autem fuit, „ qui observabat præcepta Noachica, seu „ jus naturæ; adeoque ad ritus & cæremo- „ nias Judæorum non obligabatur. *R. Moses* „ *in Iad chazecha bilot Ijan. c.* 14. hoc „ modo id explicat: *qui in se suscipit non* „ *colere idololatriam, & tenere præcepta reliqua mandata posteris Noæ, quique nec* „ *circumcisus, nec baptizatus est, ecce hunc* „ *susceperunt ut quendam a piis mundi.* Dif- „ ferentiam tamen aliqualem adhuc mansisse „ vidimus *supra n.* 3.

Quæ non communes humano generi] „ Nam „ horum merita non ex singulari pacto, sed „ ex ratione naturali, quæ in perfectione di- „ vina fundatur, æstimantur.

Sed Hebræo populo erant peculiares] „ Deus „ enim non tantum æterna præmia longe ma- „ jora Judæis promisit, sed & temporariam „ felicitatem, cujus arbitrium penes Deum, „ citra hoc pactum, adeo esse alibi diximus, „ ut citra imperfectionis notam cuique omi- „ num bona auferre, cruciatus impone- „ re, omnisque generis mala ipsis inferre „ possit. *Vid. supra* . 10. *n.* 2. At hoc arbi „ trium Deus in favorem Judæorum remisit, „ sub conditione si leges divinas observave- „ rint.

Posterioribus seculis accessisse etiam in nonnullis pravam opinionem] „ Quæstionem, an „ gentilis extra Judaismum vel Christianismum „ salvari possit, supra jam explicavi, to- „ tamque rem judicio divino reliqui. Ipse „ Gronovius, qui pro negativa pugnat, „ Christiane tandem & pie addit: *Nos tamen* „ *ex durissimis non sumus, nec misericordiam* „ *Dei circumscribimus, & quid de bonis ac* „ *honestis viris in paganismo statuerit, arcano* „ *illius & adorando judicio relinquimus.*

Quæ lex est proprie] „ I. e. quatenus solis 7 „ Judæis publicata est: nam etsi contineantur sub illa lege jura naturæ, ea tamen „ non obligant gentiles vi legis publicatæ, „ sed vi voluntatis divinæ per rationem decla- „ ratæ. *Vid.* §. 16. *n.* 1.

Ex voluntate legem ferentis] „ Lex enim „ est quod superior voluit.

Ut alii quam Israelitæ ista lege tenerentur] „ Probavit id Auctor *supra n.* 1. jus enim fo- „ rense cum republica desiit; jus cæremoniale „ autem adventu & morte Servatoris, qui „ est complementum typi & rituum.

Non igitur, nos quod attinet, probanda est ulla legis abrogatio] „ Cum enim negemus „ legem Mosis unquam gentibus latam esse, „ frustra de probatione abrogationis quæritur.

Nam nec abrogari potest] „ Privatio enim „ supponit habitum.

Quoad ritualia quidem statim postquam lex Evangelii cœpit promulgari] „ Hoc generale „ nimis est: dicendum est desiisse morte Chri- „ sti; ita enim vaticinium Danielis nos docet, „ a die edicti de restauranda urbe usque ad „ Christum 60. septimanas in ercedere, „ *Dan. IX. v.* 25. iis elapsis finem acceptu- „ rum peccatum, deletum iri iniquitatem, „ & impletum iri visionem & prophetiam. „ *ibid. v.* 24. At finis illarum septuaginta heb- „ domedum incidit in diem mortis Servatoris, „ ut alibi ex principiis chronologicis proba- „ vimus.

Quod Apostolorum principi clare fuit revelatum] „ Deus enim mortuo Servatore jussit „ Petrum manducare quadrupedia, serpen- „ tes, &c. Judæis olim immunda: addens „ rationem, non esse communia quæ Deus „ purificavit. *Act. X.* 13. Exinde ergo appa- „ ret legem cæremonialem desiisse.

„ *Postquam populus ille per excidium urbis* „ *populus esse desiit*], Civitate enim sublata „ omne jus tollitur, quod ei inhæret; & „ frustra de jure forensi quæritur, ubi popu- „ lus non est qui eo utatur; factum autem id „ est

„ est sub Tito. *Cuna. de republ. Hebraor.* „ *L.* 1. *c.* 7.

8 *Ut Mosis lege non teneremur*] „ Utpote cui „ nunquam obligati fuimus, & quæ diu de„ siit. *Vid. n. praced.*

Spem tantum satis obscuram in Dei bonitate positam habere poteramus] „ Nullum enim „ fœdus cum Deo nobis fuit, nulla promissio. „ Ratio, cui homines relicti erant, non suf„ ficiebat (ob corruptionem humanæ naturæ) „ ad implendas naturæ leges, media igitur „ expiationis quæsivere homines; at verum „ & unicum, ac sufficiens medium ignorabant: „ unde sæpius illa ipsa media peccata auge„ bant. Tristis ergo satis erat conditio genti„ lium.

Nunc differto fœdere fulciamur] „ Servator „ enim eadem præmia, quæ olim solis Ju„ dæis propria erant, omnibus in eum creden„ tibus promittit.

Utque in unam Ecclesiam coalescere possimus, sublata ipsorum lege] „ Si enim lex Judæo„ rum adhuc subsisteret, hi nunquam cum „ Christianis in unam Ecclesiam transire pos„ sent: at sublata lege, etiam cæremoniali, „ nullum amplius superest impedimentum.

A D §. XVII.

AUCTOR hactenus solide admodum probavit leges Mosis, etiam quæ typum continent, non obligare nec gentiles, nec hodie Christianos. Triplicem tamen ejus legis esse usum docet; 1. quod omnia quæ lege illa præcipiuntur, non contrarientur juri naturæ. 2. Quod similes tuto possint statui leges. 3. Quod inde ea quæ virtutis & perfectionis sunt, hauriri possint.

2 *Cum ergo directam obligationem lex per Mosen data in nos inducere non possit*] Quia solis Judæis publicata fuit, adeoque cum earum republica desiit.

Ecquem alium usum tum in hoc de jure belli &c.] Ita enim ea quæ Deus Judæis in gerendis bellis permisit, semper licite etiam a Christianis fiunt, nec censeri possunt esse contraria juri naturæ.

Tum in similibus aliis] Ut in materia usurarum: *Vid. l.* 2. *c.* 12 §. 20. pœnarum capitalium: *L.* 1. *c.* 2. & 3. *n.* 6. *seq.* &c.

Id enim scire ad multa refert] „ Nimirum „ 1. an id quod ex lege præcipitur sit contra „ jus naturæ? *Vid* §. *h.* 12. *n.* 2. 2. An ci„ vitati nunc leges ferre liceat ejus sensus, cu„ jus sunt leges per Mosen datæ? *h.* §. *n.* 3. „ 3. An virtutes a Mose præceptæ a Servatore „ majori gradu præcipiantur? *h. n.*4.

Non esse contra jus natura] Deus enim Auctor est utriusque juris, is autem contraria velle nequit.

Sit perpetuum ac immutabile] „ Equidem „ verum hoc est, at non ex ratione quam Au„ ctor allegavit *sup.* §. 10. quasi juri naturæ in„ trinsece insit turpitudo vel bonitas, quæ in „ convenientia cum natura sociali & rationali „ consistat: sed quia Deus quod semel voluit „ nolle amplius non potest.

Non potuit a Deo, qui injustus nunquam est, quicquam adversum id jus pracipi] Hæc „ ratio supponit aliquid justum natura esse an„ tecedenter ad Deum, adeoque ideo Deum „ aliquid præcipere, quia per se justum est: „ Nam hinc concludit, Deum quod per se in„ justum est admittere non posse. At *d.* §. 10. „ jam probavi, nihil Deum velle quia justum „ est, sed ideo justum esse quia Deus voluit: „ convenientiam autem illam cum natura so„ ciali fabulam esse, & naturam rationalem, „ eo quo Auctor eam accipit sensu, ad juris „ species plane non pertinere. *Vid. proleg.* „ §. 9. & *L.* 1. *c.* 1. §. 11.

Immaculata, & recta] „ Quia & jura natu„ ræ continet.

Sancta, justa, bona] „ Nam Deum aucto„ rem habet.

De praceptis] „ Adeoque quatenus obli„ gatio inde oritur, id est, quatenus neces„ sario aliquid omitti, vel necessario fieri debet.

Nam de permissis distinctius agendum] „ In „ his enim obvenire, ait, ut lege Judaica quan„ doque aliquid permittatur quod per se ju„ stum non est, sed saltem impunitatem habet.

Permissio enim qua lege fit] „ Si scil. ali„ quid permittitur beneficio legis, relaxando „ legem. Vid. infra *L.* 2. *c.* 2. §. 23.

Nam qua nudi est facti, & impedimenti remotionem significat, huc non pertinet] „ Id est „ si Deus non approbat, sed non impedit, etsi „ impedire possit: uti dum permittit actus vi„ tiosos ab hominibus vitiosis committi. Hæc „ permissio huc non pertinet, quia nudi facti „ est. & significat saltem Deum non voluisse „ impedire, non autem approbasse: uti Au„ ctor id explicat *L.* 1. *c.* 2. §. 7. *n.* 3.

Aut plena est, qua jus dat ad aliquid omnino licite agendum] „ In qua permissione pro„ inde nihil est quod cum naturæ jure pugnat.

Aut minor pœna, qua tantum impunitatem dat apud homines] „ Quo refert permissionem „ legis dimittendi uxorem, ob qualemcunque „ offen-

„ offensam: item permissionem sumendi vin„ dictam ab eo qui læsit *l.* 1. *c.* 2. §. 7. *n.* 8. „ Qualia plurima jure gentium voluntario per„ mitti ait. *Vid. Diss. Proœm. IV.* §. 65. *seq.*

Et jus ne quis alius impedire licite possit] „ Quia lex impunitatem dat, etsi res per se „ justa non sit.

Ex prioris generis permissione] „ Ubi con„ ceditur jus ad aliquid licite agendum.

Non minus, quam ex præcepto] „ Nam „ quod in lege Hebræa præcipitur non esse „ contra jus naturæ, docuit *supra n.* 2.

De quo lex agit] Adeoque permissio est actio legis, cum tamen contrarium asserit *sup.* §. 9.

Contra jus naturæ non esse], „ Si enim per„ missio legis jus dat ad aliquid *licite* agendum, „ supponitur ratione naturali nihil iniqui sub„ esse, alias non *licite* ageretur: Adeoque „ actus ita permissi liciti sunt, non quia lege „ Mosis permittuntur, sed quia liciti sunt ip„ so jure naturæ. Neque ullum dari poterit „ exemplum actus, qui lege Mosis jus det ad „ *licite* agendum: & qui non ante illam legem „ jure naturæ permissus fuerit.

Aliter se res habet], „ Quando Deus Hebræis „ aliquid permittit minus plene, ita ut saltem „ impunitatem det, & jus ne alius impedire „ possit; hoc casu Auctor ait, id quod lex „ agit posse contrariari juri naturæ: Atque huc „ refert permissionem legis Mosaicæ de dimit„ tenda uxore, & jus ultionem exigendi a læ„ dente in judicio. *L.* 1. *c.* 2. §. 7. *n.* 8.

„ Equidem male Auctor huc refert exem„ pla allegata, quia permissio de dimittenda „ uxore non demum ex lege Hebræa oritur, „ sed ab ipsa natura: uti plenius demonstrabi„ mus cit. loco. Jus autem ultionem exigendi „ privata auctoritate nunquam jure naturæ „ permissum fuit; uti probavimus *in Dissert.* „ *Proœm. VIII.* §. 22. *seq. Diss. XII.* 610. „ *seq.* Cæterum an, & quatenus Deus permit„ tendo derogare possit juri naturæ, in Disser„ tatione proœmiali I. §. 59. *seq.* & *supra* „ §. 10. *n.* 5. latius examinavimus.

Sed raro locum hac habet collectio], „ Quod „ scil. permissio legis sit minus plena, & repu„ gnet juri naturæ: præsumtionem enim po„ tius in contrarium esse tradit.

Quia cum permittentia verba sint ambigua, magis ex jure naturæ interpretari nos convenit utrius generis sit permissio], „ Sensus est: quod „ Lex Mosis, si quid pe mittit, non facile vi„ deatur contra naturæ legem permittere, „ adeoque cum verba permittentia sint ambi„ gua, consilium dat, ut ex ipso potius jure „ naturæ interpretatio sumatur an actus ali„ quis sit plene licitus, an saltem impunitus.

„ Cæterum, an aliquid contra legem natu„ ræ a Deo permitti possit, vel permissum ju„ re Hebræo sit, ex allegata distinctione inter „ permissionem plenam, & minus plenam, nulla „ ratione decidi potest: Fontes decisionis ex„ hibuimus in *Diss. Proœm. I.* §. 59. *seq.*

3 *Licere nunc his qui imperium inter Christianos obtinent, leges ferre ejus censūs*], „ Melior „ enim legum norma dari nequit, quam qua „ ipse Deus, Auctor legum, usus est.

Quarum tota substantia ad tempus Christi exspectati, & Evangelii nondum revelati pertineat], „ Princeps igitur Christianus non po„ test leges ferre quæ respiciunt futurum me„ diatorem, quia nobis de vero ejus adventu „ constat: Hinc legem statuere non potest de „ fratris vidua ducenda, etsi Moses talem le„ gem tulerit: quia data fuit Judæis, ne exci„ derent spe suscipiendi Messiam ex sua sobo„ le; hæc ratio adventu Christi cessat.

Aut nisi Christus ipse contrarium, aut in genere, aut in specie constituerit], „ Sæpius di„ ctum jam est Christum nullas leges consti„ tuisse, sed statutas saltem Judæis inculcas„ se: Adeoque in foro soli, de quo solo hic „ quæritur, Princeps statuere quædam po„ test, etsi cum doctrina Servatoris non con„ veniant. Sic v. g. non punitur adulterium „ quod in sola concupiscentia consistit, etsi „ Servator illud ethico sensu pro adulterio ha„ beat: sic leges naturæ & civiles permittunt, „ jus suum persequi in judicio solius vindictæ „ causa, quod pugnat cum præceptis Evangelii.

His tribus causis demtis], „ Utpote ex qui„ bus juxta hypothesin Auctoris non licet „ Principi Christiano leges ferre ejus sensus, „ cujus sunt leges per Mosen datæ.

Cur, quod olim Mosis lege fuit constitutum, nunc sit extra ea quæ licent], „ Quia, uti di„ ctum est, non possunt falli Principes qui „ imitantur leges a Deo approbatas.

4 *Quicquid ad eas virtutes pertinent, quas Christus a suis discipulis exigit, lege Mosis præceptum est*] Auctor hic duas confundit disciplinas, jus & virtutem, sive jurisprudentiam & Ethicam: Moses nullas virtutes præcepit, sed jura constituit. E contrario divinus Servator nulla jura constituit, sed virtutum regulas inculcavit.

Unde duo sequuntur: 1. Jura quæ ex præceptis Mosis a Servatore allegantur, non novam esse legem, sed jus civile Hebræorum: 2. præcepta, quæ præterea Servator de suo addit, non esse leges, sed præcepta seu regulas virtutis:

virtutis: Neque Christus illa inculcat tanquam leges, neque inde necessitas, aut obligatio oritur.

Id nunc etiam, si non amplius, a Christianis praestandum] „ Grotius refert *legem Evangelii* inter jura divina universalia, eamque „ omnes homines obligare, ait, quibus reve„ lata est: quod systema late examinavimus in „ *Dissert. Proœm. III.* §. 39. *seq.* Inter alios „ effectus hujus juris hunc quoque esse, ait, „ *quod virtutes lege Mosis praeceptas, & commendatas, majori gradu exigat. dict. Diss.* „ §. 44. *n.* 5. quod refutavimus *ibid.* §. 46. „ *n.* 2.

„ Caeterum saepius jam dictum est, Grotium „ non confundere disciplinas juris, & virtutis, „ sed eas curate distinguere, atque vere eum „ cum principiis B. Parentis convenire. *Vid.* „ *Diss. Proœm. II.* §. 31. *seq.*

Quod, quae virtutes a Christianis exiguntur, ut humilitas, patientia, dilectio &c.] „ Chri„ stiani praecepta Christi sequi tenentur, non „ tanquam praecepta legislatoris, *dict. Disp.* „ *III.* §. 45; sed tanquam praecepta naturae „ quae obligant homines intuitu Dei: *ibid.* §. „ *f. n.* 11. & quae in foro Soli impune quidem „ negliguntur, sed in foro Poli omnino poenis „ subjacent.

Quam statu Legis Hebraicae exigebantur] „ Moses suis legibus neque humilitatem, ne„ que patientiam, neque dilectionem, quate„ nus in puritate animi consistunt, praecipit, „ nec hactenus eas virtutes legibus poenalibus „ munire vel potuit, vel voluit. *Vid. Diss.* „ *Proœm. III.* §. 44. *n.* 5. & §. 46. *n.* 2.

Quia etiam promissiones coelestes in Evangelio multo clarius proponuntur] In genere juris perfectissima fuit lex Hebraeorum: at in genere morum non sufficiebat lex, neque enim mores sunt objectum legis.

Hunc autem defectum Servator supplevit, & perfectionum doctrinam, quam Pharisaei non negligebant tantum, sed & inutilem ad acquirenda praemia Judaeis promissa putabant, Judaeis inculcavit: Atque hoc apparet ex perpetua oppositione legum Mosis, suaeque doctrinae; ubi non improbat jura, sed, ad perfectionem eam non sufficere, ait: Angusta nimis est innocentia juxta legem bonum esse, latius officiorum regulae patent.

Additio.

„ In *Dissertatione proœmiali III.* §. *pen.* & „ *ult.* auctoritatem praeceptorum Servatoris „ explicavimus; eumque interpretem agere „ legum Mosaicarum probavimus: occasio„ nem simul exposuimus, quae Servatori „ ansam dedit Judaeos docendi; ipsi enim „ opera legis faciebant, parum de perfectio„ num regulis, de mentis puritate, & de „ pia intentione solliciti. Putabant enim, „ ad salutem sufficere juxta verba legis bo„ num esse. Hunc abusum damnat Servator, „ hunc errorem manifestat, & praeter ea „ quae legis sunt, etiam virtutis exercitium „ ad salutem necessarium esse tradit, inde„ que perfectionum regulas Judaeis explicat, „ & inculcat, quae praecipua juris naturalis „ pars sunt, & officia hominum erga Deum „ continent. *d.* §. *ult. n.* 11.

Hinc lex vetus comparatione Evangelii dicitur fuisse nec perfecta] „ Resp. Apostolus lo„ quitur de lege caeremoniali, typus enim „ imperfectus fuit. *Vid. Hebr. VII. v.* 11. „ 12. 15. 16. 17. 18. & 19. Atque in „ tantum melioris testamenti sponsor dicitur „ esse Christus, *ibid. v.* 22. & *v.* 27. & 28. „ & de typis in specie id explicat Apostolus „ *VIII. v.* 4. 5. 6. & 7. Caeterum dictum „ jam est, veterem legem quoad capita juris „ fuisse perfectissimam: virtutum enim dis„ ciplina ad legem non pertinebat, sed Pro„ phetarum id officium erat, admodum „ neglectum tempore Servatoris.

Nec ἄμεμπτος] „ I. e. inculpata.

Legis finis dicitur Christus] „ Verum hoc „ est de lege caeremoniali; nam legem fo„ rensem durasse etiam post Christum usque „ ad excidium urbis, ipse Auctor §. *praec. in* „ *fine* fatetur. Tota autem illa lex caeremo„ nialis in operibus consistit, in sacrificiis, „ in diebus festis, in comestione rerum „ mundarum. His omnibus finem fecit „ Servator, & hinc optime Apostolus in „ Epistola ad Romanos, inprimis in *c. IX.* „ & *c. X.* docet, justitiam quae ex operibus „ est nullam esse, typo jam cessante, & so„ lam justitiam, quae ex fide in Christum „ oritur, justificare. *d. c.* 10. *v.* 4. 5. & 6.

Lex autem manuductrix ad Christum] „ Hoc verum est de lege caeremoniali, non „ de reliquis.

Sic lex vetus de sabbatho, & altera de decimis monstrant Christianos obligari] Quod ad priorem attinet, certum est legem *de sanctificando die septimo* ipsi Adamo generis human parenti, non solis Judaeis, datam, adeoque omnibus manifestatam esse. Certum porro est, nullo naturae opere perpetuo cognosc peculiaris septimi diei prae caeteris conditu nem: neque, cognito etiam Creatorem sex diebus

diebus finivisse creationis opus, inde constaret voluisse septimum peculiariter esse sanctum, sed & hoc ab expressa revelatione est, *Gen. II. v.* 3. ubi hoc specialiter additur. Hæc igitur lex est omnibus lata, & causa ejus hominum communis est; at eos tantum obligat ad quos revelatio manavit, & quatenus manavit. Obligantur igitur populi Christiani hac lege, quæ cum sacris literis hodie ipsis vulgata est; sed hactenus saltem, ut post sex dies operarum septimus Deo consecretur, non autem ut dies qui dicitur Saturni aut Sabbati; quasi iste sit ipse dies septimus orbis conditi: neque enim id revelatum est, neque ea mens legis esse potuit, quia e contrario certum utique est ne eundem quidem ubique terrarum simul diem, sed eodem tempore alibi diem esse, alibi noctem. Quin compertum hodie est in occasum profectis, & circumnavigato orbe reversis, integrum diem excidisse. Indeque accidit, cum in littoribus maris Tartarici & vicinis insulis, quasi in confinio ortus & occasus, & Hispani & Portugalli loca teneant, ad quæ illi in occasum, hi in ortum tendendo navigent; ut hodienum idem Hispanis sit Solis, qui Portugallis est Saturni dies. *Becm. hist. univ. c.* 1. §. 9. Quin nec id quidem definiri potest, an dies Saturni sit idem ipse dies, qui orbe condito septimus fuit; & a tanto intervallo dierum computus nunquam erraverit, aut fefellerit, aut nullam variationem passus fuerit; præsertim ex eo, quod sub Josua contigit, *Josu. X. v.* 13. *Eccles. XLVI. v.* 36. & sub Ezechia *II. Reg. XX. v.* 9. & 10. *Esai. XXXVIII. v.* 8. Satisfactum igitur legi, si exactis sex diebus profestis septimus sit festus, & Deo vacet. *Vid. Prodr. Jur. Gent. Ex.* 2. §. 4. & 44. At *posterior* lex revelata, *de decimis solvendis*, ad alios populos non pertinet; quia nullibi in alios lata, aut ad peregrinos extensa, sed soli populo Judaico, seu Israëlitico data fuit. *Vid. Prodr. d. l.* §. 46.

Videtur igitur Auctor hic indulgere Gallis pontificiis, qui decimas esse juris naturalis dicunt; cum tamen jus decimarum apud ipsos Judæos non nisi tanquam jus civile obtinuerit. Sane nulla ratio naturalis, nec ullum factum perpetuum naturæ exstat, ex quo necessitas decimarum inferri possit. Quin decimæ sunt numeri, qui ex instituto hominum, adeoque juris positivi sunt. *Vid. J. publ. nostrum c.* 23. §. 55.

Neque *obstat*, jus decimarum apud plures gentes in usu esse. Resp. Mos hic non potest esse ex jure naturali, uti jam vidimus: neque ex jure gentium voluntario, quia cessat communis necessitas, vel usus exigentia: sed casu id contingere potest, vel ad imitationem, ut in testamentus &c. Unum enim illustre exemplum sufficit aliquando ad inducendam consuetudinem apud plures gentes: Ita enim Semiramidis regnum causam dedit successioni fœminarum in Oriente. Ita ex facto Abrahami, cujus nomen in Oriente inter gentiles etiam celebratur, mos decimas solvendi ortus esse potest.

Neque porro *obstat*, quod Abraham, pater credentium, decimas solverit Melchisedecho Sacerdoti. Resp. is citra ullam naturæ legem ex sola pietate, adeoque ex liberrima voluntate decimas solvit, neque ullibi legimus Melchisedechum eas tanquam debitum postulasse.

Additio.

Lex Sabbati est lex mere civilis, quæ solos Judæos obligabat, uti plenius demonstravimus *supra* §. 15. *n.* 2. & *Diss. Proœm. III.* §. 46. Sed & legem de *decimis* esse mere positivam probavimus *in dict. Diss. Proœm. III.* §. 46. simulque rationem dedimus, cur apud Judæos Levitis naturali quoque ratione solvi debuerint.

CAPUT II.

An bellare unquam justum sit.

VIsis + Juris fontibus, + ad primam ac generalissimam veniamus quæstionem, quæ hæc est, + an bellum aliquod justum sit, + sive, an bellare unquam liceat.

I. 1. Hæc + autem ipsa quæstio, + ut & aliæ quæ deinceps sequentur, + ad jus naturæ primum exigenda est. M. Tullius [1] Cicero + tum tertio de Finibus, + tum aliis in locis, ex Stoïcorum libris erudite differit, esse quædam [2] + prima naturæ, Græcis τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν, quædam consequentia, + sed quæ illis primis præferenda sint. Prima naturæ vocat, + quod simulatque natum est animal, [3] ipsum sibi conciliatur, + & commendatur ad se conservandum, + atque ad suum statum, + & ad ea quæ conservantia sunt ejus status, diligenda: + alienatur autem ab interitu, iisque rebus, quæ interitum videantur afferre. + Hinc etiam, ait, fieri, ut nemo sit, quin cum utrumvis liceat, aptas malit, & integras omnes partes corporis, quam easdem usu imminutas, aut detortas habere: + primumque esse officium, ut se quis conservet in naturæ statu, + deinceps ut ea teneat, quæ secundum naturam sint, + pellatque contraria.

Gell. XII. c. V.

2. + At [a] post hæc cognita sequi [4] notionem convenientiæ rerum cum ipsa ratione

GROTII NOTÆ.

a *Post hæc cognita sequi notionem convenientiæ rerum cum ipsa ratione*] *Seneca* epistola CXXIV: *quemadmodum omnis natura bonum suum nisi consummata non profert, ita hominis bonum non est in homine, nisi cum in illo ratio perfecta est.*

GRONOVII NOTÆ.

1 *Cicero tertio de Finibus*] c. 5.

2 *Prima naturæ*] Documenta, monita.

3 *Ipsum sibi conciliatur*] Amor & studium conservandi sui. Quod ipsum sese amat, sibi placet, curam sumit suæ salutis; alienatur autem, & refugit perniciem, & quæ eo ducunt. *Seneca* ep. 121. *Primum sibi ipsi conciliatur animal. Nullum animal ad vitam prodit sine metu mortis. Simul enim conciliatur saluti suæ quidque, & quæ juvant, illa petit, læsura formidat.*

4 *Notionem convenientiæ*] Intelligentiam ordinis, concordiæ, decoris rerum agendarum. *Gellius* vocat utendi consilii reputationem, & honestatis, utilitatisque veræ contemplationem; subtilioremque explorationem, & commodorum delectum.

GRO-

ratione, quæ corpore est potior; + atque eam [5] convenientiam, [6] + in qua honestum sit propositum, pluris faciendam, quam ad quæ sola primum animi appetitio ferebatur; quia prima naturæ [7] commendent nos quidem rectæ rationi, [b] sed + ipsa recta ratio carior nobis esse debeat quam illa sint à quibus ad hanc venerimus. + Hæc cum vera sint, & ab omnibus, qui judicio sano sunt prædití, facile sine alia demonstratione assensum impetrent; sequitur in examinando jure naturæ primum videndum + quid illis naturæ initiis congruat, + deinde veniendum ad illud, + quod quanquam post oritur, + dignius tamen est; + neque sumendum tantum, si detur, sed omni modo expetendum.

3. Hoc + ipsum vero, quod honestum dicimus, + pro materiæ diversitate, + modo (ut ita dicam) [8] in puncto consistit, ut si vel minimum inde abeas, [9] ad vitium deflectas; + modo liberius habet spatium, ita ut & fieri laudabiliter, (aa) & sine turpitudine omitti, aut aliter fieri possit, + ferme quomodo ab hoc esse ad hoc non esse statim fit transitus; at inter aliter adversa, ut album & nigrum, reperire est aliquid interpositum, + sive mixtum, sive [10] + reductum utrinque. + Et in hoc posteriori genere + maxime occupari solent leges + tum divinæ, + tum humanæ, (bb) id agendo, + ut, quod per se laudabile tantum erat, [11] etiam deberi incipiat. [12] Supra [a] autem diximus, de jure naturæ cum quæritur, hoc quæri, + an fieri aliquid possit non injuste: injustum autem id demum intelligi [13] quod necessariam + cum natura rationali, + ac sociali habet repugnantiam. a *L.* I. *c.* I. §. 3. & §. 10. *n.* 3.

4. [14] Inter + prima naturæ + nihil est quod bello repugnet, imo omnia potius ei favent. + Nam & finis belli, + vitæ membrorumque conservatio, + & rerum

GROTII.

b *Sed ipsa recta ratio carior nobis esse debeat, quam illa sint à quibus ad hanc venerimus*] *Seneca* epistola LXXVI: *Id in quoque optimum est, cui nascitur, quo censetur; in homine optimum quid est? Ratio.* Vide & epistolam CXXI. & CXXIV. *Juvenalis* Satyra XV:

melius nos
Zenonis præcepta movent: neque enim omnia, quædam
Pro vita facienda monent.

(Vers. 106, *& seqq.*)

GRONOVII.

5 *Convenientiam, in qua*] Utpote in qua.

6 *In qua honestum*] *Cicero* c. 6. *In primis illis naturæ conciliationibus non inest honesta actio: consequens est, & post oritur.*

7 *Commendent*] Ab illis ad hanc proficiscimur. *Cic.* cap. 7. eadem phrasi utitur.

8 *In puncto consistit*] Stricte, ac præcise accipiendum est.

9 *Ad vitium deflectas*] Ubi quicquid remittas, summa turpitudo sequitur: ut deserere amicum non licet, juvare aliter atque ille velit, nihil impedit quo minus honestum sit.

10 *Reductum utrinque*] *Horat.* I. ep. 18. *Virtus est medium vitiorum, & utrinque reductum.*

11 *Etiam deberi*] Ut nisi facias pœnæ sis obnoxius.

12 *Supra diximus*] I, 3.

13 *Quod necessariam*] Quod formulæ societatis ratione utentium adversatur.

14 *Inter prima naturæ*] Bellum non repugnare primis naturæ.

(aa) Exempli gratiâ, ubi nullâ Lege Civili vetatur Polygamia, non *peccat* equidem qui plures unâ uxores ducit; sed tamen, si una contentus sit, facit *laudabiliter*; idque *honestum est*, sensu illo latiori. Vide infra Lib. II. Cap. V. §. 9. *J. B.*

(bb) Sic JUSTINIANUS Imp. in suâ quadam Constitutione se tale quid egisse gloriatur: *Licet*, inquit, *ii* (veteres) *qui id permittebant* (ut scil. Heres, & qui in ipsius potestate erant, testes essent in Testamento) *hoc jure minimè abuti eos debere suadebant: tamen nos* . . . QUOD AB ILLIS SUASUM EST, IN LEGIS NECESSITATEM TRANSFERENTES &c. Instit. Lib. II. Tit. X. *De Testam. ordin.* §. 10. Vide & COD. THEODOS. *De Secundis Nuptiis*, Lib. III. Tit. VIII. Leg. 2. ibique Doctissimum GOTHOFREDUM, Tom. I. pag. 285. *J. B.*

rerum ad vitam utilium aut [15] retentio, aut acquisitio, + illis primis naturæ maxime convenit, + & vi ad eam rem si opus sit uti, nihil habet à primis naturæ dissentaneum, + cum animantibus singulis vires ideo sint à natura attributæ, ut sibi tuendis juvandisque sufficiant. Xenophon: [a] τὰ ζῶα ἐπίσταταί τινα μάχην ἕκαστα, οὐδὲ παρ' ἑνὸς ἄλλου μαθόντα ἢ παρὰ τῆς φύσεως· *omnia animantium genera pugnam norunt aliquam, quam non aliunde quam à natura didicerunt.* In Halieuticôn fragmento est: (vers. 7, & *seqq.*)

a *Cyrop.* Lib. II. c. 3. §. 5. *Ed. Oxon.*

Omnibus hostem,
Præsidiumque datum sentire, & noscere teli
Vimque modumque sui.

Horatius dixerat: (II, Sat. I, 53.)

Dente lupus, cornu taurus petit. Unde, nisi intus
Monstratum?

Lucretius vero amplius: (Lib. V. vers. 1032, & *seqq.*)

Sentit enim vim quidque suam, qua possit abuti.
Cornua nota prius vitulo quam frontibus exstent:
[c] *Illis iratus petit, atque infensus inurget.*

Quem sensum Galenus sic exprimit. φαίνεται γοῦν ἕκαστον ἐκείνῳ τῷ μέρει τοῦ σώματος ἀμυνόμενον ὃ τῶν ἄλλων ὑπερέχει· μόσχος μὲν κυρίττων πρὶν φῦσαι τὰ κέρατα, πῶλος δ' ἵππου λακτίζων, οὐδέπω στερεαῖς ταῖς ὁπλαῖς, ὥσπερ γε τὸ μὲν σκυλάκιον δάκνειν ἐπιχειροῦν, κἂν μηδέπω κρατεροὺς ἔχῃ τοὺς ὀδόντας. *Videmus animantium quodque eo ad sui tutelam uti, quo maxime valet. Nam & vitulus nondum enatis cornibus ea parte minatur, & equulus nondum firmatis ungulis calcitrat, & catellus dentibus nondum robustis morsitat.* Idem Galenus de usu partium primo, hominem animal esse ait ad pacem

GROTII.

c *Illis iratus petit, atque infensus inurget*] *Martialis*: III. Epigr. 58.

Vitulusque inani fronte prurit ad pugnam.

Porphyrius tertio de non esu animalium: (Pag. 268. *Ed. Lugd.* 1620.) πρῶτον μὲν ἕκαστον οἶδεν εἴτε ἀσθενὲς ἔστιν εἴτε ἰσχυρόν· καὶ τὰ μὲν φυλάττεται, τοῖς δὲ χρῆται. ὡς πάρδαλις μὲν ὀδοῦσιν, ὄνυξι δὲ λέων καὶ ὀδοῦσιν, ἵππος δὲ ὁπλῇ, καὶ βοῦς κέρασι· *novit quodque animantium quæ pars sui infirma sit, quæ valida: illi cavet, hac utitur: ut dentibus pardalis, leo & unguibus & dentibus, equus ungula, bos cornibus. Chrysostomus* de Statuis undecimo: (*Tom.* VI. pag. 537. *Edit. Savil.*) τὰ ἄλογα πάλιν ἐν τῷ σώματι τὰ ὅπλα ἔχει, οἷον ὁ βοῦς τὰ κέρατα, τοὺς ὀδόντας ὁ σῦς ὁ ἄγριος, τοὺς ὄνυχας ὁ λέων. ἐμοὶ δὲ οὐκ ἐν τῇ φύσει τοῦ σώματος τὰ ὅπλα κατέθετο ὁ Θεός, ἀλλ' ἔξω τοῦ σώματος, δεικνὺς ὅτι ἥμερον ζῶον ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅτι οὐκ ἀεί μοι τῶν ὅπλων καιρός. καὶ γὰρ πολλάκις μὲν αὐτὰ ἀποτίθημι, πολλάκις δὲ μεταχειρίζομαι. ἵν' οὖν ἐλεύθερος ὦ καὶ ἀπολελυμένος, καὶ μὴ διηνεκῶς ἀναγκάζωμαι βαστάζειν τὰ ὅπλα, ἐποίησεν αὐτὰ κεχωρισμένα τῆς φύσεως εἶναι τῆς ἐμῆς· quæ postrema optime conveniunt cum iis, quæ ex Galeno in contextu sequuntur. Hoc enim dicit; *Ratione quæ carent, arma in ipso habent corpore, ut bos cornua, dentes aper, ungues leo. At mihi non in corporis natura Deus arma posuit, sed extra corpus; hoc ipso ostendens mansuetum animal esse hominem, neque semper talium armorum mihi esse tempus. Nam telum sæpe depono, resumo interdum. Ut igitur liberior solutiorque sim, neque semper cogar portare arma, fecit ea sejuncta esse à mea natura.* (Tom. VI. pag. 537. *Edit. Savil.*)

GRONOVII.

15 *Retentio*] Melius dixisset *defensio*, vel *tutela*, nam *retentio* est quidem vox *Ciceronis*, sed significat vel ἐποχὴν *inhibitionem*, ut cum auriga adducit frenos, & sistit currum 13. Attic. 21. vel cum quis dubitans assensum sustinet 4. Acad. 18. & 25. vel non solvere solidum 13. Attic. 23, 25. l. 60. D. de leg. 1.

GRO-

pacem, bellumque natum, cui arma quidem agnata non sint, [d] sed apta armis parandis ac tractandis manus: qua etiam pro armis uti sponte sua, nec aliunde id + edoctos infantes videmus. Sic & Aristoteles de partibus animalium quarto, capite X. [16] manum homini, ait, esse pro hasta, pro ense, & pro armis quibuslibet, quia omnia potest sumere ac tenere.

5. + Recta autem ratio, ac natura societatis, [17] + quæ secundo + ac potiore loco ad examen vocanda est, + non omnem vim inhibet, sed eam demum quæ societati repugnat, + id est, quæ jus alienum tollit. + Nam societas eo tendit ut suum cuique salvum sit communi ope ac conspiratione. + Quod facile intelligi potest + locum habiturum; etiamsi [18] dominium (+ quod nunc ita vocamus) introductum non esset: + nam vita, membra, libertas, sic quoque propria cuique essent, ac proinde non sine injuria ab alio impeterentur. + Sic & rebus in medio positis uti, & quantum natura desiderat eas absumere, [19] jus esset occupantis: + quod jus qui ei eriperet, faceret injuriam. + Hoc ipsum autem + nunc, postquam ex lege aut usu dominium formam suam accepit, + multo intelligitur facilius: quod exprimam Tullii [a] verbis: *Ut* [20] *si unumquodque membrum sensum suum haberet, ut posse putaret se valere si proximi membri valetudinem ad se traduxisset, debilitari, & interire totum corpus necesse est: sic, si unusquisque nostrum rapiat ad se commoda aliorum, detrahatque quod cuique possit, emolumenti sui gratia,* + *societas hominum & communitas evertatur necesse est: nam sibi ut quisque malit quod ad usum vitæ pertineat quam alteri acquiri, concessum est non repugnante natura, illud natura non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus.*

[a] *De Offic.* III, c. 5.

6. + Non est ergo contra societatis naturam sibi prospicere, atque consulere, dum jus alienum non tollatur: + ac proinde nec vis, quæ jus alterius non violat, injusta est: quod idem Cicero [b] ita extulit: *Cum sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium sit hominis, hoc beluarum, confugiendum est ad posterius si uti non licet superiore.* Idem [c] alibi: *Quid est quod contra vim fieri sine vi possit ?* + Apud Ulpianum est: [d] *Vim vi repellere licere Cassius scribit, jus natura comparatur, apparet autem, inquit, ex eo arma armis repellere licere.* + Ovidius dixerat: (*De Art. Am.* III. 492.)

Armaque in armatos sumere jura sinunt.

[b] *De Offic.* I, 11.

[c] *Epist. Fam.* XII, 3.

[d] *L.* 1. §. 27. *vim vi D. de vi & vi armata.*

+ II. 1. Id quod dicimus, non omne bellum juri naturæ adversari, probatur amplius ex sacra historia. + Nam cum adversus Reges quatuor, qui Sodoma

GROTII.

d *Sed apta armis parandis ac tractandis manus, qua etiam pro armis uti sponte sua, nec aliunde id edoctos infantes videmus*] *Cassiodorus* de anima: *Et quoniam neque cornu, neque dente, neque fuga (sicut alia animalia) corporis humani forma se prævalet vindicare, robustus illi thorax, brachiaque concessa sunt: ut illatam injuriam manu defenderet, & objectu corporis quasi quodam clypeo vindicaret.* (Pag. 296. *Edit. Parif.* 1589.)

GRONOVII

16 *Manum pro hasta*] Lucret. 5. 1285. *Arma antiqua manus, dentesque, unguesque fuerunt.*

17 *Quæ secundo ac potiore loco*] Bellum non repugnare secundis, & excellentioribus naturæ.

18 *Dominium*] Certarum rerum jus proprium.

19 *Jus esset occupantis*] Ut nunc quoque in iis quæ communia sunt, quæ publica, quæ universitatis.

20 *Si unumquodque*] Hinc jure culpat *Themistocles* Lacedæmonios, quod imbecillitate sociorum potentiam quærerent, *Justin.* 2. ult.

GRO-

doma diripuerant, Abrahamus cum [21] ministris, ac fœderatis suis armatus victoriam reportasset, Deus + per sacerdotem suum Melchisedecum factum ejus probavit. Ita enim illi Melchisedecus: *Laus sit Deo altissimo, qui tradidit hostes tuos in manum tuam*, Gen. XIV, 20. At ceperat arma Abrahamus, ut ex historia apparet, + sine speciali Dei mandato: + fretus igitur jure naturæ vir non sanctissimus tantum, sed & sapientissimus, + etiam [22] extraneorum (cc) Berosi, atque (dd) Orphei testimonio. [23] + Historia septem populorum, quos Israelitis exscindendos Deus tradidit, + non utar: [24] fuit enim ibi mandatum speciale ad exequendam rem à Deo judicatam in populos maximorum criminum reos: + unde hæc bella in sacris literis Dei bella proprie nominantur, quippe Dei jussu, non humano arbitrio suscepta. + Ad rem magis pertinet quod Amalecitas vim sibi inferentes Hebræi, ducibus Mose ac Josua, armis repulerunt, Exod. XVII. + Quod Deus ante factum non jusserat, post factum probavit.

2. + Sed & leges generales, ac perpetuas de modo gerendi belli Deus populo suo præscripsit Deut. XX, 10. 15. + eo ipso ostendens justum bellum etiam sine mandato speciali suo esse posse, + nam aperte ibidem causam septem populorum ab aliorum populorum causa distinguit: ac cum [25] de justis causis belli suscipiendi nihil ibidem edicat, + eo ipso ostendit eas [26] naturaliter satis esse manifestas: + qualis causa tuendorum finium in bello Jephtæ adversus Ammonitas. Jud. XI. + violatorum legatorum in bello Davidis adversus eosdem, II. Sam. X. Simul notandum quod dicit + divinus ad Hebræos scriptor, Gedeonem, Baracum, Samsonem, Jephten, Davidem, Samuelem, atque alios [27] + per fidem debellasse regna, invaluisse in bello, exercitus exterorum vertisse in fugam, XI, 33. 34. quo loco, + ut istius dissertationis series docet, in fidei nomine includit persuasionem, qua id quod fit, Deo placere creditur. Sic & Davidem sapiens femina ait, præliari Dei prælia, I. Sam. XXV, 28. + id est pia, ac justa.

+ III. 1. Probatur idem quod dicimus + omnium gentium, ac præcipue sapientum consensione. + De vi qua vita defenditur notus Ciceronis [a] locus, ipsi naturæ testimonium perhibens: + *Est hæc non scripta, sed nata lex, quam non* [28] *didicimus, accepimus, legimus; verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus*

[a] *Pro Milone* c. 4.

GRONOVII.

21 *Ministris*] Clientibus, libertis, servis.

22 *Extraneorum*] Infidelium, paganorum, gentilium.

23 *Historia septem*] Erant Cananitæ, Hethitæ, Hevitæ, Pherefitæ, Girgasitæ, Amalecitæ, Jebusitæ. *Josuæ* 3, 10.

24 *Fuit enim*] Id bellum fuisset justum, etsi nullum aliud esset bellum justum, ex iis, quæ dicta sunt cap. 1. 10. & 15.

25 *De justis nihil*] Certas & expressas, tanquam solas, & vere justas non definiat.

26 *Naturaliter*] Plerumque, ut plurimum. (Immo, ex lumine naturali. *J. B.*)

27 *Per fidem*] Quasi diceret, quod credebant ac certum habebant, Deum esse Deum ipsorum, & vindicem justæ causæ, ac velle eos armorum remedio adversus violentiam iniquorum uti. Fortasse tamen voluit, Deum prosperasse illorum arma propter fidem, qua exspectabant venturum Messiam.

28 *Didicimus, accepimus, legimus*] Id est, didicimus vel traditam à magistris, vel haustam ex libris: nam *accipere* discentium est. Sic à sacerdotibus Ægyptiis numeros, & cœlestia Platonem accepisse scribit *Cicero* 2. Fin. 29. *Justin.* 11, 3.

(cc) Locus *Berosi* refertur à JOSEPHO, *Antiq. Jud.* Lib. I. Cap. 8. (Cap. VII. §. 2. *Edit. Hudson.*) *J. B.*

(dd) Aut potius veteris Poëtæ, qui nomen *Orphei* adsumsit. Exstat fragmentum apud CLEMENTEM

mus, expressimus, ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus: ut si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, in tela aut latronum, aut inimicorum incidisset, e 29 + *omnis honesta ratio esset expediendæ salutis.* Item: a *Hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa præscripsit, ut omnem semper vim, quacunque ope possent, à corpore, à capite, à vita sua propulsarent.* Cajus Jurisconsultus: b *adversus periculum naturalis ratio permittit se defendere.* c Florentinus Jurisconsultus: *Jure hoc evenit, ut quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, jure fecisse existimetur.* d Josephus: φύσεως γὰρ νόμος ἰσχυρὸς ἐν ἅπασι, τὸ ζῆν ἐθέλειν· διὰ τοῦτο καὶ τοὺς φανερῶς ἀφαιρουμένους ἡμᾶς τούτου, πολεμίους ἡγούμεθα. *Est enim naturæ lex illa,* + *quæ in omnibus valet, ut velint vivere, idque ipsum est. quapropter eos, qui vita manifeste nos volunt spoliare, hostes censemus.*

a Ibid. c. 11.
b L. itaque. 4. princ. D. ad l. Aquil.
c L. 3. ut vim D. de Just. & jure.
d De bello Jud. l. III. Cap. 8. §. 5. Ed. Hudson.

2. Adeoque manifestam æquitatem hoc habet, + ut in bestiis etiam, + quæ juris non rem ipsam, ut diximus, sed 30 umbram habent quandam, distinguamus inter vim, quæ injuriam infert, & quæ propulsat. Nam cum dixisset Ulpianus, e animal f quod sensu, id est rationis usu, caret, non posse injuriam fecisse, mox tamen subjungit, + cum arietes, vel boves 31 commisissent, & alter alterum occidisset, Q. Mutio auctore distinguendum, ut si quidem is periisset qui aggressus erat, cessaret actio; si is, qui non provocaverat, competeret actio. + Cui explicando serviet illud Plinii: (ee) *Leonum feritas inter se non dimicat, serpentum morsus non petunt serpentes; sed si vis inferatur, nulla est cui non sit ira, non sit anima injuriæ impatiens, & prompta, si noceas, ad se defendendum alacritas.*

e L. 1. D. si quadr. paup. f. §. Ait: 1. & §. Cum arietes: 11. Adde Ex. XXI, 28.

+ IV. 1. De jure naturali ergo, + quod & gentium dici potest, + satis constat eo bella non omnia improbari.

2. + Ju-

MENTEM ALEXANDRINUM, *Strom.* L. V. & apud EUSEBIUM, *Præpar. Evangel.* XIII. 12. unde Auctor noster ipse attulit, Not. in Tractatum *De Verit. Rel. Christ.* Lib. 1. §. 16. & in *Matth.* V, 31. sub fin. *J. B.*

etiam quæ extra intellectum, atque æstimationem beneficii sunt posita, assiduitas tamen meriti pertinacis evincit. Vide totum locum de beneficiis libro 1. cap. III. & compara quæ ad præfationem ex *Philone* posuimus, §. 7.

GROTII.

e *Omnis honesta ratio esset expediendæ salutis*] Seneca: *Tutela certissima ex proximo est, sibi quisque permissus est.* (Epist. CXXI.) *Quinctilianus* VII. cap. 11: *Primum in omni genere debet esse defensio, quia natura potior est salus nostra, quam adversarii pernicies.* (Ubi tamen locus sese ita habet: *Quo in genere semper prior esse debebit defensio: Primum, quia* &c. Pag. 403. *Ed. Obrecht.*) Bene ergo in Trachiniis *Sophocles*: [vers. 281. 282.]

εἰ γὰρ ἐμφανῶς ἠμύνατο,
Ζεύς τἂν συνέγνω σὺν δίκῃ χειρουμένῳ.

nam si se ipse tutasset palam,
Veniam dedisset jure pugnanti Deus.

vide & *Wisigothorum* legem lib. VI. tit. IV. cap. 6.

f *Quod sensu, id est rationis usu, caret*] Similem in modum *Seneca* de feris loquitur: *Adeo*

GRONOVII.

29 *Omnis honesta*] Quidvis tentaremus, nihil non licere putaremus, vel si occidendi essent, ad nos liberandos.

30 *Umbram*] Simulacrum, imaginem, instar.

31 *Commisissent*] Cornibus invicem se petiissent. Unde *arietare* frequens *Senecæ* pro impellere.

(ee) Prima quidem verba istius loci leguntur apud PLINIUM, *Hist. Natur.* Lib. VII. *Præfat.* in fine. Verum reliqua ab illis, *Sed si vis inferatur* &c. non ibi exstant, nec alibi, quod sciam, apud eundem Auctorem. Adeo ut in unum compegerit *Grotius* duo loca diversorum Scriptorum, dum scilicet exscribit alios, qui ita juncta adferunt: sic enim FRANCISC. CONNANUS, *Comm. Jur. Civ.* Lib. 1. Cap. IV. num. 8. MARC. LYCKLAMA, *Membran.* Lib. VII. Eclog XLII. pag. 394. Simile exemplum videbimus infra, ad Lib. II. Cap. 11. §. 13. Nota ult. Auctoris. *J. B.*

2. + Jure autem gentium, voluntario itidem, non damnari bella satis nos docent historiæ, + & omnium populorum leges ac mores. Imo g 32 jure gentium introducta esse bella, + dixit [a] Hermogenianus: + quod paulo aliter quam vulgo accipi solet interpretandum censeo: nempe + ut certa bellorum forma à jure gentium sit introducta, + quam formam quæ habeant bella, ea peculiares ex jure gentium effectus consequantur: (ff) unde distinctio nascitur, qua utendum nobis erit infra, [b] + in bellum solemne juris gentium, quod & 33 justum, + id est plenum, dicitur, + & non solemne, + quod tamen non ideo justum esse desinit, id est juri congruens. + Nam aliis bellis, + modo æqua subsit causa, + jus gentium non adsistit quidem, sed nec resistit, + ut infra latius explicabitur. + *Jure gentium* (inquit [c] Livius 34) *ita comparatum est, ut arma armis propulsentur.* Et Florentinus [d] + jus esse gentium, ait, ut vim atque injuriam propulsemus, ut corpus nostrum tutemur.

a L. Ex hoc jure. 5. D. de just. & jure.

b Lib. I. cap. 3, §. 4. Lib. III. cap. 3. per tot. & L.IV. §. 1.

c Lib. XLII. c. 41. num. 11.

d L. ut vim. 3. D. de just. & jure.

V. 1. + De jure divino voluntario + major est difficultas. + Neque hic objiciat quisquam jus naturæ esse immutabile, + ac proinde à Deo nihil in contrarium potuisse constitui: + id enim verum est in iis, quæ 35 jus naturæ vetat, 36 aut præcipit; + non in iis, quæ jure naturæ 37 licent tantum: + nam quæ ejus sunt generis, + cum proprie juris naturæ non sint, sed 38 + extra jus naturæ, & vetari possunt, & præcipi.

2. + Solet ergo primum à nonnullis contra bellum adferri lex data Noæ ejusque posteris, ubi Deus sic loquitur, Gen. IX, 5, 6. + *Quin etiam sanguinem vestrum, id est animarum vestrarum, reposcam: ab omni bestia reposcam eum: atque etiam de manu hominis alterius, utpote fratris, reposcam hominis animam.* + *Quisquis effuderit sanguinem hominis,* 39 *qui est in homine, sanguis ejus effundetur: quia hominem ad effigiem suam fecit Deus.* Hic ergo + quidam illud, quod de reposcendo sanguine dicitur, generalissime intelligunt, & alte-

G R O T I I.

g *Jure gentium introducta esse bella*] Scriptor vitarum illustrium in Themistocle: *Professus est Athenienses suo consilio, quod communi jure gentium facere possent, Deos publicos, suosque patrios, ac penates, quo facilius ab hoste possent defendere, muris sepsisse.* [CORN. NEPOS, Cap. VII. *num.* 4.]

G R O N O V I I.

32 *Jure gentium*] Fortassis hoc vult, id quod in bellis justum est (nempe, non ut vim inferamus alios non lædenti, sed ut vim prohibeamus, armis resistendo si quis vim fecerit, & vitam, bona, libertatem nostram & nostrorum aggressus fuerit) id necessitate atque usu edoctas comparavisse gentes.

33 *Justum, id est plenum*] *Justum* aliquando est, in quo adhibetur certus ordo, modusque rerum ac verborum: & diversum est tumultuario, inapparato, incondito; aliquando, quod est juri conveniens, & contra est injustum, iniquum, illegitimum. Priori sensu bellum minus solemne non est justum; posteriori esse potest.

34 *Inquit Livius*] Lib. XLII. cap. 42.

35 *Jus naturæ vetat*] Tanquam nunquam non turpia.

36 *Aut præcipit*] Tanquam semper honesta.

37 *Licent tantum*] Quæ sive omittantur, sive fiant, nihil peccatur, nisi quibusdam temporibus & occasionibus, quale est bellum gerere in offendentes.

38 *Extra jus naturæ*] Non sunt de imperatis naturæ, sed de indulgentia; non leges, sed legum beneficia, quæ ubi valeant, ubi non, tempus & res præsens docent.

39 *Qui est in homine*] Hebr. באדם *in homine*, & hoc referunt ad membrum sequens, ut sit per hominem, qui nempe juste vindicet facinus, sanguinem ejus effusum iri. Quod non improbat auctor ad locum istum.

(ff) Non videtur de distinctione illâ cogitasse Jurisconsultus: sed hoc velle tantum, regulas, quæ in Bello observantur, ut justum habeatur, ex præceptis naturalis Rationis constitutas fuisse & inductas. Talibus enim naturalis Rationis dictatis censetur Jus Gentium, ex mente veterum. *J. B.*

G R O-

alterum de effundendo vicissim sanguine, 40 + comminationem esse volunt, non approbationem: + quorum neutrum mihi se persuadet. Nam 41 interdictum de sanguine non effundendo 42 + latius non patet, quam quod in lege est, *Non occides*; quod neque capitalibus suppliciis, neque bellis obstitisse manifestum est. Lex ergo + tam hæc, + quam illa, + non tam novi aliquid constituit, + quam jus naturæ prava consuetudine obliteratum declarat, atque repetit: + unde 43 verba illa intelligenda in eo sunt sensu, qui 44 vitium includit; + sicut homicidii nomine non quamvis hominis cædem intelligimus, sed 45 destinatam, & 46 innocentis. Quod vero sequitur de sanguine vicissim effundendo, + videtur mihi 47 non factum nudum, 48 sed jus continere.

3. + Rem ita explico. Natura non iniquum est, ut quantum quisque fecit mali, tantundem patiatur, juxta illud, quod h 49 + Rhadamanthi jus dicitur:

Εἴκε πάθοι τά κ' ἔρεξε δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο.

Quæ fecit si quisque ferat, jus fiet, & æquum.

50 Seneca pater hanc sententiam sic retulit: *Justissima patiendi vice, quod quisque alieno excogitavit supplicio*, 51 *excipit suo*. + Ex hujus naturalis æquitatis sensu Cain parricidii sibi conscius dixerat, Gen. IV, 14. *qui inveniet me, interficiet me*. Sed Deus primis illis temporibus, aut ob hominum raritatem, aut quia paucis adhuc grassantibus minus opus erat exemplo, + id quod naturaliter licitum videbatur edicto repressit, + & contactum quidem, ac commercium homicidæ defugi voluit, + at vitam ei non eripi; quomodo & Plato (gg) in legibus constituit, & olim in Græcia usurpatum his versibus docet Euripides: [Orest. vers. 511, & *seqq.*]

Καλῶς

GROTII.

h *Rhadamanthi jus*] Apud *Apollodorum* lib. II. Νόμος Ῥαδαμάνθυος· ὅς ἂν ἀμύνηται τὸν χειρῶν ἀδίκων ἄρξαντα ἀθῷον εἶναι. *Lex Rhadamanthi: si quis se ultus sit de eo, qui prior vim intulerit, impune id ferat.* (Cap. IV. §. 9. *Ed. Gale.*)

GRONOVII.

40 *Comminationem*] Tanquam denuntiet Deus, quid ipse facturus sit, vel per malos & injustos; solet enim & peccatis peccata punire: non constituat & ordinet lectum genus hominum, qui vindices homicidii, & similium sint rerum capitalium. Quemadmodum Davidi minatur 2. Sam. XII, 1. & 12.

41 *Interdictum*] Noacho datum.

42 *Latius non*] Nihil amplius vetat, quam Moysi dictum.

43 *Verba illa*] Effundere sanguinem, & occidere.

44 *Vitium includit*] Ut injuria effundere, insontem occidere.

45 *Destinatam*] Consilio & proposito factam, non fortuitam.

46 *Innocentis*] Qui nihil commeruerit, cur vitâ privaretur.

47 *Non factum nudum*] Quasi minetur Deus, quid eventurum sit per aliquem in eodem actu peccantem.

48 *Sed jus*] Immo præcipit quid legitima potestas facere debeat.

49 *Rhadamanthi*] Pythagoræorum ἀντιπεπονθός, talio: Καὶ τοι βούλονταί γε τοῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον, Εἴκε πάθοι &c. *Aristotel.* 5. Ethic. 8. *Seneca* ludo de morte Claudii: *Illum tantum altera parte audita condemnat Æacus, & ait*: Εἴκε πάθοι· Arist. 1. Magnorum Mor. 34. Καὶ τὸ ἀντιπεπονθός· οὐ μέντοιγε ὡς οἱ Πυθαγόρειοι ἔλεγον· ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ᾤοντο δίκαιον εἶναι, ἃ ἐποίησέ τις, ταῦτα ἀντιπαθεῖν. Ejusdem op. 3. 4. Δοκεῖ δέ τισι καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς ἁπλῶς εἶναι δίκαιον, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι ἔφασαν· ὡρίζοντο γὰρ ἁπλῶς τὸ δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς ἄλλῳ· τὸ δ' ἀντιπεπονθὸς οὐκ ἐφαρμόττει οὔτ' ἐπὶ τὸ διανεμητικὸν δίκαιον, οὔτ' ἐπὶ τὸ διορθωτικόν. καί τοι βούλονταί γε τοῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον· Εἴκε πάθοι. [In illo versu legendum: Αἴκε πάθοις τά κ' ἔρεξας, &c. Vide Cl. SPANHEM. Comment. Gallic. in *Cæsares* JULIANI Probat. *Not.* 316. p. 54, 55. nuperæ Edit. Amstelod. 1728.]

50 *Seneca*] Præf. 5. Contr.

51 *Excipit*] Expiat.

(gg) Vide *De Legib.* Lib. IX. Tom. II. pag. 864, & *seqq.* Ed. H. Steph. *J. B.*

Καλῶς ἔθεντο ταῦτα πατέρες οἱ πάλαι·
Εἰς ὀμμάτων μὲν ὄψιν οὐκ εἴων περᾶν,
Οὐδ' εἰς ἀπάντημ', ὅς τις αἷμ' ἔχων κυρεῖ.
Φυγαῖσι δ' ὁσιοῦν, ἀνταποκτεῖναι δὲ μή.

Quam bene parentum provida ætas statuerat,
Ut cogeretur de via decedere,
Hominumque visu cæde patrata nocens,
Fugaque lueret triste, non letho, scelus!

[a] Lib. III. §. 45. Ed. Oxon.

[b] Lactant. Lib. II.

Quo & illud pertinet [a] Thucydidis : εἰκὸς τοπάλαι τῶν μεγίστων ἀδικημάτων μαλακωτέρας κεῖσθαι αὐτὰς (τὰς ζημίας), παραβαινομένων δὲ τῷ χρόνῳ εἰς τὸν θάνατον αἱ πολλαὶ ἀνήκουσι. *Credibile est antiquitus, quamvis gravium delictorum* [i] *leves fuisse pœnas : sed cum ex progressu temporis contemnerentur, ventum ad mortem.* [b] Lactantius : (hh) *Adhuc enim videbatur nefas, quamvis malos, tamen homines, supplicio capitis afficere.*

4. Ab uno facto illustri sumta [52] + conjectura divinæ voluntatis in legem

GROTII.

i *Leves fuisse pœnas*] Servius ad primum librum Æneidos : (*vers.* 136.) *Luetis, persolvetis. Et hic sermo à pecunia descendit : antiquorum enim pœnæ omnes pecuniariæ fuerunt.* Et ad librum secundum : (*vers.* 229.) *Expendere, tractum est à pecunia, nam apud majores pecuniarias pœnas constat fuisse, cum adhuc rudi ætate pecunia ponderaretur, quod ad capitis pœnam deinde usurpatum est.* Ad sextum : (*vers.* 20.) *Pendere, tractum est à pecuniaria damnatione.* Memorat *Plinius* Historiæ Naturalis lib. VII. cap. LVI : primum capitis judicium in Areopago esse actum.

(hh) Locus est *Inst. Div.* Cap. X. *num.* 23. *Ed. Cellar.* ubi agitur de Exsulibus, quibus, apud veteres *Romanos*, igni & aquâ interdicebatur. *J.B.*

GRONOVII.

52 *Conjectura divinæ voluntatis in legem ivit*] Ab insigni exemplo, quod Deus in fratricidam statuerat, homines ante diluvium argumentati, & colligentes nondum placere Deo cædem cæde lui, quamquam naturalis id ratio suaderet, capitali supplicio in homicidas abstinuerunt, quasi vetito ipsius Dei lege : Videtur speciosius dici quam verius. Sane non exstat præceptum Dei de homicida capite puniendo ante diluvium : sed cum prior ille mundus per annos mille sexcentos steterit, & haud dubie infinitis populis, nationibus, civitatibus frequentatus fuerit, vix videtur verisimile, ut eos aut naturalis ratio, aut sua securitas, aut necessitas, quæ delictis crescentibus augeri pœnas imperat, non docuerit tam justo supplicio scelus refrenandum esse. Edictum de Caino simile est illis rescriptis Principum, quibus alicui sine exemplo subveniunt, quæ personam non transgrediuntur, ut loquitur Imperator §. 6. Instit *de Jure naturæ, gentium, & civili.* Ipse Cainus ostendit se metuere, & exspectare quod fecisset. Cur? quia natura eum monebat : *Tibi quod non vis fieri, alteri ne feceris.* Quod autem pœnæ exemptus est, admitto facile rationem auctoris, ob hominum raritatem ei parci Deum jussisse : at id transiisse in legem cur videatur, cessante ratione, & mundo tot sæculis frequentato? Nec juvat exemplum Lamechi, quem accipere possumus hæc profatum, non ut gentium jus, sed suæ salutis muniendæ gratia, atque ut vindices facinoris à suo corpore, & capite absterreret. Ut ille medicus regi Ludovico XI. apud *Comineum* lib. X. *Non dubito quin me quoque sis ejecturus, sicuti reliquos omnes; verum sanctissimo jurejurando tibi confirmo, post meum abs te discessum non te victurum supra octavum diem.* Minæ sunt hæ, non jus, aut veritas. Illud facile concesserim, in paucitate hominum, & ante diluvium, & post (etsi tum jam capitale supplicium edicto sanxisset Deus) aliquamdiu exilio tantum, aut mulcta diversos apud populos luisse culpam homicidas. Id non confirmant tantummodo, quos advocat auctor, sed & leges barbararum gentium, quæ Romanum imperium conculcarunt. Lex *Salica* tit. XLIII. *Si quis ingenuum Francum, aut Barbarum hominem ociderit, qui lege Salica vivit, octo millibus denarium, qui faciunt* CC. *solidos* (solidus intelligitur aureus, qui XL. denariis argenteis æstimatur, de quo egimus in lib. III. de pec. vet.) *culpabilis judicetur. Si quis Romanum hominem, convivam Regis occiderit, duodecim millia denariûm, qui faciunt* CCC. *solidos, culpabilis judicetur.* Lex Alemanorum tit. XLIV. *Si quis hominem occiderit, ex Weregeldis* (Weregeldum genus mulctæ) *eum solvat. Si fœminam,* XVIII. *Weregeldis.* Lex Bajavaricorum tit. 3. num. XIII. *Si quis liberum hominem occiderit, solvat parentibus suis, si habet : si autem*

non

gem ivit, + ita ut Lamechus quoque [k] + simili facinore perpetrato impunitatem sibi ab hoc exemplo promiserit, Gen. IV, 24.

5. + At cum jam ante diluvium, gigantum ætate, promiscua invaluisset cædium licentia, instaurato post diluvium humano genere, + ne mos idem invalesceret, [53] + severius occurrendum Deus censuit: & repressa prioris sæculi lenitate, + quod natura non iniquum esse dictabat, & ipse permisit, [l] [54] ut insons esset, qui homicidam occidisset : + quod postea [55] institutis judiciis [56] summas ob causas ad judices solos restrictum est; + ita tamen ut moris pristini vestigium manserit [57] in jure ejus, qui occisum sanguine proxime attingeret, etiam post Mosis legem, qua de re infra [a] fusius agetur. *a Cap.* III. *per tot.* & *L.* II. *c.* XX. §. 3-31. & §. 40.

6. + Magnum habemus auctorem nostræ interpretationis Abrahamum, + qui cum legem Noæ datam non ignoraret, arma sumsit in reges quatuor, ut quæ plane crederet cum ea lege non pugnare. + Sic & Moses Amalecitis + populum oppugnantibus arma jussit opponi, + naturæ scilicet jure usus : + nam Deum de hac re speciatim consultum non apparet, Exod. XVII, 9. Adde jam, quod + capitalia supplicia nec in homicidas tantum, sed & in alios facinorosos usurpata apparet, + non modo apud [58] populos extraneos, + sed apud ipsos piæ doctrinæ alumnos, Gen. XXXVIII, 24.

7. Nimirum [59] + conjectura divinæ voluntatis, + ipsa naturali ratione adjuvante, à similibus ad similia processerat, ut quod in homicidam constitutum erat, + in alios quoque eximie nocentes non iniquum videretur. Sunt enim quædam, + quæ vitæ æquiparantur, + ut existimatio, + pudor virginalis, + fides matrimonii, aut sine quibus vita tuta esse non potest, + ut [60] imperii societatem continentis reverentia : adversum quæ qui faciunt, ii homicidis meliores non videntur.

8. Huc

non habet, solvat duci, vel cui commendatus fuit (i. e. qui patronus ejus, vel cujus ipse cliens) *dum vixit, bis* LXXX. *solidos. De fæminis eorum, si aliquid de istis actis contigerit, omnia dupliciter componantur.* Lex Ripuariorum : *Si quis ingenuus hominem ingenuum Ripuarium occiderit,* CC. *solidis culpabilis judicetur.* Lex Saxonum : *Qui nobilem occiderit,* 1440. *solidis componat.* Lex Anglorum : *Si quis Adelingum occiderit* (distinguebant homines in Adelingos, Frilingos, & Ligios, i. e. nobiles, liberos, & servos) DC. *solidis componat, qui liberum occiderit,* CC. *solidis componat, qui servum occiderit,* XXX. *solidis componat.* Lex Frisiorum : *Si nobilis nobilem occiderit,* LXX. *solidis componat : si nobilis liberum occiderit, solidos* LIV. & *unum denarium solvat; si liber nobilem,* LXXX. *solidis componat.* Lex Longobardorum lib. 1. tit. 9. *Si quis homicidium perpetraverit absconse in Barone, libero, vel servo, vel ancilla, & unus fuerit, aut duo tantum, qui ipsum homicidium fecerit, componat* DCCCC. *solidis.*

53 *Severius occurrendum*] Verbis adductis ex Genes. IX, vers. 5. & 6.

54 *Ut insons*] Ut liceret cunctis bonis, & innoxiis necem fraude interfecti hominis ulcisci, & homicidam perimere: quique id fecisset, ut nullam culpam contraheret.

55 *Institutis judiciis*] Postquam placuit & lites dirimendas, & delicta punienda selectis judicibus, & magistratibus committi.

56 *Summas ob causas*] Quia multi eo jure abutebantur.

57 *In jure ejus*] Numer. 35.

58 *Populos extraneos*] Exsortes fœderis divini.

59 *Conjectura*] Quod statuerat jam Deus homicidam capitali supplicio puniri, id interpretati sunt homines eum velle extendi ad eos, qui non levius peccarent homicidis in societatem humanam, & hos per supplicium luere.

60 *Imperii societatem*] Unde lex majestatis.

G R O T I I.

k *Simili facinore perpetrato*] Aut potius, si quid simile perpetrasset; nam hunc sensum ferunt verba quæ apud Mosem.

l *Ut insons esset, qui homicidam occidisset*] *Josephus* : παραινῶ μέν τοι σφαγῆς ἀνθρωπίνης ἀπέχεσθαι ϗ καθαρεύειν φόνου ϗ δράσαντας τι τοιοῦτο κολάζεσθαι. *Edico ut à cæde humana puræ habeantur manus : quod si quis cædem commiserit, pœnam ferat.* (Lib. 1. Cap. III. §. 8. *Ed. Hudson.*)

8. Huc pertinet + vetus, quæ apud Hebræos exſtat, traditio, + leges plures Noæ filiis datas à Deo, quæ non omnes à Moſe narratæ ſint, + quia ſatis erat ad ipſius inſtitutum, eas poſtea in lege peculiari Hebræorum eſſe comprehenſas. Sic + adverſus nuptias [61] inceſtas legem veterem, quamquam à Moſe + ſuo loco non memoratam, exſtitiſſe apparet Levit. XVIII. Inter ea autem, quæ Noæ liberis Deus edixit, hoc quoque ajunt fuiſſe, + ut non homicidia tantum, ſed & adulteria, & + concubitus inceſti, item + violentæ rapinæ morte punirentur. [62] Quod ipſum confirmant Jobi verba XXXI, 11.

9. Jam vero data per Moſem lex ſanctionibus capitalibus + rationes adjicit, quæ apud alios populos non minus quam apud Hebræum populum valent: ut + Levit. XVIII, 24. 25. 27. 28. + Pſal. CI, 5. Prov. XX, 8. + Et peculiariter de homicidio dicitur terra [63] non poſſe expiari niſi ſanguine homicidæ fuſo, Num. XXXV, 31. 33. + Præterea abſurdum cogitatu eſt, Hebræo populo indultum, diſciplinam, & ſalutem publicam ac ſingulorum munire pœnis capitalibus, ac ſe bello tueri, cæteris autem regibus gentibuſque idem eodem tempore non licuiſſe: + neque tamen reges eos, aut gentes unquam à prophetis admonitos improbari à Deo uſum capitalium ſuppliciorum, ac bella omnia, + ſicut de aliis peccatis admoniti ſæpe ſunt.

10. Imo contra quis non credat, cum lex Moſis de judiciis expreſſam habuerit divinæ voluntatis imaginem, + recte ac pie facturas fuiſſe nationes, quæ inde ſibi exemplum peterent? + Quod certe Græcos, Atticos præſertim, feciſſe credibile eſt: + unde (ii) tanta in jure veteri Attico, & quod inde ſumtum eſt Romano XII. tabularum [64] cum legibus Hebræis ſimilitudo eſt. Sufficere hæc videntur, + ut appareat legem Noæ datam non eum habere ſenſum quem volunt, qui bella omnia eo argumento impugnant.

VI. 1. + Speciem majorem habent + quæ ex Evangelio contra bellum adferuntur: in quibus examinandis non illud mihi ſumam, quod ſumunt multi, in Evangelio [65] extra præcepta credendi, & ſacramentorum, nihil eſſe quod non ſit juris naturalis; id enim, quo ſenſu à pleriſque ſumitur, verum non puto.

2. Illud libens agnoſco, + nihil nobis in Evangelio præcipi, quod non naturalem habeat honeſtatem: + ſed non ulterius nos obligari legibus Chriſti, quam ad ea, ad quæ jus naturæ per ſe obligat, cur concedam non video. + Et qui aliter ſentiunt mirum quam ſudent, + ut probent quædam, (kk) quæ Evangelio vetantur ipſo jure naturæ eſſe illicita, [m] + ut concubinatum

GROTII.

m *Ut concubinatum, divortium*] Spectat huc illud *Hieronymi*: (*ad Ocean.* Tom. 1. p. 198. *C. Ed. Baſil.*) *Aliæ ſunt leges Cæſaris, aliæ Chriſti, aliud Papinianus, aliud Paulus noſter præcipit.*

GRONOVII.

61 *Inceſtas*] Intra gradus conſanguinitatis vetitos jungi.

62 *Quod ipſum*] Adulterium eſſe crimen, quod plectat judex.

63 *Non poſſe expiari*] Piaculo obligari omnes regionis incolas, ubi homicidium factum eſt, quod tolli nequeat.

64 *Cum legibus*] Ut apparet ex Fragmentis JC. cum lege Moyſis collatis, & editis à *P. Pithœo* Lutet. 1573. [nuperrimè autem in *Juriſprudentia Ante-Juſtinianea* Viri Eruditiſſimi ANT. SCHULTINGII.]

65 *Extra præcepta*] Præter myſteria, & ſumma capita Chriſtianæ religionis.

(ii) Vide Auctoris Tractatum *De Verit. Relig. Chriſt.* Lib. 1. §. 15. *in fin.* pag. 28. Ed. nuper. Amſt. *J. B.*

(kk) Vocem illam *quædam* addidi, quæ excidit in omnibus Editionibus, & quam deeſſe nemo non videt. *J. B.*

GRO-

binatum, + divortium, + matrimonium cum pluribus fœminis. Sunt quidem hæc ejusmodi, ut eis + abstinere honestius esse dictet ipsa ratio; + at non talia ut absque lege divina nefas in illis appareat. Ad illud vero + quod Christiana lex præcipit, ut alii pro aliis mortis periculo nos objiciamus, 1. Joh. III, 16. + quis dicat ipso (ll) naturæ jure nos obligari? Justini dictum est: τὸ κατὰ φύσιν βιῶν, οὐδέπω πεπιστευκότος ἐστίν n + *secundum naturam vivere ejus est, qui nondum credidit.*

3. Sed ne illos quidem sequar, qui aliud sibi sumunt non exiguum, + Christum scilicet in tradendis præceptis, quæ extant Matthæi V, & deinceps, 66 interpretem tantum agere legis per Mosem datæ. Aliud enim sonant verba toties repetita, *Audistis dictum fuisse veteribus: Ego vero dico vobis:* + quæ oppositio: sed & Syriaca & aliæ versiones ostendunt, + illud *veteribus* significare, ad veteres, non à veteribus; ut *vobis* est, ad vos, non à vobis. + Veteres autem illi non alii fuerunt, quam qui Mosis tempore vivebant: + nam quæ ut veteribus dicta recitantur, non legis peritorum sunt, sed Mosis, aut verbo tenus, aut sensu. *Non occides*, Exod. XX, 13. *Quisquis occiderit, tenebitur judicio*, Levit. XXIV, 21. Num. XXXV, 16. 17. 30. *Non mœchaberis*, Exod. XX, 14. *Quisquis dimiserit uxorem, det ei libellum divortii*, Deut. XXIV, 1. *Non pejerabis, sed reddes Domino, quæ juraveris*, Exod. XX, 7. Num. XXX, 2. + *Oculum pro oculo, dentem pro dente* + (supple, reposcere liceat in judicio) Levitic. XXIV, 20. Deuter.

GROTII.

n *Secundum naturam vivere, ejus est, qui nondum credidit*] Locus *Justini* est ad *Zenam* (pag. 389. *Edit. Sylburg.*) idemque sensus apud *Origenem* in excerptis illis, quæ Philocalia dicuntur. (Cap. IX. pag. 36. *Edit. Catabrig.*)

GRONOVII.

66 *Interpretem tantum agere legis per Mosem datæ*] *Coccejus* de Fœdere cap. 12. num. 357. *Alting.* Theol. Elenct. p. 411. Hæc tamen sententia communis est omnium Protestantium: Christum, nec universis, nec singulis decalogi præceptis quicquam addidisse, quod ad perfectiorem Dei cultum in N. T. pertineat, quia lex Dei perfecta est, cui nec addi quicquam potest, nec detrahi. Deut. IV, ℣. 2. & XII, ℣. 32. Psalm. XIX, ℣. 8. & obedientiam omnem, non modo externam, in sermone, gestu, facto, sed etiam internam mentis, voluntatis, affectuum complectitur: Matth. XXII. ℣. 38. & 39. Deut. XXVII, 26. eoque & vitam æternam & pollicetur, & dare potest servantibus. Levit. XVIII. ℣. 5. Deuter. XXX, ℣. 19. Luc. X, ℣. 25. & 28. collatisque inter se locis ad Rom. X, ℣. 5. Gal. III, 12.

Negant iidem legislatorem proprie dici Christum, nisi quatenus cum Patre & S. Spiritu Deus Triunus legem dedit Mosi in monte Sina. At qua Θεάνθρωπος & medius, atque interpres novi Testamenti est, non concedunt legislatorem esse, quia Mosi, ejusque legi opponitur tanquam gratiæ & virtutis auctor. Joan. I, ℣. 17. officiumque habet proferre Evangelium ex sinu Patris, intercedere, & fieri victima pro nobis, & dato Spiritu S. nos Patri reconciliare. Joann. I. ℣. 18. Matth. XX, ℣. 28. 2. Corinth. V, ℣. 19. 20. 21. Ad munus sane propheticum in erudiendo populo pertinuit instauratio, & vindicatio legis, remotis Pharisæorum additamentis, & pravis interpretationibus: cæterum nec alia legis præcepta tradidit, sive per se, sive per Apostolos, quam Moses, nec aliam explicationem addidit, quam quæ à Prophetis tradita est, & semper tradi debuit. Sic quidem nostri. At Pontificii statuunt Christum in Evangelio legem Mosis ex imperfecta perfectam, vel ex perfecta perfectiorem reddidisse. Sociniani quoque longum texunt catalogum eorum, quæ singulis capitibus decalogi addiderit: de quibus plura Theologi. Sic igitur contra Socinianos hic disputat, ut multa illis concedat.

(ll) Quidni? si rectè jus illud intelligamus: Vel exemplum Ethnicorum, qui pro patria se morti devoverunt, id refellit. Postulat omnino Societatis custodia, de quà Auctor noster in Prolegomenis, ut in certis quibusdam casibus nonnulli plurimorum saluti vitam suam donent. Adeoque ipsa obligatio *Martyrii*, qualis ab Evangelio nobis imponitur, à Lege Naturæ ultimo deduci potest. *J. B.*

GRO-

Deuteron. XIX, 21. *Diliges* + *proximum tuum* (id est Israëlitam) Levit. XIX, 18. *& odio habebis inimicum tuum*, o + puta septem populos, quibuscum amicitiam colere, quorumque misereri vetantur, Exod. XXXIV, 11, Deut. VII, 1. + His addendi Amalecitæ, in quos Hebræi jubentur bellum habere implacabile, Exod. XVII, 16. Deut. XXV, 19.

4. + Sed ad intelligentiam verborum Christi omnino notandum, legem per Mosem datam dupliciter accipi: aut secundum id, quod commune habet cum aliis legibus, quæ ab hominibus condi solent, + quatenus scilicet graviora delicta pœnarum [67] aspectabilium formidine coërcet, Hebr. II, 2. + & populum Hebræum hac ratione in statu civilis societatis continet, + quo sensu dicitur νόμος ἐντολῆς σαρκικῆς, Hebr. VII, 16. + & lex factorum, Rom. III, 27. aut secundum id, + quod legis divinæ est proprium, + quatenus scilicet etiam mentis requirit puritatem, + & actus aliquos, qui sine temporali pœna omitti possunt: + quo sensu vocatur νόμος πνευματικὸς, Rom. VII, 14. + exhilarans animum, Psalm. XIX, qui Latinis XVIII, 9. + Legisperiti, & Pharisæi + priore illa parte contenti, + secundam, quæ potior est, insuper habebant, neque inculcabant populo: + quod verum esse non ex nostris dumtaxat libris, sed ex Josepho quoque, & magistris Hebræorum ostendi potest.

5. Sed etiam + secundam hanc partem quod attinet, sciendum est, virtutes, quæ à Christianis exiguntur, + etiam Hebræis aut commendari, + aut præcipi, sed p non præcipi in eo gradu + ac latitudine, quo Christianis. + Utroque autem hoc sensu Christus sua præcepta opponit veteribus; + unde liquet, verba ejus non continere nudam interpretationem. Hæc autem sciri non + ad hoc tantum, quod nunc in manu est, refert, + sed & ad multa alia, ne legis Hebraicæ auctoritate supra quam æquum est utamur.

VII. 1. + Omissis ergo argumentationibus, quæ minus se nobis probant, PRIMUM ac præcipuum testimonium, quo bellandi jus a Christi lege non plane tolli probamus, esto Pauli illud 1. ad Timotheum II, 1. 2. 3. *Hortor, ergo*

GROTII.

o *Puta septem populos*] In hos odium lege permitti, ait illustrissimus *Abarbanel* ad Deut. XXIII, 21.

p *Non præcipi in eo gradu ac latitudine*] Quædam huc pertinentia vide in notatis supra ad finem capitis primi. Egregius inprimis *Chrysostomi* locus de Virginitate cap. XLIV: τὸ μὲν γὰρ παλαιὸν οὐ τοσοῦτον ὑμῖν ἀρετῆς πρόκειτο μέτρον, ἀλλὰ καὶ ἀμύνασθαι τὸν ἀδικοῦντα, καὶ ἀντιλοιδορεῖσθαι τῷ λοιδορουμένῳ, καὶ χρημάτων ἐπιμελήσεσθαι ἐξῆν, καὶ εὐορκοῦντα ὀμνύναι, καὶ ὀφθαλμὸν ἐξορύξαι ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ μισῆσαι τὸν ἐχθρὸν, καὶ οὔτε τρυφᾶν, οὔτε ὀργίζεσθαι, οὔτε γυναῖκα τὴν μὲν ἐκβάλλειν τὴν δὲ ἀντεισάγειν κεκώλυτο, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ δύο κατὰ ταὐτὸν ὁμοῦ γυναῖκας ἔχειν ὁ νόμος ἐπέτρεπε, καὶ πολλὴ καὶ ἐν τούτοις καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἡ συγκατάβασις ἦν· κατὰ δὲ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν πολλῷ στενοτέρα γέγονεν ἡ ὁδός. *Olim tanta nobis injuncta non erat virtutis mensura, sed & vindictam sumere de injuriam inferente, & convitianti reddere convitium, & pecuniis studere licebat, sed & citra falsimonium jurare, & pro oculo excutere oculum, & odio habere inimicum: quin nec deliciis frui, nec irasci, nec uxorem aliam ejicere, recipere aliam, vetitum erat. Parum dixi: etiam duas eodem tempore uxores habere lex sinebat, multaque & in his, & in aliis rebus erat temporum illorum indulgentia. At post Christi adventum multo arctior facta est via.* (Tom. VI. *Ed. Savil.*) Eodem libro cap. LXXXIII. οὐ τὸ τῆς ἀρετῆς ἀπαιτούμεθα μέτρον ἡμεῖς τε κἀκεῖνοι· *non eadem virtutis mensura à nobis, & ab illis exigitur.* Idem in oratione Filium Patri æqualem, quæ est Tomo VI, ait in Evangelio esse ἐπίτασιν καὶ προσθήκην ἐντολῶν, *præceptorum & intensionem, & adjectionem.* (Pag. 717.)

GRONOVII.

67 *Aspectabilium*] Quæ in oculos incurrunt, quæ pro exemplis sunt.

ergo ante omnia, ut fiant deprecationes, preces, interpellationes, gratiarum actiones pro quibusvis hominibus: pro regibus, & quibusvis in eminentia constitutis: q *ut tranquillam, ac quietam vitam degamus cum omni pietate, ac sanctitate. Nam id bonum gratumque est apud Deum servatorem nostrum, qui omnes homines vult servari, & ad agnitionem veritatis venire.* Tria enim hinc docemur: + Gratum esse Deo, ut reges fiant Christiani: ut Christiani facti reges maneant: quod ita expressit Justinus Martyr: a ἐυχόμεθα τοὺς βασιλεῖς ϗ ἄρχοντας μετὰ τῆς βασιλικῆς a Apolog. I. p. 32. Ed. Oxon.
δυνάμεως ϗ σώφρονα τὸν λογισμὸν ἔχοντας εὑρεθῆναι. *Hoc precamur, ut Reges, & Principes simul cum regali potestate etiam sanam mentem consequantur:* & in libro, cui nomen Constitutiones Clementis, precatur Ecclesia r Χριστιανὰ τὰ τέλη, id est, magistratus Christianos; deinde & hoc Deo gratum esse, + ut Christiani reges Christianis aliis vitam tranquillam præstent.

2. + Quomodo vero? Alibi id explicat Rom. XIII, 4. *Dei minister est tuo bono. Quod si feceris quod malum est, metue;* + *non enim frustra gladium gerit: nam Dei minister est, vindex ad iram ei, qui quod malum est fecerit.* (mm) + Jure gladii per complexionem 68 omnis quidem coercitio intelligitur, quomodo etiam apud Jurisconsultos interdum; + sed ita tamen, ut pars ejus summa, id est verus gladii usus, non excludatur. Huic loco illustrando non parum servit Psalmus secundus, qui quanquam in Davide suam habuit veritatem, + plenius tamen & perfectius ad Christum pertinet: ut discere est Actor. IV, 25. XIII, 33. Hebr. V. 5. Is autem Psalmus reges omnes hortatur, ut Dei filium venerabundi suscipiant: hoc est, ut se ministros ei exhibeant, 69 + qua reges sunt scilicet, ut recte explicat Augustinus, cujus verba ad hanc rem pertinentia apponam: b *In hoc reges, sicut eis divinitus præcipitur, Deo serviunt, in quantum reges sunt, si in regno suo bona jubeant, mala prohibeant, non solum quæ pertinent ad humanam societatem, verum etiam quæ pertinent ad divinam religionem.* Et alibi: c *Quomodo ergo*

b Contra Cresc. Gram. lib. III. cap. 51.
c Ad Bonif. Epist. 50. C. 185. num. 19. Ed. Benedict.

G R O T I I.

q *Ut tranquillam, ac quietam vitam degamus cum omni pietate, ac sanctitate*] *Seneca* Epistola LXXIII. Philosophiæ fideliter deditos falso, ait, contemtores magistratuum, ac regum existimari. *E contrario*, ait; *multi adversus illos gratiores sunt: nec immerito; nullis enim plus præstant, quam quibus frui tranquillo otio licet.* Digna est quæ legatur epistola. ubi & hoc: *Hujus pacis beneficium ad omnes pertinentis, altius ad eos pervenit, qui illa bene utuntur.*

r Χριστιανὰ τὰ τέλη, *id est, magistratus Christianos*] Nisi hic interpretari malis, *Christianum* vitæ exitum. (Locus est *Lib.* VIII. *Cap.* 36. ubi, quemadmodum & *Cap.* 6. ejusdem Libri, eadem verba reperiuntur, posteriori modo rectè vertitur in Edit. *Patrum Apostolic.* 1724. Tom. II. *pag.* 397. & *pag.* 421.)

G R O N O V I I.

68 *Omnis coërcitio*] Merum imperium est habere gladii potestatem l. 3. D. de jurisdictione. *Tacit.* 3. hist. 68. Vitellius assistenti consuli exsolutum à latere pugionem, veluti jus vitæ necisque civium reddebat. [Vide summi Jurisconsulti, Clar. N O O D T I I, eruditissimum Scriptum *De Jurisdict. & Imperio*, Lib. 1. Cap. 4. *J. B.*

69 *Qua Reges*] Potentia sua utendo ad bonos mores introducendos, malos excludendos, aut supprimendos.

(mm) Argumentum istud, ut & plura ex sequentibus, per se equidem & directè eo tantum pertinet, ut capitalia supplicia ab Evangelio non tolli probetur: verum per consequentiam hinc deduci potest, neque Bellum omne Christianis vetitum esse. Huc facit non tantum ratio ab Auctore adlata *num.* 13. istius paragraphi, sed etiam quòd usus capitalium suppliciorum non minus videatur repugnare mansuetudini, & clementiæ Christianæ, quàm Bellum, unde, si priora tamen liceant, posterius illicitum non esse efficitur. Vide quæ de capitalibus suppliciis ulteriùs dicentur infrà, Lib. II. Cap. 20. §. 12. *J. B.*

ergo reges Domino serviunt in timore, nisi ea, quæ contra jussa Domini fiunt, religiosa severitate prohibendo, atque plectendo? + *Aliter enim servit* [70] *qua homo est, aliter qua rex est.* Mox: *In hoc ergo serviunt Domino reges, in quantum sunt reges, cum ea faciunt ad serviendum illi, quæ non possunt facere nisi reges.*

3. + SECUNDUM argumentum præbet nobis is ipse locus, cujus partem citavimus, ad Rom. XIII. ubi potestas summa, qualis est regia, à Deo esse dicitur, & + Dei ordinatio vocatur; unde infertur, + ei & parendum & honorem exhibendum; + & quidem ex animo: & qui ei resistit, eum Deo resistere. + Si ordinationis voce res intelligeretur, [71] quam Deus tantum non vult impedire, quomodo se Deus habet circa actus vitiosos, + jam inde nulla honoris, nulla obedientiæ, [72] ad animum maxime pertinentis, obligatio sequeretur; + nec quicquam diceret Apostolus, ubi hanc potestatem tantopere prædicat, atque commendat, quod non latrociniis & furtis conveniret. + Sequitur ergo, ut ordinata hæc potestas [73] voluntate Dei approbante intelligatur; unde porro infertur, cum Deus sibi contraria non velit, + hanc potestatem cum voluntate Dei per Euangelium revelata, & [74] + omnes homines obligante, non pugnare.

4. Neque eliditur hoc argumentum eo, quod qui in imperiis erant eo tempore cum hæc Paulus scriberet, + dicuntur alieni fuisse à Christiana pietate: nam primum id ita universim verum non est. Nam Sergius Paulus Cypri Proprætor Christo nomen pridem dederat, Actor. XIII, 12. Ut jam taceam quod de [s] [75] Edessenorum rege vetus fama tradidit, + nonnihil forte falso inquinata, sed ut videatur ex vero originem trahere. + Deinde non de personis quæritur, an impiæ fuerint, sed an illa functio in illis impia fuerit: quod dicimus ab Apostolo negari, quando illam functionem dicit à Deo institutam + etiam pro illo tempore, ac propterea honorandam etiam + intra animi recessus, + quibus proprie solus Deus imperat. Potuit ergo & Nero, & rex ille Agrippa, quem ad Christi religionem amplectendam Paulus tam serio invitat, Act. XXVI, Christo se subjicere, + & retinere hic regiam, ille imperatoriam potestatem: + quæ sine jure gladii & armorum intelligi nequit

GROTII.

s *Edessenorum*] Est Edessa in Osroëne. Nomen Abgari frequens illis locis. Apparet ex nummis, *Tacito*, *Appiano*, *Dione* tum in pridem editis, tum in novis excerptis, *Capitolino*. (Vide Ill. SPANHEM. *De præst. & usu Numismatum*, Diss. VIII. §. 10. *pag.* 534. *& seqq.* Tom.I.)

GRONOVII.

70 *Qua homo*] Ut sibi temperet, abstineatque injuria; ut se pium, & moderatum præstet.

71 *Quam Deus tantum*] Quales sunt res, quas sustinet Deus ac patitur tantum, & hactenus regit, ne ulterius evagentur, quam fert aut justa ejus ira, dum malum punit per malum; aut indulgentia, dum spatium dat ad pœnitentiam; aut sapiens consilium, dum malum aliunde ortum facit initium & occasionem boni, ut mancipationem *Josephi* reddidit viam ad potentiam ejus, & ad Patriarchas alendos in Ægypto; perfidiam Pilati & Judæorum erga Christum, principium liberandi generis humani.

72 *Ad animum maxime*] Quæ non consistat in externo tantum opere, quod coacti & inviti præstamus ad voluntatem potentioris, sed maxime in studio, & affectione, atque propensione animi, cum volentes lubentesque paremus.

73 *Voluntate Dei approbante*] Non modo permittente.

74 *Omnes homines*] Tanquam quod in V. F. revelatum est non obligaret omnes homines, sed tantum Hebræos.

75 *Edessenorum rege*] Abgaro, quasi dederit ad Christum & ab eo receperit Epistolam. *Euseb.* 1, cap. 13. [Quam meram fabulam esse, inter Eruditos hodie sic satis constat. *J. B.*]

GRO-

quit. Sicut ergo olim + pia erant sacrificia secundum legem, quamvis ab impiis sacerdotibus celebrata; sic [t] pia res est imperium, quamvis ab impio teneatur.

5. TERTIUM argumentum petitur ex Joannis Baptistæ verbis, qui serio interrogatus à militibus Judæis + (cujus gentis multa millia Romanis militasse, ex Josepho & aliis scriptoribus manifestissimum est) quid haberent faciendum, ut iram Dei effugerent; + non eos [76] militia abire jussit, quod facere debebat si ea erat Dei voluntas, sed abstinere [77] concussionibus & fallaciis, stipendiisque esse contentos, Luc. III, 14. Ad hæc Baptistæ verba, cum apertam satis militiæ approbationem contineant, multi respondent, quæ Baptista præscripsit ita discrepare à Christi præceptis, + ut aliud docere potuerit Baptista, aliud Christus: quod quo minus admittam, hæc obstant. Joannes & Christus + eodem exordio doctrinæ, quam afferebant, summam indicarunt: *Resipiscite: appropinquavit enim regnum cœlorum;* Matth. III, 2. IV, 17. Christus ipse + regnum cœleste + (id est legem novam: nam legem regni nomine appellare Hebræis mos est) dicit cœpisse invadi à diebus Baptistæ, Matth. XI, 12. Joannes dicitur prædicasse baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, Marc, I, 4. Tantundem fecisse dicuntur Apostoli Christi nomine, Actor. II, 38. Exigit Joannes fructus dignos pœnitentia, & iis, qui talem fructum non proferunt, excidium minatur, Matth. III. 8. & 10. + Exigit opera dilectionis supra legem; Luc. III, 11. Lex dicitur durasse usque ad Joannem, + id est, ab illo incepisse doctrina [78] perfectior, Matth. XI, 13. + Et principium Euangelii à Joanne ducitur, Marc. I, 1. Luc. I, 77. Ipse Joannes hoc nomine major Prophetis, Matth. XI, 9. Luc. VII, 26. missus scilicet ad dandam cognitionem salutarem populo, Luc. I, 77. ad Euangelium annuntiandum, Luc. III, 18. Neque usquam Joannes Jesum + à se distinguit præceptorum discrepantia (quanquam quæ generalius, & confusius, & rudimentorum more à Joanne sunt indicata, eadem disserte tradidit Christus vera lux) + sed eo quod Jesus esset promissus ille Messias, Actor. XIX, 4. Joan. I, 29. rex scilicet regni cœlestis, qui daturus esset in se confidentibus vim Spiritus Sancti, Matt. III, 11. Marc. I, 8. Luc. III, 16.

6. QUARTUM hoc est argumentum, quod mihi ponderis non exigui videtur: Si tollatur jus capitalium suppliciorum, & armis cives tuendi adversus latrones ac prædones, + maximam inde secuturam scelerum licentiam, & quasi diluvium malorum, [u] cum nunc quoque constitutis judiciis ægrè repri-

GROTII.

t *Pia res est imperium, quamvis ab impio teneatur*] Bene hoc exsequitur ad hunc locum epistolæ ad Romanos *Chrysostomus.*

u *Cum nunc quoque constitutis judiciis ægrè reprimatur improbitas*] Διὰ τούτους δικαστήρια καὶ νόμοι καὶ τιμωρίαι καὶ διάφοροι κολάσεων τρόποι. *Propter hos sunt judicia, & leges, & supplicia, totque pœnarum modi. Chrysostomus* in sermone ad Patrem fidelem. [Tom. VI. pag. 696. *Edit. Savil.*]

GRONOVII.

76 *Militia abire*] Ut sacerdotio abire *Gell.* 6, 7.

77 *Concussionibus*] Extorsionibus pecuniarum *l.* 1. & 2. *D. de concuss.*

78 *Perfectior*] Potius clarior, & evidentior, quam fuerat sub umbris sacrificiorum, & cæremoniarum. Πάντες γὰρ οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος ἕως Ἰωάννου ἐπροφήτευσαν.

primatur improbitas. Quare ſi mens Chriſti fuiſſet, talem rerum ſtatum, qualis auditus nunquam fuerat, inducere, + haud dubie verbis quam maxime difertis, ac ſpecialibus edicendum ei fuerat, ne quis de capite judicaret, ne quis arma ferret; quod feciſſe nusquam legitur: + nam quæ adferuntur, aut valde ſunt generalia, aut obſcura. + Docet autem ipſa æquitas, & communis ratio, non tantum verba [79] generalia contrahi, & ambigua commode explicari, ſed & à proprietate uſuque recepto verborum diſcedi nonnihil, ut is ſenſus evitetur, qui maxima ſecum incommoda ſit allaturus.

7. + QUINTUM ſit, quod nullo argumento oſtendi poteſt lex Moſis, quæ ad judicia pertinebat, + deſiiſſe priusquam urbs Hieroſolyma exſcinderetur, + & cum ea tum ſpecies, tum ſpes reipublicæ concideret: nam + neque in lege Moſis ullus terminus iſti legi præfinitur, + neque Chriſtus, aut Apoſtoli usquam de iſtius legis ceſſatione loquuntur, + niſi quatenus id comprehenſum videri poteſt in reipublicæ (ut diximus) deſtructione: + imo contra Paulus ſummum pontificem, ait, conſtitutum, ut judicium ferret ſecundum legem Moſis, Act. XXIII, 3. Chriſtus ipſe in præfatione præceptorum ſuorum, ait, + non veniſſe ſe ad ſolvendam legem, ſed [80] ad implendam, Matt. V, 17. + quod quem de ritualibus ſenſum habeat non obſcurum eſt; [81] implentur enim lineamenta adumbrantia cum perfecta rei ſpecies exhibetur: de legibus autem ad judicia pertinentibus + quomodo verum eſſe poteſt, ſi Chriſtus, + ut quidam exiſtimant, adventu ſuo ea ſuſtulit? Si autem manſit obligatio legis, + quamdiu ſtetit Hebræorum respublica, + ſequitur ut Judæi etiam ad Chriſtum converſi, ſi ad magiſtratum vocarentur, eum defugere (α) non potuerint, & + ut judicare non aliter debuerint quam Moſes præſcripſerat.

8. Ego ſane omnia expendens ne leviſſimam quidem conjecturam reperio, qua motus vir aliquis pius + illa tunc Chriſti loquentis verba audiens, + aliter exiſtimare potuerit. + Illud agnoſco, + ante Chriſti tempus quædam fuiſſe permiſſa, + ſive [82] quoad impunitatem externam, + ſive etiam quoad animi puritatem + (nunc enim iſta diſtinctius exquirere, nec opus, nec otium

GRONOVII.

79 *Generalia contrahi*] Generalibus derogari per ſpecialia; generalia ſtrictius accipi oportere, quam ſonant.

80 *Ad implendam*] Οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι· Non ut irritam faciam, ne ſit, ſed ut illi ſatisfaciam. hoc eſt, in moralibus: ut perfectam illam ſanctitatem, quam requirit lex, & humanus nemo poteſt aſſequi, præſtando pro fidelibus & piis, liberem eos diris, quibus fulminat lex peccantes, & ſupplicio merito. In ritibus, & cærimoniis: ut ei ſatisfaciam exhibendo Meſſiam, qui omnibus ſacrificiis & victimis ſignificatus eſt. Πληρῶσαι, ut & implere, ſatisfacere. *Salmaſ.* ad ejus Attic. p. 34. 35.

81 *Implentur lineamenta*] Ut in pingenda imagine primum ducuntur lineæ quædam, quibus ſignantur extremitates partium; dein vacuum illud, quod fuit inter extremitates, coloribus impletur; & tum exhibetur perfecta rei ſpecies, ceſſantque notari primi illi ductus: ſic Legem à Chriſto completam dici vult, quum qui rudibus, & primis quaſi lineis adumbratur Chriſtus, in effigie & corpore apparuit, & ſacrificium, quod in Judaiſmo ſimulabatur, præſtitit. *Theophylact.* p. 28. ὅσα ἐκεῖνος (ὁ νόμος) ἐσκιαγράφησε, ταῦτα οὗτος τελείως ἐζωγράφησεν. *Iſidorus* lib. 19. *Orig.* c. 16. *Pictores prius umbras quaſdam & lineas futuræ imaginis ducunt, deinde coloribus implent, tenentes ordinem inventæ artis.*

82 *Quoad impunitatem*] Sive ut puniri non poſſent à judice forenſi, etſi conſcientiam læderent; ſive ut ne conſcientiam quidem gravarent.

(α) Scilicet eâ de cauſsâ, quod morte damnandi forent Rei. Neque enim aliàs quivis tenebatur Magiſtratum delatum omnino ſuſcipere. Vide Notam Gallicam in h. l. *J. B.*

GRO-

otium est) + quæ Christus suam disciplinam sectantibus licere noluit, + ut [83] ob qualemcumque offensam uxorem dimittere, [84] + ab eo qui læserit in judicio exigere ultionem : sed inter Christi præcepta, & illas permissiones est + diversitas quædam, non est repugnantia. + Nam qui uxorem retinet, + qui ultionem sibi privatim debitam remittit, [85] nihil facit contra legem; + imo hoc facit, quod lex maxime vult. Longe aliud est in judice, + cui lex non permittit, sed imperat ut homicidam morte puniat, reus ipse futurus apud Deum ni fecerit. [86] Huic si Christus interdicit, ne homicidam morte puniat, omnino contrarium legi præcipit, + solvit legem.

9. SEXTUM sit argumentum ab exemplo Cornelii Centurionis, [a] qui & Spiritum Sanctum, signum indubitatum justificationis, à Christo accepit, & in nomen Christi à Petro Apostolo baptizatus est : militiam autem abdicasse, aut ad eam abdicandam + à Petro monitus non legitur. Sunt qui respondeant, cum de religione Christiana à Petro sit institutus, + simul censeri debere institutum de militia deserenda. Hi, si quidem certum esset atque indubitatum inter Christi præcepta contineri interdictum militiæ, aliquid dicerent. Sed cum id nusquam alibi diserte exstet, certe de ea re aliquid hoc saltem loco, qui id maxime poscebat, dicendum fuerat, ne post ventura ætas officii sui regulas ignoraret. Neque vero solet Lucas, ubi personarum qualitas specialem quandam vitæ mutationem desiderabat, id silentio prætererire, ut videre est tum alibi, + tum [87] Actor. XIX. 19. *a Act. X. ✝. 22. seq.*

10. SEPTIMUM huic simile petitur ex eo, quod de Sergio Paulo cœpimus dicere, nam in ejus conversi historia + nullum est indicium [88] ejurati magistratus, aut admonitionis factæ ut ejuraretur. + Quod autem non narratur, cum narrari, ut diximus, maxime attineat, id nec factum censendum est.

11. OCTAVUM esse potest, quod [x] Paulus Apostolus, intellectis Judæorum in se insidiis, Tribuno indicari eas voluit ; & cum Tribunus milites ei addidisset, quorum præsidio in itinere adversus vim omnem tutus esset, nihil contradixit, + neque Tribunum, aut milites monuit, Deo non placere, ut-

GROTII.

x *Paulus Apostolus, intellectis Judæorum in se insidiis*] Utitur hujus loci auctoritate Concilium Africanum : [Cap. 93. pag. 253. *Cod. Canon. Eccles. Afric.* Edit. Paris. 1615.] *Quorum contra furorem possumus non insolita, nec à Scripturis aliena impetrare præsidia ; quando Apostolus Paulus, sicut in Apostolorum actibus fidelibus notum est, factiosorum conspirationem militari etiam submovit auxilio.* Utitur & sæpe *Augustinus*, ut Epist. L. quæ est ad *Bonifacium* : epistola CLIV. ad Publicolam, ubi hæc : *Neque si in illa arma scelerati homines incidissent, Paulus in effusione sanguinis eorum suum crimen agnosceret.* Idem Epistola CLXIV. *Paulus egit, ut sibi tuitio etiam armatorum daretur.* [Quæ Epist. est LXXXVII. *Edit. Benedictin.* Epist. autem L. est CLXXXIV. & Ep. CLIV. est XLVII.

GRONOVII.

83 *Ob qualemcumque*] Non enim licere voluit id nisi ob mores graviores, ut loquebantur olim, *Ulp.* Tit. VI. §. 9, 12. hoc est, ob adulteria. Matth. V, 31.

84 *Ab eo qui læserit*] Solius vindictæ causa litigare, Matth. V, 38. 39. &c.

85 *Nihil facit contra legem*] Dilectionem inimici etiam V. F. præcipit Exod. XXIII, ✝. 4. 5. Prov. XXV, 22. & est in eam rem exemplum Elisæi 2. Reg. VI, 22.

86 *Huic*] Judici, cui lex imperat.

87 *Actor.* XIX.] Ubi de Demetrio.

88 *Ejurati*] Depositi, vel abdicati. Sic autem Romæ loquebantur, ideo quod abeuntes consulatu pro concione jurare solebant, se nihil contra leges fecisse.

ut vis vi repellatur. Atqui is erat Paulus, qui nullam occasionem edocendi officii aut omitteret ipse, + aut omitti ab aliis vellet, 2. Timoth. IV, 2.

12. NONUM accedat, quod rei honestæ, ac debitæ finis proprius non potest non esse honestus, ac debitus. + Tributa ut solvamus honestum est, + atque etiam præceptum conscientiam obligans, ut Paulus + Apostolus explicat: tributorum autem (ϛ) finis est, ut potestates publicæ habeant + unde sumtum faciant ad bonos tuendos, ac coërcendos malos, Rom. XIII, 3. 4. 6.
[a] *Hist.* IV. c. 74. Tacitus [a] apposite ad hanc rem: *Neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt.* Cui dicto simile est
[b] *Lib.* XXII. *contra Faustum. cap.* 74. Augustini illud: [b] *Ad hoc tributa præstamus, ut propter necessaria militi stipendium præbeatur.*

13. DECIMUM argumentum præbet locus ille Actor. XXV, 11. ubi Paulus ita loquitur: *Si injuria quemquam affeci, & dignum aliquid morte commisi,* [γ] *non recuso mori.* Unde colligo, ita censuisse Paulum, etiam post publicatam Euangelii legem quædam esse crimina, quæ morte plecti æquitas ferat, aut etiam exigat: + quod & Petrus docet, 1. Epist. cap. II, 19. 20. Quod si ea tum fuisset Dei voluntas, ut capitalibus judiciis absisteretur, poterat quidem purgare se Paulus, + sed non debuerat in hominum animis eam relinquere opinionem, quasi capite plectere nocentes nunc non minus quam olim liceret. Probato autem capitales pœnas post Christi adventum recte exerceri, + simul probatum arbitror, bellum aliquod licite geri, puta adversus nocentes multos, & armatos: [89] qui ut rei fiant, acie vincendi sunt. Vires enim, & resistentia nocentum, sicut + in prudenti deliberatione [90] suum habere momentum potest, + ita de jure ipso nihil imminuit.

14. UNDECIMUM sit, quod in Apocalypsis prophetia prædicuntur bella quædam piorum cum manifesta approbatione, XVIII, 6. & alibi.

15. DUODECIMUM esse potest, quod + Christi lex solam legem Mosis, [91] + qua gentes ab Hebræis separabat, sustulit, Ephes. II, 14. + Quæ autem natura, + & bene moratarum gentium consensu honesta censentur, adeo non sustulit, + ut sub generali præcepto omnis honesti, ac virtutis comprehenderit, Phil. IV, 8. 1. Cor. XI, 13. 14. Jam vero + criminum pœna, + & arma, quæ injuriam arcent, + natura habentur laudabilia, + & ad justitiæ, + & ad beneficentiæ virtutem referuntur. Atque hic + obiter notandus eorum est error, [92] qui Israelitarum jus ad bellum deducunt ex eo solo, quod terram

GROTII.

[γ] *Non recuso mori*] Sic & Act. XXVIII, 18. *quia nulla in me erat mortis causa. Justinus* Apologetico II. κολάζεσθαι δὲ τοὺς μὴ ἀκολούθως τοῖς διδάγμασιν αὐτοῦ βιοῦντας, λεγομένους δὲ μόνον Χριστιανοὺς, καὶ ὑφ' ὑμῶν, ἀξιοῦμεν. *Ut autem puniantur, qui non convenienter præceptis illis vivunt, & nomine solo sunt Christiani, & quidem à vobis, & nos optamus.* (Pag. 50. *Edit. Sylburg.*)

GRONOVII.

89 *Qui ut rei fiant*] Ut compellantur facere quod jus & æquum est. *Taciti* verba imitatur 3. Ann. 13. *Petitam armis rempublicam, utque reus agi posset, acie victum.*

90 *Suum habere momentum*] Potest facere, ut inlutum sit illos aggredi.

91 *Qua gentes*] Ea parte, qua nationes alias præter Israelis posteros excludebat à fœdere Dei.

92 *Qui Israelitarum*] Non aliam ob caussam jus belli gerendi Hebræis fuisse, quam ut acquirerent terras septem populorum devotorum, à Deo illis attributas.

(ϛ) Hic, scilicet, inter alios, quos Auctor minimè excludit, ut ineptè hoc nomine eum carpunt quidam Interpretes. *J. B.*

GRO-

ram Cananæam illis Deus dedisset. + Est enim hæc justa quidem causa, + sed non unica. Nam & ante ea tempora pii rationis ductu bella gesserunt: & + ipsi Israelitæ postea aliis de causis, + ut David ob legatos violatos. Tum vero + quæ [93] humano jure quisque possidet, + non minus ejus sunt, quam si Deus donasset: + id autem jus per Euangelium non tollitur.

VIII. Videamus nunc etiam + quibus argumentis se fulciat adversaria sententia, quo facilius judicet pius æstimator utra præponderent.

1. PRIMUM adferri solet [z] + vaticinium Esaiæ, qui futurum dicit, ut populi gladios contundant in ligones, & lanceas in falces; neque gladium sumant alius in alium, neque bellum ultra addiscant, II, 4. Sed hoc vaticinium aut sub conditione quadam accipiendum est, quemadmodum multa alia; ut nimirum intelligamus talem fore rerum statum, [a] + si omnes populi Christi legem suscipiant, atque impleant; quam ad rem Deus nihil sua ex parte passurus sit desiderari: + certum autem est, si omnes sint Christiani, & Christiane vivant, nulla fore bella: quod [a] Arnobius ita enuntiat: *Si omnes omnino, qui homines esse se non specie corporum, sed rationis intelligunt potestate, salutaribus ejus, pacificisque decretis aurem vellent commodare paulisper, & non fastu & supercilio tumidi suis potius sensibus quam illius commonitionibus crederent, universus jamdudum orbis mitiora in opera conversis usibus ferri, tranquillitate in mollissima degeret, & in concordiam salutarem incorruptis fœderum sanctionibus conveniret.* Lactantius vero hoc modo: [b] *Quid fiet, si omnes in concordiam consenserint? quod certe fieri poterit, si pernicioso, & impio furore projecto, innocentes ac justi esse velint?* + Aut intelligendum est pure; + quo modo si accipiatur, docet res ipsa impletum hoc nondum esse, sed

a *Adv. Gentes*, Lib. I. pag. 6. Edit. *Lugd. Bat. Salm.*

b *Inst. Div.* Lib. I. Cap. 18. n. 16.

GROTII.

z *Vaticinium Esaiæ*] Id de pace, quæ orbi contigit beneficio Romani imperii, interpretatur *Chrysostomus* oratione Christum esse Deum: καὶ ὅτι οὐ ταῦτα ἐστὶ μόνον καὶ ἀκίνητος καὶ ἀσάλευτος, ἀλλὰ καὶ πολλὴν πρυτανεύσει τῇ οἰκουμένῃ εἰρήνην, καὶ αἱ μὲν κατὰ πόλεις πολυαρχίαι καταλυθήσονται, καὶ αἱ μοναρχίαι, μία δέ τις ἔσται βασιλεία εἰς πάντας ἀθροισθεῖσα, καὶ τὸ πλέον αὐτῆς ἐν εἰρήνῃ ἔσται, οὐ καθάπερ ἔμπροσθεν. τὸ μὲν παλαιὸν χειροτέχναι πάντες καὶ ῥήτορες ὅπλα ἐτίθεντο καὶ ἐπὶ παρατάξεως εἱστήκεσαν· τοῦ Χριστοῦ δὲ παραγενομένου πάντα ἐκεῖνα διελύθη καὶ εἰς μέρος διωρισμένον τὰ τῶν πολέμων περιέστη. *Neque vero prædictum tantum est, stabilem fore, immotam, atque inconcussam hanc religionem: sed cum ea adventuram orbi pacem, desituras illas in singulis civitatibus plurium potentias, regnaque ipsa, & unum fore super omnes imperium, ac ejus pleraque pacem habitura, contra quam ante fiebat; olim enim & opifices, & oratores induebant arma, consistebant in acie: Post Christi vero adventum cessavit mos iste, & ad definitum hominum ordinem redacti sunt actus bellici.* (Tom. VI. p. 628.) Habes sensum plane eundem apud *Eusebium* de Præparation. l. 1. c. 4.

a *Si omnes populi Christi legem suscipiant, atque impleant.* Nam de Christianis *Justinus* οὐ πολεμοῦμεν τοῖς ἐχθροῖς, *non pugnamus in hostes.* (Apolog. II. pag. 60. in fin. *Ed. Sylb.* ubi legitur, τοὺς ἐχθρούς.) Plane ut de *Essenis Philo* in oratione Omnem bonum esse liberum: (Pag. 877. A. *Edit. Paris.*) Βελῶν, ἢ ἀκόντων, ἢ ξιφιδίων, ἢ κράνους, ἢ θώρακος, ἢ ἀσπίδος οὐδένα παρ' αὐτοῖς ἂν εὕροις δημιουργὸν ἢ ὁπλοποιὸν, ἢ μηχανοποιόν. *Nullum inter eos reperias, qui aut jacula, aut sagittas, aut gladium, aut galeam, aut loricam, aut scutum fabricet, nullum qui aut arma conficiat, aut machinas.* Simile est quod *Chrysostomus* ait 1. ad Corinth. XIII, 3. *Si esset inter homines qualis oportet dilectio, nullas fore pœnas capitales.* (Οὔτε γὰρ νόμων, οὔτε δικαστηρίων ἔδει, οὐ κολάσεων, οὐ τιμωριῶν, οὐκ ἄλλου τῶν τοιούτων οὐδενός· εἰ γὰρ ἅπαντες ἠγάπων, καὶ ἠγαπῶντο, οὐδένα ἂν ἠδίκησεν οὐδεὶς &c. Tom. III. pag. 454. *Ed. Savil.*]

GRONOVII.

93 *Humano jure*] *Justo* titulo possidendi, quem vel naturæ, vel gentium, vel civile jus sanxit.

GRO-

ſed implementum ejus, + ut & converſionis generalis Judæorum, adhuc exſpectandum. Utrovis autem modo ſumas, + nihil hinc inferri poteſt adverſus bellorum juſtitiam, quamdiu ſunt qui pacis amantes pace frui non ſinunt, ſed vim eis intentant.

2. + Ex quinto Matthæi capite plura argumenta depromi ſolent, ad quorum dijudicationem opus eſt animo repeti, quod paulo ante diximus: + ſi Chriſto id fuiſſet propoſitum, omnia capitalia judicia, & jus bellorum tollere, + facturum id fuiſſe verbis quam maxime expreſſis ac ſpecialibus, ob rei magnitudinem ac novitatem; + eoque magis, quod nemo Judæus aliter cogitare poterat, quam leges Moſis ad judicia, & rempublicam pertinentes vim ſuam in homines Judæos habere debere, quamdiu ſtaret illa reſpublica. Hac ergo de re præmoniti locorum ſingulorum vim ordine exploremus.

3. Adverſariæ ergo ſententiæ munimentum SECUNDUM ex iſtis verbis petitur: *Audiſtis dictum fuiſſe*, + *Oculum pro oculo, & dentem pro dente.* + *Ego vero dico vobis, ne obſiſtite injurioſo*, (לרשע [b] quod Græci vertunt [94] τῷ ἀδικοῦντι, Exod. II, 13.) + *ſed cædenti te in dexteram maxillam, alteram quoque obverte.* + Hinc enim inferunt quidam, nullam injuriam aut repellendam, aut vindicandam, + ſive publice, + ſive privatim. (γ) Atqui non hoc dicunt verba: + neque enim magiſtratus hic alloquitur Chriſtus, ſed [95] eos, qui impetuntur; + nec de quavis agit injuria, ſed [96] de tali, qualis eſt alapa: + ſequentia enim verba reſtringunt præcedentium generalitatem.

4. Sic in præcepto ſequente: + *Qui velit tecum litigare, ut tunicam accipiat*, [c] *dimitte illi etiam pallium*: non omnis provocatio ad judicem, aut arbitrum prohibetur, + Paulo interprete, qui lites non omnes prohibet, I. Cor. VI, 4. + ſed vetat Chriſtianos [97] in prophanis auditoriis inter ſe litigare, idque ad Judæorum exemplum, apud quos recepta erat ſententia, + *Qui adducit negotia Iſraëlitica* [98] *ad extraneos, polluit nomen Dei:* ſed vult Chriſtus + ad exercendam patientiam noſtram, + de rebus, quæ facile ſunt recuperabiles, ut tunica, aut cum tunica, ſi opus ſit, pallium, non contendi judicio, + ſed quamvis optimo jure nitamur, omitti juris perſecutionem

GROTII.

b *Quod Græci vertunt τῷ ἀδικοῦντι*] Ut & *Lucas* in Stephani oratione: *ὁ ἀδικῶν τὸν πλησίον.* (Act. VII, 27.)

c *Dimitte illi etiam pallium*] Id ita exponit *Cyprianus* de bono Patientiæ: *Ut tua ablata non repetas.* (Pag. 216. *Ed. Fell.*) *Irenæus* lib. IV, Cap. XXVII. (XIII. *Edit. Maſſuet.*) *Tollenti tibi tunicam, remitte ei & pallium: ſed non quaſi nolentes fraudari contriſtemur, ſed quaſi volentes donaverimus, gaudeamus. Et ſi quis te, inquit, angariaverit mille paſſus, vade cum eo alia duo, ut non quaſi ſervus ſequaris, ſed quaſi liber præcedas.* Etiam *Libanius*, qui Evangelia legerat, laudat non litigantes de chlamyde & tunica, in oratione de cuſtodia reorum. *Hieronymus* dialogo I. adverſus *Pelagium*: *Docet Evangelium ei, qui nobiſcum velit judicio contendere, & per lites & jurgia auferre tunicam, etiam pallium eſſe concedendum.* (Tom. II. pag. 274. C. *Edit. Baſil.*)

GRONOVII.

94 Τῷ ἀδικοῦντι] τῷ ἀσεβεῖ.

95 *Eos, qui impetuntur*] Privatos, quibus fit injuria.

96 *Tali, qualis*] Levi, quæ plus habeat contumeliæ, quam detrimenti.

97 *In prophanis auditoriis*] Ad paganorum judicium tribunalia. Sic auditorium principis *l.* 18. §. 1. *D. de Minorib.* Præfecti prætorio *l.* 40. *de reb. cred.* Alibi auditoria judicum & magiſtratuum.

98 *Ad extraneos*] Ἀλλοφύλους, ἀπεριτμήτους.

(γ) Confer. heic Auctoris *Epiſt.* 1057. I. Part. *J. B.*

GRO-

nem. + Apollonius Tyanæus [a] negabat philosophi esse *περὶ χρυσίου διαφέρεσθαι*, + de pecuniola litigare. [b] *Non improbat prætor* (inquit Ulpianus) *factum ejus, qui* [99] *tanti habuit re carere, ne propter eam sæpius litigaret. Hæc enim verecunda cogitatio ejus, qui* [100] *lites exsecratur, non est vituperanda.* Quod hic [101] probari à probis, ait Ulpianus, + hoc Christus imperat, + ex rebus honestissimis, & probatissimis deligens præceptorum suorum materiam. + At non hinc recte colligas etiam parenti, etiam tutori nefas fore, id sine quo liberi, sine quo pupilli sustentari nequeant, si cogatur, apud judicem defendere. + Aliud enim est tunica & pallium, aliud totum illud unde vivitur. In Clementis Constitutionibus [c] de homine Christiano dicitur, si litem habeat, *σπουδαζέτω διαλύεσθαι, κἂν δέῃ βλαφθῆναί τι*, + *det operam*, [1] *ut transigat, etiamsi quid damni accipiendum sit.* Quod ergo de moralibus dici solet, hic quoque locum habet, [2] + non consistere hæc in puncto, sed habere suam quandam latitudinem.

a *Philostr.* II, 15. (c.39. *Ed. Olear.*)

b *L. Item si:* 4. §. 1. *D. de alien. jud. mut. causa facta.*

c *L.* I. *c.* 5. XLIV.

5. Sic in eo, quod deinceps sequitur, + *Qui* [3] *angariabit te ad milliare unum, abi cum eo duo:* + non dixit Dominus de centum milliaribus, quod iter hominem à suis negotiis longius abduceret, sed de uno, &, si ita usu veniat, de duobus; quæ deambulatio quasi pro nihilo ducitur. Sensus ergo est, + in his, quæ nobis non multum sunt incommodatura, non urgendum nobis esse jus nostrum, sed cedendum plus etiam quam alter postulet, [d] + ut & patientia, & benignitas nostra omnibus innotescat.

6. Sequitur porro: [e] + *Petenti abs te dato, & volentem à te mutuo sumere, ne rejice.* + Si [4] in infinitum hoc producas, nihil durius. + Qui domesticorum curam non agit, infideli est deterior, inquit Paulus I. Tim. V, 8. Sequamur ergo eundem Paulum, optimum legis herilis interpretem, qui Corinthios excitans ad beneficentiam in Hierosolymitanos exercendam, + *Non*, inquit,

GROTII.

d *Ut & patientia, & benignitas omnibus innotescat*] *Justinus* Apologetico II: *περὶ δὲ τοῦ ἀνεξικάκους εἶναι καὶ ὑπηρετικοὺς πᾶσι καὶ ἀοργήτους, ἃ ἔφη ταῦτά ἐστι. Quæ dixit, huc pertinent, ut adversus omnes simus patientes, officiosi, minime iracundi.* (Pag. 49. *Edit. Sylb.*]

e *Petenti abs te dato*] *Justinus* Apologetico eodem: *εἰς δὲ τὸ κοινωνεῖν τοῖς δεομένοις καὶ μηδὲν πρὸς δόξαν ποιεῖν, ταῦτα ἔφη· παντὶ τῷ αἰτοῦντι δίδοτε*, &c. (Pag. 48.) *De communicandis vero facultatibus nostris cum egentibus, & ne quid ad gloriam aucupandam faciamus, hæc dixit: omni petenti date*, &c. Alibi: *παντὶ δεομένῳ κοινωνοῦντες, communicantes nostra omni egenti.* (Pag. 47.) *Cyprianus* Testimoniorum lib. III, 1. *Nemini negandam eleemosynam*, item illic: *omni poscenti te dato, & ab eo, qui voluerit mutuari, ne aversatus fueris.*

GRONOVII.

99 *Tanti habuit*] Cui tanti fuit non litigare, ut maluerit fraudari, quam lites sequi.

100 *Lites exsecratur*] A litibus abhorret. *Justin.* 13, 1. 38, 10. 39, 1. *lites gravatur.*

101 *Probari à probis*] Optimo cuique potius videri, id omnes suum nomen professos curare, & observare jubet.

1 *Ut transigat*] Citra judicem controversiam dirimat, & rem componat.

2 *Non consistere*] Non strictissime, ac præcise accipienda. Vid. supr. §. 1. num. 3.

3 *Angariabit*] Omissis rebus tuis viæ ducem esse, onus portare, jumentum, aut vehiculum præbere coget. *Angari* dicebantur nuntii regum Persicorum. Illis jus erat per vias obvio cuique auferre recentiorem equum, aut adigere homines ad illa, quæ diximus, & similia præstanda.

4 *In infinitum*] Sine limitatione de omnibus omnino rebus, & quantacumque summa accipias.

inquit, *ut* [5] *aliis sit laxamentum, vobis res angustæ, sed ut æquabiliter* [f] *vestra copia succurrat illorum inopiæ*, 2. Cor. VIII. 13. Id est (Livii [a] verba + in re non dissimili usurpabo) ut ex eo, quod adfluit opibus vestris, sustineatis necessitates aliorum: qui sensus est & in Cyro [b] Xenophontis: [6] ἃ ἂν ἴδω περιττὰ ὄντα τῶν ἐμοὶ ἀρκούντων, τούτοις τὰς ἐνδείας τῶν φίλων ἐξακοῦμαι. + Similem æquitatem adhibeamus interpretando præcepto, quod jam à nobis recitatum est.

a Lib. VI. c. 15. num. 9.
b Cyrop. Lib. VIII. c. 2. §. 11. Ed. Oxon.

7. + Lex Hebræa, [7] sicut divortii libertatem indulgebat, ut sævitiæ maritorum in uxores occurreret: + ita etiam privatæ ultioni, + ad quam gens illa valde prona erat, coërcendæ, jus læso fecerat ab eo qui læserat, + non manu sua, + sed apud judicem + exigere talionem: quod lex etiam XII. tabularum secuta est; + *Si membrum rupit*, [8] *talio esto*. Christus vero + majoris patientiæ magister tantum abest, ut illam in jam læso probet vindictæ flagitationem, + injurias quasdam ne arceri quidem vult, aut vi, aut judicio. + At quales injurias? tolerabiles scilicet, [ff] non quod non in atrocioribus quoque laudabile hoc sit, + sed quod [9] restrictiore quadam patientia contentus sit. + Ideo exemplum posuit in alapa, quæ non vitam impetit, non corpus mutilat, sed tantum contemtum quendam nostri significat, + qui nos nihilo deteriores facit. Seneca, [c] libro de constantia sapientis, + injuriam à contumelia dividit: *Prior illa*, inquit, *natura gravior est: hæc levior, & tantum* [10] *delicatis gravis, qua non læduntur, sed offenduntur. Tanta est animorum dissolutio, & vanitas, ut quidam nihil acerbius putent. Sic invenias servum, qui flagellis, quam colaphis cædi malit.* Idem alio loco: [d] *Contumelia est minor injuria, quam queri magis* [11] + *quam exsequi possumus, quam leges quoque nulla dignam vindicta putaverunt.* Sic apud [e] Pacuvium quidam: *Patior facile injuriam, si est vacua à contumelia.* Et apud Cæcilium [12] alius: [f]

c Cap. 4.
d Ibid. c. 10.
e Periboea, apud Non. Marcell. p. 430. Ed. Merc.
f Fallacia, ibid.

Facile ærumnam ferre possim, si inde abest injuria;
Etiamque injuriam, nisi contra [13] *constat contumelia;*

Demosthenes: (nn) οὐδὲ γὰρ τὸ τύπτεσθαι τοῖς ἐλευθέροις δεινὸν, καίπερ ὂν δεινὸν, ἀλλὰ τὸ

GROTII.

[f] *Vestra copia succurrat illorum inopiæ*] *Seneca* de beneficiis secundo: *Dabo egenti, sed ut ipse non egeam.* (Cap. 15.) *Chrysostomus* in locum ad Corinthios hic productum: ὁ Θεὸς τὰ κατὰ δύναμιν ἀπαιτεῖ, καὶ καθ' ὃ ἔχει τις οὐ καθ' ὃ οὐκ ἔχει. *Deus pro facultate poscit quatenus habet quis, non quatenus non habet.* Quod ut recte intelligatur, accedant sequentia: ἐπαινεῖ μὲν τοὺς ὑπὲρ δύναμιν, οὐκ ἀναγκάζει δὲ τούτους; ποιῆσαι τ' αὐτό. *Laudat quidem quod facultates exsuperat*, (nempe in Thessalonicensibus) *sed hos* (Achæos scilicet) *non cogit idem facere.* (Tom. III. p. 641. *Edit. Savil.*

[ff] *Non quod non in atrocioribus quoque laudabile hoc sit*] Vide *Chrysostomum* dicto jam loco.

GRONOVII.

5 *Aliis sit laxamentum*] Ut alii facilius vivant, vos spoliari à vobismetipsis, & in arctum redigi.

6 Ἃ ἂν ἴδω] Quod de meis opibus mihi superfit, eo indigentiam amicorum sustento.

7 *Sicut divortii*] Quemadmodum maritos voluit uxoribus, quarum tæderet, ne perpetuo eas male tractarent, libellum repudii dare, & eas à se dimittere. Formula in not. ad Matth. V, 31.

8 *Talio esto*] Ejusdem membri in auctore injuriæ rumpendi petitio esto.

9 *Restrictiore*] Non tam late patente.

10 *Delicatis*] Fastidientibus, impatientibus.

11 *Quam exsequi*] Ulcisci. §. 2. Instit. *de his, qui sui, vel alieni.*

12 *Alius*] Nonius p. 430.

13 *Constat contumelia*] MSS. editique, *constant contumeliam*, f. *circumadstant contumeliæ.*

(nn) Locus est in Oratione *Adversus Midiam*, pag. 395. B. *Ed. Basil.* 1572. refertur & fusius à *Saturnino*, *L.* 16. §. 6. *D. De Pœnis. J.B.*

GRO-

τὸ ἐφ᾽ ὕβρει. Nec enim tam grave hominibus ingenuis verberari, quamquam & hoc grave, quam per contumeliam verberari. Is, quem dixi, Seneca [a] paulo inferius ex contumelia dolorem + affectum esse, ait, quem [14] humilitas animi moveat [15] + contrahentis se ob factum, dictumve inhonorificum. a Cap. X.

8. + In tali ergo circumstantia + patientiam Christus præcipit : & ne quis tritum illud objiciat, (oo) + *Veterem ferendo injuriam* [16] *invitas novam* : addit, [g] + potius etiam ferendam esse alteram injuriam, quam propulsandam priorem : + quia scilicet [h] nihil inde ad nos mali pervenit, + nisi quod in stulta persuasione positum est. + Maxillam obvertere in Hebraismo est patienter ferre, ut apparet Esai. L, 6. Jerem. III, 3. [i] præbere os contumeliis, dixit Tacitus Historiarum tertio. (pp)

9. Tertium argumentum peti solet ex eo, quod apud Matthæum sequitur : *Audistis dictum fuisse*, + *Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum* : + *Ego vero dico vobis, Diligite inimicos vestros, benedicite eis, qui vos exsecrantur, precamini pro eis, qui infesti vobis sunt, & vos persequuntur.* Sunt enim qui existimant cum tali dilectione, & beneficentia adversum inimicos, & infestos, + pugnare tum judicia capitalia, tum bella. + Sed facile id refellitur, si ipsum illud legis Hebraicæ dictum consideremus. Præcipiebatur Hebræis, ut proximum diligerent, [ii] + Hebræum scilicet : ita enim vocem proximi ibi sumi ostendit Levit. XIX, [17] + comma 17, collatum cum commate 18. + At non eo minus imperatum erat magistratibus occidere homicidas, & alios graviter sontes : + non eo minus tribus undecim ob delictum atrox justo bello persecutæ sunt tribum Benjamiticam, Jud. XX. + non eo minus recte David, qui [18] prælia Domini præliabatur, regnum sibi promissum ab Isboseto armis repetit.

10. + Sit

Grotii.

g *Potius ferendam esse alteram injuriam*] *Chrysostomus* VII. ad Romanos : *ταύτῃ γὰρ ἡ λαμπρὰ νίκη, τὸ πλεῖον αὐτῷ παρασχεῖν ὧν βούλεται, καὶ τοὺς ὅρους τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας αὐτοῦ τῇ δαψιλείᾳ της οἰκείας ὑπερβῆναι μακροθυμίας. Hæc egregia victoria plus illi largiri quam velit, & fines improbæ in illo libidinis liberalitate propriæ patientiæ transcendere.* (Tom. III. pag. 98.)

h *Nihil inde ad nos mali pervenit, nisi quod in stulta persuasione positum est*] *Chrysostomus* de Statuis prima : (Immo *secunda*. pag. 471. Tom. VI.) *ὕβρις οὐκ ἀπὸ γνώμης τῶν ὑβριζόντων, ἀλλ᾽ ἀπὸ τῆς διαθέσεως τῶν πασχόντων ἢ συνίσταται, ἢ ἀπόλλυται. Contumelia non ab inferentis animo ; sed ex judicio eorum, qui patiuntur, aut fit, aut perit.*

i *Præbere os contumeliis*] Præbere os, eo sensu & apud *Terentium* est Adelphis. (*Act.* II. *Scen.* II. vers. 7.)

ii *Hebræum scilicet*] Cui par proselytus ; leges autem de non nocendo etiam ad incolas illos incircumcisos, de quibus actum cap. 1, §. XVI. porrigebantur. Ita Thalmudici.

Gronovii.

14 *Humilitas animi*] Μικροψυχία.

15 *Contrahentis*] In angorem prolapsi.

16 *Invitas novam*] Das audaciam lædenti ad iterum te offendendum.

17 *Comma* 17, *collatum*]. Priori proximus & frater appellantur, posteriori cives. Non memineris injuriæ civium tuorum.

18 *Prælia Domini*] Non nisi justa bella gerebat. *Vid. sup.* §. 2. *n.* 2..

(oo) E *Publio Syro*, referente Aulo Gellio, Noct. Attic. XVII. 14. *J. B.*

(pp) Apud Auctorem illum est : Mox ut *præberi ora contumeliis*. C. 31. Et *os offerre contumeliis*. Cap. 85. *num.* 6. Lib. III. Hist. indicati. Sic & Livius dixit : *Desiisse postremo præbere ad contumeliam os*. Lib. IV. cap. 35. *num.* 10. quæ jam animadverto partim observata à Clar. *Clerico*, in Matth. V, 39. Adde Ciceron. 1. *Ep. ad Attic.* 18. pag. 145. *Ed. Græv.* Orat. *pro S. Rosc. Amer.* cap. 49. pag. 205. & *in Ver.* III, 16. pag. 32. *J. B.*

10. + Sit ergo nunc porrecta [19] latius proximi significatio ad homines quosvis : omnes enim in communem gratiam sunt recepti : nulli populi à Deo [20] devoti ; + licebit tamen + in omnes + quod tunc in Israëlitas licuit, + qui diligi æque tunc jubebantur , + ut nunc quivis homines. + Quod si etiam velis in Euangelica lege majorem dilectionis gradum imperari , concedatur & hoc , dum illud quoque constet , [k] non omnes æqualiter diligendos , + sed
a Vid. magis patrem, quam extraneum. [a] Sic etiam [21] bonum innocentis [22] bono no-
inf. L. 2. centis , [23] bonum commune [24] privato antehabendum + ordinatæ dilectionis
c. 20. §. 10. n. 8. lege. + Ex [25] dilectione autem innocentium nata sunt & judicia capitalia , & pia bella. Vide sententiam moralem , + quæ exstat Prov. XXIV , 11. Debent ergo Christi præcepta de singulis diligendis, atque adjuvandis ita impleri , + nisi major , ac justior dilectio impediat. Notum est dictum vetus : [l] *Tam omnibus parcere crudelitas est , quam nulli.*

11. Adde , + quod inimicos diligere jubemur Dei exemplo , qui malis solem suum oriri facit. At idem Deus de quibusdam malis + & in hac vita pœnas sumit , & olim sumet gravissimas. Quo argumento simul solvuntur ea , + quæ de lenitate Christianis præcepta ad hanc rem adferri solent. Nam Deus lenis , misericors , longanimis appellatur Jonæ IV , 2. Exod. XXXIV , 6. At [ll] ejusdem in contumaces iram , hoc est , puniendi voluntatem , passim describunt sacræ literæ , Num. XIV , 18. Rom. II , 8. + Et hujus iræ minister constitutus est Magistratus , Rom. XIII , 4. + Moses ab eximia lenitate prædicatur : at idem pœnas de sontibus exegit , etiam capitales. Christi lenitatem , & patientiam imitari passim jubemur. At [m] + Christus est , qui & Judæos

GRONOVII.

19 *Latius proximi*] Quia in N. T. Christus demonstravit , proximum esse nobis non modo civem , sed & quemvis hominem.

20 *Devoti*] Ut septem Cananæi.

21 *Bonum innocentis*] Quod est , ut puniatur noxius , ne impunitas augeat in istum & similes improbitatem.

22 *Bono nocentis*] Quod ille bonum sibi putat , ut ei parcatur , & nihil luat.

23 *Bonum commune*] Ut refrenentur delicta suppliciis.

24 *Privato*] Singulorum alios injuria afficientium , ne quid mali vicissim patiantur.

25 *Dilectione innocentium*] Ne hi periclitarentur , si malis impunita essent facinora.

GROTII.

k *Non omnes æqualiter diligendos*] *Tertullianus* adversus Marcionem IV : (*Cap. 16.*) *Secundus gradus bonitatis est in extraneos : in proximos primus. Hieronymus* adversus *Pelagium* dialogo I. *Præceptum est mihi , ut diligam inimicos , & orem pro persecutoribus. Numquid justum est ut ita diligam , quasi proximos & consanguineos , ut inter amicum & necessarium nulla distinctio sit ?* (Tom. II. pag. 274. C. *Ed. Bas.*)

l *Tam omnibus parcere crudelitas est , quam nulli*] Verba sunt *Senecæ* 1. de *Clementia* , cap. II. *Chrysostomus* 1. ad Cor. III , 12. & sequentibus , de pœnis humanis agens : οὐδὲ ἄνθρωποι ὠμότητι ταῦτα πράττουσιν , ἀλλὰ φιλανθρωπίᾳ· *non ex sævitia , sed ex bonitate talia faciunt homines.* (Tom. III. pag. 297. *Ed. Savil.*) *Augustinus* : (Ep. LIV. ad *Macedonium.*) *Sicut est aliquando misericordia puniens , ita & crudelitas parcens.* Imperatores , *Valentinianus* , *Theodosius* , & *Arcadius* , in lege tertia , Codice *Theodosiano* , de defensoribus civitatum : *Removeantur patrocinia , quæ favorem reis , & auxilium scelerosis impertiendo maturari scelera fecerunt. Totilas* apud Procopium Gotthicorum II : [immo *Lib.* III. Cap. 8.] τό τε ἐξαμαρτάνειν καὶ τὸ διακωλύειν τὴν ἐς τοὺς ἡμαρτηκότας τιμωρίαν , οἶμαι , ἐν ἴσῳ ἐστί. *Peccare , & prohibere pœnas peccantium in pari pono.* Vide quæ dicentur lib. II. cap. XXI. §. 2.

ll *Ejusdem in contumaces iram*] Vide hac de re *Cyrillum* libro V. contra Julianum. (Pag. 173. & *seqq.* Edit. Spanhem.)

m *Christus est , qui Judæos inobedientes suppliciis affecit gravissimis*] Adde loca Matth. XXI , 41. Lucæ XIX , 12 , 14 , 27. *Chrysostomus* ad Rom. XIV.

Judæos inobedientes suppliciis affecit gravissimis, Matth. XXII, 7. + & impios in die judicii pro meritis est damnaturus. Magistri lenitatem imitati sunt Apostoli, qui tamen [n] + potestate sibi divinitus data usi sunt ad pœnam facinorosorum, I. Cor. IV, 21. V, 5. I. Tim. I, 20.

12. QUARTUS locus qui objicitur est Rom. XII, 17. + *Nemini malum pro malo reddite :* [26] *procurate honesta in omnium conspectu : si fieri potest,* + *quantum in vobis est, cum omnibus hominibus in pace viventes, non vosmetipsos* [o] *ulciscentes, dilecti,* + *sed* [27] *date locum iræ : scriptum est enim;* + *Meum est ulcisci : ego rependam, dicit Dominus.* + *Itaque si esurit inimicus tuus, ciba eum; si sitit, da ei potum :* + *hoc enim si feceris, carbones ignis coacervabis in caput ejus. Ne vincitor à malo, sed vince bono malum.* Sed hic quoque eadem, quæ ad locum superiorem [a] patet responsio. Nam quo tempore dictum fuerat à Deo, *a Sup. n. 9.* Meum est ulcisci, ego rependam; + eo ipso tempore & judicia capitalia exercebantur & de bellis scriptæ erant leges. Quin & beneficia inimicis ([28] + *popularibus* scilicet) exhiberi jubentur, Exod. XXIII, 4. 5. Hæc tamen, ut diximus, neque pœnis capitalibus, neque bellis justis in ipsos etiam Israelitas obstabant. Quare ne nunc quidem verba eadem, aut præcepta similia, + quamvis [29] latius patentia, in talem sensum rapienda sunt : eoque minus + quia [30] capitum sectiones non ab Apostolis sunt, aut eorum ætate, sed multo

XIV. narratis malis Hierosolymorum : (Tom. III. pag. 205.) ὅτι δὲ ὁ Χριστὸς αὐτοὺς ταῦτα εἰργάσατο, ἄκουσον αὐτοῦ τοῦτο προλέγοντος, καὶ διὰ παραβολῶν, καὶ σαφῶς, καὶ διαῤῥήδην. *Christum esse, qui hæc fecerit, audi ipsum prædicentem, tum per parabolas, tum aperte & exerte.* Similia habet oratione secunda adversus Judæos.

n *Potestate sibi divinitus data usi sunt*] *Chrysostomus* 1. Cor. IV, 21. ἀνελῶ, πηρώσω; ἔστι γὰρ πνεῦμα πρᾳότητος καὶ πνεῦμα αὐστηρότητος· *Interficiam, mutilabo? est enim ut lenitatis, ita & severitatis spiritus.* (Tom. III. *pag.* 321.) Vide & *Augustinum* de sermonibus Domini in monte lib. 1. & alios, quos citat *Gratianus* Caus. XXIII. quæst. VIII.

o *Ulciscentes*] Vulgata interpretatio in hoc loco habet *defendentes*. Sed ea vox sæpe à Christianis in ulciscendi sensu posita invenitur. *Tertullianus* de Patientia : Cap. X.) *Jam si levius defendaris, insanies : si uberius, oneraberis. Quid mihi cum ultione, cujus modum regere non possum per impatientiam doloris?* Adversus *Marcionem* II. *non enim injuriæ mutuo exercendæ licentiam sapit, sed in totum cohibendæ violentiæ prospicit, ut quia durissimo, & infideli in Deum populo longum, vel etiam incredibile videretur à Deo exspectare defensam, edicendam postea per Prophetam, Mihi defensam, & ego defendam, dicit Dominus : interim commissio injuriæ metu vicis statim occursuræ repastinaretur : & licentia retributionis prohibitio esset provocationis : ut sic improbitas astuta cessaret, dum secunda permissa, prima terretur : & prima deterrita, nec secunda committitur, quæ & alias facilior timor talionis per eundem saporem passionis. Nihil amarius quam id ipsum pati, quod fecerit aliis.* (Cap. 18.) De monogamia : *Aliæ diluvium iniquitates provocaverunt, semel defensæ qualescumque fuerunt, non tamen septuagies septies, quod duo matrimonia meruerunt.* (Cap. 4.) Locum Pauli, de quo hic sermo, non male explicat *Augustinus* epistola CLIV : *Hinc autem dictum est, non resistamus malo, ne nos vindicta delectet, quæ alieno malo animum pascit.* Vide quæ infra lib. II. cap. XX. §. V. & X.

GRONOVII.

26 *Procurate honesta*] Hæc *Bezæ* versio προνοούμενοι καλὰ ἐνώπιον πάντων ἀνθρώπων. Vulg. *providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus.* Castalio : *date operam, ut vos apud omnes homines honeste geratis.* Nec male sit, honesta sectantes in exemplum, & confessionem omnium hominum. Vel ut, quantum fieri potest, apud omnes homines bene audiatis. Matth. V, 17.

27 *Date locum iræ*] Spatium, advocationem, ut loquitur *Seneca* ad Marc. cap. X.

28 *Popularibus*] Civibus, quibuscum est simultas, mitius tractandis quam in hostes externos consulimus.

29 *Latius patentia*] Etsi ad plures pertineant ob vocis Proximi significationem productam.

30 *Capitum sectiones*] Et habuit longe alias vetus Ecclesia, de quibus videndus *Casaubonus* initio Notarum ad N. T. (Vide inprimis Prolegomena Doctissimi MILLII, *num.* 905. & *seqq. Ed. Kuster.* Secundum veterem illam divisionem, Capita XII. XIII. & XIV. Editionum nostrarum in unum compingebantur, ut videre est in Editione laudatâ. *J. B.*

multo serius factæ ad dividendam lectionem, & faciliorem locorum allegationem. Quare quod nunc XIII. caput inchoat, *Omnis anima potestatibus supereminentibus subjecta esto*, & quæ sequuntur, cum illis de ultione non expetenda præceptis 31 cohæsit.

13. In hac autem dissertatione dicit Paulus, potestates publicas Dei ministras esse, & vindices ad iram (id est ad pœnam) in maleficos : + eo ipso apertissime distinguens inter ultionem publici boni causa, quæ Dei vice 32 exigitur, & ad ultionem Deo reservatam referenda est; & illam 33 explendi doloris, quam paulo ante interdixerat. Nam si ultionem etiam illam, quæ boni publici causa exigitur, in illo interdicto comprehensam velis, + quid erat absurdius, quam cum dixisset abstinendum à pœnis capitalibus, deinde subjicere, in hoc potestates publicas à Deo constitutas, ut pœnas vice Dei exigant ?

14. QUINTUS, quo nonnulli utuntur, locus est 2. Cor. X, 3. *Quanquam in carne ambulantes, nequaquam carnis bella gerimus.* + *Nam arma militiæ nostræ* p *non sunt carnalia, sed divinitus valida ad destructionem munitionum*; & quæ sequuntur. Sed hic locus nihil ad rem facit. Ostendunt enim tum præcedentia, tum quæ sequuntur, carnis nomine à Paulo ibi intelligi + imbecillam corporis conditionem, qualis in aspectum veniebat, & cujus nomine contemnebatur. Huic opponit Paulus arma sua, potestatem scilicet sibi ut Apostolo datam ad coercendos refractarios, + quali usus fuerat in Elymam, Corinthium incesti reum, Hymenæum, & Alexandrum. Hanc ergo potestatem negat esse + carnalem, id est, infirmam, + imo contra validissimam eam esse asserit. + Quid hoc ad jus capitalium suppliciorum, aut belli ? Imo contra, + quia Ecclesia eo tempore publicarum potestatum auxilio destituebatur, ideo ad ejus tutelam 34 + prodigiosam illam potestatem Deus excitaverat, + quæ deficere ferme cœpit ex quo Imperatores Christiani Ecclesiæ contigerunt, + sicut Manna defecit ubi in terras frugiferas populus Hebræorum pervenerat.

15. Qui SEXTO affertur locus Eph. VI, 12. *Induite universam illam armaturam Dei, ut possitis stare adversus artes diaboli*; + *quia non est vobis lucta adversus sanguinem & carnem* (supple, *tantum*, + more Hebræo) *sed adversus imperia*, & quæ sequuntur : + agit de pugna, quæ Christianorum est qua sunt Christiani, + non quam communem habere cum aliis hominibus certis eventibus possunt.

16. Jacobi locus, qui SEPTIMO affertur, IV, 1. + *Unde bella, & pugnæ inter vos ? nonne ex voluptatibus vestris, quæ militant in membris vestris ?* Concu-

GROTII.

p *Non sunt carnalia*] *Chrysostomus* hoc loco : ὅπλα σαρκικὰ intelligit πλοῦτον, δόξαν, δυναστείαν, εὐγλωττίαν, δεινότητα, περιδρομὰς, κολακείας, ὑποκρίσεις. *Opes, gloriam, potentatum, eloquentiam, solertiam, prensationes, assentationes, fallacias.* (Tom. III. pag. 658.)

GRONOVII.

31 *Cohæsit*] Olim conjunctum, & continuatum fuit.

32 *Exigitur*] Per magistratus, quæque pars est illius hostimenti, & vicissitudinis, quam minatur, & ab sese jubet exspectari Deus.

33 *Explendi*] Quam privata libido sumit, ægri, & crudelis animi solatium.

34 *Prodigiosam illam*] Qua vexandos Satanæ tradebant discipulos non audientes.

GRO-

Concupiscitis, & non habetis : invidetis, & affectatis, nec potestis nancisci : pugnatis, & bella geritis, nec obtinetis, eo quod non petitis : Petitis, & non accipitis, eo quod male petitis, ut in voluptates vestras absumatis : nihil continet universale : tantum dicit bella, & pugnas, + quibus tum Hebræi dispersi inter se misere collidebantur (cujus historiæ partem aliquam apud [a] Josephum videre est) + ortum habuisse ex causis non probis : + quod nunc etiam contingere scimus, & dolemus. Sensum ab hoc Jacobi loco non alienum habet Tibulli illud : (I. Eleg. XI, 7. 8.)

[a] *Antiq.* lib. XVIII. *cap.* 12. seu ultim. *& lib. seq.*

+ *Divitis hoc vitium est auri, nec bella fuere,*
35 *Faginus adstabat cum scyphus ante dapes.*

Et apud Strabonem non (qq) uno loco notatum videas, q + innocentissime agere eas gentes, quarum victus est simplicissimus. Non abeunt hinc ista Lucani : (Pharf. IV, 373. *& seqq.*)

——— ——— ——— *O prodiga rerum*
Luxuries, nunquam parvo contenta paratu,
Et quæsitorum terra, pelagoque ciborum
36 *Ambitiosa fames, & lautæ gloria mensæ !*
Discite quam parvo liceat producere vitam,
Et quantum natura petat. Non erigit ægros
Nobilis ignoto 37 *diffusus Consule Bacchus,*

Non

GROTII.

q *Innocentissime agere eas gentes, quarum victus est simplicissimus*] Dicit idem *Philo* de vita contemplatrice, (pag. 892. A. B.) citans *Homeri* illud : (Iliad. XIII. 6.)

Γλακτοφάγων ἀβίωντε δικαιοτάτων ἀνθρώπων.

Laccomedonum, inopumque hominum justissima quæ gens

Justinus de Scythis : (Lib. II. c. 2.) *Aurum, & argentum non perinde ut reliqui mortales appetunt.* Mox : *Hæc continentia morum quoque illis justitiam indidit nihil alienum concupiscentibus : quippe ibidem divitiarum cupido est, ubi & usus.* Et de Scythis in eandem sententiam locus lectu dignus apud *Gregoram* lib. II. Taxiles Alexandro : τί δεῖ πολέμων καὶ μάχης ἡμῖν, Ἀλέξανδρε, πρὸς ἀλλήλους, εἰ μήτε ὕδωρ ἀφαιρησόμενος ἡμῶν ἀφῖξαι, μήτε τροφὴν ἀναγκαίαν, ὑπὲρ ὧν μόνον ἀνάγκη διαμάχεσθαι νοῦν ἔχουσιν ἀνθρώποις ; (Apud *Plutarchum*, in Alex. p. 698. A. Tom. I.) *Quid inter nos, Alexander, bellis & præliis opus, quando neque ut aquam, neque ut victum necessarium à nobis auferas huc venisti, pro quibus solis pugnare est hominum ratione utentium ? Diogenis* dictum huc pertinet : οὐ γὰρ ἐκ τῶν μαζοφάγων οἱ κλέπται καὶ οἱ πολέμιοι, *non enim ex his, qui polentam edunt, aut fures exsistunt, aut bellorum auctores. Porphyrius* lib. 11. de non edendis animalibus : τὸ εὐδάπανον καὶ εὔπορον πρὸς συνεχῆ εὐσέβειαν συντελεῖ καὶ τῶν ἁπάντων, *quicquid paratu facile est, & levis sumptus, ad pietatem perpetuam, & quidem omnium confert.* (Locus exstat pag. 144. *Ed. Lugd.* 1620. ubi in fine legitur, καὶ πρὸς τῶν ἀπάντων. Ex eodem autem Auctore petitum est dictum præcedens *Diogenis*, Lib. 1. p. 94. idque eo lubentius observo, quòd locus ille, ut quidam alii, effugerit diligentiam non tantum STANLEJI, in *Hist. Philosophica* Anglicè editâ, sed etiam Eruditissimi illius Interpretis Latini GODEFRIDI OLEARII, cujus immaturus obitus haud exiguum damnum Reip. literariæ adtulit. In loco *Homeri*, (ut hoc etiam addam) τὸ Ἀβίων, nomen est Populi è veteribus *Scythis* ; quod prima observavit Eruditissima matrona, *Anna T. Fabri* filia, in Notis ad versionem suam Gallicam. *J. B.*)

GRONOVII.

35 *Faginus adstabat*] Quum ligneo poculo contenti essent. *Ovid.* Metam. 8, 670. *fabricataque fago Pocula, quæ cava sunt flaventibus illita ceris.*

36 *Ambitiosa fames*] Ostentatrix sui.

37 *Diffusus Bacchus*] *Soccatum vinum Martial.* 2, 40. 8, 54. ubi *Scriver. Succos vinarios* appellat *Plinius* 24, 1. *Ignoto consule, ante multos annos, ut qui tum fuerint coss. ignoretur.*

(qq) Exempli gratia, Lib. VII. *pag.* 300. *Ed. Parif. Casaub.* Lib. XIV. *pag.* 656. Lib. XV. *pag.* 713. & alibi. *J. B.*

GRO-

Non auro, 38 myrrhaque bibunt; sed gurgite puro
Vita redit. Satis est populis fluviusque, Ceresque.
Heu miseri, qui bella gerunt. ——

a Pag. 1049. D. Tom. II. Ed. Wech.

Cui adjungi potest [a] Plutarchi illud in Stoicorum 39 contradictionibus: οὐδεὶς γὰρ φύεται ἀνθρώποις πόλεμος ἄνευ κακίας· ἀλλὰ τὸν μὲν φιληδονία, τὸν δὲ πλεονεξία, τὸν δὲ φιλοδοξία τις ἢ φιλαρχία συῤῥήγνυσι. *Nullum inter homines bellum non ex vitio nascitur:* [r] *aliud ex voluptatum cupiditate, aliud ex avaritia, aliud ex honorum, aut impe-*

GRONOVII.

38 *Myrrhaque*] Murrino, vel murreo calice. *Sueton.* Octav. 71.

39 *Contradictionibus*] Ἐναντιώμασιν.

GROTII.

r *Aliud ex voluptatum cupiditate, aliud ex avaritia, aliud ex honorum, aut imperii nimio studio conflatur*] Verissimam, sed parum meditatam hominibus sententiam, multis egregiis veterum expressam verbis, quid nocebit & aliorum dictis non minus efficacibus confirmare? *Athenæus* Philosophus apud *Diogenem* Laertium: (Lib. X. §. 2. *Edit. Amst.*)

Ἄνθρωποι μοχθεῖτε τὰ χείρονα, καὶ διὰ κέρδος
Ἄπληστον νεικέων ἄρχετε καὶ πολέμων·

In mala sudatis miseri: sine fine cupido
Vos agit in rixas, bellaque præcipites.

Fabianus Papirius in controversiis *Senecæ* patris: (*Lib.* II. *Contr.* IX.) *Ecce instructi exercitus, sæpe civium cognatorumque, conserturi manus: constiterunt, & colles equis utrinque complentur, & subinde omnis regio trucidatorum corporibus consternitur, illatorum multitudine cadaverum, vel spoliantium. Si quæsierit aliquis, quæ causa hominem adversus hominem in facinus coegit? nam neque feris inter se bella sunt: nec, si forent, eadem hominem decerent, placidum proximumque divino genus. Quæ tanta vos fert ira, cum una stirps, idemque sanguis sitis? vel quæ furiæ in mutuum sanguinem egere? quod tantum malum humano generi vel forte, vel fata invectum? an ut convivia poculis exstruantur, & tecta auro fulgeant, parricidium tanti fuit? Magna enimvero, & laudanda sunt, propter quæ mensam, & lacunaria sua potius, quam lucem innocentes intueri maluerint. An, ne quid ventri negetur, libidinique, orbis servitium expetendum est? quid tandem sic pestiferæ istæ divitiæ expetuntur, si ut in hoc quidem ut liberis relinquantur?* *Philo* ad Decalogum: (Pag. 765. *Edit. Paris.*) χρημάτων ἔρως, ἢ γυναικός, ἢ δόξης, ἢ τινος ἄλλου τῶν ἡδονὴν ἀπεργαζομένων, ἆρά γε μικρῶν καὶ τῶν τυχόντων αἴτιος γίνεται κακῶν; οὐ διὰ τοῦτο συγγένειαι μὲν ἀλλοτριοῦνται, τὴν φυσικὴν εὔνοιαν μεθαρμοζόμεναι πρὸς ἀνήκεστον ἔχθραν· χῶραι δὲ μεγάλαι καὶ πολυάνθρωποι στάσεσιν ἐμφυλίοις ἐρημοῦνται· γῆ δὲ καὶ θάλαττα πληροῦται τῶν καινουργουμένων ἀεὶ συμφορῶν, ναυμαχίαις καὶ πεζαῖς στρατιαῖς; οἱ γὰρ Ἑλλήνων καὶ Βαρβάρων πρός τε ἑαυτοὺς καὶ πρὸς ἀλλήλους τραγῳδηθέντες πόλεμοι πάντες ἀπὸ μιᾶς πηγῆς ἐῤῥύησαν, ἐπιθυμίας ἢ χρημάτων ἢ δόξης ἢ ἡδονῆς· *Pecuniarum amor, aut feminæ, aut gloriæ, aut alicujus demum rei, quæ voluptatem pariat, an parvorum dumtaxat, & vulgarium malorum caussa est? Ob hoc alienantur à cognatis cognati, naturali benevolentia in odium insanabile mutata: regiones autem magnæ, & fœcundæ populorum civilibus vastantur dissidiis: tum vero & terra, & mare implentur calamitatibus nove semper repertis per pedestres, navalesque acies. Nam bella illa Græcorum, Barbarorumque, aut inter se, aut horum in illos, etiam tragœdiis decantata, ab uno fluxere fonte cupiditatis, sive illa divitiarum, sive gloriæ, sive voluptatum fuit.* *Plinius* Hist. Nat. lib. II. cap. 63. *Placatiore tamen ea* (Terra) *ob hoc utimur, quod omnes hi opulentiæ exitus ad scelera, cædes, & bella tendunt, quamque sanguine nostro irrigamus, insepultis ossibus tegimus.* *Hieronymus* adversus *Jovinianum* II. Diogenes *tyrannos, & subversores urbium, bellaque vel hostilia, vel civilia, non pro simplici victu olerum, pomorumque, sed pro carnium, & epularum deliciis asserit excitari.* *Chrysostomus* 1. Cor. XIII, 3. (Tom. II. pag. 77.) εἰ γὰρ ἅπαντες ἠγάπων καὶ ἠγαπῶντο, οὐδὲν ἂν ἠδίκησεν οὐδείς, ἀλλὰ καὶ φόνοι καὶ μάχαι καὶ πόλεμοι καὶ στάσεις καὶ ἁρπαγαὶ καὶ πλεονεξίαι καὶ πάντα ἂν ἐκποδὼν ἐγεγόνει τὰ πονηρά· *Nam si mutuo se diligerent homines, nemo alterum afficeret injuria, procul essent cædes, & pugnæ, & bella, & seditiones, & rapinæ, & defraudationes, & quicquid est malorum.* Idem *Orat.* ad patrem fidelem de opulentis loquens: (Tom. VI. pag. 196. *Ed. Savil.*) οὐ δι' ἐκείνους στάσεις καὶ πόλεμοι καὶ μάχαι καὶ πόλεων κατασκαφαὶ καὶ ἀνδραποδισμοὶ καὶ δουλεῖαι καὶ αἰχμαλωσίαι καὶ φόνοι καὶ τὰ μυρία ἐν τῷ βίῳ κακά; *Nonne per hos adveniunt seditiones, & bella, & pugnæ, & urbium excidia, & plagia, & servitutes, & captivitates, & cædes, & innumera vitæ mala?* Claudianus: (*In Rufin.* Lib. I. ℣. 218. & *seqq.*)

Hæc si nota forent, frueremur simplice cultu,
Classica non fremerent, non stridula fraxinus iret,
Non ventus quateret puppes, non machina muros.
Ag-

imperii nimio studio conflatur. Justinus [a] cum Scytharum instituta laudasset; *Atque utinam reliquis mortalibus similis moderatio, & abstinentia alieni foret: profecto non tantum bellorum per omnia sæcula terris omnibus continuaretur, neque plus hominum ferrum, & arma, quam naturalis fatorum conditio raperet.* Apud Ciceronem est de Finibus primo [b]: *Ex cupiditatibus odia, dissidia, discordiæ, seditiones, bella nascuntur.* Maximus Tyrius [c]: νῦν μεστὰ πάντα πολέμων· αἱ γὰρ ἐπιθυμίαι πλανῶνται πανταχοῦ, περὶ πᾶσαν γῆν τὰς πλεονεξίας ἐπεγείρουσαι. *Nunc omnia bellis plena: ubique enim oberrant cupiditates, & per omnes terras excitant appetitum rerum alienarum.* [d] Jamblichus: καὶ γὰρ πολέμους καὶ στάσεις καὶ μάχας οὐδὲν ἄλλο παρέχει ἢ τὸ σῶμα καὶ αἱ τούτου ἐπιθυμίαι· διὰ γὰρ τὴν τῶν χρησίμων κτῆσιν πάντες οἱ πόλεμοι γίγνονται. *Bella, pugnas, seditiones corpus præbet, & corporis cupiditates; Nam rerum utibilium caussa bella omnia oriuntur.*

a Lib. II. c. 2. Vid. & ejusd. Lib. I. c. 1.
b Cap. 13.
c Differt. XIII. pag. 142. Ed. Davis.
d Protrept. Cap. 13. pag. 73. Ed. Arcer.

17. Quod vero (OCTAVO) Petro dictum est, + *Qui gladio ferit, gladio peribit*, cum non ad bellum communiter spectatum, + sed 40 ad bellum privatum proprie pertineat (nam & + Christus ipse inhibitæ, aut neglectæ defensionis hanc reddit causam, + quod regnum suum de hoc mundo non esset Joan. XVIII, 36.) suo [e] loco rectius pertractabitur.

e L. I. c. III. §. 1.

+ IX. 1. + Quoties 41 de scripti sensu quæritur, + magnam vim habere solet tum usus sequens, tum prudentum auctoritas: quod etiam in divinis scriptis sequendum est. + Neque enim probabile est, Ecclesias, quæ ab Apostolis constitutæ sunt, aut subito, aut omnes defecisse ab iis, quæ Apostoli breviter perscripta ore liberalius explicaverant, aut etiam in usum introduxerant. Solent autem ab iis, qui bella impugnant, adferri + dicta quædam veterum Christianorum: ad quæ tria dicenda habeo.

2. PRIMUM est, ex iis dictis nihil amplius colligi, quam + privatam quorundam sententiam, non publicam Ecclesiarum: adde, quod ferme quorum ea dicta sunt, amant ab aliis seorsim ire, + & docere quiddam 42 magnificentius; quales sunt + [f] Origenes, & + [g] Tertullianus, qui nec sibi satis constant. Nam idem Origenes apes, ait, à Deo documentum datas πρὸς τὸ δικαίους καὶ τεταγμένους πολέμους, εἴποτε δέοι, γίγνεσθαι ἐν ἀνθρώποις. + *Ut bella justa, atque ordinata inter homines gerantur, si quando id jubeat necessitas.* Et idem ille Tertullianus, qui alibi supplicia capitalia minus probare videtur, dixit, [s] *Bonum*

f Contra Cels. Lib. III. pag. 115. & Lib. VII. p. 349. Lib. 8. p. 427. Ed. Cantabrig.
g De Coron. Mil. c. 11. & 12. De Idololatr. c. 19.

Agathias historiarum primo: (cap. 1.) ἐς δὲ πλεονεξίαν καὶ ἀδικίαν αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ αὐθαίρετα κατολισθαίνουσαι, πολέμων καὶ ταραχῶν ἅπαντα ἐμφορῦσιν· *Hominum animi sponte ad nimias cupiditates, injustitiamque delapsi, implent omnia bellis, ac tumultibus.* Concludam multa bene dicta uno *Polybii*: αὐτάρκεια τοῦ βίου, φιλοσοφία αὐτοδίδακτος. *Animus necessariis contentus olio ad sopiendum magistro non eget.* (Apud SUIDAM, in voce Αὐτάρκεια.)

s *Bonum esse cum puniuntur nocentes nemo negat*] Idem *Tertullianus* de anima: *Quis non præferat sæculi justitiam, quam & Apostolus non frustra gladio accinctum contestatur, quæ pro homine sæviendo religiosa est?* (Cap. 33.) Et ad Proconsulem Scapulam: *Non te terremus, qui nec timemus. Sed velim, ut omnes salvos facere possimus, monendo* μὴ θεομαχεῖν. *Potes & officio jurisdictionis tuæ fungi, & humanitatis meminisse, vel quia & vos sub gladio estis.* (Cap. 4.)

GRONOVII.

40 *Ad bellum privatum*] Armatam defensionem sui.

41 *De scripti sensu*] In Statu juridiciali qualitatis ante judicium, qui dicitur Legalis, vel legitimus, utrum scripto præcise adhæreri debeat, an sententia, & voluntas scriptoris spectanda sit. ad *Herenn.* 2, 9. & 10.

42 *Magnificentius*] Propositum vitæ sublimioris, quæ non potest ab omnibus exigi.

[a] Cap. 19. *num* (rr) *esse cum puniuntur nocentes nemo negat:* Et de militia hæsitat; nam libro de [a] Idololatria, *Quæritur*, inquit, *an fideles ad militiam converti possint*, *& an militia ad fidem admitti*; Et videtur eo loco propendere in eam sententiam, † quæ militiæ adversatur. At libro de Corona Militis, cum quædam adversus militiam disputasset, mox distinguit, qui ante baptismum militabant, ab iis, † qui post baptismum nomen dant militiæ. [b] *Plane*, inquit
[b] Cap. 11. [43] *si quos militia præventos fides posterior invenit*, *alia conditio est*, *ut illorum*, *quos Joannes admittebat ad lavacrum*; *ut centurionum fidelissimorum*, [44] *quem Christus probat*, *&* [45] *quem Petrus catechizat*: [t] *dum tamen suscepta fide*, *atque* [46] *signata*, *aut deserendum statim sit*, *ut multis actum*, *aut omnibus modis* [47] *cavillandum*, (id est cavendum) *ne quid adversus Deum committatur.* Sensit ergo illos post baptismum in militia permansisse; quod † sane minime facturi fuerant, si intellexissent militiam à Christo interdictam; † non magis quam aruspices, magi, [u] & alii vetitarum artium professores in sua arte post
[c] Cap. 1. baptismum manere permissi sunt. Eodem [c] libro militem quendam, & quidem Christianum, laudans, *O militem*, inquit, *in Deo gloriosum.*

3. SECUNDA observatio est, quod militiam Christiani sæpe aut improbarunt, aut evitarunt ob temporum circumstantias, † quæ vix ferebant militiam exerceri sine actibus quibusdam cum Christiana lege pugnantibus. In
[d] *Antiq. Jud.* Lib. XIV. Cap. 10. §. 12. literis Dolabellæ ad Ephesios, quæ apud Josephum [d] exstant, videmus Judæos ab expeditionibus militaribus † immunitatem postulasse, quod externis permixti non satis † ritus legis suæ observare possent, † & quia sabbatis ferre arma, & magna itinera facere cogerentur. Atque easdem ob caussas à L. Lentulo missionem Judæos impetrasse, † docet idem [e] Josephus:
[e] *Ibid.* §. 13. † alibique narrat, [f] [48] cum Judæi Roma urbe jussi essent excedere, quos-
[f] *Lib.* XVIII. Cap. 3. §. 5. dam militiæ adscriptos, alios punitos quod militare nollent patriarum legum

GROTII.

t *Dum tamen suscepta fide*, *atque signata*] Distinctionem, quam hic de militia affert, alibi ad nuptias applicat, tum libro de *Monogamia*, tum exhortatione castitatis.

u *Et alii vetitarum artium professores*] *Tertullianus* de idololatria: (Cap. 5.) *ad Ecclesiam non admittuntur qui artes exercent*, *quas Dei disciplina non recipit. Augustinus* de fide & operibus: *Meretrices*, *& histriones*, *& quilibet alii publicæ turpitudinis professores*, *nisi solutis*, *aut diruptis talibus vinculis*, *ad Christi sacramenta non permittuntur accedere.* (Cap. 18. num. 33. *Ed. Benedictin.* Tom. VI.) De histrione exemplum vide apud *Cyprianum* epistola LXV. De lanistis, lenonibus, victimarum redemtoribus, apud *Tertullianum*: (De Idololatr. c. 11.) De auriga Circensi, apud *Augustinum*. [Immo in Epistola Episcoporum, de rebus in *Arelatensi Concilio* gestis, *Appendic.* Tom. IX. col. 16. *Edit. Benedictin.* (*Antverp. s. Amst.*) 1700. Adde *Constitution. Apostolic.* Lib. VIII. Cap. 32.]

GRONOVII.

43 *Si quos militiâ præventos*] Si qui sacramento jam tenebantur, & militabant, antequam fierent Christiani.

44 *Quem Christus*] Matth. VIII, 10. (In verb. præced. legendum, *Centurionum fidelissimum*, non *fidelissimorum*, observavit V. Cl. *Joannes Clericus*, Hist. Eccles. pag. 751. *J. B.*]

45 *Quem Petrus*] Act. X.

46 *Signata*] Per baptismi signaculum. *Tertul.* de spectac. 24.

47 *Cavillandum*] Videtur legi oportere, *cavitandum*: nam *Cavillari* est quidem frequens *Tertulliano*, sed pro *decipere*, *fallere*, *frustrari*.

48 *Cum Judæi Roma urbe*] *Tacit.* 2. annal. 85. *Suetonius Tiber.* 36.

(rr) Locus est in Lib. *De Spectaculis*, Cap. XIX. & ita legitur (nam Auctor ex memoriâ illum adferebat:) *Bonum est*, *quum puniuntur nocentes. Quis hoc*, *nisi nocens*, *negabit*? Sic sententia ἐνέργειαν majorem habet. Cæterum vide quæ de his locis, & aliis *Tertulliani*, diximus in Libro Gallico *De Doctrina Morali Patrum*, Cap. VI. §. 6. *& seqq.* 25. &c. *J. B.*)

GRO-

gum reverentia; ob eas scilicet, quas diximus causas: quibus accedebat interdum tertia, + quod adversus populares suos pugnandum haberent: [a] at κατὰ τῶν ὁμοφύλων ὅπλα λαβεῖν ἀθέμιτον, *nefas in populares suos arma sumere*; + tunc scilicet cum populares ob patriæ legis observationem periclitabantur. Quoties vero hæc incommoda cavere poterant Judæi, militabant etiam sub externis regibus, sed ἐμμένοντες τοῖς πατρίοις ἔθεσι καὶ κατὰ ταῦτα ζῶντες, x + *perstantes in patriis institutis, & ex eorum præscripto viventes*: quod pacisci prius solebant, eodem Josepho auctore. + His periculis simillima sunt quæ Tertullianus militiæ suorum temporum objicit, ut libro de Idololatria: [b] *Non convenit* 49 *sacramento divino, & humano, signo Christi, & signo diaboli*: quia scilicet per Deos Gentium, Jovem, Martem, atque alios, jurare milites jubebantur. Libro autem de Corona [c] Militis: *Excubabit pro templis quibus renuntiavit, & cœnabit illic ubi Apostolo non placet: & quos interdiu exorcismis fugavit, noctibus defensabit?* mox: *Quanta alia* 50 *in delictis circumspici possunt castrensium munium, transgressioni interpretanda?*

a Joseph. in Vit. sua, §. 6. Ed. Hudson.

b Cap. 19.

c Cap. 11.

4. TERTIUM, quod notamus hoc est, Christianos primorum temporum tanto ardore succensos fuisse 51 ad præclarissima quæque capessenda, ut sæpe 52 consilia divina pro præceptis amplecterentur. (ff) Christiani, inquit [d] Athenagoras, οὐ δικάζονται τοῖς ἁρπάζουσι, *adversus sua rapientes judicio non contendunt.* [e] Salvianus judum à Christo, ait, ut ea ipsa de quibus lis est relinquamus, dummodo litibus exuamur. Atqui y id ita generaliter sumtum + consilii forte est, & vitæ sublimioris, at non in præcepto positum. Simile est + quod plurimi veterum omne juramentum improbant, nulla exceptione addita

d Legat. cap. I.

e De Gubernat. Dei, Lib. III. pag. 73. Ed. Parif. 1645.

GROTII.

x *Perstantes in patriis institutis*] Verba *Josephi* XI. historiæ antiquæ. (*Cap.* VIII. §. 5. *Edit. Hudson.*)

y *Id ita generaliter sumtum consilii forte est, & vitæ sublimioris*] Concilium Carthaginense IV: *Episcopus nec provocatus de rebus transitoriis litiget.* Adde *Ambrosium* lib. 11. Offic. cap. XXI. & *Gregorium Magnum* libro 11. Ind. XI. Epist. LVIII.

GRONOVII.

49 *Sacramento divino, & humano*] Quod promittitur Deo in veræ religionis professione, & quod juratur imperatori gentili in militia suscipienda. De Corona II. *Credimusne humanum sacramentum divino superduci licere*?

50 *In delictis*] Scribendum censeo, *in debitis*. Castrensium munium debita sunt, quæ *Livius* vocat *militaria justa* lib. 24, 48. Sic *Seneca*, quæ in Med. ỳ. 997. vocavit *justa functis*, Troad. 602. *debita exanimis* appellat. Quot, vel quam multa alia sunt ex officiis, & operibus militiæ legitimis, quæ Christianus debet transgressiones, vel peccata interpretari?

51 *Ad præclarissima*] Ad separandos se à vulgo, & à turbis secularibus, & ad summum gradum vitæ innocentis, atque à rebus remotæ consequendum, instar Henochi, Eliæ, Johannis Baptistæ.

52 *Consilia divina*] Ea quæ erant proposita pro eximiis & singularibus, nec nisi illis qui extraordinariis dotibus, & donis divinæ indulgentiæ instructi essent, aggredienda acciperent quasi communia, & necessaria, & nemini non affectanda. *Gregor. Nazianz.* 3. in *Julian.* cap. 94. Ἔπειτα πῶς ἐκεῖν' οὐ λογίζῃ, ὦ σοφώτατε πάντων καὶ συνετώτατε, ὁ πρὸς τὸ τῆς ἀρετῆς ἄκρον συγκλείων Χριστιανοὺς, ὅτι τῆς ἡμετέρας νομοθεσίας τὰ μὲν ἀνάγκην ἔχει τοῖς ἐπιταττομένοις, ἃ καὶ μὴ φυλάττουσι κίνδυνος· τὰ δὲ οὐκ ἀνάγκην, αἵρεσιν δὲ, ἃ φυλάττουσι μὲν τιμὴν καὶ ἀντίδοσιν, μὴ φυλάττουσι δὲ οὐδ' ἔστιν ὃν κίνδυνον; &c. (Pag. 95. D. *Ed. Colon.* 1690.

(ff) Quæ ad *Consilia Evangelica* ab Auctore nostro, aut aliis referuntur, vel per se nec bona sunt, nec mala, vel habent necessitatem quamdam *præcepti*, respectu hujus, vel illius hominis, in certis casibus, & circumstantiis. Quâ de re fusè egimus in nostris ad hunc locum Gallicis Notis: ubi simul, unde ortus sit error eorum, qui hanc distinctionem inter *Præcepta* & *Consilia Evangelica* excogitarunt, ostendimus, studiumque ejusmodi *Consiliis* utendi facilè homines à veræ Virtutis viâ avertere, tantum abest ut ad illam sit incitamentum. *J. B.*

a *Apolog.* c. 17. *Ed. Oxon.* dita, cum tamen + Paulus in re gravi juraverit. Christianus apud a Tatianum, στρατηγίαν παρῄτημαι, + *præturam recuso*: apud + Tertullianum, b *Christianus* 53 + *nec ædilitatem affectat.* Sic c Lactantius justum (qualem vult esse Christianum) negat belligeraturum; + sed ita ut simul 54 navigaturum neget. + A secundis nuptiis quam multi veterum Christianos dehortantur? Quæ omnia sicut laudabilia, eximia, Deo apprime grata sunt: + ita nullius legis necessitate à nobis exiguntur. Atque hæc solvendis quæ objiciuntur sufficient.

b *Apolog.* c. 46.

c *Inst. Div. Lib.* V. c. 17. n. 12.

X. 1. Nunc ut nostra firmemus, primum + non desunt nobis scriptores, & quidem antiquiores, qui & capitalia supplicia, + & quæ inde pendent bella, + sentiant à Christianis licite posse usurpari. Nam Clemens Alexandrinus d Christianum, ait, si ad imperium vocetur, ut Moses, futurum + vivam subditis legem, + & præmio affecturum bonos, pœnis malos. + Et alibi habitum Christiani describens, decere eum, ait, intectis esse pedibus, 55 nisi forte militet. z + In Constitutionibus, quæ Clementis Romani nomen præferunt, libro VII. c. III. legimus: οὐχ ὡς παντὸς φόνου φαύλου τυγχάνοντος, ἀλλὰ μόνου τοῦ ἀθώου, τοῦ δ' ἐνδίκου ἄρχουσι μόνοις ἀφωρισμένου· *non quasi omnis cædes illicita sit, sed ea, quæ est innocentis: ita tamen, ut quæ justa est, magistratibus solis sit reservata.*

d *Pædag. L.* II. c. 11. p. 240. *Ed. Oxon.*

2. Sed auctoritatibus privatis sepositis, ad publicam Ecclesiæ veniamus, + quæ maximi debet esse ponderis. Dico igitur, + nunquam à baptismo rejectos, aut ab Ecclesia excommunicatos eos, qui militabant, quod tamen & factum oportuit, & factum fuisset, si militia cum novi fœderis conditionibus pugnasset. In dictis modo Constitutionibus, lib. VIII, c. XXXII. agit scriptor ille de iis, qui antiquitus ad baptismum admitti, aut ab eo rejici solerent. στρατιώτης προσιὼν διδασκέσθω μὴ ἀδικεῖν, μὴ συκοφαντεῖν· ἀρκεῖσθαι δὲ τοῖς διδομένοις ὀψωνίοις· πειθόμενος προσδεχέσθω. *Miles baptismum postulans doceatur ab injuriis, & vexationibus abstinere.: contentus esse suis stipendiis.* + *Si his pareat, admittitor.* Tertullianus in e Apologetico ex persona loquens Christianorum; *Navigamus*, inquit, *& nos vobiscum, & militamus.* Paulo ante f dixerat: *Externi sumus, & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia,* 56 *conciliabula, castra ipsa.* Eodem libro g narraverat a M. Aurelio Imperatori Christianorum 57 + militum precationibus imbrem impetratum. 58 In h Corona, militem illum qui coronam abjecerat, constantiorem, ait, fuisse cæteris fratribus, & multos ei ostendit fuisse Christianos commilitones.

e Cap. XLII.

f XXXVII.

g Cap. V.

h Cap. I.

3. Ac-

GROTII.

z *In Constitutionibus*] Videtur scriptus is liber finiente sæculo secundo.

a *M. Aurelio Imperatori*] Vide & *Xiphilinum* de hac historia.

GRONOVII.

53 *Nec ædilitatem*] Opinor quia ædilium erat dare ludos. *Cicero* 1. Verrin. 54. *Sueton.* Jul. 10. Ludi autem erant honos Deorum, quos despuebant Christiani. Sed & prætorum. *Tac.*

54 *Navigaturum*] Quia aut lucri fere, aut voluptatis, aut bellandi causa navigatur, quorum omnium ergo nihil suscipiebat primævus ille rigor.

55 *Nisi forte militet*] Nam militantes caligati.

56 *Conciliabula*] Conciliabulum, vicus, vel pagus, qui haberet jus nundinarum. *Sigon.* de jure Italiæ 2, 15. *Liv.* 24, 56.

57 *Militum precationibus*] *Claudianus* 6. Cons. Honorii 340.

58 *In Corona*] In libro *de Corona*.

GRO-

3. Accedat, quod & milites nonnulli, pro Christo tormenta, mortemque perpessi, + eundem cum cæteris martyribus honorem ab Ecclesia acceperunt, quos inter memorantur b + tres Pauli comites; sub Decio Cerialis, sub Valeriano Marinus, quinquaginta sub Aureliano, Victor, Maurus, & Valentinus magister militum sub Maximiano, circa idem tempus Marcellus Centurio, Severianus sub Licinio. Cyprianus a de Laurentino, & Ignatio Afris: *In castris & ipsi quondam sæcularibus militantes, sed veri & spirituales Dei milites, dum diabolum Christi confessione prosternunt, palmas Domini, & coronas illustres passione meruerunt.* Et hinc apparet quid de militia senserit communitas Christianorum, + etiam priusquam Imperatores Christiani essent.

a *Epist.* 39. *Ed. Fell.* (34. *Pamell.*)

4. Capitalibus judiciis (tt) si non libenter interfuerunt Christiani illis temporibus, haud mirum videri id debet, + cum plerumque de Christianis ipsis esset judicandum: adde, quod & in cæteris rebus + leges Romanæ duriores erant, quàm lenitas Christiana patiatur: quod vel solo c 59 + Silaniani Senatusconsulti exemplo satis patet. Postquam vero Constantinus Christianam religionem & probare, & promovere cœpit, + non ideo desierunt capitalia supplicia. Imo ipse Constantinus inter alias leges + de parricidis 60 culeo insuendis legem tulit, quæ exstat Codice, b Titulo de iis, qui parentes, vel liberos occiderunt; quanquam alioqui in suppliciis exigendis mitissimus fuerit, ita ut ab historicis non paucis reprehendatur d nimiæ lenitatis nomine. Tum vero in exercitu suo + plurimos habuit Christianos, ut nos historiæ docent, & 61 + labaro Christi nomen inscripsit. Ex eo etiam mutatum est sacramentum militare in eam formam, quæ exstat apud Vegetium: c *Per Deum, & Christum, & Spiritum sanctum, + & per majestatem Imperatoris, quæ secundum Deum generi humano diligenda est, & colenda.*

b *Leg. unic.*

c *De Re Milit.* Lib. II. C. 5.

5. Ne-

GROTII.

b *Tres Pauli comites*] Adde militem quendam à *Cornelio* baptizatum, cujus apud *Adonem* mentio.

c *Silaniani Senatusconsulti*] Cujus asperitatem mitigavit *Adrianus* Imperator, ut apud *Spartianum* est. Asperis Romanorum legibus addi possunt, quæ servum nisi tortum testimonium dicere vetant. [Vid. COD. *De Serv. fugitivis* &c. L. 4. & Clar. NOODTII *Prob. Juris*, Lib. I. Cap. ult. in fine. *J. B.*

d *Nimiæ lenitatis nomine*] *Zonaras*: (Lib. XIII. Cap. 4. pag. 11. T. II. *Ed. Reg.*) τοῖς μεταβαλλομένοις ἐκ πονηρίας φιλάνθρωπον δεικνύμενος, ἔλεγεν ὅτι τὸ νοσοῦν μέλος ἀποκοπτέον καὶ σηπτὸς, ἵνα μὴ καὶ τοῖς ὑγιαίνουσι λυμαίνηται, οὐ μὴν τοι τὸ ὑγιείας ἤδη τυχὸν ἢ καὶ ὑγιαζόμενον. *Clementem se ostendebat iis, qui pravam vitam deseruerant, quod diceret abscindendum membrum ægrotans, ac putridum, ne sana contagio corrumpat, non id quod aut sanatum jam sit, aut sanescat.* Vide & *Eusebium*. [De *Vita Constantini*, Lib. IV. Cap. 31.] sicut de nimia *Constantini* lenitate Christianos, ita de *Haraldi* Regis questos Danos apud *Saxonem* historicum invenias. (*Lib.* XI. pag. 194.

GRONOVII

59 *Silaniani*] Ut si quis domui suæ occisus esset, de servis, quotquot sub eodem tecto fuissent, quæstio haberetur, omnesque supplicio afficerentur. Factum autem illud Senatusconsultum A. V. C. 762. P. Cornelio Dolabella, C. Junio Silano Coss. Augusto imperante. Exemplum apud *Tacitum* 14. annal. 42.

60 *Culeo*] Sacco coriaceo cum cane, gallo gallinaceo, vipera, & simia, inque mare abjiciendis. §. 6. *Instit.* de publ. jud. *Cic.* pro Sex. Roscio cap. 25. & 26. *Juvenal.* 8, 214. & 13, 155.

61 *Labaro*] Vexillo. *Prudent.* 1. adversus Symm. 488. *Christus purpureum gemmanti textus in auro Signabat labarum.* *Euseb.* de vita Constant. 1, 31.

(tt) In omnibus Editionibus heic erat *suppliciis*: sed vel Auctorem, vel Typographos, vocem illam ex incogitantiâ posuisse pro *judiciis*, ex sequentibus manifestissimum est; quum heic non agatur de spectando supplicio reorum, sed de *judicando* in caussâ capitis. Et ita apud *Tertullianum*, de Idololatr. *Cap.* 19. *An Militia ad fidem admitti . . . cui non sit necessitas immolationum, vel* CAPITALIUM *judiciorum.* J. B.

5. Neque eo tempore ex tot Episcopis, inter quos multi erant durissima quæque passi pro religione, vel unus fuisse legitur, + qui aut Constantinum ab omnibus omnino capitalibus suppliciis, & bello, aut Christianos à militia injecto divinæ iræ metu absterruerit, cum tamen plurimi essent acerrimi custodes disciplinæ, + & minime dissimulantes eorum, quæ ad officium tum Imperatorum, tum aliorum pertinerent: + qualis & Theodosii tempore fuit Ambrosius, + qui sermone VII. ita ait: [a] *Non militare delictum est, sed propter prædam militare peccatum est.* Et de [b] Officiis: *Fortitudo, quæ vel bello tuetur à barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel à latronibus socios, plena justitia est.* Hoc argumentum tanti mihi videtur, ut nihil ultra requiram.

[a] Tribuitur malè *Augustino*, infr. Lib. II. C. 25. §. 9. n. 3.
[b] *L.* 1. C. 27.

6. Neque tamen ignoro, [c] sæpe Episcopos, & plebem Christianam, + interpositis precibus suis avertisse pœnas, præsertim capitales: morem quoque introductum, [f] + ut qui ad Ecclesiam confugissent, non nisi vitæ servandæ fide data redderentur; & [g] + ut circa Pascha carcere emitterentur, quos sua crimina attinebant; sed, qui cum cura hæc omnia, & si qua his sunt similia, expendet, inveniet + signa hæc esse Christianæ bonitatis omnem rapientis clementiæ occasionem, + non omnia judicia capitalia damnantis animi: unde & locorum, & temporum illa beneficia, & preces ipsæ [h] + exceptionibus quibusdam temperabantur.

I. 7. + Objiciunt hic nobis nonnulli XII. 62 canonem Synodi Nicæensis, qui Latine sic habet: [i] *Quicunque vocati per gratiam, primum quidem ardorem, fidemve suam ostenderunt, &* 63 *cingulum militiæ deposuerunt, postea vero ut*

GRONOVII.

62 *Canonem Synodi Nicænsis*] Quatuor gradus erant pœnitentiæ in veteri Ecclesia. I. Πρόσκλαυσις, *deploratio*, illorum, qui admisso peccato extra Ecclesiam stantes cum luctu, & lacrymis ingredientes orabant, ut pro se Dei misericordiam elicerent: & ii dicebantur προσκλαίοντες, quasi *adflentes.* II. Ἀκρόασις, eorum, qui in prodromo, vel portien, aut vestibulo Ecclesiæ stantes divinas scripturas audiebant usque ad lectionem Euangelii, & dicebantur Ἀκροώμενοι, *Audientes.* III. Ὑπόπτωσις, *submissio*, eorum, qui jam intra Ecclesiæ septa, post suggestum tamen, ut videtur, inclinati, & genu submittentes stabant, & cum catechumenis egrediebantur, & vocabantur Ὑποπίπτοντες, *Succidentes*, vel *Succumbentes.* IV. Σύστασις, *constitutio*, eorum, qui jam cum fidelibus consistebant orantes, nondum tamen ad sacramenta admittebantur; his nomen Συνεστῶτες, *Consistentes.* Videndus *Christoph. Justellus* ad Codicem Canonum Ecclesiæ universæ.

63 *Cingulum*] Ἀποθέμενοι τὰς ζώνας. Milites altius cincti, & procincti, quo expeditiores forent. Et militum balthea, zonæque. *Tacit.* 2. histor. 88. *Horat.* 2. epist. 2, 40. *Cinctus*, qui militat, præsertim honorata militia. L. 25. & l. 38. §. 1. D. de Testam. mil. *Ammianus* l. 22. p. . . . Et *cingulum* nunc pro militia, nunc pro ducatu aliquo, & gradu altiore, vel honore militiæ. l. 5. Cod. Qui mil. poss. *binis merere cingulis.* L. 9. C. de metatis: *illustris dignitas vel sub cingulo, vel citra cingulum.* l. 2. C. ut dignitatum ordo serv. L. 5. C. de apparit. mag. mil.

GROTII.

c *Sæpe Episcopos*] *Augustinus*: [Epist. 153. vulg. 54.] *Officium Sacerdotis est intervenire pro reis.* In ejus epistolis multa sunt hujus bonitatis specimina. (Confer heic quæ habet RADULPH. FORNERIUS, *Rer. Quotid.* Lib. VI. cap. 7.)

f *Ut qui ad Ecclesiam confugissent*] Vide *Chrysostomum* XVI. de Statuis. [Nil ibi ad rem. Voluit forte dicere *Orat.* XVII. ubi aliquid de Monachis, *pag.* 575. in fin. *Tom.* VI. *Edit. Savil.*] Concilium Aurelianense cap. 3. legem *Wisigothorum* libro VI, tit. V, 16. IX. tit. III. cap. 3.

g *Ut circa Pascha*] L. Nemo. 3. C. de Episc. audientia.

h *Exceptionibus quibusdam*] Quas vide apud *Cassiodorum* XI, 40. & Cap. inter alia, 6. de immunitate ecclesiastica, in Decretalibus.

i *Quicunque vocati*] *Simeon Magister* in ejus canonis epitome: οἱ βιαζόμενοι καὶ δόξαντες ἀντιστῆναι,

ut canes ad suum vomitum reversi sint; + *ita ut aliqui & 64 pecuniam darent, & beneficiis militiam repeterent,* + *hi decem annis 65 jaceant, post triennii auditionis tempus. In his autem omnibus observari oportet propositum, & modum pœnitentiæ. Quicunque enim, & timore, & lacrymis, & patientia, & bonis operibus conversionem absque simulatione demonstrant, hi definitum tempus auditionis implentes, tum demum 66 orationibus communicabunt, & postea licebit Episcopo de his aliquid 67 humanius cogitare. Quicunque vero 68 indifferenter tulerunt, & 69 habitum Ecclesiam introëundi sibi arbitrati sunt ad conversionem sufficere,* + *hi definitum tempus omnino impleant.* Vel ipsum tredecim annorum tempus satis indicat, non de levi, aut ambiguo, sed gravi aliquo, atque indubitato crimine hic agi.

8. Agitur autem haud dubie k de idololatria, nam quæ canone XI. præcesserat + mentio temporum 70 Licinii, in hoc canone repetita tacite haberi debet, ut sæpe Canonum sequentium sensus à prioribus pendet. Vide in exemplum Canonem XI. Concilii Eliberini. Licinius autem, verba sunt Eusebii, [a] στρατιώτας ἐκέλευεν ἀποβάλλεσθαι τῦ ἀξιώματος, εἰ μὴ τοῖς δαίμοσι θύειν αἱροῖντο· *milites militia exuebat,* [l] *nisi Diis sacrificare vellent;* quod & [b] Julianus postea imitatus est, quam ob causam Victricius atque alii 71 cingulum pro Christo abjecisse leguntur. Idem olim sub Diocletiano fecerant in Armenia mille centum quatuor, quorum in martyrologiis mentio: & in Ægypto Menna, & Hesychius. Sic ergo & Licinii temporibus multi abjecere cingulum, quorum fuit Arsacius inter 72 Confessores nominatus, & Auxentius factus

a *De Vita Constantin.* L. I. c. 54.
b *Sozomen.* H. Eccl. V. 17. *Socrat.* L. III. c. 15.

στῆναι, εἶτα καταδέμενοι τῆς ἀσεβείας κ) ἀναστρατευσάμενοι, δεκαετίαν ἀφοριζέσθωσαν. *Qui vi adhibita visi sunt restitisse, sed ab impietate victi sunt, & militiam resumsere, decem per annos abstineantur.* Eundem hujus canonis sensum exprimunt *Balsamo*, & *Zonaras*, & *Ruffinus* libro X, cap. VI. (Adde BINGHAM, *Origines Eccles.* Lib. XI. Cap. V. §. 10. Tom. IV. pag. 248, *& seqq.*)

k *De idololatria*] Quod principale crimen, *summus sæculi reatus* dicitur *Tertulliano* de Idololatria: (*Cap.* 1.) *gravissimum, & extremum delictum Cypriano* epist. XI. (XV. *Ed. Fell.*)

l *Nisi Diis sacrificare vellent*] *Sulpitius Severus:* (Hist. Sacr. Lib. II. cap. 33.) *Sane tum Licinius, quia adversum Constantinum de imperio certavit, milites suos litare præceperat: abnuentes militia rejiciebat.* Ob hanc causam Valentinianus, qui imperator postea factus est, sub Juliano abjecit cingulum. Non dissimile est quod *Victor Uticensis* narrat, multos sub Hunericho Rege militiam temporalem abjecisse, quia cum Arianismo erat connexa.

GRONOVII.

64 *Pecuniam darent, & beneficiis*] Ὡς τινὰς κ) ἀργύρια προλαβεῖν κ) βενεφικίοις κατορθῶσαι τὸ ἀναστρατεύσασθαι. Militiæ enim vendi poterant, & obligari. *Novell.* 53. cap. 5. l. 22. *Dig.* de leg. 2. & testamento relinqui. l. 11. §. 16. D. de leg. 3. Beneficiis autem recepisse militiam dicuntur, quibus ea contigit gratia, suffragatione, commendatione alicujus. *Suet.* Jul. 75. *Quibus ex commendatione Pompeij ordines dederat.* Tib. 12. *Venit etiam in suspicionem per quosdam beneficii sui centuriones.*

65 *Jaceant*] Ὑποπιπτέτωσαν μετὰ τὸν τῆς τριετῦς ἀκροάσεως χρόνον. Respiciunt hæc verba duos ex quatuor gradibus pœnitentiæ in veteri Ecclesia, qui erant Πρόσκλαυσις, Ἀκρόασις, Ὑπόπτωσις, Σύστασις. *Casaub.* Exercit. in Bar. 16. num. 43. p. 552. *Salmas.* in Epist. Simplicii Verin. nomine p. 113.

66 *Orationibus communicabunt*] Precibus publicis interesse poterunt.

67 *Humanius cogitare*] De admittendis illis ad Κοινωνίαν ἢ σύναξιν, ad participandam Eucharistiam.

68 *Indifferenter tulerunt*] Ἀδιαφόρως ἤνεγκαν. *Sueton.* Domit. 23. *Occisum eum populus indifferenter, miles gravissime tulit.*

69 *Habitum*] Σχῆμα τῦ εἰσιέναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Speciem, mimum, imaginem.

70 *Licinii*] Qui Constantini M. affinis fuit, & cum eo aliquamdiu imperavit, acerrimus Christianorum persecutor, donec ex hac ipsa causa bello inter eos orto victus, & occisus est.

71 *Abjecisse cingulum*] Renuntiavisse militiæ.

72 *Confessores*] Qui in periculum adducti, & tormentis subjecti fidem servaverant, non etiam occisi erant, ut Martyres.

GRO-

factus postea Mopsuestiæ Episcopus. Quare his, qui semel conscientia puncti 73 cingulum abjecerant, + reditus ad militiam sub Licinio non patebat nisi per fidei Christianæ abnegationem: quæ quia eo erat gravior, quo + prior ille actus majorem in illis legis divinæ cognitionem testabatur, ideo hi defectores + gravius etiam puniuntur quam illi, de quibus egerat præcedens canon, qui sine periculo vitæ, aut facultatum amittendarum, Christianismum abjecerant. Generaliter autem + de omni militia interpretari canonem, quem produximus, ab omni ratione alienum est. Aperte enim testatur historia, [a] his, qui sub Licinio militiam abjecerant, neque Licinio imperante ad eam redierant, ne fidem Christianam violarent, à Constantino datam optionem, immunesne esse à militia vellent, + an ad militiam redire: quod haud dubie multi fecerunt.

a Euseb. Vit. Constant. II. 33.

II. 9. Sunt & qui + Leonis [b] epistolam objiciant, quæ dicit, + *Contrarium esse Ecclesiasticis regulis, post pœnitentiæ actionem redire ad militiam sæcularem.* Sed sciendum, in pœnitentibus non minus quam in clericis, 74 & ascetis exactam fuisse vitam non quovis modo Christianam, sed eximiæ cujusdam puritatis, [m] ut tanto exemplo essent ad correctionem, quanto ad peccandum fuerant. Similiter in consuetudinibus antiquissimis Ecclesiæ, quæ quo augustiori nomine commendabiliores essent, + Canones Apostolici vulgo appellabantur: Canone LXXXII. edicitur: + *Ne quis Episcopus, presbyter, aut diaconus, militiæ vacet, & utrumque retineat,* 75 *officium Romanum, & functionem sacerdotalem. Quæ enim Cæsaris sunt Cæsari, quæ Dei Deo.* Quo ipso ostenditur, his, + qui 76 cleri honorem non sperarent Christianis militiam non fuisse interdictam.

b Epist. XC. ad Rustic. Episcop.

10. Hoc amplius, etiam [n] ad clerum admitti vetabantur qui post baptismum + aut magistratus attigissent, aut munera bellica, ut in epistolis Syricii & Innocentii, & in Concilio Toletano videre est. Legebantur scilicet Clerici non ex quovis modo Christianis, sed ex iis, qui vitæ exactissimæ specimen dedissent. Adde quod militiæ, & quorundam magistratuum perpetua non erat

GROTII.

m *Ut tanto exemplo essent ad correctionem, quanto ad peccandum fuerant*] *Leo* epistola XC. ad *Rusticum*: *Illicitorum veniam postulantem oportet etiam multis licitis abstinere.* In epistola Episcoporum ad Ludovicum Regem legimus: *Quilibet tanto à se licita debet abscindere, quanto se meminit & illicita perpetrasse.* In Capitulis *Calvi*: *Tanto quisque majora quærat bonorum operum lucra, quanto graviora sibi intulit damna per culpam.*

n *Ad clerum admitti vetabantur*] *Eusebius* Demonstrationum lib 1. duplicem describit Christianorum vitam, aliam ἐντελῆ, aliam inferiorem; qui in hac sunt, eos inter alia τοῖς κατὰ τὸ δίκαιον στρατευομένοις τὰ πρακτέα ὑποτίθεσθαι, *iis, qui juste militant agenda indicare.* (Cap. 8.)

GRONOVII.

73 *Cingulum abjecerant*] Qui quod Christianam religionem suscepissent militantes, & viderent se salva conscientia manere in militia non posse, per quam idolis servire cogebantur, missionem impetraverant.

74 *Et ascetis*] Ascetæ, qui studio precum, & meditationum sacrarum omissis rebus excedebant sæculo, & corpus domabant, & exercebant: ut Monachi, Stylitæ, Inclusi, Hesychastæ. Vide *Gretseri* Variar. 1, 3.

75 *Officium Romanum*] Ῥωμαϊκὴν ἀρχήν. In *Zonara* vertitur, *Romanam præfecturam*: in *Balsamone*, *Romanum magistratum.* An *Romanum*, ut *Tertull.* infra. C. 4. §. 5. n. 1.

76 *Cleri honorem*] Ecclesiasticæ functionis. *Suidas*: κλῆρος, σύστημα τῶν διακόνων καὶ πρεσβυτέρων. Hæc erat simplicitas primævæ Ecclesiæ. Postea tanta ordinum varietas, & copia accessit.

GRO-

erat obligatio: at sacro ministerio addicti [o] nulla alia cura, ac labore quotidiano inde abstrahi debebant; qua de causa & sextus Canon constituit, ne Episcopus, presbyter, aut diaconus [+] sæculares curas administret; octuagesimus, ne publicis se administrationibus immittat: & inter Africanos Canones sextus, [p] ne procurationem rerum alienarum suscipiat, aut causarum patrocinium. Sic eosdem [q] tutores constitui nefas judicat Cyprianus.

11. At pro nostra sententia expressum Ecclesiæ judicium habemus in Concilio primo Arelatensi, quod habitum est [+] sub Constantino. Ejus enim Concilii Canon III. sic habet: *De his, qui arma projiciunt in pace, placuit abstinere eos à communione:* id est, qui militiam deserunt extra tempora persecutionis. [r] Id enim pacis nomine intelligi volebant Christiani, ut ex Cypriano, & aliis apparet. Accedat exemplum militum sub Juliano, [77] non modico profectu Christianorum, ut qui morte sua Christo reddere testimonium parati essent: de quibus sic Ambrosius: (uu) *Julianus Imperator, quamvis esset Apostata, habuit tamen sub se Christianos milites; quibus cum dicebat: Producite aciem pro defensione reipublicæ, obediebant ei; cum autem diceret eis: Producite arma in Christianos,* [78] [+] *tunc agnoscebant Imperatorem cœli.* Talis & multo ante fuerat Thebæa legio, quæ Diocletiano imperante à Zabda tricesimo Hierosolymorum Episcopo Christianam religionem acceperat, & deinde in omne ævum memorabile edidit Cristianæ constantiæ, & patientiæ exemplum, quod (xx) infra à nobis memorabitur.

12. Hoc loco satis sit illam eorum adferre vocem, quæ Christiani militis

GROTII.

o *Nulla alia cura, ac labore*] Vide Canonem Concilii Moguntini apud Gratianum, titulo, Ne Clerici, vel Monachi [Imo in *Decretalibus*, Lib. III. Tit. L. Cap. 1.]

p *Ne procurationem rerum alienarum suscipiat*] Vide Epistolam *Hieronymi* ad Nepotianum.

q *Tutores constitui nefas judicat Cyprianus*] In epistola ad presbyteros, diaconos, & plebem Furnis consistentem. [*Epist.* 1. *Ed. Fell.* (66. *Pamel.*)] Adde l. Generaliter, 52. C. de episcopis, & clericis.

r *Id enim pacis nomine intelligi volebant*] *Tertullianus* de idololatria: (Cap. 19.) *Imo quomodo etiam in pace militabit?* idem de Fuga persecutionum: *Nostræ paci quod est bellum quam persecutio* (Cap. 3.) *Cyprianus* epistola X. (XVI. *Ed. Fell.*) *Quando ipsa ante mater nostra Ecclesia pacem de misericordia Domini prior sumserit.* Epistola XXI. (utriusque division.) *Cum Dominus cœperit ipsi Ecclesiæ pacem dare.* Epistola XXXI. (XXX. *Ed. Fell.*) *Ecclesiæ pacem sustinendam*, id est expectandam. de Lapsis: *disciplinam pax longa corruperat.* (pag. 123. *Ed. Fell.*) *Sulpitius Severus*: (Lib. II. Cap. 32.) *Antonino Pio imperante pax Ecclesiis fuit.* mox: *Interjectis deinde annis* XXXVIII. *pax Christianis fuit.* & in Constantini ætate: (ibid. *Cap.* 33.) *Exinde tranquillis rebus pace perfruimur.* Et initio historiæ: *Vexationesque populi Christiani, & mox pacis tempora.* (Lib. I. C. I.)

GRONOVII.

77 *Non modico profectu*] Quod exemplum non parum profuit ad eos, qui jam erant Christiani, confirmandos, & ad complures, qui nondum erant, faciendos. (Immo, *non modico profectu Christianorum*, heic omnino significat talium, qui multum profecerant in studio veritatis, & pietatis Christianæ. Imitatus est Auctor noster AUGUSTINUM, qui de *Pelagio* dicit: *Viri, ut audio, sancti, & non parvo profectu Christiani.* De Peccator. merit. & remiss. Lib. III. Cap 1. *Tom.* X. col. 47. *Ed. Benedict. Antverp.* J. B.]

78 *Tunc agnoscebant*] Negabant Cæsari obsequium, quo essent in Deum peccaturi.

(uu) *Ambrosio* equidem verba hæc tribuuntur à *Gratiano*, Caus. XI. Quæst. III. *Can.* 94., sed non indicato loco. Similis est locus *Augustini*, ibi etiam relatus, *Can.* 98. ex Comm. in Psalmum 124. Unde priorem fortè natum esse in Rubricâ conjiciunt. *J. B.*

(xx) Cap. IV. hujus Libri, §. 7. *num.* 10. *& seqq.* ubi vide quæ monebimus. *J. B.*

litis officium solida brevitate exprimit : *Offerimus nostras in quemlibet hostem manus, + quas sanguine innocentium cruentare nefas ducimus. Dexteræ ipsæ pugnare adversus impios, & inimicos sciunt : laniare pios, & cives nesciunt. Meminimus nos pro civibus potius, quam adversus cives arma sumsisse. Pugnavimus semper pro justitia, pro pietate, pro innocentium salute :* 79 *hæc fuerunt hactenus pretia periculorum. Pugnavimus pro fide, quam + quo pacto conservemus tibi* (ad Imperatorem sermo est) *si hanc Deo nostro non exhibemus?* Basilius de antiquioribus Christianis sic loquitur : τοὺς ἐν πολέμοις φόνους οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τοῖς φόνοις οὐκ ἐλογίσαντο, ἐμοὶ δοκεῖ, συγγνώμην δόντες τοῖς ὑπὲρ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας ἀμυνομένοις. *Eas, quæ in bello perpetrantur cædes, majores nostri pro cædibus non habuere, + excusatos habentes eos, qui* (α) *pro pudicitia, ac pietate decertant.*

GRONOVII.

79 *Hæc fuerunt hactenus*] Hæ sunt causæ, propter quas in hunc diem usque non dubitavimus, & operæ pretium putavimus vitam in discrimen mittere, quas tanti putavimus, ut pro eis pericula non recusaremus.

(α) *Pro pudicitia* etiam habet Interpres vulg. *Epist. ad Amphiloch.* unde hæc petita sunt, *Can.* 13. pag. 26. D. Tom. III. *Ed. Paris.* 1638. Sed videtur hæc vox latiorem hic habere significationem. Cæterum vide quæ diximus in Libro Gallico *De Doctrina Morali Patrum*, Cap. XL §. 1, & *seqq.* J. B.

HENRICI DE COCCEII
COMMENTARIUS
IN
HUGONIS GROTII
LIB. I. CAP. II.

VISIS *juris fontibus*] „ Sed quibus? „ Varios enim fontes fecit; Nimirum „ 1. fontem juris naturæ socialis, 2. juris naturæ laxioris, seu naturæ humanæ, 3. juris „ divini universalis, 4. juris gentium voluntarii : Nos omnes hos jurium fontes non „ agnoscimus, eosque refutavimus in *Diss. „ proœm. I. II. III. & IV.* Ac demonstravimus, omnium jurium fontem esse *voluntatem Dei jus suum cuique tribuendi. „ Diss. Proœm. XII.* §. 49. *seq.*

„ Merito ergo B. Parens *in prodromo juris „ gentium fol.* 110. Grotium notat, quod „ mira confusione tam varia jurium genera fingat, ac cumulet, novisque, ac insolentibus „ vocabulis involvat, species generi suo opponat, & nova ea genera faciat, nec inter se rite discernat.

Ad primam, ac generalissimam veniamus quæstionem] „ Si enim bellum justum nullum „ datur, frustranea esset tota tractatio; frustra quæreretur de causis belli, frustra de „ ejus processu, & frustra denique de modis „ finiendi &c.

An bellum aliquod justum sit] „ Nam Auctor „ sollicite distinxit bellum a belli jure supra „ *c.* 1. §. 2. quia distingui debere, dixit, id „ quod quæritur, ab eo de quo quæritur. *d.* „ §. 2. De *priori* quæstione egit capite præcedenti, de posteriori hoc capite agitur.

Sive

Sive an bellare unquam liceat] Auctor contra Anabaptistas, qui bellum justum dari negant, bella quædam licita esse probat I. ex jure naturæ brutis communi, i. e. ex motibus omnibus animantibus a natura inditis, quos prima naturæ vocat. §. 1. *n.* 1. II. Ex ratione, & natura societatis, quæ non omnem vim inhibet, sed eam demum quæ societati repugnat. §. 1. *n.* 2. 5. & 6. III. Ex Sacra Historia, inprimis exemplis bellorum Deo vel jubente, vel approbante gestorum. §. 2. IV. Ex consensu gentium. §. 3. V. Ex jure gentium voluntario. §. 4. VI. Ex jure divino voluntario, quod scil. revelatum nobis est tum in veteri Codice, §. 5., tum in novo, §. 6. VII. Ex veterum Christianorum doctrina. §. 9. & 10. Denique & VIII. dubia removet. §. 7. & 8.

At cum omnia, quæ de justitia bellorum Auctor tradit, vana nimium sint, nihilque juris inferant, nedum licentiam bellorum probent, veram juris bellorum rationem præmittere necessarium erit.

Primo certum, & indubitatum est, Creatorem humano generi non tantum jus occupandi res terræ dedisse, sed & facultatem de illis disponendi; eoque jus agendi omnia ea, sine quibus facultatem illam exercere non possumus: Si ergo alia defendendi juris nostri ratio præter vim non est, ea quoque licita erit. Hæc medii necessitas inprimis II. vera est in illis, qui superiorem non cognoscunt: sine quo igitur Princeps, vel respublica jus consequi, vel defendere nequit, id natura licitum est; at adversario reparationem negante, Principes sine vi bellica jus suum defendere non possunt, ergo vis bellica licita est. Atque hac ratione usus est Pontius Dux Samnitium contra Romanos apud *Liv. L.* 9. *c.* 1. ubi ait, *justum est bellum*, *quibus necessarium*, & *pia arma*, *quibus nulla relinquitur spes nisi in armis*: eoque nomine firmat Samnites suos, & id verum ait *Livius d. l. c.* 2. Unde *Cicero* 1 *off. c.* 11. docet, *cum duo sint genera decertandi, per disceptationem, & vim, confugiendum esse ad posterius, si uti non licet superiore.* Hac ratione Caracalla fratricidium quoque suum defendere nititur in oratione ad milites apud Herodianum *L.* 4. *in Anton. Carac. Justum, & necessarium est*, *si alius alium occidere velit*, *vindicare potius injuriam, quam expectare.* (Ratio quidem hæc bona, sed factum, fratrem id voluisse, dubium erat.) Alias auctoritates vide apud Grotium *h.* §. *n.* 6. Probatur III. licentia bellorum ex officii magistratus natura, & fine. Finis constitutei magistratus est defensio jurium civitatis, ea ergo intentio naturæ est: unde nihil Deo carius esse hoc fine, ait Scipio apud Ciceronem in *Somn. Scip. c.* 3. Hoc adversus extraneos invitos imperio fieri nequit, cui non sunt subjecti: superest ergo ut bello fiat. Unde simul apparet his casibus bella non saltem esse voluntatis, sed & necessitatis, & partem officii. Porro IV. ex instinctibus naturæ defensionem necessariam licitam esse apparet, omne enim animal fertur ad sui defensionem natura; Creator omnibus animantibus hunc motum indidit, adeoque contradictio foret, appetitum hunc a Deo esse, & tamen Deum illum improbare: at bellum nihil aliud est quam defensio necessaria juris denegati. Atque hæc ratio late ab Auctore in præcedentibus tractata est. Imo Creator non tantum motum sui conservandi, seque defendendi, omnibus animantibus indidit; sed & V. arma, armorumque sensum ac media dedit, ut possint exequi, & quidem ea parte dedit, qua magis viribus pollent. Cum igitur alius horum armorum usus non sit, merito concluditur, defensionem necessariam fini creationis, adeoque & voluntati Creatoris esse consentaneam. Denique & VI. communi gentium consensu, quin ex utroque fœdere, ac patrum ecclesiæ auctoritate, id in sequentibus probat Auctor.

Additio.

„ Nihil est quod his rationibus addi possit, „ quæ eo redeunt: Quod natura cuique hominum facultates agendi, vel habendi, i. e. „ jura quædam a Creatore concessa sint Si „ proinde alius jura illa turbat, vel aufert, „ contra voluntatem Creatoris, adeoque inju„ ria agit, quam reparare, i. e. jus suum cui„ que tribuere tenetur. Si autem nolit injuriam „ reparare; si nolit jus suum cuique tribuere, „ necessario sequitur vi alterum ad id cogi „ posse, quia frustra Deus jura illa cuique „ hominum concessisset, si tertius impune „ jura illa auferre, vel turbare posset.

„ Cum vero B. Parens passim hanc de bel„ lorum licentia materiam tractaverit, loca „ hic inserere liceat.

„ *Primus* occurrit in *Exercit. II. ad Grot.* „ §. *seq.* ubi ita rem explicat. Natura cuique „ facultatem tantum dedit in actiones, & res „ suas, non alterius; sed contra, huic ipsi in „ suas propriam pariter concessit: per *pos.* 5. „ *n.* 1. 2. quæ proinde invicem impedire non

 „ possunt.

„ possunt: unde sequitur, hominem homini, „ ejusve rebus vim inferre natura non posse.

„ Ab eodem plane capite fluit ex adverso, „ si tu mihi, rebusve meis vim inferas, me „ jus meum tueri, & vim arcere posse: quia „ data mihi a natura de actionibus, rebusque „ meis statuendi facultate, & jam illud da- „ tum permissumque est, sine quo de iis statue- „ re ac disponere, impedimentumque tollere „ non possum, per *pos.* 4. *n.* 4. Quoties ergo „ tu meo me jure, meoque arbitrio uti non „ sinis, tu mihi vim facis impediendo, non „ ego tibi impedienti resistendo. (*Conf. l.* 11. „ *ff. de vi & vi arm.*) Quoniam igitur in id „ constitutum in terris est summum imperium, „ ut cujusque jus tueatur, per *Pos.* 13. „ sequitur, quoad ejus copia est, me jus per „ vim tueri non posse; at implorato summi „ imperii officio, seu per judicia posse. Hinc „ si deficiat imperii, aut judicis copia, conse- „ quens plane est, hominem vi quoque se ac „ jus suum tueri posse, atque tum unicum „ illud quod superest, & quod adeo necessa- „ rium est, mei tuendi medium esse licitum, „ per *pos.* 4. *n.* 4. Neque vero tum ego tibi „ vim infero, sed a te mihi illatam defendo. „ Conf. *d. l.* 11. & *l.* 17. *ff. de vi & vi arm.*

„ Cum igitur, quoties inter ipsas summas „ potestates de jure contenditur, semper de- „ ficiat imperii & judicii facultas, quippe „ quod nullum illæ agnoscunt; sequitur, si „ neutra pars injuriam fateri, & ultro satisfa- „ cere velit, nunquam aliud ipsis restare me- „ dium juris sui asserendi, quam vim & arma. „ Hoc igitur tum est justum utrinque bellum, „ etsi non possit esse justa utrinque belli cau- „ sa: nam hæc committitur tum Dei, quem „ solum judicem & superiorem habent, ju- „ dicio, pendetque justitia causæ ab ejus „ eventu. *Vid. disp. de just. præl. exit.*

„ Hanc permissionem vi suum jus tuendi, „ si alia via reliqua non sit, ipse æternus „ Creator illustribus argumentis præterea de- „ claravit; etenim hoc studium sui defen- „ dendi ipse ingeneravit non hominibus tan- „ tum, sed & omni animantium generi, id- „ que tanta cura, & admiranda providentia, „ ut non tantum in natura animantium mo- „ tum, & affectum sui defendendi, qui om- „ nium extensissimus & acerrimus, omnium- „ que reliquorum motuum, quibus feruntur „ ad id quod sibi suisque bonum videtur, „ principium & causa est; sed & arma, & in- „ strumenta sui tuendi creaverit, & nec „ arma solum, sed & armorum sensum im- „ presserit, adeo ut jam ante quam notæ illæ „ fuerint, vim suam sentiant, & sciant qua „ corporis parte maxime valeant ad vim abi- „ gendam, & ad sui defensionem: quæ latius „ exponit, & auctoritatibus firmat Grotius *cap.* „ 2. §. 1. & in notis, quo nos remittimus.

„ Cum itaque tanta sollicitudine æternus „ Creator prospexerit animantibus, ut inpri- „ mis curam haberent sui conservandi & tuen- „ di, sine qua nulla quoque species conser- „ vari posset; eamque adeo hoc facto suo „ probaverit, & inprimendo quasi commen- „ daverit, nullatenus dubitari potest, quin „ si hæc defensio non possit nisi per vim fieri, „ hanc quoque permissam voluisse, per *Pos.* „ 4. *n.* 4. *Conf. Cic. Lib.* 5. *de finibus bon.* „ *cap.* 9. *seq.* ubi hoc argumentum, omne „ animal seipsum diligere, imo omnem na- „ turam esse sui conservatricem, perquam „ egregie, & copiose prosequitur.

„ Quid vero præterea insulsius, & ineptius „ est, quam dubitare, num pro necessaria „ defensione bella geri possint? cum & opor- „ teat; nec licitum saltem id sit, sed & of- „ ficii: Ea enim est principalis illa pars sum- „ mi imperii, quæ in juris ac justitiæ, adeo- „ que in ipsa divinæ voluntatis executione, „ occupata est, & vi gemina exercetur: *Una* „ in subditos contumaces, seu maleficos, jure „ imperii specialiter dicti; *altera* in hostes „ jure belli, per *Pos.* 13. & 14. Et utraque „ vis tantum abest ut minus licita sit, ut & „ teneatur ea uti is, cui tutela, & executio juris „ & justitiæ a Creatore vice sua injuncta est.

„ *Secundo*, peculiari dissertatione, *de ju-* „ *stitia bellorum*, B. Parens demonstravit bel- „ lare aliquando licitum esse. Idque hac ra- „ tione probat: Naturæ lex evidens est, quod „ nemo, & ne summa quidem potestas, pos- „ sit simul esse pars, & judex, per tradita *in* „ *disp. de postlim.*

„ Jus enim supponimus controversum in- „ ter duos, i. e. quod quæque pars suum „ esse judicat, & asserit. Quæritur ergo judi- „ cium tertii, quo jus illi, cujus est, tri- „ buatur, & quod proinde necessario diver- „ sum esse debet a judiciis partium: his enim „ jam decisum cuique est, suum esse jus, „ illo demum cognoscendum ac decidendum, „ cujus sit: his inducitur contrarietas, illo „ componitur: hæc in propria causa, dum „ quisque naturali affectu sibi studet, non „ amplius sunt libera ad verum jus cuique tri- „ buendum; hoc ergo a propria causa diver- „ sum plane esse debet.

„ Hoc

„Hoc igitur jure non videtur summa po„testas jus aliquod vindicare posse, nisi de „eo prius per tertium, seu arbitrum con„stiterit.

„Verum generali gentium consuetudine „obtinuit, ut sine tali arbitro decernere ar„mis possint; quæritur an recte? & quidem „videtur id negandum, cum gentes de natu„ræ decretis disponere non possint: Cæte„rum ex alio fonte recte defenditor hoc „jus belli, quod scilicet conceditur summis „potestatibus ex necessitate per modum sortis, „seu aleæ. Nam arbitriom illud sine potesta„te non sufficit, nec propterea Princeps suo „judicio cedere voluerit: qoin cum multa a „judice injungenda hinc inde sint partibus, „alterotra partium paritionem denegante, „& deficiente vi coactiva, arbitrium plane „futurum esset delusorium.

„Jure ergo Principum dubio, cujos ex„plicandi alia ratio non est, gentes rem sorti, „seu belli aleæ committunt: uti & privato„rum jus in dubio sorte dirimi solet. *l.* 14. „*judic. l.* 5. *fam. ercisc. l.* 24. §. 14. *fideic.* „*libert.* §. 23. *Inst. de legat.* & merito: Si enim „nihil casu, & absque summi naturæ arbitri „directione contingat, dubitandum non est, „quin sortis eventus non casu, sed arbitrio „numinis futurus sit. Ita Salomo: sors in „sinum jacitur, sed tota cadit arbitrio Domi„ni. *Prov.* 16. *v. ult.* Inprimis ergo ad hoc „rerum arbitri judicium recte confugiont „Principes, utpote qui immediate ab eo de„pendent, & quorum solus ille est judex „competens, cum alium judicem non ha„beant. Ita idem Salomo: Sors litem com„ponit, & decidit inter summas potestates. „*Prov.* 18. *v.* 18. *Conf.* 1. *Sam.* 14. *v.* 41. „42. *Jon. I. v.* 7. *Cans.* 1. *c.* 4. *q.* 2. Non „obst. *c.* 7. *q.* 5. *Eod.* & *tt. de sortileg.* &c.

„Sortis autem modus Principibus proprius „est alea belli: tum quod Principes ad execu„tionem juris ab ipsa natora gladio armati „sunt; *disp. de sum. pot.* tum quia hic modus „solus superest, quo pars stare cogitur judi„cio sortis; vi scilicet victoriæ ultimæ, qua „ipse hostis redigitur in potestatem victoris, „quæ est finis armorum.

„*Tertio* B. Parens in Disp. *de jure victo„ria* jus bellorum deducit, & in §. 7. ita „rem explicat. Bellum est potestas jus no„strum vi vindicandi ab extraneis, a qoibus „imperio, cui subjecti illi non sunt, non „possumus. Bellorum igitur, atque in bel„lis occidendi, vastandi, prædandi jura, „sola necessitate rerum nostrarum toenda„rum constituuntur, & Principes cum per „judicem, quem non habent, aut aliter „contra extraneos invitos non possint, vi, „ac armis jura sua concessione naturæ vindi„cant; quæ & Ciceronis ratio est. *Lib.* 1. „*offic.* Facultas enim defendendi, quæ om„nibus hominibus, quin & brutis a rerum „Creatore data est, desineret, si unicum „illud remedium, quo solo defensio fieri „contra invitos potest, auferretur. Hoc igi„tur necessario indulsit eadem natura, quæ „illam concessit; & ut vulgo dicitur, dato „fine datur qnoque medium, sine qoo finis „obtineri nequit. Bellum itaqoe Princeps ge„rit, non ut judex, quia in extraneos im„perium nullum habet; sed ut pars, & eo „jure, quo vel privatis, quando Judicis nul„la copia est, nec aliter ipsi possunt, morte „adversarii qooque se,ac sua defendere, nul„la lege prohibente, licet.

„Omne igitur jus belli hac regola definitur, „quod omnia illa in bello licita sint, sine „quibus reparatio joris nostri obtineri nequit. „Ideo enim bellum juste geritur,ut jos suum, „quod aliter non potest, Princeps recuperet. „Hic finis est totius negotii, uti finis cujus„que actus, & prælii est victoria, quam Im„peratori propositam esse non uno loco refert „Cicero. *Lib.* 8. *ad Attic. ep.* 11. & *in* „*fragm. de rep. lib.* 5. Præliis itaque victo„rias, victoriis jus suum tueri, ac vindicare „Princeps intendit.

Ad §. I.

H æ c *autem ipsa quæstio*] „ Scil. an bel- 1
„lare omquam liceat?

Ut & alia, quæ deinceps sequentur] „Ubi „scil. de caosis belli, & de belli processu „quæritur.

Ad jus naturæ] „ Sensu laxiori sumto, „quo continetur non tantum jus naturæ so„ciale, sed & jus naturæ rationalis, seu hu„manæ. *Vid. l.* 1. *c.* 1. §. 9. junct. *proleg.* „§. 9. Vid. *auct. h.* §. 1. *n.* 3. *in f.* & *n.* 5.

Tum tertio de finibus] „*pag. m.* 107. & „*pag.* 109.

Tum aliis in locis] „ Scilicet *lib.* 5. *de fi*„*nibus bon.* & *mal. p. m.* 144. 145. 146. & „147. *add. lib.* 4. *eod. p.* 127.

Esse quædam prima natura] „ Prima natu„ræ ita describit Cicero *d. p.* 147. *quæ infixa* „*sunt in ipsa natura, comprehenduntur que*

 „*sun*

„ *fitis cujusque sensibus*, *sic ut contra si quis* „ *dicere velit, non audiatur.* Alibi ea vocat „ initia naturæ, *d. fol.* 109. prima invitamenta naturæ. *d. fol.* 144.

Quædam consequentia, sed quæ illis primis præferenda sunt] Nimirum notiones convenientiæ rerum cum ipsa ratione. *Vid. n.* 2. Quod specialius postea explicat, convenientiam necessariam cum natura rationali, & sociali. *n.* 3. *in f.* & *n.* 5. *pr.*

Prima naturæ vocat] Intelligit Cicero motus illos, quibus natura ferimur ad defensionem juris nostri. Separandi autem sunt hi motus ab illis, qui ex corrupta hominis natura procedunt, quod innuere videtur Auctor *n.* 2 at exprimere nequit. Bœclerus tractatum satis ineptum de primis naturæ scripsit, nam ex se satis patet quinam motus omnibus animantibus natura inditi sint.

Sed quæ primis illis præferenda sunt] „ Quia „ prima illa ex motu naturæ, consequentia „ autem ex ratiocinandi facultate oriun„ tur. *Vid. n. seq.*

Quod simulatque natum est animal ipsum sibi conciliatur] „ Cicero *Lib.* 4. *de fin. pag.* „ *m.* 128. ait, primam ex natura nos habere „ appetitionem, ut conservemus nos ipsos. „ Et *Lib.* 5. *de fin. pag. m.* 146. ait, *omne* „ *animal se ipsum diligit*, & *simul ac ortum* „ *est*, *id agit ut se conservet.* Plures au„ ctoritates colligit Tesmarus. h. *Vid.* Plato „ *L.* 5. *de Leg. p.* 731. *Sen. ep.* 121. & *ep.* „ 82. *Item L.* 5. *benef. c.* 9. *Gell. Noct. Att.* „ 12. 5. Cicero 1. *off.* 4. singula capita eo„ rum, quæ ad prima naturæ pertinent, re„ censet: *principio generi animantium omni* „ *est a natura tributum*, *ut se*, *vitam*, *cor*„ *pusque tueatur*, *declinetque ea*, *quæ no*„ *citura videantur*, *omniaque quæcunque ad* „ *vivendum sint necessaria*, *inquirat*, & *pa*„ *ret*, *ut pastum*, *ut latibula*, *ut alia ejus*„ *dem generis. Commune autem animantium* „ *omnium est conjunctionis appetitus*, *pro*„ *creandi causa*, & *cura quædam eorum quæ* „ *procreata sunt.*

Et commendatur ad se conservandum] „ I. „ e. non tantum ad conservandum vitam & „ membra, sed & res, quarum acquisitio, & „ retentio ad vitam utilis, & necessaria est. „ *Vid. n.* 4. *seq.*

Atque ad suum statum] „ I. e. corpus, & „ facultates agendi.

Et ad ea, quæ conservantia sunt ejus status, diligenda] „ Adeoque & vim, si status ille „ aliter conservari nequit, adhibendi.

Alienatur autem ab interitu, iisque rebus, quæ interitum videntur afferre] „ Seneca rem „ ita explicat *Ep.* 121. *nullum animal ad vi*„ *tam prodit sine metu mortis: simul enim con*„ *ciliatur natura sua*, *quidque* & *quæ juvant*, „ *illa petit*, *læsura reformidat.*

Hinc etiam] „ Scil. ex motu illo, quo „ animantia feruntur ad sui, membrorum„ que suorum, conservationem.

Primumque esse officium ut se quis conservet in naturæ statu] „ Quia omne animal, simul„ atque natum est, sibi commendatur ad „ suum statum diligendum: quæ sunt verba „ Grotii *in pr. b. n.*

Deinceps ut ea teneat, quæ secundum naturam sunt] „ I. e. quæ ad conservationem „ ejus status pertinent. Nam ad hæc quoque „ diligenda animal illud simulatque natum est, „ sibi commendari dixit. *n.* 1. Convenit hoc „ cum principiis Stoicorum, qui vitam bea„ tam in eo posuere, *naturam sequi*, seu *na*„ *turæ convenienter vivere*, quod late expli„ cat Lipsius in manud. &c. *diss.* 14. *usque* „ *ad diss.* 23.

Pellatque contraria] „ I. e. ea, quæ naturæ „ repugnant.

At post hæc cognita sequi notionem convenientiæ rerum cum ipsa ratione] Dixit Auctor, quædam esse prima naturæ, quædam consequentia. Exposuit, quænam sint illa naturæ initia, seu prima invitamenta naturæ: *n. præc.* hic jam explicat consequentia, seu notiones convenientiæ rei cum ipsa ratione, i. e. cum natura rationali, ac sociali. *Vid. n.* 5. Intelligit igitur Auctor per rectam rationem, eam quæ convenit cum appetitu sociali, & rationali. Hanc convenientiam ideo pro regula actionum moralium constituit, quia prima illa naturæ, i. e. instinctus naturæ, indefinita sunt, adeoque restringi debent per illam convenientiam cum natura rationali & sociali. Nos alibi demonstravimus, motus depravatos a motibus naturalibus secerni debere, non ex natura sociali, sed ex positione nostra juris gentium quarta.

Additio.

„ Bene notandum est, Auctorem per prima naturæ nihil aliud intelligere quam mo„ tus naturæ, instinctus naturales, ac facul„ tatem & jus agendi juxta illos motus: quod „ jus naturam omnia animalia docuisse, inde„ que brutis commune esse, dixit Ulpianus. „ Cum vero homini ratione prædito non pro„ miscue motus illos sequi concessum sit, sed „ tantum quatenus rationi conveniunt: tota „ quæstio

„ quæstio eo redit, quando rationi convenire „ videantur? Auctor ait, quando motus illi „ cum natura sociali & rationali conveniunt. „ *Vid. n. 3. in f. & n. 5. pr.* Hinc differentiam inter bruta & homines alibi hanc „ constituit, quod illa agant ex principio aliquo intelligente externo; hominibus autem, qui circa similia similiter agere norunt, „ cum appetitu societatis insit facultas sciendi, „ agendique secundum generalia præcepta. „ *Prol.* §. 7.

„ Cum vero satis probatum sit, naturam „ socialem & rationalem in sensu Auctoris „ nullam inferre obligationem, convenientia „ cum his naturis non potest regulam actionum moralium constituere. (Conf. quæ „ notavimus *ad proleg.* §. 7.) Neque proinde „ justitia bellorum inde defendi.

„ Vera igitur ratio, cur bellare licitum „ sit, non ea est quam Auctor affert, *quia* „ *id non repugnat naturæ sociali, & naturali:* „ sed quia Deus voluit jus suum cuique tribui, finis autem ille absque bello obtineri „ nequit.

Atque eam convenientiam &c. pluris faciendam] „ Prima enim naturæ sunt effectus „ instinctus; convenientia autem illa effectus „ rationis. Illa brutis communia sunt, hæc „ solis hominibus propria est. Egregie Sallustius *Catilin. pr. Animi imperio corporis servitio magis utimur: alterum nobis cum* „ *Diis, alterum cum belluis commune est.*

In qua honestum sit propositum] „ Quando „ propositum honestum sit *Vide n. seq.*

Quia prima naturæ commendant quidem nos rectæ rationi] „ I. e. ab illa ad hanc proficiscimur. *Gron. h.* Ex ratione enim, i. e. „ ex fine Creationis demum elucescit, an homo „ ratione præditus motus illos naturæ sequi „ jure possit

Sed ipsa recta ratio carior nobis esse debeat, quam illa sint a quibus ad hanc venerimus] „ Rationem, cur præferri debeat causa intelligens primorum naturæ ipsis initiis naturæ, jam dedimus; scil. quia illa ex ratione, „ hæc ex solo instinctu, ex appetitu, & „ motu naturæ procedunt.

Hæc cum vera sint, & ab omnibus, qui judicio præditi sunt, facile assensum impetrent] „ Vires animi viribus corporis præferendas „ esse omnium gentium consensu constat. *Vid.* „ *Orat. B. Par. an respubl. armis magis, quam* „ *legibus defendatur.*

Quod illis naturæ initiis congruat] „ I. e. „ primis illis naturæ, motibus illis naturalibus, appetitui illi confuso sese conservandi.

Deinde veniendum ad illud] „ I. e. ad „ causam intelligentem, cur illa prima naturæ hominibus indita sint.

Quod quanquam post oritur] „ Scil. per „ ratiocinationem.

Dignius tamen est] „ Quia est effectus „ rationis.

Neque sumendum tantum si detur, sed omni modo expetendum] „ Imo nec omittendum, nisi pœnæ divinæ se subjicere velint „ homines. *Proleg.* §. 11.

Hoc ipsum vero, quod honestum dicimus] „ Et quod pluris faciendum esse dixit, quam „ & ad quod prima naturæ nos ducunt. *Vid.* „ *n. praeced.* Ad intellectum eorum, quæ sequuntur, repetendum est ex præcedenti capite, Auctorem ad *jus naturæ*, *laxiori* sensu sumtum, etiam referre *virtutum obligationem*; at non omnium, sed tantum earum, quæ aliis hominibus utilitatem afferunt. *L. 1. c. 1.* §. 8. Et hoc est quod hic „ innuit, *honestum* pro diversitate materiæ „ *vel* in puncto consistere, ut debeat fieri; „ *vel* latius habere spatium, ut possit fieri, vel „ non fieri. In examinando autem jure naturæ se tantum priori sensu honestum sumere, „ ait. Adeoque Auctori injustum est, quicquid rationi, (seu honesto, quod in puncto „ consistit) adeoque naturæ sociali, & rationali repugnat: §. *h. n. 3 in fin. & n. 5. pr.*

Pro materia diversitate] „ Quædam enim „ virtutes præceptum continent, adeoque ad „ jus naturæ laxius pertinent: quædam vero „ commendantur saltem, sed non obligant. „ Ad illa Grotius refert eas virtutes, quæ aliis „ hominibus utilitatem afferunt: Quam hypothesin Auctoris plenius exposui, & examinavi *L. 1. c. 1.* §. 8. *n. 1.* Conf. *Dissert.* „ *Proœm. II.* §. 8. & 9.

Modo in puncto consistit, ut si vel minimum inde abeas, in vitium deflectat] „ Adeoque unde obligatio agendi oritur *Vid.* „ *l. 1. c. 1.* §. 9.

Modo liberius habet spatium, ita ut & fieri laudabiliter, & sine turpitudine omitti, aut aliter fieri possit], Adeoque unde nulla agendi obligatio oritur: nam consilia, & si qua „ sunt alia præscripta, honesta quidem, sed „ non obligantia, legis, aut juris nomine non „ venire, dixit *l. 1. c. 1.* §. 9. etsi per abusionem aliquando juris naturalis vocentur. *l. 1.* „ *c. 1.* §. 10. *n. 4.*

Ferme quomodo ab hoc esse ad hoc non esse statim fit transitus] „ Grotius doctrinam de „ primis

„ primis naturæ, per se satis cognitam,& evi-„ dentem, hac interpretatione obscuram ad-„ modum reddit. Quædam enim existere ait, „ quæ ubi existere desinunt, in oppositum „ aliquod statim, & necessario transeunt: ita „ enim inter vitam & mortem non datur in-„ termedium, sed qui desinit vivere eo ipso „ momento mortuus est. Atque simili ratione „ Auctor ait, honestum quarenus justitiam „ naturalem continet, statim ac inde recedi-„ tur, fieri inhonestum & injustum. *Conf.* „ *l.* 1. *c.* 1. §. 8. *n.* 2.

Ac inter aliter adversa] „ Ubi non fit transf-„ itus ab hoc esse ad hoc non esse.

Ut album, & nigrum, reperire est aliquod interpositum] „ Album enim dum existere „ desinit, non statim & necessario transit in „ oppositum nigrum, sed alium colorem in-„ termedium induere potest: Atque simili ra-„ tione Auctor ait, aliquando id quod hone-„ stum est, non statim fieri inhonestum si „ negligitur, sed rem arbitrii ac libertatis „ manere: idque semper ex hypothesi Grotii „ contingit, si virtutes illæ ad aliorum utili-„ tatem non pertinent. *Vid. l.* 1 *c.* 1. §. 8. *n.* 1.

Sive mixtum] „ Scil. ex albo & nigro.

Reductum utrinque] „ Etenim quædam „ dici juris naturalis reductive, docuit supra „ *L.* 1. *c.* 1. §. 10. *n.* 3. non quia jure na-„ turæ obligationem inferunt, sed quia juri „ naturali non repugnant, adeoque sine tur-„ pitudine peragi, vel omitti possunt: & huc „ quoque refert ea quæ honesta sunt, sed non „ obligantia, quæ per abusionem dici juris „ naturalis,ait. *dict.* §. 10. *n.* 3. Gronovius in „ notis refert huc illud Horatianum in *Lib.* 1. „ *ep.* 18. *Virtus est medium vitiorum,& utrin-„ que reductum.* At Grotius, alio ac Hora-„ tius sensu, ait, *reductum* aliquid utrinque „ esse. Horatius enim innuit virtutem in me-„ diocritate consistere. *Vid. Prol.* §. 33.

Et in posteriori genere] „ I. e. in honesto, „ quod liberius spatium habet, & quod per-„ tinet ad præscripta honesta quidem,sed non „ ad obligantia. *L.* 1. *c.* 1. §. 9. *n.* 1. *L.* 2. „ *c.* 15. §. 10. *n.* 1. *L.* 3. *c.* 3. §. 6. *n.* 3. „ *cap.* 4. §. 2. *n.* 1. *cap.* 11. §. 4. *n.* 3. „ *c.* 14. §. 6. &c.

Maxime occupari solent leges] „ *Vid. Diss.* „ *Proœm. II.* §. 9.

Tum divina] „ Intelligit leges Adamiticas, „ Noachicas, & Evangelii. *L.* 1 *c.* 2. §. 6. „ *n.* 2. Eoque refert leges de divortio,& con-„ cubinatu; ibi enim nefas non apparere pu-„ tat absque lege divina.

Tum humana] „ Intelligit jus gentium „ voluntarium, & leges civiles. Exemplum „ juris gentium affert in successione collatera-„ lium: jus gentium enim ideo, quod testa-„ tor præsumatur voluisse id quod honestissi-„ mum est,& quod officio congruit, iis defer-„ re hæreditatem,ait. *L.* 2. *c.* 7. §. 3. §. 9.

Ut quod per se laudabile tantum erat, etiam deberi incipiat] „ Exemplum est in *l.* 1. „ *ff. Peric. & comm rei vend.*

An fieri aliquid possit non injuste] „ Nam „ ex mente Grotii non sufficit quærere *an ali-„ quid fieri possit juste*: quia abusive etiam ju-„ stum dici potest, quod juri non repugnat: „ quod examinavimus *dict. lib.* 1. *c.* 1. §. 3. „ & §. 10. *n.* 3.

Cum natura rationali] „ Quid autem in-„ telligat per naturam rationalem, explica-„ vit *in Prol.* §. 9. nimirum, quando quid „ convenit judicio recte conformato ad æsti-„ manda quæ delectant,aut nocent, citra so-„ cietatis respectum. *ibid.* Atque hoc *jus na-„ turæ laxius* vocat; cui quæ repugnant, „ contra jus naturæ, humanæ scilicet, esse „ air, *Prol.* §. 9.

Ac sociali] „ Per naturam socialem intelli-„ git appetitum societatis, i. e. communita-„ tis non qualiscunque, sed tranquillæ, & „ pro sui intellectus modo ordinatæ. *Proleg.* „ § 6. Ad hanc enim societatem custodiendam „ obligari homines, ait, *Prol.* §. 8. & quic-„ quid huic naturæ sociali repugnat, *injustum* „ esse asserit. *Vid. l.* 1. *c.* 1. §. 3.

Inter prima naturæ] „ I. e. inter motus 4 „ illos naturæ, quibus unumquodque animal „ sibi conciliatur,& commendatur ad se con-„ servandum, *n.* 1. etiam citra respectum „ convenientiæ rerum cum ipsa ratione. *n.* 2.

Nihil est quod bello repugnet] „ Certum „ enim est omnibus animantibus vehementissi-„ mum motum natura inditum esse sese con-„ servandi, & omnem vim alienam a se amo-„ vendi.

Nam & finis belli] „ Qui consistit in de-„ fensione necessaria jurium nostrorum.

Vitæ, membrorumque conservatio] „ Nihil „ hominibus pretiosius est vita & corpore, & „ vehementissimus est motus, qui nos ad eo-„ rum conservationem ducit.

Et rerum ad vitam utilium retentio, aut acquisitio] „ Negari nequit naturam nobis „ instinctum indidisse ad acquirenda & reti-„ nenda ea,quæ ad vitam utilia sunt, perti-„ nent enim ad conservationem vitæ.

Illis primis naturæ maxime convenit] „ Nam „ ex

„ ex Cicerone *prima natura* descripsit, quod „ simulatque natum sit animal, ipsum sibi „ concilietur, & commendetur ad se conservandum, atque ad suum statum, & ad ea „ quæ conservantia sunt ejus status, diligenda: *Vid. sup. n.* 1.

Et vi ad eam rem, si opus sit, uti &c.] „ I. e. „ si aliter jus nostrum servari nequit, tunc „ enim demum agitur de necessaria defensione, seu conservatione juris sui.

Cum animantibus singulis vires ideo a natura sint attributa] „ Certissima ratio, Deum „ approbasse bella, hæc est, quod non tantum motum sese defendendi omnibus animantibus indiderit, sed & arma dederit, „ ac ea in robustissima corporis parte constituerit, imo usum horum armorum solo naturæ instinctu & homines, & animantia docuerit; unde necessario sequitur, Deum voluisse ut homines se defendant.

Illis iratus petit, atque infensus inurget] „ Tesmarus *in not. h. t.* alias auctoritates affert, scl. Pheraulæ apud *Xenoph. Inst.* 2. „ *p.* 56. *pugnam equidem homines universos a natura nosse video, quemadmodum & aliorum animalium qualibet aliquam pugnam norunt, quam non aliunde atque ab ipsa natura didicerunt, v. g. bos cornu ferire novit, equus ungula, canis ore, dente aper; Atque etiam omnia hæc animalia cavere sibi ab eis norunt, a quibus est cavendum maxime, etiam si nullius unquam magistri ludum frequentaverint.* Lactantius *in l.* 6. *c.* „ 10. ait; *Deus, qui cæteris animantibus sapientiam non dedit, naturalibus ea munimentis ab incursu, & periculo tutiora fecit:* „ Et *l.* 3. *c.* 22. de animalibus sermonem faciens, ita pergit, *quæ vel ad perferendam vim temporum, vel ad incursiones a suis corporibus arcendas, naturalibus munimentis providentia cœlestis armavit.*

Edoctos infantes videmus] „ Qui cum usum „ rationis non habent, non potest non natura ipsis hunc morum indidisse.

Manum homini esse, ait, pro basta] Horatius 1. *Sat.* 3. ita canit:

Unguibus, & pugnis, dein fustibus, atque ita porro
Pugnabant armis, quæ post fabricaverat usus.

Recta autem ratio, ac natura societatis] „ Per *rectam rationem* intelligit jus naturæ „ humanæ, seu jus naturæ laxius sic dictum: „ per *naturam societatis* intelligit jus sociale. „ Neutrum jus admittimus, adeoque ex neutro bellorum justitia probari potest.

Quæ secundo loco ad examen vocanda est] „ Primo enim loco examinavit, an bella primis „ naturæ repugnent. *Vid. supra n.* 4.

Ac potiore] „ Dixit enim, causam intelligentem potiorem esse primis naturæ. *Vid. supr. n.* 2.

Non omnem vim inhibet, sed eam tantum quæ societati repugnat] „ Diximus 1. non „ dari societatem humanam, adeoque frustra „ de repugnantia vis cum ea societate quæri. „ 2. Si daretur talis societas, non tamen bella „ inde licita fieri probavimus *in Diss. Proœm.* „ *I.* §. 71. Hinc 3. licentiam bellorum ex „ plane alia ratione probavimus initio hujus §.

I. e. quæ jus alienum tollit] „ Nam secundum principia Auctoris, jus meum est quicquid cum natura societatis convenit; alienum, quicquid ei repugnat. *Proleg.* §. 9.

Nam societas eo tendit, ut suum cuique salvum sit communi ope] „ Plenius hæc principia Auctor explicavit in *Proleg.* §. 7. § 16., „ § 23. Cum vero humana societas non detur, „ verum quoque non est jura singulorum communi ope defendi debere.

Quod] „ Nimirum quod ex natura sociali „ vis bellica licita sit.

Locum habiturum, etsi dominium introductum non esset] „ Communis vox est, bella orta esse ex dominio, ex meo & tuo: „ Auctor hoc negat, & probat defensionem „ necessariam jurium nostrorum locum habituram, etsi nullam rerum proprietatem haberemus: quia 1. extra bona alia jura homini competunt, scil. vita, membra, honor, libertas &c. quæ si auferuntur, vel „ violantur, vi defendi possunt. 2. Quia ex „ hypothesi Auctoris hominibus competit jus „ occupandi usum rerum natura communium: „ atque hunc usum, quem Auctor a dominio „ distinguit, armis defendi posse, concludit.

„ Equidem *prior* ratio vera est; at *posterior* „ ratio falso nititur fundamento, negamus „ enim res natura esse communes, & hominibus solum jus occupandi usum in primævo „ rerum statu competiisse: Verius est res omnes natura esse nullius, easque cedere occupanti jure dominii: *l.* 2. *c.* 3. §. 1. & 4. „ adeoque dominium a natura introductum „ esse, & cum genere humano originem cepisse, ut JCtus loquitur in *l.* 1 *ff. A. R. D.*

Quod nunc ita vocamus] „ Dominia enim, „ qualia nunc sunt, non a natura, sed accedente demum voluntate hominum introducta esse, Auctor putat, ante autem hanc „ introductionem res omnes fuisse communes.

,, *Vid. Diss. Proœm.* 1. *Cap. fin.* & *Diss.*
,, *Proœm.* 6. §. 9. *seq.*

Nam vita, membra, libertas sic quoque propria cuique essent] ,, Hæc ergo jura nostra
,, sunt, & armis defendi possunt, etsi non sint
,, in dominio. *Conf. l.* 2. *c.* 17. §. 2. *n.* 1.
,, certissimo indicio, dominia rerum bellis
,, causam non dedisse.

Sic & rebus in medio positis uti, & quantum natura desiderat eas absumere] ,, Hunc
,, enim solum usum rerum, quoad proprieta-
,, tem communium, instar dominii tunc fuis-
,, se, ait. *L.* 2. *c.* 2. §. 2. *n.* 1.

Quod jus qui ei eriperet, faceret injuriam]
,, Quia repugnat societati humanæ, eoque
,, Auctori injustum est.

Hoc ipsum] ,, Nimirum, quod injuriam
,, faciat is, qui jus alii quæsitum tollit.

Nunc postquam ex lege, aut usu dominium formam suam accepit] ,, Ex hypothesi Aucto-
,, ris dominia orta sunt ex divisione rerum
,, communium, & concessa tacite facultate
,, occupandi res non divisas: præterea formam
,, dominium accepisse, ait, tum ex jure Gen-
,, tium. *Vid. L.* 2. *c.* 8. *per tot.* tum ex lege
,, civili. *l.* 2. *c.* 7. §. 7. *c.* 8. §. 1. §. 8. &
,, §. 16. Quæ plenius examinavimus in *Diss.*
,, *Proœm. I.* §. 78. *seq.* & *VI.* §. 1. §. 14.

Multo intelligitur facilius] ,, Introducto
,, enim dominio non tantum jus utendi, sed &
,, ipsa proprietas auferretur, quæ major est
,, injuria.

Societas hominum, & communitas evertatur necesse est] ,, Tota hæc ratio Ciceronis, quod
,, scil. ab alieno abstinere debeamus ne ever-
,, tatur societas, falsa est: Nam cum nulla
,, societas humani generis existat, frustra me-
,, tuitur ne illa evertatur: Abstinentiam ab
,, alieno ex plane alio principio fluere, demon-
,, stravi *supra proleg.* §. 8. & *L.* 1. *c.* 1. §. 10.
,, *n.* 4. quod homines obligaret, etsi nulla so-
,, cietas inter homines existat.

6 *Non est ergo contra societatis naturam sibi prospicere &c. dum jus alienum non tollatur*]
,, Probavit Grotius, in primis naturæ nihil esse
,, quod bello repugnat, quia omne animal
,, natura fertur ad sui, jurisque sui conserva-
,, tionem: probavit porro, nec rectam ratio-
,, nem, nec naturam societatis (quæ conse-
,, quentia primorum naturæ vocat) omnem
,, vim inhibere, quia societas in eo consistit,
,, ut jus suum cuique communi ope salvum
,, sit. Hinc jam concludit, non esse contra
,, naturam societatis, adeoque nec contra jus
,, naturæ, vim adhibere, quæ jus alterius non
,, violat, sed nostrum conservat.

Ac proinde nec vis, quæ alterius jus non ,, *violat, injusta est*] ,, Quia non est contra
,, naturam societatis sibi consulere, & jus
,, suum conservare.

Apud Ulpianum est] ,, In *l.* 1. §. 27. *ff. de*
,, *vi & vi arm.* Florentinus quoque inter jura
,, gentium, & quidem post religionem erga
,, Deum & parentes, ponit, *ut vim atque in-*
,, *juriam propulsemus. L.* 3. *ff. just. & jur.*
,, ubi addit rationem: *nam jure hoc evenit,*
,, *ut quod quisque ob tutelam corporis sui fece-*
,, *rit, jure fecisse existimetur.* Paulus in *L.* 45.
,, §. 4. *ff. ad Leg. Aquil.* ait, *vim vi defen-*
,, *dere omnes leges, omniaque jura permittunt:*
,, Et Gajus in *l.* 4. *eod. Nam adversus pericu-*
,, *lum naturalis ratio permittit, se defendere.*
,, Canones in *dict.* 1. *c.* 7. ajunt: *juris naturæ*
,, *esse violentiæ per vim repulsionem.*

Ovidius] ,, *L.* 3. *de art. amand. v.* 491.
,, Alias auctoritates affert Tesmarus in *not. ad*
,, *h.* §. *Vide Herodian.* 3. 6. &c. 4. *Busbeq.*
,, *ep.* 3. *Thuan. L.* 36. & 41. Sophocles *in*
,, *Oedip. Colon. v.* 220. ait, *non nuretur pœnam*
,, *divinam, qui injuria affectus ulciscitur.*
,, Sallustius *de bello Jugurth. c.* 22. *Adherba-*
,, *lem dolis vitæ suæ insidiatum, quod ubi*
,, *comperisset, sceleri obviam ivisse: Populum*
,, *Romanum neque recte, neque pro bono factu-*
,, *rum, si ab jure gentium se prohibuerit.*
,, Xenophon. *Inst.* 1. *p.* 26. *quid ergo vel ju-*
,, *stius est, quam vim propulsare.* &c. Marcel-
,, linus 23. 2. *Irruentibus armis externis lex*
,, *una est, & perpetua, salutem omni ratione*
,, *defendere.* Thucydides 1. *p. m.* 33. *non*
,, *lædere alios, sic ne ipsi lædamini vim propul-*
,, *sare, in hoc colitis æquitatem.* Livius *L.* 9.
,, *c.* 1. *Justum est bellum, quibus necessarium:*
,, *& pia arma, quibus nulla nisi in armis spes*
,, *relinquitur. Add. Auct. infra* §. 3.

AD §. II.

AUCTOR probat ex veteri testamento bella fuisse licita, exemplo Abrahami, item septem populorum, quos Israëlitis exscindendos dedit Deus, Mosis, Josuæ; judicio Davidis &c. ipsumque Deum de modo bella gerendi leges dedisse, ait.

Nam cum adversus Reges quatuor Abrahamus cum ministris, ac fœderatis suis armatus &c.] ,, De hoc bello quærit Tesmarus *in not.* 1
,, *h.* an justum fuerit? quia & noctu ge-
,, stum

„ ftum, & non indictum eft. Ac refpondet, „ indictionem effe juris pofitivi, nec eam „ requiri, fi de juftitia caufæ naturaliter con- „ ftet. Verum fallit hæc ratio: quia indictio, „ vel faltem clarigatio in bello omnino necef- „ faria eft. *Vid. L.* 3. *c.* 3. Verior ergo eft „ refponfio, in bello defenfivo non opus effe „ indictione, uti late id evincit Auctor in „ *L.* 3. *c.* 3. §. 6. cum ergo tale fuerit bel- „ lum Abrahami, eoque nulla indictione „ opus fuerit, fruftra porro quæritur, an „ injuria noctu quoque arceri poffit.

Per Sacerdotem fuum Melchifedecum] „ Quem regem terræ Salem fuiffe ajunt: Cau- „ fa autem cur magnus hic Dei Pontifex Abræ „ benedicendi caufa advolaverit, fuit admi- „ ratio victoriæ,quam cum pauciffimis comiti- „ bus, nec uno eorum amiffo, reportavit „ contra quatuor Reges, qui quinque Reges „ fibi hoftiles vicerant, *Genef. XIV. per tot.* „ quod fine ope divina fieri non potuiffe me- „ rito fufpicabatur. *Philo Judæus in libro de* „ *Abram.* & *Perer. ad d. c* 14. *vid. Tem. h.*

Sine fpeciali mandato] „ Ex fola defenfio- „ nis familiæ fuæ neceffitate.

Fretus igitur Jure naturæ] „ Quod de- „ fenfionem neceffariam juris tum fui,tum fa- „ miliæ fuæ permittit.

Etiam extraneorum Berofi,atque Orphei te- ftimonio] „ Berofi verba nobis fervavit Jofeph. „ *Antiq. hift. L.* 1. *c.* 8. *Poft Cataclyfmum* „ *decima ftirpe apud Chaldæos vir exftitit juftus,* „ & *eximius, inter cætera cæleftium peritus.* „ Orphei teftimonium ex vetuftiffimo Orphi- „ corum fcripto refert Clem. Alexandr. in „ *Strom.* 5. & *Eufeb. Lib.* 13. *c.* 11.

Nemo illum novit mortalia cuncta regentem.
Unicus ille nifi Chaldæo fanguine cretus;
Norat enim folis, quæ fe aftrum lege notaret,
Et circum terram magnus fi volveret orbis.

„ Sed & præterea Hecatæus librum fcripfit „ de Abrahamo, qui periit. Theodorus in „ carmine de Judæis Abrahamum fanctum vo- „ cat. Damafcenus, amicus ille Augufti & „ Herodis, eum Regem Damafcenum facit; „ quod & Juftinus *L.* 36. *c.* 2. refert. Ar- „ tapanus Eupolemus,& Demetrius ejus men- „ tionem faciunt apud Eufeb. præp. *Ev. L.* „ 9. *c.* 16. *fol.* 61. 62. 63. Ælius Lam- „ pridius ait, Alexandrum Severum Abra- „ hamo, Chrifto, & Appollonio divinos ho- „ nores exhibuiffe *in vit. Alex. Sev. c.* 29. „ Sane apud Indos hodieque Abrami no- „ men fumma in veneratione effe, tradit „ Bernier *dans fon voyage des Indes.*

Hiftoria feptem populorum] „ Nomina fep- „ tem populorum hæc funt: Cananitæ, He- „ vitæ, Pherefitæ, Girgafitæ, Ammonitæ, „ Jebufitæ. *Deut. VII. v.* 1. *Jof. III. v.* 10. „ videatur *Gron. h.* & inf. *L* 2. *c.* 13. §. 4. „ quibus poftea ex nova caufa acceffere Ama- „ lecitæ *Exod. XVII. v.* 14. de quibus mox.

Non utar, fuit enim ibi mandatum fpecia- le ad exequendum. &*c.*] „ Recte dicit Au- „ ctor, bellorum licentiam ex his exemplis „ probari non poffe,quia Ifraëlitæ non fuo jure „ vim intulerunt his gentibus, fed juffu, & „ mandato Dei: hinc non bella hæc erant, „ fed executiones Imperii divini. Repeten- „ dum enim eft quod Auctor monuit *in prol.* „ §. 44. diftingui debere jus Dei, quod Deus „ per homines interdum exercet, & jus ho- „ minum inter fe.

„ Adeoque fruftra quæritur, an bella hæc „ jufta fuerint? cum, ut dictum eft, vera „ bella non fuerint, fed executiones juffu fu- „ perioris fufceptæ. Vid. notata ad *prol.* §. 27.

Unde hæc bella in facris literis Dei bella pro- prie nominantur] „ Vide infra *L.* 3 *c.* 11. §. 9. „ *n.* 1. & *L.* 2. *c.* 13. §. 13. *n* 2. Cunæus „ *de Republ. Hebræor. L.* 2. *c.* 19.

Ad rem magis pertinet] „ Nam fuo jure „ ibi vim intulerunt.

Quod Deus ante factum non jufferat] „ Imo prohibuerat: nam Amalecitæ defcen- „ debant ab Amalec Efavi nepote, *Gen.* „ *XXXVI.* 12. Indeque Amalec vocatur dux „ in terra Edom *d. c.* 36. §. 16. & 43. At „ Ifraëlitis expreffe Deus prohibuit pugnare „ contra Efavi pofteros *Deut. II.* 5. & noluit „ abominari Idumæos, feu populos Edom. „ *Deut. XXIII. v.* 7. Hinc etiam non con- „ tinebantur fub populis exfcindendis: *Exod.* „ *II. v.* 8. & 17. & caufa damnationis poftea „ demum fupervenit, quia fcil. Ifraëlitas ar- „ mis prohibuere a tranfitu. *Exod. XVII.* „ *v.* 18. *feq. Num. XXIV.* 20. *Deut. XXV.* „ 17. *feq.* Ex eo enim tempore Deus mina- „ tus eft, fe nomen ejus deleturum. *Exod.* „ *XVII. v.* 14. quod factum eft fub Rege „ Saül. 1. *Sam. XV. v.* 2. *feq* Atque ex pari „ caufa, & ob denegatum tranfitum, Am- „ monitæ,& Moabitæ, etfi fub populis dam- „ natis non continerentur, ab omni commer- „ cio in æternum cum Judæis exclufi fuerunt, „ *Deut. XXIII. v.* 6. cum Idumæi faltem „ exclufi fuerint ad tertiam ufque generatio- „ nem. *Ibid. Add. infra* §. 6. *n.* 3.

,, Hactenus igitur ex Amalecitarum exemplo omnino constat, bella quædam a Deo probari, quia non tantum probavit victoriam ab hoste illo reportatam, sed & adeo populus ille in se convertit Dei indignationem, ut minatus sit, se nomen Amalecitarum deleturum. *Exod. XVII. v.* 14.

2 *Sed & leges generales, ac perpetuas de modo gerendi belli Deus populo suo præscripsit*] ,, Tesmarus *in not. h. l.* ait, non sequi Deum legibus rem inclusisse, ergo licitam esse; Ita enim Deum etiam divortiis leges posuisse, non tamen inde sequi eum divortia probasse. &c. At fallit hæc argumentatio: Nam cum perfectione divina pugnat, leges de re ferre (i. e. velle rem illam certis adhibitis ritibus fieri) & tamen eam non probare. Præterea divortia jure naturæ intra fines a Deo præscriptos, omnino licita esse demonstrabimus *infra l.* 2, *c.* 5. §. 9. *n.* 2. Sic ex eo quod Deus leges præscripsit de jure regis, necessario infertur Deum imperium regium probasse, etsi factum populi expetentis regem improbaverit.

,, Quod denique refert, magistratus de lupanari, & furtis admittendis sæpius leges ferre, neque tamen ea probari, ad Deum non pertinet, quia constat nec furta, nec lupanaria a Deo probari, nedum de iis admittendis unquam leges a Deo latas esse. Quatenus vero magistratus ob utilitatem publicam his factis impunitatem tribuere possint, & soleant, alia quæstio est.

Eo ipso ostendens, justum bellum etiam sine mandato speciali suo esse posse] ,, Frustra enim præscriberet leges, si bella illicita forent, & ab hominibus nulla ratione geri possent.

Nam aperte ibidem causam septem populorum ab aliorum populorum causa distinguit] ,, *Deut. XX. v.* 15. Postquam enim populo suo procedendi modum præscripsit, ita pergit: *Sic facies cunctis civitatibus, quæ a te procul valde sunt, & non sunt de his urbibus, quas in possessionem accepturus es.*

Eo ipso ostendit, eas naturaliter manifestas satis esse] ,, Si enim dubium aliquod circa belli causas fuisset, probabile est, eum causas illas expositurum fuisse.

Qualis causa tuendorum finium] ,, Rex enim Ammonitarum vindicabat terras, quas Mosen ejus præcessoribus abstulisse fingebat, a finibus Arnon usque Jeboc, atque Jordanum. *Jud. c. XI. v.* 13.

Violatorum legatorum] ,, Auctor causam hanc naturaliter cognitam esse gentibus, hic affirmat: at alibi ait, jus de non violandis legatis, non ut jus naturale ex certis rationibus oriri, sed ex voluntate gentium modum accepisse. *Vid. infra L.* 2. *c.* 18. §. 4. *n.* 2. Priorem sententiam veram esse *d. c.* 18. plenius probabimus.

,, Præterea aliæ passim causæ, quæ pro justis reputantur, in sacris occurrunt: ita pro defensione familiæ bellum gessit Abraham, idque Deo acceptum fuisse, patet ex benedictione Melchisedech. *Gen.* 14. *v.* 12. *seq.* Pro defensione sui necessaria Israëlitæ bellum gessere contra Amalecitas, qui restiterunt Israelitis in via, cum ascenderent de Ægypto. *Exod. XVII. v.* 8. & *Deut. XXV. v.* 17. *seq.* 1. *Reg. XV. v.* 2. *seq.* Ita pro justa causa habetur denegatio transitus. *Vid. Num. XXI. v.* 21. *Jud. II. v.* 19. *Deut. II. v.* 36. *seq.*

Divinus ad Hebræos scriptor] ,, *Paulus ad Hebr. XI. v.* 32 *seq.*

Per fidem debellasse regna &c.] ,, Adeoque in re licita, & Deo grata versati sunt.

Ut istius dissertationis series docet] ,, Præmisit enim Apostolus, per fidem Abelem consecutum esse testimonium justi a Deo, *c. XI. v.* 4. Henochum per fidem placuisse Deo *v.* 5. Denique per solam fidem placere nos posse Deo *v.* 6. &c.

Id est pia, ac justa] ,, Nam dehortabatur Davidem, ne innoxium sanguinem effundat: 1. *Sam. XXV. v.* 31. quia Deus ipsum non elegisset ducem, ut injuriam armis committeret, sed ut præliaretur prælia domini. *ibid. v.* 28.

Ad §. III.

Auctor porro ex gentium consensu bellum justum dari, probat.

1 *Omnium gentium &c. consensu*] ,, Nam quoties multi diversis temporibus, ac locis idem affirmant, id ad causam universalem referri debet, quæ si ex recta illatione procedit, jus naturæ indicat. *Proleg.* §. 40. & 46.

De vi, qua vita defenditur] ,, Adde auctoritates *supra* §. 1. *n.* 4. 5 & 6. allegatas.

Est hæc non scripta, sed data lex] ,, i. e. lex naturæ, quæ non verbis revelata, sed rationi insita est.

Omnis honesta ratio esset expediendæ salutis] ,, Idque adeo Auctor verum esse, ait, ut ,, inva-

,, invasor non tantum occidi, *l.* 2. *c.* 1. §. 2.
,, sed & innocentes, qui interpositi defensio-
,, nem,aut fugam, sine qua mors evadi non
,, potest, impediunt, transfodi, aut obteri
,, posse contendat: de quo vide *L.* 2. *c.*1. §. 4.

Quæ in omnibus valet] ,, I. e. quæ a toto
,, humano genere observatur.

2 *Ut in bestiis etiam &c. distinguamus inter vim, quæ injuriam infert, & quæ propulsat*]
,, Imo JCti non adeo desipiunt, ut vim offen-
,, sivam, etiam in bestiis tamquam juri naturæ
,, contrariam improbent.; nullibi enim JCti
,, id tradunt, uti mox plenius explicabitur.

Quæ juris non rem ipsam &c, sed umbram habent quandam], An & quatenus bruta ra-
,, tione prædita sint, & quatenus illorum ra-
,, tio a ratione humana differat, vidimus *su-*
,, *pra L.* 1. *c.* 1. §. 11. *n.* 1. At nullo modo
,, juris capacia, nec umbram rationis eis in-
,, esse, pluribus probavimus. *ibid. n.* 2.

Cum arietes,vel boves commisissent, & alter alterum occidisset &c.] ,, Imo JCtus non ideo
,, distinguit inter offensionem,& defensionem,
,, quasi illa in brutis quoque ob umbram ra-
,, tionis illicita sit, (Nam in brutis illicitum
,, statui non potest) sed ideo, quia quæstio
,, ibi proponitur, quis damnum pati debeat,
,, an dominus illius animalis quod vim intulit,
,, an dominus animalis quod vim passum est?
,, & merito JCti ajunt priorem id ferre debe-
,, re, quia illi, qui animal tale noxium
,, habuit,aliquid imputari potest, alteri nihil:
,, Adeoque ex hac æquitate posterior agit con-
,, tra dominum animalis aggredientis, ut vel
,, animal, quod noxam commisit, dedat, aut
,, æstimationem solvat. *L.* 1. §. 1. *si quadr.*
,, *pauper.* Hæc igitur distinctio non fit intuitu
,, bestiæ, quasi ex umbra rationis discrimen
,, cognoscat inter offensionem,& defensionem;
,, i. e. inter vim justam, & injustam, sed in-
,, tuitu dominorum: inter hos enim leges
,, succurrunt domino,cujus animal vim pati-
,, tur, contra dominum bestiæ aggredientis.

Cui explicando inserviet illud Plinii] ,, Imo
,, alio plane sensu hæc verba a Plinio allegan-
,, tur: JCtus enim ait, dominum animalis
,, aggredientis damnum resarcire debere;
,, Plinius vero saltem ait, animalia sua natura
,, non offendere sui similes, nisi ad sui defen-
,, sionem: quod etiam Ælianus 1. *Var.* 14.
,, tradit. *Idem ille*, (loquitur de Aristotele,)
,, *affirmat,Cygnos cum aquilis bellum gerere,*
,, *verum ita ut injuriam a se propulsent, non*
,, *ut inferant priores.* Ex Plinii igitur verbis
,, neque locus JCti explicari, neque inde
,, elici potest, vim offensivam in brutis quo-
,, que ullo modo improbari.

A D §. I V.

A U C T O R licentiam bellandi probare per- 1
git ex jure gentium secundario, quia nulla
gens existit, quæ necessariam defensionem
non probat; idque ex historia demonstrat.

Quod & gentium dici potest] ,, Scilicet
,, *primarium:* quod Doctores opponunt juri
,, gentium *secundario.*

Satis constat, eo bella non omnia improbari]
,, Rationes allegavit, tum quia in bello nihil
,, est quod primis naturæ repugnet; tum quia
,, recta ratio,ac natura societatis eam demum
,, vim prohibet, quæ societati repugnat. At
,, dictum jam est, ex neutra demonstrari bel-
,, la licita esse. Nos alio modo bellandi licen-
,, tiam ex naturæ principiis probavimus.

Jure autem gentium voluntario itidem non 2
damnari bella, docent historiæ] ,, Tale jus
,, gentium secundarium non dari, nec ejus
,, aliquem usum esse in disciplina juris natu-
,, ralis, supra dictum est, *Vid. Diss. Proœm.*
,, *IV.* Adeoque frustra quæritur, an bella re-
,, pugnent juri huic gentium, quod non
,, existit.

Et omnium populorum leges, & mores]
,, Ex his non sequitur jus gentium secunda-
,, rium, sed si mores illi rectæ rationi con-
,, veniunt, indicant, & eo magis probant
,, verum jus naturæ.

Dixit Hermogenianus] " *In l.* 5. *ff. just.*
,, *& jur.* Loquitur scil. JCtus de jure gen-
,, tium, quod ratio naturalis inter omnes ho-
,, mines constituit, & quod etiam naturale
,, dicitur: *L.* 1. *c.* 1. §. 11. non ergo de ju-
,, re gentium secundario.

Quod paulo aliter, quam vulgo accipi solet, interpretandum censeo] ,, Arcanum hoc Au-
,, ctoris late explicavimus supra *L.* 1. *c.* 1.
,, §. 14. At tota hæc subtilitas corruit posito
,, principio, jus gentium voluntarium univer-
,, sale nec dari, nec per naturam dari posse.

Ut certa bellorum forma a jure gentium sit introducta] ,, Formam autem illam in eo
,, consistere, ait, si bellum a duabus summis
,, potestatibus geratur, & publice decretum,
,, ac indictum sit. *Diss. Proœm. IV.* §. 20.
,, *& IX.* 63. *seq.*

Quam formam quæ habeant bella, ea peculiares ex jure gentium effectus consequantur]
,, Repetit hoc Auctor passim, & infra *L.* 3.

„ *c.* 4. §. 1. ait, ejusmodi belli, inter duos „ populos, eorumque capita indicti, effectus „ quosdam esse proprios, qui bellum ex sua „ natura non sequuntur: Qui autem sint illi „ effectus juri naturæ contrarii, notavimus „ supra *L.* 1. *c.* 1. §. 14. scil 1. ut justum „ hoc bellum dicatur, licet justa causa non sit: „ 2. ut interficere hostem, capere, & vastare „ res hostiles liceat ultra quantitatem debiti,& „ pœnæ: 3. ut nemo ideo a vicinis bello peti, „ neque in terris eorum tamquam homicida, „ vel fur conveniri; neque 4. res hostiles cap- „ tæ, apud medios inventæ, vindicari a „ pristinis dominis possint: sed 5. capiens „ apud omnes in possessione tuendus sit: „ 6. ut quædam, quæ jure naturæ permissa „ sunt, bellum gerens facere non possit, „ sed ea omittere teneatur, nisi apud gentes „ ideo reus fieri velit. Qui effectus omnes „ sponte sua corruunt sublata causa, i. e. „ sublato jure gentium voluntario, quale non „ dari sæpius dictum est. *Vid. Dissert. Proœm.* „ *IV.* §. 21. §. 22. & *Diss. X. Sect.* 4. „ *per tot.*

In bellum solenne juris gentium, quod & justum dicitur] „ *Solenne* Auctori dicitur,quia „ solennitates juris gentium habet: nimirum „ si bellum a duobus populis geritur, & publi- „ ce indictum est *d. l.* 3. *c.* 3. § 5. *justum* „ ei dicitur, non quod naturæ jure licitum „ sit, sed quod effectus externi dominii ei tri- „ buantur, quos antea recensuimus. Quæ „ omnia ex prioribus solvuntur. *Dict. disp. IV* „ §. 20. & *IX. Sect.* 2. *per tot.*

I. e. plenum] „ Auctor bella in genere vel „ plena, vel minus plena esse, ait *L.* 3. *c.* 1. „ §. 2. *n.* 3. illa sunt,quæ populus populo in- „ fert. *L.* 3. *c.* 2. §. 2. *n.* 3. Hæc, cum non „ ad illam plenitudinem belli ventum elt ubi „ omnia in alium populum licent, attamen „ violenta quadam executione ad jus obtinen- „ dum opus est. *d. c.* 2. §. 2. *n.* 3. & 4. „ Eoque refert jus repressaliarum. *Vid. Diss.* „ *Proœm. IX.* §. 29. *seq.*

Et non solenne], Quod scil. vel non indi- „ ctum, vel non a summa potestate gestum „ est. *Vid. L.* 1. *c.* 3. §. 4. & *c.* 4. §. 1. „ & 2. *d. disp. IX.* §. 70. *seq.* At tale bellum „ minus solenne non dari plenius probabimus „ in notis *ad d.* §. 4. *Add. dict. disp. IX.* „ §. 168.

Quod tamen non ideo justum esse desinit, i. e. juri congruens] „ Sensus est, quod non „ minus justum sit, etsi non sit solenne: eo- „ dem modo uti codicillus, etsi non habeat „ solennitates testamenti, adeoque non sit „ dispositio solennis, non tamen desinit esse „ justa dispositio.

Nam aliis bellis] „ Scil. quæ solennia non „ sunt; quo pertinent privata, vel mixta, „ *c. c.* §. 1. & 2. Rationem hujus rei dat Au- „ ctor *L.* 3. *c.* 3. §. 11. & 12. quia jus gen- „ tium voluntarium gentibus tantum prospi- „ cit, non his, qui sine gente sunt, aut pars „ gentis: quod in allegato loco examina- „ bimus.

Modo æqua subsit causa] „ Nam bellum „ quod solenne est, i. e. quod solennitates „ prædictas juris gentium habet, Auctori ju- „ stum est, etsi justa causa non adsit. *Diss.* „ *Proœm. IX.* §. 63. *seq.*

Jus gentium quidem non adsistit · sed nec resistit] „ Juxta Auctorem enim jus gentium „ format saltem bella publica, sive solennia, „ adeoque *non assistit* cæteris bellis minus so- „ lennibus, sive privata sint, sive mixta, co- „ jus rei rationem antea ex Auctoris libro 3. „ *c.* 3. §. 11. & 12. suppeditavimus. Sed *nec* „ *resistit* bellis minus solennibus, quia jus „ gentium ea quæ juris naturalis sunt non im- „ probat. At omnia hæc in vanum dicuntur, „ quia bella jure gentium sollennia non dan- „ tur, sed unum saltem genus bellorum jure „ naturali existit, cui certa forma eodem jure „ præscripta est: uti plenius capite sequenti, „ & in notis ad *L.* 3. *c.* 1. videbimus.

Ut infra latius explicabitur] „ *Vid. L.* 3. „ *c.* 3. §. 11. & 12. *Adde Diss. Proœm* 4. „ §. 20. *seq.* & *dissert. IX.* §. 63. *seq.*

Jure gentium, inquit Livius] „ Imo Livius „ non loquitur de jure gentium voluntario, „ sed de jure naturæ, quod solum Romanis „ dicitur jus gentium. *Vid. Liv. l.* 42. *c.* 41.

Jus esse gentium, ait] „ Imo nec JCtus de „ jure gentium voluntario loquitur, sed de „ jure naturæ. *Vid. supra.* §. 1. *in f.*

Ad §. V.

De *jure divino*] „ Quod consistit in lege „ Adamitica, Noachica, & lege Evangelii: „ *Vid. Diss. Proœm. III. Sect.* 1. 2. & 3. 1

Major est difficultas] „ Inprimis circa legem „ Evangelii.

„ *Neque hic objiciat quispiam, jus naturæ esse immutabile*] „ De qua immutabilitate egit „ *l.* 1. *c.* 1. §. 10. *n.* 5. rationem autem „ immutabilitatis constituit in principiis inter- „ nis juris naturalis, quæ obligare dixit, etsi detur

„ detur Deum non esse. *Prol.* §. 8. 9. 11. *d.* „ §. 10. *n.* 1. & 2.

Ac proinde a Deo nihil in contrarium constitui] „ Vis argumenti hæc est: quod magis „ videatur esse difficultas de jure divino vo„ luntario circa licentiam bellorum; quia „ cum jure naturæ, quod ex principiis inter„ nis fluit, bella licita sint, Deus mutare jus „ illud non potuit.

Id enim verum est in iis,quæ jus naturæ vetat, aut præcipit] „ Adeoque in iis,quæ naturæ ra„ tionali,aut sociali repugnant, eoque sua na„ tura, & remoto quoque Deo, injusta „ sunt. *Vid. l.* 1. *c.* 1. §. 3. *n.* 1. §. 10. *n.* 3. „ & *c.* 2. §. 1. *n.* 3.

Non in iis,quæ jure naturæ licent tantum] „ Quæ enim lege tantum permittuntur, non „ proprie juris naturalis dici putat: quod re„ futavimus *supra L.* 1. *c.* 1. §. 9. *n.* 1. „ & §. 17.

Nam quæ hujus sunt generis] „ Scil. ut „ liceant tantum,& a natura permittantur.

Cum proprie juris naturæ non sint] „ Per„ missionem proprie non esse actionem legis, „ sed actionis negationem, dixit *L.* 1. *c.* 1. „ §. 9. *n.* 1. & §. 17.

Extra jus naturæ] „ Grotius passim in hoc „ tractatu a *jure naturæ* distinguit ea,quæ sal„ tem jure permittuntur: Ea enim minus „ proprie *juris naturalis* dici, ait, & reductive „ saltem, *L.* 1. *c.* 1. & 3. & §. 10. *n.* 3. „ imo extra jus naturæ §. *b.* Ratio hujus in„ venti in promptu est: cum enim is jura na„ turæ deducat ex principiis internis, quæ „ obligarent etsi detur Deum non esse, ne„ cessario quoque statuere debuit jura illa nec „ a Deo mutari posse, quia principia illa in„ terna per se obligant, nec causam a Deo „ habent, nec ab eo pendent.

„ Cum autem observaverit multa, quæ ju„ re naturæ principiis illis internis conve„ niunt a Deo vetari, dubium illud solvere „ credidit distinguendo inter *præcepta juris* „ *naturæ*, & ejus *permissionem*: ita ut hæc „ mutari a Deo possit, non illa.

„ At gratis hæc dicuntur: ex præcedenti„ bus enim 1. repetendum est *permissionem* „ juris esse veram, & præcipuam juris naturæ „ partem, quæ in ipsa definitione justitiæ „ continetur: In omni enim jure supponitur „ jus alicui quæsitum, i. e. facultatem agen„ di, vel habendi concessam esse: Hæc igitur „ permissio vere, & proprie juris naturalis di„ citur, ejusque effectus est, ne alii jus „ agendi impedire possint. Si proinde 2. hæc „ permissio a principiis internis, nimirum ex „ appetitu sociali fluit, in quæ Deo nullum „ jus competit, & quæ a Deo non dependent, „ quo jure hic illam permissionem vetare pos„ sit non video. Sane 3. ipse Grotius fatetur „ ea,quæ jure naturæ, i. e. ex principiis inter„ nis permittuntur, jus dare ad aliquid licite „ agendum, ad eum effectum ne alius actio„ nem impedire possit. *Vid. supra c.* 1. §. 17. „ *n.* 3. si alius impedire non potest, nec Deus „ poterit, quia Deo nullum jus in illos actus „ naturali jure permissos competeret. Tota „ Igitur hæc tractatio 4. supervacua est, & „ posito principio, Deum esse auctorem juris „ naturalis, sponte corruit: Ex eo enim se„ quitur Deum nec id, quod semel præcipit, „ nec id,quod semel permisit, mutare posse: „ Non autem mutat si jus inter homines con„ stitutum non tollit, sed suo jure supre„ mo dominii utitur; quod uberius explica„ vimus supra *Proleg.* §. 11. & *L.* 1. *c.* 1. „ §. 10. *n.* 1. *n.* 5.

Solet ergo &c. contra bellum afferri lex data Noæ,ejusque posteris] Ex principiis, quæ initio hujus capitis exposui, profligatur, penitus telum illud, quod Anabaptistæ petunt ex præcepto de non fundendo sanguine Noachidis dato *Gen. IX. v.* 6. & in decalogo repetito *Exod. XX. v.* 13. qui in utriusque præcepti generalitate ita sententiam suam defigunt, ut dimoveri inde se non patiantur. Et sane, quæ Grotius respondet *c.* 2. §. 5. *seq.* magis obfirmabunt hominum pertinaciam, quam frangent: adeo illa languent,& frigent, & nervum rei non solvunt.

Ut igitur nihil generalitati utriusque præcepti derogetur, dicimus illud præceptum, quod solis hominibus datum est, nihil pertinere ad jus, & potestatem summi imperii: quippe quod exercetur non jure hominis, sed vice,& nomine ipsius Dei, qui ipse illud per summos in terris magistratus exercet. Legem itaque istam, de non fundendo sanguine, Deus hominibus tulit,non sibi, aut iis quibus vices ipse suas in terris concessit. Præcipit hac lege,ne homo hominem occideret; nullius ergo hominis jus est hominem occidere: at summi Magistratus gladium, seu imperium suum pace, & bello homines exequuntur, non ut homines, sed ut ministri Dei, unde quæ exercent Dei judicia, dicuntur & Dei bella. Hic jussus specialiter de eo,qui sanguinem fudit, additur *Gen. c. IX.* §. 6. *sanguis ejus fundetur*: per quos, nisi per summos magistratus? Hi ergo geminam omnino perso-

nam

nam sustinent, & spectantur vel ut nudi homines, quo respectu non magis illi, quam alii homines sanguinem hominis fundere possunt, vel ut Dei quasi legati, & ministri, seu vicarii in officio tuendæ, & exequendæ justitiæ cum in subditos, tum in hostes divinitus ipsis permisso, quin injuncto. Sed nec magis pugnat hoc præceptum cum defensione necessaria privati, quia causa, & auctor hujus necis non est qui se defendit, sed ipse occisus, qui invasit, eoque alterum ad necessitatem sui defendendi compulit.

Additio.

„ Ego verum hujus loci sensum late explicavi in *Diss. Proœm III.* §. 30. ejusque „ compendium statim exponam.

Quin etiam sanguinem vestrum &c. reposcam, ab omni bestia reposcam] „ An ergo „ bestia injuriam facit? Videtur id asseri hoc „ loco, quia bestia pœnam patitur, æque ac „ homo sui congenerem interficiens. Equidem „ variæ de sensu hujus loci apud Hebræos „ sunt sententiæ, quas refert Seldenus *de jur. nat. l.* 1 *c* 5 *fol.* 63. *seq.* & nos exposuimus in *Diss. Proœm. III.* §. 28. Probavimus ibidem, vocem Hebraicam non denotare bestiam. sed *viventem*, i. e. *hominem*. „ Cur vero Deus statim speciatim *hominis*, „ *viri*, & *fratris* mentionem facit? Si enim „ voce *viventium homines* intelliguntur, sequentia verba inutilia forent, & bis hominum mentio fieret. Resp. sequentia verba „ intelligenda sunt de *homine, qui simul frater est*; Atque hinc Samaritanus quoque vertit, „ *de manu viri, & fratris ejus*: Et Rabbinorum quidam verba illa explicant de cæde „ hominis, seu socii, apud *Selden. l.* 4. *c.* 1. „ *fol.* 475. *d. Diss. III.* §. 39.

Quisquis effuderit sanguinem hominis] „ Legem de homicidio ex jure Hebræorum „ late explicat *Seld. L.* 4. *c.* 1.

Quidam illud, quod de reposcendo sanguine dicitur, generalissime intelligunt] „ Ita ut „ nullo casu sanguinem hominis effundere „ liceat, adeoqoe nec bello.

Comminationem esse volunt, non approbationem] „ Adeoque quando Deus ait, *quisquis* „ *effuderit sanguinem hominis, sanguis ejus* „ *effundetur &c.* exinde non sequi putant „ jam id fieri posse ab homine: adeoque Deum „ id non approbare, sed saltem minari sanguinem homicidæ iterum effusum iri, vel „ per malos, vel etiam alia ratione.

Quorum neutrum se mihi persuadet] „ Non „ *prius*, quia alia occasio fuit legis illius specialis: nimirum Deus prohibuit idolothita „ comedere, & eandem pœnam constituit in „ talia sacrificia, quæ in homicidas constituta „ erat; quia is, qui idolis sacrificia offert, animam perdit, adeoque homicida est: quod „ latius explicavimus in *Diss. Proœm. III.* „ §. 30. *seq.* Non *posterius*, quia Deus omnino probat effusionem sanguinis, etiam ex variis aliis causis, v. g. propter læsam majestatem divinam, incestum, & propter comestionem idolothiti. Pœnam autem homicidii ipso jure naturæ, & ex natura talionis, in „ effusione reciproca sangoinis consistere, infra „ *l.* 2. *c.* 20. demonstrabitur. *Conf. Disp. B. Par. de sacros. jure talionis.* Cæterum de jure „ occidendi in bello vide *infra L.* 3 *c.* 4. §. 1.

Latius non patet, quam quod in lege est, non occides] „ Refutat Auctor eos, qui prohibitionem hujus legis intelligunt de omni „ effusione sanguinis, etiam quæ in bello, & „ a magistratu fit; & ait, Deum eandem legem prohibitivam postea in decalogo dedisse, neque tamen ideo sive bella prohibita „ fuisse, sive judicia capitalia.

Tam hac], Scil. non occides.

Quam illa] „ Scil. de non effundendo sanguine.

Non tam novi aliquid constituit] „ Licet „ enim talis lex statuta a Deo non esset, ex „ ipsa tamen ratione naturali constat, neminem hominum posse vitam alii homini a „ Deo concessam absque injuria auferre, indeque si aufert, ad reparationem, seu ad talionem teneri. Sed modo diximus, legem „ illam plane non de homicidio, nec de ejus „ pœna agere, sed de pœna ejus, qui idolothitum comedit, quod latius probavimus „ *in Diss. III.* §. 30.

Quam jus naturæ prava consuetudine obliteratum declarat] „ Auctor supponit in statu „ naturæ unicuique jus fuisse homicidam occidendi, at id post tempora Noachi ob „ abusum penitus prohibitum fuisse. *Vid. n.* „ *seq.* 3. & 5.

Unde verba illa intelligenda sunt in eo sensu, qui vitium includit] „ Vitium autem illud in „ abusu occidendi promiscue, qui gigantum „ tempore obtinuerat, consistere putat.

Sicut homicidii nomine non quamvis hominis cædem intelligimus, sed destinatam, & innocentis] „ Hunc errorem jam notavimus supra „ *L.* 1. *c.* 1. §. 10. Nam omnino quævis hominis cædes est *homicidium*, at non semper est crimen; hinc dantur etiam homicidia casualia, atque ad talia homicidia, quæ „ abs-

abs que crimine fiunt, pertinent cædes ho-
„ minum, quæ a magistratu, vel in bello fiunt.

Videtur mihi non factum nudum, sed jus continere] „ Sensus est; verba de non effundendo vicissim sanguine non nudam commi-„ nationem continere, quasi minetur Deus „ sanguinem ejus aliquando, sive casu, sive „ alio modo effusum iri, sed approbationem „ divinam inferre, & quod jure quoque ef-„ fundi possit: quod omnino verum est.

3 *Rem ita explico*] Auctor ad illustrationem illius legis, de vicissim effundendo sanguine, supponit I. natura cuique homini insonti, & parilis criminis non reo, licitum esse homicidam occidere; idque exemplo Caini probat. II. Hanc licentiam restrictam fuisse, Deumque illam repressisse in Caino, ob paucitatem hominum, *ibid.* & hinc Lamechum simili facinore perpetrato impunitatem sibi ab hoc exemplo promisisse. *n.* 4. III. Deum, instaurato post diluvium humano genere, reduxisse primævam illam licentiam propter crudelitatem gigantum, qui promiscuas cædes exercebant, ac permisisse ut insons esset qui occideret homicidam. *n.* 5. *seq.* At IV. propter abusum gentes tandem hoc jus privatum puniendi sustulisse, illudque solis magistratibus tribuisse; *d. n.* 5. *& L. I. c.* 3. §. 1. *n.* 2. *l.* 2. *c.* 20. §. 9. *n.* 4. exceptis tamen V. quibusdam casibus, ubi jus vindictæ privatæ hodieque permissum esse, ait. Denique & VI. hanc suam interpretationem probat exemplis Abrahami & Mosis, qui non obstante lege Noæ arma sumserunt *n.* 6. *seq.*

Natura non iniquum est, ut quantum quisque fecit mali, tantundem patiatur] „ De „ hoc jure talionis, ejusque ratione naturali „ vide *l.* 2. *c.* 20. §. 1. *& Disp. B. Parentis* „ *de Sacrosancto talionis jure.*

Rhadamanthi jus] „ Varia nomina juris „ talionis vide in *B. Parentis Disp. de SS. jur.* „ *tal.* §. 7. *add. L.* 2. *c.* 20. §. 1. Voca-„ tur autem jus Rhadamanthi, quia Rhada-„ manthus, Jovis & Europæ filius, cum fra-„ tribus Minoe & Æaco, judex apud inferos „ factus fingitur, *Serv. ad Æn.* 6. *v.* 566. „ *Theseus apud Tragicum in Herc. Fur.* „ *v.* 731. Formula autem, secundum quam „ jus dixit, hæc refertur.

Quod quisque fecit, patitur, Auctorem scelus repetit,
Suoque premitur exemplo nocens.

Ex hujus æquitatis naturalis sensu Cain parricidii sibi conscius, dixerat] Speciale fuit in Caino: Deus ipse causam decidit, pœnam ei dictaverat, eumque extorrem esse jussit. Cum igitur pœnam semel a supremo judice dictatam sustinuerit, non potuit genus humanum sibi ulterius judicium in eum arrogare. Cain igitur non allegat quasi id juris naturæ sit, ut NB. *quicunque* eum interficere posset: sed ex terrore conscientiæ metuebat ne id fieret adeoque non jus allegat, sed metum suum.

Additio.

„ Obiter hic notamus, scriptores quosdam „ signum, quod Deus Caino impressit, in „ coloris mutatione constituisse, atque ex eo „ nigrorum gentem ortam esse, tradidisse: „ Quam fabulam merito rejicit Labat *dans sa* „ *nouvelle relation de l'Afrique.*

Id, quod naturaliter licitum videbatur, edicto repressit] „ Imo nunquam singulis homi-„ nibus hæc licentia competiit, *Vid. Diss.* „ *Proœm. I.* § 80. §. 81. *& Diss. VIII.* §. 22. „ *&* 23. adeoque non potest dici, eam edicto „ divino in Caino repressam fuisse. Quod „ vero pœnæ talionis exemtus fuerit, id non „ ob paucitatem hominum factum, sed quia „ Deus, uti dictum est, immediate judicem egit.

Et contactum quidem, ac commercium homicidæ defugi voluit] „ Auctor respicit ad „ exilium Caini.

At vitam non eripi] „ Potuit enim Deus „ eximere reum pœnis hominum, pœnam „ ipse statuendo.

Conjectura divinæ voluntatis in legem ivit] 4
„ At 1. verum non est, Deum edicto voluisse „ reprimere licentiam puniendi, quæ unicui-„ que privato, etiam non læso competiit, „ nam talis licentia generalis nunquam obti-„ nuit. 2. Verum igitur non est, conjectu-„ ram illam voluntatis in legem abiisse.

Ita ut Lamechus quoque simili facinore perpetrato impunitatem sibi ab hoc exemplo promisisset] „ Varias de hoc facto Lamechi conje-„ cturas vide apud Osiandrum *in obs. ad h.* „ §. 3. Vera hujus effati mens hæc esse vide-„ tur, quod Lamechus parilis criminis sibi „ conscius, & vindictam familiæ suæ me-„ tuens, deterrere familiam voluerit, quasi „ Deus ipsi quoque exemplo Caini criminis „ impunitatem dederit: adeoque Lamechus „ non jus vindicandi necem negat, sed vin-„ dictam, quam metuebat, nimis a se aver-„ tere studebat. Quod vero quidam ajunt, „ Lamechum interfecisse Cainum, vel eum „ cœcum ex errore tale quid commisisse, inde-„ que vindictam a se ideo sumi non posse ja-„ ctasse, fabula est. *vid. Tesm. b.*

Simili facinore perpetrato] „ Videtur Au-
„ ctor hic innuere,Lamechum non vere per-
„ petrasse crimen, sed saltem conditionem
„ posuisse: *Si tale quid perpetrasset.* Verum
„ id repugnat verbis sacræ scripturæ *Gen. IV.*
„ *v. fin.* ibi: *quoniam occidi virum in vulnus*
„ *meum, & adolescentulum in livorem &c.*
„ *Gron. b.*

5 *At cum jam ante diluvium gigantum ætate*
promiscua invaluisset cædium licentia] „ Imo
„ id nullibi dicitur, sed sacra pagina saltem
„ recenset, tyrannos exstitisse, & tyrannorum
„ filios vi duxisse uxores, quas vellent.

„ Quæri solet an unquam gigantes exstite-
„ rint? multi enim dubitant gigantes unquam
„ fuisse: at contrarium constat 1. ab ipsa ex-
„ perientia, quia hodieque tales exstant, &
„ seculo nostro visi sunt. Sane 2. primos ho-
„ mines naturali victu contentos, omnisque
„ luxus expertes, viribus, & proceritate cor-
„ poris prævaluisse, ratio ipsa innuit. Accedit
„ 3. exemplum Goliath: & 4. assertio sacræ
„ paginæ *Gen. VI. v.* 4. (quanquam quidam
„ per gigantes intelligant potentiores, qui op-
„ primere inferiores solebant;) Exempla Gi-
„ gantum 5. vide *apud Gellium Noct. Att.* 3.
„ *c.* 10. *Plinium Hist.* 7. 16. *Juvenalem Sat.*
„ 15. 70. *Augustinum de civit. Dei* 15. *c.* 9.
„ ibique *Ludov. Vives. Vellejum Patercu-*
„ *lum* 1. 5.

Ne mos iterum invalesceret] „ At talis mos
„ nunquam ante diluvium obtinuit.

Severius Deus occurrendum censuit] „ Per
„ legem scilicet Noæ datam de non effunden-
„ do sanguine. *Gen. IX. v.* 5. & 6.

Quod natura non esse iniquum dictabat, &
ipse permisit] , Dixi jam 1. verum non esse
„ ante diluvium promiscuas cædes obtinuisse:
„ & ideo Deum graviores leges contra homi-
„ cidia statuisse. Verum 2. non est, naturam
„ unquam dictasse æquum esse homicidam oc-
„ cidi a quocunque privato. Verum quoque
„ 3. non est, Deum per legem Noæ datam
„ permisisse, ut promiscue insons esset qui
„ homicidam occidisset; Deus enim vult qui-
„ dem sanguinem vicissim effundi, sed per
„ legitimam potestatem.

Quod postea institutis judiciis summas ob cau-
sas ad judices solos restrictum est] „ Summæ il-
„ læ causæ, quas Auctor hic prætexit, ei
„ sunt abusus, quia in rebus nostris,& nostro-
„ rum affectu corrumpi solemus *Vid. L.* 2.
„ *c.* 20 §.8. *n.*4. & *Diss. Proœm. VIII.*§ 22.

Ita tamen ut moris pristini vestigium man-
serit in jure ejus, qui occisum sanguine attinge-
ret] „ Auctor putat, vestigium illius licentiæ
„ primariæ puniendi reos superesse in vindice
„ sanguinis, qui ut proximus hæres necem
„ defuncti vindicare tenebatur. *Num.* 35.
„ *v.* 13. *Conf. Seld. de J. N. L.* 4. *c.* 1. *in fin.*
„ vide *plenius infra L.* 7. *c.* 20. §. 8. *n.* 4.
„ 5. 6. At ex hoc vestigio apparet, antiquam
„ licentiam non promiscue obtinuisse, sed
„ saltem intuitu familiæ.

Magnum habemus Auctorem nostræ inter- 6
pretationis, Abrahamum] „ Imo hæc inter-
„ pretatio Auctoris, quod scilicet jure naturæ
„ cuique privato jus sit occidendi homici-
„ dam; quod ob paucitatem hominum tem-
„ pore Caini,& Lamechi id prohibitum fuerit:
„ quod reductum fuerit gigantum ætate jus
„ primævum, at propter abusum legis Noæ
„ denuo restrictum, & institutis civitatibus
„ penitus abolitum fuerit, nulla ratione con-
„ firmatur ex allegatis exemplis. Ex ii in ge-
„ nere quidem probatur, injurias bello, &
„ judiciis vindicari posse, at plane inde non
„ probatur, jure naturæ cuique privato, etiam
„ qui læsus non est, jus esse homicidam oc-
„ cidendi; Nedum inde probatur, gigantum
„ ætate promiscuam invaluisse cædium licen-
„ tiam, eique severius post diluvium occur-
„ rere voluisse Deum.

Qui cum legem Noæ datam non ignoraret,
arma sumsit in reges quatuor] „ Abrahamus
„ vel privatus fuit, vel Princeps superiore
„ carens; utroque casu bellum licitum jure
„ naturæ fuit: *Priori* enim casu jure neces-
„ fariæ defensionis arma sumsit pro vindican-
„ da injuria, non alii,sed sibi,suæque familiæ
„ illata: neque enim a superiore, utpote qui
„ bello victus erat, auxilium sperare potuit.
„ *Posteriori* casu jure belli vi summæ potesta-
„ tis pro liberando fratre,& familia arma sum-
„ sit: neutrum facturus, si putasset lege Noæ
„ promiscue vetitum fuisse aliquem occidere.

Sic & Moses Amalecitis &c. arma jussit
opponi] „ Israëlitæ erant liber populus, qui
„ summa potestate gaudebat, adeoque jure
„ oppugnabat gentes denegantes ea, quæ juris
„ gentium sunt: Moses igitur convictus erat,
„ legem Noæ huic bello non obstitisse. At in-
„ de non sequitur quod Auctor vult, cui-
„ que privato jus esse homicidam occidendi.

Populum oppugnantibus] „ Rectius transi-
„ tum negantibus. *Exod.* 17. *v.* 8. *seq. Num.*
„ 24. 20. *Deut.* 25. *v.* 17. *seq.*

Natura scil. jure usus] „ Quo quilibet læ-
„ sus, ex hypothesi Auctoris, jus suum
„ etiam privata auctoritate defendere potest.
„ At id ibi non dicitur, *Nam*

Nam Deum de hac re consultum non apparet] „ Nec opus fuit, quia ratio naturalis „ voluntatem Dei satis explicavit: dum enim „ jura quædam hominibus concessit, etiam „ media defensionis permisit; quia alias uti „ illis juribus homines non possent, & fru„ stra Deus jura illa concessisset.

Capitalia supplicia nec in homicidas tantum, sed & in alios facinorosos usurpata apparet] „ Certissimo indicio, sanguinem effundere ob „ crimen non contrariari legi Noæ. At inde „ nulla ratione inferri potest, jus illud cuique „ privato competiisse, & lege Noæ sublatum esse.

Non modo apud populos extraneos] „ I. e. „ sub fœdere non comprehensos: sane judi„ cia capitalia inter omnes gentes obtinere,ex„ perientia docet, quod proinde apud mul„ tos diversis temporibus obtinet, ex causa „ universali procedere necesse est. *Vid. Prol.* „ §. 40. & *l.* 1. *c.* 1. §. 12. *n.* 1.

Sed apud ipsos piæ doctrinæ alumnos] „ I. e. „ apud Judæos, qui legem Noachicam non „ ignorabant. Exemplum occurrit in Thamare „ cui ob adulterium commissum mortem mi„ nitabatur Jehuda *Gen.* 38. *v.* 24. Magi„ ster pistorum laqueo suffocatus fuit ob fur„ tum. *Gen.* 40. *v. penult.* Sic & in crimen „ incestus pœna capitis statuta est, *Vid. Lev.* „ 18. & 20. nec non in violatores nominis „ divini, *Lev.* 24. *v.* 14. 16. & in homicidas. „ *ibid. v.* 17. *&c.*

7 *Conjectura divinæ voluntatis &c. a similibus ad similia processerat*] „ Auctor originem „ pœnarum capitalium hic explicat. Ait nimi„ rum, Deum per legem Noachi saltem in „ homicidas mortis pœnam statuisse, at gen„ tes ob identitatem rationis id etiam ad alia „ delicta, quæ homicidio comparantur, „ adjuvante ipsa ratione naturali, extendis„ se: & sic ex conjectura voluntatis divinæ „ reliquas pœnas capitales ortas esse.

„ Nos ubi de origine pœnarum agemus, „ simul demonstrabimus, omnium pœnarum „ rationem in reparatione injuriæ per tantun„ dem consistere: quoties igitur illud tan„ tundem non nisi per mortem obtineri potest, „ toties pœnæ capitales non tantum jure infli„ gi possunt, sed etiam infligi debent. Atque „ ex hac ratione B. Parens in adulteriis pœ„ nam mortis natura statutam, ait in *Disp. de* „ *SS. jure talionis* §. 32. Præterea ob utilita„ tem publicam ultra talionem ad modum „ malitiæ mortis pœnas statui posse, demon„ stravit. *ibid.* §. *penult.*

„ Interest autem omnino scire, quænam pœ„ næ capitales natura statutæ sint, quia Prin„ cipes, qui sunt vicarii Numinis, & executo„ res legum naturæ, de ejusmodi pœnis dis„ pensare non possunt, cum e contrario illas, „ quas ex utilitate publica ipsi ultra talionis „ rationem statuunt, remittere, easque in „ aliam pœnam commutare possint.

Ipsa naturali ratione adjuvante] „ Quia „ scil. pœnæ ratio consistit in tantundem pa„ tiendo; si proinde extra pœnam capitis „ non pateretur tantundem, hæc ipsa pœna „ mortis naturali quoque ratione licita erit.

In alios quoque eximie nocentes] „ Qui nisi „ capite plecterentur, tantundem non pate„ rentur.

Quæ vitæ æquiparantur] „ Adeoque quarum „ violatio non nisi cum sanguine compensari „ potest.

Ut existimatio] „ Qui enim hanc aufert, „ ipsam vitam adimere videtur, utpote cum „ talis injuria alterum consortio honestorum „ virorum eximat.

Pudor virginalis] „ Si quis virginem invi„ tam violat: vix enim tantundem aliter hic „ definiri potest, nisi per pœnam capitis. „ Quid enim is, qui vim alieno corpori intu„ lit, ac existimationem virginis, sanctissimas„ que propagationis leges violavit, justa pro„ portione pati posset præter ultimum suppli„ cium, non video.

Fides matrimonii] „ In adulteros justa ta„ lione pœnam mortis statui posse, egregiis ra„ tionibus probavit *B. Parens in disp. de SS.* „ *jure tal.* §. 32.

Ut imperii societatem continentis reverentia] „ Adeoque non repugnat rationi naturali, cri„ men læsæ majestatis morte punire, quia in „ eum, qui contra fidem datam, & contra jura„ mentum, jura civitatis evertit, &c. alia „ talionis ratio vix est: inprimis cum accedat „ mandatum divinum apud Josuam, *c.* 1. *in* „ *f. Quisquis rebellaverit præstituto tuo, & non* „ *auscultaverit verbis tuis, in omnibus quæ* „ *præceperis eis, morte plectatur.*

Vetus, quæ apud Hebræos exstat traditio] 8 „ Grotius inter jura divina voluntaria supra „ retulit jus, quod in reparatione generis „ humani post diluvium Noacho datum est. „ *L.* 1. *c.* 1. §. 15. *n.* 2. At in Dissertatione „ proœmiali III. §. 13. *seq.* probavi som„ nium hoc esse Rabbinorum.

Leges plures Noæ filiis datas a Deo, quæ non omnes a Mose narratæ sunt] „ Imo nullum. „ vestigium legum apparet, quæ a Deo filiis

„ Noæ datæ ſint, præter legem de idolo non „ comedendo, quæ lex ipſa naturalis eſt.

Quia ſatis erat ad ipſius inſtitutum &c.] „ Senſus eſt, Moſen in hiſtoria Noæ non „ omnes recenſuiſſe leges huic a Deo datas, „ quia ſuperfluum ipſi viſum fuit mentionem „ earum eo loco facere, cum easdem ſuis le- „ gibus inſeruerit, idque ad inſtitutum Moſis, „ declarandi nimirum prohibitionem divinam, „ ſatis fuiſſe. At dictum eſt, nullam legem, „ præter eam de ſanguine Idoli non comeden- „ do, & quæ ipſa naturalis eſt, Noæ datam „ eſſe, nec dari opus fuiſſe, quia omnes, „ quæ ad jus Noachicum referri ſolent leges, „ ex ipſa ratione naturali ſatis cognitæ erant, „ quod in ſingulis videbimus.

Adverſus nuptias inceſtas legem veterem exſtitiſſe apparet] „ Quia gentes ob id crimen „ ejectæ dicuntur. *Lev. XVIII. v. 27. ſeq.* „ At nuptias inceſtas ipſa ratione naturali pro- „ hiberi, alibi probavimus. *Vid. l. 2. c. 5.* „ §. 13. adeoque hæc lex nulla ratione ad le- „ ges poſitivas divinas Noæ datas referri po- „ teſt. *Add. Diſſ. Pr. XII.* §. 176.

Suo loco] „ Nimirum in hiſtoria Noæ.

Ut non homicidia tantum] „ Diximus in „ præcedentibus, legem Noæ datam non lo- „ qui de homicidio, ſed de comeſtione ſan- „ guinis idoli, huic autem crimini eandem „ pœnam a Deo decerni, quæ homicidio: cu- „ jus rei rationem explicavimus *ibidem*.

Sed & adulteria] „ Pœna mortis in adul- „ teros ipſa naturali ratione ſtatuta eſt, quod „ late expoſuimus in *Diſſert. Proœm. XII.* „ §. 142. §. 555.

Concubitus inceſti] „ In quibusdam gradi- „ bus pœna mortis jure Moſaico ſtatuta eſt: „ at eam vel jure naturæ, vel lege Noachica „ ſancitam eſſe, probari nequit.

Violentæ rapinæ] „ Pœna mortis in rap- „ tores jure civili ſtatuta eſt, non autem jure „ naturæ, nec jure Noachico.

9 *Rationes adjicit, quæ apud alios populos non minus &c. valent*] „ Adeoque ubi eadem eſt „ prohibendi ratio: ſi proinde ratio illa apud „ Hebræos ſufficit ad pœnam mortis infligen- „ dam, alii populi tuto imitari hunc morem „ poſſunt.

Levit. XVIII. 24. 25. 27. 28.] „ Gentes „ enim damnatæ, ejectæ, ac deletæ ideo di- „ cuntur, quia omnibus criminibus, quo- „ rum catalogum præmiſit, ſeſe contaminaſ- „ ſent: Si proinde apud alios populos quidam „ eorundem criminum rei ſunt, eadem pœ- „ na tuto dictari poterit.

Pſalm. CI. 8. Prov. XX. 8.] „ His locis „ in genere traditur, delendos eſſe impios: „ at ſanctionibus his capitalibus nullæ adji- „ ciuntur rationes.

Et peculiariter de homicidio dicitur terra non poſſe expiari niſi ſanguine homicidæ fuſo] „ Sanguis enim clamare dicitur, & apud „ Deum poſtulare vindictam. *Gen. IV.* 10. „ Sed & huic piaculo obligari ipſam terram, „ i. e. omnes regionis incolas, certum eſt; „ quia in ſtatu populari, qualis erat ſtatus „ Iſraëlitarum, toti populo imperium, adeo- „ que & jus puniendi competebat, quod ſi „ negligeret, merito a tota terra, i. e. ab „ integro populo, ſanguinem illum repoſcit „ Deus.

Præterea abſurdum cogitatu eſt] „ Nulla „ enim ratio dari poteſt cur pœnæ capitales, „ & bella apud Hebræos licita, apud alias „ autem gentes illicita ſint.

Neque tamen Reges eos, aut gentes unquam a Prophetis admonitos] „ Admonituri autem „ fuiſſent, ſi ſanctiones capitales illicitas „ credidiſſent.

Sicut de aliis peccatis admoniti ſæpe ſunt] „ Exemplum eſt in Ninive incolis: *Jonæ* „ *c.* 3. *v.* 4.

Recte, & pie facturas fuiſſe nationes, quæ 10
inde ſibi exemplum peterent] „ Dixit enim „ Auctor ſupra *L.* 1. *c.* 1. §. 17. *n.* 3. licere „ nunc his, qui imperium inter Chriſtianos „ obtinent, leges ferre ejus ſenſus, cujus ſunt „ leges per Moſen datæ.

Quod certe Græcos, Atticos præſertim, feciſſe credibile eſt] „ Imo nec de eo conſtat, „ nec opus fuit ab aliis gentibus exempla pe- „ tere, quia ratio ſatis hæc dictabat.

„ Equidem Tertullianus in *apol. adv. gent.* „ 45. gentes ita alloquitur: *ſciatis*, *ipſas* „ *quoque leges veſtras*, *quæ videntur ad in-* „ *nocentiam pergere*, *de divina lege ut anti-* „ *quiori forma mutuatas*. Sane *Platonem*, „ communem Græciæ legislatorem, apud „ Ægyptios, viciniosque populos diu victitaſſe, „ ibique leges & jura didiciſſe, communis „ fama eſt: idque ex Judæis *Ariſtobulus* & „ *Joſephus*, ex philoſophis *Numenius*, ex „ patribus *Juſtinus Martyr*, *Clemens Alexan-* „ *drinus*, *Euſebius*, *Cyrillus Alexandri-* „ *nus*, & *Theodoritus* teſtantur apud Stanlej. „ *Hiſt. vet. phil. P. IV. fol.* 287. vide B. Len- „ fant in Diſſert. ſpeciali, quæ inſerta eſt „ *Biblioth. German. tom.* 2. *art.* 5. Sed & de „ *Pythagora* Idem perhibent *Joſephus*, *Jam-* „ *blichus*, *Cyrillus* & *Theodoritus* apud

„ *Lenfant*

„ *Lenfant d. l.* At fabulam hanc solidissimis „ rationibus refellit idem *Lenfant d. l.*

Unde tanta in jure veteri Attico, & Romano XII. Tab. cum legibus Hebrais similitudo est] „ Certum est, *jus Atticum* cum Romano in „ pluribus convenire, quod integris tracta- „ tibus demonstraverunt *Meursius* in Themi- „ de Attica, *Petitus* in legibus Atticis, *Pra- „ tejus* in jurisprud. vet. seu Comment. in le- „ ges Draconis, & Solonis. *Rittershusius* in „ collatione actionum Atticarum, & Roma- „ narum. *Woldenburgius* in principiis juris „ Rom. i. e. de legibus Draconis, & Solo- „ nis. Sed & *Lacedæmoniorum leges* cum „ Romano jure apprime conveniunt, quod „ Cragius in libro de *republ. Laced.* probat. „ Denique jus Atticum, & Romanum simili- „ tudinem aliquam habere cum *legibus Mosis*, „ apparet ex fragmentis juris civilis cum legi- „ bus Mosis collatis a Pythæo. Nec mirum id „ est, quia una ratio est naturalis omnibus ho- „ minibus communis, cujus proinde principia „ inter omnes gentes æque conspirant.

Ut appareat legem Noæ datam non eum habere sensum, quem volunt, qui bellum omne eo argumento impugnant] „ Qui quod de re- „ poscendo sanguine dicitur, generalissime „ intelligunt; & alterum de effundendo vi- „ cissim sanguine comminationem esse vo- „ lunt, non approbationem. *Vid. sup. n.* 3. „ Diximus enim, legem Noæ datam loqui de „ sanguine idoli, quod Deus comedere pro- „ hibet sub pœna capitali, homicidis statuta: „ adeoque judicia capitalia ex hoc loco aperte „ probantur.

AD §. VI.

1 SPECIEM *majorem habent &c.*] Auctor probaturus lege Evangelii bella licita esse, varias opiniones de obligatione, quæ ex Christi lege oritur, recenset. *Alii* enim dicunt, omnia præcepta Servatoris esse jus naturæ, præter ritus, & res salutis; *alii* e contrario statuunt, omnia ejus dogmata continere saltem interpretationem legum Mosaicarum. Utrumque refellit Auctor, & *tertiam* refert opinionem, leges scil. Servatoris majorem nobis sanctimoniam præcipere, quam solum jus naturæ, vel leges Mosis exigunt.

Additio.

„ Doctrinam de lege Evangelii, ejusque „ obligatione, late exposui *in Dissert. proœm.* „ *II. cap. fin.*

Quæ ex Evangelio &c] „ Evangelium non „ improbat bella tanquam justitiæ naturali „ contraria, sed tanquam pugnantia cum „ summa perfectione.

Additio.

„ Auctor jam improbavit hanc sententiam „ *in proleg.* §. 50. hic rationes affert:

Nihil nobis in Evangelio præcipi, quod non naturalem habeat honestatem] „ Servator non 2 „ præcipit per modum legis, sed exponit „ præcepta juris naturæ, promittit præmia „ observatoribus illorum jurium, & minatur „ pœnas æternas immorigeris.

Sed non ulterius nos obligari legibus Christi &c. cur concedam, non video] „ Concede- „ re tamen necessario debet. Cum enim Ser- „ vator Christianis id præscribat, quod ipsa „ ratio naturalis dictat, nihil superest cui „ ulterius homo obligari possit: jus naturæ „ enim omnia complectitur officia tum in- „ tuitu Dei, tum intuitu hominum inter se.

Et qui aliter sentiunt] „ I. e. qui ajunt, „ omnia, quæ in novo fœdere præcipiuntur, „ esse juris naturalis.

Ut probent, quæ Evangelio vetantur ipso jure naturæ esse licita] „ Equidem per modum „ legis nihil vetatur in Evangelio, adeoque „ nec concubinatus, nec divortium: &c. „ Et hactenus merito dissentientes notantur. „ At omnes hos actus ipso jure naturæ esse illi- „ citos, & ideo a Servatore improbari, con- „ tra Auctorem asserimus, & suis locis pro- „ babimus.

Ut concubinatum] „ Si de concubinatu „ temporario loquitur, verum omnino est, „ eum non tantum cum jure divino, sed „ etiam cum jure naturali pugnare: perpe- „ tuus autem neutro jure prohibetur.

Divortium] „ Si sine justa causa, & alte- „ ra parte invita fit divortium, omnino re- „ pugnat juri naturali. *Vid. L.* 2 *c.* 5. §. 9.

Matrimonium cum pluribus fœminis] „ Nam „ Polygamiam, qua una fœmina plures ducit „ maritos, contrariari juri naturæ, demonstra- „ bitur *d. l.* 2. *c.* 5. §. 9.

Abstinere honestius esse dictet ipsa ratio] „ Adeoque Grotius nec ex jure naturæ laxio- „ ri has prohibitiones oriri statuit, quia ex „ ejus hypothesi jus naturæ laxius non per- „ tinet ad ea, quæ honesta quidem sunt, at „ non obligantia. *L.* 1. *c.* 1. §. 9. & §. 20. „ *n.* 3. Hinc ex lege divina voluntaria de- „ mum has prohibitiones deducit, quia leges „ divinas in eo maxime occupari solere, ait, „ ut id quod per se laudabile tantum est,

„ etiam deberi incipiat. *L.* 1. *c.* 2. §. 1. *n.*
„ 3. *L.* 2. *c.* 2. §. 1. *n.* 2. Quæ principia
„ fatis alibi refutavimus. *Conf. Differt. Pro-*
„ *œm. II.*

At non talia, ut absque lege divina nefas in illis appareat] „ Imo nefas in illis acti-
„ bus apparet ex ipsa ratione naturali. Alia
„ igitur ratione impugnanda hæc est dissen-
„ tientium opinio, & dicendum, Servato-
„ rem plane non leges seu jura statuere,
„ sed jura a natura statuta tum intuitu Dei,
„ tum intuitu hominum inter se, Judæis
„ exponere, illustrare, & observantiam hu-
„ jus juris eis inculcare.

Quod Christiana lex præcipit] „ Vitam
„ pro alterius salute exponere est lex natu-
„ ræ intuitu Dei: adeoque hæc lex non a
„ Servatore statuta est, sed is legem natu-
„ ra statutam laudat, & commendat, conf.
„ 1. *epist. Joh. III. v.* 16. *Add. Rom. V. v.*7.
„ Sane Ethnicis quoque gloriosum visum
„ fuit pro patria, pro parentibus, pro ami-
„ cis mori. *Sen. controv.* 10. *Cassiod.* 3.
„ *Var.* 24. *Liv.* 5. *c.* 51. & *l.* 9. *c.* 4. *Ho-*
„ *rat.* 3. 2. *Vid. Tesm. b.*

Quis dicat, ipso jure naturæ nos obligari], „ Homines ipso jure naturæ tenentur imita-
„ ri perfectiones divinas: at hæc obligatio
„ saltem obtinet intuitu Dei, qui præmium
„ cuique actui perfecto destinavit. *Diss.*
„ *Proœm. II.* §. 36.

Secundum naturam vivere ejus est, qui nondum credidit] „ Ex hoc dicto Justini infert
„ Auctor, aliud esse jus naturæ, aliud jus
„ Evangelii: at ex ipsa inspectione apparet,
„ Justinum jus naturæ opponere non legi
„ Evangelii, sed *statui gratiæ* per Evange-
„ lium revelatæ. Homo igitur, qui secundum
„ naturam, i. e. rationi convenienter vivit,
„ distinguitur ab eo cui Evangelium revela-
„ tum est, qui fidem habet Christo, adeo-
„ que qui *credit* in Christum: non qua le-
„ gislatorem, sed qua Prophetam, & NB.
„ mediatorem inter Deum & homines.

3 *Christum scil. in tradendis præceptis interpretem tantum agere legis*] Recte Auctor rejicit illos, qui ajunt, Servatorem præceptis suis tantum interpretari legem Mosis; Rationes ejus hæ sunt: 1. quia Servator suas leges opponit legibus Mosis: 2. quia lex antiqua duo continet, jus ipsum, & mentis puritatem; hanc solam restaurare Servatorem, ait, indeque 3. concludit, Servatoris verba non continere nudam interpretationem, sed eum mentis puritatem majori gradu præcipere.

Ut vero constet, quænam sit auctoritas Evangelii in traditione juris naturæ, dicimus, Christum veterem, & suam doctrinam perpetuo distinguere, quod illa de jure, hæc de virtute, majorique perfectione agat: In præceptis ergo quæ Matth. V. exstant, Christus non interpretatur legem Mosis, utpote quod legislatoris, & superioris est; sed ait, legem non sufficere ad salutem, indeque alia media salutis suppeditat, & doctrinam perfectionum populo prædicando explicat. Præterea hortatur Auditores, ne metu pœnæ leges observent, sed ut ultro, & amore justitiæ id faciant, atque hoc ipsum perspicuum maxime fiet ex exemplis quibus Servator utitur: ubi postquam veterum doctrinam, seu jus recensuit, statim opponit novam suam doctrinam, quæ plane legis partem non facit, sed virtutum regulas continet.

Postquam igitur Servator dixit: *Antiquis dictum fuit non occides:* statim addit, *ego vero dico vobis, iram, & odium quoque pro homicidio esse.* Servator ergo hic non interpretatur legem Mosis, quasi etiam lex & pœna de homicidio ad eum pertineat, qui irascitur fratri, eumque odio habet; quis enim sanus hoc dixerit? sed quod juxta regulas perfectionis, & sensu Ethico, homicidium commisisse videatur, qui de illo committendo cogitat.

Pari ratione ait, legem dixisse *non mœchaberis:* ipse autem ait, *etiam cogitationes libidinosas esse adulterium.* Non quasi lex, ejusque pœna etiam ad intentionem interpretatione quadam extendi debeat; sed quod is, qui adulterium cogitando perficit, juxta regulas perfectionis ad castitatis præmium aspirare non possit, adeoque hactenus pro adultero habeatur. Hæc igitur dogmata Servatoris juri antiquo opposita, non sunt partes juris, nullum inde est vinculum juris, nulla inter homines reparandi necessitas; sed sunt regulæ virtutis, quas homines impune negligunt. Sane alius inde effectus non est, quam ut homo eas negligens perdat spem præmii singulis virtutibus destinati: quæ sigillatim illustrabimus infra *ad* §. 8. *n.* 2.

Additio.

„ Christum interpretem tantum agere le-
„ gis per Mosem datæ, statuerunt *Coccejus*
„ *de fœd. cap.* 12. *n.*757. & *Altingius Theol.*
„ *elenct. p.* 411. non ergo novæ latorem.
„ Lex enim antiqua ex eorum hypothesi iti-
„ dem

dem divina est, eoque perfecta, cui nihil „ addi, aut detrahi potest, *Deut.* 4. 2. & „ 12. *v.* 32. *Ps.* 19. *v.* 8. & quæ obedien- „ tiam omnem, non modo externam, sed „ etiam internam, complectitur, *Matth.* „ *XXII. v.* 38. & 39. *Deut. XXVII. v.* „ 26. eoque & vitam æternam & pollicetur, „ & dare potest servantibus. *Lev.* 18. *v.* 5. „ *Deut. XXX. v.* 19. *Luc. X. v.* 25. & „ 28. collatisque inter se locis ad *Rom. X.* „ *v.* 5. *Gal. III. v.* 12. Conferatur Grono- „ vius *in not. b.* ubi hanc communem sen- „ tentiam omnium protestantium esse, ait. „ Unde negat, legislatorem proprie dici „ Christum quatenus medius, ac interpres „ novi testamenti est, quia Mosi, ejusque „ legi opponitur tamquam gratiæ, & virtutis „ auctor. *Joh.* 1. *v.* 17. officiumque habet „ proferre Evangelium ex sinu patris, in- „ tercedere, & fieri victima pro nobis, & „ dato spiritu sancto nos patri reconciliat. „ *Joh. I. v.* 18. *Matth. XX. v.* 28. 2. *Co-* „ *rinth. V. v.* 19. 20. 21. Addit porro, ad „ munus Propheticum in erudiendo populo „ pertinuisse instaurationem,& vindicationem „ legis, remotis Pharisæorum additamentis, „ & pravis interpretationibus. Cæterum nec „ alia legis præcepta tradidisse, sive per „ se, sive per Apostolos, quam Moses; nec „ aliam explicationem addidisse, quam quæ „ a Prophetis tradita est, & tradi debuit.

„ Hanc sententiam rejicit Auctor, cujus „ rationes & systema late exposuimus in „ *Dissert. Proœm. III.* §. 44. *seq.* Nostra au- „ tem principia explicavimus *ibid.* §. 46.

Qua oppositio &c. ostendunt] „ Argu- „ mentum Auctoris hoc est: Servator oppo- „ nit sua præcepta illis præceptis, quæ *vete-* „ *ribus* Judæis per legem Mosis data sunt: „ ergo non agit interpretem harum legum; „ quia pugnare videtur, præcepta opponi, „ & tamen esse oppositi interpretationem. „ Resp. præcepta Servatoris, & legis Mosai- „ cæ hic non opponuntur, sed ejusdem le- „ gis partes saltem distinguuntur. In omni „ enim lege, & præcipue in lege Mosis, „ duo continentur 1. necessitas agendi, vel „ non agendi intuitu hominum: 2. obliga- „ tio intuitu Dei, qui legem illam vel tu- „ lit, vel approbavit. Legislatores, adeoque „ & Moses, circa *primam* legis partem præ- „ cipue solliciti sunt, securitati enim reipu- „ blicæ ac civium saltem prospiciunt, ac „ violatores illius securitatis pœnarum aspe- „ ctabilium formidine coercent: *Alteram* „ autem partem sub legibus quidem suis „ comprehendunt, utpote quas perfectissimo „ modo statuunt, at pœnis eas non mu- „ niunt: indeque Judæi impune omittere „ partem illam legis in foro soli poterant.

„ Non tamen plane negligebant legisla- „ tores Judæi hanc partem, sed Doctores „ publice constituebant, qui officia homi- „ num erga Deum hominibus inculcarent, „ eosque docerent, non sufficere ad salutem „ juxta legem bonum esse, nisi quoque „ pia intentione, & amore justitiæ legibus „ parerent. Atque hinc notanter Servator „ ait, *diligendum esse Deum, & proximum,* „ ac ea regula absolvi *legem,* & *NB. Prophe-* „ *tas.*

„ At Pharisæi, Doctores Judæorum, *poste-* „ *riorem* legis partem non curabant, verba „ saltem legum captabant, populumque do- „ cebant, salvum aliquem fieri posse opera „ legis faciendo, vel actus virtutis exercen- „ do; etsi non amore justitiæ & virtutis id „ faciat, sed metu pœnæ, vel ostentationis „ causa &c.

„ Hunc errorem Pharisæorum increpat „ & corrigit Servator, allegando, Mosen suas „ leges ad statum imbecillitatis humanæ ac- „ commodasse, ac securitati civium saltem „ prospicere voluisse, ac solis actibus eo „ tendentibus necessitatem agendi, vel non „ agendi imposuisse, ajebat: utpote quod „ sufficeret ad evitandas pœnas in violato- „ res illius securitatis statutas. Hinc meri- „ to addit, id non sufficere ad salutem, „ sed ad eam consequendam *alteram* quo- „ que partem legis (quam Moses pœnis „ non munivit, sed arbitrio & conscientiæ „ civium reliquit, cujusque curam Docto- „ ribus commisit,) necessariam esse, adeo- „ que Pharisæos officio suo non defungi, „ dum hanc partem suæ curæ commissam „ negligunt, & opera saltem legis, vel vir- „ tutum commendant.

„ Ex his igitur apparet 1. Servatorem non „ opponere sua præcepta legibus Mosis, sed „ eum alteram legis partem commendare „ & populo, & Pharisæis, qui priori parte „ contenti secundam, quæ prior est, insuper „ habebant, neque eam inculcabant popu- „ lo; Quod ipse Auctor ita explicat *infra* „ *n.* 4 & nos latius explicavimus *in Dis-* „ *sert. Proœm. III.* §. 46 2. Servatorem „ non novas leges statuere, sed præcepta „ ejus esse ipsum jus naturæ, quatenus offi- „ cia hominum erga Deum respiciunt; & in

„ in regulis perfectionum, adeoque in puritate animi consistunt, in quam pœna ab hominibus vix constitui potest. *l.* 20. *ff. de Pœn.*

Illud veteribus significare ad veteres] „ Facile id concedimus: At dictum jam est, inde non sequi oppositionem inter præcepta Servatoris & Mosis, sed Servatorem rationem legis explicare; quod illa saltem securitati civium prospiciat, indeque ratione habita imbecillitatis humanæ lata sit, & quod perfectionis regulas non excludat, sed eam doctoribus Pharisæis relinquat: hos autem increpat, quod hanc partem legis insuper habeant.

Veteres autem non alii fuere, quam qui Mosis tempore vixerunt] „ Nimirum populus Israëliticus, cui Moses leges illas dedit.

Nam quæ ut veteribus dicta recitantur, non legisperitorum sunt, sed Mosis] „ I. e. non sunt verba Pharisæorum, & Principum ecclesiæ, qui legisperiti erant. *vid. n.* 2. Sed verba Mosis ad veteres dicta, quibus Servator suam doctrinam opponit.

Oculum pro oculo, dentem pro dente] „ Rationem juris talionis videbimus infra *L.* 1. *c.* 20. interim vide quæ de vero sensu divinæ illius legis tradit B. Parens *in Disp. de SS. jure talionis* §. 35.

Supple, reposcere liceat in judicio] „ Jure naturali id cuique privato licuisse, Auctor statuit, & institutis demum judiciis ad solos judices restrictum fuisse, *Vid. supra* §. 5. *n.* 5. quod alibi plenius explicabimus.

Proximum tuum, i. e. Israëlitam] „ Adeoque lex hæc pertinebat ad Israëlitas, ne hi invicem sævirent, vel bella gererent: unde opponuntur inimicis, seu septem populis damnatis, in quos sævire debebant. *Vid. L.* 1. *c.* 2. §. 8. *n.* 9.

Puta septem populos] De his septem populis egimus supra §. 2. *n.* 1. & latius agetur infra *L.* 2. *c.* 13. §. 4.

His addendi Amalecitæ] „ Non etiam Ammonitæ & Moabitæ. *Deut. XIII. v.* 6 *Vid. supra* §. 2. *n.* 6. & *infra L.* 2. *c.* 15. §. 9. *n.* 5. Occasionem, & causam damnationis vidimus *d* §. 2. *n.* 2

4 *Sed ad intelligentiam verborum Christi omnino notandum, legem &c. dupliciter accipi*] „ Optime Grotius mentem Servatoris hic explicat. Lex dupliciter potest accipi, *vel* quatenus securitati civium prospicit, & legibus pœnalibus munitur, *vel* quatenus etiam mentis puritatem requirit.

„ Legislatores *priori* sensu leges statuunt, & hoc sensu, ad evitandas scil. pœnas civiles, sufficit si quis jus suum cuique tribuit, etiamsi tribuat metu pœnæ: at id non sufficit ad procurandam salutem sed impleri lex *secundo* sensu debet; i. e. jus suum cuique tribui debet amore justitiæ, & pia intentione: hoc jus Dei est qood legislatores pœnis non muniunt, sed conscientiæ civium relinquunt; cæterum curam ejus doctoribus privatis committunt. Civis igitur, qui metu pœnæ ab alieno abstinet, pœnis civilibus non subjacet: sed Deus vindex est hujus imperfectionis, quia solus de puritate mentis judicium ferre potest.

„ Servator igitur *posteriori* sensu legem sumit, eamque partem legis populo inculcat: quam proinde Moses non excludit a sua lege, sed non punit, ejusqoe curam Doctoribus committit: Hi autem Doctores verbis legis Mosaicæ inhærebant, & alteram partem insuper habebant, ac legis opera non tantum impunitatem in civitate, sed etiam æternam salutem procurare, docebant: Quod improbat Servator, verum sensum legis Mosaicæ interpretando. *Vid. sup. ad n.* 3.

Quatenus scilicet graviora delicta pœnarum aspectabilium formidine coercet] „ Cum enim leges humanæ securitatem reipublicæ saltem respiciant, ea secura reddi citra formidinem pœnæ non potest.

Et populum Hebræum hac ratione in statu civilis societatis continet] „ De cujus societatis statu unice sollicitus fuit Moses legislator.

Quo sensu dicitur &c.] „ I. e. lex mandati carnalis, *Epist. ad Hebr. VII. v.* 16. quæ nihil ad perfectum adducit. *ibid. v.* 19. Conf. *Gal. IV. v.* 9.

Et lex factorum] „ Ad id enim ut Judæus pœnis eximatur, sufficiebat opera legis perfecisse.

Quod legis divinæ est proprium] „ Si enim Deus legem dat, eam dat perfectissimo modo.

Quatenus scilicet etiam requirit mentis puritatem] „ Ita ut legis præcepta non metu pœnæ, sed amore justitiæ impleantur. At bene notandum, leges humanas quoque non excludere mentis puritatem a legibus, etsi eam pœnis temporalibus non coerceant. Sane utramque partem JCti Romani sub definitione justitiæ comprehenderunt: justitiam enim definiunt (a) *constantem, atque perpetuam voluntatem* (b) *jus suum*

„ *cuique*

„ *cuique tribuendi. Vid. Diss. Proœm. III.*
„ §. 46.

Et actus aliquos, qui sine temporali pœna omitti possint] „ V. g. dimittere uxorem ob
„ quamlibet offensam: exigere ultionem ab
„ eo, qui læsit. &c. *Vid.* §. *seq. n.* 8 quæ ple-
„ nius ibidem examinabimus.

Quo sensu vocatur νόμος πνευματικὸς]
„ Lex spiritualis, *Rom. VIII.* 14. quæ ad
„ perfectionem ducit. *Ad Hebr. VII. v.* 19.

Exhilarans animum] „ Quia tutam reddit
„ conscientiam.

Legisperiti, & Pharisæi] „ Privati Judæo-
„ rum Doctores.

Priore illa parte contenti] „ Sufficere enim,
„ credebant, ad salutem juxta verba legis bo-
„ num esse.

Secundam, quæ prior est, insuper habebant]
„ Adeoque parum solliciti erant de puritate
„ mentis, & de actibus virtutum; quibus
„ solis præmia æterna destinantur.

Quod verum esse, non ex nostris duntaxat libris, sed ex Josepho quoque] „ Egregie id
„ explicat Pridaux in libro *de la religion des*
„ *Juifs.*

5 *Secundam hanc partem*] „ Quæ in puritate
„ animi consistit.

Etiam Hebræis aut commendari] „ Perfe-
„ ctionum regulæ non tantum Hebræis com-
„ mendantur per Prophetas; sed & naturali
„ ratione toti humano generi commendantur:
„ Non enim solum jus a natura dijudicari,
„ sed omnia honesta, & turpia, ait Cicero
„ *L.* 1. *de leg. c.* 63. Seneca 4. *de benef.*
„ *c.* 16. ita rem explicat, *virtus in omnium*
„ *animam lumen suum dimittit, qui non se-*
„ *quuntur eam vident.* Hinc nulli præclusam
„ virtutem esse, omnibus patere, omnes ad-
„ mittere, ait, *L.* 3. *de benef. c.* 18. Et
„ alibi docet: unam induci virtutibus hu-
„ manis regulam, quia una est ratio recta,
„ simplexque. *Ep.* 66. *p. m.* 233. *Idem ep.*
„ 108. ait: *Omnibus natura fundamenta de-*
„ *dit, semenque virtutum, omnes ad omnia*
„ *ista nati sumus.* Unde etiam nullum dog-
„ ma virtutum in novo fœdere exstitit,
„ quod non Ethnicorum Philosophis cogni-
„ tum fuerit: illud ipsum de benefaciendo
„ inimicis, quod adeo celebratur, a Docto-
„ ribus gentilium passim inculcari videmus.
„ Quod late probavit Anonymus in libello
„ nuper edito, cui titulus *Histoire de la phi-*
„ *losophie payenne &c. Conf. Lips. in manud.*
„ 2. *Diss.* 10. At cognitas habet homo per-
„ fectionum regulas, non tanquam leges na-
„ turæ, quibus homines inter se obligantur;
„ sed tanquam leges naturæ, quibus homo
„ Deo enti perfectissimo obligatur. Adeo-
„ que homo ea peragere tenetur, etsi lex eas
„ nec præcipiat, nec commendet.

Aut præcipi, sed non præcipi in eo gradu, quo Christianis] „ Verum 1. non est, Hebræis
„ puritatem mentis *præcipi* lege Mosis: alibi
„ diximus, necessitatem, quæ omni legi
„ cohæret, repugnare essentiæ virtutis. Si
„ igitur actus virtutis lege Mosis præcipitur,
„ sufficit ad immunitatem pœnæ actum exer-
„ ceri; nec quæritur an quis amore virtutis
„ actum peregerit. Multo minus verum 2.
„ est, Servatorem illam puritatem mentis
„ *præcipere* in vim legis, is enim non legisla-
„ latorem agit, sed Doctorem. Denique &
„ 3. verum non est, a Servatore virtutes incul-
„ cari majori gradu. Nam cum Hebræi æque
„ ac Christiani, regulas perfectionum a na-
„ tura cognitas habuerint, dicendum omnino
„ est, eodem gradu utrisque virtutes præ-
„ cipi ipsa naturæ lege.

Ac latitudine] „ Eadem virtutum est lati-
„ tudo in veteri, ac novo testamento. Imo
„ apud omnes gentes: Regula enim perfe-
„ ctionum ubique eadem est, alias non esset
„ regula.

Utroque autem hoc sensu Christus sua præcepta opponit veteribus] „ Tum quia non pri-
„ mam legis Mosaicæ partem, sed alteram,
„ quæ in puritate mentis consistit, & quam
„ Pharisæi neglexere, inculcat: tum quia
„ hanc ipsam posteriorem partem in excellen-
„ tiori gradu præcipit.

Unde liquet, verba ejus non continere nudam interpretationem] „ Imo continent ve-
„ ram interpretationem, sed doctrinalem:
„ quia rationem dat, cur Moses ea, quæ ad
„ perfectionem legis pertinent, nimirum pu-
„ ritatem mentis, pœnis non muniverit.

Ad hoc tantum, quod nunc in manu est]
„ Et quod probandum suscepit: Nimirum,
„ veram esse oppositionem inter præcepta
„ Servatoris, & Mosis; adeoque Christum
„ non esse interpretem legis.

Sed & ad multa alia, ne legis Hebraicæ auctoritate, supra quam æquum est utamur]
„ Multa enim legibus Mosis permitti, ait,
„ quæ tamen lege Evangelii prohibentur.
„ Catalogum exhibuimus in *Differt. Proœm.*
„ *III. Sect.* 5. *n.* 4. & 5. Cæterum de le-
„ gis Mosaicæ auctoritate late egit Auctor su-
„ pra *l.* 1. *c.* 1. §. 16. & 17.

Ad §. VII.

Omissis *ergo argumentationibus*] Hic
1 Auctor probat ex novo fœdere, bella aliquando licita esse, & undecim colligit argumenta, quæ legi omnino merentur. Hoc saltem notamus, quod Auctor bella, & judicia capitalia merito conjungat, quia utraque negant Anabaptistæ, & ex justitia unius alterius licentia necessario sequitur: quo ipso solvitur dubium Gronovii, qui pleraque argumenta ab Auctore allata jus quidem gladii, non vero jus bellorum demonstrare, causatur.

Additio.

„ Ut compendio rationes ex novo fœdere „ desumtas exhibeam, licentia bellorum „ probatur I. *ex* 1. *Tim. II. v.* 1. *seq.* Ubi „ Paulus pro regibus. & magistratibus preces „ fundere jubet, eosque constitutos, ait, „ ut malos puniant. II. Ex *Rom. XIII.* „ *v.* 4. ubi Paulus docet, magistratui non resistendum, idque a Deo esse. III. *Ex Luc III.* „ *v.* 14. ubi Johannes Baptista milites ad baptismum accedentes non hortatur ut militiam „ deserant, sed stipendio contentos esse jussit; ubi simul dubium, quod aliud possit „ docere Christus, aliud Johannes, removet. „ IV. Si Christus judicia capitalia, & bella „ improbasset, scelerumque licentiam, quæ „ ex defectu judiciorum capitalium oritura „ esset, approbasset, distincte, & clare hanc „ mentem declaraturus fuisset quod tamen „ nullibi factum apparet. V. Tota respublica „ Judaica subsistebat temporibus Christi, „ adeoque & judicia a Mose constituta, quibus Servator ipse, & Apostoli, æque ac „ omnes Christiani se subjectos profitebantur. VI. Cornelius, vir pius, militiam „ egit, & conversus eam non deseruit. „ VII. Sergius Paulus, Christianismum amplexus, magistratum non mutavit. VIII. „ Paulus usus est ope militari contra insidias „ sibi structas. IX. Tributa magistratibus solvenda esse, & Servator statuit, & Apostoli: finis autem tributorum est, ut subditi „ his subsidiis tuti reddantur contra malos. „ X. Paulus *Actor. XXV. v.* 11. ait, *si* „ *crimen morte dignum commisi, non recuso* „ *mori;* ergo non improbat judicia capitalia, „ quia illis se in aliquem casum submittit. „ XI. Christus non sustulit jus Mosis, nisi quatenus separat Judæos a gentibus, i. e. „ quoad ritus; in cæteris ergo salva mansit „ lex Mosis, quæ probat jus magistratus, „ jus gladii, & jus bellorum.

„ Ex his rationibus satis constat, bella „ adeo juri naturæ non esse contraria, ut „ nec cum perfectione, quæ in Evangelio „ exponitur, pugnent, modo tendant ad „ necessariam juris reparationem.

Gratum esse Deo ut reges fiant Christiani] „ Hinc merito gavisa est Christiana ecclesia, „ converso ad eum Constantino M., *Lactant.* „ *Lib. de fals. rel. c.* 1.

Ut Christiani reges Christianis aliis vitam tranquillam præstent] „ Hinc Tertullianus „ *apol adv. gent. c.* 30. testatur, Christianos „ precari Imperatoribus solitos fuisse *vitam* „ *prolixam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem,* „ *populum probum, orbem quietum &c.*

Quomodo vero] „ Dum ergo Paulus vult 2
„ ut reges Christiani aliis vitam tranquillam „ præstent, necessario quoque probat bella; „ quia sine armis, & milite id fieri nequit, „ *Tac. hist.* 4. *c.* 14. *Liv. L.* 2. *c.* 55.

Non enim frustra gladium gerit] „ Idque „ patres, & ecclesiæ Christianæ Doctores „ communi ore fatentur. *Vid. Hieron in Ioël.* „ *c.* 2. *Haymo in c.* 13. *ad Rom., cujus verba* „ *relata sunt in Caus.* 23. *qu.* 5. *c.* 39. „ *Conf. Theodulus presbyter Celesyriensis ad* „ *Rom. c.* 13.

Jure gladii per complexionem omnis quidem coercitio intelligitur] „ Jus gladii in sacris „ significat proprie jus vitæ, & necis, seu judicia capitalia: JCti imperium merum vocant. *L.* 3. *ff. de Jurid. l.* 70. *ff. de R. I.* „ *arg. l.* 8. §. 1. *ff. de pœn.*

Sed ita tamen ut pars ejus summa, i. e. verus gladii usus, non excludatur] „ Verus autem usus gladii consistit in violenta coercitione, quæ fit per effusionem sanguinis.

Plenius tamen, & perfectius ad Christum pertinet] „ Osiander *in obs. ad h.* § solitarie „ eum de Christo agere contendit, idque „ probat tum ex eo, quia huic regi in hoc „ Psalmo tribuitur dominium in omnes gentes, & in fines orbis terrarum, v. 8. „ Imperium autem Davidis exiguis Judææ „ finibus fuerit terminatum; tum ex eo, quia „ præcipitur, ut omnes reges, & quidem in „ perpetuum. fine ullo fine huic regi se submittant v. 10. & 11.; tum denique quia „ promittitur salus, & beatitudo omnibus illis conferenda, qui fiduciam suam in hoc „ rege collocarent; & e contrario maledictio æterna, qui ei parere recusarent, at- „ que

,, que ita iram ejus in se concitarent. *v.* 11.

Qua reges sunt] ,, Rex duplici modo consi-
,, derari potest, ut *homo*, & ut *rex*: *priori*
,, modo æqualis est omnibus cæteris homini-
,, bus, jura ejus privata hactenus sunt, sub
,, est patriæ potestati, obligatur ex pactis,
,, &c. æque ac alii homines. *Posteriori* modo
,, superiorem non habet, omnium rerum
,, arbitrium penes eum est, quatenus scil.
,, arbitrium ad salutem reipublicæ tendit.

Aliter enim servit, qua homo, aliter qua rex est] ,, Qua homo servit Deo, si præceptis
,, naturæ, uti omnes reliqui homines, ob-
,, temperat; qua rex autem servit Deo justi-
,, tiam administrando, quam supremum Nu-
,, men curæ ejus commisit

3 *Secundum argumentum*] ,, Auctor judicia
,, capitalia hic apertissime probat ex *Rom.*
,, *XIII.* ubi 1. judicia dicuntur ordinatio
,, Dei, cui qui resistit, ipsi Deo resistere di-
,, citur: 2. dum ergo adeo laudat, atque com-
,, mendat, necessario quoque ea approbat:
,, unde 3. infertur, cum contraria velle non
,, possit, hanc potestatem cum voluntate Dei
,, non pugnare.

Dei ordinatio dicitur] ,, Quod infra, ubi
,, de origine summæ potestatis agetur, late
,, demonstrabitur: *Vid. l.* 1. *c.* 4. §. 4.

Ei & parendum, & honorem exhibendum] ,, Vices enim Dei gerit, adeoque
,, proximus Deo honor, & obedientia debe-
,, tur Principibus.

Et quidem ex animo] ,, Verba Apostoli
,, hæc sunt: *Quapropter necesse est subjici non*
,, *solum propter iram, sed & propter con-*
,, *scientiam*, quod explicat Auctor *l.* 1. *c.* 4.
,, §. 1. scil. fieri id debere non ex formidine
,, mali, sed ex ipso sensu officii nostri,
,, quo non hominibus tantum, sed & Deo
,, obligamur.

Si ordinationis voce res intelligeretur, quam Deus tantum non vult impedire]
,, Anabaptistæ, ut locum hunc Pauli effu-
,, giant, dicunt, Deum ordinasse jus gladii
,, permissive, eodem modo uti alia mala
,, permittit, vel potius non impedit. Bene
,, Auctor hic respondet, ordinationem illam
,, juxta mentem Apostoli a Deo, non tantum
,, non impediri, sed & probari, quin obli-
,, gationem hominibus injungi: nam Aposto-
,, lus inde 1. infert, homines ex conscientia
,, subjici tali potestati, 2. ideo obedientiam,
,, & honorem magistratui deberi, & 3. resi-
,, stentem magistratui resistere Deo: quæ om-
,, nia necessitatem, & obligationem supponunt.

Jam inde nulla honoris, nulla obedientiæ obligatio sequeretur] ,, Obligatio enim est
,, vinculum juris, quo necessitate adstringi-
,, mur ad aliquid agendum, vel non agen-
,, dum. At si Deus non probat, non ordi-
,, nat, non statuit magistratum; sed eum,
,, tanquam rem per se illicitam, saltem non
,, impedit, omnis obligationis ratio cessat:
,, adeoque tantum abest ut Apostolus com-
,, mendare hanc ordinationem, aut cultum,
,, ac honorem ei tribuere, & resistentiam
,, prohibere potuerit, ut potius resistentiam
,, suadere debuisset; rei illicitæ enim homo
,, resistere, & cultum, ac honorem negare
,, debet ordinationi per se vitiosæ.

Nec quicquam diceret Apostolus &c., quod non latrociniis, & furtis conveniret] ,, Nam
,, eodem sensu dici posset, Deum furta,
,, & latrocinia ordinasse, i. e. ea non impe-
,, divisse: indeque juxta Anabaptistas conclu-
,, di posset, latronibus, & furibus honorem
,, esse exhibendum, & qui iis resistunt, re-
,, resistere ordinationi divinæ, quod absur-
,, dum esset.

Sequitur ergo ut ordinata hac potestas voluntate Dei approbante intelligatur] ,, Quia
,, per conscientiam ei homines subjiciuntur,
,, quia ei resistentes Deo resisterent, & quia
,, ejus reverentia hominibus injungitur.

Hanc potestatem cum voluntate Dei per Evangelium revelata non pugnare] ,, Ex eo
,, igitur, quod Deus voluntatem suam Chri-
,, stianis revelavit, & judicia a Deo ordinata
,, esse declaravit, necessario infertur, judicia
,, ejus voluntati non contrariari; non enim
,, Deus sibi contraria velle potest.

Omnes homines obligante] ,, Lex Evangelii
,, non obligat omnes homines qua lex a
,, Servatore lata, sed qua lex naturæ, quæ
,, officia hominum erga Deum continet: &
,, quæ homines obligaret etsi Servator nihil
,, de his officiis dixisset. Cæterum notandum
,, est, ipsum Grotium statuisse, legem Evan-
,, gelii non omnes homines obligare, sed
,, eos tantum, quibus revelata est. *Vid. l.* 1.
,, *c.* 1. §. 15. *n.* 1.

Dicuntur alieni fuisse a christiana pietate] 4
,, Adeoque probari saltem videri judicia in
,, regibus infidelibus, non in Christianis.

Non nihil forte falso inquinata] ,, Nam
,, traditur, Abgarum regem dedisse ad Chri-
,, stum, & accepisse ab eo epistolas. *Euseb.*
,, *L.* 1. *hist. c.* 14. Sed jam olim eas pro
,, Apocryphis habitas fuisse, probat Osiander

,, *b.* §. *obs. III. Conf. Richard. Montacus.* ,, *orig. eccles. p.* 2. *n.* 69. & *Gron. b.*

Deinde non de personis quæritur, an impiæ fuerint, sed an illa functio in iis impia fuerit] ,, Optime Auctor distinguit inter personam, ,, & officium personæ cohærens: officium ,, sanctum esse potest, licet a pessimo homine ,, administretur. Ita tyranni æque, ac justi ,, reges utuntur titulo *Dei gratia*. Neque ,, enim his titulis indicatur quales sint, sed ,, quales vi officii esse debeant. Atque hac ,, ratione vera omnino est conclusio Auctoris, ,, *piam rem esse imperium, etsi ab impio te-* ,, *neatur.*

Etiam pro illo tempore] ,, Ubi reges alieni ,, erant a Christiana pietate.

Intra animi recessus] ,, I. e. conscientiæ ,, motu.

Quibus] ,, Scil. recessibus, i. e. conscien- ,, tiæ.

Et retinere] ,, Quia ordinatio Dei, quæ ,, impio verum jus concedit, multo magis ,, jus tribuit fideli.

Quæ sine jure gladii] ,, Conferantur notata ,, *ad præced. n.* 2. *pr.*

Pia erant sacrificia secundum legem] ,, Confirmat hæc Athanasius *in cap.* 8. *dist.* ,, 19. *Non quæritur, quis, vel qualis prædicet,* ,, *sed quid prædicet. Nam baptisma, sive ab* ,, *adultero, vel a fure datum fuerit, ad perci-* ,, *pientem munus venit illibatum. Nam &* ,, *Judas cum fuerit sacrilegus, atque fur, quic-* ,, *quid egit inter Apostolos pro dignitate com-* ,, *missa, beneficia per indignum data, nulla* ,, *ex hoc detrimenta senserunt, declarante hoc* ,, *ipsum Domino manifestissima voce: Scribæ,* ,, *& Pharisæi super Cathedram Mosis sedent,* ,, *quæ dicunt facite, quæ autem faciunt* ,, *facere nolite, dicunt, & non faciunt.* ,, *Quicquid igitur ad hominum profectum qui-* ,, *libet in ecclesia minister pro officio suo videtur* ,, *operari, hoc totum contineri, implente* ,, *divinitatis effectu.*

5 *Cujus gentis multa millia Romanis mili-tasse*] ,, Christiani demum Imperatores, Ar- ,, cadius, & Honorius, militiam Judæis ade- ,, merunt: *Vid. Comment. Castilionis de co-* ,, *lumn. triumph.*

Non eos militia abire jussit, quod facere debebat] ,, Vim hujus argumenti egregie ,, demonstrat Augustinus *ep.* 5., aliisque ratio- ,, nibus jus militandi probat *ep.* 205.

Ut aliud docere potuerit Baptista, aliud ,, *Christus*] ,, Optime Auctor huic objectio- ,, ni respondet, & probat, doctrinam Bap- ,, tistæ eandem esse quæ Christi, tum quia ,, præcursor Christi dicitur, tum quia jus ,, ceremoniale per baptisma Baptistæ subla- ,, tum est.

Eodem exordio Doctrinæ] ,, Certissimo ,, indicio, non aliud docere Baptistam, aliud ,, Christum.

Regnum cœleste dicit cœpisse invadi a die-bus Baptistæ] ,, Ex vaticinio enim Danielis ,, apparet, in medio ultimi septenarii insti- ,, tutionem fœderis futuram. At terminum ,, illum mediæ septimanæ septimæ, curate ,, cum baptismo Johannis convenire, alibi ,, demonstrabimus.

Id est legem novam] ,, Sæpius dictum est, ,, Servatorem legem non statuere, nedum ,, novam; sed eum utramque juris naturalis ,, partem, nimirum & officia hominum in- ,, ter se, & officia hominum intuitu Dei, ,, Christianis inculcare, Legemque Mosis ab ,, iniquis Pharisæorum interpretationibus pur- ,, gare.

Exigit opera dilectionis supra legem] ,, Ni- ,, mirum præcipit in allegato loco, ut qui ,, habet duas tunicas, det non habenti; ,, hæc supra legem exiguntur. At ex hoc ,, ipso exemplo apparet, Servatorem id non ,, per modum legis exigere, sed commen- ,, dare liberalitatem subveniendo egenis. ,, Hæc non erat materia legis Mosaicæ, quæ ,, tantum de suo cuique tribuendo agebat.

Id est ab illo incepisse doctrina perfectior] ,, Imo hic non est sensus illorum verbo- ,, rum: Lex ideo dicitur durasse usque ad ,, Johannem, quia prophetiæ, & leges cere- ,, moniales adventu Baptistæ, i. e. in medio ,, septimanæ septimæ, finiebantur. Sane ,, regulæ perfectionum in veteri testamento ,, eædem sunt, quæ in novo.

Et principium Evangelii a Johanne duci-tur] ,, Dictum enim est, juxta vaticinium ,, Danielis, fœdus finiri in medio septima- ,, næ septimæ; in quod tempus incidit bap- ,, tismus Johannis.

A se distinguit præceptorum discrepantia] ,, Uterque enim docet neminem regnum ,, cœlorum intrare posse nisi veram agat ,, pœnitentiam, i. e. iratum numen placare ,, studeat.

Sed eo quod Jesus esset promissus ille Mes-sias] ,, Nam duplex munus obiit Jesus, in ,, eo diversus tum a Johanne, tum ab aliis ,, prophetis.

Maximam inde secuturam scelerum licen-tiam] ,, Regula certa est, si non dantur 6

magi-

„ magistratus, & judicia, quilibet agere „ quicquid lubet, & omnia perpetrare cri- „ mina inter homines impune poterit.

Haud dubie verbis quam maxime differ- „ tis] „ Atque tali speciali præcepto eo „ magis opus fuisset, cum judicia jussu „ Dei fuerint instituta.

Nam quæ adferuntur, aut valde sunt generalia, aut obscura] „ Adeoque per alia lo- „ ca aut explicari, aut restringi debent.

Docet autem ipsa æquitas] „ De hac in- „ terpretandi ratione vide late *L.* 2. *c.* 16. „ §. 12. 13. 14.

7 *Quintum sit*] „ Argumentum hoc est: „ Stante republica Hebræorum mansit obli- „ gatio legis, etiam quæ ad judicia perti- „ nebat: Judæi igitur conversi, & magistra- „ tum gerentes, (uti plurimi gerebant) jux- „ ta leges illas judiciarias judicare debe- „ bant, certissimo indicio, judicia capitalia „ cum Evangelii doctrina non pugnare.

Desiisse priusquam urbs Hierosolyma exscinderetur] „ Auctor adventu Christi leges „ Hebræorum, excepta ceremoniali, subla- „ tas non esse, ait, sed secuto demum ex- „ cidio id factum esse statuit, & merito: „ 1. Quia species, & spes reipublicæ adhuc „ subsistebat, adeoque & leges. 2 Quia in „ lege Mosis tempus, quo durare debet, ad „ ,ditum non est. 3. Quia Christus, & A- „ postoli nullibi dixere, legem Mosis fini- „ tam esse. Potius contra 4. Paulus ait, „ summum Pontificem judicare secundum „ legem Mosis. *Act.* 23. v. 3. 5. Serva- „ tor testatur se venisse ut impleat legem, „ non ut tollat, quod asseri non posset, „ si adventu ejus leges judiciariæ sublatæ „ essent.

Et cum ea tum species, tum spes reipublicæ concideret] „ *Vid. sup. L.* 1. *c* 1. §. 16. *n.* 7. „ mutata enim specie reipublicæ ipsum im- „ perium tollitur. *L.* 2. *c.* 9. §. 6.

Neque in lege Mosis ullus terminus isti legi præfinitur] „ Adeoque tamdiu durat, do- „ nec sublata probetur.

Neque Christus, & Apostoli de legis illius cessatione loquuntur] „ Imo sæpius ad legem „ illam provocant, uti mox videbimus.

Nisi quatenus id comprehensum videri po- „ test in reipublicæ destructione] „ Quia tunc „ totum imperium tollitur civitatis, adeo- „ que & civitatis leges.

Imo contra] „ Servator juvenem media „ salutis explorantem, remittit ad legem „ Mosis: & Lazarus hominem divitem ad „ legem, & Prophetas.

Non venisse se ad solvendam legem, sed ad implendam] „ Liberando homines a suppli- „ ciis, quibus lex in peccantes fulminat. „ *Gron. b.*

Quod quem de ritualibus sensum habeat] „ Christus implevit legem ceremonialem ex- „ hibendo Messiam, qui omnibus sacrificiis, „ & victimis significatus est. *Vid. Gron. b.* „ & *Grot. l.* 1. *c.* 1. §. 16. *n.* 7.

Quomodo verum esse potest, si Christus &c. adventu suo ea sustulit] „ Contradictio „ enim est, Christum sustulisse leges, & ta- „ men eum venisse ut eas impleat, iisque „ satisfaciat.

Ut quidam existimant] „ *Vid. supra pro- „ leg.* §. 48 *ibique Gronov.*

Quamdiu steterit Hebræorum respublica] „ Jus enim forense desiit postquam populus, „ per excidium urbis, & desolationem præ- „ cisam, sine spe restitutionis populus esse „ desiit. *L.* 1. *c.* 1. §. 16. *n.* 7.

Sequitur ut Judæi etiam ad Christum conversi, si ad magistratum vocarentur eum defugere non potuerint] „ Sequela hæc certis- „ sima est: lege Mosis capitalia judicia erant „ constituta, respublica Judæorum durabat „ vivente Servatore; adeoque magistratus, „ etsi Christiani, juxta regulas illius reipu- „ blicæ jus dicere tenebantur.

Ut judicare non aliter debuerint, quam Moses præscripserat] „ Equidem *Ziglerus in not.* „ *b.* §. tradit, potuisse tum aliter in eorum „ causis judicari, ac Moses præscripserat; „ quia in provinciæ formam Judæa jam re- „ dacta erat, &c., & beneficio saltem Cæ- „ sarum indultum fuit ut patrio jure ute- „ rentur. Sed postquam beneficium hoc „ obtinuerunt, certum est, eos nec potuisse, „ nec debuisse judicari, nisi juxta leges Mo- „ sis. Vid. B. Parens *in tract. de Auton. jur.* „ *gent. c.* 17. *per tot.*

Illa tunc Christi loquentis verba], Scil. 8 „ se non venisse ad solvendam legem, sed „ ad implendam.

Aliter existimare potuerit] „ Scil. quasi „ venerit ad tollendam legem Mosis.

Illud agnosco &c.] „ Grotius occurrit „ hic objectioni, quæ ipsi, positis ejus prin- „ cipiis, merito fieri potuit: Supponit enim „ Grotius, ante adventum Christi multa fuis- „ se permissa, quæ Christus prohibuit; hinc „ sequi videtur, Christum prohibendo id,

„ quod lege permissum erat, sustulisse le- „ gem. His respondet, inter permissiones „ illas legis, & præcepta Christi non esse „ repugnantiam, sed diversitatem.

„ At 1. positis principiis Auctoris, omnino „ vera est repugnantia : Si enim admitti- „ tur, Servatorem ea, quæ lege Mosis per- „ missa fuere, prohibuisse, i. e. jus ex lege „ mihi quæsitum sustulisse, necessario sequi- „ tur, hoc præceptum repugnare legi Mo- „ sis, quæ jus mihi quæsitum esse voluit. „ 2. Otiosum plane est hoc dubium: Nega- „ mus enim, lege Mosis quædam permissa „ esse, quæ Servator suis præceptis sustule- „ rit, quod ex sequentibus mox exemplis „ magis apparebit. *Conf. Diss. proœm. III.* „ §. 46. *n.* 1.

„ Res ita se habet: Jura naturalia quæ- „ dam respiciunt *homines inter* se, quædam „ *solum Deum*: priora continentur sub re- „ gula, quæ jus cuique hominum quæsitum „ tribui vult: posteriora autem pro objecto „ habent cultum Dei, qui præcipue con- „ sistit in eo, ut jus suum cuique tribua- „ mus amore justitiæ; & ut perfectiones „ divinas imitemur, i. e. virtutes exercea- „ mus.

„ *Prior* pars juris naturalis est objectum, „ uti omnium legislatorum, ita & Mosis. „ Illi securitati civitatis prospicere volen- „ tes, in id saltem intenti fuere ut jus suum „ cuique tribuatur, sive id metu pœnæ, si- „ ve ex animi puritate fiat.

„ *Alteram* autem juris naturalis partem, „ nimirum puritatem animi circa actus justi- „ tiæ, & perfectionum regulas, non legum „ præceptis comprehendebant, nedum pœ- „ nis muniebant; sed eam arbitrio civium „ relinquebant, & merito, quia nemo de „ recessibus his internis judicare potest. Cæ- „ terum non approbabant vitia, & peccata: „ sed ideo Doctores publice constituebant, „ qui regulas perfectionis populo inculca- „ rent, puritatem animi ei commendarent, „ & pœnas divinas negligentibus minaren- „ tur.

„ Hic status reipublicæ per adventum „ Christi mutatus non fuit: Leges ejus tem- „ poris pariter saltem securitati reipublicæ „ consulebant; at præterea Doctores publi- „ ce constituti erant, qui perfectionum re- „ gulas, quæ sub præcepto non compre- „ hendebantur, nec comprehendi poterant, „ populo inculcarent, prœmia, & pœnas di- „ vinas, virtutibus, & peccatis destinata ex- „ plicarent, adeoque alteram juris naturalis „ partem populum docerent.

„ Quia vero Doctores illi hanc partem „ insuper habebant, verbis, & rigori legis „ inhærebant, sola legis opera populo com- „ mendabant, adeoque ea, quæ perfectionis „ sunt, quasi ad salutem non necessaria, „ negligebant: ideo Servator hanc Phari- „ sæorum negligentiam, & ignorantiam im- „ probat, ac populo declarat, non sufficere „ legis opera perficere, sed præterea requi- „ ri, ut perficiantur amore justitiæ: sed „ nec virtutum actus mereri, nisi accedat „ puritas mentis &c. *Vid. supra ad* §. 6. *n.* 3. „ & *n.* 4.

„ Ex his igitur aperte apparet, verum non „ esse quod Servator quædam prohibeat, „ quæ lege Mosis permissa fuere. Præte- „ rea ex dictis constat, diversitatem inter „ permissa legis, & præcepta jam obtinuis- „ se ante Servatorem: Nam aliud statue- „ bant leges Mosis, aliud præcipiebant Pro- „ phetæ, & Doctores: Leges prospiciebant „ soli securitati civium, earumque regula „ erat, *jus suum cuique tribuere* : hi præci- „ pue puritatem mentis populo inculcabant, „ eorumque principium erat, *colere Deum*, „ *imitarique ejus perfectiones.*

„ Idem igitur obtinuit tempore Servato- „ ris: aliud statuebant leges illius temporis, „ aliud præcipiebant virtutum Doctores, „ quorum officium Servator in se suscepit. „ Atque hoc sensu verum est, quod diver- „ sitas sit inter permissa legis, & præcepta „ Servatoris.

Ante Christi tempus] „ Ubi legis periti, „ & Pharisæi populum instituebant.

Sive quoad impunitatem externam] „ Quo „ Auctor refert dimissionem uxoris ob qua- „ lemcunque offensam, & ultionem inju- „ riæ: *Vid.* §. *h. l.* 2. *c.* 5. §. 9. *n.* 2. & 3. „ & *l.* 2. *c.* 20. §. 10. *n.* 2. celebrationem „ nuptiarum cum pluribus fœminis. *L.* 2. „ *c.* 5. §. 9. *n.* 1. exactionem usurarum ab „ extraneis: *l.* 2. *c.* 12. §. 20. *n.* 3. & *cap.* „ 20. §. 42. & concubinatum. *Infra* §. 8. *n.* „ 7. *l.* 2. *c.* 20. §. 42. Impunitatem autem il- „ lam tantum in ea permissione locum ha- „ bere, ait, quæ minus plena est. *Vid. su-* „ *pra c.* 1. §. 17. *n.* 2. Nos in præcedentibus „ probavimus, lege Mosis nihil permissum „ esse, quod non plenum jus det. Quod suo „ loco in singulis exemplis demonstrabimus.

Sive etiam quoad animi puritatem] „ I. „ e. quoad alteram illam partem legis, „ quam

„ quam legisperiti, & Pharisæi, insuper habebant. *Vid. supra* §. 6. *n.* 4. & 5.

Nunc enim ista distinctius exquirere nec opus, nec otium est] „ Sæpius dictum est, „ lege Mosis nihil permitti quoad impunitatem, sed id verum jus esse. De differentia inter ea quæ licent, & quæ impunitatem saltem habent; item, inter ea quæ licita sunt, etsi forte aliud quid fieri possit laudabilius; & quæ circa illas differentias notavimus, vide *L.* 3. *c.* 4. §. 2. *l.* 2. *c.* 5. §. 28. *l.* 3. *c.* 11. §. 1. *Proleg.* §. 41.

Quæ Christus licere noluit. Sed nec Doctores veteris testamenti licere voluere. „ Ideoque utroque tempore affectus vitiosi illiciti fuerunt, etsi præceptis civilibus non fuerint comprehensi, nec pœna in eos statuta.

Ut ob qualemcumque offensam uxorem dimittere] „ Lege Mosis id nunquam permissum fuit, nec uxor nisi ob justam causam dimitti potuit. *Vid. l.* 2. *c* 5 §. 9. Divortium igitur neque pugnat cum lege, neque cum puritate mentis, indeque hactenus neque diversitas, neque repugnantia est inter legis permissionem, & præcepta Christi.

Ab eo, qui læserit, in judicio exigere ultionem] „ i. e. vindictam explendi doloris. „ *Vid. l.* 2 *c.* 20. §. 5. *n.* 1. Hanc enim vitiosam esse, Auctor ait *ibid* §. 43. *n.* 1. At hæc ipsa vindicta æque vitiosa fuit ante adventum Christi, & omnes moralium Doctores eam improbarunt. Idem postea fecit Servator, adeoque hic quoque non est repugnantia inter permissionem legis, & præcepta Servatoris.

Diversitas quædam non repugnantia] „ Si principia Auctoris admittimus, vera subesset repugnantia: Diversa autem omnino sunt, quia permissiones legis tantum statum civilem respiciunt, non attenta animi puritate; præcepta autem Servatoris animi puritatem injungunt.

Nam qui uxorem retinet, nihil facit contra legem] „ Si Servator præcipit ut quis uxorem retineat, non solvi legem, ait; unde concludit, inter permissionem legis, & præcepta Servatoris non esse repugnantiam. At in præcedentibus demonstravimus, omnino subesse repugnantiam si dimittere non potest, sed eam retinere tenetur; tollit enim libertatem, quæ juxta legem marito competit.

Qui ultionem sibi privatim debitam remittit] „ Hic nihil contra legem facit. Sed si Servator præcipit ut remittat, arbitrium remittendi ei hoc præcepto aufertur, quod omnino pugnat cum libertate, quam lex marito concessit.

Imo hoc facit, quod lex maxime vult] „ Imo lex id non vult, sed rem arbitrio mariti, vel læsi relinquit; quod si præcepto auferretur, id omnino pugnat cum legis permissione.

Cui lex non permittit, sed imperat ut homicidam morte puniat] „ Sensus est, quod Christus, si ea saltem, quæ permissa sunt prohibet, non tollat legem, sed tunc demum cum prohibet ea, quæ imperata sunt. At priori quoque casu tolli legem, sublata quippe libertate agendi, dictum est.

Solvit legem] „ Prohibet enim ne faciat, id quod vi legis necessario facere debet. Adeoque hic non est diversitas, sed repugnantia.

9 *A Petro monitus, non legitur*] „ Quod tamen fieri debuisset, si bellare licitum non fuisset. Ita nec Servator alium Centurionem, cujus fidem miratus est, hortatur ut militiam deserat. *Math. VIII. v.* 8. *seq.* „ *Luc. VII. v.* 2. *seq.*

Simul censeri debere institutum de militia deserenda] „ Bene his respondet Auctor, verum id fore si talis lex de deserenda militia extitisset; at cum talis non fuerit, merito ait, Servatorem in specie prohibere eum a militia debuisse, quod cum non fecit, concludendum inde est, rem per se illicitam non fuisse.

Tum Actor. XIX.] „ Ubi conversionem recenset eorum, qui habitabant Ephesi, & de iis ait, quod facta conversione, adeoque mutata priori vita, libros magicos combusserint. *v.* 19.

10 *Nullum est indicium ejurati magistratus*] „ Ejurari magistratus Latinis ideo dicitur, quia abeuntes a consulatu pro concione jurare solebant, se nihil contra leges fecisse, „ *Vid. Gron. b.* Sic Plinius loquitur in Epistolis, *ejurato magistratu privatum se faceret*; „ *sed* & *ejurare imperium* apud Tacitum 3. „ *hist. c.* 68. & *ejurare militiam* apud Plautum invenitur.

Quod autem non narratur, cum narrari maxime attineat, id nec factum censendum] „ Si enim Paulus magistratum rem illicitam credidisset, debuisset hortari proconsulem, „ ut a magistratu abiret.

Neque

11] *Neque tributum, aut milites monuit*] „ Uti monere debuisset, si Deo non placeret „ ut vis vi repellatur, legitur historia *Actor.* „ *XXIII. v.* 24.

Aut omitti ab aliis vellet] „ Ita enim hortatur Timotheum, ut nullam prædicandi, „ monendi, minandi, &c. occasionem præ- „ te rmittat.

12 *Tributa ut solvamus honestum est*] „ Rationem juris gentium explicabimus *infra c.* 3. „ §. 6. *n.* 2 *Scil.* ex medii necessitate, quia „ aliter salva respublica esse nequit.

Atque etiam praeceptum conscientiam obligans] „ Nam subditi jure naturæ tenentur „ opera, & opibus defendere civitatem: *Vid.* „ *infr. c.* 5. §. 3.

Apostolus explicat] „ *Ad Rom.* 13. *v.* 7. „ Ipse Servator quæsitus, an Imperator jure „ censum exigere possit? respondet, dandum Cæsari quæ Cæsaris sunt *Matth. c.* 22. „ *v.* 21.

Unde sumtum faciant ad bonos tuendos, & coercendos malos] „ Finis ergo tributorum honestus est, tendit ad salutem reipublicæ, quæ non nisi judiciis, & armis „ procurari potest.

13 *Quod & Petrus docet*] „ *Quæ enim gratia est, si peccantes, & colaphizati sufferetis.*

Sed non debuerat in animis hominum eam relinquere opinionem] „ Uti reliquisset, si „ morti se obtulisset, cum id non liceret.

Simul probatum arbitror, bellum aliquod licite geri, puta adversus nocentes plures, & armatos, qui ut rei fiant, acie vincendi sunt] „ Auctor ait, positis judiciis capitalibus, „ i. e. jure puniendi unum, poni quoque „ bella, i. e jus puniendi plures, *quia plures* „ *nocentes, & resistentes non nisi acie victi* „ *rei fiunt:* adeoque bella sunt judiciorum „ capitalium species, quia acie victi rei fiunt. „ Atque hæc vera ratio est, cur bello capti „ non tantum servi fieri, sed & occidi possint, „ utpote cum in eos tanquam in reos animadvertere liceat. Unde Auctor alibi hostes „ inter eos refert, qui mori meruerunt. *l.* 3. „ *c.* 4. §. 4. & 15. *Conf. l.* 2. *c.* 22 §. 3. „ *n.* 2.

In prudenti deliberatione suum habere momentum potest] „ I. e. potentia nocentum „ movere aliquando læsos potest, ut desistant „ potius a jure suo, quam ut exponant rempublicam bellorum discrimini; sed hoc ad „ politicas rationes pertinet. *Conf. proleg.* „ §. 57. & *L.* 3. *c.* 12. §. 7. *n.* 1.

Ita de jure ipso nihil imminuit] „ Nimirum de jure puniendi eum, vel eos, qui „ injuriam fecere. *Vid. Diss. Proœm. III.* „ §. 45.

14 *Christi lex*] „ Dixi, Christum legem non „ statuere.

Qua gentes ab Hebræis separabat] „ Imo „ non sustulit legem, quia derogare legi est „ legem statuere, in quo non consistebat „ officium Servatoris. Sed vetus lex ceremonialis desiit, quia usque ad adventum „ Christi saltem durare debuit, quo existente „ vis legis exstincta fuit: adeoque recte notat „ Gronovius *h.* §. Servatorem legem ceremonialem, non tam sustulisse, quam implevisse. Idque patet ex iis, quæ Auctor „ dixit supra *n.* 7.

15 *Quæ autem natura honesta sunt, adeo non sustulit*] „ Honesta a natura non potuit tollere Servator, neque per modum legis, „ quia legislator non est; neque per modum „ consilii, quia ipse est honestorum norma, „ & doctor.

Et bene moratarum gentium consensu] „ Imo talis honestas, si non a natura est, „ est mere civilis: adeoque Servator potuisset „ quædam præcepta his moribus contraria „ absque imperfectione tradere.

Ut sub generali præcepto omnis honesti, ac virtutis comprehenderit] „ De honestis natura „ id verum est, at de quibusvis honestis ex „ usu gentium id negamus.

Criminum pœna] „ I. e. judicia capitalia.

Et arma, quæ injuriam arcent] „ I. e. justa „ bella.

Natura habentur laudabilia] „ Quia aliquando absque injuria omitti non possunt.

Et ad justitiæ] „ Quia per judicium, & „ per bellum homines obligantur, ut suum „ cuique tribuant.

Et ad beneficentiæ] „ Quia pœnis, & „ armis efficitur, ut quilibet tutus sit contra „ injurias aliorum.

Obiter notandus est eorum error] „ Quidam Anabaptistarum contendunt, sola bella „ jussu Dei suscepta justa esse, exemplo bellorum ab Israëlitis gestorum; omnia alia „ bella esse injusta.

Est enim hæc justa quidem causa] „ Sola „ voluntas Dei, terras has Israëlitis concedentis, sufficit ut bellum secundum voluntatem Dei gestum pro licito habeatur. Neque iniquitas hic subest intuitu Numinis, „ quod sibi jus disponendi de rebus humanis, „ easque possessoribus per mortem, per manus impias, per varios casus auferendi, „ reserva-

„ reservavit ; adeoque dum aliis ea bona „ tribuit, suo jure utitur, quod exemplo „ Israëlitarum apparet, quibus Deus jussit „ vasa Ægyptiis auferre. *Vid Diss. Proœm. I.* „ §. 59. 60.

Sed non unica, nam & ante ea tempora pii rationis ductu bella gesserunt] „ Adeoque „ Israëlitæ non tantum bella gessere ad acqui- „ rendas terras a Deo datas, sed & alia: „ quo referri debent exempla Abrahami, & „ bella Israëlitarum cum Amalecitis, de qui- „ bus *supra* §. 2.

Et ipsi Israëlitæ postea aliis de causis] „ Vi- „ de exempla *d.* §. 2.

Ut David ob violatos legatos] „ II. Sam. 10. „ De justitia bellorum ob violatos legatos, „ *Vide L. 2. c.* 18. §. *fin conf. sup.* §. 2.

Quæ humano jure quisque possidet] „ I. e. „ ex dispositione hominum.

Non minus ejus sunt, quam si Deus donasset] „ Deus enim cuivis hominum facultatem „ concessit de re sua disponendi, eamque in „ alios transferendi. Si proinde jus aliquod „ ab homine in hominem translatum est, „ creditor jus ex voluntate quoque divina „ consequitur, quod tueri armis potest.

Id autem jus per Evangelium non tollitur] „ Quia Servator jura quæsita subditis Roma- „ norum nec auferre potuit, nec voluit.

AD §. VIII.

QUIBUS *argumentis se fulciat adversaria sententia*] „ Scil. Anabaptistarum, aliorum- „ que, qui & judicia capitalia, & bella pro „ illicitis habent.

Vaticinium Esaiæ] Respondet Auctor ad hoc vaticinium, pacem fore, scil. sub conditione, si omnes Christi legem suscipiant, & Christiane vivant : vel si pure intelligendum esset, expectandum esse illud tempus, quod nondum venisse experientia docet. Adeoque Auctor supponit venturum aliquod tempus, quo licita non sit defensio juris necessaria. Vera responsio est, vaticinia non esse leges, & præcepta, sed narrationes futuri: aliud igitur est futurum prædicere, aliud futurum præcipere. Auctores fastorum prædicunt tempestates, non faciunt, non jubent: prædicuntur bona, mala, hæreses, & indifferentia; non tamen ideo leges sunt, verba sunt narrativa, non dispositiva. Sed & porro promittitur pax, scil. homines se invicem læsuros amplius non esse: non vero prohibetur illo vaticinio, ne si aliquis hominum pacem nolit, contra eum se defendere liceat.

1 *Si omnes populi Christi legem suscipiant, atque impleant*] „ At tunc non desinet jus belli, „ sed injuria; & sic defensio non erit, non „ quia jus non est se defendendi, sed quia „ nemo est qui offendit.

Certum autem est, si omnes sint Christiani, & Christiane vivant, nulla fore bella] „ Jus belli quidem tunc mansurum esset, sed „ actu bella non gererentur, quia nemo „ injuriam facturus esset. Cæterum Esaiam „ non respexisse ad talem statum vel exinde „ apparet, quia idem quoque de gentilibus, „ & eodem jure dici posset; *si omnes gentiles* „ *juxta leges naturæ viverent, nulla bella* „ *fore.* Idque probat Lactantii locus ab „ Auctore allegatus. Hoc negari nequit, „ plures Patres vaticinium id intellexisse de „ pace, quæ orbi contigit beneficio Romani „ Imperii: ut ex Chrysostomo, & Eusebio ob- „ servavit Auctor. Tesmarus illud refert ad „ tempora Augusti, ubi cunctis humani „ generis pacem exstitisse, & ideo Jani tem- „ plum clausum fuisse, testatur. *Vid. Flor.* „ *L.* 4. *c.* 12. *n.* 64. *Suet. in Aug. c.* 22. „ Idem illud refert ad pacem spiritualem, „ quæ inter dissitissimas ecclesias fuit ante „ Constantinum. De qua *Euseb. in vit. Const.* „ *L.* 3. *c.* 6. & 7. Sed & Junius, & Tre- „ mellius hoc tempus exponunt de tempo- „ ribus novi testamenti, quibus scil. gentes „ inter se alienissimæ conciliabuntur adductæ „ ad unum Deum, unam fidem, unum „ baptisma, unum corpus, & unum spiri- „ tum, i. e. ecclesiam unam. *Zigl. b.* Unde „ Origenes, Basilius, Chrysostomus, Hie- „ ronymus, & Gregorius completum jam esse „ vaticinium in novo testamento, statuunt, „ testante *Osiandro in obs. b.*

Aut intelligendum est pure] „ I. e. talem „ statum futurum esse, absque ulla condi- „ tione.

Quo modo si accipiatur, docet res ipsa impletum hoc nondum esse, sed implementum ejus &c. adhuc expectandum] „ Expe- „ rientia docet, statum hunc nondum exsti- „ tisse, quia quotidie videmus vim aliis „ inferri.

Ut & conversionis generalis Judæorum] „ De hoc mysterio vide *Wendelin. in Phys.* „ *Sect.* 2. *c.* 19. *n.* 1. & *Zigl. in not. b.* Alii „ hoc

" hoc merito in dubium vocant; tum quia illam " universalem conversionem gentis Judæo- " rum impugnat maledictio illa gravissima, " de qua *Ps. XCV. v.* 11. & *Ps. CIX. v.* 17. " *Matth. VIII.* 11. & *XXIV.* 25. tum quia " consistere non videntur hæc duo: genera- " lis Judæorum conversio, & tanta raritas " fidei in ultimis temporibus, de quâ *Luc.* " *XVIII.* 8. tum quia ingressus gentium cum " consummatione seculi immediate nectitur. " *Luc. XXI.* 24. 25. *vid. Osiand. in Obs. I.* " *ad h.* 2.

Nihil hinc inferri potest adversus bellorum justitiam, quamdiu sint qui pacis amantes pace frui non sinunt] " Non si *sub conditio-* " *ne* vaticinium illud intelligatur, quia con- " ditio nondum existit, nec omnes sunt " Christiani, nec omnes Christiane vivunt: " Non si *pure*; quia cum alii aliis quoti- " die vim inferant, certum est casum vati- " cinii nondum exstitisse.

2 *Ex quinto Matthæi capite plura desumi solent*] " Quibus scil. tam bella, quam judi- " cia capitalia improbari videntur: Auctor " his reponit 1. Servatorem, si voluisset ea " tollere, id facturum fuisse verbis expres- " sis; 2. loqui eum de injuriis minoribus, " quas bello, vel per judicia capitalia recu- " perare non liceret.

" Verum dictum sæpius est. Servatorem " nec legem tollere, neque legislatoris vices " agere. Exponit quatuor virtutes homile- " ticas, quas adeo pro legibus non vendi- " tat, ut ea potius juri Hebræorum oppo- " nat: nam 1. patientiam commendat, eam- " que opponit vindictæ, quæ jure exerceri " potest: 2. mansuetudinem opponit actio- " ni, quæ ad rem ablatam recuperandam " nobis competit: 3. officiositatem opponit " juri, quod cuique competit in suas actio- " nes: 4. liberalitatem opponit juri, quod " quis habet in res suas. *Conf. supra* §. 6. " *n.* 3. Hæ oppositiones non inferunt con- " trarietatem, nec invicem pugnant; nam " alterum ad jus pertinet, alterum ad per- " fectionis regulas. Qui jure agit impune " agit, sed nihil meretur; ex perfectione " autem felicitatis exspectatio oritur. *Conf.* " *supr.* §. 6. *n.* 8.

Si Christo id propositum fuisset, omnia judicia capitalia tollere] Servator hoc jus " magistratibus Judæorum lege Mosis quæsi- " tum tollere nec voluit, nec potuit.

Facturum id fuisse verbis quam maxime expressis] " Auctor usus est hoc argumen- " to §. *præc. n.* 6.

Eo magis, quod nemo Judæus aliter cogitare poterat] " Imo nec ipsi Christiani " aliter cogitare potuerunt: Respublica Ju- " dæorum, ac lex Mosis subsistebat, Serva- " tor privatam agebat vitam; ipse officium " judicis sibi oblatum respuebat, simulque " declarabat, regnum suum non esse tempo- " rale. *Vid.* §. *præced. n.* 7.

Oculum pro oculo, dentem pro dente] " Quo sensu id veteribus dictum sit, ex- " plicabitur infra *L.* 2. *c.* 20. Interim *vide* " *Disp. B. Par. de SS. jure talionis.* §. 35. 3

Ego vero dico vobis, ne obsistite injurioso] " Servator non improbat legem Mosis, ne- " dum eam tollit, nec tollere potuit: sed " laudabilius esse, ait, injurias remittere, " & patientiæ exemplum prodere: Adeoque " hæc referri debent ad ea, quæ injusta non " sunt, sed quæ oppositis meliora. *Vid.* " *Grot.* l. 1. c. 1. §. 10. *n.* 3.

Sed cadenti te in dexteram maxillam alteram quoque obverte] Hæc verba comparate sunt intelligenda, ut potius perferenda sit alapa, quin & altera maxilla obvertenda, quam vindicta sumenda. Res ita se habet: Christus ponit doctrinam virtutum in excellentissimo gradu, fines vero non præscribit, utpote qui ex natura virtutum ultro sequuntur: Si ergo per talem patientiam augeretur malitia lædentis, vel alii ex unius impietate exemplum sumturi essent, patientia non foret perfectio, sed imperfectio. Memmius populum Romanum monet, *ne ignoscendo malis bonos perditum eant*, *Sallust. Jugurth. cap.* 31. & mox ait: *bonus tantummodo segnior fit, si negligas, & malus improbior.*

Certum igitur est, Servatorem hic nihil aliud agere, quam ut virtutem patientiæ commendet. Unde ex Hebræorum dicendi more, *maxillam obvertere*, nihil aliud significat, quam patienter ferre. *vid. Grot. in not. ad n.* 8.

Hinc enim inferunt quidam] " Scil. Ana- " baptistæ, & jam olim Esseni.

Sive publice] " I. e. per magistratum, vel " per arma.

Sive privatim] " I. e. jure necessariæ de- " fensionis.

Neque enim magistratus hic alloquitur Christus] " Adeoque magistratibus nihil præscri- " bit, sed iis qui læduntur: hinc de vin- " dicta

„ dicta publica intelligi Servatoris effatum „ non potest.

Nec de quavis agit injuria, sed de tali, qualis est alapa] „ Imo Servator de quavis „ injuria agit. Sane sive in magna, sive in „ leviori injuria, perfectios est ignoscere „ lædentibus, & Deo vindictam committere.

Sequentia enim verba restringunt præcedentium generalitatem] „ Imo ratio utrobique „ eadem est.

Qui velit tecum litigare ut tunicam accipiat, dimitte illi etiam pallium] Hic Servator inculcat alteram virtutem, nimirum mansuetudinem. Legibus enim statutum erat, unicuique jus esse rem suam via juris repetendi; sane nulla injuria fit ei, qui rem alienam tenet, si eam restituere cogitur. At magis perfecte, ait, agere eum, qui amore pacis juri suo non tantum renunciat, sed & beneficium addit, pallium concedendo; atque hoc ultimum non præcipit, non jubet, sed commendat Servator. Eandem quoque distinctionem invenire licet in jure civili, nam ibi quoque pro regula statuitur, neminem debere jus suum indefensum relinquere *l.* 40 *pr. ff. pet. hered.* & tamen in *l.* 4. *ff. de alien. jud. mut. caus.* Ulpianus ait, *verecunda cogitatio ejus, qui lites execratur*, (qui scil. omittit possessionem, & tanti habet re carere, ne propter eam sæpius litigaret) *non est vituperanda*.

Sed hic quoque repetendum est, Servatorem non loqui de qualibet remissione juris sui, quæ aliquando in vitium degenerat. Servator ponit regulam virtutum, sed uti dictum est, terminos non præscribit, adeoque intra terminos saltem perfectionis mansuetudinem commendat; non ergo si imperfectio, vel scandalum publicum inde oriturum esset, si v. g. ipsi, vel nostri re illa indigeremus, vel si alii inde exemplum sumturi essent. Quando vero addit Servator, præterea pallium quoque dandum esse, figurata, & comparata hæc est locutio, scil. pallium potius dandum, quam actione instituta tunicam vindicare.

Paulo interprete, qui lites non omnes prohibet], Sed & alibi ait, gentilem quoque „ magistratum a Deo constitutum esse. *Rom.* „ 13. Paulus coram magistratu gentili cau- „ sam suam egit, *Act. XXIV.* quin ipse ad „ Cæsaris tribunal provocavit. *Act. c. XXV.* „ *v.* 20. & 21. *c. XXVI. v. fin.* Sed & Chri- „ stianos primæ ecclesiæ contra vim illatam „ magistratus auxilium imploraſſe, patet ex „ Augustini *ep.* 164. *Nostri adversus illicitas, & privatas vestrorum violentias a potestatibus ordinatis tuitionem petunt, non qua vos persequantur, sed qua se defendant.*

Sed vetat Christianos in prophanis auditoriis inter se litigare] „ Imo nec id vetat; „ Christus enim non vetat, sed tanquam „ virtutum, & perfectionum Doctor saltem „ commendat, & monet, ne inter Christia- „ nos id fiat. Cæterum ipsos Christianos „ quoque in profanis auditoriis coram gen- „ tili magistratu litigaſſe, observavit *Osiander. h.*

Qui adducit negotia Israelitica ad extraneos, polluit nomen Dei] „ Servator non respicit „ ad exemplum Judæorum; sed laudabilius „ esse, ait, plane non litigare, sive in Chri- „ stianorum, sive in extraneorum auditoriis.

Ad exercendam patientiam nostram] „ Ad- „ ducit ergo homines ad perfectionem, non „ per modum legis, nedum novæ, sed per „ modum commendationis; uti præcedentes „ Doctores & Prophetæ fecerunt, salva cæ- „ terum lege.

De rebus, quæ facile sunt recuperabiles] „ Imo ratio Servatoris generalis est, & ad „ res quoque pretiosiores pertinet; perfectius „ enim est non litigare de qualicunque re.

Sed quamvis optimo jure utamur omitti juris persecutionem) „ Modo patientia illa „ non degeneret in vitium: atque hinc vi- „ demus, Paulum juſſu Ananiæ colapho „ percuſſum, objurgaſſe jubentem, eique „ maledixiſſe: *Actor. XXIII. pr. seq.* quia „ causam Dei defendebat in concilio, quam „ deserere sine vitio non potuit.

Apollonius Thyanæus] „ Cujus vitam scri- „ psit Philostratus. Fabulam hanc tempori- „ bus Claudii subornatam fuiſſe ad dimi- „ nuendam fidem miraculorum Christi, „ ajunt.

De pecuniola litigare] „ Epicharmi dictum „ est apud *Ælianum* 2. *Var.* 34. *Optimi viri, qui mutuo contenditis, & litigatis de paucis diebus*; & *Cicero* 2. *off.* 18. ait: *multa multis de jure suo cedenda; a litibus vero quantum liceat, & nescio an paulo plus etiam quam liceat, abhorrendum*; vid. „ *Tesm. h.* Idem quoque in bello observan- „ dum monent omnes, ne ob rem mini- „ mam bellum suscipiatur. *Vid. L.* 2. *c.* 22. „ §. 5. 6. Georgii Pachymerii dictum est, „ *injustum, atque absurdum esse tot ac tantos populos ob res minutas diffidere.*

Hoc Christus imperat] „ Imo Christus non „ imperat , sed hortatur saltem , commen „ dat , &c.

Ex rebus honestissimis, & probatissimis deligens præceptorum suorum materiam] „ Verum est , dogmata Servatoris ex rebus ho„ nestissimis desumta esse , quia officium „ ejus in docendo, & prædicando regulas per„ fectionis consistit. Cæterum Auctor passim „ repetit , quod hic ait , præcepta Servato„ ris ex eis,quæ honesta sunt, non præcepta , „ desumta esse. *Vid. Diss. Proœm. II.* §. 44. „ *n.* 2.

At non hinc recte colligas , etiam parenti , etiam tutori nefas fore &c.] „ Adeo igitur „ actio , & juris amissi vindicatio non est il„ licita , ut potius tutor teneatur vindicare , „ & vitium esset , si omitteret.

Aliud enim est tunica , & pallium ; aliud totum illud unde vivitur] „ Cum enim prio„ res res facile sunt recuperabiles , posterius „ autem difficilius , atque ideo ejus persecu„ tionem concedi debere, ait. Nos utrobique „ eandem rationem esse putamus : quo pre„ tiosior enim est res , eo major est perfe„ ctio.

Det operam ut transigat , etiamsi quid damni accipiendum sit] „ Consilii hoc est , & „ laudabiliter agit qui transigit : quod „ etiam in bellis commendat Auctor *L.* 2. „ *c.* 23. §. 8.

Non consistere in puncto , sed habere suam quandam latitudinem] „ De latitudine mo„ rali agetur *L. II. c.* 1. §. 5. *Conf. supra* „ *l.* 1. *c.* 2. §. 1. *n.* 3.

5 *Qui angariabit te ad milliare unum , abi cum eo duo*] „ Hæc tertia virtus est , chari„ tas scil. seu officiositas : ex ratione juris „ enim quilibet jus in suas saltem actiones ha„ bet, non in actiones alterius : adeoque inju„ ria agit , qui me invitum angariat, i. e. cogit „ ad milliare unum , indeque actione intenta„ ta repelli potest. At virtutum Doctor , Chri„ stus generosius esse, ait potius ultra id,quod „ alter exigit , facere , indeque duo potius „ milliaria cum eo abire , quam injuriam „ vindicare. Modo hæc charitas non deflectat „ in vitium , sed maneat intra fines perfe„ ctionis , quos jam notavimus.

Non dixit Dominus de centum milliaribus] „ Tunc enim negotia propria negligeremus , „ vel nebulonis malitiæ indulgeremus , quo „ casu charitas in vitium degenerat.

In his , quæ nobis non multum sunt incommodatura] „ Imo majoris generositatis est ea „ quoque agere , quæ nobis incommoda pro„ curant.

Ut & patientia, & benignitas nostra innotescat] „ At hæc patientia , & benignitas „ magis innotescit in his , quæ nobis multum „ sunt incommodatura.

Petenti abs te dato , & volentem a te mutuo sumere ne rejice] Hæc est quarta virtus , quam Servator commendat , scil. liberalitas. Ex regulis juris constat , mihi soli jus in res meas competere , non alii ; adeoque nemo eleemosynas a me exigere potest , neque mutuum invitus dare cogor. *L.* 11. *ff. R. I.* Servator autem ex perfectionis regulis docet , generosum esse de suo aliis benefacere ; indeque maxime commendat liberalitatem , & præmia promittit ejusmodi actibus virtuosis destinata , adeoque non ex necessitate legis , sed ex virtutum regula hæc facimus. Ubi tamen itidem notandum , ita liberalitatem exercendam esse , ne in vitium degeneret , uti si in indignum beneficia conferuntur. 6

Si in infinitum hoc producas , nihil durius] „ Imo in infinitum hoc produci potest , „ modo intra fines perfectionis maneat , nec „ in vitium degeneret.

Qui domesticorum curam non agit , infideli est deterior] „ Non quia multum dat , sed „ quia tunc desinit esse virtus, ubi familia „ damnum inde sentit.

Non, inquit , ut aliis sit laxamentum , vobis res angusta] „ Nam tunc esset vitium , & im„ perfectio.

In re non dissimili] „ Omnes gentiles „ liberalitatem non aliter pro virtute habent , „ quam si quis ita erogat ne ipse egeat. *Vid.* „ *Sen* 1. *benef.* 15. *Cic.* 2. *off.* 15. & 18. „ *Sadi Rosar. Pers. c.* 1. *p.* 99. *vid. Tesm. b.*

Similem æquitatem adhibeamus interpretando præcepto] „ Scil. ut petenti demus , sed „ non in infinitum , & ne ipsi egeamus. In „ genere dicendum , petenti dandum intra „ fines perfectionis.

Lex Hebræa sicuti divortii libertatem indulgebat , ut sævitiæ maritorum in uxores occurreret] „ Imo hæc non est ratio legis. Nam „ divortia ipso jure naturæ licita sunt , quate„ nus vel fiunt communi consensu , vel ex „ justa causa. At quia divortia plerumque vel „ ex lubricitate , vel ex alio vitio contingere „ solent , merito improbantur a Servatore , „ non tamquam juri , sed tamquam virtuti „ contraria : de quo plenius infra *L.* 2. „ *c.* 5. §. 9. *n.* 2. *seq.* 7

Ita etiam privatæ ultioni] „ Quam Auctor „ jure

„ jure naturæ licitam, Caini exemplo restri-„ ctam, mox iterum permissam, & lege „ tandem Noæ data reiteratam, at institutis „ postea judiciis in magistratum translatam „ esse, ait. *Vid. supra* §. 5. *per tot.*

Ad quam gens illa valde prona erat] *Vide Fleury des mœurs des Israëlites.*

Non manu sua] „ Quod tamen naturæ „ jure unicuique privato licere, Auctor statuit. „ *d.* §. 5.

Sed apud judicem] „ In quem privatos jus „ suum puniendi transtulisse, ait. *Vid. Prol.* „ §. 41.

Exigere talionem] „ I. e. exigere ut alter „ tantundem mali patiatur. *Vid. l.* 2. *c.* 20.

Si membrum rupit, talio esto] „ Omnibus „ fere gentibus, etiam barbaris, hæc talio-„ nis lex cognita est. De cujus vero sensu „ agemus *L.* 2. *c.* 20.

Majoris patientiæ magister] „ Qui proin-„ de perfectionis regulas docet, non leges „ statuit.

Injurias quasdam ne arceri quidem vult aut vi, aut judicio] „ Imo non prohibet id „ fieri; neque enim leges Servator statuit, „ sed hortatur, suadet, commendat, ne in-„ juriam quis vindicet.

At quales injurias? tolerabiles scil.] „ Imo „ in genere de omnibus injuriis id asserit Ser-„ vator, etiam de gravioribus: quia eadem „ utrobique est ratio, & generosi animi est „ contemnere quaslibet injurias, modo non „ in vitium degeneret patientia.

Sed quod restrictiore quadam patientia contentus sit] „ Imo in infinitum patientia Deo „ grata est, at intra fines perfectionis.

Ideo exemplum posuit in alapa] „ At ea-„ dem hic ratio, quæ in atrocioribus injuriis „ obtinet; imo major est perfectionis gradus „ ignoscere ei, qui membrum mutilavit, „ quam qui alapam dedit. Idque Gentiles „ quoque agnoverunt, & magnas injurias „ remittere inter virtutum dogmata posue-„ runt. *Vid. Sallust. Cat.* 9. *Sen.* 1. *de Clem.* „ *c.* 5. & *c.* 20. *Gell. N. A. c.* 7. §. 3. „ *Ælianus II. Var.* 15. *aliique apud Tesm. h.*

Qui nos nihilo deteriores facit] „ At jus „ nobis quæsitum, perinde ac in atrocio-„ ribus criminibus aufert.

Injuriam a contumelia] „ Imo in sensu ju-„ ris injuria, & contumelia sunt synonima: „ *pr. Inst. de injur.* ubi injuria in specie defi-„ nitur, quæ in alterius contumeliam com-„ mittitur, a contemnendo. *dict. pr.*

Quant exequi possumus] „ *Vid. Grot. h.* „ *Add. Suet. in Jul. Cæs. c.* 67. *in Vespas.* „ *c.* 14. *Sen. de ira L.* 1. *c.* 12.

Affectum esse, ait, quem humilitas animi moveat] „ Contumelia est omne id, quo ali-„ quis fit contemtior, & hæc in specie injuria „ dicitur. *L.* 2. *pr. de obs. par. præst. Vid.* „ *jus meum controv. p.* 2. *tit.* 47. *qu.* 1.

Contrahentis se] „ I. e. turbantis se.

8 *In tali ergo circumstantia*] „ Scil. in in-„ juriis tolerabilibus.

Patientiam Christus præcipit] „ 1. Verum „ non est, Christum præcipere patientiam per „ modum legis. 2. Verum non est, Christum „ saltem commendare patientiam in injuriis „ tolerabilibus: major enim perfectio est in „ tolerantia atrocium injuriarum, modo is, „ qui patitur, fines virtutis non excedat.

Veterem ferendo injuriam invitas novam] „ Tritum hoc appellat Auctor, quia passim „ apud Scriptores occurrit. *Vid. Gell. N. A.* „ *l.* 17. *c.* 14. *Cic.* 1. *off. II. Thuan. L.* 42. „ *pr. Add Tesm. h.* & *Auctor. infra L.* 2. „ *c.* 20. §. 8.

Potius etiam ferendam esse alteram injuriam, quam propulsandam priorem] „ Hoc „ verum est, & perfectioni conveniens, „ modo non indulgeatur nebulonis malitiæ, „ & is ad aliis male faciendum invitetur. „ Hoc enim casu patientia degeneraret in „ vitium.

Quia scil. nihil inde ad nos mali pervenit] „ Imo etsi malum inde ad nos perveniat: „ quia tum eo major est perfectio atrociorem „ remittere injuriam, modo intra fines virtu-„ tis patientia maneat.

Nisi quod in stulta persuasione situm sit] „ Uti si quis accepta alapa eum, qui impegit, „ occidat ad honorem recuperandum; per-„ versa enim ejusmodi judicia nec rem, „ nec rei æstimationem immutare, ait *Grot.* „ *l.* 2. *c.* 1. §. 10. *n.* 2. ubi opinionem hanc „ examinabimus.

Maxillam obvertere, in Hebraismo est patienter ferre] „ Ut proinde sensus effati Serva-„ toris sit, non saltem primam, sed & rei-„ teratam injuriam patienter ferendam esse, „ sed intra fines perfectionis.

Diliges proximum tuum, & odio habebit inimicum tuum] Equidem hoc ultimum non additur *Lev. XVIII.* 18. Sed Judæi id supplebant ex præcepto divino speciali, quod septem damnatos populos odio haberi jubet. Hoc præceptum Judæi nimium extendebant, & cum saltem fœdus, & amicitiam contrahi prohibuerit Deus, ipsi personas intrinseco 9

prosequebantur odio. Merito igitur hoc improbat virtutum doctor, & officia humanitatis non esse deneganda personis damnatorum, ait. Neque enim populi illi injuriam fecere Israëlitis, neque hi suam causam agebant, sed causam Dei, adeoque personas diligere, iisque bene cupere potuerunt. Sed & porro Judæi a contrario ex illa lege *Lev. XVIII.* ita argumentabantur: Si diligere debemus amicos, sequitur odio habendos inimicos: hoc recte improbat Servator, non quod contra leges, adeoque injuria, agerent odio habendo inimicos, sed quia id pugnat cum perfectione, cujus regulas inculcat Servator.

Ego vero dico vobis] „ Adeoque ex ratione „ legis impune odisse inimicum licebat, ne„ que enim lex de puritate intrinseca animi „ sollicita esse solet. Huic licentiæ juris Ser„ vator opponit virtutis regulas, quæ odium „ illud, utpote perfectioni contrarium, im„ probant, idque merito. At idem docuere „ Hebræorum Doctores veteres, dilectionem „ enim inimici etiam in veteri fœdere præ„ ceptam fuisse, Gronovius probat ex *Exod.* „ 23. *V.* 4. 5. *Prov.* 25. *v.* 22. ejusque rei „ exemplum in Elisæo affert. *Vid.* 2. „ *Reg.* 6. 22.

„ Neque hoc dogma de diligendo inimico „ incognitum gentilium philosophis fuit, qui „ æque subditis perfectionis præcepta incul„ cabant. Hi quoque docebant, multo latius „ patere officiorum, quam juris regulas. Hi quo„ que legem, quæ odisse lædentes permittit, „ non sequendam esse monebant, sed lauda„ bilius, & generosius esse, dicebant, inimicis „ benefacere. *Senec. L.* 4. *benef. c.* ait: *Si* „ *Deos imitaris, da ingratis beneficia; nam* „ *& sceleratis sol oritur, & piratis patent* „ *maria*, quæ ipsa quoque ratio Servatoris est „ *Matth. V. Vid. Aug. ep.* 54. Pythagoras, „ Cleobulus, Ariston, Chion, Marcus An„ toninus &c. maximum vindictæ genus esse „ tradunt, inimicos sibi amicos reddere: „ Verba eorum vide in tractatu Anonymi, „ *Histoire de la philosophie payenne p.* 2. „ *f.* 871. *seq.* Apuleius *florida p.* 779. *ait*, „ *Philosophia me docuit, non tantum beneficia* „ *amare, sed etiam maleficium, magisque* „ *judicio impertire, quam commodo.* Confu„ cius suam sententiam esse, ait, *eo quod re*„ *ctum, justumque est, compensato injurias,* „ *& odia benefactis. Confuc. scient. Sinic.* „ *L.* 3. *p.* 106. & alibi: *Beneficiis compensa*„ *re odia; hoc enim vero est peramplii pectoris* „ *virtus, & pietas.*

Pugnare tum judicia capitalia, tum bella] „ Quia non videmur diligere eos, quos morte „ afficimus.

Sed facile id refellitur] „ Auctor ut hoc „ evitet argumentum: *diligere proximum ju*„ *bet Servator, ergo nec bella, nec judicia* „ *capitalia in proximum exercere licet:* respon„ det 1. legem loqui de proximo Hebræo, „ & tamen eandem legem judicia capitalia, „ & bella statuisse ac permisisse. *n.* 9. „ 2. Etsi Evangelii lege vox *proximi* ad om„ nes homines extensa sit, eo tamen non im„ pediri, quo minus nunc in omnes homines „ liceat, quod antea licuit in Judæos. *n.* 10. „ 3. Etsi Evangelio quoque major gradus dilectionis in „ Evangelio præcipiatur, tamen id intelli„ gendum esse, nisi major ac justior dilectio „ impediat, uti si nocentem punio ut „ innocentem salvum faciam *d. n.* 10. 4. Ju„ beri nos diligere inimicum Dei exemplo, „ at Deum malos punire. Neque 5. id pu„ gnare cum lenitate Dei, Servatoris, & „ Apostolorum, quia hæc justitiam non ex„ cludit. *n.* 11. At dubium his rationibus „ non eximitur. Vera responsio est, Serva„ torem velle ut personam proximi, etiam „ nocentis, diligamus, non causam, nec „ crimina ejus. Commendat Christus, ut jus „ nostrum remittamus, nec læsi vindictam „ quæramus, non autem vult impune scelera „ committi. Sane magistratus dum crimina „ punit, non suum jus vindicat, non suam „ injuriam ulciscitur, sed causam Dei agit, „ legum violatarum pœnam poscit vice Dei, „ cujus auctoritate leges divinas exequitur. „ Tantum igitur abest, ut possit magistratus „ remittere talem injuriam, ut potius tenea„ tur causam Dei vindicare, etsi perditissime „ diligat nocentem. Equidem ex his satis „ patet, magistratum non peccare contra le„ ges dilectionis puniendo crimina, i. e. „ exequendo jura divina: at privatus omnino „ contra regulas dilectionis, contumeliam „ sibi illatam vindicando, agere videtur; „ adeoque hactenus quidem merito improbat „ Servator hanc impotentiam animi, utpote „ perfectioni (non legi) contrariam, sed „ ex eo non infertur, judicia capitalia, vel „ bella esse illicita.

Hebræum scil.] „ Ita explicavit hoc effatum „ *sup.* §. 6. *n.* 3. Equidem proximi nomen „ satis late alias patet, & pro toto humano „ genere

„ genere sumi solet. *Vid. prol.* §. 14. *& sup.* „ §. 6. *n.* 3. Sed hic de proximo Hebræo „ intelligi debet,

Comma 17. *collatum cum commate* 18.] „ Qui enim priori commate proximus, & „ frater appellantur, in posteriori vocantur „ cives, *non memineris injuriæ civium tuo-* „ *rum. Vid. Gron. b.*

At non eo minus imperatum erat magistratibus occidere homicidas] „ Adeoque præceptum de diligendo Hebræo, non pugnat cum „ præcepto de tollendis homicidis &c.

Non eo minus tribus undecim ob delictum „ *atrox justo bello persecutæ sunt &c.*] „ Equidem verum est, non pugnare dilectionem „ proximi cum jure belli gerendi; sed eo „ scrupulus non eximitur, quod odium Judæis quasi injunctum fuerit. Nos diximus, „ id ex perversa interpretatione præcepti de „ exstirpandis gentibus damnatis ortum esse; „ quarum causam damnabat Deus, non vero „ officia humanitatis singulis denegare jubet.

Non eo minus recte] " I. e. non ob- „ stante præcepto de diligendo proximo.

Sit ergo nunc porrecta latius proximi significatio ad homines quosvis] „ Adeoque & ad „ gentiles; ita ut nunc omnes homines „ æqualiter diligi debeant.

Licebit tamen] " Non obstante illa extensione vocis *proximi*.

In omnes] " Sc. homines in communem „ gratiam receptos.

Quod tunc in Israelitas licuit] „ I. e. sontes punire, & injuriam armis repellere.

Qui diligi æque tunc jubebantur] " Cum „ supplicia licite exercerent, & bella jure „ gererent.

Ut nunc quivis homines] " Certissimo indicio, supplicia, & bella non pugnare cum „ præcepto dilectionis.

Quod si etiam velis, in lege Evangelica majorem dilectionis gradum imperari, concedatur & hoc] " Non dari legem Evangelicam, „ neque ea aliquid imperari, sæpius dictum „ est. Sed & id negavimus, dilectionem in „ novo fœdere majori gradu imperari; dilectio etiam in veteri testamento a Prophetis „ perfectissimo modo commendabatur.

Sed magis patrem quam extraneum :] " Ita „ uxorem præferendam parentibus, Servator „ docet. *Luc.* 19. *v.* 5. Religionis socios „ extraneis præfert Paulus *Gal. VI*, 10. Patriæ potius, quam liberis consulendum, „ ait Justinus *lib. II. c.* 5. & magis quoque „ quam amicis *Sophocl. in Antig. v.* 187. „ *Add. Vopisc. c.* 6. *Tac. Ann. I.* 42. *Cic.* „ 1. *off.* 17. *Gell.* 5. 13. *apud Tesm. b.*

Bono nocentis] „ At dictum jam est, Servatorem non velle ut causam, ut crimen „ inimici diligamus, neque ut causam Dei „ & reipublicæ deseramus, sed ut injuriam „ nobis illatam remittamus.

Ordinatæ dilectionis lege] " I. e. posita „ quoque lege dilectionis rite ordinatæ.

Ex dilectione autem innocentium nata sunt & judicia capitalia, & pia bella] " Quia ideo „ pœnas nocentibus infligi existimat, ut tuti „ sint innocentes: At hic finis est mere civilis; vera & unica pœnarum ratio naturalis est reparatio injuriæ, quæ fit infligendo reo tantundem mali, quantum fecit.

Quæ extat proverb. XXIV.] " Verba hæc „ sunt: *Eripe raptos ad mortem; nam a declinantibus ad necem an cohiberes te?* Verum „ non loquitur de magistratu puniente, aut „ bellum gerente: nec criminis reos morti „ eripiendos tradit, sed eos, qui injuria a privatis violantur. *Vid. Ps.* 82. *v.* 4. Ipse enim „ commate præc. 6. bella probat, & commate 21. hortatur, ut metuant regem, nec „ se jungant rebellibus.

Nisi major, ac justior dilectio impediat] " Imo puniri debent crimina a magistratu, „ etsi magis diligat nocentem, quam innocentem. Veram rationem jam allegavi, „ scil. quia de jure Dei agitur, cujus magistratus saltem executor est, qui proinde injuriam Deo illatam vindicare tenetur.

Quod inimicos diligere jubemur Dei exemplo] " Nam unica, & sola virtutum ratio consistit in imitatione perfectionum Creatoris. „ *Vid. Diss. proœm. II.* §. 30 *seq.*

Et in hac vita pœnas sumit, & olim sumet gravissimas] " Adeoque dilectio non pugnat „ cum pœnis.

Quæ de lenitate Christianis præcepta ad hanc rem afferri solent] " Vera responsio „ est, præcepta hæc esse virtutis, quæ non „ impediunt quo minus quis lenitatem illam „ negligere, & jus suum vindicare possit: „ neque tunc injuriam alteri facit, sed præmium perdit virtuti destinatum: quod de „ privatis extra dubium est. Intuitu magistratus autem lenitas præscripta adeo non „ impedit pœnas, ut nec remittere illas magistratus possit; quia non ejus jus, nec ejus „ causa est, sed Dei, unde minister iræ divinæ vocatur. *Rom. XIII.* 4. Nisi sint „ tales pœnæ, quæ ex arbitrio magistratus „ dependent; in his enim lenitas maxime „ com-

„ commendanda est magistratui, non quasi „ jure pœnam statutam infligere non possit; „ (reus enim, qui sciens legem, utut duriorem, transgreditur, queri de injuria non „ potest,) sed quia perfectionis est indulgere hominum imbecillitati.

Et hujus iræ minister] " Magistratus non „ suam injuriam vindicat, sed injuriam Deo „ illatam, adeoque is instrumentum est, per „ quod Deus jura sua exequitur.

Moses ab eximia lenitate prædicatur] „ Nam eum nulla crudelitate, sed magna „ dilectione fecisse quod fecit, (feriendo „ scil. gladio idololatras) quis non in verbis „ ejus agnoscat, orantis pro peccatis eorum, „ & dicentis, si dimittis illis peccatum, dimitte: si autem non, dele me de libro „ tuo. Quæ sunt verba Augustini *in causa* „ 23. *q.* 4. *c.* 44.

Christus est, qui Judæos inobedientes suppliciis affecit gravissimis] " Imo Christus nunquam suppliciis affecit Judæos: officium „ Servatoris fuit virtutes docere, non jura „ statuere, nedum judicem agere. Equidem „ in parabolis, de quibus agunt loca Auctoris, occiduntur, & pereunt nocentes: sed „ parabolæ illæ de futura vita intelligendæ „ sunt, ubi pœnas, & præmia pro meritis „ distributurus est, quæ vero ad judicia capitalia plane non pertinent.

Et impios in die judicii pro meritis est damnaturus] " Has solas pœnas a Servatore dictari, non temporales, diximus.

Potestate sibi divinitus data usi sunt ad pœnam facinorosorum] " Cum ipse Servator „ facinorosis pœnam non posuerit, nedum „ de Apostolis id dici poterit, qui enim homines privati jus pœnas inferendi sibi arrogare „ potuissent? Adeoque quando quærit ex „ Corinthiis, an in virga, an in charitate ad „ eos venire debeat, per virgam non intelligit gladium, & supplicia, sed increpationes, 1. *Cor. IV. v. fin.* ita tradere aliquem „ Satanæ in interitum carnis, nihil aliud est, „ quam denunciare magistratui ut crimen puniatur. 1. *Cor. V. v.* 5. vel excludere a „ communione. *I. Timoth. I. v.* 10.

Nemini malum pro malo reddite] „ Ad „ hoc dubium respondet Auctor, 1. Deum „ in veteri testamento eadem dixisse, & tamen id non impedivisse, quo minus judicia „ capitalia exercerentur. 2. Paulum ipsum „ vindictam, & ultionem boni publici causa „ approbasse. Sed ita regerit, non solvit. „ Dic: hanc ultionem non hominis esse, sed „ Dei: privata ergo ultio omnino improbatur, „ utpote perfectioni, & virtuti contraria, „ sed non ea, quæ jure Dei a magistratu exerceatur: hæc enim absque imperfectionis „ nota omitti non potest.

Procurate honesta in omnium conspectu] 12. „ Hæ proinde regulæ virtutis sunt; quas commendat, ut apud omnes homines bene „ audiamus. *Gron. b.*

Quantum in vobis est, cum omnibus in pace viventes] „ Anabaptistæ hæc ultima maxime „ verba urgent, non attendentes ad præcedentia, *quantum in vobis est*: Improbantur ergo merito jurgia, & lites in eo, qui „ causam dat; si hic in pace vivere nolit, „ injuriam non facit ille qui se defendit, & „ per quem non stat, sed ille qui invadit, „ nec in pace vivere vult.

Sed date locum iræ] „ Scil. divinæ; at „ magistratus minister est iræ divinæ, juxta „ Paulum *Rom. XIII.* 8.

Meum est ulcisci] „ At non semper ulciscitur immediate, sed per ministros iræ suæ, „ i. e. per magistratus.

Itaque si esurit inimicus tuus &c.] „ Doctrina de benefaciendo inimicis est regula „ perfectionis, non juris, adeoque puniri non „ potest qui non cibat inimicum esurientem; „ sed & porro cibare potest inimicum, & „ tamen jus suum vindicare, ac reparationem „ injuriæ petere: tunc enim non personam „ odit, sed causam.

Hoc enim si feceris, carbones ignis coacervabis in caput ejus] „ Apostolus igitur non „ ait, inimicum necessario cibandum; sed „ quod, si id feceris amore virtutis, Deus „ ipse vindictam suscepturus sit: unde tibi „ meritum, alteri demeritum oriturum est.

Eo ipso tempore, & judicia capitalia exercebantur] „ Adeoque inde concludit, verba „ a Servatore allegata, non excludere judicia „ capitalia, nec bella justa; quia jam in veteri testamento illa regula obtinuit, neque „ tamen judicia, aut bella prohibita fuerunt.

Popularibus scil.] „ Imo & extraneis: etsi „ enim regula de diligendo proximo proprie „ de Hebræis (*vid. sup. n.* 9. & *Exod. XIII.* „ 4. 5.) adeoque de beneficiis popularibus „ exhibendis loquatur, eadem tamen perfectionis ratio est in extraneis. Sane lex ipsa „ de exscindendis populis damnatis non excludit amorem personarum, odio enim „ saltem prosequi jussi sunt crimina eorum: „ ita enim magistratus ultimis suppliciis sæpius afficit personas, quas maxime amat. „ *Vid. d. n.* 4.

Quamvis

Quamvis latius patentia] „ Cum enim „ omnes homines in communem gratiam „ sint recepti, regula Servatoris non ad „ populares saltem, sed ad omnes homines „ pertinet. *Vid. n.* 10.

Quia capitum sectiones non ab Apostolis sunt] „ Alias enim habuit vetus ecclesia. „ *Vid. Casaub. initio not. ad N. T. apud* „ *Gron. b. Leusd. phil. hebr. D.* 3. *& graec.* „ *D.* 3. Tesmarus ait, alios veteris testamen- „ ti versus ad Esdram referri, capitum vero „ distinctiones seculo duodecimo ab incerto „ Auctore inventas esse. Novi testamenti „ distinctio in versiculos facta superiori secu- „ lo Roberto Stephano debetur; quia vero „ capitum modernorum auctor sit, ignora- „ tur. *Tesm. in not. b.*

Eo ipso apertissime distinguens inter ultionem
13 „ *publici boni causa &c.*] „ Auctor respon- „ det, Paulum interdicere ultionem privatam, „ non publicam, utpote quae non fit ab ho- „ mine, sed a Deo, cujus vicem gerunt homi- „ nes. Quod verum est. Sed bene notandum, „ Apostolum nec privatam vindictam inter- „ dicere tanquam legibus contrariam, sed „ tanquam repugnantem perfectionis regulis: „ adeoque in leges non peccat, qui vindi- „ ctam exercet, i. e. jus suum vindicat; sed „ virtuosus non est, nec patientiae prae- „ mium meretur.

Quid erat absurdius] „ In quem usum „ enim vindices delictorum a Deo, juxta Apo- „ stoli effatum, constituti essent, si capitalia „ supplicia exercere non potuissent?

Nam arma militiae nostrae non sunt carna-
14 *lia*] Ad hoc dubium reponit Auctor, Apostolum per carnem intelligere infirmam hominum conditionem. Dic, arma duplicia esse, carnis, & spiritus; illa bellum, haec verbum Dei significant; His utuntur Apostoli in docendo virtutum regulas, illis utitur magistratus in vindicandis injuriis: adeoque ea merito Apostolus distinguit.

Imbecillam corporis conditionem, qualis in aspectum veniebat] „ Imo nulla ratione hanc „ interpretationem patiuntur verba Apostoli. „ Verus sensus hic est, quod Apostoli non vi, „ non poenis impios corrigant, adeoque „ non armis carnalibus contra eos utantur; „ sed quod docendo, monendo, increpando, „ homines ad salutem appellent, Evange- „ lium praedicando, mediatorem ostendendo, „ praemia promittendo &c., quae arma divina „ Apostolo dicuntur.

Quali usus fuerat in Elymam] „ In hos non „ jus statuit, nec ad reparationem injuriae „ eos poenis adigit; sed increpat, monet, „ hortatur.

Carnalem, i. e. infirmam] „ Imo Apostolus per carnalem potestatem intelligit secu- „ larem, quae vi, & armis injurias vindicat, „ & validissima est.

Imo contra, validissimam esse eam, asserit] „ Imo carnalis validior est, quia vi, & poe- „ nis sustinetur: sed altera minus valida, „ per ratiocinationem, per praedicationem, „ per promissiones praemiorum &c. procedit.

Quid hoc ad jus capitalium suppliciorum, aut belli] „ Nam ex eo, quod Apostoli, „ non vi, non poenis, non armis, salutem „ procurare student, non sequitur capitalia „ supplicia, & bella, quibus vindicantur „ injuriae, esse illicita.

Quia Ecclesia eo tempore publicarum potestatum auxilio destituebatur] „ Nam Constan- „ tinus demum Christianam religionem pro- „ bavit. *vid. infra* §. 10. *n.* 4.

Prodigiosam illam potestatem Deus excitaverat] „ Intelligit potestatem Apostolis datam „ ad coercendos refractarios. At diximus, „ potestatem eis concessam non adeo prodi- „ giosam esse: eadem potestas in veteri testa- „ mento prophetis competiit; Imo omnibus „ virtutum Doctoribus competit, & inter „ gentes quoque eis tribuitur. Prodigium „ igitur non consistebat in potestate, sed in „ Evangelio, quod praedicabant, & in ejus „ conservatione.

Quae deficere ferme coepit, ex quo Imperatores christiani Ecclesiae contigerunt] „ Imo au- „ cta magis fuit potestas Apostolorum, utpote „ nunc brachio seculari subnixa. Sane au- „ ctoritas increpandi, quae sub prima Ecclesia „ Apostolis competiit, non desiit sub Impe- „ ratoribus; nec arma carnalia, quae postea „ accessere, imminuerunt, & infirmiorem „ reddiderunt illam potestatem; nec ideo „ prodigiosa illa protectio divina cessabat.

Sicut Manna defecit] „ *Vid. Jos. V. v.* 12. „ Non quadrat haec comparatio; potestas „ Apostolorum, protectioque divina, non „ defierunt sub Imperatoribus, sed augmen- „ tum potius cepere.

Quia non est vobis lucta adversus sanguinem, 15
& carnem, sed adversus imperia] Auctor respondet, Apostolum agere de pugna Christianorum, qua talium, non qua communis est aliis. Dic, comparare Apostolum pugnas contra tentationes, & contra hostes carnales; has non improbat, nedum prohibet,

hibet, sed harum arma non sufficere in illis, ait. Adeoque mens Apostoli hæc est; quod verbo divino se munire debeant contra artes diaboli, utpote cum non pugnandum sit contra hostes carnales, ubi arma sufficerent; sed contra imperia, i. e. contra tentationes diaboli, quæ non nisi ex verbo divino repelli possunt.

More Hebræo] „ Vox *tantum* hic male „ adjicitur: nam in totum hic excluditur „ lucta adversus carnem, i. e. adversus ho- „ stes carnales; quia armaturam Dei proprie „ non contra carnales hostes induimus, sed „ ad evitandas tentationes spirituales.

Agit de pugna, quæ Christianorum est, qua fiunt Christiani] „ Verba hæc sunt, quæ „ nihil significant: diximus jam, agere Apo- „ stolum de pugna adversus tentationes dia- „ boli.

Non quam communem habere cum aliis hominibus &c.] „ Quæ scil. in necessaria de- „ fensione jurium a Creatore concessorum „ consistit, ad quam non sufficit sola arma- „ tura Dei, qua contra tentationes diaboli „ cavere nobis possumus; sed ea requirit „ arma carnalia.

16 *Unde bella, & pugnæ inter vos? Nonne ex voluptatibus vestris?*] Auctor respondet, agi ibi de injustis belli causis. Dic, improbare Apostolum bella, & merito; sed tantum a parte ejus, qui causam dat, qui voluptatis suæ causa alium lædit &c. Hæc ratio in eo, qui jus suum defendit, cessat.

Quibus tum Hebræi dispersi inter se misere collidebantur] „ Graves enim motus incide- „ rant Judæorum apud Mesopotamiam, ac Ba- „ byloniam habitantium, quales cædes, & „ calamitates nunquam memorari in superio- „ ribus temporibus, ait Josephus. *L.* 18. „ *Antiqu. c.* 12.

Ortum habuisse ex causis non probis] „ At „ illi, qui bello se defendunt, non possunt dici „ pugnare ex causa non proba; adeoque „ dicendum potius est, loqui Apostolum fal- „ tem de iis, qui causam dedere bello, & „ quidem civili.

Quod nunc etiam] „ Scil. inter Christia- „ nos.

Divitiis hoc vitium est auri, nec bella fuere] „ Cupiditatem divitiarum omnium malorum, „ & dissensionum, adeoque & bellorum esse „ causam, ait *Aristophanes apud Plutarchum*, „ *& Sophocl. Antigon. v.* 300. *Seneca pater* „ *controv.* 2. 9. *Lactant.* 5. *c.* 5. Seneca „ *Lib.* 3. *de ira cap.* 32. de pecunia sermonem „ faciens, ait: *hæc tam percussoribus gladios,* „ *quam legionibus tradit.* Sunt tamen etiam „ aliæ causæ; Ita enim libidinem dominan- „ di, plerumque bellorum causam esse, exem- „ plis probant *Livius I.* 57. *Augustin. civ.* „ *Dei* 3. 14. *Helmold.* 1. *Sclav.* 1. *Arrian. de* „ *exp. Alex. l.* 7. *Sallust. Catil.* 33. *Senec.* „ *ep.* 14. 22. 31. 87. 94. *Vid. Tesm. b.*

Innocentissime agere eas gentes, quarum victus est simplicissimus] „ Atque hæc aurea „ ætas vocatur, ubi homines naturam incor- „ rupte sequebantur, eamque & legem ha- „ bebant, & ducem. *Sen. ep.* 90. *Conf.* „ *supra prol.* §. 8. Hinc Sallustius in oratione „ ad Cæsarem huic suadet, ut reducat pau- „ pertatis amorem in urbem Romam, & adi- „ mat divitias honoribus.

Qui gladio ferit, gladio peribit] , Auctor 5 „ respondet, Servatorem loqui de bello privato. „ Dic, loqui eum de gladii abusu; Nam „ Petrum alloquitur, hominem privatum.

Sed ad bellum privatum proprie pertineat] „ Imo privatum bellum non illicitum est, si „ ad necessariam defensionem spectat. At „ hic improbat factum Petri, qui privatus re- „ sistebat magistratui.

Christus ipse inhibitæ, aut neglectæ defensionis hanc reddit causam] „ Sensus est, „ quod Petrus non potuerit se defendere, „ cum ipse Servator defensionem neglexerit. „ At dictum jam est, nec Servatorem, nec „ Petrum, utpote privatos, resistere magi- „ stratui potuisse, etsi injuria agenti.

Quod regnum suum de hoc mundo non esset] „ Apparet igitur, Servatorem neque jus magi- „ stratus habuisse, nec illud prætendisse: „ sed illum saltem homines ad salutem vo- „ casse, & regnum suum cœleste prædicasse.

AD §. IX.

„ HACTENUS explicavimus objectio- „ nes, quas Auctor contra bellorum licen- „ tiam formavit. Sed porro objici solet I. lex „ divina, quæ impurum declarat eum, qui „ hominem, simulque hostem occiderit. *Num.* „ *XXXI. v.* 19. Resp. E contrario ex his „ apparet, Deum voluisse hostes occidi. *ibid.* „ *v.* 17. Sed uti omnem prædam, ita & san- „ guinem captorum, & jussu ejus occisorum „ voluit expiari, & lustrari: hæc lex igitur „ plane singularis videtur fuisse in illo casu, „ ubi neglecto mandato divino Madianitarum „ quosdam superstites reliquerunt: graviter „ enim

„ enim id Moses exprobrat Israëlitis, & ideo „ expiationem fieri jussit. *d. l. v.* 14. & 17.

II. Objici solet, Deum noluisse a Davide „ exstrui templum, propterea quod sangui- „ ne humano maculaverat manus suas. 1. „ *Chron. XXIII. v.* 8. Resp. cum templum „ hoc typus fuerit futuri Servatoris, adeo- „ que pacis universalis per Servatorem con- „ ciliandæ, (*vid. supra* §. 8. *n.* 15.) noluit „ sibi erigi templum a rege, qui per omnem „ vitam bella gessit. Tantum autem abest, „ Deum improbare hoc effato voluisse bella „ Davidis, ut potius constet, pleraque bella „ ab eo jussu divino gesta esse.

„ III. Opponunt, Deum accusantibus „ adulteram dixisse: *qui immunis est a pecca-* „ *to primus in eam jaciat lapidem*; unde con- „ cludunt, neminem in alterum judicia ca- „ pitalia exercere posse, quia omnes in pari „ reatu sunt, *vid. Joh. VIII. v.* 5. *seq.* Resp. „ Non prohibet judicia exerceri in adulteros; „ nam ipse ex fœmina quærebat, *numquis eam* „ *condemnasset*: sed tanquam virtutum do- „ ctor, occasione hac data, Scribis vitia, „ & impuritatem animi exprobrat, quod „ fœminam ream facerent, cum ipsi crimina „ illa committerent. Unde Servator conclu- „ debat, illos accusando adulteram, hoc ipso „ se quoque reos pronunciare.

Quoties de scripti sensu quæritur] Auctor
1 resolvit dubia, quæ ex Patribus contra bellorum licentiam peti solent. Ad ea enim respondet 1. non esse sententias totius ecclesiæ, sed privatas, nec sibi constantes. 2. Evitatam fuisse militiam sub prima ecclesia, ne cultus divinus impediatur, vel ne Christianus contra Christianos militare teneatur. 3. Patres ea, quæ perfectissima sunt spectasse. &c. At vera responsio 4. hæc est: Functionum alias aliis esse perfectiores, licet omnes sint justæ. Illa enim functio, quæ animos format, dignior omnino illa est, quæ corpus: illa quæ æterna respicit, perfectior est ea quæ caduca respicit. Functio, quæ patriam tuetur, præclarior est illa, quæ res privatas curat. Patres igitur ecclesiæ, secuti doctrinam sui magistri, commendabant statum perfectiorem: Indeque non condemnabant militiam, nec eam injustam asserebant; sed statum hunc Christianis minus convenientem ajebant: indeque dissuadebant, Inprimis eo tempore, ubi alii erant, qui rempublicam tueri poterant. Pari ratione abstinendum a judiciis suadebant, quia judices in ipsos sæpe Christianos sævire jubebantur, *vid. inf.* §. 10. *n.* 4. Denique tunc temporis omnem curam in propagatione Evangelii positam Patres voluerunt; adeoque non rejiciunt reliquas functiones, quæ ipsæ in suo gradu necessariæ, justæ, ac perfectæ sunt: inprimis hodie, ubi propagatione opus non est, & ubi ipsi Christiani imperium tenent, cujus præcipue jura sunt bellum, & judicium, adeoque ubi summa virtus est tueri & animas, & corpora omnium.

Additio.

„ Ego præcipuam causam, cur Patres „ Christianis prohibuerint militiam, & judi- „ cia, fuisse puto, quod utroque casu Sacra- „ menti vinculo se obstringere debuerint Im- „ peratoribus. At Sacramenta illa per deastros, vel per genium Principis fiebant: „ quod cum idololatriam involveret, merito „ Christianis interdictum fuit, non tanquam „ res minus perfecta, sed tanquam res juri „ naturæ contraria. *Vid. inf. L.* 2. *c.* 13. „ §. 11. *Conf. omnino Osiander in obs. ad h. l.* „ ubi exemplum Basilidis jurare nolentis re- „ fert ex *Eusebio Lib.* 6. item Polycarpi, „ qui ideo juramentum per genium Principis „ detrectavit, *quia illi voci inerat falsi nu-* „ *minis sensus. Grot. ad Matth.* Atque hanc „ rationem Tertullianus disertis verbis alle- „ gat in libro de Idololatria, cujus verba re- „ fert Auctor *infra n.* 3.

„ Hoc autem intelligendum est 1. de iis „ Christianis, qui militiam, vel magistra- „ tum appetebant: non de iis, qui jam actu „ militabant, vel magistratum gerebant; in „ illis enim ratio Sacramenti præstandi cessabat. Unde videmus plures tum milites, „ tum magistratus mansisse, qui Christianis- „ mum amplexi sunt, *vid. supra* §. 7. *n.* 5. „ 9. & 10. atque ita optime distinguit Ter- „ tullianus *apud Auctorem b. n.* 1. Sed & 2. „ videmus, plures quoque Christianos mili- „ tiam secutos esse mutata juramenti formu- „ la, uti constat ex *Vegetio de re mil. L.* 2. „ *c.* 5. *vid. d. c.* 18. §. 11. Certissimo indicio, „ militiam per se non esse malam, sed im- „ probari saltem ob formulam Sacramenti. „ Idem quoque de magistratu dicendum.

Magnam vim habere solet, tum usus sequens, tum prudentum auctoritas] „ Plenius „ hoc Auctor explicavit in *proleg.* §. 49. & §. 51.

Neque enim probabile est] " Magna est „ auctoritas eorum, qui suis quique tempo- „ ribus pietatis, & doctrinæ fama inter Chri- „ stia-

" stianos floruerunt, neque gravis cujusdam " erroris notati sunt: Nam & hi quæ dicunt " magna asseveratione, & quasi comperta, " momentum non exiguum habere debent " ad interpretanda quæ obscura videntur in " sacris litteris: eoque majus, quo & plurium apparet consensus, & propius accedit ad primæ puritatis tempora, cum " nec dominatus adhuc, nec coitio ulla primitivam veritatem adulterare potuit: quæ " sunt verba Grotii in *prol.* §. 1.

Dicta quædam veterum Christianorum] " Justinus de Christianis ait, *non pugnamus in hostes*, *vid. Grot. in not. ad* §. 8. *n.* 1. " unde ex concilii Meldensis sententia arma " sumere, & intercedere inter milites, nefas " erat clerico: & illi qui in bello cadebant, " sepultura privabantur, vid. *Caus.* 23 *q.* 5. " & 8. *per tot.* Ambrosius ait, *Non pila quærunt ferrea, non arma Christi milites*, " *vid. Tesm. b. lit. g.* Athenagoras inquit, " Christianos adversus sua rapientes judicio " non contendere, *apud Grot. h. n.* 4. ubi " & alia exempla.

2 *Privatam quorundam sententiam non publicam Ecclesiarum*] " Imo hæc publica ecclesiarum sententia erat, pro illo rerum " statu & a bello, & a judiciis abstinendum " esse.

Et docere quiddam magnificentius] Imo omnes primæ ecclesiæ doctores perfectionem eodem gradu inculcabant, atque in eo eorum consistebat officium.

Origines] " Multa hic singularia docuit, " eumque Chiliasmi auctorem esse, constat: " Præterea ex malo intellectu verborum " Christi, *sunt quidam eunuchi, qui se ipsos castraverunt propter regnum cœlorum*, virilia sibi violenter sustulit. *Euseb.* 6. *c.* 2 & 8. *Niceph.* 8. 5. Varia fata scriptoris hujus vide apud *Socratem hist. eccl.* 6. *c.* 7. 9. 11. 12. *Voet disp. theol. P. I. pag.* 452. *Vincentium Lyrinens. in commonitor c.* 23. & 24 *vid. Zigl.* & *Tesm. h.*

Tertullianus] " Hic cum Christianæ doctrinæ professionem in nimia morum severitate, atque austeritate unice collocaret, " eo tandem inclinavit, ut ex asperioris vitæ cultu judicium de dogmatibus ipsis ferret, & ex eo fidei sinceritatem metiretur. " *Baron. ad ann. c.* 1 *n* 10. Hinc Zieglerus ex Hieronymo refert, contigisse ut adversus ecclesiam texeret volumina, de pudicitia, de persecutione, de injuriis, de " Monogamia &c.: unde Montanistarum hæreseos suspectus fuit. *Zigl. d. l.*

Ut bella justa, & ordinata inter homines gerantur, si quando id jubeat necessitas] " Apparet igitur, eum non improbare bella, sed " vel absolum saltem, vel saltem in Christianis sub Imperatoribus gentilibus militantibus: idque merito, ob allegatam ante rationem.

Quæ militiæ adversatur] " Nec sine ratione: quia scil. sacramento gentilibus se " obstringebant, quod idololatriæ species erat. At quia ratio illius sacramenti præstandi cessabat in iis, qui militabant ante " baptismum, merito hos ab illa prohibitione excipit.

Qui post Baptismum nomen dant militiæ] " Illi enim non amplius jurant per genium " Principis, sed potius illud, quod per genium Principis præstitere, ejurant.

Quod sane minime facturi fuerant] " *vid. supra* §. 7, *n.* 5. 9. & 10.

Non magis, quam aruspices, magi, & alii vetitarum artium professores] " Augustinus, qui " in allegato opere *c.* 20. statuit, *publicas meretrices ad baptismum, nisi illa turpitudine liberatas, nullam admittere ecclesiam*, " rationem hanc præmisit: *iste curationis ordo est, ut baptizandi credant, & a mortuis operibus agant pœnitentiam, omniumque se omnino præteritorum remissionem accepturos esse non dubitent: nec ut peccare liceat, sed ut peccasse non noceat, ut sit facti remissio, non permissio faciendi. Vid. Zigl. h.*

Quæ vix ferebant militiam exerceri] " Causas has in sequentibus allegat: 1. Si ritus suos observare non possent: unde Judæi apud Josephum missionem petierunt. " 2. Si contra Christianos pugnare juberentur. 3. Si sacramentum ab ipsis exigeretur per deastros. 3

Immunitatem postulasse] " Atque etiam decreto publico obtinuisse. Jos. Ant. L. XIV. " c. 10. §. 13. (*Edit Haverc.*)

Ritus legis suæ observare possent] " Inprimis quod victum patrio more quærere " non possent. ibid. §. 12.

Et quia sabbatis ferre arma, & magna itinera cogerentur] " Judæi verba legis captare solebant, ratione ejus neglecta: huc " pertinet opinio Judæorum, quod nefas putarent, diebus sacris arma arripere. At Maccabæorum tempore alia opinio invaluit,

" *vid.*

„ *vid. Cunaus de rep. hebr. L. 2. c.* 22.

Docet idem Josephus] " Ibid. §. 13. „ Sententia ibi hæc refertur : *Judæos cives* „ *Romanos templa judaica habentes, & facientes, Ephesi, pro tribunali, religionis ergo esse immunes a militia, pronunciavi* 12. „ *Cal. Oct.*

Alibi narrat, cum Judæi Roma excedere jussi essent &c.] " De qua ejectione *vide* „ *Tacit. : 2. ann.* 85. *& Suet. in Tiber.* 36. „ occasionem refert *Joseph. antiq. L.* 18. *c.* „ 3. §. 5. quia scil. Judæi e patria ob crimina ejecti, Fulviæ mulieri nobili persuaserunt, ut legem Judaicam amplecteretur, „ & purpuram, ac aurum ecclesiæ donaret ; „ querelas ideo movebat Fulviæ maritus „ Claudio amicissimus, qui jussit universos „ Judæos ex urbe pelli.

Quod adversus populares suos pugnandum haberent] Ambrosii dictum est. *Julianus* „ *Apostata habebat Christianos milites, quibus cum diceret, producite aciem pro defensione reipublicæ, obediebant illi ; cum autem diceret, producite arma in Christianos,* „ *tunc agnoscebant Imperatorem cœli ; Test.* „ *b.*

Tunc scil. cum populares ob patriæ legis observationem periclitabantur] Pugnare contra „ populares, i. e. socios ejusdem religionis „ maxime improbatur : at recte hoc Auctor „ restringit ad casum, ubi injuria arma in eos „ inferebantur. Secus igitur si populares illi „ hostes sunt, & injuriam inferunt, vel si „ rebelles sunt. &c.

Perstantes in patriis institutis] " Josephus „ contra Appionem leges Mosaicas commendaturus, ait : *Lex autem apud nos servatur usque ad mortem. Nullus vero Judæorum, neque si procul abeat extra provinciam, regem quamvis acerbum sic metuit, ut* „ *ultra ullum legis videatur timere præceptum.* „ *L.* 2. §. 38. (*Edit. Haverc.*)

His periculis similia sunt] " Ne scil. in „ idololatriæ crimen incidant ; per idola enim „ jurantes rem illam sibi sacram asserebant ; „ sane cultus species est, per alicujus nomen jurare. *Vid. l.* 2. *c.* 13. §. 11. Formulam militaris juramenti exhibet *Gellius* „ *Noct. Att.* 16. *c.* 4. per deastros autem id „ præstitum fuisse, patet ex *Donato ad Sueton. in Galba c.* 15. Hinc Christiani nec „ per genium principis jurare licitum esse, existimabant. Vid. infra *L.* 2. *c.* 13. §. 11. „ Postea tamen milites per salutem Principis „ jurasse, legimus apud *Veget. L.* 2. *c.* 5. *de* „ *re mil.*

Ut sæpe consilia divina pro præceptis amplecterentur] " Sæpius jam monuit Auctor, 4 „ hæc duo confundi. Vid. *prol.* §. 50. *L.* 1. „ *c.* 1. §. 9. *l.* 2. *c.* 2. §. 6. *n.* 5. At sæpius „ quoque notavimus, præcepta Servatoris nihil aliud esse, quam præcepta moralia, quæ „ absque metu pœnæ temporalis negligi possunt. Hoc sensu omnia Servatoris dogmata sunt consilia, quia scil. non inferunt „ necessitatem juris, nec pœnæ temporariæ „ in transgressores statuuntur.

Consilii forte est, & vitæ sublimioris, at non præceptum] " Si *præceptum* sumitur pro lege, „ quæ homines inter se obligat, negamus „ dogmata Christi esse *præcepta* : si sumitur „ pro præcepto morali, pro regula perfectionum, consilia æque ad præcepta pertinent. „ Cum vero varii sint perfectionum gradus, „ ea, quæ consilii sunt, & vitæ sublimioris, „ sua non sunt caritura mercede : *proleg.* §. 50.

Quod plurimi veterum omne juramentum improbant] " Quos prolixe refutabimus ad „ *L.* 2. *c.* 13. §. 2. ubi simul demonstrabimus, „ perfectius omnino esse non jurare, si causa „ levis sit ; de qua sola Servator loquitur.

Paulus] " *d. c.* 13. §. 21. *n.* 1.

Præturam recuso] " Quia sacramento se „ se obstringere debuisset, & quidem per deastros.

Tertullianum] " In *apol. adv. gentes cap.* „ 46. at alia conditio est, si quos militia præventos fides posterior invenit. *Idem de cor. milit.*

Nec ædilitatem affectat] " Rationem specialem affert *Gronovius in not. b* quia ludos dare solebant ; ludi autem instituebantur in honorem Deorum. Etenim ædilium „ officium præcipue in eo consistebat, ut ludos sacros instituerent, & procurarent, idque sumtibus propriis, ad evitandam avaritiæ notam. Sed & præterea ædes sacras „ curabant, & de earum ornamentis solliciti „ erant. *Brisson. antiq. Rom. L.* 7. *c.* 14. „ Egregie ædilium officium explicat *Cicero in* „ 7. *ad Verrem. Nunc sum designatus ædilis ;* „ *habeo rationem quid a populo Romano acceperim, mihi ludos sanctissimos maxima* „ *cum cura & cærimonia Cereri, Libero, Liberaque faciundos : mihi Floram matrem populo, plebique, Romano ludorum celebritate* „ *placandam : mihi ludos antiquissimos, qui* „ *primi Romani sunt nominati, maxima cum*

„ *dignitate, ac religione Jovi, Junoni, Mi-* „ *nervaque esse faciundos: Mihi sacrarum* „ *ædium procurationem &c. esse commissam.* „ Vid. *Briss. ant. rom. l. 7. c. 24. & 25.*

Sed ita ut simul navigaturum neget]" Scil. „ lucri, aut bellandi causa (secus si navigatio „ sit necessaria) nam id quoque etsi injustum „ non sit, perfectioni excellentiori repugnat; „ verba ejus *in lib. de just. c. 17.* hæc sunt: „ *Cur naviget justus, aut quid petat ex aliena* „ *terra, cui sufficit sua? cur autem bellige-* „ *ret, ac se alienis furoribus misceat, in cu-* „ *jus animo pax perpetua cum hominibus ver-* „ *setur? scilicet peregrinis mercibus, aut hu-* „ *mano sanguine delectabitur, qui non lucrum* „ *sciat appetere, cui sufficit victus, & non* „ *modo ipse cædem facere, sed interesse facien-* „ *tibus, ac spectare ducat nefas. Gron. &* „ *Tesm. b.*

A secundis nuptiis quam multi veterum de- „ *hortantur*]" Tertullianus digamos pec- „ catores vocavit, Athenagoras adulteros, „ Clemens Alexandrinus fornicatores: sed & „ legibus pœnas in secundas nuptias statu- „ tas fuisse, legimus *Nov. 22. c. 20. & 24.* „ *Nov. 2. pr. & in f. Nov. 6. L. 3. L. 5.* „ *C. de sec. nupt. Dist. 15. 22. Dist. 16. 3.* „ *Conf. Socrat. hist. eccl. 5. c. 21. Augustin.* „ *ep. 125.* Osiander *in obs. b. l.* probat, non „ esse laudabile consilium ab illis dehortari, „ tum 1. quia Paulus *Rom. VII.* diserte do- „ cet, cessare omne vinculum interveniente „ morte. Tum 2. quia si ustio urgeat, peri- „ culosum est abstinere a secundis nuptiis, & „ contaminare corpus, peccare, & remedium „ in scriptura præscriptum non amplecti, quo „ cavetur peccatum; Tum 3. quia lege po- „ tius exigitur secundarum nuptiarum ample- „ xus: qui enim dixit, fatius est nubere, quam „ uri, *1. Cor. VII.* ille præcipit in casu u- „ stionis conjugium. Addo 4. leges Impera- „ torum Christianorum non simpliciter im- „ probasse secundas nuptias, sed prospexisse „ saltem, & merito, liberis prioris matrimo- „ nii, quia degenerare plerumque affectus pa- „ ternus, & maternus solet contractis secun- „ dis nuptiis. Unde omnes pœnæ secundarum „ nuptiarum cessant, ubi liberi ex priori ma- „ trimonio non supersunt. *Nov. 22. c. 26.* „ *Vide omnino jus meum controv. part. 2.* „ *lib. 3. tit. 2. q. 10.*

Ita nullius legis necessitate a nobis exigun- „ *tur*]" Unde sequitur, Patrum effata im- „ probare militiam non legis necessitate, sed „ quia perfectius est a bello abstinere, injurias „ pati. &c.

Ad §. X.

1 Non *desunt nobis scriptores*] Auctor ex ipsis Patribus probat, capitalia supplicia, & bella a Christianis licite posse usurpari: quin ipsius ecclesiæ testimonio, utpote quæ nunquam milites a baptismo rejecit, imo Martyrii honore eos donavit.

Et quæ inde pendent bella] „ Probato enim „ pœnas capitales recte exerceri, simul pro- „ batur bellum aliquod licite geri, quia pœ- „ næ hic poscuntur a pluribus, qui rei fieri „ non possunt, nisi acie vincantur. *Vid. Grot.* „ *supra* §. 7. *n.* 13.

Sentiant a Christianis licite posse usurpari] „ Adde Augustin. *in Lib. 1. cont. faust.* „ *L. 22. c. 74. & in ep. 5. 54. & 201.* „ Chrysostomum *in Serm. ad patr. fidel.* „ *apud Grot. supra* §. 7. Justinum *apol. II.* „ *apud Grot. in not. ad d.* §. 7. Cypria- „ *num in c. 23. qu. 5. c. 45.* Hieronymum, „ & Haymonem apud *Tesm. ad d.* §. 7. *lit. d.*

Vivam subditis legem] „ Omnis lex ita vo- „ catur, *L. 8. ff. Just. & jur.* & Cicero „ ait, magistratum legem esse loquentem, „ legem autem mutum magistratum 3. *de leg.* „ 1. *add. Xenoph. Inst. Cyr. I. p. 219. apud* „ *Tesm. b.*

Et præmio affecturum bonos, pœnis malos] „ In eo enim totum officium magistratus „ consistit.

Et alibi &c. enim, ait, intectis esse pedibus] „ Ad imitationem Apostolorum, qui calceati „ non esse debebant. *Matth. X.* 10.

In constitutionibus, quæ Clementis Romani nomen præferunt] „ De earum enim fide „ ipsi pontificii dubitant, uti ex Bellarmino, „ Halloin, *de Ignat. ep. 28. & seq.* & Peta- „ vio probat *Zigl. b.* ubi addit, Usserium Ar- „ chiepiscopum Armacanum plurimorum „ errorum eas convincere.

Quæ maximi debet esse ponderis] „ Est 2 „ enim hoc vere Christianæ ecclesiæ officium, „ ea quæ sibi a Deo tradita sunt tradere, & „ eo quo tradita sunt modo. *vid. prol.* §. 51.

Nunquam a Baptismo rejectos] „ Quo ar- „ gumento usus est Auctor *supra* §. 7. *n.* 5. „ & 9. in militibus a Johanne Baptista, & „ in centurione a Petro baptizatis.

Si his pareat, admittitor] „ Militia ergo „ non improbatur in Christiano.

Christianorum militum precationibus]. „ *Claud. de Consul. Honor.* 340. *Joh. Zonaras* „ *in*

,, *in vita M. Aurelii*, *Niceph. L.* 4. *c.* 12.
,, *Euseb. L.* 5. *c.* 5. *Vid. Tesm. b.*

3 *Eundem cum cæteris martyribus honorem ab Ecclesia acceperunt*] ,, Martyrii autem gloriam ex re illicita consequi non potuissent.

Tres Pauli comites] ,, Milites (qui dolo ,, Cæsaris inducti sacrificarunt idolis) pœnitentes, seque ad mortem offerentes, occidere noluit Julianus, *ne honorem Martyrii* ,, *adipiscerentur. Sozom. L.* 8. *c.* 17.

Etiam priusquam Imperatores Christiani essent] ,, Nam sub Christianis Imperatoribus ,, id dubium non erat, quia licita tunc fuit ,, militia; cessabat enim ibi sacramenti ,, ratio.

4 *Cum plerumque de ipsis Christianis esset judicandum*] *Vid.* §. *præc. n.* 3. Verior est ratio, quod tunc temporis Christiani maxime vacaverint sacris, inprimis cum gentiles secularibus præessent, eaque curarent: indeque cura ea Christianis necessaria non esset. Hodie ergo, ubi secularia quoque a Christianis curanda sunt, ratio illa cessat.

Leges Romanæ duriores erant, quam lenitas Christiana patiatur] ,, Imo mitissimas leges ,, Romanorum fuisse, testatur *Livius l.* 1. *c.* 2. ,, ibi: *gloriari licet, nulli gentium mitiores* ,, *placuisse pœnas*, & fatentur JCti Christiani. ,, *vid. Laut. comp. pag.* 1.

Silaniani Senatusconsulti] ,, Imo SCtum ,, illud, quo statuitur, ut si quis domi suæ ,, occisus esset, de servis, quotquot sub eodem tecto essent, quæstio haberetur, omnesque supplicio afficerentur, iniquum ,, non esse, probat *Zigl. in not. b.*, quia in ,, magna illa copia servorum ad omne facinus ,, promptorum, nulla domus tuta esse potuisset, nisi periculo capitis sui custodiam ,, domino, tam a domesticis, quam ab extraneis servis præstare coacti fuissent, ut loquitur JCtus in *l.* 1. §. 28. *ff. ad SCtum Silan.* ,, inprimis cum restrictum maxime sit illud ,, SCtum, & loquatur saltem de dominis vi, ,, non clam occisis, *l.* 1. §. 17. & *seq. ad* ,, *SCtum Silan.*, & de servis, qui sub eodem ,, tecto, i. e. in eadem diæta fuerunt, ita ut ,, audire vociferantem potuerint, *d. l.* 1. ,, §. 26. *seq.* secus ergo, si vel servi proclamassent, vel ipsi vulnerati fuerint. *d. l.* ,, 1. §. 29. *seq.*

,, Equidem porro durum admodum in legibus Romanis videtur, quod servus non ,, nisi per tormenta testimonium dicere queat, ,, *tot. Tit. ff.* & *C. de quæst.* Verum nec id ,, in genere obtinuit, sed saltem in certis ,, causis, & personis, *per text. expr. in l.* ,, 8. *ff. quæst.* Nimirum 1. ubi capitale, & ,, atrocius crimen in ædibus, in quibus servi ,, habitabant, commissum est, nec veritas ,, aliter explorari, & investigari potuit, *d.* ,, *l.* 8. Uti in causis adulterii, tributorum, ,, incestus &c. *l.* 1. §. 18. *l.* 4. *l.* 5. *l.* 6. ,, *l.* 17. *ff. l.* 1. *C. de quæst.* 2. In causis pecuniariis, ubi de ipso facto servi quærebatur, quod plerumque in servis hæreditariis ,, occurrebat, si nimirum ipse servus deposi- ,, ti, vel commodati &c. nomine aliis aliquid ,, præstitit. *l.* 15. *C. quæst.*, vel si ipse res gerendas ex hæreditate detinebat, *l. fin. C.* ,, *de quæst.*, vel de falso instrumento quærebatur. *l.* 10. *C. de quæst.* modo is, qui ,, servum quæstioni subjici desiderat, juret de ,, calumnia. *l. f. C. quæst. l.* 1. *C. juram.* ,, *propt. calumn.* 3. Si de ipsius servi dominio quærebatur, *l.* 58. §. 2. *ædil. Edict.*, ,, vel judex de fide generis instrui voluit, ,, *l.* 18. §. 4. *ff. de quæst.*

,, Cum enim his omnibus casibus de præjudicio tertii quæratur, nec veritas aliter ,, haberi possit, servo, cujus vilissima est ,, conditio, non creditur, nec fides ei habetur, nisi per tormenta de rei veritate ,, testetur, *Conf. l.* 11. *C. de admi.* Sane cum ,, jus vitæ, & necis dominis in servos competat, mirum non est, tam faciles fuisse ,, Romanos servis quæstioni subjiciendis.

,, Præterea inter leges duriores refert Tesmarus eam, quæ stuprare virginem jubet, ,, priusquam supplicio afficiatur, eumque ,, in finem allegat *Tac. ann.* 5. *c.* 9 At lex ,, talis universalis numquam lata fuit, sed ,, inter crimina Tiberii allegato loco recensetur, quod in liberos quoque Sejani sævire jusserit: quia enim inauditum habebatur, virginem triomvirali supplicio, i. e. ,, laqueo affici, prius a carnifice vitiari voluit, ,, & jussit, Sejani filiam. Idque ideo factum ,, esse, interpretes notant, ut compressa, devirginataque mulier videretur, cum alias ,, impubes ultimo supplicio affici non potuisset. *Lips. in not. ad d. c.* 9., ubi id exemplo pueri ex *Dione l.* 47. probat, qui ut ,, proscribi posset, togam virilem sumere ,, jussus est.

Non ideo desierunt capitalia supplicia] ,, Nec bella, utpote quæ plurima gessit ,, Constantinus.

De parricidis culeo insuendis] ,, Antiquioribus temporibus pœna in parricidas statuta ,, non fuit, quia putabant veteres, neminem

,, mortalium

,, mortalium tale facinus perpetraturum. *Cicero pro Rosc. Am.* 25. *Quintil. decl.* 321. ,, Pœnam autem culei jam ante Constantinum ,, notam fuisse, patet ex *Cic. dict. orat n.* 26. ,, Pœna in eo consistit, quod reus virgis cæsus, sacco coriaceo, cum gallo, cane, ,, vipera, & simia in mare abjiciendus sit, ,, §. 6. *Inst. publ. jud. l.* 9. *ff. L. Pomp. de parric.* ,, quæ pœna hodieque observatur, nisi quod ,, animalia amoveantur. *Laut. Comp. Tit. de* ,, *parric. Conf. Juvenal.* 8. 214. & 13. 155.

Plurimos habuit Christianos] ,, Plerosque ,, gentilium Principes milite Christiano usos ,, esse, tradit *Euseb. l.* 5. *c.* 5. *L.* 8. *c.* 4. ,, *Sozom. L.* 5. *c.* 17. *vid. Tesm. h.*

Et Labaro] ,, Vexilli species fuit, teste ,, Prudentio *apud Gronov. h.* Et Fortunat. ,, *Hymn.* 3. *de cruce.*

Vexilla regis prodeunt,
Fulget Crucis mysterium.

,, Idque aliis auctoritatibus probat B. Parens *in Jur. publ. c.* 13 §. 9., ubi de hoc ,, labaro ita pergit: *Nomen Labari apud Vegetium, & Modestinum non exstat, qui* ,, *tamen Constantino M. recentiores sunt, ut* ,, *adeo Græcis tantum usurpatum videatur.* ,, *Nazianzenus id a* L A B O R E *deducit;* ,, *Baronius græco-latinum facit, quasi laboris* ,, ὅρος, *i. e. finis. Gothofredus, aliique eo referunt tit. C. de præpos. labor., ubi tamen* ,, *labores nihil aliud sunt, quam fabricæ,* ,, *seu opificia bellica, l.* 1. *l.* 3. *C. de princ.* ,, *ag. in reb. l.* 1. *C. præpos. ag. Barbaram* ,, *vocem esse, vel incerta ejus elocutio probat; nam Sozom. d. l.* 1. *c.* 4. λάβωρον ,, *vocavit. Prudent. d. l. labarum, ille producta, hic correpta media; si conjicere licet, nata vox videtur a signo, vel clamore* ,, *militari: ubi enim laborari clamatur, eo* ,, *signo inferri solent. Ita & Sozom. d. c.* 4. ,, *ait: Semper hoc signum ante ordines suos* ,, *præmittebat (Constantinus M.) &* καμνέ-σεις φαλάγξιν, *laborantibus legionibus,* ,, *præsto in præliis esse voluit: & referunt,* ,, *quacunque parte acclamatum esset laborare* ,, *aciem, ea illatum fuisse hoc signum: Ex* ,, *incondito itaque hoc clamore militari nata* ,, *forte vox labarum.* Hucusque B. Parens.

,, Ante inferius ævum nunquam apud antiquos scriptores Labari mentio fit, teste ,, Beyerlink *in theatro vitæ humanæ voc. Labarum;* Nam Tertulliani tempore nondum ,, cognitam fuisse illam vocem, vel exinde ,, apparet, quia in ejus Apologia *c.* 16. non ,, Labari, sed vexilli, & Cantabri nomina ,, leguntur. Atque eam sententiam probat ,, *Baron. in annal. tom* 1. *ad an.* 312. *c.* 5. ,, Cæterum de hoc labaro vide *Nic. Tullerum* ,, *L.* 2. *Misc. c.* 1. *Gregor. Nazianz. orat.* ,, 3. *in Julian. c.* 60. *Cujac. L. XI. obs.* ,, *c.* 28. *Euseb. L.* 1. *vit. Const. M. c.* 25.

Et per majestatem] ,, Sunt qui putant, ,, priora verba, quæ per Deum sunt prolata, ,, habere vim jurisjurandi, posteriora vero ,, habere saltem vim simplicis affirmationis, ,, *vid. Tesm. h.* Verum ex iis, quæ infra ,, *L.* 2. *c.* 13. dicentur, apparebit, juramentum verum esse quoties adjicitur assertioni, vel promissioni res sacra, nobisque inviolabilis; quid vero post Deum magis nobis colendum est, quam Princeps, ,, qui imaginem Dei refert? Unde pœna ,, quoque perjurii contra pejerantem per ,, Principem obtinet. *l.* 2. *C. de jurejur.*

Qui aut Constantinum ab omnibus omnino 5
,, *capitalibus suppliciis, & bello*] ,, Firmissime igitur concluditur ex hoc argumento, ,, bella, & capitalia supplicia Evangelio ,, non esse contraria, quia Episcopi tunc ,, temporis viventes id monituri fuissent.

Et minime dissimulantes eorum &c.] ,, Constantini enim tempore omnes fere patres ,, Concilii Nicæni vixere. *vid. Thomas Inst.* ,, *jur. div. l.* 3. *c.* 3. §. 64.

Qualis & Theodosii tempore fuit Ambrosius] ,, Quam acriter, & publice increpaverit Ambrosius magnum illum Theodosium, ,, repellendo eum a liminibus ecclesiæ, videre est apud Theodoricum *Hist. eccl.* 5. ,, *c.* 17. & 20. *Sozom.* 725.

Qui Sermone VII. ita ait] ,, Plura ex Patribus loca huc collimantia relata sunt *in c.* ,, 23. *q.* 1. *c.* 4. *q.* 3. *c.* 5. & *passim.*

Interpositis precibus suis avertisse pœnas, 6
præsertim capitales] ,, Augustinus *epistola* 53. ,, hanc quæstionem tractat, an fas sit episcopis pro reis intercedere: eamque affirmat, modo justitia salva maneat. *Vid.* ,, *Tesm. h.*

Ut qui ad Ecclesiam confugissent] ,, Idem ,, privilegium templis gentilium tributum ,, fuit. De templo Ephesino id testantur *Strabo l.* 14. *Cic. in Verr.* 3. . De Minervæ ,, templo *Thucid. I.* De Neptuni templo ,, *Plutarch. in Pompeio.*, De Gallorum antiquorum templis, *Aymon. Monachus de* ,, *gest. Franc. l.* 2. *c.* 4. *l.* 3. *c.* 21. *Add. Corn.* ,, *nep. in Themist. c.* 8. & *Agesil.* 4. *Curt.* ,, *l.* 4.

„ *l.* 4. *c.* 4. *Arrian.* 2. *n.* 148. *Appian bell. Mithb. n.* 175. & 185. &c. *Vid. Christian. vol.* 1. *D.* 55. *V.* 2. *D.* 47. *Tesm. b.*, & quæ de asylis tractantur *infra l.* 2 *c.* 21. §. 5.

Ut circa Pascha] „ Sed excipiuntur disertis verbis illi, qui criminis rei sunt, quod remitti non potest: uti sacrilegii, stupri, incestus, raptus, maleficii, homicidii, parricidii &c. *d. l.* 3. *de episcopali audientia.* Unde recte Tesm. *in not b.* improbat consuetudinem Judæorum, qui sceleratissimos quosque hoc die claustris eximebant. *Matth.* 17. *v.* 15. *Job.* 18 39. Sane aram non profuisse criminum reis in veteri testamento, probabimus *infra L.* 2. *c.* 21. §. 5.

Signa hac esse Christianæ bonitatis] „ Perfectionis enim species insignis est misereri miserorum; modo crimen non inde inferatur.

Non omnia judicia capitalia damnantis animi], Nec enim ideo hæc privilegia sibi arrogant ecclesiæ, quod capitalia judicia improbent; sed quod ecclesiam jurisdictioni seculari exemtam putent, ex qua avocari nemo, nec criminis reus possit.

Exceptionibus quibusdam temperabantur] „ Hinc Petrus de Ferrariis in praxi *Tit.* 52. *n.* 47. ait, jura ista Canonica facta esse sine ratione, & ad beneplacitum, imo & contra jus divinum; atque hac ratione id confirmat: *si enim Deus noluit tolerare ementes, & vendentes in ecclesia, sed eos ejecit; quanto magis non vult receptari in ejus ecclesia latrones, & homicidas.* Sane jus divinum illis saltem asylum præbet, qui sine dolo homicidium commisere, *vid. Seld. I. N. L.* 4. *c.* 2., & *infra L.* 2. *c.* 21. §. 5.

7 *Objiciunt* &c. *Canonem Synodi Nicaensis*] Ubi punitur ille, qui se immiscet secularibus negotiis, & bello. Resp. 1. agitur ibi de illis, qui sacris initiati redeunt ad statum secularem. 2. Agitur ibi de relapsis ad gentilismum. *vid. n.* 8.

Ita ut aliqui & pecuniam darent, & beneficiis militiam repeterent] „ Deficiebant nimirum a Constantino Christiani facti, revertebantur ad Licinium gentilem; quod sine apostasia fieri non potuit, & ideo improbatur merito suo. *vid n seq.*

Hi decem annis jaceant, post triennii auditionis tempus] „ Quatuor fuere gradus pœnitentiæ in veteri ecclesia, *Casaub. in Baron. exerc.* 16. *n.* 43. *Salmas. in epist. simpl. verin. nom. p.* 113. *Vid. Gron.* & *Tesm. in not. b.* Concilium hic respicit ad secundum, & tertium gradum, qui sunt *audientium*, & *submittentium.*

Hi tempus definitum omnino impleant] „ Quia veram pœnitentiam nondum egere.

Mentio temporum Licinii] „ Licinius fuit Imperator orientis, uti Constantinus occidentis: hic illi sororem Constantiam in matrimonium dedit, & pax fuit per quinquennium; eum vero Licinius contra pacta, & edicta in Christianos sæviret, causam Christianorum bello defendit Constantinus, Liciniumque vicit, qui tandem Thessaloniæ interfectus est. 8

Reditus ad militiam sub Licinio non patebat, nisi per fidei christianæ abnegationem] „ Adeoque non nisi per novum sacramentum, & per sacrificia idolis facienda; quæ vera apostasia est.

Prior ille actus] „ Quo cingulum militis deposuerunt.

Gravius etiam puniuntur] „ Imo pœna non statuitur, sed disciplina ecclesiæ graviorem pœnitentiam imponit.

De omni militia interpretari] „ Quasi is, qui semel cingulum militiæ sub Constantino deposuit, militiam apud eundem repetere non possit.

An ad militiam redire] „ Certissimo indicio, reditum ad militiam salva fide nihil illiciti continere.

Leonis Epistolam] „ Est hic Leo I. Magnus dictus, qui ab anno Chr. 440. sedit annos 21. vir doctus, cujus varia scripta hodie leguntur. *Guthberlet. chronol. p. m.* 175. 9

Contrarium esse ecclesiasticis regulis, post pœnitentiæ actionem redire ad militiam secularem] „ Loquitur Leo de perfectionis majoris gradu, quia negari nequit, bellum sine omni injuria geri non posse.

Canones Apostolici vulgo appellantur] „ Qui falsi sunt, ac spurii, etsi multa utilia ibi inveniantur, *vid. dist.* 16. *c.* 1. Zieglerus notat hic, communem esse sententiam, canones illos collectos fuisse post concilium Antiochenum, quia illius canones illis sæpe interferuntur. *Whittak. Coutr.* 1. *q.* 9. 16. *c.* 12. *Parker de polit. eccl. l.* 2. *c.* 13. Conf. infra *l.* 2. *c.* 5. §. 14. *n.* *2. & 4. & *proleg.* §. 31.

Ne quis Episcopus &c. *militiæ vacet*] „ Loquitur igitur de clerico milite, quod merito improbatur: Nam officium eorum consistit in docendo, instruendo, propagando

„ganda fide, quod cum militia, ejusque „ cura vix subsistere potest.

Qui cleri honorem non sperarent] „ Quia „ ibi tota ratio cessabat; neque enim docendi „ officium ipsis injunctum est.

10 *Aut magistratus attigissent, aut munera bellica*] „ Neutrum enim absque vi exerce„ tur, a qua abhorret ecclesia.

Seculares curas administret] „ Quod in„ primis in præsenti rerum statu cavere opor„ tet. Thuanus lib. XXIII. ait: *Regni legi„ bus prudenter a majoribus prospectum est, „ ne sacris addicti, & Pontifici obnoxii, „ summam rerum in Gallia teneant. Ea de „ causa olim Joanni Dormanio Bellovacorum „ Episcopo, ac Franciæ Cancellario, adempta „ sigilla a Johanne, quod in Cardinalium „ collegium adoptatus duobus dominis servire „ non posset. Ob eandem causam Joannem „ Balvam, & Thomam Volsæum Cardina„ les a Lud. XI., & Henr. VIII. Anglo„ rum rege male multatos esse, quod per eos „ magnas calamitates regnis utriusque impor„ tatas, constaret: Venetum Senatum, qui „ merito omnis civilis prudentiæ officina vocari „ debet, id diligenter cavere, apud quem „ sacris initiati nullam reipublicæ partem at„ tingunt.*

Sub Constantino] An. Chr. 314. *Piclet. de la Religion chret. part. 2. p. m.* 448. *pr.* 11

Tunc agnoscebant Imperatorem cœli] „ Cui „ magis obtemperandum est, quam Impera„ tori terræ.

Quas sanguine innocentium cruentare, ne- fas ducimus] „ Adeoque Christiani gerebant „ bella, quæ necessariam defensionem in„ ferebant. 12

Quo facto conservemus tibi, si hanc Deo „ nostro non exhibemus] „ Unde proverbium: „ *Wer GOtt nicht treu ist, kan auch denen „ Menschen nicht treu seyn.* (*Deo infidelis, „ nec hominibus fidelis esse potest.*) Constan„ tini hæc vox fuit apud *Euseb. in vit. Const. „ L.* 1. *c.* 16. Idque Hormisdas quidam abne„ gare Christianismum jussus, regerebat regi „ apud *Theodor. Hist. Eccl. L.* 5. *c* 18.

Excusatos habentes eos], „ Imo non tantum „ excusatos habentes, sed & maxime lau„ dantes.

CAPUT III.

Belli partitio in publicum, & privatum. Summi imperii explicatio.

I. *Belli divisio in publicum, & privatum.*

II. *Non omne bellum privatum, post judicia constituta, illicitum esse jure naturali, defenditur; additis exemplis.*

III. *Ac ne jure quidem Evangelico; cum solutione objectionum.*

IV. *Belli publici divisio in solenne, & minus solenne.*

V. *An bellum sit publicum, quod geritur auctoritate magistratus summam potestatem non habentis; & quando.*

VI. *In quibus rebus consistat potestas civilis.*

VII. *Quæ potestas sit summa.*

VIII. *Refellitur sententia, quæ statuit, summam potestatem semper esse penes populum: & solvuntur argumenta.*

IX. *Refellitur sententia, quæ statuit semper mutuam subjectionem regis, & populi.*

X. *Ad veram sententiam recte intelligendam adhibentur cautiones: prima est de distinguenda vocum similitudine in re dispari:*

XI. *Secunda de distinguendo jure, & modo habendi jus.*

XII. *Ostenditur, quædam imperia summa haberi plene, id est alienabiliter:*

XIII. *Quædam non plene:*

XIV. *Quædam non summa plene, id est alienabiliter, haberi.*

XV. *Astruitur dicta distinctio ex discrimine dandi tutoris in regnis.*

XVI.

XVI. *Summam potestatem non tolli promissione etiam ejus, quod nec naturalis, nec divini sit juris.*

XVII. *Summum imperium dividi interdum per partes subjectivas, aut potentiales.*

XVIII. *Male tamen hoc colligi ex eo, quod reges acta quædam sua nisi à cœtu aliquo probentur, rata esse nolunt.*

XIX. *Alia quoque exempla quædam male huc trahi.*

XX. *Vera exempla.*

XXI. *Summam potestatem habere posse qui inæquali fœdere teneatur: cum solutione objectionum:*

XXII. *Et qui tributum pendat:*

XXIII. *Et qui feudi lege teneatur.*

XXIV. *Distinctio juris, & exercitii; cum exemplis.*

I. 1. + BElli prima, maximeque necessaria partitio hæc est, [a] quod bellum + aliud est privatum, + aliud publicum, + aliud mixtum. Publicum bellum est, + quod auctore eo geritur, [1] qui jurisdictionem habet: + privatum, quod aliter: + mixtum, quod una ex parte est publicum, ex altera privatum. Sed de privato, quod [2] antiquius, primum videamus.

a Syl. verbo bellum I. n. I.

2. Bellum aliquod privatum licite geri, quantum jus naturæ attinet, satis apparere, arbitror, + ex iis, quæ supra diximus, cum ostensum est, ut quis injuriam etiam vi à se arceat, + juri naturali non repugnare. Sed forte putet aliquis, id saltem + post constituta [3] judicia publica non licere: + quanquam enim judicia publica non à natura, sed à facto sunt humano, cum tamen multo sit honestius, & ad quietem hominum conducibilius, [4] ab eo cujus nihil intersit rem cognosci, quam homines singulos, [5] + nimium sæpe amantes sui, [6] quod jus putant id manu exsequi, + tam laudabili instituto obsequendum, ipsa dictat æquitas, & ratio naturalis. Paulus [b] JC. + *Non est singulis concedendum quod per magistratum publice possit fieri, ne occasio sit majoris tumultus faciendi. Hinc est,* inquit [a] Rex Theodoricus, [c] *quod + legum reperta est sacra reverentia, ut [7] nihil manu, nihil proprio ageretur impulsu; quid enim à bellica confusione pax tranquilla distat, si per vim litigia terminantur?* [d] + Et *vim* vocant leges, *quoties quis id, quod deberi sibi putat, non per judicem reposcit.*

b L. Non est. de R. J. 176.
c Cass. l. IV. Var. epist. 10.
d L. Exst. 13. D. quod metus.

II.

Grotii.

a *Rex Theodoricus*] Eundem vide in Edicto cap. X. & CXXIV.

Gronovii.

1 *Qui jurisdictionem*] Abutitur vocabulo, & id ita accipit generaliter, ut & imperium comprehendat. *Sen.* de clem. 1, 1. *quas nationes funditus excidi, quas transportari, quibus libertatem dari, quibus eripi,* &c. *quæ ruant urbes, quæ oriantur, mea jurisdictio est.* Cic. 2. agr. 36. *ut sub vestrum jus, jurisdictionem, potestatem, urbes, nationes, provincias, terrarum denique orbem subjugaretis.* Alioqui & jurisdictio aliquando sine potestate gladii est.

2 *Antiquius*] Quippe quod jam gestum sit ante respublicas constitutas, cap. 1. §. 2. n. 1.

3 *Judicia publica*] Ex quo personæ publicæ lectæ sunt, quibus solis datum ut jus administrarent, & rerum capitalium vindices essent. Est autem inter judicia publica insigne de vi & vi armata. §. 8. *Inst. de publ. jud.*

4 *Ab eo, cujus nihil*] Cujus ipsius res non agitur, ut possit bona fide medius, & neutrarum partium esse, nec propriæ causæ respectu corrumpatur.

5 *Nimium sæpe amantes*] *Pindarus* apud *Gregor. Nazianz.* 3. in Julian. p. 96. *τὸ οἰκεῖον πιέζει.* *Sallust.* Cat. 51. neque enim cuiquam mortalium injuriæ suæ parvæ videntur.

6 *Quod jus putant*] In qua opinione sæpius decipiuntur.

7 *Nihil manu*] Vi privata.

 GRO-

II. 1. Certe + quin restricta multum sit ea, quæ ante judicia constituta fuerat licentia, dubitari non potest. + Est tamen ubi locum nunc quoque habeat, + nimirum [8] ubi cessat judicium: + nam lex vetans sine judicio suum consequi, + intelligi commode debet, ubi copia est judicii. Cessat autem judicium [9] momentanee, aut continue. [b] + Momentanee cessat, ubi expectari judex non potest sine certo periculo, aut damno; + Continue vero, aut jure, aut facto. Jure, si quis versetur in [10] + locis non occupatis, + ut mari, solitudine, insulis vacuis, [a] + & si qua alia sunt loca, in quibus nulla est civitas: facto, + si subditi [11] judicem non audiant, + aut [12] judex aperte cognitionem rejecerit.

a Molin. Disp. 100. §. Dubium cive.

2. Quod diximus, etiam post judicia constituta naturali juri non repugnare omne bellum privatum, + etiam ex lege Judæis data intelligi potest; ubi sic per Mosen Deus loquitur, Exod. XXII, 2. *Si in effossione deprehensus fur ita percutiatur, ut moriatur, ne reus cædis esto percussor: ni jam dies illuxerit, tunc enim reus cædis erit.* Omnino enim videtur hæc lex, tam accurate distinguens, + non solum [13] impunitatem inducere, + sed jus etiam naturale explicare; + neque fundari in peculiari aliquo [14] mandato divino, + sed in communi æquitate: unde alias etiam gentes id sequutas, videmus. Notum est illud XII. Tabularum, [b] haud dubie [c] ex veteri jure Attico profectum: + *Si nox furtum faxit, si im aliquis occisit, jure cæsus esto.* + Sic insons omnium, quos novimus, populorum legibus judicatur, qui adversus aggressorem armis vitam periclitantem defenderit: qui tam manifestus consensus testimonium præbet, + nihil in eo esse, quod naturali juri adversetur.

b Macrob. Saturnal. 1, 4.

III. 1. + De jure divino voluntario perfectiore, Euangelico scilicet, + plus est difficultatis. Quin Deus, + cui plus juris est in vitam nostram, + quam nobis ipsis, + potuerit à nobis patientiam eo usque exigere, ut etiam privatim in periculum adducti, occidi deberemus potius, quam occidere, ego non dubito. + An autem voluerit nos eo usque obstringere, id est quod inquirimus. Solent pro affirmante sententia adferri duo loca, [c] quæ supra adduximus, ad quæstionem generalem: ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ· *Ego autem dico vobis:* + *Ne resistite injuriam facienti.* Matth. V, 39. & Rom.

c L. I. c. II. §. VIII. n. 3. & n. 12.

GROTII.

b *Momentanee*] *Servius* ad X. *Æneidos*: (℣. 419.) *Injecere manum Parcæ. Traxerunt debitum sibi. Et sermone usus est juris; nam manus injectio dicitur, quoties nulla judicis auctoritate rem nobis debitam vindicamus.*

c *Ex veteri jure Attico*] *Solonis* verba: (apud *Demosthen.* Orat. adversus *Timocrat.* pag. 476. *Ed. Basil.* 1572. Εἰ μέν τις μεθ' ἡμέραν ὑπὲρ πεντήκοντα δραχμὰς κλέπτοι, ἀπαγωγὴν πρὸς τοὺς ἕνδεκα εἶναι. εἰ δέ τις νυκτὸς ὅ τι, ἂν κλέπτῃ, τοῦτον ἐξεῖναι καὶ ἀποκτεῖναι. *Si quis de die quod plus quinquaginta drachmis valeat, furetur, eum jus sit ad undecim viros deduci: quod si quis noctu vel minimum quid furetur, eum liceat vel occidere.* Adde quæ II. libro infra dicentur, cap. 1. §. 12.

GRONOVII.

8 *Ubi cessat judicium*] Sic excusabant scelerata Octaviani initia adulatores aulæ: necessitudine reipubl., in qua nullus tunc legibus locus, ad arma civilia actum. *Tacit.* 1. ann. 9.

9 *Momentanee*] Ad tempus, aut perpetuo.

10 *Locis non occupatis*] Quæ nemo in ditionem suam vindicavit.

11 *Judicem non audiant*] Si per rebellionem, seditionem, dissidium intestinum sit justitium.

12 *Judex aperte*] Quo prætextu Cæsar invasit piratas. *Vellej.* 2, 42.

13 *Impunitatem inducere*] Excusare, & connivere, si quis tale fecerit quippiam, sed prorsus jus dare faciendi.

14 *Mandato divino*] De qualibus supra 2, 2.

GRO-

Rom. XII., 19. μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπητοί, ubi Latina versio habet, + *non vos defendentes, charissimi.* Tertius autem locus est in illis Christi verbis ad Petrum: [a] *Repone gladium tuum in vaginam; + nam quicunque acceperint gladium, gladio peribunt.* + Addunt his nonnulli Christi exemplum, qui pro inimicis sit mortuus, Rom. V, 8. 10.

a Matth. XXVI, 52.

2. + Neque desunt inter Christianos veteres, qui bella quidem publica non improbaverint, sed defensionem privatam putarint vetitam. Ambrosii loca pro bello supra [b] attulimus. Augustini multo etiam plura sunt, & clariora, omnibus nota. At idem Ambrosius dixit: [c] *Et ideo fortasse Petro duos gladios offerenti, Satis, dicit;* [15] *quasi licuerit usque ad Evangelium, ut sit in lege* [16] + *æquitatis eruditio, in Euangelio* [17] + *veritatis.* Idem alibi [d]: *Christianus etiamsi in latronem armatum incidat, ferientem + referire non potest; ne dum salutem defendit, pietatem contaminet.* [e] Augustinus vero: *Legem quidem non reprehendo, quæ tales* (latrones, & alios invasores violentos) *permittit interfici; sed + quomodo istos, qui interficiunt, defendam, non invenio.* + Et alibi: [f] *De occidendis hominibus ne ab eis quisquam occidatur, non mihi placet consilium, nisi forte sit + miles, aut publica functione teneatur, ut non pro se hoc faciat, sed pro aliis, + accepta legitima potestate.* Atque idem sensisse [g] Basilium, ex secunda ipsius ad Amphilochium epistola [d] satis apparet.

b Cap. præced. §. 10. num. 5.
c Lib. X. in Lucam, c. 22.
d De Off. III, c. 3.
e Lib. 1. de lib. arb. c. 5.
f Epist. 154. ad Publicolam. (47. Ed. Bened.)
g Cap. 43. & 55.

3. + Sed opposita sententia sicut receptior est, ita verior nobis videtur, [18] + ut talis patientia non sit in obligatione; jubemur enim in Euangelio proximum amare juxta nos ipsos, + non præ nobis ipsis: imo ubi par malum imminet, non vetamur [e] nobis potius, quam aliis consulere, ut supra [h] ostendimus auctoritate Pauli beneficentiæ regulam explicantis. + Instet forte aliquis, & dicat: etiamsi meum bonum præferre possim bono proximi, hoc tamen locum non habere in [19] bonis inæqualibus; quare vitam meam mihi potius deserendam, quam invasor permittatur incidere in perpetuam damnationem. Sed responderi potest, + sæpe etiam eum, qui impetitur, [20] opus habere tempore ad pœnitentiam; aut probabiliter ita existimare; + & ipsi quoque aggressori ante mortem posse ad pœnitentiam spatium superesse. + Deinde [21] morali judicio non videri æstimandum illud periculum, in quod ipsum se quis conjiciat, & unde se potest eximere.

h Cap. præced. §. 8. n. 9.

4. Cer-

GROTII.

d *Satis apparet*] Adde Concilii Aurelianensis canonem, citatum à *Gratiano* c. ult. causa XIII. qu. II.

e *Nobis potius, quam aliis consulere*] *Cassiodorus* de Amicitia: [vel potius *Petrus Blesensis*, cui liber ille à Viris Doctis vindicatur.] *Sane nullus aliquo præcepto, vel aliqua ratione tenetur salutem animæ proximi perditione animæ suæ, aut corporis ejus liberationem, citra spem perpetuæ salutis, proprii corporis interitu procurare.*

GRONOVII.

15 *Quasi licuerit*] Interpretatur antehac & ad istum diem, dum stant Moysis cærimoniæ, licuisse; nunc autem postquam Euangelium annuntiari cœpit, sisti usum gladii. Cavillatur in vocabulo *Satis*, quod & significat, *Non plus*, &, *Non ultra.*

16 *Æquitatis*] Quid liceat communi jure.

17 *Veritatis*] Quid verum, & justum sit Christianis. [In *Edit. Paris.* 1569. col. 1782. legitur: *bonitatis perfectio.* J. B.]

18 *Ut talis patientia*] Ut nemo teneatur, aut necesse habeat pati, se indefensum occidi.

19 *Bonis inæqualibus*] Ut patientis bonum est servare vitam fragilem, & mortalem; aggressi non perire inter peccandum, & sic cum præsenti vita etiam spem futuræ, atque æternæ perdere.

20 *Opus habere*] Non sic se affectum sentire, ut repente vitam dimittere possit, cum spe salutis æternæ.

21 *Morali judicio*] Quod diversum à natural-

 rem

4. Certe Apostolorum aliqui ad ultimum usque tempus, Christo vidente, & sciente, + videntur iter fecisse armati gladio; + quod & alios Galilæos è patria urbem versus properantes ob infestas latronibus vias factitasse, ex Josepho [a] discimus: + qui & de [22] Essenis innocentissimis hominibus idem prodidit. Hinc enim factum est, ut cum diceret Christus, tale tempus imminere ut gladii comparandi causa vel vestis vendenda esset, Lucæ XXII, 36. + statim Apostoli responderint, in suo comitatu duos esse gladios; erant autem in eo comitatu nulli præter Apostolos. Tum vero illud ipsum, + quod dixit Christus, quanquam + præceptum revera non continet, sed [23] + proverbium est, significans gravissima pericula imminere, ut clare ostendit + oppositio primi temporis, quod tutum, ac prosperum fuerat; commate 35. est tamen tale, + ut sumptum appareat ex eo, quod fieri solebat, quodque Apostoli licitum censebant.

a B. ll. Jud. Lib. II. Cap. 12.

5. Recte autem à Cicerone [b] dictum est: *Gladios habere certè non liceret, si uti illis nullo pacto liceret.* Illud vero, + *Ne resistite injuriam facienti*, [24] + non magis universale est, quam quod sequitur, + *Date omni petenti*; quod tamen exceptionem admittit, + dum ne nimium nos prægravemur: + imo isti præcepto de dando nihil adjicitur quod vim habeat restringentem, sed ex solo sensu æquitatis adstringitur; cum præceptum de non resistendo suam habeat adjunctam explicationem per exemplum alapæ; + ut intelligatur tum demum præcise nos obligare, cum ea impetimur injuria, quæ aut alapa sit, aut [25] alapæ par: + nam alioqui rectius fuerat dicere, *Ne resistite injuriam facienti, sed vitam profundite potius, quam armis utamini.*

b Orat. pro Milon. + +

6. In verbis ad Romanos, μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, omnino ἐκδικεῖν 26 non tuendi, + sed ulciscendi habet significationem, ut & Judith. I, 12. & II, 1. Luc. XVIII, 7. 8. XXI, 22. 2. Thess. I, 8. 1. Petr. II, 14. Rom. XIII, 4. 1. Thess. IV, 6. Idque ipsa verborum connexio manifeste ostendit: præcesserat enim, *Ne rependatis ulli malum pro malo*: + hæc autem est ultionis, non defensionis descriptio. Et monitum suum fulcit Paulus Deuteronomii [c] loco, [27] + ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, ubi in Hebræo est לי נקם, quo ultionem significari tum vocis proprietas indicat, + tum ipsa loci sententia, quæ defensionem intelligi non patitur.

c XXXII, 35.

7. Quod

rem æstimante ex sese; non ex adjuncta causa, quæ vitiosam eam, aut probabilem reddit. Judicium morale interpretatur rem, non esse rem eam, cujus nomine vocatur, si vitium habet adjunctum. Hoc igitur judicio periculum, in quod quis ultro se conjecit, & ex eo se eximere potest, periculum non putatur hactenus, ut alter illi potius, quam sibi parcere debeat. Judicio morali res non esse æstimatur id, quod est, propter adjunctum vitium. Tale significat *Cicero* lib. IV. famil. IV. *Quando effugi ejus offensionem, qui fortasse arbitraretur, me hanc remp. non putare*, hoc est, me judicio morali hanc remp., quæ sub Cæsare est, putare non esse rempublicam, sed tyrannidem.

22 *Essenis*] Secta Judæorum, ut & Pharisæi erant, & Sadducæi: sed isti omnium severissimi, & continentissimæ disciplinæ. *Joseph.* Antiq. 18, 2.

23 *Proverbium*] Sermo ὑπερβολικὸς & figuratus.

24 *Non magis universale*] Sine exceptione accipiendum.

25 *Alapæ par*] In qua plus sit contumeliæ, quam noxæ, aut periculi.

26 *Non tuendi, sed ulciscendi*] Nam ἐκδικεῖν utrumque significat, & *tueri*, & *ulcisci*. Unde *Ecdici* defensores civitatum. *Plin.* 10. epist. III. Hoc secutus est vetus interpres, cum illud debuisset.

27 Ἐμοὶ ἐκδίκησις] *Mihi vindicta; ego rependam.*

GRO-

7. Quod [a] vero Petro dictum est, continet quidem prohibitionem utendi gladio, + sed non in defensionis caussa, neque enim se opus habebat defendere: + jam enim dixerat Christus de discipulis: *Sinite hos abire: idque ut impleretur sermo, quem dixerat: Ex iis, quos dedisti mihi, non perdidi quemquam*, Joan. XVIII, 8. 9.; + neque Christum, nam defendi nolebat. Ideo apud Joannem [b] hanc caussam interdictioni subjicit, *An non bibam poculum, quod dedit mihi Pater?* com. II. & apud [c] Matthæum ait, *Quomodo ergo implerentur scripturæ, quæ dicunt ita oportere fieri?* + Ulciscendi ergo animo Petrus, ut erat fervidus, non defendendi ferebatur: adde quod arma sumebat in eos, qui nomine publicarum potestatum adventabant, quibus an ullo casu resistere liceat, peculiaris est quæstio [d] infra à nobis peculiariter tractanda. Quod autem adjicit Dominus, *Omnes, qui gladium acceperint, gladio peribunt*, + aut proverbium est, ex vulgi usu desumtum, quo significatur + sanguinem sanguine eliei, + ideoque [28] armorum usum periculo nunquam vacare: aut quæ Origenis, Theophylacti, Titi, & Euthymii sententia est, indicat, + non esse quod nos Deo præripiamus ultionem, quam ipse suo tempore satis sit exacturus; + plane quo sensu in Apocalypsi dicitur XIII, 10. *Qui gladio occidit, eum gladio occidi oportet: in hoc sita est spes, & patientia sanctorum.* Quicum convenit Tertulliani illud: [e] *Adeo satis idoneus [29] patientiæ sequester Deus: si injuriam deposueris penes eum, ultor est; si damnum, restitutor est; si dolorem, medicus est; + si mortem, resuscitator est: quantum patientiæ licet, ut Deum habeat debitorem?* + Simulque his Christi verbis vaticinium videtur inesse de pœnis, quas à sanguinariis Judæis erat exacturus gladius Romanorum.

[a] Vid. sup. n. 1.

[b] Cap. XVIII. 11.

[c] XXVI. 54.

[d] De qua inf. c. IV. §. 6.

[e] De Patient. c. 15.

8. + Ad Christi exemplum, qui pro inimicis mortuus dicitur, responderi potest, + Christi facta omnia quidem virtutis esse plena, & quæ, quoad ejus fieri potest, + imitari laudabile sit, + & suo præmio non cariturum; + non tamen omnia ejusmodi esse, + ut aut ex lege veniant, + aut legem faciant. Nam quod Christus pro inimicis, atque impiis est mortuus, id non fecit ex lege aliqua, + sed ex speciali quasi pacto, & fœdere inito cum Patre; qui si id faceret, non modo summam ei gloriam, sed & gentem in æternum duraturam + promisit, Esaiæ LIII, 10. Alioqui esse hoc factum quasi singulare, + & cui vix quicquam reperiatur simile, ostendit Paulus Rom. V, 7. Et Christus nos animam nostram periculis objicere jubet, + non pro quibusvis, + sed pro ejusdem disciplinæ consortibus, 1 Joan. III, 16.

9. + Quæ vero ex Christianis scriptoribus allatæ sunt sententiæ, + partim videntur consilium magis, & sublimis propositi commendationem, quam districtum præceptum continere; + partim privatæ sunt ipsorum, non communes

GRONOVII.

28 *Armorum usum*] Quale *Homeri* Οδυσσ. π. 294. αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα σίδηρος. Quod sic reddit *Valerius Flaccus* lib. 5. Argonaut. 540. *Namque virum trahit ipse chalybs.*

29 *Patientiæ sequester*] Sequester est, apud quem res controversæ possessionis deponitur, & custodiæ mandatur. Vide ad *Taciti* ann. 3, 71. Sic facit Deum patientiæ sequestrum, & injuriam suam penes eum seponit, qui ob divinum præceptum accepta injuria, abstinet vindicta, & eam arbitrio cœlesti remittit, & committit.

GRO-

munes totius Ecclesiæ. Nam in canonibus antiquissimis, + qui Apostolici dicuntur, communione is demum privatur, + qui in rixa primo ictu adversarium occiderit, [a] διὰ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ. [f] *ob nimium calorem.* Et hanc sententiam ipse etiam Augustinus, [b] quem in contrariam partem adduximus [c] probare videtur Quæst. LXXXIV. in Exodum.

IV. 1. + Publicum bellum + aliud est solenne ex jure gentium, aliud minus solenne. Solenne quod hic voco, plerumque justum dici solet + eo sensu, quo justum testamentum codicillis, + justæ nuptiæ [30] servili contubernio opponuntur: non quod non liceat & codicillos facere ei, qui velit, & servo secum mulierem [ff] habere in contubernio; + sed quod testamentum, & nuptiæ solennes [31] peculiares quosdam ex jure civili effectus habeant: + quod notari utile est; multi enim, + voce justi male intellecta, + damnari putant ut iniqua, aut illicita, bella omnia, quibus illa justi appellatio non convenit. + Ut bellum solenne sit ex jure gentium, duo requiruntur; primum + ut geratur utrimque auctore eo, qui summam potestatem habeat in civitate: deinde, + ut [32] ritus quidam adsint, de quibus agemus suo loco. [d] + Hæc quia conjunctim requiruntur, ideo alterum sine altero non sufficit.

2. Bellum autem publicum minus solenne + potest & ritibus illis carere, & geri in privatos, & auctorem habere [33] magistratum quemvis. + Et sane si citra leges civiles res spectetur, + videtur omnis magistratus, sicut ad tuendam plebem sibi creditam, + ita ad exercendam jurisdictionem, si vis occurrat, jus habere belli gerendi. Sed quia ex bello tota civitas in periculum venit, + ideo ferme omnium populorum legibus cautum est, ne bellum geri possit nisi auctore eo, qui summam in civitate potestatem habeat. + Exstat lex talis Platonis [e] ultimo de legibus. + Et in Romano jure majestatis teneri dicitur, [f] qui injussu Principis bellum gesserit, delectumve habuerit, exerci-

a *Can.* LXIV.
b Vid. etiam *c. si vero. de sent. excom. &c. significasti. de homicidio.*
c *Supra n.* 2.
d *L.* III. *c.* 3. §. 4. §. 5. *seq.*
e *Pag.* 955. B. C. Tom. II. *Ed. H. Steph.*
f *L.* 3. *D. ad l. Jul. majest.*

GROTII.

f *Ob nimium calorem*] *Ambrosius* libro X. in Lucam: *O Domine, cur me emere jubes gladium, qui ferire me prohibes? cur haberi præcipis, quem vetas promi? nisi forte ut sit parata defensio, non ultio necessaria.* (Cap. 22.)

ff *Habere in contubernio*] Imo inter cives erant quædam matrimonia non justa, non justi liberi. *Paul.* Sent. lib. II. tit. XIX. L. Si uxor 13. D. ad L. Juliam de Adulteriis; sic & libertas quædam non justa. *Seneca* de vita beata, c. XXIV. *Suetonius* Octavio, c. XL. [Locos *Pauli* ICti malè heic adducitur, quasi in eo esset exemplum *matrimonii non justi*, eo sensu, quo intelligit Auctor: & ipse infra, in Not. ad Lib. II. Cap. V. §. 15. *num.* 1. suspicatur, latere additamentum *Aniani*. Sed vide ibi eximium Editorem *Jurisprudentiæ Antejustinianeæ*, Clar. SCHULTINGIUM. Circa *Uxorem injustam*, de quâ in *L.* 13. *D. Ad Leg. Jul. de Adult.* & alibi, varias interpretum sententias collegit, & expendit CHR. ULRIC. GRUPEN, *De Uxore Romana*, Cap. VII. §. 9. pag. 338, & *segq.* Quod spectat *Libertatem non justam*, consule TORRENTIUM, in locum *Suetonii* laudatum: JUST. LIPSIUM in *Tacit.* Annal. XIII, 27. & Eruditissimi NOODTII Comment. in *Digest. Tom.* II. Op. *pag.* 21. *J. B.*

GRONOVII.

30 *Servili contubernio*] Servorum proprie non sunt *nuptiæ*, sed *contubernium*; & nupta servo non *uxor*, sed *contubernalis. M. Seneca* contr. 21. in contubernium deducta servi domina est. l. 14. §. 3. D. de ritu nupt. l. 12. 33. D. de instruct. vel instrum. leg. Contubernales quoque servorum, id est uxores. *Petronius* cap. 56. *Contubernalis mea mihi fastum facit.*

31 *Effectus peculiares*] Testamento datur, & adimitur hæreditas, non codicillis. l. 2. & pen. Cod. de *codicil.* Nuptias sequitur patria potestas, non contubernium.

32 *Ritus quidam*] Ut fiat rerum repetitio, & illis negatis indicatur. 3, 3.

33 *Magistratum quemvis*] Non maximum, vel summum necessario exigit.

GRO-

exercitum comparaverit. 34 + Injussu populi dixerat lex Cornelia lata à L. Cornelio Sylla. In Justinianeo Codice exstat [a] constitutio Valentiniani, & Valentis; *Nulli prorsus nobis insciis, atque, inconsultis, quorumlibet armorum movendorum copia tribuatur.* Huc pertinet [g] illud Augustini : *Ordo naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, ut suscipiendi belli auctoritas, atque consilium penes principes sit.*

3. Sicut autem omnia dicta, + quantumvis universalia, 35 æquitatem recipiunt interpretem, + ita & hæc lex. [b] + Nam primum, quin 36 ei, qui jurisdictioni præest, liceat per apparitores suos vi cogere paucos imparentes, (aa) + quoties ad eam rem copiis majoribus opus non est, + nec periculum imminet civitati, + dubitari nequit. Rursum, + si ita præsens sit periculum, ut tempus non ferat eum consuli, qui supremum in civitate jus habeat; hic etiam + necessitas exceptionem porriget. + Hoc jure usus L. Pinarius præsidio Ennæ in Sicilia præfectus, [c] cum certo sciret oppidanos ad Carthaginenses defectionem moliri, cæde in eos facta, Ennam retinuit. + Extra talem necessitatem ad vindicandas injurias, quas Rex persequi negligit, jus bellandi 37 oppidanis in civitatibus dare ausus est Franciscus Victoria: sed ejus sententia merito ab aliis repudiatur.

V. 1. At quibus eventibus jus armorum movendorum esse magistratibus minoribus constat, + an bellum tale publicum sit dicendum, dissentiunt juris interpretes. Sunt qui ajunt [d]. Sunt qui negant [e]. Sane + si publicum non aliud dicimus, quam quod fit 38 jure magistratus, + dubium non est quin talia bella publica sint, ac proinde 39 + qui in tali facti specie 40 magistratibus se opponunt, + in pœnas incidant contumacium adversus supra se positos. + Si vero publicum sumitur in excellentiore significatu pro eo, quod solemne est, + ut sæpe sumi extra controversiam est; + non sunt bella ista publica, + quia ad istius juris plenitudinem, + tum 41 judicium summæ potestatis,

[a] *Ut armor. usus inscio Principe, interdictus sit,* Leg. unic.
[b] *Vict. de jure belli,* 9. *Molin. disp.* 100. §. *Idem. Vict. Bart. in l. ex hoc jure D. de Just. & jur. Bart. de Repræs.* 3. *principali ad secundam n.* 6. *Mart. Loud. de bello. q.* 2.
[c] *Livius lib.* XXIV. c. 39.
[d] *Ayala de jure belli l.* 1. *c.* 2. *n.* 7. *Sil. verbo bellum. n.* 2. *ibi, sufficit etiam.*
[e] *Innoc. c. olim de rest. spol. n.* 8. *& c. sicut de jurejur. n.* 5. *Paxor. ibid. Bart. ad l. hostes. D. de captivis.*

GROTII.

g *Illud Augustini*] Lib. XXII. c. LXXIV. contra *Faustum* citat *Gratianus* c. quid culpatur, 4. causa XXIII. quæst. 1. Apud Hebræos bellum omne, quod non speciali Dei jussu suscipitur, vocatur מלחמת הרשות bellum potestatum.

GRONOVII.

34 *Injussi populi*] Quia Sulla speciem libertatis, & summi juris penes populum reliquerat. At Marciani, multoque magis Triboniani ævo omnia penes unum principem; populus nullo numero. Hinc inexpiabilis ira Tiberii in Pisonem, ob bellum provinciæ illatum, quamvis ipse illum in Germanicum subornasset, *Tacit.* 3. ann. 14.

35 *Æquitatem recipiunt*] Hactenus pro veris admittuntur, quatenus æquum, bonumque patitur.

36 *Ei, qui jurisdictioni*] *Paulus* l. 5. §. 1. D. *de officio ejus, cui jur. m.* Mandata jurisdictione privatis etiam imperium, quod non est merum, videtur mandari, quia jurisdictio sine modica coercitione nulla est. Tribuni plebis, qui veteri jure vocationem non habebant, prensionem tamen habebant. *Gell.* 13, 12.

37 *Oppidanis*] Videndum an acceperint imperii summi partem, aut à principe acceperint privilegium se muniendi, ac tuendi, & suis viribus aliquid copiolarum ad defensionem alendi, quemadmodum civitates liberæ imperii Germanici. Dein adversus externos facilius feras, si sint in limite positi, quam adversus ejusdem regni membra.

38 *Jure magistratus*] A persona publica officium suum curante pro populo.

39 *Qui*] Subjectorum.

40 *Magistratibus*] Velut delectum habentibus, pecunias exigentibus: & cætera parantibus.

41 *Judicium summæ*] Decretum Principis, Ordinum, Populi.

(aa) Hinc *L.* 68. *D. De rei vindicat.* dicitur, eum, qui restituere jussus, Judici non paret, *manu militari, officio Judicis*, cogendum. Qua de re vide Viros Eruditissimos, & Juris peritissimos, JAC. GOTHOFREDUM in Cod. Theodos. *L. unic. de Offic. Jud. milit.* & Ampliss. BYNCKERSHOEK, *Observat.* III. 14. *J. B.*

testatis, + tum alia requiruntur. Neque me movet, quod etiam in tali contentione soleant h 42 res auferri obsistentibus, + ac militibus etiam concedi a. + Nam id belli solemnis non ita proprium est, ut non alibi etiam locum habere possit b.

a *Livius* d. *loco.* b *Vict. n.* 9. *Cajet. sec. sec. qu.* 40. *art.* 1. *Silv. verbo bellum. p.* 1. *n.* 3. *Lorca disp.* 50. *n.* 12.

2. Sed & illud accidere potest, ut + in imperio late patente i inferiores potestates + belli inchoandi + concessam habeant potestatem: quod si fit, jam sane censendum erit, bellum geri + ex vi summæ potestatis; nam quod faciendi quis alii jus dat, + ejus ipse auctor censetur.

3. Illud magis controversum, 43 + an ubi tale mandatum non est, sufficiat

GROTII.

h *Res auferri obsistentibus*] Jurisconsultis in hanc rem productis possunt addi *Franc. Aret.* cons. XIV, n. 7. *Gail.* 1. de Pac. publica, c. 11. numer, 20. Cardinalis *Tuschus* pract. quæst. LV. litera B. verbo Bellum. numer. 10. *Gaddæus* cons. Marp. XXVIII. numer. 202. & sequentibus.

i *Inferiores potestates belli gerendi habeant potestatem*] Vide legem Friderici Imperatoris apud *Conradum* Abbatem Uspergensem. [De hac Lege vide quæ habet *J. Hertius*, in Differt. *De superioritate territoriali*, §. 31. *Comment. & Opuscul.* Tom. II. pag. 266. *& seqq.* Adde exempla alia, quæ ego adtuli in *Vindiciis juris Societatis Belgicæ* ad Commercia Indicana, Gallicè scriptis, *Cap. ult. J. B.*]

GRONOVII.

42 *Res auferri*] Pignora capi, mulctæ, coërcitiones, damna inbiberi.

43 *An ubi tale mandatum non est, sufficiat quoque conjectura voluntatis*] Auctor absolute negat; non videtur autem omnino negandum, sed distinguendum inter bellum propulsandum, & inferendum: nam quin præfectus provinciæ, præsertim si ei subsit aliqua manus militaris, ut solet in provinciis limitaneis, jus habeat, si à finitimis præfectura ejus vi invadatur, sine speciali mandato, resistendi, & vi armata vim armatam repellendi, dubitari nequit. Sed si finitimi citra bellum hostilia parent, puta legatos, aut negotiatores, aut alia de causa apud se commorantes innoxios vinciant, injuriave afficiant, aut cum hostibus fœdus feriant, bellumque minentur, præfecto Provinciæ occupare illos, & ultro bellum inferre non videtur concessum, priusquam de his rebus principem, aut populum suum docuerit, & ab eo quid faciendum sit, mandatum acceperit. Ratio est evidens; nam in priore casu periculum præsens moram non patitur: & generale mandatum custodiendæ partis sibi commissæ videtur etiam includere jus omnis honestæ rationis, sine qua custodia præstari nequit. Sic L. Pinarius, quum Ennenses, ubi in præsidio locatus erat, pacti cum Himilcone Pœno de proditione præsidii, claves portarum ab eo poscerent, & quum negarentur, vim facturi essent, cæsis turbulentis, *aut malo*, inquit *Livius*, *aut necessario facinore oppidum retinuit*: additque, Claudium Marcellum Imperatorem nec factum improbasse, & prædam Ennensium militi concessisse lib. 24, 39. Sic Anicius Gallus prætor Illyrici bellum non decretum gessit adversus Gentium Regem. Hoc unum bellum prius perpetratum, quam cœptum Romæ auditum est, inquit *Livius* 44, 32. & tamen nemine contradicente victor triumphavit. In altero casu valet illud *Terentii*: *Omnia prius consilio, quam armis experiri sapientem decet*: nam nec in uno, alterove privato læso summum periculum adit Respublica: & potest fieri, ut qui offenderunt, meliora docti à vi abstineant, & rebus repetitis factum purgent, priusquam ad bellum veniatur. Et in hac causa esse judicabant Cæsarem Cato & alii, quum eum dedendum Germanis censerent: bella enim ex bellis serendo sine auctoritate populi Romani, non provinciæ securitatem, sed suam gloriam quærere videbatur.

Nec vero jure videtur Auctor reprehendere judicium Ciceronis laudantis Octavium, & Brutum, quod privato consilio arma in Antonium ceperant. Dicit ille quidem, Senatus, populique judicium exspectari debuisse: dissimulare factum, an ulcisci vellet, deinde permittendam Senatui, populoque deliberationem fuisse, per quos potissimum id bellum geri vellent. Hæc recte, si senatus erat liber, si res ferebat moram, si Senatus, populique judicium interponi patiebatur Antonius. Sed, ut vere ait *Vellejus*, *torpebat oppressa dominatione Antonii civitas.* lib. 2, 11. Et hic inconsulto Senatu populoque moverat arma in Brutum, Galliamque invadendo eandem viam, qua Julius erat usus, sibi muniebat ad tyrannidem. Indignissima vero conditio est bonorum, si hi adstringantur solemnibus, nec possint agere quidquam, nisi rite & ordine; interea dum omnia divina & humana perturbant mali. Si Senatus & populi judicium exspectasset Brutus, perierat ipse, & Gallia, antequam Romam quidquam renunciaretur. Erat id tempus, quo vere monebat Brutum *Cicero* lib. 2. epist. 7. *Caput autem est hoc, quod te diligentissime percipere, & meminisse velim, ut ne in libertate, & salute Populi R. conservanda auctoritatem senatus exspectes nondum liberi.* Et mox: *voluntas senatus pro*

44 sufficiat conjectura voluntatis. + Mihi id admittendum non videtur. + Neque enim hoc sufficit videre, quid 45 hoc rerum statu summam potestatem habenti, si consulatur, placiturum sit; sed hoc magis videndum, quid ille, + ubi res moram fert, + aut dubiam habet deliberationem, se inconsulto cupiat fieri, 46 + si ea de re lex ferenda sit. + Nam 47 ut maxime in aliquo facto particulari cesset inspecta particulariter ratio, quæ voluntatem summi imperantis movet, non tamen cessat ratio sumta universaliter, quæ periculis occurri vult: + quod fieri non potest, si ejus rei ad se magistratus quisque judicium trahat.

4. + Non ergo injuria à legatis suis accusatus fuit 48 Cn. Manlius, [a] quod Pop. Rom. injussu bellum Gallo-Græcis intulisset: nam quanquam in Antiochi exercitu Gallorum legiones fuerant, tamen pace facta cum Antiocho, + an ea injuria in Gallo-Græcos exsequenda esset, + non in Cn. Manlii, sed in Pop. Rom. arbitrio esse debuit. C. Cæsarem, quod bellum Germanis intulisset, (bb) + dedi Germanis Cato voluit; credo + non tam jus respiciens, quam quod 49 imminentis domini metu vellet urbem liberari. Nam Germani Gallos populi Romani hostes adjuverant, + ac proinde non erat quod injuriam sibi factam quererentur, + si modo justa fuit populi Romani causa in Gallos bellandi. At Cæsar contentus esse debuit, Germanos Gallia mandata sibi provincia pepulisse, nec Germanos, præsertim cum nullum inde periculum

[a] *Liv. l.* XXXVIII. c. 45. & *seqq.*

pro auctoritate haberi debet, cum auctoritas impeditur metu. Pertinet huc admonitio Catonis ad Cn. Pompejum filium, relata ab auctore belli Africani cap. 22. *Tuus Pater istuc ætatis cum esset, & animadvertisset remp. ab audacibus, & sceleratis civibus oppressam, bonosque aut interfectos, aut exilio mulctatos, patria, civitateque carere, gloria, & animi magnitudine elatus privatus, atque adolescentulus, paterni exercitus reliquiis collectis, pene oppressam funditus, & deletam Italiam, urbemque Romanam in libertatem vindicavit* &c. Quam bene quæso consuluissent reip., qui vetuissent Pompejum eo tempore capere arma, qui jussissent exspectare judicium populi & senatus, qui monuissent permittendam Senatui & Populo deliberationem, per quem potissimum vellet id bellum geri? (Non possum satis mirari, qui in mentem venire potuerit Doctissimo *Gronovio*, Auctorem nostrum *absolute negare*, (ut ait initio Notæ istius) *sufficere* unquam *conjecturam voluntatis*, ut Potestas inferior bellum inchoet: quasi Auctor non disertè excepisset in fine paragraphi præcedentis, casum, quo *tempus non fert consuli* Summam Potestatem; quod & in sequentibus non minus clarè innuit. Id dudum observavimus ad PUFENDORF. nostrum, *Lib.* VIII. *Cap.* VI. §. 11. J. B.)

44 *Sufficiat conjectura*] Excusatus sit præfectus, si rem statim gerat, quam probabiliter conjecerit ratam, & gratam principi futuram.

45 *Hoc rerum statu*] In uno tali casu.

46 *Si ea de re*] Si statuendum sit quid in perpetuum omnibus ille suis velit licere.

47 *Ut maxime in*] Etsi forte, ut nunc est, dissimulaturum principem, & minus moraturum putare possimus, quod in perpetuum valere debeat, ob præsentem fructum. (Immo sensus est: quamvis in hoc vel illo casu nullum forte incommodum, aut periculum re verà deprehendatur, sufficit, quòd ut plurimum, & in universum maximum futurum sit incommodum, & periculum, si liceat Potestati inferiori, ubicumque illa consultum judicaverit, inchoare bellum, inconsultà Summà Potestate. Vide infra, *Lib.* II. *Cap.* XVI, §. 25. n. 1. *J. B.*]

48 *Cn. Manlius*] *Liv. l.* 38, 45. Flor. 2, 11.

49 *Imminentis domini*] Cæsaris, qui ei jam tum viam sibi ad tyrannidem moliri videbatur.

(bb) Non ideo *Cæsarem* dedi *Germanis*, voluit *Cato*: sed quòd adversus fidem datam *Germanos* prælio lacessivisset, eorumque legatos retineri jussisset; ut refert PLUTARCHUS, ex Historico vetere Latino *Tanusio Gemino*, Vit. Cæsar. *Tom.* II. p. 718. E. & alibi, pag. 567. B. item APPIANUS, *Excerpt. Legat. Fulv. Ursin.* num. 16. *pag.* 353, 354. quamquam *Cæsar* ipse in *Commentariis* suis colorem huic perfidiæ quærit, *Bell. Gall.* Lib. IV. Cap. XI. & *seqq.* Deinde Auctor noster heic confundit prælium commissum adversus *Usipetes*, & *Tenchteros*, *antequam Cæsar* primùm ponte *Rhenum* trajiceret, cum victoria ferè biennio post de *Treviris* relatà, & de quà ipse agit, *Bell. Gall.* VI, 9. Plura in Notis Gallicis dicemus. *J. B.*

culum immineret, intra suos fines bello persequi, [50] nisi consulto prius populo Romano. Non ergo Germani jus habebant deditionem postulandi; sed populo Romano punire Cæsarem jus erat, + plane [51] ut Carthaginenses Romanis responderunt. [a] *Ego non, privato, publicone consilio Saguntum oppugnatum sit, quærendum censeo; sed utrum jure, an injuria: nostra enim hæc quæstio, atque animadversio in civem nostrum est, nostro, an suo fecerit arbitrio; vobiscum una disputatio est, licueritne per fœdus fieri.*

a *Livius lib.* XXI. c. 18.

5. + Defendit M. Tullius Cicero factum & Octavii, & Decimi Bruti, qui privato consilio in Antonium arma ceperant. Atqui, etiam si constaret meritum hostilia Antonium, + Senatus, populique Romani judicium exspectari debuit, [52] an è republica esset dissimulare factum, an ulcisci: ad pacis venire conditiones, an ad arma procurrere. + Nam jure suo, quod sæpe cum damni periculo conjunctum est, uti nemo cogitur. Tum vero etiam, hoste judicato Antonio, permittenda Senatui, & populo Romano deliberatio fuit, + per quos potissimum bellum id geri vellet. Sic [b] Cassio auxilia ex fœdere petenti respondere Rhodii, missuros se, si Senatus juberet.

b *Appian. Bell. Civ.* L. IV. pag. 627. *Ed. Steph.*

6. Moniti hoc exemplo, & plura occurrent, meminerimus non omnia probare, quæ a quamvis præclaræ famæ auctoribus dicuntur: + sæpe enim tempori, sæpe affectibus serviunt, & aptant [53] τῷ πέτρῳ στάθμην. Quare danda est opera uti in his rebus defecato utamur judicio, nec quæ excusari magis, quam laudari possunt, temere in exemplum rapiamus, in quo perniciose errari solet.

7. Cum vero dictum sit, + bellum publicum geri non debere, nisi eo auctore, qui summam potestatem habeat: + & ad hujus rei, + & ad quæstionis illius, quæ est de bello solemni intellectum, + atque adeo ad alia multa, necessarium erit, + quæ sit summa illa potestas, quique eam habeant, intelligere; eoque magis, quia nostro sæculo viri eruditi, + quisque [54] ex usu magis rerum præsentium, quam ex vero illud argumentum exsequuti, + rem per se haud expeditam multo impeditiorem reddiderunt.

VI. 1. + Facultas ergo moralis civitatem gubernandi, + quæ potestatis civilis vocabulo nuncupari solet, à Thucydide [c] + tribus rebus describitur, cum civitatem, + quæ vere civitas sit, vocat αὐτόνομον, αὐτόδικον, αὐτοτελῆ, [55] + *suis*

c Lib. V. Cap 18.

GRONOVII.

50 *Nisi consulto prius populo Romano*] Ut A. Cornelius Cossus Dictator inventis inter hostes *Circejensibus & Veliternis*, *Liv. 6*, 13. extremo & 14. & *M. Furius Camillus* trib. mil. c. p. *Tusculanis* deprehensis, ibid. cap. 25.

51 *Ut Carthaginenses*] Simile est re, non causa. Potuissent hoc Romani respoudere Germanis, si Cæsarem dedi postulassent, non Pœni Romanis: nam Romani non lacessierant Hannibalem, ut Germani Cæsarem; sed Hannibal privata libidine violaverat fœdus oppugnando Saguntum. Jure igitur poscebatur. Responsio autem Pœnorum erat mera cavillatio. [Oppugnatione *Sagunti* violatum equidem fuerat fœdus; idque, contra sententiam Anctoris nostri, monebimus infra ad *Lib.* II *Cap.* XVI. § 13. Verum, quum id negarent *Pœni* quamdiu id quærebatur, merito dicebant, suam esse quæstionem, & animadversionem, sponte, an ipsorum jussu fecisset. *J. B.*

52 *An è republica*] Utrum è republica.

53 Τῷ πέτρῳ στάθμην] Lapidi lineam, vel amussim, ut mali mensores, quum lapidem lineæ deberent aptare.

54 *Ex usu magis*] Ut commodum erat illis principibus, quibus favebant.

55 *Suis legibus*] Legibus, quas ipsi tulerant, non quas victor rex, aut tyrannus, aut alius populus imposuit. Judicibus litium forensium, quos ipsa civitas legit, aut sortita est. Præsidibus Senatus, & Judicum, quos ipsi creassent.

GRO-

\+ *suis utentem legibus*, + *judiciis*, k + *magistratibus*. + Aristoteles a tres facit partes in administranda republica, consultationem + de rebus communibus, + curam legendorum magistratuum, + & judicia: + ad primam autem partem + refert deliberationem de bello, pace, fœderibus faciendis, ac dissolvendis, + de legibus; + addit de morte, exilio, publicatione, + & repetundis, 56 hoc est, ut ego interpretor, + judicia publica, + cum prius judiciorum nomine privata intellexisset. Dionysius b Halicarnassensis tria maxime notat, + jus magistratuum creandorum, l jus legum condendarum, & tollendarum, + jus decernendi de bello, ac pace. c + Alibi addit quartum, judicia: Rursum d + alibi adjicit curationem sacrorum, + & convocationem comitiorum.

a Lib. IV. Pol. c. 14. b Lib. IV. c. 20. c Lib. VII. c. 56. d Lib. IX. c. 14.

2\. + At si quis recte partiri velit, facile quæ huc spectant reperiet omnia; ita ut nihil aut desit, aut redundet. + Nam qui civitatem regit, eam partim per se, partim per alios regit. Per se autem versatur, aut 57 circa universalia, aut circa singularia. + Circa universalia versatur condendo leges, 58 easque tollendo, + tam circa sacra (59 + quatenus eorum cura ad civitatem pertinet), quam circa profana. Ars circa hæc e Aristoteli ἀρχιτεκτονική, + architectalis. Singularia, circa quæ versatur, sunt + aut directe publica, + aut privata quidem, sed quatenus ad publicum ordinantur. Directe publica sunt actiones, + ut pacis, belli, fœderum faciendorum; + aut res, ut 60 vectigalia, + & si quæ his sunt similia: + in quibus comprehenditur & 61 dominium eminens, quod civitas habet in cives, & res civium + ad usum publicum. Ars circa hæc f Aristoteli nomine generis πολιτική. + id est civilis, & βουλευτική, consultatrix. + Privata sunt res controversæ inter singulos, + quas publica auctoritate dirimi publicæ quietis interest. Ars circa hæc eidem g Aristoteli δικαστική. judicialis. + Quæ per alterum expediuntur, ea expediuntur 62 + aut per magistratus, + aut per alios curatores, + in quibus sunt & legati. + His ergo in rebus consistit potestas civilis.

e Ethic. Nicom. VI, 8. f Ibid. g Ibid.

\+ VII. 1. (cc) + Summa autem illa dicitur, 63 cujus actus alterius juri non subsunt, + ita ut alterius voluntatis humanæ arbitrio irriti possint reddi. Alterius cum dico, ipsum excludo, qui summa potestate utitur; + cui voluntatem mutare licet, m + ut & successorem, qui eodem jure utitur, ac

GROTII.

k *Magistratibus*] Posset etiam verti *Vectigalibus*, quomodo accepit Thucydidis Scholiastes. Est enim vox anceps.

l *Jus legum condendarum, & tollendarum, jus decernendi de bello, ac pace*] *Servius* ad 1. Æneid. (℣. 236.) *Omni ditione. Rectius omni, quam omnis: ut significet omni potestate, pace, legibus, bello.*

m *Ut & successorem*] Cacheranus Decis. pedem. CXXXIX. num. 6.

GRONOVII.

56 *Hoc est*] Per Synecdochen speciei pro genere, criminalibus, vel capitalibus.

57 *Circa universalia*] Universum corpus reipublicæ, summam rempublicam.

58 *Easque tollendo*] Abrogando, si commodum reipublicæ impediant, & præsens usus, necessitasque aliud requirat.

59 *Quatenus eorum cura ad civitatem*] Non scilicet ad sacerdotes, & ipsos curatores, & ministros sacrorum.

60 *Vectigalia*] Commercia, annonæ, opera.

61 *Dominium eminens*] Sic dictum, ut distinguatur à dominio privato cujusque civis in res suas, 1, 6.

62 *Aut per magistratus*] Ἀρχαιρεσία. Comitia, ordinatio officiorum.

63 *Cujus actus*] Illa superius dicta sic in manibus habere, atque administrare, ut quod in illis agas, jubeas, constituas, à nemine possit infirmari, & rescindi. *Schelius* de jure imp. p. 132.

(cc) Confer. PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. *J. B.*

ac proinde eandem habet potestatem, non aliam. Hæc ergo summa potestas [64] quod subjectum habeat, videamus. Subjectum aliud est commune, aliud proprium: + ut visus subjectum commune est corpus, proprium oculus; + ita summæ potestatis subjectum commune est civitas, + quam perfectum cœtum esse, supra diximus.

2. + Excludimus ergo populos, qui in alterius populi ditionem concesserunt, + quales erant provinciæ Romanorum: hi enim populi + non per se civitas sunt, ut nunc quidem eam vocem sumimus, + sed [65] membra minus digna magnæ civitatis, + quomodo servi membra sunt familiæ. Rursum accidit, + ut plurium populorum idem sit caput, qui tamen populi singuli perfectum cœtum constituunt: neque enim ut in naturali corpore non potest caput unum esse plurium corporum, + ita in morali quoque corpore; [a] + nam ibi eadem [66] persona diversa ratione considerata caput potest esse plurium, ac distinctorum corporum. (dd) Cujus rei certum indicium esse potest, + quod extincta domo regnatrice imperium ad quemque populum seorsim revertitur. Sic etiam accidere potest, + ut [67] plures civitates arctissimo inter se fœdere colligentur, (ee) & faciant σύςημα quoddam, ut Strabo (ff) non uno loco loquitur, neque tamen singulæ desinant statum perfectæ civitatis retinere: quod tum ab aliis, tum ab Aristotele [b] etiam notatum est non uno loco.

[a] *Vict. de Jure Belli* n. 7.

[b] *Lib.* II. *Pol.* c. 20. L. III. c. 9.

3. + Subjectum ergo commune summæ potestatis esto civitas, ita, ut jam diximus, intellecta. Subjectum proprium est persona + una, pluresve, + pro cujusque gentis legibus, ac moribus: ἡ πρώτη ἀρχὴ, apud Galenum libro sexto de placitis Hippocratis, & Platonis.

+ VIII. 1. Atque hoc loco primum rejicienda est + eorum opinio, [68] qui ubique, & sine exceptione summam potestatem esse volunt populi, + ita ut

GRONOVII.

64 *Quod subjectum*] Penes quem sit, in quo resideat, ac consistat; quod vocant subjectum *ἐνυπάρξεως*, sive inhæsionis.

65 *Membra minus digna*] Viliora.

66 *Persona diversa ratione considerata*] Ut Imperator Romano-Germanicus, alibi Rex, alibi Archidux, alibi Dux, alibi Comes.

67 *Plures civitates*] Ut olim XII. Achæorum populi, *Justin.* 34, 1. ut hodie VII. Belgii consociati civitates.

68 *Qui ubique, & sine exceptione summam potestatem esse volunt populi*] Status controversiæ prorsus invidiose proponitur, adeo ut auctor non effugiat reprehensionem, qua ipse culpat alios. num. 5. eos magis ex usu præsentium rerum, quam ex vero hoc argumentum exequi: neque enim quisquam, opinor, dixit, ubique & sine exceptione summam potestatem esse populi, ut ei reges, quoties imperio suo male utuntur, & coërcere, & punire liceat. Et si quis dixit, nequaquam ei subscribimus. Sed hæc est quæstio: An populus habens imperium legitimum (puta Regem, vel Senatum, vel Remp. per conventus ordinum, sive comitia regi solitam) si major, & melior pars censeat eam formam regiminis esse perniciosam (puta Regem palam degenerasse in tyrannum, senatum in paucos dominos, comitia in confusam turbam seditiosorum hominum) possit illam mutare, & auctores mali (puta Reges, aut paucos e senatu, aut comitiorum turbatores) jure punire? ut Romani fecerunt expulso Tarquinio: ut Athenienses imperio populi ad Quadringentos translato: & iisdem postea Quadringentis, ut & Trigintaviris, cum tyrannica impotentia uterentur, exilio, aut morte punitis, *Just.* 5, 3. ut Vejentes Rege creato apud *Livium* 5, 1. ut denique Hebræi abrogato judicum magistratu, & creato rege.

(dd) Vide infra, *Lib.* II. *Cap.* IX. §. 8. *J. B.*

(ee) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. V. §. 16. *& seqq.* ubi fusè de his systematibus civitatum agit. *J. B.*

(ff) Vide exempli gratiâ, de *Amphictyonibus*, Lib. IX. pag. 420. *Ed. Paris. Casaub.* De *Lyciis*, Lib. XIV. pag. 664

G R O-

ut ei reges, quoties imperio suo male utuntur, & coërcere, & punire liceat: + quæ sententia 69 quot malis caussam dederit, & dare etiamnum possit, penitus animis recepta, nemo sapiens non videt. (gg) + Nos his argumentis eam refutamus. 70 + Licet homini cuique se in privatam servitutem cui velit addicere, (hh) + ut & ex lege [a] Hebræa, & 71 Romana [b] apparet. + Quidni ergo populo sui juris liceat se unicuipiam, aut pluribus ita addicere, + ut regendi sui jus in eum plane transcribat, nulla ejus juris parte retenta? + Neque dixeris 72 minime id præsumi: non enim jam quærimus, quid in dubio præsumendum sit; [n] sed quid jure fieri possit. + Frustra quoque afferuntur incommoda, quæ hinc sequantur, aut sequi possint; nam 73 qualemcumque formam gubernationis animo finxeris, nunquam incommodis, aut periculis carebis. [c] *Aut hæc cum illis sunt habenda,* [o] *aut illa cum his amittenda sunt*, ait comœdia.

[a] *Ex.* XXI, 6.
[b] *Instit. de jure pers. §. Servi autem.* 4. *Gell. lib.* 2. c. 18.
[c] *Terent. Heaut.* II, 3, 84.

2. Sicut autem multa sunt vivendi genera, alterum altero præstantius, & cuique liberum est ex tot generibus id eligere, quod ipsi placet: + ita & populus eligere potest qualem vult gubernationis formam; neque ex præstantia hujus, aut illius formæ, + qua de re diversa diversorum sunt judicia, [p] sed ex voluntate jus metiendum est. 3. + Ne-

GROTII.

n *Sed quid jure fieri possit*] *Gail.* de Arrestis cap. [illegible] f. n. 22. & seqq.

o *Aut illa cum his amittenda sunt*] *Cicero* lib. III. de legibus: *Est iniqua, in omni re accu-* [illegible] *bonis malorum enumeratio, vi-* [illegible] (Cap. 10.) Mox: *Sed bonum* [illegible] *in eo, sine isto malo non habe-* [illegible]

p *Sed ex voluntate jus metiendum est*] A Carolo Quinto Imperatore eodem tempore Augusta civitas petiit, ne senatus urbis suæ placita valerent, nisi assensissent curiarum magistri: Norimberga plane contrarium. [Pro *Carolo Quinto* Auctor debebat dicere *Sigismundum* Imperatorem: ab illo enim hæc petita fuisse, Historici tradiderunt; ut, post WAGENSELIUM, observavit *J. Nicol. Hertius*, Tom. II. *Comm. & Opusc.* seu Diss. *De specialibus Rom. Germ. Imperii Rebuspubl.* §. 23. *J. B.*]

GRONOVII.

69 *Quot malis*] Seditionibus, conjurationibus, tumultibus, bellis intestinis. Quasi vero opinio hominum, non debere se indigna pati ab eo, qui juris fruendi causa constitutus est, & non ipsa iniquitas principum, & magistratuum, istis malis caussam dederit. Vide 1. Reg. 18, 17. & 18.

Responsio ad argumenta Grotii.

70 *Licet homini cuique*] Licet privato se in servitutem addicere; Ergo & populo. Resp. 1. Conceditur totum. Ergo, qui hoc fecerunt, serviant.

Ubi autem illi? Non Germani: nam eligunt hodie Cæsarem. Non qui sub Principibus, aut liberis Germaniæ civitatibus; nam hæc feuda regalia Principes habent à Cæsare, non ut domino mancipiorum, sed ut repræsentante populum Germanicum in universum sumptum, cujus caput est constitutus. Non Galli: constituerunt enim ipsi Reges, Merovæi, Caroli, Hugonis Capeti posteros comitiis, & libera electione. Non Hispani: nam connubiis, & pactis ipsi quoque receperunt Austriacam domum. Non ulli alii Europæ populi, nisi Moschorum, Turcarum, Tartarorum tyrannide pressi. Ergo frustra hoc disputatur in Europa.

Sed argumentatur porro: Si potest populus se addicere in servitutem, amisit omne jus se in libertatem, aut securitatem vindicandi: Atqui &c. Ergo. Resp. Negatur major: nam ne servi quidem id amiserunt. Athenis servus crudeliter habitus sine culpa sua poterat dominum in jus vocare, & per judicem cogere, ut se venderet. Romæ quid rescripserit *Antoninus Pius*, notum est ex §. 2. Instit. *de his, qui sui, vel alieni juris sunt.* Ubi tale remedium juris civilis cessat, remedium naturale appetere non prohibetur, quod est aut fuga, aut vis contra vim.

71 *Romana*] Si quis major XX. annis ad pretium participandum se venundari passus esset.

72 *Minime id*] Non esse credibile quemquam populum huc descensurum.

73 *Qualemcumque*] Sive monarchiam, sive aristocratiam, sive democratiam, sive ex omnibus, aut duabus mixtam.

(gg) De vero statu hujus quæstionis, & quid circa eam statuendum sit, ut extrema, in quæ plerique Auctores incidunt, vitentur, diximus in Notis Gallicis. Vide & quæ dudum scripsimus ad PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. §. 5. Not. 2. J. B.

(hh) Locum *Auli Gellii*, in margine positum,

3. + Neque vero non multæ exstare possunt causæ, cur populus jus totum imperandi à se abdicet, aliique tradat, puta, + quia 74 in periculum vitæ adductus, alia lege, qui se defendat, reperire non potest: + aut quia 75 inopia pressus aliter habere non potest copiam, unde se sustentet. Nam si + Campani olim necessitate subacti [q] populo Romano se subjecerunt in hunc modum: 76 *Populum* [a] *Campanum, urbemque Capuam, agros, delubra Deûm, + divina, humanaque omnia, in vestram P. C. ditionem dedimus*: & quidam populi, cum [r] Romanorum ditioni subjicere se vellent, 77 + ne recepti quidem sunt; quod narrat [b] + Appianus: + quid obstat quominus & uni homini præpotenti populus aliquis eundem ad modum dedere se possit? 78 Apud Virgilium legimus:

——— Nec cum se sub leges pacis iniquæ
79 *Tradiderit regno.* ——— ———

Accidere etiam potest, + ut paterfamilias latifundia possidens neminem alia lege in suas terras habitantem recipere velit: aut ut quis + magnam servorum copiam habens eos manumittat, sub imperii ferendi, & census pendendi legibus: quæ suis exemplis non carent. De servis Germanorum apud [c] Tacitum est: + *Suam quisque sedem, suos penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis, ut colono, injungit, & servus hactenus paret.*

4. Adde quod, sicut Aristoteles [d] dixit, + quosdam homines natura esse servos, id est, ad servitutem aptos: ita & populi quidam eo sunt ingenio, ut regi, quàm regere norint rectius; quod de se sensisse Cappadoces videntur, [e] qui oblatæ à Romanis libertati vitam sub rege prætulerunt, + negantes vivere se sine rege posse. Sic Philostratus, [f] vita Apollonii, + stultum esse, ait, Thraces, Mysos, Getas in libertatem vindicare, qua non gaudeant.

5. Neque vero non aliquos movere poterunt exempla gentium, quæ per sæcula plurima [s] + sub imperio plane regio satis feliciter vixerunt. [t] Ur-

[a] Livius, VII, 31.

[b] Præfat. p. 3. Ed. Steph.

[c] Germ. c. 25.

[d] Polit. I. 2.

[e] Strabo. lib. XII. p. 544. Justin. lib. XXVIII. cap. 2.

[f] Lib. VII. c. 3. Ed. Olear.

tum, quo Auctor noster tacitè innuere voluit, apud *Græcos* olim licuisse quoque singulis se ipsos vendere, emendavimus quoad numerum capitis, ex *Florum sparsione ad Jus Justinian.* p. 14. *Ed. Amst.* Sed & ille malè huc aptatur, ut ad *Gellium* observavit *Gronovius*, qui heic silet. Auctor noster adfert ipse alium locum haud dubium, *Lib.* II. *Cap.* V. 27. n. 1. *J. B.*

GROTII.

q *Populo Romano se subjecerunt*] Ut Falisci apud *Liv.* lib. V. c. 27. Samnites lib. IX. c. 42. Sic Epidamnii à Corcyræis deserti Corinthiis se dediderunt, ut protegerentur adversus Taulantios & exsules. *Thucyd.* lib. 1. c. 25.

r *Romanorum ditioni*] Et Venetorum. *Bembus* lib. VI.

s *Sub imperio plane regio satis feliciter vixerunt*] *Seneca* de Beneficiis libro II. c. XX. de Bruto locutus: *Mihi, cum vir magnus fuerit in aliis, in hac re videtur vehementer errasse, nec ex institutione Stoica se gessisse: qui aut regis nomen extimuit, cum optimus civitatis status sub rege justo sit, aut ibi speravit libertatem futuram, ubi tam magnum præmium erat, & imperandi, & serviendi: aut existimavit civitatem in priorem formam posse revocari, amissis pristinis moribus: futuramque ibi æqualitatem civilis juris, & statutas suo loco leges, ubi viderat tot millia hominum pugnantia, non an servirent, sed utri.* Vide & *Bizarrum* historia Genuensi lib. XIV. p. 329.

GRONOVII.

74 *In periculum vitæ*] Salutis. Ut Phrygum discordiis rege opus fuit. *Justin.* 11, 7. ut Vejentes tædio annuæ ambitionis, & discordiarum, regem creavere. *Liv.* 5, 1. Ut Athenis bello Peloponnesiaco respublica à Populo translata ad Senatum CCCC. *Justin.* 5, 2.

75 *Inopia*] Ut Ægyptii fame coacti seque, & omnia sua regi vendiderunt Josephi artibus. *Genes.* XLVII, 13.

76 *Populum Campanum*] 8, 1.

77 *Ne recepti*] Ut Sardi post bellum Punicum primum circa ann. V. C. 513.

78 *Apud Virgilium*] 4. Æn. 619.

79 *Tradiderit regno*] Hic male juncta, & nexa, quæ *Virgilius* separarat, hoc modo: *Tradiderit, regno, aut optata pace fruatur.*

GRO-

t Urbes sub Eumene, ait [a] Livius, nullius liberæ civitatis fortunam cum sua mutatam voluisse. Est & interdum is civitatis status, [u] ut videatur nisi sub libero unius imperio salvus esse non posse; quod de Romana, + qualis erat Cæsaris Augusti ætate, [80] multis prudentibus visum est. His ergo, similibusque de causis accidere non potest tantum, sed & solet, + ut se homines subjiciant imperio alterius, ac potestati; quod & + Cicero [b] notat Officiorum secundo.

a *Liv. l.* XLII, c. 5.

b *Cap.* 6.

6. [81] Jam verò + bello justo, ut ante diximus, sicut acquiri potest dominium privatum, + ita & dominium civile, sive jus regendi [82] non aliunde pendens. Neque vero hæc tantum + pro unius imperio, ubi id receptum est, conservando, dicta censeri debent: nam idem jus, + eademque ratio est [83] procerum, qui plebe exclusa civitatem regunt. [84] + Quid, quod nulla-

G R O T I I.

t *Urbes sub Eumene*] Sic multos ex liberis Græciæ civitatibus in Salamina Cypri, quod Euagoræ regnum erat, venisse, narrat *Isocrates*. (Pag. 199. B. *Edit. H. Steph.*)

u *Ut videatur nisi sub libero unius imperio salvus esse non posse*] Dion apud *Philostratum* V. cap. XI. *δέδια δὲ μὴ χειροήθεις ἤδη Ῥωμαίους αὐταὶ αἱ τυραννίδες πεποιηκυῖαι, χαλεπὴν ἐργάσονται τὴν μεταβολήν· Metuo ne Romani longis dominatibus edomiti nullam jam ferre possint mutationem.* (Cap. 34. *Ed. Olear.*)

G R O N O V I I.

80 *Multis prudentibus*] *Tacit.* 1, 9. *Non aliud discordantis patriæ remedium fuisse, quam ut ab uno regeretur.* Idem histor. 1, 1. *atque omnem potestatem ad unum conferri pacis interfuit.* Florus 4, 3. *Dio* 53. p. 509.

81 *Jam verò bello justo*] 2. Argum. Si bello justo acquiritur dominium privatum, etiam dominium civile non aliunde pendens. Atqui. Ergo.

Resp. Conceditur iterum totum; & certe plus licet in populos bello subactos, quam qui creaverunt regem.

Si bello justo acquiritur dominium aliundè non pendens, populus nullum jus habet bello victorem, utcumque tyrannus sit, puniendi. Atqui. Ergo.

Resp. Negatur major: nam & in privato dominio, etsi id à nullo pendeat, tamen quia expedit, ne quis re sua male utatur, coercetur dominus, ut dictum est de servis, ut prodigo interdicitur administratione bonorum: ut furiosi in tutela sunt agnatorum &, gentilium.

Sed, inquit, magistratus in rebus privatorum habet dominium eminens, non populus in bonis regum.

Resp. 1. Omnes boni principes confessi sunt, idem illud dominium eminens esse populo in bona principum, Trajanus, Hadrianus, Antonini.

Resp. 2. Ambiguitas est in voce *dominium*, quasi dominium sit jus utendi, abutendi, sine cujusquam intercessione. Id falsum est in hominibus sub dominium venientibus, etiam jure gentium, non civili tantum. Nam & dominorum, ac servorum est societas: & servi facti sunt, ut servarentur, non occiderentur in bello capti. Sic igitur populi, qui bello acquisiti sine alia pactione se dederunt; hoc tamen spectarunt, & tacite sunt pacti, ut duriore quidem conditione, & libertate amissa, salvi tamen essent, & viverent. Si ne hoc quidem licet per victorem Tyrannum, superest illis ut vitam suam quoquo modo defendant.

82 *Non aliunde*] Superiorem neminem, adeoque nec populum agnoscens.

83 *Procerum, qui*] In Aristocratia mera, ut hodie Venetiis.

84 *Quid, quod nulla Resp.*] Si in rebuspublicis aliqui aut inopes, aut externi, tum fœminæ, & adolescentes a deliberationibus publicis arceantur, non est ullum jus populo in acta Principis.

Resp. Argumentum non video quid concludat. Prava enim est collectio. Nam non est eadem ratio istorum, quæ populi. Istis diffiditur, egenis, & externis, tanquam appetentibus rerum novarum: mulieribus, & adolescentibus, tanquam imperitis rei gerendæ. Hoc de populo dici non potest. Deinde quod ponitur, ordinarium est: quod colligitur, extra ordinem, & in magnis casibus fit: quibus ne quidem egeni, externi, mulieres, si quid opis adferre possent, excluderentur. Sententia igitur argumenti hæc est: Si inopes, externi, mulieres, adolescentes ordinarie arcentur à tractanda Rep., populus omnis, aut major, meliorque pars consentiens, etiam in ultima necessitate, & manifesta tirannide arcetur à coërcendo Tyranno. Atqui &c. Ergo. Sic apparet argumenti hujus vanitas. (Immo carpentis ἀβλεψία, & præcipitantia. Non agitur heic de jure coercendi Tyranni, quod etiam Auctor non omnino Populo denegat, ut patet ex Cap. seq. §. 11. Verum, ut probet, non repugnare naturæ, & scopo Societatis Civilis talem

la respublica adeo reperta est popularis, in qua non aliqui aut valde inopes, aut externi, tum vero & fœminæ, & adolescentes à deliberationibus publicis arceantur?

7. 85 + Jam vero & x populi quidam alios sub se populos habent, non minus addictos sibi, quam si regibus parerent: unde illa interrogatio, a + *Estne populus Collatinus in sua potestate?* + & Campani cum se Romanis dedidissent

a *Liv. lib.* 1. c. 38.

ὑποταγὴν, quâ populus sui regendi jus in Summam Potestatem planè transcripserit; postquam de *Regibus*, & de *Proceribus Reipublicæ Aristocraticæ* id adseruit, addit jam, in ipsis *Rebuspublicis Democraticis* non paucos esse, qui speciem quamdam exhibeant Populi, non minus subjecti Cœtui è Patribusfamilias, & Civibus composito, quam universi, & singuli Cives in Regno Monarchæ, in Republica Aristocratica Senatui. Sic evanescit fatua illa ratiocinatio, quam Eruditissimus Criticus non veritus est adfingere Viro Summo, in quo judicium cum omnigenâ eruditione certabat. Piget cetera expendere, in quibus perpetua ferè est *ignoratio elenchi*, & quasi σκιαμαχία. *J. B.*

85 *Jam vero & populi*] Si populi habuerunt non minus sibi addictos populos, quam Regibus, & ab illis sunt dono dati aliis Regibus, non est jus ulli populo Regem potestate male utentem coercere.

Resp. Nulla prorsus hæc est collectio: Populi isti imperantes, sive bene, sive male usi sunt suo jure, nihil juvant Tyrannum. Si bene, ipsi statuerunt hoc suum officium esse, & ni facerent, populos eos id aliquando non toleraturos, ut Romani. *Liv.* 8, 21. & sic damnarunt tyrannidem. Si male, idem jus fuit subjectis populis contra populum Tyrannum, quod contra Tyrannum regem: & si jure isto non sunt usi, defuerunt vires.

Sententiæ Scripturæ sacræ, & auctorum Græcorum, Latinorumque aut explicant jus regum, aut mores. Neutra res tollit jus populi. Si jus, & concessa legibus, primo populus regi non amplius potest dare, quam ipse habet. Non autem populus habet jus se ipsum exstinguendi, aut in corpus suum injuste sæviendi. Ergo neque Regibus dare hoc potuit. Deinde potestas major Regibus data est ad conservationem ipsius, & populi, non ad perniciem. Quæ igitur ad perniciem vergit, non est jus regum. Si mores, significant reges suo jure abuti, quo abusu nullum majus jus acquiritur, sed quod habuerunt, perdunt. Significant & illud: propter eximium illud jus, multa regibus etiam injusta concedi, multa ferre, multa condonare populos, quia aut abhorrent ipsi à seditionibus, aut rationem se vindicandi non valent. Non dicunt, nunquam, nullo casu, ne post ultima quidem tyrannicæ crudelitatis exempla jus esse populo se liberandi. Ubi dicitur: *supra populum esse regem, & populum subjici*, mera ludificatio est. Nam & Consules supra populum Romanum, & Athenienses erant sub Archontibus: neutris tamen omnia in populos illos licuerunt. Cum Christus dicit: *Reges gentium dominantur eis*: nihil aliud dicit, quam esse eos superiores gradu, & dignitate. Hoc apparet ex contextu: Pronuntiabat enim hæc verba in contentione discipulorum, quis eorum maximus esset, non ut aliis imperaret, sed ut priore loco sederet: dexteram enim, & lævam Domini in regno ejus vindicabant Zebedæi filii. Deinde demonstrat hoc oppositum: *Vos autem non sic: quin vestrum maximus perinde sit, ac minimus*; quod nihil aliud est, quam primus, & postremus.

GROTII.

x *Populi quidam alios sub se populos habent*] Sic Salamis insula Atheniensium juris jam inde à Philæo, & Eurysace Ajacis filiis, ut *Plutarchus* (pag. 83.) Solone nos docet. Hanc Salaminem Atheniensibus ademit Augustus, ut postea Cephaleniam Adrianus, teste *Xiphilino* (pag. 264. D. *Ed. Steph.*) Atarneus ab antiquo Chiorum, teste *Herodoto* lib. 1. (Cap. 160.) & Samii multa in continente oppida tenuere, ut *Strabo* docet lib. XIV. (pag. 639. *Ed. Par. Cas.*) Anactorium partim ad Corinthios, partim ad Corcyrenses pertinebat, ut *Thucydides* scribit libro 1. (§. 55. *Ed. Oxon.*) In pace cum Ætolis apud Livium: *Oeneadæ cum urbe, agroque, Acarnanum sunto.* (Lib. XXXVIII. c. 11.) Sex oppida Halicarnasso attributa per Alexandrum Magnum, memorat *Plinius* Historiæ Naturalis lib. V. c. 29. Idem libro XXXIII. c. IV. Lindum insulam esse, ait, Rhodiorum: tantundem de *Cauno* habes libro XXXV. c. 10. Testatur idem *Cicero* (Lib. I. Epist. I. c. 11.) epistola ad fratrem. Rhodiis iisdem, quod Romanos contra Antiochum juvissent, complures urbes dono datas, ait *Eutropius* libro IV. (Cap. 2.) nempe Carum & Lyciorum, quæ rursus eis ablatæ à Senatu. Utrumque est in Excerptis *Polybii.* (Cap. 36. & 93. Non unum est in hac Notâ, ceteroquin supervacanea satis, ἁμάρτημα μνημονικόν. I. *Salaminem Augustus* non ademit *Atheniensibus*; Sub horum enim imperio illam fuisse ætate suâ, testatur STRABO, pag. 394. *Ed. Par. Cas.* Confudit Auctor *Salaminem* cum *Aegina*; de quâ XIPHILINUS ait: Τοὺς δὲ Ἀθηναίους ἐκόλασεν, Αἴγιναν ἀφελόμενος. Pag. 75. B. II. *Hadrianus* non ademit *Cephaleniam* iisdem *Atheniensibus*: quin potius dedit, ut patet ex Xiphilino, quem Auctor laudat: Τήν τε Κεφαλληνίαν ὅλην τοῖς

dissent, [a] facti dicuntur alienæ potestatis : [b] Acarnania, ut & [c] Amphilochia dicuntur fuisse [86] juris Ætolorum : [d] Peræa, & [e] Caunus ditionis Rhodiorum : Pydna a [f] Philippo Olynthiis data. Et quæ sub Spartanis fuerant oppida, postquam eorum ditioni [87] exemta sunt, [g] Eleutherolaconum nomen acceperunt. Cotyora urbs dicitur fuisse Sinopensium, apud [h] Xenophontem. Nicea Italiæ adjudicata Massiliensibus apud [i] Strabonem, & Insula [k] Pithecusæ Neapolitanis. Sic [88] Calatiam oppidum coloniæ Capuensi : Caudium coloniæ Beneventanæ adjudicata cum territoriis suis, apud [l] Frontinum legimus. Otho provinciæ Bæticæ Maurorum civitates dono dedit : quod apud [m] Tacitum est. + Quæ omnia convelli necesse est, si id recipimus, jus regendi semper subditum esse eorum judicio, ac voluntati, qui reguntur.

8. At vero esse reges, qui populi etiam universim sumti arbitrio non subsint, + tum sacra, tum profana historia testantur. *Si* [n] *dixeris*, inquit Deus populum Israeliticum alloquens, + *Statuam supra me regem* : & ad Samuelem : [o] + *Indica eis jus regis, qui regnaturus est super eos.* + Hinc rex [p] unctus dicitur super populum, super hereditatem Domini, super Israelem : Salomo [q] rex super totum Israelem. Sic David Deo gratias agit, [r] + quod populum suum ipsi subjecerit. Et Christus : [s] *Reges*, inquit, *gentium dominantur eis*, [89] + Notum illud Horatii : (*Lib.* III, *Od.* I.)

Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos imperium est Jovis.

9. + Tres gubernandi formas ita describit [90] Seneca [t] *Interdum populus est, quem timere debeamus : interdum si ea civitatis disciplina est, ut plurima per senatum transigantur*, [91] *gratiosi in ea timentur viri : interdum singuli, quibus potestas populi, & in populum data est.* + Tales sunt, quos [92] Plutarchus

[a] *Liv. lib.* VII. c. 31.
[b] *Lib.* XXVI. c. 24.
[c] *Lib.* XXXVIII. c. 3.
[d] *Id. Lib.* XXXII. c. 33.
[e] *Strab.* Lib. XIV. p. 963.
[f] *Diod. Sic.* Lib. XVI. pag. 514. *Id. Steph.*
[g] *Pausan. Lacon.* seu Lib. III. Cap. 21.
[h] *Exp. Cyri*, *lib.* V. c. 5.
[i] *Lib.* IV. p. 184.
[k] *Idem*, *lib.* V. p. 248.
[l] *De Coloniis*, pag. 323. *Ed. Keucken.*
[m] *Hist.* 1. 78.
[n] *Deut.* XVII, 14.
[o] 1. *Sam.* VIII, 9.
[p] 1. *Sam.* IX, 16. X, 1. XV, 1. 2. *Sam.* V, 2.
[q] 1. *Reg.* IV, 1.
[r] *Psalm.* CXLIV, 2.
[s] *Luc.* XXII, 25.
[t] *Epist.* XIV.

τοῖς Ἀθηναίοις ἐχαρίσατο. III. Nulla est Insula *Lindus* : sed hæc est urbs insulæ *Rhodi* ; ut omnes sciunt. Quum in loco *Plinii*, XXXIII, 4. hæc verba legantur : *Minervæ templum habet* Lindos, INSULÆ Rhodiorum, *in quo* Helena *sacravit* &c. Auctor noster videtur, dum festinaret, legisse, INSULA *Rhodiorum. J. B.*]

GRONOVII.

86 *Juris Ætolorum*] Ut *Justin.* 9, 1. *Hæc urbs variante victoria, nunc Atheniensium, nunc Ætolorum, juris habita est.* Eod. lib. cap 5. *in Asiam Persarum juris.* Lib. 31, 1. Syriæ quidem, sed *juris Ægypti civitate.*

87 *Exempta sunt*] Per Augustum oppida maritima XVIII.

88 *Calatim*] Calatiam.

89 *Notum illud Horatii*] *Reges in ipsos imperium esse Jovis*, nemo diffitetur. Nec quisquam dixit, in reges imperium esse populi. Sed hoc dicitur ; si reges imperio illo in proprios greges tantummodo ad mactandum utantur, greges illos non esse oves, ut semper impune se præbeant, sed homines, qui sciant sibi nihil esse carius sua salute : & pastorem, qui pro lupo se gerat, non esse tolerandum.

90 *Seneca* ——— 10. *Aristoteles*] potestas populi, & in populum data est regibus : sed populi, quam ipse populus habuit. Sic etiam imperator definit §. 6. Inst. de jur. nat. gent. & civ. *Populus ei, & in eum omne imperium suum, & potestatem concessit.* Non igitur Tyrannicum. Sed dicit, *data est.* Ergo populus eam non retinuit. Certe justam dedit, & ordinarie repetere non potest. Sed etsi homini libero, in quem potestas mihi nulla est, gladium donavero, sic ut & gladius ille exierit e mea potestate, si is eos gladio ad se, aut me perdendum utatur, extorquere illum ei jure possum, ac debeo.

91 *Gratiosi*] Potentes, quorum nemo facile gratiam negligit.

92 *Plutarchus*] Imperium reges habent in leges, hactenus ut eas utiles ferre, & latas, si processu temporis inutiles appareant, abrogare possint, ut Agesilaus rex, qualem inferius negat *Grotius* hic describi, & improprie regem appellari ; quod tamen non credidit Agesilaus, qui regem Persarum, etsi justitiæ studiosus esset, se negavit majorem esse. Ille igitur Agesilaus cum in

 Leuctri-

chus ait, [a] οὐ κατὰ τοὺς νόμους μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων ἄρχειν, *imperium habere* + *non ex legibus modo*, + *sed & in leges*; & apud [b] Herodotum 93 94 Otanes singulare imperium sic describit: ἀνυπευθύνως ποιεῖν τὰ βούλεται· *facere quod quis velit*, + *ita ut alii rationem non reddat.* 94 Dioni quoque Prusæensi regnum [c] definitur: ἐπιτάττειν ἀνυπεύθυνον ὄντα· *ita imperare, ut alii ratio non reddatur:* 94 Pausanias Messenicis [d] opponit βασιλείαν ἀρχῇ ὑπευθύνῳ· *regnum potestati tali, quæ rationem actuum reddere debeat.*

10. Aristoteles [e] + reges quosdam esse, ait, cum eo jure, quod ali bi habet ipsa gens in se, ac sua. Sic + postquam Romani principes imperium vere regium usurpare cœperunt, + dicitur populus [f] in eos omne suum imperium, & potestatem contulisse, + etiam in se, ut interpretatur (ii) Theophilus. Hinc illud dictum 95 M. Antonini Philosophi: [g] *Nemo nisi solus Deus judex principis esse potest.* 96 [h] Dion. l. LIII. de tali principe: αὐτοτελὴς ὄντως καὶ

[a] *Flamin. vit.* pag. 382.
[b] *Lib.* III. c. 80.
[c] Orat. LVI. pag. 565. D.
[d] *Cap.* 5.
[e] III. *Pol.* XIV.
[f] *Inst. de jur. nat.* §. *sed & quod.* 6.
[g] *Xiph. vita M. Ant.* pag. 871. D.
[h] *Pag.* 591. A. *Ed.* H. *Steph.*

Leuctrica pugna multi abjecissent scuta, quos legibus oportebat esse infames, non autem is status esset reip. ut tanto numero civium careret, operam dedit, ut designaretur νομοθέτης sive legislator. Creatus legislator nullas novas leges tulit, sed veteres valere jussit post Leuctricam cladem, ut nihil, quod in ea factum esset contra leges, puniri posset. Non autem hæc potestas in leges dat & jus omnes leges conculcandi. Eandem potestatem in leges habet populus liber: unde In XII. tabb. *Quod postremum populus jussit, jus esto.* Et ut rogabatur lex, ita & abrogabatur, antiquabaturque; interdum ei obrogabatur, derogabaturque Et tamen in libera rep. legum est imperium longe supra populum. *Livius* lib. 2. *Liberi jam hinc populi Rom. res pace, belloque gestas, annuos magistratus, imperiaque legum potentiora, quam hominum peragam.* Vide diatriben ad *Senecam.* (Immo *ad* STATIUM, in Lib. I. Silv. Cap. 2. ubi hac de re fusè Vir Doctissimus agit. *J. B.*)

93 *Otanes*] Otanis dictum, quod ille protulit ad invidiam faciendam armstæ tyrannidi apud *Herodot.* lib. 3. mirum est adferri ad explicandum ius regium.

94 *Otanis, Dion. Pausaniæ*] Rationem non reddunt actorum reges, quia non est magistratus ordinarius, coram quo eo nomine possint conveniri. Datum hoc ipsis, ut essent soluti impedimentis recte, & juste faciendi: quod necessarium incommodum liberæ civitates habent, & tolerare coguntur majorum commodorum gratia. *Livius* 9, 18. *Tacitus* 7. Ann. 73. non ut omnia subvertendi habeant licentiam. Deinde non sequitur: qui rationibus reddendis obnoxius non est, eum si palam illicita, & quidem in summo gradu faciat, non posse puniri. Nam & Carthaginiensium in libera rep. imperatores à reddendis rationibus immunes erant ante constitutum senatum centum senatorum, de quo *Justinus* 19, 2. Qui tamen si rempublicam invadere voluissent, detecti, & capti agebantur in crucem. In ipsa Hollandia sunt collegia quædam, quæ rationem nemini reddunt, & tamen nec reges sunt, nec, si deprehendantur in maleficio, judicum severitatem effugiunt.

95 *M. Antonini*] M. Antoninum sanctissimum virum, & tantum tyrannorum hostem, ut palam diceret de decessoribus suis, omnes principes, qui occisi essent, habuisse causas, quibus mererentur occidi, neque quemquam facile bonum, vel victum à Tyranno, vel occisum; ut scriberet: *Plane liberi mei pereant, si magis amari merebitur Avidius, quam illi: & si reip. expediet Cassium vivere, quam liberos Marci*; eum quicquam dixisse in favorem Tyrannorum, nimis mirum foret. Si dixit, sano sensu accipienda sunt, non ut scelerum jus sit Tyrannis, sed ut principes & reges intelligantur esse supra suos judices, quos ipsi constituunt: aut dixit eo sensu, quo *Tacitus*: *Principatum fato dari.* Loquitur enim ad milites injusta petentes, quos deterrere vult, ne illi putarent, quia non daretur quod injuriâ poscerent, sibi jus esse alium principem faciendi. Alioquin cum Cassius rebellaret, ipse Marcus judicem de se fecit senatum, & conditionem Cassio tulit, ut uterque depositis armis senatui arbitrium relinqueret, utrum Patres mallent imperare.

96 *Dion*] Dio refert quid Augustus per varias, & miras artes à Patribus elicuerit, nimirum, omnibus ut legibus eum solverent, & permitterent omnia suo pro arbitrio agere. Si Augustus putasset jure imperii hoc sibi competere, non exspectasset decretum senatus, cum eandem potestatem jamdudum haberet in manibus; & satis usurparet. Præterea idem senatus, qui Principibus tantam potestatem dederat, Neronem male ea utentem condemnavit, ut more majorum, id est, dirissimo supplicio puniretur. *Sueton.* cap. 49. idque multo pluribus fecisset, si potuisset.

(ii) Non satis recta interpretatio. Vide omnino Clar. NOODTII *Observ.* Lib. I. Cap. III. ejusdemque egregiam Orationem *De Jure Summi*

καὶ αὐτοκράτωρ, καὶ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν νόμων, πάντα τε οἷα βούλοιτο ποιῇ, καὶ πάντ' ὅσα ἂν μὴ βούλοιτο μὴ πράττῃ: *Liber est, suique, ac legum potens, ut & quod vult, faciat: & quod non vult, non faciat.* Tale regnum jam antiquitus erat in Græcia, regnum [y] Inachidarum Argis: nam in Argiva Tragœdia Supplicibus 97 sic populus regem affatur apud 98 + Æschylum [a]:

[a] Pag. 320. *Ed. H. Steph.*

> Σύ τοι πόλις, σὺ δὲ τὸ δήμιον,
> Πρύτανις ἄκριτος ὤν,
> Κρατύνεις βωμὸν ἑστίαν χθονὸς,
> Μονοψήφοισι νεύμασι σέθεν.

Tu

...*mi Imperii*, & *Lege Regia*, quam & nos Gallicè versam, Notulisque illustratam, alterâ vice edidimus, simul cum Oratione GRONOVII *De Lege Regia*, ann. 1714. *J. B.*

GROTII.

y *Inachidarum*] Hi sunt ענקים. Deut. II, 10. ex qua origine & ענקה ὄγκα dea, cui templum Thebis Cadmus dicavit. Græci eam Pallada dixere. Dicuntur Æschylo Inachidæ fuisse Pelasgi, id est, extorres; à Syro פלג. Etiam qui Lacedæmonem primi tenuere, Pelasgi erant, unde *Abrahamo* se cognatos dicebant Lacedæmonii in historia Maccabaica. (*Lib.* 1. *Cap.* 15. ṽ. 21.) Sicut autem Argivi reges plenissima usi potestate exemplo Orientis, unde venerant: sic & reges Thebani è Phœnicibus. Apparet id ex Creontis verbis apud Sophoclem, (*Antigon.* ṽ. 516. & *seqq.* 681, 682.) & fecialis Thebani Supplicibus *Euripidis*: (*Vers.* 410, 411. Vide etiam *Pausan.* in *Bœotic.* c. 5. Verum Reges Argivi non ita plenâ utebantur potestate; ut patet vel ex loco *Pausaniæ*, quem Auctor ipse adfert paulo post, *num. seq.* Vid. & Notam *Gronovii* ad *Æschyli* verba. *J. B.*]

GRONOVII.

97 *Sic populus*] Non populus, sed peregrinæ & supplices, negantem recipere illas sine consensu populi. ṽ. 402. Εἶπον δὲ καὶ πρὶν οὐκ ἄνευ δήμου τάδε πράξαιμ' ἄν.

98 *Æschylum*] Ad locum *Æschyli* respondit egregie *Miltonus* cap. 5. sui operis: verba illa ponuntur in personis fœminarum peregrinarum, & supplicum, quæ rogabant in tutelam suscipi, & defendi contra Ægyptios classe persequentes. At ipse rex Danaus, cui dicebantur ista: *Ego*, ait, *non perfecerim hoc etiam promissum, antequam de his cum populo communicavero.* Et rursus: *Dixi antea vobis, non sine populo hoc faciam, nec si possem quidem.* Fatetur igitur, se non posse. Et erant istæ filiæ ejusdem regis, qui tamen negat sibi licere eas sine populi consensu suscipere. Itaque magnus error est summorum virorum (*Grotii* & *Salmasii*) ex sententia fœminarum peregrinarum, & suppliciter humillimeque blandientium colligere jus regni, & quidem apud populos Græcos, qui nunquam reges potestate abutentes tolerarunt.

Responsio ad primum, argumentum τὸ ἐν ἀρχῇ, sive principium petit. Hoc enim ipsum quæritur, an constitutio imperantis perpetuo à voluntate constituentis pendeat hactenus, ut si pactis ille non stet, revocare constitutionem possit. Regimen commisit principi populus maxima cum potestate, fidemque dedit, quamdiu boni principis officio fungatur, tamdiu se pariturum, & singulos pro ejus salute vitam oppositnros. Hoc semel promissum non pendet à voluntate promittentium; semel se obligarunt, & eo nexu tenentur, & qui non parent, à principe possunt puniri. Sed nec desiderare debent, ut princeps auræ populari serviat, & in omni re desideriis populi, quandoque erroneis, obsequatur. Hinc est quod Antigonus apud *Justinum* 28, 3. *Ipsi regem quærant, cui imperent.* Quod Æmilius Paulus apud *Livium* 44, 22. *E terra ne gubernaverint.* Et salubris principis est non nimis indulgere populo, exemplo Augusti, *Sueton.* c. 42. Et Marci, qui militi extraordinariam pecuniam petenti negavit, ne quod illi præter morem daretur, & sanguine, & visceribus aliorum civium, & illis cognatorum exigeretur: & hac occasione protulit illam sententiam: περὶ γὰρ τῆς μοναρχίας ὁ Θεὸς μόνος κρίνειν δύναται. *De imperio solus Deus judicare potest.* Quod nihil aliud volebat, quam se non metuere seditiones, rebelliones, conspirationes. Deum enim esse solum, qui constituat, & mutet imperia. Quod non excludit factum humanum: perinde ut cum Scriptura dicit: *Non est volentis, neque currentis, sed Dei miserentis.* Item: *Non qui plantat, non qui rigat, sed qui incrementum dat.* Talis est etiam sententia Valentiniani: ut multa sunt dicta constantium principum, ac ducum, qui imperitæ multitudinis deceptis voluntatibus non cesserunt. Alia est ratio in Tyranno manifesto, in quo intelligendo nemo fallitur. Is quicquid inter se, & populum in constitutione factum est, ipse irritum reddidit.

Tu res populi, tuque urbs tota es,
Non judiciis subditus ullis,
Regni solio fultus ut ara,
Unoque regens cuncta arbitrio.

11. + Longe aliter, quam de Atheniensium republica rex ipse Theseus apud Euripidem loquitur, (*Supplic.* verſ. 404. & *seqq.*)

——— οὐ γὰρ ἄρχεται
Ἑνὸς πρὸς ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐλευθέρα πόλις.
Δῆμος δ' ἀνάσσει διαδοχαῖσιν ἐν μέρει.
Ἐνιαυσίαισιν.

——— *hæc juris sui*
Parere domino civitas uni negat:
Rex ipse, populus annuas mandat vices
Honoris huic, illive.

Nam

dit, & ſic alterno parendi pacto populum jam dudum ſolvit. Scit Auctor jus Rhadamanthi, de quo monuit cap. 1. num. 5. *Quæ fecit, ſic quisque ferat, jus fiet, & æquum.* Rhadamanthus autem, & Minos, & Æacus perſonas non diſtinguunt, & purpureos reges eodem loco habent, quo privatos, ſi fabulis fides.

Utitur exemplo mulieris, quæ ſibi virum conſtituit, cui parere ſemper neceſſe habeat. Sed numquid ita, ut patiatur ſe flagellari, torqueri, occidi? Cur igitur inventa divortia? Ne adulterium quidem, nec maritalis debiti ſpenuriam mulier cogitur pati, ſi non vult, quibus tantummodo ſubtrahitur ei de eo, quod promiſſum eſt; quid ſi non hæc modo ſubtrahantur, ſed etiam vis vitæ adferatur? Luſus eſt perpetuus in vocabulo *ſuperior.* Eſt omnino princeps, & magiſtratus quivis ſuperior populo, ſi Latine loquimur: ſed ut caput ſuperius eſt membris, non ut injuſtum, atque affligens onus incumbit preſſo, ac deficienti: & quidem ut caput morale, vel artificiale, quod ſi prægravet, ſalvo corporis ſtatu, poteſt demi: non ut naturale, quod auferri nequit, quin corpus pereat. Syllogiſmus ita formandus erat: Qui conſtituit aliquem ſupra ſe, & omnem ei dat in ſe poteſtatem, eum pacto regendi juxta leges, ac defendendæ, conſervandæque omnium, & ſingulorum ſalutis, is eum hoſtem, & perſecutorem ſuum factum jus habet tollendi, & puniendi: Atqui populus &c. Ergo.

Adverſus minorem excipitur rurſum, quoſdam Principes non conſtitui à populis, exemplo acceptantium advenas ſub obediendi lege, & eorum, qui bello ſibi alios ſubjecerunt.

Reſpondeo. Immo & hi conſtituuntur. Juriſconſulti norunt contractus, & quaſi contractus: Philoſophi voluntarios, & invitos: & ex utriſque perinde tradunt homines obligari, & in contractibus principes privatorum loco haberi. Eſt conſenſus advenarum iſtorum, & gentium, non quidem valde ſpontaneus, conſenſus tamen; poterant enim, & non accipere legem, & victi non ſervire fortiter moriendo, ut ille Lacon apud *Senecam* ep. 77. Sed dum mori durius omnes putant, quamvis duriores vivendi leges paciſcuntur. Et his facile concedimus plura toleranda: ſed cum ne hic quidem relinquitur quod promiſſum eſt, tuto vivere, in duris licet, & tenuibus rebus, jus naturæ illis integrum eſt.

Argumentum ſecundum ita formandum fuerat. Si regimen omne civitatum natura magis populi, quam regentis cauſa comparatum eſt, ſequitur etiam naturæ convenientius eſſe, ubi Regentis, & eorum, qui reguntur, ſalus ſimul conſiſtere nequit, & quidem regentis deteſtabili culpa, ibi à populo ſubmoveri Tyrannum, quam à Tyranno concidi, & comedi populum, æquius eſſe. Atqui. Ergo.

Adverſus hoc argumentum nihil valent exceptiones, quæ proferuntur. Falſum, regimen dominicum ſolius regentis cauſa comparatum. Jus gentium introduxit ſervitutes per miſericordiam ſervandi, qui occidi poſſent. §. 3. Inſtit. *de jure perſonarum.* Jus naturæ in hac re explicat *Ariſtoteles* 1. Polit. *Quod imperat, & paret natura, ſalutis cauſa conjungitur; nam quod mente providere poteſt natura, imperat, & dominatur natura; quod autem iſta poteſt corpore facere, paret, & natura eſt ſervum. Quare domino, & ſervo idem conducit.* Forte dominus, qui emit ſervum ſuum, tantummodo utilitatem reſpicit. Sed hæc noſtra pravitas eſt, non intentio naturæ, non gentium, quæ ſervitutes conſtituerunt. *Juſtinus* de Parthis 41, 2. *Hos* (ſervos) *pari, ac liberos ſuos cura habent*

Nam [a] Theſeus, ut Plutarchus explicat, belli tantum ducem, & legum cuſtodem agebat, [z] cætera par civibus. Hinc factum, + ut reges, qui populo ſubſunt, non niſi improprie reges appellari dicantur: Sic poſt Lycurgum, magisque poſt Ephoros conſtitutos, reges Lacedæmoniorum reges nomine, non re fuiſſe, dicuntur [b] Polybio, 99 [c] Plutarcho, zz [d] Cornelio Nepoti. + Quod exemplum ſecuti & alii in Græcia. Pauſanias Corinthiacis [e]: Ἀργεῖοι δὲ ἅτε ἰσηγορίαν καὶ τὸ αὐτόνομον ἀγαπῶντες ἐκ παλαιοτάτου, τὰ τῆς ἐξουσίας τῶν βασιλέων ἐς ἐλάχιστον προσήγαγον, ὡς μηδενὶ τῶ Κείσυ καὶ τοῖς ἀπογόνοις ἢ τὸ ὄνομα λειφθῆναι τῆς βασιλείας μόνον· *Argivi jam olim æqualitatis, & libertatis amantes, regiam poteſtatem in minimum redegerunt: ita ut Ciſi filiis, ac poſteris præter nomen regni nihil relinquerent.* Sic & 100 apud Cumæos de regibus judicaſſe ſenatum, notat [f] Plutarchus. + Talia regna, negat [g] Ariſtoteles, conſtituere proprium ſpeciem gubernationis, quia ſcilicet partem tantum faciunt in republica optimatium, aut populi.

12. Quin & in populis, qui perpetuo regibus non ſubſunt, exempla videmus

[a] *Vit. Theſ.* pag 11. A.
[b] *Lib.* VI c. 8.
[c] *Vit. Cleom.* pag. 805.
[d] *Vit. Ageſil.* Cap. 1.
[e] Cap. 19.
[f] *Quæſt.* Gr. p. 291.
[g] III. *Pol.* 16.

bent, & equitare, & ſagittare magna induſtria docent. Tacitus de Germanis 20, *dominum, ac ſervum nullis educationis deliciis dignoſcas*: & 25. *Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut veſtis, ut colono injungit: & ſervus hactenus paret. Verberare ſervum, ac vinculis, & opere coërcere, rarum.* Falſum quoque imperia, quæ bello, & victoria parta ſunt, ad ſolam vincentium utilitatem pertinere. Non enim inſpicienda hic ſola externa ſpecies, aut quid cogitet victor; ſed quid agat Deus, & natura. Nam ſi juſto, pioque bello certatum eſt adverſus populum injurioſum, & vicinis gravem, utile eſt ipſis victis privari libertate, qua in bonorum offenſam, & commodum abutuntur. Ut furioſo utile extorqueri gladium. Idque ipſe victor animo ſibi proponit, ſi vir bonus eſt, quales priſci Romani, cum *victis nihil quicquam præter injuriæ licentiam eripiebant*, ut eſt apud *Salluſtium*. De talibus *Seneca* in Troadibus: *Profuit illo victore capi*, & *Rutilius Numatianus*: (verſ. 64.)

Profuit injuſtis te dominante capi.

Si injuſto, & ut eſt apud *Lucanum*, *Victrix cauſa diis placuit, ſed victa Catoni*, ne tum quidem ſolam eſſe vincentium utilitatem in iſto imperio, evincam vel uno exemplo Iſraelitarum. Bella enim, & victorias, quibus illos ſubegerunt Moabitæ, Ammonitæ, Palæſtini, Aſſyrii, quis dicet ad ſolam illarum gentium utilitatem comparata? quibus ut paterna caſtigatione laſcivientes Hebræos admonebat Deus, & ubi ad ſanam mentem rediiſſent, eadem flagella in ignem abjiciebat. Ne in victoria quidem Iſraelitarum, de ſeptem devotis gentibus, ſola utilitas vincentium fuit: nam bonum, & utile eſt noxio puniri, ne peccata augeat, præſertim ſi eo uſque proceſſerit, ut *aliter ejus ſceleribus non poſſit ſubveniri*; quod ad Neronem dicebat ille apud *Tacitum* 15. Annal. 68. Quod etiam *Suetonius* ſignificat, cum ait, quoſdam conjurationis convictos, eam ipſam conjurationem ipſi pro beneficio imputaſſe, *tanquam aliter illi non poſſent niſi morte ſuccurrere*, cap. 36. Et ſic Parthus, quaſi conſilium daret, monebat Tiberium, *ut voluntaria morte maximo, juſtiſſimoque civium odio quamprimum ſatisfaceret.*

99 *Plutarcho*] *Plutarchus* non loquitur in univerſum de regibus Lacedæmoniorum, ſed de Cleomene ſolo, & vitio illorum temporum p. 805. αὐτοῦ δὲ τὸ ὄνομα βασιλεύοντος ἦν μόνον, ἡ δὲ ἀρχὴ πᾶσα τῶν Ἐφόρων, ſcil. poſt eorum latrocinio ſublatum Agin.

100 *Apud Cumæos*] Ἦν δὲ καὶ φυλάκτου τις ἀρχὴ παρ' αὐτοῖς· ὁ δὲ ταύτην ἔχων, τὸν μὲν ἄλλον χρόνον ἐτήρει τὸ δεσμωτήριον· εἰς δὲ τὴν βουλὴν ἐν τῷ νυκτερινῷ συλλόγῳ παριὼν, ἐξῆγε τοὺς βασιλεῖς τῆς χειρὸς, καὶ κατεῖχε, μέχρι περὶ αὐτῶν ἡ βουλὴ διαγνοίη, πότερον ἀδικοῦσιν ἢ οὐ κρύβδην φέρουσα τὴν ψῆφον, p. 291, 292.

G R O T I I.

z *Cætera par civibus*] *Theſei* filius Demophon in Heraclidis Euripidis; (ỳ. 424. 425.)

Οὐ γὰρ τυραννίδ' ὥστε βαρβάρων ἔχω,
Ἀλλ' ἢν δίκαια δρῶ, δίκαια πείσομαι.

Nec enim poteſtas barbarum in morem mihi,
Sed juſta refero obſequia, dum juſte impero.

zz *Cornelio Nepoti*] Verba ipſius, aut quiſquis is eſt, qui vitas illuſtres ſcripſit, in *Ageſilao*: (cap. 1.) *Ut duos haberent reges nomine magis, quam imperio.* Alibi: *Lacedæmoniorum autem Ageſilaus nomine, non poteſtate fuit rex, ſicut cæteri Spartani.* (cap. 21. *De Regib.*)

G R O-

mus [a] + quasi temporarii regni, quod populo non subsit. Talis erat potestas [101] Amymonum (kk) apud Cnidios, + & apud Romanos Dictatorum primis temporibus, [a] + cum ad populum [1] provocatio non esset; unde Dictatoris edictum pro numine observatum, + ait [b] Livius, neque usquam ullum nisi in cura parendi auxilium.: Dictatura + obsessam vim regiæ potestatis, 2. Cicero.

a Plutarch. in Marcel. pag. 312. & Dion. Halic. l. V. c. 70.
b Lib. II c. 18.

13. + Quæ pro contraria sententia adferuntur argumenta, ea solvere difficile non est. Nam PRIMUM, quod asseverant, + eum, à quo aliquis constituitur, esse superiorem constituto, verum dumtaxat est in ea constitutione, [3] + cujus effectus perpetuo pendet à voluntate constituentis; + non etiam in ea, quæ ab initio est voluntatis, postea vero effectum habet necessitatis: + quomodo mulier virum sibi constituit, cui parere semper necesse habet. [b] Valentinianus Imperator militibus, qui se Imperatorem fecerant, postulantibus quod ipsi non probabatur [c] respondit: [4] *Ut me ad imperandum vobis eligeretis, in vestra situm erat potestate, ò milites; at postquam me elegistis,* [5] + *quod petitis in meo est arbitrio, non vestro. Vobis tanquam subditis competit parere: mihi, quæ facienda sunt, cogitare.* + Sed nec verum est quod assumitur, omnes reges à populo constitui: + quod exemplis patrisfamilias advenas sub obediendi lege acceptantis, + & gentium bello devictarum, quæ supra attulimus, satis intelligi potest.

c Sozom. hist. Eccl. l. 6. c. 6.

14. ALTERUM argumentum sumunt ex dicto Philosophorum, regimen omne eorum, qui reguntur, non qui regunt, caussa esse comparatum: + unde sequi, existimant, ex finis nobilitate, eos, qui reguntur, superiores esse eo, qui regit. Sed nec illud universaliter verum est, omne regimen ejus, qui regitur, causa esse comparatum; + nam quædam regimina per se sunt regentis causa, ut dominicum; + nam servi utilitas ibi extrinseca est, & adventitia: + sicut

GROTII.

a *Quasi temporarii regni*] *Livius* Salinator in Censura omnes tribus, excepta una, ærarias fecit, ac sic ostendit, jus sibi esse in populum omnem. (*Lib.* XXIX. *Cap.* 37.)

b, *Valentinianus*] Verba ejus sic refert *Theodoretus* IV. c. VI: *ὑμέτερον ἦν ὦ στρατιῶται, βασιλέως μὴ ὄντος, ἐμοὶ δοῦναι τῆς βασιλείας τὰς ἡνίας· ἐπεὶ δὲ ταύτην ἐδεξάμην ἐγώ, ἐμὸν λοιπὸν οὐχ' ὑμέτερον, τὸ περὶ τῶν κοινῶν διασκοπεῖσθαι πραγμάτων·* *Vestrum fuit, milites, cum imperator nullus esset, mihi tradere Imperii hujus habenas. Eas ex quo adeptus sum, de cætero non vestrum, sed meum dispicere quid reipublicæ expediat.*

GRONOVII.

101 *Amymonum*] Sic video & appellari eos à *Bodino* lib. 1. cap. 8. At *Plutarchus*: Τίνες ἐν Κνίδῳ οἱ Ἀμνήμονες· καὶ τίς ὁ Ἀφεστήρ; ἑξήκοντα προκρίτοις ἀνδράσιν ἐκ τῶν ἀρίστων οἷον ἐπισκόποις ἐχρῶντο διὰ βίου καὶ προβούλοις τῶν μεγίστων· ἐκαλοῦντο δὲ ἀμνήμονες, ὡς ἄν τις εἰκάσειε, διὰ τὸ ἀνυπεύθυνον, εἰ μὴ νὴ Δία πολυμνήμονές τινες ὄντες· ὁ δὲ τὰς γνώμας ἐρωτῶν, Ἀφεστήρ. Græc. Quæst. 292.

1 *Provocatio non esset*] Ante Decemviros. Illis enim remotis lege cautum, ne quis magistratum sine provocatione crearet. *Livius* 3, 55.

2 *Cicero*] Philipp. 1, 1. (Sed verba aliter, & paulum alio sensu, ab auctore referuntur. En illa genuina: *Dictaturam, quæ jam vim regiæ potestatis obsederat, funditus ex Rep. sustulit* (M. Antonius) . . . *propter perpetuæ Dictaturæ recentem memoriam.* J. B.)

3 *Cujus effectus*] Quæ semper potest ab constituente rescindi.

4 *Sozom. hist. Eccl. L.* VI. Cap. VI.

5 *Quod petitis*] Petebant, ut collegam imperii sumeret.

(kk) Exemplum malè aptatum; patet enim ex verbis *Plutarchi*, à *Gronovio* exscriptis, *Amnemonas* illos non habuisse imperium solummodo temporarium, sed perpetuum, διὰ βίου. Hunc quoque errorem à *Bodino* hausit, qui vel memoriâ lapsus, vel festinans, apud *Plutarchum* legerat, δι' ἔτους. J. B.

GRO-

+ sicut medici lucrum ad ipsam medicinam non pertinet. + Sunt alia regimina mutuæ utilitatis causa, ut maritale. + Sic imperia quædam esse possunt comparata ad regum utilitatem, ut quæ victoria parta sunt, + & non ideo tyrannica dicenda sunt: cum tyrannis, ut quidem [6] ea vox nunc intelligitur, injustitiam includat. Possunt & quædam utilitatem respicere tam ejus, qui regit, quam ejus qui regitur: + ut cum populus impotens sibi tuendo regem potentem imponit. Cæterum + non nego, in plerisque imperiis respici per se utilitatem eorum, qui reguntur: & verum esse quod [a] Cicero post Herodotum, + [b] Herodotus post + Hesiodum [c] dixit, fruendæ justitiæ causa reges constitutos. 7 + Sed non ideo consequens est, quod illi inferunt, populos rege esse superiores: + nam & tutela pupilli causa reperta est, & tamen tutela jus est, ac potestas in pupillum. Nec est quod instet aliquis, + tutorem, si male rem pupillarem administret, amoveri posse; quare & in rege idem jus esse debete. + Nam [8] in tutore hoc procedit, qui superiorem habet; at in imperiis, [9] + quia progressus in infinitum non datur, omnino in aliqua aut persona, aut cœtu consistendum est, +' quorum peccata quia superiorem se judicem non habent, [d] Deus sibi curæ peculiari esse testatur; + qui ea aut vindicat, si ita opus judicet, aut tolerat in pœnam, aut explorationem populi.

15. + Optime [e] Tacitus: *Quomodo sterilitatem, aut nimios imbres, & cætera naturæ mala, ita luxum, vel avaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt donec homines; sed neque hæc continua, & meliorum interventu pensantur.* Et M.

[a] *De Offic.* II. 12.
[b] *Lib.* I. c. 96, 97.
[c] *Theogon.* vers. 83. *& seqq.*
[d] *Jer.* XXV, 12.
[e] *Hist.* IV. 74.

GRONOVII.

6 *Ea vox nunc*] Olim enim & legitimi, justique principes interdum sic appellabantur. *Virg. Æneid.* 7. 268. *Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.*

7 *Sed quod illi inferunt*] Non inferimus, nec negamus reges, & magistratus esse populo superiores: sed dicimus, inferiori jus esse contra intolerabiles superioris injurias se defendere: ut ajebat Vespasianus, non oportere maledici senatoribus, remaledici civile, fasque esse. *Sueton.* cap. 9.

8 *In tutore hoc procedit, quia habet superiorem*] Ergo potest per ordinarium magistratum coerceri, vel amoveri: quod quia non potest Tyrannus, extraordinaria via opus est, nempe, ut ipse populus se circumspiciat. Etenim a naturæ jure quos inter judicio lis terminari non potest, inter hos bellum decernit.

9 *Quia progressus in infinitum non datur*] An datur progressus vindictæ in infinitum, quia statuitur, Tyrannum professum à populo posse coërceri? Immo ne progressus in infinitum detur Tyrannidi, ideo propugnamus jus populi. Quod si progressus in infinitum datur, ubi non est persona, quæ à solo Deo judicetur, quid factum est in regnis, quæ non negat Auctor fuisse, (*reddendæ rationi obnoxia.* Hoc, aut simile quid heic excidit. *J. B.*) & rebuspublicis, in quibus nulla talis persona fuit? quid Romæ, postquam non licuit magistratum sine provocatione creari? Sed opponit personæ cœtum. Is ergo cœtus est populus; etiam ubi principem non expresse subjecit legibus. Neque enim videri potest, societatem cum principe iniisse talem, quæ omnem societatem destruit.

Deo peculiari curæ esse peccata principum, non inficiamur; sed ita, ut excludat potestatem populi, cui eas vires, id consilium dedit, ut possit ab ultima tyrannide se liberare, id non dicit Jeremias. Minatur ibi Deus, ubi impleti fuerint LXX. anni, tum se visitaturum regem Babylonis, nempe per Cyrum. Est enim ejus arbitrium, velitne tyrannos per suos, aut per alienigenas punire. Quando dicit, se hunc Tyrannum plectere decresse per externum regem, non tollit jus aliarum gentium, nec sibi præripit libertatem quosdam per eos, qui a Tyrannis premuntur, puniendi.

Taciti consilium est, non præceptum ad eos, qui luxum, & avaritiam dominantium non tolerando, majora incommoda sibi arcesserent. Deinde sterilitatem, aut nimios imbres, & cætera naturæ mala ita ferimus, ut tamen, quodcunque in promptu est, adversus ea remedium comparemus. Ubi illud omne deficit, necessariò toleranda sunt. Sed hoc non vetat, quominus quibus licet, sibi adversus ea prospiciant.

M. Aurelius, [10] + magistratus, dixit, de privatis, principes de magistratibus, [c] + Deum de principibus judicare. + Insignis est apud [11] Gregorium
a *Hist.* Lib v. Turonensem [a] locus, ubi is ipse Episcopus Regem Francorum sic affatur: *Si quis de nobis, ô Rex, justitiæ tramites transcendere voluerit, à te corripi potest: si vero tu excesseris, quis te corripiet? Loquimur enim tibi, sed si volueris, audis: si autem nolueris, quis te damnabit, nisi is, qui se pronunciavit esse justitiam?* Inter [12] Essenorum placita Porphyrius [b] memorat,
b *De Abstin. Lib.* IV. pag. 389. οὐ δίχα Θεοῦ περιγίνεσθαί τινι τὸ ἄρχειν, + *non obtingere cuiquam imperium* [d] *sine Dei cura speciali.* Irenæus
c *Lib.* v. c. 24. [c] optime: [13] *Cujus jussu homines nascuntur, hujus jussu & reges constituuntur apti iis, qui in illis temporibus ab ipsis reguntur.* Sensus idem in constitutio-
d *Lib.* VII. c. XVI. nibus, [d] quæ dicuntur Clementis: τὸν βασιλέα φοβηθήσῃ, εἰδὼς ὅτι τοῦ κυρίου ἐστὶν ἡ χειροτονία· [14] *regem timebis, gnarus à Domino electum.*

16. Nec obstat his, quæ diximus, + quod populi interdum puniti leguntur

GROTII.

c *Deum de principibus judicare*] Xiphilinus: (in *Marc. Anton.* p. 271. D. *Ed. H. Steph.* περὶ γὰρ τοι τῆς αὐταρχίας ὁ Θεὸς μόνος κρίνειν δύναται· *De summo principatu Deus solus potest judicare.* Vitigis rex apud Cassiodorum: *Causa regiæ potestatis supernis est applicanda judiciis, quandoquidem illa e cælo petita est, & soli cælo debet innocentiam.* Apud eundem *Cassiodorum* rex: *Alteri subdi non possumus, quia judices non habemus.* [Primus locus CASSIODORI exstat *Var.* X, 31. sed ibi leguntur tantum priora verba, non autem illa, *quandoquidem* &c. Alter est in *Formula præfecturæ Urbanæ* VI, 4. J. B.]

d *Sine Dei cura speciali*] *Homerus*, (Iliad. Lib. 1. vers. 197.)

Τιμὴ δ᾽ ἐκ Διός ἐστι.

Ab Jove summus honos.

Diodorus Siculus lib. 1. de Ægyptiis: (pag. 57. *Ed. Steph.*) ὡς ἂν μὲν οὐκ ἄνευ δαιμονίου τινὸς προνοίας νομίζοντες αὐτοὺς τετευχέναι τῆς τῶν ὅλων ἐξουσίας· *Existimant enim non sine divina quadam providentia pervenisse reges ad summam de omnibus potestatem.* *Augustinus* lib. V. de Civitate Dei: (*Cap.* 21.) *Qui Vespasiano vel patri, vel filio, suavissimis imperatoribus, ipse & Domitiano crudelissimo, & ne per singulos ire necesse sit, qui Constantino, ipse apostatæ Juliano*, nempe majestatem dedit, quod præcesserat. Vitigis apud *Cassiodorum*: (*Var.* X, 31.) *Omnis provectus, maxime regius, ad divinitatis munera referendus est.* Titi Imperatoris erat dictum: *potestates fato dari.* (Aur. Victor. *Epitom.* C. 10.)

GRONOVII.

10 *Magistratus de privatis*] *Ayala* sic refert 1, 2, 26. p. 29. Itaque recte M. Aurelius Imperator populo magistratum, magistratui regem, regi vero Deum judicem constitutum, dixit. [Vide SALMASII Respons. ad *Milton.* pag. 199, 200. J. B.

11 *Gregorium Turonensem*] Hic Gregorii Turonensis locus potentiam imperantium indicat, non excludit jus populi. *Quis te corripiet?* inquit, nempe quis ordinarius magistratus, ut privati corripiuntur. Addit: *Nisi is, qui se pronunciavit esse justitiam.* Recte, non tamen ut de cœlo descendat, aut semper fulmen mittat: sed interdum per externos hostes, interdum per populum: utriusque exemplum est 1. Reg. II. ℣. 2. & seqq. [Adde quæ de hoc loco *Gregorii Turon.* disputat illustr. Comes de *Boulainvilliers*, *Hist. vetusti Regiminis Franciæ*, Gallicè scripta, *Tom. I.* pag. 52, *& seqq.* Edit. Batav. J. B.]

12 *Essenorum placita, non obtingere cuiquam imperium sine speciali Dei cura*] Quis dubitat? sed an ideo omnia licere debent imperantibus? Ne morbi quidem, pestilentiæ, diluvia, incendia, naufragia sine speciali Dei cura contingunt. Numquid ideo cavenda non sunt? [Quæ ex *Porphyrio* Auctor refert, totidem verbis leguntur apud JOSEPHUM, *De Bell. Jud.* Lib. II. Cap. 8. §. 7. *Ed. Hudson.* J. B.]

13 *Cujus jussu homines nascuntur, hujus jussu & reges constituuntur apti iis, qui temporibus illis per eos reguntur*] Verum est: etiam Tyranni; sed ubi exactum est tempus, quod pœnæ populorum præfixit, idem Deus mittit illis Mosem, qui educat eos à servitute, aut Ehudum, qui Eglonem è medio tollat.

14 *Regem timebis, gnarus à Domino electum*] Regem timendum omnes boni fatentur, & suadent: à Deo quoque electum libenter largiuntur. Etiam malum, & qui degeneraverit in manifestum tyrannum, atque hostem generis humani, diu tolerandum, nec facile tentanda ultima remedia, vel ideo quia dum malus pellitur, sæpe pejor succedit, & titulum libertatis in servitutem vertit. *Justinus* lib. 15. cap. 4. *Sæpe libertas, & speciosa nomina prætexuntur, nec quisquam alienum*

tur * ob regum peccata: non enim id eo evenit, quod populus regem aut non puniret, aut non reprimeret, + sed quod vitiis ejus + tacite saltem consentiret. Quanquam etiam sine eo Deus summo dominio, quod in vitam, necemque singulorum habet, + uti potuit in pœnam regis, + cujus supplicium est subditis orbari.

* a 1 *Reg.* XIV, 16. 2 *Reg.* XVII, 7.

IX. 1. + Sunt alii, qui mutuam quandam subjectionem sibi fingunt, ut populus universus regi recte imperanti parere debeat, rex autem male imperans populo subjiciatur; qui si hoc dicerent, [15] non facienda ob regis imperium ea, quæ manifeste iniqua sunt, verum dicerent, & quod apud omnes bonos confessum est: + sed id [16] nullam includit coactionem, + aut jus aliquod imperii. Quod si etiam populo alicui propositum fuisset [17] + partiri cum rege imperium (qua + de re infra dicendum erit aliquid) fines certe potestati utriusque assignari debuissent tales, + qui cognosci facile possent ex locorum, personarum, aut negotiorum discrimine.

2. [18] + Bonitas autem, aut malitia actus, + præsertim in civilibus, quæ sæpe [19] obscuram habent disceptationem, apta non sunt ad partes distinguendas: unde + summam confusionem sequi necesse est, cognitionem de re eadem pro jure potestatis, obtentu actus boni, malive, hinc ad se rege trahente, inde populo: qualem rerum perturbationem + introducere nulli, quod sciam, populo in mentem venit.

X. 1. + Sublatis opinionibus falsis, + restat, cautiones adhibeamus aliquas, quæ viam nobis monstrare possint ad recte dijudicandum, cui jus summæ potestatis in gente quaque competat. Prima cautio hæc sit, + ne decipiamur ambiguo nominis sono, + aut rerum externarum specie. + Exempli causa, quanquam apud Latinos + opponi solent principatus, & regnum, ut cum

alienum servitium, & dominationem concupivit, ut non eadem ista vocabula usurparet. Tacitus 4. hist. 74. Hæc utiliter monentur, sed non convellunt jus populi.

Ludunt fere in vocibus tyranni, & populi: *Tyrannum* intelligimus non principem, jure regnantem, qui vel ipse, vel per ministros humanitus peccet; qui sit in aliqua parte imperii severior, durior, morosior: aut cujus sint aliqua notabilia vitia, cum summa salus reipublicæ constet: non qui in factis diversum sentiat; sed vel eum, qui remp. factione, armis, malis artibus, sine lege, & auctoritate illorum, penes quos potestatem deferendi jus est, exclusis illis, ad quos jure imperium pertinet, occuparit, & ut plerumque fit, per vim, & scelera administret: aut qui, cum jure aliquo imperium obtineat, in omnia dissolventia remp., tollentia securitatem populi, jura procerum, leges regni, in quæ juravit, vitia proruperit: qui denique confessione, ac consensu omnium intelligatur ut aliquis Phalaris, Tiberius, Caligula, Nero. *Populum*, non colluviem, ac fæcem plebis, aut factionem conspiratione turbulentorum validam, & sibi quærentem quod in alio accusat: non homines obæratos, egentes, scurras, operas, Bagaudas, quorum noverca est patria, rapientes remp. ut diripiant; sed bonos in populo, multo majorem, & sinceriorem partem omnium ordinum, principes optimatum, & plebis, integro statu, fortuna, & moribus probatos, quorum interest remp. salvam esse: qui ultima servitutis, & sævitiæ exempla perpessi, nullam aliam vident reliquam viam expediendæ salutis.

15 *Non facienda*] Regi non parendum in illis, quæ palam impia, & injusta sunt.

16 *Nullam includit*] Non cujus imperium licet detrectare, in eum licet etiam imperio uti.

17 *Partiri cum rege*] Ita regem constituere, ut aliquando ille ipsis, aliquando ipsi regi imperarent.

18 *Bonitas*] Recte agere, vel perperam, non est idonea mensura potestatis, neque ejus dividendæ, aut transferendæ modus; præsertim in administratione rerum civitatis, aut populi, ubi sæpe optime consulta pro pessimis accipiuntur, & vicissim prava pro salubribus illudunt.

19 *Obscuram disceptationem*] Interpretationem ambiguam. Huc pertinet illud *Taciti* 2. ann. 2. *Ignotæ Parthis virtutes, nova vitia; & quia ipsorum moribus aliena, perinde odium pravis, & honestis.*

cum Vercingetorigis patrem, dicit [a] Cæsar, 20 + principatum obtinuisse Galliæ, + sed quod regnum affectaret, interfectum: & cum Piso apud [b] Tacitum, Germanicum, dicit, principis Romanorum, non Parthorum regis esse filium: & cum Suetonius parum absuisse, ait, [c] Caligulam, + quin speciem principatus in regnum converteret: & cum [d] Vellejo Maroboduus dicitur, non + principatum parentium voluntate constantem, sed vim regiam complexus animo.

2. + Videmus tamen confundi hæc sæpe: nam & Lacedæmonii duces ex Herculis posteritate, + postquam 21 Ephoris subjecti fuere, + reges dicebantur nihilominus, ut modo vidimus: & veteri Germaniæ reges erant, + quos [e] Tacitus præfuisse, ait, auctoritate suadendi, non potestate jubendi: Et de Euandro rege [f] Livius, rexisse eum auctoritate magis, quam imperio: & Suffetem Carthaginensium [g] Aristoteles, & [h] Polybius 22 βασιλέα appellant: ut & [i] Diodorus, quomodo & Hannonem [e] Carthaginensium regem dixit [k] Solinus. Et de Scepsi in Troade narrat [l] Strabo, cum adjunctis in civitatem Milesiis, populari republica uti cœpisset, veterum regum posteris nomen mansisse regium, & honoris nonnihil.

3. Contra Romani Imperatores, + postquam palam, & sine ulla dissimulatione regnum liberrimum tenuerunt, + principes tamen vocabantur. Sed & 23 + insignia regiæ majestatis in liberis quibusdam civitatibus tribui principibus solent.

4. Jam vero comitia ordinum, (ll) id est, conventus eorum, qui populum in classes distributum referunt, nimirum, ut [m] Guntherus loquitur,

Prælati, proceres, missique potentibus urbes.

+ Alibi quidem in hoc serviunt dumtaxat, 24 + ut sint majus regis consilium, per quod querelæ populi, + quæ sæpe 25 in consistorio reticentur, ad regis aures perveniant; + cui deinde liberum sit statuere, quod ex usu ipsi videatur.

[a] *De Bell. Gall.* VII. 4.
[b] *Ann.* II. 57.
[c] *Calig.* c. 22.
[d] *Lib.* II. c. 108.
[e] *Germ.* c. XI.
[f] *Lib.* I. c. 7.
[g] *Politic.* II, 9.
[h] *Hist.* VI, 49.
[i] *Biblioth.* Lib. XV. p. 465. *Ed. Steph.*
[k] Cap. 56.
[l] *Geogr.* L. XIII. p. 607.
[m] *Ligur.* Lib. VIII. vers. 577. *Ed. Rittersh.*

GROTII.

e *Carthaginensium regem dixit Solinus*] Sic qui vitam scripsit Annibalis: *Ut enim Romæ consules, sic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur.* (*Corn. Nepos*, c. 7.) His improprie dictis regibus accenseri possunt & filii, quibus regium nomen datum à patribus regiam vim retinentibus. Talis is Darius fuit, quem pater Artaxerxes judicatum interfici jussit. *Plutarchus* in Artaxerxe (pag. 1026. *Ed. Wech.*)

GRONOVII.

20 *Principatum obtinuisse*] *Principatus* est primus dignitate, & auctoritate locus inter jure liberos: *regnum* est potentia justa in subjectos. In illo pollent gratia, & factione; in hoc vi, & imperio.

21 *Ephoris subjecti*] Non subjecti fuere reges Ephoris, sed Ephori regiæ potestati oppositi, quemadmodum Romæ imperio consulari objecti tribuni. *Valerius Maximus* 4, 1. 8. ne regum hereditaria potentia in tyrannidem degeneraret, idque auctore rege Theopompo.

22 Βασιλέα] *Justino* quoque *Bomilcar* rex Pœnorum, qui tamen apud centum delectos rationem rerum gestarum reddebat, ut hoc metu ita in bello imperia cogitaret, ut domi judicia, legesque respiceret. *Just.* 19, 2.

23 *Insignia*] Ut *Venetiarum duci* corona, & titulus *Serenitatis.*

24 *Ut sint majus*] Quos audiat cum potestate libera sequendi sententias illorum, & improbandi.

25 *In consistorio*] In interiore, aut proximorum ministrorum consilio.

(ll) Vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. §. 12. *J. B.*

GRO-

tur. + Alibi etiam jus habent de actis principis cognoscendi, atque etiam leges præscribendi, quibus princeps teneatur.

5. Sunt multi, qui existimant, discrimen summi imperii, aut summo minoris, petendum + ex delatione imperii per electionem, aut successionem. Nam quæ hoc modo deferuntur imperia; ea summa esse contendunt, non item quæ illo. At hæc universim vera non esse pro certo haberi debet. + Nam successio [26] non est titulus imperii, qui imperio formam assignet, + sed veteris continuatio. Jus enim [27] ab electione familiæ cœptum succedendo continuatur: + quare quantum prima electio tribuit, tantum defert successio. Apud Lacones regnum ad heredes transibat, etiam post Ephoros constitutos. Et de tali regno, id est, principatu, est apud [a] Aristotelem τούτων τῶν βασιλειῶν αἱ μὲν κατὰ γένος εἰσίν, αἱ δὲ αἱρεταί· *quædam sanguinis jure, quædam electione deferuntur*: & Heroicis temporibus [f] pleraque in Græcia regna talia fuisse, & ipse notat, & [c] Thucydides. Contra, Romanum imperium, + etiam sublata omni senatus, & populi potestate, [28] per electionem conferebatur.

a Pol. III. XIV.

b Lib. I. §. 13. Ed. Oxon.

+ XI. 1. + Altera cautio hæc esto: [g] + Aliud esse de re quærere, aliud de modo habendi; + quod non in corporalibus tantum, sed & in incorporalibus procedit. + Ut enim res est ager, + ita & iter, actus, via. + Sed hæc alii habent jure pleno proprietatis, + alii jure usufructuario; + alii jure temporario: + ita summum imperium + dictator Romanus habebat [h] [29] jure temporario: + reges (mm) plerique, tam qui primi eliguntur, quam qui electis legitimo ordine succedunt, [30] + jure usufructuario; at quidam reges [31] + pleno jure proprietatis, + ut qui justo bello imperium quæsiverunt, (nn) + aut in quorum ditionem populus aliquis, + majoris mali vitandi causa, ita se dedidit, ut nihil exciperetur. 2. +

G R O T I I.

f *Pleraque in Græcia regna talia fuisse*] Notatum id & *Dionysio Halicarnassensi* libro II. (Cap. 12.) & Lib. V. (Cap. 74.)

g *Aliud de re quærere, aliud de modo habendi*] Videat, cui vacat, *Carolum Molinæum* ad Consuetudines Parisienses Tit. 1. §. 2. gl. 4. num. 16. & 17.

h *Jure temporario*] Imperatoris ad tempus facti exemplum habes apud *Gregoram* libri IV. initio. (Pag. 36. *Ed. Colon. Allobr.* 1616.)

G R O N O V I I.

26 *Non est titulus*] Vocabulum significans jus minus, majusve imperantis, sed idem jus, quod decessores habuerunt.

27 *Ab electione familiæ*] In primo, qui ejusdem familiæ ad regnum evectus est.

28 *Per electionem*] Factam a militibus: nec aliter, quam si successor defecisset; nam si filios rerum utcumque gerendarum, & militis demerendi capaces reliquisset Imperator mortuus sive naturales, sive adoptivos, sine dubio succedebant.

29 *Jure temporario*) Locationis, emphyteuseos, si cui in diem fundus addictus sit. l. 4. §. 4. D. de in diem addict.

30 *Jure usufructuario*] 1, 1. 5.

31 *Jure pleno proprietatis*] Malim ditionis, imperii. Vide Vestibulum.

(mm) Posui *plerique*, pro *denique*, quod in omnibus est Edd. Res ipsa postulat hanc emendationem; & oppositio τοῦ *quidam reges*, in sequenti membro. Sic Auctor infra, §. 14. PLERAQUE *imperia summa non plenè habeantur*. Et alibi: *Reges, quales nunc sunt* PLERIQUE, *regnum habentes non in patrimonio, sed tamquam in usufructu* &c. Lib. III. C. 20. §. 5. Mirum, ab Auctore tale mendum typothetarum, vel fortè exscriptoris, non fuisse animadversum. *J. B.*

(nn) Gratis statuitur heic, necessitatem illam per se efficere ut regnum sit in patrimonio Victoris, aut se dedentes accipientis. Re verâ nullum omnino Regnum est in patrimonio, nisi ex consensu expresso, vel tacito, Populi. Quâ de re diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

2. + Neque enim [32] illis assentio, qui dictatori negant fuisse summum imperium, + quia perpetuum non erat. + Nam [33] rerum moralium natura ex operationibus cognoscitur: + quare quæ facultates eosdem effectus habent, eodem nomine nuncupandæ sunt. At Dictator intra tempus suum [i] + omnes actus eodem jure exercet, quo rex, [34] qui est optimo jure; + neque ejus actus ab alio reddi irritus potest. [35] + Duratio autem naturam rei non immutat: quanquam si de dignitate quæritur, [36] quæ majestas dici solet, dubium non est, + quin ea major sit in eo, cui jus perpetuum datum est, quam cui temporarium; + quia ad dignitatem facit habendi modus. + Atque idem dictum volo de his, qui antequam reges [37] ad suam tutelam pervenerint, + aut dum furore, + aut captivitate impediuntur, curatores regni ita constituuntur, + ut populo non subsint, + neque ante legitimum tempus potestas eorum sit revocabilis.

3. + Aliud censendum de his, qui jus acceperunt quovis tempore revocabile, + id est [38] precarium, quale olim [a] Vandalorum regnum fuit in Africa, & [k] Gothorum in Hispania, [l] cum ipsos [39] deponerent populi quoties displicerent; + horum enim singuli actus irriti possunt reddi ab his, qui potestatem revocabiliter dederunt: + ac proinde non idem est effectus, nec jus idem

a *Procopius Vand.* 1. c. 9. *Aimoin.* 11. c. 20. l. IV. c. 35.

+ XII. 1. Quod autem [b] dixi, + quædam imperia esse in pleno jure proprietatis, id est, [40] in patrimonio imperantis; + quidam [c] viri eruditi hoc argumento oppugnant, + quod liberi homines in commercio non sint. + At sicut alia est potestas dominica, alia regia; + ita & alia est libertas [41] personalis

b §. *præced.* n. 1.

c. *Hotom. cont. ill. q.* 1.

GROTII.

i *Omnes actus eodem jure exercet*) Adeo quidem ut populus, cum Fabium Rullianum servare vellet, apud dictatorem precibus egerit. [Narrat *Livius*, Lib. VIII. Cap. 29. 35.]

k *Gothorum regnum in Hispania*] Moris antiqui vestigium in Behetriis. Vide *Marianam* lib. XVI. (Cap. 17.)

l *Cum ipsos deponerent populi quoties displicerent*] Hoc de *Herulis* etiam prodidit *Procopius* Gothicorum 11. (Cap. 14, 15.) de Longobardis *Paulus Warnafredi* libro IV. & VI. de Burgundis *Ammianus* libro XXVIII. (Cap. 5. *Ed. Vales. Gron.*) de Moldavis *Laonicus Chalcocondylas*; de rege Agadis apud Afros *Johannes Leo* libro VII, (Pag. 651. *Ed. Elzevir.*) de Norwagis, ait *Guilielmus Neubrigensis*, regem ibi factum, quisquis regem occidisset; de *Quadis*, & *Jazygibus* similia habes in excerptis *Dionis*. (è *Theodosio*, in Vit. *Marci Antonini*.)

GRONOVII.

32 *Illis assentio*] *Bodinus* lib. 1. c. 8.

33 *Rerum moralium*] Res in Ethicis, & Politicis id sunt, & vocantur, quod eas esse monstrant effecta, nullo discrimine temporis.

34 *Qui est optimo jure*] Vide ad *Liv.* 9, 34.

35 *Duratio*] Modus temporis.

36 *Quæ majestas*] Non ut accipitur pro ipso jure, aut potestate, sed pro veneratione, quam vulgus præstat principibus. *Sueton.* Vespas. 7. Alioqui majestas principi facto, aut nato statim adest. *Ovidius* 5. Fastor. 26.

37 *Ad suam tutelam*) Desierint esse pupilli. *Cicero* Bruto cap. 25. *Corn. Nepos* Eumen.

38 *Precarium*] Nam precarium est quod datur utendum, quamdiu danti libet. l. 1. D. *de precario. Justinus* 45, 4. *Tac.* 1. hist. 52.

39 *Deponerent*] Destituerent. *Sueton.* Neron. 40. Cal. 10. & 11. *regno exuerent, vel privarent.*

40 *In patrimonio imperantis*] Ne hoc quidem admiserim. Certe aliter veteres. *Seneca* 7. de beneficiis cap. 6. *Cæsar omnia habet, fiscus ejus privata tantum, ac sua: & universa in imperio ejus sunt, in patrimonio propria. Plinius* Paneg. 50. *Est, quod Cæsar non suum videat: tandemque imperium principis, quam patrimonium majus est. Florus* quoque separat imperium populi à patrimonio 4, 1. *Ærarium quoque jussit effringi: censumque, & patrimonium Po. Ro. ante rapuit, quam imperium.*

41 *Personalis*] Ingenuorum, & manumissorum.

GRO-

sonalis, alia [42] civilis: alia [43] singulorum, [44] alia universorum. + Nam & Stoici quandam [a] servitutem constare dicebant ὑποτάξει, in subjectione: +& in sacris literis [b] subjecti regis servi vocantur. + Sicut ergo + libertas personalis dominium excludit, + ita libertas civilis regnum, atque aliam quamvis + proprie dictam ditionem. [45] Livius [c] ista opponit: [46] *Regem vocabant, libertatis dulcedine nondum experta.* [47] + Idem: [d] *Indignum videbatur, populum Romanum servientem, cum sub regibus esset, nullo bello,* [48] *nec ab hostibus ullis obsessum esse; liberum eundem populum ab Hetruscis obsideri.* Et alibi: [e] *Non in regno populum Romanum, sed in libertate esse.* Rursum alio [f] loco [m] opponit gentes, quæ in libertate essent, iis, quæ sub regibus viverent. Cicero dixerat: [g] *Aut exigendi reges non fuerant, aut plebi re, non verbis danda libertas.* Post hos Tacitus: [h] *Urbem Romam ab initio reges habuere: libertatem, & consulatum L. Brutus instituit.* Et alibi: [i] *Acrior Arsacis regno Germanorum libertas.* Arrianus Indicis: [k] βασιλεῦσι καὶ τῇσι πόλεσιν ὅσαι αὐτόνομοι· *Regibus, & civitatibus liberis.* Cæcina apud Senecam: [l] *Regalia fulmina sunt, quorum vi tangitur vel comitium, vel principalia urbis liberæ loca:* [n] *quorum significatio regnum civitati minatur.* Sic Cilicum illi, qui regibus non parebant, [m] + Eleutherocilices nuncupati. De Amiso Strabo, [n] modo liberam fuisse, modo sub regibus. Et passim + in legibus Romanis [49] de bello, & de judiciis recuperatoriis, externi distinguuntur in reges, & populos liberos. + Hic ergo non de hominum singulorum, sed de populi libertate quæritur. Quin & sicut ob privatam, ita ob hanc publicam subjectionem, + aliqui dicuntur esse non sui juris, non suæ potestatis. + Hinc illa: [o] *Quæ urbes, qui agri, qui homines Ætolorum juris aliquando fuerunt:* Et, [p] + *Estne populus Collatinus in sua potestate?*

2. Proprie tamen cum [50] populus alienatur, + non ipsi homines alienantur, sed jus perpetuum eos regendi, + qua populus sunt. Sic cum uni liberorum patroni [51] libertus assignatur, non hominis liberi fit alienatio, + sed jus, quod in hominem competit, transscribitur. 3. Ne-

a *Diog. Laërt.*
b *1 Samuel.* XXII, 17. *2 Samuel.* X, 2. *1 Reg.* IX, 22.
c *Liv. lib.* I. c. 17.
d *Lib.* II. c. 12.
e *Lib.* II. c. 15.
f *Lib.* XLV. c. 18.
g *Lib* III. *de legibus,* c. 10.
h *Ann.* I. c. 1.
i *De moribus Germ.* c. 45. *in f.*
k *Cap.* XI.
l *Nat. Quæst.* II, 49.
m *Cic. Ep. ad Famil.* XV, 4. *ad Attic.* V. 10.
n *Lib.* XII. *c.* 6. pag. 547.
o *Liv. lib.* XXXVIII. c. 11.
p *Idem* Lib. I. c. 38.

GROTII.

m *Opponit gentes, quæ in libertate essent, iis, quæ sub regibus viverent*] *Thucydides:* (Lib. II. §. 29. *Ed. Oxon.*) ὁ δὲ Τήρης οὗτος ὁ τοῦ Σιτάλκου πατὴρ πρῶτος Ὀδρύσαις τὴν μεγάλην βασιλείαν ἐπὶ πλέον τῆς ἄλλης Θρᾴκης ἐποίησε· πολὺ γὰρ μέρος καὶ αὐτόνομόν ἐστι Θρᾳκῶν· *Hic Teres Sitalcis pater primus Odrysarum regnum ita auxit, ut cæteros Thraciæ reges superaret: est enim pars etiam Thracum libera. Seneca* pater suasoria prima: *Non eodem modo in libera civitate dicendam esse sententiam, quo apud reges. Josephus* antiquæ historiæ libro XIII. πρὸς βασιλεῖς καὶ δήμους ἐλευθέρους. (Cap. IX. §. 2. *Edit. Hudson.*) *Ad reges, populosque liberos. Cicero* Epistolarum XV, 4. Populorum liberorum, regumque sociorum auxilia. *Plinius* libro VI, cap. XX. de Indis: *Jam hi montium, qui perpetuo tractu Oceani oram tenent, liberi, & regum expertes.* (*Oceani oræ prætenti* legitur in *Edit. Hard.* §. 23. pag. 321. Tom. I. *Ed. in fol.*)

n *Quorum significatio regnum civitati minatur*] Vide exemplum talis ostenti apud *Bizarrum* libro XIX. historiæ Genuensis.

GRONOVII.

42 *Civilis*] Jus regendæ reipublicæ pro cive 2, 24, 6.

43 *Singulorum*] Domum, & patrimonium suo arbitrio regentium.

44 *Universorum*] Rempublicam suis legibus administrantium.

45 *Livius lib.* 1.] Cap. 17.

46 *Regem vocabant*] Regnari volebant.

47 *Idem lib.* 2.] Cap. 12.

48 *Ac*] Nec.

49 *De bello, & judiciis*] L. 19. D. *de Capt. & postlim.* infr. num. 21.

50 *Populus alienatur*] Per testamentum, donationem, pactum, alteri traditur.

51 *Libertus assignatur*] Vide tit. inst. *de assignatione libertorum.*

GRO-

3. Neque illud magis firmum est, quod ajunt; si quos populos rex bello quæsierit, cum eos non sine civium sanguine, ac sudore quæsierit, + civibus quæsitos potius credi debere, quam regi. (oo) Nam & fieri potuit, ut rex o + ex sua privata substantia exercitum aluerit, + aut etiam p ex fructibus ejus patrimonii, quod principatum sequitur. + Nam ut in ipsum illud patrimonium rex aliquis non nisi usumfructum habeat, + perinde ut in ipsum jus imperandi populo, qui se elegit; fructus tamen ipsius sunt proprii: sicut in jure civili est proditum, a + hereditatis, 52 quæ restitui jussa est, 53 fructus non restitui, + quia non hereditati accepto feruntur, sed rei. + Evenire ergo potest, ut rex q in quosdam populos imperium habeat proprio jure; + ita ut alienare etiam possit. Strabo b Cytheram insulam Tænaro objacentem fuisse, ait, Euryclis Lacedæmoniorum principis ἐν μέρει κτήσεως ἰδίας, + *privato ipsius jure.* Sic rex Solomo c regi Phœnicum Hiromo (ita enim eum Græce vocat Philo Byblius, qui + Sanchuniationis historiam vertit) + dedit urbes viginti: + non ex urbibus populi Hebræi: + nam Cabul (quod nomen illis urbibus datum est) + ponitur extra fines Hebræorum, Jos. XIX, 27. sed ex iis urbibus, + quas populi devicti hostes Hebræorum ad eum diem retinuerant, + quasque partim rex Ægypti Solomonis socer vicerat, & Solomonio dotales dederat, + partim subegerat ipse Solomo. Nam eo tempore ab Israelitis non habitatas, argumento est, quod d postquam Hiromus eas reddidit, + tum demum Solomo eo deduxit Hebræorum colonias.

4. Sic r + Hercules legitur Spartæ bello captæ imperium e Tyndareo dedisse hac lege, ut si quos ipse Hercules liberos relinqueret, iis restitueretur + Amphipolis + in dotem data Acamanti (pp) Thesei filio. Et apud Homerum

a L. 18. in fideicommissaria. §. Quotiens 2. D. ad SC. Trebellian.

b Lib. VIII. pag. 363.

c 1. Reg. IX, 11. 12.

d 2. Par. VIII, 2.

e Diod. l. IV. pag. 166. Ed. H. Steph.

GROTII.

o *Ex sua privata substantia*] M. Antoninus ad bellum Marcomannicum cum ærario exhausto indicere populo nihil vellet, facta in foro Trajani auctione, distraxit vasa aurea, pocula crystallina, ac murrina, uxoris, & suam sericam, & auream vestem, multa ornamenta gemmarum. (Vide CAPITOLIN. *Vit. Anton. Philos.* Cap. 17. EUTROPIUM, Lib. VIII. Cap. 6. AUR. VICTOR. *Epit.* Cap. 16. J. B.

p *Ex fructibus ejus patrimonii*] Ideo Ferdinandus Granatensis regni partem alteram, ut stante matrimonio ex Castellæ proventibus quæsitam, sibi vindicavit. Docet *Mariana* libro XXVIII. historiæ Hispanicæ.

q *In quosdam populos imperium habeat proprio jure*] Balduino concessere, qui cum ipso in orientem belli causa venerant, ut urbium, provinciarum, vectigalium, rerum bello captarum dimidium ipsi cederet.

r *Hercules*] Idem Hercules Dryopes, qui juxta Parnassum habitabant, a se victos donavit Apollini. *Servius* ad IV. *Æneidos* (vers. 146.) Herculem adversus Lapithas belli socium sibi sumsit Ægimius Doriensium rex, parte regni in mercedem societatis data. (*Apollod.* II, 7. 7.) Cychreus Salaminis rex prole carens regnum testamento reliquit Teucro. (Immo *Telamoni.* Idem, III, 11. 7.) Peleus ab Eurytione Phthiæ rege tertiam regni partem accepit in dotem (III, 12. 1.) quæ habet *Apollodorus.* apud *Livium* est lib. 1. *Proca Numitori regnum legat.* (Cap. 3.)

GRONOVII.

52 *Quæ restitui jussa est*] Fidei commissario.

53 *Fructus non restitui*] Nisi heres fuerit in mora, aut diserte rogatus, ut hos quoque restitueret, quia proveniunt non ex hereditate, sed ex rebus, quas bono jure possidet.

(oo) Neque objectio, neque responsio Auctoris, satisfaciunt ad probandum, quod uterque intendit. Inde enim tantum sequitur, regnum, de quo agitur, Civibus potiùs quàm Regi, aut Regi potiùs quàm Civibus, quæsitum fuisse: quo autem jure, usufructûs, an patrimonii, alia est quæstio, de quà monuimus supra, ad §. 11. *num.* 1. *J. B.*

(pp) Habet hoc Auctor ex DEMOSTHENE, in Oratione *De male obitâ Legatione*: Ὧν [Θησέως παίδων] Ἀκάμας λέγεται φερνὴν ἐπὶ τῇ γυναικὶ λαβεῖν τὴν χώραν ταύτην [Ἀμφιπόλεως] Pag. 251. A. *Ed. Bas.* J. B.

GRO-

rum [a] Agamemnon septem urbes se Achilli daturum pollicetur. [s] Melampodi partes regni duas dono dedit rex 55 Anaxagoras. De Dario sic [b] Justinus: *Regnum Artaxerxi,* + *Cyro civitates, quarum præfectus erat, testamento legavit.* Sic [t] Alexandri successores in jus illud plenum, ac proprietatem imperandi populis, qui sub Persis fuerant, + pro sua quisque parte successisse, + aut etiam ipsi victoriæ jure id imperium sibi quæsivisse censendi sunt. Quare + non est mirandum, si alienandi jus sibi arrogarunt.

[a] *Iliad.* IX. 149. & *seqq.*

[b] Lib. V. c. 11.

5. + Sic cum [u] + Attalus rex Eumenis filius populum Romanum testamento bonorum suorum heredem fecisset, populus Romanus sub bonorum nomine etiam regnum complexus est. Florus [c] de ea re: *Adita igitur hereditate provinciam populus Romanus, non quidem bello, nec armis, sed, quod est æquius, testamenti jure retinebat.* Et postea cum [x] + Nicomedes Bithyniæ rex moriens populum Romanum fecisset heredem, regnum in provinciæ formam redactum est. 56 Cicero secunda in [d] Rullum: *Hereditatem crevimus, regnum Bithyniæ.* Sic Libyæ pars [y] Cyrenaica eidem populo ab Appione rege testamento relicta.

[c] *Florus* lib. II. c. 20. *Epit. Liv.* 58.

[d] *Cap.* 15.

6. Tacitus Annalium [e] XIV. agrorum meminit, qui regis [z] Apionis quondam

[e] Cap. 18. vide & *Epit. Liv.* 43.

GRONOVII.

55 *Anaxagoras*] Argei F. Megapenthis N. Prœti pronepos. Megapenthi Argos Perseus patrueli tradidit; ipse transtulit regnum Mycenas. Cum Melampode, & ejus fratre Biante partitus id regnum Anaxagoras, quod Melampus bacchantes, vagantesque fœminas lustrasset, ac sanasset. *Pausan.* 2. p. 116. (Cap. 16. 17.)

56 *Cicero secunda in Rullum: Hereditatem crevimus*] Cap. 15. *Quid quam hereditatem jam crevimus*: adiimus, agnovimus. *Cic.* 6. ad *Attic.* 1, 11. 2. Vid. ad lib. 2. cap. 7. num. 8.

GROTII.

s *Melampodi*] Vide *Servium* ad sextam *Eclogam*: [vers. 48. & *Pausan.* Corinth. c. 18. sic apud *Homerum* Iobates Bellerophonti dat filiam:

Δῶκε δέ οἱ τιμῆς βασιληΐδος ἥμισυ πάσης.
(*Iliad.* VI. 193.

Quod *Servius* sic interpretatur ad *Virgilium* (*Aen.* V. 118.) *filiam suam ei cum parte regni in matrimonium dedit.* *Phœnix de Peleo.* (Iliad. IX, 479.)

πολὺν δέ μοι ὤπασε λαόν·
Ναῖον δ' ἐσχατιὴν Φθίης, Δολόπεσσιν ἀνάσσων.

Populos dedit hic mihi multos,
Ut fines Phthiæ, Dolopum quæ regna, tenerem.

Lanassa nubens Pyrrho Epirotarum regi, in dotem ei attulit Corcyram urbem, ab Agathocle patre suo bello captam. *Plutarchus* Pyrrho. (Pag. 387.)

t *Alexandri successores*] *Ammianus* de Perside, non exacte tamen ad historiæ fidem: *Ex testamento nationem omnem in successoris unius jura translatam.* libro XXIII. (Cap. 6. pag. 398. *Ed. Vales. Gronov.*)

u *Attalus rex*] Valerius Maximus: *Attalus testamenti æquitate gratus Asiam populo Romano legavit.* (Lib. V. Cap. 11. Extern. 3.) *Sertorius* ea de re apud *Plutarchum*: τῷ δικαιοτάτῳ τρόπῳ Ῥωμαίων κεκτημένων ἐπαρχίαν· *Cum populus Romanus optimo jure eam terram teneret.* (Pag. 580. E. Tom. I. *Ed. Wech.*)

x *Nicomedes*] Vide Appianum Mithridatico, & civili primo. (*Pag.* 218. & 420. *Ed. H. Steph.*)

y *Cyrenaica*] In qua urbes Berenice, Ptolemais, Cyrene. *Eutropius* VI. (Cap. 9.)

z *Apionis*] *Appianus* Mithridatico: (*in fin.*) Κυρήνην αὐτὴν Ἀπίων βασιλεὺς τῶν Λαγιδῶν γένους νόθος ἐν διαθήκαις ἀπέλιπεν· *Cyrenen testamento reliquit Apion nothus è Lagidarum genere.* *Ammianus* lib. XXII. (Cap. 16.) *Aridiorem Libyam supremo Apionis regis consecuti sumus arbitrio: Cyrenas cum residuis civitatibus Libyæ Pentapoleos Ptolemæi liberalitate suscepimus.* Rex enim Cyrenarum, & Apio, & Ptolemæus dicebatur. Vide breviarium *Livii* lib. LXX. Ipse hic Apio Cyrenarum hoc regnum patris testamento acceperat, auctore *Justino* lib. XXXIX. (c. 5.) Alterius Apionis, cujus *Ammianus* meminit, qui aridam Libyam populo Romano reliquerit, mentio in chronico *Eusebiano* ad annum MDCCCCLII. Adde quod in ædificiis narrat *Procopius*, (Lib. III. c. 1.) Arsacis regis testamento ita divisam Armeniam, ut major pars Arsaci, minor Tigrani cederet. Ex *Josepho* discimus, Herodem, Augusto ei concedente ut regnum cui è liberis vellet relinqueret, testamentum aliquoties mutasse, Antiquæ

quondam habiti, & populo Romano cum regno relicti. Cicero de lege [a] Agraria: *Quis ignorat, regnum Ægypti, testamento regis Alexandrini, populi Romani esse factum?* Mithridates in oratione apud [b] Justinum de Paphlagonia loquens: *Quæ non vi, non armis, sed adoptione testamenti patri suo obvenisset.* + Narrat idem [c] ab Orode Parthorum rege diu dubitatum, quem filiorum suorum post se regem destinaret. Et [d] + Polemo Tibarenorum, adsitæque regionis dynasta uxorem reliquit imperii heredem: quod & in Caria olim [e] fecerat Mausolus fratres habens superstites.

XIII. 1. + At in regnis, quæ populi voluntate delata sunt, concedo a + non esse præsumendum, eam fuisse populi voluntatem, ut alienatio imperii sui Regi permitteretur. Quare + quod 57 Crantzius [f] ut rem novam notat in Unguino, quod is Norvagiam testamento reliquisset, non est quod improbemus, si Germanorum mores respicit, + apud quos regna eo jure minime habebantur. Nam quod (qq) + Carolus Magnus, & + Ludovicus Pius, & + alii postea etiam apud Vandalos, & Hungaros, de regnis testati le-

a *Orat.* II. c. 16.
b *Just. lib.* XXXVIII. c. 5.
c *Lib.* XLII. c. 4.
d *Strabo lib.* XII. pag. 556.
e *Idem*, Lib. XIV, pag. 656.
f *Lib.* II. *Dan.* c. 4.

tiquæ historia lib. XV, & XVI. Mos hic etiam Gothis, & Vandalis in iis, quæ armorum jure tenebant. Gizerichus Vandalus de Hispania testamentum fecit. *Procopius* Vandalicorum 1. (*cap.* 7.) Theudericus Lilybæum in Sicilia dotem dat sorori Amalesfridæ. *Procopius* ibidem. Sed & aliis gentibus; Aquitaniam bello quæsitam Pipinus inter liberos divisit: *Fredegarius* fine Chronici. De Burgundia testamento relicta vide *Aimoïnum* III, 68. & 75. Fessæ rex Fessam secundo filio legat. *Leo Afer* libro III. quem, & de Bugia vide libro quinto. (pag. 531.) Sultanus Aladinus Osmani plurimas legavit civitates. *Leunclavius* Turcicæ historiæ libro II. Germeanoglius rex cum filia sua Bajazeti nuptura dedit Phrygiæ urbes. Idem *Leunclavius* libro V. Regnum Turcorum in Cappadocia *Musal* (vel *Masut*) in liberos distribuit. *Nicetas* libro III. (cap. 6.) Urbes ad Pontum Euxinum à Chusciuo Bega Murati traditæ. *Leunclavius* libro 1. Bajazetes Stephano urbes dedit Serviæ in honorem uxoris suæ, quæ Stephani soror. Idem lib. VI. Mahumetes Sultanus Murati testamento regnum reliquit. Idem libro XII. Jacupes Begus Germeanoglius ditionis suæ hæredem fecit Muratem Sultanum. Idem libro XIV. Mahumetes Turca filiis duobus, Amurati Europæ, Mustafæ Asiæ imperium relinquere cogitarat: est id apud *Chalcocondylam* lib. IV. Basilius Porphyrogennetus Imperator a Davide Curopalate heres institutus ejus regionis, quam David ille in Iberia tenuerat. Narrat *Zonaras*. (Lib. XVII. Cap. 7.) Venio ad Christianos in Oriente victores; Thessaliam Michael Despota inter liberos divisit. Habet id *Gregoras* lib. IV. (Pag. 52. *Ed. Genev.* 1616.) Ætoliæ Princeps Venetis Athenas reliquit, Bœotiam Antonio vendidit. *Chalcocondylas* libro IV. Messena, Ithomæ, & Arcadiæ maritima ab Arcadiæ principe filiæ data in dotem, cum ea Thomæ Imperatoris Græci filio nuberet. Idem libro V. Acarnania inter nothos Caroli principis testamento ipsius divisa; partes de Ætolia cognatis datæ: narrante eo, quem dixi, *Chalcocondyla*. Sic & regna Hierosolymorum, & Cypri partim testamentis legata, partim transcripta contractibus. Vide de Cypro *Bembum* Italicorum VII. & *Parutam* libro primo. Genuatibus in Sardinia Castrum oppidum donatum, alia Calaritanæ ditionis donata. *Bizarus* de bello Pisano libro II. Robertus filio minori Boëmundo dedit Dyrrachium, & Aulonem. *Anna Comnena* lib. V. (*cap.* 2.) Alfonsus Arragonius Neapoleos regnum, ut armis partum, Ferdinando notho suo reliquit. (*Mariana*, Hist. Hisp. Lib. XXII. Cap. 18.) In eodem regno urbes quasdam Ferdinandus legavit nepoti. *Mariana* libro XXX. (Cap. 27. *seu ultimo.*)

a *Non esse præsumendum, eam fuisse populi voluntatem, ut alienatio imperii sui regi permitteretur*] Imperium non debere relinqui, ut agros, & servos, dicit *Vopiscus* Tacito. (Cap. 6.) Salvianus: *Non poterat populos, quos regebat, per testamentum egenis tradere.* (Locus exstat. Lib. 1. *Adversus Avaritiam*, Cap. 12. *Edit. Baluz.* sed qui forte non admodum adpositus est. *J. B.*

GRONOVII.

57 *Crantzius*) Contra *Hotoman.* quæst. ill. 1, 1.

(qq) Vide Vitam *Caroli Magni* ab EGINHARTO scriptam, Cap. 30. ibique Notas nuperæ Editionis. *J. B.*

GRO.

leguntur, [b] [58] + id commendationis magis vim apud populum habebat, quam veræ alienationis. Atque id de Carolo speciatim Ado memorat, + voluisse eum testamentum suum à Francorum optimatibus confirmari. Simile est quod apud Livium [a] legimus, Regem Macedonum Philippum, cum Persea à regno arcere, & ejus loco regem facere vellet Antigonum fratris sui filium, obiisse Macedoniæ urbes, [c] ut principibus Antigonum commendaret. a Lib. XL. c. 56.

2. Nec quod idem ille Ludovicus urbem Romam [59] + Paschali Pontifici [60] reddidisse (rr) legitur, ad rem facit, cum Franci imperium in urbem Romam + à populo Romano acceptum, + reddere (ſſ) eidem populo recte potuerint: cujus populi quasi personam sustinebat + is, qui [61] primi ordinis princeps erat.

XIV. Quod + autem hucusque monuimus, distinguendam esse [62] summitatem imperii ab habendi plenitudine, adeo verum est, + ut non modo pleraque imperia summa + non plene habeantur, sed & multa non summa + habeantur plene: quo fit ut [d] [63] + marchionatus, & comitatus facilius, quam regna vendi, & testamento relinqui soleant.

XV.

GROTII.

b *Id commendationis magis vim apud populum habebat*] Vide Capitulum XII. conventus ad Carisiacum sub Carolo Calvo. Huc refer testamentum Pelagii, quo Hispaniam reliquit Alfonso, & Ormisindæ, (apud *Marianam*, Rer. Hisp. *Lib.* VII. *Cap.* 3.) & de Dania quædam apud *Saxonem.* Neque mirum igitur, quædam testamenta improbante populo fuisse irrita, ut Alfonsi Arragonii. Vide *Marianam* libro X. (Cap. 15, 16.) Et Alfonsi Legionensis, cum is filias filio prætulisset. Idem *Mariana* libro XII. (Cap. 15.)

c *Ut principibus Antigonum commendaret*) Vide rem similem apud *Cassiodorum* lib. VIII. epist. III. & sequentibus. Ita pacta successionis mutuæ inter Sanctium, & Jacobum Arragonenses à proceribus firmata. *Mariana* libro XII. (*Cap.* 16.) & Henrici Navarræ regis (testamentum, quo) Johannam instituit hæredem. Idem *Mariana* libro XIII. (*Cap.* 22.) & Isabellæ reginæ Castellæ. Idem libro XXVIII. (*Cap.* 11, 12.)

d *Marchionatus, & comitatus facilius, quam regna vendi*] Vide de Urgetiæ principatu *Marianam* lib. XII. cap. 16.

GRONOVII.

58 *Id commendationis*) Non tam imposuerunt populis successorem jure suæ voluntatis, quam ostenderunt, & commendarunt dignos, quos populi eligerent.

59 *Paschali Pontifici*] De Paschali habet, a quo multa hoc cap. ex *Hotomani* Quæst. ill. 1. t. 2. p. 846. qui verissimam hanc historiam appellat; & hujus donationis instrumentum, ait, exstare apud *Raph. Volater.* Geograph. 3. Circumferuntur duo diversa instrumenta, quorum alterum exstat apud *Gratianum* in cap. *Ego Ludovicus*, distinct. 63. alterum ex Vaticana bibliotheca se prompsisse, narrat *Raph. Volater.* lib. 3. Geograph. quod multo plura, quam alterum complectitur, Ravennam, Ferrariam, Siciliam, Sardiniam, Corsicam &c. atque hoc niti mavult Curia Pontificalis; & ejus auctoritate regem Siciliæ vocat Ecclesiæ subditum, vasallum, & dominum Ligium, Clement. pastoral. *de sent. & re judic.* Ferrariensem quoque ducatum hoc sibi titulo adjudicavit. *Arnisæus* de Subject. & Exemt. Cleric. cap. 6. n. 10. p. 131. & de jure Majest. lib. 1. cap. 5. num. 6. & 7.

60 *Reddidisse legitur*) Non apud *Aimoinum*, non in *Eginharti* annalibus, neque *Anastasio*, neque *Thegano* de gestis Ludovici Pii, neque in incerto auctore de vita, & actibus ejusdem. Cogitavit, opinor, Capit. *Ego Ludovicus* 30. distinct. 63. in Decreto Gratiani. At hujus Ludovici F. Lothario præter Galliam Belgicam, quæ exinde Lotharingia dicta est, cessisse in divisione regni paterni Romanum imperium, hoc est, Romam, & Italiam, scribit ipse *Petavius* Rat. temp. part. 1. lib. 8. cap. 10.

61 *Primi ordinis*] Prælatorum.

62 *Summitatem*] Summum jus ipsum, a conditione, & lege, qua id teneas.

63 *Marchionatus*] Ut ducatus, & comitatus Germaniæ: princeps enim quivis, comesque, in suo territorio tantum juris habent, quantum rex in suo: sed superiorem agnoscunt Cæsarem.

(rr) Præter ea, quæ benè observavit *Gronovius*, non potest dici *Ludovicus Pius* reddidisse, quod numquam Pontifices Romani habuerant, jure scilicet imperii summi, de quo agitur. Diximus in Notis Gallicis. Vide HERMANNI CONRINGII Librum *De Germanorum Imperio Romano*, Cap. VI. & *seqq.* *J. B.*

(ſſ) Sed posito, quod falsissimum, veram esse

 illam,

XV. 1. + Est & alterum hujus discriminis indicium [e] in regni tutela, + dum rex ætate, aut morbo fungi potestate sua impeditur. Nam in regnis, 64 + quæ non sunt patrimonialia, tutela eorum est, + quibus lex publica, aut ea deficiente [f] + consensus populi eam mandat. (tt) + In regnis patrimonialibus eorum, [g] quos pater, aut propinqui elegerint. Sic videmus in Epirotarum regno, quod consensu populi ortum fuerat, [a] Arribæ regi pupillo + publice tutores constitutos: + & à proceribus Macedonum Alexandri Magni [b] posthumo. + At in Asia minore 65 bello parta rex [c] Eumenes Attalo filio fratrem suum tutorem dedit. + Sic 66 filio Hieronymo [d] pater Hiero in Sicilia regnans quos voluit testamento tutores assignavit.

2. + Sive vero rex simul sit privato jure fundorum dominus, + ut rex Ægypti post Josephi tempus, + & Indorum reges, memorante [e] Diodoro, ac [f] Strabone: seu non sit; hoc imperio extrinsecum est, nec ad ejus naturam pertinet. + Quare nec imperii speciem aliam, + neque alium habendi imperii modum hoc quidem constituit.

a *Just.* l. XVII. c. 3.
b *Just. lib.* XIII. c. 2.
c *Plut. de amore frat.* Tom. II. pag. 489, 490.
d *Livius*, XXIV, 4.
e *Lib.* II. c. 40.
f Lib. XV. pag. 704.

XVI. 1. Tertia observatio sit, + non desinere summum esse imperium, etiamsi is, qui imperaturus est, [h] promittit aliqua subditis, aut Deo, + etiam talia, quæ ad imperii rationem pertineant. (uu) + Nec jam de observatione juris naturalis, + & divini, + adde gentium, loquor, + ad quam reges omnes tenentur, etiamsi nihil promiserint; + sed de regulis quibusdam, ad quas

illam, sive donationem, sive restitutionem, nil refert a quo *Franci* imperium acceperint in urbem *Romam*, aut cui postea tradiderint: hoc tantum quæritur, an *Ludovicus* arbitrio suo, aut non sine consensu Populi, id fecerit. J. B.

GROTII.

e *In regni tutela*] Vide *Cothmannum* tomo 1. cons. XLI. num. 11.

f *Consensus populi*] Vide *Marianam* (VIII. 10.) in Alfonso V. Legionis rege. At testamentum regis Johannis de tutela, & administratione regni a proceribus improbatum. *Mariana* libro XVIII. (Cap. 15.)

g *Quos pater, aut propinqui elegerint*] Ptolemæus rex Ægypti tutorem filio suo reliquit populum Romanum. *Valerius Maximus* libro VI. cap. VI, 1.

h *Promittit aliqua subditis, aut Deo*] Trajanus caput suum, domum suam, si scienter fefellisset, deorum iræ consecrabat. *Plinius* Panegyrico, (Cap. 64.) Adrianus Imperator juravit, nunquam se senatorem, nisi ex Senatus sententia, puniturum. (*Spartian.* Vit. ejus, c. 7.) Anastasius Imperator juravit, servaturum se decreta Chalcedonensis Concilii. Meminere *Zonaras*, (Lib. XIV. Cap. 3.) *Cedrenus*, alii. Seriores Imperatores Græci Ecclesiæ jurabant. Vide eundem *Zonaram* Michaele Rangabe (Lib. XV. c. 22.) & alibi. Vide & in Gothis regibus exemplum apud *Cassiodorum* X, 16. 17.

GRONOVII.

64 *Quæ non sunt patrimonialia*] Quæ non possidentur omni potentiæ jure.

65 *Bello parta Eumenes*] Hic non bello pepererat Asiam, sed acceperat hereditariam a patre Attalo, auxeratque beneficio Romanorum, quorum adversus Antiochum M. socius fuerat. [At non dicit Auctor noster, *Asiam* ab *Eumene* ipso fuisse bello partam: id tantum vult, *Romanos*, à quibus eam partem *Asiæ* acceperat, eam, bello partam, eodem jure in ipsum transtulisse: quod, ex mente, & principiis ipsius, sufficit. Potuisset *Gronovius* aliud heic rectè notare: quod scilicet *Eumenes* non tantum filii Tutorem designaverit fratrem *Attalum* (id enim ei erat nomen, ut filio *Eumenis*) sed etiam regnum ei proprium reliquerit, simul cum uxore viduâ futurâ. Hoc ait *Plutarchus*, libro, qui in margine laudatur. Consentit *Strabo*, Lib. XIII. pag. 624. etsi paullo aliter rem narret. *J. B.*

66 *Filio Hieronymo*] Immo Nepoti, Gelonis, qui ante patrem obierat, filio. Nec id regnum erat bello quæsitum, sed a populo delatum. *Just.* 23, 4.

(tt) Discrimen istud non satis firmo in universum fundamento nititur, ut ostendimus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

(uu) Vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. §. 10. & seqq. J.B.

GRO.

quas sine promisso non tenerentur. Verum esse quod dico, ex similitudine patrisfamilias apparet, qui si quid familiae facturum se promiserit, quod ad familiae gubernationem pertineat, + non eo desinet in sua familia jus summum, quantum fert familia, habere. Nec maritus maritali potestate privatur, + eo quod aliquid uxori promiserit.

2. Fatendum tamen, id ubi fit, [67] + arctius quodammodo reddi imperium, sive obligatio duntaxat cadat in exercitium actus, (xx) sive etiam directe + in ipsam facultatem. + Priore specie + actus contra promissum factus erit [68] injustus, quia, ut alibi [a] ostendemus, + vera promissio jus dat ei, cui promittitur: (yy) + altera autem specie + erit etiam [69] nullus defectu facultatis. + Neque inde tamen sequitur, ita promittente superiorem dari aliquem; nullus enim is actus non redditur hoc casu + ex vi superiore, sed ipso jure.

3. + Apud Persas rex summo cum imperio erat, αὐτοκρατὴς καὶ ἀνυπεύθυνος, ut de eo [b] Plutarchus loquitur, + & ut imago [c] Dei adorabatur: & ut apud [d] Justinum est, non mutabatur nisi morte. Rex erat, qui dicebat proceribus Persarum: [e] *Ne viderer meo tantummodo usus consilio, vos contraxi; caeterum mementote, + parendum vobis magis esse, quam suadendum.* Tamen & jurabat cum regnum adiret, quod [f] Xenophonti, & Diodoro Siculo (zz) notatum, & leges certa quadam forma latas [i] + mutare illi nefas erat; + ut & Danielis [g] historia, & Plutarchus in [h] Themistocle nos docent, Diodorus quoque Siculus libro [i] XVII., & multo post tempore Procopius Persici belli libro primo, ubi insignis ad hanc rem [k] historia exstat. Idem de Aethiopum regibus tradit + Diodorus [k] Siculus. + Eodem tradente, [l] Aegyptiorum reges, quos tamen, ut alios reges Orientis, summo imperio usos non est dubium, ad multarum rerum observationem obligabantur: verum si contra fecissent, accusari vivi non poterant, sed [l] mortuorum accusabatur memoria,

[a] *Lib.* II. c. 11. §. 4.
[b] *De trib. gen. reump.* p. 826. E.
[c] *Idem,* in *Themistocl.* p. 125.
[d] *Lib.* X. c. 1.
[e] *Val. Max. lib.* IX. c. 5. *ext. n.* 2.
[f] *Cyrop.* Lib. VIII. c. 5.
[g] VI, 9. 13. 16.
[h] *Immo in Artax.* p. 1024. 1025
[i] Cap. 34. pag. 580.
[k] *Lib.* III. pag. 102. c. 5.
[l] *Lib.* 1. p. 44. *Ed. Steph.* cap. 70. *& seq.*

GROTII.

i *Mutare illi nefas erat*] *Josephus* in historia Vasthae, καταλλαγῆναι τῇ Ὀυάστῃ διὰ τὸν νόμον οὐ δύνατο. (Antiq. Jud. *Lib.* XI. c. 6. §. 2. *Edit. Huds.*) *Cum Vastha conciliari lege intercedente non poterat.* Tales leges vocabantur leges regni, ut notat *Jacchiades* ad Danielem II, 13. De legibus regnorum in Hispania, vide *Marianam* libro XX. (Cap. 3.)

k *Historia exstat*] Tamen idem de Lethe castello legem à rege mutatam refert, sed non probat. (*Ibid.* cap. 6. In 5. autem insignis historia legitur, quam Auctor indicat.)

l *Mortuorum accusabatur memoria*] ἄταφα γὰρ οἱ νόμοι τὰ σώματα τῶν τυράννων ὑπερορίζουσι. *leges tyrannorum corpora insepulta extra fines projici jubent.* *Appianus* civilium tertio. (pag. 537. *Ed. H. Steph.*) Andronicus Imperator patrem suum Michaelem, quod fidem Latinam sequi coepisset, mortuum sepultura privavit. *Gregoras* lib. VI. sub *init.* pag. 75. *Edit. Genev.*

GRONOVII.

67 *Arctius quodammodo*] Imperii fines introrsus agi, & coarctari, sive administrandi modum temperet, sive partem aliquam administrationis omnino adimat, quod promittitur.

68 *Injustus*] Quia non est factus ut debetur.

69 *Nullus*] Quia fieri non debebat; ut JCti alia faciunt nulla, quae ab initio non valent: alia irrita, quae ab initio valebant, sed ob additum vitium rescinduntur.

(xx) Obligatio cadit *in exercitium actus*, quando e. g. Rex jus habet tributa, aut vectigalia exigendi, sed ad certum quemdam modum tantum, aut in certo genere rerum. Ipsa autem *facultas* directè minuitur, quando Rex pro imperio nullum potest tributum, aut vectigal exigere, sine consensu Populi. *J. B.*

(yy) Immo utroque casu facultas agendi aequè deficit, ac proinde actus per se aequè nullus est. Non video, quo fundamento nitatur distinctio Auctoris. *J. B.*

(zz) Nescio, ubinam juramenti illius memi-

 neri

ria, & damnatis abjudicabatur + ſolennis ſepultura: ſicut & m + Hebræorum regum, qui male regnaſſent, cadavera extra proprium regibus locum ſepulta, 2. Par. XXIV, 25. XXVIII, 27. egregio temperamento, quo + & ſanctimonia ſummæ poteſtatis maneret, & tamen futuri judicii metu reges à fide mutanda retraherentur. Epiri quoque reges jurare ſolitos, regnaturos ſe juxta leges, ex n Plutarcho in Pyrrhi vita diſcimus.

4. Quid ſi addatur, + ſi rex fidem fallat, o ut tum regno cadat? + ne ſic quidem imperium deſinet eſſe ſummum: + ſed erit habendi modus imminutus per conditionem, + & imperium temporario non abſimile. De Sabæorum rege narrabat a Agatharchides, fuiſſe ἀνυπεύθυνον, liberrima poteſtate præditum; ſed ſi regia exiret, potuiſſe lapidari: quod & Artemidoro auctore b Strabo annotavit.

a Apud Photium, Cod. 250. pag. 1374. Edit. Rothom. & p. 63. 64. in 1. vol. Geograph. Minor. Hudſ.

b Lib. XVI. pag. 778.

5. Sic 70 fundus, qui fideicommiſſo tenetur, eſt quidem fundus (aa) noſter non minus, quam ſi pleno dominio poſſideretur; + ſed habetur 71 amiſſibiliter. + Talis autem 72 lex commiſſoria non tantum in regni delatione adjici poteſt, + ſed & in aliis contractibus. + Nam & fœdera quædam cum vicinis videmus cum p tali ſanctione initat.

+ XVII. 1. Quarto notandum, quanquam ſummum imperium + unum quiddam ſit, ac per ſe indiviſum, conſtans + ex illis partibus, quas ſupra enumeravimus, + addita 73 ſummitate, id eſt, τῷ 74 ἀνυπευθύνῳ, q fieri tamen interdum, ut dividatur, ſive per 75 partes, quas vocant potentiales, + ſive per

nerit *Diodorus*. Neque ad inveniendum juvat heic BRISSONIUS, *De Regio Perſarum Principatu*; nam de re ipſâ nihil omnino habet, ut nec de eo, quod ſequitur. J. B.

GROTII.

m *Hebræorum regum*] Vide *Joſephum de* Joramis duobus, altero Hieroſolymorum, altero Iſraelis rege, lib. IX. cap. V. §. 3. & cap. VI. §. 3. item de Joaſo Hieroſolymorum rege. (*Ib.* cap. VIII. §. 4.)

n *Plutarcho*] Verba ſunt: *εἰώθεισαν οἱ βασιλεῖς ἐν Κασσαρῶν χώρᾳ τῆς* Μολοττίδος *ἀρείῳ Διῒ θύσαντες ὁρκωμοτεῖν τοῖς* Ἠπειρώταις, *καὶ ὁρκίζειν αὐτοὶ μὲν ἄρξειν κατὰ νόμους, ἐκείνους δὲ τὴν βασιλείαν διαφυλάξειν κατὰ τοὺς νόμους· Solebant reges in Caſſarorum terra, quæ Molottidos pars eſt, Jovi Areo ſacrificare, ac juramentum præſtare Epirotis. Jurabant autem reges, ſe imperaturos ſecundum leges; Epirotæ autem, ſe imperium ejuſdem conſervaturos ſecundum eaſdem leges.* (Locus exſtat pag. 385. C. Tom. I. *Ed. Wech.* Sed ibi rectè legitur, ἐν Πασσαρῶνι χωρίῳ &c. non Κασσαρῶν χώρᾳ, ut ſcripſit Auctor.)

o *Ut tum regno cadat*] Vide exemplum apud *Crantzium* libro IX. Suedicorum.

p *Tali ſanctione*] Aut etiam ne ſubditi regem pacta violantem juvent; aut ne ei pareant. Vide *Cromerum* Polonicis XIX. & XXI. Eſt & exemplum apud Schafnaburgenſem in rebus Henrici anno MLXXIV. (*pag.* 499. *Edit. Argentor.* 1609.)

q *Fieri tamen interdum ut dividatur*] Vide *Zazium* ſingularium reſponſorum lib. II. cap. XXXI.

GRONOVII.

70 *Fundus, qui fideicommiſſo*] Qui datur fruendus, ita, ut aliquando alii reſtituatur.

71 *Amiſſibiliter*] Poſſeſſione non perpetua.

72 *Lex commiſſoria*] Cautio, vel pactio adjecta emptioni venditioni, ut ſi intra certam diem emtor pretium non ſolverit, & pœnituerit venditorem, res nec vendita, neque alienata ſit: conditio, ut dicta re non præſtita contractus ſit irritus. Lex commiſſoria adjecta in deferendo regno, ut Rex perdat regnum, niſi ex præſcripto aliquid fecerit.

73 *Summitate*] Libera, & nulli obnoxia earum adminiſtratione.

74 Ἀνυπευθύνῳ] Ariſtot. 4. Pol. 10.

75 *Partes potentiales*] i. Ita ut penes alium ſint judicia, penes alium bella, penes alium comitia; nam Totum Potentiale, quod alias Logicum, & Univerſale appellant, eſt genus reſpectu ſpecierum, & ſpecies reſpectu individuorum. Genus autem imperium ſummum eſt: ſpecies, imperium ſummum in jure reddendo, imperium ſummum in bello, imperium ſummum in comitiis, ſive ordinatione magiſtratuum.

(aa) Addidi vocem *noſter*, quæ in omnibus Edd.

per partes [76] subjectivas. (bb) Sic cum unum esset Romanum imperium, factum tamen sæpe est, + ut alius orientem, alius occidentem teneret, + aut ut tres etiam tripartito orbem regerent. + Sic etiam fieri potest, ut populus regem eligens quosdam actus sibi servet, alios autem regi deferat pleno jure. + Neque tamen id fit, ut jam ostendimus, [a] quotiescumque rex promissis quibusdam obligatur; sed tunc id fieri intelligendum est, [r] + si aut expresse instituatur partitio, qua de re supra [b] jam diximus: aut si quid populus adhuc liber + futuro regi imperet per modum [77] manentis præcepti: aut si quid sit additum, quo intelligatur regem cogi, aut puniri posse. + Nam præceptum est superioris, [78] saltem in eo, quod præcipitur: + Et cogere non est quidem semper superioris; + nam & naturaliter quisque jus habet cogendi debitorem, + sed [79] cum inferioris natura pugnat. + Itaque ex coactione saltem [80] paritas sequitur, + ac proinde summitatis divisio.

[a] *Vid.* §. *præc. n.* 1.
[b] *Vid.* §. IX. *n.* 1.

2. Multi adversus talem statum + quasi bicipitem, incommoda multa adferunt: sed, ut supra [c] quoque diximus, in civilibus nihil est, quod omni ex parte incommodis careat; + & jus non ex eo, quod optimum huic, aut illi videtur, sed ex voluntate, ejus unde jus oritur, metiendum est. + Exemplum vetus refertur a Platone [d] de legibus tertio; + Cum enim [81] Heraclidæ Argos, Messenam, & Lacedæmonem condidissent, adstricti reges intra præscriptarum legum modum imperare, idque dum facerent obligati populi ipsis, ipsorumque posteris regnum relinquere, nec ut quisquam adimeret pati. Inque id non suis tantum regibus populi, ac populis suis reges, sed & [s] ipsi inter

[c] §. VIII. *n.* 1.
[d] *pag.* 683. 684. Tom. II. *Ed. H. Steph.*

Edd excidit, propter similitudinem sequentis *non*, à Typographis prætermissa. Res ipsa illam postulat: quid enim hoc est, *Fundus, qui fideicommisso tenetur, est fundus*? Est quoque Fundus, ubi Colono traditus est. Agitur omnino heic de re, quæ *nostra* est, quanquam non possideatur *pleno dominio*, & irrevocabili. Fallor, an Auctor in mente habuit quod ait *Paulus*, L. 66. D. *De rei vindicat. Non ideo minus rectè quid* NOSTRUM *esse vindicabimus, quòd* ABIRE A NOBIS DOMINIUM *speratur, si conditio legati, aut libertatis exstiterit.* Hæc planè gemina. *J. B.*

GROTII.

r *Si aut expresse instituatur partitio*] Ita Probi tempore senatus firmabat principum leges; de appellationibus cognoscebat; Proconsules creabat; legatos consulibus dabat. (Habet hoc Auctor è *Vopisco*, in Prob. *Cap.* 13. ubi legendum *Legatos* EX *Consulibus*, ostendit *Salmasius*) Vide & *Gail.* lib. II. Observ. LVII. num. 7. & Cardinalem *Manticam* de tacitis, & ambiguis conventionibus, lib. XXVII. tit. V. num. 4.

s *Ipsi inter se reges, populique inter se*] Exempla sunt complura in historia populorum Septentrionalium. Vide *Johannem Magnum* historia Suedica lib. XV. & XXIX. *Crantzium* Suedicorum V. *Pontanum* Danicorum VIII. (*pag.* 468, *& seqq. Ed. Amst.* 1631.)

GRONOVII.

76 *Subjectivas*] i. Subjecta plura, vel personas, in quibus singulis respectu quodam est, ut fuit imperium Romanum sub triumviris Octavio, Antonio, Lepido; sub Divis Fratribus; sub Diocletiano, & Maximiano; sub Constantini filiis; sub Valentiniano, & Valente.

77 *Manentis præcepti*] Quod non semel tantum valuerit in aditu imperii, sic ut postea rex, ei ut obtemperet, cogi nequeat; sed cujus vigor, & obligatio semper sit integra.

78 *Saltem in eo*] Negotio, in quo præcipiendi jus habet, etsi alio respectu superior non sit.

79 *Cum inferioris natura repugnat*] Pugnat; vel, sed inferioris naturæ.

80 *Paritas sequitur*] Qui cogere potest, par sit dumtaxat necesse est, si non superior.

81 *Heraclidæ condidissent*] Recuperassent a Pelopidis duce Temeno Argos, Cresphonte Messenen, Aristodemo Spartam. *Pausan.* 4.

(bb) Vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. IV. §. 1. & Cap. V. §. 15. J. B.

GRO

inter se reges, populique inter se, & reges vicinis populis, & populi vicinis regibus fidem dederunt, auxilioque se futuros alii aliis polliciti sunt.

a Boer. ad c. 1. de Const. in Decret.

\+ XVIII. 1. Multum tamen falluntur qui existimant, [a] cum [82] reges acta quædam sua nolunt rata esse, nisi a Senatu, aut alio cœtu aliquo probentur, partitionem fieri potestatis: nam quæ acta eum in modum rescinduntur, + intelligi debent rescindi regis ipsius imperio, qui eo modo sibi cavere voluit, ne quid fallaciter impetratum pro vera ipsius voluntate haberetur. Quale erat [b] Antiochi tertii regis rescriptum ad magistratus, + ne sibi parerent, si quid legibus adversum [83] jussisset; & Constantini, [c] ne pupilli, aut viduæ cogantur venire judicii causa ad [84] comitatum Imperatoris, [t] + etiamsi Imperatoris rescriptum proferatur.

b Plutarch. Apopht. Tom. II. pag. 183.
c L. unica C. quando Imperator.

2. Quare hæc res similis est testamentis, + quibus adjectum est, ne posterius testamentum valeat: + nam hæc quoque clausula efficit, (cc) ut posterius testamentum non ex vera voluntate profectum præsumatur. + Sed sicut hæc clausula, ita & illa, + regis jussu expresso, ac + speciali posterioris voluntatis significatione tolli potest.

d Lib. VI. Cap. 9. & seqq.

XIX. Sed + neque [85] Polybii [d] hic utor auctoritate, + qui ad mixtum genus reipublicæ refert Romanam rempublicam, quæ illo tempore, + si non actiones ipsas, sed jus agendi respicimus, [86] + mere fuit popularis: Nam & Senatus auctoritas, + quam ad optimatum regimen refert, & consulum, + quos quasi reges fuisse vult, + subdita erat populo. Idem de aliorum politica scribentium sententiis dictum volo, + qui magis externam speciem, & quotidianam administrationem, quam jus ipsum summi imperii spectare, congruens ducunt suo instituto.

e Polit. L. III. c. 15.
f Vers. 1281.
g De trib. gen. Rerump. p. 826. E.
h Geogr. L. VI. in fin. p. 288.

XX. 1. Magis ad rem pertinet quod [e] Aristoteles scripsit, inter regnum plenum, quod + παμβασιλείαν vocat, (eadem est [u] παντελὴς μοναρχία, Sophocli [f] Antigone, Plutarcho [x] αὐτοκρατὴς [g] βασιλεία καὶ ἀνυπεύθυνος, Straboni [h] ἐξουσία αὐτοτελής) + & regnum Laconicum, qui merus est principatus, + aliquot regni species esse

GROTII.

t *Etiamsi Imperatoris rescriptum proferatur*] Adde l. I. C. de Petitionibus bonorum sublatis.

u Παντελὴς μοναρχία] Faciunt enim, ut ad §. VIII. notavimus, Tragici regnum Thebanum simile regnis Phœnicum, unde orti erant.

x Αὐτοκρατὴς βασιλεία] Sic *Dionysius Halicarnassensis* de Laconicis regibus: οὐδὲ γὰρ οἱ Λακεδαιμόνιοι αὐτοκράτορες ἦσαν· *neque enim Lacedæmonii pleno jure reges erant.* (Ant. *Rom.* L. II. Cap. 14.)

GRONOVII.

82 *Reges acta quædam*] Ut rex Galliarum diplomata sua, nisi à Curia, quæ vocatur *Parlamenti*, confirmentur, &, ut ipsi loquuntur, *verificentur.*

83 *Jussisset*] Et Trajani, ne parerent, si quæ jussisset post largiores epulas. *Aurel. Victor.* (De Cæsarib. c. 13. n. 10.)

84 *Comitatum*] Aulam. *Juretus* ad *Symm.* 2. epist. 83. & lib. 3. epist.

85 *Polybii*] Lib. 6.

86 *Mere fuit popularis*] Falsum. præclare Polybius: *Quibusdam in rebus, & temporibus, populus parebat senatui, & consulibus: in quibusdam imperabant consules sine senatu: in quibusdam sine senatu nihil poterant.* *Cicero* 3. de legibus II. Libertas plebi sic data est, ut multis præclarissimis addiceretur, ut auctoritati principum cederet.

(cc) Hoc equidem Juri Romano non congruit, quamquam in Foro obtineat. Vide CUJACIUM, *Observ.* XIV. 7, & VINNIUM in *Instit.* Tit. *Quibus modis Test. infirmantur*, §. 2. Sed recepta illa sententia, quam Auctor noster heic probat, & de qua etiam aliquid dicit in *Epist.* Part. II. Ep. 10. verior est, secundum Jus Naturale; ut in Notis Gallicis ostendimus. *J. B.*

GRO-

esse interjectas. Ego exemplum hujus rei dari arbitror posse + in regibus Hebræis: nam hi quin in rebus plerisque summo jure imperaverint, dubitari nefas arbitror. Voluerat enim populus regem, y [87] quales habebant vicini: at orientis populi (dd) addicte admodum regnabantur. + Æschylus Persis de rege Persarum sic loquentem facit Atossam:

—— οὐχ ὑπεύθυνος πόλει.

—— *non est civitati obnoxius.* (pag. 135. Ed. H. Steph.)

+ Notum illud Maronis: (*Georg.* IV. 210. & *seqq.*)

—— Regem non sic Ægyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Observant. —— ——

Apud [a] Livium: *Syri, & Asiatici, genera hominum servituti nata;* a quo non discrepat illud Apollonii apud Philostratum: [b] Ἀσσύριοι καὶ Μῆδοι τὰς τυραννίδας προσκυνοῦσι· *Assyrii, & Medi dominationem etiam adorant.* Aristotelis III. Politicorum XIV. οἱ περὶ τὴν Ἀσίαν ὑπομένουσι τὴν δεσποτικὴν ἀρχὴν, οὐδὲν δυσχεραίνοντες. *Asiatici dominatum æquo animo ferunt.* Et apud Tacitum [c] Civilis Batavi illud ad Gallos: z *Servirent Syria, Asiaque, & suetus regibus oriens:* + nam & in Germa-

a Lib. XXXVI. c. 17.
b Vit. Apoll. Lib. VII. c. 14. Ed. Olear.
c Hist. IV. c. 17.

GROTII.

y *Quales habebant vicini*] Putabat populus, ut *Josephi* verbis utar, οὐδὲν ἄτοπον εἶναι τῶν πλησιοχώρων βασιλευομένων τὴν αὐτὴν ἔχειν αὐτοὺς πολιτείαν· *nihil esse absurdi, si cum vicini regnarentur, ipsi eandem imperii formam acciperent.* (Ant. Jud. VI, 4.)

z *Servirent Syria, Asiaque, & suetus regibus oriens*] *Cicero* de Provinciis consularibus: (*Cap.* 5.) *Judæis, & Syris nationibus natis servituti.* *Euripides* Helena: (*vers.* 283.)

Τὰ βαρβάρων γὰρ δοῦλα πάντα πλὴν ἑνός.

Sunt præter unum serva cuncta in barbaris.

Quod ex *Æschylo* adumbratum, apud quem est: [*Prometh. vinct.* pag. 8. *Ed. H. Steph.*

Ἐλεύθερος γὰρ οὔτις ἐστὶ πλὴν Διός.

Nam nemo liber vivit, extra unum Jovem.

Cui simile *Lucani* dictum: (II, 280.)

—— toto jam liber in orbe
Solus Cæsar erit.

Sallustius de gentibus orientis: *Adeo illis ingenita est sanctitas regii nominis.* Citant *Servius*, & *Philargyrius* ad illum in *Georgicis* (IV, 210.) locum. *Apollonius*, de Damide apud *Philostratum* libro VII. Ἀσσύριος γὰρ ὢν καὶ Μήδοις προσομιλῶν οὐδὲν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἐνεθυμεῖτο μέγα· (Cap. 14. Ed. Olear.) *Assyrius cum sit, & Medorum accola, nihil pro libertate præclarum cogitat.* *Julianus* contra Christianos: τί με χρὴ καθ' ἕκαστον ἐπιέναι τὸ φιλελεύθερόν τε καὶ ἀνυπότακτον Γερμανῶν ἐπεξιόντα, τὸ χειροηθὲς καὶ τιθασσὸν Σύρων καὶ Περσῶν καὶ Πάρθων καὶ πάντων ἁπλῶς τῶν πρὸς ἕω καὶ πρὸς μεσημβρίαν βαρβάρων, καὶ ὅσα τὰς βασιλείας ἀγαπᾷ κεκινημένα, δεσποτικωτέρας· *Quid tibi jam singulatim exsequar, aut Germanorum libertatis amantia, & impatientia jugi ingenia, aut contra dociles herilem manum ferre Syros, Persas, & Parthos, & omnes, qui aut ad orientem, aut ad meridiem sunt, barbaros, multasque gentes alias contentas sub regibus vivere dominos imitantibus?* (Apud *Cyrill.* pag. 138. *Ed. Spanhem.*) Claudianus: (*De IV. Cons. Hon.* ỷ. 306.)

Non tibi tradidimus dociles servire Sabæos:
Armeniæ dominum nec te præfecimus oræ.

GRONOVII.

87 *Quales habebant vicini*] Vox *Qualis* respicit nomen, & splendorem imperii, non potestatem imperantis. Alioquin eodem argumento colligas licet, regem eos voluisse idolorum cultorem. Quin etsi maxime voluissent, non permittebat Deus, qui jam olim regem futurum legibus subjecerat.

(dd) Imitatur loqutionem *Taciti*, ubi tamen optimæ Editiones habent *adductius*, non *addictius*: *Trans* Lygios Gothones *regnantur, paullo jam adductius, quàm ceteræ* Germanorum *gentes.* Germ. Cap. 43. ubi vid. Int. J. B.

a *Germ. c.* 11.

Germania, & in Gallia tum reges erant, sed, ut idem [a] Tacitus notat, precario jure regnandi, & auctoritate suadendi, non jubendi potestate.

b *Vid.* §. VIII. *n.* 8.

2. Supra [b] quoque notavimus, totum populum Hebræum fuisse sub rege: & Samuel [88] + jus regum describens + satis ostendit, adversus regis injurias nullam in populo relictam potestatem; quod [89] recte colligunt veteres ex illo Psalmi: + *Tibi soli peccavi;* ad quem locum Hieronymus: (ee) *Quod rex erat,* & [a] *alium non timebat;* Et [c] Ambrosius: *Rex erat, nullis ipse legibus tenebatur, quia liberi sunt reges a vinculis delictorum. Neque enim ullis ad pœnam vocantur legibus,* [b] *tuti imperii potestate: homini ergo non peccavit, cui non tenebatur obnoxius.* Idem legere est apud Isidorum Pelusiotam epistola postremo edita CCCLXXXIII. Video consentire Hebræos, (ff) regi in eas leges, quæ de officio regis scriptæ exstabant, peccanti [90] + inflicta verbera: + sed ea apud illos infamia carebant, & a rege in signum pœnitentiæ sponte suscipiebantur, + ideoque non a lictore, sed ab eo, quem legisset ipse, cædebatur, & suo arbitrio verberibus statuebat modum. + A pœnis autem coactivis adeo liberi erant reges, + ut etiam [91] excalceationis lex, + quippe cum ignominia conjuncta, in ipsis cessaret. Hebræi Barnachmoni sententia exstat in dictis Rabinorum, titulo de Judicibus: + *Nulla creatura judicat regem, sed Deus benedictus.*

c *Apolog. David.* I *c.* 10.

3. + Hæc cum ita sint, + tamen aliqua judicia, arbitror, regibus ademta, + mansisse penes Synedrium LXX. virûm, quod divino imperio a Mose institutum ad Herodis tempora [92] perpetua (gg) cooptatione duravit. + Itaque & [d] Moses, & [e] David judices Deos vocant: & judicia vocantur [f] judicia Dei: + & judices dicuntur non humana, sed divina vice judicare. Imo aper-

d *Exod.* XXII, 28.
e *Psalm.* LXXXII, 1.
f *Deuter.* I, 17. & 2 *Chron.* XIX, 6. 8.

GROTII.

a *Alium non timebat*] Idem *Hieronymus* epistola ad *Rusticum* de Pœnitentia: *Rex enim erat: alium non timebat: alium non habebat super se.* (Tom. I. pag. 221. B. *Ed. Bas.*)

b *Tuti imperii potestate*] Paria habet ad eundem Psalmum *Arnobius* minor. *Vitiges* apud *Cassiodorum*: *Causa regiæ potestatis supernis est applicanda judiciis, quandoquidem illa a cælo petita est, ita soli cælo debet innocentiam.* (Locus jam adlatus supra ad §. VIII. *num.* 15. ubi vide quæ diximus. J. B.

GRONOVII.

88 *Jus regium describens*] Vide cap. sequenti num. 3.

89 *Recte colligunt*] Imo male: non enim negat David, se & in civem peccasse; sed confitetur adversus Deum in primis, & gravissime se peccasse. *Soli* est in primis, vel maxime. Virgil. 1. Georg. 30. *An Deus immensi venias maris, & tua nautæ Numina sola colant.* 4. Georg. 55. de apibus: *Solæ communes natos, communia tecta Urbis habent, magnisque agitant sub legibus ævum, Et patriam solæ, & certos novere penates.* 4. Æneid. 423. *Sola viri molles aditus, & tempora norat.* Senec. Hippol. 874.

90 *Inflicta verbera*] Vereor ne sit somnium Thalmudicum.

91 *Excalceationis*] Deut. XXV, 9. Ruth. IV, 7.

92 *Perpetua cooptatione*] Cum in locum demortuorum alii, atque alii sufficiuntur.

(ee) Nil tale habet *Hieronymus*, in hunc quidem Psalm. LI. locum: sed alibi. Vide SALMASII *Resp. ad Miltonum*, pag. 205. & *seqq.* ubi plures alios Patres laudat, ita perperam, suo more, verba *Davidis* exponentes. Circa rem ipsam vide MILTONUM, *Defens. pro Pop. Anglic.* Cap. 2. *pag.* m. 32. & RABOD. HERMAN. SCHELIUM, *De Jure Imperii*, p. 255. 256. J. B.

(ff) Mera fabula, quam plenissimè confutavit SALMASIUS, *Defens. Reg.* Cap. II, & post illum alii. Rationes ab utraque parte adlatas collegit SELDENUS, *De Synedriis*, Lib. III. Cap. 9. ubi ipse rem in medio relinquit. J. B.

(gg) Perpetuitatem illam, in dubium à quibusdam jam revocatam funditus evertit Clar. CLERICUS, in *Judicio de Hist. Critic. Simonii*, Gallicè edito, Epist. X. & postea Diss. singulari subjectâ Commentario in Libros Historicos V. T. J. B.

GRONO-

aperte + distinguuntur [a] res Dei a rebus regis, ubi res Dei, monentibus doctissimis Hebræorum, + judicia ex lege Dei exercenda intelligi debent. Non nego, + regem Judæorum capitalia quædam judicia per se exercuisse; qua in re ipsum + regi decem tribuum Israeliticarum + præfert Maimonides: + quod & exempla non pauca, tum in sacris literis, tum in scriptis Hebræorum evincunt; + sed quædam cognitionum genera regi videntur non permissa, ut de tribu, de pontifice, [c] + de propheta. Ejusque rei argumentum est in Jeremiæ prophetæ historia, [b] quem cum proceres ad mortem deposcerent, respondit Rex: *Ecce in potestate vestra est;* + *nam contra vos rex nihil potest:* + in hoc negotiorum genere scilicet. Imo & qui alia quavis de causa apud Synedrium reus factus esset, + eum rex judicio eximere non poterat. Ideo [c] Hyrcanus judicium de Herode (cum impedire non posset) 93 + arte elusit.

[a] 1. Chron. XXVI, 32. & 2. Chro. XIX, 11.
[b] Jerem. XXXVIII, 5.
[c] Jos. Ant. XIV. Cap. 9. §. 4. Ed. Hudf.

4. + In Macedonia a Carano orti, ut apud [d] Arrianum Callisthenes ait, οὐ βίᾳ ἀλλὰ νόμῳ Μακεδόνων ἄρχοντες διετέλεσαν· *non vi, sed lege in Macedonas imperium obtinebant.* Curtius libro [e] IV. *Macedones assueti regio imperio, sed in majore libertatis umbra, quam ceteræ gentes.* Nam & judicia de civium capite non erant penes regem. Idem Curtius lib. [f] VI. *De capitalibus rebus vetusto Macedonum modo inquirebat exercitus: in pace erat vulgi: nihil potestas regum valebat,* 94 + *nisi prius valuisset auctoritas.* + Est & alterum mixturæ hujus indicium alio [g] Curtii loco: *Macedones scivere gentis suæ more, ne rex pedes venaretur, aut sine electis principum, amicorumve.* Tacitus de [h] Gothonibus: *Regnantur paulo jam* 95 *addictius, quam ceteræ Germanorum gentes,* + *nondum tamen supra libertatem.* Nam principatum ante [i] descripserat + auctoritate suadendi, non jubendi potestate; regnum autem plenum [k] postea his verbis: *Unus imperitat,* + *nullis jam* 96 *exceptionibus, non* 97 *precario regnandi jure.* Eustathius ad sextum Odysseæ, ubi Phœacum respublica describitur, ait, esse σύμμικτον βασιλείας καὶ ἀριστοκρατίας, [d] *mixtum aliquid ex regis, & procerum potestate.*

[d] De Exped. Alex. IV, 11.
[e] Cap. VII. num. 31.
[f] Cap. VIII, n. 24.
[g] Lib. VIII, c. 1. n. 18.
[h] Germ. c. 43.
[i] Cap. 11.
[k] Cap. 44.

5. Simile quid in Romanorum regum temporibus observo: nam tum omnia ferme negotia + manu regia expediebantur. *Romulus nobis ut libitum,* impe-

GRONOVII.

93 *Arte elusit*] Suasit reo fugam.

94 *Nisi prius valuisset auctoritas*] *Nisi consilio vicisset*, ut *Justinus* loquitur 2, 13. nisi sententiam suam proceribus probasset.

95 *Addictius*] Melior lectio: *adductius*, minus laxis, magisque attractis frenis.

96 *Exceptionibus*] Ita ut nihil reservarint, aut caverint sibi a potestate regis subjecti. *Florus* 2, 18. *veram, & sine exceptione victoriam.* Adde *Senecæ* ep. 30.

97 *Precario regnandi*] Quod est in aliena potestate, & potest eripi, quoties isti libet. *Sen.* Thyeste 2, 5. *Ubicumque tantum honesta dominanti licent, precario regnatur*: vox tyranni. Vid. num. 11. (Est apud TACITUM, *precario parendi jure*, non *regnandi.*)

GROTII.

c *De propheta*] *Non capit prophetam perire extra Jerusalem.* Luc. XIII, 33.

d *Mixtum aliquid ex regis, & procerum potestate*] *Laonicus Chalcocondylas* talia, ait, esse regna Pannonum, & Anglorum, libro II. Aragonum lib. V. & Navarræ eodem libro, ubi ait nec magistratus a rege creatos, nec præsidia imposita nisi volentibus, nec quicquam populo imperatum contra mores. Reges alios esse pleno cum jure, alios sub legibus, etiam *Judæus Levi Gersonides* notavit ad 1. Sam. VIII, 4. Mira, quæ de Taprobane scribit *Plinius* lib. VI, cap. XXII. *Eligi regem a populo senecta, clementiaque, liberos non habentem, & si postea gignat, abdicari, ne fiat hereditarium regnum. Rectores ei a populo* XXX. *dari, nec nisi plurium sententia quenquam* capite

imperaverat, inquit [a] + Tacitus. *Constat initio civitatis reges omnem potestatem habuisse*, inquit [b] Pomponius: tamen quædam populo excepta, etiam illo tempore, vult [c] Halicarnassensis. Quod si Romanis magis credimus, + in causis quibusdam provocationem ad populum a regibus fuisse, ex Ciceronis de republica libris, ex pontificalibus quoque libris, & Fenestella, annotavit [d] Seneca. Mox Servius Tullius, non tam jure, quam auris popularibus ad regnum pervectus, plus etiam vim regni imminuit: quippe, ut loquitur Tacitus, [e] *Sanctor legum, queis etiam reges obtemperarent*. Quominus mirandum quod [f] Livius dicit, primorum consulum potestatem a regia hoc ferme uno distitisse, quod annua esset.

6. + Similis etiam mixtura ex populari, & optimatum potentia Romæ fuit tempore interregni, & primis consulum temporibus: + nam 98 in rebus quibusdam, iisque majoribus, ita demum ratum erat quod populus jussisset, e + si 99 Patres auctores fierent; quod postea, vi populi aucta, + speciem tantum veterem retinuit, cum 100 in incertum comitiorum eventum Patres auctores fieri cœperunt, ut [g] Livius, & [h] Dionysius notant. Quin & serius aliquanto mixturæ mansit aliquid, quamdiu, + ut idem loquitur [i] Livius, + imperium penes Patricios, (id est, 1 Senatum,) + penes tribunos (id est, 2 plebem) + auxilium erat, jus nempe vetandi, sive intercedendi.

7. Sic & + Isocrates [k] Atheniensium rempublicam Solonis temporibus vult fuisse δημοκρατίαν ἀριστοκρατίᾳ μεμιγμένην, + potestatem optimatium populari mixtam. His positis, + quæstiones quasdam, quæ frequentem in hoc argumento usum habent, examinemus.

+ XXI. 1. Prima est, an summum imperium habere possit is, + qui inæquali fœdere tenetur? Inæquale fœdus hic intelligo, + non quod inter viribus dispares initur, quomodo [l] + Thebana civitas Pelopidæ tempore fœdus cum Persarum rege habuit; + & Romani olim cum [m] Massiliensibus, + deinde cum [n] rege Masanissa: + nec quod 3 actum habet transeuntem, ut cum hostis qui sit, ad amicitiam recipitur, + dum impensas belli solvat, + aut

4 aliud

[a] Ann. III, 26.
[b] L. 2. §. 14. D. De orig. Jur.
[c] Antiq. Rom. L. IV. c. 20.
[d] Epist. 108. & 111.
[e] Annal. III, 26.
[f] Lib. II. c. 1.
[g] L. 1. c. 17.
[h] Ant. Rom. II, 14.
[i] Lib. VI. c. 37. num. 4.
[k] Orat. Panathen. p. 265. A. Ed. H. Steph.
[l] Plutarch. Vit. Pelop. p. 294. D.
[m] Justin. lib. XLIII. c. 5.
[n] Val. Max. lib. V. c. 2. ext. num. 4.

capite damnari. Sic quoque appellationem esse ad populum: LXX. *judices dari. Si liberent ii reum, non amplius* XXX. (ita enim legi locus hic debet) *iis nullam esse dignitatem, gravissimo probro. Regi cultum Liberi patris; cæteris, Arabum. Regem, si quid delinquat, morte mulctari, nullo interimente, sed aversantibus cunctis, & commercia etiam sermonis negantibus. Servius* ad illud IV. Æneidos: *Populumque, patresque. Quidam hoc loco volunt tres partes politiæ comprehensas, populi, optimatium, regiæ potestatis. Cato enim ait, de tribus istis partibus ordinatam fuisse Carthaginem.* (In vers. 682.) [Non videtur necessaria emendatio, quam Auctor noster heic obiter, in loco *Plinii*, vult fieri: & verba, ut leguntur, rectè exponit *Harduinus*, Not. 7. *pag.* 324. Tom. I. *Ed. in fol.* J. B.)

e *Si Patres auctores fierent*] *Plutarchus* Coriolano: (*pag.* 227. E. *Ed. Wech.*) ὁ δῆμος ἄκυρος ἦν τῷ ψήφῳ καὶ νόμῳ τι ποιεῖν ἄνευ προβελεύματος· *Populus jus non habebat aut legem condendi, aut aliud quid jubendi, nisi Senatus præcessisset auctoritas.* Similem mixturam in Genuatium republica suis temporibus observat *Chalcocondylas* libro V.

GRONOVII.

98 *In rebus quibusdam, iisque*] Immo nulla non in re. *Liv.* I, 17.

99 *Patres auctores fierent*] SC. confirmassent, quod scivisset populus.

100 *In incertum comitiorum eventum*] Vide 1. Observat. c. 25.

1 *Senatum*] Magistratus senatorios.

2 *Plebem*] Magistratus plebejos.

3 *Actum habet transeuntem*] In quo semel aliquis duriores conditiones accipit, aut imperata facit.

4 *Aliud*

[4] aliud quid præstet; + sed quod [5] ex ipsa vi pactionis manentem prælationem quandam alteri donat: hoc est, + ubi quis tenetur alterius imperium, ac majestatem [6] conservare, + ut in fœdere Ætolorum cum Romanis erat, + id est, tum operam dare, ut ejus imperium in tuto sit, tum ut dignitas, quæ majestatis nomine significatur, ei constet. Imperii reverentiam dixit Tacitus, [a] & sic explicat: *Sede, finibusque in sua ripa: mente, animoque nobiscum agunt.* + Florus: [b] *Illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant, sentiebant tamen magnitudinem, & victorem gentium populum Romanum reverebantur.* Ad quod genus referenda sunt jura quædam eorum, quæ nunc vocantur + protectionis, [7] advocatiæ, [8] + mundiburdii: + item jus urbium [9] matricum in colonias apud Græcos. Nam, ut [c] Thucydides ait, coloniæ cum urbibus matricibus [10] pari erant jure libertatis, sed debebant τιμᾶν τὴν μητρόπολιν, & exhibere τὰ γέρα τὰ νομιζόμενα, + reverentiam scilicet, & honoris signa quædam.

2. Livius [d] de veteri fœdere inter Romanos, qui Albæ jus omne acceperant, & Latinos Alba oriundos: + *In eo fœdere superior Romana res erat.* Recte [e] Andronicus Rhodius, post Aristotelem, amicitiæ inter dispares hoc, ait, proprium, ut potentiori + plus honoris, infirmiori plus auxilii deferatur. Scimus quid ad hanc quæstionem [f] Proculus responderit, scilicet + liberum esse populum, qui nullius alterius potestati subjectus sit, + etiamsi in fœdere comprehensum sit, ut is populus comiter alterius populi majestatem conservaret. Si ergo populus tali fœdere obligatus liber manet, si alterius potestati subjectus non est; + sequitur, ut summum imperium retineat. + Atque idem de rege pronunciandum est; + Est enim populi liberi, & regis, qui vere rex sit, eadem ratio. Addit Proculus, illud adjici in fœdere, + ut intelligatur, alterum populum superiorem esse: non ut intelligatur, alterum non esse liberum. Superiorem hic intelligere debemus non potestate (jam enim dixerat, talem populum alterius potestati subjectum non esse) + sed auctoritate, & dignitate: quod verba sequentia apta admodum similitudine explicant. *Quemadmodum*, inquit, + *clientes nostros intelligimus liberos esse, etiam si neque auctoritate, neque dignitate, neque jure* (hh) *omni nobis pares sunt: sic & eos, qui majestatem nostram comiter conservare debent, liberos esse intelligendum est.*

3. + Cli-

[a] Germ. c. 29.
[b] Lib. IV. c. 12. num. 61.
[c] Lib. I. §. 24. & 25. Ed. Oxon.
[d] Lib. I. c. 52. n. 4.
[e] Nic. Paraph. VIII. 18. p. 567. Ed. Heins.
[f] L. non dubito. D. de capt. & post. 7. §. 1.

GRONOVII.

4 *Aliud quid præstet*] Captivos, transfugas, naves tradat.

5 *Ex ipsa vi pactionis*] In qua certis, clarisque verbis cavetur, ut alter alteri concedat, & aliquid morigerationis, aut observantiæ exhibeat.

6 *Conservare, ut in fœdere*] *Livius* 38, 11. *Cicero* pro Corn. Balbo 16. *id habet hanc vim, ut ille sit in fœdere inferior.*

7 *Advocatiæ*] Jus erat defendendi monasterii, vel ecclesiæ, concessum a principe homini potenti militari, vel togato, qui fiebat illius conventus patronus, & vicissim ex eo commodis quibusdam fruebatur. *Trithem.* Chron. Hirsaug. Monast. p. 9. & 87. *Bignon.* ad Marcul. lib. 1. cap. 21. pag. 497. *Barthius* Adv. 47, 4. JCC. genus feudi faciunt. *Obrecht.* disput. 2. thes. 259. *Schoner.* disput. feud. 1. th. 75.

8 *Mundiburdii*] *Mundiburdis*, vel *mundiburdium*, defensio, vel tutela, quam princeps episcopo, aut abbati impertit, ne a quoquam infestentur, neve causæ eorum, nisi in palatio, cognoscantur. *Sic tradere in mundiburdem, teneri in mundiburdio, recipere sub suo mundiburde dicebant.* *Bignon.* ad Marc. lib. 1. cap. 24. p. 504. & 506. *Voss.* de vitiis sermonis p. 248.

9 *Matricum*] *Matrices urbes*, Μητροπόλεις, ex quibus aliæ civitates propagatæ: *Coloniæ*, quæ ex aliis civitatibus propagatæ. De jure μητροπόλεως videndus *Valesius* ad Excerpta Constantini Porphyrog. p. 7.

10 *Pari jure*] 1, 2, 9. 10.

(hh) Legendum cum HALOANDRO: *Neque viribus nobis pares sunt &c.* J. B.

3. + Clientes in fide sunt patronorum; f sic populi fœdere inferiores in fide populi, qui dignitate est superior. Sunt ἐπὶ προςάταις, οὐχ᾽ ὑποτελεῖς, *sub patrocinio, non sub ditione*, ut Sylla apud [a] Appianum loquitur: in parte, non in ditione, ut [b] Livius: & [c] Cicero officiorum secundo sanctiora illa Romanorum tempora describens, patrocinium sociorum, ait, penes eos fuisse, non imperium; quicum satis convenit dictum illud Scipionis Africani Majoris: [d] *Populum Romanum beneficio, quam metu, obligare homines malle; exterasque gentes fide, ac societate junctas habere,* + *quam tristi subjectas servitio*: & quæ Strabo commemorat de Lacedæmoniis post Romanorum in Græciam adventum: [e] ἔμειναν ἐλεύθεροι, πλὴν τῶν φιλικῶν λειτουργιῶν ἄλλο συντελοῦντες οὐδὲν᾽ *manserunt*, inquit, *liberi*, + *nihil conferentes præter operas sociales.* + Sicut patrocinium privatum non tollit libertatem personalem, ita patrocinium publicum non tollit + libertatem civilem, quæ sine summo imperio intelligi nequit. Ideo apud Livium opponi videas, (ii) + in fide esse, & in ditione. Et [11] + Sylleo Arabum regi minatus est Augustus, teste Josepho, ni injuriis in vicinos abstineret, + curaturum se, ut ex amico subditus fieret; cujus conditionis erant [12] reges Armeniæ, quos in ditione Romana fuisse ad Vologesen [13] scribebat Pætus, & proinde + sono magis nominis, quam re ipsa reges: quales Cypri, aliique reges olim sub regibus Persis, ὑποτεταγμένοι, subditi, + ut Diodorus [f] loquitur.

4. + Obstare + his, quæ diximus, videtur, quod addit + Proculus: *At fiunt apud nos rei ex* [14] *civitatibus fœderatis, & in eos damnatos animadvertimus.* (kk) Sed ut hæc res intelligatur, sciendum est, quatuor incidere posse con-

a *Mithr.* pag. 212.
b *Lib.* XXI.
c *Cap.* 8.
d *Liv. lib.* XXVI. c. 49. n. 8.
e *Geogr.* L. VIII. pag. 365.
f *Lib.* XVI. Cap. 46. p. 534. *Ed. Steph.*

GROTII.

f *Sic populi fœdere inferiores*] Vide Cardinalem *Tuschum* PP. conclud. D CCCC XXXV. Exemplum habes in Dilimnitis, (vel *Dolomitis*, ut alibi vocantur. Vid. Illustr. SPANHEMII *Orb. Rom.* II, 17. pag. 452.) qui αὐτόνομοι, suique juris Persis militabant, apud *Agathiam* libro III. (*Cap.* 8.) Sic Irenes consilium fuit, inter mariti liberos ita partiri imperium, ut post natos faceret δευτέρως μὲν κατὰ τὸ τῆς τιμῆς ἀξίωμα, αὐτονόμους δὲ καὶ αὐτοκράτορας ἑκάστους᾽ *dignitate quidem minores, cæterum sui juris, plenæque potestatis.* Vide *Crantzium* Saxonicorum X. (*Cap.* 3.) de urbibus, quæ se in Austriacorum protectionem dedere. *Herodianus*: Ὀσροηνῶν τε καὶ Ἀρμενίων, ὧν ἦσαν οἱ μὲν ὑπήκοοι, οἱ δὲ φίλοι καὶ σύμμαχοι᾽ *Osroënorum, & Armeniorum, quorum hi subditi erant, illi amici, ac socii.* Lib. VII. (c. 2.)

GRONOVII.

11 *Syllæo Arabum*] Immo Herodi Judæorum regi, quem Syllæus, non rex Arabum, sed Obodæ regis Arabum comes, & legatus apud Augustum criminatus erat: ὅτι πάλαι χρώμενος αὐτῷ φίλῳ, νῦν ὑπηκόῳ χρήσεται᾽ *Joseph.* 16, 15. Erat autem regnum Judæorum tum temporis ejusdem conditionis, cujus regnum Armeniæ, nempe beneficiarium populi Romani: & quod Augustus ait, adhuc eo se ut amico usum, referendum ad indulgentiam Cæsaris, non jus Herodis. De Syllæo *Strabo* lib. 16. p. 781, 783.

12 *Reges Armeniæ*] Florus 4, 12. *Armenios victo rege Tigrane in hoc unum servitutis genus Pompejus adsuefecerat, ut rectores a nobis acciperent.*

13 *Scribebat Pætus*] Apud *Tacitum* 15. Annal. 13.

14 *Civitatibus fœderatis*] Loquitur de civitatibus liberis, quæ in mediis erant provinciis Romanis: sed quia aut ante bellum, aut durante bello hi populi, non vi coacti, sed sponte se applicuerant Romanis, & eorum amicitiam petiverant, conservabant illis Romani libertatem, ut non essent sub fascibus, etsi omnes populi circa in formam provinciæ redacti essent. *Cic.* 3. Verr. 6. *Sueton.* Jul. 25. Octav. 47. Calig. 3. Vespas. 8.

(ii) Vide, exempli gratiâ, *Lib.* VIII. *Cap.* 1. in fine; & *Lib.* XXXVI. Cap. 28. *num.* 4. J. B.

(kk) Solvitur omnino difficultas, ex illis verbis petita, adeoque hactenus supervacanea sunt quæcumque Auctor subjicit, si animadvertatur, quod verissimum est, Populos, & Reges,

controversiarum genera. + Primum, si [15] subditi populi, aut regis, **qui in** fide est alterius, dicantur fecisse contra fœdus : + deinde, si ipsi [16] populi, aut reges accusentur : + tertio, si [17] socii, qui in ejusdem populi, aut regis fide sunt, inter se litigent : + quarto, [18] si subditi conquerantur de injuriis eorum, quorum sunt in ditione. Prima specie si peccatum appareat, + tenetur rex, aut populus eum, qui nocuit, aut punire, aut ei, cui nocitum est, dedere ; quod non tantum inter inæquales, sed & inter æqualiter fœderatos locum habet : + imo etiam inter eos, qui nullo fœdere tenentur, [19] + ut ostendemus alibi. Tenetur etiam dare operam + ut damna resarciantur ; + quod officium Romæ erat [20] recuperatorum. Gallus Ælius apud + Festum : *Reciperatio est, cum inter populum, & reges, nationesque, ac civitates peregrinas lex convenit, quomodo per reciperatorem reddantur res, reciperenturque, resque privatas inter se persequantur.* + At sociorum alter in socii subditum jus prehensionis, + aut punitionis, directe non habet. Itaque [a] Decius Magius Campanus ab Annibale vinctus, & Cyrenas delatus, atque inde deportatus Alexandriam, + docuit, contra jus fœderis vinctum se ab Annibale esse : atque ita vinculis liberatus est.

[a] *Livius lib.* XXIII. c. 7.

5. + Secunda specie + jus habet socius cogendi socium, ut stet fœderis legibus, + atque etiam puniendi, ni steterit. + Sed hoc quoque inæquali fœderi proprium non est ; + Idem enim locum habet in fœdere æquali. + Nam ut quis ultionem sumat ab eo, qui peccavit, + satis est, ut ipse ei, qui peccavit, subditus non sit ; quod [21] + alibi a nobis tractabitur. + Quare etiam inter reges, aut populos non fœderatos idem usu venit.

6. + Tertia specie + sicut in fœdere æquali solent controversiæ deferri ad [g] conventum sociorum, quos scilicet res non tangit, ut [22] + Græcos, + Latinos veteres, + & Germanos olim fecisse, legimus ; + aut alioqui ad arbitros, + aut etiam ad principem fœderis tanquam communem arbitrum : + ita in fœdere inæquali plerumque convenire solet, ut controversiæ disceptentur apud eum, qui superior est in fœdere. + Quare ne hoc quidem osten-

ges, qui tunc temporis à Romanis dicebantur *Fœderati*, & *Liberi*, precariam tantum *αὐτονομίαν*, & libertatem habuisse, ac re verâ subjectos, & obnoxios fuisse. Id luculenter demonstravit Vir Illustrissimus, EZECHIEL SPANHEMIUS, *Orb. Rom.* Exercit. II. Cap. X. *J. B.*

G R O T I I.

g *Conventum sociorum*] Talis conventus vocatur *κοινοδίκιον* in vetere columna *ἰσοπολιτείας*, sive communicatæ civitatis Priansiorum, & Hieropotamiorum. (Immo *Hierapytniorum*, ut habet Inscriptio, primùm edita à *J. Pricæo*, Not. in *Apuleji Apolog.* pag. 159. *& seqq.* postea *inter Marmora Oxoniensia*, pag. 116, *& seqq.* Vide & *Orbem Roman.* III. SPANHEMII, I, 4. & II, 16. p. 426. J. B.

G R O N O V I I.

15 *Subditi populi*] Ut Leptines, & Isocrates Demetrii Soteris subjecti, qui Cnejum Octavium legatum populi Romani interfecerant. *Polybius* in exc. legat. 122.

16 *Populi, aut reges*] Ut Philippus a Græcis. *Justinus* 32, 2. *Polyb.* excerpt. legat. cap. 46.

17 *Socii inter se*] Ut Achæi, & Spartani. *Justinus* 34, 1. Eumenes, & Prusias. *Justinus* 32, 4.

18 *Si subditi conquerantur*] Ut Lycii de Rhodiis. *Liv.* 41, 6. Judæi de Archelao Herodis M. F. *Joseph.* de Bello Judaico 2. cap. 4. & 6.

19 *Ut ostendemus alibi*] 2, 21. 4.

20 *Recuperatorum*] *Torrent.* ad Sueton. Ner. 17.

21 *Alibi*] 2, 20. 3.

22 *Græcos*] Apud concilium Amphictyonum. *Justinus* 8, 1.

G R O-

ostendit imperii potestatem; + Nam & reges apud judices 23 a se constitutos judicio contendere solent.

7. + In postrema specie 24 + jus cognoscendi nullum est sociis. Ideo cum Herodes quædam adversus liberos ad Augustum 25 sua sponte deferret, a dixerunt illi: *Poteras de nobis supplicium sumere tuo jure, tum qua pater, tum qua rex.* h Et Scipio, b cum Romæ a Carthaginensium quibusdam Annibal accusaretur, dixit, non oportere se Patres Conscriptos reipublicæ 26 Carthaginensium interponere. + Et hoc est, in quo c Aristoteles ait, societatem a civitate differre, quod sociis curæ sit ne injuria in ipsos committatur, non vero ne sociæ civitatis cives inter se injurias committant.

a *Jos. l.* XVI. Cap. 4. §. 3. *Ed. Hudson.* b *Val. Max. lib.* IV. c. 1. n. 6. c *Pol.* III. 8.

8. + Solet & illud objici, quod in historiis ei, qui fœdere superior est, imperandi, & ei, qui inferior est, parendi vox interdum tribuitur. Sed nec hoc movere nos debet: aut enim agitur de rebus ad commune bonum societatis pertinentibus, aut de utilitate privata ejus, qui superior est in fœdere. + In rebus communibus, 27 + extra tempus conventus, + etiam ubi fœdus æquale est, solet is, qui lectus est princeps fœderis (נגיד הברית Daniel. XI, 22.) sociis imperare, ut 28 Agamemnon regibus Græcis, 29 Lacedæmonii Græcis postea, deinde Athenienses. In oratione Corinthiorum + apud d Thucydidem legimus: χρὴ τοὺς ἡγεμόνας τὰ ἴδια ἐξ ἴσου νέμοντας, τὰ κοινὰ προσκοπεῖν· *Decet eos, qui fœderis principes sunt, circa suas quidem utilitates nihil præcipuum sumere; at in communibus rebus curandis eminere supra cæteros.* + Isocrates e veteres Athenienses ductum exercuisse, ait, ὅλων ἐπιστατοῦντας, ἰδίᾳ δ' ἑκάστους ἐλευθέρους ἐῶντας εἶναι· *curam gerentes* (ll) *pro sociis omnibus, sed ita ut iis libertatem integram relinquerent.* f Et alibi: στρατηγεῖν οἰομένους δεῖν, ἀλλὰ μὴ τυραννεῖν, *ita ut imperium habere belli, non dominari se debere censerent.* g Item: συμμαχικῶς, ἀλλ' οὐ δεσποτικῶς βουλευομένους περὶ αὐτῶν· *socialiter, non heriliter res eorum curantes.* Hoc ipsum Latini imperare, Græci modestius, + τάττειν dicunt. Athenienses delato sibi ductu belli in Persas, ἔταξαν, inquit h Thucydides, ἅς τε ἔδει παρέχειν τῶν πόλεων χρήματα πρὸς τὸν βάρβαρον καὶ ἃς ναῦς· 30 + *ordinarunt* [sic qui Roma in Græciam mittebantur, dicebantur mitti

d *Cap.* 120. *Ed. Oxon.* e *Panegyr.* pag. 62. C. *Ed. H. Steph.* f *Id.* p. 56. E. g *Ibid.* p. 62. C. h *Lib.* I. 96.

i ad

GROTII.

h *Et Scipio*] Vide *Polybium* in legationum excerpto CV.

(ll) Immo *rerum omnium*; est enim in Græco πραγμάτων, ab Auctore omissum, qui ne quidem Orationem, ubi hæc omnia leguntur, indicabat. J. B.

GRONOVII.

23 *A se*] *Plinius* Paneg. 36.

24 *Jus nullum*] Hoc in fœdere tantum æquali verum esse puto, non etiam de inæquali, propter exempla Rhodiorum, & Archelai justissime accusatorum apud Romanos.

25 *Sua sponte*] Quasi non ex metu, ne tanta crudelitate Cæsarem offenderet.

26 *Carthaginensium interponere*] *Livius* 33. 47.

27 *Extra tempus conventus*] Si quid jubendum, vel curandum ex usu sociorum, quo tempore discessus est, quo concilium solutum, de cujus sententia agi omnia convenit.

28 *Agamemnon regibus Græcis*] Bello Trojano.

29 *Lacedæmonii Græcis postea*] Bello Persico usque ad proditionem Pausaniæ, & superbiam; ab eo enim socii se contulerunt ad Aristidem Atheniensem.

30 *Ordinarunt*] Male sic vertit τὸ ἔταξαν nam *ordinare* hoc sensu per idiotismum Gallicum, aut Belgicum, handquaquam Latine dicitur. Τάττειν est sane & ordinare, collocare ordine: sed quod apud *Thucydidem* significat,

i ad ordinandum ſtatum liberarum civitatum) *quæ urbes pecunias in barbarum, quæ naves conferrent.* Hoc enim ſi facit, qui princeps tantum eſt in fœdere, + non mirum eſt ſi in fœdere inæquali idem faciat is, qui ſuperior eſt fœdere. Imperium ergo hoc ſenſu, id eſt, + ἡγεμονία, + libertatem aliorum non tollit. Rhodii in oratione apud Senatum Romanum, quæ apud Livium [a] exſtat: *Græci domeſticis quondam viribus etiam imperium amplectebantur: nunc imperium ubi eſt, ibi ut ſit perpetuum optant: libertatem veſtris tueri armis ſatis habent, quoniam ſuis non poſſunt.* Sic poſt Cadmeam a Thebanis receptam + narrat Diodorus, [b] multas civitates Græcas conveniſſe πάσας ὑπάρχειν αὐτονόμους, ἡγεμόσι χρωμένας Ἀθηναίοις· *omnes ut liberæ eſſent, ſed Athenienſium ductu uterentur.* De ipſis Athenienſibus Philippi Macedonis tempore Dion [c] Pruſæenſis: ὅτε τῆς ἡγεμονίας παρακεχωρήκασι, τῆς δὲ ἐλευθερίας μόνης λοιπὸν ἀντείχοντο· + *quo tempore ductu belli omiſſo libertatem ſolam retinebant.* Sic Cæſar [d] quos 31 ſub imperio Suevorum fuiſſe dicit, eosdem mox ſocios nominat.

a Lib. XXXVII. c. 54.

b Lib. XV. p. 471. Ed. Steph.

c Orat. 31. ſeu Rhodiac. pag. 350. A. Ed. Morell.

9. In iis vero rebus, + quæ ad propriam utilitatem ſpectant, ſuperioris poſtulata ſolent imperia dici, non ex jure, ſed ex effectus ſimilitudine: + ſicut regum preces imperia ſæpe eſſe dicuntur, + & ægroti 32 imperare medicis. Livius [e] lib. XLII. + *Ante hunc conſulem* (L. Poſthumium) *nemo unquam ſociis in ulla re oneri, aut ſumptui fuit: ideo magiſtratus mulis, tabernaculis, & omni alio inſtrumento militari ornabantur, + ne quid tale imperarent ſociis.*

d De Bell. Gall. V, 39.

e Cap. I.

10. + Interim verum eſt accidere plerumque, ut qui ſuperior eſt in fœdere, ſi is potentia multum antecellat, paulatim imperium proprie dictum uſurpet, præſertim ſi fœdus perpetuum ſit, + & cum jure præſidia inducendi in oppida: ſicut Athenienſes fecerunt, 33 + cum a ſociis ad ſe provocari paſſi ſunt, quod nunquam fecerant Lacedæmonii; quibus temporibus a + Iſo-

id Latinis eſt jubere, ſtatuere, deſcribere, definire, imperare. At ordinare ſtatum liberarum civitatum (quod tamen ad Græciæ non magis, quam ad quaſvis liberas civitates, in quacumque provincia, vel parte imp. Rom. ſitas pertinet, etſi *Plinius* in Græcis eo verbo utatur) longe aliud eſt: nempe corrigere, & emendare, atque in melius reformare, ac reſtituere. Sic poſt victoriam belli civilis converſus ad ordinandum reipublicæ ſtatum Cæſar. *Sueton.* c. 40. Antonius poſt aciem Philippenſem Orientem ordinandum recepit. *Octav.* 13. Sic Galba extra ſortem electus ad ordinandam provinciam Africam, & inteſtina diſſenſione, & barbarorum tumultu inquietam. *Suet.* c. 7.

31 *Sub imperio Suevorum*] *Nerviorum* in Gallia Belgica 5. Gal. 39. Sed ibi non vocabulum imperii accipitur improprie, verum ſociorum, quo nomine dignari ſolebant & provinciales.

32 *Imperare medicis*] L. 26. D. *de operis libertorum: multo plures imperantes ſe habiturum.* [Hæc Lex aliter exponitur à MARCO LYCKLAMA, *Membran.* 11, 19. & à PETRO PERRENONIO, *Animadv.* 1, 28. in Tom. I, *Theſ. Juris*, *pag.* 627. ut & locus SENECÆ, *De Beneſic.* VI, 16. de quo vide etiam quæ habet SALMASIUS, in SPARTIAN. *Adrian.* Cap. 3. p. 30. *Edit. Hack.* & FR. DUAREN. *Diſp. anniverſ.* Lib. I. Cap. 54. Sed frequentius eſt, ut ipſi *Medici* dicantur *imperare ægrotis*, ut ſatis notum. *J. B.*

33 *Cum a ſociis ad ſe*] Vereor ne fefellerit Auctorem memoria, tribuens Athenienſibus quod de Romanis ſcribit *Pauſanias*, ab aliis poſt bellum cum Perſeo Romam evocatos Achæos ad cauſam dicendam: quale nihil imperarent Macedones quum Græciæ principatum tenerent, lib. 7. (c. 10.) p. 417. *Liv.* 45, 31.

GROTII.

i *Ad ordinandum ſtatum liberarum civitatum*] *Plinius* epiſtolarum VIII, 24.

[a] + Isocrates, Atheniensium imperium in socios regno comparat. + Sic 34 Latini [b] 35 querebantur, [k] sub umbra fœderis Romani servitutem se pati. Sic 36 Ætoli [c] vanam speciem, & inane nomen libertatis: Achæi postea, *fœdus specie jam esse* 37 *precariam servitutem.* Sic apud [d] Tacitum Civilis Batavus de iisdem Romanis conqueritur: *neque enim societatem, ut olim, sed tanquam mancipia haberi*; & alibi: [e] *Miseram servitutem falso pacem vocari.* 38 Eumenes quoque apud Livium [f] Rhodiorum socios, ait, verbo esse socios, revera subjectos imperio, & obnoxios. Magnetes [g] quoque in speciem liberam Demetriadem, [l] revera omnia ad nutum Romanorum fieri. + Sic Thessalos in speciem fuisse liberos, sed revera sub imperio Macedonum, notat [h] Polybius.

II. Hæc cum fiunt, & ita fiunt, + ut potentia in jus transeat, + qua de re alibi erit disputandi locus; tunc + aut qui socii fuerant, fiunt subditi, + aut certe partitio fit summi imperii: + qualem accidere posse, supra diximus.

XXII. [m] + Qui vero certum quid pensitant + aut ad redimendas injurias, + aut ad tutelam comparandam, σύμμαχοι φόρυ ὑποτελεῖς, ut est apud [i] Thucydidem: + quales [n] 39 Hebræorum reges, + & vicinarum gentium

a Orat. de Pace, p. 182. Ed. H. Steph.
b Hal. lib. VI.
c Livius lib. XXXIV c. 23.
d Hist. IV. c. 14.
e Ibid. c. 17.
f Lib. XXXVII. c. 53.
g Liv. XXXV, 31.
h Hist. L. IV, c. 76.
i Lib. I. §. 19.

GRONOVII.

34 *Latini*] *Liv.* 8, 4. [Ibi ferè verba eadem: adeo ut confuderit Auctor Livium cum *Dion. Halic.* quem in margine laudat. J. B.]

35 *Latini querebantur*] Res, quam tradit, vera est: sed in exempla si quis diligentius inquiret, reperiet maximam partem nihil ex vero habere, sed querelas, & criminationes seditiosorum esse hominum, qui sat libertatis cum haberent, male commoda patiendo justam servitutem ultro arcessiverunt.

36 *Ætoli*] *Liv.* 34, 23. 35. 39.

37 *Precariam servitutem*] Hæc vero optanda est iis, quibus non licet esse omnino liberis. Voluit, opinor, Auctor fœdus specie jam esse; re precariam libertatem. Sic enim *Livius* 39, 37. unde sumsit: *Specie*, inquit, *æquum fœdus est apud Achæos, re precaria libertas.*

38 *Eumenes apud Livium*] Lib. 37, 53.

39 *Hebræorum reges*] At sine dubio reges illi erant beneficiarii, & stipendiarii populi Romani, &, ut *Tacitus* loquitur, *inservientes*. Commodiora in hanc rem exempla sunt apud *Fr. Lindenbrogium* ad Ammian. lib. 25. p. 154. (*Cap.* 6. *Ed. Vales. Gron.*)

GROTII.

k *Sub umbra fœderis*] Hoc ipsum est, quod Arato *Plutarchus* dicit, (pag. 1045. A.) συμμαχίαν ὑποκορίζεσθαι· *molle servitium*; Vocula apud *Tacitum* historiarum IV. (c. 57.) *Festus Rufus* de Rhodiis: *Primum libere agebant, postea in consuetudinem parendi, Romanis clementer provocantibus, pervenerunt* (Cap. 10. *Ed. Cell.*) Cæsar, quos in Æduorum amicitia fuisse prius dixerat, & clientes vocarat, post sub imperio fuisse memorat. (*Bell. Gall.* VII, 75.) Adde, si libet, *Fredericum Mindanum* de processibus lib. II. cap. XIV. n. 3. *Zieglerum* (*ad auream praxim Calvoli*) §. *Landsassii* num. 86. *Gaillium* libro II. observatione LIV. num. 6. Vide *Agathiam* libro I. ubi monentur Gothi, quid à Francis cum tempore expectandum habeant (*Cap.* II.)

l *Revera omnia ad nutum Romanorum fieri*] Tales & Lazi *Justiniani* temporibus. Vide *Procopium* Persicorum II. (c. 15. Adi Illustr. *Ezech.* Orbem Roman. *Exerc.* II. C. 17. p. 447. 448. J. B.)

m *Qui vero certum quid pensitant*] Persæ pecuniam annuam ab *Justiniano* accipiebant, qua de re vide *Procopium* Persicorum II. (*cap.* 10.) & Gothicorum IV. (*cap.* 15.) id molli vocabulo vocabatur stipendium ad tutandas portas Caspias. Turcæ Arabas montanos pecunia placant.

n *Hebræorum reges*] *Josephus* lib. XV. οὐ γὰρ ἔφη καλῶς ἔχειν Ἀντώνιος βασιλέα περὶ τῶν κατὰ τὴν ἀρχὴν γεγενημένων εὐθύνας ἀπαιτεῖν· οὕτως γὰρ ἂν οὐδὲ βασιλεὺς εἶη· δόντας δὲ τὴν τιμὴν καὶ τῆς ἐξουσίας αὐτεξουσιάσαντας, ἐᾶν αὐτῇ χρῆσθαι. (Locus est *Cap.* III. §. 8. *Ed. Hudson.* ubi pro αὐτεξουσιάσαντας, ut heic scribitur, est καταξιώσαντας, etiam in veteri Edit. J. B.) *Negabat Antonius rectum esse, regem vocari ad rationes reddendas de iis, quæ ut rex fecisset: ita enim ne regem quidem eum fore. Par esse, ut qui honorem ei dederint, etiam potestate quam liberrime uti eum sinant.* *Chrysostomus* II. de Eleemosyna: ἐπειδὴ τὰ τῶν Ἰουδαίων μετέπεσε πράγματα καὶ λοιπὸν ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων ἐτέθησαν ἀρχὴν, οὔτε αὐτόνομοι ἦσαν, καθάπερ καὶ πρότερον, οὔτε καθόλου δοῦλοι, καθάπερ καὶ νῦν· ἀλλ' ἐν τάξει συμμάχων ὄντες διετέλουν, φόρους μὲν τελοῦντες τοῖς βασιλεῦσιν ἑαυτῶν· καὶ τοὺς παρ' ἐκείνων ἄρχοντας δεχόμενοι· τ' ἀλλαχοῦ δὲ τοῖς ἰδίοις κεχρημένοι νόμοις, καὶ τοὺς

παρ'

gentium post Antonii tempora, ἐπὶ φόροις τεταγμένους, + ut Appianus [a] loquitur: quo minus summum imperium habere possint, nullam dubitandi caussam video, + quanquam infirmitatis confessio de dignitate aliquid delibat.

[a] *Bell. Civ.* L. V. p. 715. *Ed. Steph.*

XXIII. 1. Difficilior multis videtur + quæstio [40] + de nexu feudali; + sed quæ ex antedictis facile solvi potest. Nam in hoc contractu, + qui proprius est Germanicarum Gentium, neque usquam invenitur, + nisi ubi Germani sedes posuerunt, [41] duo sunt consideranda: obligatio personalis, & jus in rem.

2. + Obligatio personalis eadem est, sive quis ipsum jus imperandi, sive aliud quidvis, etiam alibi situm, feudi jure possideat. Talis autem obligatio + sicut privato non erat demtura jus libertatis personalis, + ita nec regi, aut populo jus demit summi imperii, + quæ libertas est civilis; quod apertissime conspici datur + in [42] feudis liberis, quæ Franca vocant, (mm) + quæ nullo jure in rem, in sola personali obligatione consistunt. + Hæc enim nihil sunt aliud, quam species fœderis inæqualis, de quo egimus, quo alter alteri operam pollicetur, alter alteri præsidium, & tutelam. + Pone etiam [43] adversus omnes promissam operam, o quod nunc [44] + feudum ligium vocant; + (nam olim ea vox latius patebat) + nihil id de jure summi imperii in subditos detrahit: ut jam taceam + semper inesse conditionem tacitam, dum justum sit bellum, + de qua agendum erit alibi.

3. Jus vero in rem quod attinet, id quidem tale est, + ut ipsum [45] impe-

παρ' αὐτοῖς ἁμαρτάνοντας κατὰ τὰ πάτρια κολάζοντες νόμιμα· *Judæi, ex quo retro ferri res eorum cœpere, Romano attributi imperio, neque in plena, ut ante, erant libertate: neque tamen ita; ut nunc, omnino servi, sed sociorum vocabulo honorabantur, regibus suis tributa pendentes, & ab iis accipientes præfectos. Cæterum in plerisque suis utebantur legibus, ita ut & popularium delinquentes ipsi punirent secundum mores patrios.* (Tom. VI. pag. 818. *Ed. Savil.* Heic autem, ubi est, τοῖς βασιλεῦσιν ἑαυτῶν, legendum αὐτῶν: quemadmodum rectè observavit DESID. HERALDUS, *De Rerum judicat. auctor.* Lib. II. Cap. 16. *num.* Res ipsa, & series orationis, docent, agi, non de *Regibus Judæorum*, sed de *Imperatoribus Romanis, qui βασιλεῖς* Græcis dicebantur, & quibus *Judæi* tunc temporis tributa pendebant.)

o *Quod nunc feudum ligium vocant*] Vide *Baldum* proœmio Digestorum, *Nattam* consilio CCCCLXXXV.

GRONOVII.

40 *De nexu feudali*] De iis, qui sunt vasalli, & propter feudum, quod tenent, directo domino obligati.

41 *Duo sunt consideranda*] Est enim feudum jus utendi fruendi aliena re immobili, vel incorporali, quæ immobili comparatur, ex benevolentia domini sub conditione fidei, & obsequii concessum. Itaque cliens, vel vasallus accepto beneficio, vel feudo, jurat domino fidelitatem, & officia præstat, operasque, quæ servitia vocant: quod si committat feloniam, aut existat aliqua ex revocandi caussis, a vasallo ad dominum revertitur.

42 *Feudis liberis*] Quæ habent immunitatem ab operis, vel servitiis.

43 *Adversus omnes*] Nemine anteposito, vel excepto. Itaque nec dans agnoscit superiorem, neque accipiens homo ligius esse potest duorum. In non ligio, non modo rex, sed etiam alii, velut antiquior dominus, cognati, patria vasalli, excipiuntur in juranda fide.

44 *Feudum ligium*] Quod datur a non agnoscente superiorem, sub pactione obsequii, & fidei conferenti præstandæ uni, & contra omnes. Itaque vasallus, vel homo ligius, qui & homologus vocatur, non solum ratione feudi accepti, sed cum omnibus bonis suis jurisdictioni subjicitur, neque invito domino feudum potest exuere: sed & unus nemo duorum esse ligius potest. *Schon.* Disp. 1, 1. 52. & 2, 8. & seq. *Obreckt.* Disp. 2. th. 136. & seqq.

(mm) Confundit Auctor *Feuda libera* cum certis quibusdam pactis, quæ impropriè *Feudorum* nomine adpellata sunt, ob similitudinem quamdam in exhibitione honoris. Ostendimus id in Gallicis nostris ad hunc locum Notis. Videri potest etiam G. DANIELIS e Soc. Jes. Opus Gallicum *De Militia Francica*, Tom. I. pag. 108, & *seqq.* Edit. Amst. 1724. *J. B.*

45 imperandi jus, si feudi jure teneatur, + aut familia extincta, + aut etiam ob certa crimina amitti possit. + Sed interim summum esse non desinit: + Aliud enim est res, + ut sæpe diximus, aliud rem habendi modus. Et tali jure multos video reges à Romanis constitutos, ita scilicet, ut deficiente regia familia imperium ad ipsos rediret; + quod de Paphlagonia, aliisque nonnullis Straboni [a] notatum.

[a] *Lib.* XII. p. 562. & *Lib.* VI. p. 282.

XXIV. Distinguendum quoque non minus in imperio, quam in dominio + jus ab usu juris, + sive actus primus ab actu secundo. Nam + sicut rex infans jus habet, sed imperium exercere non potest: + sic & furiosus, + & captivus, + & qui in alieno territorio ita vivit, ut actiones circa imperium alibi situm liberæ ei non permittantur; + omnibus enim his casibus curatores, sive 46 prodici dandi sunt. Itaque p Demetrius, cum in potestate Seleuci non satis libere viveret, vetuit aut sigillo, aut literis suis credi; sed omnia quasi se mortuo administrari voluit.

GROTII.

p *Demetrius*] Vide *Plutarchum* Demetrio. (Pag. 914. D. *Ed. Wech.*)

GRONOVII.

45 *Imperandi jus*] Ut in *feudo*, quod vocant *regale*, quo investiti summam, & quasi regiam potestatem habent in locis, quæ ad hoc feudum pertinent, ut sunt regna stipendiariorum regum, Electoratus, Ducatus, Marchionatus, Comitatus, Baronatus.

46 *Prodici*] Qui vice ejus res administrent, & per hos suum ille jus tuetur. Πρόδικος Lacedæmone κατ᾽ ἐξοχὴν tutor regis, *Plutarchus* Lycurgo. *Hesychius*: Πρόδικος, συνήγορος. Προδικεῖν, ἐπιτροπεύειν. Vide *Crag.* de rep. Lacedæmon. p. 88.

HENRICI DE COCCEII

COMMENTARIUS

IN

HUGONIS GROTII

LIB. I. CAP. III.

§ I.

1 BELLI *prima*] „ Altera partitio sequitur *infra* §. 4.

Aliud est privatum] „ De quo *h.* §. agit: „ Vide Diss. Prooem. *IX.* §. 40. seq.

Aliud publicum] „ Bellum publicum Au„ctor iterum facit solenne, vel minus so„lenne. *Vid.* §. 4. *& seq. & Diss. Proœm.* „ *IX.* §. 54. *seq.*

Aliud mixtum] „ Bellum mixtum ex pri„vato, & publico non dari, mox videbi„mus. *Conf. dict. Diss. IX.* §. 25. §. 268.

Quod auctore eo geritur, qui jurisdictionem habet] Improprie Auctor bellum publicum *jurisdictioni* tribuit: *hæc* enim in solos subditos, non in gentes sibi æquales competit; *hæc* intra fines territorii saltem exercetur, non in extraneos; *hæc* cuilibet inferiori judici competit, quos constat bellum gerere non posse. Igitur bellum publicum rectius definitur, *quod inter duos geritur, qui summam potestatem habent. Vid infr.* § 4. *n.* 1. *&* 2.

Privatum, quod auter] Quod scil. non geritur

ritur ab eis, qui *jurisdictionem* habent, sed a privatis; quoties nimirum judicis copia deficit. Nam naturale maxime est, ut si privatus aliquis jus suum aliter defendere nisi vi possit, vim vi repellere liceat; & huc *bellum privatum* Auctor vocat, idque nun repugnare nominis urigini, demonstravit *L.* 1. *c.* 1. §. 2. *n.* 2. & 3.

Mixtum, quod una ex parte est publicum, ex altera privatum] Imu nun datur bellum mixtum; Equidem fieri potest ut Princeps extraneus nostru subdito injuriam faciat, vel cuntra: at neutro casu bellu locus est. *Priori* enim casu subditus nuster ab extraneo Principe læsus, per suum principem, ac magistratum, qui pro subditu causam agit, reparatiunem injuriæ a principe lædente poscit, eaque negata, bellu publico injuria nunc principi facta vindicatur. *L.* 24. *ff. capt.* & *postl.* Altero casu Princeps a nustro subdito læsus requirit lædentis magistratum, imploratque ejus ufficium; quod si neget, justa hæc belli publici causa est.

Additio.

„ B. Parens in Prodrumu juris gentium *Ex* „ 2. §. 254. rem ita explicat. „ *Fieri potest ut summus Princeps lædatur ab alterius Principis subdito; vel contra. Verum id huc non pertinet, sed ad judiciorum ordinem. Cum enim ille, qui læsisse dicitur, alii summo Principi subjectus sit, eumque judicem habeat, hujus forum Princeps læsus, idemque actor, natura sequitur. Quod si vero judex iste jus negasse, vel rite non administrasse dicitur, tota quæstio hæc jam est inter duos hos summos Principes, quæ non nisi belli jure decidi potest. Et e contrario, si Principis subditus ab alio summo Principe læsus sit is quidem judicem, quem Princeps nullum in terris agnoscit, adire non potest; at sui Principis officium implorabit, ut ille jus suum tueatur, prout natura tenetur; qui si Principem lædentem requisiverit ut satisfaciat, nec impetraverit, iterum causa hæc inter duos Principes vertitur, nec nisi Martis arbitrium superest. Porro, quod si corpus civitatis liberæ, cui summi Imperii potestas juncta est, in duas partes scissum, & divisum armis secum dimicet, naturale id bellum non est: quia neutri parti inhæret summi imperii potestas, cujus est jus belli; sed toti corpori: Nedum erit bellum justum, vel licitum; quale jure gentium non est nisi in casu singulari, cum illud geritur inter summas utrinque potestates, quæ judicem alium in terris non habent, republicæ suæ tuendæ, & hostem inde arcendi causa. In bello vero civili partes utrinque non sunt nisi privati, nec ob tutelam reipublicæ, vel populi, vel ob sua commoda, rerumque suarum rationes bellum gerunt, nec tendunt ad asserendam ab hoste rempublicam: sed lacerandam inter se, ac turbandam. Igitur tale bellum est instar turbæ in mutuas cædes armatæ; & vis illa instar rixæ, & magis tumultuatum, quam bellatum videtur, ut loquitur* Florus L. 4. Cap. ult. *Inde ergo nulli sunt effectus belli juris gentium, sed damnorum utrinque datorum reparandi obligatio: quæ non aliter nisi transactione tolli potest: idque amnestia dicitur, nec jura pacis habet.* Vid. disp. nustram de jure postl. & amnest.

„ Pariter cum civitatis curpus integrum, „ & quietum est, sed ei imminet vel potens „ prædu, pirata, vel alius invasur upibus, „ & copiis validus, anne tum erit bellum „ mixtum? Bene respundet B. Parens, *d. l.* „ §. 157. *seq.* bellum jure gentium plane cum „ tali prædone non esse; sed putest utique „ qui invaditur, vel læsus est, Princeps, „ vel populus, vi se tueri ex gemina maxime „ causa: 1. jure privatæ defensionis recessariæ, ut quilibet privatus, qui aliter se tueri non putest; quod enim privato, seu singulis natura licitum est, id magis tuti populu: 2. jure imperii; non ejus quidem, „ quud ad caput belli, sed quod ad caput imperii specialis pertinet.

„ Idque planum umninu est si prædones „ sint de territuriu Principis læsi, aut prædones extranei illud aggressi fuerint; quia „ tum res agitur, & vis exercetur intra summi imperii fines, adeoque tanquam in „ subditos.

„ Quid veru si prædunes extranei nec Principem, aut ejus subditos lædunt, sed in „ alios passim grassantur? Dico, nec hanc „ armis eus persequendi potestatem esse ex „ *causa belli*, cum nun sint utrinque partes, „ nec duæ summæ potestates. At cum nec jure „ imperii coerceri possint, utpute nullius imperiu subjecti; quæritur, quonam modu „ tales piratæ &c. cogi possint? B. Parens „ statuit, toti humano generi, cui ab initiu „ imperium in singulus competiit, reservatam fuisse hanc jurisdictiunis speciem, „ etiam divisu humanu genere. Verba ejus in „ *Vol. II. Disput. fol.* 1434. hæc sunt. *Ostendimus alibi, originarie summum imperium a natura constitutum fuisse universale totius humani generis, & potestate sua comprehendisse omnia, quæ ad salutem, & pacem homi-*

mum universalem pertinent. Illud vero divisione terrarum, ac gentium, sine ulla detractione transiisse ad singulos populos liberos quoad jura dividua, seu cujusque populi propria, pro diviso; *ita ut unusquisque populus liber, seu Princeps solus intra sui territorii fines summum imperium habeat, omnes in alieno privati sint: quoad individua vero, seu quoad rem totius humani generis indivisim spectantia,* pro indiviso; *ac ita ut cuique libero populo, seu summo Principi in solidum pro natura individuorum cohæreat, atque adeo a singulis extra terrarum quoque suarum fines exerceri, vel plures concurrere possint: quo casu usu gentium directio penes præcipuum esse solet; uti in orbe Christiano saltem penes Imperatorem;* vide disp. nostram de domin. orb. cap. 2. & 3.

Vi ergo hujus imperii universalis cuilibet populo libero, etiam ultra territorii sui fines, jus est armis persequi, & subjugare prædones, ac piratas, non jure belli, sed jure summi istius imperii universalis, quod divisis quoque terris cuique libero populo in solidum annexum est. Hinc illa bella piratica Populi R. duce Servilio &c., & deinde Pompejo, adversus piratas, qui omnia prope maria obsederant. Vid. Flor. Lib. 3. cap. 6. Cic. pro lege Manil. c. 13. 14. 15.

Cæterum, quod diximus, unumquemque summum Principem etiam ultra fines territorii, jure imperii hujus universalis, armis vindicare pacem, & salutem humani generis posse, ita intelligitur, modo ne alterius summi Principis terras vi armata ingressus fuerit: quia in iis, ut dictum, privatus est, & quæ intra earum fines fiunt, ad istius Principis curam, ac potestatem unice pertinent. Quod si tamen iste Princeps, vel populus quoque, sit prædonum, vel piratarum receptator, aut patronus, aut ipsemet prædo; jam jus belli tanquam in hostem, qui alium judicem non habet, valebit.

„ Ut ea, quæ prolixe admodum ex scriptis „ B. Parentis adduxi, in pauca contraham, „ quæstio de bello mixto quinqoe casibus „ occurrere videtur; 1. quando Princeps „ cum extraneo subdito: 2. quando subditus „ cum extraneo Principe: 3. quando Princeps cum propriis subditis rebellibus: 4. „ quando Princeps cum piratis, qui superiorem non habent, controvertit: 5. quando Senatus ipse in diversas abit partes, „ quod factum in bellis civilibus. His omnibus casibus videtur bellum partim esse publicum, quia alterutra pars summam potestatem habet; partim privatum, quia alterutra pars privata est. At in *Dissert. Proœm.* „ *IX.* §. 66. demonstravi, nullo casu bellum „ mixtum dici posse.

Ex iis, quæ supra diximus] „ Scil. *Cap.* 2. 2 „ §. 1. Sane bellum privatum ex eadem ratione sequitur, qua publicum: quando nimirum aliter jus nostrum reparari nequit; „ quod fit quoties judex non est, vel adiri „ non potest.

Juri naturali non repugnare] Non sufficit probasse, bella juri naturali non repugnare; sed probari debuit, bella jure naturæ licita esse, quin illa omitti aliquando sine injuria non posse: Conf. dicta ad *L.* 1. *c.* 2. *pr.*

Additio.

„ Ratio cur bella naturali ratione licita sint, „ in aprico est: Cum enim Deus cuique hominum jura quædam concesserit, eique „ propria esse voluerit; necessario sequitur, „ media quoque cuique concessa esse jura illa „ defendendi contra eos, qui jura illa violant: tum quia alias frustra Deus jura illa „ concessisset, quod cum perfectione divina „ pugnat: tum quia injuria agit is, qui voluntatem creatoris invertit, i. e. jura a „ creatore aliis concessa aufert, quam injuriam reparare tenetur. *Vid. sup. c.* 5. §. 1.

Post constituta judicia publica non licere] Nam constitutis judiciis superior est, qui solus malos coercere & potest, & debet.

Quamquam enim publica judicia non a natura, sed a facto sunt humano, &c.] Auctor in perpetuo illo errore versatur, judicia non esse a natura, sed facto humano introducta, cui instituto laudabili obsequendum esse, ipsa dictet æquitas, & ratio naturalis. (*Vid. Dissert. Proœm.* §. 17.) At alibi demonstrabimus, judicia ab ipsa natura originem duxisse, & privatam ultionem natura licitam non esse: (*vid. Diss. Proœm. XII.* §. 107. *Conf. L.* 1. *c.* 2. §. 5. *n.* 3 & *L.* 2. *c.* 20. *per tot.*) Forma autem judiciorum facto hominum introducta est: Eodem modo uti jus dominii a natura est, licet formæ negotiorum ex dispositione hominum oriantur.

Nimium sane amantes sui] „ Quod Auctor „ plenius explicat *L.* 2. *c.* 20. §. 8. *n.* 4. „ & 9. *n.* 4. & §. 40. *n.* 1. *L.* 1. *c.* 3. §. 1. „ *n.* 2. & *c.* 2. §. 5. *n.* 5.

Tam laudabili instituto obsequendum, ipsa dictat æquitas, & ratio naturalis] „ Cum „ ergo thesis illa, *cuique hominum natura*

„ *licere*

„ *licere tum suam, tum alterius injuriam* „ *vindicare*, admitti non possit: sed patri- „ bus familias facultas jus suum, & familiæ „ suæ jura vindicandi concessa sit; nec hoc „ admitti potest, facto hominum demum „ judicia introducta esse. Si vero plures fa- „ miliæ in unum cœtum coëunt, id demum „ ex consensu est: adeoque *civitates* facto „ hominum introductas esse, verum est.

Non est singulis concedendum, quod per magistratum publice possit fieri] „ Inde colli- „ gi non potest, judicia facto demum hu- „ mano esse constituta. Nam uti ante con- „ stitutos magistratus membra familiæ sibi „ jus dicere non potuerunt, ita nec institu- „ tis civitatibus singulis id licet: Jam enim „ & natura, & consensus obstant. *L. 6. c.* „ *Unde vi. L. 13. §. 3. ff. de usufr. l. 175.* „ *de Reg. jur.*

Legum reperta est sacra reverentia, ut nihil manu &c.] „ Adeoque reverentia hæc „ legum non a natura, sed demum *reperta* „ esse videtur. Resp. Legibus naturæ prohi- „ betur, ne membra familiæ manu agant. „ At constitutis civitatibus, inter omnes cives „ vis privata per leges civiles prohibetur.

Et vim vocant leges &c.] „ *L. 7. C. unde* „ *vi. l. 13 ff. quod met. causa.* Unde non „ tantum gravis pœna in eos, qui jus suum „ propria auctoritate vindicant, statuta est, „ sed & vi privata agens, præter pœnas in „ violentiam statutas, jure suo privatur. „ *dict. leg.* 7. Neque ex hoc argumento elici- „ tur, judicia facto hominum constituta esse; „ sed id saltem inde inferri potest, positis „ civitatibus ex consensu demum statutum „ esse, ne singulis civibus vi agere liceret.

A D §. II.

1 Q U I N *restricta multum sit ea, quæ ante judicia fuerat, licentia*] Auctor §. *præced.* dixit, ante judicia constituta unicuique licuisse jus suum privata auctoritate vindicare, sed illam potestatem restrictam fuisse per judicia: hic ait, primævo illi juri aliquando locum esse etiam post constituta judicia, ubi nimirum cessat judicium. At sæpius jam diximus, judicia cum ipso genere humano originem cepisse, adeoque nullum tempus concipi posse, ubi privata ultio licita fuerit, nisi in solo casu, ubi judiciorum copia non est.

Est tamen ubi locum nunc quoque habeat] „ Scilicet primæva illa licentia vi privata „ agendi.

Nimirum, ubi cessat judicium] „ Tunc „ enim unicum medium defendendi jura a „ natura nobis concessa, est bellum pri- „ vatum.

Nam lex vetans, sine judicio suum consequi &c.] „ Imo non lex id demum vetat, sed „ ipsa natura, quæ patribus familias impe- „ rium in familiam concessit.

Intelligi debet, ubi copia est judicii] „ Hæc „ quoque exceptio non ex lege est, sed a „ natura; quia semper est necessaria defen- „ sio, si vel pater familiam, vel civitas ci- „ vem defendere non potest.

Momentanee cessat, ubi expectari judex non potest sine certo periculo, aut damno] „ Adeoque ubi judex quidem est, at qui eo „ momento, quo alter vim infert, aucto- „ ritatem interponere nequit: tum enim, „ quia aliter jus meum integrum servare non „ possum, citra judicium jus defendere „ licet.

Continue vero] „ I. e. per aliquod tempus. „ Atque hæc quoque est doctrina JCtorum „ Romanorum: nam illi quoque ad necessa- „ riam defensionem requirunt, ut inconti- „ nenti fiat, *l. 3. § 9. De vi & vi arm. l. 16.* „ *ad SC. Maced. l. 5. §. fin. Quod vi aut clam.* „ Vis enim, quæ ex intervallo infertur, „ non ad defensionem, sed ad vindictam „ spectat. *d. l. 1. §. 17. ff. quod met. caus.*

In locis non occupatis] „ Quæ scilicet nemo „ in ditionem suam vindicavit: ibi enim læ- „ dens, & læsus superiorem non habent, In- „ deque jus belli privati, i. e. jus necessa- „ riæ defensionis, incipit. *vid. inf. L. 2. c. 7.* „ *§. 2. n. 2. & c. 20. §. 8. n. 5.*

Ut mari] „ Atqui in navi solet esse con- „ cilium aliquod: Resp verum hoc est in na- „ vibus, quæ jure, & nomine Principis per „ maria ambulant, vel ubi consensu tale „ concilium constituitur. Sed si tale conci- „ lium non est, vel ipsi regentes inter se con- „ trovertunt, tunc semper jus necessariæ „ defensionis locum habet.

Et si qua alia sint loca, in quibus nulla est civitas] „ Cum enim judex hic nullus sit, „ incipit necessaria defensio.

Si subditi judicem non audiant] „ Hoc ve- „ rum est si potentiores sunt, quam ut cogi a „ judice possint, contra tales subditos inci- „ pit jus necessariæ defensionis: nam si con- „ stringi contumaces a judice possunt, judi- „ cium non cessat.

Aut judex aperte cognitionem rejecerit] „ Vel quia non vult auctoritatem interpone- „ re.

„ re, (secus ergo si decidit, etsi injuria) „ nam tunc itidem jus necessariæ defensionis „ obtinet, quia copia judicis non est: vel „ quia non potest, ob nimiam forte potentiam diffidentium.

„ Multo magis autem id obtinet, si Princeps subditos suos *contra extraneos* tueri „ non possit; tunc enim illi non tantum jure „ necessariæ defensionis extraneos repellere „ possunt, sed & tota civitas libertatem sibi „ vindicare, eamque armis tueri poterit; „ quo pertinent *die freygefochtene Vœlcker.* „ Atque ex hac ratione Belgæ, Helveti, & „ Borussi, Imperio Romano sese exemerunt. „ *Vid. B. Parent. jus publ. Cap. V.* §. 11. „ §. 38. *& C. XIX.* §. 20.

2 *Etiam ex lege Judæis data intelligi potest*] Ex hac lege, quæ habetur *Exod.* 22. *v.* 2. constat, jus necessariæ defensionis, etiam post introducta judicia, illicitum non esse. Distinguitur enim dicta lege inter furem nocturnum, & diurnum; & statuitur, illum occidi tuto posse, non hunc. Ratio hæc est, quia in nocturno semper est necessaria defensio tum vitæ, tum rerum nostrarum; neque enim furis persona noctu cognosci, neque testes adhiberi, neque judicis officium implorari potest. Nescitur, an furandi saltem, an & occidendi causa veniat, &c. quæ ratio in diurno cessat. Atque hæc distinctio in lege Attica quoque invenitur. *Gell. noct. Att.* 11. 18. *Cicero pro Milone* Ex qua in leges XII. Tabb. translata est, *L.* 4. §. *fin. ad Leg. Att.* & hodieque usum habet. *Carpz. crim. p.* 1. *q.* 23. *n.* 37.

Additio.

„ Plenius has leges, earumque rationem explicabimus *infra L.* 2. *c.* 1 §. 12.

Non solum impunitatem inducere] „ Multa enim legibus permitti solent, majoris „ mali evitandi causa, quæ tamen per se licita non sunt: adeoque quæ verum jus non „ dant, sed solum apud homines pœnæ non „ subjacent: *Vid. Auct. l.* 3. *c.* 4. §. 22. „ *L.* 1. *c.* 1. §. 17. *& c.* 2. §. 7 *n.* 8. „ indeque sensu improprio licere dicuntur. „ *L.* 2. *c.* 5. §. 28. *l.* 3. *c* 11. §. 1. *vid. indicem* voce *Impunitas.* Recte Auctor ait, „ ad hanc impunitatem non pertinere licentiam occidendi furem nocturnum, sed „ verum jus agendi ex illa lege oriri, *Conf.* „ *l.* 2. *c.* 1. §. 14.

Sed jus etiam naturale explicare] „ Imo est „ ipsum jus naturale, quod facultatem se defendendi concedit quoties judicis copia non „ est.

Neque fundari in peculiari aliquo mandato divino] „ Adeoque lex illa non pertinet ad „ jus Forense.

Sed in communi æquitate] „ In defensione „ sc. naturali, cujus instinctum natura toti „ humano generi indidit, & ratione data „ firmavit.

Si nox furtum faxit, sIm aliquis occisit, jure cæsus esto] „ Examen horum verborum „ vide in notis Tiraquelli *ad Alex. ab Alex.* „ *Gen. dier.* 6. 10. Conf. infra *l.* 2. *c.* 1. „ §. 12. Nox vero a veteribus vocatur tempus „ illud, quod post occasum solis currit. „ *Vid. Gron. b*

Sic insons omnium populorum legibus judicatur &c.] „ Jus necessariæ defensionis „ etiam a JCtis Romanis ex eo Jure deducitur, quod ratio naturalis inter omnes homines constituit: adeoque quod apud omnes gentes peræque observatur. *L.* 1. §. 4. „ *junct. l.* 3. *ff. just. & jur.*

Nihil in eo esse, quod naturali juri adversetur] „ Adeo id juri naturali non adversatur, „ ut potius omitti necessaria defensio aliquando sine delicto, & injuria, non possit, „ *Vid. Infr. L.* 2. *c.* 1. *per tot.*

AD §. III.

D e *jure divino voluntario perfectiori*] 1 „ Auctor enim jus divinum universale, quod „ a sola voluntate divina dependere, ait, „ triplex fecit, Adamiticum, Noachicum, „ & jus Evangelii. *Vid. Dissert. Proœm. III.* „ *per tot.* Hoc posterius autem perfectius esse, „ ait, tum quia multa prohibet, quæ lege „ Mosis permissa erant: tum quia eas virtutes, quas lex Mosis commendat, majori „ gradu præcipit. *Vid. Diss. Proœm. III.* „ §. 44.

„ Nos jus divinum voluntarium universale non agnoscimus, *Dict. Diss. III.* §. 14. „ *seq.* & Servatorem jus non statuere, nedum „ perfectius, late demonstravimus *d. Dissert.* „ *III.* §. 45.

Plus est difficultatis] „ Imo nulla difficultas subest; nam Servator non loquitur de „ eo, qui vitam defendit, nec id improbat; „ sed loquitur de defensione rerum cum internecione alterius conjuncta: hanc enim „ negligere perfectius esse, ait.

Cui plus juris est in vitam nostram] „ Deo „ jus absolutum in vitam, & res hominum „ competere, alibi demonstravimus: adeo- „ que

„ quæ vi potestatis illius absolutæ Deus potest „ jura hominibus quæsita pro lubitu auferre.

Quam nobis ipsis] „ Nobis nullum jus in „ vitam nostram competere, nisi quoad ejus „ conservationem, alibi probavimus.

Potuerit a nobis patientiam eo usque exigere, ut etiam &c. occidi deberemus potius, quam occidere] Deus omnino potuisset prohibere defensionem sui, ob jus absolutum, quod Deo in creaturas competit, quas proinde ea, qua voluit, lege creare potuit. Sane experientia docet, homines divina voluntate promiscue rapi per morbos, per strages &c. cur non etiam per legem de non resistendo eam patientiam exigere potuisset?

An autem voluerit nos eousque obstringere] Adeo Deus non voluit, ut potius injunxerit hominibus sui defensionem; quod evidentissime ex motu universali omnibus hominibus indito, & ex armis, quæ natura suppeditat, apparet: *Conf. L.* 3. *pr. L. Aquil.* idque ulterius probabimus *infra L.* 2 *c.* 1.

Ne resistite injuriam facienti] „ Dictum est „ *in allegato* §. 8. plane non prohiberi necessa„ riam defensionem, sed quod nemo pronus „ esse debeat ad vindictam injuriæ sibi illatæ: „ pugnat id enim cum perfectione divina; „ aliud autem est ulcisci injuriam, aliud eam „ repellere.

Non vos defendentes charissimi] „ Nec hic „ Servator loquitur de necessaria defensione, „ verum de ἐκδικήσει i. e. vindicta, & ultio„ ne, quæ diversa est a defensione necessaria. „ *Conf. h.* §. *n.* 6.

Nam quicunque gladium accipiunt, gladio peribunt] Loquitur Christus de abusu, non de legitimo usu; Petrum increpabat, & merito, quia privatus gladio defendere se contra superiorem jure non potuit. *vid. h.* §. *n.* 7.

Addunt his nonnulli Christi exemplum, qui pro inimicis sit mortuus] Equidem regula recta, & immota manet, quod nemo se morti exponere, vitamque negligere possit; Omne enim vivendi jus, quod homo habet, a Deo est, qui in sui laudem creaturam rationalem creavit: creatura igitur opus sui Creatoris destruere nulla ratione potest. *Vid. L.* 2. *c.* 1. §. 9. At exceptionem patitur hæc regula, si majus bonum inde oriturum est, uti si plures aliæ creaturæ, & v. g. populus, totaque civitas unius interitu conservari possent; quo pertinet exemplum Codri apud *Just. L.* 2. *c.* 6. *in f.* Deciorum, Curtii, aliorumque. Ita militantes licite se pro patria occidi patiuntur, & ideo per gloriam in perpetuum vivere dicuntur. *pr. Inst. de Excus. tutor.* Atque ad hanc exceptionem quoque referendum est Servatoris exemplum, qui pro genere humano mortem oppetiit, ac morte sua illud redemit: de quo plenius *L.* 2. *c.* 1. §. 9.

Neque desunt inter Christianos] Auctor hic affert auctoritates veterum Christianorum, qui bella quidem permittebant, sed neutiquam necessariam defensionem. At omnes vel de virtute, & perfectione loquuntur, vel Servatoris dogmata erronee pro legibus præceptivis sumunt, vel ex superstitiosa interpretatione literam, non sensum præcepti sequebantur: uti exemplo Origenis, aliorumque probavimus *supra C.* 2. § 6. *n.* 2. 2

Æquitatis eruditio] „ Ut scil. doceat, quid „ justum sit.

Veritatis] „ Ut doceat, quid perfectum „ sit.

Referire non potest, ne dum saltem defendit, pietatem contaminet] „ Quia scilicet „ putat, vitam mihi potius deferendam, „ quam occidendo invasorem, eum perpetuæ „ damnationis reum facere. *Vid. n. seq.*

Quo modo istos, qui interficiunt, defendam, non invenio] „ At lex ipsa interficit ejus„ modi invasores, dum facultatem repellen„ di vim injustam cuique privato concedit; „ metus autem ne occisi a pœnitentia ex„ cludantur, invasori nullum jus in vitam „ meam tribuit. *vid. n. seq.*

Et alibi] „ *Vid caus.* 23. *q.* 5. *c.* 8.

Miles] „ Qui causam patriæ defendit.

Accepta legitima potestate] „ Tunc enim „ jure ejus occidit, qui jus interficiendi ha„ bet. Talem quoque accepit potestatem is, „ qui vim vi repellit; naturæ enim hæc „ lex est.

Sed opposita sententia] „ Quæ defensionem „ privatam permittit, si necessaria est. 3

Ut talis patientia non sit in obligatione] „ Scil. ut debeamus occidi magis, quam oc„ cidere. Sed & sententiæ plerorumque Pa„ trum, & Theologorum, nullam in ad„ struendo jure naturæ auctoritatem habent. „ *Vid. l.* 1. *c.* 2. §. 9.

Non præ nobis ipsis] „ Charitas enim bene „ ordinata a nobis ipsis incipit.

Instet forte aliquis] Multos, & plerosque Theologos hæc ratio dubios reddidit, quod occidens invasorem facto hoc efficiat, ut occisus in peccato moriatur, & inde damnetur. At respondeo, aliud esse quærere quid juris sit, aliud, quid pietatis, & generositatis.

Jure naturæ semper jus meum defendere possum, etiam cum periculo salutis ejus, qui invadit: & hactenus verum est quod Auctor in *f. b. n.* 4. ait, morali judicio non videri æstimandum illud periculum, in quod ipsum se quis conjiciat, & unde se potest eximere. 2. Cum duo hic sint actus, alius invasionis, alius defensionis; causa, & vitium damnationis non est in actione defendentis, sed invadentis, illa enim jus est, hæc injuria; Ergo damnatur suo facto, quo invasit, non facto adversarii, quo is se defendit. 3. Bene observat Auctor, forte eum, qui impetitur, itidem tempore ad pœnitentiam opus habere :& 4. ipsi quoque aggressori forte spatium ad pœnitentiam ante mortem superesse posse. Sed & 5. dubium adhuc est, an ejusmodi invasor unquam pœnitentiam acturus sit, quin posset pejor fieri, & in alios quoque sævire, cujus delicti causa in eum redundaret, qui ejusmodi homini pepercit. Sane 6. hac ratione Magistratus delinquentem, nec pœnitentem, ob parilem metum damnationis morti tradere non posset. Denique & 7. si quis pia hac intentione, & propriæ innocentiæ fiducia inductus, mallet parcere invasori ne damnetur, laudanda quidem est hæc intentio, & majus bonum inde resultat; si tamen invasus negligat hunc perfectionis gradum, & jure suo naturæ utatur, nihil est de quo queratur alter, patitur enim prædo quo dignus est.

Sæpe etiam eum] „ Hæc est ratio modo al- „ legata tertia.

Et ipsi quoque aggressori] „ Hæc est ratio „ ante allegata quarta.

Deinde morali judicio] „ Hæc est ratio ante „ allegata prima: quid vero sit morale judi- „ cium, explicat *Gron. in not. b.* Nos „ aliud judicium morale non agnoscimus, „ quam legem naturæ, juxta quam judicium „ ferri debet.

4 *Videntur iter fecisse armati gladio*] „ Ex „ sacra historia de eo non constat; conjectu- „ ratur id Auctor, quia Petrus ajebat, in „ suo comitatu duos esse gladios, de quo „ mox.

Quod & alios Galilæos] „ De latrociniis in „ Judæa commissis ita loquitur Josephus, „ *in bell. jud. L.* 4. *c.* 5. *Primo autem indigenarum singuli prædari cœperunt: deinde* „ *ex composito consertis cuneis per territorium* „ *latrocinabantur, ut quod ad crudelitatem,* „ *atque injustitiam spectat, nihil a Romanis* „ *Gentiles abessent.* Et mox: *aliique latrones* „ *ex agris, & transgressi, ac multo sævioribus, quos intus invenere, sociati, nullum atrox facinus intermittebant.* De Galilæis per dies festos Hierosolymam petentibus,& a latronibus aggressis *vid. Josephi Antiq. L.* 20. *c.* 5. ubi addit: *Atque ex eo* „ *tempore universa Judæa repleta est latronum* „ *receptaculis.*

Qui & de Essenis innocentissimis hominibus idem prodidit] „ *In Libro de bell. jud. l.* 2. „ *c.* 4. *ait: Hinc est, quod cum peregrinarentur, propter latrocinia tantum armantur,* „ *neque præterea quicquam ferunt.* De „ innocentia morum hujus Sectæ videatur. „ *Id. Joseph. d. l.* 8. *per tot, & Antiq. L.* 18. „ *c.* 2.

Statim Apostoli responderint, in suo comitatu duos esse gladios] „ Apparet ex responsio- „ ne Servatoris *satis est*, eum non impro- „ basse usum gladiorum: *Vid. Luc. XXI.* 58. „ Sane, discipulos duos hos gladios secum „ portasse, vel ex sequentibus apparet: *quia* „ *videntes hi, qui circa ipsum erant, quod* „ *futurum erat, dixerunt ei, Domine, si* „ *percutimus in gladio? & percussit unus ex* „ *illis servum Principis sacerdotum, & amputavit auriculam ejus dexteram, vid. Luc.* „ *c. XXII. v.* 49. *&* 50.

Quod dixit Christus] „ Scil. gladii com- „ parandi causa vel vestem vendendam esse.

Præceptum revera non continet] „ I. e. „ non præcipit ut gladio quis se defendat: „ nam præcepto illo opus non fuit, quia sa- „ tis ipsa natura id homines docuit; neque „ Christi officium in præcipiendo consistebat.

Proverbium] „ Rectius locutio figurata. „ *Gron. b.*

Oppositio primi temporis, quod tutum, ac prosperum fuerat] „ Ita enim de primis illis „ temporibus, quibus scil. Apostolos ad Evan- „ gelium prædicandum vocavit, loquitur: „ *Quando misi vos sine sacculo, & pera, &* „ *calceamentis, numquid aliquid defuit vobis?* „ *At illi dixerunt, nihil. Dixit ergo eis, sed* „ *nunc qui habet sacculum &c.*

Ut sumtum appareat ex eo, quod fieri solebat] „ Si enim uti non licuisset gladio ad „ sui defensionem, Servator id prohibuisset, „ nec permisisset, tales in suo comitatu haberi.

Ne resistite injuriam facienti] „ De hoc „ effato Servatoris late actum est supra *c.* 2. 5 „ §. 8. *n.* 3. Loquitur Servator de perfectio- „ ne, adeoque de patientia, quatenus vir- „ tus est: qualis esse definit, si quis pro- „ priam vitam negligat, cujus ipse nec Au- „ ctor

„ ctor est, nec dominus, nisi majoris boni „ gratia id faciat.

Non magis universale est] „ Imo est uni„ versale, respectu habito ad Ethicam, seu „ virtutum disciplinam, & intra fines per„ fectionis.

Date omnia petenti] „ Hoc itidem uni„ versaliter verum esse, intra fines nimirum „ perfectionis, vidimus *d.* §. 8. *n.* 4. 5. & 6.

Dum ne nimium nos pragravemur] „ In „ genere dicendum, dum ne fines perfectio„ nis excedamus. *Vid. dict.* §. 8.

Imo isto pracepto de dando nihil adjicitur, quod vim habeat restringentem, sed ex solo sensu aequitatis adstringitur] „ Mens Aucto„ ris hæc est: Præceptum *de dando omnia* „ *petenti* generale non esse, quia ex æquita„ tis ratione adstringitur ad casum, ne oneri „ sit danti; præceptum autem *de non resi*„ *stendo* ideo generale non esse, quia expres„ se restringitur ad leviores tantum injurias. „ *Conf. d. c.* 2. §. 8. *n.* 3. Verum non opus „ est tot ambagibus: dictum sæpius est, „ Servatorem loqui de majori perfectione; „ perfectius sane est negligere injurias, „ Deoque vindictam committere. Atque hæc „ ipsa perfectio sua non destituitur mercede, „ modo intra fines perfectionis exerceatur; „ excedit autem illos fines, qui vitæ a Deo „ ipsi commissæ, adeoque rei alienæ, & cu„ ræ ipsius traditæ, defensionem negligit.

Ut intelligatur, tum demum pracise nos obligare cum ea impetimur injuria, qua aut alapa sit, aut alapa par.] „ Adeoque si in„ juria sit levior. At nec tunc obligamur ex „ præcepto Christi, sed ex eo jure naturæ, „ quod intuitu Dei obtinet, & carentiam „ præmii infert *Vid. supra c.* 2. §. 8. *n.* 3.

Nam alioqui rectius fuerat dicere] „ I. e. „ Servator non allegaturus fuisset exemplum „ levioris injuriæ, sed in genere prohibitu„ rus fuisset omnem injuriæ vindictam.

6 *Sed ulciscendi habet significationem*] „ Ver„ ba hæc allegavit Auctor supra *n.* 1. eaque „ nihil aliud significant, quam regulam de „ non vindicanda injuria; quæ regula perfe„ ctionis est, & adeo non excludit necessa„ riam defensionem vitæ suæ, ut potius im„ perfecte ageret qui illam omittit.

Hac autem est ultionis, non defensionis descriptio] „ Non ergo Servator improbat defen„ sionem necessariam vitæ, id enim imper„ fectionem potius inferret; sed improbat „ studium vindictæ, ultionem injuriæ nobis „ illatæ, tamquam virtuti, & perfectioni „ oppositam, adeoque sectatori Christi in„ dignam.

Ἐμοὶ ἐκδίκησις] „ *Mihi vindicta: ego re*„ *pendam. Deut.* 32. *v.* 35. vel ut in vulgata „ exstat, *Mea est ultio, & ego retribuam.*

Tum ipsa loci sententia, qua defensionem intelligi non patitur] „ Queritur enim Deus „ de stultitia, pertinacia, & impietate Is„ raëlitarum *d. c.* 32. *v.* 25. *seq.* & ideo mi„ natur, se pœnam suo tempore ab iis sum„ turum, & cum sæpius id repetiisset, *v.* „ 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. tandem „ quoque addit *v.* 35. *Mea est ultio, & ego* „ *retribuam eis in tempore, ut labatur pes* „ *eorum: juncta est dies perditionis, & adesse festinant tempora.*

Sed non in defensionis causa] , Diximus 7 „ initio *h.* §., Servatorem loqui de abusu „ gladii, quia Petrus tamquam privatus jus „ gladii non habebat, inprimis contra publi„ cos justitiæ ministros.

Jam enim dixerat Christus] „ Sed & Petro „ vis non inferebatur, sed soli Servatori, & „ quidem a magistratu.

Neque Christum, nam defendi nolebat] „ Quia opus se non habere humano gladio, „ eadem occasione profitebatur. *Matth.* 26. „ *v.* 53.

Ulciscendi ergo animo] „ Imo non ideo „ improbabat Servator factum Petri, nam „ animo defendendi magistrum gladium strin„ gebat: sed quia defensio contra ministros „ justitiæ illicita est, etiam naturæ jure.

Aut proverbium est] „ Imo est regula ju„ tis tum naturalis, tum Mosaici, quam „ allegabat Servator, ne quis occidat alium, „ inprimis ministrum Justitiæ. Recte ergo in„ de infert, quod omnes, qui gladium acce„ perint, (scil. intentione lædendi alios, „ quos lædendi jus non est, adeoque qui in„ juria gladium acceperint) gladio quoque „ perire, i. e. a magistratu talionis jure pu„ niri debeant.

Sanguine sanguinem elici] „ I. e. sangui„ nem alterius non effundi sine periculo nostri „ quoque sanguinis.

Ideoque armorum usum periculo nunquam vacare] „ Quia inter vi agentes par utrinque „ est periculum.

Non esse quod nos Deo praripiamus ultionem] „ Imo nec hoc sensu Servator regulam „ illam allegavit: quia improbat factum Petri, „ non ideo quod Deo præripere it vindi- „ ctam

„ ctam; sed ideo quod is, privatus, jus „ gladii, inprimis in ministros justitiæ, non „ habuerit.

Plane quo sensu in Apocalypsi dicitur] „ Imo plane alio sensu dicto illo utitur Johan„ nes; loquitur enim de prima illa bestia, & „ de his, qui primam bestiam adorarunt, „ quibus datum est, bellum facere cum san„ ctis, & vincere eos. *Apoc.* 13. *v.* 7, & 8. „ De his victoribus injustis vaticinatur quod „ illi, qui gladio occiderint sanctos, etiam „ gladio perituri sint; non judicio magistra„ tus, nec ex lege Mosis, (nam superio„ rem in terris non habet bestia illa) sed ex „ judicio Dei, qui sibi contra usurpatores, „ & tyrannos judicium reservavit.

Si mortem, resuscitator est] „ Sed sermo „ ipsi est de iis, qui a Magistratu propter „ Evangelium ad supplicium rapiuntur, at„ que his Deum pollicetur resuscitatorem.

Simulque his verbis vaticinium videtur inesse de pœnis] „ Imo nulla ratione hoc effa„ tum ad vaticinia trahi potest: loquebatur „ de facto præsenti, de gladio, quo Petrus „ injuria utebatur; hunc actum improbat, „ nullo respectu habito ad futura.

8 *Ad Christi exemplum* &c. *responderi potest*] Dixi supra in *not. ad n.* 1. *in fin.* pro aliis mortem subire regulariter non tantum juri, sed & perfectioni repugnare, nisi pro consequendo majori bono id fiat, uti pro obtinenda salute humani generis, pro patria, pro familia &c.

Christi facta omnia quidem esse virtutis plena] Servator divina natura præditus, adeoque ipse perfectionum regula, non potest non perfecte agere.

Imitari laudabile est] „ Omnis enim ra„ tio virtutis in eo consistit, Deum imitari. „ *Vid. Diss. Proœm. II.* §. 21.

Et suo præmio non cariturum] „ Qui „ imitatur attributa divina, i. e. qui actus „ virtutum peragit, & perfectionum regulas „ sequitur, præmium ideo consequitur; qui „ vero eas negligit, privatur illis præmiis, „ quæ singulis virtutum actibus destinata „ sunt. *dict. diss.* §. 21.

Non tamen omnia ejusmodi esse] „ Dictum „ sæpius est, Christum juris præcepta nulla „ statuere, adeoque non ex'stere ullam Chri„ sti legem, sive verbis, sive facti declara„ tam, quæ juris vim habeat: sed illum, „ Prophetarum more, ea, quæ juris sunt, ex„ ponere, & observantiam legum auditori„ bus inculcare, ac pœnas, & præmia ipsis „ ob oculos ponere.

Ut aut ex lege veniant] „ Quasi præcise „ Servator facta illa peragere debuisset.

Aut legem faciant] „ Quasi præcise ho„ mines facta illa imitari teneantur.

Sed ex speciali quasi pacto, & fœdere inito cum patre] „ Oblatio Servatoris spontanea „ ad mortem ex duplici capite licita, quin „ & laudabilis fuit: 1. quia approbante Deo „ id fecit, qui tanquam Auctor, & arbiter „ vitæ, ac necis, id injungere Servatori qua „ homini potuit. 2. Etsi tale mandatum, & „ expressa approbatio non præcessisset, tamen „ laudabilis fuisset hæc oblatio intuitu Ser„ vatoris, quia ea ad servandum totum hu„ manum genus necessaria erat, & sic majo„ ris utilitatis causa fiebat.

Promisit Esaia LIII. 10.] " Verba hæc „ sunt: *Et Dominus voluit conterere eum* „ (Messiam) *in infirmitate. Si posuerit pro* „ *peccato animam suam, videbit semen longæ„ vum, & voluntas Domini in manu ejus* „ *dirigetur.*

Et cui vix quicquam reperitur simile] „ Equidem allegavimus supra, *n.* 1., Fa„ bios, Curtios, Codros &c., qui se pro „ salute civitatis, & unius populi devove„ runt; at benignissimus Servator pro toto „ humano genere mortem subiit. Hoc sum„ mæ perfectionis exemplum est, quod imi„ tari, & ob majorem utilitatem mortem pro „ aliis oppetere, laudabile omnino est.

Non pro quibusvis] „ Imo pro quibusvis, „ si major inde resultat utilitas: sic enim „ Christiani quoque milites pro salute, & „ securitate gentilium vitam offerebant.

Sed pro ejusdem disciplinæ consortibus] „ Imo ne pro his quidem, nisi insigne ali„ quod inde proveniat commodum: adeoque „ ratio generalis est.

Quæ vero ex Christianis scriptoribus allatæ sunt sententiæ] „ Nimirum supra *n.* 2., ubi 9 „ jam notavimus, erroneas quoque sæpius „ esse eorum opiniones; tum quia Servato„ ris dogmata aliquando pro præceptis juris „ naturæ sumserunt; tum quia fines perfe„ ctionis, quos Servator semper supponit, „ non rite distinxerunt. Vide omnino *L.* 1. „ *c.* 2. §. 9.

Partim videntur consilium magis, & sublimis propositi commendationem &c.] „ Quod „ Auctor sæpius jam notavit in *proleg.* §. 50. „ *L.* 1. *c.* 1. *c.* 9. *L.* 2. *c.* 2. §. 6. *n.* 5. „ *L.* 1. *c.* 2. §. 9. *n.* 4. Vid. omnino *Diss.* „ *proœm.* §. 7. & 9.

Partim privatæ ipsorum, non totius Ecclesiæ]

fia] „ Hinc ineptum est, ex quorundam „ Doctorum opinione de confessione totius „ Ecclesiæ judicare. *Vid. l.* 1. *c.* 2. §. 9. „ *n.* 2.

Qui Apostolici dicuntur] „ Sed male. *Vid.* „ *L.* 1. *c.* 2. §. 10. *n.* 9.

Qui in rixa primo ictu adversarium occiderit] „ Recte Auctor observat, id statutum „ saltem fuisse, si *ex calore iracundiæ* aggressorem interfecerit, adeoque non ex proposito; at ob conjunctam culpam, & imperfectionem, disciplinæ ecclesiasticæ subjicitur, i. e. a communione excluditur.

Ad §. IV.

1 PUBLICUM *bellum*] „ Hactenus enim „ Auctor de *privato* egit, quod scilicet inter „ duos, & singulos geritur. *L.* 1. *c.* 1. §. 2. „ & quod antiquius est publico: *ibid.* & „ *supra* §. 1. Hoc §. explicat quid sit *bellum* „ *publicum.* Differt autem bellum *publicum* a „ *privato*, quod *illud* a summis utrinque potestatibus geratur, *hoc* vel a summa potestate in privatos non subditos, (quod „ enim in subditos armis fit, non bellum est, „ sed effectus imperii) vel a privatis in summam potestatem extraneam, (nam in suum „ Principem nulla vis licita est) vel a privatis inter se geritur; si v. g. vel judex non „ est, vel ejus copia haberi non potest.

Aliud est solenne ex jure gentium, aliud minus solenne] „ Grotius primus est, qui „ bellum publicum in *solenne ex jure gentium*, „ & *minus solenne* distinxit; cujus rei causam nemo commentatorum observavit, nedum systema ejus, subtile satis, intellexit.

„ Grotius supponit 1. *jure naturæ* neminem licite bellum gerere posse, nisi justam „ causam habeat: 2. Unumquemque posse „ bellum inchoare absque denunciatione: „ 3. Hostem lædi tantum posse ad quantitatem debiti, vel ad modum pœnæ: 4. Eum, „ qui contra has juris naturæ regulas bellum „ gerit, a reliquis gentibus tanquam furem, „ & homicidam puniri posse. *Vid. Dissert.* „ *proœm. IV.* §. 14. & *Diss. IX.* §. 45 *seq.*

„ Cum vero observaverit, novam hanc „ sententiam omnium gentium praxi contrariari; atque 1. inter duas gentes semper „ utrinque bellum pro justo haberi, quia „ aliæ gentes de justitia causæ judicium ferre „ nequeunt, 2. clarigationem, seu denunciationem belli, inter omnes, vel saltem „ moratiores gentes observari, & 3. quotidianam testari experientiam, hostem in „ infinitum capi, & occidi, ac res ejus „ vastari posse &c.; Ideo, ut difficultatem „ hanc evitaret, omnia hæc capita, & plurima alia inde sequentia, retulit ad *jus* aliquod *humanum voluntarium*, quod *jus* „ *gentium* vocat.

„ Putat nimirum, gentes ob communes „ magnæ illius universitatis utilitates, & necessitates, jura quædam inter se statuisse, „ eaque præcipue quoad belli processum; „ Atque hinc voluisse 1. ut bellum semper „ pro justo habeatur, quod a summis potestatibus geritur, sive causa justa sit, sive „ non: Cujus effectum insignem hunc sibi „ excogitavit, ut is, qui etiam sine justa „ causa hostem occidit, capit, &c. jore „ gentium (secus ac jure naturæ) ab aliis „ gentibus pro prædone, fure &c. haberi, „ aut ideo puniri non possit. Rationem hanc „ addit, quia periculosum crediderunt gentes, inter duas summas potestates judicium „ suum exponere. 2. Easdem quoque gentes „ constituisse, fingit, ut clarigatio, seu „ denunciatio præcedat, non tantum ubi „ rem meam ab hoste vindico, (quod naturali quoque ratione obtinere, statuit) sed „ & ubi bellum est punitivum, i. e. ubi injuria vindicatur: imo in bello quoque defensivo. Denique & 3. gentes quoque inter „ se convenisse, ut in infinitum, & ultra „ quantitatem debiti, aut injuriæ, occidere, capere personas hostiles, & res eorum „ vastare liceat; ad eum effectum, ut bellum gerentes dominium externum aliquod „ acquirant in illas personas, & res, quod „ inter gentes omnes effectus dominii haberet; adeo ut nec res talis apud medios deprehensa a pristino domino vindicari, aut „ novus possessor tanquam prædo, vel fur „ ibi conveniri possit. Quæ omnia latios exposuimus *in Diss. proœm. IV.* § 20., & „ prolixius *in Diss. proœm. VIII.* §. 63. *seq.*

„ Atque hoc sensu bellum (quatenus est jure gentium solenne) utrinque justum dici „ posse, ait.

„ At totum hoc systema hoc solo corruit „ argumento, quod probatum nondum sit „ gentes unquam inter se convenisse, & jus „ aliquod commune statuisse; Fabulam enim „ de jure gentium secundario supra jam explosimus. *L.* 1. *c.* 1. §. 14. & *proleg.* §. 17. „ An vero bellum utrinque justum dici possit,

„ late expofuimus in *Differt. proœm. IX.* „§. 168. *feq.* Sed & infra libro tertio videbimus, omnia hæc capita, quæ Auctor „ juri gentium tribuit, partim plane ad jus „ non pertinere, partim ex ipfo jure naturæ „ fequi. Certiffimum igitur eft, *bellum folenne ex jure gentium* oppofitum *bello minus* „ *folenni* non dari.

Eo fenfu, quo juftum teftamentum codicillis] Comparatio huc non quadrat; nam aliæ folennitates a lege funt præfcriptæ teftamentis, aliæ codicillis, adeoqoe hi æque folennes funt fuo modo, ac ipfa teftamenta. At jus naturæ omni bello uniformem folennitatem præfcripfit; quæ fi deficit, bellum non eft, nec minus folenne. Si igitur bellum folenne dicitur, quod fecundum folennitates juris naturæ geritur, omne bellum eft folenne, & fic non datur minus folenne.

Juftæ nuptiæ contubernio fervili opponuntur] „ Auctor novam fuam diftinctionem in „ bellum publicum *folenne*, & *minus folenne*, illuftrat exemplo *teftamenti*, & *codicilli*, nec non exemplo *nuptiarum*, & „ *contubernii*. *Teftamentum* enim certas „ quasdam folennitates habere, ait, *codicillis* non communes: *illud* enim non eft „ nifi unum, *hi* autem plures exiftere pof- „ funt; in *illo* folo de hæreditate directa dif- „ poni poteft, non in *his*; in *illo* folo hære- „ ditas adimi poteft, fecus ac in codicil- „ lis. &c.

„ Ita *nuptias* quoque effectus quosdam par- „ ticulares habere, ait, qui in *contubernio* „ non obtinent; *nuptias* enim non contra- „ huot nifi cives Romani &c., *contubernium* „ autem cum fervis eft; in *illis* jus *thori* eft, „ non in *hoc*. In *illis* nupta uxor dicitur, „ in *his* contubernalis, *l.* 14. §. 3. *R. N. L.* „ 12. §. 33. *de Inftrum. legit. Senec. controv.* „ 21. *Petron. c.* 56. *Gron. h.* In *illis* requi- „ ritur confenfus parentum, fecus ac in *contubernio*: in *illis* effectus patriæ poteftatis „ obtinent, etiam civiles, in *hoc* non nifi „ naturales.

„ Pari ratione Auctor ait, in *bello publico* „ *folenni* (i. e. quod inter duas fummas po- „ teftates geritur, & publico decreto indi- „ ctom eft) gentes quosdam effectus fingu- „ lares introduxiffe, qui *in bello publico minus folenni* (i. e. quod vel non a fumma „ utrinque poteftate geritur, vel indictum „ non eft) non obtineant. Atque hinc ait, „ in *priori bello* juftitiam caufæ non requiri, „ in *hoc* requiri: In *illo* res, & perfonas „ hoftiles capi, & occidi poffe in infinitum „ & ultra modum debiti, ac pœnæ, in *hoc* „ non nifi pro quantitate debiti, & juxta pro- „ portionem delicti: in *hoc* hoftem, qui „ fine jufta caofa bellum gerit, vel qui etiam „ juftum bellum gerens ultra modum debiti, „ & pœnæ hoftem lædit, pro fore, & pro „ homicida haberi, ad eum effectum, ut „ apud alias gentes ad reftitutionem compelli, „ & a quocunque puniri poffit; omnia autem „ fecus fe habere *priori* cafu, in bello nimirum, ubi gentes certas folennitates intro- „ duxere: in hoc enim omnes illos actus, „ jure naturæ injuftos, juftos, ac licitos fieri, „ ad effectum fcil. dominii externi, & impunitatis.

„ At hæc omnia gratis dicuntur: Negamus enim 1. dari jus gentium voluntarium, „ & bella jure gentium fclennia. Adeoque „ negamus 2. gentes unquam certas folennitates circa bellum conftituiffe, eisque ef- „ fectus allegatos tribuiffe. Ex infra dicendis „ 3. conftabit, folennitates, quas Grotius „ juri gentium tribuit, ex ipfo jure naturæ „ fluere; Hoc enim jure *bellum publicum* „ eft, quod inter duas fummas poteftates „ prævia indictione geritur. 4. Bella igitur, „ qoæ Grotius minus folennia vocat, vel funt „ vere publica, vel privata, vel plane non „ funt bella, fed effectus imperii: *Vid.* „ *infra n.* 2. Negamus 5. jure gentium de- „ mum conftitutum effe, ut ultra modum „ debiti, & pœnæ hoftis lædi poffit: nam „ jure naturæ quoque omnia in hoftem licent „ in infinitum. Negamus 6. jore naturæ „ eum, qui ex injufta caufa bellum gerit, a „ qoocunque alio puniri poffe: Gens enim „ in aliam gentem imperium non habet, nec „ ejus judicio fubeft. *Conf. diff. Proœm. IX.* „ *n.* 63. *feq.*

Sed quod teftamentum, & nuptiæ folennes peculiares quosdam ex jure civili effectus habeant] „ Dictum jam eft, unam faltem effe „ folennitatem in bellis publicis, quæ ex „ jure naturæ originem trahit; & jus gentium, „ (utpote quod plane non agnofcimus) nihil „ hic mutaffe.

Quod notari utile eft] „ Imo nullam obfervatio hæc in jure naturali, adeoque nec in „ materia bellorum, utilitatem habet.

Voce jufti male intellecta]. „ Quia fcil. non „ diftinguunt id, quod juftum eft jure gentium ad effectus faltem quosdam peculiares, „ ab eo, quod femper, & ubiqoe juftum eft. „ At hanc differentiam refutavimus fupra „ *Proleg.*

„ *Proleg.* §. 35. & 41. *Conf. diss. proœm.* „ *IV.* §. 18. *seq.* & *Dissert. IX. Sect.* 2.

Damnari, putant, bella omnia, quibus illa justi appellatio non convenit] „ Et merito talia „ bella damnant, quia bellum justum nulla „ ratione dici potest, nisi solennitates juris „ naturæ habeat; justa autem bella ad ef- „ fectus quosdam peculiares ex jure gentium „ plane cognita non sunt.

Ut bellum solenne sit ex jure gentium] „ I. „ e. ut effectus quosdam particulares ex jure „ gentium habeat, vel ut *in Proleg.* §. 41. „ loquitur, ut duntaxat effectum quendam „ externum ad instar illius primitivi juris pa- „ riat: *Vid. Dissert. proœm. IX.* §. 63. *n.* 6. „ qui autem sint illi effectus particulares, „ late exposuimus. *d. diss. IX.* §. 65. *seq.*

Ut geratur utrinque ab eo, qui summam potestatem habeat] „ Imo tunc bellum non „ solenne est ex jure gentium (utpote quale „ non dari diximus,) sed ex ipso jure na- „ turæ: *Vid. Grot. l.* 3. *c.* 3. §. 4.

Ut ritus quidam adsint] „ Scil. clarigatio, „ vel belli denunciatio: *Dict. Diss. proœm.* „ *IX.* §. 63. *n.* 4. At hæc clarigatio semper, „ & ex ipsa naturæ ratione requiritur, ex- „ cepto solo bello defensivo. *Vid. infra L.* 3. „ *c.* 3. §. 5. *seq.*

De quibus agemus suo loco] „ Scil. *L.* 3. „ *c.* 3. §. 4. §. 5. & *seq.*

Hæc quia conjunctim requiruntur, ideo alterum sine altero non sufficit] „ Verum hoc „ est: at utraque solennitas est ex jure na- „ turæ, non ex jure gentium. *Diss. Proœm.* „ *XII.* §. 721. & 726.

2 *Potest & ritibus illis carere, & geri in privatos, & Auctorem habere magistratum quemvis:*] „ Auctor, bellum publicum minus „ solenne esse, ait: I. si non duæ potestates „ summæ, sed vel summa potestas cum suis „ subditis; aut II. cum subditis alterius civi- „ tatis bellum gerit; vel III. si inferior magi- „ stratus pro defensione suæ civitatis bellum „ vicinæ civitati infert: IV. si indictum non „ est publice. Atque in hoc bello minus so- „ lenni V. statuit, 1. justam requiri causam, „ 2. capi res, & personas hostiles non posse, „ nisi pro modo debiti, & pœnæ, 3. exce- „ dentes a quocunque tanquam prædones, & „ homicidas puniri posse. *Vid. Diss. Proœm.* „ *IX.* §. 70 *seq.*

„ At *primum exemplum* non potest referri „ ad bellum aliquod publicum minus solen- „ ne. Nam si summa aliqua potestas læditur a „ *suis* subditis, hi jure, & vi imperii coer- „ centur, non bello. Et si *secundo casu* „ summa potestas læditur ab *alterius* civitatis „ subditis, Princeps læsus a lædentis subditi „ Principe satisfactionem exigere potest, qui „ si eam neget, non cum subdito bellum est, „ sed cum Principe ipso reparationem negan- „ te; Atque hoc bellum publicum est, & „ solenne natura. Idem quoque dicendum, „ si alieni subditi a vicina summa potestate „ læduntur; hoc enim casu subditus læsus „ suum adit principem, eique injuriam sibi „ illatam exponit; hic nomine sui subditi „ reparationem a Principe lædente postulat, „ quam si neget, non subditus bellum in- „ fert, sed Princeps injuriam subdito suo il- „ latam bello vindicat, adeoque tunc iterum „ bellum est publicum, & solenne. *Vid.* „ *supra* §. 1. Sed & in *tertio casu*, si magi- „ stratus aliquis inferior, forte Prorex, Dux „ Provinciæ &c., vim, & injuriam a vicino „ Principe civitati illatam armis vindicat, id „ bellum non potest dici minus solenne; sed „ est bellum publicum, & natura solenne. „ Magistratus enim, provinciæ, seu civitati „ tuendæ præpositus, nihil agit suo nomine, „ vel suo jure, sed omne jus agendi habet „ ex concessione, & mandato superioris; & „ sic actio non est magistratus, sed Principis „ mandantis: nisi Princeps improbet factum „ magistratus, tunc enim plane non est bel- „ lum; sed magistratus injuria agit, inde- „ que bona, ac persona lædentis dedi læso „ debent: quod Samnites obtulerunt Roma- „ nis apud *Liv. l.* 9. *c.* 1., de qua deditio- „ ne *vide infra l.* 2. *c.* 16. §. 12. *c.* 20 „ §. 41. *n.* 2. & *c.* 21. §. 4. *n.* 1. §. 6. & 7. „ Bene autem notandum est, singulos quo- „ que subditos vim sibi a vicina gente, ejus- „ que subditis illatam, vi repellere posse; „ at tunc erit bellum mere privatum, & vis „ repellitur jure necessariæ defensionis. *Vid.* „ *Dissert. Proœm. IX.* §. 60. *n.* 7. Neque „ exemplum, quod *quarto loco* affertur, „ bellum minus solenne dici potest, si sc. „ indictio non præcessit; nam tunc bellum „ publicum est, sed injustum. Plenius hæc „ explicavimus in *Diss. Proœm IX.* §. 166.

„ Effectus autem, qui *quinto* proponun- „ tur, & quos Auctor bello minus solenni „ particulares esse fingit, sponte corruunt ex „ præcedentibus, & ex iis, quæ diximus in „ *Diss. Proœm. IX.* §. 168.

Et sane, si citra leges civiles res spectetur] „ I. e. si ex jure naturæ, & gentium res de- „ cidenda esset: Nam juxta sententiam Au- „ ctoris

„ ctoris, jure civili demum statutum est, „ quod læsæ majestatis reus sit, qui injussu „ principis bellum gerit. *L.* 3. *ff. L. Jul.* „ *Maj. Vid. Dissert. Proœm IX.* §. 60.

Videtur omnis Magistratus, sicut ad tuendam plebem sibi creditam &c. jus habere belli gerendi] „ Magistratus subditos contra vim „ extraneam defendit mandato superioris ex- „ presso, vel tacito; utroque casu erit bel- „ lum publicum, & solenne, quod inter „ duas summas potestates geritur.

Ita ad exercendam jurisdictionem, si vis occurrat &c.] „ Imo tunc vis adhibetur non „ jure belli, sed jure imperii, *vid n. seq.*

Ideo ferme omnium populorum legibus cantum est] „ Mens Auctoris hæc est: jure natu- „ ræ unumquemque magistratum jus belli ha- „ bere ad tuendum sibi subditos, suamque „ jurisdictionem; sed jure gentium cautum „ esse, ne magistratus id jus belli inscio „ principe exercere possit, ob pericula, quæ „ ex bellis sequi solent. *Diss. Proœm. IX.* „ §. 63. Verum dictum jam est, Magistra- „ tum suo jure numquam jus belli inferendi „ habere: adeoque non legibus demum ci- „ vilibus, nedum legibus juris gentium vo- „ luntarii, (quales non existunt) sed ab ipsa „ natura jus belli illis denegatur: de quo ple- „ nius *l.* 2. *c.* 17. §. 20. *n.* 1. *L.* 3. *c.* 18. „ §. 1. Exc. Si pars sit administrationis; „ Tunc enim bellum est publicum, ac solen- „ ne, quia bellum illud gerunt nomine sui „ Principis, & ex ejus mandato, sive tacito, „ sive expresso.

„ Atque hoc extra dubium est *in bello de-* „ *fensivo*, si scil. magistratus vim sibi illatam „ armis repellit. Sane tunc mandatum prin- „ cipis notorium est; magistratui enim, cui „ custodia provinciæ commissa est, omnia ea „ mandata censentur, sine quibus civitas illa „ custodiri nequit. Sed & si de mandato non „ constaret, jure necessariæ defensionis civi- „ tas privata auctoritate vim repellere posset: „ & tunc erit bellum privatum. At in *bello* „ *offensivo* mandatum illud dubium est: hinc „ videndum, an Princeps factum magistra- „ tus approbet, an non; priori casu erit „ bellum publicum, posteriori casu plane „ non est bellum, sed magistratus puniri, „ & læso dedi debet. *Vid. supr. n.* 1. *ad verba* „ *eo sensu, quo justum &c.*

Exstat lex talis Platonis] „ Plato legem il- „ lam non ex jure aliquo gentium, sed ex „ naturali ratione deducit. Unde jus, quod „ illis principibus jus belli tribuit, merito ex „ ordine naturali deducit Augustinus ab Au- „ ctore allegatus.

Et in Romano jure Majestatis teneri dicitur] „ *Vid. L.* 3. *ad L. Jul. Maj.*

Injussu Populi dixerat lex Cornelia] „ Ra- „ tio differentiæ est, quod Lex 3. sub Impe- „ ratoribus lata sit; refertur enim a Marcia- „ no, qui sub Antoninis, & Alexandro „ Severo floruit. *Van Eck. princ. jur. civ.* „ *Tit. de orig. jur.* §. 37. Lex Cornelia autem „ temporibus Reipublicæ a Sylla lata est. In „ hoc igitur statu nemo bellum gerere potuit „ injussu populi; at in statu regio jussus Im- „ peratorum requirebatur, inprimis postquam „ omnis potestas in Principes sive jure, sive „ vi translata fuit.

Quantumvis universalia, æquitatem recipiunt interpretem] „ Lex generalis naturæ 5 „ est, parendum superiori, & parentibus; „ at hæc lex suas patitur exceptiones, si sc. „ præcipiunt quædam contraria legibus divi- „ nis. &c. *Vid. Tesm. b.*

Ita & hæc lex] „ Sc. lex gentium, quæ „ jus belli magistratui denegat. At dictum est, „ magistratui nec jure naturæ jus belli, nisi „ ex mandato Principis, competere: & tunc „ non magistratus bellum gerit, sed Princeps, „ adeoque est bellum publicum, & solenne.

Nam primum, quin ei, qui jurisdictioni præest, liceat per apparitores suos vi cogere paucos imparentes] Imo vis, qua magistratus utitur in subditos, non est bellum, nec publicum, nec privatum, sed imperium, ejusque executio. Adeoque male belli jura tribuuntur jurisdictioni, & pessime confunditur jurisdictio (quæ nulla est nisi in subditos) junctumque ei imperium cum bello, quod non est nisi in extraneos, & hostes, & pars supremi imperii. Utrumque igitur expeditur a summo Imperio per vim; sed in altero vis infertur jure imperii, in altero jure belli.

Ipse Auctor *L.* 1. *c.* 2. §. 1. dixit, duo esse genera decertandi, alterum per disceptationem, alterum per vim: prius fit in *judiciis*, ubi magistratus decidit, & decisa sua, adhibitis, si opus est, armis, executioni mandat: posterius fit per *bellum*, adeoque non nisi ubi judicia deficiunt.

Executio igitur magistratus est effectus disceptationis per judicia, non ejus disceptationis, quæ per vim fit; & licet vis aliquando in exequendo adhibeatur, id non bellum est, sed pars, & sequela executionis.

Quoties ad eam rem copiis majoribus opus , *non*

non est] „ Imo omnes copias suæ provinciæ „ conscribere potest, si subditi refragantur : „ idque non jure belli, sed jure officii, & „ magistratus.

Nec periculum imminet civitati] „ Imo „ causa periculi tunc non est magistratus, qui „ suam jurisdictionem defendit, sed subditi „ rebelles: Interim prudens magistratus periculum Principi nunciabit, ac tum auxilium, tum consilium ab eo expetet. Nos „ quærimus, quid jure naturæ agere possit.

Dubitari nequit] „ At dictum est, id tunc „ fieri jure magistratus, vi jurisdictionis: „ non jure belli, quod cum subditis rebellibus non est.

Si ita præsens sit periculum, ut tempus non ferat eum consuli, qui supremum in civitate jus habet] „ Dictum jam est, hoc casu „ non esse bellum minus solenne, uti Auctor errat, sed bellum publicum, & solenne. Magistratus enim tunc resistit non suo „ jure, ac nomine, sed jure, ac nomine „ Principis, qui custodiam civitatis, eoque „ omnia ei commisit, sine quibus custodiri ea „ non potest; adeoque & facultatem armis civitatem defendendi, si aliter non „ possit.

Necessitas exceptionem porriget] „ Extra „ necessitatem defensionis nunquam jus belli „ magistratui competit, adeoque hic non de „ exceptione, sed de regula agitur.

Hoc jure usus Lucius Pinarius] Contendebant Carthaginenses, & Romani de urbe Siciliæ Enna. Romani præsidium ibi habebant. Pinarius, præfectus præsidio, oppidanos, qui claves extorquere vi volebant, circumfuso milite occidit. Factum hoc infandum dixere Siculi; res in Senatu agitata fuit; præfectus causabatur, pactos fuisse cives cum Amilcare Pœno hoste de dedenda civitate: alias civitates jam defecisse, Romanorumque præsidium interemisse; testatur simul superos, & inferos ut propitii non sint, si vitandæ, non inferendæ fraudis causa hoc consilium ceperit. E contrario obmovebatur, Marcellum consulem prope urbem castra habuisse, vias nec clausas, nec in mora periculum fuisse &c. Livius nihil decidit, sed causam in medio relinquit, addens saltem: *ita Enna malo, aut necessario facinore retenta est; lib.* 24. *c.* 39. scilicet *malo*, si oppidani vim ultimam non intentarunt; *necessario*, si vim ultimam intentare parati fuere. Sane Marcellus factum non improbavit, sed prædam Ennensium militibus concessit. *d. l.* 24. *c.* 39.

Extra talem necessitatem ad vindicandas injurias, quas rex persequi negligit, jus bellandi oppidanis &c. dare ausus est &c. Victoria] „ Inepta hæc est sententia Victoriæ. „ Cum enim populus omne imperii jus in „ Principem transtulerit, hujus est judicare, „ an bellum gerendum, i. e. an injuria reparanda sit, an non: subditis nil nisi obsequii „ gloria relicta est.

AD §. V.

AN *bellum tale publicum sit dicendum*] In iis casibus, quibus magistratus bellum gerunt, potest esse bellum publicum, potest quoque esse privatum. Nam cum talis magistratus ex duplici capite bellum gerere possit, 1. ex mandato Principis, saltem tacito, 2. ex jure necessariæ defensionis: Illo casu erit bellum publicum, quia non suo jure civitatem defendit, sed jure Principis; hoc casu erit bellum privatum, quia propriam vitam, suaque bona tuetur, idque non jure, ac nomine Principis, sed proprio.

Si publicum non aliud dicimus, quam quod fit jure Magistratus] „ In subditos nimirum „ contumaces, *Vid.* §. *præc.*

Additio.

„ B. Parens *in prodromo I. G. Diss.* 1. „ 132. ineptam, ait, hanc quæstionem, *an* „ *quod inferiores magistratus jus armorum* „ *exercent, publicum sit bellum*? quia hi „ nullum omnino jus belli habent, non „ magis quam singuli milites; sed mera sunt „ instrumenta, ac ministeria summæ potestatis, cujus solius est jus belli; quod magistratibus vel expresse, vel tacite (mandata sc. ipsis civitatis defensione) committit, & quod ipse tum summus Princeps „ per magistratus illos gerit. At monendum „ hic est, Auctorem non loqui de magistratu „ bellum movente, sed de eo, qui in subditos contumaces vi agit: quod plane bellum „ non est, nedum publicum.

Dubium non est, quin talia bella sint publica] „ Imo plane bella non sunt, quia „ magistratus vi magistratus nunquam belli „ jus habent, sed in subditos rebelles agunt „ vi jurisdictionis.

Qui in tali facti specie] „ Sc. quoties subditi resistunt magistratui jus dicenti.

In pœnas incidant contumacium adversus supra se positos] „ Contumaces non coercentur, nec adiguntur jure belli, utpote „ quod

,, quod non est, & per naturam esse non ,, potest, cum subditis, qui superiorem ha- ,, bent: sed vi jurisdictionis.

Si vero publicum sumitur in excellentiori significatu pro eo, quod solenne est] ,, I. e. ,, quod jure gentium certas solennitates ha- ,, bet, unde effectus juris singulares oriun- ,, tur. At hoc sensu bellum *solenne* non dari, ,, passim jam diximus.

Ut sæpe sumi, extra controversiam est] ,, Imo bellum publicum solenne in sensu Au- ,, ctoris a nemine hominum unquam sumtum ,, est.

Non sunt bella ista publica] ,, Sc. solennia; ,, at diximus plane non esse bella, quia exe- ,, cutio in contumaces est pars imperii.

Quia ad istius juris plenitudinem] ,, I. e. ,, ad id, ut bellum publicum *solenne* dici ,, possit.

Tum judicium summæ potestatis, tum alia requiruntur] ,, Dixit enim Auctor, ad id, ,, ut bellum solenne sit, ex jure gentium duo ,, requiri, 1. ut utrinque a summa potestate ,, geratur, 2. ut ritus quidam adsint, i. e. ,, belli denunciatio. *Vid. supra* §. 4. *n.* 1. ,, & *Dissert. Proœm. IX.* §. 63.

Tum alia] ,, Scil. denunciatio *d.* §. 4.

Ac militibus etiam concedi] ,, Quod res ,, subditis contumacibus æque, ac hostibus ,, auferri, & aliis tribui possint, id ex ipso ,, jure naturæ est; at ex diversa causa id fit: ,, Nam hostibus res auferuntur jure belli, ,, subditis jure imperii, & vi jurisdictionis; ,, quia imperii effectus inter alios hic est, ut ,, Princeps leges naturæ ad coercendam ma- ,, litiam hominum exasperare, adeoque ta- ,, lem quoque legem statuere possit, quæ ,, contumacibus bona in pœnam auferat, ,, quod fit in crimine perduellionis.

Nam id belli solennis non ita proprium est, ut non alibi etiam locum habere possit] ,, Ve- ,, rum hoc est; at ex alia causa res auferun- ,, tur hosti, ex alia subditis.

2 *In imperio late patente &c.*] ,, Quod sum- ,, mæ potestati competit, non jure magi- ,, stratus.

Belli inchoandi] Adeoque vicinos offendendi; talis autem concessio probari debet, neque enim id præsumitur: Secus si de defensione necessaria agitur. Nam vim vi repellere ipsa natura permisit, etiam citra mandatum superioris.

Concessam habeant potestatem] ,, Concedi ,, talis potestas solet in terris dissitis. Ita Gu- ,, bernatoribus provinciarum Americanarum, ,, & Indicarum hodieque talis potestas delega- ,, ta est.

Ex vi summæ potestatis] I. e. gerunt bellum jure, & nomine summæ potestatis: adeoque est bellum publicum, & solenne.

Ejus ipse Auctor censetur] ,, Quod plenius ,, examinabimus *infra c.* 17. §. 6. & 7.

An ubi tale mandatum non est, sufficiat conjectura voluntatis] Si provincia aliter defendi nequit, concessio sequitur non ex conjectura voluntatis, sed ex ipsa naturæ ratione. Princeps enim, qui alicui committit defensionem provinciæ, necessario ei committit sine quibus illa civitas defendi nequit, adeoque etiam vim opponere aggressori, si aliter non possit; ast, uti aggressor ille vim non infert præfecto, sed ei, ad quem provincia pertinet: ita & præfectus non suo jure, sed jure, & nomine Principis vim illam repellit; & sic vere lis est inter duas summas potestates, eoque bellum publicum, & solenne. 3

Extra dubium ergo positum est, præfectum ad defendendum ea, quæ aggressor provinciæ illi vi detraxit, arma adhibere posse, idque mandatum ei esse si judicium superioris expeti non potest, nec res moram ferat; secus si res moram ferat, uti fert in bello mere offensivo, tunc enim Principis voluntas explorari debet: inprimis si ex offensione illa majus damnum imminere possit.

Additio.

,, Gronovius *in not. b.* exempla affert bel- ,, lorum ex mandato tacito gestorum. Ita ,, enim Anicius Gallus Prætor Illyrico, ob ,, tale bellum gestum triumphavit. *Liv. L.* ,, 44. *c.* 32. & *L.* 45. *c.* 43. Et Cn. Man- ,, lio ob devictos, licet injussu populi, Gallo- ,, græcos, triumphus decretus est. *Liv. L.* 38. ,, *c.* 44. *usque ad c.* 50.

Mihi id admittendum non videtur] ,, Au- ,, ctor loquitur de casu, ubi res moram fert, ,, ubi merito judicium Principis expetendum ,, esse, ait.

Neque enim hoc sufficit videre &c.] ,, Sen- ,, sus est, quod circa conjecturam de volun- ,, tate Principis non inspiciendum sit, quid ,, ille in præsenti periculo illius provinciæ ,, consultus, voluisset (sine dubio enim ,, bellum decreturus fuisset;) sed quid ille ,, se inconsulto cupiat fieri, si de ea re lex ,, ferenda sit! improbaturum enim tunc ,, Principem putat, quod cum moram res ,, tulerit, magistratus consilium non expe- ,, tierit.

,, Dixi

„ Dixi, mandatum in casu, quo de defensione necessaria quæstio est, sequi ex „ ipsa naturæ ratione; frustra ergo ibi de „ conjectura voluntatis quæritur. At si res „ moram fert, cessat illa ratio naturæ: adeoque injuria bellum infertur, non ex defectu conjecturæ voluntatis, sed quia non „ sunt termini necessariæ defensionis.

Ubi res moram fert] „ V. g. ubi injuria „ jam illata est, nec ulterius damnum metuitur; adeoque ubi agitur de vindicanda „ injuria jam perfecta.

Aut dubiam habet deliberationem] „ Ut si „ vires non sufficiant, si majus damnum metuendum esset. &c.

Si de ea re lex ferenda esset] „ Scil. de „ quæstione, an præfectus inconsulto Principe, si res moram fert, bellum inchoare possit.

Nam ut maxime in facto aliquo particulari] „ Sensus Auctoris hic esse videtur: inferiores potestates nec ex tacito mandato superioris (quod conjecturam voluntatis vocat) „ bellum inchoare, & injuriam illatam vindicare posse, *si res moram fert*: rationem addit, quia etsi cesset ratio particulariter inspecta in facto aliquo particulari, tamen ratio universalis manet, quæ „ periculis occurri vult. I. e. etsi forte constet, vicinos hostilia meritos esse, eoque „ ratio impediendi bellum peculiariter in „ hoc facto cesset; rationem tamen universaliter sumtam magistratui obstare, putat, „ ne bellum injussu imperantis inchoet. Rationem enim universalem velle, ut periculis occurratur: id autem cum effectu fieri „ non posse, ait, si magistratui de eo judicare liceret. Hinc concludit, judicium de „ occurrendo periculo, adeoque de inferendo bello, soli imperanti relinquendum „ esse.

„ Nos veram rationem jam dedimus, cur „ injussu Principis, si res moram fert, inferior potestas bellum inferre nequeat.

Quod fieri non potest, si ejus rei ad se magistratus quisque judicium trahat] „ Imperantis enim judicio relinquendum est, an e „ republica sit dissimulare factum, an ulcisci; an ad pacis venire conditiones, an „ ad arma procurrere; nam jure suo, quod „ sæpe cum damni periculo conjunctum est, „ uti nemo cogitur: quæ sunt verba Auctoris „ *infra n.* 4.

4 *Non ergo injuria accusatus fuit Cn. Manlius*] Scipio Africanus missus fuerat ad debellandum Antiochum, quem copiis suis Gallogræci adjuvabant. Victo Antiocho pax facta, & Romanis portio terræ usque ad Taurum montem cessa, & Cn. Manlio defensio illius terræ commissa est. Hic vicinos Gallogræcos bello invasit, & vicit, ideoque triumphum petiit. Negabat pars major decem legatorum, quia justum bellum non fuerit, utpote injussu populi Romani gestum. Regerebat Manlius, securitatem in illis oris futuram nunquam fuisse, nisi devictis his populis, quod perpetuo infestarent illas terras. *Liv. L.* 38. *c.* 12. & 45.

Equidem quæstio hic facti est; si verum est, Gallo-græcos perpetuis incursionibus turbasse Manlii provinciam, juste bellum ipsis intulit, quia aliter defendi provincia non poterat, nec triumphus ipsi denegari potuit; si vero saltem ob metum vicinæ potentiæ bellum intulit, non bellum fuit, sed latrocinium, utpote a privato gestum.

Additio.

„ Senatum factum illud probasse, vel ex„ inde apparet, quod causa cognita triumphus ei decretus fuerit, *Liv. L.* 38. *c.* 50.

An ea injuria in Gallo-græcos exsequenda esset] „ Imo non tam eam injuriam vindicavit „ Manlius, quod in exercitu Antiochi legiones Gallorum fuerint: sed quod omnes „ Asiæ civitates infestarent, agros eorum vastarent, prædam abigerent, captivos immolarent &c. *Conf. L.* 3. *c.* 3. §. 10.

Non in Cn. Manlii] „ Imo sub mandato „ de defendenda provincia jus armorum continebatur.

Dedi Germanis] Cæsar injussu populi Romani oppugnavit Germanos, qui ideo Cæsarem sibi dedi postulabant: Cato, plurimique Senatorum ita opinabantur. *Sueton in Jul. c.* 24.

Auctor merito improbat pœnæ genus a Catone propositum. Equidem injuria fecisse Cæsarem certum est, cui in mandatis saltem erat conficere bellum Gallicum, quo finito non debuisset novum bellum inconsulto populo Romano inchoare. *Conf. nostra prudentia juris publ. c.* 6. §. *fin.* Sed negatur ideo eum Germanis dedendum fuisse. Hi enim queri non poterant, quia Gallis auxilium tulerunt, adeoque justa in eos Romanis causa belli fuit; at injuria facta est populo, cujus injussu bellum inchoavit. Igitur a Romanis puniendus, non vero Germanis querentibus dedendus fuit, uti studio partium Cato opinabatur. *Conf. l.* 3. *c.* 3. §. 10. & 11.

Non tam jus respiciens] „ Non loquitur de „ pœna, hanc enim meritus jure est; sed „ de modo pœnæ, quæ nec Germanis de- „ bebatur, nec per deditionem statui jure „ poterat.

Ac proinde non erat] „ Adeoque Germa- „ ni non potuere reparationem injuriæ po- „ stulare, quæ ipsis facta non fuit.

Si modo justa fuit Populi Romani causa] „ Sæpius diximus, inter duas summas pote- „ states de justitia causæ non constare, nisi „ per ultimam victoriam. Cum igitur bello „ victus fuerit Antiochus, moraliter Roma- „ norum causa pro justa haberi debet.

Præsertim cum nullum periculum immine- ret] „ Adeoque ubi necessaria non erat de- „ fensio, quæ sola mandata Cæsari fuit.

Plane ut Carthaginenses Romanis responde- runt] Annibal Saguntum oppugnaverat in- jussu Senatus Carthaginensis, & socios hos Romanorum eo necessitatis redegit, ut se, & civitatem concremarent. Romani postula- bant dedi sibi Annibalem, quod injussu Se- natus bellum inchoaverit. Merito autem re- gerebat Senatus, de eo non quæri, nec hactenus injuriam factam Romanis, sed soli Senatui; cum Romanis solam quæstionem esse, an per fœdus licuerit oppugnare Sa- guntum; quæ aliam supponit quæstionem, an scil. sociorum nomine tantum intelligan- tur socii, qui tempore fœderis fuere, an etiam futuri? de qua vide *L.* 2. *c.* 16. §. 13.

Additio.

„ Equidem Gronovius, & Tesmarus ca- „ ptiosam hanc responsionem fuisse putant, „ Romanosque jure quæsivisse, an jussu Se- „ natus, an injussu bellum Annibal Sagunto „ intulerit? ut scirent, an actionem con- „ tra solum Annibalem, an contra totum „ populum haberent. At cum de eo ipso dis- „ putaretur, an Saguntum sub fœdere com- „ prehensum esset, an non, adeoque an „ Romani queri de violato fœdere potuerint; „ merito Senatus præliminarem hanc quæstio- „ nem tractandam esse, ajebat: *An jure Sa-* „ *guntum occupatum sit, an injuria*? Si jure, „ (uti si sub fœdere non esset comprehensa „ civitas) otiosa quæstio fuisset: *num injussu* „ *Senatus occupaverit?* utpote cum eo casu „ injuria non Romanis, sed Senatui Cartha- „ ginensi facta fuisset.

5 *Defendit M. T. Cicero factum Octavii, & Bruti*] Et merito; nam Antonius privatus erat; arma in Principes reipublicæ movebat; Senatus nec auctoritatem habebat, nec exer- citum imperii: adeoque succedebat jus ne- cessariæ defensionis.

Additio.

„ Respublica oppressa torpebat sub Antonii „ dominatione, uti loquitur *Vellej. L.* 2. „ *c.* 11. Hinc Cicero monet Brutum *L.* 2. „ *ep.* 7. *ne in libertate, & salute populi Ro-* „ *mani conservanda auctoritatem exspectet Se-* „ *natus nondum liberi*; & tum addit: *volun-* „ *tas Senatus pro auctoritate haberi debet, cum* „ *auctoritas impeditur metu.*

Senatus, populique judicium exspectari de- buisset] At 1. non erant liberi, nec 2. exer- citum imperii habebant, quod inter mem- bra Senatus divisum erat. 3. Certi erant de mente Senatus; Cicero enim publice contra Antonium declamavit, eumque hostem pa- triæ appellavit, non contradicente Senatu. Sed & 4. periculum ad omnes pertinuit; hinc jure privatæ defensionis oppugnari An- tonius potuit.

Insto, belli eventum Bruto non fuisse felicem. Resp. 1. non propter defectum justi- tiæ causæ, sed quia luebat cædem Julii, quod ex apparitione spectri probatur: 2. Octavius e contrario felicissime id bellum gessit.

Nam jure suo, quod sæpe cum damni peri- culo conjunctum est, uti nemo cogitur], Hoc „ verum; sed nec dissentit Senatus, nec im- „ probavit: Quin eventus probavit, non in- „ vito Senatu id bellum gestum fuisse. Quic- „ quid sit, Antonius Octavio, & Bruto vim „ parabat, adeoque hi jure se defendere po- „ tuerunt, cum Senatus auctoritas deficeret. „ Hactenus igitur bellum justum fuit, sed „ privatum.

Per quos potissimum id bellum geri vellet] „ Dum Senatus non dissentit, in hos consen- „ sisse videtur: inprimis cum postea facta „ Octavii ratihabuerit. Sed & dictum jam est, „ eos propriam causam defendisse.

Sæpe enim tempori, sæpe affectibus serviunt] 6 „ *Conf. prol.* §. 40 Auctor innuit hic Cicero- „ nem factum Octavii defendentem; Constat „ enim, eum Antonii inimicissimum fuisse, „ adeo ut imitatus Demosthenem (qui odio „ in Philippum Philippicas scripserat) con- „ tra Antonium plures pronunciaverit oratio- „ nes, quas etiam Philippicas inscripsit.

Bellum publicum geri non debere nisi ab eo, 7 *qui summam potestatem habet*] „ Ex hypothesi „ Auctoris hoc tantum verum est in bello pu- „ blico solenni. *Vid. supra* §. 1. *n.* 1. §. 4. „ *n.* 1. & §. 5. *n.* 1.

Et ad hujus rei] „ I. e. ad intellectum „ belli publici.

Et ad quæstiones illius, quæ est de bello solenni] „ Quia ex hypothesi Auctoris bellum „ publicum solenne non est, nisi quod utrin„ que a summa potestate geritur : *d.* §. 4. „ *d.* §. 5.

Atque adeo ad alia multa] Quæ scil. ad interpretationem belli publici, & solennis pertinent, quæ vide in *Diss. proœm. IX.* §. 63. *& seq.*

Quæ sit summa illa potestas] Quæ scilicet jus belli gerendi habet.

Additio.

„ Equidem prolixus admodum est Auctor „ in demonstratione hujus theseos, *quæ sit* „ *summa potestas, & cui competat?* Princi„ pii loco ponit, natura summas potestates „ incognitas esse, & cuique privato jus esse „ suam, & alienam injuriam vindicandi: id „ vero jure gentium ob utilitatem communem „ mutatum esse, quia gentes cum in civitates „ coiverunt, omne jus suum vi agendi in „ civitatem contulerunt. Unde concludit, „ judicia facto demum hominum introducta „ esse.

„ Alibi hoc systema refutavimus, & sum„ mas potestates natura existere, asseruimus: „ idque ex simplicissimis principiis probavi„ mus. Certum enim est, Deum homini„ bus jura quædam concessisse, eisque pro„ pria esse voluisse. Hoc probato, necessario „ sequitur, Deum quoque media hominibus „ concessisse jura illa defendendi, quia Deus „ alias frustra ea concessisset. *Vid. Diss.* „ *Proœm. XII.* §. 608. *seq.*

„ Naturali autem ratione hoc jus defen„ dendi solis patribus familias competit, & „ membra familiæ leges a capite familiæ acci„ piunt. Summa potestas igitur natura fami„ liis inhæret, & a patribus familias exerce„ tur: qui postea jus illud in civitates con„ tulerunt ea lege, & intentione, ut contra „ injurias aliorum communi ope defendan„ tur. *d. Diss.* §. 611. *seq.*

„ Hoc imperium deferri civitati potest *vel* „ jure proprio, *vel* jure administrationis. „ *Jure proprio* defertur, si populus omne „ jus suum, & in se, vel in unum, vel „ in plures transfert, etsi illa potestas pactis „ forte restricta sit : *jure administrationis*, „ si jure officii unus ille agit, etsi illa pote„ stas sit plenissima.

Quisque ex usu magis rerum præsentium] „ I. e. ex potentia agendi; cum aliud sit de „ re quærere, aliud de modo habendi. *Vid.* „ *infra* §. 11. *&* 14.

Rem per se haud expeditam multo impeditiorem reddiderunt] At videbimus æque infeliciter Auctorem rem expedivisse. Antequam autem ad examen principiorum Grotii accedamus, nostra principia præmittere necessarium esse duximus.

PROPOSITIO I.

Summa potestas tantum juris tuendi causa est constituta. Vid. pos. Jur. G. 13.

DEMONSTRATIO.

Nam I. certum est, Deum auctorem naturæ leges humano generi dedisse, eique necessitatem juxta leges illas agendi imposuisse. Cum autem II. frustra illæ leges conditæ essent, nisi aliquis superior existeret, qui leges illas naturæ exequeretur, & negligentes coerceret; necessario sequitur, imperium aliquod a natura constitutum esse, quia sine imperio jus naturæ effectum habere non potest. *Pos. IV. n.* 4. Si enim executor legum non esset, libera cuique foret facultas agendi quicquid lubet, *Vid. L.* 2. §. 15. *ff. de Orig. jur.* Extra omne dubium igitur III. est, solam, & unicam introducti imperii causam esse, ut jura naturæ inter homines salva sint. Atque intra hos fines omnis potestas superioris restricta est, quos si superior excedit, fit impotentia, & desinit esse imperium. Unde quoque differt Imperium a tyrannide, quod hæc evertat justitiam, illud conservet.

Atque in eo IV. omnes gentes consentiunt, *imperia juris tuendi causa esse constituta:* quod late auctoritatibus confirmat *Guevarra in horolog. princ. L.* 3. *cap.* 1. *ibique not. Wanckelii. Cic. L.* 1. *de leg. c.* 42. *Aristot. Mor. l.* 8. *c.* 12.

PROPOSITIO II.

Hinc triplex ejus potestatis pars necessaria est; 1. *legislatoria, qua jus statuitur :* 2. *judiciaria, qua jus applicatur :* 3. *deliberativa, qua effectus ejus, felicitasque defenditur.*

DEMONSTRATIO.

Quod *primam* partem attinet, constat ex adductis, potestatem legislatoriam sequi ex ipsa natura; Civilis enim juris mater est ipsa ex consensu obligatio, quæ ex naturali jure vim suam trahit. *Vid. Prol.* §. 16.

Neque *obstat*, jus a natura jam definitum esse, adeoque facultatem jura ulterius statuendi

tuendi non nisi ex arbitrio hominum oriri posse. Resp. obscurior aliquando est juris naturæ notitia, inprimis inter hebetioris ingenii homines: adeoque legislatoria potestas id explicat. Sed & juris naturæ vigor non semper applicari potest ad præsentem rerum statum, inprimis secuta corruptione: adeoque officium legislatoris est, moderari illum rigorem. Sed & denique multa negotia quotidie obveniunt, quæ ex dispositione hominum originem habent, indeque formam, & jus recipiunt. De his igitur quoque leges statui a summa potestate possunt. Unde jus civile nihil aliud est, quam ubi aliquid vel additur, vel detrahitur juri naturæ. *L.* 6. *ff. just. & jur.*

Altera pars itidem ab ipsa natura est, & imperio necessario cohæret. Is enim, qui imperium exercet, non potest juxta naturæ jura pronunciare, nisi de hominum factis cognoscat, i. e. nisi auditis partibus, examinatis testibus &c. Quod potest vel ipse facere, vel aliis committere: unde judiciaria potestas originem habet.

Denique *tertia* imperii pars quoque ex naturæ ratione fluit: Cum enim suprema lex sit *Salus populi;* præterea is, qui imperat, de utilitate, & felicitate civium deliberare debet, quo pertinent commercia, luxus, moneta, & omnia, quæ hodie referuntur ad politiam, Germ. *Policey.*

Additio.

„ Hujus utilitatis, & felicitatis rationes late „ exposuit B. Parens in Autonomia juris gen-„ tium. *c.* 6. inprimis §. 9. *& seq. & c.* 7. „ §. 2. 3. 4. 32. *& seq. Vid.* Ejusdem *jus* „ *publ. c.* 4. §. 18.

P R O P O S I T I O III.

Definitur igitur summa potestas, facultas legitima tuendi civitatem, ejusque jura publica, & privata: idque pace, vel bello.

D E M O N S T R A T I O

Dixi enim, solam, & unicam Imperiorum rationem consistere in jure naturæ tuendo: hactenus enim vices Dei imperantes gerunt. Jura autem illa civitatis, quæ a summa potestate defendi debent, sunt vel publica, vel privata: publica, quæ ad statum civitatis publicum pertinent; privata, quæ singulis propria sunt. Utraque defenduntur vel contra subditos imperio, & executione, vel contra extraneos bello.

P R O P O S I T I O IV.

Summa potestas natura tantum competit humano generi.

D E M O N S T R A T I O.

Cum enim necessarium sit inter homines imperium, id vel *uni* concessum a Creatore esse debet, vel *pluribus*, vel *omnibus.*

Atqui non *uni* concessum est; quis enim ille esset? quis literas suas a Creatore producere potest? Sed & omnis homo infans nascitur, cui exercitium imperii natura competere non potest.

Sed nec *pluribus* concessum videri potest; qui enim sunt illi plures? unde probabunt Creatorem ipsis præ aliis vices suas commisisse?

Superest igitur, ut *omnibus* concessum sit: quia tertium non datur. Dum enim imperium necessarium est inter homines, illud autem neque uni, neque pluribus concessum appareat, ex medii necessitate sequitur, omnibus hominibus id concessum esse: quod vel exinde confirmatur, quia omnes homines æquale jus in suas actiones habent, neuter in alterius; & omnes homines natura liberi nascuntur, non ergo in alterius potestate: adeoque totum demum humanum genus in singulos exercere imperium potest, quod egregie illustratur *ex l. fin. ff. Colleg.* ubi dicitur, in omnibus corporibus id obtinere, ut omnium jus sit in singulos: quod cum in corporibus minoribus obtineat, multo magis verum erit in corpore illo magno, ab ipso Creatore in perpetuum statuto. Sed & alibi demonstravimus, humano generi jus plenum in hanc terram competere, *vid. Pos.* 5. adeoque & imperium, utpote quod ad juris plenitudinem maxime pertinet: *Vid. Exercit. ad Grot.* 2. §. Denique si non data esset humano generi, alii concessa esse deberet extra humanum genus, & in ipsum genus humanum: atqui humano genere aliquid superius non datur.

Non ergo tolerandi sunt illi, qui dicunt natura imperium competere fortiori; eo ipso enim innuunt, nullum a natura esse imperium, sed a vi, & fraude demum hominum originem cepisse. Veterum Germanorum eam sententiam fuisse, refert Mela in *Geogr. L.* 3. *c.* 3., qui jus suum se in armis ferre dixere: idem quoque de Gallis recenset *Liv. l.* 5. *c.* 36. (quos Germanos fuisse probavi *in jur. publ. Proleg.* §. 7.) Sed & de Ansivariis paria notavit

notavit Tacitus *l.* 4. *hist. c.* 62., & de Tenchteris, in *l.* 4. *c.* 64. Camillus eum habere jus armorum, ait, qui fortior est, apud *Plut. in Camill. c.* 26. Ipse Polybius natura fortiori competere imperium, dixit, exemplo animantium, ubi robustiora præcedunt. *Hist. l.* 6. *c.* 2. Hanc barbariem Scriptores ecclesiastici Scythismum appellabant, cujus originem alibi explicavimus. *Vid. L.* 2. *c.* 15. §. 5. *n.* 1. & *l.* 3. *c.* 9. §. 18. *n.* 1.

Cæterum naturæ quoque rationibus contrariatur hæc opinio; nam 1. administratio justitiæ, quæ unicum imperii caput est, præcipue in animi facultatibus consistit, in prudenti consilio: adeoque magis animo, quam corpore perficitur. Sane alias belluæ superarent homines, utpote viribus hos prævalentes; quod bene explicat Seneca *L.* 4. *benef. c.* 13. 2. Vires corporis sunt res momentaneæ, quæ singulis momentis variant; & tunc competeret alteri fortiori in hunc, qui ante habuit, unde bellum perpetuum foret: idque egregie describit Justinus *L.* 17. *c.* 3. dum ait: *Asiam tunc tanquam prædam occupasse, quisquis fortior fuit.* Neque obstat 3. naturam non frustra vires corporis dedisse; nam datæ sunt ad sui defensionem contra vim injustam. At id extendi non debet ad offensionem: Neque enim ideo animantibus arma natura dedit.

Propositio V.

Diviso genere humano eadem summa potestas singulis civitatibus competit.

Demonstratio.

Cum enim totum humanum genus divisum in civitates amplius convenire non possit, eoque imperium cum effectu a toto humano genere exerceri nequeat; necessario supponendum est, jus, quod antea toti humano generi competiit, in singulas civitates translatum esse: adeoque civitates in suos cives tantundem juris habere, quantum humanum genus antea habuit in omnes homines.

Propositio VI.

Hæc summa potestas in singulas civitates divisa, omnibus, i. e. toti populo, natura competit; sed bello, & pactis id mutari varie potest.

Demonstratio.

Adeoque surrogatus ille civitatum status sapit naturam status primævi: uti enim in primævo statu imperium penes omnes homines fuit, ita in statu hoc surrogato, facta nimirum divisione, imperium est penes omnes civitates.

At mutari hic status potest I. jure belli, si scil. populus ille per ultimam victoriam in alterius potestatem redigitur; tunc enim victor eam reipublicæ formam victis tribuere potest, qualem vult: de quo vide *Grot. lib.* 3. *c.* 7. II. Ex pacto: Cum enim jus hoc imperii sit jus civitatis, hæc vel ipsa, vel per alios id administrare, eoque disponere potest, ut vel unus, vel plures jure successionis imperare debeant: unde omnes reipublicæ formæ sequuntur. De quibus mox.

Additio.

„ Ad illustrandam hanc B. Parentis sententiam *de origine summæ potestatis*, inserere „ hic liceat tria loca, ubi ex professo de „ origine summæ potestatis egit.

„ *Prior* locus exstat in Prodromo juris gentium *Exerc.* 2. §. 17. & *seq.* Postquam „ enim B. Parens existentiam obligationis naturalis *d. exerc.* 2. §. 1. *seq.* probavit, ita „ pergit in §. 17.

Obligatione ita constituta, qua homines tenentur fines juris naturæ, seu divinæ voluntatis, & concessionis, sancte, & inviolate custodire, nec naturæ suæ motus, ac libidines sequendo, eos egredi; sequitur porro, necessariam esse in terris potestatem, quæ sacros juris hos fines in triplici isto statu regat, ac tueatur: atque adeo Deum, qui per summam suam sanctitatem id, quod voluit, & quod proinde optimum, & sanctissimum est, non potest non inviolatum velle; (per Pos. 4. n. 5.) *nec posse non velle potestatem, sine qua id obtineri, & effici non potest,* per Pos. 4. n. 4.

Hæc causa plura complectitur, quæ Deus inter homines fieri, adeoque & necessario in terris potestatem esse voluit; sine qua explicari ea non possunt, d. Pos. 4. n. 4. *Enim vero Deus Creator hominem ratione (particula sui) præditum ita condidit, ut quasi mutuo fœdere sibi Auctori suo pareret, & vicissim feliciter viveret.* Conf. Deut. X. v. 1[illegible] & c. V. v. 16. *alias ut perduellis, & hostis exscindendus.* Conf. Deut. 27. & 28. per tot. Gal. 3. v. 10. *Qua in re cum sacris conveniunt gentium judicia,* Vid. Auton. J. Gent. c. 20. §. 18 19. *Hæc lex, & conditio creati hominis nulla sui parte vim, atque effectum in terris sortiri potest, nisi sit legitima ejus dispensandæ, tuendæ,*

dæ, & *exequendæ potestas*, *eademque adeo* & *finis*, & *medii necessarii voluntas*.

Sine tali enim potestate superiore, *quæ vim statuendi*, *imperandi*, & *coercendi habeat*, *nec I. ulla in terris esset necessitas parendi legibus*, *seu voluntati divinæ*, *nullaque in invitos*, & *contumaces executio*, & *sic frustra omnis ex jure naturæ obligatio*. Conf. l. 2. §. 3. ff. de orig. jur. *Nec II. partibus de jure suo contendentibus ullum esset judicium*, *ac decisio*, *cum natura nemo judex in sua causa esse possit*; *unde sine ea nullus litium inter homines ferventium foret finis*, *nullaque juris*, *ac justitiæ in his causis administratio*, *aut reparatio*: *Nec III. pacis*, *felicitatisque*, *seu salutis illius*, *quæ suprema lex populorum dicitur*, *tutela*, *vel securitas*, *aut ex regula divinæ voluntatis procuratio*. *Nec denique IV. possent ullæ civitates tandem ab interitu defendi*: *quoniam tam inter gentes*, *quam in sacris decantatum est illud*:

Nitimur in vetitum semper, cupimusque negata.

Ovid. L. 3. Metam. 4. & l. 1. Rem. am. in princ. *Liv*. Lib. 21. c. 22. *Tac*. 1. hist. 17. & 2. Hist. 96. &c. *Rom*. VII. v. 7. 8. 11. & 1. *Cor*. XV. v. 56. *Deus vero juris*, & *voluntatis suæ sanctissimæ vindex est acerrimus*, *nec per ipsam sanctitatem suam aliter velle potest*. *Nisi igitur sit potestas*, *quæ hunc cupiditatum humanarum impetum compescat*, *non potest non accendi læsi Numinis indignatio*: *nec*, *ubi maturuit*, *arceri illud divinæ vindictæ incendium*, *quo tot gentes*, *civitatesque beatissimas ob injustitiam conflagrasse*, *omnium gentium sacri*, *profanique annales docent*.

Nulla igitur evidentior demonstratio est, *quam hanc potestatem esse a Deo*, *ac natura*. Conf. Rom. XIII. v. 1. seq. & *Deum inter homines illam sancitam voluisse*: *quippe quæ nihil aliud est*, *quam ipsa potestas exequendæ*, & *tuendæ divinæ voluntatis suæ*, *quam proinde non minus*, *quam ipsam quasi voluntatem suam velle potest*. *Neque vero re*, & *effectu quisquam vult*, *quod exequi*, & *tueri cum possit*, *non vult*.

Hæc potestas exequendæ voluntatis divinæ, *seu juris naturæ*, *non exercetur nisi vice ipsius Dei*, *quippe cujus divinam voluntatem*, *seu jus naturæ*, *illa in terris exequitur*: *quæ tota causa Dei est*: *Totum enim Dei negotium est quod geritur*, *cum de ejus voluntate exequenda*, *seu de jure naturæ tuendo agitur*. *Ille*, *ut legis hujus lator*, & *jussor*, *ita hujus potestatis auctor*, & *mandator est*; *quam vel ipse per se*, *vel in terris vice sua per alia expedit*, *quibus ipse eam quasi delegavit*. *Ea ergo nihil divinius in terris secundum Deum fingi potest*: *Imo ipsius Dei est ista potestas*, *Dei voluntas*, *Dei res*, *Dei jus*, *quod sui causa ille condidit*; *uti jus positivum*, *gentium*, *ac civile*, *ipse hominum causa hominibus condere permittit*; *hoc jure hactenus res humana*, *illo divina*, *peragitur*.

Isthæc potestas in terris proprie imperium, *ac magistratus dicitur*, l. 215. ff. de V. S. *eaque adeo genuina ejus est appellatio*; *atque hic intelligitur summa*, *quæ vicario quodam Dei nomine*, & *ut formula habet*, *Dei gratia exercetur*.

Cui vero jam concessa est in terris hæc summi imperii potestas? *Et cui alii*, *quam humani generis corpori*, Pos. 13, *cui omnis a Deo*, & *natura in hanc terram*, & *quæ ea continentur*, *facultas data est*? Posit. 3. *Etenim cum demonstratum jam sit*, *Deum voluisse talem potestatem voluntatis suæ in terris executricem esse*, *sequitur eam concessam esse*, *vel potentiis*, *quæ sunt extra terram*, *ut* spiritibus: *vel* hominibus. *Non* illis: *quia agitur de imperio*, *quod in terris exercetur inter homines*, *quodque nec iis concessum ulla re apparet*, *nec convenit conditioni*, *ac naturæ hominum*, *quos plane imperium*, & *imperantem accedere*, *intelligere*, *ac cognoscere*, & *una conversari oporteret*; *qualem consuetudinem inter spiritus*, & *homines*, *nec natura amborum patitur*. *Reliquum ergo est ut* hominibus. *Non vero uni hominum*, *vel pluribus in reliquos*: *quia natura omnes pares sunt*, *nec fecit natura discrimen*, *aut indicium*, *quo dignosci ille*, *vel illi*, *a ceteris*, & *cui*, *vel quibus imperium hoc concessum sit*, *constare possit*; *cum omnes æque infantes*, & *sine rationis*, *nedum imperii usu nascantur*, & *natura facultatem cuique in suas tantum*, *non alterius actiones dederit*. Posit. 5. n. 2. *Superest igitur*, *ut omnibus*, *seu toti hominum corpori in singulos datum sit*. *Hoc imperium*, *aucto humano genere*, & *per universum terrarum orbem disperso*, *non potest expediri ab uno corpore*: *sed necesse fuit dividi illud in plura hominum*, *civitatum*, *seu populorum corpora*, & *quasi collegia*. Posit. 4. n. 4.

Hæc partitio per naturam fieri non potuit hominum, *vel capitum numero*, *qui singulis momentis nativitate*, *morte*, *migrationibus*, *mutatur*, *sed finibus terrarum*, d. Pos. 4. n. 4. *Ea partitione unicuique corpori*, *seu*

civitati,

civitati, vel populo, intra hos terrarum suarum fines eadem potestas competit in omnes, & omnia his finibus comprehensa, quæ ante divisionem totius humano generi in omnes homines, & res totius terrarum orbis: quia hac partitione nulla mutatio facta fuit in ipso hoc summo Imperio, sed tantum in ejus finibus.

Radix igitur, seu stirps hujus summi Numinis vicariæ potestatis, quæ majestas dicitur, est in toto cujusque liberi populi, seu civitatis, aut reipublicæ corpore; a quo proinde transferri illa potest vel in unum principem, vel in plures, qui tum corpus aliquod magistratus faciunt. Atque ita unumquodque liberæ civitatis corpus duabus partibus quasi substantialibus constat, capite, & membris.

„ *Alter* locus ex disputatione B. Parentis „ *de summa potestate* hic inserendus est, ubi „ originem summæ potestatis hoc modo ex„ ponit.

Haud abs re est, quod summi magistratus Dii in sacris nuncupentur, utpote per quos, tanquam vicarios suos, divinus naturæ auctor jura voluntatis suæ, qualia sunt jura naturæ, exequitur: cum enim istbæc divina voluntas, sive expressa, sive facto creationis, & reipsa significata, omnino jus homini constituat, quantum est hoc jus in hominum societate esse, nisi sint qui jura illa regere possint? ut loquitur JCtus in l. 2. §. 13. ff. de Orig. jur.

Qui ergo voluntatem suam natura, & rerum productione, & per eam jus naturæ inter homines cum effectu constituit, insimul voluit potestates, per quas voluntatem, & jus suum exequeretur: quia per illas potestates effectus juris accipitur, ut rursum habetur: d. §. 13. *quæ proinde cum vicaria potestate ipsius naturæ auctoris jus exerceant, ejusve voluntatem exequantur, ideoque Dii vocentur; omnino etiam eodem jure vicario iis æternitas, numen ipsaque divinitas, legibus tribuitur, & omne jus ipsorum Dei gratia, i. e. Dei auctoritate, & loco,* von Gotteswegen, *ipsis competit.*

Quærimus autem cui summa hæc potestas Numinis vicaria in terris competat? Et quidem homo in hominem natura potestatem non habet, utpote qui omnes æqualiter facultatibus naturalibus a natura sunt instructi, & sine discrimine potestatis in hanc terram conditi. Nam & natura homines infantes producit, qui nullam secum potestatem a natura afferunt, sed potius in potestate parentum nascuntur: & terram sine ulla dominiorum distinctione; & sine certis finibus condidit, nec alii præ alio in ea quicquam attribuit, ut neutra ratione alii aliis sint potentiores.

Falsum autem est, a natura esse ut stupidiores serviant prudentioribus. Non enim hic de rerum administratione, in qua prudentia vertitur, sed de jure, & dominio in alium quæritur, quod infans, & furiosus quoque habere possunt; illi enim etsi ne quidem intellectum habeant, jus tamen idem in suas res, ac servos habent, quod alii: quia jus hoc non in prudentia consistit, sed in potestate utendi, & in rem suam convertendi; administratio autem per alium fieri potest: ut proinde hæc sententia Aristotelis prorsus sit explodenda. Ineptius etiam est, quod stupidiores saltem apti nati videantur ad serviendum. Hoc enim de quovis homine dici posset; Nec vero aptitudo jus naturæ infert. Cum ergo nec homo in hominem natura potestatem habeat, nec plures homines, (non magis enim natura aliquid hac de re definivit in pluribus, quam in uno homine: nec sciri potest quinam præ aliis illi essent) superest necessario, ut illa potestas sit penes totam societatem humanam: quæ & alias jus habet in singula membra, cum singula hoc jus suum in ipsam societatem conferant.

Cum ergo hujus rei dispositio sit penes totam societatem humanam, expeditior est ratio tum eligendi unum, vel plures, quibus summa potestas committatur; tum societatem hominum augescentium, & in omnes terræ partes dissitorum, subdividendi in plures civitates particulares, in quibus proinde singulis eadem summæ potestatis est ratio: quæ, uti alia jura, hæreditario quoque jure, bello, & aliis modis legitimis adquiri potest. Et quidem illa vel erit penes unum, vel penes plures (cujus species sunt infinitæ, duumvirorum, triumvirorum &c.) vel penes omnes: & quidem vel omnes optimates, vel omnem populum. Rejicimus ergo vulgarem triplicis status differentiam.

„ *Tertium* locum vide in *Dissert. Proœm.* „ *X. pos.* 13. Nostram sententiam exposuimus „ in *Diss. proœm. XII.* §. 607. *seq.*

Propositio VII.

Divisio humani generis in populos, adeoque & imperia, terrarum finibus, non hominum numero fieri debuit.

Demonstratio.

Insignem hæc res effectum habet; adeoque maxime interest scire, quomodo illa divisio popu-

populorum, & imperiorum facta sit. Nos dicimus, per naturam fieri non potuisse, ut homines per numerum se diviserint, ita ut præcise v. g. 1000. capita civitatem constituerent. Nam ita numquam certum foret imperium, quia illud morte, peregrinationibus, aliisque causis perpetuo mutatur, adeoque nova perpetuo instituenda esset divisio, indeque si de uno jus dicendum esset, nesciretur, an sub illa civitate comprehendatur, an non: adeoque exlex foret. Certi igitur fines imperii sunt statuendi in ipso territorio, ut illi, qui intra fines hujus territorii vivunt, etiam imperio ejus subjecti sint.

Additio.

„ Cum late hæc propositio a B. Parente „ explicata sit *in disp. de fund. in territ. jurisd.* „ *Tit. II.* operæ pretium erit integrum titu- „ lum hic inserere. Verba hæc sunt:

Potestatem, ac jurisdictionem illam, quam superiori titulo delineavimus, inhærere ipsi territorio, omnibusque ejus partibus, rebus item, ac personis eo comprehensis, tralatitium est, atque vulgatissimum. Est nimirum summa, & universalis potestas humano generi a natura, & rerum arbitrio in ipsam terram universam, & singulos homines in ea existentes, primum concessa: eaque deinde in plures subdivisa civitates, & territoriorum finibus distincta. Quæ proinde eodem jure in singulis territoriis, eorumque civibus, incolis, omnibusque ibi contentis fundata est, ac universa, & indivisa obtineret in tota terra, omnibusque in ea comprehensis. Quælibet ergo potestas proprio incumbit, & insidet quasi territorio, ejusque finibus ita concluditur, ut extra terminos omnino desinat, ac nulla, & magistratus privatus: intra terminos autem nihil inde exceptum, & ad omnes personas, ac res illa extensa sit. Nihil vero quicquam refert, per ipsas civitates jurisdictio illa exerceatur, an per eos, qui civitates repræsentant. Hinc primum omnium regulam in genere definimus: quod magistratus in alieno territorio nihil, quod magistratus est, agere, statuere, non jus dare, non legem præscribere, non onus injungere; in suo autem omnia cum in personas, earumque actus, tum in res, ac bona, juri convenienter possit: & generaliter officium commune magistratus, ac jus gentium, circa ea quoque, quæ alibi sunt, vel fiunt, dummodo alteri territorio nihil præjudicet, exequi queat.

Hoc præmisso, Primò *certum est, ei potestati subesse* omnes, qui fixam in territorio sedem, atque domicilium constituerunt: *illi enim veri ejus subditi, ac cives sunt, in quos magistratui perpetuum territorii, cujus incolæ, & quasi pars sunt, jus est. Unde in eos durat potestas, etsi absint; cum cives absentes quoque domicilium retineant, adeoque subditi, ac cives maneant, quibus præcipi, ac imperari absentibus quoque a suo magistratu potest; sed & delinquunt si contra mandatum sui magistratus ordinarii agunt, dummodo ipsis neque jus in alieno territorio concedatur, neque aliquid injungatur, quod legibus ejus territorii contrarium est, aut alias ejus juribus præjudicet, aut denique quod ad jus alterius territorii solum pertineat.*

Domicilium autem, quod aliquando necessitatis, uti in l. 22. §. 3. ff. ad municip., *at regulariter liberum est, duo requirit: habitationem sc (habitari autem etiam per familiam potest; & pessime a nonnullis statuitur, perpetuo relegatum, si nullam revertendi spem habeat, domicilium amittere; aut eundem civem duarum civitatum esse non posse) & voluntatem perpetuo, non ad tempus habitandi, & figendi domicilium:* l. 20. ff. ad mun. arg. l. 78. pr. ff. de legat. 3. l. 26. ff. de capt. & postl. *Quæ voluntas, uti alias semper, declaratur vel verbis, vel re ipsa, & factis;* §. ult. verb. & quoquo modo voluntatem suam declarat, re, vel verbo &c. Inst. de hered. qual. & diff. l. 32. §. ult. verb. quid interest, suffragio voluntatem declaret, an rebus ipsis, & factis. ff. de Legibus *Ex factis enim, saltem per conjecturas probabiles, voluntas colligitur, & solus quoque temporis lapsus quandoque sufficit*, vid. disp. nostra de silentio. *Unde si quem studiorum ratio, aut muneris fungendi, ac officii necessitas alio in loco detinet, non tamen eo solo domicilium ibi constituisse, & quod habuit mutasse videri potest; quia alia, quam domicilii figendi causa ibi degit*, arg. l. 29. §. 2. in fin. ff. de judic. *inprimis, si bona adhuc in patria possidet; alioquin in dubio videri possit eam deseruisse:* l. 23. §. fin. ff. ad munic.

Deinde *eadem ratione certum est, sub illa potestate quoque esse* omnia bona immobilia, & mobilia in territorio ejus comprehensa, & ita sua, ut perpetuo ibi sint, & maneant. l. 7. §. ult. ff. in quib. caus. tac. l. 67. l. 86. ff. de leg. 3. *ut nihil impediat, quod forte ex commodato, vel casu ad tempus ibi sint; quia nihilominus, quantum ad effectus juris perpetuos, nec non significationem verbi, eo loco*

sita

sita intelliguntur, *atque dicuntur*, *ubi ex destinatione patrisfam. mansura sunt*, *ut eleganter probat* L. 35. §. 3. ff. de hered. inst. d. l. 7. §. ult. d. l. 67. d. l. 86. *Uti nec impedit*, *quod ex postfacto inde auferri possint*, *quia jus perpetuum censetur*, *quod nunquam a te invito abire potest*, *licet tu ipse id alienare possis*. l. 11. ff. de Reg. Jur. & *perpetuum domicilium*, *quod ab initio perpetua lege constitutum est*, *licet postea mutata voluntate inde recedas*: *quod idem denique in bonis est*, *quæ ab initio tanquam perpetuo mansura alicubi sita sunt*, Hartm. Pist. obs. 55. n. 3. & seq.

Hinc sine dubio hæc potestas quoque extenditur ad Landsassios, *quos vocant*: *quippe qui ratione cum personarum*, *tum prædiorum*, *sedem in territorio fixam tenent. Differunt enim illi a civibus*, & *aliis subditis*, *qui domicilium in territorio habent*; *quod hi sine domo*, & *prædiis esse possint*; *cum domicilium in territorio*, *non in ædificii*, *vel prædiorum proprietate*, *sed in jure habitationis consistat*: *habitari autem conductis quoque ædibus potest. At Landsassii non sunt*, *nisi prædia*, *ac fundos in territorio possideant*, die im Land gesessen sind. *Nec tamen sufficit*, *cum* & *cives sint*, *qui hujusmodi prædia habent*, *nec tamen Landsassii vocantur*: *sed in specie Landsassii sunt*, *qui latifundia quidem in territorio*, *sed certi alicujus pagi*, *vel præfecturæ terminis non inclusa*, *adeoque immediate territorio subjecta possident*, *in quæ tamen* & *ipsi aliquam potestatem habere solent*, *uti Comitatus*, & *Baronatus mediati. Sed* & *si minora prædia*, & *intra præfecturam*, *quin intra limites pagi*, in den Gemarcken eines Dorffes, *sita habeant*, *uti interdum quoque nobiles quidam*; *non tamen pagi jurisdictioni*, *sed officialibus præfecturæ subjiciuntur*: & *in specie dicuntur Amtsassii*, *nisi literis Principis inde exemti*, & *immediate Cancellariæ ex privilegio hujusmodi subjecti fuerint*; *quo casu dicuntur* Schrifft-*vel* Canzley-Sassen, *in quos omnes eadem potestas exercetur*: & *onera*, *nisi a quibusdam immunitatem in specie nacti sunt*, *iis imponuntur*.

Tertio *potestas illa extenditur quoque in* advenas, eosque, qui fixum domicilium non habent, sed vel ad tempus commorantur, vel saltem transeunt: *quia dum ibi sunt*, *intra potestatis illius terminos sunt*, *eaque continentur. Unde ea quoque potestas durat saltem quamdiu ibi sunt*; *Si enim recesserunt*, *non extenditur potestas extra territorii*, *in quo fundatur*, *terminos. In tales advenas ergo*, *ad tempus ibi subsistentes*, *nec jus perpetuum statui*, *nec onera ipsis perpetuo imponi possunt*, *sed temporaria tantum*, *ac talia*, *quæ discessum eorum non longius morantur*, *quam ibi commorandi animus fuit. Quicquid autem interea temporis ab ipsis agitur*, *id potestate quoque ejus*, *qui territorio præest*, *continetur*: *quia dum agunt*, *v. gr. contrahunt*, *vel delinquunt*, *sub ea potestate sunt*.

Aliud autem est in advenis transeuntibus, *quibus imponi onera nullo modo possunt*, *cum liber transitus jure Gentium debeatur*, *qui proinde oneribus impositis impediri nequit. At ex facto suo*, *si quid in transitu forte contraxerunt*, *vel deliquerunt*, *conveniri*, & *detineri possunt*: *illud enim sub potestate ejus territorii continetur*, *eaque inde fundari potest*.

Quarto, *par iterum ratio est* in bonis, quæ casu, & ad tempus saltem posita sunt in territorio: *in ea enim bona temporarium jus est*, *nec ultra obtinet*, *quam ibi res sitæ sunt. Interea igitur de illis disponere magistratus potest donec ibi sunt*, *dummodo non impediatur discessus*, *nec præjudicium*, *seu effectus dispositionis post discessum quoque duret. Cum enim temporaria tantum loci potestas sit in tales res*, *non potest perpetuum onus*, *aut perpetui juris effectus constitui*, *sed momentaria duntaxat dispositio fieri. Si autem res tantum prænavigent*, *aut transvehantur*, *ex aliis causis*, *quam personæ transeuntes*, *detineri non possunt*: *cum liber transitus Jure Gentium non minus ad res*, *quam ad personas pertineat*.

Idem jus est in omnes feras, aliaque ἀδέσποτα, *quæ*, & *quamdiu territorii finibus circumscribuntur. Etsi enim apud Græcia*, & *Italiæ gentes*, *quæ fere populares erant*, *privatis occupantibus*, & *invenientibus ea cesserint*: *indeque pro gentium jure*, *quod secundarium dicitur*, *id habitum fuerit*; *naturalis tamen ratio omnia territorio*, *ejusque Princip[i] addicit*, *quæ in privatos non sunt distributa*: *quod jus hodie reductum est*.

Quinto, *competit illi potestati jus* in Legatos, eorumque comites, & bona. *Etsi enim jure gentium violari non possint*; *conveniri tamen jure possunt*, & *cessant in eos jura belli*, *non autem jura pacis*: *ita ut pro hostibus habendi quidem non sint*, *at pro advenis tamen. Scilicet jus gentium in legatis id saltem restituit*, *quod jus belli abstulerat*, *nimirum ne lædi possint. Et cum jus illud sanctos*, & *invi-*

inviolabiles duntaxat Legatos praestet, sancti demum videntur qui ab injuriis defensi sunt. l. 8. princ. ff. de Rer. div. *Nec violari dicuntur, contra quos jure agitur: crimen enim qui vindicat, non violat jus, sed implet. Hostilem itaque violentiam hoc jus gentium prohibet, non legitimam juris executionem; Et securitatem praestat, non impunitatem, quam constituere non sanctitas, non inviolabilitas foret, sed profanitas. Atque hoc apud veteres dubium nunquam fuit, nec jus illud gentium unquam contra juris executionem, sed solum contra injurias allegatum, uti ex auctoritatibus patet, quas ipse Grotius* Lib. 2. de J. B. & P. cap. 18. §. 1. in not. *exhibet, etsi ex frivolis ille rationibus male dissentiat. Hoc graviter Cicero contra Verrem legatum Romanorum, a Lampsacenis, quod virgini vim afferre pararet: domi suae oppugnatum*, in Orat. VI. seu Verrin. II. cap. 2. de Legat. *hoc Quinctilianus integra declamatione XII. pro civibus contra Legatum late, eleganterque propugnat. Ita Romani de Tarquiniorum legatis decrevere:* Meritos eos, ut hostium loco essent; *& merae gratiae datum fuit, quod jus gentium (id est securitas, quae jure gentium constituta est) ipsis indultum fuerit.* Liv. l. 2. c. 4. in fin. *Idem conclusum fuit a JCtis Anglicanis in causa Legati Hispanici Mendozae, qui in Elisabetham Angliae Reginam impie machinatus fuerat,* Cambden. sub an. 1584. *ubi antiqua severitate ferro, & igne persequendum fuisse scribit. Et licet Albericus Gentilis cum Hottomanno de eodem facto consultus, hunc legatum a capitis supplicio absolvendum duxerit, id tamen ex ea ratione censuit, quod nunquam scelus perpetraverat:* Alb. Gent. lib. 2. de Legat. c. 8. *quae ratio nulla est. Dimisit itaque Regina hominem, non juris necessitate, sed ex animi generositate. Qua non aeque sed suo jure postea usus Oliverius Cromwell, Legati Lusitani fratrem, & comitem, ejusque famulum, homicidii privati reos, condemnatosque, die 20. Jul. 1654. morte publice mulctavit. Plura sumtarum a Legatis poenarum exempla referunt* Bodin. lib. 5. de Republ. c. 6. in pr. Arum. disc. ad A. B. 1. thes. 21. Zouch. differt. de Leg. delinq. cap. 6.

Nihil autem futilius est, quam in contrarium allegare exempla quorundam, qui legatos delinquentes dimiserunt; quasi vero necessarium esset illos punire, quod arbitrarium est domino territorii, qui ipse punire legatum potest, vel Principi ipsius puniendum remittere. Quod posterius non mirum, si saepius quoque fiat. Satius enim, ac honestius putabit Princeps in honorem alterius Principis, cujus vices, dignitatemque Legatus gerit, & ad amicitiam ejus magis conciliandam, saepe quoque pro praesenti rerum suarum conditione, ac statu, quin ad generositatis quoque gloriam, & lenitatis famam, ultro potius reum remittere, quam impii hominis morte periculosam vindictam explere: etsi jure ad remissionem hanc non teneatur.

Quin sexto *ipse quoque* Princeps *in alieno territorio privatus est.* Knich. de jur. territ. cap. 4. n. 4. Alciat. in cap. 1. n. 17. X. de Off. ord. *Equidem non quaerimus jam, quid decorum, honestumque, sed quid praecise juris sit. Et omnino praemonemus, e dignitate summorum Principum videri, ut ultro quidem, & in venerationem principalis fastigii, Principibus peregrinis, & hospitibus indulgeant, & hospitalitatis, comitatisque officiis potius, quam rigidae potestatis in eos affectatione certent; sed totum hoc humanitatis est, magnaque cum generositatis laude conjunctum.*

Verum, si non humanitate, sed jure suo uti velint, quid potestatis habeant, quaeritur? Duo autem ejus quaestionis membra sunt: Primum, an Princeps in alterius territorio existens, invito ejus domino exercere potestatem in proprios suos comites, & ministros possit? Deinde, an ipse quoque teneatur agnoscere potestatem ejus territorii? Utrumque membrum eadem ratione deciditur; quod Principis potestas intra territorii sui fines conclusa, adeoque extra eos ipse privatus sit, qui potestatem in alios exercere alibi nequit. Vice versa autem illius territorii dominus potestatem in omnibus quae ejus finibus continentur, habet: adeoque & in Principes, qui in eo morantur. Quod nemo quoque diffiteri poterit, si cogitet, quod Princeps ne quidem si in suo territorio sit, civem suum ex alieno territorio abducere, vel citare, nedum missis apparitoribus occidere possit; sed si faciat, id pro immani violatione territorii habeatur. Si ergo Princeps in proprio territorio, in quo plus juris habet, existens, non potest actum jurisdictionis in alieno exercere, nedum id poterit existens ipse in alieno, in quo nihil juris, & potestatis habet. Certum enim est, eum extra territorium suum jus dicere, ac statuere. Certum item, notumque est, speciem servitutis esse si privatus teneatur pati aliquid in suo fieri ab alio: l. 13. ff. comm. praed. l. 13. §. ult. ff. de

de injur. l. 15. §. ult. ff. de servit. *nedum si Rex, aut Princeps. Quin & certum est, solum Regem in suo regno jus supplicii habere, ac dare posse. Denique illustria, & recentia utriusque membri exempla sunt, quibus & factum Principum pœnas in suos in alieno regno statuentium maximopere improbatum, & ex regibus quoque in alieno morantibus supplicium sumptum fuerit; Verum id nunc mittimus. Nec movet, quod ridiculum censeatur, alieno permitti arbitrio, quæ salva dignitate negligi non possunt. Nam pœna vel differri potest, vel salva quoque dignitate a Principe loci statui. Haud facile quoque, ut diximus, denegabit ei arbitrium hoc Princeps rite requisitus, inprimis urgente aliqua necessitate.*

Septimo, *extenditur potestas ista, ex eodem principio*, in ipsos Principis cognatos, uti fratres, filios, uxores, & matrem quoque: *quanquam in honorem sanguinis, & intuitu pietatis, conveniat reverenter eos habere, nec facile in eos aliquid durius, inprimis in matrem, statuere; semper enim probe discernendum in rege est jus potestatis, & id, quod decorum, laudabile, humanum, ipsique eximium est. Idem in patre erit si privatus est, cum* aliud *sit potestas domestica, cujus ratione filius potius parentibus obsequium præstat:* aliud *potestas politica, cujus contemplatione non filius, sed Rex est, & patria potestas cessat. Exempla eorum, qui in suos potestatem exercuerunt, passim obvia sunt in Constantino M., Ottone III. Imp., Henrico Angliæ Rege, Manlio &c.*

Eadem potestas, octavo, *quoque extenditur* ad exercitus peregrinos, eorumque Duces, *qui in alieno territorio, vel confœderato morantur: nam si in hostili solo degunt, jure belli, & armorum, potestatem sibi in eo arrogant. An idem, si exercitus saltim territorium transeat? Videtur quod non; sed quod Duci exercitus exercitium potestatis in militem, dum transit, integrum sit: quia jus transeundi ex jure gentium sibi vindicare exercitus potest. Verum ille transitus non tollit potestatem territorii. Unde & transeundi leges dari, ac temperari a Principe, & officialibus territorii possunt, ac solent.*

Sane quantum ad ipsum imperium militare, cum illud distinctum plane, diversumque sit a potestate territorii, neque in territorium, sed in solas personas, & milites competat, & cum ipso exercitu ambulet, neque commode transire exercitus posset soluto imperio militari; hinc dicimus illud durare, ac Ducibus competere tanquam necessarium transitus, & juris gentium consequens: cum jure concesso omnia concessa intelligantur, sine quibus commode explicari illud nequit. l. 1. §. 1. & seqq. ff. si ususf. pet. l. 2. ff. de jurisd. arg. l. 2. §. 2. ff. si serv. vind. l. 10. ff. de. serv. urb. *Nec excipere necesse est, si quid aliter inter eos convenit: Id enim servandum esse constat.*

Hinc denique, nono, *indubitato constat, sub eadem potestate contineri* Clericos omnes, qui in territorio subsistunt, aut per illud transeunt. *Illud enim immota, & tot singularium inductione firmata hactenus regula tradita demonstrat, a qua exemtio nullo jure doceri potest. Quin brevibus, præter jam dicta, ostendemus, sententiam istam, Clericos sacratissimæ huic potestati non subjici, sed magis præesse, omni juri, naturali, divino veteri, ac novo, Gentium, civili, Canonico, Consiliis, veteris ecclesiæ statutis, omnium fere Europæ populorum decretis, praxi ecclesiæ sub Impp. Romanis, Græcis, Germanis, & Regibus Italiæ Christianis, legibus imperii Comitialibus, summorum inter Pontificios virorum sententiæ, paci, & bono publico generis humani, & sanæ denique rationi directo contrariam esse, ut per singulas species paucis patebit.*

Jure naturali *summum imperium, ac dominium in universam hanc terram, singulosque homines, datum est generi humano. Hoc in medio terræ, quasi in proprio domicilio, cum absoluta, & a nemine impedita potestate positum; ipsique id jus confirmatum fuit ipsa Creatoris lege, ac voce in sacris expressa:* Dominamini universæ terræ. *Ea vox generi, non singulis dicta, nec privatum jus, sed omne complexa est. Sed & naturale id est cuivis societati liberæ, ut jus in omnia membra, sociosque habeat: nedum primævæ illi, & universali omnium hominum. Denique cum supremum in terram, & singulos homines, imperium a natura non uni præ aliis datum fuerit; (cui enim?) toti illud, & omnibus competere necessum est. Nulli igitur hominum (adeoque ne Clerici) a summo hoc humani generis jure, ac potestate exemti sunt; nec ratio ulla naturalis dari poterit, quæ eos eximat. Atqui hæc ipsa potestas universalis est, quæ divisim per territoria exercetur; Nam & tota hominum societas, & omne jus ejus in plures civitates divisum est, quarum quæque intra fines sui territorii, atque ita omnes in universam terram, summum jus, & potestatem*

inviolabiles dumtaxat Legatos præstet, sancti demum videntur qui ab injuriis defensi sunt. l. 8. princ. ff. de Rer. div. *Nec violari dicuntur, contra quos jure agitur: crimen enim qui vindicat, non violat jus, sed implet. Hostilem itaque violentiam hoc jus gentium prohibet, non legitimam juris executionem; Et securitatem præstat, non impunitatem, quam constituere non sanctitas, non inviolabilitas foret, sed profanitas. Atque hoc apud veteres dubium nunquam fuit, nec jus illud gentium unquam contra juris executionem, sed solum contra injurias allegatum, uti ex auctoritatibus patet, quas ipse Grotius* Lib. 2. de J. B. & P. cap. 18. §. 1. in not. *exhibet, etsi ex frivolis ille rationibus male dissentiat. Hoc graviter Cicero contra Verrem legatum Romanorum, a Lampsacenis, quod virgini vim afferre pararet: domi suæ oppugnatum*, in Orat. VI. seu Verrin. II. cap. 2. de Legat. *hoc Quinctilianus integra declamatione XII. pro civibus contra Legatum late, eleganterque propugnat. Ita Romani de Tarquiniorum legatis decrevere:* Meritos eos, ut hostium loco esse; *& meræ gratiæ datum fuit, quod jus gentium (id est securitas, quæ jure gentium constituta est) ipsis indultum fuerit.* Liv. l. 2. c. 4. in fin. *Idem conclusum fuit a JCtis Anglicanis in causa Legati Hispanici Mendozæ, qui in Elisabetham Angliæ Reginam impie machinatus fuerat*, Cambden. sub an. 1584. *ubi antiqua severitate ferro, & igne persequendum fuisse scribit. Et licet Albericus Gentilis cum Hottomanno de eodem facto consultus, hunc legatum a capitis supplicio absolvendum duxerit, id tamen ex ea ratione censuit, quod nunquam scelus perpetraverat:* Alb. Gent. lib. 2. de Legat. c. 8. *quæ ratio nulla est. Dimisit itaque Regina hominem, non juris necessitate, sed ex animi generositate. Qua non æque sed suo jure postea usus Oliverius Cromwell, Legati Lusitani fratrem, & comitem, ejusque famulum, homicidii privati reos, condemnatosque, die* 20. *Jul.* 1654. *morte publice mulctavit. Plura similium a Legatis pœnarum exempla referunt* Bodin. lib. 5. de Republ. c. 6. in pr. Arum. disc. ad A. B. 1. thes. 21. Zouch. differt. de Leg. delinq. cap. 6.

Nihil autem futilius est, quam in contrarium allegare exempla quorundam, qui legatos delinquentes dimiserunt; quasi vero necessarium esset illos punire, quod arbitrarium est domino territorii, qui ipse punire legatum potest, vel Principi ipsius puniendum remittere. Quod posterius non mirum, si sæpius quoque fiat. Satius enim, ac honestius putabit Princeps in honorem alterius Principis, cujus vices, dignitatemque Legatus gerit, & ad amicitiam ejus magis conciliandam, sæpe quoque pro præsenti rerum suarum conditione, ac statu, quin ad generositatis quoque gloriam, & lenitatis famam, ultro potius reum remittere, quam impii hominis morte periculosam vindictam explere: etsi jure ad remissionem hanc non teneatur.

Quin sexto *ipse quoque* Princeps *in alieno territorio privatus est.* Knich. de jur. territ. cap. 4. n. 4. Alciat. in cap. 1. n. 17. X. de Off. ord. *Equidem non quærimus jam, quid decorum, honestumque, sed quid præcise juris sit. Et omnino præmonemus, e dignitate summorum Principum videri, ut ultro quidem, & in venerationem principalis fastigii, Principibus peregrinis, & hospitibus indulgeant, & hospitalitatis, comitatisque officiis potius, quam rigidæ potestatis in eos affectatione certent; sed totum hoc humanitatis est, magnaque cum generositatis laude conjunctum.*

Verum, si non humanitate, sed jure suo uti velint, quid potestatis habeant, quæritur? Duo autem ejus quæstionis membra sunt: Primum, an Princeps in alterius territorio existens, invito ejus domino exercere potestatem in proprios suos comites, & ministros possit? Deinde, an ipse quoque teneatur agnoscere potestatem ejus territorii? Utrumque membrum eadem ratione deciditur; quod Principis potestas intra territorii sui fines conclusa, adeoque extra eos ipse privatus sit, qui potestatem in alios exercere alibi nequit. Vice versa autem illius territorii dominus potestatem in omnibus quæ ejus finibus continentur, habet: adeoque & in Principes, qui in eo morantur. Quod nemo quoque diffiteri poterit, si cogitet, quod Princeps ne quidem si in suo territorio sit, civem suum ex alieno territorio abducere, vel citare, nedum missis apparitoribus occidere possit; sed si faciat, id pro immani violatione territorii habeatur. Si ergo Princeps in proprio territorio, in quo plus juris habet, existens, non potest actum jurisdictionis in alieno exercere, nedum id poterit existens ipse in alieno, in quo nihil juris, & potestatis habet. Certum enim est, eum extra territorium suum jus dicere, ac statuere. Certum item, notumque est, speciem servitutis esse si privatus teneatur pati aliquid in suo fieri ab alio: l. 13. ff. comm. præd. l. 13. §. ult. ff. de

de injur. l. 15. §. ult. ff. de servit. *nedum si Rex, aut Princeps. Quin & certum est, solum Regem in suo regno jus supplicii habere, ac dare posse. Denique illustria, & recentia utriusque membri exempla sunt, quibus & factum Principum pœnas in suos in alieno regno statuentium maximopere improbatum, & ex regibus quoque in alieno morantibus supplicium sumptum fuerit; Verum id nunc mittimus. Nec movet, quod ridiculum censeatur, alieno permitti arbitrio, quæ salva dignitate negligi non possunt. Nam pœna vel differri potest, vel salva quoque dignitate a Principe loci statui. Haud facile quoque, ut diximus, denegabit ei arbitrium hoc Princeps rite requisitus, inprimis urgente aliqua necessitate.*

Septimo, *extenditur potestas ista, ex eodem principio*, in ipsos Principis cognatos, uti fratres, filios, uxores, & matrem quoque: *quanquam in honorem sanguinis, & intuitu pietatis, conveniat reverenter eos habere, nec facile in eos aliquid durius, inprimis in matrem, statuere; semper enim probe discernendum in rege est jus potestatis, & id, quod decorum, laudabile, humanum, ipsique eximium est. Idem in patre erit si privatus est, cum* aliud *sit potestas domestica, cujus ratione filius potius parentibus obsequium præstat:* aliud *potestas politica, cujus contemplatione non filius, sed Rex est, & patria potestas cessat. Exempla eorum, qui in suos potestatem exercuerunt, passim obvia sunt in Constantino M., Ottone III. Imp., Henrico Angliæ Rege, Manlio &c.*

Eadem potestas, octavo, *quoque extenditur* ad exercitus peregrinos, eorumque Duces, *qui in alieno territorio, vel confœderato morantur: nam si in hostili solo degunt, jure belli, & armorum, potestatem sibi in eo arrogant. An idem, si exercitus saltim territorium transeat? Videtur quod non; sed quod Duci exercitus exercitium potestatis in militem, dum transit, integrum sit: quia jus transeundi ex jure gentium sibi vindicare exercitus potest. Verum ille transitus non tollit potestatem territorii. Unde & transeundi leges dari, ac temperari a Principe, & officialibus territorii possunt, ac solent.*

Sane quantum ad ipsum imperium militare, cum illud distinctum plane, diversumque sit a potestate territorii, neque in territorium, sed in solas personas, & milites competat, & cum ipso exercitu ambulet, neque commode transire exercitus posset soluto imperio militari; hinc dicimus illud durare, ac Ducibus competere tanquam necessarium transitus, & juris gentium consequens: cum jure concesso omnia concessa intelliguntur, sine quibus commode explicari illud nequit. l. 1. §. 1. & seqq. ff. si ususf. pet. l. 2. ff. de jurisd. arg. l. 2. §. 2. ff. si serv. vind. l. 10. ff. de. serv. urb. *Nec excipere necesse est, si quid aliter inter eos convenit: Id enim servandum esse constat.*

Hinc denique, nono, *indubitato constat, sub eadem potestate contineri* Clericos omnes, qui in territorio subsistunt, aut per illud transeunt. *Illud enim immota, & tot singularium inductione firmata hactenus regula tradita demonstrat, a qua exemtio nullo jure doceri potest. Quin brevibus, præter jam dicta, ostendemus, sententiam istam, Clericos sacratissimæ huic potestati non subjici, sed magis præesse, omni juri, naturali, divino veteri, ac novo, Gentium, civili, Canonico, Consiliis, veteris ecclesiæ statutis, omnium fere Europæ populorum decretis, praxi ecclesiæ sub Impp. Romanis, Græcis, Germanis, & Regibus Italiæ Christianis, legibus imperii Comitialibus, summorum inter Pontificios virorum sententiæ, paci, & bono publico generis humani, & sanæ denique rationi directo contrariam esse, ut per singulas species paucis patebit.*

Jure naturali *summum imperium, ac dominium in universam hanc terram, singulosque homines, datum est generi humano. Hoc in medio terræ, quasi in proprio domicilio, cum absoluta, & a nemine impedita potestate positum; ipsique id jus confirmatum fuit ipsa Creatoris lege, ac voce in sacris expressa:* Dominamini universæ terræ. *Ea vox generi, non singulis dicta, nec privatum jus, sed omne complexa est. Sed & naturale id est cuivis societati liberæ, ut jus in omnia membra, sociosque habeat: nedum primævæ illi, & universali omnium hominum. Denique cum supremum in terram, & singulos homines, imperium a natura non uni præ aliis datum fuerit; (cui enim?) toti illud, & omnibus competere necessium est. Nulli igitur hominum (adeoque ne Clerici) a summo hoc humani generis jure, ac potestate exemti sunt; nec ratio ulla naturalis dari poterit, quæ eos eximat. Atqui hæc ipsa potestas universalis est, quæ divisim per territoria exercetur; Nam & tota hominum societas, & omne jus ejus in plures civitates divisum est, quarum quæque intra fines sui territorii, atque ita omnes in universam terram, summum jus, & potestatem*

 humani

humani generis exercent: atque adeo in quolibet territorio hac summa potestas ita inest, ut ne ipsi quidem humano generi aliquid juris in territorium hujusmodi liberum supersit, sed hoc non minus immediate a Deo dependeat, neminemque præter Deum superiorem agnoscat, ac ipsa universalis illa humana societatis. Adeo hac nihil aliud est, quam singulorum territoriorum, in quæ humana societas divisa est, potestas civilis; sive ea per ipsam civitatem, sive qui eam repræsentat, Principem, exerceatur. Unde non magis Clerici ab hoc territorii, quam ab ipsius humanæ societatis jure exemti esse possunt.

Jure divino veteri *Clericos huic potestati subjectos fuisse, & Aaronem summi sacerdotii leges a Mose accepisse, ex Levitico passim; item a Mose in id, quod peccarunt sacerdotes, animadversum fuisse.* Levit. X. v. 6. 7. 16. & seq. Exod. XXXII. v. 21. 22. *& Aaronem subducere ejus potestati se volentem, ipsius Dei judicio subjectum ei fuisse, ex* Num. XII. *palam est. Sic Regibus Hebræorum summos Pontifices subditos fuisse, constat ex historia Saulis, coram quo tota Pontificum domus causam instructæ Davidis fugæ dixit,* 1. Sam. XXII. v. 11. seq. *Davidis summos Pontifices binos constituentis,* 1. Chron. XXIV. v. 2. *qui ipsi ad nutum paruere cum fugeret filium,* 2. Sam. XV. v. 24. seq. *Salomonis, cum Abjatharem summum Pontificem mortis reum judicaret, & supplicii gratia facta ab officio eum removeret, aliumque ei substitueret,* 1. Reg. II. v. 26. & seq. *Hiskiæ, ex cujus arbitrio, ac jussu, Pontifices cultum divinum instituerunt,* 2. Chron. II. 9. &c. *Quod post Davidem* (vid. 1. Chron. 15. & 16.) *omnes quoque pii Judæorum Reges egere. Idem imperium in Pontifices, & Clericos Nehemias quoque habuit,* Nehem. XIII. v. 4. & seq. & v. 28. seq. *uti & ab Herode summi Pontifices creati, remotique sunt.* Joseph. lib. 15. antiq. c. 3. & 12. *ubi addit Josephus, removeri summos Pontifices non solere: quod intelligendum est, sine causa, uti Herodes fecerat; ex causa enim criminis removeri eos a Regibus potuisse, & solere, exemplo Salomonis modo allegato patet. Hoc jus Regum in sacra perspicue quoque probat* Cunæus de Rep. Hebr. lib. 1. c. 14. *& inter alia ait:* Quemadmodum NB. præfectura sacrorum, summaque potestas, & judicium ad Reges pertinuit, ita NB. ministerium, curatioque earum rerum ad Levitas, hoc est, ad Pontificem, sacerdotesque. *Deinde hac ipsius Maimonidis allegat propria verba:* Sancitum fuit, ubi Pontifex maximus Regem veneraretur, & locum illi suum ad sedendum cederet, atque ipse staret, si quando veniret ad eum Rex. *Et mox ex eodem Maimonide:* Præterea tanta Regis dignitas est, ut vel ipse vates, quoties ei adest, in terram humiliter submittat: quippe scriptum est, Nathanem Prophetam venisse coram Rege, & specie honoris prono ore procubuisse in humum &c. *Ita Pontifices a Synedrio, summo illo Regum consilio politico, damnari potuisse, post alios* Maimonides *testatur apud* Schikard. de jur. Reg. Hebr. cap. 1. Theor. 2. *Denique hoc jus divinum Principibus omnem in terra judicandi potestatem suo nomine dedit, eosque (non vero Clericos) Deos dixit, & quasi suos vicarios fecit,* Ps. LXXXII. 1, & 6. verb. Dixi, (*Principibus scil.* v. 1. Dii estis. Exod. XXI. v. 6. & XXII. v. 8. 9. Sam. XXXIII. v. 13.

De jure divino novo, Clericos civili potestati subesse debere, docet Apostolus ille gentium, & præcipit, ut omnis anima, (a qua voce excludi non possunt Clerici) potestati seculari, cui gladius commissus, censusque in subjectionis signum debitus dicitur, subjecta sit, Rom. XIII. v. 1. usque ad vers. 7. Tit. III. v. 1. *Quin imo idem* Apostolus, 2. Corinth. I. vers. ult. *ut caveret ne vel suspicio arrogandæ alicujus potestatis ex eo oriretur, quod dixerat se pepercisse Corinthiis; statim contestatur, quod dictum id nolit, ut ipsis imperaturus, sed ut ipsorum συνεργὸς adjutor, & administer.* Petri *quoque Apostoli doctrina nihil clarius est, docentis,* 1. *quod omnis anima humanæ potestati,* ἀνθρωπίνῃ κτίσει, *subdita esse debeat, sive Regi, sive officialibus ejus* 1. Petr. II. v. 13. & 14. 2. *Quod hæc sit Dei voluntas* ibid. vers. 15. 3. *Quod Regis (non Pontificis) sit summa potestas.* d. v. 13.

Nec refutari meretur quod in c. 6. X. d. Major. *excipitur.* Ita & servis subjectos fore sacerdotes, cum & servi sint ἀνθρωπίνη κτίσις. *Nam additur statim (quod Papa omittit)* sive κτίσις illa Rex sit, sive alii magistratus. *Voce ergo illa intelligitur creatio in Regem, vel alium magistratum, non in servum: & ita quoque in ipso jure canonico id explicatur in iis, quæ subjiciuntur* c. 28. caus. IX. q. 1. *Nec reliqua, quæ* d. c. 6. *dicuntur, relatu, aut refutatu digna sunt. Sed & expresse idem* Petrus *omne imperium in gregem clericis prohibet in* 1. Pet. VIII. v. 2. & 3. *Apostolos denique, ac Servatorem ipsum, sine ulla contradictione se submisisse seculari potestati,*

potestati, satis constat. Id sane ipsi Canones testantur in c. si tributum 27. & c. 28. caus. IX. qu. 1., ubi postquam assertum fuerat, magnum subjectionis documentum esse solutionem census, additur: Si censum Dei filius solvit, quis tu tantus es, qui non putes esse solvendum? Post eam rationem quid opus est allegationibus aliis?

Jure gentium quoque Clericorum illa ἀναρχία prodigii instar, & inauditum inter gentes est, aliquod hominum genus esse, quod civili imperio jure non subjiciatur, nedum quod in summas terrarum potestates arrogare sibi potestatem ausum fuerit; quodque pervagari orbem terrarum possit, nec tamen ullius loci magistratum agnoscere teneatur. Gentilium utique sacerdotes sub potestate seculari fuisse, nunquam dubitatum est. De Ægyptiis (quos primos sacerdotum, & sacrificiorum Auctores Herodotus lib. 2. c. 2. laudat) eorumque sacerdotibus refert Diodorus, quod cives suos distinxerint in sacerdotes, milites, & operarios, Bodin. lib. 3. d. Republ. cap. 8. De Hebræis jam constat ex §. 17., Macedones, & variarum gentium Principes, qui Alexandrum Magnum comitabantur, dementem eum factum putarunt, ob honorem, quem summo Judæorum Pontifici Jaddoni exhibuit, & summopere id improbarunt; ipseque Rex testatus est, non Pontifici id factum, sed Deo, qui sibi apparuisset sub vestis illius imagine, Joseph. antiq. II. cap. 8. Quicquid autem sit de fide hujus narrationis, at gentium tamen usus, & quam prodigiosum, incognitumque ipsis fuerit Pontificem honorari a Regibus, nedum potestatem in eos habere, satis inde ostenditur. De Græcis patet, quod singulæ fere eorum civitates, ac populi, varia sibi ipsis sacra constituerint, iisque ex civibus suis aliquem sacrificum præfecerint; de quibus vid. Jonston. de fest. Græc. Quapropter & Romani sacra græca per Græcos cives, sua autem, & civium suorum per Romanos fieri curarunt, Cic. orat. pro Corn. Balb. Ita legibus XII. tabb. quæ a Græcis petitæ sunt, sacerdotum officia, sacrorum jura, feriæ, & similia definita fuere. Cic. 2. de legib. Fragm. leg. 12. tabb. lib. 1. De ipsis Romanis res nota est. Livius Pontificem maximum primo a Numa Pompilio Rege, & quidem ideo constitutum, ait, ne Reges ipsi sacrorum ministerio a bellis impedirentur. Liv. lib. 1. hist. c. 20. Et lis, quæ inter Pontificem maximum, & Flaminem Quirinalem intercessit de causa religionis, primum in Senatu coram Tiberio acta, & ultro Pontificum sententia arcessita fuit. Tacit. lib. 3. Annal. Adde Fenestell. & Pompon. Læt. de sacerdot. Rom. Et de aliis gentibus Cæs. lib. 6. de bell. Gall. Berthault. in Floro Gall. Lib. 1. cap. 4. Germanos nulla sacrificia habuisse, refert Cæsar d. lib. 6. Sacerdotes tamen fuisse memorat Tacit. de morib. German.; sed qui inter proceres Franciæ habiti, & pars Senatus, ministrique silentii injungendi in curiis fuere: Tacit. dict. loc. cap. 2. Trithem. in annal. passim. Denique summa, quæ inter gentes unquam fuisse legitur, sacerdotum dignitas ea fuit, quod secundum a Rege locum aliquando obtinuerint: uti de Tyrio sacerdote Herculis proditum est; nullibi autem, quod a summa potestate civili exempti fuerint. Quod non minus.

Juri civili contrarium est, quo sacerdotes, & sacra sunt pars juris publici, quod ad statum reipubl. pertinet, §. ult. inst. de just. & jur. l. 1. §. 2. ff. eod. Sed & innumerabiles in eodem jure leges ab Impp. latæ sunt de ipsa religione, ejusque doctrina, & cultu, de Ecclesiis, Episcopis, Clericis, Hæreticis &c., quæ continentur in 13. prioribus titulis libri I. Codicis, & Novellis quam plurimis. Ita Impp. ecclesiis quandoque capitationes, angarias, parangariasque imposuerunt; quandoque immunitatem concesserunt; Conf. l. 5. l. 7. l. 8. l. 11. C. SS. Eccles. l. 2. §. 3. l. 3. l. 6. C. de Episc. & Cler. l. 2. C. de præp. sacr. cub. l. 3. C. de Silentiar. Auth. Item nulla. C. de Episc. & Cler. quæ Friderici est &c. legis formam, ac modum præscripsere Episcoporum: ac Clericorum testamentis, contractibus, bonis, officiis, delictis, pœnis, & omnibus eorum juribus, l. 13. l. 14. l. 15. & multis seqq. C. de SS. Eccles. l. 7. l. 8. l. 9. & plurim. seq. C. de Episc. & Cleric. & per Auth. ibi subjectas. Quinimo expresse omnes Episcopos, Clericos, & Monachos urbis regiæ judicio præfecti Prætorio subjecere in l. 33. §. 1. C. de Episc. & Cleric. ita ut privilegii loco id quoque a Clericis habitum fuerit, ne traherentur ad inferiora tribunalia. Accedit, quod de legibus 12. tabb., quibus omnia sacrorum jura definita, §. præced. diximus. Ut certissimum sit, plenissimam dispositionem de omnibus rebus, ac personis ecclesiasticis fuisse penes Imperatores. Add. l. 17. pr. mun. & hon. l. 8. pr. de vacat. mun.

Jure Canonico ipso non minus severe idem statutum est, ne Clerici ab hac potestate seculari

ri exemti sint. *Quod patet ex* c. Valentinus 13. dist. 63., *qui Canon desumtus est ex* Hist. Eccles. Theodor. lib. 4. c. 6., *nisi quod vox* necessario *male applicetur. Ita enim textus habet :* καὶ τοὺς παρ' ἐκείνου γενομένους ἐλέγχους· ἀνθρώπους γὰρ ὄντας καὶ προσπταίειν ἀνάγκη ὡς ἰατρικὴν ἀσπαζώμεθα θεραπείαν. *id est :* Et illius (*Episcopi eligendi*) monita; cum homines nos existentes labi quoque necesse sit, veluti curantis medicinam recipiamus : *Non vero dicitur , medicinam illam necessario suscipere Imperatorem. Ibi igitur Imperator , mortuo Mediolanensi Antistite , Episcopos evocat , alium Episcopum eligere jubet , atque ut dignum eligant vel ideo monet , quod & ipse , si ut homo peccet , ejus, ceu medici , correctioni ultro se submittere velit. Uti eodem modo Imperatores passim in jure seculari dicere solent : etsi legibus soluti sint , ultro tamen se legibus vivere , & principatum quoque iis submittere. Indubium igitur est , Episcopos hos sub potestate Imperatoris fuisse , in quos ipse citandi , jubendique , & modum electionis præscribendi jus habuit. Quod & agnoverunt Episcopi , & petierunt ,* ut Imperator , quem vellet , ediceret ; *qui vero ipsis illud injunxit. Denique electo , ut medico , qui ultro accersitur , non ut judici se pariturum. Summæ enim potestates etsi nemini nisi Deo immediate subjectæ sint ; ultro tamen suis curiis , ac dicasteriis , legibusque a se latis , & animarum curatoribus a se constitutis , se , vel causas suas generose committunt. Pro hac doctrina Canon quoque expressus est in* c. Sacerdotibus 41. caus. IX. q. 1. *ubi petit Pontifex* , ut Imperator ex terrena potestate ita dominetur sacerdotibus , ut propter eum , cujus servi sunt , debitam etiam reverentiam impendat. *Et in* c. si quis 45. ead. quæst. 1. *clerici palam , cum in civilibus , tum in criminalibus subjiciuntur seculari judici. In* c. si tributum 27. d. q. 1. *manifeste dicitur :* si tributum petit Imperator , non negamus; agri ecclesiæ solvunt tributum. *Atqui illud certum signum esse subjectionis , docet Paulus* Rom. XIII. vers. 6. *docet Servator , cum ex eo quæreretur , an Cæsari census esset dandus : docet denique , & subjectionem Clericorum acriter inculcat* capit. 28. d. qu. 1. *cujus verba sunt :* Magnum est , & spirituale documentum , quo christiani viri sublimioribus potestatibus docentur debere esse subjecti ; ne quis constitutionem terreni regis putet esse solvendam. Si enim censum Dei filius solvit , quis tu tantus es , qui non putas esse solvendum ? *Eadem subjectio ostenditur ex* c. 9. ead. dist. 63. , *ubi ex voluntate serenissimi Principis ad sacerdotium accersiti dicuntur. Et ex* c. principali 15. ead. distinct. , *ubi dicitur* , sacram , id est, epistolam clementissimi Principis præcepisse, Presbyterum , Diaconum , & Subdiaconum fieri debere. *Idem ex* c. 16. eod. , *ubi Pontifex rogat Impp. Lotharium , & Ludovicum,* dignentur ecclesiam Reatinam Diacono dare. *Idem ex* c. seq. , *ubi Pontifex ait :* Imperatorem , & Augustam , per litteras ipsi dixisse, quod debeat Episcopum facere , & se fecisse. *Item in* c. 17. ead. dist. *Pontifex rogatus a Comite loci*, ut Episcopum electum ordinaret , *se excusat* , quod sine Imperatoris consensu id non ausit , ne Augustalis animus durissime id percipiat : *& monet* , ut licentiam ab Imperatore , (*ut prisca consuetudo dictat*) obtineat. *Sic in* c. Agathoni ead. dist. *dicitur* , quod secundum antiquam consuetudinem cum Principis scientia , & jussione debeat ordinatio Pontificis pervenire. *In c.* 24. ead. dist. *Pontifex Principem per litteras certiorem reddit* , quod vetuerit Episcopum male electum administrare, donec a serenissimis Dominis cognoverit , si hoc fieri ipsi jussissent. *Idem probatur ex* c. 25. ead. , *ubi Principis potestas circa Pontificem , & alios præsules in Concilio Toletano asseritur exemplis B. Ambrosii , quod jam allegavimus , & B. Gregorii ; adeoque non demum ex concessione , qua Carolo Magno facta dicitur , cœpit. Et ex* c. 30. ead. , *ubi a Ludovico concessa Pontifici dicitur Roma , & pars Italiæ ; Populo Romano autem certa lege potestas ordinandi Pontificem. Habuit igitur Imperator potestatem in Pontificem . & clericatum juxta canones , & dum solam Pontificis electionem juxta* d. c. 39. (*quod nunc in medio relinquimus*) *transtulit , sequitur , quod omnem reliquam potestatem , cum in Pontificem , excepta electione , tum absolutam in reliquos clericos retinuerit. Licet autem a Pontifice quoque primum concessa dicatur Imperatoribus electio , & investitura Episcoporum (quod tamen , ut ex Concilio Toletano allegavimus , secus est) ea utique concessa iis est ut superioribus , adeoque superioritas iis jam competiit dato jure eligendi.*

Jure quoque , & Decretis Conciliorum , *Episcopos , & Clericos sub seculari potestate fuisse , partim ex textibus* §. præced. [*quorum pars ex Conciliis desumta*] *partim aliis patet. Omnium instar esse poterit locus ex Concilio*

cilio Turonensi, quod sub Carolo M. anno 813. *habitum fuit: ubi ita ipsi Episcopi loquuntur:* Primo omnium admonuimus generaliter cunctos, qui nostro conventui interfuere, ut obedientes sint Domino excellentissimo Imperatori nostro: & fidem, quam ei promissam habent, inviolabiliter conservare studeant. Lehm. Chron. 2. cap. 41. circa princ. *Ubi quoque refert formulam juramenti, quam præstare Clerici solebant. Fuit igitur tota Synodus, omniaque ejus membra in potestate, & obsequio Imperatoris, ipsique fidelitatem juraverunt. In primis vero Conciliis quæstio hæc ne quidem occurrit, quia eo tempore Episcoporum munus intra solos docendi, & ritus sacros administrandi limites constitit, nec ullam potestatem absque jussu Impp. sibi arrogarunt, aut horum jus in concilia, & Episcopos, in dubium unquam vocarunt: uti ex historia ecclesiastica, & aliis plus satis liquet.*

Atque inde etiam constat, quod ex institutis, & usu veteris ecclesiæ Episcopi sub Principibus fuerint. Quin non Carolo demum a Pontifice id concessum fuisse; sed diu ante, & diu post Carolum hanc potestatem Imperatoribus, ac Regibus Græcorum, & Francorum competiisse, plurimis exemplis ex Hincmaro, Greg. Turonensi, Baronio, legibus Bavaricis, *aliisque quam plurimis luculenter ostendit* Lehm. d. l. 2. cap. tot. & lib. 3. cap. 24. per tot. *Quibus inprimis addo testimonium magni illius Canonistæ juxta, ac summi Pontificis Innocentii IV. cujus in* c. si quis 2. n. 1. X. de Majorit. *hæc sunt verba*: Sed quæres, quis exemit Clericos de jure Imperatoris, cum prius ei subessent. *Et ipsum summum Pontificem, qui subjectionem Clericorum, non dicam, asserit, sed tanquam indubiam supponit. Nec respondere ibi certi aliquid potest, sed per tres responsiones fluctuatur. Adde & ea, quæ dicemus infra* §. 30. *Imo & Principibus quibusdam Germaniæ potestatem olim in Ecclesiasticis, & in Clericos competiisse, patet exemplo Ducis Bavariæ, qui ab Henrico Aucupe ea lege pacem accepit, ut retineret antiquo sibi competentes investituras Episcoporum sui Ducatus*, Hist. eccl. p. 3. lib. 8. c. 12. *& Guntzonis Præsidis Alemannici sub Sigeberto Austrasiorum Rege, apud* Lehman. Lib. 1. C. 16.

Decretis *quoque*, & constitutionibus *omnium Europæ fere populorum rejecta, devotaque est pontificia hæc potestas. In imperio nostro publicatum est hujusmodi decretum anno* 1338. *quo læsæ majestatis crimen incurrisse, & feloniæ reus statuitur, juribus suis omnibus ipso jure privatur, & corpore, ac rebus proscribitur, quisquis pontificiam hanc potestatem asserere in imperio ausus fuerit. Integer decreti tenor extat* apud Lehm. Chron. lib. 7. cap. 17. Gold. Tom. un. imper. ad an. 1338. *Etsi verò* Onuphr. de Com. imp. c. 12. in fin. *antiquatum non longe post fuisse dicat; id tamen fictum, falsumque esse constat. Simile decretum factum fuit in Gallia sub Philippo IV., apud eundem* Lehman. d. l. 7. cap. 10. *Aliud idem in Hispania sub Carolo V.*, Thuan. ad ann. 1321. *Simile denique etiam in Anglia sub Henrico VIII.*, Paul. Jov. Histor. lib. 35.

De usu Ecclesiæ *sub Imperatoribus quibuslibet, & horum in illam potestate, longum esset omnia referre, cum tota historia ecclesiastica id loquatur. Sub Romanis, & gentilibus Imperatoribus Episcopos Romanos privatos fuisse, nullamque potestatem habuisse, nemo, opinor, negabit. Græcos vero Imperatores quoque plenariam potestatem exercuisse in Romanum, reliquosque Episcopos, Clericos, & Ecclesiam, ostendunt leges illæ de doctrina ipsa, omnique jure ecclesiastico; & specialiter de personis, officio, potestate, juribus, beneficiis, rebus &c. latæ, quæ & in codice Theodosiano, & Justinianæo, præsertim tredecim libri primi titulis integris comprehensæ, hodieque partem juris communis faciunt. Quis vero ferret Baronii frontem, qui alicubi simulat se irasci Episcopis Græcis, qui Justiniano hoc permiserint: quasi vero ea juris parte solius Justiniani, & non omnium Imperatorum Christianorum constitutiones ecclesiasticæ inde a Constantino M. usque ad Justinianum comprehensæ sint: quin quasi ulli tunc hominum in mentem venerit, Clericos exemtos esse potestati seculari; & non ipsi Clerici, & Papa Romanus, pro summis beneficiis eas leges habuerint.*

Videamus vero, an tum temporis Papa, & Clerus Romanus plus juris sub Regibus Gothicis habuerint, & sic fas sit irasci potentiæ Justiniani. Non tantum enim hi Reges Christiani, quos valde laudat, & commendat Onuph. de Comit. Imp. c. 4. n. 4. & seqq. *Papæ, & Clero Romano, rebusque eorum, leges pro arbitrio dedere, quarum plurimæ hodieque extant apud* Cassiod. lib. var. pass. & præsertim lib. 9. ep. 15. & 16., *ubi Rex legem præscribit electioni Papæ. Sed & Theodoricus rex Johannem Papam Romanum Legatum*

gatum suum misit ad Justinum Imperatorem Graecum, qui Romam reversus, Ravennatem ad Regem contendit, ut de causa legationis ad eum referret; Rex vero, cum rem ex ejus voto Papa non confecisset, eum in custodiam missum enecuit, Paul. Diac. lib. 17. *Quin non Regi tantum, sed judicibus inferioribus subjectus fuit universus Clerus Romanus, adeo ut cum potestatem suam durius in eum exercerent, flebili querela adierit Clerus Regem Athalaricum humiliter, obtinueritque pro summo beneficio, ut clerici prius coram Papa: & si ab eo res transigi non possit, tunc in foro seculari conveniantur: uti hoc privilegium est apud* Cassiod. variar. lib. 8 epist. 24. *Taceo alia.*

De Francis quoque, seu Germanis Impp., quomodo in Pontifices Romanos judicium, potestatemque exercuerint, eos deposuerint, constituerint, in eos animadverterint, historia profana pariter, & ecclesiastica abunde testatur; sed ea prolixiora sunt, quam pro instituto. Leges Caroli M., & aliorum de omni jure ecclesiastico, quae Capitularia dicuntur, 7. libris exhibet Leuncl. de Legib. ant. *Aliorum plurima apud Goldastum, & alibi exstant. Ut recentiore exemplo utamur, memorat* Aventinus de Boj. ann. lib. 7. f. 437., *quod suo tempore (scil. ad Kal. Sept. 1511.) Maximilianus I., & Rex Galliae Ludovicus XII. Senatum Christianum Pisam contra Julium II. Papam convocarint, pro reformatione morum universalis ecclesiae, in capite, & membris plurimum collapsorum, ac emendatione criminum gravissimorum, interiorum, continuorum, ac incorrigibilium, universalem ecclesiam enervantium; quae fuisse ipsa verba, refert* d. l. *In quam rem quam graviter Moguntinus, & Trevirensis Archicancellarii in Consessu Electorali disseruerint, vide* Sleid. lib. 1. p. 20. & seqq. Sabin. de Elect. Carol. V.

Summis item inter Pontificios Theologis, Jurisconsultis, ac Politicis, *improbatam esse Pontificis, & Clericorum potestatem, prolixum esset recensere. Quorundam ecclesiae Doctorum eam improbantium sententiae in ipsum Corpus Canonicum relatae, & antea allegatae sunt.* Petrus de Ferrariis Jctus in Pract. Pap. in form. Libelli. pro Act. Confess §. Plenam, & omnimodam Jurisd in princ. *ita ait*: In tantum excrevit appetitus jurisdictionum, quod nedum laici, sed & summi sacerdotes, & Clerici sunt tali morbo, ac vitio penitus infecti; Vides enim, quod ipse Papa, qui deberet tanquam verus Vicarius vestigia sequi Jesu Christi, possidere, & armata manu detinere nititur jurisdictionem in terris, civitatibus, & villis, & locis, quae sunt naturaliter, & a mundi creatione, & Christi ordinatione Imperii Romani. Imo ipse Papa in ipsum Imperatorem nititur superioritatem habere; quod NB. ridiculum est dicere, atque abominabile audire, &c. *Idem* Nic. Boer. Decis. 69. n. 2. & 3. *censet, ac alios allegat; & inprimis Albericum testantem, a magnis viris se audivisse, cum Pontifici donata secularis diceretur potestas, vocem de coelo auditam*: Hodie seminatum est in ecclesia Dei venenum aspidum. *Non jam de gesti fide, sed de sententia eorum loquor, qui hoc vel retulerunt, vel finxerunt. Horrendae sane sunt querelae istae, & voces, quibus hanc arrogantiam Romanam execrati, & detestati sunt viri pii, Archiepiscopus Salisburgensis apud* Avent. de Annal. Boj. l. 7. fol. 420., & *Episcopus Tullensis apud* Fund l. 7. f. 440., *nec non* Abbas Urspergensis Chron. in gestis Philipp. f. 235. *Plures enarrantur* a Matth. Dress. in Millen. sexto, tit. de martyr. & testib. verit. *Adscribo sententiam Cardinalis Mazarini, quam refert* Priol. de reb. Gall. lib. 10. in fin. *Nulli Pontifici jus in Reges, sed paternum amorem esse debere. Et Senatus Gallici, quam exhibet idem* Priol. d. tract. lib. 6. *Non posse per bipartitam fidem Regi, ac Romano Pontifici pareri.*

Paci, & bono publico humani generis *quantopere hujusmodi potestas, & exemptio Clericorum contrarietur, usus abunde docuit, & omnium adhuc luculentissime ob oculos poni posset. Sed mitto ea, & verba saltem praedicti Ferrariensis*, d. l. p. m. 244, *subjicio*: Bene, & sancte faceret Papa, si totam corporalem jurisdictionem in manibus Imperatoris remitteret: nec aliter unquam Respubl., & maxime Italia quiescet: nec ulterius de Papatu tale schisma, quale fuit, & est, ullo tempore amplius accideret; & ex hoc status universus Clericorum magis redderetur Deo, ac populo devotus: & ipse Papa cum Cardinalibus viveret quietius, ac Deo devotius, & populo acceptius, & gratius.

Sanae *denique* rationi *contrariatur, ut Clericatus eximatur seculari potestati, eamque ipse induat: cum vicaria potestas nec major esse possit, nec alia, quam principalis, & committens. Servator ipse, cujus vicario nomine officium suum Clericatus gerit, subjectus magistratui civili fuit, & nunquam sibi sumsit summum*

summum jus in Reges : An ergo plus potestatis esse potest in vicaria, quam in principali ? Imo semper sedulo prospexit Servator, ne officium suum secularibus misceretur : nec ultra docendi, hortandique fines, ad vim, & cogendi, seu privandi quenquam, nedum Principes juribus secularibus, potestatem excederet. Cum adultera adduceretur, judicare noluit, sed hortando ne amplius peccaret, dimisit. Quoties discipuli potestatem aliquam petierunt, eos acriter increpando repulit ; & a regno suo sollicite semper omne imperium, ac violentiam omnem segregavit. Ita enim Apostolis dixit : Reges terræ imperant ; vos autem non sic. *En omnem potestatem regiam, quæ in jubendo, & vi coercendo consistit, ab officio Apostolorum penitus remotam, eique imperium (cujus præcipua pars est, alii jus, & imperium suum auferre posse) directo oppositum, & ab eo prohibitum. Unde & Pilato Servator hoc ipso probat : Regnum suum non esse mundanum, quod illud famulorum vi, ac manu non defendatur. Quæ eadem ratio est, cur Petrum gladio in hostes Christum capientes usum, tam graviter reprehenderit. Duo igitur ista, imperium, & Apostolorum officium, directo invicem opposita sunt : & ita ab horum officio penitus rejecta vis, imperium, coactio. Quod si ergo officio Christi Vicarius ejus succedit, non potest eo imperium, vel coercitio, nedum facultas auferendi imperii contineri, quæ ipse Servator a suo officio toties expresse removit, atque prohibuit. Cum enim Vicarius gerat vices ipsius committentis,* l. 16. ff. de Jurisdict., *concipi nequit, qui in Vicario officio plus potestatis esse possit, quam in ipsius mandantis ; cum nemo plus juris concedat, quam ipse habet : Nedum qui potestas vicaria toto suo genere alia, & diversa esse possit a potestate committente, directeque ei opposita ; cum delegantis, & delegati eadem sit potestas : Et denique qui Vicarii Christi officium illud videri possit, quod Christus expresse prohibuit, & a suo officio semovit. Eandem oppositionem Petrus quoque luculenter exhibet* 1. Petr. V, 2, *his verbis :* Pascite gregem Dei, & inspectionem non cum necessitate, sed cum libertate exercete, non lucri, sed affectus causa. Non ut prædominantes propriis, sed ut existentes exemplar gregis. *Iterum ergo hic ab officio pascendi gregis dominatio, & imperium expresse removetur ; & hoc in necessitate parendi, seu coactione, illud in voluntatis affectu constituitur : id quod vetustiores, & meliores Canones ipsi quoque inculcarunt.* c. 1. & pass. dist. 45.

Hæc cum certa adeo, immotaque sint, ut integra fronte negari nequeant, quis credat Pontificem in re tanta ipsi Imperatori asserenda usum fuisse rationibus adeo vanis, ac levibus in c. 6. X. de Major. & obed. *ut vix inanius quicquam fingi possit ? Uti cum* I. *ex eo, quod Deus fecerit duo luminaria magna, solem, ac lunam, infert, Papam Rege esse superiorem. Vel* II. *id probat ex eo, quod Deus Jeremiæ, (non vero sacerdotibus in Anathot, ut in* d. c. 6. *perperam refertur) dixit :* Ecce, constitui te super gentes, & regna, ut evellas, & dissipes, ædifices, & plantes &c. : *cum certum sit, hunc Prophetam inopem, & cum sacerdotibus sub imperio Regis fuisse, nunquam vero potestatem in regna habuisse, vel exercuisse. Loquitur vero luculenter de vi prophetica, qua Jeremias tales dispositiones &c. prædixit, non fecit. Item* III. *ex verbis sacris :* Diis non detrahes, & Principi populi tui non maledices. *Deos enim sacerdotes esse, ait, & nominari ante Principes, eoque, ait, superiores esse.*

Tale est IV. *quod allegat,* spiritualia potiora esse secularibus : *Ita vero quilibet Ludimagister, cujus est præcepta pietatis inculcare, omnibus Regibus major, & superior esset. Non vero hic quæritur, quæ potestas potior sit, sed cui illa competat ; Regi, an ministro ? Equidem in ipsa spiritualia nullius hominum potestas est ; atque adeo frustra quæritur, quæ potior. In eorum administratione vero Regis summa est potestas, Papæ ministerium. Simile est* V. *quod in* c. 8. X. eod. *ex visione 4. animalium apud Ezechielem* c. 1. *infert : Pontificem in 4. Patriarchas jurisdictionem habere.*

Nec solidius VI. *potestatem hanc inde probat, quod Servator Petro dixit :* Pasce oves meas. *Nam cum esse suas oves asserat, in eas jus, & potestatem non habet pastor, sed dominus : & in rem alterius nemini quicquam juris, potestatisque, nedum summum jus competit. Subditi itaque Regis quidem sunt, sed oves non sunt pastoris. Sed & aliud longe est pascere gregem, aliud imperare, & cogere : pascere oves, nihil aliud est, quam pabula, seu alimenta ovibus præbere ; id etiam superiori inferior, minor majori, extraneus extraneo potest, etsi nihil juris, nullamque potestatem, nedum summam, in eum habeat ; at imperare non nisi superior suis. Mancipium*

quoque doctum, & pium Regi barbaro hac animæ pabula dare, at non imperio in eum uti potest. Pascendi ergo vox nihil cum imperio commune habet, nedum summum significat. Quod & Petrus ipse egregie, & jam traditu convenientissime docet prædicto 1. Petr. V, 2. Pascite gregem Dei, non ut prædominantes propriis, sed ut existentes exemplar gregis: *quibus a pascendi munere omne imperium penitus removetur.*

Allegat quoque VII. locum ex Matth. 16. *ubi præcedit confessio Petri:* Tu es Christus, filius Dei; cui respondet Christus: Tu es Petrus, & super hac Petra fundabo Ecclesiam meam. *Quæritur, an fundare eam voluerit super Petro, aut super prædicta ejus confessione? Volunt, super Petro. Horrendum dictu, Ecclesiæ Dei fundamentum esse Petrum, esse hominem, esse peccatorem: cum constet fundamentum, & lapidem angularem hujus Ecclesiæ unice esse Christum, Filium Dei; adeoque hanc Petri confessionem, non Petrum: sed & quam vana sit ista successio Petri, dudum ab aliis demonstratum est: & omnino Apostolo tribuere certi loci Episcopatum, cui successerint alii, pugnat cum ejus officio, & Christi mandato:* Ite &c. *Nec dici potest, cur Romani potius, quam alii, vel cur Petro potius, quam Paulo successerint; sed hæc aliis.*

Idem infert ex verbis sequentibus: Quicquid ligaveris in terra, erit ligatum in cœlo; *& per hanc ligationem, vel obligationem, intelligi vult summum Imperium etiam in Reges terræ. Cum vero Servator idem quoque omnibus, quos misit, dixerit:* Quicquid ligaveris &c. *sequeretur, cuivis Diacono ut ligandi, ita Regibus imperandi potestatem competere. Verum ligatio illa nihil Imperii infert, nedum Imperii auferendi potestatem: sed Ligatio est obligatio ex delicto, seu peccato; quod uti solvi dicitur quando remittitur, ita ligari quando non remittitur, sed retinetur. Utrumque fit per declarationem sacerdotis. Atque hæc vel inde patent, quia quod apud* Matth. 16. v. 19. & cap. 18. v. 18. *dicitur ligare, idem apud* Joh. c. 20. v. 23. *dicitur peccata retinere: quod fit, ex tenore disciplinæ Ecclesiasticæ, judicando eum pro Ethnico, & Publicano, adeoque exsorte cœtus divini; non autem juribus suis secularibus, quin territoriis, & imperiis eum exuendo. Nec aliter id explicat* Covarruvias in c. alma mater. De sent. excom. in 6. part. 1. n. 8. *sed & ita declaratur* Matthæi 18. v. 15. & seq., *ubi exposito*, qui frater delinquens corrigi debeat, ut si nolit, haberi ut Ethnicus, & Publicanus, *additur effectus hujus rei:* Quod qui ita ligatus sit in terra, ligatus quoque esse debeat in Cœlo. *Idque ostendit exemplum Ambrosii, qui Theodosium, cum* 7000. *homines innocentes occidisset, tantum templi aditu abstinuit, & ad pœnitentiam serio hortatus: non autem Imperio eum deturbare conatus est*, Theodoret. in hist. Eccles. trip. lib. 9. c. 30. Euseb. chron. lib. 11. c. 18.; *cum tamen Imperatori subjectum fuisse, ex ipso jure Canonico supra ostendimus. Neque vero ex hac ligatione executio Clericis in terra conceditur, sed Cœlo in allegato loco reservatur. Nulla igitur ex pascendi, & ligandi officio, potestas cogendi, & secularia jura adimendi, ostendi potest.*

Contrarium quoque videtur, quod est in c. 22. & 23. dist. 63. *Ubi Carolo, & Ottoni primum concessa videtur potestas eligendi Pontificis. Et* Baronius ad ann. 752. *urget Impp. hosce non jure proprio dedisse Episcopos, sed ex concessione sedis Apostolicæ; & erubescere debere mentientes politicos novatores, cum Ecclesias subjiciunt Regibus. Verum textum illum* in d. c. *spurium, & corruptum esse, Viros doctos dudum ostendisse constat. Et si vero integer esset; Resp.* I. *In os sibi ipsi contradicit* Baronius, *& contrarium ipse profitetur* ad an. 559. Sæpe, *ait*, a Regibus præsumtum est jus præficiendi Ecclesiis Episcopos hoc seculo (*loquitur de anno* 559.) tum in Occidente, tum Oriente: *quam impudentiam hominis notat* Lehm. Chron. lib. 2. c. 41. *Et* II. *plurimis exemplis ostendit, diu ante Principes hoc jus exercuisse*, d. c. 41 & lib. 3. c. 24., *ut* sup. §. 23. *allegavimus. Opponimus Baronio* c. 25. dist. 63., *ubi ipsum Concilium Toletanum hanc Principum potestatem ex eo deducit, & probat, quod a temporibus B. Ambrosii, & B. Gregorii jam obtinuerit, ut itidem* supra §. 22. *diximus.* IV. *Opponimus Baronio ipsum Innocentium IV. Papam, qui in* c. 2. l. X. de Major. *tanquam indubium supponit, Clericos olim Imperatori subjectos fuisse, & dubitat quis eos exemerit: cujus verba apposuimus* supr. §. 21. V. *Posito, quod Principes jus ordinandi Clericos a sede Romana acceperint, pessime tamen inde Baronius infert, Clericos non esse subjectos Principum potestati. Nam & tempore Gentilium Imperatorum, Christiani sub Imperio Romano viventes, sibi ipsis antistites suos eligebant, nec tamen ideo desinebant esse in potestate Imperatorum Romanorum: jus enim eligendi antistites, si alii*

id

id competat, non tollit summam potestatem, a qua longe plura abesse possunt, ut tit. 1. *ostendimus.* VI. *Eodem modo, si a Clericis concessa est illa potestas Imperatori, ei ut superiori concessa fuit, ut diximus* d. §. 21. *uti Regi potestas quoque conceditur a civibus Regem eligentibus, qui tamen sub ejus potestate sunt.* VII. *Nec in* d. c. 2. *Imperatori, sed Carolo M. tunc tantum Patricio, jus ordinandi Episcopos datum dicitur; id enim jus Patriciis alias non competebat. Scilicet per gradus ad Imperii fastigium enixus est Carolus M. & primum ei Patriciatus potestas, deinde ordinatio Pontificis, ac investitura Episcoporum datæ sunt,* d. c. 22.; *demum Imperator factus omnia hæc suo jure in Italia perinde, ac in Francia potuit, & a Pontifice, atque Episcopis, veluti a subditis, Princeps adoratus fuit: uti rei ita gestæ fidem demonstrat* Lehm. d. l. c. 40. in fin. *Idque inde quoque evidens est, quod Patriciatus dignitas, adeoque & quæ ei tributa fuit electio Episcoporum, personale officium fuerit, non perpetuum, & ad hæredes transitorium. Cum vero filius Caroli M. plenissime jus investiendi Episcopos jure successionis habuerit,* per c. 30. Dist. 63., *certum est, eum id non habuisse ex concessione Patris, tanquam Patricio facta, (quia illi dignitas morte patris extincta fuit;) sed jure proprio Imperii, in quod successit. Successores igitur Caroli M. demum jus eligendi Pontificem Clericis Romanis, cum parte aliqua Italiæ, concesserunt, uti ipsi Canones tradunt* in d. c. 30. VIII. *Et quidem concesserunt solum jus eligendi Pontificis, eoque ipso omnes investituras reliquorum Episcoporum; & superioritatem nunquam concessam, quinimmo expresse reservatam,* (Vid. Lehm. chron. lib. 3. c. 24.) *indubie retinuerunt.* IX. *Sed & ipsum hoc jus, quod Carolingi primum dederunt Clero, postea restitutum est Ottoni in* c. 23. dist. 63. *Denique* X. *falsum est, Carolo Patricio datum esse jus investiendi Episcopos a solo Pontifice, cum a tota Synodo, quin a toto populo Romano id datum, dicatur in* d. c. 22. & c. 23.

Objiciunt etiam quod tempore Pipini, & Caroli, negotia quædam belli, & pacis Pontifex administraverit: imo quod Pipinum quoque Regem fecerit; quod & dicitur c. 3. Caus. 15. q. 6. *Sed* I. *ultimum hoc inprimis falsum, & impudens esse, ex historia ejus temporis constat: quæ docet, Francorum Proceres unanimi consensu Pipinum Regem ob socordiam Merovingorum optasse, sed obstitisse religionem juramenti, qua Regi suo obstricti, & cujus æque, ac Regiæ auctoritatis Franci tenacissimi cultores fuerint. Hoc caput ergo de absolutione a jurejurando, quod juris spiritualis habebatur, duntaxat delatum ad Pontificem, isque de eo consultus fuit; qui ut erat Pipino devinctissimus, ita facile non modo in absolutionem consensit, sed & hortatus est Francos, ut eum Regem eligerent. Atque ita totam rem gestam narrant* Petr. Berthault. in flor. Francic. lib. 2. c. 1., & Jean Serres Hist. sous l'ann. 641. tit. Avances, ou appareil du règne de Pipin sur la fin des Rois de la premiere race. *Item* Viterbiensis, & Ado ad an. 750. *Nimis ergo vanum, & frivolum est, quod Pipinum a Papa Regem factum jactatur, cum satis constet, ipsos Francorum Proceres Reges suos elegisse.* II. *Pontifex antiquo instituto est pars Senatus Romani,* Liv. lib. 1. c. 29., *& præcipuum membrum urbis Romæ. Et* III. *inprimis in summis ejus temporis necessitatibus, extremaque Italiæ vastitate, ac ruina, præcipua ejus erat auctoritas; ut nihil mirum sit, maximi momenti negotia ad eum quoque delata, eumque consilio, & facto, prout potuit, patriæ succurrisse.*

Denique regerunt, saltem jure humano, & plurium seculorum consuetudine, boni publici causa Pontifici potestatem maximam, & saltim per indirectum etiam deponendi Reges competere. Huic temerariæ assertioni opponimus: I. *Falsum esse, humano jure circa Imperatorum, & Principum jura aliquam ipsi potestatem competere, ut hactenus ostensum.* II. *Jus humanum dici non posse, quod omnibus illis juribus, aliisque fundamentis contrariatur, quæ modo exposuimus.* III. *Quod de consuetudine dicitur, ei respondetur ex ipsis canonibus in* cap. Massana 56. X. de elect. Non id consuetudinem esse, sed corruptelam; *nec consuetudinem esse, cui semper contradixere Reges, & Imperatores.* IV. *Ita ei, quod per indirectum saltim competat jus deponendi Reges, respondetur ex* c. 84. d. Reg. jur. in 6. Cum una via quid prohibetur, non debet id alia via admitti: *Et de verbis, non de rebus ita jus statueretur. Sed & hactenus ostendimus, nihil magis cum Pontificis officio pugnare, quam jus imperii alicui auferendi, in quod nullam potestatem habet.* V. *Quod Canonibus in* dist. 63. & dist. 96. &c. *Clerici sibi ipsis tribuunt exemtionem, & potestatem in Principes, id nullius in propria causa momenti esse, nec in*

Principum præjudicium valere potest. Contra Clericos quidem Canones probant; sed non pro ipsis, & in propria causa. VI. *Omnis illa potestas per excommunicationes, earumque incredibilem abusum, (ut alias artes, & graviora taceam) usurpata est; quæ quam parum bono publico conveniat, vidimus supra. Denique* VII. *quam erronea, injusta, ac impia sit hæc usurpata exemtio, multis solide demonstrat* Conring. de fin. Imp. cap. 10. & cap. 19. 20. 21. 22. 23.

Fabula illa de donatione Constantini M. notior, & vanior est, quam ut referri debeat. Invehitur integro in eam libro Laurentius Valla; *eamque ridet, & nervose vanitatem ejus demonstrat* Alciat. lib. 7. Parerg. c. 19. *Quod momordit* Covarruviam, *qui ubique propriam causam agit; locus autem ejus occurrit* Variar. Resol. lib. 4. tom. 2. cap. 16. n. 8. p. 337.

Certum igitur, immotumque est, sub potestate civili, in omnibus territorii partibus, atque contentis fundata, etiam Clericos contineri. Unde omnino sequitur, si duo sint Principes, vel Domini, ejusdem territorii communis, & unus eorum Augustana Confessioni addictus, sub ejus jurisdictione esse omnes illius territorii Clericos: quia fundatam habet potestatem pro sua parte in omnes, nec Clerici ullo jure inde sunt exemti.

Ad §. VI.

Facultas *ergo moralis civitatem gubernandi*] „ Per facultatem moralem Au„ ctor intelligit facultatem legitimam, jure „ gentium approbatam, unde excludit fa„ cultatem tyrannicam.

Quæ potestatis civilis vocabulo nuncupari solet] „ Quæritur enim de potestate, quæ „ in civitate summa est.

Tribus rebus describitur] „ Imperfecta est „ hæc partitio, quia non continetur jus bel„ lorum, utpote quod nulla ratione sub ju„ diciis comprehendi potest.

Additio.

„ Thucydides hic non partes imperii de„ scribit, sed naturam imperii, & quænam „ sit ejus nota characteristica, explicat: nimi„ rum suis legibus, judiciis, & magistra„ tibus, vel ut uno verbo dicam, suo „ jure uti; de qua quæstione Auctor agit „ §. *seq.*

Quæ vere civitas sit] " Quænam sit vera „ civitas, vide §. *seq.* & *prol.* §. 21. *L.* 1. *c.* „ 1. §. 14. *n.* 1. *L.* 2. *c.* 9. §. 3. *n.* 1. & §. „ 8. *n.* 2. cœtus nimirum juris tuendi cau„ sa constitutus.

Suis utentem legibus] " Hac nota non fa„ cultas gubernandi, sed jus summæ pote„ statis designatur; in eo enim consistit sum„ ma potestas, suum bonum publicum suis „ legibus *immediate* tueri. B. Parens *Auton.* „ *J. G. c.* 8. §. 17. & *c.* 9. *per tot. Item c.* „ 13. 14. & 19.

Judiciis] " Vix enim est ut suis legibus uti „ videantur, nisi & suo magistratu, ac ju„ diciis utantur, quia leges a magistratibus „ statuuntur: *d. Auton. c.* 15. §. 4. ubi B. „ Parens late hoc argumentum persequitur.

Magistratibus] " Recte Grotius *in not. h.* mo„ net, verti id posse *vectigalibus*, tum quia vox „ græca dubiæ significationis est, tum quia „ judicia jam supponunt magistratum. Equi„ dem aliquando civitatibus, quæ mediate „ suo jure, suisque magistratibus utuntur, „ hæc facultas proprio ærario utendi conce„ ditur, *d. Auton. c.* 15. §. 5.; sed tunc supe„ rior censum aliquem exigere potest. *ibid.*

Aristoteles tres facit partes in administranda republica] " Imperium, quod continet „ potestatem suo jure, suisque legibus vi„ vendi, juxta *Aristotelem* consistit in „ consultatione de rebus communibus, „ in cura legendorum magistratuum, & „ in judiciis: juxta *Dionysium Halicarnassensem*, in jure magistratuum creando„ rum, in jure decernendi de bello, & pace „ *&c. Auctor* distinguit inter ea, quæ sum„ ma potestas ipsa facit, & quæ per alios: „ *illa* versari, ait, vel circa universalia, con„ dere sc. leges, vel circa particularia; ea„ que vel directe publica, ut fœdera face„ re, bellum gerere, vectigalia imponere: „ vel privata, quo refert judicia. *Hæc* ex„ pediri, ait, aut per magistratus, aut per „ alios curatores, legatos &c. Quæ singula „ examinabimus in mox notandis.

„ *B. Parens* tres partes necessarias consti„ tuit imperii: aliam enim esse potestatem „ *legislatoriam*, aliam *judiciariam*, aliam *de„ liberatoriam. Vide supra Prop. II.*

„ Nos dicimus, duas saltem esse partes ci„ vilis *potestatis*, omnemque facultatem gu„ bernandi civitatem absolvi 1. defensione „ jurium civitatis, 2. jure agendi omnia, „ quæ ad salutem civitatis pertinent. Ex hoc „ duplici fonte enim omnia jura imperii se-

quun

„ quuntur, uti id late demonstravi *in Diss. „ proœm. XII.* §. 631.

De rebus communibus] " Rectius de re- „ bus, quæ ad statum publicum pertinent.

Curam legendorum Magistratuum] " Sc. „ inferiorum: summa enim potestas omnia „ agere ipsa nequit; adeoque per alios quæ- „ dam administrare debet.

Et judicia] " Sc. privata; nam publica „ comprehendit sub rebus communibus.

Ad primam autem partem] " Quæ ver- „ satur in publicis consiliis.

Refert deliberationem de bello, pace, fœderibus] " Hæc omnia enim ad statum pu- „ blicum pertinent.

De legibus] " Sc. de iis ferendis, vel „ abrogandis.

Addit de morte &c.] " Absque publico „ consilio enim nemo morte, aut exilio pu- „ niri, aut bonis privari potest.

Et repetundis] " Aristoteles non de hoc „ crimine agit, sed de rationibus reposcen- „ dis: adeoque de residuis; utrobique ta- „ men eadem est ratio.

Judicia publica] " Ex quibus cuique ex „ populo pœnam lege publica constitutam „ persequendi jus est, *l. 6. l.* 8. §. 1. *injur.*

Cum prius] " Judicia privata sunt, qui- „ bus actor quod sibi debetur persequitur, „ §. 10. *Inst jur.* Apud Romanos primus Tul- „ lius publica judicia a privatis separavit. „ Ipse quidem de criminibus ad rempubli- „ cam pertinentibus cognovit; in privato- „ rum vero causis judices privatos consti- „ tuit, quibus leges a se latas ut regulas „ præscripsit, quas in judiciis, & rebus de- „ cidendis sequerentur.

Jus magistratuum creandorum] " Adeo- „ que jus judiciorum.

Jus decernendi de bello, ac pace] " i. e. „ jus defendendi subditos contra vim ex- „ traneorum, & jus bellum illud per pacem „ finiendi.

Alibi addit quartum, judicia] " At hoc „ sub jure legendi magistratum continetur; „ ideo enim constituitur magistratus, ut jus „ dicat.

Alibi adjicit curationem sacrorum] " Id „ jam continetur sub jure legum condenda- „ rum, de quo mox.

Et convocationem comitiorum] " Nam con- „ vocantur comitia, ut de rebus belli, & „ pacis, consultatio fiat: adeoque hoc jus sub „ jure decernendi de bello, & pace, jam „ comprehenditur.

At si quis recte partiri velit] " Imo nulla „ priorum partitionum adeo confusa est, & „ minus rem expedit, quam hæc, quæ ab „ Auctore proponitur, cujus compendium „ modo exhibuimus.

Nam qui civitatem regit, eam partim per se, partim per alios regit] " Summa pote- „ stas non omnia per se regere potest, sed „ quædam per alios administrare solet.

Circa universalia versatur, condendo leges] " Leges enim ad omnes pertinent. „ Quanquam id fallat in legibus particulari- „ bus, i. e. privilegiis.

Tam circa sacra, quam circa profana] „ Status publicus duo continet, vel jura „ circa sacra, vel jura circa profana, seu „ secularia: utraque pertinent ad facultatem „ gubernandi civitatem, quod solide expli- „ cavit B. Parens in disputatione *de summa „ potestate;* postquam enim originem summæ „ potestatis in genere demonstravit, ita per- „ git §. 7. *& seq.*

Prima ergo summæ, & Dei vicariæ potestatis, quam modo ostendimus, cura ipsius cultus divini sacris moderandis, constituendisque *continetur. Id enim primum jus est, quod vult, & flagitat divinus naturæ auctor, se sc. coli: propter quod hominem ipsum condidit, eumque secularibus, & privatis juribus dotavit. Et illud ergo jus primario quoque tuendum vicariæ suæ potestati injunctum voluit, qua proinde omnino potestas circa sacra continetur.*

Potestas ergo hæc est potestas exequendi jus Numinis, quod ad ipsius cultum spectat: non autem disponendi de illo jure, uti nec de aliis partibus juris naturæ, utpote quod jus dependet a voluntate Numinis. Hæc autem voluntas dispositioni humanæ non subjacet. Duo ergo hic sunt distinguenda: 1. potestas constituendi, & adornandi in republica, seu civili vita, cultum Numinis, quæ est pars potestatis publicæ, & concernit statum ecclesiæ externum: 2. ipse cultus, qui expeditur per personas rite ad id consecratas; cum enim res sacra profanetur quando miscetur usibus profanis: etiam personæ, per quas cultus sacer expeditur, segregari debent ab usibus secularibus, & sacris devoveri.

In hoc ergo jure, seu cultu nulla est potestas unius præ alio, sed nudum ministerium; atque adeo omnium hominum æqualis conditio, quia omnes æqualiter Numini ad cultum tenentur. Hic igitur cultus, ejusque expeditio, constituit statum ecclesiæ internum, &

& in illo demum, non in externo, seu politico Servator cultoribus suis aufert omnem potestatem, eosque opponit potestati politicæ, quando ait : Reges terræ potestatem habent; vos autem non sic. l. c., *in rebus politicis est potestas Regum; in jure autem, & cultu Numinis, quem vos profitemini, non sic: seu in eo vobis potestas nulla est.* Matth. XX, 25. Marc. X, 42. Luc XXII, 25. *Unde & respectu illius totum esse magistrum, patrem, & dominum, alibi testatur.*

Ad cultum Numinis quoque spectat cognitio ejus, ac doctrina, sine qua coli nequit; adeoque & interpretatio doctrinæ, quæ proinde itidem potestati humanæ non subjacet. Reliquorum ergo omnium cura ad potestatem politicam spectat; quo proinde pertinet vocatio ministrorum, pœna excommunicationis, & banni spiritualis, & omnis jurisdictio sacra, administratio bonorum, quicquid ad legem diœcesanam, aut jurisdictionis spectat.

Solent autem Principes hanc circa sacra potestatem aliis committere, qui Pontifices maximi dicuntur: uti olim de Hebræis constat, & Romæ Numa Pompilius Pontificem maximum ex patribus legit, eique omnia sacra, publica, & privata, exscripta, exsignataque attribuit Liv. 1. c. 20. Aurel. *in* Numa Pomp. *&c. addit. Livius* d. l. *rationem*, quia videbantur plures Romuli, quam Numæ similes reges fore, ipsique ituri ad bella, & ita futurum ut sacra deserantur.

Unde patet a quibus, & quo jure hic Pontifex maximus Romæ constitutus sit, & quod ex primæva sua constitutione dependeat a summa potestate, de qua loquimur. Patet itidem, quæ ipsius in eligendo Imperatore partes fuerint, atque auctoritas, sc. quatenus fuit pars senatus; dicitur enim d. l. *a patribus lectus: hi enim, etiam translato in orientem imperio, simul concurrebant in jure eligendi. Eodem modo pars quoque hujus potestatis committi potest iis ipsis, qui ministerium gerunt, ut in Consistoriis formatis. Nihil enim impedit, quo minus diversi generis officia in eandem personam concurrant; secularis autem administratio his non convenit.*

Huc quoque, veteri gentium instituto, ob religionis affinitatem referuntur justa funebria, & quæ eo pertinent, Liv. d. l. *licet proprie ejus loci non sint.*

Sequuntur in statu publico jura secularia, *& ipsius civitatis; quæ proinde itidem ad tuitionem summæ nostræ potestatis pertinent*, per supra tradita: *sc. cum summus naturæ arbiter ad suam gloriam meditandam, & admirandam, voluntatemque suam exequendam fecerit homines; ea fuit benignitate, ut ne quasi gratis, sed eo felicius id peragerent, propriis quoque bonis, & juribus non tantum ad utilitatem, sed & ad voluptatem eos cumulaverit: & tum jus in universam terram, ejusque bona, tum in proprias actiones, quibus duce ratione rerum utilitates, & jucunditates sibi applicare possint, eis concesserit; de quibus proinde juribus suis ipsi homines disponere possunt: cum hoc ipsorum jus nihil sit aliud, quam legitima facultas de rebus suis disponendi. Horum ergo jurium tuitio itidem ad summam hanc potestatem Numinis, quod homini ista jura concessit, vicarium pertinet: quæ potestas summa, cum ad expeditiorem ejus executionem universa hominum societas in plures civitates subdivisa fuerit, singulis civitatibus, iisque, qui civitatibus præsunt, competit.*

Consequens ergo est, ut qui se, & jura sua communi civitatis potestate salva velit, ea in civitatem conferat, eique potestati summæ submittat; cui proinde jus in ea competit superius, quatenus necessarium est, aut expedit ad securitatem, & felicitatem tum publicam civitatis, tum privatam civium.

Quatenus eorum cura ad civitatem pertinet] " Cum res sacræ non sint a natura,
" quippe quæ eas liberas ad hominum usus
" condidit, sed tales fiant ex dispositione,
" & facto hominum ad usus divinos dedi-
" cantium, merito quærit B. Parens *in*
" *Disp. de Evoc. Sacr. Sect.* 2. §. 20., cui
" jus consecrandi eas competat? Et simul
" his verbis respondet:

Etenim in rebus sacris tres actus *distinguendi sunt:* votum, separatio ad usus sacros, & consecratio. l. 2. per tot. ff. de Pollic. *Priores duo actus privati sunt, & a quolibet patref., qui liberam rerum suarum administrationem habet, quin & a filiof., qui bona adventitia extraordinaria saltem habet, exerceri possunt.* d. l. 2. §. 1. junct. l. fin. C. de bon. quæ lib. Nov. 117. c. 1. §. 1. *Et voto quidem persona tantum obligatur; separatione autem res desinit esse in bonis ipsius, at sacra nondum est.* d. l. 2. *Consecrationis autem actus publicus est, & summi adeo Imperii, ut traditur in* l. 6. §. 3. ff de Rer. div. *ibi:* Sacræ res sunt hæ, quæ publice consecratæ sunt, non private. *Et in* l. 9. princ. ff. eod. tit. Loca sacra ea sunt, quæ publice sunt dedicata, sive in civitate

vitate ſint, ſive in agro. *Eſt enim actus, quo res eximitur, atque interdicitur hominum commercio, quod ſummæ, & legiſlatoriæ poteſtatis eſt: unde non tantum in ſacris publicis, ſed & privatis requiritur auctoritas ſummæ poteſtatis civilis; adeo ut ſi quis privatum, & ſua ſibi auctoritate ſacrum conſtituerit, id ſacrum non fiat, ſed maneat profanum, ut dictum in* §. 8. de Rer. Div. & in l. 6. §. 3. ff. eod. tit. *Atque id evidenter docet* l. 9. §. 1. ff. eod. tit. *ibi*: Sciendum eſt, locum publicum tum ſacrum fieri poſſe, cum Princeps eum dedicavit, vel NB. dedicandi poteſtatem fecit.

Ut nihil adeo adverſetur textus in §. 8. eod. tit., *ubi ſacræ res dicuntur, quæ per Pontifices rite Deo conſecratæ ſunt. Et quod Ovidius canit*, faſt. 1. Templa ſacerdotum rite dicata manu. *Etenim illi ipſi ſunt, quibus Princeps dedicandi facultatem dedit, ut* Livius lib. 1. cap. 20. *præclare docet: Regem Pontificem feciſſe, eique ſacra omnia exſcripta, exſignataque attribuiſſe &c. Atque hinc additur in* d. l. 9. §. 1. vel dedicandi poteſtatem fecit. *Princeps enim Imperium omne exercet, non per ſe, ſed & per alios, ſeu aliorum miniſterio: atque adeo, uti profana per Magiſtratus, ſeu officia ſecularia, ita ſacra per ſacerdotes, ſeu officia Eccleſiaſtica exercentur. Qua ratione omne jus publicum, quod jus ſummi Imperii eſt, dicitur conſiſtere in ſacris, in ſacerdotibus, in Magiſtratibus*, l. 1. §. 2. ff. de Juſt. & Jure. *Hinc nihilominus tamen & ipſemet Rex Numa plurima ſacra obiviſſe, dicitur*, Liv. d. c. 20. *Ita & ſub Republica conſecratio facta non fuit, niſi juſſu populi a Conſule, vel Imperatore, præeunte Pontifice Maximo, præfante carmen velato capite*, Alex. ab Alex. Genial. dier. lib. 6. cap. 14. *ubi addit:* Injuſſu populi, juxta divinas traditiones, conſecrari ædem, terram, agrum, ſanciri nil poterat. *Deinde*, etiam in templi conſecratione juſſum Senatus, & majorem partem Tribunorum plebis intervenire oportuiſſe: idque ad populum latum, & a plebe ſcitum fuiſſe, *refert* d. cap. 14. princ. *Adeo omne hoc jus perpetuo a poteſtate ſumma civili pependit, etſi ejus delegatione exercitium fuerit penes Pontifices, adeo ut quædam ſacra non potuerint niſi per Pontifices exerceri: uti in Republica Hebræorum omnia per ſacerdotes ad hoc conſecratos fieri neceſſe fuit: quod & ipſum a Principe Reipublicæ, Legiſlatore Moſe ita ſancitum fuerat.*

Minus recte vero ait Grotius de I. B. & P. l. 3. c. 5. §. 2., *& ſequuntur paſſim ejus interpretes*, Res ſacras revera non eripi uſibus humanis. *Imo uſibus humanis ereptæ ſunt pleniſſime: & ipſum eſt quo diſcernuntur a profanis, quæ uſibus humanis inſerviunt. Humani enim uſus illi ſunt, qui ad vitæ humanæ indigentias pertinent, & opponuntur uſibus divinis, ſeu ſacris, qui ad uſum cultus divini ſpectant: ut proinde nihil aliud ſint uſus humani, quam uſus profani, quibus res ſacræ penitus exemtæ ſunt; & ita recte dicuntur eſſe nullius in* §. 8. de Rer. Div. & l. 6. §. 2. ff. eod. tit., *quia res nullius opponuntur ibi rebus, quæ in patrimonio noſtro ſunt, ut patet ex* princ. Inſt. eod. tit., *& clarius ex* l. 1. princ. ff. eod. tit., *ubi dicitur*, quod divini juris eſt, id nullius in bonis eſſe: *in bonis, id eſt in commodis, ſeu uſibus humanis*, arg. l. 49. ff. d. *V. S. Recte ergo dicitur non, eſſe nullius, ſed nullius in bonis*, §. 10. de Rer. Div. d. l. 1. pr. &c., *quibus reſtringuntur textus generales, ubi nullius dicuntur*, arg. l. 147. ff. de Reg. Jur. l. 99. §. ſ. de Legat. 3.

Certiſſimum igitur eſt, homines quidem jus proprium quoque habere in res ſacras, & religioſas, perinde ut in res profanas: & illas hominum eſſe, cum populi, tum privatorum; ſed quoad uſus ſibi vernaculos, ſc. ſacros, & religioſos, non profanos.

Architectalis], „Leges enim ſunt baſis, & „fundamentum reipublicæ, cui tota reſpu„blica ſuperſtruitur.

Aut directe publica] „Quæ non niſi jure „majeſtatis fieri poſſunt: atque ideo nec „jure directo a majeſtate ſeparari, nec in „alios transferri poſſunt. *Vid. B. Par. jus „publ. c.* 21. §. 5. *& ſeq.*

Aut privata quidem, ſed quatenus ad publicum ordinantur] „Quo refert judicia, quæ quidem privatorum ſaltem cauſas decidunt, attamen ob publicam utilitatem introducta ſunt.

Aut pacis, belli, fœderum] „Imo has „actiones non ſemper per ſe peragit Impe„rans, ſed per alios.

Aut res, ut vectigalia &c.] „Sine quibus „bellum geri nequit

Et ſi quæ his ſunt ſimilia] „Quo pertinent „omnia regalia, ſive majora, ſive minora; „de quibus *Vide B. Par. Jus publ. c.* 20. „*&* 21.

In quibus comprehenditur & dominium eminens] De dominio hoc eminenti integram,

& prolixam differtationem fcripfit *Boecler de dominio eminente ad Grot. l. 1. c. 1.* At fi dicendum quod res eft, oon nifi improprie, & abufive hoc nomine Imperium defignatur. Imperium enim, & dominium in fenfu proprio maxime invicem differunt. Nam 1. Dominium eft domioi caufa: imperiom populi, ac civitatis. 2. Dominus abuti re fua poteft, eoque nemini injuriam facit, *L. 21. c. Mand.* Id autem pugnat cum facrofancti Imperii rationibus, ac finibus. Etfi igitur non diffiteamur, dominii vocem latiori, & improprio fenfu etiam pro Imperio accipi poffe, & quandoque folere, nec fi ita accipiator magnopere nomini repugnamus; tamen cum ex verborum fignificatu res explicentor, & confequentiæ inferantur: nihil proclivios, fed & nihil, in re tanta inprimis, periculofius eft, quam nativi fenfus confuetudine feduci, & infenfibiliter quoque ad erroneas conclufiones, atque a jufti Imperii finibus ad dominii fioes deflectere. Specimen ipfe Grotius in *L. 2. c. 6. & 7.* dedit in regnis, de quorum ipfe proprietate, ufufructu, patrimonio difputat; & profana hæc privati juris nomina rei fanctiffimæ, non fignificandæ, fed corrumpendæ peffimò abufu adjongit: ut iftis locis videbimus. Vid. indicem voce *dominium eminens*, & fpeciatim infra §. 12. Tutius itaque omnino eft, rem fuo nomine, *Imperii* fcilicet, exprimere; id eoim genuino ufu, ac proprietate omnem poteftatem magiftratus complectitur. *L. 215. ff. V. S. Liv. L. 1. c. pen & paff.*

Additio.

„ Auctor *jus naturæ*, quatenus in qualitate morali perfecta ad aliquid jufte habendum, vel agendum confiftit, facultatem „ appellavit *fupra l. 1. c. 1. §. 4.* Eamque „ dividit in *vulgarem*, & *eminentem*, *d. c. 1.* „ §. 5., atque hanc pofteriorem facultatem „ vocat *dominium eminens.*

„ Auctor igitur per dominium eminens „ nihil aliud intelligit, quam *jus communitati competens in partes*, & *res partium*, „ *NB boni communis caufa*, *d §. 5.*, vel „ uti hic explicat, *dominium*, *quod civitas habet in cives*, & *res civium*, *ad ufum* „ *publicum.* Unde duo neceffario Auctor requirit, 1. utilitatem publicam; 2. ut fi uni „ jus auferatur, reparatio fiat ex publico. „ *l. 2. c. 14. §. 7. & 8. l. 3. c. 20. §. 7. &* „ §. 52. Ex quibus apparet, dominium eminens Grotio effe veram partem legitimi imperii: adeoque eum hactenus cenfuram „ non mereri; at verum tamen eft, tutius „ effe a voce *dominii* ob abufum abftinere. „ Vide fupra *l. 1. c. 1. §. 6.*

Ad ufum publicum] „ Hactenus ergo nihil „ iniqui fignificatur per dominium eminens. „ At vox *dominii* huic fenfui repugnat.

Id eft civilis, & *confultatrix*] „ Quafi jus „ leges condendi, & tolleodi, non itidem, „ & magis ad artem civilem, feo coofultatricem pertioeat.

Privata funt res controverfa] „ Imo jus „ conftituendi magiftratus, & judicia, pertinet ad jora publica, & referri folet inter regalia majora, *B. Par. jus publ. c. 23,* „ §. 13. Etfi objectum judiciorum fint res fingulorum: nam & legum objectum fuot „ res fingulorum privatæ.

Quas publica auctoritate dirimi, *publicæ quietis intereft*] „ Singularia privata enim „ ante defcripfit, quæ privata quidem funt, „ fed in publicum ordinantur.

Quæ per alterum expediuntur] „ Diftinxit „ Auctor inter ea, quæ imperans per fe gerit, & quæ per alios. At dictum eft, nec „ bella geri, nec leges condi per Imperantem, fed per Doces, & confiliarios, at „ nomine Principis. Atque hoc feofu judicia „ quoque per alium expediuntur, fed nomine Principis.

Aut per magiftratus] „ Atqui diremtionem „ rerum controverfarum inter fingulos antea „ retulit inter ea, quæ imperans per fe regit; adeo fibi non conftat.

Aut per alios curatores] „ Atqoe bella „ quoque per curatores tales geruntur; & „ tamen ea Auctor retulit ad publica, quæ „ Imperantes per fe agunt.

In quibus funt & legati] „ Legationes enim „ non per Principem, fed per ejus miniftros „ expediuntur.

His ergo in rebus confiftit civilis poteftas] „ Dixi jam, vitiofam, & confufam effe hanc „ partitionem: Neque *civilem poteftatem* abfolvi diftinctione in ea, quæ vel ipfe gerit, vel per alios; Sed ad duplicem regulam omnia jura fummæ poteftatis referri „ poffe, demonftravi in *Differt. proœm.* „ *XVI. cap. 6. Sect. 4.*

AD §. VII.

AUCTOR hic tractat quæftionem, quandoqam vere fit fumma poteltas? Naturali ratione res ita fe habet:

PRO-

PROPOSITIO I.

Summa potestas vel omnibus inhæret, vel pluribus, vel uni. Aristot. 3. pol 7. Joseph. c. App. l. 2. *Pluribus vel ut corpori inhæret, vel ut singulis: Illa indivisim est in toto corpore, hæc tota in singulis personis; Unde plures monarchæ ejusdem regni esse possunt.*

DEMONSTRATIO.

Diximus §. præced., summam potestatem natura cohærere toti humano generi, eoque diviso singulis populis. His jam variis modis ea potestas inhærere potest, quos politici Doctores fere omnes ad tria capita referunt: indeque omnem reipublicæ statum vel popularem, vel aristocraticum, vel monarchicum statuunt. *Vid. inf.* §. 8. *n.* 8.

At merito hæc opinio refellitur, quia innumeræ possunt esse variationes; adeoque diximus, summam potestatem vel I. inhærere *omnibus*, ut in statu populari: atque hic status naturalis est; civitas enim talis idem jus habet, quod antea totum humanum genus habuit. Vel II. *pluribus*, quod varie fieri potest; aliquando enim vel inhæret pluribus *ut corpori*, uti in statu Aristocratico, ubi singuli non habent potestatem, ne quidem pro parte, sed totum demum corpus tanquam unum spectatum; quod alibi demonstrabitur plenius (Non magis ergo uni procerum inhæret summa potestas, quam uni membrorum principis; sed in toto corpore residet. Per corpus autem intelligimus societatem plurium personarum in unum corpus imperii causa collectarum:) vel ut *singulis*, uti si duo, vel tres sunt Cæsares; quod in imperio Romano contigisse, ex codice Justinianæo apparet. Hic summa potestas penes singulos in solidum residet, adeoque revera tres sunt summæ potestates; de cujus rei effectu in propositione sequenti agetur. Vel III. *uni*, sive ille Dux, sive Rex, sive Imperator vocatur; & hic status dicitur Monarchicus. De mixtura status infra agetur.

PROPOSITIO II.

Summa potestas dupliciter intelligi potest, 1. quæ omnibus aliis est superior: 2. qua nulla alia est superior, etsi par sit: illa *omnia suo jure facere potest;* hæc *non potest, sed nec quicquam sine illa.*

DEMONSTRATIO.

Diximus in præcedenti Propositione, summam potestatem aliquando pluribus inhærere, non *ut corpori*, sed *ut singulis*: & tum penes unumquemque summam potestatem esse in solidum. Instare aliquis posset, hoc modo non esse summam potestatem, quæ ab alio impediri posset. At notandum omnino est, *summum* duplici sensu sumi posse I. pro tali potestate, quæ omnibus aliis superior est, adeoque quæ omnem paritatem excludit: & hoc sensu non nisi unus Monarcha esse potest, & hic omnia suo jure solus facit, nec ab ullo alio impediri potest, quia nec parem, nec superiorem habet II. Pro tali potestate qua nulla est superior, etsi par sit; hic Monarcha nihil facere potest altero contradicente: nam utrique quidem summa potestas æqualiter competit, & ex asse (quia individuum quid est imperium, adeoque ubi est, est in solidum; eodem modo uti servitus, quæ sua natura individua est, in singulis est in solidum. Adeo ut unicuique jus condendi leges, jus gerendi bella &c. in solidum competat); sed exercitium per concursum alterius impeditur. Adeo ut invito altero nihil agere possit; quia alias alter, cum æquale jus habeat, contrarium statuere posset: & sic duo jura æqualia colliderent. Accedit, quod in pari causa melior sit conditio prohibentis.

Atque hæc distinctio etiam in aliis materiis obtinet; sic enim verba *primus*, vel *proximus*, itidem duplici sensu sumi possunt: 1. pro eo, qui omnibus aliis *prior*, vel *proximior* est: 2. quo nihil aliud est prius, vel proximius, etsi plures æque primi, & æque proximi adsint. Adeoque posteriori sensu plures primi, vel proximi dari possunt. Proinde si duo metam simul attingant, præmium, quod *primo* promissum est, utrique debetur. Legatum *proximo* hæredi relictum ad omnes pertinet, qui in eodem gradu sunt *L.* 2. §. 4. *ff. sociel. & legit.* Atque hoc sensu imperium Occidentis, & Orientis, non duo imperia, nec duæ Monarchiæ fuere; sed unum imperium, cujus administratio saltem fuit divisa inter duos. Nam leges communi nomine latæ, & promulgatæ fuere. Unde Roma utriusque regni urbs vocatur, teste Symmacho apud Prudentium. *Add. Sigon. de Imper. occid. L.* 2. *ad an.* 289.

Hine etiam duæ veræ summæ potestates esse possunt, etsi inæqualiter: Uti id olim obtinuit in Cæsaribus, quos Augusti adoptare solebant. Augusti enim omnia soli, Cæsares nil nisi eorum consensu facere potuerunt, adeoque in concursu Augusti præferebantur. Quin exemplum est in Diocletiano, qui

Cæsarem ob res contra Parthos male gestas duo milliaria ante currum ligatum duxit. *Vid. inf.* §. 11. *Insto*, hoc modo quilibet magistratus summam haberet potestatem: quia & hic omnia agere potest, non contradicente Principe. Resp. Hi potestatem suam non habent proprio jure, sed ex concessione Principis; Cæsares autem jure proprio summam habebant potestatem. Hinc *Tacitus* ait, Augustum Cæsares in proximo sibi fastigio collocasse; & *Aurelius Victor in Trajano* ait, similes fuisse summa potestate, non cognomento. Illustratur hæc res quam maxime exemplo potestatis domesticæ: Pater, & mater habent æqualem potestatem in familiam, intuitu v. g. liberorum; at in concursu, patris potestas præfertur. *L.* 1. *ff. rer. amot.* Eadem ratione Augusti, & Cæsares æquali gaudent potestate, respectu habito ad subditos; at comparati inter se, Cæsares cedunt Augustis. *Conf. jus publ. nostrum c.* 8. §. 27.

Sed & hodieque id obtinet in regibus Romanis (qui in Cæsarum locum successere, *d. jus publ. c.* 8. §. 28. & *c.* 7. §. 17.) Ita enim legimus, Ferdinandum I, qui fuit frater Imperatoris Caroli V, & Romanorum Rex (Imperatore rebus Hispanicis impedito) Comitia in Germania habuisse, & leges condidisse, non tantum ex mandato fratris, sed & ex jure proprio. Unde in Rec. Imp. de an. 1557. §. 87. formula exstat: *In Krafft Ihro Kayserl. Maj. uns gegebener Vollmacht, auch von uns selbst als Ræmischen Kænig. Vid. jus publ. d. c.* 8. §. 52.

Neque his obstat etymologia vocis *Monarchæ*, quæ a μόνος, *solus*, originem ducit. Non autem est solus, qui pares, & æquales habet; nam vox μόνος *unum* significat, & *solum*. Priori sensu una potestas ad plures æqualiter pertinere potest: & tunc una illa potestas penes unumquemque est in solidum, & quilibet est Monarcha. Sed & si voce *monarchæ* solus denotetur, certum est, denominationem illam desumtam esse ab eo, quod plerumque fit. Denique inter omnes constat, a voce ad rem non valere argumentationem.

Additio.

„ Quæstionem hanc: *quænam sit vera summa potestas?* late examinavit B. Parens in „ *prodromo juris gentium Ex.* 2. §. 74. & „ *seq.* ubi ita differit.

In genere quidem tres reip. formæ simplices sunt, & admitti possunt: quia necesse est ut summa potestas vel sit omnium, vel unius, vel plurium; quæ ultima species perperam ad optimates restringitur, cum multo pluribus modis fieri, ac variari possit. Conf. Polyb. Hist. lib. 6. c. 1. & seq. *Sed & ex pluribus, quin omnibus formis, misceri, & contemperari summa potestas potest: eamque omnium optimam laudarunt veteres; & prout legibus mixta, & temperata, ita jus, & justa, quin & suo sensu regularis, non monstrosa est Respublica. Et sunt adeo quam vanissimæ cum lites istæ, quibus se mutuo exagitarunt Limneus, & Reinkingius: tum rationes, quibus depugnarunt; & tota res vel ex natura facultatis plana, ac liquida est.*

Inprimis igitur natura facultatis, sed suo ordine, & loco, cum id maximi referat in jure naturæ demonstrando, explananda erit. Aliquid tamen & hic præstruendum est.

Duplex nempe facultas homini a Deo, seu natura concessa est: una in suas cuique actiones: altera in res suas; per Pos. 5. n. 1. & 2. *Prior a persona, cui inhæret, natura inseparabilis est, ac in se individua: altera cum re dividi, & transire potest ad alios.*

Inprimis vero ea facultatum natura est, ut eadem plurimis simul concessa, nemini in solidum competere possit, sed concursu invicem necessario restringant, & impediant. Ita si plurium sit de eadem re statuendi facultas, uno quid asserente, alter pari facultate id negare potest: unde cum hæc contraria simul stare non possint, constat, nihil actum esse; sequitur ergo hoc casu nihil statui posse, nisi omnium voluntate, vel nemine saltem contradicente, fiat. (Conf. l. 3. §. 5. ff. de Adq. pos.)

Hinc ergo eadem sunt naturæ, quæ juris Romani regulæ. 1. *Si uni semel data, vel quæsita fuerit plena rei facultas; alium amplius concurrere non posse: seu ut solet exprimi, meliorem esse conditionem occupantis.* 2. *Si plures simul concurrunt in re dividua, concursu pares fieri; & sic cujusque de sua parte statuendi potestas erit.* 3. *Si in re individua, quæ partes non admittit; nihil actum intelligitur, nisi omnium voluntate. Unde* 4. *regula: in tali concursu meliorem esse conditionem prohibentis.*

Si igitur in unum Principem translata est summi imperii potestas, ille solus de republica statuere potest: si in plures, omnium voluntas, & consensus requiritur; per ante tradita. *Et tamen summa æque Principis est potestas, ac si solus esset; idque ipsa voce summi significari, facile ostendi potest.*

Etenim hæ voces, summus, primus, proximus, *usu, & proprietate sua significant eum,*

enim, quem nemo antecedit: ut constat ex l. 2. §. 2. & §. 4. ff. de suis & legit. l. 52. ff. de V. S. Princeps vero, etsi pari potestate status concurrant, non habet superiorem. Ejus igitur in statu quoque mixto verissime, ac proprie summa est potestas; d. l. 2. §. 2. & 3. 4. Hinc summus, primus, proximus est, non tantum qui omnibus aliis est superior, prior, proximior; sed & quo nemo alius est superior, prior, proximior, seu quem nemo antecedit, etsi alia par potestas concurrat. Ita Cic. de clar. orat. cap. 47. inquit: duobus summis, Crasso, & Antonio L. Philippus proximus accedebat.

Inhæret autem summa potestas vel personæ, vel corpori. Si corpori, omnium una tantum summa potestas, quasi unius personæ est, (conf. l. 2. ff. Quod cuj. univ.) nulla singulorum, infra §. 83. Neque hæc fictio civilis est, sed veritas naturalis, nempe ex pacto; etsi enim revera plures diversæ personæ sint, cum tamen quod de re sua statuunt, natura vim, & effectum juris habeat, per pos. 6.; sequitur, si legitime convenerit ut plures rempublicam communiter, instar unius personæ, gerant, eorumque decreta perinde vim, effectumque juris habeant, ac si ab uno, v. g. Principe facta fuissent; ita ut convenit, natura jus erit: & sic in populari statu, totius populi una est summa potestas.

Quodsi ergo plures sint personæ, quibus incumbit summa potestas, interest, corpus inter se faciant, an ut singuli spectentur; utrumque enim fieri potest. Ita in imperio Romano olim fuere tres viri Principes, Augustus, Antonius, & Lepidus: fuere deinde sæpius tres Augusti, quorum exempla in Codice Justinianæo passim, maxime circa tempora Theodosiorum occurrunt: uti Gratianus, Valentinianus, Theodosius in l. 1. C. de Mandat. Princ. l. un. C. de Senat. Cons. & alii, ut in l. 3. l. 4. C. de off. Præf. Urb. l. 6. l. 7. l. 11. C. de off. Rect. prov. l. 1. C. de off. Civ. jud. l. 3. & seqq. C. d. Def. civ. l. 24. l. 25. l. 26. C. de Procur. &c. Tres priores in unum Triumviratus corpus, societate inter se facta, coierunt, D. Cass. lib. 46. in fin. & lib. 47. Sueton. in Octav. c. 8. in fin. c. 13. c. 27.; atque ita instar unius personæ fuere: & una saltem omnium potestas, nec nisi unum summum eorum imperium, per §. 81. 82. Tres vero Augusti ita concurrebant, ut singulorum personis inhæreret summa potestas; atque tot essent summa imperia, quot personæ: & totidem Augusti; quod in rubricis DD. L. expressum est hac nota A A A. Primum exemplum fuit sub Trajano; Aur. Vict. de Cæsar. in Traj. Inductum, ait, in remp. ut duæ, vel plures summæ potentiæ essent. Et D. Cass. L. 53. paulo post med. de tribus Augustis agens: semper, inquit, unus eorum si quidem duo, vel tres Imperatores sunt, summum Pontificatum gerit. Inde de Dioclet. & Maxim. Augustis ex Paneg. Mamertini, utrique dicta, refertur apud Sigon. de Imp. occid. lib. 1. ad ann. 289. & 290. Geminata inde Majestatis Augustalis præsentia omnium animos defixit &c. Et mox: Duplicato majestatis numine. Quo patet, quam procul aberret a ratione Carpz. de leg. Reg. cap. 13. n. 10. 11. ubi putat; Majestatem non admittere parem potestatem; & tum delabitur ad absurdos illos semisses potestatis, ac secum contendit.

Multum vero re quoque interest, plurium personis, an corpori inhæreat potestas. Nam I. si personis, tot, ut dictum, sunt potestates, quot personæ: ut in tutoribus. (Conf. l. tres tutores 55. ff. d. adm. tut.) Si corpori, una omnium: ut in Collegiis, per §. 81. 82. (Conf. l. fin. ff. de Colleg. & corp.) II. Priore casu, summa potestas inest cuique singulorum in solidum, per §. 82; in altero, una toti corpori, singulis nulla, per §. 81. Hinc III. Ibi remanet status monarchicus: hic fit oligarchicus, vel popularis. Prius perspicue expressit D. Cass. d. l., ubi cum assereret, imperium Romanum usque ab ævo Augusti fuisse Monarchicum, addit: Unius enim dominatio verissime dicitur, etsi aliquando duo, vel tres simul rerum potiti sint. Porro IV. In prima specie singuli nunquam faciem subditorum gerunt: in altera semper. Et hinc V. priore casu omnium voluntas requiritur; altero, major pars sufficit. Etenim VI. in primo genere, cum singulorum est summa potestas, unusquisque de republica statuere potest; verum si cæteri, vel unus saltem eorum contradicat, nihil agitur; per §. 93. (Conf. l. 7. §. fin. ff. de Curat. fur.) In altero autem non singuli, sed corpus statuit; cujus uti non nisi una est potestas, ita non nisi una voluntas: quæ, si membra ejus dissentiunt, alia intelligi non potest, quam majoris partis; vid. §. seqq.

Et satis sua huic discrimini constat ratio: perpenso, quod in altero casu, ubi corpus quid agit, singuli conveniunt ad hoc negotium agendum, & peragendum; quod proinde cum hactenus consentiunt, jure, & valide geritur: in altero autem unus v. g. rem agit, qui

qui solus agere non potest; & proinde in se id validum non est. Igitur in prima specie, qua singulis data est summa potestas, uno contradicente, deficit omnium & facultas, per §. 83., *& voluntas; quia qui solus statuit, hoc animo est, quod speret reliquos id ratum habituros: quippe qui scit, alias non valiturum. Quod si ergo eam spem fallat unius saltem contradictio, totum actum irritum illa reddit. At in altera (scil. cum summa potestas corpori inest) nec facultas deficit, quia corpus, quod potest, rem gessit; nec voluntas, quia statuendi animo convenere, atque adeo statutum quid voluere: etsi quidam non adsint. Superest ergo saltem, & quaritur, si singuli dissentiant, quid corpus ipsum statutum velit? idne, quod major pars voluit, an quod minor? Et naturali rationi consentaneum est, ne in eodem comparationis genere major pars cedat minori; sed ut e contrario, minor majori.* (conf. l. 54. ff. de judic.) *Igitur si aliud lege publica definitum non fuerit, consensus majoris partis erit voluntas totius corporis, etsi non omnium de corpore* (Conf. Pac. Osn. art. 5. §. 52.) *Et nec aliter exitum res universitatum invenirent: & si tum quæreretur, qua pars sanior, nunquam res decideretur; sed semper eadem lis, & quæstio, quæ ante deliberationem fuit, scil. quodnam, & pluribus esset sanius, in infinitum recurreret, nisi pars major litem dirimat.* Vid. Grot. lib. 2. c. 5. §. 17. & ibi all.

Unde & illud evincitur, si æquata sint utriusque partis suffragia, rem in statu, in quo est, & ante consultationem fuit, remanere; quia iste alterari nisi omnium, vel majoris partis voluntate, non potest. Unde sequitur, paribus calculis reum absolvi; qui calculus Minervæ, id est, juris naturalis dicitur: *de quo* Grot. d. c. 5. §. 18. & seq.

1 *Summa autem illa dicitur, cujus actus alterius juri non subsunt*] Hæc definitio summæ potestatis vera non est. Dixi enim, summum duplici modo sumi posse: 1. quod omnibus aliis superius est, adeoque quod alterius voluntatis humanæ arbitrio irritum fieri non potest: 2. quo nihil aliud superius est; atque hoc posteriori sensu actus summæ potestatis alterius voluntatis humanæ arbitrio irritos reddi posse, diximus: quod non tantum exemplis plurium Augustorum, sed & in exemplo Augustorum, & Cæsarum probavimus.

Hinc diximus 1. monstrosum non fuisse imperium Romanorum, cum duo, vel tres Augusti fuerunt; sed una Monarchia, unumque imperium, & una summa potestas fuit, posteriori nimirum sensu. 2. Unam saltem Monarchiam fuisse diviso imperio in Orientem, & Occidentem, quia divisio hæc ad administrationem saltem pertinuit; unum autem fuit imperium, & una summa potestas: at pariter in sensu posteriori. 3. Unum Imperium, Monarchiam unam, unamque summam potestatem esse Augusti, & Cæsaris, etsi administratio Cæsaris suspensa sit in tempus mortis Augusti. *Vid. J. publ. nostrum* c. 8. §. 27.

Ita ut alterius voluntatis humanæ arbitrio] „ Dictum jam est, id non impedire summam „ potestatem. Nam si plures sunt æque „ summi in eadem civitate, alter irritum „ actum alterius potestatis facit, non tan„ quam superior, sed ex natura æqualitatis: „ tum quia eadem facultate, qua alter aliquid „ vult, alter id nolle potest: tum quia in „ causa communi melior est conditio prohi„ bentis. Sed & alibi vidimus, ex pacto quo„ que actus summæ potestatis alterius arbi„ trio subesse posse, neque inde aliquid ma„ jestati decedere.

Cui voluntatem mutare licet] Si scil. solus est. Nam facultas ejus agendi tunc a nemine, nec ab æquali, restricta est: adeoque nulla obligatio ita agendi in eo esse potest, utpote quæ diversas supponit personas, inferiorem, & superiorem. Eadem igitur facultate, qua Monarcha talis aliquid statuit, eadem iterum id mutare potest. Secus in summa potestate posteriori sensu (qui pluribus quoque convenit) sumta; ibi enim uti statuere unus sine altero nihil potest, ita semel statutum non nisi utriusque voluntate mutari potest.

Ut & successorem] Nam successor æque est summa potestas, cujus facultas a nemine restricta est, si solus est: adeoque ille quoque leges ab antecessore statutas tollere potest; quia eadem potestate gaudet. Quatenus vero successor actus antecessoris irritos reddere possit, late explicatur *L.* 2. *c.* 14. §. 10 *seq.* Utrumque, quod de tollendis, & mutandis legibus dictum est, pertinet tantum ad leges civiles; nam leges naturæ immutabiles esse, supra vidimus: adeoque harum intuitu facultas agendi summarum potestatum a superiore, sc. Deo, restricta est.

Ut visus commune subjectum est corpus] Falsa hæc est comparatio: 1. quia visus solum

lum in oculis est, summa potestas in toto corpore. 2. Corpus, & oculus simul agunt; at summa potestate translata in Principem, civitas nihil amplius agit, omneque jus ejus desinit. Sed & 3. falsum est, Principi competere summam potestatem tanquam membro corporis (quod foret, si esset id, quod oculus est ratione corporis); sed omne jus corporis in eum translatum est.

Ita summæ potestatis commune subjectum est civitas] „ Quatenus singulis imperat.

Quam perfectum cœtum esse, supra diximus] " Vid. proleg. §. 21. & L. 1. c. 1. §. „ 14. n. 1. *Adde infra* L. 2. c. 9. §. 3.

2 *Excludimus ergo populos, qui in alterius populi ditionem concesserunt*] " Hi enim jus „ suum imperii in alium transtulerunt: ad„ eoque summam potestatem ipsi non habent. „ Jus enim summæ potestatis civitati tunc „ competere dicitur, quoties ea jure pro„ prio, suis legibus, judiciis, ac magistra„ tibus utitur, adeoque omnia agit e re sua, „ *& suo voto.* B. Par. in Auton. I. G. c. 13. „ 14. & 15.

„ Is ergo populus, qui alterius potestati „ subjectus est, etsi suo jure, suis legibus, „ suisque judiciis uti possit, eis non utitur „ jure proprio, sed e re, & sententia supe„ rioris, *d. c.* 15. §. 1. *&* 7. Idem prolixius ex„ emplis demonstrat *B. Par. d. c.* 15. *c.*16. „ *&* 17. speciatim exemplo Judæorum. *Conf.* „ *c. seq.* §. 7. *n.* 5.

Quales erant Provinciæ Romanorum] "Re„ digere enim in formam provinciæ nihil aliud „ est, quam leges domesticas adimere, & „ Romanas dare. *Sigon.* I. *Antiq. jur. Ital.* „ 26. Vid. late hac de re B. Parens *in Autonom. Jur. gent. c.* 13. 14. *&* 15. *imprimis c.* 15. §. 18. *& seq. item c.* 16.

Non per se civitas sunt, uti nunc quidem eam vocem sumimus] " Sed cum imperio, „ & summa potestate.

Sed membra minus digna magnæ civitatis] Ex quo enim civitas libera bello ab alio populo libero devicta in victoris potestatem, & ditionem transiit, ejusque Imperio subjecta fuit; ita alterata est pristina ejus conditio, ac libertas, ut jam illa civitas non amplius sit, prout ante fuit, res populi victi, sed res victoris. Etsi ergo ante belli exitum duæ fuerint diversæ civitates liberæ; novissima tamen victoria, vel deditione, qua altera in alterius potestatem redacta est, concrevere in unum corpus civitatis, quod totum est in patrimonio publico solius victoris, non utriusque: nec ulla pars ejus in patrimonio publico victi; cum populus victus publica sua libertate armis exutus, desierit habere suam rempublicam, & subjectus sit imperio, seu Reipublicæ victoris: uti privatus in servitutem datus, desinit habere suam rem privatam, & subjicitur dominio alterius, §. 2. *de Jur. pers. l.* 4. §. 1. *ff. de stat. hom.* Unde hujusmodi civitates, intuitu superioris habentur privatorum loco. *l.* 15. *l.* 16. *l.* 17. *ff. de Verb. signif.* Non est igitur nisi una civitas, & una respublica, quæ componitur ex populo victore, seu imperante: & populo victo, & alteri subjecto; licet enim terris divisi sint, eo tamen non dividitur corpus civitatis: quemadmodum ipsa civitas libera, seu superior, ideo una esse non desinit, quod terrarum spatiis divisa, atque in plures urbes, & quasi habitationes distincta sit, ut vidimus *in dict. Autonom. Jur. gent. cap.* 9. §. 4. *& seqq.*

Unde jam sequitur, civitatem armis victam jure gentium immediate fieri partem civitatis, cui accessit, membrumque ejus immediatum, etsi non æquo jure illi unita sit. Quod inde primum patet, quia una tantum civitas est, adeoque omnes ejus partes unius civitatis immediata membra: quippe ex quibus totum civitatis corpus immediate componitur; totum enim unius generis est id, quod ex partibus ejusdem generis constat: atque hæ partes immediate conficiunt, & constituunt suum totum. Præterea populus victus non est amplius per se civitas, sed unice pars alterius; Ergo non potest intelligi civitas mediata, quæ per se nulla est. Immediata autem civitas dicitur, non quod ipsa quoque sit per se civitas; sed quia per eam nihil intelligitur aliud, quam pars alterius civitatis: eodemque sensu civitas dicitur, quo & superioris civitatis partes regionibus, vel urbibus distinctæ, civitates dicuntur, *d. cap.* 9. §. 4. *& seqq.*; quæ ratione superioris privatorum numero habentur, *d. l.* 15. 16. *&* 17. *de V. S.* Porro civitas, cujus tota forma consistit in libertate publica (*Vid. Auton. I. G. cap.* 6. §. 1. *& seqq.*), hac jure armorum ademta, amisit cum ea propriæ civitatis speciem, & cepit formam, ac speciem meræ partis, alia civitate superiore comprehensæ. Itaque ut reliqui privati civitatis superioris cives eidem immediate subjecti sunt (*Vid. Auton. I. G. Cap.* 8. §. 4. *& cap.* 9. §. 8): ita & civitas victa; quia & illa ei jure belli subjecta, &

& privatorum loco eſt, *d. l. 16. ff. de V. S.* Enimvero cum ante debellationem illa indubitato fuerit libera, eoque immediata civitas, per tradita *in Auton. I. G. c.* 8. §. 4. & 5. & *cap.* 9. §. 8. & 9: victoria noviſſima autem cum omni hoc ſuo ſtatu ceſſerit victori; idem nunc erit ſtatus ejus immediatus in ſervitute, qui fuit ante in libertate: ita ut quæ antea liberæ hujus civitatis membra fuere immediata, jam talia ſint civitatis ſuperioris; quia omne illud jus publicum civitatis, quod ante fuit in populo victo, jure victoriæ cum omni ſua conditione, & ſtatu publico tranſiit in populum victorem: idemque adeo ipſi jam eſt civitas ſuperior, quod ante fuit propria: eademque in jure, ac ſtatu publico conditio; ut quemadmodum pridem cives immediate vixerunt ſuæ civitatis legibus, ita nunc immediate legibus ſuperioris: nec minus nunc ſint membra immediata ſuperioris civitatis, quam antea ſuæ; quippe cum hæc tota jure belli in illam transfuſa, eique quaſi, ut loquuntur, incorporata ſit. Denique cum debellata civitas non habeat amplius rationes a victore ſeparatas, quantum ad jura publica civitatis, nulla eſt civitatis ratio intermedia, cujus intuitu illa mediata videri poſſit: uti eſt in tertia ſpecie, quæ hoc unice reſpectu mediata dicitur, de qua *cap. ſeqq.*

Cæterum, ut jam ſæpius monuimus, hæc eſt victæ civitatis conditio ratione ſtatus ſui publici; quia noviſſima victoria non niſi libertas publica tollitur, & quædam ſervitus publica hactenus inducitur: ut jam non poſſit populus iſte ex ſua voluntate, & lege, bonum civitatis ſuæ publicum conſtituere, ſed a victore legem accipiat. At ſingulorum civium libertas privata jure victoriæ non tollitur; niſi & bello, vel prælio capti, aut alio ex ſenſu ſervi facti fuerint: ut dictum *in Aut. J. G. cap.* 2. *in fin.* Etenim etſi tota gens bello victa ſit, non tamen omnes bello capti ſunt. Publica libertas bello victis ablata eſt: privata bello captis. Enimvero gens per victoriam ultimam debellata in momento quaſi victoriæ tranſit tota in poteſtatem, & imperium victoris: adeoque exuit cum libertate publica hoſtem, quippe qui eſſe nequit, niſi populus liber. *l. 24. ff. de capt. & poſtlim.* Exinde igitur cives nec amplius occidi, nec in ſervitutem redigi jure belli poſſunt, quod cum ultima victoria exſpiravit; ſed niſi ante, & ſcil. vel ultimo, vel ſuperioribus præliis capti fuerint, manent, ac tuendi ſunt cum bonis ſuis in eo ſtatu privato, quo tum ſunt: quia in iſto momento ex hoſte fiunt cives, & ſubditi: & Princeps victor ex hoſte magiſtratus legitimus, cujus eſt tueri cives, non occidere, non in ſervitutem trahere, ſpoliare &c. ſed imperium jam, & jus pacis, non belli, in eos exercere. Ita apprime ad rem Cicero, *lib.* 1. *de offic. poſt princ. Parta victoria*, inquit, *conſervandi ſunt ii, qui non crudeles in bello, nec immanes fuerunt.* (cum his enim non jure hoſtium, ſed reorum agitur; nec vis iis infertur, ſed pœna) Et mox ſubjungit: *Hanc juſtitiam a Romanis ita cultam fuiſſe, ut ii, qui civitates, aut nationes devictas bello in fidem recepiſſent, eorum Patroni eſſent more majorum. Vid. Auton. J. G. cap.* 13. §. 5. *Diſp. de Jur. Vict.*

Hoc maxime declaratur exemplo dedititiorum, qui liberi tamen fuere, etſi eorum peſſima omnium eſſet conditio, §. *fin. de Libertin.*, quia non tantum gens, & civitas, ſeu id quod publicum eſt, ſed & ſinguli homines, & res ſingulæ debebantur. Id notabiliter *Polyb. in Excerpt. Legat. cap.* 142. docet, & rem ita exponit: Οἱ γὰρ διδόντες αὐτοὺς εἰς τὴν Ῥωμαίων ἐπιτροπὴν, διδόασι πρῶτον μὲν χώραν τὴν ὑπάρχουσαν αὐτοῖς, καὶ πόλεις τὰς ἐν ταύτῃ. Σὺν δὲ τούτοις ἄνδρας καὶ γυναῖκας, τοὺς ὑπάρχοντας ἐν τῇ χώρᾳ καὶ ταῖς πόλεσιν ἅπαντας: ὁμοίως ποταμοὺς, λιμένας, ἱερὰ, τάφους, συλλήβδην· ὥστε πάντων εἶναι κυρίους Ῥωμαίους, αὐτοὺς δὲ τοὺς διδόντας ἁπλῶς, μηκέτι μηδενός· i. e. *Qui ſe dedunt in Romanorum arbitrium, dedunt primum regionem, quæ eorum fuit, & urbes in ea; Cum his vero viros, & fœminas exiſtentes in regione, & urbibus omnes: ſimiliter fluvios, portus, ſacra, monumenta in univerſum; ut Romani omnium eſſent* κύριοι, *dedentes ſe vero nullius amplius.* Ita Campani cum a Samnitibus bello preſſi ſubjicere ſe Romanis vellent, nec hi eos ideo reciperent, quod ſocietas ſibi cum Samnitibus eſſet, ſe in deditionem ipſis obtulerunt hac formula: *Quandoquidem noſtra tueri adverſus vim, atque injuriam juſta vi non vultis; veſtra certe defendetis. Itaque populum Campanum, urbemque Capuam, agros, delubra Deum, divina, humanaque omnia in veſtram, Patres conſcripti, populique Romani ditionem dedimus; quicquid deinde patiemur, dedititii veſtri paſſuri. Liv.*

Lib.

Lib. 7. *cap.* 31. Quæ formula fere respondet Polybianæ, qua Carthaginenses se dedere compulsi fuerant. Desumta hæc sunt ex Autonomia nostra juris gentium *c.* 13. §. 3. *usque ad* §. 7.

Additio.

,, Ex ultimis lineis præmissis apparet, ,, hostes victos, vel deditos non tantum publi- ,, cam., sed & privatam libertatem amisisse. ,, adeoque subditos quidem esse, sed simul ,, criminis reos, in quos omnia licent. *Vid.* ,, *Dissert. proœm. XII.* Si proinde quidam ,, victores mitius cum victis egere, id ge- ,, nerositati eorum tribuendum est.

Quomodo servi membra sunt familiæ] ,, Scilicet quoad jura privata, quæ ad ,, dominum pertinent. Pari enim ratione ,, populi in provinciæ formam redacti, sunt ,, membra civitatis Romanæ quoad jura pu- ,, blica, adeoque ei serviunt: quia liberta- ,, tem de jure suo publico statuendi ami- ,, serunt. *Vid.* §. 1. At hæc comparatio ,, imperii, & familiæ, cavenda maxime est: ,, ut alibi diximus.

Ut plurium populorum idem sit caput] Quod fit si plura regna uni regi subsunt, tunc quodlibet regnum summa gaudet potestate. Ita idem Rex Angliæ simul est Rex Scotiæ, & Hyberniæ: Rex Galliæ quoque est Rex Navarræ: Rex Hispaniæ plura regna supremo jure tenet; hi in unoquoque regno propriam habent facultatem jus tuendi.

Ita in morali quoque corpore] " Naturale ,, caput non nisi uni corpori proprium esse ,, potest; at summam potestatem intuitu ,, plurium civitatum aliquis habere, i. e. ca- ,, put plurium populorum quis esse, potest.

Nam ibi eadem persona diversa ratione considerata caput esse potest] Quia per caput in politicis nihil aliud intelligitur, quam facultas legitima corpus, seu civitatem gubernandi.

Quod exstincta domo regnatrice imperium ad quemque populum seorsim revertitur]. ,, Ita deficientibus in Germania Carolingis, ,, Bavariæ, Saxoniæ, & terræ Rhenensis du- ,, ces pristinam libertatem recipere intende- ,, bant. *Vid. B. Par. jus publ. c.* 3. §. 9. *&* ,, 22. *& c.* 7. §. 86. *&* 87. *&* 95. At ma- ,, le; quia non familiis victorum jus impe- ,, rii quæsitum erat, sed regno Germaniæ, ,, seu Franciæ. *Conf. infr. L.* 2. *c.* 9. §. 2.

Ut plures civitates arctissimo inter se fœdere colligentur] " Uti Belgicæ provinciæ, civi- ,, tates Helveticæ &c. Hæ obligantur ex eo, ,, quod communi decreto statutum est. Ne- ,, que tamen hic est una summa potestas; ,, sed quælibet civitas proprium imperium ,, habet, & peculiarem rempublicam con- ,, stituit.

,, Atqui actus harum civitatum alterius ju- ,, ri subsunt: adeoque summa eorum pote- ,, stas esse non videtur. Resp. obligatio illa ,, oritur non ex jure aliquo imperii: sed ex ,, pacto, quo convenere plures provinciæ, ,, se communis consilii decretis stare velle. ,, Hoc pactum autem non tollit summam ,, potestatem singularum civitatum, quia ex ,, consensu suo saltem obligantur: de quo ,, plenius *infra* §. 16.

Subjectum ergo commune summæ potestatis esto civitas]. " Repetit id Auctor, & simul ,, explicat infra *l.* 2. *c.* 9. §. 8. *Imperium*, ,, inquit, *quod in rege est ut in capite*, *in* ,, *populo manet ut in toto*, *cujus pars est* ,, *caput. Atque adeo rege*, *si electus est*, *aut* ,, *regis familia exstincta*, *jus imperandi ad* ,, *populum redit.*

Una, *pluresve*] " Sive enim in unum suam ,, potestatem contulerit, sive in plures, aut ,, personam, aut familias, nihil interest.

Pro cujusque gentis legibus, *ac moribus*]. ,, Uti enim quælibet gens propriam summam ,, potestatem habet: ita & proprias quoque ,, habet leges, & mores.

AD §. VIII.

Auctor celebrem hic tractat quæstionem: *an summa potestas semper sit penes populum*, *etsi in aliam translata sit?* totumque caput in ea examinanda absolvit; nam in *th.* 8. *&* 9. diversas opiniones refert, easque refutat; in *th.* 10. usque ad *th.* 21. cautelas quasdam pro vera sententia ponit, & explicat; & denique *th.* 21. *& seq.* varias ex præpositis quæstiones format, ac decidit; Principium autem, ac fundamentum decidendi nullibi ponit. Equidem communiter Doctores distinguunt inter majestatem realem, & personalem. *Besold. Doctr. pol. c.* 1. §. 4. Illam, ajunt, inhærere populo, hanc regi; illam fortiorem esse, statuunt, majestate regis: adeo ut regem quoque rationes administrationis reddere debere, & ad id adigi posse, doceant. Quod omnino absurdum est, & ab Auctore quoque refutatur. *Vid. J. publ. nostrum c.* 21. §. 3.

Additio.

,, Quæstio, quam Auctor hic proponit, ,, ita formanda est: *an detur summa quædam potestas realis, quæ penes populum, qui majestatem in regem transtulit, resideat, ad eum effectum, ut populus reges, quoties imperio suo male utuntur, & coercere, & punire possit?*

,, Auctor recte negat *NB. ubique, & sine exceptione* talem summam potestatem ,, esse populi, *h.* §. *n.* 1. Recte negat, jus ,, regendi *semper* subditum esse populi judicio, ac voluntati, *inf. n.* 7: adeoque recte negat, reges a populo, *quoties imperio suo male utuntur*, i. e. ob injurias quaslibet privatas coerceri, ac puniri posse, ,, *h.* §. *n.* 1. At merito excipit casum, si ,, Rex manifeste totius populi hostem se gerit, *L.* 1. *c.* 4. §. 11., i. e. si in tyrannum degenerat; ubi addit rationem: *quia consistere non possunt voluntas imperandi, & voluntas perdendi.*

,, Graviter in hanc Grotii sententiam insurgit Gronovius in not. *ad h. l.*, & invidiose proponi statum controversiæ, ait; ,, neminem enim unquam statuisse, *ubique, & sine exceptione* summam potestatem esse ,, populi, ut ei reges, quoties imperio suo ,, male utuntur, & coercere, & punire liceat; & si quis talia dixisset, fatetur, nequaquam se ei subscribere, sed quæstionem hanc esse: *an populus, si Rex palam in tyrannum degeneret, eum jure punire possit.*

,, Cum vero Grotius hic loquatur de principe, non tyranno, sed saltem imperio ,, suo male utente, & asserat, populo jure ,, gentium jus in regem ob has injurias privatas non competere: e contrario autem ,, tale jus in tyrannum, qui hostili animo in ,, exitium populi fertur, admittat; facile ,, constat nullum inter Gronovium, & Auctorem esse dissensum, & sic operosam Gronovii refutationem plane inutilem esse.

,, Cæterum multos esse, qui statuunt, regem ob quaslibet injurias desinere esse regem, & ideo coerceri, ac puniri posse, ,, certum est; de quibus infra *L.* 1. *c.* 4. §. 1. *seq.* agemus

,, Sane, ipse Grotius in ea opinione est, ,, unumquemque privatum *jure naturæ* sui ,, juris, ac injuriæ sibi illatæ vindicem esse, ,, & hactenus Principi quoque resisti posse, ,, *L.* 1. *c.* 4. § 2. *n.* 1; *at jure Gentium* demum promiscuum hoc jus resistendi prohibitum esse, *ibid.* Mansisse autem jus ,, naturæ, seu facultatem resistendi principi: ,, 1°. Si vitæ periculum immineat, *d. c.* 4. ,, §. 7: & 2°. si in tyrannum degeneret princeps, *d. c.* 4. §. 11, de qua quæstione plenius agetur, *d. c.* 4. §. 2.

,, Argumenta, quibus Auctor utitur, ut ,, probet, nullam majestatis partem populo ,, reservatam esse, omnia eo collimant, quod ,, populus omne jus suum in regem transferre voluerit, & quia de jure suo imperii disponit, transferre potuerit.

,, *Primo* enim ,ait, unicuique homini ,, licere se in privatam servitutem dare: ,, adeoque & populo licere se in servitutem ,, publicam dare, i. e. regendi sui jus in regem transcribere, *n.* 1; ubi ad objectionem, *quod id non præsumatur, & quod multa inde sint oritura incommoda &c.* ,, respondet. 1. Quæri quid fieri possit: ,, 2. Omnes formas sua habere pericula, & ,, sufficere, populum voluisse, nec forte ob ,, justas causas aliter potuisse, *h.*§.*n.*1.2.3.4.5.

,, *Secundo*: In regnis justo bello quæsitis ,, dominium civile, i. e. jus regendi non ,, aliunde pendens victori acquiri: adeoque ,, in his saltem regnis nullam majestatis partem penes populum residere. *n.* 6.

,, *Tertio*: Experientiam docere, dari populos, qui alios populos sub se habent, ,, qui sub eorum potestate, & in eorum ditione esse dicuntur, quos alienare pro ,, lubitu possint &c; quæ consistere non posse, ,, ait, cum doctrina: jus regendi semper ,, subditum esse judicio populi subjecti.

,, *Quarto*: Ex sacra, & profana historia ,, probat, reges populi etiam universim sumti ,, arbitrio non subesse, *n.* 8. 9. 10. 11.

,, *Quinto*: Nec temporarios reges, quamdiu sunt reges, populo subesse, exemplis ,, probat, *n.* 12.

,, Nec obstare *I.* ait, *populum constituentem regem esse superiorem rege constituto.* Fallere enim hanc regulam, ait, in illis, quæ ,, ab initio sunt voluntatis, postea autem ,, fiunt necessitatis; sed & dari regna, quæ ,, non a populo constituuntur, ut in regno ,, bello quæsito: & in familia, quæ advenas ,, recipit sub lege imperii, *n.* 13.

,, Objicit sibi *II.* regimen omne eorum, ,, qui reguntur, non qui regunt, causa esse ,, comparatum; finem autem esse nobiliorem ,, mediis. Eique respondet: 1. dari regna ,, regentium causa, ut dominica, vel saltem ,, utriusque causa constituta: 2. fallere con-

,, sequen-

„ sequentiam, exemplo pupilli; quia tutor „ etsi pupilli causa sit constitutus, non tamen „ est superior pupillo, *n.* 14. *Instat*, tutorem „ dolose administrantem removeri posse; cur „ non & regem? Resp. id inde esse, quod „ tutor superiorem habeat, Rex nullum: „ indeque hujus peccata Dei judicio relin- „ quenda sint, *n.* 14. *in f.* & *n.* 15.

„ Objicit *III.* populum interdum ob pec- „ cata regis punitum esse; cujus nullam a- „ liam rationem esse, putat, quam quia non „ impediendo, aut non puniendo, causam „ suam fecit. Sed respondet, id non ex hac „ ratione factum esse, sed quia populus imi- „ tatus est ea vitia, aut quia Deus reges in „ pœnam subditis orbat: neque tunc esse „ pœnam ratione populi, quia Deus utitur „ summo in homines dominio.

„ Argumenta hæc, sequendo ordinem Au- „ ctoris, mox plenius examinabimus; cum „ vero B. Parens argumentum hoc de Maje- „ state personali, & reali ex professo tra- „ ctaverit *in prodr. I. G. Ex.* 2. §. 63. *seq.* „ verba ejus hic inserere liceat. Ita autem „ disserit:

In universitate, seu civitate libera aliud est universale dominium terræ cujusque popu- li intra fines suos, quo continetur plena fa- cultas disponendi (Conf. Cæs. de bell. gall. L. 1. c. 2.): *aliud summum in ea imperium, quo potestas exequendi juris, & tuendæ rei- publicæ. Summum ergo imperium (quod hu- mano generi in res terræ, hominumque sin- gulis, & cuique populo, seu civitati liberæ in- tra suos fines a Deo concessum est, atque adeo Dei, non hominum jure, ac nomine exercetur) est justitiæ, salutisque publicæ tuen- dæ legitima facultas, & sacrosancta auctori- tas. Hæ enim sunt duæ illæ partes, salus publica, & justitia (sine qua respubl. felix, & beata esse non potest.* Auton. l. G. cap. 9. §. 2. & seq. & c. 19. §. 12. & seq.). *quarum cura, & custodia perficitur bonum illud pu- blicum, seu scopus moderatori reipubl. propo- situs.* Auton. c 7. §. 3. & seq. de quo inf.

In omni porro universitate aliud est ipsa universitas, *aliud* singuli: *& utrorumque alia, atque alia plane jura, res, ac bona:* Universitatis *publica*, singulorum *privata*; per pos. 5. n, 2. (conf l. 2. l. 7. §. 1. ff. Quod cujusque univers. L. 16. §. 1. ff. de R. D. L. 10. §. 4. ff. de in jus voc.) *At to- ta universitas ex singulis collecta est, iisque constat, ut integrum partibus suis, vel ut corpus membris; sed cum duplicis relationis discrimine. Ut enim corpus naturale animan- tis aut spectatur simpliciter, ut totum omni- bus suis membris formatum, (quo sensu com- munis omnium est potentia vegetandi, sen- tiendi, motus &c); vel ut in eo distingui- tur caput a reliquis membris, quæ præsertim in homine, primario inde reguntur, ac moven- tur: Ita & in corpore civili universitatis singuli spectantur, vel simpliciter, prout om- nia, sive caput, sive reliqua membra, sunt ejusdem æque corporis membra; vel prout in eo discernuntur imperantes, & parentes, tan- quam caput, & membra reliqua. Qua ra- tione pariter quædam facultates, & jura toti corpori, omnibusque ejus membris communia sunt: quædam capiti propria, & eximia. Commune toti corpori est* 1. *U- niversale illud dominium terræ cujusque po- puli, quod totius civitatis, seu populi, & res est publica omnium, tum capitis, tum corporis reliqui: non singulorum, nisi quo- rundam usus bis concessus fuerit.* (conf. l. 14. pr. ib. quæ in patrimonio sunt populi ff. de acquir. rer. dom. l. 6. pr. *ib.* in pecunia populi ff. de contr. emt. d. l. 2. ff. quod euj. univ. d. l. 6. §. 1. ff. de divis. rer. &c.) 2. *Bonum illud publicum, quod finis, & scopus est civitatum.*

Proprium vero capitis est summum impe- rium, & quæ eo pertinent: uti ipsius modo dicti boni publici gubernatio, & juris, justi- tiæque exeutio, seu in genere pacis, felicita- tisque publicæ defensio. Conf. interdicta de publicis rebus, l. 43. Digestorum a titulo 7. ad tit. 16.

Unde evidens est, summa populi potestate,quæ ei in singulos natura competit, ab eo in unum, vel plures translata, non transferri una do- minium illud terræ, quod residet in toto cor- pore universitatis, seu in tota republica, om- nibusque ejus membris, qua talibus; sed solum summum ejus in singulos imperium: idque totum ita, ut nulla ejus pars maneat interim in populo. Conf. auton. c.12. de mon- stro regni patrimonialis.

Hinc in aprico est resolutio quæstionis: an regno quoque constituto, semper tamen sum- ma potestas maneat populi? quam tam prolixe tractat Grot. l. 1. c. 3. §. 8. & seq., *& re- cte quidem negat; sed nec veram sententiam satis definit, nec recte probat, nec dubiis satisfacit: & miscet, ut semper, jura, ac nomina privati dominii, & summi imperii: rem divinam, & omnium sanctissimam, cum humanis, & profanis. Totum pendet a*

discrimine dominii terræ, *&* *summi in eam imperii: illud est reipublicæ*, *hoc regis; quod & jure Romano*, *& usu gentium dubio procul receptum est: eoque omnia dubia sponte conticescunt.*

Hoc sensu non incongrue vulgo distinguitur majestas realis; *quæ est dominium illud universale terræ*, *& insidet in universa republica*, *totique terræ quasi affixa*, *& annexa cohæret: &* personalis, *quæ tota cum summo imperio transit in principem*, *& penes ipsum*, *aut (in principatu successivo) penes ejus familiam est; nihil ejus manet in populo: neque hic tum est imperii particeps (nisi status sit mixtus, de quo inf.) sed ei subjectus. Nec tamen hæc interim quoque separata est a republica*, *quippe cujus pars*, *& caput princeps est: adeoque nec a Domino terræ*, *nam & hoc moderatur princeps*; *sed a reliquo populo*, *qui interim subjectorum partes sustinet.*

1 *Eorum opinio*, *qui ubique*, *& sine exceptione*] „ Auctor unicuique privato jus puniendi alterum ob injurias sibi, vel aliis „ illatas, *jure naturæ* concessum esse, statuit; „ At institutis civitatibus exceptum esse Principem: quia civitas subsistere alias non posset, *l.* 1. *c.* 4. §. 2.

Ita ut ei Reges, *quoties imperio suo male utuntur*, *& coercere*, *& punire liceat*] „ Probavimus in præcedentibus, non invidiose a Grotio proponi statum controversiæ, „ uti Gronovius existimat. Nam Grotius falsum contra eos disputat, qui *semper*, qui „ *ubique*, *& sine exceptione*, jus puniendi „ regem populo concedunt, *vid. n.* 1. *& n.* „ 7. *in f.* Nam in tyrannum omnia populo „ licere, ipse quoque statuit *l.* 1. *c.* 4. §. 11.

Quæ sententia] „ De resistendi licentia ob „ quaslibet injurias.

Nos his argumentis eam refutamus] Non satisfaciunt hæc argumenta dubiis. Diximus, totum dependere a discrimine *territorii*, & summi in id *imperii*. *Illud* esse populi ut corpus spectati, *hoc* regis; adeoque hoc posterius nec personaliter, nec realiter est penes populum, sed utroque modo penes regem, in quem populus jus illud plenissime transtulit.

Licet homini cuique se in privatam servitutem, *cui velit*, *addicere*] Auctor ut probet, nullam summæ potestatis partem esse penes populum, eo delabitur ut asserat, *populum in dominio*, *vel servitute esse posse*; cum contradictionem notorie involvat, civitatem esse, & tamen esse in alterius dominio, seu servitute. Desineret enim eo ipso esse populus, & fieret familia privata: imo rex pro lubitu abuti re sua posset; quæ omnia pugnant cum essentia imperii, quod in tuendo jure civium, & reipublicæ, unice consistit.

Additio.

„ Auctor non statuit, *populum se in servitutem privatam dare posse*; sed loquitur de „ *servitute publica*, qua populus regendi sui „ jus in unum transtulit, *vid. n.* 1.: & unde dominium civile, i. e. *jus regendi*, „ non aliunde pendens, regi acquiritur, „ *vid. n.* 6. Quoties enim populus jus suum „ imperii, suamque libertatem de eo statuendi in unum transfert, publice servire dicitur. Atque ita rem Grotius explicat infra „ §. 12. *Conf. L.* 1. *c.* 5. §. 22. *&* 32. *L.* „ 2. *c.* 21. §. 7. Sane Imperium tolli si „ singuli in servitutem rediguntur, ipse Auctor docet. *L.* 2. *c.* 9. §. 6. *& c.* 21. §. 7.

„ Gronovius quoque oppugnat hoc argumentum sequenti ratione: 1. non dari talem populum, qui se in servitutem regi „ dederit; sed & 2. si se ea lege dedat, „ etiam servos vi contra vim uti posse. Verum quod ad *priorem* rationem attinet, diximus jam, Auctorem loqui de *servitute* „ *publica*, i. e. ubi liber populus unius imperio subjicitur; quales populi infiniti inveniuntur. *Altera* ratio vera non est; servus enim bello captus injuriæ suæ pœnam „ patitur, adeoque vim vi repellere nequit: „ quod alibi plenius probabimus.

Ut ex lege Hebræa, *& Romana apparet*] „ Apud Hebræos nil nisi jus operarum acquirebatur ex tali pacto.

Quidni ergo populo sui juris] Rectius ita: Cuique populo sui juris concessa est facultas regendi sui jus in unum transcribere: Quo facto summa potestas in alium translata tamdiu esset in populo, quoad durat in eo, cui concessa est populi consensu. Contradictio enim foret, suum jus imperii in alium transferre, & tamen illud retinere. Ergo summa potestas non est populi.

Additio.

„ Dixi jam, Grotium hoc ipso argumento „ uti, eumque per *servitutem populi* non „ intelligere servitutem singulorum sed „ servitutem publicam, qua populus sui juris alterius *imperio* subjicitur.

Ut regendi sui jus in eum plane transcribat] „ Auctor igitur a majori argumentatur. Si „ sin-

„ singuli libertatem suam privatam in alium „ transferre possunt; multo magis populus „ libertatem suam publicam, i. e. jus imperii, in alium transcribere potest.

Neque dixeris, minime id præsumi] Quia credibile non est, populum omni sua potestate se abdicare voluisse. Sed bene 1. respondet Auctor, non quæri de facto, an in dubio id voluerit populus; sed de jure, an fieri jure possit: Quod omni dubio caret; quia populus de sua libertate publica licite disponere potest. Sed & 2. quoties facultas imperandi singulis, in unum translata apparet; nulla hujus facti alia ratio dari potest, quam concessum ei esse omne jus summæ potestatis, donec contrarium probetur.

Frustra quoque afferuntur incommoda] „ Sola quæstio hic est: an jure fieri possit? „ sive cum incommodo populi, sive cum ejus „ commodo id fiat. Sed & bene Auctor respondet, nullam dari formam reipublicæ „ perfectam. Imo ideo, quod populus commodiorem alteram formam credat, imperii formam mutat.

2 *Ita & populus eligere potest qualem vult*] Prosequitur hic Auctor idem argumentum: ait, totam rem in arbitrio populi esse; cum enim de jure suo publico disponere, illudque vel per se exercere, vel per alium, vel per plures, posse: neque jus hic ex eo, quod commodius, vel præstantius, sed ex voluntate sola metiendum esse.

Quæ de re diversa diversorum sunt judicia] „ Alii formam imperii Democraticam, alii „ Monarchicam præferunt. Vide Orationem „ Athenagoræ apud *Thucyd. l. 6. p. m. 631.*

3 *Neque vero non multa exstare possunt causæ*] „ Imo sufficiens causa est voluntas populi, „ alia non requiritur.

Quia in periculum vitæ adductus] „ De qua „ deditione *vide infra L. 3. c. 8. §. 4. n. 1. & c. 11. §. 3. & 14. c. 20. §. 49. & 50. n. 5. Add. L. 3. c. 4. §. 11. & L. 2. c. 6. §. 5. c. 24. §. 6.* Sic Ordo Borussicus Polonis se tradidit, quia ab Imperio „ defendi non potuit. *Vid. B. Par. jus publ.* „ c. 5. §. 11.

Aut quia inopia pressus aliter habere non potest &c.] „ Allegari solet exemplum Ægyptiorum, qui omnia sua, seque ipsi regi „ vendiderunt, *Gen. XLVII.* 13. De quo „ facto, & an populus omni imperio sese exuerit, sententiam nostram explicabimus infra §. 13.

„ Magis huc pertinet exemplum Casilinensium, qui se Annibali dederunt fame „ pressi. *Vid. inf. L. 2. c. 24. §. 6. n. 3.*

Campani olim necessitate adacti] „ Quod „ exemplum Auctor allegat infra *L. 2. c. 9. §. 6.* Historiam vide apud *Liv. L. 7. c. 31.* „ Alia exempla vide in locis Auctoris ante „ allegatis.

Divina, humanaque omnia] „ I. e. imperium, quod in divinis, & humanis „ juribus consistit.

Ne recepti quidem sunt] „ Exempla a Tesmaro hic allegata de Revaliensibus apud „ *Thuan. L. 21. p. 423.* & de Belgis apud „ *Cund. in vit. Eiusf. part. 2.* loquuntur de „ subditis sub alieno Imperio constitutis, qui „ invito principe nec dedere se aliis, nec „ recipi possunt. Quod vero de regno Hungariæ, & Daniæ aliis principibus oblatis „ allegat, deditionem non infert: sed rex „ ibi ex alia gente eligitur. Ita Polonia ex „ Saxonum gente, Anglia ex domo Brunsvicensi reges vocavit; neque tamen populi illi „ per deditionem in Saxonum, & Brunsvicensium potestatem pervenerunt: nedum „ eorum imperium ideo expiravit.

Appianus] „ In Præfatione, ubi ita loquitur: *quarum (gentium) aliquot ego vidi in urbem legatos venisse, ut se, suosque populares dederent; nec receptos ab imperatore, ut sibi inutiles*: de Bell. pun. n. 3.

Quid obstat, quo minus & uni homini] „ Si enim populus alii populo jus imperii tradere potest, cur non & in unum illud conferre? Nam de re sua disponit: & prout „ disponit, ita jus est.

Ut paterfamilias latifundia possidens] Male hoc adplicatur ad imperium; nam populi se ita dedentes fiunt pars familiæ, non vero sunt amplius populus.

Additio.

„ Inter causas, cur populus jure suo imperii se abdicet, male Auctor refert exemplum patrisfamilias latifundia possidentis. „ Paterfamilias enim (quod nomen privatum „ hominem indigitat) advenas recipere sub „ lege, ut imperio ejus subsint, nequit; „ quia paterfamilias, qua talis, imperii non „ est capax (*Conf. l. 3. c. 20. §. 6.*): nisi „ ponas casum, ubi pater ille familias summam simul potestatem habet.

Magnam servorum copiam habens, eos manumittat sub imperii ferendi &c. legibus] „ Dominus talis privatus non est imperii capax; sed ipse imperio principis subest: „ adeoque stipulari sibi a servis manumissis

 „ im-

,, imperium nequit. Hæc igitur imperii trans-
,, ferendi causa pariter admitti non potest.

Suam quisque sedem, suos penates regit]
,, Quid inde? quo quæso modo exemplum
,, hoc ad causas, quæ populum movere pos-
,, sunt ut jus suum imperii in alium transfe-
,, rat, applicari potest?

4 *Quosdam homines natura esse servos*] Verum non est, tales gentes dari, quæ regere nesciant. Historia novi orbis nos docet, barbarissimas quoque gentes suo modo imperio regi. Sed & si talis gens existeret, & jus suum in alium transferret, hoc ipso non in servitutem se dederet, sed jus imperii saltem alii concederet; si enim in personalem servitutem se daret, desineret esse gens, & populus, & pars fieret familiæ principis, cui se dedidit.

Additio.

,, Aristoteles per populos natura servos in-
,, telligit gentes, quæ nec legibus instructæ,
,, nec ulli imperio subsunt, sed ferarum in-
,, star separatim per familias habitant; has
,, enim dignas esse quæ serviant, i. e. impe-
,, rio prudentum subsint, alibi dixit (*L.* 2.
,, *c.* 25. §. 12.) Servitus igitur, qua Ari-
,, stoteles tales populos dignos esse censet,
,, hic iterum pro publica illa servitute sumi-
,, tur, non pro personali.

Negantes, vivere se sine rege posse] ,, Hoc
,, non ideo dixere, quia natura servi sunt,
,, & regere nesciunt; sed quia majora com-
,, moda ex statu regio sibi promittebant,
,, quam ex statu populari.

Stultum esse, Thraces, Mysos, Getas in libertatem vindicare, qua non gaudeant]
,, I. e. mutare statum regium in popularem,
,, ipsis invitis. De populis, qui statum mo-
,, narchicum prætulerunt statui populari,
,, varia exstant exempla. De Cappadocibus
,, vide Justinum *L.* 32. *c.* 2. de Armeniis
,, Tacitum *Annal.* 13. 34: de Ægyptiis He-
,, rodotum *L.* 147: de Turcis Busbequium,
,, *legat. Turc.* 3: de Russis Olearium *leg.*
,, *Pers. L.* 1. *p.* 133: & de Barbaris in ge-
,, nere ait Euripides *Iphigen. in aul. v.* 1400.
,, *Barbari enim sunt natura servi; Græci li-*
,, *beri.* Sane quoad effectum eadem libertas
,, publica sub rege obtinet, quæ sub repu-
,, blica; de quo plenius infra §. 12.

5 *Sub imperio plane regio satis feliciter vixerunt*] ,, Plato in politico unius dominatio-
,, nem, bonis copulatam constitutionibus,
,, reliquis reipublicæ formis præfert. *Vid.*
,, *Liv. L.* 2. *c. d Thucyd. L.* 6. *p.* 361.
,, & *Tesm. h.*

Qualis erat Cæsaris Augusti ætate, multis prudentibus visum est] " Iis, quæ ex Tacito
,, refert *Gronovius h.*, adde quod de Caii
,, Cæsaris ætate asserit *Quinctil. Inst.* 3. 8.
,, *Cajo Cæsari suadentes regnum affirmabi-*
,, *mus, stare jam rempublicam nisi uno re-*
,, *gente non posse.* Apud Zonaram *annal.* 2.
,, in genere legitur: *Romanos libera repu-*
,, *blica incolumes esse non posse.* vid. *Tesm. h.*
,, Cæterum statum popularem temporibus
,, Augusti mutatum non fuisse, sed solam ad-
,, ministrationem, alibi demonstravimus.

Ut se homines subjiciant imperio alterius]
,, Hoc enim est, quod Auctor prolixe adeo
,, probare intendit, cum res nullum dubium
,, habeat; quia quilibet de re sua, adeoque
,, & populus de suo jure imperii disponere,
,, illudque in alium transferre potest.

Cicero notat] " *Offic. l.* 2. c. 6. Verba hæc
,, sunt: *Atque etiam subjiciunt se homines*
,, *imperio alterius, & potestati, pluribus de*
,, *causis. Ducuntur etiam aut benevolentia,*
,, *aut beneficiorum magnitudine, aut digni-*
,, *tatis præstantia, aut spe sibi id utile futu-*
,, *rum, aut metu ne vi parere cogantur, aut*
,, *spe largitionis, promissionisque capti, aut*
,, *sæpe mercede conducti.* Add. c. 12. ibi:
,, *Mihi quidem non apud Medos solum, ut*
,, *ait Herodotus, sed etiam apud majores no-*
,, *stros justitiæ fruendæ causa videntur olim*
,, *bene morati reges constituti. Nam cum pre-*
,, *meretur inops multitudo ab iis, qui majo-*
,, *res opes habebant, ad unum aliquem con-*
,, *fugiebant virtute præstantem, qui cum pro-*
,, *hiberet injuria tenuiores, æquitate consti-*
,, *tuenda summos cum infimis pari jure re-*
,, *tinebat. Eademque constituendarum legum*
,, *fuit causa, quæ Regum. Jus enim semper*
,, *quæsitum est æquabile; id si ab uno justo,*
,, *& bono viro consequebantur, eo erant con-*
,, *tenti.* Et mox: *Eos ad imperandum deligi*
,, *solitos, quorum de justitia magna esset o-*
,, *pinio multitudinis.*

Bello justo] " Intelligit bellum, quod jure 6
,, gentium secundario justum dicitur ad ef-
,, fectus externos dominii, *vide supra* §. 4;
,, nam jure naturæ, negat Auctor, dominium
,, acquiri in res captas, nisi justa causa ad-
,, sit, & intra quantitatem debiti, vel pœ-
,, næ capiantur, *L.* 3. *c.* 6. §. 1; quod suo
,, loco examinabimus.

Ita & dominium civile, sive jus regendi]
,, Apparet igitur, Auctorem per *dominium*
,, *eminens, seu civile*, intelligere *jus imperii.*
,, Sed supra jam notavimus, tutius abstineri
ab

„ ab ejusmodi vocibus, quæ abusum inferre „ possent. Justo autem bello imperium ac- „ quiri, nimirum per ultimam victoriam, „ omnino verum est, & plenius explicabi- „ mus infra *L.* 3. *c.* 3; adeoque hæc quo- „ que est justa causa transferendi in alium „ imperii.

„ Gronovius negat, ex eo, quod *dominium* „ *civile* bello quæratur, sequi, populum vi- „ ctum victorem tyrannum punire non posse. „ At duplicem hic errorem committit: *I.* „ Quod argumentum hoc contra Auctorem „ alleget, qui de tyranno non loquitur: quin „ diserte statuit, tyrannum puniri posse, *l.* 1, „ *c* 4. §. 14. *II.* quod statuat, populum „ per ultimam victoriam victum punire vi- „ ctorem, qui civitatem delere vult, posse; „ cum per ultimam victoriam omne jus po- „ puli, publicum, & privatum, in pote- „ statem victoris transscribatur. Neque ad- „ mittendum est quod addit, populos bello „ quæsitos tacite pactos esse, ut capti salvi „ essent, & viverent: eosque hoc jus quo- „ quo modo defendere contra tyrannos posse.

Pro totius imperio &c. conservando] " Ne „ sc. Rex, vel dux a populo ob abusum im- „ perii puniri, vel removeri queat.

Eademque ratio est procerum] " Ne scil. „ proceres in statu Aristocratico, quoties „ imperio suo male utuntur, coërceri a po- „ pulo possint.

Quid quod nulla respublica adeo reperta est popularis] Auctor ut probet, populum in unum, vel paucos, posse suam pote- statem transferre, allegat ipsum statum po- pularem, ubi non omnes regere ait: utpote cum non tantum inopes, & extranei, sed & infantes, ac fœminæ ab imperio arcean- tur. At non intellexit naturam civitatis. Nam 1. verum non est, inopes excludi ab im- perio; sane in statu populari jus imperii æ- que ad eos, tanquam membra civitatis, per- tinet, quam ad divites; & licet administra- tio eminentioribus committatur, jus tamen commune est: sed & administratio inopibus quoque, si habiles sint, committi solet. 2. Extranei vel perpetuo in civitate habi- tant, & tunc omnino sunt pars civitatis, nec arcentur ab imperio; vel saltem trans- eunt, & tunc non sunt membra civitatis, adeoque merito arcentur a communione im- perii, quod civitati cohæret. Equidem 3. fœminæ, & liberi arcentur a deliberationi- bus, sed ex alia ratione; quia scil. civitas non consistit in multitudine personarum, sed fa- miliarum. Jure naturæ enim quilibet pater- familias jus in suam familiam habet, tan- quam capot: unde familia etiam dicitur a famulando. Quando igitur plures tales fa- miliæ in societatem coëunt, fit civitas: Un- de jus familiarum civitatibus longe est anti- quius. Familias autem repræsentant soli pa- tresfamilias: Reliqui, ut uxores, & li- beri, saltem ejus partes, & membra sunt.

Additio.

„ Gronovius rationem, quam Grotis hic „ affert, arguit, nec se, quid ea concludat, „ videre, ait. At mentem Auctoris inter- „ pretes ejus non satis assecuti sunt. Post- „ quam enim asseruit, non tantum in *statu* „ *regio* translatam esse summam potestatem „ in regem, sed & in *statu Aristocratico* „ omne jus populi cessare, adeoque nec pro- „ ceres plebi injuriam facientes puniri a ple- „ be posse; idem quoque extendit ad *sta-* „ *tum popularem*. Et cum videri possit, in „ statu populari, ubi omnes in regimine „ concurrunt, neminem superesse, cui a po- „ pulo injuria fieri, *i. e.* in quem populus „ peccare possit; recte addit, nullam rem- „ publicam adeo esse popularem, in qua non „ supersint personæ, quæ in regimine non „ concurrunt, adeoque in quas peccari pos- „ sit, uti fœminæ, adolescentes, extranei, ino- „ pes. Atque hinc concludit, regentes nec ab „ his, ob quaslibet injurias, puniri posse.

Jam vero] " Auctor ait, populum sæpe alii „ populo vi bellica subjectum, quin & ab „ hoc alienatum fuisse. Id autem fieri non „ potuisse, si majestas quædam apud popu- „ lum alienatum resedisset, i. e. si jus re- „ gendi esset penes eos, qui reguntur.

Additio.

„ Gronovius regerit, tali populo victo, „ si male habetor, idem jus contra popu- „ lum victorem competere, quod contra re- „ gem, si palam tyrannidem exercet: adeo- „ que hoc quoque casu jus regendi subditum „ esse judicio eorum, qui reguntur. At er- „ rare Gronovium, modo probavimus.

Estne populus Collatinus in sua potestate ?] „ Quibus verbis utebatur Tarquinius, re- „ cipiens populum Collatinum in suam po- „ testatem. *Liv.* 1. 38.

Et Campani cum se Romanis dedidissent, facti dicuntur alienæ potestatis] " De dedi- „ tione Campanorum vide supra *n.* 3. & *L.* „ 2. *c.* 9. §. 6. *Add. Liv. L.* 7. *c.* 31.

Quæ omnia convelli necesse est, si id reci- pimus, jus regendi semper subditum esse eo- rum

rum judicio] „ Si enim aliqua summæ po- „ testatis pars penes populos illos victos re- „ mansisset, populus victor disponere eo „ modo de illis non potuisset.

8 *Tum sacra &c. Historia*] Auctor ex sacra scriptura probat, reges judicio populi non fuisse subjectos: quanquam negari nequeat, jura regum apud Hebræos valde fuisse restricta; *videatur Cunæus de republ. Hebræor. & Sicbardus de jure Hebræorum.*

Additio.

„ Imperium regum Hebræorum absolutis- „ simum fuisse, videbimus infra §. 20. *n.* 3.

„ Cæterum Gronovius *in not. b.* regerit, „ hæc exempla tam sacra, quam profana, „ non pertinere ad quæstionem, ubi Prin- „ ceps omnia sacra, & profana subvertit: „ quod verum est. At nec Grotius de tali „ Principe loquitur, sed tantum de eo, qui „ male imperio utitur.

Statuam supra me regem] " Inde autem „ non afferi posset, populum regem supra „ se constituisse, si summum imperium pe- „ nes populum remansisset.

Indica eis jus regis, qui regnaturus est super eos] " Ex hoc jure regio evidentissime „ apparet, omne arbitrium, quod ante po- „ puli fuit, in regem translatum esse: de „ quo late *cap.* 4. §. 3. agetur. *Adde infra* „ §. 20. *n.* 2.

Hinc Rex unctus dicitur super populum] „ Adeoque tanquam superior, eoque jus in „ populum habens.

Quod populum suum ipsi subjecerit] " Adeo- „ que populum in sua potestate esse, non se „ in potestate populi, contendit.

Notum illud Horatii] " *L.* 3. *Od.* 1. *Add.* „ *Sen. in Thyeste v.* 500.

9 *Tres gubernandi formas ita describit*] Ex hac descriptione apparet, jus imperanti esse in populum, non contra.

Cæterum rectius duæ constituuntur formæ imperii extremæ, scil. regnum, & respublica, seu status monarchicus, & popularis. Mediæ enim formæ variæ esse possunt, pro arbitrio civitatis: quod optime quoque observat *Joseph. contra App. c.* 2, ubi ait, gentes transtulisse summam potestatem vel in unum, vel in omnes, vel in paucos; quod ultimum infinitis modis fieri potest. Aliquando enim omnibus proceribus, seu familiis nobilium imperium competit, uti apud Venetos: aliquando quibusdam saltem, uti Genuæ: aliquando solis familiis plebanis, ut in Helvetia: aliquando misceri solent formæ, ita ut & regi, & proceribus, vel regi, & populo, vel denique omnibus simul imperium competat, ut in regnis Angliæ, & Germaniæ; civitas enim pro lubitu de suo imperio disponere potest.

Additio.

„ Grotius ex eo, quod quidam reges den- „ tur, qui aliis rationem dare non tenentur, „ probat, populo nullum jus in talem re- „ gem competere.

„ Equidem Gronovius *in not. b.* regerit, „ ex eo non sequi omnia subvertendi licen- „ tiam. Sed nec Grotius id statuit; loqui- „ tur enim de Principe, non de tyranno, „ sed qui imperio male utitur.

Tales sunt, quos Plutarchus ait] " Ta- „ les scil. reges, qui populi etiam universim „ sumti arbitrio non subsunt.

Non ex legibus modo] " Scil. ex disposi- „ tione populi.

Sed & in leges] " Ut scil. eas mutare „ possit. Quia superiorem non habet, qui „ obligationem ei imponere possit ne mutet. „ Sane vi potestatis legislatoriæ, quam po- „ pulus in principem transtulit, hic abrogare „ leges pro lubitu potest.

Ita ut alii ratio non reddatur] " Imo id „ etiam ex pacto fieri potest: adeoque ta- „ lis immunitas non tollit summam potesta- „ tem. Ita Parlamenta Angliæ hodieque ra- „ tiones factorum aliquando a rege exigunt: „ de quo plenius agemus §. *XI. XIV.* & „ *inprimis* §. *XVI.* Sed & e contrario im- „ perium aliquando quoad jus administrandi, „ adeoque vi officii, in alium conferri potest „ ea lege, ne rationes reddat &c. Dictato- „ res enim Romanorum, & Carthaginensium „ Imperatores, ante constitutum Senatum „ centum Senatorum immunes a reddendis „ rationibus fuere. *Vide Just. L.* 19. *c.* 2.

Reges quosdam esse, ait, cum eo jure quod alibi habet ipsa gens in se, ac sua] 10 Unde Auctor merito concludit, jus ipsum, quod gens habuit, in reges transferri: adeoque regem non amplius judicio hujus gentis subesse. Rex enim in jus populi succedit.

Postquam Romani Principes Imperium vere regium usurpare cœperunt] " Id non sub Julio „ Cæsare, nec sub Augusto, sed ducentis post „ annis factum est: uti mox demonstrabimus.

Dicitur populus in eos omne suum imperium, & potestatem contulisse] " Celebris „ hæc quæstio est: *an unquam fuerit aliqua* „ *lex regia, per quam populus Romanus omne*

„ jus

„ *jus suum imperii in Cæsares contulerit*? E-„ quidem differte id affirmat Ulpianus *in L.* „ *1. ff. de Const. princ.* Verba hæc sunt : „ *Quod principi placuit, legis habet rigorem,* „ *utpote cum lege regia, quæ de imperio ejus* „ *lata est populus ei, & in eum omne suum* „ *imperium, & potestatem conferat.* Conf. „ *l. 31. ff. Legibus.* Atque ad hanc legem „ regiam passim provocat Justinianus *in* §. *6.* „ *Inst. de J. N. G. & C.* item in *L. 1.* §. „ *7. C. vet jur. enucl.* ibi : *cum enim lege anti-* „ *qua, quæ regia vocatur, omne jus, omnis-* „ *que potestas in imperatoriam translata sint* „ *potestatem* &c. Atque vi hujus legis con-„ tendit, Imperatores solutos esse legibus, „ *L. 3. C. testam. add. L. 31. ff. L. 4.* „ *C. de Legibus.*

„ At negamus, *legem* aliquam *regiam* a „ populo latam esse, per quam jus proprium „ imperii in Imperatores unquam translatum „ fuerit.

„ Quod ut rite intelligatur, præmitten-„ dum est, imperium in principem trans-„ ferri posse vel Jure proprio, vel „ Jure administrationis. *Jure* „ *proprio* transfertur, quando populus ipsum „ jus imperii alicui confert, ita ut unus suo, „ & proprio jure omnia agere possit; *Jure* „ *administrationis* autem, quando sola facul-„ tas administrandi, adeoque solum exerci-„ tium imperii, nomine reipublicæ peragen-„ dum, uni committitur, ita ut non suo, „ & proprio jure, sed vi officii, nomine „ populi, ac reipublicæ omnia agat. Quæ „ latius explicata fuot a B. Parente in *jur.* „ *publ. c. 15.* §. *4. c. 7.* §. *1. seq.* & ab Au-„ ctore infra §. 10. Unde notanter Grotius „ *d.* §. 10. ait, jus imperii non dependere a po-„ tentia agendi, sed a causa, & titulo. Sa-„ ne fieri potest, ut is, qui minister saltem „ est populi, & jure officii suam potestatem „ a populo tenet, omnia agere possit, exem-„ plo Dictatoris, qui summam agendi pote-„ statem habuisse dicitur, *L. 2.* § *18. ff. O. J.* „ cum e contrario ejus, qui jure proprio im-„ perium habet, potestas sæpius admodum „ restricta sit, ut in regibus Angliæ, & Ger-„ maniæ apparet; quæ differentia a dispofi-„ tione populi dependet. Cum enim populo „ jus imperii natura competat, is pro lubitu „ de eo disponere, & vel solam *administrandi* „ facultatem, sed liberrimam: vel ipsum *jus* „ *imperii*, sed restrictum, uni committere „ potest.

„ His præmissis dicimus, populum Roma-„ num non *jus imperii*, sed solam *admini-* „ *strationem* Cæsaribus contulisse; *statum* „ mansisse popularem, solumque *exercitium* „ imperii in Cæsares esse translatum : adeo-„ que legem regiam, i. e. talem legem, per „ quam regia, seu propria potestas in Cæ-„ sares collata sit, non exstare. Quod nunc „ probandum erit.

Primo. Id probatur ex occasione, quæ „ causam dedit, ut paulatim paucis, tandem „ uni summa administrandi potestas concessa „ fuerit. Refertur ea in *L. 2. 9. & 11. ff. de* „ *O J.*, ubi explicat Pomponius (qui sub Mar-„ co, & Commodo vixit, *vid. van Eck princ.* „ *jur. L. 1. tit. 2.* §. *32.*) quemadmodum „ necessitas ipsa curam reipublicæ ad Senatum „ deduxerit, quia difficile plebs convenire cœ-„ pit : populus autem difficilius in tanta turba „ hominum; & tum §. *11.* ita pergit : *No-* „ *vissime sicut ad pauciores juris constituen-* „ *di via transisse, ipsis rebus dictantibus vi-* „ *debatur; per partes evenit, ut necesse esset* „ *reipublicæ per unum consuli. Igitur consti-* „ *tuto principe, datum est ei jus, ut quod con-* „ *stituisset, ratum esset.* Sane aucta præcipua-„ rum familiarum potentia, & auctoritate „ Senatus, in partes ire, & potentiores sibi „ curam Reipublicæ arrogare cœperunt. Un-„ de bella civilia inter Syllam, & Marium: „ inter Cæsarem, & Pompejum: inter Tri-„ umviros: & denique inter Octavium, & An-„ tonium orta sunt, ubi imperium Romanum „ rapinis, cædibus, proscriptionibus, omnis-„ que generis criminibus innotuit. Ex quo „ igitur Julius Cæsar victis reliquis solus su-„ pererat, Senatus, Populusque Romanus „ omnium illarum calamitatum memor judi-„ cavit, rem publicam pro præsenti rerum „ statu non nisi ab uno administrari posse: „ indeque totam reipublicæ curam uni Cæ-„ sari commisit eumque morem in succes-„ soribus continuavit. Atque hinc cum Au-„ gustus dubitaret, num pristinam reipubli-„ cæ formam restituere deberet, Mæcenas „ ex hac ratione dissuasit, quod respublica „ Romana sub plurium imperio subsistere „ non possit. *Dio L. 52. f. 623. seq. L. 53.* „ *f. 667. & L. 42. pr. L. 47. f. 472. Suet.* „ *in Aug. c. 28.* Unde quoque passim Scri-„ ptores Romani Bruti consilium de occiden-„ do Cæsare ex eadem ratione improbarunt. „ *Vid. Sen. de benef. n. 20. Tac. Ann. 1. 9. 10.* „ *& Hist. l. 1. 2.* Et Dio eum monarchicæ „ administrationis commoda exposuisset, ad-„ dit : *Quæ si animis suis Brutus, & Cassius*

„ *reputassent*, *nunquam præsidem*, *procuratoremque reipublicæ necassent. d. l. 44. f.* 333. „ Sed & Sallustius Crispus metuens, ne Tiberius vim principatus resolveret, cuncta „ ad Senatum vocando, consilium dedit Liviæ ut filium dehortaretur: *quia ea esset conditio imperii*, *ut non aliter ratio constet*, *quam si uni reddatur. Tac. Ann.* „ I. 6. 7.

„ S e c u n d o. Causa ergo, cur uni imperium a populo Romano delatum fuerit, „ hæc erat, quod administratio penes Senatum, i. e. penes plures, salva esse non potuerit. Uni ergo illa cura committebatur, „ & quidem ex decreto populi: adeoque is, „ tanquam princeps Senatus, & vi officii, „ juxta leges populi curam illam gerebat. „ Atque hinc J u l i u s C æ s a r etsi vi „ retinere potuerit ipsum jus imperii, non „ tamen consultum id judicavit: nec aliter, „ quam ex lege populi id suscipere, & administrare voluit. Quod I. ex Dione apparet. Postquam enim populus victo Pompejo decrevit, ut Cæsar belli, pacisque „ Dominus in omnes homines esset, etsi nunquam ad Senatum, aut populum de iis „ retulisset; addit Dio: *id factum esse*, *non quod is eum potestatem sibi ipse parasset*, „ *quia jam ante omnia suo judicio conficiebat*; *sed ut jam nunc secundum leges facere videri posset*: *& Romanos*, *ut adhuc* „ *cives sui juris esse viderentur*, *hac Cæsari decrevisse*, *quæ vel ipsis invitis obtinere potuerit. Dio Lib.* 42. *f.* 273. Sane II. Cæsar potestatem exercuit, non proprio, sed „ consulari, tribunitio, ac pontificio jure, „ qui tituli officiorum erant; nec aliter exercuit, quam ex decreto populi: unde „ omnia eorum officia gessit, atque ex eo „ capite omnibus comitiis præfuit. *Dio L.* „ 42. *fol.* 274. Sed & III. populus plurima „ privilegia decrevit Cæsari: ut triumpharet de Juba nondum victo, *d. f.* 247: ut „ Consulibus in sella curuli assideret, *Dio* „ *Lib.* 43. *f.* 306. & *L.* 44 *f.* 34: semper „ primus omnium sententiam diceret, *d. f.* „ 306: ut magistratus, aliosque honores, „ quos populus tribuere consueverat, ipse „ conferret, *L.* 43. *f.* 306: ut vestem triumphalem gereret, laurea corona semper, „ & ubique uteretur, nec non nomine liberatoris, & Imperatoris, *Dio L.* 43. *f.* „ 325. *seq.* ut solus milites haberet, solus „ pecunias publicas curaret, *f.* 326. De aliis „ vide *L.* 44. *f.* 334. *seq.* Atqui dari talia privilegia a populo non potuissent, nisi jus „ imperii penes populum fuisset. Atque hinc „ IV. cum Romani Cæsaris potentiam metuerent, ipse declarat, se non ita fastu inflatum esse, ut *tyrannidem* in eos affectaret. *Dio L.* 143. *f.* 307. (tyrannis autem „ Romanis erat regia potestas, seu tale imperium, quod proprio jure exercebatur). „ Unde alibi ait, se non *dominium* (ita vocabatur regia potestas) sed *tutelam eorum* „ gesturum; neque *tyrannum*, sed *ducem* „ futurum, ita ut in omnibus his, quæ eorum causa agenda essent, & *Consul*, *Dictatorque*: in lædendo autem quopiam „ *privati* loco haberi voluerit, *Dio L.* 43. „ *f.* 309. Atque mox eos hortando ita pergit: *mutuo amore nos tanquam* N O V O S „ C I V E S *complectamur*, & *ut vos me tanquam patris loco accipientes*, *mea prudentiæ*, „ P R O C U R A T I O N I S Q U E V E S T R U M „ *fructus capiatis*, *egoque vos liberorum instar* P A T E R N A C U R A T U E A R. *d.* „ *f.* 309. Sane V. leges, quas tulit, non „ proprio consilio tulit, sed communicata „ prius re cum primoribus Senatus, aut toto aliquando ordine, *Dio L.* 43. *f.* 315. „ Et postquam VI. Dio omnes honores Cæsari decretos, inprimis imperatoriam dignitatem, eoque delatum, ut ipse putat, „ jus proprium imperii recensuisset; statim „ addit, hæc omnia a statu populari non abhorruisse. *Dio L.* 43. *f.* 326. Unde VII. „ Dio Cæsarem vocat *præsidem*, *procuratoremque reipublicæ*, *L.* 44. *f.* 333; & Antonius, *præfectum urbis*, & *imperii perpetuum*: *Dio L.* 44. *f.* 364. Quin VIII. „ tantum abfuit, Cæsarem ex illis legibus jus „ regium accepisse, ut cum quidam adulatorum regem eum nominassent, ideo a „ tribunis plebis accusati fuerint. *Dio L.* „ 44. *f.* 337. Imo iidem tribuni plebis diadema imagini ejus impositum detraxere, „ *f.* 336; & cum Antonius Lupercalibus Cæsarem regem salutaret, diademaque imponeret, Cæsar recusavit utrumque, & in acta „ publica referri jussit, regnum se a populo per Consulem oblatum non accepisse. „ *Dio L.* 44 *f.* 339. Interim hi actus causam suspicioni dedere, quod regnum affectaret, *Dio L.* 44. *f.* 337. Inde omnium „ in se odium convertisse, & causa id maxime necis ejus fuisse, dicitur, *Dio L.* 44. „ *f.* 330. 339. & 341. Sane Antonio, occiso „ Cæsa-

„ Cæſare, pro crimine habitum fuit, quod
„ regnum ſuo ſolius arbitrio Cæſari tradide-
„ rit, *Dio L.* 45. *f.* 390.

„ Certiſſimum igitur eſt, ſub Julio Cæſare
„ legem regiam non exſtitiſſe, neque jus
„ proprium imperii Cæſari unquam fuiſſe
„ collatum. Equidem contrarium aſſerit *Dio*
„ *L.* 143. *f.* 315. ubi ait: *imperatoris no-*
„ *men ei collatum eſſe non ea ratione, quod*
„ *ei merum imperium, abſolutaque poteſtas*
„ *delata fuerit; ſed eo modo, quo nunc his,*
„ *qui ſummum imperium obtinent, tum pri-*
„ *mo Cæſari primum impoſuerunt, tanquam*
„ *ipſi proprium.* Quod in Auguſto repetit,
„ *L.* 42. *f.* 648. ibi: *quo ſumma imperii de-*
„ *monſtratur, quod patri quoque ejus Julio,*
„ *& ejus filiis erat decretum.* Verum Dio
„ hæc prodidit temporibus Antonini Pii, ubi
„ Imperatores imperium jam per 200. an-
„ nos tenuerunt. Tanto enim temporis in-
„ tervallo potentia Cæſarum in immenſum
„ aucta. Senatus vero auctoritas adeo immi-
„ nuta fuit, ut Cæſares jam palam profite-
„ rentur, ipſum *jus imperii* ipſis collatum
„ fuiſſe, indeque decreta antiqua populi Ro-
„ mani, quibus nuda adminiſtratio conceſſa
„ fuit principibus, pro legibus regiis vendita-
„ rent. Unde Ulpianus, qui eodem tempo-
„ re vixit, ex principiis illius ſeculi ad
„ legem regiam provocat. *T.* 1. *ff. Conſt.*
„ *princ.* Cæterum ex ante dictis ſatis con-
„ ſtat, Cæſarem nunquam regnum, i. e. jus
„ proprium imperii affectaſſe, nedum obti-
„ nuiſſe. Sane ſi Cæſari, ejusque filiis, jure
„ legis regiæ imperium competiiſſet, uti pu-
„ tat Dio *L.* 44. *f.* 315. & 326; non opus fuiſ-
„ ſet filio ejus Auguſto novo decreto id con-
„ ferre. Equidem negari nequit, populum
„ decreviſſe, ut omnia, quæ Cæſar acturus
„ eſſet, rata eſſe debeant (*Dio L.* 44. *f.* 335):
„ & per hoc decretum ei ſummam agendi,
„ etiam contra leges, poteſtatem conceſſam
„ videri. At bene notandum eſt, hos actus
„ valere ex voluntate, ex ratihabitione po-
„ puli: neque ultra perſonam Cæſaris id pri-
„ vilegium extendi non debet. Cæterum Cæ-
„ ſarem vi officii imperium exercuiſſe, ſa-
„ tis probavimus; neque enim ex poteſta-
„ te agendi jus regium dijudicari, vel in-
„ ferri poteſt: nam dictatores quoque ſum-
„ mam agendi poteſtatem habuerunt, neque
„ tamen jure proprio imperium tenuerunt.

„ Tertio: Mortuo Cæſare admini-
„ ſtratio iterum cœpit eſſe popularis. Legem
„ populus tulit, ne quis in poſterum dictator
„ crearetur, *Dio L.* 44. *f.* 366. Antonius
„ fuit Conſul, Cæſar Octavius Tribunus ple-
„ bis. *Dio L.* 45. *f.* 377. & 378. Hic An-
„ tonium coram populo accuſavit. *Ibid. f.*
„ 378. Populus Octavio decrevit honores,
„ *Dio L.* 46. *f.* 422. Antonium hoſtem de-
„ claravit, *ibid.* Durante bello, cum non-
„ dum conſtaret ad utram partem victoria
„ eſſet inclinatura, omnem poteſtatem, quæ
„ ſuperioribus temporibus certis quibuſdam
„ hominibus erat præter morem majorum
„ conceſſa, populus antiquavit: edictumque
„ propoſuit, ne quis diutius anno cum im-
„ perio eſſet &c. *Dio L.* 46. *f.* 430. Octa-
„ vio judicia, & pœnam minatus eſt, quod
„ privato conſilio copias contraxerit, *L.* 46.
„ *f.* 436. conſulatum ei denegavit, *f.* 430.
„ *ſeq.* Octavius Antonio, & Lepido veniam
„ a Senatu, populoque impetrare voluit. *L.*
„ 46. *f.* 440.

„ Quarto. Stante triumviratu ſtatus
„ mere popularis, & adminiſtratio penes tri-
„ umviros fuit. Illi leges ſtatuerunt opera
„ Tribunorum, *L.* 47. *f.* 444. Orto diſſidio
„ inter triumviros, omnia auctoritate populi,
„ & Senatus agebantur. Auguſtus res a ſe
„ geſtas expoſuit populo. *Dio L.* 49. *f.* 533.
„ Hic varios Auguſto decrevit honores, ſpe-
„ ciatim pontificatum (quem tamen, quod
„ contra leges eſſet, acceptare noluit. *Id.*
„ *L.* 49. *f.* 533.): ut in publico habitaret,
„ ut eum lædens obnoxius eſſet pœnæ, quæ
„ tribunum plebis violanti dicta eſt. *Id. L.*
„ 49. *f.* 534. &c. Triumphus ipſi decretus.
„ *Id. f.* 549. Antonius, & Cæſar ſeſe mutuo
„ apud populum, & Senatum accuſaverunt.
„ *L.* 50. *f.* 555. Denique Antonio conſula-
„ tus a populo ademtus, ejuſque poteſtas om-
„ nis abrogata fuit. *f.* 538.

„ Quinto. Victo Antonio navali præ-
„ lio apud Actium, Octavius ſolus rerum po-
„ titus eſt. *Dio L.* 51. *f.* 584. & *L.* 52.
„ *f.* 611. Neque tamen ſtatus deſiit eſſe po-
„ pularis. Nam I. populus ei plurimos hono-
„ res decrevit, triumphum ſcilicet de Cleo-
„ patra, ludos quinquennales in ejus hono-
„ rem inſtituit: voluit ut feriæ eſſent nata-
„ li ejus die, ut ei ingredienti Senatus, po-
„ puluſque cum conjugibus, & liberis ob-
„ viam irent &c, ut per omnem vitam ſuam
„ tribunitiam haberet poteſtatem, ut eis, qui
„ ipſum imploraſſent intra pomœrium, ac
„ extra, uſque ad D. paſſus, auxilium ferre
„ poſſet. *Id. L.* 51. *f.* 602. utque ad eum
„ provocationes fierent, ac ipſe in omnibus

L l 2 judi-

„ judiciis suffragium quasi Minervæ ferret &c. „ *ibid.* Quæ proinde omnia ex decreto populi „ habuit. Atque hinc II. cum Agrippa dehor„ taretur *Augustum a republica administra„ tione*, *& allegaret*, *non vacare crimine*, „ *si Senatum*, *populumque Romanum in ser„ vitutem redigere affectasset* (*Dio L.* 52. *f.* „ 612); Mecænas, qui contrariam opinionem „ tenebat, protestatur, se nolle auctorem „ esse, ut *tyrannidem in S. P. Q. R. in ser„ vitutem redactam teneat*; sed ut ipse „ cum optimatibus omnia, quæ ex usu sunt, „ decernat, neque contradicente, neque re„ pugnante quoquam ex populo: ut quod is, „ optimatesque communi sententia statue„ rint, id statim vim legis haberet. *Dio L.* „ 52. *f.* 623. Atque tandem concludit, Au„ gustum, si eam, quam par est, curam rei„ publicæ gesserit, BONUM CIVEM fu„ turum. *Id. L.* 52. *f.* 626. Idem Octa„ vius varia officia gessit, scil. consulatum. „ *Dio L.* 52. *f.*647., *& f.*650. Censor factus. „ *L.* 53. *pr. f.* 650. Princeps Senatus dictus „ pro eo more, qui integro etiamnum populi „ statu in republica erat receptus, *ibid.* No„ tari merentur verba Dionis *L.* 53. *f.* 665. „ *Caterum omnia ex sententia Imperatoris* „ *aguntur. Quod ne videantur Imperatores* „ *ex potentia potius*, QUAM LEGIBUS „ *habere*, *omnia*, *qua in populari forma rei„ publica multum valuere*; *Senatu*, *populo„ que volentibus*, *ea cum ipsis nominibus in* „ *se recipiunt*, *excepta dictatura. Consules* „ *enim fiunt &c. Proconsules dicuntur*, *no„ menque Imperatoris semper gerunt loco no„ minis regii*; *& dictatoris*: *qua semel e* „ REPUBLICA SUBLATA *non imponunt* „ *sibi &c. censoriam auctoritatem*, *& sum„ mum pontificatum*, *ac tribunitiam potesta„ tem sibi conferri patiuntur &c. Hac igitur* „ *singula cum legibus fuerint stabilita in ea* „ *republica institutione*, *qua penes populum* „ *est summa rerum*; *Imperatores cum ipsis* „ *nominibus sibi sumunt*. *ut* NIHIL SIBI „ A SUBDITIS NON DATUM HA„ BERE VIDEANTUR. Hinc III. Au„ gustus consulatu perfunctus juramentum „ patrio more præstitit, *L.* 53. *d. f.* 652. „ IV. cum porro declararet, populo se ces„ surum imperio, his verbis usus est: *Re„ cipite jam nunc libertatem*, *& pristinam* „ *reipublica formam*: *accipite arma gentes„ que vobis subditas*, *& vestro more rem„ publicam gerite.* Et mox: *ego sane justis„ simum esse censeo*, *vos vestras res ipsos ad„ ministrare.* *Dio L.* 53. *f.* 635.*seq.* Et cum V. „ Senatus, populusque confirmassent, ut so„ lus imperium gereret, tamen popularis „ opinionem sibi parare studuit, indeque „ cum Senatu, populoque administrationem „ provinciarum divisit. *Dio L.* 53. *f.* 659. „ Imo VI. ut Romanos a suspicione regiæ „ potestatis abduceret, imperium saltem de„ cennale in suas provincias recipere voluit, „ *d. L.* 53. *f.* 660, & continuatis decenniis „ per totam vitam summam imperii ex de„ creto populi obtinuit, *ibid. f.* 663. Postea „ VII. varii honores a populo ei decreti sunt, „ ut ante ejus domum lauri ponerentur, ut „ Augustus diceretur &c. *ibid. fol.* 664, pa„ ter patriæ vocaretur. *Suet. in Aug. c.* 57. „ Sed & VIII. ex Dione constat, Cæsarem „ Romuli nomen vehementer appetiisse; at „ cum sentiret, hinc se suspectum affectati „ regni fieri, id omisisse, *d. f.* 664. Hinc „ nomen regis deprecatus est, neque dicta„ tor dici voluit, dominique appellationem „ exhorruit. *Suet. in Aug. c.* 52. *Dio L.* 53. „ *f.* 665; idque publico edicto prohibuit. „ *Suet. in Aug. c.* 53. IX. Comitia populi „ quoque habebantur. *Dio L.* 53. *f.* 669. „ Sane etsi potissima arbitrio principis, quæ„ dam tamen studiis tribunorum fiebant. „ *Tac. Ann. L.* 1. *c.* 15. Unde Augustus „ suffragia populi re magis, quam verbis „ sustulisse, dicitur. *Suet. in Cal. c.* 16. *&* „ *c.* 40. Sed & postquam X. Imperatores „ publice profitebantur, imperium proprio „ jure sibi delatum esse; simul tamen invi„ diæ vitandæ causa professi sunt, se de le„ gibus vivere velle. Paulus (qui sub Ale„ xandro Severo vixit, eique a consiliis fuit), „ *inverecundum esse*, dicit, *Imperatorem ex* „ *imperfecto testamento legata vindicare*: ad„ ditque rationem, *quod tanta majestati de„ ceat*, *eas servare leges*, *quibus ipse solutus* „ *videtur. l.* 23. *ff. Leg.* 3. Theodosius, & Va„ lentinianus: *Dignam esse vocem majestate* „ *regnantis*, ajunt, *legibus alligatum princi„ pem se profiteri.* Et tum addunt: *adeo de* „ *auctoritate juris nostra dependet auctoritas*, „ *& revera majus imperio est submittere legi„ bus principatum. L.* 4. *C. Legibus.*

„ Hinc XI. ratio apparet, cur temporibus „ Justiniani adhuc dubitatum fuerit: *an Im„ perator leges interpretari possit*, *qua olim a* „ *populo*, *& Senatu lata fuerunt. L. f. C.* „ *de Legibus.* Cum enim Imperatores nun„ quam proprio jure imperium, adeoque nec „ jus condendi leges habuerunt; sponte se„ qui-

„ quitur, eos nec interpretandi facultatem „ sibi arrogare potuisse. At prævaluit poten- „ tia Imperatorum, fabula de lege regia „ subnixa. *d. l. s.*

„ Neque *obstat* I. quod *Dio* ait, Imperato- „ ris nomen Augustum accepisse, non quale „ propter victoriam tribui vetusto more sole- „ bat, sed *quo summa imperii* demonstrare- „ tur, quod patri quoque ejus Julio, & ejus „ filiis erat decretum. *L.* 52. *f.* 648. nam „ per delationem hanc imperii, statum non „ desiisse esse popularem, in præcedentibus ex „ historia Romana demonstravimus.

„ *Obstat* II. quod Augustus inter merita sua „ reputaverit, quod regiam potestatem de- „ poneret, *L.* 53. *f.* 654. & *f.* 655: quod „ dicat se privatum potius cum gloria vivere, „ quam *regnum* gerere cum periculo, velle „ &c. *f.* 656. Se paratiorem esse mori priva- „ tum, quam *regem* perpetuo vivere. *L.* 53. „ *f.* 656; Adeoque veram regiam potesta- „ tem habuisse videtur. Resp. loquitur Au- „ gustus de eo, quod actu potuit; non de „ eo, quod jure. Ipse initio orationis ait: „ *me posse perpetuum in vos obtinere impe-* „ *rium, ipsi cernitis. d. f.* 652. Sane milites, „ & ærarium, in ejus erant potestate: com- „ petitores deleti erant, *ibid.* &c. At mox „ declarat, se nolle potentia sua uti, ne „ quisquam dicat, se ea. quæ egisset, pro- „ pter summum sibi imperium parandum „ fecisse, *d. L.* 53. *fol.* 653. Arma, leges, „ & provincias ideo vult restituere, ut per- „ spiciant Romani, se ab initio nequaquam „ potentiam aliquam animo propositam ha- „ buisse, *d. L.* 53. *f.* 653. Adeoque se so- „ lum administratorem reipublicæ, & prin- „ cipem, seu primum Senatus haberi voluit: „ omnem potestatem suam sub nomine, & „ titulo officiorum tenuit, ipseque regis, ac „ domini nomen abhorruit, uti ante vidi- „ mus. Neque enim tuto regia potestate uti „ potuisset: exemplum Julii Cæsaris præsen- „ tissimum erat, qui de regno se suspectum „ reddidit, & ideo occisus fuit insidiis.

„ *Obstat* III. quod Augusti legibus soluti, „ atque hoc ipso omnia agendi licentiam con- „ secuti sint. *Dio L.* 53. *f.* 666. Nullibi hoc „ privilegium concessum est Cæsaribus; nam „ Julio Cæsari quidem, constat, decretum „ esse, ut omnia, quæ ageret, rata esse „ debeant: non vero ut legibus in genere „ solutus sit. Augustus post delatum ei a po- „ pulo imperium, & post confecta bella, „ noluit promissos populo viritim centenos „ denarios distribuere, nisi Senatus assensis- „ set; & de hoc speciali casu refert Dio: „ *Senatum omni eum legum necessitate libe-* „ *rasse: L.* 53 *f.* 675. Adeoque certum est, „ legem expressam, & generalem, qua Au- „ gusti omnibus reipublicæ legibus soluti fue- „ rint, nunquam exstitisse: & privilegium, „ quo Octavius a legis necessitate liberabatur, „ saltem de casu singulari loqui.

„ Equidem negari nequit, posterioribus „ temporibus Cæsares decreta populi in præ- „ cedentibus allegata pro *lege regia* declarasse, „ atque vi illorum decretorum proprio jure „ sibi imperium arrogasse. Unde ex usu eo- „ rum temporum Dio, Ulpianus, aliique „ statuerunt, *Principes vi illius legis regia* „ *solutos esse legibus:* quod tamen ab initio „ nec Cæsares ambierunt, nec populus de- „ crevit, uti ex sequentibus magis apparebit.

„ Quando igitur IV. Augustus apud *Sue-* „ *tonium in Aug. c.* 28. *se novi status, no-* „ *vaque reipublica auctorem* jactitat; id intel- „ ligendum de statu administrationis. Hinc „ quæ Dio ait, Cæsares *plenam habuisse po-* „ *testatem etiam regiam &c. summam reipu-* „ *blicæ penes unum hominem fuisse &c. &* „ *omne populi, Senatusque imperium in* „ *unum Augustum rediisse* (*vid Dio. L.* 53. „ *passim*) ea pertinent ad ea tempora, ubi „ Cæsares decreta populi in eum sensum de- „ torserunt.

S e x t o. Neque Tiberius Augusti succes- „ sor proprio jure imperium sibi arrogavit. „ Nam I. ipse ab initio detrectavit imperium, „ *Suet. in Tib. c.* 24. II. Mox paulo minus, „ ac privatum egit, *ibid. cap.* 26. III. Præ- „ nomen Imperatoris recusavit, *ibid. Dio* „ *L.* 57. *fol.* 780. IV. Dominus vocari no- „ luit *Suet. c.* 27. *Dio L.* 57. *f.* 785. „ V. In civitate libera liberam linguam esse „ debere, dixit. *Suet. c.* 28. VI. Bonum, „ & salutarem principem Senatui servire debe- „ re, asseruit. *Suet. c.* 29. Ex historia Ro- „ mana apparet, Senatum conservasse & „ majestatem pristinam, & potestatem, un- „ de in omnibus causis magni . . & parvi „ momenti, ad Senatum referebatur. *Suet.* „ *in Tiber. c.* 30. *Dio L.* 57. *f.* 784. Tacitus „ *Ann. L.* 1. *c.* 7. ait, *cuncta per consules* „ *eum incepisse, tanquam vetere republica:* „ *ne edictum quidem, quo patres in curiam* „ *vocabat, nisi tribunitia potestatis præscri-* „ *ptione posuisse sub Augusto accepta.* In edi- „ cto autem posuit, se unum id ex publicis „ muneribus usurpare *d. c.* 7. Atque hinc ipse

„ voluit, ut miles, qui Agrippam occidit, „ rationem ejus redderet apud Senatum. *Tac.* „ *Ann. L.* 1. *c.* 6. VII. Sed & reprehen- „ dit consulares, quod non ad Senatum re- „ ferrent, quasi non omnium tribuendorum „ ipsi jus haberent. *Suet. in Tib. c.* 32. „ VIII. Dio ait, *Principis Senatus, more an-* „ *tiquo nomen sibi tribuisse, sæpius dicens,* „ *Dominum se servorum, Imperatorem mi-* „ *litum, Principem cæterorum esse: eumque* „ *sæpius precatum sibi esse tantum vitæ, &* „ *imperii tempus, quantum republicæ condu-* „ *ceret*; & tandem addit, *adeo popularem* „ *fuisse, ut neque per suam fortunam jurare* „ *cuiquam permiserit, neque præter consuetu-* „ *dinem quicquam fieret natali sua. L.* 57. „ *f.* 785. Atque hinc IX. ipse in Senatu „ votum saltem dicebat interrogante consule, „ *Dio L.* 58. *f.* 801; adeo ut in votando „ Tribunus plebis prævaluerit, etsi sententia „ Drusi, & Tiberii jam vicerit. Unde Dio „ *d. L.* 57. *f.* 792. addit, *forma præcipuæ* „ *reipublicæ popularis imaginem videri po-* „ *tuisse.*

„ Denique & X. certum est, Augustum „ omnem suam potestatem vi tribunitiæ pote- „ statis, *Tac. Ann. L.* 1. *c.* 7. & 10., & „ vi consulatus, *Dio L.* 51. *f.* 797. *L.* 58. „ *f.* 804. & 805., gessisse, & a Senatu „ hæc officia æque, ac alii honores, decre- „ tos fuisse. *Dio d. L.* 58. *f.* 812.

S e p t i m o. Sub Caligula status reipubli- „ cæ adeo non immutatus fuit, ut ex decre- „ to demum Senatus, contra Tiberii testa- „ mentum, jus, arbitriumque omnium „ consecutus fuerit. *Suet. in Calig. c.* 14. „ *Dio L.* 59. *f.* 825. Is ab initio adeo se po- „ pularem ostentabat, ut nihil ad Senatum, „ aut populum scriberet, neque ullum Im- „ peratoris nomen usurparet. *Dio L.* 59. „ *f.* 827. Quin populo suffragia reddere vo- „ luit. *Suet. Calig. c.* 22. *Dio d. l. f.* 830. „ & actu reddidit, *L.* 59. *f.* 834. & 845. „ Unde Dio concludit: *Ita forma status in* „ *republica popularis conservabatur, res ade-* „ *rat. d. f.* 845. Atque hinc cum triduo Se- „ natum abrogasset, Suetonius ait, rempu- „ blicam per triduum sine summa potestate „ fuisse, in *Calig. c.* 26. Equidem negari ne- „ quit, admodum sævisse Caligulam, & om- „ nia crimina impune peregisse; At eadem, „ quin majora crimina sub libera republica „ temporibus Syllæ, & triumviratus perpe- „ trata fuere: adeoque non a potestate „ agendi, sed a causa status reipublicæ diju- „ dicari debet. Neque per violentias Caligu- „ læ statum mutatum esse, apparet ex eo, „ quod Suetonius ait, *parum absuisse, quin* „ *spem principatus in regni formam* (adeoque „ proprio jure non tenebat) *converteret.* „ *Calig. c.* 22. Præterea Caligulam officia „ reipublicæ, nimirum consulatus &c. ges- „ sisse constat. *Dio L.* 59. Eumque imperio „ reipublicæ subfuisse, vel ex eo patet, quod „ Senatus memoriam ejus post mortem delere „ voluerit. *Dio L.* 60. *f.* 859.

O c t a v o. Mortuo Caligula quidam Se- „ natorum summam reipublicæ populo resti- „ tuendam esse, opinati sunt. *Dio L.* 60. „ *f.* 855. Ideoque Claudio edixerunt, ne „ imperium capesseret, sed sub populi, „ Senatusque, & legum potestate esset. At „ cum ab exercitu Imperator proclamatus „ esset, Senatus ei imperium invitus decre- „ vit. *Dio L.* 60. *f.* 856. Gessit autem hoc „ imperium itidem sub officiorum titulis. *Dio* „ *L.* 60. Sane ipsum imperium, omnesque „ honores ex decreto Senatus eum obtinuis- „ se, tradit *Dio ibid.*

N o n o. Nero a militibus Imperator salu- „ tatus, mox decreto Senatus summam rei- „ publicæ obtinuit, *Tac. ann. L.* 12. „ *c.* 69., officia consulatus gessit, *Tac. ann.* „ *L.* 13. *c.* 31. & 34. *L.* 14. *c.* 20., & „ post mortem per decretum Senatus damna- „ tus fuit. *Suet. in Ner. c.* 49.

D e c i m o. Sequentia imperia mere vio- „ lenta fuere, inprimis postquam imperii „ arcanum evulgatum fuit, posse Imperato- „ rem alibi fieri, quam Romæ. *Tac. hist.* 1. „ *c.* 4. At nihilominus Imperatores a militi- „ bus proclamati confirmabantur decreto Se- „ natus: idque apparet exemplo Vespasiani, „ cui, postquam a militibus Cæsar Augustus, „ & Imperator dictus fuit, *Tac. hist. L.* 2. „ *c.* 80. Senatus Romæ cuncta principibus „ solita decrevit. *Hist. L.* 4. *c.* 3. Extat de- „ creti illius pars hodieque in ædibus Johan- „ nis Lateranensis; capita ejus exhibet *Ant.* „ *Augustin. de legibus.* Voce, *lex regia* con- „ tenta hæc sunt 1. ut fœdus, cum quibus „ volet, facere liceat: 2. ut ei Senatum ha- „ bere, relationem facere, remittere, Se- „ natus consulta per relationem, discessio- „ nemque facere liceat; 3. quicquid ejus „ voluntate, & jussu, præsente eo a Sena- „ tu decretum est, ut id pro jure haberetur, „ ac si e lege Senatus edictum esset: 4. ut „ eorum, quos ipse ad obtinendos magistra- „ tus commendaverit Senatui, populoque

„ Ro-

„ Romano, in comitiis extra ordinem ratio „ haberi debeat: 5. ut fines pomœrii profer- „ re, & promovere liceat: 6. ut omnia, „ quæ ex usu reipublicæ esse censebit, agere „ liceat: 7. quibus legibus, plebisve scitis „ scriptum fuit, ne Julius Cæsar Augustus, „ Tiberiusve Claudius Cæsar tenerentur iis „ legibus, plebisque scitis, Imperator Cæsar „ Vespasianus solutus sit; quæque ex quaque „ lege rogatione Divum Augustum, Tibe- „ riumve, Claudium Cæsarem facere opor- „ tuit, ea omnia Imperatori Cæsari Vespa- „ siano Augusto facere liceat: 8. ut omnia, „ quæ ante hoc decretum gessit, rata sint: „ & tandem 9. additur sanctio, ut si quis „ civis jussu Principis contra leges aliquid fe- „ cerit, id hujus legis ergo fraudi ei esse „ non debeat, neque actio in eum sit.

„ Ex quo edicto satis constat, statum De- „ mocraticum fuisse. Eo enim pertinet, 1. „ quod Vespasianus imperium ipsum ex de- „ creto Senatus acceperit; & quidem sub „ titulo officiorum, nam consulatum gessit. „ *Tac. A. L.* 4. *c.* 38. 2. Quod Augusti le- „ gibus soluti fuerint, non ex *lege aliqua re-* „ *gia*, seu quod propria potestas ipsis col- „ lata esset; sed ex privilegio, adeoque ex „ beneficio Senatus. 3. Quod Vespasianus „ non in genere legibus solutus fuerit, sed „ NB. NB. iis tantum, quibus Augustus, „ Tiberius, & Claudius soluti fuerunt; quod „ in quibusdam saltem casibus factum esse, „ supra vidimus: uti cum Julio Cæsari con- „ cessum fuit, ut ad decennium dictator „ esset, & quinque annis continuis consula- „ tum gereret, *Dio L.* 42. *f.* 273., utrum- „ que legibus repugnabat. Ita Augusto per- „ missum fuit, ut contra leges denarios po- „ pulo distribueret. &c. *Dio L.* 53. *f.* 675.

Undecimo. Sed & sub sequentibus „ Imperatoribus imago reipublicæ superfuit. „ Nam & Trajanus id unice curavit, ne quid „ regium ostentaret, sed verum principem „ gereret, qui proinde subesset Senatus, „ populique judicio. *Plin. paneg. Grot. L.* 1. „ *c.* 4. §. *6.* Unde pugionem præfecto præ- „ torio tradidit, ajens: *hoc pro me utere, si* „ *recte impero: si male, contra me. Zonar.* „ *ad ann.* 2. *in vit. Traj.* Quod imitati postea „ sunt Pertinax, & Macrinus, quorum ora- „ tiones exstant apud *Herodianum.* Sed & „ postquam Imperatores palam, & sine ulla „ dissimulatione, proprio jure regnum sibi „ delatum contenderent, speciem tamen „ reipublicæ conservarunt. Ita enim Senatus „ jus condendi leges sub Alexandro Severo „ habuit, teste Ulpiano (qui eo tempore vi- „ xit. *Vid. van Eck princ. jur. tit. de or.* „ *jur.* §. 37.) *in l.* 9. *ff. de legibus;* & Dio „ Cassius de Imperatoribus sui temporis (vi- „ xit autem eodem tempore) ait, *eos, ne* „ *videantur ex potentia potius, quam legibus* „ *habere omnia, quæ in populari statu maxi-* „ *me valebant senatu, populoque volentibus,* „ *ea cum ipsis nominibus in se recipere solere,* „ *excepta dictatura. Consules enim sæpe fieri,* „ *Proconsules dici, nomen Imperatoris sem-* „ *per gerere, loco nominis regii, & dicta-* „ *toris, quæ semel e republica sublata, ut non* „ *imponant sibi, ita eorum vim, ac rem ipsam* „ *imperatorio titulo confirment; censores fie-* „ *ri, pontifices, tribunos &c. atque hoc mo-* „ *do omnem totius reipubl. potestatem accipe-* „ *re, ac regiam etiam, nisi quod invidiam* „ *nominis vitent.* Tandem concludit: *hæ* „ *sunt appellationes istæ, quibus Imperatores* „ *secundum leges, ac instituta, nostris etiam* „ *temporibus utuntur. Dio L.* 53. *f.* 665. „ *seqq.*

Duodecimo. Aurelianus primus re- „ gio ornatu usus est, diadema capiti inne- „ xuit, gemmisque, & aurata omni veste, „ quod incognitum adhuc Romanis fuit, „ usus est. *Aurel. Vict. in Aureliano.* Suc- „ cessor ejus Tacitus non a militibus, sed ex „ SCto factus est Imperator. *Gutbberlet.* „ *chron. in Tac.* Qui huic successit Valerius „ Probus a justitia laudatur, & traditur, „ sub ejus regno Senatum leges firmasse, de „ appellationibus cognovisse, proconsules „ creasse, legatos consulibus dedisse &c. „ *Grot. J. bell. L.* 1. *c.* 3. §. 17. *in not.* „ Sub Honorio modus ille adhuc obtinuit, „ quo Cæsares populum adorabant (de quo „ more *vid. Tacit. Ann.* 1. *c.* 26. *& Suet.* „ *in Claudio c.* 12.) uti ex Claudiano appa- „ ret. *vid. infr.* §. 10. *n.* 3. Umbra igitur „ reipubl. semper continuavit; Imperatores „ officia reipublicæ gesserunt; Valens, & „ Valentinianus publica lege declararunt, „ se etsi legibus liberati sint, tamen illis vi- „ vere velle, *L.* 4. *C. Leg.* Sane sub Justi- „ niano dubitatum adhuc fuit, an Impera- „ tor leges abrogare possit, *L. f. C. de legi-* „ *bus;* quia quidem statutum esset, ut illi „ legibus soluti sint, non vero ut leges a „ Senatu, populoque Rom. latas abrogare „ possint.

„ Decimo Tertio. Adeoque ex „ his apertissime constat, populum, & Se- „ natum

„ natum nunquam jus ipsum imperii in Cæ- „ fares contulisse, sed primam saltem admi- „ nistrationis partem, idque titulo officio- „ rum. Apparet porro, legem regiam nul- „ lam exstare, qua *proprio jure* potestas in „ Cæsare collata sit; sed post ducentos de- „ mum annos Imperatores antiqua illa de- „ creta in eum sensum torsisse, ac decreta „ illa *legem regiam* vocasse.

Etiam in se] „ I. e. in ipsum populum. „ At id non speciali lege decretum esse, di- „ ximus; sed Imperatores, Senatu, & „ populo subacto, privilegia a Senatu, & „ populo, 200. ante annis Cæsaribus indul- „ ta, in eum sensum interpretati sunt.

Nemo, nisi solus Deus, judex Principis esse potest] „ Quia princeps superiorem non „ habet, utpote cum populus, cui summa „ potestas antea competiit, omne jus suum in „ eum transtulerit. An vero, & quatenus „ Princeps ex pactis obligetur, videbimus „ *lib.* 2. *c.* 14. *per tot. Conf. Diss. Proœm.* „ *XII.* §. 421., & quid in eum liceat, si „ notorie fines imperii excedat, explicabi- „ mus *c. seq Conf. dict. diss. XII.* §. 638.

Apud Æschylum], Imo non populus eum „ alloquitur, sed peregrinæ, & supplices fœ- „ minæ, quæ rogabant in tutelam suscipi, & „ defendi contra Ægyptios classe persequen- „ tes: & ideo blandiebantur regi; qui vero „ se id sine populi consensu nec velle, nec „ posse facere, ait *ibid. v.* 402. *Add. Gron. b.*

11 *Longe aliter, quam de Atheniensium republica &c.*] „ Atheniensium ducibus non „ jure proprio, sed vi officii, & jure ad- „ ministrationis saltem, potestas competiit; „ de qua differentia plenius agemus *infra* „ §. *X.* & *XI.*

Ut Reges, qui populo subsunt, non nisi improprie &c.] „ *Vid.* §. *seq. n.* 2.

Quod exemplum secuti & alii in Græcia] „ Ut Carthaginenses apud Nepotem *Hanni-* „ *bal. c.* 7., & Justinum *L.* 2. *c.* 2. *n.* 1.

Talia regna, negat Aristoteles, constituere propriam speciem gubernationis] „ Quia „ populus saltem administrationem uni com- „ mittit, non jus ipsum imperii transfert: „ adeoque hi reges non jure proprio impe- „ rium habuerunt, sed tantum vi officii, „ nudique ministri populi fuere. Unde etiam „ in hos Duces sæpius animadversum, legi- „ mus: uti passim in Nepote videre est. De „ Pausania vide *Ælian. L.* 4. *c.* 7.

12 *Quasi temporarii regni*] „ Auctor ait, „ summam potestatem adeo non esse in popu- „ lo, ut etiam reges temporarii fuerint, qui „ tamen populo non subfuerunt. Sane po- „ pulus de suo jure vel ad tempus, vel in „ perpetuum disponere potest; si proinde ad „ tempus disponit, intra illud tempus jus „ summæ potestatis populi suspensum est. Ta- „ le regnum proposuit Nabarzanes apud *Curt.* „ *L.* 5. *c.* 9., ubi præfectum Bactrianæ „ Bessum regem ad tempus constituendum „ suadet: nimirum, sub lege, ut compo- „ sitis rebus justo regi restituat regnum. *Vid.* „ *Tesm. b.*

Et apud Romanos Dictatorum] Imo Dictatorum potestas non fuit propria, sed saltem vicaria. Neque enim inspiciendum, quid potuerint, sed ex qua causa. Nam fieri potest, ut jus imperii admodum in vero rege restrictum; officium vero, seu administrandi facultas officiali concessa, indefinita sit: de quo plenius *infra* §. *X.*

Cum ad populum provocatio non esset] „ *Vid.* „ *Gron. b.* Cæterum ejusmodi Dictatores „ etiam apud Carthaginenses *Just.* 19. *c.* 1., „ imo & apud alias gentes liberas creaban- „ tur, *Alex. ab Alex. Gen. dier.* 3. 24.; „ Sed non nisi in gravissima necessitate, & „ ubi unius imperio omnia committere, ex „ salute reipublicæ erat. Sed adeo hanc po- „ testatem imperii timuisse populum, ut di- „ ctaturæ usus 120. annis intermissus fuerit, „ testis est *Vellej. Paterc.* 2. 28. *Vid. Tesm. b.*

Ait Livius], „ *L.* 2. *c.* 18. quasi vox di- „ vinitus missa, ait Seneca *Ep.* 94. *Conf.* „ *Gron. & Tesm. b.*

Obsessam vim regiæ potestatis, Cicero] „ Verba Ciceronis exstant *Philipp. II.* Nam „ regia potestas, i. e. regendi potestas, erat „ penes Consules; at Dictatore creato ipsa „ hæc regia Consulum potestas suberat dicta- „ toris imperio: adeoque hic solus tenebat „ vim regiæ potestatis. *Livius L.* 8. *c.* 32. „ ait: *Quæro de te, cum summum imperium* „ *Dictatoris sit, pareantque ei Consules. NB.* „ *regia potestas, prætores, &c Conf. Liv.* „ *L.* 2. *c.* 1. & *Cic. de leg. L.* 3. *c.* 3. „ *Tesm. b.*

Quæ pro contraria sententia] „ Hactenus 13
„ Auctor probavit, summam potestatem re- „ gulariter non esse populi: indeque verum „ non esse, eum reges coërcere, ac punire „ posse, quoties imperio male utuntur. *Vid.* „ *supra n.* 1. *seq.* Jam dubia removet.

Eum, a quo aliquis constituitur, esse superiorem constituto] Cum ergo populus con- „ sti-

stituat regem, inde concludendum videtur, populum esse superiorem. Respondet Grotius, regulam hanc fallere in eis, quæ ab initio suni voluntatis, & postea fiunt necessitatis. Verior est responsio, regulam veram esse, quoties quis ab alio constituitur vi, & jure imperii; quia omne imperans superius est eo, cui imperatur. Eam autem fallere, quoties is, qui alium constituit, id facit vi pacti, & utriusque voluntate; quod fit, si populus suo consensu jus imperii in alium transfert. Populus igitur hac constitutione adeo non fit superior, ut potius suo se jure abdicet, & alterius imperio voluntate sua se submittat.

Cujus effectus perpetuo pendet a voluntate constituentis] „ Rectius, quoties quis alium „ constituit vi, & jure imperii.

Non etiam in ea &c.] „ Adeoque nec in „ constitutione imperii, quæ initio est vo„ luntatis, postea vero demum habet effe„ ctum necessitatis.

Quomodo mulier virum sibi constituit, cui parere semper necesse habet] „ Uxor igitur, „ quæ maritum dominum sibi constituit, non „ est superior constituto, quia hæc consti„ tutio nun fit jure imperii, sed ex pacto.

Quod petitis, in meo arbitrio] „ Historiam, „ præter Sozomenum allegatum in *L.* 16. „ *c.* 6., etiam refert *Theodoret. Hist. Eccl.* „ 14. *c.* 26. *Add. Ammian. Marcell.* 26. „ *c.* 6.

Sed nec verum est, quod assumitur, omnes reges a populo constitui] „ Nam & jure „ belli regna acquiri possunt. Vide infra „ *l.* 3. c. 7. Adeoque hoc saltem casu popu„ lus, qui non constituit regem, non potest „ superior dici Rege.

Quod exemplis patrisfamilias advenas sub obediendi lege acceptantis] „ Per patremfami„ lias Auctor intelligit privatum latifundia „ possidentem, qui advenas sub lege obe„ diendi recipit. At hoc exemplum huc plane „ non pertinet. Paterfamilias enim advenas re„ cipiens, ipse alterius imperio subest, adeo„ que alios sub obediendi lege acceptare, ac „ in eos jus summi imperii sibi stipulari ne„ quit. *vid supra n.* 3.

Et gentium bello devictarum, quæ supra attulimus] *Vid. n.* 6. & 7. adeoque ubi populus, qui regem non constituit, superior non est.

24 *Unde sequi, existimant, ex finis nobilitate &c.*] Argumentum tale est: Finis nobilior est mediis; finis imperii est salus populi, media saltem sunt Imperantes; Ergo populus nobilior est Imperante.

Auctor respondet: 1. universaliter verum non esse, omne regnum populi causa esse constitutum: 2. finem non semper nobiliorem esse mediis, exemplo pupilli, & tutoris.

Verior responsio est: 1. populum non esse finem Imperii, sed totam rempublicam, cujus principalior pars est ipse Princeps. 2. Finis imperii est juris tuitio; hic finis ex voluntate creatoris, non ex constitutione populi est: adeoque hactenus finis nobilior mediis dici potest. 3. Non sequitur: Quicquid nobilius est, id etiam est superius; Sic enim pupillus, uxor, servus &c. possunt esse nobiles, & tamen subesse juri tutoris, mariti, & domini plebeji.

Nam quædam regimina per se sunt regentis causa, ut dominicum] „ Potestas, quæ do„ mino in servum competit, improprie re„ gimen dlcirur, rectius dominium: adeo„ que hoc exemplo non probatur, quædam „ regimina esse regentis causa.

Nam servi utilitas ibi extrinseca est, & adventitia] „ Dominus enim curam habere so„ let servi, uti dominus curam habet equi; „ at id non fit servi, vel bestiæ causa, sed „ ob propriam utilitatem: & hoc sensu utili„ tas servi adventitia dici potest.

Sicut medici lucrum ad ipsam medicinam non pertinet] „ Medicina enim inventa est „ ægrotantium causa: hinc quod medicus „ lucrum inde accipiat, hæc utilitas est ex„ trinseca, nec ad medicinam pertinet.

Sunt alia regimina mutua utilitatis causa, ut maritale] „ Marito non competit regi„ men, seu imperium in uxorem. Neque enim „ conjugium imperinm infert, sed societa„ tem; atque ex hac ratione utilitas commu„ nicatur: adeoque ex hoc exemplo non pro„ batur, regna quædam mutuæ utilitatis „ causa esse constituta.

Sic imperia quædam esse possunt comparata ad regum utilitatem, ut quæ victoria parta sunt] „ De jure, quod in regna armis de„ victa competit, late agetur infra *L.* 3. „ *c.* 8. *Conf. Diss. Proœm. XII.* §. 751.

Et non ideo tyrannica dicenda sunt, cum tyrannis &c. injustitiam includat] „ Adquisi„ tio imperii, quæ justo bello, & per ul„ timam victoriam fit, pro justo titulo habe„ tur: *vid. L.* 3. *c.* 8. adeoque tale regnum „ bello quæsitum non est tyrannicum, ubi sup„ ponitur, imperium injuria occupatum esse.

Ut cum populus impotens &c.] „ Rex hic „ constituitur ob solam utilitatem populi; ideo „ enim impotens populus potentem regem „ eligit, ut jus populi defendat.

Non nego, in plerisque] „ Imo in omni- „ bus imperiis, quæ non bello sunt occupata.

Herodotus] „ *L.* 1. *p. m.* 19. ubi Medos „ servandæ justitiæ causa reges constituisse, „ ait.

Post Hesiodum] „ Add. *Dion. Hal. L.* 5. „ *c.* 85. *&c.*

Sed non ideo consequens est, quod illi infe- runt, populos rege esse superiores] „ Recte; „ Qoæ enim consequentia: Rex constitutus „ est popoli, ejusque juris tuendi causa, er- „ go populus elt superior? Contrarium po- „ tius inde sequitur; Cum enim populos, „ cui jos tuendi singulos incumbebat, jus „ suom imperii in unum transtulerit, per rei „ naturam non potest videri retinuisse, quod „ solenni translatione amisit.

Nam & tutela pupilli causa reperta est] „ Recte Auctor exemplo pupilli, & tutoris „ probat, non semper illud, quod alterius „ utilitatis causa constituitur, esse inferius.

Tutorem, si male rem pupillarem admini- stret, amoveri posse] Id verum, si mala illa administratio notoria est; nam in eo casu etiam Principem removeri posse, Auctor statuit. *c.* 4. §. 11. At quando in Principe notoria sit, videbimus *ibid.* scil. si evertit statum reipublicæ, quod non fit per injurias privatas.

Non in tutore hoc procedit, qui superiorem habet] „ Mens Auctoris hæc elt: tutorem „ ideo removeri ob dolum posse, quia su- „ periorem habet, cui causa cognita jus re- „ movendi competit; Principem vero dolo „ agentem non habere superiorem, indeque „ eum impune delinquere. At hæc iesponsio „ fallit, quia ea quoque obtineiet, si Prin- „ ceps statum evertit; nam tunc quoque su- „ periorem non habet, & tamen, fatente „ Auctore, removeri a populo potest. Vera „ igitur responsio est, quod imperium dela- „ tum sit noo a singolis, sed ab universo „ populo. Sioguli igitur ob injurias privatas „ adimere non possunt imperium, quod non „ contulerunt; sed nec universus populus, „ quia ei injuria facta non elt.

Quia progressus non datur in infinitum] „ Etsi enim plures gradus superioritatis sint, „ Ita ut plebs ab inferiori magistratu, hic a „ majori, major a principe puniri possit „ (vide effatum *Aurelii in n. seq.*); tamen „ hoc in infinitum non procedit, sed in ali- „ quo consistendum est, qui superiorem non „ habet: qualis est rex. Hic ergo puniri non „ potest, quia pœna supponit superiorem, „ qui hic defuit; populus enim omne jus „ suom poniendi tianstulit in ipsum regem.

Quorum peccata &c. Deus sibi peculiari curæ esse testatur] „ Noo ergo conce- „ dendum est, impunita esse principum cri- „ mina, etiam privata; nam severiorem „ olim habituri sunt judicem, qoi justa ta- „ lione gravissimas pœnas io eos statuet.

Qui ea aut vindicat, si ita opus judicet] „ Sc. calamitatibus quoque temporariis.

Aut tolerat in pœnam, aut explorationem populi] „ Reservatis cæterum pœnis æternis, „ quas Deus remittere non potest.

Optime Tacitus] „ Sunt verba Cerialis, 15 „ quibus Treviros, & Lingones alloquitur. „ Vide *Tacit. hist.* 4. 74. *Add. Sen. de Constantia c.* 8. 9. *Tesm. h.*

Magistratus dixit de privatis] „ Illustrat hic „ quod antea dixit, non dari processum in „ infinitum.

Deum de principibus judicare] „ Certum „ est, peccata Principum non subesse jodi- „ cio populi, eorumque vindictam Deo „ relinquendam esse: nisi desinant esse Prin- „ cipes, de quo infra *c.* 4.

Insignis est apud Gregorium Turonensem locus] „ Qui loquitor de delictis in privatos, „ non in publicum commissis.

Non obtingere cuiquam imperium sine Dei cura speciali] „ Adeo ut defectus providen- „ tiæ divinæ non sit, si malus Prioceps im- „ perium teneat; permitti enim id a Deo „ solet variis ex causis, e. g. ob virtutem an- „ tecessorum: unde Seneca ait, Caligulæ im- „ perium datum non fuisse, sed ejus patri „ Germanico. Sed & in pœnam populi id „ contingere potest.

Quod populi interdum puniti leguntur, ob 16 *regum peccata*] Resp. hoc non inde est, quasi summa potestas resideat penes populum; sed duæ ejus rei possunt esse causæ: forte enim populus imitatur regis peccata, & tuoc populos punitur ob propria delicta: deinde pœna hæc non est ratione populi, sed ratione ipsius Imperantis; huic enim afflictio additur si subditos perdit, & per calamitates populi ipse contristatur. Hinc strages Israëlitarum sub Davide erat pœna intuitu regis, & calamitas intuitu populi.

Sed quod vitiis ejus consentiret] „ Forte „ imitando; at tum non puniuntur ob regis „ pec-

„ peccata, sed ob propria. *vide L.* 2. *c.* 21. §. 7. & 17.

Tacite saltem] „ I. e. quia debuisset prohibere, (ita enim rem explicat *L.* 1. *c.* 21. §. 2. *n.* 5.) At verum id non esse, & populum non habere facultatem prohibendi, allegato loco demonstrabimus.

Uti potuit in pœnam regis] „ Quia citra pœnam cruciatus hominibus imponere potest (*vid. supra proleg.* §. 48.) ; multo magis eo jure uti potest ad puniendos reges : *de quo d. c.* 21. § 17.

Cujus supplicium est, subditis orbari] „ Vide late *infra d. c.* 21 §. 17.

AD §. IX.

1 Sunt *alii*] Auctor recte rejicit eorum sententiam, qui populum regi tum subjacent, quando populus peccat: & regem populo, quando rex peccat. Hæc sententia ideo absurda est, quia populo tribuitur judicium de factis regis cognoscendi: cum tamen is omne suum judicium in regem contulerit, adeoque ei nil nisi obsequii gloria relicta sit.

Non facienda ob regis imperium ea, quæ manifeste iniqua sunt] „ Recte hic notat Tesmarus, aliud esse non obedire regi impia jubenti: aliud, vim in eum exercere, quando impia imperat. Prius ex ipsa naturæ ratione subditus omittere, eoque jubenti non parere debet, *L.* 1. *c.* 4. §. 1. *n.* 3. *L.* 2. *c.* 26. §. 3. quia magis Deo obediendum, quam Principi. At subditus vim inferre ideo Principi nequit, uti plenius explicabimus *d. c.* 4. §. 1. *n.* 3. & §. 2.

Sed id nullam includit coactionem] „ Non enim sequitur: negligere jussa regis impia possum, ergo & vi contra eum uti.

Aut jus aliquod imperii] „ Nam imperium non nisi superiori competit; Princeps autem superiorem non habet.

Partiri cum rege imperium] Sensus est, quod populus, si summam potestatem, vel saltem partem ejus, sibi reservare voluisset, terminos positurus fuisset, vel circa loca, vel circa personas, vel circa negotia. Unde recte concluditur, populum si sibi nihil reservavit, omne jus suum imperii in Principem transtulisse.

Qua de re infra dicendum aliquid erit] „ *Vid.* §. 17. & 18. ubi probat, statum dari mixtum ex populari, & monarchico, quin & ex Aristocratico.

Qui cognosci facile possent ex locorum discrimine] „ Augustus administrationem imperii cum Senatu divisit. *Dio Cass. Hist. L.* 55. *pr.* Idem quoque Tiberius proposuit Senatui. *Tacit. ann. Lib.* 1. *p. m.* 9.

Bonitas autem, aut malitia actus &c. 2
apta non sunt ad partes distinguendas] „ Sensus est, potestatem quidem ex locis, personis, aut negotiis distingui, & dividi posse; non vero ex malitia actus, quia exitus rei non daretur: cum populi, & regis judicia hic concurrant.

Præsertim in civilibus, quæ obscuram sæpius habent disceptationem] „ In administratione civitatis, vel reipublicæ, aliquando optime consulta pro pessimis a populo accipiuntur; sæpius enim contingit, Principem ex rationibus secretis copias augere, onera imponere, supplicia statuere &c: de his ergo judicium populo tribuere, summa stultitia foret.

Summam confusionem sequi necesse est] „ Si enim populo liceret, quoslibet regis actus injuriæ accusare, negante id rege; anne inde perpetua oritura esset perturbationum seges ?

Introducere nulli, quod sciam, populo in mentem venit] „ Equidem nullus in orbe populus est, qui translata summa potestate sibi judicium de malitia actus regii sumserit. Exemplum Cromwelli, & Parlamenti ejus temporis, vi, & armis innixum, ab ipso populo damnatum postea est.

AD §. X.

Sublatis *opinionibus falsis*] „ Quasi 1
summa potestas ubique, & sine omni exceptione sit penes populum, §. 8; vel quasi mutua sit subjectio inter regem, & populum. *vid.* §. 9.

Restat, cautiones adhibeamus aliquas, quæ viam nobis monstrare possint ad recte dijudicandum, cui jus summa potestatis competat] „ Cautiones illæ eo redeunt: 1. distinguendum esse, ait, inter jus summæ potestatis, & inter ejus administrationem; 2. inter regna patrimonialia, & non patrimonialia; 3. monet, summam potestatem non dependere ex potentia agendi, sed ex causa, & titulo: de quibus jam sigillatim agetur.

Ne decipiamur ambiguo nominis sono] Vera principia hæc sunt:

PROPOSITIO I.

In republica aliud est forma ejus, seu ipsa summa potestas: aliud administratio, seu exercitium ipsius.

DEMONSTRATIO.

In quæstione: quando quis vere summam potestatem, seu imperium habere videatur? non inspici debet, quis eam exerceat, sed cui inhæreat; inhæret autem ei, qui eam jure proprio habet. Si enim alterius nomine, & jure eam exercet, vicarius saltem est, officialis, ac nudus minister, & instrumentum alterius: indeque non summa potestas. *vid.* §. *seq.* & *prudentia nostra jur. publ. c.* 7. §. 1. *seq.* & *c.* 18. §. 4.

Additio.

„ Distinctionem inter jus imperii, ejusque „ exercitium, examinavi in *c. seq.* §. 15.

PROPOSITIO II.

Ex hac distinctione varia sequuntur mixtura. Nam misceri possunt 1. *plures formæ*, 2. *plures administrationes*, 3. & *forma cum administratione.* Vid. jus publ. nostrum c. 7. §. 1. seq.

DEMONSTRATIO.

Diximus *Primo*, misceri posse ipsam formam imperii, seu jus summæ potestatis; Populus enim de suo jure pro lubitu disponere, adeoque quædam saltem jura in regem conferre potest, *vid.* §. 17. & *l.* 1. *c.* 4. §. 14. *Ita L.* 2. *ff. de O. J.* dicitur, Regem summam potestatem habuisse: & tamen sententiæ expediebantur per curias populi, quibus præterea juncti erant proceres. Ita in Anglia hodieque status mixtus est, & concurrunt Parlamenta. Quin in nostro Imperio status mixtus est ex Monarchico, Aristocratico, & Populari.

Secundo, misceri possunt plures administrationes. Sic v. g. in republica Veneta status est Aristocraticus: at administratio est monarchica, & Aristocratica; quia & Dux, & Senatus in administratione concurrunt.

Denique misceri quoque potest forma cum administratione. Quod accidit in rebuspublicis Græcorum, ubi semper status fuit popularis, & tamen nulla fuit civitas, quæ non vel Senatum suum, vel regem habuerit, aliquando & Dictatorem. Talis mixtio quoque fuit apud Mnemodes, *Alex. ab Alex. L.* 4. *c.* 11., apud Archæos, & Archontes, *vid. Diod. Sic. L.* 12. *c.* 72., apud Armeftios. *ibid. L.* 5. *c.* 83.

Aut rerum externarum specie] „ Sic Venetiarum dux omnia insignia summæ potestatis habet, cum tamen saltem sit minister Aristocratiæ. *vid. infra n.* 3.

Exempli causa] Auctor hic probat, *Principes* aliquando dici, qui vere summam potestatem habent; *reges* vero, qui eam non habent. Sed hoc est, quod antea monui, summam potestatem non ab exercitio, nec a nomine, sed a sola causa dijudicandam esse. Si proinde Dux, Rex, vel Princeps jure proprio imperium tenet, summa potestas ejus est; si jure alieno, solum exercitium habet, & nudus minister est populi. Voces ergo *Regis*, *Principis*, *Ducis*, per se nullum jus imperii inferunt; Reges enim a regendo, Principes a principatu, & Duces a ducendo dicuntur: quæ voces nudis administratoribus quoque competere possunt.

Opponi solent principatus, & *regnum*] „ Principatus enim significat potiorem partem „ in administratione reipublicæ, ubi jus imperii est penes populum: & sic principatus „ supponit statum popularem; atque ideo opponitur regno, ubi non tantum administratio, sed ipsum jus imperii penes Principem est. *Vid. infra* §. 20. *n.* 1.

Principatum obtinuisse] „ I. e. primum „ fuisse auctoritate, & dignitate in republica.

Sed quod regnum affectaret] „ I. e. quod „ jus imperii affectaret, & proprio jure, „ non tanquam minister reipublicæ, gubernare vellet. *Vid. Cæs. bell. Gall. L.* 7. *c.* 4.

Quin speciem principatus in regnum converteret] „ Dixi enim, statum sub Imperatoribus fuisse mere popularem, adeoque principatum ibi nudum administrandi jus denotare. *Vide supra* §. 8.

Principatum parentium voluntate] „ Quasi „ regnum non itidem voluntate parentium „ constare possit.

Videmus tamen, confundi hæc sæpe] „ I. e. 2 „ principatum etiam sumi pro propria potestate, & Principem pro eo, qui jus imperii habet: & contra, reges dici eos, qui „ nudi ministri sunt, & vicarii populi.

Postquam Ephoris subjecti fuere] „ Non „ fuere subjecti Ephoris, sed reipublicæ „ quæ per Ephoros gestorum, administrationisque rationem ab iis poscebat, *vid.* „ *Val. Max.* 4. *c* 8. *Justin.* 19. 2; idque „ auctore rege Theopompo *Grot h.*

Reges dicebantur nihilominus] „ Duos „ reges recenset Nepos *in Agesilao c.* 1., „ qui revera saltem curatores fuerunt rei „ militaris. *Conf. Arist.* 3. *pol.* 10.

Quos Tacitus præfuisse, ait, auctoritate suadendi] „ *Tac. de mor. Germ. c.* 11. Unde „ Ambiorix Germanorum Rex apud *Cæsarem* „ *de bell. Gall. L.* 5. *ait : in se non minus juris* „ *multitudinem habere, quam se in illam.*

3 *Postquam palam*] „ Quando id factum sit, „ vidimus supra §. 8. *n.* 11.

Principes tamen vocabantur] „ Quia originarie tantum principatus quoad administrationem Cæsaribus collatus fuit ; atque „ hinc re mutata, nomina tamen manserunt. „ Unde est, quod posterioribus quoque temporibus Imperatores officia reipublicæ gesserint, & in Circo solenni ritu populum adoraverint. De Honorio *Claud. de vi Conf. Hon.*

> *O quantum populo secreti Numinis addit*
> *Imperii præsens species! quantamque rependit*
> *Majestas alterna vicem, cum regia Circi*
> *Connexum gradibus veneratur purpura vulgus,*
> *Consensuque cavæ sublatus in æthera vallis,*
> *Plebis adoratæ reboat fragor.*

Conf. sup. §. 8. *n.* 11. *in not.*

Sed & insignia regiæ majestatis] „ Ita enim „ Venetiarum dux, merus reipublicæ officialis, & corona utitur, & titulo Serenitatis. *Gron. h.*

4 *Alibi quidem in hoc serviunt dumtaxat*] „ Adeoque decreta comitiorum non semper „ indicium sunt status mixti.

Ut sint majus regis consilium] „ Sic in Hispania sæpius comitia convocata esse, recentiora exempla docent ; at regnum ibi „ mere monarchicum est.

Quæ sæpe in Consistorio reticentur] „ Per „ Consistoria intelligit Senatum Principis, „ qui populi querelas sæpius reticere solet.

Cui deinde liberum sit statuere] „ Adeoque „ comitia hoc casu non mutant formam imperii, nec de eo participant

Alibi etiam jus habent de actis Principis cognoscendi] „ Si enim ea lege delatum est „ imperium regi, hic obligatur ex pacto, „ & consensu. At status inde non miscetur.

5 *Ex delatione imperii per electionem, aut successionem*] Quasi *hæc* inferat jus summæ potestatis, *illa* saltem administrationem. At in utraque eadem est ratio ; populus enim in utraque delatione jus suum æqualiter transfert, solo tempore excepto. Quidquid igitur tota familia agere potest, quamdiu ea durat ; idem quoque electus agere potest, quamdiu electio durat : & bene Auctor ait, regnum successivum nihil aliud esse, quam successionem continuatam.

Nam successio non est titulus imperii, qui imperio formam assignet] „ Administratio „ enim quoque hæreditario jure concedi familiæ potest : adeoque jus imperii nec a successione, nec ab electione dependet, sed „ a causa.

Sed veteris continuatio] „ Quod enim prima mihi concedit electio, illud, nihilque „ amplius, ad successorem transit. Successor „ enim jure auctoris sui utitur, non meliore ; „ quod etiam jure civili obtinet, *L.* 59. *l.* „ 149. *l.* 160. *l.* 195. *ff. Reg. jur.* Si ergo „ per electionem defertur ipsum jus imperii, „ rex habet summam potestatem, sive persona saltem ejus eligatur, sive tota ejus „ familia.

Quare, quantum prima electio tribuit, tantum defert successio] „ Si igitur per primam electionem saltem administratio imperii confertur, successores quoque non nisi „ vi officii imperium exercent. Quod Auctor „ exemplo Laconum probat.

Etiam sublata omni Senatus, & Populi potestate] „ Adeoque ubi administratio fuit „ mere Monarchica, & omnis potestas penes „ unum residebat.

A D §. XI.

A N T E Q U A M ad explicationem Auctoris accedamus, veram naturam summæ potestatis, & quando summa sit, exponemus.

P R O P O S I T I O I.

Summa potestas non est, nisi quæ suo jure; non alieno agit : quod ex causa, & titulo, non ex effectu, & nuda potestate agendi cognoscitur.

D E M O N S T R A T I O

Uti summa potestas non ex nomine, & titulo, nedum ex insignibus cognosci potest, *vid.* §. *præc.* ita nec ex potestate agendi ea discerni, & dijudicari debet ; sed ex causa, & jure agendi. *vid. Jus publ. nostrum c.* 7. §. 1. Aliquando enim verus Rex in statu monarchico fere nihil suo nutu agere potest : ut in Polonia, vel si duo sunt Monarchæ &c. *Conf. supra* §. 7. *n.* 1. & 2. & *infra* §. 14. E contrario Dictator Romanus, qui nudus officialis fuit, omnia agere potuit ; de quo mox.

Sane procurator generalis omnia agere potest, quæ ipse dominus : neque tamen inde

 fit

fit dominus, quia non suo jure, sed alieno agit; adeoque tanquam nudus minister, nudumque instrumentum mandantis. *l.* 60. *ff. Mand.*

Arsaces, Sertorius, Tacfarina, &c., eo potentiæ pervenerunt, ut omnes imperii vires adhiberent Romani ad eos oppugnandos: neque tamen jus imperii penes eos fuit, quia causa, & titulus deficiebat.

Hodierni mercatores Belgii societatem constituunt, quæ potentissimas alit classes, exercitus conscribit, bella gerit, &c.; & tamen alieno imperio subest. *Vid. inf. L.* 2. *c.* 12. §. 4. & §. 25.

P R O P O S I T I O II.

Summa potestas alia est simpliciter talis, alia respectu quorundam jurium, seu personarum.

D E M O N S T R A T I O.

Simpliciter talem dicimus potestatem, quæ absoluta est, & omnia facere potest intra fines territorii. Aliquando vero summa saltem est potestas intuitu quorundam *jurium*, vel *personarum*. Exempla sunt 1. in Cæsaribus Romanorum; hi summam potestatem habebant intuitu populi Romani: hinc leges eorum vim juris habebant, & administratio quoque absente Augusto penes hos Cæsares fuit. At intuitu Imperatorum erant subjecti; quod exemplo Diocletiani, & Maximiniani constat, qui duos adoptaverunt Cæsares, adeo sibi subditos, ut alter ob rem male gestam gravissimam pœnam subierit. Huc quoque pertinent 2. reges Romanorum, qui hodie vivente Imperatore eliguntur, & omnia, quæ faciunt, proprio jure faciunt; quod exemplo Ferdinandi I. illustravimus *supra* §. 7. *prop. II.* Adeo ut in regem Romanorum committatur crimen læsæ majestatis. Pari ratione 3. Status Imperii summam quodammodo habent potestatem in subditos suos, quæ analogica est, & superioritas territorialis dicitur; at intuitu Imperii subditi sunt: unde & contribuere ad onera Imperii tenentur, & judiciis imperii subsunt.

Altera cautio] „ Prima enim fuit, ne
1 „ summa potestas ex nomine, vel ex specie „ externa dijudicetur, sed a causa, & titulo. „ §. *praeced.*

Aliud esse de re quærere, aliud de modo habendi] „ Hæc cautela sequitur ex priori; cum „ enim summa potestas saltem ex causa, & „ titulo agendi dijudicari debeat, facile constat, ex sola agendi potentia eam discerni „ non debere.

Quod non in corporalibus tantum, sed & in incorporalibus procedit] „ Ita ut hic quoque aliud sit quærere, cui jus illud proprium sit, aliud, quo modo habeatur.

Ut enim res est ager] „ Ager est res, sed „ corporalis.

Ita iter, actus, via &c.] „ Hæc itidem „ res sunt, sed incorporales.

Sed hæc alii habent, jure pleno proprietatis] „ Ut illi, qui domini rei sunt; hi „ enim ire, & agere possunt jure dominii.

Alii jure usufructuario] „ Quo casu non „ jure dominii, & proprietatis, has utilitates percipiunt, sed jure servitutis: quæ „ non est, nisi in re aliena.

Alii jure temporario] „ Scil. jure locati, „ commodati &c.

Ita summum Imperium] „ Imperium enim „ itidem est res incorporalis.

Dictator Romanus] „ Hoc verum non esse, „ videbimus *n. seq.*

Reges plerique, tam qui primi eliguntur, quam qui electi legitimo ordine succedunt] „ Adeoque in regnis ex voluntate populi „ delatis. *Vid. L.* 2. *c.* 7. §. 12. & 14.

Jure usufructuario] „ Vid. §. *seq. n.* 1. 3.

Pleno jure proprietatis] Vid. §. *seq.*

Ut qui justo bello imperium quæsiverunt] „ Quale jus in populos bello victos quæratur, „ mox explicabimus. *Conf. L.* 3. *c.* 8.

Aut in quorum deditionem] „ De acquisitione per deditionem *vid. L.* 3. *c.* 20. §. 49. „ & 50. Quale autem jus in talem populum „ deditum quæratur, modo videbimus.

Majoris mali vitandi causa ita se dedit] „ Causas ex quibus populus se in alterius potestatem dedere possit, Grotius exposuit „ supra §. 8. *n.* 3. *seq.*

Neque enim illis assentio, qui dictatoris negant fuisse summum imperium] Imo dictatorem non habuisse summam potestatem, i. e. non jure imperii proprio, sed saltem tanquam officialem jure alieno, scil. populi, eam exercuisse, certum est. Etsi enim absoluta ei concessa fuerit agendi potestas, dictum tamen est, non inspiciendum, quid aliquis agere possit, sed quo jure, & quo titulo agat. Illustre exemplum vicariæ hujus potestatis exstat in Papyrio Cursore, qui Marci Fabii filium ad supplicium trahebat, quod contra hostem, neglecto Dictatoris mandato, licet felicissime, pugnasset. Provocabat, inquam, Fabius ad populum, tribu-

tribunosque plebis, addens: *populum unum plus pollere, quam Papyrii dictaturam. Liv. L.* 8. *c.* 33. Seneca *ep.* 108. ex Auguralibus libris annotavit, eum, quem tum Dictatorem appellabant, apud antiquos *magistrum populi* nominatum fuisse.

Equidem negari nequit, populum sæpe apud Dictatorem preces interposuisse, quod etiam in præmisso exemplo Fabii factum legimus, *d. l.* 8. *c.* 3. At exinde non sequitur, *proprio jure* summum imperium ejus fuisse; sed id saltem inde infertur, *exercitium* imperii a populo impediri non potuisse: quod cum administratio omnis in Dictatorem collata fuerit, mirum non est. Ita enim populus disposuit, & exercitium imperii plenissime suo consensu in Dictatorem transtulit: quod cum non nisi in gravissima necessitate fieri solitum fuerit, omnino interest ipsius populi, ab omni cognitione abstinere, & arbitrium omnium Dictatori relinquere.

Additio.

„ Egregie hoc Tribunis plebis exponit Papyrius apud *Liv. d. l. c.* 34. *Majestas imperii*, ait, *perpetua ne esset, non esse in sua potestate. L. Papyrium nihil de ejus jure diminuturum: optare ne potestas tribunitia inviolata ipsa violet intercessione sua Romanum imperium; nec populus Romanus in se potissimum Dictatorem, & jus dictaturæ exstinguat.* Sic in Græcia etsi status fuerit maxime popularis, nulla tamen civitas fuit, quæ non similem Dictatori potestatem uni concesserit; quo pertinet Æsymneta Græcorum, *Arist. pol. L.* 3. *c.* 14. Archon Atheniensium &c. Damiurgis in civitatibus Achæorum, *Liv.* 38. 30. Cæterum Dictatorem non habuisse summam potestatem, probant *Bodinus L.* 1. *c.* 8. *de republ. Pufendorfius J. N. L.* 7. *c.* 6. §. 14. *Bœclerus in not. b.*

Quia perpetuum non erat] " Dictatoribus non ideo negavimus summam potestatem, quia jure temporario imperium habuerunt, sed quia non habuere jure proprio.

Nam rerum moralium natura ex operationibus cognoscitur] Natura rerum moralium non cognoscitur ex operationibus, sed ex causa, & titulo.

Quare quæ facultates eosdem effectus habent, eodem nomine nuncupandæ sunt] " Refutatur hoc ex iis, quæ *n. præc.* ipse Auctor allegat: *via enim, iter, actus &c. æque sunt effectus servitutis, ac dominii*; adeoque facultates illæ eosdem effectus habent, neque tamen eodem nomine vocantur.

Omnes actus eodem jure exercet, quo rex] Imo Rex jure proprio actus eos exercet, Dictator jure alieno; sæpius enim dictum est, fieri posse ut is, qui jus imperii habet, nihil fere facere possit: & e contrario is, qui administrator saltem est, omnia.

Neque ejus actus ab alio reddi irritus potest] " Diximus, jus imperii non dependere a potentia agendi, sed a causa, & titulo; Titulus Dictatoris autem est nomen officii.

Duratio autem naturam rei non immutat] Nos ex alia ratione dictatoriam potestatem non esse summam, asseruimus: non quia temporaria fuit, sed quia omnio jure, ac nomine populi egit.

Quin ea major sit in eo, cui jus perpetuum datum est, quam cui temporarium] „ Imo utrobique eadem est dignitas. Hinc Michael Paleologus majestate gaudebat imperii occidentis, etsi jurato promiserit, se illud restituturum legitimis hæredibus. *Gregoras L.* 4. *Conf. Diod. Sic. L.* 4. *c.* 23. §. 3. & *Pufend. L* 7. *c.* 6. §. 15. Sane in regnis electivis eadem est majestatis dignitas in rege, quæ in hæreditariis, etsi rex ille temporariam saltem habeat potestatem.

Quia ad dignitatem facit habendi modus] „ Imo ad dignitatem facit titulus. Hinc est quod inter gentes regna quædam electiva hæreditariis præcedant.

Atque idem dictum volo de his &c. Imo tutores non habent summam potestatem, sed eam saltem administrant; neque eam exercent jure proprio, sed jure alieno: adeoque non sunt reges, sed nudi administratores.

Aut dum furore] " Auctor sibi ipsi contradicit; nam alibi statuit, regem furiosum jus imperii habere: adeoque summa potestas ex ejus confessione est penes furiosum, non penes curatorem. *Vid. infra* §. 27.

Aut captivitate impediuntur] " Auctor hic quoque sibi contradicit; nam captivum regem jus summæ potestatis retinere, statuit *d.* §. 24, & *L.* 3. *c.* 20. §. 3. Curator ergo saltem administrationem habet: adeoque tutores, & curatores non vera potestate summa gaudent, sed alienam administrant. *ibid.*

Ut populo non subsint] " Id non est ex jure proprio: sed ex jure regis, vel infantis, vel capti, vel furiosi, cujus vices gerunt.

Neque ante legitimum tempus potestas eorum

rum sit revocabilis] " Imo etsi sit revoca-
" bilis, certum est actus eorum, quamdiu
" tutores sunt, irritos fieri non posse. Conf.
" *inf.* §. 15.

3 *Aliud consentiendum de his, qui jus acceperunt quovis tempore revocabile*] Imo hi veri sunt reges, & jure proprio habent summam potestatem, quamdiu revocata non est; adeoque clausula, utriusque consensu addita, *ut pro lubitu revocetur*, non minuit summam potestatem, quia populus jus suum imperii certa lege transferre potest, & tunc intra fines legis omne jus suum transtulit: quod & ipse Auctor statuit *infra* §. 16.

Id est precarium] " Precario rem dicitur
" habere, qui tantum ad preces suas ex sola
" indulgentia ejus, qui rogatus est, re con-
" cessa utitur: *L.* 1. *pr. L.* 2. §. *fin. ff. de*
" *Precar.* quod plenius explicavi in jure *con-*
" *trov. p.* 2. *L.* 43. *tit.* 26. *q.* 1. At eo non
" pertinet regnum, quod cum clausula, *ut*
" *revocari possit*, defertur; nam ibi jus ipsum
" imperii in regem sub clausula confertur:
" at in precario plane nullum jus transfertur.

Horum enim singuli actus irriti possent reddi] " Imo quamdiu sunt reges, irriti
" actus reddi non possunt. Sed & dictum est,
" ideo non desinere esse summam potestatem.
" Ita enim existentibus pluribus Augustis
" neuter invito altero aliquid agere, eoque
" omnes eorum actus irriti reddi potuerunt:
" neque tamen unquam summa potestas Au-
" gustis negata fuit.

Ac proinde non idem effectus, nec jus idem] " Imo jus idem est, sed non idem
" effectus, quia exercitium illius juris lege,
" & dispositione utriusque restrictum est.

AD §. XII.

MULTA hic in Auctore desideramus; Male enim asserit, 1°. quædam imperia in pleno dominio esse, *n.* 1, 2°. regnum, & libertatem differre, *ibid.*, 3°. Principem sibi acquirere, cum suo sumtu bellum gerit, *n.* 3, 4°. alienare eum tale regnum posse, 5°. hac potestate concessa regnum fieri patrimoniale, *n.* 3. *seq.* De singulis mox agemus.

1 *Quædam Imperia esse in pleno Jure proprietatis*] " Unde regna ejusmodi vocant PA-
" TRIMONIALIA. Quæ nimirum a rege
" per ultimam victoriam, vel per deditionem
" non conditionatam acquiruntur. *L.* 3. *c.* 8.
" *per tot.*, & *l.* 2. *c.* 7. & 12. Eaque di-
" stinguunt a regnis USUFRUCTUARIIS,
" quæ ex voluntate populi deferuntur. §.
" *praced. n.* 1. *l.* 3. *c.* 7. §. 14. Hujus di-
" stinctionis varios effectus fingit Grotius.

" *I.* In regno enim patrimoniali regi ac-
" quiri, ait, imperium *jure Proprietatis*:
" *L.* 1. *c.* 3. §. 12. *n.* 2, & 4. *l.* 3. *c.* 20.
" §. 5. In regnis voluntate populi delatis
" autem *jure* saltem *Usufructus*: *d. c.* 7. §.
" 12. & 14. *d. c.* 3. §. 11. *n.* 1. indeque

" *II. Illud* pro lubitu a rege alienari posse;
" *L.* 1. *c.* 3. §. 12. *n.* 4. & 15. *Hoc* nec to-
" tum, nec pro parte, nisi consensu populi.
" *L.* 2. *c.* 7. §. 12. *L.* 1. *c.* 3. §. 17.

" *III.* In *illo* regem posse tutorem dare;
" in *hoc* populum saltem. *L.* 1. *c.* 3. §. 15.

" *IV. Illud* dividi posse inter mares, & fœ-
" minas; *L.* 2. *c.* 7. §. 12. In *hoc* præferri
" mares fœminis, *d. c.* 7. §. 17., & inter
" mares primogenitum. *d. c.* 7. §. 17. & 18.

" *V.* In *illo* succedere adoptivos quoque,
" & spurios, *L.* 2 *c.* 7. § 3. & 12; secus
" ac in *hoc d. c.* 7. §. 25.

" *VI.* In *illo* exhæredari liberos posse;
" In *hoc* non posse. *L.* 2. *c.* 7. §. 25.

" *VII.* Si in *illo* pater unum liberorum ad
" successionem vocat, eum cohæredibus æsti-
" mationem partis suæ præstare debere; *L.*
" 2. *c.* 7. §. 13. In *hoc* primogenitum ipso
" jure vocari, adeoque nihil præstare reli-
" quis debere. *d. c.* 7. §. 17.

" *VIII.* Successores, qui regnum, quod
" in *patrimonio* est, vel per testamentum, vel
" ab intestato acquirunt, teneri ex promisso
" antecessoris, etiam in actibus non regiis:
" *L.* 2. *c.* 14. §. 10. *L.* 3. *c.* 20. §. 6. In *usu-*
" *fructuario* autem non teneri ex promisso
" antecessorum, nisi ad utilitatem publicam
" pertineat; hactenus enim obligandi pote-
" statem sub imperio comprehensam esse. *d.*
" *c.* 14. §. 11. & 12. *d. c.* 21. §. 6.

" *IX.* In *illo* regem captivum quoque pa-
" cem facere posse, *L.* 3. *c.* 20. §. 6.; in
" *hoc* non posse. *L.* 3. *c.* 20. §. 3. & 5.

" *X.* In *illo* regem judicare de dubia suc-
" cessione posse; non in *hoc l.* 2. *c.* 7. §. 7.
" §. 27. *Junct. l.* 2. *c.* 14. §. 10.

" *XI.* In *illo* regem regno se abdicare posse,
" etiam invito populo victo, *l.* 2. *c.* 7. §. 26,
" in *hoc* abdicationem validam non esse,
" nisi accedente voluntate populi, qui im-
" perium detulit. *ibid.*

" *XII.* In regnis *patrimonialibus* populum
" fieri sui juris, si rex sine testamento, vel
" agna-

„ agnatis moritur; in *usufructuariis* imperium „ exstincta familia redire ad populum deferentem. *l.* 2. *c.* 9. §. 1.

„ Equidem distinctio hæc ex ratione naturali sequitur. Alibi enim probavimus, Regna bello quæsita in potestatem victoris transire quoad jura publica, & privata. „ *Diss. proœm. XII.* §. 725. Indeque victorem pro lubitu de tali regno disponere posse. At in eo Auctor merito notandus est, quod *Regi* victori illa jura tribuat, quæ ad populum victorem pertinent, cujus jure, ac nomine Rex bellum gerit. *Vid. d. Diss. proœm. XII.* §. 754.

Quidam viri hoc argumento oppugnant] Et jure oppugnant: cum certum sit, nulla plane regna esse in patrimonio, aut dominio; quod sequentibus rationibus probo. 1. Dominium, & quicquid in patrimonio alicujus est, domini causa est, & ad ejus commodum, ac utilitatem pertinet. Imperium vero non regnantis gratia, sed subditorum causa constitutum est: cum curare debeat Princeps, ut suum cuique tribuatur, delictorum coercitio fit, ac executio pœnarum; & ita administrando justitiam, defendendoque rempublicam contra invasiones, & machinationes exterorum, officio suo, cujus hæ partes sunt, recte fungatur. Innuit optime hanc differentiam inter imperium, & dominium, Jctus in *l.* 215. *ff. V. S.* Neque enim 2. alias differunt tyrannus, & rex, nisi quod ille in suam utilitatem gerat imperium, hic in utilitatem populi. *Arist. L.* 8. *moral. c.* 11. Sane 3. ita regna, & privatæ domus confunderentur; si enim populus in dominium, & patrimonium unius transiret, privata efficeretur domus. Eleganter hoc exprimit Satyra apud *Suet. in Nerone c.* 39.

Roma domus fiet: Vejos migrate Quirites;
Si non & Vejos occupet illa domus.

Sed & 4. dominium ipsum est jus utendi pro lubitu, quod & abutendi facultatem includit. *L.* 21. *C mandat.* Liberum enim cuique est, qua jus spectatur, propria bona sua privata quavis ratione donare, perdere, ac dissipare, concesso nullo alteri jure id prohibendi; cum quivis tantum facultatem habeat de suo disponendi. Verum imperium non unius privati est, sed summæ potestati constitutum ad tuendum, conservandumque unice; cujus sanctimoniæ quid magis obstat, quam abusus? Inde 5. nec sibi aliquid acquirit Princeps, sed reipublicæ, cujus causam gerit; illius enim nomine repetit quod reipublicæ fuit, eique injuria ablatum est: ei vindicat injuriam, salvamque, & tectam conservat regni gloriam. Neutiquam etiam 6. alienare quid potest absque consensu populi, quod non ad privata sua bona, sed ad regnum pertinet. Constituitur enim Princeps a populo, ut administret justitiam, defendatque rempublicam: non ut bona reipublicæ, vel ipsum populum, ut propria bona sibi vindicet. Hinc facile patet, non nisi ejus, cujus propria sunt, scil. reipublicæ alienari posse consensu; consensus vero ille vel expressus est, vel tacitus quoque esse potest, qui apparet ex conniventia, & tacita approbatione alienationis: etiam ex titulo acquisitionis, & concessionis, v. g. si regnum acquisitum est titulo emti, donati, dotis &c; qui tituli per se non dominium privatum ejus rei, quæ alienatur, inferunt, aut patrimonium: sed alienandi modum. Acquiritur enim his acquirendi regni modis legitimum imperium, non privatum patrimonium. Denique 7. si admitteremus distinctionem hanc in statu Monarchico, eadem utique obtineret quoque in statu Aristocratico; nulla obstante ratione contraria, id quod tamen ratio non admittit, ut imperium aliquod sit in dominio, & patrimonio Senatus. Hoc ipso enim desineret esse imperium, & fieret res privata.

Additio.

„ Plenius, removendo simul dubia, hanc materiam examinavit B. Parens *in Auton. jur. gent. c.* 12. *per tot.* quod integrum hic inserere, operæ pretium erit. Verba ita se habent.

Non oportet ludere in cortice vocis regni patrimonialis. *Usu vulgari jura regalia, principatus, ac territoria, hoc sensu hodie in patrimonio esse dici solent, quia ad totam familiam ita spectant, ut omnes, qui sunt de familia, quasi quodam jure hæreditario, & proprio in ea succedant. Id vero hic non quæritur, sed an regnum possit esse, quod non sit in publico, seu civitatis, sed in totius patrimonio privato? qua eo differunt, quod hoc* posterius *unice pertineat ad rem, & utilitatem domini, qui proinde eo abuti potest, idque consumere, & perdere pro lubitu:* prius *vero ad justitiam inter cives, omniumque salutem tuendam; de quo mox. Atque hoc substantiale inter ea discrimen est: de quo* quæri

quaeritur, an confundi, non vero anne reipublicae regimen in eadem familia continuari possit? quod facile larginur, etsi abusive, & improprie tum quoque vox patrimonii *accipiatur.*

Enimvero illa vis summi imperii exercendi, illa facultas regendi, & tuendi rempublicam, illa omnium artium longe difficillima, utique sua natura non est res hereditaria, ut cum hereditate acquiri, & cum ea ad heredes transmitti intelligatur; cum, ut omnis agendi facultas est personalis, & cum persona desinit, ita quam maxime ardua illa, & summa gentium, & populorum rectrix, & imperatrix, quae cum summa rerum peritia, ac virtute conjuncta esse debet, & non magis, quam ipsa virtus, ars, prudentia, vel peritia cum hereditate transit. Verum ab instituto id est, & ob utilitatem publicam, atque ad praecavenda partium studia, & certamina, laudatissimum consilium continuandae in una familia illustri successionis, quae tum imitatur, hactenus ordinem successionis hereditariae, & rerum patrimonialium; quod jus in quaestionem non venit.

Illud itaque unice quaeritur, an ullum intelligi, vel fingi possit regnum, quod sit res privata regis, atque in ejus solius privato patrimonio? Quod non modo pugnam inexplicabilem continet, sed & omnem sacrae regiae potestatis venerationem, & majestatem funditus destruit, & extinguit. Neque enim ea civitas, vel ulla reipublicae species, qualis quam maxime est regnum, principatus, &c. sed mera res privata foret. Omnia vero, quae in dominio, vel patrimonio privato unius sunt, ad ejus solius utilitatem, & commodum spectant: nec alia illa sunt, quam ea, quae natura condidit ad singulorum vitam temporalem sustinendam, & commode transigendam; quae vilissimi hominum quoque in patrimonio habent, & plenissimi rerum suarum domini sunt. Unde ad consumendum, seu ad escam, & cibum a Deo hominibus data, dicuntur Gen. cap. I. v. 19. 30. & cap. 9. v. 2. & 3. *Et dominos suo arbitrio rebus suis, quas in patrimonio habent, uti, & abuti posse, decisum est in* l. 21. C. mandat. *cum nemo alius in eas jus habeat nemini que adeo injuria fieri possit.*

His omnibus vero quid commune est cum SSta *illa potestate? Quid horum omnium cum ea non adversa fronte pugnat? Quippe quae ad salutem civium, ad justitiam exequendam, ad summum illud bonum civile populi procurandum, & custodiendum, unice a Deo constituta, divinaque majestatis suffraganea, & hoc solo nomine inviolabilis, &* SSta *potestas est. Quid ergo monstrosius, quam rem tam divinam, & omnium sanctissimam, in infimum rerum privatarum censum detrudere, atque abjicere: eoque quicquid in ea sanctum est, quicquid sacrum, quicquid divinum, inde excutere, & cum potestate, quae faci quoque plebis, quin praedonibus, & infamissimis hominum communis est, miscere? Quod non portentosum modo, sed nefarium, & summi sacrilegii instar foret.*

Finge igitur hominem privatum, opibus praepotentem, immensa latifundia, & terrarum spatia in patrimonio habere, & ad ea colenda ingentem numerum famulorum, vel operariorum alere; (qualem & Grotius lib. 1. c. 3. §. 8. n. 3. *comminiscitur, & cum absolutae potestatis rege confundit) non illa civitas esset, sed magna familia: non ille rex, sed locuples paterfamilias. Nec terra ista regnum foret, sed praediorum, & fundorum privatorum congeries: & sedes, seu habitatio ejus, etsi innumeris aedificiis distincta, non urbi, sed domus; ut de ipsa Roma temporibus Neronis circumferebatur illud apud* Sueton. in Ner. cap. 39.

> *Roma domus fiet: Vejos migrate Quirites;*
> *Si non & Vejos occupet illa domus.*

Homines ipsius non cives essent, sed famuli, vel mercenarii; nec essent lege naturae subjecti imperio, sed meris saltem pactis, & conventionibus tenerentur invicem, veluti operarum locationibus, & conductionibus. Unde finita locatione, & ipse dominus omnes dimittere, atque e fundis suis abigere, aliosque denuo conducere: illi vero tum arbitrio suo discedere, eumque deserere possent. Si enim est patrimonium unius, nemo alius in illud jus habet. Nemini ergo dominus invitus alteri inde quid praestare tenetur, l. 11. R. J. *Si enim tenetur, jus, & as alterius id est,* l. 213. §. 1. ff. de verb. sign. *Quod si ergo ejus possessor inde terrae hominibus, seu incolis praestare pacem, tutelam, incolumitatem, salutem debet; jus illud civium commune, & civitatis, adeoque publicum est. Dominium scil. seu patrimonium privatum est domini causa; si civitatis, seu regni causa, ut illud sit salvum, tutum, incolume: publicum illud civitatis, & regni jus, ac patrimonium est, non privatum. In legitima civitate, seu regno, lege naturae perpetua,* ac

ac æterna, omnes incolæ subjecti, & obligati sunt regi: estque vinculum illud SSanctum, & inviolabile, ipsaque divina auctoritate munitum. At in patrimonio privato, inter ejus dominum, & alios nulla subjectio est, nulla natura obligatio, nisi ex pacto ad id, quod inter eos convenit. Nec dominus ille statuit ex re omnium, sed sua: non ex voto communi, sed proprio arbitrio; non ad justitiam tuendam, sed ad suam utilitatem procurandam: non boni publici, sed privati causa: non ad publicos, seu communes, sed ad suos usus privatos. Hujus porro patrimonii potestas non foret libertas publica, quæ formam civitati dat; sed privata, quæ dominio privato: cum non sit facultas agendi quod publice, sed quod sibi utile est: adeoque non quod omnibus natura ductu libet, sed quod ipsi soli. Denique ex tali dominio, seu patrimonio privato, non oritur jus belli, aut gladii, aut ullum aliud jus SSta illius, summaque potestatis, quæ Deum in terris repræsentat: Quia nemo ex suo dominio jus in alium, vel in res alterius habet; sed omnia essent rapinæ, cædes, deprædationes, homicidia, totumque corpus nil nisi domicilium scelerum, & prædonum. Tale foret hoc monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademtum.

Sunt nihilominus qui talia regna patrimonialia asserunt: ut post Grotum d. loc. *inprimis B. Dn. de Pufendorf.* Jur. Nat. lib. 8. cap. 5. §. 1. *Hic fingit aliquem, qui primus omnimodum dominium terræ acquisiverit, & tum sibi ipsi cives fecerit: & hoc casu patere, ait, imperantem in quavis bona civitate contenta non id modo potestatis habere, quod ex imperio per se fluit, sed & quod quivis paterfamilias in patrimonium suum habet; nisi forte ultro quid de jure suo remiserit. Hic igitur si rex istud dominium sibi illibatum servavit, cives sua non alio tenebunt jure, quam quo servi quondam Romæ peculia sua obtinebant; sic ut eorum possessio sit mere precaria, arbitrio Regis, quandocunque visum fuerit, revocabilis. Quamdiu tamen istorum bonorum possessio civibus relinquitur, ex iisdem alimenta &c. sibi decerpunt, velut loco mercedis ob impensam operam. Quod si autem ejusmodi Rex de jure suo aliquid remiserit, tantum subjecti in bona sua habebunt juris, quantum regis concessio ostenderit. Tum exempla affert, ut Pharaonis, qui dominus terræ Ægypti quintam partem frugum sibi vindicabat, quatuor partes cultoribus relinquebat; Item Indorum, de quorum agricolis* Strabo lib. 15. c. 7. *hæc refert:* Est vero regio tota Regis: sed quam illi mercedis nomine quartis fructuum colunt. *Quamvis vero, si quod res est fateri oportet, nihil horum ad juris rationes exactum sibi constet, vel facto secum conveniat; iis tamen subscripsit quoque, & suffragatus est vir multo celeberrimus, qui suppetias quoque adduxit exemplo regni Congo allegato, de quo ait:* Certum est, regno Congo neminem proprii quid habere; quod ad hæredes transmittere queat; sed omnia regis esse, qui & administrationem, & usum pro lubitu distribuit: adeo ut de existentia regni patrimonialis dubitandum non sit. *Auctorem vero ejus rei nullum addit; intelligitur tamen sine dubio, magnum illud regnum Congense inter vasta illa imperia Nigritarum, & Abyssinorum in Africa situm ad Oceanum Æthiopicum. Ex his exemplis ergo adstruere nituntur regnum patrimoniale.*

Verum pace Virorum illustrium, & salvo omnium judicio, liceat hic, quod sentio, profiteri: 1. non dari regna, quorum cives nihil proprii habent: & 2. licet darentur, non tamen esse in patrimonio Regis; nec recte, quin non sine summa regiæ majestatis injuria dici posse regnum esse in patrimonio, & proprietate regis, sed sub summo Regis imperio. Quæ proinde re tantum abest ut quicquam derogatum velim supremæ potestatis auctoritati, ut eam non aliter salvam existimem. Uti enim omnium, quæ in rerum natura sunt, summa post Deum ipsum est sublimis illa civitatis potestas, quæ pace, & salute hominum tuenda, & arcenda malitia occupata est, eoque supremi Numinis vices, ac munus obit; ex quo tanta fluit ejus veneratio, sanctitudo, majestas, & quædam adoratio: ita e contrario omnium infimum est dominium illud, seu patrimonium, quod quisque hominum habet in res suas, in quo quicquid est, profanum est, & ut supra dictum, cum infimo hominum, quin cum bestiis, quæ & ipsæ fructus consumere natæ, commune. Illa *potestas imperat*, hæc *illi natura subjecta est.* Illi *priori igitur, quicquid in eo eximium, quicquid sanctum, inviolabile, & venerabile est, excutiunt, & in infimam hanc classem, & sortem redigunt, qui illud cum isto confundunt. Hoc enim est, quod Horatius* lib. 1. ep. 2. vers. 27. *cum vilissimum hominum, & rerum genus describere vellet, ita exprimit:* Nos numerus sumus, & fructus consumere nati. *A quibus distinguit,*

distinguit, qui in parte aliqua reipublicæ administranda, aut virtute exercenda versantur.

Atqui, inquis, hoc privatum, & profanum dominium tamen plenius in eo est, quod & abutendi, eoque liberior potestas sit. Illa vero nec hominis vox, vel ratio videri potest. An vero ideo quicquam decedit ejus omnipotentiæ? quæ blasphemia! Quantum vel cogitatur nefas! Inde defectum potestatis arguere, quod præcipue argumentum est summæ ejus perfectionis. Ideo regnum in patrimonio non est, non quia minor illa potestas, sed quia infinito sublimius quid, & longe perfectior, & sanctior, & eminentior est potestas, quam ut in abusus fœdari possit. Quis vero statueret, Dei minorem ideo esse potestatem, quam hominis, quia hic mori, fallere, mentiri, rebus male uti potest, Deus non potest? cum illa impotentiæ, imbecillitatis, vitii, defectus &c. nomina sint: Dei vero potentia perfectissima, & plenissima est, quæ deficere, & vitiosa esse non potest. Ab hac igitur infamia, ab hoc opprobrio assertam, & vindicatam cupio summam illam, ac sacrosanctam, & divinæ proximam, seu vicariam, regum majestatem: & ostendere, nec talia regna, quorum exempla jam allata sunt, esse in patrimonio Regis proprio; sed quæ longe excellentior, sanctiorque res; sanctiusque nomen est, sub summo regis imperio.

Quod ut luculenter demonstretur, notandum est inprimis, in omni regno duplicia regis bona esse, ab invicem distincta: Alia privata, quæ sunt in patrimonio regis, non qua regis, sed qua Patrisfamilias privati, idque jus commune ipsi est cum omnibus civibus: & bonis his non utitur jure magistratus, sed jure privatorum: nec illa, ut talia, ullam rationem regni, seu principatus habent. Alia vero publica, quæ ejus sunt ut regis, & reipublicæ Principis, seu capitis: uti regna, principatus, civitates &c. quocunque illa titulo possideat; quod inter omnes constat. Illorum dominium esse dicitur; horum imperium: l. 215. ff. de verb. sign. Et merito, quæ re, etiam verbis distingui oportet: non possunt enim nominibus confusis, non res quoque tandem confundi, maxime in disciplinis. Unde omni peste pejus in jure publico esse existimo, profana illa privati juris vocabula, proprietatis, usufructus, dominii (etsi addas, eminentis) ad imperia, & regna, res adeo sanctas, & distinctas transferre.

Deinde notamus: Etsi in tali regno nemo civium quicquam proprii habere possit, sed omnia Regis essent; cives vero, quasi meri coloni Regis, iis tantum uterentur pro certo canone, uti Ægyptii: quin etsi tantum precario: aut ne hoc quidem, & nulla pars fructuum ad eos perveniret, sed terra, vel per extraneos coleretur, vel per ipsos cives pro mercede tantum, aut saltem pro alimentis, nondum tamen regnum hoc esset Regis ut patrisfamilias, sed ut Regis; nec terra in patrimonio regis, sed regni. Regnum itaque regis est, non regni proprietas: quæ proinde non est in patrimonio ejus privato, sed regni publico, quod rex possidet, & repræsentat; adeoque ejus bonum civile publicum respicit, & tuetur, non suum privatum. Itaque curam publicam omnium civium habet, etsi privatim hi nihil habeant in bonis. Vid. §§. seq. Nec ideo minus cives, etsi pauperrimi, quia nihil proprietatis possidere dicuntur, essent liberrimi. Utique enim aliud est locupletem esse, aliud liberum: uti aliud sunt bona, aliud libertas. Non desinunt igitur esse liberi, & cives, etsi nihil proprietatis, quin nihil in bonis habeant: uti egeni, & mendici in civitate, verissime ejus membra sunt.

Tertio notandum maxime est: Alia longe esse jura, ac bona civium, quæ collective spectantur, ut collegium, aut universitas seu ut corpus civitatis, quod ex capite, & membris compositum est: Alia singulorum, quæ ut singuli seorsim respiciuntur; l. 7. §. 1. ff. Quod cuj. univ. nom. Verb. Si quid universitati debetur, singulis non debetur; nec quod debet universitas, singuli debent. Unde quod civitas agit, non plures agunt, sed unum corpus civitatis; l. 2. ff. eod. tit. Verb. Si municipes dent actorem, non erit dicendum, quasi a pluribus datum sic haberi: hic enim pro republica, vel universitate intervenit, non pro singulis. Quare licet in civitate singuli nihil forte, & nec obolum in bonis habeant; tota tamen civitas, cum omnibus bonis suis, omnium, & eorundem foret, quæ conjunctim, & ut corpus civitatis, capite, & membris constans, spectantur: & quicunque summum magistratum gerit, vel gerunt, publicum illud patrimonium civitatis tenent, non ut privati, & sui causa, sed ut magistratus, & totius populi, ac civitatis causa; neque ad suam, suorumque privatam, sed ad totius universitatis, seu corporis publicam utilitatem; non ut bonum suum privatum, sed ut bonum civile

vile publicum totius regni, seu reipublicæ; non denique ex libertate privata, quæ personæ, sed ex publica, quæ regno, seu civitati, ac reipublicæ cohæret.

Ita ergo cum Pharaoni Regi omnes terræ Ægypti cessæ fuerunt, desierunt omnino illæ esse in bonis, & patrimonio singulorum; neque tamen illæ cesserunt in proprietatem & patrimonium Pharaonis ut privati, ut ipse in suos usus privatos vertere, consumere, extra regnum alienare, aut ut dominus res suas perdere possit: sed in patrimonium regni, & Pharaonis ut regis, & regni illius capitis, ac summi moderatoris; ut nihilominus his opibus auctus, & regnum, & ejus bona, ac cives, & pacem tueatur, omniumque salutem, & securitatem, & sic rempublicam defendat. Unde & terræ illæ ipsi cessæ non ad heredes ipsius, sed ad successores regni Pharaonis, ex quacunque familia, (Vid. Joseph. Ant. lib. 3. c. 5. in princ.) *& deinde ad Ptolemæos perpetua serie transierunt, donec hoc regnum in ditionem P. R., provinciamque redactum fuit. Eademque ratio est plene regni Indorum, & Congi, ut licet verum esset omnia regis fuisse, id tamen nihil aliud est, quam omnia fuisse regni, seu publica: adeoque regis, qui regnum repræsentat, & qui sine regno ne concipi quidem potest.*

Quin idem quoque non minus contingere posset in republica populari, & multo facilius. Nam si populus terram, vel regnum, sive vacuum, sive expulsis jure belli inquilinis, desertum occupet; hac occupatione per universitatem, ut vocant, toti populo quæsitum esset plenissime terræ istius dominium: singulis nihil; neque ulla ejus pars erit in patrimonio privatorum, nisi quid è publico in singulos distributum fuerit. Quod totum juris naturalis est, quo quod nullius, cedit occupanti. Occupavit autem populus per universitatem, seu ut corpus civitatis. Terra vero ita occupata, nullius, & nulli alii in eam, quippe vacuam, vel desertam, amplius quicquam juris est. In hac ergo universitate nihil quicquam adhuc in bonis, vel patrimonio singulorum est, sed omnia populi, seu totius corporis; nisi quid in singulos inde distributum, vel descriptum fuerit. Atque in id omnes consentiunt. Grot. de J. B. & P. lib 2. cap. 2. §. 5. *& ex eo more suo* Dn. Pufend. de Jur. Nat. lib. 4. cap. 6. §. 3. 4. 5., & seqq. *Quin & ita actu obtinuisse, atque in more fuisse apud veteres Germanos, testatur* Tacitus de mor. Germ. cap. 26. Agri, *inquit*, pro numero cultorum, ab universis per vices (*quæ lectio proba, ut cum aliis in vicos mutanda, & innuit vicissitudinem, de qua* §. seq.) occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur. Facilitatem partiendi camporum spatia præstant.

Quodsi igitur talis partitio non fiat, sed conveniat ut singuli saltem terras colant, atque inde pro necessitatibus suis usum percipiant; jam ipsissimus ille casus est, quem quærimus, scil. quo singuli nihil proprii habent, sed omnia sunt populi. Neque vero ejus rei ideam saltem fingimus, sed iste rebus ipsis usus fuit veterum Germanorum, uti præclare id explicuit Cæsar de bell. Gall. lib. 6. c. 22. Neque quisquam (*inquit de Germanis*) agri modum certum, aut fines proprios habet; sed magistratus, ac Principes in annos singulos gentibus, cognationibusque hominum, qui una coierunt, quantum eis, & quo loco visum est, attribuunt agri, atque anno post NB. alio transire cogunt. *Inde rationes hujus consilii ita refert:* Ejus rei multas afferunt causas; ne assidua consuetudine capti studium belli gerendi agricultura commutent; ne latos fines parare studeant, potentioresque humiliores possessionibus expellant; ne accuratius ad frigora, atque æstus vitandos ædificent; ne qua oriatur pecuniæ cupiditas, qua ex re factiones, dissensionesque nascuntur; ut animi æquitate plebem contineant, quum suas quisque opes cum potentissimis æquari videat. *Nec diversum hinc est quod ex Tacito modo attulimus. Nam & ille addit:* Arva per annos mutant, & superest ager; nec enim cum ubertate, & amplitudine soli labore contendunt, ut pomaria conserant, & parata separent, & hortos rigent. Sola terræ seges imperatur. *Quæ proinde arva non fuere singulis propria, sed solum cultura injuncta. Idemque* (*Cæsar de Bel. Gal. Lib.* 4. c. 1.) *specialiter de Suevis refert.* Suevorum gens, *ait*, est longe maxima, & bellicosissima Germanorum omnium. Ii centum pagos habere dicuntur, ex quibus quotannis singula millia armatorum, bellandi causa, suis ex finibus educunt. Reliqui domi manent: pro se, atque illis colunt. Hi rursus invicem anno post in armis sunt: illi domi remanent. Sic neque agricultura, neque ratio, neque usus belli intermittitur; sed NB. privati, ac separati agri apud eos nihil est: neque longius anno re-

remanere uno in loco, incolendi causa, licet. &c. *En exempla domestica in ipso statu, & civitate populari, ubi singuli nihil proprii, & in suo patrimonio habuerunt; sed omnia fuere populi, & in populi patrimonio: atque adeo publica omnino, non privata. Quemadmodum inprimis Suevorum populus* 100. *pagos in patrimonio habuit; singuli nihil: atque hoc patrimonium omnino fuit publicum, non privatum. Ut adeo non opus sit ex India, & Africa regnis exempla fingere: cum domestica vera, & illustria, præsto sint.*

Enim vero quod populus, ejusve magistratus est in statu populari, id rex est in regno: ut demonstravimus supra cap. 11. *Esto igitur regnum, in quo cives nihil proprii habeant, sed omnia sint Regis; certum est, non esse ea in dominio, seu in patrimonio regis privato, sed publico: id est in patrimonio regni, adeoque Regis, qua Regis, seu qua regni caput est, & regnum repræsentat: ut in populari civitate magistratus populi rempublicam, & in quolibet collegio is, qui ei præest, suum corpus, v. g. Duumviri, seu Consules Senatum. Quapropter recte dicitur in* l. 6. §. 1. ff. Quod cuj. univ. Parvi refert, ipse ordo elegerit, an is, cui ordo negotium dedit; *& inde tum concluditur*, videri ab ordine electum, quem Duumviri, quibus a Decurionibus id commissum, elegere. *Longe verius ergo de Rege, cujus summa in civitate, seu regno potestas est, dicitur, nihil interesse, bona in patrimonio Regis, an regni esse dicantur: & quod Rex ex regia potestate agit, ab omnibus actum videri. Ita ex vero dixit Cicero* lib. 1. off. 34. prope fin. Est proprium munus magistratus, intelligere se gerere personam civitatis, debereque ejus dignitatem, & decus sustinere, servare leges, jura describere, ea fidei suæ commissa meminisse. *Et maximi Imperatores id inprimis in gloria posuerunt, & jactarunt, se rem populi gerere, non propriam: ut Dio Cassius Vir illustris, & consularis, Præfectus Africæ, Dalmatiæ, & Pannoniæ, de Marco Antonino, quem omnium Principum optimum prædicat, testatur, eum in Senatu dixisse*: Omnia Senatus, populique Romani esse; se in iis (*quæ publica sunt*) nihil proprii habere. lib. 7. in vita M. Anton. *Et Spartianus* in vita Hadrian. cap. 8. *ait de Hadriano Imp.* eum & in concione, & in senatu sæpe dixisse: Ita se rempublicam gesturum, ut sciret populi rem esse, non propriam. *Idque perpetuum est in jure, ut quicquid publicum est, dicatur esse populi, vel in patrimonio populi.* l. 14. princ. ff. de Adq. rer. dom. l. 1. in fin. princ. l. 6. ff. de contrah. emt. l. 13. ff. de verb. sign. l. 2. §. 2. ff. Ne quid in loco publ. &c. *Nec aliter res concipi potest: neque ulla gravior pugna foret, quam quod publicum est non esse populi, sed in dominio seu patrimonio privato; cum verbi quoque notione unum, idemque sit, populi, & publicum esse: quippe quod a* populo *dicunt, quasi* populicum, *& contractum in* poplicum, (*quomodo & a quibusdam scribitur*) *usu in* publicum *emolluit.*

Patet itaque quod primum supra §. 7. *asseruimus, his regnorum exemplis. etsi durentur, non doceri, ea esse in patrimonio privato; sed perinde ut in cæteris omnibus regnis, & civitatibus, esse Regis, ut Regis, qui regni sui personam sustinet. Sed non magis alterum, quod diximus, hæc exempla probant, dari hujusmodi regna, in quibus cives nihil proprii habeant, nihilque ad hæredes suos transmittant. Quicquid enim hac de re narratur, nec de omnibus civibus, sed de rusticis, & agricolis; nec de omnibus bonis dicitur, sed de terris rusticis, seu fundis. Et summa omnium est, terras non esse eorum, qui colunt, sed Regis; adeoque rusticos in his regnis non tenere terras suas jure proprio, sed jure colonario perpetuo.*

Ita Ægyptiis Josephus terris eorum emtis, dicitur semina dedisse, & jussisse ut agros sererent. Gen. XLIX. v. 23. & 24. Accipite, *inquit*, semina, & serite agros, ut fruges habere possitis. *Fuere ergo illi, a quibus terras emit, rustici, & agricolæ, qui serendæ, & colendæ terræ operam dedere. Inde ergo non sequitur, non etiam fuisse alios cives, qui alio vitæ genere, quam agricultura, se exhibuere in Ægypti urbibus, Regis aula, & regni ministeriis, domi, militiaque: prout in historia Mosis perpetuo seorsim referuntur populus, & ministri Regis:* Exod. cap. IX. & seq. *& ipsius Josephi dominus Potiphar dicitur fuisse magister militiæ, Princeps exercitus, Dux militum*, Gen. c. XXXVII. v. ult. c. XXXIX. v. 2. c. XLI. v. 12. *Et deinde vendita dudum terra, omnes Seniores domus Pharaonis, & cuncti majores terræ Ægypti, id est, primates regni, comitati dicuntur Josephum ad exequias patris*, Gen. L. n. 8. *Quos regni Principes nihil proprii, nullas domos, &c. habuisse, nullibi probatur; Sed contra, cum Moses ingentem tempestatem minatus monuisset Regem, ut qui res, ser-*

servos, jumenta in agris haberet, in ædes abduceret, Exod. IX. v. 18. 19.; *additur* v. 20. 21. Regis ministros, qui animum ad verbum Domini adverterunt, recepisse ea in ædes: reliquos vero contumaces omnia perdidisse. *Habuere igitur & servos suos, & jumenta propria, ædesque in quas recipere possent; & sic verisimiliter etiam Prætoria sua in agris.*

Deinde non tantum præter agricolas illos, qui terras suas vendidere Regi Ægypti, fuere, ut diximus, etiam alii cives primarii, quos nihil suum habuisse, nullibi traditur; sed & ipsos illos rusticos nihil proprii habuisse, nullatenus sequitur. Non enim dicitur, illos bona sua omnia tum vendidisse; sed terras suas, & antea pecora, Gen. XLVII. c. 17. *Habuisse autem eos deinde adhuc propria bona in patrimonio suo, non dubium est; nam & omnes fructus terrarum, excepta quinta, quam pro censu Regi penderent, jure proprio, & perpetuo sibi acquisiverunt.* Gen. c. XLVII. v. 24. *Ubi Josephus ait:* Quintam partem Regi dabitis; quatuor reliquas permitto vobis in sementem, & in cibum, familiis, & liberis vestris. *Quemadmodum coloni fructus percipiendo suos faciunt, & domini eorum perpetui fiunt.* L. 26. §. fin. l. 61. §. pen. ff. de furt. §. 36. in fin. ff. de rer. div. *Praterea cum Moses præsagiret plagam locustarum, ait: implebuntur iis non tantum ædes Regis, sed & αἱ οἰκίαι τῶν θεραπόντων σοῦ, καὶ πᾶσαι αἱ οἰκίαι ἐν πάσῃ γῇ τῶν Ἀιγυπτίων:* Omnes ædes ministrorum tuorum, & omnes ædes in omni terra Ægyptiorum.

Maxime vero, quam locupletes, etiam post hanc venditionem, fuerint Ægyptii, inde patet, quod jussi Hebræi, ut vir ab amico, mulier a vicina, vasa aurea, & argentea, & vestem commodato peterent, Exod. XI. v. 2 & 3., *illa commodata ab Ægyptiis acceperint, secumque abstulerint: quod in tanta hominum multitudine, in qua virorum saltem, reliquis non computatis*, 600000. *fuere*, Exod. 12. c. 37., *incredibilem auri, argentique, & vestium numerum confecit, & confecisse oportuit; quippe quod fuit loco mercedis*, pro 100. *amplius annorum operis durissimis, injusta vi exactis, & extortis, debitæ. Id enim dudum Abrahamo ita prædictum a Deo, promissumque fuerat, liberos suos longa servitute pressos, inde egressuros esse cum magnis divitiis.* Gen. XV. vers. 14. *Unde patet, quam immensa opum, ac divitiarum vis, & copia fuerit, qua abundarunt Ægyptii, etiam post prædictam venditionem terrarum; tantum abest ut nihil proprii habuerint.*

Minus adhuc reliqua exempla probant, dari regna, quæ in patrimonio Regis sint, & quorum subditi nihil proprii habeant; eademque errandi causa fuit. In regno Indiæ enim Strabo, ex quo illud affertur, cum septem incolarum ordines, & inter eos unum τῶν γεωργῶν, rusticorum, seu agricolarum fecisset; tantummodo de horum terris inquit, quod sint χώρη βασιλικὴ, regalis regio, ipsique eam colant quarta fructuum. Tres partes ergo ipsi sibi acquirunt, & jure proprio dominii percipiunt; Ex ipsa ergo inspectione apparet, nec asserere id Strabonem de omnibus Indiæ incolis, sed de rusticis: nec de omnibus bonis, sed de rusticorum terris. Minime omnium autem fabula de regno Congi refelli meretur, cujus nullus Auctor, nedum fide dignus adducitur: & licet omnia vera essent, nihil tamen minus inde efficitur, quam id esse in patrimonio regis; quæ jam abunde explanata sunt.

Nec opus est, ex alio orbe arcessere talium rusticorum exempla, cum vernacula sint in imperio, & Germania; nam & in jure communi dicitur: Agricolarum alii sunt adscriptitii, & eorum peculia dominis competunt; alii vero tempore annorum 30. coloni fiunt, liberi manentes cum rebus suis: & ii etiam coguntur terram colere, & canonem præstare. Hoc & domino, & agricolis utilius est. l. 18. C. de Agric. & cens. & colon. *Unde patet, in Imperio Romano agricolas, præter eos, qui veri fuere servi, (quales hodie amplius non sunt) fuisse colonos, liberos cum rebus suis: adeoque res proprias habuisse; & terras quidem dominorum fuisse cum censu, fructu ipsorum. Idque jure ab utilitate commendatur.* d. l. 18. in fin. *Hinc integri de talibus Colonis Palæstinis, Thracensibus, Myricanis, &c. tituli in* lib. 11. C. tit. 49. & seqq. *Neque tamen inde sequitur, imperium fuisse in patrimonio Imperatoris. Sed & hodie plurimis in locis Germaniæ talis est rusticorum colonaria conditio, & inter eos notum nomen Wiltfangiorum, sono quidem illud asperum, re autem mitior in multis eorum conditio, quam reliquorum. Unde patet, quam procul ab omni juris sensu abeat B. Dn. de Pufend.* supra §. 6. *qui eo delabitur, ut asserere haud dubitet, in suo conficto regno patrimoniali agricolas, quin omnes cives, sua non alio jure tenere, quam quo servi olim sua peculia:*

peculia: sic ut mere precaria sit eorum possessio, & revocabilis quandocunque visum fuerit. Atque ita comparat, seu confundit cives regni cum servis, & mancipiis privati domini; civium omnia bona cum servorum peculiis, peculia servorum cum precario: quin mortuos cum vivis, quia servi pro mortuis habiti, l. 209. ff de Reg. jur. l. 32. §. 6. ff. de Don. int. vir. l. 59. in fin. ff. de Cond. & dem. Nov. 22. c. 9. *Quid vero magis* ἀλογίςως, *& inconcinnius excogitari potuit, quam male sculpta effigies civitatis, & regni, cujus cives ipso jure gentium nec vivorum quidem*, dict. Leg. *nec hominum numero*, arg. l. 4. verb. cum jure naturali omnes liberi nascerentur, &c. ff. de Just. & jur. l. ult. verb. Tria enim sunt &c. ff. de cap. min. l. 32. ff. de Reg. Jur. *non pro membris societatis humanae*, §. 1. de jur. nat. l. 9. ff. de Just. & Jur. *nedum civitatis habiti; sed ab utraque quasi exules, & extorres: nec juris gentium participes*, §. 4. de cap. min. l. 3. de Reg. Jur. *& quasi nullius*, d. l. 22., *& pecudibus lege exaequati fuerunt*; l. 2. §. 2. ff. ad L. Aquil. *adeo ut ipsi, etsi natura homines, in hominum commercio fuerint, uti pecudes, & res inanimatae, quae cum fructibus hominum caussa a natura conditae sunt, atque ideo natura homo non magis in hominis commercio, quam in hominis fructu esse potest*. §. 37. de rer. div. l. 28. §. 1. ff. de Usur. l. 68. princ. ff. de usufr.

Quid vero ἀδοξότερον *in jure videri potest, quam comparatio illa peculii servorum, & precarii, quod in servos ne quidem cadit*: d. l. 22. ff. de Reg. Jur. *& unde accipiens sibi acquirit: non servus sibi ex peculio; nec ulla re conveniunt peculia servorum, & precaria. Quae adeo in oculos occurrunt, ut iis immorari sit operam ludere.*

Illud quoque, quod hominem quendam fingit, qui primus omnimodum dominium terrae adquisiverit, & sic sibi ipsi cives fecerit, vid. supra §. 6.; *nescio (quod nullo viri illustris praejudicio dictum velim) an commentum hoc procul distet a fabula de Centauris nubigenis: certe nimis vagum id est, quam ut quod in quaestione est, inde subduci queat. Quid enim? Qualis ille, qui tantum terrae tractum occupavit? Princeps, an privatus? Solus, an cum hominum manu? Et terra illa occupata, qualis? Vacua, & nullius, an alterius? Si hoc: privati, an populi? &c. Quod si Princeps cum Principe, vel populo bellum gerat, imperium in populum victum jure belli acquiritur, non dominium in res singulorum, qui quasi in puncto temporis, quo victi sunt, ex hostibus fiunt subditi.* cap. seq. §. 5. *Si terra vacet, omnium par jus est ejus occupandae; & si populus liber sit, qui occupat, libera civitas erit, ac in publico omnium, non in unius patrimonio. Si privati, ac tuendae occupationi pares sint, per eam terra fiet omnium communis, & in patrimonio privato omnium: & si tum animus sit constituendae inter se civitatis, nec alia caussa, quae facultatem eam ipsis neget; erit tum terra in publico patrimonio hujus civitatis, seu populi, nullo vero horum casuum in patrimonio unius privato. Quod si unus privatorum prior ingressus fuerit terram, nondum eam hoc facto occupavit; non magis quam nauta, qui vastum mare solus navi ingreditur: est enim occupare in potestatem suam redigere, ita ut alios inde arcere possit, quorum alias par ingrediendi jus est. Denique si terra non vacet, privatorum occupatio injuria mera, & praedonum invasio erit, seu nefanda depraedatio. Adeo nihil est, in quo hujusmodi crudae, & immaturae cogitationes, mero arbitrio confictae, figere quasi pedem possint.*

Hobesii os nihil moror, qui omnia regna patrimonialia asserens, ubique publicum patrimonium regni cum privato Regis: dominium privatum, & profanum, cum summa imperii sanctimonia: sacram regiam potestatem cum cujusque hominis, etiam infimi, in res suas jure; eadem fronte, qua ipsum jus cum injuria confundit: & summa imperiorum, seu regnorum majestate, ac reverentia, in infimam rerum privatarum, & profanarum classem abjecta, atque detrusa; id quod post Deum in terris sanctissimum, & Deo proximum, quin numinis ejus vicarium esse vidimus, supra c. 3. §. pen. *pessimo omnium, & nefario ostracismo, ac sacrilegio, ex hominum societate, quin & rerum natura, qua per ipsum stat, exterminat, atque eliminat. Neque id adeo mirum in homine, qui omnis juris penitus ignarus, ac rudis, omnique ejus cognitione destitutus, ne nomina quidem juris, ac injuriae intellexit, sed pessimum in modum commiscuit. Cujus rei, ac detestandi abusus, qui & hodie apud homines a jure neutiquam instructos invaluit, stricturam paulo acriorem, ignosci mihi, ac boni consuli, oro, & obtestor.*

Quid enim indignius, quam ex Rege privatum, ex regno ejus villam, ex urbe domum, ex civibus operarios, ex territorio sublimi

blimi prædium rusticum, ex civitate familiam facere: eoque omnem dignitatem, fomitem, & pretium virtutis, & quam nullam natura in re privata esse, Sallustius in Catil. c. 12. *recte sentit, de vita civili, quin e rebus humanis evertere? Et quis porro non indignatus, homines adeo ab omni juris scientia denudatos, & alienos, jus tamen invadere, imo condere velle, & talia portenta fundere, abortuque projicere?* Hactens B. Parens.

„ Si dicendum quod res est: in genere cum „ Grotio asserimus, *Dari vera regna patrimonialia.* Probavimus hanc thesin initio hujus „ §. Diximus, per ultimam victoriam, vel „ per deditionem non conditionatam, regnum desinere esse regnum; omnia enim „ jura publica, & privata, transeunt in victorem, & ipse populus redigitur in servitutem. Victor igitur pro lubitu de hoc regno „ disponere potest. Unde constat, omnia, „ quæ de SSta potestate vicaria allegantur, „ ad regna bello subacta non pertinere, quia „ imperium desiit. Sane, nemo est, qui de „ injuria queri possit, quia populus bello „ victus criminis reus est, in quem victori jus „ vitæ, & necis competit: quem autem occidere licet, eum etiam spoliare licitum est. „ *Vid. Diss. Proœm. XII.* §. 130. § 139. *seq.*

„ In eo ergo saltem errat Grotius, quod regnum hoc patrimoniale faciat *intuitu* regis, „ qui forte suis sumtibus bellum gessit; cum „ hic jure, & nomine populi, cui præest, „ bellum gerat, adeoque nihil sibi ex negotio hoc alieno acquirat. At *intuitu* populi „ victoris omnino verum est, regnum dari „ patrimoniale. Populus igitur pro lubitu „ disponere de suo patrimonio potest: adeoque vel illud destruere, vel conservare, „ saltem sub certa conditione. Rex autem „ non plus juris in tale regnum habet, quam „ in suum regnum: indeque ipse de eo, inconsulto populo victore, disponere nequit. „ Omnes igitur effectus, quos Auctor regno „ patrimoniali tribuit, veri sunt intuitu *populi victoris*, non intuitu *regis*, etsi propriis sumtibus bellum gerentis.

Quod liberi homines in commercio non sint] „ Hominis enim membra nullius in bonis, „ & dominio sont, *l.* 13. *ff. Leg. Aquil. l.* „ 83. §. 5. *l.* 103. *ff. V. O.* & hactenus liber „ homo comparatur rebus sacris, *d. l.* 13. „ *junct.* §. 7. *Inst. de rer. div.* Unde liberi hominis stipolatio inutilis est, *d. l.* 83. *d. l.* „ 103; adeo ut nec æstimatio debeatur, *d.* „ *l.* 103, quia liberum corpus æstimari nequit: *l.* 2. §. 2. *L. Rhod. de jact.* Atque „ hæc qooque ratio est, cur nec actio legis „ Aquiliæ directa detur libero homini, *L.* „ 13. *ff. Leg. Aqu.*

„ Respondet Auctor non hic quæri de libertate, vel servitute singulorom: hos „ enim manere liberrimos. Sed de libertate, „ ac servitute publica. Quoties enim populus antiquus suis legibus vivit, nec ab alterius arbitrio dependet, *liberum* dici, quoties vero ab alieno arbitrio dependet, & „ alienis legibus vivit, dici *servire.* Unde „ concludit, homines singulos *libertatem* habere, sed universum in *servitute* constitutum „ esse. Vera responsio est. Quod populi „ bello per ultimam victoriam victi, vel deditti, desinant esse liberi homines; quod „ omnia eorum jura publica, & privata in „ victoris transeant potestatem: adeoque hactenus omnino sint ut in dominio, ita & in „ commercio: ita ut pro lubitu de iis disponere victor possit.

At sicut alia est potestas dominica, alia regia] „ Quarum illa jus in personas, & bona singulorum, hæc jus in personas, & „ bona universorum: illa jus abutendi, hæc „ jus administrandi infert.

Ita alia est libertas personalis, alia civilis: alia singulorum, alia universorum] „ Vix „ credi potest, quantum intersit inter libertatem publicam, & privatam: & quisnam „ ejus effectus sit, non tantum in jure gentium, sed & in jure publico Romano Germanico; cum ex illo discrimine celebris distinctio inter terras mediatas, & immediatas orta sit, cujus originem B. Parens primus explicavit. Rem gratam me lectori „ facturum spero, si principia hæc juris gentium, quæ is in tractatu de *Autonomia juris gentium c.* 2. exposuit, & ad illustrationem rarissimi argumenti pertinent, operi huic inseruero. Verba ejus hæc sunt.

Ut igitur ordine inde ordiamur, libertas Zenoni, & Stoicis dicta fuit ἐξουσία αὐτοπραγίας, *suo nutu agendi licentia, ut docet* Diog. L. 7. in Zen. cit., *seu potestas vivendi ut velis; prout loquitur* Cicero paradoxo V. *Hujus itaque libertatis privatio, quæ servitus dicitur, est cum non tuo, sed tantum alterius lubitu, tibi agere licet. Omnis igitur libertatis vis, & ratio eo absolvitur, ut quis possit agere, quod sibi licet, & suo arbitrio vivere: atque adeo sibi ipse legem dicere, quæ agere*

agere velit. Et hic proinde est ipse actionum suarum dominus, & arbiter. E contrario, servitutis forma, & conditio tota in eo est, ut quis teneatur agere quod alteri, ut domino, libet: & alterius ideo nutu vivere, legemque agendi ab alio domino accipere, qui proinde alterius dominio, ac potestati subjectus dicitur. Hinc liquet, quam accurate utriusque definitio in jure tradita, & in ea privativa illa oppositio dextere observata sit, cum libertas *dicitur esse* naturalis facultas ejus, quod cuique facere libet; nisi si quid vi, aut jure prohibetur. §. 1. Inst. de jur. pers. l. 4. pr. ff. de stat. hom. *Et servitus est* constitutio juris gentium, qua quis alieno dominio contra naturam subjicitur, §. 2. Inst. de jur. pers. d. l. 4. §. 1.; *quod nihil aliud est, quam privatio libertatis. Liber enim, qui sua voluntate, & lege agere potest, hoc ipso est sui, suarumque actionum dominus. Servus vero non sua, sed alterius voluntate, ac lege regitur: eoque alius est ipsius, actionumque ejus dominus, & alterius adeo ille dominio subjicitur. Liberi hominis suum in se dominium, ac potestas est; Servus cum eo privatus sit, in alterius dominio, ac potestate erit. Ille ergo suus, hic alterius est. Utraque ergo hac definitione nihil exactius est; adeo ut appareat, ab iis, qui quid mutatum voluere, eam non emendatam fuisse, sed non intellectam.*

Libertas porro a natura indulta est: servitus a gentibus constituta; & hac oppositio quoque in utriusque definitione belle notata est. Ideo enim libertas dicitur facultas naturalis, §. 1. J. de Jur. pers. l. 4. ff. de just. & jur. d. l. 4. pr. & §. 1. ibi: contra naturam. ff. de stat. hom., *estque adeo constitutio naturæ. At servitus a gentibus constituta est, idque contra naturam, sc. contra jus naturæ, quod* permissivum *dicitur, & legibus ex causa mutari potest: unde servitus constitutio juris gentium dicitur*, §. 2. I. de Jur. pers. d. l. 4. ff. de J. & J. l. 4. §. 1. ff. de stat. hom. *id est, jus a gentibus, veluti prius illud jus a natura constitutum; quo sensu constitutio Principis dicitur jus a Principe constitutum*, tot. tit. de Const. Princ.; *unde & hactenus rectissime invicem opposita sunt.*

Hæc vero omnia, quæ de libertatis, & servitutis distinctione, ac natura disputavimus, tum ad privatos pertinent, tum non minus ad populos, & civitates. In utrisque libertas est naturalis facultas agendi quod sibi: *& Servitus* necessitas agendi quod aliis lubet. *In privatis igitur, quod ipsis de privatis suis rebus, & actionibus lubet: in civitatibus, quod ipsismet de publicis; utrobique intra limites juris. Uti ergo privatus liber dicitur, cujus est facultas agendi quod sibi facere libet, & de sua re, adeoque quia rei suæ legem dicere quam vult potest*, l. 20. §. 1. ff. de pact. dot. l. 10. C. de pact. l. ult. in fin. & pass. C. de pact. int. emt. & vend. l. 13. pr. ff. comm. præd.; *ita civitas libera, cujus est facultas agendi, quod e re civitatis videtur: atque adeo, quæ de publicis leges, quas ipsa vult, dicere, propriisque legibus vivere potest; quod Græcis* Autonomia *dicitur.*

Atque ita ex adverso, quemadmodum homo privatus servire dicitur, qui non suo, sed alterius arbitrio agit, adeoque legem agendi ipse sibi non dicit, sed ab alio accipit; ita & civitas, quæ in publicis non suo arbitrio, suisque adeo legibus, sed ab alio superiore acceptis vivit, & regitur. Idem sc. est, statuere de suo quod lubet, aut suæ rei legem dicere, Nov. 22. Cap. 2. ϗ ἔςω νόμος ἡ τȣτȣ βȣλὴ & lex esto ejus voluntas. *Utrumque libertatis est, sive de privato quæratur, sive de populo; & similiter utrique communis ratio servitutis: alterius arbitrio, vel alterius legibus vivere.* Et qui agit quod sibi libet de re sua, is ipse sibi leges dicit ut vult, sive privatus sit, sive civitas; & ex adverso, qui sub alterius arbitrio est, ex ipsius placito agere, & ab ipso leges agendi accipere tenetur, tum privatus, tum populus.

Respondet itaque & libertatis, & servitutis ratio, ac definitio pleno sensu, & ex omni parte, cum publicæ, tum privatæ: quippe quæ tota posita est vel in facultate ejus, quod sibi, vel in necessitate ejus, quod alteri facere libet, sed suo cuique modo, singulis in re privata, civitati in publica. Unde etsi civitas libertate αὐτονομίας *careat, eoque servire dicatur, quia alterius superioris, non suis legibus rempublicam gerere tenetur; singuli tamen cives æque liberrimi sunt, ac sub Autonomia, & utrisque pariter plenissima competit potestas de rebus suis disponendi: utrique æque* νομοθετȣ͂σι, *seu legem rei suæ dicunt, & uti dicunt, ita jus est*, d. Nov. 22. c. 2.; *sed intra cancellos rerum publicarum, sive suis civitas legibus utatur, sive alterius superioris*, l. 120. ff. V. S. l. 13. C. testam. l. 23. §. 1. in f. C. de legat. Nov. 1. c. 1. pr. arg. l. 55. ff. de leg. 1. *Enimvero cives devictarum gentium manere liberos homines, nisi & singuli bello, aut prælio capti, aut alio ex casu servi facti fuerint, jam dictum est, &*

de

& *eo infra agendi forte adhuc locus erit.* Hactenus B. Parens.

„ Equidem negari nequit, jure gentium „ ex distinctione inter libertatem privatam, „ & publicam, sive singulorum, & universorum, insignes sequi effectus: at dubium, „ quod Auctor sibi movet, inde non solvitur. Dicendum igitur omnino est, homines in regno patrimoniali esse in commercio, quia in regnis patrimonialibus, i. e. „ bello quaesitis, & libertas *personalis*, i. e. „ quae personis competit, & libertas *civilis*, „ i. e. quae civitati cohaeret, & in facultate „ de juribus suae civitatis pro lubitu disponendi consistit, tollitur: adeoque *singuli*, „ *&* *universi*, victoris arbitrio subjiciuntur.

„ Non ergo admitti potest quod Auctor „ ait, in tali regno universum servire, i. e. „ alienis legibus vivere: singulos vero liberos esse. Singuli enim omnino servi fiunt, „ adeoque sunt in commercio victoris.

Nam & Stoici quandam servitutem constare, dicebant, in subjectione] „ Ut proinde „ nihil obstet, quo minus liberi quoque homines, aliorum imperio subjecti, sensu „ improprio, in servitute esse dici possint.

Et in sacris literis subjecti regis servi vocantur] „ Non quasi in vera servitute constituti, „ sed quia imperio ejus subjecti sunt.

Sicut ergo libertas personalis dominium excludit, ita libertas civilis regnum] Inter errores Auctoris merito notamus, quod statuat regnum, & libertatem differre; cum certum sit, *ratione subditorum* parilem esse libertatem in statu regio, ac in statu populari. Potestas enim utriusque status unice consistit in officio tuendi jura civitatis, & singulorum: adeo ut cives liberrimam facultatem de juribus suis privatis disponendi, etiam in statu regio, obtineant.

Additio.

„ Latius mentem suam de parili libertate „ civium in statu regio, & populari, explicavit B. Parens in tract. de *Auton. jur.* „ *gent. cap.* 10. Verba ejus haec sunt:

Res hic nobis est cum plurium gentium, & maxime cum populi Romani judicio. Romani enim Auctores perpetuo libertatem a regno abjunxerunt, atque cum servitute regna promiscuêre: ut constat ex Liv. lib. 2. cap. 15. Tac. 1. Ann. 1. in princ., & de mor. Germ. c. 15. in fin. Cicer. in Philipp. & ad Brut., ac alibi pass. *Quin Tacitus* vit. Agric. cap. 3. libertatem, & Principatum duas res insociabiles esse, *asseruit. Unde cum Cappadoces, quibus Romani obtulere libertatem, negarent sine Rege se vivere posse*, Just. lib. 38. c. 2. in fin. *refert Strabo* lib. 12. cap. 6., *admiratos fuisse Romanos, adeo istos torpere ad* libertatem: & Regem *eis permisisse eligere e suis. Sed & Mithridates literis ad Arsacem Regem datis:* Pauci (*inquit*) libertatem, pars magna justos dominos volunt. Sallust. fragm. hist. lib. 4. *Et Justin.* d. loc. *ait*: Regibus ablata regna, & populos libertate donatos fuisse.

Caeterum Romanos in eam sententiam non tam ratio traxit, quam inveteratum illud regiae olim dominationis taedium, adeo invisa, ut ipsum quoque nomen regium exhorruerint, & fastidium veteris abusus sensum quoque justorum discriminum deleverit: nec ulla aetas pristinae injuriae regiae, aut abolere memoriam, aut evellere odium potuerit. Mithridates vero non de civium, & civitatum, sed de ipsorum Regum libera potestate scripsit: quos P. R. quidem liberos, ac Reges appellabat, & amicorum, ac sociorum nomine ornabat; at foederis sui inaequalis nervo ita eos constringebat, ut parum a subjectis distarent. Vid. l. 7. ff. de capt. & postl. *Justinus vero in facto Romanorum, horum usum, & sensum sequitur, etsi nec ille de libertate civitatum, & civium regni, sed de populo agat.*

Esse autem eandem civium, & civitatum, sub proprio Rege, ac sub statu populari libertatem, nemo, rebus probe expensis, inficias ire poterit: idque ita demonstramus. In republica populi libera, aliud est populus, aliud singuli e populo, etsi conjunctim accepti; cum alia sint jura singulorum, & privata, alia corporis, & publica. Summum imperium, ac summa potestas non est singulorum, sed populi in singulos: ita ut singuli omnes, nemine excepto, populi potestati subjecti, nec ulla potestas, ullave inde magistratus sit exemptus. Quemadmodum in Romana republica liberrima, omnes Magistratus, Senatores, Consules, quin & Dictatores, fuere in potestate populi. Et licet e re visum fuerit, Dictatorem adeo constituere cum plenissima potestate, ut nec jus provocandi inde ad populum relictum esset; tamen ille hanc quantamcunque potestatem non suo nomine exercuit, sed nomine populi. Hic igitur populus eam legem de non provocando non in se tulit, sed in singulos; non ne ipse provocationem ex causis recipere possit, sed ne singuli provocare: uti admissa illa fuit in causa Papyrii Dictatoris, & Q. Fabii, qui contra illius mandatum in- hostem.

hostem pugnaverat; cum pater ipsius Fabius Senior in Senatu diceret: Provoco ad populum, qui certe unus plus, quam tua Dictatura, potest, polletque. Liv. lib. 7. cap. 33. Sed & universus Senatus leges tulit ad populum: neque ante lex fuit, quam populus rogatus juberet; & cum Senatus quoque tandem jus faceret, non aliter valuit, quam vicario nomine populi. §. 4. §. 5. verb. vice populi &c. Inst. de jur. nat.

Rege autem constituto eadem illa potestas populi, quam habuit in omnes, & singulos cives, transit in Regem: adeoque hoc facto eandem in cives omnes, & singulos consequitur potestatem, quam ante populus in eosdem habuit. l. 1. princ. ff. de constit. Princ. Eadem ergo conditione, ac libertate, qua ante populo oportuit esse dicto audientes, nunc oportet Regi esse. Nec ulla alia mutatio facta, nisi in summa potestatis subjecto, quod tum fuit populus, nunc Rex. Idem ergo civium vinculum est, ac durat, sive populo, sive Regi eo obstricto sint: nec in hoc sit arctius, quam in illo fuerat; eademque omnino relatio est inter singulos, & Regem, quæ inter singulos, & populum. Quicquid itaque libertatis fuit sub potestate populi, idem manet ea collata in Regem. Add. Disp. nostra de libert. Stat. Reg.

Videndum ergo, quæ fuerit civium libertas sub populo, ut appareat quæ sit in regno. Certum scil. est, in statu quoque populari singulos e populo teneri legibus populi collatim sumti, uti in omni collegio legitimo singuli tenentur statutis totius corporis: l. fin. ff. de corp. & coll. & in eo omnes id velle videri, quod majori parti placet. Ostendimus enim jam, quemadmodum libertatis privatæ conditio est, ut singuli facere possint in re sua privata, quod sibi lubet, sive quod bonum videtur: servitutis vero, non nisi quod alii domino lubet, & ille sibi bonum censet; Et ideo alii (liberi) sibi, & rebus suis legem, ut volunt, dicere possunt: sui (servi) legem, ut dominus eam sibi, & rebus suis dicit, sequi tenentur. Ita similiter libertatis publicæ eam rationem esse, ut populus in re sua publica facere possit quod sibi lubet, sive quod sibi videtur suæ civitati bonum esse: servitutis autem publicæ non nisi quod alii populo, vel Regi lubet, seu quod ille suæ civitati, suoque regno bonum arbitratur. Quo itidem fit, ut ille suæ reipublicæ legem dicere, suaque adeo lege, & sententia, quid ei consultum sit, decernere possit; hic vero legem alterius populi, vel Regis, prout ille in rem suæ civitatis eam statuit, sequi teneatur.

Certum quoque est, quod homo, qui natura sibi cupit, id velit, quo quam optime sibi consultum existimat: privatus in re privata, populus in publica, adeoque hoc ipsum ex libertatis maxime studio esse, ut quam potest maturissime deliberet, & circumspectet, quid consultius, & magis e re sua sit. Hoc autem non potest vel certius cognoscere, vel tutius consequi, quam si vel plures consulat, vel prudentioribus curam ejus committat. Quod quomodocunque fiat, & sive uni, sive pluribus boni communis cura, & custodia commissa sit, libertatem nihil imminuit, nedum eam infringit; cum tamen ipsius id bonum commune, & publicum sit, ac maneat, quod curatur: omniaque fiant, ac fieri debeant, in rem, & usum ejus, cujus est negotium: adeoque ex ejus voluntate, & voto, perinde, ac si ipse populus per se curet; quæ est natura libertatis. Unde & illud consequens est, cum aliud alii quandoque bonum videatur, multi quoque studio boni privati a publico dissentiant, neque adeo aut negotia publica explicari, aut exitum habere possent, si omnium consensus unanimis requiratur; hoc quoque, ut ex re omnium, ita omnium votum natura ita ferente esse, ut & quod major pars sentit valeat, & quod plures sentiunt, id omnes voluisse intelligantur: quia natura publice volunt, quod publice bonum est. Conf. Grot. lib. 2. cap. 5. §. 17. & seqq.

His ergo ita expositis sequitur I. ex libertate esse, cum populus per se ipsum civitatis suæ curam suscipit, & leges, prout sibi libet, vel e republica videtur, statuit, & suffragiis, vel tributis, vel curiatis, vel virilibus, quid in republica optimum factu sit, exquirit: etsi & tum pars minor plurium sententiis, & singuli in civitate populi decretis stare cogantur; etiamsi populus non per se, sed aliorum ministerio, & consilio, v. g. per constitutos magistratus, curam reipublicæ expediat: quod populi R. exemplo liquet. Sequitur II. ex libertate esse. cum populus ipse rempublicam non gerit, sed Senatus prudentum, vel optimatum constitutus est, qui rebus, & saluti populi consulat, & cujus statutis populus obligetur. Nec tantum, si Senatui isti sola saltem administratio commissa sit, & populus ejus ministerio, atque consilio utatur: sed & si jure perpetuo, & proprio, civitati præsit, ut in vero statu Aristocratico, quem vocant; quoniam nec iste Senatus suam, sed civitatis suæ,

&

& populi rem ex lege, ac regula publicæ utilitatis gerit, atque adeo salutem populi ex communi voto tuetur. Alioquin non est Senatus civitatis, sed in Tyrannidem abit; uti Athenis famosus ille 30. *Tyrannorum Senatus.* Xenoph. Rer. Græc. lib. 2. fol. 316. Diod. Sic. lib. 4. Justin. lib. 5. cap. 8. & seqq.

Sequitur III. Ex libertate esse, cum magis consultum rei publicæ videtur, eam ab uno geri, & ideo rege constituto, in eum populi potestas transfertur. Nam & ille rem populi sui tuendam, atque ad ejus salutem, & usum, ex omnium sententia gerendam capessit. Hunc ergo Regem populus iste, seu populi illius cives, ac civitates, quæ hoc corpus regni constituunt, hujus Regis legibus, ut suis, perinde, ut sub populo legibus populi, ut suis utuntur; quoniam utrobique ferendarum legum norma esse debet utilitas, & salus istius populi: adeoque feruntur illæ ex capite libertatis, seu ex communi civium voto, quo suis commodis, suaque securitati publicæ student. Quid autem publice commodum, seu utile sit, non suo, sed regis judicio æstimant, perinde, ut in populari statu, populi, ejusve majoris partis: & in Aristocratico, Senatus judicio id relinquitur; quia leges in omnium utilitatem publicam, & proinde ex communi illorum sensu, ac voto, atque uti ipsis in genere libet, statuuntur: quæ est causa libertatis.

Sequitur IV. è contrario, servitutis esse, cum hujusmodi libera civitas, vel Rex, aliam civitatem sibi vi subjicit; hujus enim devicti cives, etsi iisdem legibus quibus & alteri teneantur, & utrique ergo immediate eidem regno, regnique legibus subjecti sint: tamen alteri illi liberi, hi in servitute publica vivunt; de quo cap. seqq. *Hæc enim devicta civitas, sive provincia, illis legibus non utitur ut suis, sed ut alienis; quoniam illæ non ex re, & utilitate provincialium, adeoque non ex eorum sententia, & placito feruntur, sed ex re, lubitu, & voto civium regni. Quæ est causa servitutis, qua non quod sibi libet, & expedit, statuere ipsis integrum est: sed ei, quod Regi victori libet, ipsique e sua re videtur, stare, & morem gerere tenentur; atque adeo, cum rationes regni, & rationes provinciæ pugnant, hæc regni, & regis rationibus cedit, ac servit, & nec ex sua, sed regis voluntate, ac utilitate agere tenetur.*

Ut vero quæstionem de libertate status regii persequamur, multæ, & gravissimæ causæ sunt, cur plerisque gentibus consultius visum fuerit, rei, ac utilitatis publicæ æstimationem Regis potius judicio, & arbitrio, quam suo committere: atque sub Rege potius, quam sub populo vivere. Primum enim difficillimum, & in magna præsertim civitate prægrave est, cives quotidie in comitiis morari, & rem privatam, familiamque negligere. Deinde cum reipublicæ regendæ duo quasi cardines sint, Fried und Recht, woruff, als Grund-Vesten, alle Reiche und Gewalt ruhen, *ut dicitur in* Rec. Imp. 1521. princ. & §. 1. & R. J. 1525. princ. & sim. *facile liquet, indoctum, imperitumque vulgus ineptum esse* juri, pacique *moderandis; qua nulla ars major, ac difficilior veteribus, ac prudentibus visa est. Accedunt moræ illæ, & ambages consiliorum, rerum tractandarum, atque executionum, aliaque incommoda plurima. Ut taceam æmulationum, & factionum studia, & procellas &c. quæ cessant in unius Principatu. Nec officit, quod solus ille non minus impar videatur; cum Regum latera septa, ac stipata, & humeri suffulti sint peritorum, ac prudentum consiliis, ac virorum robore, & ministeriis, ut tanto oneri ferendo sint.*

Hoc igitur cum votum populi sit, optime prospectum reipublicæ esse: ei vero maxime consultum putet Rege facto, in cujus fidem, & arbitrium salutis suæ, & boni publici tutelam transmittit; plena omnino libertas est ejus Regis legibus vivere, quæ ex populi voto ad ejus utilitatem feruntur, non minus, quam si a populo latæ essent. Ut adeo verissime dixerit Grotius: Populi liberi, & Regis, qui vere rex sit, eadem ratio est. lib. 1. de I. B. & P. cap. 3. §. 21. n. 2. *& eadem igitur libertas. Quod & Plinius probat, cum in* Paneg. ad Traj. circa med. *apposite ait:* Eodem foro utuntur Principatus, & libertas. *Ita liber populus Israelitarum magna contentione Regem sibi flagitavit:* 1. Sam. VIII. *E re populi Romani visum fuit, rempublicam nomine Principatus ad unum deferri, teste* Tac. H. 1. & 1. A. 8. 9. & 12. *Cappadocum populus oblata, ut Romani autumabant, libertati regnum prætulerunt,* de quo cap. seq. *Sic inclyta illa Francorum gens, cum in summa olim libertate, ejusque adeo tenax esset, ut ab ejus studio nomen duxerit, ultro in se Regem constituit; idque cum ad majestatem populi, tum ad salutem, & tutelam civitatis valere plurimum, bellicosæ nationi visum fuit.* Vid. Greg. Turon. Hist. Franc. lib. 2. cap. 9. in fin. Ivo

 Carnet.

Carnet. de Regib. Franc. in princ. Epitom. gest. Franc. cap. 4. apud Freher. in Corp. Hist. Franc. tom. I. Aimoin. de gest. Franc. lib. I. cap. 4. Ado Vienn. æt. 6. ad ann. 371.

Atque hac ratio libertatis latius patet, ut obtineat etiam tum, cum duo Principes de eodem regno inter se contendunt, & ille sceptrum obtinet, cui populus forte minus favet; nam nihilominus illud istius populi regnum, & sceptrum est, illiusque legibus populus, ut suis, & ex suo sensu latis utitur, etsi persona Regis forte minus placeat. Ex quo enim semel regnum, regnique successio placuit, is quoque admittendus est, cujus succedendi jus est: neque affectus ille singularis in personam mutat votum commune, ut sub quolibet successore suis legibus vivant. Illud enim in eo vertitur, quod & modus regni a populo probatus, & ille Rex constitutus sit ad illius populi rempublicam gubernandam, legesque ad ejusdem, non alterius, superioris, v. gr. populi, utilitatem ferendas. Atque hoc ipsum ergo est votum commune populi, & quod ipsi lubet, agitur: scilicet, ut sua reipublica prospectum esset, & legibus sua causa latis viveret. Qua conditio libertatis est. Atque talis apud Judaeos fuit disceptatio inter Assamonaeos, & Herodem M., inter quos studia populi quoque divisa fuere; de quo §. 15. infra. Quam vero Galli, quippe subditi, Henrico IV. litem moverunt, non bellum fuit, sed rebellio.

Quin & amplius statuendum est, quamvis populus liber non probaverit modum regni, vel principatus, sed ei invito Rex ab eo, qui potest, datus fuerit; non tum desiisse causam libertatis populi illius sub regno, sed illud quoque istius populi sceptrum, ac regnum esse, & suis eum adhuc legibus vivere. Nam & Rex ille constituitur, & leges ab eo ferenda sunt ad hujus populi salutem, & in rem illius regni: ita ut regi isti norma, & lex regendi unice non minus esse debeat salus illius populi, quam antea illa fuit populo ipsi. Itaque & hoc imperium Regis exercetur populi causa, & in ejus rem communem, quod ipsius votum, ipsique libitum, adeoque causa libertatis est, etsi in modo non consentiat. Neque enim definit libertas ejus populi, nisi cum potestas summa exercetur ex re, voto, ac lubitu alterius regni, seu populi superioris: ut sæpe jam expositum est.

Ex quibus omnibus sequitur, quicquid judicio Regis statuitur, perinde esse, atque id, quod judicio populi, vel majoris ejus partis: atque adeo hoc votum commune natura sua omnium esse, quia alias illius boni publici, adeoque voti sui, compotes fieri non possent. Unde & hac parte nihil quantum ad libertatem refert, cura illa ipsi populo, an paucis ex populo, an uni Regi commissa fuerit: quia is modus potius electus intelligitur, quo pro genio civitatis, & populi, omnium optime reipublica consultum iri, visum fuit. „ Hactenus B. Parens.

„ Quomodo ex his principiis origo ter„ rarum immediatarum, & mediatarum de„ monstratur, apparebit ex dicendis infra „ Lib. X.

Libertas personalis Dominium excludit] „ Libertas enim personæ consistit in facultate „ agendi quicquid lubet. Hæc pugnat cum „ dominio, per quod persona illa in alte„ rius potestate constituitur, ita ut & bo„ na, & actiones ejus a domini dispositione „ dependeant.

Ita libertas civilis regnum, atque aliam quamvis ditionem] „ Libertas enim civitatis, „ seu publica, consistit in *facultate statuen„ di de suo jure publico prout lubet.* Cum „ hac libertate pugnat regnum, utpote in „ quo facultas illa statuendi de bono pu„ blico est penes solum regem, ita ut ha„ ctenus populus arbitrio regis subsit, eoque „ sensu serviat.

Proprie dictam ditionem] „ Per quam fa„ cultas illa disponendi de juribus suæ ci„ vitatis, adeoque libertas publica alieno „ arbitrio subjicitur, uti in statu Aristocrati„ co &c.

Idem] „ *L.* 2. *c.* 12. *Conf. id. L.* 2. *c.* „ 13. *L.* 33. *c.* 18. *L.* 35. *c.* 18. *L.* 3. „ *c.* 58. *L.* 3. *c.* 7. *L.* 34. *c.* 57. & 58. *L.* „ 27. *c.* 54. *L.* 28. *c.* 54. *L.* 21. *c.* 30. Adde „ *Tacit. in vit. Agr. c.* 3. *Just. L.* 38. *c.* 2. „ *in f. Sallust. fragm. hist. L.* 4.

Eleutherocilices] „ i. e. liberi Cilices.

In legibus Romanis] „ Vid. *l.* 19. *ff. de* „ *Captiv.* & *inf. n.* 21.

Hic ergo non de hominum singulorum, sed de populi libertate quæritur] „ Adeoque „ etsi in regno patrimoniali publica libertas „ auferatur, singulos tamen manere liberos; „ indeque dubium illud, *quod liberi homines non sint in commercio*, regnis patri„ monialibus non obstare, ait. At dictum „ modo est, in ejusmodi regnis non esse „ liberos homines, sed servos: adeoque ho„ mines ibi in commercio esse.

Aliqui

Aliqui dicuntur esse non sui juris non sua potestatis] „ In regnis ex voluntate populi „ quæsitis verum est, quod populus desinat „ esse sui juris, ex quo imperium, ejusque „ jus in alium confert; sed tantum quoad „ jura publica, de quibus populus non amplius statuit, sed rex, in quem illa libertas translata est: adeoque hactenus populus non amplius in sua est potestate, sed „ in potestate aliena. In regnis bello quæsitis frustra quæritur de Autonomia, quia „ desinunt esse regna. Aliquando tamen conservare nomen etiam victores solent: & „ tunc videndum, *an* victor autonomiam „ victis auferat, *an* illis relinquat.

„ *Priori* casu, cum libertas agendi quid lubet de re civitatis populo ablata sit, cum „ populus victus non suis legibus vivat, sed „ ab aliorum arbitrio dependeat; merito esse „ alieni juris dicitur, i. e. *immediate* civitati victoris paret.

„ E contrario, si populus victor civitati „ victæ Autonomiam relinquit, i. e. facultatem concedit suis legibus vivendi; hæc „ civitas hactenus suo jure utitur, nec ab „ alieno arbitrio dependet, at *mediate* paret „ populo victori.

„ Hinc jam apparet origo terrarum *immediatarum*, & *mediatarum*, adeo in Germania celebratarum. Ex quo enim Reges „ Franciæ constituti fuerunt, varia cum vicinis populis bella gesserunt. Horum populorum quosdam ex lege sub jugum miserant, ut ablata Autonomia, i. e. sublata libertate publica, legibus, & magistratibus populi victoris uterentur, adeoque „ *immediate* regno Francico juncti essent. „ Atque huc pertinet 1. *Francia*, & 2. *Terra Rhenensis*. *B. Parens prud. jur. publ.* „ *c.* 5. §. 3. & 4. & *in Auton. I. G. c.* 18. „ & *c.* 22.; quæ duæ provinciæ immediate „ regnum Franciæ constituerunt. 3. *Suevia*, „ quæ, victo a Clodovæo Magno ultimo „ Suevorum Rege Herminfredo, regno Germaniæ immediate juncta fuit: *dict. jus publ. c.* 3. §. 6. *c.* 4. §. 3. & 4. & *Auton. I. G. c.* 18. & 22. Accessit 4. *Westphalia*, utpote cui Saxoniæ parti Carolus „ Magnus autonomiam eripuit, ipsisque leges dedit, & magistratus suos eis præposuit; ut preinde Westphali *immediate* „ subjecti fuerint regno Franciæ: *dict. jus publ. c.* 3. §. 41. *dict. Auton. c.* 18 „ *c.* 22.

„ Alios autem populos jure belli victos „ pristinæ libertati restituerunt, eisque suis „ legibus, vivere permiserunt; qui proinde „ subjecti fuere regibus, Franciæ *mediate*. „ Huc referri debet 1°. *Bavaria*, quæ sub „ Clodovæo victa, Duci restituta est ea lege, ut a suo magistratu jus acciperet, „ ac suis legibus viveret, adeoque mediate „ regi pareret: *dict. jus publ. c.* 3. §. 6. *c.* 4. „ §. 3. & 4. 2°. *Saxonia*, quæ a Carolo Magno victa, & mediate regno subjecta fuit: „ *dict. jus publ. c.* 3. §. 37. *dict. Auton. c.* „ 18. *c.* 22. 3°. *Vandalia*, seu Marchia „ Brandenburgica, quæ sub Henrico I. devictis Slavis ea lege imperio juncta est, „ ut proprio jure uteretur, adeoque mediate regno subesset: *dict. jus publ. c.* 3. §. 58. „ 62. 64. 78. *dict. Auton. c.* 18. *c.* 22.

„ Atque hæc ratio est, cur immediati non „ sunt Comites, Barones, Nobiles, Civitates &c. nisi in Francia, terra Rhenensi, „ Suevia, & Westphalia: & cur hi omnes „ sint mediati in Bavaria, Saxonia, & Vandalia: & cur provincialia judicia tantum „ in illis obtineant, non in his provinciis.

Hinc illa] „ De formula illa, *in jure aliorum esse*, vide *supra* §. 8. *n.* 7.

Estne populus Collatinus] „ Vide *d.* §. 8. „ *n.* 7.

Non ipsi homines alienantur, sed jus perpetuum eos regendi] „ Si igitur, fatente 2 „ Auctore, alienatione jus saltem regendi „ transfertur; pugnat, regnum in dominio, „ & patrimonio esse.

Additio.

„ Grotius ad dubium, quod sibi movit, „ *quod scil. liberi homines non sint in commercio, adeoque nec in patrimonio regis*, „ porro respondet, regem, dum alienat populum, saltem jus eum regendi alienare: „ indeque commercium hic non esse liberorum hominum, utpote qui omnia jura „ privata salva retinent. Veram responsionem jam suppeditavimus, nimirum, omnia jura publica, & privata, victori in „ regno patrimoniali acquiri. Homines igitur cum desinunt esse liberi, omnino sunt „ in commercio.

Qua populus sunt] „ Adeoque quoad jura „ publica civitatis.

Sed jus, quod in hominem liberum competit, transcribitur] „ Imo si victor regnum „ bello quæsitum alienat, non jus in homines liberos transcribitur, sed ipsi homines „ bello capti, eoque servi, alienantur; victor enim omne jus, quod in victos habet,

„ bet, alienando transfert, adeoque omnia „ jura publica, & privata civitatis.

3 *Civibus quæsitos potius credi debere, quam regi*] Auctor ad objectionem, *quod regna bello quæsita, civium opera, & sumtu acquirantur, adeoque non in dominio, & proprietate Principis sint*, respondet, posse etiam regem privato sumtu bellum gerere, eoque sibi acquirere.

At duo hic supponit Auctor, quæ concedi non possunt: 1. quod rex bello sibi acquirere possit: 2. idque fieri, quoties suis sumtibus, vel aliorum opera bellum gerit.

Quod enim ad *prius* attinet, negamus, regem sibi aliquid bello quærere posse: 1. quia rex bellum gerere non potest, nisi qua rex, i. e. qua præcipua pars est civitatis. Rex enim omne jus suum, & speciatim jus belli a populo habet; ejus igitur jure, & ex ejus concessione agit: adeo ut extra civitatis rationem Rex privatus sit. Quicquid igitur ut Rex agit, non suo jure, sed jure civitatis agit. Unde 2. necessario sequitur, omnem utilitatem illius actionis pertinere non ad agentem, sed ad eum, cujus jure is agit. Alibi enim demonstravimus, (*vid. L. 1. c. 5. §. 3. & c. 3. §. 12. 23. & L. 2. c. 8. §. 4. c. 11. §. 13. L. 3. c. 6. §. 9.*) actionem, ejusque utilitatem non tribui instrumento, sed causæ: eodem modo uti victoria per milites acquisita non tribuitur militibus, sed Principi. Idque 3. confirmatur exemplo tutoris, & negotiorum gestoris, qui quoties jure pupilli, vel absentis agunt, non sibi inde acquirunt, sed pupillo, & absenti. Sane 4. in statu Aristocratico, ubi jus belli est penes proceres, omnia acquiruntur civitati, non vero proceribus; eadem ergo ratio est in statu Monarchico. Idque 5. apud omnes gentes obtinet. Hinc legibus Francorum cautum erat, ut regno censeretur acquisitum, quicquid Rex acquireret. Ipse Auctor fatetur, actus regios eo loco esse, ac si communitas fecisset. *L. 2. c. 14. §. 1.*

Hinc sponte jam corruit *posterius* assertum. Etsi enim Rex suis sumtibus, vel aliorum opera bellum gerat; non tamen sibi acquirit, sed civitati: 1. quia non inspicitur in acquirendi modis, cujus sumtu, aut opera acquiratur, sed cujus jure, ac potestate. Diximus autem, principem jus bello acquirendi non suo, sed populi jure habere: indeque bello quæsita non ei cedere, sed civitati. Alias enim 2. in statu Aristocratico quoque proceribus suis sumtibus bellum gerentibus acquisita cederent; quod tamen nemo hactenus asseruit. Sane 3. gestor rei alienæ, qui suo sumtu insignem utilitatem absenti quæsivit, non sibi eam utilitatem vindicare potest, sed absenti, cujus jure egit. Equidem 4. Rex talis ad restitutionem sumtuum agere potest, at non quæsita sibi tribuere. Quidquid ergo agunt qua reges, agunt jure civitatis: & quidquid acquirunt jure belli, civitati acquirunt. Hinc infra demonstrabimus, Regem non alio jure populum victum gubernare posse, ac suum, cujus nomine victoriam reportavit.

Ex sua privata substantia exercitum aluerit] „ Etsi Rex ex sua privata substantia exercitum aluerit, inde non sequitur, ei lucrum belli acquiri. Cum enim non suo jure, sed jure populi bellum gerat, quidquid eo acquiritur causæ acquiritur.

Aut etiam ex fructibus ejus patrimonii, quod principatum sequitur] Fructus principatus sunt duplices; vel enim sunt destinati ad defensionem reipublicæ, quo pertinent vectigalia, contributiones, accisæ &c. vel ad sustentandam dignitatem familiæ, quo pertinent reditus domaniales. De his posterioribus pro lubitu disponere potest; at si ex his fructibus bellum gerit, bello quæsita non ei acquiri, modo probavimus.

Nam ut in ipsum patrimonium rex aliquis non nisi usumfructum habeat: fructus tamen ipsius sunt proprii] Duo hic notanda veniunt: 1. quod populum, ejusque patrimonium, in usufructu regis esse statuit: 2. quod fructus regni proprios esse regi, putat. Quod ad *prius* attinet, statim demonstrabimus, substantiam ususfructus pugnare cum hac Auctoris assertione. Sed nec *posterius* verum est, *fructus* scil. *regni esse Principis jure ususfructus*. Nam 1. usufructuarius pro lubitu de fructibus disponere, iisque abuti potest: quod secus in fructibus regni. Hi enim 2. ad certum usum destinati sunt, scil. ad defensionem reipublicæ; nam in eum solum usum jure naturæ collectas indicere licet: illum igitur usum mutare Princeps nequit. Sane 3. in reliquis statibus fructus regni non pertinent ad proceres, neque hi de illis pro lubitu disponere possunt: adeoque nec in regnis.

Jure gentium res ita se habet: In territorio duo distinguenda sunt; 1. ipsa terrarum,

rum, occasionumque *Substantia*, & quasi proprietas; 2. earum cum reditus, fructus, ac commoda: tum gubernatio, & administratio.

Ipsa terrarum, accessionumque *Substantia*, est populi, ejusque patrimonium. & qua si proprietas, *l. 14. pr. ff. A. R. D.* verb. *publicæ, quæ in patrimonio sunt populi: l. 15. ff. V. S. l. 17. ff. eod. l. 3. pr. ff. ne quid in loco publ. Florus L. 3. hist. c. 13. Vectigalia, ait, i. e. imperii patrimonium;* & vulgo dici solent *bona coronæ*. FRUCTUS seu reditus publici duplices sunt: *alii* constituti ad tuendam dignitatem regis, ac regiæ familiæ, *alii* ad tuendam rempublicam, ejusque onera ferenda. *Illorum* redituum proprietas regis est; *horum* administratio. *Illi* fiscum regium constituunt, & bona, unde percipiuntur, proprie illa sunt, quæ vulgo domania, item *Tafel-Gutter* vocantur; *hi* ærarium populi. Accurate *Plin. in paneg. ad Trajan c. 36. n. 2. At forte non eadem severitate fiscum, qua Ærarium, cohibes: Imo tanto majore, quanto plus tibi licere de tuo, quam de publico, credis.*

In suum igitur *fiscum* regi libera quidem disponendi; at in *substantiam* ipsam, quæ populi est; & in *ærarium*, sola tuendi, & curandi potestas est. Vid. *Prudent. nostr. jur. publ. c. 9. §. 17. & seq.*

Perinde, ut in ipsum jus imperandi populo, qui se elegit] Imo male asseritur, regi usumfructum in jus imperii competere. Non enim dari regnum usumfructuarium, uti Auctor JCtos Siculos secutus statuit, certum est. Nam 1. vox ususfructus privata est, & ad jura privata, non vero ad jura publica pertinet; inprimis 2. quia vox illa denotat facultatem disponendi pro lubitu de utilitate, & fructu rei, quam in reditibus regnorum regi non competere, demonstravi. Sane 3. ususfructus rei alicujus constituitur tantum fruentis causa: Rex autem constituitur rei, i. e. imperii causa. Accedit 4. quod omnis utilitas, quæ ex re oritur, pertineat ad fructuarium; cum omnis utilitas, quæ ex imperio oritur, pertineat ad populum, cujus jure, & potestate rex agit. De his regnis usufructuariis vide *L. 2. c. 6. §. 3. & L. 3. c. 20. §. 5.*

Hæreditatis, quæ restitui jussa est, fructus non restitui] „ Sensus Auctoris est, quod „ licet regnum quoad substantiam, & pro„ prietatem sit populi, Rex tamen inde „ fructus suo jure percipiat; idque illustrat „ exemplo hæredis fiduciarii, qui etsi hæ„ reditatem alii restituere teneatur, tamen „ fructus sibi acquirit. At fallit hæc compa„ ratio. Primo enim negamus regem fructus „ regni sibi acquirere, sed illi proprii sunt „ populo. Deinde, hæres fiduciarius est do„ minus rei, & qua talis fructus percipit; „ at Rex, qui ex delatione populi regnum „ tenet, non est dominus rei: adeoque nec „ fructus rei suo jure percipere potest.

Quia non hæreditati accepti feruntur, sed „ rei], Ratio juris civilis hæc est: quod „ hæres fiduciarius fiat dominus rei, adeo„ que tanquam dominus fructus acquirat *L. „ 83. ff. l. 9. 3. & L. 18. §. 7. ad SCtum „ Trebb.* Et cum fructus non ex hæreditate „ veniant, quæ sola restituenda est, sed ex „ re, *d. l. 18. §. 2,* certum est, fructus eo „ comprehendere testatorem noluisse, *d. §. „ 2.* Atque hinc notanter in *d. l. 83.* dici„ tur: *nihil proponi, ex quo de fructibus „ quoque restituendis testatorem rogasse proba„ ri potest.*

Evenire ergo potest, ut rex in quosdam populos imperium habeat proprio jure] Diximus, id evenire non posse, etsi ex sua privata substantia exercitum aluerit, aut etiam ex fructibus ejus patrimonii, quod principatum sequitur. Nam utroque casu non suo jure, sed jure populi bellum gerit: adeoque quicquid acquirit, soli populo acquirit.

Ita ut alienare etiam possit] Auctor 1. male statuit, regna patrimonialia alienari posse: 2. male ex facultate alienandi concludit, regnum esse patrimoniale.

Prius vel exinde probatur, quia rex non sibi acquirit bello, sed populo; ejus ergo jus est: adeoque absque ejus consensu alienari regnum bello quæsitum nequit. Et cum regnum devictum incipiat pars esse regni victricis, Rex non plus juris in hanc partem habet, ac in totum: adeoque nil regi competit, nisi jus tuendi hanc partem noviter quæsitam; non vero tuetur, qui alienat.

Posterius per se patet, nam concessa regi facultate alienandi, non sequitur, rem in ejus esse patrimonio: quia alienatio hæc pacto fit, & consensu populi, adeoque non jure dominii, seu patrimonii. Sane is, cui mandatum est, ut alienet, eo ipso non fit rei dominus.

Additio.

„ Nostram de regno patrimoniali sententiam expofuimus fupra §. *b.* & magis exponemus infra *l.* 3. c. 8. Diximus, regnom bello quæsitom non acquiri regi, etsi fuis fumtibus bellum gesserit, sed populo. Diximus, hunc populum de hoc regno, ejusque juribus publicis, & privatis pro lubitu disponere posse; regi autem non plus juris in illod regnum competere, quam in id, qood ei ex concessione populi delatom est. Adeoque nec alienare regnum potest, nisi consensu populi victoris.

Privato ipsius jure] „ Imo hinc potius apparet, insulam illam jure saltem dominii privati Euryclis fuisse, salvo cæterum imperio Lacedæmoniorum. De insula hac vide *Pausaniam L.* 3. *p.* 192. *Virgil. Æn.* 10. *v.* 51. *& Tesm. b.*

Sanchuniatonis] „ De quo *vid. Stillingfleet orig. sacr. L.* 2. §. 2. *Grot. de verit. relig. Christ. l.* 1. §. 16. *ibique not.* in primis *Clerici*: Add. *Dodwelli Diss. de Sanchuniatonis Phœnicia historia.*

Dedit urbes viginti], „ Videntur datæ hæ urbes propter ligna cedrina, abiegna, & aurum, aliaque ad exstructionem domus domini, & regis necessaria, qoæ Hiram Salomoni suppeditavit *I. Reg. IX. v.* 10. 11. 14.

Non ex urbibus populi Hebræi] „ Id enim prohibuit Deus *Lev. XXV.* 23. addens rationem: *mea enim est illa terra; nam peregrini, & inquilini vos estis apud me.*

Nam Cabul, quod nomen illis urbibus datum est], „ Vox enim denotat folum, vel germen sterile, & incultum; unde & displiciebat admodum Hiromo, *d. c.* 9. *v.* 12. Add. *Joseph.* 8. *Antiq. c.* 2. *p. m.* 527. & contra *Appion. L.* 1. *p. m.* 645. ubi per Cabol intelligit terram Galileæ regionis, quæ Zabulon vocatur, voce Phœnicum lingua *id quod displicet*, significante.

Ponitur extra fines Hebræorum] Nam fines, ac termini filiorum Aser sese extendunt NB. usque ad Zabulon, & egrediuntur ad lævam Cabul. *Josu. c. XIX. v.* 27.

Quas populi devicti, hostes Hebræorum ad eum diem retinuerant] „ Nam plures civitates gentilium superstites manserunt, cum qoibus perpetuum Israëlitis erat bellum: idque in pœnam Israëlitarum contigisse, patet ex *Exod. XXIII. v.* 33. *Deut. VII. v.* 2. *Judic. II. v.* 23. *Josu. c. XXIII. v.* 13. 1. *Reg. IX. v.* 20. 21.

Quasque partim Rex Ægypti vicerat, & Solomoni dotales dederat] „ Pharao noo nisi unam civitatem, Gazer nimirom, Solomoni in dutem dedit. 1. *Reg IX. v.* 16. At eam non fuisse ex dictis civitatibus, vel exinde apparet, quia pecunia, quam Solomo pro cessione 20. civitatum acceperat, impensa partim est ad muniendam civitatem Gazer, *d. c.* 9. *v.* 16. Sed & viginti illæ urbes sitæ sunt in terra Galileæ, regionis, quæ Zabulon vocatur, *d. c.* 9. *v.* 10. At Gazer in medio Ephraim sita fuit. *Josu. c. XVI. v. fin.*

Partim subegerat ipse Solomo], Vero similius igitur est, Solomonem ex fulis his terris bello quæsitis 20. urbes Hiromo vendidisse. *vid.* 2. *Paralip. VIII. v.* 7. *seq.*

„ Equidem ex his exemplis videtur confirmari sententia Grotii, quod rex alienare possit regna patrimooialia, i. e. bello qoæsita. At id inde non sequitur: nam qood ad I. exemplum Pharaonis attinet, verum est, eum urbem Gazer bello quæsitam Solomoni in dotem dedisse; sed notavimus, reges orientis, inprimis Ægypti, ex longævo usu id jus sibi quæsivisse, ut pro lubitu de terris imperii sui disponere, easque alienare potuerint. Cæterum mirom est, Regem Ægypti occupasse urbem Gazer, eamque in dotem dedisse Solomoni; cum ea in medio Ephraim sita, & tempore Josephi jam tributaria fuerit Israëlitis. *Josu. c. XVII. v. fin.* Neque II. exemplum Solomonis, qui viginti urbes Hiromo dedit, probat, civitates has bello quæsitas in patrimonio Regis fuisse. Cum 1. constet, regnum Israëlitarum non fuisse patrimoniale: adeoque bello quæsita ad populum pertinuisse; sumtibus autem regis bello quæsitas fuisse illas civitates, nullibi traditur. Neqoe 2. ex facultate alienandi necessario infertur, civitates illas in patrimonio regis fuisse; alienatio enim aliquando est pars administrationis. Sane, civitates illæ in terra sterili sitæ fuerunt: (ideo enim displicuerunt Hiromo. *d. c.* 9. *v.* 12.) adeoque consultius visum fuit Solomoni, vendere illas terras, ac pretio inde redacto domum domini, ac regis exstruere. Unde 3. duo sequuntur: Regem pecuniam pro civitatibus acceptam non in suos usus impendisse, sed in usus publicos: & populum saltem tacite in hanc alienationem consensisse.

„ *Tum demum Solomo eo deduxit Hebræorum*

rum colonias] „ Vide Josephum *Antiq.* 8. c. 2. ibi: *qua cum ille perlustrata satis considerasset, & non valde probasset, remuntiari jussit Solomoni, sibi non opus esse ejus oppidis.* Unde 2. *Paral. VIII. v.* 2. dicitur Hiromum Solomoni civitates dedisse, i. e. reddidisse. Has autem civitates non intra fines Israëlitarum fuisse, jam demonstravimus: idque ex eo quoque probat Auctor, quia Solomo demum eo deduxit Hebræorum colonias 2. *Paral. VIII. v.* 2.

4 *Hercules*] „ Tyndaræus erat verus Spartanorum rex, qui ab Hippocrate pulsus erat: *Pauf. in Lac. pr.* adeoque regnum hic non alienatum, sed vero regi restitutum est.

Amphipolis] „ De origine hujus civitatis vide *Diod. Sic. L.* 12. *p. m.* 305. & *Thucyd. L.* 4. *p. m.* 186. *Suidas voce Amphipolis.*

In dotem data Acamanti Thesei filio]. „ Tzetzes nos docet, Acamantem paucis navibus appulisse ad Thraces Bisaltas: & cum Phyllis regis illius tractus filia eum deperiret, patrem eam despondisse, regno in dotem promisso, *ad Lycophron. v.* 495. Conf. *Bayle voce Acamas.* ubi alios hanc historiam de Demophoonte referre, ait. De fatis Acamantis vide *Bayle d. l.*

„ Cæterum ex datione in dotem non sequitur, regna esse patrimonialia; sed inde saltem infertur, in ejusmodi regnis fœminas quoque successionis esse capaces. Non enim alienatio fit extra familiam, sed imperia filiabus, earumque descendentibus conferuntur. Hac ratione Philippus II. Austriæ duci Alberto Belgicas provincias supremo jure in dotem dedit: neque tamen imperium hoc fuit patrimoniale. *Vid. Tesm. in not. b. §. lit. e.*

Syro civitates] „ Lidiam scil., & maritimas civitates. *Vid. Plut.* Hæc non tam erat alienatio, quam divisio inter fratres.

Pro sua quisque parte successisse] „ Mutuo scilicet consensu. Quod plenius explicat *l.* 2. *c* 9. §. 10.

Aut etiam ipsi victoriæ jure id imperium sibi quæsivisse] „ Alexander Magnus non sibi, sed Macedonibus regnum quæsivit. *vid. L.* 3. *c.* 8. Injuria ergo egerunt successores, quod regna hæc absque Macedonum, regisque adhuc viventis consensu occoparent. Ex hoc exemplo, ubi omnia vi aguntur, jus inferri nequit.

Non est mirandum, si alienandi jus sibi arrogarunt] „ Jure victoriæ succedere non potuerunt, quia titulus belli, superstite rege legitimo Alexandri filio, omni jure carebat.

Sic cum &c.] Auctor hic, & *n. seq.* refert exempla regnorum, quæ testamento relicta sunt: & exinde probat, regna quædam esse patrimonialia. At allegata exempla non probant, Regem sua auctoritate alienasse; nam vel populus consentit saltem tacite, vel alienatio pars foit administrationis, forte quod alienatio facta sit ex utilitate publica, vel jure dotis regnum alii confertur: tunc enim jure successionis in filiam, ejusque maritum transit. 5

Quod vero testamento aliquando alienata dicuntur regna, inde nullum jus in hæredem transit quia testamenta non sunt modus acquirendi naturalis. In regnis autem non nisi jus naturæ obtinet.

Attalus rex] „ Imo non bonorum, sed imperii hæres factus est populus Romanus: uti ex allegatis Auctoris locis apparet. *Add. Liv. Epit. L.* 58. *Just. L.* 36. *c.* 4. *n.* 6. *Vellej.* 2. 4. 1. *Florus* 2. 20. *Orosius* 5. 8. Cæterum in adeunda hac Attali hæreditate Romanos doli mali accusat Mithridates apud *Sallust. hist. l.* 4. & *Horat.* 2. *Od.* 18.

Nicomedes] „ Vide *Liv. epit.* 93.

Narrat idem] „ *L.* 42. *c.* 4. Alia exempla vide apud Jornand. *de regn. success. cap.* 55 ubi Archelaus Cappadociæ rex, & Pylemenes Paphlagoniæ rex populum Romanum hæredem scripsere. Herodem quoque testamento cavisse de Judæorum regno, testis est Zonaras *Ann. I. Add. Just. L.* 39. *c.* 5. *Gell.* 6. 7. *Lactant.* 1. *c.* 20. & *Tesm. in not.* §. 12. 6

Polemo] „ Zenonis oratoris filius, qui ob virtutem regnum meruit. *Strab. l.* 12. *in f.*

AD §. XIII.

At in regnis, quæ populi voluntate delata sunt] „ Et quæ Auctor male regna usufructuaria vocat. *Vid. §. præc. n.* 1, & *n.* 3. 1

Non esse præsumendum, eam fuisse populi voluntatem] Eadem ratio est in regnis patrimonialibus; nam hæc quoque regi non competunt, nisi ex delatione populi victoris. Alibi probavimus, victorem non plus juris acquirere in populum victum, ac ipse populus habuit; at is non habuit nisi imperium,

quod in jure tuendo, non in alienando consistit. Certum igitur est, nec in regnis bello quaesitis alienationem licitam esse, absque consensu populi devicti, saltem tacito.

Additio.

„ Supra demonstravimus, populum per „ ultimam victoriam subactum, non tantum „ jura publica, adeoque & imperium amittere: sed omnia quoque jura privata. Victi „ igitur transeunt in potestatem victoris, qui „ jus vitae, & necis etiam in singulos consequitur. Hinc jam constat, populum victorem alienare hoc regnum posse. At regi, „ qui jure populi vicit, facultas alienandi „ nullo jure competit; sed is voluntatem populi sequi, & si hic conservati vult regnum, „ illud tueri tenetur.

„ Atque hactenus, & intuitu regis, verum est, nullam esse differentiam inter „ regnum populo per bellum quaesitum, seu „ patrimoniale, & regnum usufructuarium, „ seu ex voluntate populi delatum; neutrum „ enim invito populo alienari potest.

„ Caeterum ratio, cur regna a populo delata alienari non possint, non ex praesumtione, seu conjectura voluntatis sequitur, „ sed ex voluntate populi certa, & satis declarata: quia nil nisi jus se regendi, & „ jura civitatis tuendi, in regem transcripsit. „ Non autem defendit jura civitatis, qui eam „ alienat: & cum personae, & familiae fides, „ & industria electa, eique jus tuendi civitatem commissum sit; persona illa, vel „ familia, in alium hoc officium invito populo transferre nequit. *Conf. Diss. Proœm.* „ *XII.* §. 623. *seq.*

Quod Crantzius ut rem novam notat] „ Historiam de Unguino in dubium vocat „ *Hottom. L.* 1. *Illustr. q.* 1. Neque enim „ fides semper adhibenda est huic Scriptori.

Apud quos regna eo jure minime habebantur] „ Scilicet, ut alienari regnum potuerit; nam regnum Germanorum, semper „ fuisse electivum, probavit *B. Parens in* „ *Jur. publ. c.* 6. §. 8. *seq.*

Quod Carolus Magnus] „ Vid. *Eginh.* „ *c.* 33.

Ludovicus pius] „ Vid. *Monachum Agolismensem p.* 268. *Regin chron. L.* 2. *ad ann.* „ 876. & *B. Parent jus publ. c.* 5. §. 21.

Alii etiam postea apud Vandalos] „ Exempla Gizerici, & Theodorici retulit *Auctor* „ *in not. ad* §. *praec. n.* 6.

Id commendationis magis vim apud populum habebat] „ Adeoque valebat haec dispositio in casum, si populus consensisset.

Voluisse eum testamentum suum] „ Unde „ Carolus Magnus, & Ludovicus Pius, in „ publico comitiorum consessu, voluntatem „ suam exposuere: *Vid. B. Parent. jus publ.* „ *c.* 4. §. 12. *seq. c.* 7. §. 13. 14. 17. & „ 18. *Conf. disp. B. Parent. de tut. ill. Sect.* „ 2. §. 5. *It. de just. regn. pag.* 7. Imo Carolus M. praeterea a Papa id confirmari voluit. *Vid. Adelm. ad ann.* 806. *Besselius* „ *ad cap.* 33. *Eginhardi de vit. Car. M.*

Paschali Pontifici reddidisse, legitur] 2 „ Auctor ei, quod *n. praec.* asseruit (scil. „ reges Germanos jus alienandi non habuisse, „ indeque eorum dispositionem vim saltem „ commendandi habuisse) objicit exemplum „ Ludovici Pii, qui Romam cum imperio in „ Paschalem Papam alienasse, fertur. Auctor „ huic dubio respondet. Reges Francorum „ a populo Romano imperium accepisse: inde que eos recte quoque eidem populo reddere potuisse. Grotius igitur non tantum „ talem donationem factam esse, supponit; „ sed & Hottomannus quoque hanc historiam de donatione Ludovici verissimam credit *in qu. ill. L.* 1. *c.* 2. *p.* 846.; & „ hujus donationis duo exstare instrumenta, „ ait: alterum apud *Gratian. in cap. ego* „ *Ludovicus* &c. *dist.* 63.: alterum, quod „ ex Vaticana Bibliotheca se promisisse, testatur *Raph. Volaterr. Geogr. l.* 3. Eoque „ multo plura contineri, quam priori, scil „ Ravennam, Ferrariam, Siciliam, Sardiniam, Corsicam &c. Atque hoc posteriori nititur curia pontificialis: & ejus auctoritate regem Siciliae vocat Ecclesiae subditum, Vasallum, Ligium, *Clement.* „ *past. de sent. & repud.* Sed & Papa Ferrariensem Ducatum hoc titulo sibi adjudicavit: *Arnis. de subject. & exemt. cler. c.* 6. „ *n.* 10. *p.* 131. & *de jure Majest. L.* 1. „ *c.* 5. *n* 6. & 7. Verum egregie, & solide admodum rejicit hanc fabulam idem „ Gronovius, allegans silentium omnium „ Auctorum coaevorum, Aimonii, Eginhardi, Anastasii, Tegani, & incerti Auctoris *de vit. Lud. I.* Neque verum esse, ait, „ quod ex allegato capitulo affertur, quia „ filius Ludovici fratri Lothario Romam, „ & Italiam cessit. *Petav. rat. temp. L.* 8. „ *c.* 10 Equidem Baronius eo impudentiae „ pervenit, ut assereret, Carolum M. nullum unquam jus in urbem Romam habuisse,

„ ſe; at id ſolide refutavit *B. Parens in jur. publ. c.* 6. §. 7. & *late ſeq.*

A Populo Romano acceptum] „ Sed nec „ hoc verum eſt, Francorum Reges a populo „ Romano imperium accepiſſe. Quomodo „ urbis hujus incolæ potuiſſent Carolo M. imperium dare, cum a quatuor retro ſeculis „ integris, ipſi ne libertatem quidem, nedum „ ullam ſummi imperii particulam habuerint? „ Sane, regnum Italiæ, adeoque & urbem „ Romam, nec non imperium occidentis, „ jure victoriæ Carolum acquiſiviſſe, latiſſime „ probavit *B. Parens in jur. publ. cap.* 6. „ §. 1. *ſeq.* Quod magis illuſtrabimus infra „ *l.* 2. *c.* 9. §. 11.

Reddere eidem recte potuerint] „ Fabula „ de donatione Caroli M. dudum exploſa eſt: „ nec unquam titulus ille probari poterit.

Is, qui primi ordinis Princeps erat] „ I. „ e. qui in ordine eccleſiaſtico præſidebat. „ *vide infra L.* 2. *c.* 9. §. 11. *n.* 2. Putat „ igitur Auctor, urbem Romam, dum Paſchali reſtituta eſt, ipſi populo reſtitutam „ videri: utpote cum ille, tanquam Princeps primi ordinis, populi quaſi perſonam „ ſuſtinuerit. At hoc verum non eſt; eo „ enim tempore ad Pontifices cura ſecularium „ nondum pertinuit: *vid. B. Par. Jur. publ.* „ *c.* 18. §. 6. *uſque ad* §. 16.

Ad §. XIV.

Quod *autem hucusque monuimus*] „ Nimirum *ſupra* §. 11. *n.* 1., ubi Auctor „ dixit, aliud eſſe de re quærere, aliud de „ modo habendi.

Ut non modo pleraque imperia non plene habeantur] Non enim a potentia agendi, „ ſed a cauſa poteſtas dijudicari debet.

Non plene] „ Ubi nimirum Princeps jure „ proprio quidem habet imperium; ſed cu„ jus exercitium legibus reſtrictum eſt.

Habeantur plene] „ Ita ut licet jure pro„ prio non teneant, tamen omnia pro lubi„ tu facere poſſint, ceſſante quippe reſtri„ ctione legis: ut in Dictatore ſupra vidimus.

Ut Marchionatus, & *comitatus facilius &c. teſtamento relinqui ſoleant*] „ Hoc non „ ex eo eſt, quod imperia talia non ſumma „ plene habeantur; ſed quod plane imperium „ hic non alienetur: utpote quod ſalvum „ manet ſummæ poteſtati, ſub qua Comitatus, & Marchionatus ſitus eſt. Sed & ve„ rum non eſt, comitatus &c. pleno jure ha„ beri, & alienari poſſe; nam cum ple„ rumque feuda ſint, non poſſunt ſine con„ ſenſu domini alienari.

Ad §. XV.

Est & *alterum hujus diſcriminis indicium*] Auctor inter effectus regni patrimonialis etiam ponit, quod Rex tutorem in illis conſtituere poſſit, ſecus, ac in regnis uſufructuariis. At nec hoc verum eſſe, jam demonſtrabimus. Nam 1. non dari regna patrimonialia, vidimus in præcedentibus; fruſtra ergo de tutela horum regnorum quæritur. 2. Nec tutela jure naturæ cognita eſt; etſi enim patri natura ſtimulum indiderit liberos tuendi: ceſſat tamen hie in extraneis, in cujus actiones pupillis nullum jus competit. Cum igitur 3. natura ſoli patri tutelam liberorum dederit, nullum aliud medium, eo contra intentionem naturæ præmortuo, ſupereſt, quam ut magiſtratus proſpiciat juris tuendi officio. At quia 4. hoc ſubſidium in ſumma poteſtate, quæ ſuperiorem non habet, ceſſat; incertum maxime eſt, cui interim adminiſtratio ſit concedenda, an matri, an populo, an agnatis? Equidem de matre certum eſt, eam ab adminiſtratione regni jure naturæ excludi; Nihil enim magis rationi naturali contrarium eſt, quam fæminas in terris, ubi ne ſuccedere quidem poſſunt, ad tutelare regimen admitti, & ubi filiæ ipſæ excluduntur a proprio jure, viduas extraneas admitti ad regimen juris alieni. Pro populo militat, quod regnum vacet quoad adminiſtrationem, adeoque videatur interim reverti ad populum. At mihi potior videtur cauſa agnatorum. Pro his enim facit, quod ſuperſtite familia regia nondum vacet regnum: neque ad populum redeat poteſtas ſemel in familiam translata, donec illa extincta non eſt. Si igitur proximus e familia habilis non eſt, vel in perpetuum, vel ad tempus; ſequentes ſuo ordine ſuccedunt, ſaltem durante impedimento.

Equidem 6. negari nequit, uſum gentium admodum variare. In Gallia olim ſemper agnatis proximis deferebatur tutela: poſtea defuncti regis conjuges ſibi eam arrogarunt. In Aſia Trypho a populo ſubſtitutus, ſe tutorem Syriæ regno geſſit *Juſt. l.* 36. *c.* 1. Arcadius in Imperio Romano Regem Perſarum filio ſuo tutorem dedit. *Procop. bell. perſ. L.* 1. In Macedoniæ regno, quod ex vo-

luntate populi delatum erat, Philippus fratris filii tutelam suscepit. *Just. L. 7. c. 6.* Olympias Pyrrhi filia, amisso marito, & fratre, fuit tutrix regni. *Just. l. 28. c. 1. & 3.* Antigonus fuit tutor Philippi privigni. *Vid. Just. l. 29. c. 1. Liv. l. 40. c. 54.*

Additio.

,, De tutela summarum potestatum integra ,, exstat disputatio B. Parentis, quæ inscri- ,, bitur *de tutelis illustrium*; ubi postquam se- ,, ctione prima originem tutelæ explicavit, ,, & infantibus quoque imperium ex disposi- ,, tione populi conferri posse, probavit, ita ,, pergit.

Hoc igitur casu, quando delata est pupillis summa potestas a populo, vel superiore, competit ipsis quidem jus succedendi, quod cum semel iis, totique familiæ Principali quæsitum sit, auferri non potest; administratio autem ipsa reipublicæ, quæ maturius quoddam judicium requirit, & eorum fastigio competens educatio, aliis committenda erit. Cum enim publice intersit, privatorum infantes bene educari, bonaque eorum rite administrari: quanto magis publice intererit, ut exactior quædam cura illorum pupillorum habeatur, quibus maximorum regnorum, & amplissimarum provinciarum regimen, & gubernatio aliquando ipso jure competet?

Quis vero interea temporis reipublicæ, & ipsius pupilli tutelam suscipere debeat, tum jure naturali incertissimum est; quippe secundum quod, sicuti in §. præced. *vidimus, ne quidem summa potestas infantibus competit: tum tot variæ sententiæ, tamque varii actus, ut nihil supra esse possit. Alii enim, inter quos maximus Grotius* l. 1. c. 3. § 15., *distinguunt inter regna, quæ sunt* patrimonialia, & non patrimonialia; & *in* illis *eorum tutelam esse asserunt, quos pater, aut propinqui elegerint: in* his, *quibus lex publica, seu ea deficiente, consensu populi eam mandaverit. Sed cum hæc ipsa distinctio, quod pace tanti viri dixerim, sit penitus vitiosa, ac nullius momenti: & revera contradictorium sit, regna esse in patrimonio; ex illo sane fundamento hoc quoque decidi non poterit. Afferunt quidem, ut suam sententiam firment, exempla regni Epirotarum, in quo, quippe consensu populi constituto, Aribæ pupillo publice tutores esse constitutos, ait* hist. l. 17. c. 3.; & *in simili Macedonum regno ab ejus proceribus Alexandro M. posthumo apud* eundem l. 13. c. 2. *Sed quam vanum id sit, vel inde apparet, quod in iisdem regnis aliud quoque, & contrarium obtinuerit. Nam idem Justinus testatur, tum de Macedonia,* l. 7. c. 5. l. 28. c. 3. & l. 29. c. 3., *tum de Epiri regno,* l. 28. c. 1., *proximos agnatos, & quos pater elegerat, vocatos esse ad tutelam: licet hæc regna, uti ipsi fatentur, & vocant, fuerint non patrimonialia; quemadmodum in Ægypto, (quanquam hoc regnum consensu populi ortum erat) Ptolemæus filio suo tutorem populum Romanum reliquit, apud* Val. Max. l. 6. c. 6. n. 1.; & *in ipso imperio Romano, quod electivum semper fuit, Arcadius Imperatori Theodosio filio suo Isdigetem. Regem Persarum tutorem fecit, apud* Procop. lib. 1. de bell. Pers. *Sic etsi pro altero distinctionis membro, quod in regnis, quæ patrimonialia appellant, lex, vel populus tutorem constituat, adducant exempla Asiæ minoris bello partæ, ubi Rex Eumenes Attalo filio fratrem suum tutorem dederit: & pater Hiero in Sicilia regnans itidem filio suo Hieronymo, quos voluerit, testamento assignaverit; ei tamen opponimus ex citato Justino,* l. 36. c. 5., *exemplum Tryphonis, qui licet Syriæ regnum per arma occupatum esset, tamen a populo constitutus est tutor Antiochi minoris.*

Neque mihi eorum sententia admittenda videtur, qui totum hoc judicium ad arbitrium defuncti Regis deferunt, quasi is succedenti pupillo de tutore prospicere possit, adeo ut hanc voluntatem sequi teneatur succedens, & populus eos ad gubernationem reipublicæ, & impuberis Regis tutelam admittere, quos defunctus rex ordinavit. Sed cum illius, qui succedit, æque summa potestas sit, ac ejus, qui ultimus reipublicæ clavum tenuit, absurdum sane esset, eum in successorem, qui eandem potestatem, quam ipse habet, jus, & facultatem statuendi habere. Quid quod Rex non possit disponere de jure succedendi, atque adeo nec definire, in cujus potestate is esse debeat, qui ei succedit; cum & post ejus mortem, qua omnia jura tolluntur, adeoque eo tempore, quo incipit causa successionis, ac tutelæ, jam plane desierit, & morte extinctum sit omne judicium, imperium, potestas, & omne jus defuncti. Et quemadmodum viventis, ac regnantis nulla est hæreditas, aut successio, l. de Hær. vend. l. 32. pr. de Adqu. hær. &c. *ita nec eo vivente, de hæreditate judicium, vel quæstio moveri, sed tantum post mortem potest.* l. 94. eod. l. 2. §. 2. vulg., subst. arg. l. 83. §. 5. vers. & castum de V. O. *Certumque omnino est, cum successoris pote-*

stas summa sit, nullius eum imperium, judiciumque, nec quenquam superiorem, nisi Deum, armorumque eventum agnoscere teneri. Sæpius quidem gentes videntur secutæ judicium defunctorum regum, & eos, quos hi commendarant, in successione, vel tutela regnorum reliquis prætulisse; verum id fecere non ex necessitate juris, & quod obligari se eo sensissent: sed ultro, & judicii vel veneratione, vel utilitate. Itaque ea judicia defunctorum regum, non dispositionis vim habent, sed commendationis. Unde Philippus cum extinctis liberis sibi successorem vellet Antigonum, dicitur circumivisse Macedoniæ urbes, & commendasse eum Principibus, Liv. Lib. 40. c. 56. *De ultima voluntate Caroli Sapientis Regis Galliæ, qua filio patruum, atque avunculum tutores, Ducem vero Andium Rectorem Galliæ fecerat, Proceres in conventu judicarunt: & probarunt quidem ultro judicium Regis, sed cum aliqua tamen mutatione, & temperamento*, P. Æmil. de reb. gest. Franc. in Carol. V. in fin.; *atque ideo expresse tradit idem Auctor:* quod Dux Andium Rector Franciæ, Borbonius, Audaxque tutores Regis, testamento Caroli Quinti, & judicio Procerum habiti fuerint. P. Æmil. d. l. in Carolo VI. *At cum in conventu Castiliæ produceretur testamentum Johannis Regis defuncti, quo Henrico successori tutores constituisset; offensos eo animo fuisse, ac sui judicii credidisse, an vellent id ratum esse, nec ne (quemadmodum re ipsa quoque irritum id declaratum fuit), auctor est* Mariana L. 18. de reb. Hisp. c. 15. *Uti & illustrissimum exemplum in Martino Arragoniæ Rege, apud eundem* Marianam l. 19. c. 19. in f. & c. 21. *habetur*: *ad quem, cum jam morti proximus esset, & turbæ propter successionem metuerentur, populus Arragoniæ misit, qui ipsum rogarent, quem sibi successorem optaret. Et hic prudentissimus Rex optime perspiciens, nullam aliam, nisi commendandi vim sibi competere, sententiam suam quidem tulit; sed quam parva sibi hac in re jubendi auctoritas sit, satis innuit, dum ut* Mariana d. l. 19. c. 20 in f. *refert, dixit*: Hoc consilium nostrum, utinam tam felix, quam reipublicæ, & vobis omnibus salutare esset. *Eventus ipse quoque docuit, nullius momenti defuncti regis judicium fuisse, dum eo non obstante nihilominus acerrime inter varios Regni procos de succedendi jure dimicatum est; donec tandem hæc lis novis ad id electis arbitris decideretur. Vane igitur in successione Portugalliæ Thuanus inculpat Henricum Senem, quod se minis Philippi Regis deterreri passus sit, quo minus decideret: cum in ipsius potestate nentiquam esset, de hoc judicare.*

Sunt & exempla regnorum, ubi matres viduæ tutelam non modo in personas pupillorum, (quod non abhorret a ratione naturali,) sed & in regna ipsa, Principatuque filiorum suorum impuberum suscepere. Nam non tantum in Gallia les Reines meres *nomine filiorum imperium Galliæ usurparunt; sed jam olim hoc nomine Semiramis, filio suo Ninya impubere, Regnum tenuit:* Diod. Sic. lib. 2. c. 7. *Tamyris Massagetarum Regina mortuo viro fasces capessivit, superstite filio adolescentulo, quem Spargapisen vocat* Herodot. in Clio §. 38.; *& Zenobiam Palmyrenorum Reginam imperium nomine filii (sive Balbatus is fuerit, sive alius, qua in re colludunt* Treb. Pollio de 30. Tyrannis. cap. 14., & Vopiscus in Aurel. c. 38.) *gessisse, idem* Vopiscus *refert. Verum hi casus, & mores plane singularissimi sunt, atque a rationibus juris gentium alieni: eaque imperia consecutæ fœminæ istæ videntur, vel vi, ac fraudibus, uti de Semiramide varie traditur*, Ælian. var. hist. l. 7. c. 1. Just. l. 1. c. 2.; *vel speciali consensu populi, qui admiratione inusitatæ, & singularissimæ fœminarum harum virtutis, muliebre tulit imperium: quod sensim in morem apud plures orientis populos abiit. Jure Gentium vero secus esse, vel inde apparet: quod gubernatio, & defensio reipublicæ natura viris, non fœminis competat; & fœminæ imperium ne quidem in familia privata, nedum in civitate ab eadem natura habeant. Et cum ne quidem propriæ filiæ ex familia, cui delatum est imperium, natæ succedant jure gentium in Principatu; nedum viduæ, quæ ex aliena familia per nuptias adscitæ sunt, in Principatus tutela. Facilior enim est admissio ad successionem Principatus, quam ad ejus tutelam: Siquidem illius pupillus quoque, & infans capaces esse possunt: tutelæ nunquam. Quod autem in Gallia Reginæ viduæ nuper imperium gessere cum primario aliquo Ministro Status; id recentioris exempli, & adversus veterem morem factum est. Olim enim semper fere agnatus proximus Franciæ procurationem, Rege impubere, obiit: uti Clotharii II. tutelam Guntrannus patruus*, P. Æmil. in Clot. II. Masson Annal lib. 1.; *Johannis, Philippus Longus postea Rex*, Masson lib. 3. in Philip. Long.; *Caroli VI. cum impuberis, tum postea phrenetici, Dux Andium,*

lium: quo fatis erepto frater, & patruus Regis, de hoc jure internecinis inter se odiis, & funestis regni cladibus utrinque certarunt, ut prolixe refert Serran. Hist. de Franc. dans la vie de Charles VI. Ut adeo contentio omnis fuerit inter solos Principes sanguinis. Prima Catharina de Medicei id artibus suis egit, ut filio suo Francisco II. jam 16. annis majore, & actu regnante, rerum ipsa potiretur, Serran. d. l. in vita Francisci II.; magisque eo mortuo potestatem, quam semel occupaverat, Guisiorum regiæ auctoritatis usurpatorum factione, & opibus adjuta, altero filio vix XI. annorum puero firmaret; sed obnitente acriter Navarro primario sanguinis Principe, cum quo & transigere coacta fuit, ut Prorex ille diceretur, neque sine ejus consensu quicquam fieret: & tamen verita est, ne compositam semel de regni administratione controversiam renovaret, uti loquitur Thuan. lib. 27. ante fin. Altera illa, Maria de Medices, paribus artibus, idem molita est ope primum paucorum ministrorum, qui sibi ipsis ita continuare imperia volebant, ut refert Gramond. Hist. Gall. l. 1. pag. m. 4., & ita pergit: Sperabant fore, ut fœminam regerent magis, quam a fœmina regerentur; hinc seditiones, & bella fore; hinc illis rei privatæ augmentum, quod præcipue amant. Ex voto res utrisque cessit; Contius Princeps sanguinis silet per metum, aut negligentiam: jurique renunciat, si quod habuit. Sic in Regni administrationem clam vocata Regina, palam confirmatur. Postmodum vero ut ex tutrice hostis, ex matre extorris, & ærumnosa fuerit facta, recenset idem Gram. l. 2. & 3., & compendio Priol. d. l. 1. p. m. 11. Novissime quoque Ludovic. XIII. viduæ, ex illius judicio, delata a Principibus ipsis, & Senatu tutela est. Priol. d. l. 1. p. m. 23. Patet itaque, non juris præsidio cœpisse has fœminas tutelam, sed artibus, potentia, transactione, consensu, pietatis specie &c.; nec tamen cessasse unquam contentiones cum Principibus sanguinis. Exemplum Galliæ secuta est Ludovici XIII. soror, Carolo Emanueli Sabaudo nupta, & testamento ejus tutrix destinata; verum eam rem atroci, & exitiali bello caussam dedisse, ait Brachel. hist. lib. 5. ad annum 1673. Denique in Suecia regno novissime vidua in partem gubernationis venit, cum tamen præcipua auctoritas esset penes status, & Proceres.

Cæterum hæc hactenus omnia de tutela regni disputavimus. In personam vero pupilli, quin tutela, & educatio, matri superstiti naturali ratione competat, nullum dubium. Quid ergo recipimus de tutela regni? Dicendum utique, rem eam a natura directo definitam non esse: idque vel inde apparere, quia & tutela omnis, quæ post mortem parentum datur jure civili, quo summi Principes non obligantur, & ipsæ pupillorum successiones in regna, dispositionibus hominum, neutrum autem jure naturali constitutæ sunt; uti hoc supra ostensum est. Ut adeo mirandum non sit, negotium hoc, quod totum dependet a legibus, & dispositionibus hominum, jure naturali plene definitum: & in casum, quo tutela naturalis parentum deficit, aliter, quam legum officio, prospectum non esse. Interest igitur & pacis, & reipublicæ quam maxime, ut legibus regnorum, & principatuum accurate, vel in ipsa constitutione regni, vel communi Regis, & agnatorum placito, statutoque, ac Procerum quoque consensu id decidatur.

Si vero lege, vel moribus regni id definitum nondum fuerit, & partes de tutela contendant; non poterit utique quisquam plus rationis, & juris ad tutelam regni afferre, quam proximus agnatus. Nam neque mater, cum defensio regni non sit fœmineum officium, neque populus jus potius allegare potest; cum is omne suum jus ad familiam regiam transtulerit, adeoque ea superstite gubernatio reipublicæ ei competere nequeat: nedum extraneus, cum nulla ratio reddi possit, cur extraneus, qui nihil juris in regnum habet, præferri debeat ei, qui proximam succedendi spem habet, atque adeo suum, suaque familiæ fere negotium gerit. Estque ejus exemplum præclarissimum in Spartano illo legislatore Lycurgo, qui Charilli filii fratris sui Polybitæ tutelam, usque dum ad adultam æternam perveniret, administravit, & postea, cum pubes factus esset, restituit, Just. hist. l. 3. c. 2. Talium exemplorum plena ætatum omnium memoria est; atque adeo recte dixit Bodinus l. 6. de Repub. c. 4. p. m. 1039. Majores nostri ut puero Principi, ac regno caverent, procurationem quidem regni proximis agnatis liberorum vero educationem matri permiserunt.

Officium tutoris regni idem est, ac Regis; utrumque in tuendo legitimo jure regni, ac civium, & potestate agendi ea omnia, quæ ad feliciorem istius juris executionem pertinent, consistit. Unde certum quoque est, apud eum esse arbitrium belli, & pacis: uti vel hoc sæculo satis apparuit exemplis Galliæ, & Sueciæ, in impubere horum Regum ætate. Nec minus constat,

constat, teneri tutorem ad ea, ad quæ a natura obligatur administrator alienæ rei: puta, ut non tantum ex fide gerat, sed & ut gestæ rationem pupillo adulto reddat, & reliqua præstet. Sicubi ergo ea non exigatur, id fieri manifestum est, quia adultus, vel indulgentia sua, vel veneratione tutoris id remiserit: aut alias id ita in regno jure constitutum sit. Nam & ita constitui tutores regum solent, ut interim solo cognomine a Regibus differant: uti de Antigono Philippi tutore loquitur Liv. lib. 30. c. 54. *& hodieque exempla sunt in Gallia, ut tutores interim dominorum instar habeantur, nec rationes perceptorum reddere teneantur.*

Ceterum id quæri potest, num tutela regni ita hominum facto constituta, legibus civilibus obnoxia sit; cum pupillus, cujus tutela geritur, iis solutus sit? Equidem multum interest inter jus illud, quod constituitur inter pupillum, & subjectos ipsius, vel alios. Prius, quod inter tutorem, pupillumque ejus intercedit, jure civili definiendum, & ex eo tutela gerenda est, cum tutores isti summam potestatem non habeant, sed administrent, eique subjecti sint; omnes autem subjectorum actus obnoxii indubie sunt legibus civilibus: nisi moribus, aut legibus regni remissum quid fuerit, uti cautio est &c. Inventaria vero confici ideo plerumque necesse non est, quia in regni camera, archivisque, ea publica auctoritate confecta, designataque habentur. At alterum jus illud, quod vertitur inter pupillum, & cives, aliosve, & a tutore nomine pupilli exercetur, ex solo jure naturæ censetur: uti si testamento minus solenni aliquid pupillo relictum sit: vel fœderum, aut belli denuntiandi negotium, similisque caussa agitetur; & in omni denique jure pupilli, quippe qui re vera jus majestatis, summaque potestatis habet, etsi ab alio administratum. Pupillus itaque, & ipsius nomine tutor, jure gentium utuntur, & obligantur: & adversus pupillum ipsum tutor, jure civili.

Vidimus hactenus, cui jure naturæ tutela competat, & in quo consistat; sequitur jam, quando illa eodem jure finiatur? Quod tanto difficilius est definitu, quia vix ulla alia in re adeo diversa variarum gentium statuta inveniuntur. Alii enim terminum hunc usque ad tertium pubertatis annum; alii usque ad nuptias, seu donec cœlibes essent, extendebant; alii, donec publice inter viros adscriberentur: de quorum varietate ex Solonis, Pittaci, Charondæque Legibus orta, vide Dion. Halic. l. 2. c. 27. *Sic apud Hebræos finis tutelæ statutus erat annus XXIII: apud alios, uti Romanos, XXV. Nos vero in tanta legum humanarum discrepantia, dicimus, eo usque jure naturæ tutelam durare, usque dum pupillus ad maturitatem pervenerit, ut se ipsum exhibere possit. Terminum vero hunc incipere a pubertate, cum incipit potestas generandi, obscurum non est. Cum enim, ut supra hoc deduximus, finis summi rerum Creatoris, qui facultatem generandi hominibus concessit, fuerit propagatio specierum, & humani generis, quæ fieri sine educatione prolis nequit; sequitur, eam ætatem, quæ habilis est ad generandum, & naturaliter habilem esse ad educandam prolem: & sic per consequens quoque ad gubernandas res alterius; cum educatio partus nihil aliud sit, quam ejusmodi gubernatio. Neque alius terminus a natura definitus ostendi potest; prout & lege civili idem, qui naturali, terminus pubertatis definitus est: & solo prætorio jure puberum ætati curator præficitur. Est igitur mere civile, quod jure veteri Romano constitutum erat, ut hoc jus in liberos perpetuum esset, nisi ultro pater se eo abdicasset, dum emancipasset; Jure enim gentium educatio, seu tutela constituta est propter defectum ætatis, seu quia impuberes ipsi rebus suis præesse nequeunt: qui quidem defectus si cessat, & ipsum illud jus cessabit, secundum communem scholarum regulam.*

Duo tamen hæc prudentissimi JCti Romani, & Prætores addiderunt: 1. ut maturitas, & pubertas certo quasi temporis momento definiretur, cum nullus adeo certus terminus jure naturæ esset, & tamen hoc utilissimum, quin necessarium erat, tum ad contractus, negotiorumque vim æstimandam; tum propter plurimas alias caussas, quas definire, & in quibus jure naturæ securi esse alias non possumus. 2. Prudenter hoc quoque additum, ne patria potestas, & sic etiam jus educationis pubertate finiretur, sed usque ad annum XXV. duraret: adeo ut ante eum pupillus plene negotia sua administrare non possit. Quod itidem perquam necessarium erat in tanta difficultate, qua nunc, occupato jam, impletoque hominibus orbe, illi se, suamque familiam exhibent, & sustentant; cum in primævo naturæ statu, quo jus fuit occupandi promiscue ad indigentiam necessaria, facile sufficisset pubertas.

Terminus igitur tutelæ cum jure naturali æque,

æque, ac civili sit pubertas; sequitur, regem puberem factum posse, si velit, procurationem regni sui suscipere: neque invitum teneri sub esse porro tutelæ, ac tutoribus, nisi alia lex, vel mos regni sit. Ita Philippus Rex Macedoniæ, cujus tutor Antigonus fuerat, regni habenas cepit 14. *annos natus* Justin. l. 29. c. 1. *Franciscus II. Rex Galliæ etsi* 15. *annorum esset, non tamen tutores habuit*, P. Æmil. in ejus vita; *& licet ambitio matris Catharina de Medices, & Guisiorum factio traheret ad se vim imperii, non tamen tutelæ jus, seu nomen usurparunt: sed potentia, gratia, auctoritate, ac opibus prævalentes, dominatum facto ipso, & Rege, qui tardiore ingenio esse dicebatur, indulgente, exercuerunt; idque agnovit Regis affinis Philippus II. Rex Hispaniæ, qui literis ad Regem datis promittebat, se eum contra usurpatores defensurum*, & à être tuteur & protecteur de lui, de son Royaume, de ses affaires, contre ceux, qui voudroient changer le goovernement de l'Etat: comme si le Roy n'étoit capable de l'administrer. Serran. sous l'an 1559. *De Ludovico XIII. diserte* Gramondus lib. 1. pag. 52. *ita refert*: Sub finem Autumni Rex adultus imperii habenas, more Majorum, anno ætatis XIV. capessit, majorque de more Parlamenti placito pronunciatur rebus administrandis. *Equidem Rege permittente, & concedente, vel si ea lex regni sit, tutores procurationem regni extendere ad maturiorem ætatem possunt: uti Rex Galliæ hodiernus* 7. *Sept.* 1661. *ingressus annum* 24. *tum eam de manu matris accepit.* Priol. hist. l. 6. p. 343. *Et serenissimus Carolus XI. Rex Sueciæ* 17. *annos natus anno* 1672. *in solenni regni conventu imperii clavum, atque insignia cepit. Quinimo plerique Reges jam dum egressi sunt pubertatis naturalis annos, antequam ad regni administrationem admittantur: sicuti hoc quoque in Electoribus, & Principibus imperii nostri in A. B. constitutum legibus.* Huc usque B. Parens.

„ Nos in præcedentibus demonstravimus 1. „ dari omnino regna patrimonialia, de quibus populus victor (non Rex) pro lubitu „ disponere, ea alienare, & tutores quoque in iis constituere potest. 2. Alibi probavimus, totelam jure naturæ agnatis, eisque deficientibus civitati incumbere; *Vid. Diss. Proœm. XII.* Hæc tutela 3. etiam „ ad regna ex voluntate populi delata extenditur. Cum enim officium tutoris sit, omnia jura pupilli tueri; multo magis jus imperii, quod pupilli competit, defendere tenetur. 4. Quando finiatur tutela, natura „ definitum non est. Alii enim citius, alii „ tardius rationis usum, & administrandi facultatem nanciscuntur. Hinc legibus regnorum certum tempus definiri solet.

Dum rex ætate, aut morbo] „ Imo si morbo impeditur, non locus est tutelæ proprie „ sic dictæ; sed tunc dependet ab arbitrio „ principis, cui interim coram reipublicæ „ committere velit: eodem modo, ut id rege „ absente fieri solet.

Quæ non sunt patrimonialia] „ I. e. quæ „ non jure belli sunt quæsita, sed populi voluntate deferuntur. *vid* §. 13.

Quibus lex publica] „ Talis lex publica est „ in Scotia a Kennetho III. lata, *ut rege impubere tutor, qui pro rege esset, interea* ELIGERETUR VIR *prudentia, & opibus insignis, qui ad XIV. usque annum regis nomine rem administraret. Buchan. hist. Scot. L. 6. p. 191. & L. 12. p. 406.*

„ In Germania certi vicarii lege statuti sunt, „ qui rege vel absente, vel minore, tutelam „ regni suscipiunt. *Vid. B. Parens jus publ. c. 16. per tot.*

Consensus populi eam mandat] „ Populus „ omne jus suum in familiam transtulit: adeoque nec jus, nec administratio populi „ esse potest, quamdiu idoneus e familia superest. Econtrario omnes e familia jus habent ad regnum, ejusque administrationem obtinendam, si proximiores non existunt. Non existunt autem si inhabiles „ sunt, sive in perpetuum, sive ad tempus. „ Sed & alibi probavimus, familiæ incumbere officium tuendi jura membrorum familiæ, quæ se ipsos toeri non possunt.

„ Matres sibi tutelam sæpius arrogasse, Galliæ exemplo probavimus. Sed & de matre „ Jacobi II. *Buchananus rerum Scot.* 12. *pr. ait: Regina tutelam Regis penes se æquum esse existimabat; contra, pars altera, ex universis ad eam curam eligendum maxime idoneum: alteris maternum nomen, & propinquitatem: alteris vetustam legem perpetua consuetudine observatam, jactantibus.* „ Sed vi, vel dolo, vel pactis eas tutelas „ obtinuisse, supra demonstratum est.

In regnis patrimonialibus eorum, quos pater, vel propinqui elegerint] „ Imo pater „ eligere tutorem nequit; quia tutela demum „ incipit post mortem, ubi facultas disponendi patris cessat. *Agnatus* autem non „ eligit tutorem, sed ipse est tutor natura.

„ Re-

„ Regna enim patrimonialia sunt pars regni „ vincentis: adeoque qui tutor est hujus re„ gni (uti est agnatus), is quoque tutor est „ regni devicti; nisi populus victor aliter dis„ posuerit. Eadem igitur tutelæ ratio est „ in regnis patrimonialibus, ac in regnis „ ex voluntate populi quæsitis.

Publice tutores constitutos] „ Vid. *Just. L.* „ 17. *c.* 3. At in eodem regno pater quoque „ vocavit tutores. *Vid. Just. L.* 28. *c.* 1.

Et a proceribus Macedonum Alexandri M. posthumo] „ *Just. L.* 13. *c.* 2. At in hoc „ quoque regno proximi agnati fuere tutores. „ *Just. L.* 7. *c.* 5. *L.* 28. *c.* 3. & *L.* 29. „ *c.* 3.

At in Asia minore bello parta] „ Attalus „ enim bello quæsivit regnum. *Liv. L.* 33. *c.* 5. „ At nihilominus plurima regnorum Asiæ ex„ stant exempla, ubi populus tutorem dedit, „ quod contigit mortuo Antiocho rege. *Just.* „ *L.* 34. *c.* 3. Sic Tryphon, licet Syriæ re„ gnum per arma occupatum esset, tamen „ a populo constitutus est tutor Antiochi „ minoris. *Just. L.* 36. *c.* 1.

Sic filio Hieronymo] „ At regnum Siciliæ „ non armis erat quæsitum, sed a populo de„ latum Hieroni. *Just. L.* 23. *c.* 4.

2 *Sive vero rex simul sit privato jure fundorum dominus &c. hoc imperio extrinsecum est, nec ad ejus naturam pertinet*] „ Sensus „ est quod ex eo, quod rex sit dominus fun„ dorum privatus, non præcise sequatur, „ imperium esse patrimoniale, quia etiam in „ regnis ex voluntate quæsitis Rex privato „ jure fundorum dominus esse potest. Aliud „ ergo est imperium habere, aliud dominium „ privatum: & subsistit imperium, etsi do„ minium ad alios pertineat; adeoque hacte„ nus dominium extrinsecum est imperio, „ nec ad ejus naturam pertinet.

Ut Rex Ægypti] „ Pharao emtionis titulo „ omnes Ægypti terras jure proprio acquisivis„ se dicitur *Gen. XLVII*: unde tanquam do„ minus terræ quintam partem frugum sibi „ vindicabat, quatuor partes cultoribus re„ linquebat. *d. Gen. XLVII. v.* 23. & 24. „ At inde non sequi regnum fuisse in patrimo„ nio, late demonstratum est supra §. 12. *pr.*

Et Indorum Reges] „ Ita enim rem refert „ Diodorus Siculus *L.* 2. *c.* 10. *Dant regi* „ (*omnis enim India subdita est regibus*,) „ *tributum; nulli privato licet agros possidere:* „ *præter tributum & quartam quoque fru*„ *ctuum partem regibus impendunt &c.* & „ Strabo L. 15. c. 7. ait: *est vero regio tota* „ *Regis; sed quam illi mercedis nomine quar*„ *tis fructuum colit.* Sed & hodie eundem „ Indiæ statum esse, tradit *Bernier dans* „ *son voyage au Mogol.*

Quare nec imperii speciem aliam] „ Sic „ enim hodieque Reges Europæ bona propria „ comparare solent; neque tamen forma im„ perii ratione illorum bonorum mutatur: „ terræ ad privatum eorum dominium perti„ nent, & in illis privatorum jure utuntur; „ at jus imperii in illam terram, quod toti „ reipublicæ competit, salvum manet.

Neque alium habendi modum] „ Nam jure „ dominii terras illas pro lubitu alienare po„ test (quia dominus est); at imperium si„ mul transferre non potest; ejus enim non „ est dominus, sed hoc populo competit in„ tra fines territorii: ut proinde talis Rex, „ qui privato jure fundorum dominus est, „ non pleniorem habeat potestatem agendi „ intuitu imperii.

AD §. XVI.

NON *desinere summum esse imperium, etiamsi is, qui imperaturus est, promittat aliqua subditis &c.*] Supra ad §. 7. notare cœpimus, obligationem parendi oriri *vel* ex lege, & imperio superioris, *vel* ex propria, & libera conventione. Illa sola subjectionem infert, non hæc: atque ad hanc ultimam pertinet ea obligatio, qua summa potestas parere debet legibus fundamentalibus regni. Populus enim sub iis legibus transtulit summam potestatem: Princeps sub iisdem legibus acceptavit; prout igitur quisque de jure suo disponit, ita jus est. 1

Dixi, hanc obligationem non inferre aliquam subjectionem, quia ea non oritur ex jussu superioris; sed ex conventione inter pares: & Rex tenetur ex proprio arbitrio, non tanquam inferior, sed tanquam par; quia utraque pars æquali jure potuit ita contrahere. Atque hinc est, quod Rex, si cum subdito contrahit, ei obligetur, non ex subjectionis jure, sed ex consensu; neque enim in hoc negotio alter altero superior est, sed utriusque conditio par est, & æqualis: uterque de re sua disponit, cujus uterque æquali jure dominus est.

Princeps igitur, qui aliquid promittit subditis suis, non derogat suæ potestati: non magis, quam paterfamilias, qui domesticis suis aliquid promittit. Atque hinc est,

quod restringi quam maxime exercitium summæ potestatis possit, salvo cæterum majestatis jure. Neque tunc mixta dici potest majestas, quia ea non restringitur concursu alienæ potestatis, sed per conventionis leges: adeoque ex consensu. *Conf. jus publ. nostrum c.* 21. §. 6. & 7.

Promittit aliqua subditis, aut Deo] „ Princeps, qui populo aliquid promittit sub „ juramenti fide, nihil Deo proprie promittit. „ sed eum testem saltem, & vindicem „ adhibet.

Etiam talia, quæ ad imperii rationem pertineant] Forte quod bellum inchoare, collectas indicere &c. fine consensu reipublicæ nolit. Idque in Germania Imperator Statibus Imperii promittit. *Vid. B. Parent. jus publ. c.* 14. §. 9. *c.* 23. §. 44.

Nec jam de observatione juris naturalis] „ Hujus enim intuitu omnes Reges Deo sub„ diti sunt: & iis legibus tanquam a supe„ riore latis obligantur.

Et divini] „ Quatenus scil. id revelatum „ est. *L.* 1. *c.* 1. §. 15. *n.* 1. At ibidem de„ monstravimus, tale jus divinum volunta„ rium universale non existere.

Adde gentium] „ Scil. voluntarium *L.* 1. „ *c.* 1. §. 14. At nec tale jus dari, alibi „ demonstravimus. *Vid. Dissert. Proœm.*

Ad quam Reges omnes tenentur, etiamsi nihil promiserint] Verum est, Reges ad ea obligari, quæ *jus naturæ* præcipit; at non ad ea, quæ Auctor *jure divino universali*, vel *jure gentium* præcipi putat: quia talia præcepta universalia non existere, alibi jam probavimus.

Sed de regulis, ad quas fine promisso non obligantur] „ Et quæ sub translatione gene„ rali imperii continerentur; nisi in specie excepta, & reservata essent.

Non eo desinet in sua familia jus summum] „ Quia obligatur non ex voluntate superioris, „ nec ex concursu alicujus potestatis: sed „ ex consensu.

Eo quod aliquid uxori promiserit] Nam id pariter non fit vi imperii, sed vi pacti: neque uxori obligatur tanquam superiori, sed pari.

2 *Arctius quodammodo fieri imperium, sive obligatio duntaxat cadat in exercitium actus*] Immo, tunc non angustius fit imperium quoad jus ipsum. Id summum omnino est, sed saltem exercitium ejus restringitur; idque non ex lege superioris, sed mutuo consensu.

In ipsam facultatem] Per eam Auctor intelligit jus ipsum imperii, *Conf. l.* 1. *c.* 1. §. 5. & 7. At nec hoc modo angustius fit imperium; quia facultas Principis non restringitur concursu alterius potestatis, sed ex proprio arbitrio.

Priori specie] Si obligatio cadit in exercitium actus.

Actus contra promissum factus erit injustus] Jus enim ex Regis promisso quæsitum est populo; quod si contra illud promissum aliquid agit, jus populo quæsitum aufert, indeque peccat contra juris regulas: adeoque injuria agit.

Vera promissio jus dat ei, cui promittitur] „ Jus dat non tanquam superiori, sed „ ex consensu utriusque partis. Quomodo „ vero, & quousque Rex ad implementum „ promissi adigi possit, alibi videbimus. „ *vid. L.* 1. *c.* 4. & *L.* 2. *c.* 14.

Altera autem specie] „ Si scil. obligatio „ cadat in ipsam facultatem, i. e. minuat „ ipsum jus imperii. At dictum jam est, „ nunquam minui jus imperii per hujusmodi „ pacta, quibus agendi facultas restringitur.

Erit etiam nullus facultatis defectu] „ Quia „ consensu ejus facultas agendi restricta est.

Neque inde tamen sequitur] „ Imo id se„ queretur, si ipsum jus summæ potestatis „ pro parte saltem translatum esset; nam „ tunc altera summæ potestatis pars penes „ populum resideret, & sic status vere esset „ mixtus.

Ex vi superiore, sed ipso jure] „ Imo in „ casibus, quibus ipsum jus imperii reserva„ tum est, populus maneret superior; nihil „ hactenus in regem translatum esset: adeo„ que omnino actus nullus redderetur ex vi „ superiore. At in statu Monarchico omne „ jus imperii in Principem transferri, tuto „ asserimus: neque hactenus facultatem, „ i. e. jus imperii, aut restringi, aut salvo „ statu Monarchico restringi posse, statui„ mus. At exercitium restringi adeo potest, „ ut rex nihil fere, nisi juxta leges ei præ„ scriptas, facere possit. Rex autem obli„ gatur non tanquam legibus a superiore la„ tis, sed ex pacto suo: quod servandum „ esse, ipsa ratio naturalis docet.

Apud Persas Rex summo cum imperio erat] 3 „ De quo refert Plutarchus *in lib. ad princ.* „ quod omnes pro servis habeat, excepta „ uxore.

Et ut imago Dei adorabatur] „ Hunc ado„ rationis cultum Cyri temporibus introdu„ ctum,

„ ctum, ait Xenophon *Inst. Cyr. L.* 8. *p.* „ 231. De more hoc *vide Curt.* 6. & *L.* 8. „ *c.* 5. *Just.* 12. 7. *Val. Max. L.* 7. *c.* 3. „ *n.* 7. *Daniel.* 6. *v.* 7. *Arrian.* 4. 266. „ *Ælian.* 2. *Var.* 21. *Marcel.* 15. 11. & *L.* „ 23. 16. *Conf. Alex. ab Alex.* 2. 19. & „ *Tesm. b.*

Ut apud Justinum est] „ *L.* 10. *c.* 1. „ Add. *Curt.* 5. 8.

Parendum vobis magis esse, quam suadendum] " Etsi enim rex summam habens pote- „ statem consilio uti aliorum soleat; id tamen „ non est necessitatis, quia arbitrium omne in „ regem est translatum.

Ut & Danielis historia] " *Grot. ad Dan.* „ 6. *v.* 16. Atque hæc ratio est, cur edi- „ ctum Ahasveri de occidendis Judæis non re- „ vocatum, sed his facultas saltem se defen- „ dendi concessa fuerit. *Esth. c.* 8. *v.* 11. & „ 17. *c.* 9. *v.* 3. & 3.

Diodorus Siculus] " *L.* 3. *c.* 1. *p. m.* 71. „ *Assumtus in regnum, vitam ducit statutam* „ *legibus, omniaque agit secundum patrios mo-* „ *res: neque pœna, neque præmiis afficiens* „ *quemdam, præter traditam a superioribus* „ *legem.* Addatur de Ægyptiis *idem L.* 2. „ *c.* 3.

Eodem tradente] " *L.* 2. *c.* 3. *p. m.* 34.

Solemnis sepultura] „ Hinc *Diod. Sic. d.* „ *p.* 34. ait: *Is timor Ægypti reges coëgit* „ *juste vivere, veritos futuram post mortem* „ *plebis iram, atque odium sempiternum.*

Hebræorum regum] „ Ita privati sunt se- „ pultura regia Joram, 2. *Chron. XXI. v.* „ 20, Joas, 2. *Chron. XXIV*, 25, Achas, „ *XXVIII. v.* 27, Manasse, 2. *Reg. XXI,* „ 18. & 2. *Chron. XXIII. v.* 20, Ammon, „ 2. *Reg. XXI. v.* 26; idque ob crimina „ factum esse, non obscure in Joramo, & „ Manasse notatur.

Et sanctimonia summæ potestatis maneret] „ Quæ impedit, ne ob delicta privata vel „ conveniri, vel puniri possit.

4 *Si rex fidem fallat, ut tum regno cadat*] „ Si talis conditio adjecta est, uti adjici con- „ sensu partium potest, ea existente definit „ esse Rex: eodem modo, uti conditione re- „ solutiva emtioni adjecta, ea existente de- „ finit emtio. At talis conditio, seu lex, non „ a superiore est addita, indeque non ref- „ tringit summam potestatem: sed ex, pro- „ pria voluntate; quia prout quisque de ju- „ re suo disponit, ita jus est.

Ne sic quidem imperium definit esse summum] " Quia illud non restringitur alte- „ rius potestatis concursu, sed pacto.

Sed erit habendi modus imminutus per conditionem] " i. e. exercitium illius potesta- „ tis inter certos fines pacto, & consensu re- „ strictum est.

Et imperium temporario non absimile] „ Imo sua natura est perpetuum; sed sub „ conditione in arbitrium Principis collata, „ resolvitur. Conditione hac existente desi- „ nit esse Rex, & resolvitur concessio impe- „ rii ex consensu. At notandum est, id in- „ telligi demum debere, si totus populus, „ cui fides data est, injuriam vindicat: non „ si privatus. *L.* 1. *c.* 4. §. 20.

Sed si regia exiret, potuisse lapidari] „ Equidem barbarum id exemplum vocat „ Bœclerus *in not. b.* neque inter ea nume- „ randum quæ auctoritatem facere possunt; „ at non video, cur id stipulari non liceat, „ si e re sit reipublicæ. Ajunt Venetiarum „ ducem pernoctare extra urbem non posse. „ *Amelot hist. du Gouvernement de Ven. p.* „ *m.* 161: adeo ut nec ad reparationem in- „ juriæ extra urbem ipsi illatæ agere possit. *ib.*

„ *Sed habetur amissibiliter*] „ Quia ea le- „ ge adit hæreditatem: adeoque ex consen- „ su amittit. 5

Talis lex commissoria] „ Unde lex comis- „ soria nomen acceperit, variant interpretes. „ Alii committere hic idem volunt, quod „ delinquere: & ita dici, quia committi- „ tur, sive delinquitur in legem stipulatio- „ nis. *Bachov. ad.* §. 4. *in f. V. O.* Sed ho- „ rum sententia refutatur a B. Parente *in* „ *disp. de Commiss.* §. 12; ea imprimis ra- „ tione, quia non semper in materia com- „ missi agitur de delicto, cum committatur „ quoque stipulatio ob solam conditionis exi- „ stentiam.

„ Novam sententiam circa originem hujus „ vocis tuetur B. Parens *in d. diss.* eamque „ ita explicat:

Committi ea, quæ contraria sunt, tunc dicuntur, cum facultas in invicem agendi incipit; ita prælium committitur cum duo exercitus signo dato concurrere incipiunt (d. disp. h. 2.). *Atque ita ad ejus imitationem negotia quoque civilia nonnunquam committuntur, inprimis cum a lege agendi ex eis facultas suspenditur; in momento enim, quo id factum, vel casus existit, quasi signo dato incipit agendi in invicem, & congrediendi facultas: atque ita in momento illo committuntur partes, ut quasi in pugna litem conserere possint. Hujus igitur pacti momentum est, quasi classicum, & signum illud, quo dato jus mibi de-*

heri incipit : *indeque recte dicitur negotium*, *sive jus committi*, *ut ipsa pugna. Ita enim stipulatio conditionalis dicitur committi*, *existente conditione*, §. 4. V. O. l. 63. l. 122. §. 4. ff. eod. *quia in momento existentis conditionis jus deberi incipit*, *& pars ex eo contra partem agere potest* : *ita pœna dicitur committi*, l. 30. §. 23. V. O. l. 2. §. 1. l. 5. §. f. ff. eod. & pass.

Atque hinc lex commissoria, *& pactum*, *quod creditori jus agendi existente casu*, *i. e. non soluto debito concedit*; *tunc enim quasi signo illo dato*, *partes litigantes committuntur in negotio* : *sive ipsum negotium*, *aut jus committitur*, *ita ut ex eo jam peti*, *actioque intentari possit*.

Sed & in aliis contractibus] „ Ita enim „ convenire Emtor, & Venditor possunt, ut „ pretio non soluto res inempta fit. *L.* 1. *L.* „ 2. *L.* 4. *pr. ff. lege commiss.* Potest quo„ que tale pactum adjici locationi, *Laut.* „ *Comp. p.* 323: non etiam pignori, *ibid. p.* 180.

Nam & fœdera quædam], His enim quo„ que conditio adjici potest, ut si alteruter „ promissa non impleat, fœdus pro non ini„ to haberi debeat; prout enim partes de ju„ re suo disponunt, ita jus est.

Ad §. XVII.

Auctor ait, summam potestatem, etsi natura indivisum aliquid sit, tamen dividi posse vel per partes potentiales, vel per partes subjectivas. Rectius dicimus, summam potestatem quoad formam dividi non posse: esset enim species alienationis. Diximus autem supra, non dividi formam 1. si plures concurrunt Augusti ejusdem imperii; tunc enim verus est status Monarchicus: & tres illi Augusti summam quidem potestatem quisque in solidum habent, sed unum, idemque est imperium, & concursu demum dividitur exercitium. Eodem modo uti servitus prædialis pluribus sociis competere potest, & cuique in solidum: sed jus servitutis hic non dividitur, verum saltem exercitium. Neque 2. dividitur forma, quando divisio fit quoad jura, ita ut uni res belli, alteri res pacis conferantur; quod Tiberius proposuit Senatui. *Tac. annal. L.* 1. Nedum 3. quando dividitur administratio, uti sub Imperatoribus Græcis in Oriente, & Occidente.

Additio.

„ Nostram sententiam circa divisionem im„ perii explicavimus in *Dissert. Proœm. XII.* „ §. 624. Sententiam Grotii exposuimus in „ *Dissert. Proœm. VII.* §. 20. *n.* 5.

Unum quiddam sit, *ac per se indivisum*] „ Consistit enim in uno spiritu: de qua uni„ tate plenius agetur *L.* 2. *c.* 9. §. 3. 1

Ex illis partibus, *quas supra enumeravimus*] „ *Scil.* §. *VI.*, ubi tres partes im„ perii exposuit.

Addita summitate] „ Quando autem fit „ potestas summa, & non administratoria, „ Auctor exposuit. §. 7.

Fieri tamen interdum potest ut dividatur] „ Auctor, more suo, confundit divisionem „ imperii, & administrationis; nam in „ exemplis allatis non ipsum jus imperii divi„ ditur, sed saltem ejus exercitium.

Sive per partes, *quas vocant potentiales*] Totum enim potentiale Grotio est imperium; partes autem ejus sunt jus armorum, jus belli, & pacis, jus leges condendi &c. Per has partes potentiales dividi posse imperium, ait. At tunc non imperium dividitur, sed ejus administratio.

Sive per partes subjectivas] In exemplo, quod Auctor statim subjicit, pariter non imperium, sed saltem ejus administratio divisa fuit.

Ut alius orientem, *alius occidentem teneret*] Hic unum fuit imperium Romanum, uti ipse Auctor fatetur: certissimo indicio, imperium ipsum divisum non fuisse.

Aut tres etiam tripartito orbem regerent] „ Quod factum est tempore triumviratus, „ ubi orbis Romanus in tres partes divisus, „ & cuique partis suæ administratio concessa „ fuit. Unum tamen imperium Romanum „ mansit; status mere popularis: administra„ tio autem inter triumviros partita fuit.

Sic etiam fieri potest, *ut populus regem sibi eligens*, *quosdam actus sibi servet*, *alios autem regi deferat pleno jure*], Sic v. g. in Ger„ mania Imperaror non potest bellum gerere, „ & pacem facere, absque consensu statuum: „ nec tributa statibus indicere. At imperium „ ideo mixtum dici nequit: summa potestas „ residet penes Imperatorem; sed per capi„ tulationes Imperii restricta est facultas „ agendi.

Neque tamen id fit, *quotiescunque rex promissis quibusdam obligatur*] „ Etiamsi pro„ missa illa ad imperii rationem pertineant: „ uti si promittit, se fidem fallendo regno „ cadere velle. Nam per hoc pactum nulla „ pars summæ potestatis populo reservata est: „ neque

„ neque concurrit populus cum rege; sed „ Rex vi conditionis resolutivæ, utriusque „ partis consensu adjectæ, ea existente desi- „ nit esse Rex. *Vide supra* §. 16. *n.* 4.

Si aut expresse instituatur partitio] „ Si fi- „ nes potestati utriusque assignantur vel in- „ tuitu locorum, vel intuitu personarum, „ vel intuitu negotiorum. *n.* 1.

Futuro regi imperet per modum manentis præcepti, aut si quid sit additum, quo intelligatur regem cogi, aut puniri posse] Auctor exempla non adjicit, nec casus recenset, quibus id factum videatur. Nos non dividi his casibus imperium, statuimus; sed hæc obligatio Regis saltem ex promisso est, quo casu divisionem non fieri, ipse Auctor statuit. Sane populus Regi contra delationis leges agenti resistere, eique ut desistat præcipere, & armis quoque eum cogere potest: non ob concursum summæ potestatis; sed quia deficiente lege delationis Rex pacto suo definit esse Rex, & summa potestas ad populum redit, consensu regis. *Conf. L.* 1. *c.* 4. §. 14.

Additio.

„ Hoc admitti saltem debet, si Princeps „ statum evertit, & totus populus injuriam „ vindicat: *d. l.* 1. *c.* 4. §. 14.

Nam præceptum est superioris saltem in eo, quod præcipitur] Hoc 1. in genere verum non est, quia ex pacto quoque, adeoque inter æquales, præcepto, & coactioni locus esse potest: prout pluribus exemplis demonstravi *supra* §. *XVI.* Sed & 2. dictum jam est, populum non ob concursum summæ potestatis Regem punire; sed quia Rex esse definit, omnisque potestas ad solum populum redit, deficiente quippe delationis lege.

Et cogere non est quidem semper superioris] „ Equidem videtur hoc rationi, & communi „ prope sensui adversari, cum imperium sit „ potestas superioris: & tralatitium sit, quod „ par in parem imperium nullo modo habere „ possit. At jam demonstravimus, omnem, „ quæ a natura est, obligationem ad duo ca- „ pita referri; vel enim ex dispositione su- „ perioris obligamur, vel ex facto proprio: „ & hoc casu non obligamur alteri ut infe- „ riores, sed ut pares; non ex præcepto „ alterius, sed ex consensu &c. *Vid. B.* „ *Par. in disp. de imp. in par.* §. 11. *seq.*

Nam & naturaliter quisque jus habet cogendi debitorem] Imo hoc verum non est; sed læsus natura saltem jus habet interpellandi judicem, ut is cogat.

Additio.

„ Neminem naturali jure judicem in pro- „ pria causa esse posse, integra, disserta- „ tione probavit B. Parens, quam inscribit: „ *de judice in propria causa*; quæ tota hic „ inseri meretur. Verba hæc sunt:

Etsi inter clarissima naturæ capita, certissimaque rationis sit, neminem in propria causa judicem, neminem executorem esse posse; *vulgo tamen in omnia alia disceditur. Hobbes.* de civ. c. 1. §. 9. *in statu naturali quemque suarum actionum judicem facit; cum non magis alius de ipso, quam ipse de alio judicare queat, propter æqualitatem hominum in eo statu: quod clarissimus Pufendorfius* lib. 5. c. 13. §. 2. *eo interpretatur, ut liceat cuique sua negotia proprio arbitrio administrare, & media sui conservandi ex proprio judicio constituere. Dubitare autem videtur celeberr. Huberus JCtus eleganter doctus* de jur. civ. I. c. 3. §. ejusque; *nec longe hic abit Grotius, qui* L. 1. c. 3. §. 1. *judicia non a natura, sed ab hominibus, & quia illis id conducibilius sit, constituta esse*, ait: *refutatus* a Zigler. in Comm. ad d. loc. *Verum facile offensu est, multa in his perperam, veraque juris gentium ratione insuper habita, supponi, tradique. Negamus enim, ex æqualitate hominum naturali sequi, nullum inter eos fore judicium, cui parere debeant; hæc enim potestas judicandi non singulis, sed toti humanæ societati competit, quæ ex sententia quoque Solonis in* l. 4. ff. de Coll. & corp. *jus habet in singula membra. Ita enim ipse rerum arbiter Noachidis dicebat* Gen. IX. v. 6. Qui sanguinem effundit, ejus sanguis iterum effundetur; *at a quo nisi a Noachidis, quibus loquebatur, & in quibus hominum genus omne erat congregatum? Singuli enim nihil in se juris, nedum tantam potestatem occidendi habebant. Idemque ipsa juris naturalis existentia manifestissimum facit; cum non minus magistratus a natura sit, quam ipsum jus naturæ; hoc enim jus nullum est, nisi sint, qui illud exequi possunt: ut loquitur Pomponius* in l. 2. §. 13. ff. de orig. jur. *Atque inde Seldenus judicia inter illustriora juris Noachidarum, seu gentium universalis capita, quæ nunquam non obtinent, & in ipsis rerum initiis homini a Numine imperata sunt, refert* L. 1. c. 10. &. L 7. c. 4. & 5. *Neque nunc de externa judiciorum forma, ac specie quæritur; sed de ipsa potestate judicandi, quam Grotium, & asseclas proinde ex facto demum hominum pessime*

pessime arcessere, ex dictis, posteaque dicendis constat. Ita quoque sane quam frivolum est, quod dicitur, quemque posse de mediis suæ conservationis ex proprio judicio constituere; seu ut loquitur Hobbes. d. l., *utrum actio, quam quispiam acturus est, ad conservationem suam conducat, ipsum naturali jure judicem esse. Si enim de jure loquitur, quod sc. de justitia actionum, vel mediorum hujusmodi quisque constituere in sua causa possit; id omnino falsum est, ut* §. *seq. ostendetur. Si vero de sola utilitate, quod sc. quisque judicare possit, quid sibi conducat; nihil id ad partes judicis: per judicem enim in hac quæstione intelligitur, qui de jure, non qui de utilitatibus judicat. Cum & hodie privatus quisque quid sibi ad vitam, vel rem privatam utile, aut necessarium sit, consulere, ac dijudicare possit: quod proinde proprium statui naturali non est; sed si inde eum judicem in propria causa jure naturali constitueris, idem eadem ratione in hodierno, & quolibet alio statu effeceris. Sic hodie perinde, ac in statu naturali privati judicant, quid sibi acquirendum sit, & jus acquirendi habent; hic autem non est actus judicis, qui de jure: sed patrisfamilias, qui quid sibi commodum, judicat. Si vero in hac acquisitione aliquid non jure factum dicatur, de eo non ipse, sed judex judicat, idque in quolibet statu naturali æque, ac alio: ut hinc planum fiat, quam sit doctissimorum quoque hominum imbecilla, & incerta definiendi juris naturæ ratio; in cujus tamen sacra involare, quis hodie non audet, qui vel Justinianeas hujus juris descriptiones saltem inspexerit? Absolute ergo, & simpliciter statuimus, neminem ullo jure judicem esse in ulla causa vere propria posse; hujusque immotæ regulæ duo sunt principia.*

I. *Primum est ipsa naturalis pugna inter rationem judicis, & partis: atque hæc repugnantia, & contradictio deprehenditur tum in cognitione, tum in executione causæ. In cognitione enim partes contendunt jus suum esse, judex id demum cognoscit: partes sibi controvertunt, judex decidit, i. e. controversiam tollit; nemo autem idem simul potest affirmare, & cognoscere: assensum simul dare, & suspendere: litem facere, & tollere. In executione id quoque clarius est, cum nemo habeat imperium, vel executionem in se ipsum, vel in parem; imperium enim superioris est; nemo autem se ipso superior, aut inferior: quam rationem quoque urget* *JCtus* in l. pen. ff. de recept. arb. l. 13. §. pen. ff. ad. Treb. *Executio enim a judice non fit, nisi per imperium, vel mandata executoria alia*, l. 15. §. 2. ff. de re jud. ord. Camp. p. 3. t. 48. *Unde & imperium in jure dicitur*, l. ult. ff. de officio ejus, cui mand. *Idemque natura relatorum infert, cum alius sit qui, alius cui imperat; & sic alius qui, alius cui paret; eodem modo necessario differant, qui, & cui jus dicit: unde judicium in propria causa actum, tanquam naturæ ipsius repugnans, & quia fieri per naturalem rationem id non potest, ipso jure nullum est*, l. un. & ibi DD. C. ne quis in sua caus. l. ult. §. pen. C. ubi Senat. Mev. P. 5. dec. 323. n. 2. 3. 4.

II. *Alterum est suspicio ex* φιλαυτίᾳ, *& sui ipsius studio nata, quo acti homines haud facile sincerum in causa judicium sequuntur, quin semper suæ causæ plus tribuant: neque enim cuiquam mortalium, ut* Sallustius *ait* in bell. Catil., *injuriæ suæ parvæ videntur, meritoque* Terentius in Andr. Act. 2. sc. 5. *verum esse, inquit, vulgatum illud:* Omnes sibi malle melius esse, quam alteri. *Ex hoc autem principio arcentur homines non modo a suis, sed & aliorum causis cognoscendis, quarum studio ducuntur, & in alterutram potius partem affectu propendent. Quam in rem graviter ita disserit* Cæsar *apud* Sallust. d. l. Omnes homines, qui de rebus dubiis consultant, ab odio, amicitia, ira, atque misericordia vacuos esse, decet: haud facile animus verum providet, ubi illa officiunt; neque omnium quisquam libidini simul, ac usui paruit &c. *Et pie sancitum est a Just.* in l. 16. C. de judic., *ut omnes lites sine suspicione procedant. Cæterum hæc ratio non reddit judicium ipso jure nullum; sed exceptio hæc a parte opponi, & probari debet.* Hactenus B. Parens.

„ In genere verum est, neminem judicem „ esse posse in propria causa; an vero natu„ralis judex sit humanum genus, examina„vimus in *Diss. Proœm. VIII.* Verius est, „ patresfamilias suæ cujusque familiæ Reges „ esse, indeque naturali jure membra fami„liæ jus cogendi debitorem non habere, sed „ litem inde ortam a patribusfamilias decidi „ debere. *Vid. Diss. Proœm. XII.* §. 612.

„ Excipe 1°. si judicium cessat, i. e. si „ judex vel continue, vel ad tempus cessat. „ *Vid. l. 1. c. 3.* §. *2. n. 1. l. 2. c. 1.* „ §. *2. n. 1. & c. 7.* §. *2. n. 2.* 2°. Inter „ summas potestates quilibet etiam naturali

„ ratione

„ ratione judex est in propria causa; quia hic „ quoque judicium cessat.

Sed cum inferioris natura pugnat] „ Quia „ coactio supponit Imperium, quod inferior „ in superiorem non habet.

Itaque ex coactione saltem paritas sequitur] „ Si Princeps saltem ex pacto suo populi ju„ dicio, & pœnæ sese submittit; tunc popu„ lus non vi summæ potestatis, sed ex pacto „ judicem agit: adeoque non est divisa sum„ ma potestas.

Ac proinde summitatis divisio] „ Imo po„ pulus non vi summitatis (quæ tota est in „ Principe), sed ex pacto contra Principem „ agit.

2 *Quasi bicipitem*] „ Quia duo quasi sunt „ capita ejusdem corporis, i. e. duæ summæ „ potestates ejusdem imperii. Auctor dubium „ hoc *supra* §. 7. *n.* 2. his verbis resolvit: „ *Neque enim ut in naturali corpore non po„ test caput unum esse plurium corporum, ita „ in morali quoque corpore; nam ibi eadem „ persona diversa ratione considerata caput „ potest esse plurium, ac distinctorum corpo„ rum.* At verior responsio est, summitatem „ plane non fuisse divisam, sed solam admi„ nistrationem: unum fuisse imperium, sed „ exercitium per concursum alterius, & paris „ potestatis, fuisse restrictum.

Et jus non ex eo, quod optimum huic, aut illi videtur: sed ex voluntate metiendum est] „ Populus enim pro lubitu de suo jure impe„ rii disponere, illudque vel in totum, vel „ in tantum: & vel uni, vel pluribus: & „ sub certa lege conferre, potest, etiam cum „ incommodo suo.

Exemplum vetus refertur a Platone] „ Ver„ ba Platonis *in L.* 3. *de legib. p. m.* 684. hæc „ sunt: *Tria quædam regna tribus civitatibus, „ quæ regia potestate regerentur, constituta, „ mutuo jurejurando alii aliis confirmarunt, „ ex earum legum formula, quas sibi de im„ perandi, parendique jure communes con„ stituissent: partim quidem ne gravius, du„ riusque imperium temporis progressu, & „ genere ipsorum amplificato, fieret: partim „ vero his rebus ita a regibus jurejurando sanc„ citis, uti nec ipsa regna illa everterent, „ neque si qui id molirentur, tolerarent; Re„ ges vero regibus, & populos populis, utros„ que autem mutuo utrisque, si injuria affi„ cerentur, opem, auxiliumque laturos.*

Cum enim Heraclidæ Argos, Messenam, & Lacedæmonem, condidissent] „ Recupera„ tis scil. a Pelopidis duce Temeno Argis, „ a Cresphonte Messene, ab Aristodemo „ Sparta. *Pausan.* 4. *vid. Gron. b.*

„ Equidem in dubium hunc regni statum vo„ cat Bœclerus in *not. b.* Sed non video „ ullam dubitandi rationem. Tria enim hic „ distincta fuere regna, ubi populi, & reges „ invicem ita disposuere, ut si unus fines „ imperii excederet, vel si populus legibus „ latis non pareret, reliquæ duæ civitates „ auxilio essent. Status ergo in uno quoque „ regno fuit mere Monarchicus; sed ex pa„ cto, & conventione facultas erat restricta: „ ac Rex consensu suo reliquis regnis jus ju„ dicandi tribuit. Regna igitur illa non age„ bant contra violantem tanquam superiores, „ sed ex conventione: cujus rei exempla „ quotidie occurrunt. *Vid. disp. B. Parent. „ de imp. in pares.*

A D §. XVIII.

QUÆRIT Auctor, an divisa videatur summa potestas, si Princeps nihil sine Senatu se facturum promittit? & recte id negat, quia Principes ex consensu, non autem ex jussu superioris obligantur. Allegata ab Auctore exempla plane huc non pertinent, quia Principes non per modum pacti, sed per modum privilegii talia permiserunt magistratibus Inferioribus: quod proinde Principes iterum tollere possunt.

Cum Reges acta sua quædam nollent esse rata] 1 „ Auctor recte statuit, inde non inferri divi„ sionem imperii, aut communionem summæ „ potestatis; id enim vel ex *pacto* sequitur, „ vel est res *meri arbitrii.* Priori casu populus „ irrita declarare acta potest, non jure su„ perioritatis, sed ex consensu, & dispositio„ ne Regis, qui ita voluit: *vid. supra* §. 16. „ *n.* 1. Posteriori casu populus jus agendi „ non habet, nisi ex lege Principis, qui eam „ pro lubitu mutare potest. Atque huc perti„ nent edicta Antiochi, & Constantini, de „ quibus mox. Idque Reges Galliæ Parlamen„ to, quod diplomata regia confirmare solet, „ opposuerunt *apud Grammond. hist. l.* 5. & „ *Thuan. l.* 66.

Intelligi debent rescindi regis ipsius imperio], „ Adeoque non ab aliqua potestate su„ periori, sed ex suo consensu, suaque dis„ positione.

Ne sibi parerent si quid legibus adversum jussisset] „ Vera enim imperantis voluntas „ semper esse videtur, quod legibus conve-

„ nienter agere voluerit, non enim aliter „ agere absque injuria potest. Gronovius *ad* „ *h.* §. aliud exemplum refert Trajani, qui „ noluit sibi parerent, si quæ jussisset post „ largiores epulas. At dictum est, dicteria „ hæc non esse pacta, sed privilegia a Prin- „ cipe indulta, quæ tolli possunt ab eodem „ Principe. *Aurel. Vict. Adde inf. c.* 4. §. „ 6. *n.* 5.

Etiamsi Imperatoris rescriptum proferatur] Illud enim rescriptum sub-&-obreptum videtur.

2 *Quibus adjectum est, ne posterius testamentum valeat*] „ Similitudinem Auctor in eo „ ponit, quod adjectione hujus clausulæ te- „ stator cavere voluisse videatur, ne quid „ fallaciter impetratum pro vera ejus volun- „ tate habeatur. At claudicare mihi videtur „ hoc simile; nam in præcedente casu ve- „ rum est, subditos non teneri ex jussu Prin- „ cipis legibus contrario: tum quia Impera- „ tores Romani jus non habebant aliquid „ contra leges statuendi: tum quia ipsi hanc „ legem dixere, ne subditi eo casu obtem- „ perent; quamdiu ergo illa lex subsistit, „ tamdiu impune non parent: idque ex ipsa „ jubentium voluntate. At aliud est in testa- „ mentis, quibus testator addidit clausulam „ de non revocando; hæc enim clausula „ non efficit, ne posterius testamentum va- „ leat, uti putat Auctor: neque dici potest, „ posterius testamentum non ex vera volun- „ tate profectum videri; quia cum posterius „ testamentum veram, & novissimam volun- „ tatem declaret, contradictio esset, in prio- „ ri testamento contineri ultimam volunta- „ tem, cum ulterior, & novior voluntas „ exstet. Atque hinc in legibus Romanis re- „ fertur, neminem hanc legem sibi dicere „ posse, ut a priori voluntate sibi recedere „ non liceat. *l.* 22. *ff. leg.* 3. *Add. l.* 32. „ §. 3. *ff. Don. int. conj*

Nam hæc quoque clausula efficit, ut posterius testamentum &c.] Imo hæc clausula „ id non efficit; nam utraque voluntas, pro „ diversis temporibus, vera voluntas testato- „ ris fuit.

Sed sicut hæc clausula, ita & illa &c.] „ Adeoque uti clausula, *ne posterius testamentum valeat*, posterioris voluntatis si- „ gnificatione tolli potest; ita & illa, *ne acta* „ *Principis rata sint, nisi a Senatu, vel cœtu* „ *aliquo probentur*, Regis jussu expresso tol- „ li potest.

Regis jussu expresso tolli potest] Princeps „ enim leges a se latas mutare, & tollere „ potest.

Speciali posterioris voluntatis significatione] „ Grotius existimat, posterius testamentum „ non rumpere prius, cui clausula adjecta „ est *de non revocando*: nisi in posteriori te- „ stamento expressa prioris fiat mentio. Nos „ contrarium statuimus in Jure nostro con- „ trov. *part.* 2. *lib.* 28. *tit.* 3. *q.* 12.

Ad §. XIX.

Neque Polybii hic utor auctoritate] „ Auc- „ tor inter eos, qui circa formas imperii fal- „ luntur, etiam Polybium refert, qui rem- „ publicam Romanam suis temporibus mix- „ tam fuisse, ait. *L.* 6. *p. m.* 639.

Qui ad mixtum genus Reipublicæ refert Rempublicam Romanam] „ Verba Polybii hæc „ sunt: *Quibusdam in rebus, & temporibus,* „ *populus parebat Senatui, & Consulibus;* „ *in quibusdam imperabant Consules sine Se-* „ *natu; in quibusdam sine Senatu nihil po-* „ *terant.* At bene notandum, Polybium non „ loqui de mixtura status, sed administratio- „ nis; forma enim Reipublicæ erat mere po- „ pularis: sed administratio divisa fuit inter „ Consules, Senatum, & Populum.

Si non actiones ipsas, sed jus agendi] „ Optime Auctor distinguit inter jus impe- „ rii, & inter ejus exercitium, seu faculta- „ tem agendi, & administrandi. Jus enim „ imperii non ex facultate agendi, sed ex „ jure, ac titulo æstimari debet: jus autem „ imperii tempore Polybii penes populum „ fuit.

Mere fuit popularis] Recte; nam antequam Augusti imperii jus sibi arrogarent, summa potestas fuit penes populum: idque ipsi Imperatores asserunt, dum ajunt, per legem regiam populum omnem suam potestatem in Augustos transtulisse; quod vero non habuit, transferre non potuisset. Senatus autem non proprio jure imperium habuit, sed jure populi; unde & SCta ad populum deferebantur per formulam, *velitis, jubeatis Quirites:* & populus vim legi dabat respondendo, *volumus, jubemus.*

Additio.

„ Imperatores sero admodum sibi jus im- „ perii arrogasse, & propria potestate usos „ esse, supra §. 8. *n.* 10. vidimus: adeoque „ sub Cæsaribus quoque status fuit popularis.

Quam ad optimatum regimen refert] Scil. quoad administrandi modum.

Quos

Quos quasi reges fuisse, vult] „ Hoc iti- „ dem verum est quoad exercitium imperii. „ Nam non sine ratione Brutus libertatem po- „ pulo redditurus, noluit quicqoam ex regia „ potestate minuere, uti loquitur Livius *L.* „ 2. *c.* 1; ideoque omnia jura, omniaque in- „ signia potestatis regiæ, consulibus tribuit, „ *ibid.* qui jure, & auctoritate populi omnia „ administrabant.

Subdita erat populo] „ Hinc Valerius cum „ in regni affectati suspicionem venisset, vo- „ cato ad consilium populo submissis fascibus „ in concionem ascendit, & addit Livius *d.* „ *l.* 2. *c.* 7. *gratum id multitudini spectacu-* „ *lum fuisse, submissa sibi esse imperii insignia:* „ *confessionemque factam, populi, quam con-* „ *sulis majestatem, vimque, majorem esse.* „ Quin idem Valerius legem tulit de provo- „ catione adversus magistratus ad populum, „ *d. l.* 2. *c.* 8. Sed & ipse Polybius *L.* 3. „ *p.* 220. & *L.* 6. *d. l.* rem Romanam con- „ fert cum statu Lacedæmoniorum, ubi sta- „ tus fuit popularis. *vid.* §. *seq.*

Qui magis externam speciem] „ Auctor hic „ iterum bene distinguit inter jus imperii, „ ejusque administrationem; sed ipse non „ ubique eam distinctionem observat, uti in „ Dictatore, & Regibus Græciæ observavi- „ mus supra §. 10. & 11.

Ad §. XX.

1 Παμβασιλείας] i. e. absolutissimum imperium.

Et regnum Laconicum, qui merus est principatus] „ *Vid. supra* §. 8. *n.* 1. Lacedæ- „ monii reges non jure proprio, sed alieno exercebant imperium: adeoque nudi officiales fuerunt. *Vid. supra* §. 10. *n.* 2.

Aliquot regni species esse interjectas] Ubi vel ipsum jus imperii, vel saltem administrationem, vel jus, & administrationem misceri, putat: de qua mixtura egimus *supra* §. 9.

Additio.

„ Formam imperii misceri non posse, nec „ unquam mixtam fuisse, supra vidimus.

In Regibus Hebræis] Status Reipublicæ Hebrææ, quod ad ipsam formam attinet, mixtus fuit ex regio, & Aristocratico statu. Nam Synedrion Regem assumsit, non se submisit Regi, *Schikard. de jur. reg. Hebr. c.* 2. *theor.* 7; idque confirmatur ex loco Jeremiæ (*vid. infra. n.* 3.) ubi Rex fatetur, se contra proceres nihil posse.

Additio.

„ Osiander in *obs. ad* §. 20. *b.* statum He- „ bræorum sub Regibus mere fuisse Monar- „ chicum, & Synedrium plane non fuisse, „ defendit: quod verios esse puto, & ratio- „ nibus mox demonstrabo.

Æschylus Persis] „ His exemplis probat „ Auctor, Orientis populos sub absolutissi- „ mo imperio fuisse: adeoque & Judæos, „ qui talem, qualem vicini, Regem habere „ volebant.

Notum illud Maronis] „ Comparantis re- „ gnum apium cum absolutissimis mundi Re- „ gibus. 4. *Georg.* 210. *vid. Temm. b.*

Nam & in Germania, & Gallia tum reges erant] „ His Civilis opponebat reges Asiæ, „ in quos populus ipsum jus imperii trans- „ scripsit, com Germanorum Reges nudi fue- „ rint administratores, bellique duces.

Jus regium describens] Quod jus regium late explicabimus *c. seq.* §. 2. 2

Satis ostendit, adversus regis injurias nullam in populo relictam potestatem] Imo in Synedrio. verum imperii vestigium supererat; nam causam ibi Reges dixisse, vidimus.

Additio.

„ Contrarium mox demonstrabimus.

Tibi soli peccavi] At recte Gronovius monet, hic non excludi populum.

Inflicta verbera] Plurimas hanc in rem auctoritates Rabbinorum colligit *Schick. de jur. reg. c.* 2. *theor.* 2. At bene Ziglerus hic observat, somnia hæc Rabbinorum esse, nec ullum exemplum dari Regum ita castigatorum; neque enim sacra pagina, neque Josephus, accuratus alias in notandis Hebræorum moribus auctor, neque ullius gentis vicinæ scriptor id monuit: non omissuri hanc ignominiæ notam, si unquam ea in usu fuisset.

Additio.

„ Rabbini non ob quodvis delictum Re- „ gem huic fustigationis pœnæ subjiciunt; „ sed ob tria, sc. si multiplicat mulieres, „ equos, aurum, & argenrum. *Schik. d. l.* „ *p. m.* 60. Quamquam id negent alii, & „ ad omnia delicta extendant. *Seld. de Synedr. L.* 3. *c* 9. Sed ineptam hanc, & stu- „ dio extollendi Synedrii sui excogitatam „ fabulam esse, vel exinde apparet, quod „ Deus multiplicationem mulierum, equo- „ tum, auri, argentique, inter beneficia „ Davidi, & Salomoni collata referat.

Sed ea apud illos infamia carebant] „ Idque late probat *Schik. d. l. pag.* 62; ubi

 tamen

,, tamen fatetur, exemplum de Rege ita ca-,, ftigato non exftare.

Ideoque non a lictore, fed ab eo, quem legiffet] ,, Regulariter Infpectorem (feu appa-,, ritorem) Synagogæ reum percutiiffe, ex ,, Rabbinis refert *Schickardus d. l. p.* 58; ,, ubi ritum verberandi prolixe recenfet, & ,, viros honoratiores non cum exprobratio-,, ne, fed vultu fubmiffo cæfos fuiffe, ait, ,, *pag.* 62. Quam fabulam mox refutabimus.

A pœnis autem coactivis adeo liberi erant reges.] ,, Nemo enim fuperior erat; nam Syn-,, edrium eo tempore nullum fuiffe, ftatim ,, videbimus.

Ut etiam excalceationis lex in iis ceffaret] ,, De qua *Deut. XXV. v.* 9. *Ruth. IV. v.* ,, 7.; ubi merito notat Ofiander, majorem ,, ignominiam fuiffe, ob delicta verbera pati.

Quippe cum ignominia conjuncta] ,, In fa-,, ciem enim fpuebatur recufanti, & ignomi-,, niofum nomen ei tribuebatur. Vid. *Schik.* ,, *de jur. reg. c.* 2. *th.* 7.

Nulla creatura judicat regem] Quod verum ,, non fuiffet, fi Synedrio reges fubjecti ,, fuiffent.

3 *Hæc cum ita fint*] ,, I. e. cum certum ,, fit, Reges Hebræorum in rebus plerisque ,, fummo jure imperaffe, *vid. n.* 1.

Tamen aliqua judicia, arbitror, regibus ademta] ,, Imo nulla: uti jam plenius de-,, monftrabitur.

Manfiffe penes Synedrium, quod a Mofe inftitutum ad Herodis tempora perpetua cooptatione duravit] ,, Adeoque ex fententia ,, Auctoris Regibus Hebræorum, etfi fum-,, mum imperium habuerint, judicia quæ-,, dam ademta fuerunt. Atque hoc exemplo ,, probare vult, dari aliquem ftatum medium ,, inter Monarchiam, & Principatum. *vid. n.* ,, 1. At bene obfervat Ofiander, per Syne-,, drium poteftatem regum reftrictam non ,, fuiffe. Nam I. certum eft, judicia illa a ,, Mofe, fuadente Jethrone, introducta (*vid.* ,, *Exod. c. XVIII. & c. XXII. Num. c. II.* ,, *& Deut. c. XVII.*) tantum temporaria ,, fuiffe, & vel faltem ad ingreffum, & oc-,, cupationem terræ fanctæ duraffe, vel poft ,, Jofuam defiiffe. Sane II. nullum illius Syn-,, edrii indicium tempore Judicum exftat: ,, Imo mortuo Jofua, & generatione illa ex-,, ftincta, Ifraelitæ a vicinis populis fubacti, ,, horum judiciis fubfuerunt. *Jud. c. II. v.* ,, 10. 14. 17. 19. *c. III. v* 8. 10. 13. *feq.* Et ,, tunc III. dicitur, Deum fufcitaffe NB. *judices*, qui liberarent eos de vaftantium ma-,, nibus, *Jud. c.* 2. *v.* 16. & 18. Atque per ,, hos judices regebatur populus, uti de O-,, thoniel id afferitur *d. c. III. v.* 9., & 10. ,, Sane IV. fi eo tempore exftitiffet tale Syn-,, edrium, qui factum fuiffet, ut fœmina ,, quædam, Debora fcilicet, judicem egif-,, fet? Ita enim traditur *Jud. c. IV. v.* 4. ,, *Erat autem Debora prophetis, quæ judicabat populum in illo tempore*; & mox *v.* ,, 5. *Sedebat fub palma, afcendebantque ad* ,, *eam filii Ifraël in omne judicium*: & hinc ,, mater in Ifraël vocabatur. *Jud. c.* V. *v.* 7. ,, Quid vero opus fuiffet fœmina, fi LXX. ,, viri fummam rerum habuiffent. Porro & ,, V. refertur *Jud. c. VIII. v.* 22., omnes ,, viros Ifrael ad Gedeon dixiffe: *Dominare* ,, *noftri tu, & filius tuus, & filius filii tui,* ,, *quia nos liberafti de manu Midian*; Si ve-,, ro Synedrium tunc obtinuiffet, jus ei quæ-,, firum auferre non potuiffent Ifraëlitæ. Sed ,, & Gedeon noluit acceptare dominatum, ,, non quia Synedrium exiftebat, fed quod ,, imperium fibi vindicaret Deus, *d. c.* 8. *v.* ,, 23; cujus proinde nomine, & jure, ju-,, dices imperium exercebant. Præfuit autem ,, Gedeon Ifraeliris per 40 annos, *Jud. c.* ,, *VIII. v.* 28. Sed & VI. mortuo Gedeone ,, filius ejus Abimelech Rex conftituebatur, ,, *c. IX. v.* 3. 6. 16. 18.; cui fucceffit Jair, ,, qui judicavit Ifraelem per 32. annos, *Jud.* ,, *c. X. v.* 3 Hunc fecutus eft Jephthe, qui ,, noluit in auxilium venire Ifraëlitis, nifi fi-,, niro bello Principem eum conftituerent, ,, *Jud. c. XI. v.* 9. *feq.* & dicitur judicaffe ,, populum fex annis, *c. XII.* 7.; Abefan ,, feptem. *ibid. v.* 8. & 9.; Ahilon decem, ,, *v.* 11.; Abdon octo, *v.* 13. & 14.; Sim-,, fon viginti, *c. XVI. v.* 31. Imo VII. cum ,, ad tempus judices in Ifraël non effent, ,, dicitur. unumquemque quod fibi rectum ,, videbatur, feciffe. *Jud. c. XVII. v.* 6. *c.* ,, *XVIII. v.* 1. & *v.* 31.; quod afferi non ,, potuiffet, fi Synedrium tunc temporis ex-,, titiffet: Et cum VIII. eo tempore Benja-,, mitæ uxore cujusdam Levitæ abufi effent, ,, is non ad Synedrium querelam tulit, fed ,, ad omnes terminos poffeffionis, omnium-,, que tribuum decifioni rem fubmifit. *Jud.* ,, *c. XIX. v.* 2. 9. *c. XX. v.* 6 Sed & IX. ,, merito Ofiander quærit, fi Synedrium fuif-,, fet, cur penes Samuelem fuiffet fumma re-,, rum? cur ille pofuiffet judices filios fuos? ,, 1. *Sam. c. VIII. v.* 1. Sane X. tempore ,, Regum Synedrium non fuiffe, certum eft: ,, nec ullum veftigium talis Synedrii in tota hiftoria

,, historia Regum exstat. Contrarium potius ,, XI. ex ipsa rogatione populi apparet: vo- ,, lebat Regem, qualem vicini habebant, 1. ,, *Sam. c. VIII. v.* 5. Vicini autem Reges ab- ,, solutissima gaudebant potestate, *vid. n.* 1. ,, Neque dici potest, voluisse Reges, at non ,, eodem jure, ac potestate; nam in omni- ,, bus similes fieri voluisse, apparet tum ex ,, ulteriori instantia populi, *v.* 5. 20. *& eri-* ,, *mus nos quoque sicut omnes gentes, & ju-* ,, *dicabit nos Rex noster, & egredietur ante* ,, *nos, & pugnabit bella nostra pro nobis*: ,, tum ex jure Regis, quod Samuel ipsis ,, proposuit, & quod nullam administratio- ,, nis partem Synedrio, si aliquod fuisset, ,, reliquit. Et si XII. tale fuisset, Israëlitis ,, petentibus Regem obversurus fuisset Sa- ,, muel: *an non habetis Synedrium? an non* ,, *consessum judicum, tempore Mosis jam a* ,, *Deo constitutum, & huc usque continua-* ,, *tum?* Sed & XIII. Deus Samueli, de ,, contemtu populi quærenti, non respondit, ,, *eos Synedrium rejecisse*; sed *eos abjicere* ,, *Deum per Samuelem*. Cæterum XIV. ex- ,, tra omne dubium est, Reges omnia suo ,, nutu egisse, bella gessisse, quin & crimi- ,, na infinita commisisse: nec ab ullo un- ,, quam hominum ideo in jus vocatos fuisse. ,, Josaphat judices per singula loca consti- ,, tuit. In Jerusalem quoque constituit Levi- ,, tas, & Sacerdotes, NB. & Principes fami- ,, liarum ex Israël, ut judicium, & causam ,, Domini judicarent habitatoribus ejus; Qui- ,, bus præsidem dedit Amariam pontificem ,, in sacris, & Zabadiam in secularibus, & ,, aliis, quæ ad officium Regis pertinent, 2. ,, *Paral. XIX. v.* 5. 8. & 11. Quæ omnia ,, satis ostendunt, tunc temporis Synedrium ,, tale, quale Rabbini fuisse fingunt, non ,, extitisse. Atque hinc XV. David ait: *Tibi* ,, *soli peccavi*; si vero Synedrium jus habuis- ,, set corrigendi Regem, vere ita loqui non ,, potuisset. Unde & interpretes, ipsique He- ,, bræorum Magistri (*conf. Abarbanel. ad* 2. ,, *Sam. XII.*) hoc effatum ita explicant, quod ,, judicem, & superiorem non habuisset. *O-* ,, *siander d. l. p. m.* 510.

,, Neque obstat historia Jeremiæ, ubi Rex ,, proceribus ait, *se contra eos nihil posse, Je-* ,, *rem. cap. XXXVIII. v.* 5. Nam vulgata ,, verba illa ita transfert; *nec enim fas est*, ,, *Regem vobis quicquam negare*. Adeoque hic ,, non de Synedrio agitur: sed de Principi- ,, bus aulæ, & belli, *qui rogabant* regem, ,, ut occideret hominem, quod manus viro- ,, rum bellantium dissolveret, & terrorem ,, injiceret animis civium. Rex probabat ,, hanc causam, quæ ipsi, ingruente tunc ,, bello, legitima videbatur, & respondebat ,, iis: *ecce ipse in manibus vestris est; nec enim* ,, *fas est, Regem vobis quicquam negare*. O- ,, mnia igitur hæc non a Synedrio, sed a ,, Rege rogantibus proceribus acta sunt. Sa- ,, ne Rex, invitis illis Principibus, extrahi ,, e lacu captivum jussit, ipsique securitatem ,, juravit; quod facere non potuisset, si par- ,, tem imperii proceres habuissent.

,, Postquam ex captivitate reduces essent ,, Judæi, Nehemias Principes tribuum Hie- ,, rosolymæ habitare jussit: atque hi Princi- ,, pes jura dicebant populo, *Nehem. c. II.* ,, *v.* 1. 2. & 3. Quæ prima est origo poste- ,, rioris Synedrii. Atque ex his Principibus ,, postea Duces electi sunt, qui tanquam ,, nudi officiales subsocrunt Synedrio. Co- ,, ram hoc Synedrio Herodes causam egit, ,, non ut Rex, sed ut privatus, cujus pa- ,, ter Antipater adhuc vivebat; quod vel ex ,, eo indubium fit, quia Hircanus tunc prin- ,, cipatum adhuc obtinuit. *Osiand. d. l. p.* ,, 518. Qui principatus sub Herode eo po- ,, tentiæ excrevit, ut statui monarchico si- ,, millimus esset.

Itaque & Moses, & David], „ Ideo ju- ,, dices *Dii* a Mose vocantur, quia rem di- ,, vinam, i. e. justitiam administrant; quod ,, proinde non de Synedrio tantum, sed de ,, omnibus judicibus dici potest. Atque de ,, his judicibus etiam loquitur David, non ,, vero de judicibus Synedrii.

Et judices dicuntur non humana, sed di- ,, *vina vice judicare*], „ Justitia enim oritur ,, ex voluntate divina: adeoque qui eam ad- ,, ministrat, administrat rem Dei. *Conf. supra* ,, §. 8. *n.* 15. Atque hæc ratio est cur gentes ,, regium nomen pro Deo coluerint, vide ,, infra *l.* 1. *c.* 4. §. 7. *n.* 7.

Distinguuntur res Dei a rebus regis], „ I. ,, e. jura sacra a juribus secularibus Utro- ,, rumque cura penes Reges erat; sed admi- ,, nistratio priorum committi debebat juxta ,, legem Dei Levitis: posteriorum autem cu- ,, ra committebatur secularibus, uti id clare ,, ita traditur, 2. *Paral. XIX. v.* 8. & 11. ,, Hoc non tantum Hebræorum Regibus pro- ,, prium fuit, sed omnibus gentibus usita- ,, tum est; quod supra §. 8. plenius proba- ,, vimus. Adeoque verum non est, Synedrium ,, de rebus Dei cognitionem sibi arrogasse: ,, cum demonstratum jam sit, tale S ne-

 ,, drium

,, driom plane tempore Regum non exstitisse.

Judicia ex lege Dei exercenda] ,, Sed per ,, Levitas, & Pontifices, quos Rex constituebat; res enim sacræ, seu Dei, apud ,, omnes gentes, & in omni statu per sacerdotes administrari solent. *Vid.* §. 8. *Inst.* ,, *de rer. div.* & *Disp. B. Parent. de evocatione sacrorum sect.* 2. §. 21. *seq.*

Regem Judaeorum capitalia quaedam judicia per se exercuisse] ,, Absque concursu Synedrii: imo omnia, quia Synedrium non ,, fuit.

Regi decem Tribuum) Separatio hæc regni ,, Israelitici, & Judaici, facta est sub Rehoboam. 1 *Reg.* 12. *p.* 19. *seq.*

Praefert Maimonides], Imo eodem jure Israelitarum Reges jus judiciorum capitalium ,, habuerunt, quo Reges Judæ.

Quod & exempla] ,, Scil. exercitorum judiciorum capitalium, quæ æque Regibus ,, Israelitarum, ac Judæ, a Deo commissa ,, fuere.

Sed quaedam cognitionum genera regi videntur non permissa] ,, Imo etiam de his ,, judicium regi competiit, non Synedrio, ,, utpote qoale tunc non fuit. At cognitionem committebat peritis, i. e. Levitis: uti ,, apparet ex 2. *paral.* 19. *v.* 11.

De Propheta] ,, Hæc exempla ex Rabbinis, præcipue ex *Sanhedr. fol.* 2. 1. & *fol.* ,, 89. 1. afferunt Cunæus *de rep. hebr. L.* 1. ,, *c.* 22., & Lichtfoot *in Luc. c.* 13. Sed dictum jam est, Rabbinos studio extollendi Synedril posterioris, hæc somniasse.

Nam contra vos rex nihil potest] ,, Dixi §. 1. proceribus aulæ, & belli, id dictum ,, fuisse, non Senatui. Dixi 2. vulgatam alio ,, sensu verba hæc reddere. Dixi 3. Regem ,, ad *rogationem procerum* Prophetam morti ,, dedisse: adeoque tota res in arbitrio Regis fuit. Dixi 4. solum Regem liberasse ,, eum; quod facere non potuisset, si ad ,, Synedrium jus in Prophetam animadvertendi pertinuisset.

In hoc negotiorum genere] ,, Ubi scil. de ,, Propheta agebatur.

Eum rex judicio eximere non poterat] ,, Hoc falsissimom est de Regibus Hebræorum ante captivitatem Babylonicam existentibus. Exemplum Jeremiæ nihil probat; diximus enim, Regem eundem Jeremiam contra judicium procerum liberasse.

Arte elusit] ,, Dum scil. judicium in diem ,, sequentem distolit, & Synedrium hoc modo impedivit, Herodi autem interim fugam consuluit. *Seld. de Synedrio L.* 3. *c.* ,, 9. *n.* 1. *vid. Zigl. in not. b.* At hæc pertinent ad Synedrium secundum: eo enim ,, tempore summam rerum penes illud fuisse, negari nequit: quanquam exemplum ,, Herodis jus Synedrii in Reges non probet; dictum enim est, Herodem eo tempore non fuisse Principem, sed privatom.

In Macedonia] Statos Macedoniæ ab initio popolaris fuit; Hercules enim, Theseus, 4
Agesilaus, &c. duces potius belli fuere, quam Reges: *vid. sup.* §. 8. *n.* 10. At tempore Philippi status fuit monarchicos.

Nisi prius valuisset auctoritas] ,, i. e. nisi ,, auctoritatem addidisset populus; vel ut ,, Justinus loquitur, nisi consilio vicisset. ,, *Just. l.* 2. *c.* 12.

Est & alterum mixtura hujus indicium] ,, Imo si talis mos instar legis obtinuisset, ,, non inde misceretur status, sed exercitium ,, imperii restrictum esset: & Rex vi pacti ,, inde obligaretur, non vi imperii. Præterea mos ille non obtinuit in vim legis, sed ,, prospiciebatur securitati Principis, ne insidiis exponatur: Cæterum res erat arbitrii.

Nondum tamen supra libertatem] ,, Status ,, ergo popularis, quem libertatem vocant ,, scriptores Romani, adhuc subsistebat. *Vid.* ,, *supr.* §. 11. *n.* 3.

Auctoritate suadendi] ,, *Vid. sup.* §. 10. *n.* 2.

Nullis jam exceptionibus &c.]., I. e. ,, nullo jure sibi reservato: non precario, ,, i. e. non titulo officii revocabili

Manu regia] ,, *Vid. l.* 2. §. 1. *ff. O. l.* 5
,, ibi: *omniaque manu a regibus gubernabantur.*

Tacitus] ,, *Ann.* 3. 26. *Dion. Hal.* 10. *c.* 1.

Pomponius] *L.* 2. §. 1. *ff. orig. jur.*

Vult Halicarnassensis] Status sub illis primis Regibus vere fuit mixtus ex populari aristocratico, & monarchico. Nam Romulus populum in 30. Curias divisit, quarom suffragiis leges ferebantur: *L.* 2. §. 2. *O. I.* sed & præterea centum ex proceribus, quos prudentissimos vocabat, elegit, qoi in negotiis imperii expediendis concurrerent.

Additio.

,, Imo status fuit mere Monarchicos, & ,, Romolus ordinis causa Magistratus, & ,, Senatum ex libera voluntate constituit, & ,, provocationes ad populum permisit.

In

In causis quibusdam provocationem ad populum a Regibus fuisse] „ Præter Senecam *ep.* „ 108. id quoque testatur Livius *L.* 8. *c.* 33. „ ibi : *videro, cessurum provocationi sis,* „ *cui Rex Tullius Hostilius cessit.*

6 *Similis etiam mixtura*] „ Imo status mere „ fuit popularis, sed administratio mixta „ fuit.

Nam in rebus quibusdam] „ Imo in omnibus. Nam Consules meri ministri populi „ fuere ; imperium non jure proprio, sed „ nomine, & vice populi, administrabant : „ adeoque omnia valebant ex auctoritate populi. *vid. supra* § 19. *in fin.*

Si patres auctores fierent] „ Vera ratio est, „ quia administratio Senatui a populo commissa fuit.

Speciem tantum veterem retinuit] „ Imo „ Livius in allegato loco nihil mutatum esse, „ ait. Nam nec olim Senatus aliquid facere „ invito populo, vel contra eum, potuit : „ atque idem jus suo tempore obtinuisse, testatur Livius *L.* 1. *c.* 17. ibi : *hodieque in* „ *legibus, magistratibusque rogandis idem jus* „ *usurpatur, vi ademta ; priusquam populus suffragium ineat, in incertum comitio-* „ *rum eventum patres auctores fiunt.*

Ut idem loquitur Livius] „ *L.* 6. *c.* 37. „ *Non posse æquo jure agi, ubi imperium penes* „ *illos, penes se auxilium tantum sit. Nisi imperio communicato, nunquam plebem in* „ *parte pari reipublicæ fore.* At repetendum „ hic est, mixturam non fuisse status, seu „ formæ reipublicæ, sed saltem administrationis. Unde Senatus legatis civitatis Ardeæ „ responsum dedit, judicium populi rescindi „ a Senatu non posse. *Liv. l.* 4. *c.* 7.

Imperium penes Patricios] „ Nam plebs „ quoque postea in Senatum allecta est ; de „ tempore non constat. *Vid. Ros. ant. Rom.* „ *L.* 7. *c.* 5. L. Sextium de plebe primum „ Consulem creatum esse, testatur Livius „ *L.* 6. *c. ult.*

Penes Tribunos, i. e. plebem] „ De origine, & potestate tribunorum *vide Rosin.* „ *d. l. c.* 22. Sulla eam sustulit, & a Pompeio restitutam Tiberius abolevit. *Suet. in* „ *Tib. c.* 2. *vid. Brisson. de form.* 3.

Auxilium erat nempe jus vetandi, sive intercedendi] „ Tribuni igitur magis ad impediendum, quam ad agendum initio fuerunt „ creati, hoc fine, ut si quid vel de publico negotio, vel de privato animadverterent a patribus agi, quod fraudi posset esse „ plebi, interponerent suam auctoritatem, „ & fraudem averterent ; *vide Rosin. d. l.* „ *c.* 22. De hoc auxilio, seu jure vetandi, „ agit *Livius L.* 6. *c.* 35. 36. 38.

Isocrates] „ In Oratione, quæ inscribi- 7 „ tur, *Areopagitica* : & in alia, cui nomen „ *Panathenaicus.*

Potestatem optimatum populari mixtam] „ At hæc mixtura non erat formæ, sed administrationis ; nam apud Athenienses status „ fuit mere popularis.

Quæstiones quasdam] „ Omnes illæ quæstiones ex hoc solo principio deciduntur, „ quod obligatio, quæ ex conventione est, „ nihil detrahat juri imperii.

Ad §. XXI.

Auctor hic tractat celebrem illam quæstionem : *An summam potestatem habeat is, qui inæquali fœdere alii obligatur?* uti si quis promisit, *se populi Romani majestatem comiter conservaturum.* Dicimus, per hanc formulam nihil derogatum fuisse promittentis potestati summæ, non magis, quam cum Rex maximus, & potentissimus promittit alteri Principi longe inferiori auxilia adversus hostes, atque ad id, fœdere facto, se obligat : uti fit in omni fœdere offensivo ; non enim illa obligatio Regis majoris est ex subjectione, nec oritur ex imperio superioris, sed utrinque ex proprio pacto, & placito : de quo plenius infra *L.* 2. *c.* 15. *§.* 6. *seq.*

Additio.

„ Beatus Parens in dissertatione *de imperio* „ *in pares*, quæ exstat *in Vol.* 2. *Diss. fol.* 32., „ materiam hanc egregie illustravit. Postquam „ enim ostendit, obligationem oriri non tantum ex jussu superioris, sed & ex pacto, „ & propria dispositione ; simul ostendit, posteriorem obligationem non inferre subjectionem, nec ita promittentem subesse alterius imperio. Inter alia id confirmat „ exemplo fœderis inæqualis ; atque de his „ ita disserit. *dict. disp.* §. 44. *seq.*

Simile plane jus est, quo usi fuere Romani ex fœderibus inæqualibus, quæ cum Regibus, & populis devictis inire solebant, hac famosissima formula : Popul. Romani majestatem comiter conservet, vid. L. 7. §. 1. ff. de capt. & postl. Cicero in orat. pro L Corn. Balb. c. 3. & seq. ; *ubi de sensu formulæ disputat, cujus ea vis fuit, ut populus iste tum reverentiam imperio Romano, tum ei*

 con-

conservando auxilia militaria debuerit; reverentia *enim voce* comitatis, auxilia *verbo* conservandi, *quod sit assistendo in bellis, exprimitur. Atque hæc sunt ipsissima illa duo capita, ad quæ hodie quoque refertur fidelitas feudataria: & adeo hujusmodi fœderati Romanis idem ipsa re præstiterunt, quod nunc Vasalli dominis; licet nomina feudorum, & Vasallorum, & distinctio utilis, directique dominii, incognita Romanis fuerint, eosque illi socios, amicos, fœderatos dixerint.* l. 5. §. 2. l. 7. ff. de capt. & postl. *Unde in exercitu Pompeii, aliorumque Imperatorum, socii P. R. militarunt, & fere maxima pars sociorum fuit: ut passim eorum annales, & auctores referunt. Sunt itaque hæc vere imperia in pares, cum reges illi, ac populi, non obstante hoc fœdere, manserint liberi, & cum summa potestate, ac majestate, quam* Cicero d. Orat. c. 37. *ipsis æque, ac populo Romano tribuit. Atque hoc est, quod urget JCtus Proculus in* dict. l. 7. §. 1., *ubi solide exponit, ac probat, hos populos nihilominus liberos esse, etsi populus Romanus eorum cives in judicium vocare, reos facere, & in damnatos animadvertere quoque potuerit,* d. l. 7. §. fin.; *adeo verum est, ex fœdere imperium, ipsumque adeo judicium, exerceri quoque in pares posse: neque ideo eos fieri subditos, si jure pacti; non jure magistratus ea ita exerceantur.*

At vero hæc pugnare videntur, fœdus esse inæquale, & tamen inde imperium exerceri in æquales, & pares. Quin & in d. l. 7. §. 1. *dicitur, alterum populum superiorem esse: &* Cicero d. Orat. c. 35. *docet, quod formula habeat hanc vim, ut sit ille in fœdere inferior: & mox in* c. 36. *ait*: Certe populus ille in superiore conditione, causaque ponitur; cujus majestas fœderis sanctione defenditur.

Verum ea nihil movent, quia variæ rationes sunt, quibus alter altero superior, vel inferior dicitur: & non tantum potestate, ac imperio, de qua ratione hic solum agitur; sed & virtute, meritis, prudentia, gratia, viribus corporis &c. Ita in palæstra, ac arena is dicitur superior, qui lucta, vel certamine: & in ludis, v. g. Olympicis, aliisque, qui cursu, cantu &c. vicit. Sic Princeps semper superior est dignitate privato, etsi is illi subjectus non sit: atque ita in fœdere inæquali alter inferior est, alter superior, non potestate, sed conditione fœderis. Nam & ita diserte Cicero d. c. 35. & 36., *alterum superiorem non imperio, sed fœdere, & conditione fœderis, dicit.*

Eademque ratione non obstat, quod alter alteri ex hoc fœdere comitatem, & reverentiam us superiori debeat. Nam & reverentia variis ex causis, & non tantum magistratui, sed & aliis debetur: uti viris optime meritis, re egregie gesta præclaris, in magna dignitate constitutis, etsi absque imperio: item parentibus, præceptoribus, sapientibus, quin vel senibus. Lev. XIX. 32. Prov. 16. 31.

Utrumque in eundem sensum explicat, & exemplo Clientis, & patroni accurate confirmat JCtus in d. l. 7. §. 1. Quemadmodum *inquiens*, clientes nostros intelligimus liberos esse, etiamsi neque auctoritate, neque dignitate, neque viribus nobis pares sunt; sic eos, qui majestatem nostram comiter conservare debent, liberos esse intelligendum est. *Tam varie ergo alter altero superior esse potest, ut tamen non sit imperio.*

Superest, ut de effectu videamus. Et quidem ex hujusmodi pacto, vel fœdere perinde par obligatur ad parendum iis, quæ imperantur, ac inferior ex jure magistratus: & inspicienda est fœderis formula. Unde si judicium, si imperium fœdere deferatur, illa intelligentur delata, quæ natura judicii, vel imperii alias continentur, arg. l. 1. ff. de recept. qui arb., *uti si cui defertur pacto jus filii, quæ alias inter patrem, & filium obtinent, jura comprehensa intelliguntur.* l. 132. ff. de verb. oblig.

Qui inæquali fœdere tenetur] „ Quando fit „ inæquale fœdus, videbimus *L.* 2. *c.* 15. „ §. 6. *seq.* 1

Non quod inter viribus dispares initur] „ Fœdus enim etiam inter dispares viribus „ æquale esse potest: uti inæquale inter eos, „ qui viribus pares sunt. *d. c.* 15.

Thebana civitas &c. cum Persarum Rege] „ Inæqualis maxime erat potentia utrorumque contrahentium.

Et Romani olim cum Massiliensibus] „ Unde Justinus *L.* 43. *c.* 5. ait, *æquo jure cum* „ *Massiliensibus percussum fuisse fœdus.*

Deinde cum Rege Masanissa] „ Vide *Just.* „ *L.* 33. c. 1. *L.* 58. c. 6. & *Liv. L.* 28. c. 35.

Nec quod actum habet transeuntem] „ Quo „ simul, & semel aliquid præstatur, absque „ obligatione perpetua, & permanente.

Dum impensas solvat &c.] „ Hæc obligatio est ex pacto, non lege superioris.

Aut aliud quid præstet] „ Absque obligatione permanente. *Vide L.* 2. *c.* 15. „ §. 6. *seq.*

Sed

Sed quod ex ipsa vi pactionis manentem prælationem quandam alteri donat] „ Exem. „ pla vide infra *l.* 2. *c.* 15. §. 6. *seq.*

Ubi quis tenetur alterius imperium, ac majestatem conservare] „ I. e. armis, & „ opibus eam defendere : perinde, uti Reges „ Vasalli domino directo promittunt fidelita- „ tem, neque tamen eo fiunt subditi. For- „ mulam *comiter conservare* explicabimus in „ sequentibus.

Ut in fœdere Ætolorum cum Romanis] „ *Liv. L.* 26. *c.* 24. & *L.* 37. *c.* 11.

Id est tum operam dare] „ Cicero *in Orat.* „ *pro Balbo*, vim hujus formulæ ita explicat : „ *Id habet hanc vim, ut sit ille in fœdere in- „ ferior. Primum, verbi genus hoc* CON- „ SARVANDI, *quo magis in legibus, „ quam in fœderibus uti solemus, imperantis „ est, non precantis. Deinde, cum alterius „ populi* MAJESTAS CONSERVARI „ *jubetur, de altero siletur; certe ille populus „ in superiori conditione, causaque ponitur, „ cujus majestas fœderis sanctione defenditur. „ In quo erat accusatoris interpretatio indigna „ responsione, qui ita dicebat : comiter esse „ communiter; quasi vero priscum aliquod, „ aut insolitum verbum interpretaretur. Co- „ mes, benigni, faciles, suaves, homines „ esse dicuntur : Qui erranti comiter mon- „ strant viam, benigne non gravate. Com- „ muniter quidem certe non convenit; & „ simul absurda res est, caveri fœdere, ut „ majestatem populi Romani communiter con- „ servent : i. e. ut populus Romanus suam „ majestatem salvam esse velit. Quod si jam „ ita esset, ut esse non potest; tamen de no- „ stra majestate, nihil de illorum caveretur.*

Florus] „ *L.* 4. *c.* 12. *n.* 62. At bene „ observat Tesmarus *b.* hanc auctoritatem „ Flori male hic applicari, ubi quæstio est „ de iis, qui vi pacti comiter venerari debe- „ bant majestatem : non de iis, qui ob „ magnitudinem rerum gestarum illam reve- „ renter habent.

Protectionis, advocatiæ] „ Hæc jura ea- „ dem sunt, nisi quod *illud* in secularibus, „ *hoc* in ecclesiasticis locum habeat. Jus au- „ tem *advocatiæ* armatæ est, cum status in „ alterius status clientelam, & protectionem „ pacto concedit, salvo statu. Etsi enim „ cliens patrono suo non modo reverentiam, „ sed & ea imperanti præstare debeat, sine „ quibus protectio expediri nequit (de quo „ late *Mager. de Advoc. arm. c.* 10.); nihil „ tamen quidquam ideo decedit juri status, „ & territorii, neque alteri propterea subji- „ citur : verissimaque adeo vox est, *Schutz „ und Schirm gibt keine Obrigkeit. Carpz. „ Leg. Reg. c.* 6. *Sect.* 5. *n.* 10; quia non „ obsequitur cliens ex jure subjectionis, sed „ pacto, atque consensu. Ita omnes Episco- „ pi, & Abbates, cum nulla ipsis compete- „ ret potestas secularis, nedum armata, fuere „ sub protectione advocatorum, qui fere „ erant vicini comites, vel status seculares. „ *Mager. de advoc. arm. c.* 1. *n.* 287. *seq.*

Mundiburdii] „ *Mund* veteri lingua „ Germanica nihil aliud est, quam defensio; „ unde *Vormund*, est defensor. *Mündig* „ dicitur is, qui se ipsum defendere potest : „ *unmündig* vero, qui se ipsum defendere „ non potest. Mundiburdium igitur nihil „ aliud est, quam defensio burgi, vel oppi- „ di alieni. *Cujac. ad* 2. *f.* 4. *p.* 699 : in- „ deque ejusdem cum advocatia est significa- „ tionis. *Hottom. comm. de verb. feud. voc. „ Munburgus.* Hæc vero defendendi necessi- „ tas non est ex aliqua potestate superiori, „ sed ex consensu, & pacto.

Item jus urbium matricum in colonias] „ De jure coloniarum late agetur infra *L.* 2. „ *c.* 9. §. 10.

Reverentiam scil. & honoris signa quædam] „ Si scilicet non nomine, & jure matricis, „ sed proprio novas sedes quæsivit, *d.* §. 10; „ priori enim casu subjecti imperio matricis „ manent.

In eo fœdere superior Romana res erat] 2 „ Superior erat non jure imperii, sed digni- „ tate. Unde merito reverenter habere de- „ bebat colonia urbem, quæ in jus matricis „ successit.

Plus honoris] „ Non vi subjectionis, sed „ propter dignitatem paciscentis.

Liberum esse populum] „ I. e. suis legibus, „ ac sub suis magistratibus proprio jure vi- „ ventem.

Etiamsi in fœdere comprehensum sit] „ Quia „ pars altera obligatur, non jure subjectio- „ nis, sed ex sua dispositione.

Sequitur ut summum imperium retineat] „ Quia proprio jure imperium tenet, quod „ est verum indicium summæ potestatis : *Vid. „ B. Par. in Anton. jur. gent. c.* 9. Dissentit „ *Ant. Math. ad l.* 48. *n. c.* 1. *n.* 6, refu- „ tatus a Ziglero in *not. b.*

Atque idem de Rege pronunciandum est] „ Scil. ut Rex quoque liber sit, qui nul- „ lius alterius potestati subjectus est, etiamsi „ promittat se alterius majestatem comiter ha- „ biturum.

Est enim populi liberi,& Regis &c.] „ Scil. „ ratione imperii, cujus ratio in utroque eadem est.

Ut intelligatur, alterum populum superiorem esse] „ Distinguit Proculos *superioritatem* „ *a libertate.* Superioritatem igitur non intelligit, quæ subjectionem infert, sed quæ „ majorem potentiam.

Sed auctoritate, & dignitate] „ Quin & „ viribus, ac potentia.

Clientes nostros intelligimus liberos esse] „ Adeoque clientes nostri dicuntur, quia „ protectione indigent, non quia subditi „ nobis sunt.

3 *Clientes in fide sunt patronorum*] „ Clientes a colendo dicti sunt, quia patronum, „ in cujus clientela sunt, reverenter habere „ debent. Origo hujus clientelæ apud Romanos cum urbe Roma cœpit. *Dion. Halic.* „ 2. c. 9. *Plut. in Romul.* Uti igitur inter „ privatos alterius clientelæ se subjiciens non „ fit subjectus; ita nec inter populos is, qui „ se in clientelam alterius populi dat, imperium amittit. Sic Batavi, ab Hispanis oppressi, se in clientelam Anglis obtulerunt. *Cambd. in vit. Elisab. p.* 3. *p.* 410. „ Bythiniam in clientela Cæsaris fuisse, lego „ apud *Gell. N. A. c.* 13. Vide de hac re „ *Bodin. de republ. l.* 1. *c.* 7. *n.* 68. & „ *Tesm. b.* Clientes Romanorum debebant „ reverentiam patronis, ob beneficia, quæ „ a patronis exspectabant; at ipsi liberi erant. „ *B. Par. Jus publ. c.* 26. §. 11. & 12.

Sub patrocinio, non sub ditione] „ Obligantur enim non ex jure aliquo superioritatis, sed ex pacto.

Patrocinium sociorum, ait, penes eos fuisse] „ 2. *off.* 8. Nam posterioribus temporibus per injuriam sibi imperium in socios, „ & clientes arrogabant: idque merito improbat Livius.

Quam tristi subjectas servitio] „ Unde *Cic.* „ 1. *off.* 11. ait, *in quo tantopere apud nostros culta justitia est, ut ii, qui civitates, „ aut nationes devictas bello in fidem recepissent, earum patroni essent more majorum.* „ Sic Syracusani fuerunt sub clientela Marcellorum, ob debellatam hanc a Marcello „ urbem. *Liv.* 25. 29. & *L.* 26. 32. *Cic.* „ *in Q. Cæcil. n.* 4.

Nihil conferentes, præter operas sociales] „ Quas non ex subjectione aliqua præstabant, „ sed ex fœdere.

Sicut patrocinium privatum non tollit libertatem personalem] „ Quia cliens non nisi ex „ pacto alterius curæ se, suaque jura, committit.

Libertatem civilem] „ In quo illa libertas „ civilis consistat, vidimus *supra* §. 12. *n.* 1.

In fide esse, & in ditione] „ Nam qui „ se in fidem dat, saltem in clientelam alterius transit jure subjectionis: uti ex loco „ Ciceronis ante allegato apparet.

Et Syllæo Arabum Regi minatus est Augustus] „ In pluribus hic errat Auctor. 1°. Augustus non minatus est Syllæo; sed in favorem Syllæi minatus est Herodi, qui Arabiam exercitu ingressus est. *Jos. ant.* 16. „ 15. 2°. Syllæus non erat Arabum Rex, sed „ unus saltem ex principibus. *Ioseph. antiq.* „ *L.* 16. *c.* 11. *p. m.* 400. Rex erat Obadia, cujus nomine Syllæus vi, & fraude „ regnum administravit, *ibid. c.* 13. & 15, „ eoque mortuo demum successit. *c.* 15.

Curaturum se, ut ex amico subditus fieret] „ Putat Gronovius, regnum Judæorum „ tunc temporis ejusdem conditionis fuisse, „ cujus regnum Armeniæ, nempe beneficiarium populi Romani. At contrarium solide probavit *B. Par. in Anton. J. G.* 17. „ §. 3. & *seqq.* Nam mortuo demum Herode, & relegato Tetrarcha Archelao, Judæa, petentibus ipsis Judæis, in provinciæ formam redacta, & Syriæ incorporata „ fuit. *Joseph. L.* 18. *antiq. c.* 1. *in pr.* & „ *de bello jud. L.* 2. *c.* 8. Ex eo tempore demum Romani imperium exercuerunt, monetam Romanam introduxerunt, &c. *Jos.* „ *d. c.* 8.

Sono magis nominis, quam re] „ Vid. „ *supra* §. 10. ubi hanc cautionem adhibendam monuit: *ne decipiamur ambiguo nominis sono.*

Ut Diodorus loquitur] „ *L.* 16. *in ann.* „ *Phil. X. p. m.* 503. ibi: *habebant illæ* „ (Cypriæ urbes) *Reges singulos, quibus parerent: ut tamen Regi Persarum audientes* „ *illi deberent esse.*

Obstare his, quæ diximus, videtur] Quæritur, an Rex, qui populo Romano inæquali fœdere junctus est, Romæ possit reus fieri violati fœderis? Equidem Grotius *b.* §. *n.* 4. & *seq.* quatuor distinguit casus, varieque eos definit. Res ita se habet: Inprimis videndum, an, & quis modus exequendi fœdere expressus; vel an, uti in fœdere Suevico, certi judices constituti fuerint, aut an qui fœderis securitatem receperint, qui *Guarans* dici solent: & tum ex vario tenore fœderis varie procedendum erit. Etsi vero nihil fœdere 4

dere

re ea de re cautum, tamen ratio juris gentium expedita est. Vel enim inter ipsos Principes, & fœderis capita causa vertitur; & cum alium illi neminem judicem habeant, nullum remedium nisi jus belli superest: vel vero privatus e fœderis civibus illud violavit, & causa apud illius, tanquam rei, magistratum, seu Principem agenda, atque ab eo satisfactio flagitanda est. Quod si Princeps ille satisfacere detrectet, jam ejus injuria est: adeoque si alium judicem is non habeat, sola armorum vis superest. Eadem ratione, si privatus a Principe fœderato læsus fuerit, delata ad suum magistratum, vel Principem, querela, si ei lædens non satisfaciat; itidem ipsorum Principum ea causa facta, & nullum, nisi armorum auxilium superest. Quod si extraneus, qui extra fœdus est, læserit, vel læsus sit; huc non pertinet, sed is jure communi utitur.

Denique, si Principes fœderis habeant superiorem, & judicium superius, uti Status Imperii; nihil impedit, quo minus ordinaria quoque via jus suum læsus ex fœderis formula persequi, & judicio quoque alterum violati fœderis reum peragere possit.

An vero corpori fœderato, cui imperium delatum est, majestas competit? Resp. Ex fœdere majestatem corpori fœderato non tribui, sed singulis, si liberi Principes, vel populi sunt; illi enim quam ante habuere majestatem, retinent, per supra tradita: nova autem conventui ex fœdere non accedit. Neque vero majestas pactis hominum, sed legitima ordinatione summi magistratus, constituitur.

Unde consequens est, quod sola violatione fœderis non committatur crimen majestatis: uti si pars fœderata violat. Verum si fœderatorum civis aliquid contra fœdus fecerit, committit id crimen majestatis non in fœdus, sed in Principem suum, vel magistratum; modo tale quid sit, quod perduellionem infert: scil. si hostili animo in suam Rempublicam, vel Principem fecerit. In cæteris casibus mera erit violatio fœderis, non perduellio. Atque ita si regnum alicui in feudum datum fuerit, utrique, & Domino, & Vasallo, recte Majestas tribuitur; cum utrique regnum, eoque summa potestas competit: alteri jure directi, alteri jure utilis dominii; & in utrumque cives regni crimen majestatis committere possunt. At si Rex Vasallo contra fidelitatem ex fœdere feudali Domino debitam quid delinquat, felonia id est, non perduellio. *Vid. Disput. nostra de imperio in pares* §. 47. *seq.*

His, quæ diximus &c.] „ Nimirum, in- „ æquali fœdere junctos non desinere esse „ liberos.

Proculus] „ *Leg.* 7. *ff. capit. & postl.* „ *revers.*

Primum si subditi populi] „ His Proculi „ sententia non obstat. Nam subditi illi non „ possunt rei fieri apud eum, in cujus fide est „ populus, vel Rex; sed læsus magistra- „ tum subditi adire debet, & eum rogare ut „ lædentem puniat, vel dedat.

Deinde si ipsi populi, aut Reges accusentur] „ Nimirum, fecisse contra fœdus. At nec hos „ tangit sententia Proculi; sed socius so- „ cium jure belli cogere debet, ut stet legi- „ bus fœderis. *Vid. n.* 5.

Tertio, si socii, qui in ejusdem populi, aut regis fide sunt, inter se litigent] „ Ne- „ que hoc casu is, in cujus fide sunt, judex „ est; quia socii illi sunt summæ potestates, „ quæ superiorem non agnoscunt: adeoque „ inter quos belli jura obtinent, nisi id in „ fœdere dictum sit. Tunc enim verum est, „ civitates fœderatas reas fieri apud Ro- „ manos.

„ Non autem inde elicitur, Romanos „ summum in tales civitates habuisse impe- „ rium. Rei enim fiunt ex pacto, non vi „ imperii.

Quarto, si subditi conquerantur] „ Tunc „ subditi alium judicem, præter ipsum Prin- „ cipem, non habent: adeoque hæ causæ „ non disceptantur apud eum, in cujus fœde- „ re est Princeps, vel populus lædens.

Tenetur Rex, aut populus eum, qui nocuit, aut punire, aut ei, cui nocitum est, dedere] „ De quo *vide supra L.* 1. *c.* 3. §. 1. „ & *infra L.* 2. *c.* 21. §. 4. 1. & *L.* 3. „ *c.* 20. §. 41. Nam vi officii subditum com- „ pellere tenetur, ut jus suum cuique tri- „ buat. Si Rex id omittit, injuria agit, & „ jus belli contra eum obtinet.

Imo etiam inter eos, qui nullo fœdere tenentur] „ Subditi enim injuriam reparare: „ Rex vero eos ad reparationem compellere „ tenetur.

Ut ostendemus alibi] „ *d. l.* 1. *c.* 3. §. 1. „ & *d. l.* 2. *c.* 21. §. 4. & *d. l.* 3. *c.* 20. „ §. 41.

Ut damna resarciantur] „ Unde non tan- „ tum sufficit si lædentis magistratus dedere „ velit personam; sed & ejus bona dedere „ debet. Ita Samnites Romanis obtulerunt

„ Brutuli Papii & personam, & bona. *Liv.* „ *L.* 8. *c. fin.*

Quod officium Romae erat recuperatorum] „ Seu reciperatorum, qui inter populum „ Romanum, & civitates peregrinas de re-„ bus privatis reddendis, recipiendisque, „ cognoscebant. *Vid. Torrent. ad Suet. in* „ *Ner. c.* 17.

Festum] „ *De verb. sign. in voce Recipe-* „ *ratio.*

At sociorum alter in socii subditum jus prehensionis, aut punitionis directe non habet] „ Adeoque Proculi effatum ad subditos socii, „ etsi inaequalis, non pertinet.

Aut punitionis, directe non habet] „ Sed „ per indirectum, scilicet, per implorationem „ officii judicis ordinarii. Socius igitur punit „ socii subditum contra fœdus agentem, ope „ magistratus.

Docuit, contra jus fœderis vinctum se ab Annibale esse] „ Annibal non prehendit so-„ ciorum Campanorum subditum Decium „ Magium; sed postulavit a Campanis, ut „ eum dederent; & per decretum Senatus „ deditus fuit: adeoque Annibal in subdi-„ tum a suo magistratu deditum animadvertit. „ Hactenus igitur omnia ordine peracta sunt: „ neque Annibali objicere Magius potuit, „ *se contra legem fœderis vinctum fuisse;* Se-„ natus enim Campanorum consensit, & de-„ didit. Quo igitur jure Ptolemaeus judicium „ sibi in hac causa sumserit, & Magium tem-„ pestate in Ægyptum delatum liberaverit, „ *quod contra leges fœderis vinctus esset*, divi-„ nare haud possum. *Vid. Liv. L.* 23. *c.* 7. „ & 10.

5 *Secunda specie*] „ Si ipsi populi, aut Re-„ ges accusantur, qui in fide sunt alterius.

Jus habet socius cogendi socium] „ Scil. „ jure belli; nam superiorem alium „ qui „ jus inter eos diceret, non habent.

Atque etiam puniendi] „ I. e. talionem „ ob injuriam illatam ab eo exigendi.

Sed hoc quoque inaequali fœderi proprium non est] „ Uti igitur in prima specie non di-„ stinguitur inter fœdere aequali, & inaequali „ junctos: ita nec hic.

Idem enim etiam locum habet in fœdere aequali] „ Nimirum, quod socius jus habeat „ cogendi socium aequali fœdere junctum, „ ut stet legibus fœderis: aut eum puniendi, „ si non steterit.

Nam ut quis ultionem sumat ab eo, qui peccavit] „ Unumquemque enim privata aucto-„ ritate injuriam vindicare posse, natura lici-„ tum esse, passim tradit. *Vide proleg.* §. 41. „ *l.* 1. *c.* 1. §. 10. *n.* 7. & *c.* 2. §. 5. „ *c.* 8. §. 1. §. 17. §. 21. *n.* 5. *c.* 4. §. 2. „ §. 3. *l.* 2. *c.* 7. §. 2. *c.* 18. §. 1. *seq.* „ *c.* 20. §. 1. *seq.* §. 40.

Satis est, ut ipse ei, qui peccavit, subditus non sit] „ Auctor enim fingit, Principes „ ab illa licentia privata, & naturali punien-„ di exemtos esse jure gentium. *Vid. cap.* „ *seq.* 4. §. 1. & 2. At ibidem demonstra-„ bimus, subditum nec naturali jure vim „ inferre Principi, ob injuriam privatam, „ posse.

Quod alibi a nobis tractabitur] „ *d. c.* 4. „ §. 2. & *d. c.* 20. §. 3.

Quare etiam inter Reges, aut populos non fœderatos idem usu venit] „ Ut scil. jure belli „ talio, seu reparatio injuriae ab iis exigi „ possit.

Tertia specie] „ Si socii, qui in ejusdem 6 „ populi, aut Regis fide sunt, inter se li-„ tigent.

Sicut in fœdere aequali solent controversiae deferri ad conventum sociorum] „ Imo nec in „ aequalis, nec inaequalis fœderis sociis, „ controversiae inter socios ortae ad conven-„ tum sociorum pertinent: nisi id in specie „ lege fœderis dictum sit. Unde Senatus Ro-„ manus testatur apud *Polyb. Excerpt.* 105. „ *judicium sibi in fœderatos reos non compe-* „ *tere &c.*

Ut Graecos] „ Apud Concilium Amphy-„ ctionum *Just.* 8. 1. Sed legibus fœderis „ ita erat statutum. *Vide supra* §. 17. *n.* 2. „ E contrario Achaei graviter tulere, quod „ eorum Praetores Romam disceptandi causa „ missi fuerint. *Pausanias L.* 7. *p.* 382.

Latinos veteres] „ Vid. *Liv. L.* 1. *c.* 2. „ *Add. infr.* §. 21. *n.* 10.

Et Germanos olim fecisse, legimus] „ *Tac.* „ *de mor. Germ. c.* 12. *Caes. de bell. gall.* „ *L.* 6. *c.* 5.

Aut alioqui ad arbitros] „ Si scil. partes „ in id consentiant; inviti enim non tenen-„ tur. *Vid. infra L.* 3. *c.* 20. §. 46. *seq.* „ & *L.* 2. *c.* 23. §. 8.

Aut etiam ad Principem fœderis] „ Exem-„ pla allegavimus *supra* §. 18. Ita in fœdere „ Suevico tres judices constituti fuere. *Vide* „ *supra* §. 16.

Ita in fœdere inaequali plerumque convenire solet] „ At superior ille tum jus non dicit vi „ summae potestatis, sed ex consensu par-„ tium, & vi pacti.

Quare ne hoc quidem ostendit imperii potestatem]

„*statem*] „ Quia, uti dictum est, non ut su- „ perior, nec vi potestatis summæ: sed ex „ consensu, & pacto partium, jus dicit.

Nam & reges apud judices a se constitutos judicio contendere solent] „ Princeps legibus a se latis non obligatur, quia superior sibi ipsi non est: leges autem non „ nisi a superiore feruntur in inferiorem; „ sed pii Principes, ut aliis exemplo sint, „ juxta illas leges vivere solent. Hinc Imperatores testantur, se, etsi legibus soluti „ sint, tamen legibus vivere. *L.* 31. *ff. de* „ *Leg.* Unde dignam esse imperantis vocem, „ legibus se alligatum profiteri, ait Theodosius in *L.* 4. *C. de legib.*

7 *In postrema specie*] „ Si subditi conque- „ rantur de injuriis eorum, quorum sunt in „ ditione. Exemplum vide *infra c.* 4. §.

Jus cognoscendi nullum est sociis] „ Quia „ socii imperium nec in socium, nec in ejus „ subditos habent.

Et hoc est, in quo Aristoteles ait, societatem a civitate differre] „ Aristoteles *Pol.* 3. „ 9. ait, plures civitates, quæ societatem „ ineunt, sive ad bellum gerendum, sive „ propter commercia &c. non constituere „ una civitatem: tum quia communem magistratum non habent: tum quia societas „ illa singulorum curam non habet, & nec „ pœnas, nec præmia civibus sociæ civitatis „ statuit.

8 *Solet & aliud objici*] „ Auctor recte respondet, imperium non tantum oriri ex „ subjectione, sed etiam ex pacto & consensu: adeoque superiorem dici posse etiam „ illum, qui ex pacto talis est. *Vid. supra* „ §. 18. Talis igitur dispositio imperantis „ summam potestatem non minuit: modo „ non transferat ipsum jus imperii, vel tale „ aliquid, quod ad ejus essentiam requiritur. „ *Vide B. P. jus publ. c.* 21. §. 6. & 7.

In rebus communibus] „ I. e. quæ ad utilitatem utriusque socii communem spectant.

Extra tempus conventus] „ In ipso conventu enim dubium non est quin imperet „ sociis ex pacto.

Etiam ubi fœdus æquale est] „ Ubi primus „ in ordine imperat ex consensu.

Apud Thucydidem] „ *de bell. Pelop. l.* 1. „ *p. m.* 63.

Isocrates] „ In Panegyrico, cui elaborando „ decem, vel ut alii ajunt, quindecim an- „ nos impendit. *Tesm. b.*

Τάσσειν] „ I. e. ordinare, constituere.

Ordinarunt] „ Improbat hanc Auctoris „ versionem *Gron. b.* putatque ibi intelligendum esse per vocem ἔταξαν, *jusserunt*, „ *imperarunt*; sed revera idem est: nam jussus, & imperium, quando ex pacto oriuntur, & fœdere, recte molliori voce, *ordinationes* dicuntur.

Non mirum est si in fœdere inæquali idem facit] „ Sed hoc itidem dependet ex dispositione contrahentium.

Ἡγεμονία] „ Quæ vox est ab ἡγέομαι, duco, dux sum.

Libertatem aliorum non tollit] „ Quia illud imperium non ex subjectione oritur, „ sed ex fœdere, adeoque ex pacto.

Narrat Diodorus] „ *L.* 15. *p. m.* 456. ibi: „ *Populus autem communionem sociorum omnium comitiis celebrandis locum constituerunt, & singulis civitatibus assessores designaverunt: communi vero sententia decretum est, ut locus is, in quo consiliarii convenirent, Athenis esset. Ex æquo tamen cuilibet civitati, sive magnæ, sive parvæ, suffragium suum liberum esse debere: præterea omnes civitates suis quidem legibus vivere; se tamen tanquam ad caput ad Athenienses referre debere.*

Quo tempore ductu belli omisso] „ Nam victis Atheniensibus Philippus reddidit libertatem civitati: at ipsi Athenienses belli ductum, una cum reliquis Græciæ civitatibus, Philippo commiserunt. *Vid. supplem.* „ *Freinsh. ad Curt. L.* 1. *c.* 8.

Quæ ad propriam utilitatem spectant &c.] 9 „ Scilicet ejus, qui superior est in fœdere. „ *n. praced.*

Sicut regum preces imperia esse dicuntur] „ Adeoque postulatis annuunt, non quia eis „ defesse tenentur, sed quia negare non audent. Cæterum subditi non annuunt petitis vi imperii, sed ex consensu.

Et ægroti imperare medicis] „ Cum enim „ servilis esset conditionis plerique Medici, „ non rogabantur, sed jubebantor ab ægrotis ad se accedere. *Vid. Sen.* 6. *benef.* 16. „ *L.* 26. *ff. oper. lib.* & *Tesm. b.* At hoc imperium improprie dicitur, quia in arbitrio „ servorum erat venire, vel non venire.

Ante hunc consulem nemo unquam sociis in ulla re oneri, aut sumtui fuit] „ Romanorum mos antiquitus fuit, suis sumtibus assistere sociis: quod generositatis „ erat, non juris. Nam Auctor infra *l.* 2. *c.* „ 16. §. 12. *in fin.* probat, auxilia promissa „ deberi impendiis auxilia petentis.

Ne quid tale imperarent sociis] ,, I. e. ne videantur vi imperii aliquid ab eis exigere.

10 *Interim verum est accidere, &c.*] Nos de imperio quærimus, quod jure gentium ex fœdere, & propria dispositione, adeoque ex pacto, uni defertur: non de eo, quod vi, & fraude acquiritur.

Et cum jure præsidia inducendi] ,, Equidem jus præsidii, quod ex pacto, & fœdere est, non infert imperium (ita enim hodieque Belgæ præsidia in civitatibus Brabantiæ habent); at occasionem dare potest, ut jus hoc præsidii ad opprimendos socios adhibeant.

Cum a sociis ad se provocari passi sunt] ,, Gronovius notat hic, Romanos quidem victo Perseo socios ad se evocasse, *Liv. L.* 45. *c.* 31. *Pausan. L.* 7. *p.* 417. at de Atheniensibus id nullibi dici. Contrarium autem apparet ex exemplo Themistoclis, qui exstructis Athenis muris, disertis verbis Lacedæmoniis proposuit: *Quod si illuc* (Athenas) *velint Lacedæmones, sociive legationem mittere, missuros in posterum tanquam ad eos, qui dignoscant quæ sibi conducant, quæque è republica sint. Thucyd. L.* 1. *f.* 37. *n.* 20.

Isocrates] ,, In Panegyri ante allegata. At bene notandum est, Isocratem imperium in socios non ideo comparasse regno, quod socios ad se evocarent: sed quod magnitudine rerum gestarum elati socios indigne haberent. Conf. *Just. L.* 5. *c.* 1. & 3. *c.* 3. Apud *Thucydidem l.* 1. *f.* 27. *n.* 40. legati Corinthiorum exprobrabant Atheniensibus, quod privarent libertate non modo socios suos, sed & socios Corinthiorum.

Sic Latini querebantur] ,, Apud *Liv. l.* 8. *c.* 4.; nam Latinos veteres socios imperii assumtos fuisse, ex *Liv. l.* 1, *c.* 1. apparet.

Sic Thessalos in speciem fuisse liberos, sed revera sub imperio Macedonum] ,, Philippus enim eos, quod exercitui suo robur Thessalorum equitum adjungere gestiebat, improvisus expugnavit. *Just. L.* 7. *c.* 6.

11 *Ut potentia in jus transeat*] ,, Mens Auctoris est, imperium, quod ex pacto est, & fœdere, mutari sæpius in verum imperium, ob potentiam ejus, qui fœdere superior est; aliquando autem hoc ipsum imperium legitimum fieri, si socii consentiunt, saltem tacite.

Qua de re alibi] ,, *Vide L.* 2. *c.* 4. §. 14. *n.* 1.

Aut qui socii fuerunt, fiunt subditi], I. e qui antea ex lege fœderis parebant, jam parent ex lege subjectionis.

Aut certe partitio] ,, I. e. fit status mixtus: qualem non agnoscimus.

Qualem accidere posse, supra diximus] ,, Scilicet §. *XVII*, ubi de partitione imperii egimus, simulque probavimus statum mixtum non dari.

Ad §. XXII.

Qui *vero certum quid pensitant*] Quæritur, an regna censitica summo imperio gaudeant? Recte hoc affirmat Auctor, quia censum solvunt ex fœdere, & pacto, non ex subjectione. Ita enim ipsa Roma Gothis tributaria fuit. Aliud vero est, si præter censum ipsum jus imperii, vel tale aliquid, quod ad imperii substantiam pertinet, in alium confertur; tunc enim desinit esse regnum liberum. *Vide disp. nostram de Just. & jure regn. Portug. p.* 61.

Aut ad redimendas injurias] ,, Exempla vide apud *Polyb.* 1. *hist. in fin. Justin.* 24. *c.* 4. & 5. *L.* 25. *c.* 1. *Herodian. L.* 1. *c.* 6. & *L.* 8. *c.* 7. Ita hodieque Belgæ, Angli, Gallique, censum præstant Algirorum prædonibus, ne commercia eorum turbent.

Aut ad tutelam comparandam] ,, Ne auxilium eis ferrent.

Quales Hebræorum reges] ,, Statum Hebræorum post captivitatis tempora curate examinavit B. Parens in tractatu de *Autonomia Jur. gent. c.* 17. Adde ea, quæ dicemus infra *c.* 4. §. 7. *n.* 4.

Et vicinarum gentium] ,, Antonius enim non tantum Hebræorum Reges tributarios fecit, sed etiam vicinos Reges Armeniæ &c. *Joseph. antiq. l.* 14. *c.* 22. *l.* 15. *c.* 5. Et tributa regnorum devictorum dono dedit Cleopatræ: *d. c.* 5. Conf. *Lindenbrog. ad Ammian. L.* 25. *p.* 154.

Ut Appianus loquitur] ,, *Duntaxat ut certum tributum penderent. de bell. civ. l.* 5. *p. m.* 715.

Quo minus summum imperium habere possint] ,, Quia census non præstatur jure subjectionis, sed ex pacto.

Quanquam infirmitatis confessio] Hinc adeo odiosum, & invidiosum est nomen regni vectigalis, seu tributarii.

[Ad

AD §. XXIII.

1 QUÆSTIO *de nexu feudali*] Regna feudalia non videntur habere summum imperium, tum quia Vasallus non tantum reverentiam, sed & fidelitatem, imo servitia militaria pro beneficio præstare tenetur: tum quia domino competit jurisdictio feudalis in Vasallum, atque ideo imperium, quod jurisdictioni cohæret. *L. fin. ff. de offic. ej. cui mand.* Resp. Vasallus ideo non fit subditus: nec dominus, etsi vi jurisdictionis suæ feudalis judicium quasi ordinarium in Vasallos exerceat, quod dicitur *das Lehn-oder Mannen-Gericht*, & curiæ ejus feudali jurisdictio cohæret, 1. *F.* 10. 2. *F.* 15. 16. 20. 34. 55. §. *f.* & *fin.*, est Vasalli magistratus; quia Vasallus ea non ex jure subjectionis, sed ex contractu feudali præstat: neque beneficii, quale feudum est, concessio subditum facit. *Carpz. L.* 4. §. 70. *n.* 24. Equidem feuda dari possunt etiam subditis; sed tum illi non ex hoc negotio feudali fiunt subditi, sed jam ante fuere. Serenissimis equidem Principibus Electoribus singulare in Vasallos suos privilegium tribui solet ex *A. B. tit.* 11. *in pr.* de quo agendi locus jam non est. *Vid. Rummel. ad A. B. part.* 2. *diss.* 1. & *seqq.* aliosque interpretes *ad d. t.* 11. Unde apparet, quam inter absurda plurima, quæ repetiuntur in *Clem.* 2. *de sent.* & *re judic.* id quoque absurdissimum sit, quod, cum Papa usurpando regnum Siciliæ, illud Regi Siciliæ in feudum det, tamen eum Regem non modo Vasallum, sed & subditum suum esse contendit; contra vero Imperatori Henrico VII., qui regnum illud imperio vindicare volebat, omnem superioritatem negat, ejusque citationem infirmare, quo nihil arrogantius, haud erubescit: cum tamen ab imperio quoque Regem terras aliquas jure feudi habuisse, concedat. Igitur ex *d. Clem.* quoque confirmatur, Vasallum ex solo Vasallagio non fieri subditum; & tamen domini in eum aliquod esse imperium, & jurisdictionem. *Vid. disp. de imper. in pares* §. 37. *seq.*

Additio.

„Originem horum regnorum feudalium „deduxit B. Parens *in tractatu de Autonomia Jur. Gent. c.* 19. *ubi* §. 2. *usque ad* „§. 8. *ita rem explicat.*

Demonstrata jam differentia civitatis mediatæ, & immediatæ, quæ ab Autonomia, & juris gentium est; aliud occurrit, & alterius generis, ac sententiæ discrimen: subjectionis mediatæ, & immediatæ, quod juris civilis, seu ut vocant, positivi, & ab instituto maxime populi Francorum, & Germanorum est, qua imperio Romano-Germanico quidam immediate dicuntur subjecti, quidam autem mediate. Hanc solam illi, qui discrimen nostrum in dubium traxere, ob oculos habuerunt, & cum nostra illa, quam plane ignorasse videntur, miscuerunt, quæ proinde distinctio cum primis adhuc ab omni ambiguitate sua vindicanda est. Equidem, ratione naturali inspecta, non datur subjectio mediata: sed omnis anima summæ potestati, uti ante divisionem civitatum, ita postea in singulis immediate subjecta est; ut supra c. 9. §. 4. & seqq. *jam assertum ivimus, & ipsæ sacræ literæ gravissimis, & severis perquam præceptis suffragantur*, Rom. XIII. v. 1. & seqq. Tit. III. v. 1. & 1. Pet. II. v. 13. 14. *Etsi enim omnis Magistratus, qui cum summa potestate est, eam per administros, seu officiales exerceat (nec aliter sufficeret tanto oneri*, vide infra §. 11.); *hi tamen omnia agunt non suo, sed unice summi Magistratus, a quo præfecti sunt, jure, ac auspiciis: neque aliam potestatem suo nomine habent, sed mera sunt ministeria, & instrumenta primarii agentis, per quæ hic ipse agit; quæ & ratio est istius Apostoli* d. v. 14. *Non magis igitur Regis potestas, quæ per ministros, vel officia in subjectos exercetur, mediata videri potest, quam si ipse manu sua, aliove instrumento quid agat; quia actio non est instrumenti, sed causæ; nec illud agit, sed movetur: atque adeo non potest ministrorum potestas media videri inter Regem, & subjectos, quæ nulla ipsorum est, sed tota Regis, vel summi Magistratus. Ita ergo apud Romanos, & in jure communi, omnes illæ Præfecturæ Provinciarum, & militiæ, mera fuere nomina officiorum; potestas ipsa autem populi Romani: quemadmodum & sub Merovingis, & Carolingis nomina Ducum, Comitum &c. Quæ omnia in confesso sunt, & cum certissimæ rationis, tum certissimi juris. Verum specialiter apud populos Germaniæ primis, ut ego quidem arbitror, auctoribus Francis Germanis* (Hypomn. jur. feud. tit. 1. §. 5.) *una cum usu feudorum introductum est genus quoddam potestatis propriæ, quæ Vasalli, & intermedia est inter Regem, & subjectos. Ex eo enim manavit duplex illud potestatis, ac territorii dominium: directum,* quod

quod superior Dominus retinet : & utile, quod Vasallus acquirit in terram feudalem, ejusque subditos, 2. F. 8. §. Rei autem *verb.* ut tanquam dominus 1. F. 45. *voc.* proprietatem. *Hi ergo subditi Vasallo immediate, at superiori Domino mediate subjecti sunt : idque non modo cum vasallus quoque est subditus Domini directi ; sed & cum extraneus est, & solo nexu feudali domino devinctus : quia Vasallus, ut talis, subditus non est.* Dn. Struv. Synt. J. F. c. 8. thes. 6. in fin., & c. 14. thes. 2. n. 2. *Etsi autem verum sit, quod Vasallus, qua talis, non sit subditus*, Dn. Struv. d. l. : *item quod Vasalli mei Vasallus non sit meus Vasallus*, Curt. Jun. de feud. part. 4. n. 88. Andr.-Kohl. tract. de subfeud. c. 4. n. 3. & seqq. ; *id tamen non impedit, quo minus terra cum jurisdictione alteri non subdito, sed extraneo, in feudum data, dominus directum dominium, & terræ, & jurisdictionis, quam habuit jure directo, in cives ejus terræ retineat. Manent ergo cives isti domino directo, ejusque prædictæ jurisdictioni, etsi alteri Vasallo extraneo in feudum datæ, mediate subjecti ; at Vasalli istius Vasalli non fiunt Vasalli Domini directi, quia nec fidelitatem ei jurarunt, nec ab eo de feudo investiti sunt : quamvis domino honorem debeant, nec eum offendere possint, quin & mediate ei servitia præstent.* Dn. Struv. in tract. cap. 12. thes. 12. n. 3. Kohl. tot. tract. de subfeud. *Ab hac ergo feudorum origine nata est illa species potestatis, quæ etsi summæ subjecta sit, tamen jure proprio, non meri officii ministerio ita competit, ut cives sui eidem immediate, domino directo autem mediate subjiciantur. Quod genus potestatis deinde paulatim latius serpsit, atque alio modo, ac sensu, in allodia quoque irrepsit ; nam & illi, quibus Comitatus, Baroniæ, aliaque officiorum, & judiciorum nomina, ac terræ in administrationem concessa olim fuere, quin & civitates, sensim ad exemplum, & imitationem feudorum, jura regalia, quæ imperii erant, sibi jure quodam proprio adseruerunt.* Vid. Disput. nostra de imperio in pares §. 37. §. 38 §. 39. & Prudentia Jur. publ. c. 15. §. 6. & 43 *Conf.* Prodrom. jur. gent. Exerc 2. §. 102. seq.

De nexu feudali] „ Seu de regnis, quæ Vasallis dantur ea lege, ut domino directo fidelitatem jurent, & servitia præstent.

Sed quæ ex ante dictis facile solvi potest] „ Principium enim perpetuum est, quod imperium non desinat, quoties aliquid alii præstatur ex pacto.

Qui proprius est Germanicarum gentium] „ Varias de origine feudorum sententias collegit B. Par. *in Hyponm. jur. feud. tit.* 1. §. 6. *seq.*

Nisi ubi Germani sedes posuerunt] „ Etsi enim apud alias gentes simile tale negotium inveniatur ; tamen illa distinctio, inter dominium directum, & utile, non nisi ex Francorum moribus originem duxit. *B. Par. d. hyp.* §. 3.

Obligatio personalis eadem est] „ Verum 2
est, quod eadem sit obligatio personæ, sive imperium, sive res privata in feudum detur. Utraque enim ex consensu oritur, non ex imperio.

Sicut privato non erat demtura jus libertatis personalis] . Vasallus enim non tantum non subjicitur alieno dominio, sed nec fit subditus.

Ita nec regi, aut populo jus demit summi imperii] „ I. e. libertatem publicam de jure suo statuendi ; quia Rex ille fidelitatem præstat, non vi subjectionis, sed ex consensu.

Quæ libertas est civilis] „ De qua late egimus *supra* §. *XII.*

In feudis liberis, quæ franca vocant] „ De quibus vide *B. Par. Hyp. jur. feud. tit.* 3. §. 47. ubi ait, in feudis francis regulariter solam obligationem ad servitia, non etiam fidelitatem, & ne contra dominum quid fiat, remissam videri. *Add.* 2. *feud.* 104.

Quæ nullo jure in rem] „ Imo in feudis francis æque domino competit dominium directum ; cujus effectus est, ut exstincta familia Vasalli, vel felonia in dominum directum commissa, feudum cum dominio directo consolidari possit. *B. Par. d. l. Vid. n. seq.*

Hæc enim nihil aliud sunt, quam species fœderis inæqualis] „ Verum est jure naturæ ex feudis, uti ex omni inæquali fœdere, non nisi obligationem personæ oriri. At in feudis, etiam francis, jure Francorum specialiter statutum est, ut Vasallus, qui ex domini directi beneficio feudum tenet, jus in ipsa re consequatur, & vi hujus juris in re fidelitatem præstare teneatur.

Pone, etiam adversus omnes promissam operam] „ Ita ut nemo excipiatur. Hinc Vasallus ligius esse non potest, nisi is, qui nec dominum superiorem, nec antiquiorem

rem

„rem habet. Sane, unus nemo duorum ligius esse potest. *Schramb. Disp. I. 52. & II. 8. seq.* „ *Obrecht. Disp. 2. th. 136. & seq. Gron. b.*

„ Equidem Dd. juris feudalis existimant, „ Principem superiorem, dominum antiquiorem, & Imperatorem, semper, & ipso jure excipi. *B. Par. hyp. jur. feud. tit. 3. §. 11.* At si Vasallus superiorem, vel antiquiorem dominum habet; per rei naturam „ Vasallus ligius alterius esse nequit: utpote „ qui contra omnes, nemine excepto, servitia præstare tenetur. Tale feudum Ligium olim fuit Ducatus Silesiæ: ejusque „ Duces servitia militaria præstare tenebantur Regibus Bohemiæ contra omnes.

Feudum ligium] Feudum ligium a ligando dicitur, quia hi Vasalli magis, ac reliqui, ligantur, qui fidelitatem quidem, ac servitia præstant: at semper, tacite saltem, excipiunt superiorem, & antiquiorem dominum, & imperatorem. *d. Hyp. §. 11.*

Nam ea vox latius patebat] Diximus, servitia, & fidelitatem hic præstari contra omnes, nemine excepto. *2. f. 52. §. satis. 2. f. 99. Clem. fin. de re jud.* secus, ac in aliis feudis.

Nihil de jure summi imperii in subditos detrahit] „ Vasallus enim ligius servitia debet ex pacto, non vi Imperii.

Semper inesse tacitam conditionem] „ Immo „ auxilio in genere promisso, illud semper „ debetur, quoties is, cui promittitur, bello „ petitur. Vasalli enim Ligii non sunt judices: adeoque nec arbitrium, an causa justa sit, an non, sibi arrogare possunt.

De qua agendum erit alibi] „ *Vide L. 2. c. 15. §. 13. & c. 25. §. 4.*; ubi plenius „ refutabimus sententiam Auctoris.

3 *Ut ipsum imperandi jus*] „ Talia feuda „ sunt regna Siciliæ, & Neapolis. *B. Par.* „ *jus publ. c. 6. §. 21. & 22.*: Bohemiæ, ac „ olim Hungariæ, & Poloniæ. *ibid. c. 7. §. 5.*

Aut familia exstincta] „ Feuda enim certæ familiæ collata, ea exstincta, redeunt „ ad conferentem, quia tunc cessat dispositio. *Vide infra L. 2. c. 9. §. 2.*

Aut etiam ob certa crimina] „ Tunc enim „ feloniam committit Vasallus, i. e. contra „ fidelitatem promissam peccat: adeoque vinculum, quod fuit inter vasallum, & dominum directum, hoc ipso tollitur. Quæ autem sint illa crimina, vide *apud B. Par. in hyp. jur. feud. tit. XI. §. 4. & seq.*

Sed interim summum esse non desinit] „ Quia „ fidelitas illa vi pacti, non ex jure imperii, „ præstatur.

Aliud enim est res, aliud habendi modus] „ Sensus est, quod imperium non ex potestate agendi dijudicari debeat, sed ex causa, „ titulo, & jure; ita enim rem, i. e. jus in „ rem, summo jure quis habere potest, etsi „ agendi potestas restricta sit: & e contrario, „ jus plane non habere potest in rem, & tamen omnia agere sine exceptione.

Ut sæpe diximus] „ *Supra §. 11. & 12.*, „ & *L. 2. c. 3. §. 6.*

Quod de Paphlagonia] „ Atque huc pertinent innumera regna ante allegata, scil. „ Bohemiæ, Neapolis, Siciliæ &c.

AD §. XXIV.

Jus *ab usu juris*] Equidem sunt nonnulli, qui nullam esse differentiam inter jus, & ejus exercitium, admittunt: & jus imperii ab ipsa administratione dependere, contendunt; quos in fine *Cap. seq.* refutabimus.

Auctor hanc distinctionem probat exemplo furiosi & infantum, quibus omnino jus imperii ex dispositione populi competit; at exercitium ejus non habent, quia intellectus, adeoque facultas moralis administrandi deficit. Unde succedit officium curatorum, de quo supra exemplum §. *XIV.* attulimus.

Sive actus primus ab actu secundo] „ Ille „ jus imperii dicitur: hic exercitium ejus, „ seu administratio.

Sicut rex infans jus habet] „ Toti enim „ familiæ, adeoque & furiosis, & infantibus „ delatum est. *Vid. L. 3. c. 20. §. 3. n. 1.*

Sic & furiosus] „ Ex eadem ratione. *Vid.* „ *L. 3. c. 20. §. 3. n. 1.*

Captivus] „ Non enim magis hic jus amittit, „ quam absens. *Vid. L. 3. c. 20. §. 3.* At administrare non potest: *ibid.* Unde nec pacem facit: *ibid.* Conf. *Disp. L. B. de Dankelman de Rege captivo.*

Et qui in alieno territorio ita vivit] „ Uti „ olim Reges in expeditione sancta absentes: „ Carolus V. in Africa bellum gerens &c. Exempla Regum Galliæ vide apud *La Force Nouvelle description de la France p. 1. c. 16. p. 202.*

Omnibus enim his casibus curatores dandi sunt]. Qui autem ex naturæ ratione præferantur, vidimus *supra §. XV.* Scil. agnati; „ non vero populus, nedum mater.

Demetrius], Tesmarus in not. *b.* simile „ fere exemplum refert in Francisco I. ab „ Hispanis capto. *Vid. Guicerard. Hist. 16.*

CAPUT IV.

De bello ſubditorum in ſuperiores.

I. *Status quæſtionis.*
II. *Bellum in ſuperiores, qua tales, ordinarie licitum non eſſe jure naturæ.*
III. *Nec conceſſum lege Hebræa.*
IV. *Minus etiam lege Euangelica: quod probatur ex ſacris literis.*
V. *Et factis Chriſtianorum veterum.*
VI. *Refellitur ſententia ſtatuens inferioribus magiſtratibus licitum eſſe bellum adverſus ſummam poteſtatem: idque rationibus, & ſacris literis.*
VII. *Quid ſentiendum, ſi ſumma, & alioqui inevitabilis ſit neceſſitas?*
VIII. *Jus belli dari poſſe in principem populi liberi.*
IX. *In regem, qui imperium abdicaverit.*
X. *In regem, qui regnum alienet, ad impediendam traditionem tantum.*
XI. *In regem, qui manifeſte totius populi hoſtem ſe ferat.*
XII. *In regem poſt amiſſum regnum ex lege commiſſoria.*
XIII. *In regem, qui partem duntaxat imperii habeat, pro ea parte, quæ ipſius non ſit.*
XIV. *Si reſiſtendi libertas certis caſibus reſervata ſit.*
XV. *Invaſori alieni imperii quatenus parendum.*
XVI. *Invaſori alieni imperii vi reſiſti poſſe ex jure belli manentis.*
XVII. *Ex lege antecedente.*
XVIII. *Ex mandato jus imperandi habentis.*
XIX. *Cur extra hos caſus id non liceat.*
XX. *In controverſo jure privatos ſibi judicium ſumere non debere.*

+ I. 1. Bellum + gerere poſſunt & privati in privatos, + ut viator in latronem; + & ſummum imperium habentes in eos, qui itidem id habent, + ut David in regem Ammonitarum; + & privati in eos, qui [1] imperio ſummo, + at non in ſe, utuntur, + ut Abrahamus + in regem [2] Babyloniæ, + & vicinos; + & qui ſummum imperium habent in privatos, + aut ſibi ſubditos, + ut David [3] in partem Isboſethi: + aut non ſubditos, ut Romani in piratas.

2. + Tantum illud quæritur, an aut privatis, + aut publicis perſonis bellum gerere liceat in eos, quorum imperio [4] ſive ſummo, ſive [5] + minori ſubſunt? Ac primum id minime controverſum eſt, + arma ſumi poſſe [6] in

GRONOVII.

1 *Imperio ſummo, at non*] In populos ſuæ ditionis; non iſtos privatos, quibuscum nunc fingimus eos bellare.

2 *Babyloniæ*] *Gen.* XIV. 1. שנער Σενναάρ, quo vocabulo dicta eſt regio, quæ poſt Babylonia. *Geneſ.* X, 10. LXX. *Daniel.* I, 2.

3 *In partem*] Adverſus eos, qui auctoritatem Isboſeth ſecuti, regnum volebant retinere in domo, & poſteris Sauli. 2. Sam. III, 7.

4 *Sive ſummo*] Ut in regem.

5 *Minori*] Ut in præfectum regium.

6 *In inferiores*] Subjectos eidem imperio ab illis, quibus provincia, vel curatio cum jure armorum adverſus obſiſtentes mandata eſt.

GRO-

in inferiores + ab iis, qui summæ potestatis auctoritate armantur: + qualis fuit Nehemias armatus edicto Artaxerxis adversus vicinos regulos. + Sic 7 metatores expellendi domino prædii licentiam [a] Imperatores Romani concedunt. + Verum adversus summam potestatem + aut 8 inferiores, sed agentes quod agunt summæ potestatis auctoritate, quid liceat quæritur.

a L. devotum. C. de Metatoribus. lib. XII. leg. 5.

3. + Illud quidem apud omnes bonos extra controversiam est, si quid imperent naturali juri, aut divinis præceptis contrarium, + non esse faciendum, quod jubent. + Nam Apostoli cum dixerunt, Deo magis, quam hominibus obediendum, + ad certissimam 9 provocarunt regulam, omnium inscriptam mentibus, quam totidem ferme verbis expressam apud + Platonem [b] reperias: at 10 si qua + ex tali causa, + aut alioqui quia summum imperium habenti ita libet, injuria nobis inferatur, + ea toleranda est potius, quam vi resistendum.

b Apol. Socratis, p. 29. D. Tom. I. Ed. Steph.

+ II. 1. + Et naturaliter quidem omnes ad arcendam a se injuriam jus habent resistendi, ut + supra diximus. + Sed civili societate ad tuendam publicam tranquillitatem instituta, + statim civitati 11 jus quoddam majus in nos, & nostra nascitur, quatenus ad finem illum id necessarium est. + Potest igitur civitas jus illud resistendi promiscuum 12 publicæ pacis, & 13 ordinis causa prohibere: + Et quin voluerit, dubitandum non est; + cum aliter non posset 14 finem suum consequi. (aa) Nam si maneat promiscuum illud resistendi jus, + non jam civitas erit, sed 15 dissociata multitudo, + qualis illa [c] Cyclopum:

——— Θεμιστεύει δ' ἕκαστος
Παίδων ἠδ' ἀλόχων ———

——— *Dant conjugibus jus*
Quisque suis, sobolique. ———

c Hom. Odyss. L. IX. vers. 114.

[d] Νομάδες· ἀκούει δ' οὐδὲν οὐδεὶς οὐδενός.

[a] *Confusa turba, nemo ubi audit neminem.*

d Eurip. Cyclope, vers. 120.

+ Et

GROTII.

a *Confusa turba, nemo ubi audit neminem*] De Bebryciis similia prodidit *Valerius*: (*Argon.* IV, 102.)

——— *non fœdera legum*
Ulla colunt, placidas, aut jura tenentia mentes.

GRONOVII.

7 *Metatores*] Qui militibus transeuntibus castra designant.

8 *Inferiores*] Præfectos, aut ministros.

9 *Provocarunt*] Contra civile jus, quod præcipit obediendum præpositis, velut superius tribunal appellarunt juris naturæ.

10 *Si qua ex tali*] Quod recusaveris facere jussa, quia sine offensione Dei facere nequeas.

11 *Jus quoddam majus in nos*] Communis utilitatis ergo privatum cujusque jus restringens, & coërcens.

12 *Publicæ pacis*] Ne in media pace perpetui, aut alii ex aliis, orirentur tumultus imperium inhibentium, & detrectantium.

13 *Ordinis*] Qui postulabat, ut essent, qui ducerent, quique sequerentur; qui præciperent, quique facerent; imperantes alii, alii parentes, & in hoc statu quisque, nemine turbante alios, officio fungerentur.

14 *Finem suum*] Tranquillitatem, & securitatem publicam.

15 *Dissociata*] Male cohærens, & sese interturbans.

(aa) Distinguendum heic inter *injurias dubias, aut tolerabiles: & manifestas, ac intolerandas.* Quæ prioris generis sunt, eas pati quisque debet, non propter Principem, qui ne quidem minimam injuriam inferendi jus habet; sed ne societas

a Bell. Catil. c. 6. b Jugurth. c. 21. Ed. Wass. c Confess. L. III. c. 8. d Prometh. vinct. pag. 24. Ed. H. Steph.

+ Et Aboriginum, qui Sallustio [a] tradente, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, liberum atque solutum : + & apud eundem alio loco [b] Getuli, qui neque moribus, neque lege, aut imperio cujusquam regebantur.

2. + Ita, ut dixi, habent mores omnium civitatum : + *Generale pactum est societatis humanæ*, inquit [c] + Augustinus, *regibus obedire.* Æschylus : [d]

Τραχὺς μόναρχος κ' οὐχ' ὑπεύθυνος κρατεῖ.

Rex est suo utens jure, nulli obnoxius.

+ Sophocles : (*In Ajac.* vers. 677.)

Ἄρχοντές εἰσιν, ὥσθ' ὑπεικτέον· τί μή;

Nam principes sunt : obsequendum ; quippe ni ?

Euripides : (*Phœniss.* vers. 396.)

Τὰς τῶν κρατούντων ἀμαθίας χρεὼν φέρειν.

Imperia habentum perferenda inscitia est.

e L. I. c. III. §. 8. n. 15. f Ann. VI, 8.)

Adde quod supra [e] ex Tacito in hanc rem adduximus : cujus & hoc [f] est ; [16] *Principi summum rerum arbitrium Dii dederunt, subditis obsequii gloria relicta est.* Hic quoque : (bb)

Indigna digna habenda sunt, rex quæ facit.

g Medea, v. 195.

+ Seneca : [g] *Æquum atque iniquum regis imperium feras :* Quod ex Sophocle sumtum, + qui dixerat : (*Antigon.* vers. 681.)

Ἀλλ' ὃν πόλις στήσειε, τοῦδε χρὴ κλύειν
Καὶ σμικρὰ καὶ δίκαια καὶ τἀναντία.

Et quod apud Sallustium est : [b] + *Impune quidvis facere, id est regem esse.* (cc)

3. + Hinc ubique majestas, id est, dignitas, + sive populi, sive unius, qui

---

cietas civilis turbetur. Posterioris autem generis nemo pati tenetur, easque repelli finis ipse civitatum constitutarum postulat, tantum abest ut vetet. Quâ de re plenius dicemus in nostris ad hoc Caput Notis Gallicis. Heic monuisse sufficiat. *J. B.*

GROTII.

V. b *Impune quidvis facere, id est, regem esse*] Pertinent huc M. Antonii verba, quæ ex *Josepho* modo adduximus. (*Cap.* præced. §. 22.)

GRONOVII.

16 *Principi summum*] 6. ann. 8. *Tibi summum rerum judicium Dii dederunt, nobis obsequii gloria relicta est* ; quasi ad Cæsarem præsentem sic loquitur in senatu M. Terentius. Neque enim *Tacitus* diceret subditis.

(bb) Parodia versûs *Plautini : Indigna digna habenda sunt, herus quæ facit.* Captiv. II, 1. 6. *J. B.*

(cc) Verba sunt *Memmii* Tribuni Plebis, qui loquitur tantum de more Regum, & impunitate facti, non juris ; quam ipsis nequaquam largiturus erat libertatis vindex acerrimus. Inspice totum locum, *Bell. Jugurth. c.* 36. Si alia loca congesta expendantur, nil aliud in plerisque reperietur, immo aliquando contrarium ejus, quod inde Auctor colligit. *J. B.*

GRO-

qui summo fungitur imperio, tot legibus, tot pœnis defenditur: quæ constare non potest, si maneat resistendi licentia. + Miles, [a] qui castigare volenti se centurioni restiterit, [17] si vitem tenuit, [18] militiam mutat: si ex industria fregit, vel manum centurioni intulit, + capite punitur. Et apud Aristotelem est: [b] εἰ ἀρχὴν ἔχων ἐπάταξεν οὐ δεῖ ἀντιπληγῆναι, *si magistratum gerens aliquem verberavit, reverberandus non est.*

a L. Milites. 13. §. Inreverens 4. D. de re mil. Rufus de legibus militaribus c. XV.

b Ethic. Nic. V, 8.

III. In + lege Hebræa [c] mortis supplicio damnatur, qui inobediens fuerit aut summo pontifici, + aut ei, qui extra ordinem rector populi a Deo esset constitutus. + Quod vero apud Samuelem [d] est de jure regis, omnino recte inspicienti apparet, + nec de jure vero intelligendum, id est, de facultate honeste, & juste aliquid agendi, + (longe enim alia vivendi ratio præscribitur regi in ea parte legis, [e] quæ est de officio regis) + neque nudum (dd) factum indicari: nihil enim esset in eo eximium, cum injurias facere [19] etiam privati privatis soleant: + sed factum, [20] quod effectum aliquem juris habeat, id est, c non resistendi obligationem. + Ideo additur, populum pressum istis injuriis Dei opem imploraturum, quia scilicet humana remedia nulla exstarent. + Sic ergo [21] hoc jus vocatur, quomodo [f] prætor jus reddere dicitur, etiam cum inique decernit.

c Deutor. XVII, 12. *Jos.* I, 18.

d 1. Samuel. VIII. 11.

e Deuter. XVII, 14.

f L. Jus pluribus D. de Just. & Jure. L, II.

IV. 1. + In novo fœdere Christus præcipiens dari Cæsari quæ Cæsaris sunt, + intelligi voluit a suæ disciplinæ sectatoribus non minorem, si non majorem, obedientiam cum patientia (si opus sit) conjunctam summis potestatibus deberi, quam ab Hebræis regibus Hebræis debebatur; quod latius exsequens optimus ejus interpres Paulus [g] Apostolus, + officia subditorum late describens, inter alia, *Qui obsistit*, inquit, *potestati, Dei ordinationi obsistit: tum vero qui obsistunt, sibi ipsis condemnationem accipient.* Addit mox: *Dei enim minister est, qui potestate fungitur tuo bono.* Deinde: *Quapropter necesse est subjici, non solum propter iram, sed & propter conscientiam.* In subjectione includit + non resistendi necessitatem: neque eam solum, quæ ex formidine [22] majoris mali oritur; + sed quæ [23] ex ipso sensu

g Rom. XIII. vers. 2, & seq.

G R O T I I.

c *Non resistendi obligationem*] *Philo* in Flaccum (Pag. 978. D. *Ed. Paris.*) πότε γὰρ εἰς ἀπόστασιν ὑπωπτεύθημεν; πότε δ' οὐκ εἰρηνικοὶ πᾶσιν ἐνομίσθημεν; τὰ δ' ἐπιτηδεύματα, οἷς καθ' ἑκάστην ἡμέραν χρώμεθα, οὐκ ἀνεπίληπτα, οὐ συντείνοντα πρὸς εὔνοιαν πόλεως καὶ εὐστάθειαν; *Quando enim defectionis suspecti fuimus? quando non pacis amantes ab omnibus judicati sumus? instituta vero, quibus utimur quotidie, nonne extra reprehensionem sunt, nonne ad concordiam, bonumque statum civitatis conducunt?*

G R O N O V I I.

17 *Si vitem tenuit*] Apprehendit scipionem, quo verberabatur a centurione. *Tacit.* 1. ann. 23. *Juvenal.* 8, 297. *frangebat vertice vitem.* Sat. 14, 193. *perlege rubras Majorum leges, aut vitem posce libello.*

18 *Militiam mutat*] Ex honestiore, ac lucrosiore ad minus honestam, minusque lucrosam transfertur.

19 *Etiam privati privatis*] Non tamen tantas, neque tam late patentes: itaque est sane in eo quoque aliquid eximium, & Auctoris argumentum lubricum.

20 *Quod effectum*] Non tantum, quod facturi sint, sed etiam ita facturi, ut quin faciant, impediendi nemini sit potestas, nec de illo queri habeat apud quemquam, nisi apud Deum.

21 *Hoc jus vocatur*] Ut significet exercitium potestatis, injustum quidem, velatum tamen specie juris.

22 *Majoris mali*] Supplicii præsentis, aut pœnæ.

23 *Ex ipso sensu*] Ex animo sic imbuto, atque instituto, ut sciat hoc omnino se oportere facere, atque ideo libenter velit.

(dd) Immo *Jus Regis* apud SAMUELEM significare tantum *consuetudinem* Regum, probarunt Interpretes exemplis, & rationibus omni exceptione majoribus. Diximus in Gallicis nostris Notis. *J. B.*

ſu officii noſtri manat, + neque hominibus tantum, + ſed & Deo nos obligat. Rationes addit duas: primam, + quod Deus ordinem illum imperandi, & parendi approbaverit, & olim in lege Hebræa, & nunc in Euangelio. + Quare poteſtates publicæ eo loco nobis habendæ ſunt, quaſi ab ipſo Deo eſſent conſtitutæ. + Noſtra enim facimus, 24 quibus auctoritatem noſtram impartimur. Alteram, + quod hic ordo noſtro bono inſerviat.

2. + Atqui, dicat aliquis, injurias pati utile non eſt. Hic quidam, + vere magis, quam ad ſenſum Apoſtoli, ut arbitror, appoſite, dicunt, has quoque injurias utiles nobis eſſe, quia iſta patientia ſua non ſit caritura mercede. Mihi videtur Apoſtolus conſideraſſe finem univerſalem iſti ordini propoſitum, + qui eſt d tranquillitas publica, + in qua & ſingulorum comprehenditur. Et ſane + quin plerumque hoc bonum per poteſtates publicas conſequamur, dubitandum non eſt; nemo enim ſibi male vult: + at imperantis felicitas in ſubditorum felicitate conſiſtit. e *Sint quibus imperes*, 25 ajebat ille. Proverbium eſt apud Hebræos: (ee) *Niſi poteſtas publica eſſet, alter alterum vivum deglutiret*: qui ſenſus & apud Chryſoſtomum: τῶν πόλεων τοὺς ἄρχοντας ἂν ἀνέλῃς, θηρίων ἀλόγων ἀλογώτερον βιωσόμεθα βίον δάκνοντες ἀλλήλους καὶ κατεσθίοντες· *niſi rectores civitatum eſſent, feriorem feris viveremus vitam, non mordentes tantum*, f *ſed & vorantes alios alii.*

3. Quod ſi quando 26 nimia formidine, aut 27 iracundia, aliiſve affectibus tranſverſi agantur rectores, quo minus rectam ineant viam, quæ ad tranquillitatem ducit; + id 28 inter minus frequentia habendum eſt: & quæ, ut ait Tacitus a, interventu meliorum penſantur. Leges autem ſatis habent id, 29 + quod plerumque accidit, reſpicere, + ut ajebat b Theophraſtus; quo & illud + Catonis pertinet: c *Nulla lex ſatis* 30 *commoda omni-*

a *Hiſt.* IV. 74.
b *L.* τὸ γὰρ, 6. *D. de legibus, L.* III. *in fine. D. ſi pars, hered.*
c *Livius* L. XXXIV. c. 3.

GROTII.

d *Tranquillitas publica*] Bene *Chryſoſtomus*: συνεργός ἐστί σοι, συμπράττει σοι. Princeps, nimirum, euangelium prædicanti. Dedolat ille, quod tu deſcobinas.

e *Sint quibus imperes*] Dictum hoc Sullæ, ajunt *Plutarchus*, (in *Vit. Syll.* p. 472.) *Florus*, & alii: unde ſumſit *Auguſtinus* lib. III. cap. 28. de civitate Dei.

f *Sed & vorantes alios alii*] Eſt hoc de ſtatuis ſexto: (Tom. VI. pag. 502. *Edit. Savil.*) ſed & hoc: ἐὰν γὰρ τὰ δικαστήρια ἀνέλῃς, πᾶσαν τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀνεῖλες τὴν εὐταξίαν. *Tolle tribunalia, & omnem de vita tranquillitatem abſtuleris.* Deinde: (In dicta Orat. hæc non extant.) μὴ γάρ μοι τοῦτο εἴπῃς, εἴ τις κακῶς τῷ πράγματι κέχρηται, ἀλλ' αὐτῆς βλέπε τῆς διατάξεως τὴν εὐκοσμίαν, καὶ τὴν πολλὴν ὄψει τοῦ ταῦτα ἐξ ἀρχῆς νομοθετήσαντος σοφίαν· *Nec mihi illos refer, qui male uſi ſunt honoribus: ſed ipſius inſtituti vide pulchritudinem; & ſapientiam ejus admiraberis, qui primus ejus auctor fuit.* Idem ad Romanos: (Cap. XIII. ℣. 5. *pag.* 191. Tom. III.) κἂν ἀνέλῃς αὐτὰς (τὰς ἀρχὰς) πάντα οἰχήσεται· καὶ οὐ πόλεις, οὐ χώραι, οὐκ οἰκίαι, οὐκ ἀγορὰ, οὐκ ἄλλο οὐδὲν στήσεται, ἀλλὰ πάντα ἀνατραπήσεται, τῶν δυνατῶν τοὺς ἀσθενεστέρους καταπινόντων· *Magiſtratus ſi abſtuleris, perierint omnia; non urbes ſtabunt, non agri, non forum, nec quicquam aliud: evertentur omnia, & fortioris eſca fiet quilibet infirmior.* Idem ſenſus apud eundem ad Epheſ. V. (*Tom.* III. *pag.* 862.)

GRONOVII.

24 *Quibus auctoritatem*] Quorum auctores nos fatemur quæ rata habemus.

25 *Ajebat ille*] Furfidius ad Sullam. *Florus* 3, 21.

26 *Nimia formidine*] Ut qui ob leves ſuſpiciones corripiunt, reoſque majeſtatis faciunt, exemplo Claudii. *Suet.* 37.

27 *Iracundia*] Ut Alexander, qui ubi exarſiſſet, nec dilatio ultionis, nec modus erat. *Juſtin.* 9, 8.

28 *Inter minus frequentia*] Ex rarius contingentibus.

29 *Quod plerumque*] *Ariſtot.* 3. Pol. 11. Δοκοῦσι τὸ καθόλου μόνον οἱ νόμοι λέγειν, ἀλλ' οὐ πρὸς τὰ προσπίπτοντα ἐπιτάττειν.

30 *Commoda eſt*] Omnibus.

(ee) Legitur in *Pirke Aboth*, Cap. III. pag. 42. *Ed. Fagii* 1541. *J. B.*

GRO-

omnibus est : id modo quæritur , si majori parti , & in summam prodest. Quæ autem rarius contingunt , 31 + communibus tamen regulis constringenda sunt ; quia 32 + etsi 33 ratio legis 34 in isto speciali facto specialiter locum non habeat , + manet tamen 35 ratio in sua generalitate , + cui specialia subjici fas est. + Id enim satius , quam sine norma vivere , aut normam cujusque arbitrio permitti. + Seneca [a] apposite ad hanc rem : *Satius erat a paucis etiam justam excusationem non accipi , quam ab omnibus aliquam tentari.*

[a] Lib. VII. de benef. c. 16.

4. + Locum & hic habere debet illa nunquam satis memorata Periclis [g] + apud [b] Thucydidem sententia : *Sic existimo , etiam singulis hominibus plus eam prodesse civitatem , quæ tota recte se habeat , quam si qua privatis floreat utilitatibus , ipsa autem universim laboret ; qui enim domesticas fortunas bene collocatas habet , patria tamen eversa , pereat & ipse necesse est : Contra vero , etiam si quis in beata republica parum felix est , multo tamen facilius per illam incolumis servatur. Quare cum civitas quidem singulorum possit sustentare calamitates , singuli autem publicas non item ; quid est , cur non universim ipsi consulere , ipsamque tueri oporteat , nec id facere , quod vos facitis , dum quasi attoniti jactura rei familiaris , salutem proditis reipublicæ ?* Quem sensum breviter ita explicat [c] Livius : *Respublica incolumis , & privatas res salvas facile præstat : 36 publica prodendo , tua nequicquam serves.* Plato [d] dixerat legum IV. τὸ μὲν γὰρ κοινὸν συνδεῖ, τὸ δὲ ἴδιον διασπᾷ τὰς πόλεις· καὶ συμφέρει τῷ κοινῷ τε καὶ ἰδίῳ τοῖν ἀμφοῖν, ἢν τὸ κοινὸν τιθῆται καλῶς μᾶλλον ἢ τὸ ἴδιον· *quod commune est , connectit civitates : quod singulorum , dissipat ; quare & publice , & privatim utilius est , ut publica magis , quam privata curentur.* Xenophon [e] vero : ὅστις ἐν πολέμῳ ὢν στασιάζει πρὸς τὸν ἄρχοντα, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν στασιάζει· *qui in bello contra ducem seditiose se gerit , facit hoc cum suæ salutis periculo.* Eodem & illa [f] Jamblichi pertinent : *Non disjuncta est privata utilitas a publica , imo in bono communi singulare etiam continetur : & ut in animalibus , cæteraque natura , ita in civitatibus in totius salute salus est partium.*

[b] Lib. II. §. 60.
[c] Lib. XXVI. c. 36.
[d] De Legg. L. IX. p. 875. A. Ed. Steph.
[e] De Exped. Cyr. L. VI. c. 1. §. 19. Ed. Oxon.
[f] Apud Stob. Serm. 46. De Magistr.

5. In publicis autem + præcipuum haud dubie est ordo ille , quem dixi , imperandi , parendique ; + is vero cum privata resistendi licentia consistere nequit. Explicare libet hoc ipsum 37 nobili Dionis [g] Cassii loco : οὐ μέντοι καὶ ἐγὼ οὔτ᾽ ἄλλως καλὸν εἶναι νομίζω ἄρχοντά τινα 38 τῶν ἀρχομένων ἡττᾶσθαι, οὔτ᾽ ἂν σωτήριόν τι γενέσθαι ποτὲ, εἰ 39 τὸ ταχθὲν ὑπηρετεῖν τινὶ, κρατεῖν αὐτοῦ ἐπιχειρήσειε· σκέψασθε

[g] Lib. XLI. p. 189. Ed. H. Steph.

GROTII.

g *Apud Thucydidem sententia*] Lib. II. quicum bene convenit illud *Ambrosii* libro III. de officiis : (*Cap.* 4.) *Eadem singulorum est utilitas , quæ universorum.* Et illud in jure : *Semper non quod privatim interest unius ex sociis , servari solet , sed quod societati expedit.* L. actiones. §. Labeo. 65. §. 5. D. Pro Socio. Adde L. unicam. §. penul. C. de Caducis tollendis.

GRONOVII.

31 *Communibus tamen*] Iis neglectis , quæ rarius contingunt , de eo , quod ut plurimum accidit , aliquid constituendum.

32 *Etsi legis*] Quæ voluit civem magistratui parere.

33 *Ratio*] Ut cuique jus reddatur , ut justitia quisque fruatur.

34 *In isto speciali*] Quoties contra jus , fasque , magistratus , aut rex lædit inferiorem.

35 *Ratio in sua generalitate*] Tranquillitas , securitasque totius corporis , quæ tanti est , ut unus potius doleat , & id ferat , quam resistat imperanti , & ordinem publicum turbet , ne patiatur injuriam.

36 *Publica prodendo*] Deserendo , destituendo , non adjuvando.

37 *Nobili Dionis Cassii loco*] Lib. 41. p. 168.

38 Τῶν ἀρχομένων ἡττᾶσθαι] Subjectis cedat , puta lascivientibus , & improba , atque inutilia flagitantibus.

39 Τὸ ταχθὲν ὑπηρετεῖν] Cujus sors , & officium est , parere.

ὡς δὲ ποῖος μὲν κόσμος οἰκίας γίνοιτο, ἂν οἱ ἐν τῇ ἡλικίᾳ ὄντες τῶν πρεσβυτέρων καταφρονήσωσι· ποῖος δὲ τῶν διδασκαλείων, ἂν οἱ φοιτῶντες τῶν παιδευτῶν ἀμελήσωσι· τίς ὑγίεια νοσοῦσιν, ἂν μὴ πάντα τοῖς ἰατροῖς οἱ κάμνοντες πειθαρχῶσι· τίς δ' ἀσφάλεια ναυτιλλομένοις, ἂν οἱ ναῦται τῶν κυβερνητῶν ἀνηκουστῶσι· φύσει τε γὰρ ἀναγκαῖα τινὰ καὶ σωτήρια τῷ μὲν ἄρχειν ἐν τοῖς ἀνθρώποις, τῷ δὲ ἄρχεσθαι τέτακται· *Ego vero neque decorum exiſtimo, ut rector civitatis cedat, neque ſpem eſſe ad ſalutem, ſi quod parere poſitum eſt, velit imperare. Cogitate enim quis futurus ſit ordo in familia, ſi a junioribus ſenes ſpernantur: quis item in ſcholis, ſi a diſcipulis ſuſque deque habeantur præceptores: unde ſanitas ægrotantibus, ſi non per omnia medicis pareant: quid tuti navigantibus, ſi plebs nautica gubernantium juſſa contemnat. Natura quippe id neceſſarium, & hominibus ſalutare, ut alii quidem imperent, alii vero pareant.*

a 1. *Epiſt.* II, 17. 18.

6. Paulo comitem addamus Petrum, cujus [a] hæc ſunt verba: *Regem honorate. Servi, ſubditi eſtote cum omni timore dominis, non ſolum bonis, & æquis,* + *ſed etiam duris. Hoc enim cedit gratiæ, ſi quis* [40] + *propter conſcientiam Dei ſuffert moleſtiam injuſte afflictus. Quæ enim gloria eſt, ſi peccantes, & colaphis cæſi, ſubſiſtitis? ſed ſi bene agentes, & tamen male habiti ſubſiſtitis,* [h] + *hoc cedit vobis gratiæ apud Deum.* Confirmat mox hoc a Chriſti exemplo. Idemque ſenſus in Clementis conſtitutionibus [b] his verbis exprimitur:

b *Lib.* IV. *cap.* 12.

ὁ δοῦλος εὔνοιαν φερέτω πρὸς τὸν δεσπότην μετὰ φόβου Θεοῦ κἂν ἀσεβὴς, κἂν πονηρὸς ὑπάρχῃ· *Servus Deum timens ſimul bene hero ſuo velit, quamvis impio, quamvis injuſto.* Notanda hic duo: quod dicitur ſubjectionem dominis deberi, etiam duris, (ff) + idem ad reges quoque referendum; nam quod ſequitur ei fundamento ſuperſtructum, + non minus ſubditorum, quam ſervorum officium reſpicit. Ac deinde, talem a nobis requiri ſubjectionem, + quæ injuriarum patientiam ſecum ferat; + ſicut de parentibus dici ſolet:

c *Publ. Syr.* verſ. 23.

i + *Ames* [c] *parentem, ſi æquus eſt: ſi non, feras.*

d *Lib.* XV. c. 3.
e *Lib.* XXVII. c. 34.
f *Annal. Lib.* XII. c. 11.

Et Eretrienſis quidam adoleſcens, (gg) qui Zenonis ſcholam diu frequentaverat, quid ibi didiciſſet, rogatus reſpondit, ὀργὴν πατρὸς φέρειν, + *iram patris ferre.* De Lyſimacho [d] Juſtinus: *Magno animo regis, velut parentis, contumeliam tulit.* Et apud [e] Livium eſt: *Ut parentum ſævitiam, ſic patriæ, patiendo, ac ferendo leniendam eſſe.* Apud Tacitum: + [f] *Ferenda regum ingenia*

GROTII.

h *Hoc cedit vobis gratiæ apud Deum*] *Tertullianus* de pœnitentia: *Timor hominis, Dei honor eſt.* (Cap. 7. Sed ibi de aliâ planè re agitur.)

i *Ames parentem, ſi æquus eſt: ſi non, feras*] *Terentius* Hecyra: (*Scen.* III. *Act.* I. ℣. 21.)

Nam matris ferre injurias me, Parmeno, pietas jubet.

Cicero pro Cluentio: *Non modo reticere homines parentum injurias, ſed etiam æquo animo ferre oportet.* (Cap. 6.) Habet ad hoc præceptum pulchra *Chryſoſtomus* tum 11. ad *Timotheum*, tum libro V. adverſus Judæos. Pertinent huc & quæ *Epictetus* (Cap. 65.) & poſt eum *Simplicius* habent de duabus anſis.

GRONOVII.

40 *Propter conſcientiam Dei*] Διὰ συνείδησιν Θεοῦ· quia ſcil. & agnoſcit eſſe Deum juſtum, & juſtitiæ exactorem, qui neminem inſontem lædi ſinat impune, dixeritque: *Mihi vindictam, ego rependam.*

(ff) Præcepta illa generalia ſuas tamen habent exceptiones, ex naturâ ipſius rei petitas. Fatetur id Auctor ipſe de Servis, Lib. II. Cap. V. §. 22. *J. B.*

(gg) Refert id *Ælianus*, Var. Hiſt. IX, 33. *J. B.*

genia; & alibi: + [a] *bonos Imperatores voto expetendos, qualescumque tolerandos.* Apud Persas laudante Claudiano: (*In Eutrop.* L. II. vers. 479.) a *Hist.* IV. 8.

> —— *Quamvis crudelibus æque*
> *Paretur dominis.* ——

+ V. 1. Nec ab hac lege Domini discedit [k] consuetudo veterum Christianorum, + optima legis interpres. Nam quamquam + pessimi sæpe homines imperium Romanum tenuerunt, nec defuerunt, qui + obtentu adjuvandæ reipublicæ iis se opponerent; + nunquam tamen eorum conatibus se adjunxerunt Christiani. In + Clementis constitutionibus est, *βασιλείᾳ οὐ θεμιτὸν ἐπανίςασθαι*, *regiæ potestati resistere nefas.* [41] Tertullianus [b] Apologetico: [42] *Unde Cassii, & Nigri, & Albini? unde qui* [43] *inter duas lauros obsident Cæsarem? unde* [44] *qui faucibus ejus exprimendis palæstricam exercent? unde qui armati palatium irrumpunt,* [45] *omnibus tot* [l] *Sigeriis* (sic diserte habet manuscriptus, qui est apud omni laude ornatissimos juvenes Puteanos) *ac Partheniis audaciores? De Romanis, ni fallor, id est, de non Christianis.* De palæstrica, quod ait, ad Commodi mortem pertinet, peractam imperio præfecti prætorio Ælii Læti, manu palæstritæ; + quo tamen Imperatore vix quisquam fuit sceleratior. Parthenius, cujus factum itidem detestatur Tertullianus, erat ille, qui pessimum Imperatorem + Domitianum oppresserat. His comparat Plautianum præfectum prætorio, qui Septimium Severum valde sanguinarium

b Cap. 35.

GROTII.

k *Consuetudo veterum Christianorum*] Ad quam pertinet canon XVIII. concilii Calcedonensis, repetitus canone IV. concilii in Trullo concilium Toletanum quartum: capitulum II. Caroli Calvi in villa Colonia. Synodus Suessionensis canone V.

l *Sigeriis*] *Xiphilinus* Domitiano: *Pag.* 237. B. *Ed. Steph.* ἐπέθεντο δὲ αὐτῷ καὶ συνεσκευάσαντο τὴν πρᾶξιν Παρθένιος ὁ πρόκοιτος αὐτοῦ καὶ Σιγήριος (male Σίγηρος) ἐν τῇ προκοιτίᾳ καὶ αὐτὸς ὤν· *Insidias autem ei, communicato inter se consilio, struxere Parthenius, præpositus cubiculariorum, & Sigerius, & ipse è cubiculariis.* Martialis libro IV: (*Epig.* 79.)

Sigeriosque meros, Partheniosque sonas.

Corruptum id nomen non hic modo in *Tertulliano* fuerat: sed adhuc est in *Suetonio*, (*Domit.* c. 17.) ubi *Saturius*; & in Victore vulgari, ubi *Casperius* legitur: (*Epitom.* C. 12. *num.* 8.

GRONOVII.

41 *Tertullianus Apologetico*] c. 35.

42 *Unde Cassii*] i. Utrum ex vestris, ô multorum Deorum cultores, an ex Christianorum secta?

43 *Inter duas lauros*] Pestilentiæ causa Commodus in loco lauris vestito apud Laurentum oppidum agebat, cum eum ob Cleandri necem exposcendam plebs circumsedit. *Herod.* I, 35. Sed quid inter duas lauros? Sane *Aurelius Victor* in reg. XIII. meminit vicum laureti minoris, & vicum laureti majoris. Sed hæ partes urbis sunt in Aventino: Commodus autem obsessus Laurenti, minimum XVI. millibus passuum ab urbe. Forte *inter suas.* Lauri enim Impp. quasi propriæ, & illis dicatæ, quia Julius laureæ perpetuo gestandæ jus accepit. *Sueton.* Jul. 45. quod in successores prorogatum, ut ex statuis, nummis constat. Quin & laurus ἀλεξίκακόν τι credebatur. Proverbium: Δαφνίνην φορῶ βακτηρίαν, quum tutum ab insidiis, & periculis significabant. *Plin.* 15, 30. *Suet.* Tib. 69. (Vir doctissimus, lapsu calami, heic *Aurelium Victorem* dixit, pro *Publico Victore*, qui libellum *de Regionibus Urbis Romæ* scripsit. J. B.]

44 *Qui faucibus*] Sic periit Commodus in exercitatione luctæ, validissimo palæstrita, specie exercendi, guttur ejus comprimente eo usque, donec exspiraret.

45 *Omnibus tot Sigeriis*] Forte: *omnibus & Sigeriis, & Partheniis.* De Parthenio *Sueton.* Domit. 16. & 17. Item *Aurelius Victor* Schotti, cui socius conjurationis videtur fuisse Sigerius: nam simul cum Parthenio illum nominat & *Martialis* 4, 79.

narium Imperatorem occidere in palatio voluerat. [46] In eundem Septimium Severum + arma, quasi pro reipublicæ caritate, sumserant in Syria Pescennius Niger, + in Gallia & Britannia Clodius Albinus. + Sed horum quodque factum Christianis displicuit; quod & ad Scapulam jactat Tertullianus: *Circa majestatem imperatoris infamamur: tamen nunquam Albiniani, vel Nigriani, vel Cassiani inveniri potuerunt Christiani.* Cassiani illi erant, qui secuti erant + Avidium Cassium, [47] virum egregium, qui in Syria sumtis armis causabatur, Rempublicam se ire restitutum, + quam [48] M. Antonini negligentia perderet.

2. + Ambrosius cum injuriam + non sibi tantum, sed & gregi suo, & Christo fieri crederet a Valentiniano Valentiniani filio; populi satis concitati motu ad resistendum uti non [a] voluit. [m] *Coactus*, inquit, *repugnare non novi: dolere potero, potero flere, potero gemere: adversus arma, milites, Gothos quoque, lacrymæ meæ arma sunt; talia enim sunt munimenta sacerdotum: aliter nec debeo, nec possum resistere.* Mox: [b] *Exigebatur a me, ut compescerem populum: referebam, in meo jure esse, ut non excitarem, in Dei manu, ut mitigaret.* Idem + Ambrosius [49] Maximi copiis adversus [50] Imperatorem, & Arianum, & Ecclesiæ gravem, [c] uti noluit. Sic Julianum defectorem, cum pessima consilia agitaret, lacrymis Christianorum repressum, ait Nazianzenus, [d] addens, τοῦτο μόνον ἐχόντων κατὰ διώκτου φάρμακον; *quia solum hoc contra persequutorem erat remedium.* Atqui exercitus ejus ferme omnis ex Christianis constabat. Adde quod, ut observat idem Nazianzenus, [e] sævitia illa Juliani non tantum in Christianos erat injuria, sed & rempublicam in summum adduxerat periculum. Accedat his illud Augustini, ubi illa Apostoli ad Romanos dicta explicat: [f] *Necesse est propter hanc vitam nos subditos esse oportere, non resistentes si quid illi* (rectores) *auferre voluerint.*

a *Epist. lib.* V. *orat. in Auxent. Ep.* 32.
b *Epist.* 33.
c *Theodoret. hist. eccles. lib.* V. c. 4.
d *Orat.* I. *in Julianum*: pag. 94. A.
e *Ibid.* pag. 80.
f Tom. IV. pag. 856. Propos. 74. *Ed. Benedict. Antverp.*

+ VI. 1. Inventi sunt nostro sæculo viri eruditi quidem illi, sed temporibus, & locis nimium servientes, qui sibi primum, (ita enim credo) deinde aliis persuaderent, ea, quæ jam dicta sunt, locum habere in privatis, [n] non etiam in magistratibus inferioribus, quibus jus esse putant resistendi injuriis ejus, cujus summum est imperium: imo & peccare eos, ni id

GROTII.

m *Coactus repugnare non novi*] Inseruit *Gratianus* causa XXIII. quæstione VIII. (*Can.* 21.) Idem *Ambrosius* epistola XXXIII. *Vultis in vincula rapere? voluntas est mihi: non ego me vallabo circumfusione populorum.* Imitatus est magnus *Gregorius* libro VII. epistola 1. *Si in morte Longobardorum me miscere voluissem, hodie Longobardorum gens nec regem, nec duces, nec comites haberet, atque in summa confusione esset divisa.*

n *Non etiam in magistratibus inferioribus*] *Petrus Martyr* ad Judicum III. *Paræus* ad XIII. caput ad Romanos, *Junius Brutus*, *Danæus* libro VI. politicorum, & alii.

GRONOVII.

46 *In eundem Septimium*] Immo Severus in illos, eodem tempore a suis militibus Impp. appellatos: sed quia Severus vicit, illi pro rebellibus habentur, ac tyrannis; nam civilis acies victum facit nocentem. Quod si Clodius vicisset, pro Albinianis: si Pescennius, pro Nigerianis, posuisset Septimianos.

47 *Virum egregium*] Militiæ, sed in hac causa palam sceleratum.

48 *M. Antonini negligentia*] Sic ille mentiebatur, ut colorem adderet rebellioni: cæterum nunquam imperium, aut respublica Romana fuit in meliore statu sub principe; quam sub hoc: neque aut pace quisquam, aut bello diligentior.

49 *Maximi copiis*] Clementis Maximi, qui sumsit in Britannia imperium contra Gratianum, Valentiani alterum filium, occupatisque Galliis, occiso Gratiano, Hispaniis quoque, & Africa potitus, per quinquennium regnavit, donec a Theodosio victus interficeretur.

50 *Imperatorem & Arianum*] Valentinianum juniorem, Gratiani fratrem.

GRO-

id faciant; quæ opinio admittenda non est. + Nam sicut in dialecticis [o] [51] species intermedia, si genus respicias, est species: + si speciem infra positam, genus; ita magistratus illi, inferiorum quidem ratione habita, + sunt publicæ personæ: at superiores si considerentur, [52] + privati sunt. Nam omnis facultas gubernandi, quæ est in magistratibus, summæ potestati ita subjicitur, + ut quicquid contra voluntatem summi imperantis faciant, id defectum sit ea facultate, ac proinde pro actu privato habendum. Locum enim hic quoque habet quod dicunt [a] Philosophi, [53] + ordinem non dari, nisi cum relatione ad aliquid primum. *a Aver. V. Metaph. com. 6.*

2. + Ac mihi videntur qui contra sentiunt, talem statum rerum inducere, qualem antiqui fabulabantur in cœlo fuisse, antequam majestas oriretur, quo tempore, ajunt, + minores Deos Jovi non concessisse. At is quem dixi [p] ordo, & ὑπαλληλισμὸς, non tantum sensu communi cognoscitur; + unde illud: (*Senec.* Thyest. *vers.* 612.)

Omne sub regno graviore regnum est.

Et Papinii illud: (III. *Sylv.* 3. *vers.* 49. 50.)

—— vice cuncta reguntur:
Alternisque regunt. ——

Et [q] Augustini dictum [b] celebre: *Ipsos humanarum rerum gradus adverte: si aliquid jusserit curator, faciendum; non tamen, si contra proconsul jubeat: aut si consul aliquid jubeat, & aliud Imperator; non utique contemnis potestatem, sed eligis majori servire: nec hinc debet minor irasci, si major prælatus est.* Et hoc ejusdem [c] de Pilato: *Talem quippe Deus dederat illi potestatem, ut esset etiam ipse sub Cæsaris potestate.*

b c. qui resistit. 97. Caus. XI. qu. 3.
c Ad Joh. Tom. IX. pag. 369.

3. Sed & divina probatur auctoritate. Nam [d] Apostolorum princeps subjectos nos esse vult aliter regi, aliter magistratibus: regi, [54] + ut supereminenti, id est, sine ulla exceptione, + præter ea, quæ Deus directe imperat, qui injuriæ patientiam probat, non interdicit: magistratibus, + tanquam [55] missis a rege, id est potestatem suam a rege ducentibus. + Et cum Paulus [e] omnem animam supremis potestatibus esse subjectam vult, + etiam

d 1. Ep. Petr. II. 13.
e Rom. XIII, 1.

GROTII.

o *Species intermedia*] Genus speciale *Senecæ* epistola LVIII.

p *Ordo, & ὑπαλληλισμὸς*] Sic in familia paterfamilias primus, inde materfamilias, inde filii, mox ordinarii servi, postremo servi vicarii. Vide *Chrysostomum* 1. ad Corinth. XIII, 3.

q *Augustini*] Habet prope eadem *Augustinus* sermone VI. in verba Domini.

GRONOVII.

51 *Species intermedia*] Quæ differt a specie infima, ut genus subalternum a genere generalissimo.

52 *Privati sunt*] Sic Vespasiani privatas res *Tacitus*, quamvis exercitum, & provinciam regentis vivo Nerone, dicit 3. histor. 65. & 5, 1.

53 *Ordinem non dari*] i. e. Quod in serie aliqua est, tamdium locum tueri, quamdiu dependet a primo: ita magistratus tamdiu esse magistratus, quamdiu agant ex auctoritate principis.

54 *Ut supereminenti*] Ὡς ὑπερέχοντι. Quæ verba non video, qui significent sine exceptione, quamvis res vera sit. In notis ad N. T. explicat, tanquam supra omnes posito. Ergo, tanquam summæ potestati.

55 *Missis a rege*] Δι' αὐτοῦ πεμπομένοις· præfectis ejus, vel legatis.

+ etiam magistratus inferiores inclusit. Neque in populo Hebræo, + ubi tot fuere reges, divini, humanique juris contemtores, unquam inferiores magistratus, + in quibus plurimi fuere viri pii, & fortes, + id sibi juris sumserunt, ut regibus vim ullam opponerent, + nisi si qui à Deo, + cujus in reges summum jus est, mandatum speciale acceperant; quin contra quod procerum officium sit, ostendit [a] Samuel, cum proceribus, & populo inspectante, Saulem jam perverse regnantem + solita veneratione est prosequutus.

[a] *1. Samuelis* XV, 30.

4. Atque adeo + religionis quoque publicæ status nunquam non a regis, ac Synedrii arbitrio pependit. Quod enim post regem magistratus simul cum populo + Deo se fideles fore promiserunt, id intelligi debet, + quatenus in cujusque id futurum erat potestate. Ne simulacra quidem falsorum Deorum, quæ publice exstabant, + dejecta unquam legimus, nisi jussu, aut populi in libera republicâ, aut regum cum regnabantur. Quod + si quid aliquando factum est vi contra reges, narratur in testimonium divinæ providentiæ id permittentis, non in facti humani approbationem.

5. Solet a contrariæ sententiæ auctoribus proferri dictum + Trajani, cum pugionem præfecto prætorio traderet: (hh) *Hoc pro me utere, si recte impero; si male, contra me.* Sed sciendum est, Trajanum, ut ex Plinii Panegyrico apparet, id unice curasse, ne quid regium ostentaret, sed [r] + verum principem gereret, + qui proinde subesset senatus, populique judicio, quorum sententias exsequi præfectus deberet etiam in ipsum principem. Simile est, quod de + M. Antonino legimus, [b] qui publicam pecuniam attingere noluit, nisi consulto senatu.

[b] *Xiphilin. in ejus Vit.* pag. 281.

+ VII. 1. Gravior illa est quæstio, an lex de non resistendo nos obliget + in gravissimo, & certissimo discrimine. Nam leges etiam Dei quædam, quamquam generaliter prolatæ, + tacitam habent exceptionem summæ necessitatis: + quod de lege sabbathi (ii) [56] Hasamonæorum temporibus a sapientibus definitum fuit: unde dictum celebre; [57] *periculum animæ impellit sabbatum*: & Judæus apud Synesium causam neglectæ legis de sabbatho hanc reddit: [s] *σαφῶς ὑπὲρ ψυχῆς θέομεν· in certissimum vitæ periculum adducti sumus.* Quæ exceptio probata est ipsi [58] Christo: ut [59] + & in lege altera

GROTII.

r *Verum principem gereret*] Quod postea imitati *Pertinax*, & *Macrinus*: quorum orationes egregias apud *Herodianum* vide. (*Lib.* II. *Cap.* 3. *Lib.* IV. *Cap.* 14. Edit. Bœcler.)

s Σαφῶς ὑπὲρ ψυχῆς θέομεν] Maccabæorum lib. I. c. 9. 10. 43. & 44. καὶ ἤκουσε Βακχίδης καὶ ἦλθε τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων ἕως τῶν κρηπίδων τοῦ Ἰορδάνου ἐν δυνάμει πολλῇ· καὶ εἶπεν Ἰωνάθαν τοῖς παρ᾽ αὐτοῦ· ἀναστῶμεν νῦν πολεμήσωμεν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν· οὐ γάρ ἐστι σήμερον ὡς ἐχθὲς καὶ τρίτην ἡμέραν· *Id cum audisset Bacchides, venit multo cum exercitu ad Jordanis ripas ipso die sabbati. Jonathan autem suis dixit: surgamus nunc, & pro vita pugnemus: neque enim nostræ res se habent ut heri, & nudius tertius.*

GRONOVII.

56 *Hasamonæorum*] Ab Assamonæo Matthiæ proavo dicti, qui a Juda Maccabæo Matthiæ F. Maccabæi. *Joseph.* 12, 8.

57 *Periculum animæ impellit*] Solvit necessitate servandi Sabbathi. *Casaub.* Exercit. 1. ad Baron. 12, 17. p. 66. *Buxtorf.* Synag. cap. 16. p. 365. (Vide & Auctorem in *Matth.* XII, 11.)

58 *Christo*] Matth. XII, 4.

59 *Et in lege altera*] I. Sam. XXIII, 6.

(hh) Refertur à *Xiphilino*, pag. 248. D. *Ed. Steph.* Vide & *Plinii Junioris* Panegyric. c. 67. & *Cassiodor.* Var. VIII, 13. J. B.

(ii) Vide JOSEPH. *Antiq. Jud.* Lib. XIV. Cap. IV. §. 2. *Ed. Hudson.* & Clariss. CLERICUM, in *Marc.* III, 4. J. B.

GRO-

altera de non edendis panibus propositionis. Et Hebræorum magistri legibus de cibis vetitis, aliisque nonnullis, ex veteri traditione + eandem addunt exceptionem, recte quidem: + non quod Deo jus non sit ad certam mortem subeundam nos obstringere, sed quod leges quædam ejus sint argumenti, + ut non credibile sit datas ex tam rigida voluntate; + quod in legibus humanis magis etiam procedit.

2. + Non nego, + a lege etiam humana quosdam virtutis actus posse præcipi, + sub certo mortis periculo, ut [t] [60] + de statione non deferenda; + sed nec temere ea voluntas legem condentis fuisse intelligitur: neque [61] videntur homines in se, & alios tantum [62] jus accepisse, + nisi quatenus summa necessitas id exigat. + Ferri enim leges ab hominibus solent, & debent, [63] cum sensu humanæ imbecillitatis. + Hæc autem lex, de qua agimus, + pendere videtur a voluntate eorum, qui se primum in societatem civilem consociant, + a quibus jus porro ad imperantes manat. + Hi vero si interrogarentur, + an velint omnibus hoc onus imponere, ut mori præoptent, quam ullo casu vim superiorum armis arcere; + nescio an velle se sint responsuri, nisi forte cum hoc additamento, + si resisti nequeat, nisi cum maxima reipublicæ perturbatione, aut exitio plurimorum innocentium. Quod enim + tali circumstantia [64] + charitas commendaret, id + in legem quoque humanam deduci posse, non dubito.

3. Dicat aliquis, + rigidam illam obligationem, mortem potius ferendi, quam ullam unquam superiorum injuriam repellendi, + non ex lege humana, sed divina proficisci. Sed notandum est, primo homines + non DEI præcepto, sed sponte adductos [65] + experimento infirmitatis familiarum segregum adversus violentiam, in societatem civilem coiisse; + unde ortum habet potestas civilis, quam ideo + humanam ordinationem Petrus [a] vocat: *a* 1. *Pet.*
quanquam alibi & + divina ordinatio vocatur, + quia hominum salubre institutum Deus probavit. + Deus autem humanam legem probans censetur II, 13.
probare [66] ut humanam, & humano modo. *b Lib.* III. *adv. Monarch.* c. 8.

4. Barclajus regii imperii assertor fortissimus huc tamen [b] descendit, + ut populo, & insigni ejus parti jus concedat se tuendi adversus immanem *Lib.* VI. c. 23. & 24.

GROTII. ‖

t *De statione non deferenda*] Vide *Josephum*, ubi de custodibus Saulis agit. (*Ant. Jud.* Lib. VI. Cap. 13. §. 9. *Ed. Hudson.*) *Polybius* : παρὰ Ῥωμαίοις θάνατος ἦν πρόστιμον τῆς ἐφεδρείας λιπόντι τὴν τάξιν. (Habet e *Suida*, voce πρόστιμα: nam verba paullo aliter leguntur apud ipsum Historicum, *Lib.* 1. Cap. 17. *J. B.*

GRONOVII.

60 *De statione*] Loco, ubi quis ant in præsidio, aut in acie locatus est ab Imperatore. *Liv.* XXIV, 37.

61 *Videntur homines*] Nam Dei paullo ante jus liberum agnovit, qui vitam, quam precario dedit, reposcere potest, quandoque placet ejus sanctæ providentiæ.

62 *Jus accepisse*] Ut possint eis injungere, quod requirat, ut deserant omnem tutelam sui, & certæ morti occurrant.

63 *Cum sensu*] Ut considerent, quid hæc fragilitas ferat, nec mandent quod homo natus præstare nequeat.

64 *Charitas commendaret*] Ex officio fieret, atque humanitate; ita tamen, ut intermittere liceat, idem posse præcipi, ut intermittere non liceat.

65 *Experimento infirmitatis*] Quod viderent, dispersos per familias, & nihil commune habentes, facile a violentis opprimi.

66 *Ut humanam, & humano*] Quatenus exigit, quantum homini postulare licet ab homine, quantumque homo (cui difficile est ejurare insitum amorem sui) potuit exsequi.

nem sævitiam ; + cum tamen ipse fateatur, totum populum regi subditum esse. Ego facile intelligo, + quo pluris est [67] id, quod conservatur, eo majorem esse [68] æquitatem, + quæ + adversus legis verba exceptionem porrigat : attamen indiscriminatim + damnare aut singulos, aut partem populi minorem, + quæ ultimo necessitatis præsidio sic utatur, ut interim [69] & communis boni respectum non deserat, vix ausim. Nam David, [a] + qui [70] extra pauca facta testimonium habet + vitæ secundum leges exactæ, armatos circum se primum quadringentos, deinde plures aliquanto habuit : + quo, nisi ad vim arcendam, si inferretur ? Sed simul illud notandum est, non factum id a Davide, + nisi postquam & Jonathanis indicio, & pluribus aliis certissimis argumentis compererat, Saulem vitæ suæ imminere. + Deinde vero nec urbes invadit, nec pugnandi captat occasiones : + sed latebras quærit, modo in locis deviis, + modo apud populos externos, + & [71] hac religione ut popularibus suis nunquam noceat.

a 1. Samuel. XXII, 2. & XXIII, 13.

5. + Simile videri potest + factum Maccabæorum ; + nam quod quidam hæc arma eo titulo defendunt, quasi Antiochus non rex, sed invasor fuerit, vanum puto : cum nusquam in omni historia Maccabæi, & qui eorum partes sequebantur, + Antiochum alio, quam regis nomine compellent ; & merito sane, cum jampridem + Macedonum imperia agnovissent Hebræi, + in quorum jus Antiochus successerat. Nam quod lex vetat, + alienigenam populo præfici, + de voluntaria electione intelligendum est, non de eo, quod temporum necessitate adductus populus facere cogebatur. Quod vero ajunt alii, + usos Maccabæos jure populi, [72] cui αὐτονομία deberetur, ne id quidem firmum. Nam Judæi primum + a Nabuchodonosore devicti jure belli, + ex eodem jure successoribus Chaldæorum [73] Medis, & Persis paruerant : quorum [u] totum imperium ad Macedonas devenit. Hinc Judæi Tacito [b] vocantur, *Dum Assyrios penes, Medosque, & Persas oriens fuit, vilissima pars servientium.* Nec quicquam ab Alexandro, ejusque successoribus [74] stipulati sunt ; sed sine ulla conditione in eorum ditionem vene-

b Hist. L. v. c. 8.

GROTII.

u *Totum imperium ad Macedonas devenit*] *Justinus* libro XXXVI. *Primus Xerxes Rex Persarum Judæos domuit. postea cum ipsis Persis in ditionem Alexandri magni venere, diuque in potestate Macedonici imperii subjecti Syriæ regno fuere. A Demetrio cum descivissent, amicitia Romanorum petita, primi omnium ex orientalibus libertatem receperunt, facile tunc Romanis de alieno largientibus.* (Cap. 3.)

GRONOVII.

67 *Id. quod conservatur*] Quod scil. conservari non posset in stricta legis observatione.

68 *Æquitatem, quæ*] Per quam licet eam legem aliquando non observare.

69 *Et communis boni*] Ut non turbet ultro tranquillitatem publicam, & tantummodo sese tueatur ; non infestet, neque ad simul turbandum trahat alios.

70 *Extra pauca*] Quibus lapsus est, & graviter peccavit.

71 *Hac religione*] Perpetua, & vigili cura.

72 *Cui αὐτονομία*] Quem Deus liberum, & sui juris esse voluisset.

73 *Medis, & Persis*] Non potest excusari, quod *Tacitus*, & Auctor ajunt, Judæos Medis servisse, nisi de uno Dario Medo, cujus mentio apud Danielem, intelligatur. Nam Assyriis a Nino ad Sardanapalum, Medis ab Arbace ad Astyagen non paruerunt Judæi : sed destructo primo Assyriorum imperio, & contracto Medico, aliud Assyriorum, vel Chaldæorum imperium natum est per Nabuchodonosorem eodem tempore, quo in alia parte orientis regnabant Medi. Huic posteriori Assyriorum regno armis victi accessere Judæi ; inde ad Persas sub Cyro transiere.

74 *Nec quicquam stipulati*] Nihil exceperunt, quum ei se dederent.

GRO-

venerunt, + sicut ante sub ditione Darii fuerant. Quod si & Judæi interdum + ritus suos, & leges palam exercere permissi sunt; id fuit ex regum beneficio jus precarium, non ex lege aliqua imperio addita. + Nihil ergo est quod Maccabæos tueatur, præter summum, certissimumque periculum: + quamdiu scilicet intra sui defendendi terminos ita se continuerunt, ut in loca devia exemplo Davidis secederent, quærendæ securitati; + nec arma expedirent, nisi ultro oppugnati.

6. Illa interim cautio tenenda est, + etiam in tali periculo personæ regis parcendum: quod qui factum a Davide putant, 75 non ex officii necessitate, + sed ex sublimiore proposito, (kk) + falluntur. Ipse enim David aperte dixit, [a] insontem neminem esse posse, qui manus regi inferret. Nimirum, sciebat + scriptum in lege: [b] *Diis*, id est, judicibus summis, *non maledices*, & [x] *principi in populo tuo non maledices*. In qua lege mentio facta specialis eminentium potestatum, + ostendit aliquid præcipi speciale. Quare Optatus [c] Milevitanus de hoc Davidis facto loquens, [y] *Obstabat*, ait, *plena divinorum memoria mandatorum*. Et verba Davidi hæc tribuuit: *Volebam hostem vincere, sed prius est divina præcepta servare*. a 1. Samuel. XXVI, 9. b Exod. XXII, 28. c Lib. II.

7. At + falsa maledicta ne in privatum quidem licet jacere: + in regem ergo veris quoque abstinendum; quia, ut ait scriptor problematum, [d] quæ Aristotelis nomen præferunt: ὁ κακηγορῶν τὸν ἄρχοντα, εἰς τὴν πόλιν ὑβρίζει· *Qui rectori maledicit*, [z] *in civitatem est injurius*. Quod si voce lædendus non est, + manu certe multo minus: unde & pœnitentia tactum [e] Davidem legi- d Sect. XXIX. num. 14. e 1. Samuel. XXIV, 6.

GROTII.

x *Principi in populo tuo non maledices*] Joabus Semeiæ apud *Josephum*: οὐ τεθνήξῃ βλασφημήσας τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατασταθέντα βασιλεύειν; *An morereris, qui ei maledicere ausus es, quem Deus in regni sede constituit*? (Ant. Jud. *Lib.* VII. *Cap.* 11. §. 2. Verum ibi qui loquitur, non est *Joabus*, sed frater ejus *Abisaïs*, *Tserujæ* filius. J. B.)

y *Obstabat plena divinorum memoria mandatorum*] *Josephus* de Davide: μετανοήσας δ' εὐθὺς, οὐ δίκαιον εἶπε φονεύειν τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην· *Sed statim pœnitudine ductus, injustum facinus esse dixit, dominum suum occidere.* (Lib. VI. C. 13. §. 4.) Et post: Τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κεχειροτονημένον βασιλέα δεινὸν ἀποκτεῖναι κἂν ᾖ πονηρός· ἥξειν γὰρ αὐτῷ παρὰ τοῦ διδόντος τὴν δίκην· *Horrendum, regem quamvis malum interficere; pœnam enim id facienti imminere ab eo, qui regem dedit.* (Ibid. §. 9. *Edit. Huds.* In loco priore non omittere debuit Auctor hæc verba, οὐδὲ τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ βασιλείας ἀξιωθέντα, *eumque, qui à Deo Rex constitutus est.* In loco altero versio ejus etiam malè omittit hæc, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κεχειροτονημένον, quæ idem significant, obstantque adeo, quominus de omnibus in universum Regibus locus intelligi queat. Quamvis & Doctissimus SALMASIUS, *Resp. ad Milton.* pag. 163. in Versione illius loci omittat illa verba: quæ tamen in Græco ponit; quasi scilicet voce solâ *Regis* continerentur. Sed pejus est, quòd in fine, omissis quibusdam, sensus planè corruptus ab Auctore nostro, præ nimio fortè studio caussæ suæ serviendi. Ita habent Græca: Ἥξειν γὰρ αὐτῷ παρὰ τοῦ δόντος τὴν ἀρχὴν σὺν χρόνῳ τὴν δίκην· *Venturam enim aliquando ipsi* (Regi scilicet) *pœnam, ab eo, qui dedit illi imperium.* J. B.

z *In civitatem est injurius*] Julianus Misopogone: καὶ γὰρ οἱ νόμοι φοβεροὶ διὰ τοὺς ἄρχοντας, ὥστε ὅστις ἄρχοντα ὑβρίζει, ἐκ περιουσίας τοὺς νόμους κατεπάτησεν. *Sunt enim leges severæ pro principibus: ita ut qui in principem injuriosus fuerit, is ex animi libidine conculcaverit leges.* (Pag. 342. B. *Edit. Spanh.*) [Non satis adcuratè vertitur hic locus. Id vult Imperator: *Metuuntur Leges propter Imperantes* (à quibus scilicet auctoritatem, & vim omnem habent) *Qui igitur in ipsum Imperantem injurius est, multo audaciùs Leges conculcabit.* Sic, ut cuivis patet, locus ad rem nihil facit. J. B.]

GRONOVII.

75 *Non ex officii necessitate*] Eximiæ alicujus innocentiæ studio, ut abstineret etiam illa vi, qua jure uti poterat, ut non modo ad legem justus esset, sed & intra legem, ut *Seneca* loquitur 2. de ira 27.

(kk) Non ita falluntur. Dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. J. B.

GRO-

legimus, + quod vestem ejus violasset: tantam intelligebat personæ istius esse sanctitudinem! nec immerito; nam cum summum imperium [a] non possit non multorum odiis patere, + securitas fungentis peculiariter fuit munienda. Quod Romani etiam + in Tribunis plebis constituerunt, ut ἄσυλοι, id est, inviolabiles essent. Inter Essenorum dicta erat, + reges sanctos esse habendos: & insigne illud apud [a] Homerum:

a Iliad. v. 566.

—— Περὶ γὰρ δίε ποιμένι λαῶν,
—— —— μή τι πάθοι·

—— [b] *Nam pro populi pastore timebat,*
—— —— *Ne quid ei accideret.*

b Lib. X. c. 3. Nec immerito, ut apud [b] + Curtium est, *regium nomen gentes, quæ sub regibus sunt, pro Deo colunt.* [c] Artabanus Persa: ἡμῖν δὲ πολλῶν νόμων καὶ καλῶν ὄντων κάλλιστος οὗτός ἐστι, τὸ τιμᾷν βασιλέα καὶ προσκυνεῖν, εἰκόνα Θεοῦ τὰ πάντα σώζοντος. *Nobis inter leges multas, easque bonas, hæc optima est, regem colendum, & adorandum, ut Dei cuncta sospitantis effigiem.* Plutarchus Agide: [c] οὐ θεμιτὸν οὐδὲ νενομισμένον βασιλέως σώματι τὰς χεῖρας προσφέρειν, *nec fas, nec licitum regis corpori manus inferre.*

c Pag. 804.

8. 76 Illa quæstio gravior, an quantum Davidi, an quantum Maccabæis

GROTII.

a *Non possit non multorum odiis patere*] *Quinctilianus* Declamatione CCCXLVIII. *Hanc esse conditionem omnium, qui administrationem reipublicæ aggrediuntur, ut ea, quæ maxime pertinent ad salutem communem, cum quadam sui invidia efficere cogantur.* Vide ea de re Liviæ verba ad Augustum apud Xiphilinum ex *Dione.* (Pag. 85. 86. *Ed. H. Steph.*)

b *Nam pro populi pastore timebat*] Bene *Chrysostomus*, 1. ad Tim. 1. *Si quis oveus jugulet, ab eo gregem imminui: at si quis pastorem de medio sustulerit, ab eo totum gregem dissipari. Seneca* libro priore de clementia cap. III. *Somnum ejus nocturnis excubiis muniunt: latera objecti, circumfusique defendunt: incurrentibus periculis se opponunt. Non hic est sine ratione populis, urbibusque consensus, sic protegendi, amandique reges, & se suaque jactandi, quocumque desideraverit imperantis salus. Nec hæc vilitas sui est aut dementia, pro uno capite tot millia excipere ferrum, ac multis mortibus unam animam redimere, nonnunquam senis, & invalidi. Quemadmodum totum corpus animo deservit* (quod ipsum late ibi exsequitur) *sic hæc immensa multitudo unius animæ circumdata illius spiritu regitur, illius ratione flectitur, pressura se, ac fractura viribus suis, nisi consilio sustineretur. Suam itaque incolumitatem amant, &c.* Adde quæ infra, lib. II. cap. 1. §. IX.

c *Artabanus Persa*] Apud *Plutarchum* Themistocle. (Pag. 125. C.).

GRONOVII.

76 *Illa quæstio &c.*] Auctor quæstionem, an liceat Christianis pro religione adversus superiores in ultimo discrimine bellare, ita tractat, ut negantem partem probare, atque ita tot heroum, quorum armis a Deo prosperatis libertatem conscientiæ in Belgio, Germania, Gallia debemus, causam damnare videatur.

Cui sententiæ subscribere non possumus: nec quæ pro ea proferuntur, tanti putamus, ut iis nos induci patiamur.

Crucem subire suos bis jussit Christus, prius Matth. X, 38. Quod tempus *Marcus* quoque VIII, 34. & *Lucas* IX, 23. respiciunt. Iterum *Matth.* XVI, 24. quod *Lucas* XIV, 27. id nihil aliud est, quam divinas castigationes patienter, & sine murmure, cumque confessione peccatorum, & horrore justissimæ Dei adversus peccata iræ excipere. Et tam dictum est superiorum supremis, regibusque regum, quam humillimo, & despicatissimo mortalium. Quemadmodum igitur hoc non impedit, quo minus reges, & magistratus resistant malitiæ privatorum, & hostium, atque illos supplicio afficiant, hos bello prosequantur: ita neque impedit privatos, quominus illi ultimæ sævitiæ malorum principum, & magistratuum repugnent.

Ob religionem autem si omnino in superiores arma sumere non licet, neque licebit ipsis superioribus arma sumere adversus alios pariter superiores ob religionis diversitatem bellum moventes. Præbeamus igitur, si Diis placet, nos impune lacerandos, & subjugandos Turcis Mahometismum imperantibus. Et condemnemus Constantinum, quod defendendi a persecutione Christia-

bæis licuit, + liceat & Christianis, quorum magister crucem subire toties jubens, + exactiorem patientiam videtur requirere. Certe ubi superiores ob

Christianismi gratia arma sumsit in affinem suum, & collegam Imperatorem Licinium: quo nomine tota Ecclesia eum semper laudavit, & obnoxiam se illi professa est. Nec potest hic dari ratio, quare magis liceat superioribus in subjectos per religionis causam sævire, quam per aliam quamcumque impotentiam. Immo per illam minus licet, quia solus Deus καρδιογνώστης est, & imperium in conscientias habet. Porro qui religionem petit sævitia, idem petit bona, petit vitam, petit conjugem, & liberos. Si ergo licet in gravissimo, & certissimo discrimine resistere superioribus ob bona, conjugem, liberos, vitam defendendam, (ut concessit Auctor): quoniam eædem causæ cum causa religionis sunt perpetuo conjunctæ; etiam in ultimo, & certissimo discrimine ob religionem, si non per religionem, certe per illas alteras causas resistere licet superiori intolerabili sævitia prætextu religionis bona, & vitam involanti.

Christi, & Apostolorum, & primorum Christianorum exempla nihil juvant, quia illa versantur in ecclesia constituenda, nos in ecclesia constituta. Illam quum singuli, & humillimi homines (ita Deo placitum) in eam colligerentur, non oportet infamem fuisse rebellionibus: nunc postquam illud crimen ecclesia effugit diu patiendo, non oportet eam beneficium Dei incomparabile, præsertim si vires ad illud tutandum dedit, per ignaviam amittere.

Quod Christus per humilitatem, per patientiam se, ac suos ad tempus præbendo tanquam oves ad lanienam, vicit potestates mundi, ac tenebrarum, miraculum est non minus, quam linguarum donum: quam sanandi infirmos, excitandi mortuos, liberandi energumenos, & alia supra humanum modum. Ut ergo nunc in docenda, discendaque religione Christiana non exspectandum, donec eadem miracula Deus nobis repræsentet: sed ordinariis studiorum viis, & consueta disciplina utendum est: ita nec in defendenda veritate agnita, & libertate conscientiæ manibus insinuatis sedendum illis, quibus Deus non modo pro focis, sed etiam pro aris vires, & opes dedit; nec operienda miracula, quæ Deus hic quoque dat, sed illis, qui viis, & instrumentis, & labore, curaque cuivis rei propria utuntur. Hebræos sub Pharaone cædes, & contumelias, & injusta opera cum servilibus verberibus tolerare voluit Deus usque in adventum Mosis. Noluit eosdem pugna Ægyptium vincere: Rubrum mare mandata sua peragere, & ultionem exsequi jussit: ad idem cunctis in terram promissam per arma adversus religionis oppressores adfuit. Neque hoc infirmat martyria. Immo genus est martyrii in sancto, & solo proposito defendendi lucem euangelii concessam occumbere quamvis armatum. Quod si quando ab inermibus, & mera patientia, martyrium excipi vult; id non magis moratur alios, quin se, ut possunt, a vi tueantur: quam quod quosdam naufragio, pestilentia, alios morbo evocat, id non prohibet alios, quominus medicinis, & omni probata via ad salutem grassentur: quod quosdam sub iniquo judice probos, & innocentes sinit opprimi; id nihil vetat, ne alii suam innocentiam judicio defendant. Neque vero non interest privatus, paucive, an populus ob religionem infestetur: nam illi suo fato occidunt, populus etiam posteritatis.

Præterea si Christi exemplum, & injuriarum patientià, non tollit jus belli gerendi omne in universum adversus quosvis aggressores; ne quidem tollit jus belli gerendi adversus superiores in ultimo discrimine ob religionem. Ratio est, quia Christus non tantum injurias à superioribus pertulit, sed etiam a vilissima fæce Judæorum: neque tantum ob religionem, sed etiam ob illorum invidiam, & malitiam. Deinde non dicit: *Si superior ob religionem tibi alapam in altera maxilla duxerit*; non dicit: *Qui tollet gladium adversus superiores religionis causa*; sed simpliciter, & sine exceptione: *Si quis duxerit*: *Qui tollet.* Quæ ergo responsio est ad hæc loca pro sarto tecto servando jure belli cujuscumque; eadem est & pro servando jure belli in superiores, & intolerandam sævitiam religionis ergo.

Christus fugam concedit, inquit: agnosco: ultra fugam nihil: hoc hic lego; apud Euangelistam neminem. II. Si præcise nihil extra fugam, nequidem ut pecunia redimant libertatem religionis, & conscientiæ, itaque rem illicitam fecere tot sæculis, faciuntque hodie miseri Græci, & aliæ nationes Christianæ sub Turcico imperio, qui tributo persecutionem evadunt. Quod si hoc durum est adfirmare, fatendum est, illud temere pronuntiatum esse. III. Quin imo, quia fugam concedit, non requirit meram, & solam patientiam: sed per synecdochen speciei concedit honestas rationes subterfugiendi & hoc genus tyrannidis, quamdiu non planum, ac liquidum est, placuisse Deo, ut morte nostra testimonium veritati demus. IV. Quia fugam concessit, ostendit certe suum exemplum non vocare nos ad omnes omnino eventus patientiæ, quam ipse præstitit; noluit enim fugere. V. Fugam concessit illis, quibus nihil patebat præter fugam: quales erant primi ejus discipuli virium inopes. His igitur fugam concedendo non vetuit alios suo bono uti.

Quanto melius facerent tyrannidis patroni, si Christi exemplum proponerent persecutoribus, & imperantibus religionem! noluit ille vi in formanda, & propaganda ecclesia uti: noluit ignes, & gladios adhibere, cum facile potuisset. Itaque exemplum Christi magis obligat principes ad non sæviendum ob religionem, quam subjectos ad imitandum

[a] *Matth.* X, 23. ob religionem mortem intentant Christianis, + Christus [a] fugam concedit, his scilicet, + quos officii necessitudo nulli loco alligat: (II) + ultra fugam nihil, [b] Petrus vero Christum, ait, cum pateretur, nobis reliquisse

[b] 1. Petr. II, 21. IV, 12. 13. 14. 15. 16. exemplum, quod sequamur; qui cum peccato vacaret, & doli omnis immunis esset, convitia convitiis non reposuit, neque inter patiendum minatus est, + sed rem permisit juste judicanti. Idem gratias agendas Deo, ait, + & gaudendum Christianis, si tanquam Christiani pœnis subdantur. + Et hac maxime patientia invaluisse Christianam religionem, legimus.

9. Quare Christianis veteribus, qui recentes ab Apostolorum, & apostolicorum virorum disciplina, + eorum præscripta & intelligebant melius, & perfectius implebant, + summam injuriam fieri puto ab iis, qui quo minus ipsi se defenderent in certissimo mortis periculo, vires putant illis, non animum defuisse. Imprudens certe, & impudens fuisset Tertullianus,

[c] *Apolog.* c. 37. [c] si apud Imperatores, qui ejus rei ignari esse non poterant, ita confidenter ausus esset mentiri: *Si enim hostes & apertos, non tantum vindices occultos agere vellemus, deesset nobis* 77 *vis numerorum, & copiarum? Plures nimirum Mauri, & Marcomanni, ipsique Parthi, vel quantæcunque unius tamen loci, & suorum finium gentes, quam totius orbis? Externi sumus, & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia,* 78 *conciliabula, castra ipsa, tribus,* 79 *decurias,* 80 *palatium, senatum, forum: sola vobis reliquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuissemus,* 81 *etiam copiis impares, qui*

tandum ejus patientiam omnem, quæ magna parte miraculosa est.

Locus Petri tot versibus solatia continet illis, quorum constantia, & martyrio, Deum velle amplificare gloriam suam, certo constat; quia illis subducit omnem externam opem defendendæ vitæ, & eosdem ad hanc ipsam patientiam præsenti numine, & S. Spiritus extraordinaria ope confirmat. Sunt autem viæ, quibus utitur Deus ad amplicandam gloriam suam, multæ. Nec scriptura, cum unam earum laudat, alias tollit. Idem Deus, qui modo monstrat, quid possit in infirmis, magnum illis animum adversus calamitates, & supplicia præstando; modo monstrat, quid possit in fortibus, victoriam illis per arma justa largiendo.

Ad exemplum illud primorum Christianorum tam speciose propositum respondet *Miltonus*, eos non potuisse, quicquid imputent: ubi potuerint, fecisse: denique qui non fecerint, non obligare nos ad imitandum. Et certe non potuerunt: Homines humiles, tenues, viles, ignobile vulgus, pauci etiam, cum multa millia essent, si cum cæteris comparentur, dispersi, & disjecti, sine corpore, & concilio, clandestinis, eoque non numerosis cœtibus coeuntes, imbelles, & inermes, nullo capite, præter sacerdotes ex eadem vilitate lectos: ad hæc nihil aliud cogitantes, quam pœnitentiam pristinæ vitæ, spem, metumque futuræ, exspectantes quisque se visurum novissimum diem, eaque de causa deserentes negotia, abhorrentes a conjugiis, a gerenda republica, a militia, abjicientes pecuniam, & rem familiarem, denique nihili facientes, quorum causa tyrannos odimus, & defensionem nostri paramus: interdum improvide, ac simpliciter, quæ Christus non simpliciter contemni jusserat, sed comparate, si haberi non possent salva conscientia, & si ea Deus reposceret. Itaque non modo vires illis, sed & animum resistendi defuisse, facile concedo. Nec poterant, nec si potuissent, volebant; non tam quia illicitum putabant, quam ob nimiam martyrii ambitionem. Sed aliter egerunt, postquam Imperatores facti sunt Christiani: & ipsi quoque publica munera administrando potentiam nacti sunt.

77 *Vis numerorum*] Cohortium, *Tacitus* 1. histor. 6. Agric. 18. & 32.

78 *Conciliabula*] Supra cap. 2. num. 10.

79 *Decurias*] Judicum, & equestrem ordinem.

80 *Palatium*] Domum augustam.

81 *Etiam copiis*] Apparatu, & instrumento belli.

(II) Dictum *Christi* unicè pertinet ad Apostolos, ut patet ex sequentibus. Auctor ipse se refellit, quando in Adnotationibus ad hunc locum *Matth.* X, 23. verba illa solis Apostolis adcommodat, & inde fatetur, non posse argumentum duci ad definiendam quæstionem: An sponte fugere liceat, periculi tantum vitandi caussâ? J. B.

GRO-

qui tam libenter trucidamur, si non [82] *apud istam disciplinam magis occidi liceret, quam occidere?* Sequitur hic quoque [83] magistrum suum [a] Cyprianus, & aperte prædicat: *Inde est, quod nemo nostrum, quando apprehenditur, reluctatur: nec se adversus injustam violentiam vestram,* [84] *quamvis nimius, & copiosus noster sit populus, ulciscitur. Patientes facit* [85] *de secutura ultione securitas.* [d] *Innocentes nocentibus cedunt.* Et [b] Lactantius: *Confidimus enim majestati ejus, qui tam contentum sui possit ulcisci, quam servorum suorum* [86] *labores, & injurias. Et ideo cum tam nefanda perpetimur, ne verbo quidem reluctamur:* + *sed Deo remittimus ultionem.* Nec aliud spectavit [c] Augustinus, cum dicit: *Nihil justus præcipue cogitet in his rebus, nisi ut bellum suscipiat, cui bellare fas est: non enim fas est omnibus.* Ejusdem [d] est illud: *Quoties Imperatores* [87] *in errore sunt, leges ad tuendum errorem contra veritatem condunt, per quas justi examinantur, & coronantur.* Idem [e] alibi: *Ita a plebibus principes, & a servis domini ferendi sunt, ut sub exercitatione tolerantiæ sustineantur temporalia, & sperentur æterna.* Quod veterum Christianorum exemplo alibi [f] sic explicat: *Neque tunc civitas Christi, quamvis adhuc pegrinaretur in terris, & haberet tam magnorum agmina populorum adversus impios persecutores, pro temporali salute pugnavit; sed potius, ut obtineret æternam, non repugnavit. Ligabantur, includebantur, cædebantur, torquebantur, urebantur, laniabantur, trucidabantur, & multiplicabantur.* [88] *Non erat eis pro salute pugnare,* [89] *nisi* [90] *salutem* [91] *pro salute contemnere.*

a *Ad Demetrianū*, p. 192. *Ed. Fell.*

b *Inst. Div. Lib.* V. c. 20.

c *Lib.* 6. *Qu.* 10. *in Jos.*

d *Epist.* 105 (vulg. 166.)

e In *Psal.* 124. apud *Prosper.* Sent. 34.

f *De Civit. Dei lib.* XXII. c. 6.

10. Nec minus egregia fuit, quæ in eandem sententiam habet Cyrillus in locum Johannis de gladio Petri. + Thebæa legio, (mm) ut acta nos docent, militibus constabat sexies mille sexcentis sexaginta sex Christianis omnibus: Qui, cum Maximianus Cæsar apud [92] Octodurum exercitum compel-

GROTII.

d *Innocentes nocentibus cedunt*] Hæc sunt in scripto ad Demetrianum. Ejusdem hæc libri primi epistola 1. *Intellexit* (adversarius) *Christi milites vigilare, jam sobrios, & armatos ad prælium stare, vinci non posse, mori posse; & hoc ipso invictos esse, quia nec mori timent, nec repugnare contra impugnantes, cum occidere innocentibus nec nocentem liceat: sed promte & animas, & sanguinem tradere.* (Ep. 60. *Ed. Fell.*)

GRONOVII.

82 *Apud istam disciplinam*] Hanc sectam Christianorum. *Terent.* Eun. 2, 2. 32.

83 *Magistrum suum*] *Hieronymus* refert, notarium B. Cypriani dicere solitum, nunquam Cyprianum absque Tertulliani lectione unum diem peregisse, ac sibi crebro dixisse: *Da magistrum.*

84 *Quamvis nimius*] Numerosus, multus admodum.

85 *De secutura*] Quia exploratum habemus, injuriarum, quæ nobis fiunt, Deum vindicem fore.

86 *Labores*] Ærummas, agonas, ut Herculis XII. labores dicuntur.

87 *In errore sunt*] Ἑλληνισμῷ idolorum cultui dediti sunt.

88 *Non erat eis*] Non ducebant operæ pretium, non faciebant tanti vitam, & bona sua, ut eorum ergo arma sumerent, ac resisterent; sed spe, ac desiderio salutis æternæ hanc fragilem vitam contemnebant. De illo, *Non erat*, Vide 4. Observ. 81. p. 115.

89 *Nisi*] Ἀντὶ τοῦ sed.

90 *Salutem*] Hujus vitæ.

91 *Pro salute*] Æterna.

92 *Octodurum* Veragrorum vicum appellat *Cæsar* 2. bell. Gall. 1. *Martenach* hodie.

(mm) At vero mera est fabula, quæcunque de illâ Thebæa Legione dicuntur. Historia ipsa per se habet plurima indicia falsi: & libellus, in quo narratur, hoc titulo, *Passio Agaunensium Martyrum*, non est EUCHERII, Lugdunensis Episcopi, cui tribuitur; ut vel ex eo patet, quòd *Sigismundi*, *Burgundiæ* Regis, Auctor meminerit, qui Rex tamen sat diu post mortem *Eucherii* regnavit. Hæc demonstravit Clar. JOANNES DUBOURDIEU, Dissertatione singulari, Anglicè primùm edita ann. 1696. postea Gallicè, ut erat nata, *Amstel.* 1705. *J. B.*

compelleret sacra Diis falsis facere, primum [93] Agaunum iter arripuerunt, & cum eò misisset Imperator, qui eos ad sacrificandum venire juberet: ipsique se id facturos negassent, [94] Maximianus decimum quemque jussit interfici per apparitores, qui + nemine repugnante facile imperium sunt exsecuti.

11. [e] Mauritius ejus legionis [95] + primicerius, a quo Agaunum vicus Mauritii dictus est postea, narrante Eucherio Episcopo Lugdunensi, eo tempore commilitones sic allocutus legitur: *Quam timui, ne quisquam, quod armatis facile est specie defensionis, [96] beatissimis funeribus manus obviam afferre tentaret! jam mihi [97] ad hujus rei interdictum Christi nostri [98] parabatur exemplum, qui exemtum vagina apostoli gladium propriæ vocis jussione recondidit: docens, majorem armis omnibus Christianæ confidentiæ esse virtutem, [99] ne quisquam mortali operi mortalibus dexteris obsisteret, quin imo cœpti operis fidem perenni religione compleret.* Cum hoc supplicio peracto Imperator superstitibus eadem, quæ ante, præciperet, sic omnes respondent: *Milites quidem, Cæsar, tui sumus, & ad defensionem reipublicæ Romanæ arma suscepimus: nec unquam aut desertores bellorum, aut proditores militiæ fuimus, aut [1] ignavæ formidinis meruimus subire flagitium. Tuis etiam obtemperaremus præceptis, nisi instituti legibus Christianis, dæmonum cultus, & aras semper [2] pollutas sanguine vitaremus. Comperimus præcepisse te, ut aut sacrilegiis pollueres Christianos, aut [3] de denis interfectis nos velles terrere. Non inquiras longius latitantes: Nos omnes Christianos esse cognosce: habebis potestati tuæ subdita omnium corpora: auctorem vero suum respicientes Christum animas [4] non tenebis.*

12. Tum Exuperius legionis signifer sic eam allocutus ibidem narratur: *Tenere me, commilitones optimi, secularium quidem bellorum signa perspicitis; sed non ad hæc arma provoco, non ad hæc bella animos vestros, virtutemque compello. Aliud vobis genus eligendum est præliorum. Non per hos gladios*

G R O T I I.

e *Mauritius*] De hujus martyris honoribus apud Helvetios vide *Guillimannum*. (Lib. I. c. 15. & II. 8.) In veteri scripto de translatione sancti Justini in novam Corbejam: *Unde juxta fidem Chronicorum sub atrocissima, & incomparabili illa decima post Neronem persecutione passum eum, colligimus: quæ & prioribus persecutionibus immanior, dum venerabilem multitudinem martyrum cœlis mitteret, inter quos etiam præcipuum sancti Mauritii collegium, & innocentiæ speculum.* De Thebæis martyribus Brunsvicum translatis, vide *Crantzium* Saxonicorum VII, 16.

G R O N O V I I.

93 *Agaunum*] *Saint Maurice*, duodecim millibus p. ab Octoduro.

94 *Maximianus*] Collega Diocletiani A. Æ. C. 297.

95 *Primicerius*] Quia singula officia Palatina complures habebant personas, *primicerii*, *primiscrinii*, *proximi*, & *primates*, & *capita* [nam & sic vocabant] *officii* cujusque dicebantur, quod primum locum obtinerent, primique in laterculo, vel tabella incerata, cui numerus officii esset incisus, notarentur. Alii *tribunum* vocant.

96 *Beatissimis*] Felicissimum, & gloriosissimum mortis genus, martyrium interpellare vi, atque impedire.

97 *Ad hujus rei*] Ut probarem, hujusmodi defensionem illicitam esse.

98 *Parabatur exemplum*] Ovid. 9. Met. 507. *cur hæc exempla paravi?* *Tacitus* 15, ann. 13. *Si vis ingrueret, provisis exemplis Caudinæ, & Numantinæ cladis.*

99 *Ne quisquam mortali*] Leg. *immortali.*

1 *Ingnavæ formidinis*] Per metum quidquam fecimus fortibus, & fidelibus militibus indignum. *Ignavus*, ut *ignavia*, *Sueton.* Tib. 66. Gal. 45. *Flagitium*, ut *Justinus* 22, 8.

2 *Pollutas sanguine*] Quæ non tam victimarum, quam Christianorum cruore coluntur, & inficiuntur.

3 *De denis*] Exemplo decimatorum.

4 *Non tenebis*] Coges manere in corpore, aut mortem refugere, ut idolis serviant.

G R O-

dios potestis ad regna cœlestia properare. Deinde Imperatori hæc nuntiari jubet: *Non nos adversum te, Imperator, armavit ipsa, quæ fortissima est in periculis, desperatio.* [f] *Tenemus ecce arma, & non resistimus, quia mori magis, quam vincere volumus: & innocentes interire, quam noxii vivere præoptamus.* Et postea: *Tela projicimus, exarmatas quidem dexteras satelles tuus, sed armatum fide catholica pectus inveniet.*

13. Sequitur post hæc laniena in non repugnantes, in cujus narratione hæc sunt Eucherii verba: [5] + *Ne justi punirentur, multitudo non obtinuit, cum inultum* (male editur *multorum*) *esse soleat, quod multitudo delinquit.* In veteri martyrologio res eadem sic narratur: *Cædebantur itaque passim gladiis non reclamantes; sed & depositis armis cervices persecutoribus, vel intectum corpus offerentes, non vel ipsa suorum multitudine, non armorum motione elati sunt, ut ferro conarentur asserere justitiæ causam: sed hoc solum reminiscentes, se illum confiteri, qui nec reclamando ad occisionem ductus est, & tanquam agnus non aperuit os suum, ipsi quoque tanquam grex Dominicarum ovium laniari se tanquam ab irruentibus lupis passi sunt.*

14. [g] Valens impie, & crudeliter sæviit in eos, qui secundum sacras literas, & Patrum traditionem [6] + τὸ ὁμοούσιον profitebantur, quorum quamvis maxima multitudo nunquam se armis tutata est.

15. Certe ubi patientia nobis præscribitur, sæpe adduci videmus, & a Thebæis militibus + adductum jam audivimus [a] Christi exemplum, ut nobis imitandum, cujus patientia ad mortem se extendit. Ac qui ita animam perdit, + is vere eam acquisivisse a Christo pronuntiatur. + Diximus, summum imperium tenentibus resisti jure non posse. + Nunc quædam sunt, quæ lectorem monere debemus, ne putet in hanc legem delinquere eos, qui revera non delinquunt.

[a] 1. Petr. II, 21. *Matth.* X, 39. Luc. XVII, 33.

VIII. Primum ergo, qui principes sub populo sunt, + sive ab initio talem acceperunt potestatem, + sive postea ita convenit, [h] ut Lacedæmone, si

GROTII.

f *Tenemus ecce arma, & non resistimus*] Similia sunt illa Judæorum Alexandrinorum ad Flaccum (Immo ad *Petronium*, De Legat. ad Cajum, p. 1025.) ἄοπλοί ἐσμεν, ὡς ὁρᾷς· παραγενομένους δὲ αἰτιῶνταί τινες ὡς πολεμίους· ἃ δὲ ἡ φύσις ἑκάστῳ προσένειμεν ἀμυντήρια μέρη χεῖρας, ἀπεστρόφαμεν, ἔνθα μηδὲν ἐργάσασθαι δύνανται, παρέχοντες αὐτῶν τὰ σώματα πρὸς εὐσκόπους τοῖς θέλουσιν ἀποκτείναι βολάς· & quæ sequuntur. *Inermes sumus, ut vides, & tamen sunt qui nos tanquam hostes publicos hic criminantur. Etiam eas, quas ad nostri tutelam partes dedit natura, retro vertimus, ubi nihil habent quod agant: corpora præbemus nuda, ac patientia ad impetum eorum, qui nos volent occidere.*

g *Valens*] Vide excerpta ex Johanne Antiocheno, ex manuscripto libro viri æterna memoria dignissimi *Nicolai Peirescii.* (Pag. 846.)

h *Ut Lacedæmone*] *Plutarchus* Lysandro: (*Pag.* 450.) οἱ Σπαρτιᾶται τῷ βασιλεῖ δίκην προεγράψαντο θανατικήν, ἣν οὐχ ὑποστὰς ἐκεῖνος εἰς Τεγέαν ἔφυγε· *Spartiatæ regem ad capitis judicium vocarant, quod ille declinans fugit Tegeam.* Idem Sulla: (*Pag.* 476.) αὐτοί γέ τοι Σπαρτιᾶται βασιλεύοντας ἐνίους ἀφείλοντο τὴν ἀρχήν, ὡς οὐ βασιλικούς, ἀλλὰ φαύλους καὶ τὸ μηδὲν ὄντας· *Quibusdam regibus Spartiatæ regnum ademerunt, ut ineptis regno, quippe abjectis, nihilique hominibus.* De Agide injuste, sed damnato tamen, vide eundem *Plutarchum. Mossyni* regem inedia puniebant. *Mela* lib. 1. (cap. 19.)

GRONOVII.

5 *Ne justi punirentur, multitudo*] Seneca 2. de ira 10. *In singulos severitas Imperatoris destringitur: ac necessaria venia est, ubi totus deseruit exercitus. Quid tollit iram sapientis? multitudo peccantium.*

6 Τὸ ὁμοούσιον] Qui essent orthodoxi, non Ariani. Fides apud Nicæam: Dominum Jesum Christum filium Dei unigenitum, natum de patre, hoc est, de substantia patris, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, natum, non factum, unius substantiæ cum patre, quod Græci dicunt ὁμοούσιον. Fragm. *B. Hilarii* è bibl. *Pithœi*, a *Nic. Fabro* editum, pag. 31.

GRO-

si peccent in leges, ac rempublicam, + non tantum vi repelli possunt, sed, si opus sit, puniri morte: quod 7 Pausaniæ regi Lacedæmoniorum contigit. + Atque hujus generis cum fuerint vetustissima per Italiam regna, mirum non est, si + post narrata crudelissima Mezentii facinora subjungat Virgilius: (*Æn.* VIII, 495.)

Ergo omnis i 8 *furiis surrexit Etruria justis*,
Regem ad supplicium præsenti morte reposcunt.

IX. Secundo, si rex, + aut alius quis 9 imperium + abdicavit, aut manifeste habet 10 pro derelicto, + in eum post id tempus omnia licent, quæ in privatum. + Sed minime pro derelicto habere rem censendus est, qui eam + tractat negligentius.

a *Lib.* IV. c. 16. + X. Tertio, existimat Barclajus, a si rex regnum alienet, aut alii subjiciat, amitti ab eo regnum. Ego hic subsisto. Nam talis actus, si regnum 11 electione, aut successoria lege deferatur, 12 nullus est: quæ autem nulla sunt, + nullum habent juris effectum. Unde & de usufructuario, cui regem talem similem diximus, verior mihi videtur jurisconsultorum sententia, + si extraneo b jus suum cedat, (nn) nihil eum agere. Et quod c dicitur, ad dominum proprietatis reverti usumfructum, intelligendum + legitimo tempore. Si tamen rex reipsa etiam tradere regnum, aut subjicere moliatur, + quin ei resisti in hoc possit, non dubito. Aliud est enim, 15 ut diximus, imperium: aliud habendi modus, qui ne mutetur, obstare potest populus; + id enim sub imperio comprehensum non est. Quo non male aptes illud Senecæ in re non dissimili: d *Et si parendum in omnibus patri*, + *in eo non parendum, quo efficitur ne pater sit.*

b *Inst. de usufr.* §. 3. *finitur.*
c *L. Si usufructus*, 66. *D. de jure dotium.*
d *Lib.* III. *Controv.* 9.

XI. Quarto, ait idem Barclajus, amitti regnum, k + si rex vere hostili

GROTII.

i *Furiis surrexit Etruria justis*] Et aruspex Etruscus in Mezentium insurgentibus: (*Ibid.* vers. 500.)

——— *Quos justus in hostem*
Fert dolor. ———

k *Si rex vere hostili animo in totius populi exitium feratur*] Pari de causa tribunus plebis qui sit, ipso jure desinere esse talem, ingeniose defendit Gracchus, cujus verba digna lectu apud *Plutarchum*: (*pag.* 831. 832.) *Johannes Major* in librum IV. Sententiarum dicit, non posse populum a se abdicare potestatem destituendi Principis in casu, quo ad destructionem vergeret: quod commode explica ex his, quæ hoc loco dicuntur.

GRONOVII.

7 *Pausaniæ*] Non fuit rex, sed regis Plistarchi Leonida geniti tutor, & patruelis. *Agidi*, potuisset dicere, de quo *Plutarchus*. In exilium ejecti Demaratus, *Justin.* 2, 10. Pausanias alius, *Justin.* 6, 4.

8 *Furiis justis*] Rebellione excusanda.

9 *Imperium abdicavit*] Ex hoc capite accusatus Dionysius minor apud *Justin.* 21, 5. & apud *Quinctilianum* decl. 267. *Fleas ad arcem depositor tyrannidis.*

10 *Pro derelicto*] Ut Henricus III. regnum Poloniæ, cum audita morte fratris Caroli IX. clam Cracovia se subduxisset a. C. 1574. Itaque Poloni sequenti anno alium regem crearunt. *Thuan.* 58. & 61.

11 *Electione, aut*] Ubi legibus, moribusve modus succedendi, vel per electionem, vel per nativitatem definitus, & introductus est.

12 *Nullus est*] Perinde habetur, & rem relinquit integram, ac si non intercessisset.

13 *Instit. de usufr.* §. *finitur*] 3.

14 *L. Si usufructus*] 66.

15 *Ut diximus*] Cap. præcedent. §. 11.

(nn) Benè quidem Jure novo, quo traditio ad alienationem sufficiebat: sed non Jure veteri, quo *Cessio in jure*, extraneo facta, omnino usumfructum tollebat. Vide Celeberrimi NOODTII eximium tractatum *De Usufructu*, Lib. II. Cap. X. *J. B.*

GRO-

li animo in + totius populi exitium feratur; quod concedo: + consistere enim simul non possunt voluntas imperandi, & voluntas perdendi. + Quare qui se [16] hostem populi totius profitetur, + is eo ipso abdicat regnum; + sed vix videtur id accidere posse in rege mentis compote, qui uni populo imperet. Quod si pluribus populis imperet, + accidere potest, ut unius populi in gratiam alterum velit perditum, + ut colonias ibi faciat.

XII. + Quinto, [17] si regnum committatur, sive ex felonia in eum, cujus feudum est, + sive ex clausula posita in ipsa delatione imperii, ut, [l] si hoc, aut hoc rex faciat, subditi omni obedientiæ vinculo solvantur, + tunc quoque rex in privatam personam recidit.

XIII. Sexto, si rex [18] + partem habeat summi imperii, [m] partem alteram populus, aut senatus, regi in partem non suam involanti vis justa opponi poterit, quia eatenus imperium non habet. Quod locum habere censeo, [19] etiamsi dictum sit, belli potestatem penes regem fore; + id enim de bello externo intelligendum est: + cum alioqui quisquis imperii summi partem habeat, non possit non jus habere eam partem tuendi; + quod ubi fit, + potest rex etiam suam imperii partem belli jure amittere.

XIV. Septimo, + si in delatione imperii dictum sit, [n] ut certo eventu resisti regi possit, + etiamsi eo pacto pars imperii retenta censeri non possit, + certe retenta est aliqua libertas naturalis, & exemta regio imperio. + Potest autem [20] qui jus suum alienat, id jus pactis imminuere.

XV. 1. + Vidimus de eo, qui jus imperandi habet, + aut habuit. + Restat ut de invasore imperii videamus, + non [21] postquam longa possessione, + aut pacto jus nactus est, sed quamdiu durat injuste possidendi causa. + Et quidem dum possidet, actus imperii, quos exercet, vim habere possunt obligandi, [a] + non ex ipsius jure [22] quod nullum est, + sed ex eo, quod omnino probabile sit, eum [23] qui jus imperandi habet, + sive is est populus

[a] *Vict. de potest. civ. n.* 23. *Suarez de legib. lib.* III. *c.* 10. *n.* 9. *Less. de just. & jur. l.* II. *c.* 29. *dub.* 5. *n.* 73.

GROTII.

l *Si hoc, aut hoc rex faciat*] Vide de regno Arragoniæ *Marianam* libro VIII.

m *Partem alteram populus, aut senatus*] Exemplum habes in Genuate republica apud *Bizarum* libro XVIII. In Bohemia tempore Wenceslai (apud *Dubrav.*) historiæ libro X. Adde *Azorium* institutionum moralium libro X. cap. 8. & *Lambertum Schafnaburgensem* de Henrico IV.

n *Ut certo eventu resisti regi possit*] Exempla vide apud *Thuanum* historiarum CXXXI. in narratione anni MDCIV, & libro CXXXIII. in anno MDCV. utrumque de Hungaria: apud *Meyerum* narratione anni MCCCXXXIX. in Brabantia, & Flandria narratione anni MCCCCLXVIII. in fœdere inter regem Galliæ, & Carolum Burgundum. Adde de Polonia, quæ habet *Chytræus* Saxonicorum XXIV, & de Hungaria *Bonfinius* Decadis IV. libro IX.

GRONOVII.

16 *Hostem populi totius*] Ut Caligula, qui optabat, populum Romanum habere unam cervicem. *Sueton.* 30.

17 *Si regnum committatur*] Incidat in caussam commissi, ut possit revocari a majore domino, qui possessori donaverat: vel existat casus, quo contingente assensus est rex se regno cessurum. Cap. præced. n. 16.

18 *Partem habeat*] Ubi divisum est imperium in partes potentiales, I. 3, 17.

19 *Etiamsi dictum sit*] Hic excusantur Barneveldio inter crimina objecti *Waardgelders. Grot.* Apol. c. 10.

20 *Qui jus suum alienat*] Ut populus regi.

21 *Postquam longa*] Tempore, ac pactis inter ipsum, & subjectos cum jurejurando intercedentibus, speciem jure imperantis sibi circumdedit, sed dum metu solo parentium se sustinet, atque obnoxios premit.

22 *Quod nullum est*] *Livius* 3, 39. de decemviris: *privatisque si vis abesset*. Cap. 41. *imaginarios fasces*.

23 *Qui jus imperandi habet*] Et eo in præsens spoliatus est.

GRO-

lus ipse, + sive rex, + sive senatus, [24] id malle; interim rata esse quæ imperat, quam legibus, judiciisque sublatis summam induci confusionem. Improbat [25] Cicero Syllanas leges, ut crudeles in proscriptorum liberos, ne honores petere possent. + Servandas tamen censuit, affirmans (ut nos docet Quinctilianus [a]) + ita [26] his legibus contineri statum civitatis, ut his solutis ipsa stare non posset. Florus de ejusdem Sullæ actis: [b] + *Lepidus acta tanti viri rescindere parabat, nec immerito, si tamen posset sine magna clade reipublicæ.* Et mox: *Expediebat ægræ quasi, sauciæque reipublicæ, requiescere quomodocumque, ne vulnera curatione ipsâ rescinderentur.*

a *Lib.* II. cap. 1.
b *Lib.* III. cap. 23.

2. + In his tamen, quæ ita necessaria non sunt, & pertinent ad raptorem in iniqua possessione firmandum, si sine gravi periculo potest non pareri, parendum non est. + Sed an talem raptorem imperii vi dejicere, aut denique occidere liceat, quæritur.

XVI. Ac primum, + si bello injusto, & cui juris gentium requisita non adsint, imperium arripuerit, + neque pactio ulla sequuta sit, + aut fides illi data, + sed sola vi retineatur possessio: + videtur [27] manere belli jus, ac proinde + in eum licere quod in hostem licet, + qui a quolibet etiam privato jure potest interfici. + *In reos majestatis*, inquit [c] Tertullianus, + *& publicos hostes omnis homo miles est.* + Sic & adversus militiæ desertores [d] cunctis jus pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis indultum est.

XVII. Idem cum Plutarcho, qui ita sentit [e] libro de fato ad Pisonem statuendum censeo, si ante invasionem lex publica exstiterit, quæ unicuique potestatem facit occidendi eum, + qui hoc, aut illud, [28] quod in aspectum cadit, ausus fuerit; puta + qui privatus satellitium sibi circumdederit, + arcem invaserit: + qui civem indemnatum, aut non legitimo judicio necaverit: + qui magistratus sine justis suffragiis creaverit. + Tales leges multæ exstabant in Græciæ civitatibus, + ubi proinde justa censenda fuit talium tyrannorum interfectio. Talis erat Athenis lex Solonis (oo) renovata [29] post reditum ex Pyræeo in eos, qui statum popularem sustulissent, aut eo sublato honores gessissent. Ut & Romæ [o] [30] lex Valeria, si quis injussu populi magistra-

c *Apolog.* c. 2.
d *C. quando liceat unicuique l.* 2.
e Pag. 570. C. D. *Tom.* II. *Ed. Wech.*

24 *Id malle*] Tam favere, ac benevolum esse reipublicæ: adeoque studere tranquillitati status amissi, ut malit in eo vel latroni obsequium præstari, dum privati suum quisque teneant, quam ἀναρχίαν esse, vimque, & injustitiam regnare.

25 *Cicero Syllanas leges*] 2. de lege agraria 2.

26 *His legibus contineri*] Si leges illæ tollantur, rursus bellum civile subeundum. Sulla civilibus armis victor, quotquot inimicorum ejus tempestatem belli effugerant, eorum nomina proscripta in grandi tabula publice proposuit, uti noscerentur: ingentem pecuniam pollicitus, si quis alicujus eorum ad se caput afferret. Tulit etiam legem, ne sic proscriptorum liberis aditus ad magistratus, & rempublicam gerendam Romæ daretur, ne scilicet hi rerum potentes omnia rursus turbarent, dum quas parentibus suis factas injurias meminissent, in auctores, auctorumque fautores ultum eunt.

27 *Manere jus belli*] *Liv.* 3, 39. *Tanquam pop. Romano majus ullum bellum sit, quam cum iis, qui privati fasces, & regium imperium habeant.*

28 *Quod in aspectum cadit*] Quod non ex interpretatione malum, aut excusandum est, sed in oculos incurrit, ita ut quivis de eo judicare possit.

29 *Post reditum ex Pyræeo*] Ejectis XXX. tyrannis per Thrasybulum. *Leges Atticæ Petiti* tit. 4. pag. 10.

30 *Lex Valeria, & lex consularis*] Prior est P. Valerii Publicolæ etiam consulis: posterior nepotis illius L. Valerii Potiti simul cum collega M. Horatio. *Dionys.* 5, 19. *Livius* 3, 55.

(oo) Reperitur lex illa apud ANDOCIDEM, Orat. I. pag. 219. 220. *Edit. Hanov. J. B.*

GROTII.

o *Lex Valeria*] *Plutarchus* Publicola: (*Pag.* 110.) ἄνευ κρίσεως κτείνειν τὸν βουλόμενον τυραννεῖν.

gistratum gereret : + & lex consularis post decemvirale imperium, ne quis magistratum sine provocatione crearet: qui creasset, eum jus, fasque esset occidi.

XVIII. Nec minus licebit invasorem imperii interficere, + si diserta auctoritas accedat ejus, qui jus verum imperandi habet, sive is rex est, sive senatus, sive populus. + His annumerandi & regum puerorum tutores, + qualis Joaso erat Jojada, [a] cum Athaliam regno depelleret.

XIX. 1. + Extra hæc + ut privato vi dejicere, aut interficere liceat summi imperii invasorem, probare non possum : quia fieri potest, ut is, qui jus habet imperii, + malit invasorem in possessione relinqui, quam periculosis, & cruentis motibus occasionem dari, qui plerumque sequi solent iis violatis, aut interfectis, qui validam habent factionem in populo, aut externos etiam amicos. + Certe an rem in id periculum adduci velit rex, aut senatus, aut populus, incertum est, quorum sine cognita voluntate vis justa esse non potest. Favonius (pp) dicebat : χεῖρον εἶναι μοναρχίας ἀνόμου πόλεμον ἐμφύλιον· + *pejus esse bellum civile dominatu illegitimo.* Et Cicero, [b] *Mihi pax omnis cum civibus bello civili utilior videtur.* Ajebat T. Quintius, [c] satius fuisse Lacedæmone [p] tyrannum Nabidem relinqui, cum aliter opprimi non posset, quam ruina gravissima civitatis, in ipsa vindicta libertatis perituræ. Nec alio spectat illud apud [d] + Aristophanem, leonem in civitate non alendum : si alitus sit, ferendum esse.

2. Profecto gravissima cum sit deliberatio, [31] libertas, [32] an pax placeat, ut Tacitus [e] loquitur: & difficillimum hoc σκέμμα πολιτικὸν [f] Ciceroni, εἰ τυραννουμένης τῆς πατρίδος παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πειρατέον, κἂν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύειν; *An cum patria illegitimo imperio premitur, omnimodo danda sit opera ejus demendi, etiamsi civitas eam ob rem in summum discrimen adducenda sit?* + non debent singuli, quod populi commune est, judicium ad se rapere. Illud vero plane iniquum :

q 33 *Detra-*

a 2. *Paral.* XXIII.

b *Philipp.* II. c. 15.

c *Liv. lib.* XXXIV. c. 49.

d *Ran.* ỳ. 1478.

e *Hist.* IV, 67.

f *Lib.* IX, *ad Att. epist.* 4.

νεῖν.· *Ut injudicatum occidere eum liceret, qui dominatum concupisceret.* Mox addit : εἴτις ἐπιχειροίη τυραννεῖν Σόλων μὲν ἁλόντι τὴν δίκην ἐπιτίθησιν, ὁ δὲ Ποπλικόλας καὶ πρὸ τῆς κρίσεως ἀνελεῖν δίδωσι· *Solon ei, qui dominatum invadit, deprehenso diem dici vult, ac Publicola etiam ante judicium talem permittit interfici.* (Pag. 103. B. C. Vide potius *Dion. Halicarnass.* Ant. Rom. Lib. V. c. 19.)

p *Tyrannum Nabidem relinqui*] Quod *Plutarchus* in T. Quintii vita sic explicat : ὡς ἑώρα σὺν κακῷ μεγάλῳ τῶν ἄλλων Σπαρτιατῶν ἀπολλύμενον τὸν τύραννον· *Cum videret, sine gravi aliorum Laconum malo non posse tyrannum destrui.* (*Pag.* 376. E.) Non alienum est ab hac re quod *Plutarchus* refert Lycurgo, Laconem quendam cum legisset :

Σβεννύντας ποτὶ τούσδε τυραννίδα χάλκεος Ἄρης
Εἷλε, Σελινοῦντος δ' ἀμφὶ πύλας ἔπεσον.

Hos, dum Marte parant dominatum exstinguere, sævus
Ante Selinuntis mænia Mars rapuit.

Respondisse, δικαίως τεθνήκαντι οἱ ἄνδρες· ἔδει γὰρ ἄφιμεν ὅλαν αὐτὰν κατακαῆμεν· *Merito vir illi periere ; exspectare enim debuerant, ut ipse per se dominatus conflagraret.* (Locus est *pag.* 52. E. Tom. I. *Ed. Wech.* Sed sensum responsionis, malè ab Interprete expressum, non melius, quamquam alio modo, noster heic reddidit. Vertendum fuerat : *Merito perierunt illi ; quia oportebat totam eam tyrannidem igne absumi permittere,* non autem exstinguere, & sic servare. Vide Palmerii *Exercit. in opt. Auct. Græcos*, pag. 186. Sic locus contrarium innuit ejus, quod Auctor putat. *J. B.*

G r o n o v i i.

31 *Libertas*] Repetenda multo sanguine.

32 *An pax*] Patientia tyranni, vel oppressoris.

(pp) *Favonius* ille erat amicus *Bruti*, & dictum istud refertur à Plutarcho, *Vit. M. Brut.* pag. 989. A. *J. B.*

q 33 *Detrahimus dominos urbi servire paratæ.*

[a] *App. civ.* I. p. 384. *Ed. Steph.* Sicut 34 Sylla interrogatus, [a] quid ita armatus patriam peteret, respondit: ἐλευθερώσων ἀπὸ τῶν τυραννούντων, *ut eam a tyrannis liberem.*

3. + Melius Plato epistola ad Perdiccam suadet, cujus verba Latine sic posuit [b] Cicero: *Tantum contendere in republica, quantum probare tuis civibus possis: vim neque parenti, neque patriæ afferri oportere.* Qui sensus & apud + Sallustium exstat: [c] *Nam vi quidem regere patriam, aut parentes, quanquam & possis, & delicta corrigas, tamen importunum est, cum præsertim omnes 35 rerum mutationes cædem, fugam, aliaque hostilia portendant.* Unde non longe abit illud Stallii apud Plutarchum [d] in vita Bruti: τῷ σοφῷ καὶ νοῦν ἔχοντι διὰ φαύλους καὶ ἀνοήτους κινδυνεύειν καὶ ταράττεσθαι μὴ καθήκειν· *æquum non esse, ut vir prudens, ac sapiens improborum, & desipientium causa in pericula, & turbas se conjiciat.* Huc & [e] Ambrosii illud non male referas: *Adjuvat hoc quoque ad profectum bonæ existimationis, si de potentis manibus eripias inopem, de morte damnatum eruas, quantum sine perturbatione fieri potest; ne videamur jactantiæ magis facere causa, quam misericordiæ: & graviora inferre vulnera, dum levioribus mederi desideramus.* Thomas [f] seditiosam esse, dicit, interdum, quamvis tyrannici regiminis destructionem.

[b] *Epist. fam. lib.* I. *Ep.* 9.
[c] *Bello Jug.* c. 3.
[d] Pag. 989. A.
[e] *De Offic.* II, c. 21.
[f] 2, 2. q. 42. *art.* 2.

4. Non debet movere nos in contrariam sententiam + factum Aodis [g] in Eglonem regem Moabitarum; nam aperte testatur sacra auctoritas, hunc a Deo ipso vindicem suscitatum, mandato scilicet speciali. + Neque vero constat, hunc Moabitarum regem nullum jus imperandi ex pactione habuisse. Nam & in alios reges Deus, per quos volebat ministros, sua judicia exsequebatur, + ut per [h] Jehun in Joramum.

[g] *Jud.* III. 15. *Neh.* IX, 27.
[h] 2. *Reg.* IX.

XX. Maxime autem + in re controversa judicium sibi privatus sumere non debet, sed 36 possessionem sequi. Sic tributum solvi Cæsari [i] Christus jubebat, [r] + quia ejus imaginem nummus præferebat, id est, + quia in possessione erat imperii.

[i] *Matthæi* XXII, 20.

GROTII.

q *Detrahimus dominos urbi servire paratæ*] *Plutarchus* Catone Majore de Antiocho Magno: ἐποιήσατο αἰτίαν τοὺς Ἕλληνας ἐλευθερῶν, μηδὲν δεομένους· *Bello prætextum sumebat, liberare Græcos, libertatis non egentes.* (Pag. 342. F.)

r *Quia ejus imaginem nummus præferebat.*] Certissimum hoc indicium possessionis. Vide in historia Genuate *Bizarum* libro XVIII.

GRONOVII.

33 *Detrahimus*] *Lucan.* 1, 351.

34 *Sylla interrogatus*] *Plutarch.* de genio Socratis pag. 576.

35 *Rerum mutationes*] Formarum reipublicæ hujus in illam transitus, aut magistratuum, eorumve, qui sunt cum imperio, abrogationes extra ordinem, & depulsiones. Sed & successiones, morte interveniente. *Justin.* 40, 3. *Sueton.* Galb. 8. Domit. 16.

36 *Possessionem sequi*] Eum agnoscere justum dominum, qui rem tenet,

HEN-

HENRICI DE COCCEII

COMMENTARIUS

IN

HUGONIS GROTII

Lib. I. Cap. IV.

§. *I.*

AUCTOR hic tractat quæstionem, „quale jus privati habeant resistendi Principi? In qua decidenda admodum variant „Doctores: adeoque cum statum publicum „concernat, caute pertractanda est.

1 *Bellum gerere possunt & privati in privatos*] „Quoties scil. copia judicis non est; quo „pertinet omnis necessaria defensio. *vid.* „*supra L.* 1. *c.* 1. §. 2. *c.* 2. §. 1. *n.* 1. „& 2. *L.* 2. *c.* 1. §. 2 *seq.*

Ut viator in latronem], „Nam & tunc copia „judicis non est: eoque necessaria de-„fensio.

Et summum imperium habentes, in eos, qui itidem id habent] „Quod bellum Auctor „publicum vocat. *Vid. supra l.* 1. *c.* 3. §. 1. „& *c.* 2. §. 1. *seq.*

Ut David in Regem Ammonitarum] „Et „omnia bella, quæ inter duas summas po-„testates geruntur. *l.* 29. *ff. Capt. & postl.*

Et privati in eos, qui imperio summo utuntur] Si scil. necessaria defensio sit, & privatus ille a Principe extraneo læsus, aliter defendere jus suum non possit. Nam si tales necessariæ defensionis fines non adsunt, vindicare illam injuriam nulli privato licet; supra enim *c.* 2. §. 1. & *c* 3. §. 21. *n.* 4 dictum est, privatum ab alio Principe læsum sui Principis officium implorare debere, ut ille jus læsi tueatur, prout natura tenetur: qui si Principem lædentem requisiverit ut satisfaciat, nec impetraverit, causa hæc inter duos Principes vertitur, nec nisi Martis arbitrium superest.

Additio.

„Hinc alibi demonstravimus, male tale „bellum mixtum vocari. *Diss. proœm. XI.* „§. 166. *n.* 6.

At non in se] „Nam suo Principi nun-„quam resistere licet, nec jure necessariæ „defensionis.

Ut Abrahamus], Imo hic occupavit ter-„ras vacuas; quamdiu igitur ibi habitavit, „nullius alterius potestati fuit subjectus, „adeoque summæ potestatis jure bella gessit.

Additio.

„Hinc Patriarchæ passim quoque Reges vo-„cantur: uti de Abrahamo exstat locus apud „*Just. L.* 36. *c.* 1; idque ex Nicolao Da-„masceno quoque probat *Grotius de verit.* „*relig. Christ, L.* 1. *c.* 16. Sane, fœdera eum „pepegisse, legimus *Gen. XIV.* 13, & „*XXI.* 22. *Conf. Tesm. in not. b.*

In Regem Babyloniæ], Amraphel enim, „cum quo bellum gerebatur, Rex Senaar „dicitur *Gen. XIV. n.* 1.; quæ regia po-„stea Babylonia dicta fuit. *Gen. X.* 10. *Dan.* „*I. v* 2. *Gron. b.*

Et vicinos], Nimirum Regem Ponti, Re-„gem Elamitarum, & Thadal Regem gen-„tium. *Gen. XIV.* 1.

Et qui summum imperium habent in privatos] Si scil. fiat intra fines necessariæ defensionis: alias ordinem procedendi hunc esse, antea diximus, ut Princeps læsus adeat magistratum subditi lædentis; qui si reparationem negat, tota jam quæstio est inter duos hos summos Principes, quæ non nisi belli jure decidi potest. *Vid. B. Par. prodr. jur. gent.. Ex.* 2. §. 154.

Aut sibi subditos] Imo hoc non est bellum, nec privatum; sed est effectus imperii, vi cujus Rex subditos rebelles etiam armis coërcere potest. *Vide supra c.* 3. §. 1. & §. 5.

Additio.

„Late id explicavimus in *Diss. proœm. IX.* „§. 67. *n.* 2.

Ut David in partem Isbosethi] „ Imo hic „ Isbosethus non fuit privatus, aut subditus, „ sed legitimus Israëlitarum Rex, consensu „ populi, & hæreditario jure denominatus: „ David autem tantum erat Rex Judæ. 2. *Sam.* „ *II.* 8. *seq.* & *III.* 1. Unde verum hic erat, „ & publicum bellum, quod inter duas „ summas potestates gerebatur; atque hinc „ David ab interfectoribus Isbosethi (quem „ hominem justum vocat) pœnas sumsit. 2. „ *Sam. IV.* 12. Sane, David eo demum mor„ tuo Rex Israëlitarum factus est. 2. *Sam. V,* „ 1. *seq.*

Aut non subditos, ut Romani in Piratas] „ Aut Piratæ fuerunt populi summa potestate „ utentes, aut colluvies latronum: priori casu „ jure belli cum ipsis actum est; posteriori „ casu jure necessariæ defensionis. De bellis „ piraticis late egimus *supra c.* 2. §. 1. & „ *Dissert. proœm. IX.* §. 166. *n.* 7.

2 *Tantum illud quæritur, an aut privatis*] „ I. e. an subditus contra Principem, vel ma„ gistratum sibi præpositum arma sumere pos„ sit?

Aut publicis personis] „ I e. an magistra„ tibus minoribus jus vi resistendi Principi „ competat.

Sive minori] „ I. e. alii magistratui, & „ potestati inferiori.

Arma sumi posse in inferiores] „ Sive pri„ vatos, sive magistratus.

Ab iis, qui summæ potestatis auctoritate armantur] Qui non suo jure vim inferunt, sed jussu superioris.

Qualis fuit Nehemias] „ Vicini enim, „ Persarum imperio subjecti, quovis modo „ reparationem civitatis impediebant. Cyrus „ edicto suo Nehemiæ concessit facultatem his „ resistendi: adeoque ille jussu superioris vim „ repellebat. Simile exemplum est in edicto, „ quo Ahasverus Judæis facultatem concessit „ sese defendendi contra vim inimicorum; „ at neutro casu jure belli facultas resistendi „ competiit.

Sic metatores] Imo hi non expellebantur jure belli, sed ex lege Imperatoris: adeoque dominus prædii hic nudus fuit executor legum; nihil enim interest an Princeps ipse, an per alios leges suas exsequatur.

Additio.

„ Metatores sunt qui eligendi, & præpa„ randi hospitii causa præcurrunt. *Goth. ad* „ *rubr. C. de metatis.* Licentia autem hos „ metatores expellendi illis demum dominis „ competebat, qui ab hospitiis liberi erant. „ *Goth. add. rubr.* & *ad L.* 5. *C. eod.* & „ *passim tot. tit.*

Verum adversus summam potestatem quid liceat, quæritur] „ I. e. quæritur an aut „ privatus, aut minor magistratus in sum„ mam potestatem arma sumere possit?

Aut inferiores, sed agentes quod agunt summa potestatis auctoritate] „ I. e. an pri„ vatus Magistratui, Principis voluntatem „ exequenti, vim inferre possit?

Illud quidem apud omnes &c.] Duo hic quærit Auctor 1. An subditus Principi aliquid juri naturæ contrarium præcipienti parere teneatur? 2. An injuriam inferenti privatus resistere possit, saltem si certissimum discrimen adsit? Utrumque negat Auctor, & merito. Nam quod ad *primam quæstionem* attinet, certum est, objecta imperii per naturam alia esse non posse, quam quæ nostræ facultatis, & arbitrii sunt; quæ enim actiones nostræ ne quidem in nostra potestate sunt, qui in alterius hominis esse possunt? Natura igitur facultates nostras aliis subjecisse videri non potest, quæ ne quidem in nobis sunt; nec nos obligare voluit ad faciendum id, quod in potestate nostra non est, & de quo disponere non possumus. 3

Talia sunt 1. quæ jure naturæ vetita sunt, quæ nec superior ipse facere, nedum alios ad faciendum cogere potest. 2. Quicquid virtuti contrarium est; etsi enim homines non præcise teneantur ad virtutis officia, tamen cum natura nos doceat, divinæ perfectioni repugnare quosdam actus, Princeps quoque talia ut faciamus injungere non potest. 3. Quicquid non est actus voluntatis nostræ, sed judicii, & intellectus. Etsi enim arbitrii nostri sit, quamdiu adhuc aliquid dubii esse putamus in re, cohibere consensum: quin ne consentire tum quidem tanquam in re incerta possimus, certum tamen est, si vel nihil in re dubii sit, vel nihil esse statuamus, impossibile esse, ut consensum cohibere possimus; non magis, quam in hoc: *Bis duo esse quatuor.* Atque huc pertinent res fidei. 4. Quicquid alias impossibile est; nam ibi deficit facultas naturalis agendi. Hæc itaque imperando Princeps excedit terminos imperii: adeoque cum imperium in his rebus nullum sit etiam nulla ex imperio obligatio esse potest. Certum igitur est, ex tali imperio nos non teneri: atque hinc recte Apostoli imperio Superiorum, *ne docerent Christum*, opposuere, *Deo magis parendum, quam homini;* quia quicquid Dei mandato contrarium est, extra

extra terminos est imperii humani. *De altera quæstione* §. seq. agetur.

Non esse faciendum quod jubent] „ Conf. „ *prol.* §. 41. quo pertinet exemplum obste„ tricum Ægyptiorum, *Exod.* I. *v.* 15. *seq.* „ idque opponebat Basilius præfecto Valenti, „ qui jubebat ut idola coleret, apud *Tesin in* „ *not. b.* His adde exemplum Christianorum „ militum sub Juliano. *Vid. supra L.* I. *c.* 2. „ §. 10. *n.* 11.

Nam Apostoli] „ *Act. IV.* 19. & *V.* 24.

Ad certissimam provocarunt regulam] „ Nam ratio naturalis dictat, facienda non „ esse ea, quæ mandato Dei, a quo omnem „ facultatem nostram agendi habemus, repu„ gnant.

Platonem] „ *In Apologia Socratis*: Add. „ *Sophocl. in Antig. v.* 453.

Ex tali causa] „ Quæ mandatis divinis re„ pugnat.

Aut alioqui] „ Uti si Princeps jus mihi „ etiam ex jure civili quæsitum injuria aufert.

Ea toleranda est potius, quam vi resistendum] „ Quæstio hæc in §. *seq.* tractabitur.

AD §. II.

AUCTOR quæstionem maximi momenti hoc, & *seq.* §§. explicat, an, & quatenus Principi notorie injuriam facienti resistere liceat? in qua decidenda eo cautius procedendum, quia illa non nisi per civile bellum agitari potest, & solet.

Res ita se habet. Summi imperii præcipoe duo sunt capita: Tueri 1. Jus, seu Justitiam, 2. Bonum civitatis, seu publicum. Neutrum fieri potest, nisi, quid tale sit, primom constet, aut si quid in ambiguo hæreat, definiatur. Sequitur ergo, dato summo imperio, seu summa potestate tuendi justum, & bonum civitatis, ei conjunctum esse judicium, seu arbitrium statuendi in re dubitabili, quid sit æquum, & bonum: atque adeo quid tuendum, *per pos.* 4. *n.* 4. Et cum ideo summum in terris imperium natura constitutum sit, ut esset potestas, quæ gentem humanam vice divini Numinis regeret, ejusque bonum, ac felicitatem, quæ prædictis duobus capitibus constat, recte temperaret, *per pos.* 4. *n* 3: adeo ut quicquid ad hanc *eudæmoniam* tum tuendam, ornandam, perficiendam, tum maxime explicandam, & definiendam pertinet, id omne summa imperii potestate, sollicitudine, & moderatione, quin sub ejus quasi forma, & natura comprehensum sit: *per pos.* 4. *n.* 2.

Judicium, seu arbitrium non est, nisi rei dobiæ, & qualitercunque disceptabilis, ita ut deliberandum videatur quid magis eligendum sit. Si enim appareat quid æquom, aut factu optimum sit, jam non judicio, seu arbitrio res cognoscenda, sed cognita, & certa erit, & vel justum, bonumqoe, vel contrarium. Etenim cum omnis publica Magistratus potestas imperii, quo tuenda justitia, & Respublica continetur, finibus circumscripta sit, certum est, quod eos excedit, privatum esse.

Hinc dicimos, non esse bellum subditorum in superiores; ne quidem jure defensionis necessariæ. Etsi enim illa omnibus animantibus, nedum omnibus hominibus communis sit; tamen respectu superiorum non esset illa defensio contra injuriam, sed rebellio adversus imperium, quod est superioris, & cui parendum est, non resistendum.

Neque causari possunt subditi, se lædi, injuriasque pati; quia id non ipsorum, maxime in sua causa, sed superiorum est judicium, quod non sibi sumere, sed ei stare subditos oportet. Nec ipsorum est prætexere, Rempublicam vastari, vel ei non recte consuli, vel atrocia fieri; quia hoc omne judiciom, & arbitrium cum summo imperio in Magistratum translatum est; & subditi nec de jure statuere, nec de bono Reipublicæ arbitrari possunt. Utrumque (tum justum ne, an injustum? tum, expediat Reipublicæ, nec ne?) est facultas magistratus, & summi imperii propria; neutrum subditorum.

Quare manifestum est, inter Magistratum, & subditos statum belli per naturam intelligi non posse; sed omnia, etiam armis, ex capite imperii agi ad compescendos subditos contumaces, & subigendos rebelles, uti ex capite belli ad debellandum hostem, & tuendam Rempublicam, si cum extraneo, seu hoste res sit.

Cæterum id ancipitis maxime quæstionis est: si Magistratus quid committat, ut jure naturæ desinat esse Magistratus, & vel privatus, vel hostis fiat suæ Reipublicæ, ut Athenis 30. olim tyranni; quid dicendum? Et duplex ea visio est: 1. An committi ita possit officiom Magistratus publicum? 2. Quæ natura sint hujusmodi commissi effecta, & consequentia?

Prioris quæstionis perpetua norma est, ut quoadusque dubitari possit, justum, an in-

 justum,

justum, bonum, an adversum sit; omne judicium, & arbitrium sit Magistratus: neque ullæ subditorum partes, nisi parendi. Si vero certa, ac indubia sit actus injuria, vel Reipublicæ noxia, atque adeo cesset judicium; Magistratus, quatenus notorie, ut loquuntur, æqui, seu boni publici limites perrumpit, vel excedit, non ut Magistratus agit, sed ut privatus: atque ideo tum hactenus privatorum jure utitur.

In altera quæstione distinguendi sunt excessus: qui vel privati sunt, vel publici. Prius de privatis. Tales sunt, cum Magistratus vel adversus privatos committit, ut Achab contra Naboth, *I. Reg. XXI*; vel in rebus, ac causis suis privatis, non in officio: ut Caligula, & Nero stupris, incestibus, & adulteriis infames fuere; qualia & Henrico IV. Cæsari objecta sunt. Et ex his causis non desinit esse Magistratus, in quem nihil commisit: sed quoad excessum indubitatum habetur pro privato.

Unde constat, actum hunc Magistratus, quippe manifeste injustum, omni jure nullum esse: & nec jus, nec obligationem inde nasci. Verum id maxime certatur, an talis privatus uti possit jure naturali necessariæ defensionis in extremo periculo, quo se, aut res suas, aliter tueri non potest? Equidem cum natura id brutis quoque datum sit, non potest negari in homine: modo vere res posita sit in statu inculpatæ tutelæ, scil. ut & injuria sit indubitata, nec alia eandem evadendi via. Verum tamen cum ita comparati sunt homines, ut fere judicium secundum se ferant, nec injurias suas viles habeant, facilimeque adeo sibi persuasuri essent, se esse in statu *einer rechten Nothwehre*, cum non sint; nihil intutius, & aleæ, ac periculi plenius foret, quam ejus rei arbitrium permitti subdito contra Magistratum.

Unde concludo, jus tale, ut privato licita sit die *Nothwehre* contra Magistratum, asserendum non esse; non quod natura intra justos terminos ei id negaverit: sed quia hoc ipsum, num res sit in terminis necessariæ, & inculpatæ defensionis, subditi judicio, cum illud potius Magistratus sit, contra Magistratum permissum videri non potest. Quod si vero subditus eo tamen jure utatur, & postea causa cognita appareat, terminis inculpatæ tutelæ ubique observatis ipsum se, vitamque suam defendisse, absolvendus erit. Equidem, cum Saül Davidis vitæ jam immineret, nec appareret effugiendi locus, David tamen cum Regem in manibus haberet, ipsi pepercisset, 1. *Reg. XXIV*; ipse Saul agnovit illud pro beneficio, & fatetur, fuisse penes Davidem jus *einer rechten Nothwehre*, cum *d. c.* 24. *v.* 20. ait: *Quis cum invenerit inimicum suum, dimittit eum?* Secus est si privatus alium aggreditur, vel lædit; id enim factum sua natura illicitum est, & adversus illud defendendi sui licentia natura cuique permissa est: & si fines inculpatæ tutelæ is excesserit, excessus ille punitur.

Atque ita summus Magistratus ob vitia privata non excidit summo imperio, seu magistratu, in quo nihil commissum est. Et licet forte manifesta essent vitia, non tamen in terris potestas naturæ constituta est, quæ ea vindicet; cum summa penes ipsum sit potestas, quæ alium superiorem, vel judicem non agnoscit, nisi Deum. Neque de jure necessariæ defensionis quæri potest, cujus casus est, cum quis alium invadit, spoliat lædit; non cum alias infamibus vitiis se polluit. Superest ergo, horum vindictam soli Deo, ipsiusque tremendo judicio reservari. Unde intelligitur causa, quæ duos historicorum Principes. Livium *Lib.* 24. *c.* 4. & 7. & Polybium *Excerpt. Legat. lib* 7. collisit in historia Hieronymi Siciliæ Tyranni, qui propter infamissima crimina occisus est. Hunc enim Livius jure, Polybius injuria cæsum, ait *dd. loc.* non tam juris, quam facti dissidio: quia Polybius testabatur, privata saltem crimina fuisse. *d. lib.* 7. Atque hæc de privatis. Videamus jam de publicis excessibus.

Hi in officio committuntur, & vel adversus ipsam Rempublicam, vel in populum promiscue. Et hæc quoque causa pariter certissimam regulam, & decidendi Legem accipit *ex supra dictis.* Quousque enim dubitari potest, num facto hoc adversus Rempublicam, vel populum, vel ultra notissimos summi imperii fines molitus quid fuerit; ipsius judicium, omnemque summum Magistratum ipsi integrum, ejusque arbitrio standum, nec ullam populo causam querendi esse, qui judicium cum summo imperio in ipsum transtulit, ibi ostensum est.

Hoc & præclarissime Samuel, 1. *Sam.* 8. *v.* 11, in concione populi Regem sibi poscentis; & hæc regula, ac ratio, divini Vatis sententiam docet. Ille quippe jura futuri Regis recenset, fines, seu limites cujusque juris non addit. Tueri scilicet oportet populum, seu Rempublicam, & regiam una dignitatem, sine qua nec respublica potest, com-

communibus civium viribus, operis, ac præsidiis; idque naturali ratione, quia ipsorum res est, & ideo in civitatem coiverunt. Hæc igitur ut ipsi conducere videtur, exigere Regis est. Quæ vero alia jurium genera nominat Samuël, quam jura illa regalia exigendi a subditis operas, angarias &c., eosque adigendi ad munera, & officia publica, atque ad ministeria aulica utriusque sexus, *d. c.* 8. *v.* 11. 12. 13. 16, & constituendi ærarium publicum, ad ministeria, & officia publica; aliaque onera Reipublicæ sustentanda; sive collatis fundis, sive redituum portionibus, decimis &c. *v.* 14. 15. 17. Non quod in infinitum alia onera imponere possit, cum tantum possit ad necessitates, & utilitates publicas; sed quia Regis judicium est, quid sit è Republica? Unde etsi ipse duriora imperet, cum certus, & status à natura modus præscriptus non sit, nullus subditis querulandi, aut repugnandi locus relinquitur, *d. cap.* 8. *v.* 18. Exposuit itaque jussu Dei Samuel populo, quæ lege naturæ, & gentium sint jura Regis; & inprimis, de horum finibus non populum, sed Regem solum statuere posse, ipsiusque ut summi moderatoris, quin vice Dei, judicium esse, &c.

Atque hæc ita de casu, quo res quodammodo adhuc dubia est. Dispiciendum jam de altero, quo excessus manifestus, & plane certus est. Et eadem hic regula tenet: nec hoc casu committi summum imperium Magistratus, sed quoad excessum manifestum pro privato haberi, ut *supra* diximus. Uti si leges imperet juri naturæ, vel divino morali contrarias; vel quid statuat Reipublicæ noxium, idque manifestum sit. Plane enim certum est, id irritum, & nullum esse, & nec jus, nec obligationem parere; quia id extra fines summi imperii est, à quo solo omnis publica ejus potestas unice pendet, & extra ejus limites nulla est, sed ipse privatus, qui nihil de Republica statuere potest: adeoque quæ ita statuit, neminem obligant, sed abolenda sunt. At non desinit esse summus Magistratus, etsi in officio committat; quia naturali ratione ex eo, quod quis in officio quoque committit, oritur saltem obligatio ad reparandum, & tollendum excessum, *per pos.* 7: non autem regulariter privatio officii.

Videndum ergo, quibus excessibus summum imperium commissum, Magistratusque amissus jure naturali intelligitur? Et dubitari plane nequit, si summus Magistratus tendat ad evertendum Rempublicam, ejusve statum aut grassetur in perniciem populi; idque manifestum sit, quin ipse hostem induat, eoque desinat ipso jure esse Magistratus. Hæc enim per naturam simul stare non possunt, esse summum Magistratum, qui tuendæ Reipublicæ, ac servando populo constitutus est, & tendere ad evertendum Reipublicæ statum, vel populum: quod hostium, & hostile est. Fit igitur ille ex Magistratu hostis, & perduellis: ex cive, & civitatis capite, peregrinus. Et cum civitas, seu populus in corpus coierit status sui tuendi causa; non potest amplius videri corporis illius membrum, qui adeo ab illo se separat, ut ejus incolumitati insidietur: quæ pugnant cum affectu civis, & animi, odiique hostilis sunt: ut fuere Athenis 30. tyranni, *Just. V.* 6. 10. Romæ Decemviri, *Liv. lib. III. c.* 48. 49. Et tales Cajus, ac Nero visi, & hostes judicati sunt. *Suet. in Neron. c.* 49. *D. Cass. lib.* 63. *in fin.*

Everti autem Reipublicæ status intelligitur, etiam cum pars status præsentis, secularis, vel ecclesiastici, evertitur: cum per partes totus ita perverti posset.

In perniciem populi, quem tueri oportuit, grassari intelligitur, qui etsi non pariter in omnes sæviat, ita tamen promiscue, ut periculum, terror, exemplum, ad omnes pertineat, *Liv. lib.* 3. *c.* 36. Quod Claudianus *de Bell. Gild.* ita pulchre expressit.

> *Instat terribilis vivis, morientibus hæres,*
> *Virginibus raptor, thalamis obscænus adulter:*
> *Divitibusque dies, & nox metuenda maritis.*

Tale quoque est cum Magistratus leges communi sensu pro tutela status præsentis latas pervellit: vel cum non tantum leges adversus jus naturæ fert, sed & vi in invitos exequi, & conscientias, in quas imperii nulla vis est, cogere putat, ut in historia Assamonæorum. *Machab. lib.* 1. & 2. Quo facto, etsi forte errantes, multo deteriores, hypocritas scil., & simulatores Deo mentientes, faciunt (Conf. *Matth. XXIII. v.* 13.) quæ scelera in cogentium, quippe auctorum, capita omnino redundant.

His casibus, & excessibus igitur, quibus desinit summum imperium, seu Magistratus, redire illud ad populum, vel eum, cujus summa tum in Republica est potestas, necesse est: & huic adeo tum suæ Reipublicæ, ejusque status præsentis, legumque, ac civium custodia, ac defensio incumbit. Quæ-proin-

proinde tum non peragitur ex causa belli juris Gentium, quod non est, nisi inter duos liberus populos, sed ex causa imperii specialiter dicti. De quo jam plus satis.

Additio.

„ Subditus nec naturæ jure vim inferre Principi potest, etsi gravius ejus sit imperium, „ immo etsi forte in subditos quosdam sæviat. „ Nam 1. omnes, & singuli arbitrio Principis sese submiserunt: adeoque huic soli „ competit judicium in singulos subditos, non „ singulis subditis in Principem. 2. Injuriæ „ sæpius videntur privatis, quæ ut admittantur, necessitas, vel utilitas Reipublicæ „ exigit; & tunc obtinet quod Tacitus ait: „ *Injurias privatas utilitate publica compensari.* „ 3. Negari nequit, Principi in singulos idem „ jus competere, quod populus ante delationem imperii in singulos habuit: Certum „ autem est, populo in statu Democratico „ litem de injuria singulis illata moveri non „ potuisse. 4. Qui Principi vim infert, hoc „ ipso lædit jus totius populi; tollit enim „ eum, cui populus tutelam civitatis communi consensu commisit: nemo autem jus „ tertii, nedum totius populi, prætextu necessariæ defensionis, violare potest. *Conf.* „ *l.* 2. *c.* 3. §. 4. *ibique not.* Sane, misera „ foret conditio imperantium, si actus ejusmodi privati judicio singulorum subjecti „ essent: vel si rationem actionum suarum „ singulis reddere tenerentur. Alias rationes „ allegat Auctor *h.* & §. 6. §. 7.

2 *Et naturaliter quidem omnes ad arcendam a se injuriam jus habent*] „ Quod verum omnino est, quia natura, ejusque Auctor, „ dum jura quædam singulis propria esse voluit, simul facultatem concessit jura illa „ defendendi, nisi superior, & judex adsit.

Supra] „ *L.* 1. *c.* 1. §. 10. & 14. *c.* 2. „ §. 1. §. 6. & 8. *c.* 3. §. 1. §. 17. §. 21. „ *n.* 5.

Sed civili societate ad tuendam tranquillitatem instituta] „ Quod plenius Auctor explicat „ *L.* 1. *c.* 3. §. 1. *n.* 2. §. 2. *n.* 1. *L.* 2. „ *c.* 21. §. 3. *c.* 20. §. 8. *n.* 4. §. 9. *n.* 4. „ §. 40. *n.* 1. *L.* 1. *c.* 2. §. 5. *n.* 5. *c.* 1. „ §. 10. *n.* 7.

Statim civitati jus quoddam majus in nos, & nostra, nascitur] „ Quod dominium „ eminens vocare solet, *L.* 1. *c.* 1. §. 6. *c.* 3. „ §. 6. *l.* 3. *c.* 20. §. 7. *l.* 2. *c.* 14. §. 13. „ & 7. *l.* 3. *c.* 1. §. 15. *l.* 2. *c.* 5. §. 24. „ *n.* 2; at revera pars est imperii, *dd. ll.*

Quatenus ad finem illum id necessarium est] „ Civitas enim dominium eminens saltem habet in cives, & res civium, *ad usum publicum*, *L.* 1. *c.* 3. §. 6. *n.* 2, & boni „ communis causa. *L.* 1. *c.* 1. §. 6. *ibique notat.*

Potest igitur civitas jus illud resistendi promiscuum &c. prohibere] „ Imo singuli hoc „ ipso dum in civitatem coeunt, adeoque se, „ suasque actiones civitatis arbitrio subjiciunt, juri suo vi privata agendi renunciant.

Et quin voluerit, dubitandum non est] „ Non demum id voluerunt ex prohibitione „ quadam, sed ex pacto dum in civitatem „ coeunt.

Cum non aliter possit finem suum consequi] „ Quia subsistere tranquillitas publica non „ posset; quæ tamen finis est civitatis.

Non jam civitas erit, sed dissociata multitudo] „ Status naturalis maneret, & nullus „ civitatis esset effectus.

Qualis illa Cyclopum] „ Verba Euripidis „ hæc sunt.

Non fora ibi, nec jura valent, nec legibus æquis
Vivitur; ast montesque colunt, imisque latebris
Speluncarum quisque dat libera jura
Natisque, uxorique: aliena haud respicit ullus.

„ Nos alibi probavimus, Imperia patrumfamilias a natura statuta esse: adeoque in „ primævo rerum statu verè fuisse dissociatam „ multitudinem. *Conf. Diss. Proœm. XII.* „ §. 612. *seq.*

Et Aboriginum] „ Aliarumque gentium, „ quæ in civitatem nundum coiverunt, sed „ per familias reguntur. Uti igitur nunc lites, „ quæ inter plures civitates oriuntur, non „ nisi bello decidi possunt; Ita olim controversiæ inter familias ortæ non nisi Martem arbitrum habuerunt. *Vid. L.* 1. *c.* 1. „ §. 1. *n.* 1.

Et apud eundem] „ *Jugurth. c.* 18. Alia „ exempla ejusmodi gentium, quæ in civitates non coiverunt, attulimus in *not. ad dict.* „ *c.* 1. §. 1. *n.* 1.

Ita, ut dixi, habent mores omnium civitatum] „ Nimirum civitati, & civitatum rectoribus solis jus competere vi agendi, non „ privatis; & privatus non posse resistere „ jussibus civitatis. 3

Generale pactum est societatis humanæ, Regibus obedire] „ Verum 1. non est dari aliquam societatem humanam. *Vid. L.* 1. *c.* 1. „ §. 10. Verum quoque 2. non est, societatem humanam unquam tale aliquid pepigisse.

Augusti-

Augustinus] „ *L.* 3. *confess. c.* 2., quod re-„ latum est in *dist.* 8. *c.* 2.

Sophocles] „ *in Ajace v.* 678. Similia *vide* „ *v.* 1096. & in *Antigone v.* 676. & *v.* 989. „ item in *Philoctete v.* 921. *Vid. Tesm. b.*

Seneca] „ Verba sunt Creontis, quibus al-„ loquitur, & solatur Medeam euntem in „ exilium. *Sen. in Medea. v.* 195. *vid. Tesm.* „ *b. l.*

Qui dixerat] „ Verba hæc sunt: *Quem* „ *urbs præfecit, hic audiendus est de parvis,* „ *justis, & injustis.*

Impune quidvis facere, i. e. regem esse] „ „ Alias auctoritates cumulavit *Tesmarus in* „ *not. b. ex Platone, Seneca, Plinio, Thua-* „ *no: item Ammiano Marcellino, Cicerone.* „ &c.

3 *Hinc ubique majestas tot legibus, tot pœ-nis defenditur*] „ Hinc inter crimina primum „ occupat locum læsa Majestas: & conjun-„ gitur pœna læsæ Majestatis humanæ cum „ pœna læsæ Majestatis divinæ.

Sive populi, sive unius] „ Nam eadem „ est Majestas, sive ab uno, sive a pluribus „ teneatur.

Quæ constare non potest, si maneat resisten-di licentia] „ Vera ratio est, quod familiæ „ in civitatem coeuntes, ac jus summi im-„ perii in civitatem transcribentes, suo juri „ vi agendi renuncient, ac se, suaque judi-„ cio civitatis submittant. *supra ad n.* 1. *v.* „ *potest igitur* &c.

Miles, qui castigare volenti se centurioni restiterit] „ Rigor hic est ex disciplina mi-„ litari, sine quo difficile esset tot millia ho-„ minum male moratorum in ordinem redi-„ gere; *Conf. L.* 3. *c.* 18. §. 1. *n.* 2.

Capite punitur], Quia superiori resistit: „ quod in militia speciem rebellionis infert.

Ad §. III.

In *lege Hebræa mortis supplicio damna-tur*] „ Auctor ex legibus Hebræorum pro-„ bat, Magistratui etiam iniqua decernenti „ resisti non posse: idque de judice eccle-„ siastico statutum est *Deut. XVII. v.* 12. „ *Vid. Tesm.* & *Cunaeum de Rep. Hebr. L.* „ 1. *c.* 12. & 13.

Aut ei, qui extra ordinem rector populi a Deo est constitutus] „ Loquitur de Josua, „ qui non electus a populo, sed immediate „ a Deo judex constitutus fuit, cujus dictis „ obedire tenebatur populus sub pœna mor-„ tis. *Josu. cap. I, per tot.* & §. *fin.*

Quod vero apud Samuelem est de jure re-gis] Auctor ut probet, nullo casu Principi resisti posse, allegat jus regium, quod Sa-muel populo proposuit: & concludit, Deum ea propositione indigitare voluisse, Regem im-pune injurias inferre subditis posse. *Vid. pr.* §. 2. *in not.*

Nec de jure vero intelligendum] „ Varie „ hunc locum interpretantur Doctores. *Alii* „ jus regium hic pro vitiosa aliqua consue-„ tudine Regum sumunt: indeque ajunt, ex-„ plicari hic nudum factum Regis, quid fa-„ cturus sit, non quid facere deberet. *Alii* „ cum Auctore contendunt, significari per „ hoc jus regium impunitatem: i. e. Regem „ impune hæc facere posse, quia resistere „ subditi injuriam facienti non possunt. *B.* „ *Parens* verum jus regium hic describi, ait, „ sed cujus fines a Regis arbitrio depende-„ rent. *Vid. Prodr. Jur. gent. Ex.* 2. §. 147. „ Verba ejus relata sunt initio §. *præced.*

„ Nos existimamus, non *in genere jus re-* „ *gium* ibi proponi, neque jus, quod ex „ natura imperii sequitur, ibi explicari. Nam „ justo imperio omnino repugnat, *constituere* „ *pro lubitu subditos aratores agrorum,* & „ *messores segetum, fabros armorum, filias* „ *unguentarias,* & *ponere servos subditorum* „ *in opere suo, auferre NB. agros, vineas,* „ & *oliveta possessoribus, ac decimare popu-* „ *lum* &c. Sed proponitur ibi mos *Regum* „ *Orientis. Vid. sup. L.* 1. *c.* 3. §. 20. *n.* 1. „ Expetebant nimirum Israëlitæ Regem ad „ exemplum vicinarum gentium. Deus ipsis „ explicavit morem, quo vicini Reges ute-„ rentur; eorumque arbitrio reliquit, num „ talem sibi constitui vellent. Illi consen-„ tiebant in has leges, & Samueli, actio-„ nes Regum præmissas explicanti, eosque „ dehortanti, respondebant: *Nequaquam;* „ *Rex enim erit super nos,* & *erimus nos* „ *quoque sicut omnes gentes,* & *judicabit nos* „ *Rex noster* &c. Hoc ergo jus erat intuitu „ Israelitarum ex consensu, quia de operis: „ & de bonis suis pro lubitu disponere, ea-„ que arbitrio Regis submittere potuerunt, „ atque hinc declarat supremum Numen, *se* „ *clamorem populi non auditurum, quia ta-* „ *lem Regem petiisset.*

Longe enim alia vivendi ratio præscribitur in ea parte legis, quæ est de officio regis] „ Verum jus regium describitur in *Deut.* „ *XVII. v.* 14. *seq.*, quod toto cœlo differt „ a jure Regis, quod Samuel explicavit, & „ quod jus fuit Israëlitis ex consensu.

Neque nudum factum indicari] „ Quasi „ scil. Samuel id proposuerit, ut populo constet quid Rex facturus est, non quid facere deberet. Nam expressis verbis *jus regium* (quo scilicet vicini utebantur) vocavit, quod proinde nudum factum non „ indicat.

Sed factum, quod effectum aliquem juris habet] „ i. e. impunitatem. Nam hunc effectum joris gentium esse, ait, ut effectum „ aliquando pariat externum ad instar illius „ primitivi juris, *prol.* §. 41.; ubi speciatim „ hoc exemplum affert, ne magistratui vi „ resistere liceat, cum ex hypothesi Auctoris jure naturæ id fieri possit. *Vid. supra* „ §. 1. & 2. At diximus, verum jus Regum „ Orientis ibi exponi; talem autem Regem „ sibi optabant Israëlitæ.

Ideo additur] „ Imo non ideo additur, „ quasi jure gentium demum impunitas hæc „ regibus sit concessa; sed ideo Deus eos „ non exaudit, qoia regem cum tali potestate, qua vicini otebantur, petiere.

Sic ergo jus hoc vocatur, quomodo prætor jus reddere dicitur, etiam cum inique decernit] „ Sane, subditi de injuria queri non „ potuerunt, quia in facta Regis compromiserunt. Cæterum in eo differunt Rex, „ & judex, quod ille conveniri non possit „ a subditis propter injurias privatas, hic „ possit.

Ad §. IV.

In *novo fœdere*] Auctor *h.* §. ex novo co-
1 dice probat, Christum, & Apostolos commendasse hominibus ne resistant magistratibus injusta jubentibus.

Intelligi voluit a sua disciplinæ sectatoribus non minorem, si non majorem obedientiam &c. deberi] „ Servator non respondet ad „ quæstionem: *an Principi injuriam facienti „ resistere liceat?* sed *an Cæsari tributa debeantur?* Cum igitur ait, *Cæsari danda „ sunt, quæ Cæsaris sunt*, id de tributis saltem intelligendum est, quæ Cæsar jure a „ subditis exigere potuit. Argumentum igitur hoc ad priorem quæstionem plane non „ concludit.

„ Cæterum soppositom Auctoris, quasi lex „ Evangelii majorem obedientiam erga Principem inculcet, examinavimus in *Dissert. „ proœm. III.* §. 44. *n.* 5., & §. 46. *n.* 2.

Officia subditorum late describens] „ Hæc „ officia fluont ex ipso jure naturæ; neque „ hactenus aliquid addit Apostolus, præter „ unicum illud, quod perfectionis, & virtutis est, ut scil. non tantum metu pœnæ, „ sed & propter conscientiam parere Magistratui debeant.

Non resistendi necessitatem] „ Imo ex his „ verbis id non sequitur. Potius ex ratione, „ quam Apostolus allegat, (quod potestate „ fungatur *tuo bono*,) concludi posset, cessare illam obedientiæ, & patientiæ rationem, si non *tuo* bono fungatur, sed *suo* „ bono.

Sed quæ ex ipso sensu officii nostri manat] „ i. e. ex conscientia, & animi puritate.

Neque hominibus tantum] „ I. e. Regibus, „ in quos omne jus suum imperii, & judicium transcripsere.

Sed & Deo nos obligat] „ Quia Deus pacta vult servari, ea præcipue, quæ juris „ executionem respiciunt.

Quod Deus ordinem illum imperandi, & parendi approbavit] „ Rectios, quia Parentes ideo imperantes eligunt, ut hi legem „ Dei exequantur.

Quare potestates publicæ eo loco nobis habendæ sunt, quasi ab ipso Deo sint constitutæ] „ Quia leges naturæ, ejusque Auctoris exequuntur.

Nostra enim facimus, quibus auctoritatem nostram impertimur] „ Quod faciendi quis „ alii jus dat, ejus ipse auctor censetur. „ *Vid. supra* §. 5. *n.* 2.

Quod hic ordo bono nostro inserviat] „ Tendit enim ad defensionem juris nostri, „ quæ fit auxilio totius civitatis.

Atqui dicat aliquis, injurias pati utile non est] „ Respondet Auctor, utile esse qooad 2
„ finem imperii universalem, qui est tranquillitas publica, sub qua etiam comprehenditur privata: neque finem illum universalem tolli, etsi in hunc, vel illum „ privatum injurii sint imperantes. Ratio rationis hæc est, quia privatorom non est „ judicium, quid ad finem oniversalem pertineat; intuitu subditorum enim semper „ bonum est quicquid Rectori placet, modo civitatem non evertat. Omne enim arbitrium ejus est; subditis autem nil nisi „ obsequii gloria est relicta.

Vere magis, quam ad sensum Apostoli &c. apposite] „ Imo ad sensum Apostoli quoque „ apposite hæc dicuntor; is enim non tantum de jure loquitur, nec de sola obligatione non resistendi; sed & virtutis, & „ perfectionum regulas inculcat, & mercedem

„ dem promittit iis, qui patientiam exercent, „ & privatas injurias, nedum publicas, pa- „ tienter ferunt. Utilitas igitur in eo con- „ sistit, quod ista patientia non sit sua ca- „ ritura mercede; quod evidentissime appa- „ ret ex collatione cum effato Petri. *Vide in-* „ *fra n. 6.*

Qui est tranquillitas publica] „ De hoc fine „ universali civitatis late egit *B. Parens in* „ *tr. de Auton. jur. gent. c. 6. & 7.*

In qua & singulorum comprehenditur] „ Nam publica tranquillitas subsistere non „ potest, nisi singulis quoque bene sit.

Quin plerumque hoc bonum per potestates publicas consequamur] „ Jus enim privata vi „ agendi plurima incommoda habet; nam 1. „ læsus, uti in bello apparet, paria cum „ lædente pericula subit: 2. ob rem mini- „ mam, si alter resistit, utriusque vita in „ discrimine posita est. 3. Lædentes multum „ iræ, & vindictæ, utpote judices quasi in „ propria causa, tribuere solent &c.

At imperantis felicitas in subditorum felicitate consistit] „ Dum ergo horum felicitatem „ curat Imperans, suam procurat.

3 *Inter minus frequentia*] „ Adeoque quæ „ finem illum universalem, i. e. tranquilli- „ tatem publicam non tollunt.

Quod plerumque accidit, respicere] „ Lex „ enim est regula; regula autem statuitur „ juxta id, quod plerumque accidit.

Ut ajebat Theophrastus] „ Cujus senten- „ tiam refert Pomponius *in L. 3. de leg.*, & „ Paulus in *L. 6. ff. de Leg. Add. L. 4. l.* „ *5 l. 10. l. 12. eod. Arist. 3. pol. II. Quin-* „ *til. D. 252. & 274.*

Catonis] „ In disputatione illa de abrogan- „ da lege Oppia, apud *Liv. 34. c. 3.* „ *Tesm. b.*

Communibus tamen regulis constringenda sunt] „ Regula enim generalis manet, etsi „ aliquando patiatur exceptionem.

Etsi ratio legis] „ Quæ voluit prospicere „ non tantum securitati singulorum, sed pu- „ blicæ magis.

Manet tamen ratio in sua generalitate] „ „ Quæ ideo potestates constitutas supponit, „ ut civibus in genere bene sit.

Cui specialia subjici fas est] Etsi igitur quorundam privatorum utilitates turbentur, manet tamen utilitatis publicæ ratio.

Id enim satius, quam sine norma vivere] „ Adeoque tota ratio Auctoris eo redit, ma- „ jus malum esse sine summa potestate vi- „ vere, quam vivere sub potestate utut inju- „ sta: adeoque utilius esse huic quoque pa- „ rere, quam nulli. Nos modo diximus „ po- „ testates introductas esse boni publici cau- „ sa; quid vero publice bonum sit, arbi- „ trium esse imperantis non singulorum. Sa- „ ne, finis universalis illius ordinis in Prin- „ cipe superest, etsi potestate sua in quibus- „ dam actibus privatis abutatur.

Seneca apposite ad hanc rem] „ Mihi vide- „ tur minus apposite locus ille ad hanc rem „ allegari, ut ex inspectione ipsa apparet.

Locum & hic habere debet &c.] „ Auctor 4 „ confirmat suam sententiam auctoritatibus, „ & ex Thucydide, Livio, Platone, Xeno- „ phonte &c. refert, tranquillitatem publi- „ cam præferendam esse saluti privatorum.

Apud Thucydidem sententia] Thucydides *de bell. Pelop. l. 2 p. m. 114. Adde Sen. L. 1. de Clem. 4. Vellej. Paterc. 2. 3. Cic. lib. 4. ad Heren. 44. Plin. 7. c. 18. Cic. 1. offic. c. 25. & l. 1. de fin. c. 7. Arrian. 6. §. 436. Tesm. in not. b.*

Præcipuum haud dubie est ordo ille] „ Cu- 5 „ jus finis universalis est tranquillitas publi- „ ca.

It vero cum privata resistendi licentia consistere non potest] „ Imo hoc argumentum „ non concludit. Nam 1. verum non est, re- „ sistendi licentiam consistere non posse cum „ illo ordine imperandi, & parendi; ipse „ enim Auctor ait, resistere Principi licere „ si ea lege delatum est imperium, *vid.* §. „ 14.: vel si in discrimine vitæ ponatur pri- „ vatus, *vid.* §. 7. Potest ergo consistere or- „ do ille cum licentia resistendi. Vera ratio, „ cur resistere Principi non liceat 2. hæc „ est, quia singuli omne arbitrium in Prin- „ cipem transtulerunt, adeoque judicare de „ ejus actibus non possunt.

Sed etiam duris] „ Quia arbitrium, an 6 „ duri sint, an non, penes subditos non est.

Propter conscientiam] „ Quia patientia sua „ non est caritura mercede. *Vid. supra n.* „ *2. pr.*

Hoc cedit vobis gratiæ apud Deum] „ A- „ deoque ex hoc loco apparet, Apostolos „ loqui de virtute, & de perfectionis regu- „ lis, & præmiis; commendant illi patien- „ tiam, & in vicem hujus perfectionis mer- „ cedem promittunt: adeoque de jure non „ resistendi plane non loquuntur. *Vid. supr.* „ *n. 2.*

Idem ad reges quoque referendum] „ Imo „ mala hæc est comparatio. *Servus* parere „ tenetur Domino, quia hic jus vitæ, &

 necis

„ necis in servum habet; *Populus* autem pa-„ ret ex sua voluntate, & dispositione. *Ille* „ resistere non potest, quia Dominus jure „ suo utitur vitam ipsi auferendo; *hic* resi-„ stere ex alia ratione non potest, quia ar-„ bitrium suum in Principem transtulit.

Non minus subditorum, quam servorum officium respicit] „ Utrumque verum est; sed „ ex diversis principiis, uti modo vidimus.

Quæ injuriarum patientiam secum ferat] „ Imo hæc patientia sequitur ex subjectio-„ ne. Dum enim populus jus suum, suum-„ que arbitrium in Principem confert, ejus „ non est de injuria queri.

Sicut de parentibus] „ Comparatio hæc „ nihil probat. Parentibus resistere non licet, „ si forte durius castigant liberos. At si vitæ „ periculum imminet liberis, vel membro-„ rum mutilatio, omnino resistere parenti-„ bus possunt; ad parentes enim saltem per-„ tinet educandi jus, & facultas de actioni-„ bus liberorum disponendi: in vitam au-„ tem, & membra eorum nullum jus ha-„ bent. Secus ac in Principe.

Ames parentem, si æquus est: si non, feras] „ Similia vide apud *Demosthen. ep.* 3. „ *in f.* de toleranda injuria parentum. *Vid.* „ *Tesin. in not. h. lit. μ. v.*

Iram patris ferre] „ Historiam narrat *Ælianus* 5. *Var.* 33. *Tesm. h.*

Ferenda regum ingenia] „ Obsequio miti-„ gari imperia, ait Alexander apud *Curt.* 8. „ 8., & *Seneca de ira c.* 8. *Difficilis quoque, & indomita natura blandientem feret.*

Et alibi] „ *Hist. L.* 4. *c.* 8. Adde *his Cambd.* „ *in vita Elisabethæ L.* 1. *& Hortled. L.* „ 1. *c.* 6.

Ad §. V.

Auctor porro probat obligationem non resistendi ex Martyrum constantia; verum hæc exempla non jus probant, sed illud, si probatur, confirmant. Obligationem de non resistendo probavimus ex eo, quod populus omne suum jus, adeoque & judicium de modo imperandi in Principem transtulerit: idque verum esse, Martyrum exempla testantur.

1 *Optima legis interpres*] „ Intelligit legem „ Novi fœderis. Nam mores veterum Chri-„ stianorum non exiguum momentum habere „ debent ad interpretandum ea, quæ ob-„ scura sunt in sacris literis. *Vid. prol.* §. 51. „ Cæterum sæpius dictum est, in novo fœ-„ dere non de jure hominum inter se, nec „ de legibus agi: sed de perfectione.

Pessimi sæpe homines] „ Ut Tiberius, Ne-„ ro, Caligula &c.

Obtentu adjuvandæ reipublicæ] „ Ut eam „ a tyrannide liberarent.

Numquam tamen eorum conatibus] „ Quia „ juxta virtutum regulas perfectius esse cre-„ diderunt, injurias quaslibet ferre, quam „ eas vindicare.

Clementis Constitutionibus] „ De quibus „ *vid. L.* 1. *c.* 2. §. 10. *n.* 1.

Unde qui faucibus ejus exprimendis palæstricam exercent], „ Notat enim Gronovius „ *h.* Commodum in exercitatione luctæ po-„ riisse, validissimo palæstrita, specie exer-„ cendi, guttur ejus comprimente eousque, „ donec expiraret. Vide tamen *Herodian.* „ 1. *c. f.*

*Quo tamen Imperatore vix quisquam fuit scelerati*or] „ Et tamen Tertullianus com-„ mendat Christianos, quod his liberatoribus „ civitatis se non adjunxerint.

Domitianum oppresserat] „ *Sueton. in Domit. c.* 16.

Plautianum præfectum prætorio] „ Cui filii „ sui Bassiani filiam desponsaverat. *Guthberl.* „ *Chronol. in Septim. Sever. p. m.* 136.

Arma sumserat in Syria Pescennius Niger] „ Qui in Syriaco exercitu Imperator „ fuit proclamatus, & quem Severus tribus „ magnis præliis vicit: is Antiochiæ, quo „ fugerat, interfectus est. *Guthberlet. d. l.* „ *Dio Cass.*

In Gallia, & Britannia Clodius Albinus] „ Britanniæ præfectus, quem antea sibi jun-„ xerat collegam: & cui postea & Cæsaream „ dignitatem, & titulum Augusti denegavit; „ unde bellum ortum, ubi periit Albinus. „ *Dio Cass. vid. Calvis. ad ann. mund.* 4147.

Sed horum quoque factum Christianis displicuit] „ Adeo illicitum esse Principi re-„ sistere, putabant.

Avidium Cassium] „ Præsidem Asiæ, qui „ a Faustina conjuge inductus, cum putaret „ Imperatorem a Quadis occisum esse, im-„ perium arripuit; sed post tres menses, & „ dies sex, interfectus fuit *Dio Cass. vid.* „ *Calvis. ad ann. mund.* 4124.

Quam M. Antonini negligentia perderet] „ Cum tamen nullus Imperatorum sapientia, „ justitia, modestia, beneficentia, & doctri-„ narum studio eum æquaverit. *Guthberl.*

in

„ *in M. Anton. p.* 231. Exemplum benigni„ tatis insigne est, quod literas apud Cas„ sium inventas abolere jusserit, ne cogere„ tur invitus aliquem odisse. *Dion. Cass. vid.* „ *Calvis. d. l.*

2 *Ambrosius*] „ Qui missus erat a præfecto „ prætorio Mediolanum cum insignibus Con„ sularibus ad regendam Insubriam, Ligu„ riam, & Æmiliam. *Calvis. ad ann. m.* 4318. „ Mortuo Auxentio, Mediolanensi Episcopo, „ ipse ad sedandam emotionem accurrens „ ab omnibus eligitur Episcopus. *Calvis. ad* „ *an. mund.* 4325.

Non sibi tantum, sed & gregi suo] „ Nam ad instinctum matris Justinæ, hæresi „ Arriana infectæ, Mediolani catholicos, „ quos potuit, sedibus suis ejecit. *Calvis.* „ *ad a. m.* 4325.

Ambrosius Maximi copiis adversus Imperatorem & Arrianum, & Ecclesia gravem, uti noluit] „ Valentinianus junior Arrianos „ sedibus suis restituit, capitali supplicio con„ stituto si quis id impedire vellet. Auxen„ tius Mediolanum venit recepturus Eccle„ siam; Ambrosius resistebat defensus a po„ pulo, & Imperator coactus Ambrosio Ec„ clesiam habere permisit, audito inprimis „ nuntio de morte Gratiani: postea varias „ Ambrosio insidias struxit, sed frustra, Ma„ ximus Præfectus Britanniæ, victo Eugenio „ Scotorum Rege, imperium interim sibi „ sumsit, Gratianum vincit, & interficit, „ minabaturque se in Italiam cum exercitu „ venturum; Ambrosius ablegatus ad pa„ cem conciliandam, re infecta redit; Ma„ ximus Italiam occupat, at a Theodosio, „ cujus auxilium Valentinianus implorave„ rat, vincitur, & interficitur. *Calvis. ad* „ *a. m.* 4332. 36. & 37..

AD §. VI.

ARGUIT hic Auctor Scriptores, qui jus resistendi Principi injusta jubenti *privatis* negant: at *magistratibus inferioribus* concedunt; inter quos sunt Hottomannus, Petrus Martyr, Danæus, Paræus, Junius Brutus &c. *vid. Grot. & Obrecht. in not. b.* Sed nihil ineptius est hac sententia. Nam *magistratus inferiores* æque sunt privati: & imperium, quod exercent, non proprio jure, sed tanquam officiales Principis habent: nec plus agere possunt, quam ipsis concessum est &c.; non autem iis est concessum, ut contra eum insurgant, a quo causam habent.

Nam sicut in dialecticis] „ Vera ratio est, 1 „ quod magistratus extra fines officii ipsis de„ lati meri privati sint: adeoque nec majo„ rem resistendi facultatem habeant, quam „ ipsi privati. Tesmarus egregium hanc in „ rem allegat locum Advocati cujusdam apud „ Hortlederum, *L.* 1. *c.* 9. *Und liegt nicht* „ *daran, dasz meine Herren auch eine Obrig*„ *keit seyn; denn ihre Obrigkeit als eine* „ *Unter-Gewalt, hört auf durch Gebot ih*„ *res Obristen Hauptes. Zudeme dasz meiner* „ *Herren ihnen von GOtt durch Mittel Kay*„ *serl. Majestät als eine Regul dem Kayser zu* „ *gehorchen, gegeben ist. Aber Kayserl. Ma*„ *jest. Gewalt ist ohne Mittel von GOtt;* „ *und wie des Kaysers Gewalt ohne Mittel* „ *von GOtt ist, so soll demselben niemand* „ *ohn GOtt allein eigengewaltiglich wieder*„ *streben, so lange derselbige nicht durch die*„ *jenige so ihn erwehlet, abgesetzet ist.*

Si speciem infra positam, genus], Adeo„ que & datur genus subalternum, & gene„ ralissimum.

Sunt publicæ personæ] „ Quia officium ju„ ris dicendi ipsis a Principe concessum est.

Privati sunt] „ Extra scil. officii fines, „ qui in jure dicundo subditis, non in fa„ cultate resistendi imperanti, & tali impe„ ranti, a quo omne jus suum habent, „ consistunt.

Ut quicquid contra voluntatem imperantis faciant] „ Non enim sunt publicæ personæ „ nisi intra fines ab imperante ipsis præscri„ ptos; in reliquis privati sunt. Unde JCti „ Romani optime statuerunt, nec subditos „ parere debere magistratui, qui supra ju„ risdictionem suam jus dicere velit, *l. f. ff.* „ *de jurisd.* quia hactenus privatus est.

Ordinem non dari, nisi cum relatione ad aliquid primum] „ Bene hoc expiicat *Gron.* „ quem vid. *b.*

Ac mihi videntur] „ Auctor hic, & in 2 „ sequentibus late probat id, de quo nemo „ dubitat: scilicet, magistratum inferiorem „ causam a rege habere, ejusque imperio „ parere, adeoque hactenus eum privatum „ esse.

Minores Deos Jovi non concessisse] „ Vide „ Theogoniam Hesiodi, ubi recenset, quem„ admodum Dii illi minores conjuraverint „ in Jovem, cui gigantes Briareus, Cottus, „ & Gyges adstiterunt.

Unde illud] „ Apud *Sen. Thyest. v.* 612. „ At hoc effatum non pertinet ad illum or„ dinem, de quo Auctori sermo est; sed

,, voluit eo indigitare Tragicus, omne reg- ,, num Deo subjectum esse.

Ut supereminenti, i. e. sine ulla exceptio-
3 *ne*] ,, Quia omne jus suum, & arbitrium, ,, in eum contulerunt.

Præter ea, quæ Deus directe imperat] ,, ,, Nam his aliquid contrarium facere nos nul- ,, la ratione posse, vidimus *supra* §. 1. *n.* 2.

Tanquam missis a rege] ,, Tanquam offi- ,, cialibus, qui omne jus ex concessione im- ,, perantis habent: adeoque saltem intra fi- ,, nes ipsis præscriptos.

Et cum Paulus omnem animam] ,, *Ad Rom.* ,, *XIII. v.* 1. *& seq.* 1. *Tit. III.* 1.

Etiam magistratus inferiores inclusit] ,, Nul- ,, lam enim animam excepit.

Ubi tot fuere reges, divini, humanique ju- ris contemtores] ,, Adeoque qui injurias in- ,, juriis quotidie cumulabant.

In quibus plurimi fuere pii, & fortes] ,, Adeoque qui Regum delicta detestaban- ,, tur.

Id sibi juris sumserunt] ,, Ut sibi sumturi ,, fuissent, si licitum id esse putassent.

Nisi si qui a Deo &c. mandatum speciale acceperant] ,, Huc pertinet exemplum Ao- ,, dis, qui interfecit Eglonem Regem Moa- ,, bitarum. *Vid. Grot. infr.* §. 19. *n.* 4.

Cujus in reges summum jus est] ,, Omne ,, sub regno graviore regnum esse, paulo ,, ante dixit *n.* 2.

Solita veneratione est prosequutus], Et re- ,, versus est cum Saule in Galgala, ubi Saul ,, adoravit 1. *Sam. XV.* 30.

4 *Religionis quoque publicæ status nunquam non a regis &c. arbitrio pependit*] ,, Poste- ,, rioribus scilicet temporibus, præprimis sub ,, Herode.

Deo se fideles promiserunt] ,, Adeoque videa- ,, tur plus parendum Deo, quam hominibus.

Quatenus in cujusque potestate id futurum erat] Sensus argumenti admodum obscuri hic ,, esse videtur, Magistratum Hebræorum non ,, restituisse regi, & Synedrio de statu reli- ,, gionis publico pro arbitrio disponentibus: ,, neque allegari posse, *Magistratum Deo se* ,, *fidelem fore promisisse*, adeoque jus ei fuis- ,, se regem vi hujus promissi impediendi; ,, promissionem enim hanc tantum valere ,, quatenus res est in ejus potestate: non ,, autem in ejus potestate fuisse, *resistere* ,, *Regi.*

Dejecta, unquam legimus] ,, Nam jus ,, de religione statuendi est pars imperii: si ,, igitur simulacta falsorum deorum publica ,, auctoritate recepta sunt, privati ea deji- ,, cere non possunt.

Si quid aliquando factum est vi contra re- ges] ,, Adeoque jus non ex exemplis defi- ,, niendum est: inprimis cum ea exempla ,, ultoribus vix caruerint. Ita Darius apud ,, *Justin. II.* 15. *Quod ad ultionem pertinet,* ,, *jam non suam, sed exempli, communem-* ,, *que omnium Regum esse causam, quam* ,, *negligere illi & indecorum, & periculosum* ,, *esse;* & Tacitus *hist.* 1. 44. de Vitellio pu- ,, niente Galbæ interfectores, *non honore* ,, *Galbæ id factum, sed tradito principibus* ,, *more, munimentum in præsens, ultionem* ,, *in posterum.* Basilius Porphyrogennetus mi- ,, sit ad Chosroen postulatum ut dederetur ,, sibi Bardas Sclerus, qui domino contraria ,, cepisset arma, *ne in semet ipsum pernicio-* ,, *sum exemplum statueret. Zonar. in Bas.* ,, *Porphyr.*

Trajani] ,, Apud Joh. *Zonar. in vit. Traj.* 5 ,, *ann.* 2. Atque hoc dictum allegarunt lega- ,, ti Scotorum contra Mariam Reginam Sco- ,, tiæ apud *Buchan. rer. Scot. L.* 20. *p. m.* ,, 729. *Tesm. b.*

Sed verum principem gereret] ,, Nam sta- ,, tus revera fuit popularis, & Cæsares ad- ,, ministrabant saltem rempublicam: unde le- ,, gibus subjecti contra leges reipublicæ age- ,, re non potuerunt. *Vid. supra c.* 3. §. 8. *n.* ,, 10. Adeoque exemplum hoc ad reges, ,, qui proprio jure imperium tenent, non ,, pertinet.

Qui proinde subesset senatus, populique ju- dicio] ,, Quia nuda administratio ei concessa ,, fuit. Nam posterioribus demum tempori- ,, bus Principes verum imperium regium u- ,, surpare, & populum omne jus suum in se ,, contulisse, asserere cœperunt. *Vid. d. c.* ,, 3. §. 8. *n.* 10.

M. Antonino] ,, Eadem hic ratio est, quæ ,, in Trajano. Nam & hic Imperator cave- ,, bat, ne quid regium ostentaret. *Vid. sup.* ,, §. 5. *n.* 1 *in f.* Idem tamen Antoninus ,, solum Deum Principis judicem esse, dixit. ,, *Vid. sup c.* 3. §. 8. *n.* 10.

AD. §. VII.

AUCTOR postquam supposuit facultatem ,, resistendi Superiori jure gentium esse sub- ,, latam, excipit vitæ periculum. Idque 1. ,, quia Dei leges casum necessitatis excipiunt. ,, 2. Quia primi in societatem coeuntes, qui

hanc

„ hanc legem statuerunt ne resisteretur, non „ videntur sibi onus hoc imponere voluisse, „ mori potius, quam ullo casu resistere im- „ peranti. *n* 2. Etsi vero 3. Deus probave- „ rit legem illam gentium de non resisten- „ do, probasse eam tamen videri ut huma- „ nam, & humano modo. *n.* 3. Addit 4. plu- „ ribus id permitti a regii imperii assertori- „ bus; unde quærit, cur non & singulis in „ extremo discrimine constitutis. *n.* 4. Idque „ probat 5. exemplo Davidis, & Maccabæo- „ rum, *n.* 4. & 5. Monet tamen 6. parcen- „ dum esse personæ Regis. *n.* 6. & 7. De- „ nique & 7. concludit, per legem Evange- „ lii omne jus resistendi sublatum esse: & „ Christianis, præter fugam, nullum aliud „ defensionis remedium relictum esse. *n.* 8. „ *usque ad finem.*

„ Multa hic monenda occurrunt. Nam su- „ pra jam demonstravimus, jus necessariæ „ defensionis nunquam competere subditis, „ sive singulis, sive pluribus, si injuriæ sunt „ privatæ. Sane, leges naturæ, aut divinæ, „ nullibi casum necessitatis excipiunt. Ex „ inani autem, & vaga illa conjectura, quid „ primi coëuntes in societatem quæsiti de „ hoc casu responsuri essent, nullum jus ori- „ ri potest. Davidis exemplum contrarium „ probat; Antiochus autem ipsum statum po- „ puli evertit: indeque justa in hunc fuere „ arma. *Vid. infr. n.* 5.

„ Sed & verum non est, singulos in civi- „ tates coëuntes hunc casum necessariæ de- „ fensionis excepisse; quia omne judicium, „ adeoque & judicium de justitia hujus in- „ juriæ, in Principem transtulerunt. Porro „ verum non est, Deum potestates civiles, „ adeoque & legem de non resistendo, ap- „ probasse humano modo, i. e. excepto casu „ extremæ necessitatis. Denique verum non „ est, Evangelium aliquid præcipere per mo- „ dum legis, quæ homines inter se obliget; „ sed & verum non est, lege demum Evan- „ gelii jus resistendi in casu necessitatis su- „ blatum esse: quæ omnia nunc plenius exa- „ minabimus.

1 *In gravissimo, & certissimo discrimine*] „ Si sc. „ Princeps injuria ad necem rapit singulos.

Tacitam habent exceptionem summæ necessitatis] „ Imo necessitas nunquam jus dat „ contra leges naturæ, etsi aliquando in fo- „ ro soli excuset; de quo plenius *L.* 2. *c.* „ 2. §. 6. *seq.* & *L.* 3. *c.* 17. §. 1. Nun- „ quam autem excusat privatum Regi vi re- „ sistentem.

Quod de lege Sabbathi] „ Imo lex divina „ nunquam prohibuit ne quis se defendat die „ Sabbathi: indeque ex mala interpretatione „ Judæorum abstinuerunt Hasamonæi, *vid.* „ 1. *Maccab. II. v.* 36. *Joseph. antiq.* 12. 1. „ & ideo pœnam imbecillitatis dedere. vid. „ *B. Parens in disp. de just. præl. exitu Sect.* „ 3. §. 7.

Ut & in lege altera] „ *I. Sam. XXI. v.* 6. „ At bene notandum est, prohibitum non „ fuisse de sancto comedere pane, si come- „ dens mundus erat. *ibid.*

Eandem addunt exceptionem] „ Nimirum „ necessitatis.

Non quod Dei jus non sit] „ Deus enim „ absolutum jus in vitam hominis habet, il- „ lamque quo vult modo auferre potest. *Vid.* „ *sup. prol.* §. 48. & *L.* 1. *c.* 21. §. 14.

Ut non credibile sit, datas ex tam rigida voluntate] „ Ut v. g. mortem potius ferre, „ quam injuriam a Superiore illatam repel- „ lere debeat.

Quod in legibus humanis magis etiam procedit] „ Ut in legibus ante allegatis de non „ edendis panibus propositionis, de cibis ve- „ titis &c.

Non nego &c.] „ Sensus hujus loci hic „ est: posse Legislatores in actibus virtutis „ sub pœna capitis necessitatem agendi, vel „ non agendi imponere: adeoque potuisse „ quoque eis, qui in civilem societatem co- „ ëunt, talem legem dicere, ne resistatur „ Principi etiam in præsentissimo vitæ peri- „ culo &c.; at eam gentium voluntatem „ non fuisse, quia si primi coeuntes in ci- „ vitatem de hac re interrogarentur, respon- „ suri sine dubio essent, se in tali discrimi- „ ne jus resistendi non voluisse auferre nisi „ resistentia illa Rempublicam turbatura es- „ set: quam sententiam statim explicabimus.

A lege etiam humana quosdam virtutis actus posse præcipi] „ Nam actus virtutis ali- „ quando occasionem dare juri stricto, inde- „ que verum jus oriri, passim Auctor do- „ cet. *Vid. L.* 3. *c.* 20. §. 2. *n.* 1. & *L.* 2. „ *c.* 13. §. 17.

Sub certo mortis periculo] „ i. e. ut a- „ ctus ille perficiatur, etsi vitæ periculum im- „ mineat.

De statione non deserenda] „ Hæc lex non „ ab hominibus lata, sed naturalis est; sub- „ diti enim patriam contra hostes defendere „ debent, etiam cum discrimine vitæ.

Sed nec temere ea voluntas legem condentis fuisse intelligitur] „ i. e. non præsumendum esse,

,, esse, lege humana quæ præcepta sunt, fie-
,, ri debere si vitæ periculum immineat.

Neque videntur homines in se, & alios tantum jus accepisse] ,, Ut scil. possint eis in-
,, jungere ut deserant omnem tutelam sui, &
,, certæ morti occurrant. *vid. Gron. b.* At si de
,, utilitate reipublicæ agitur, omnino id in-
,, jungere possunt.

Nisi quatenus summa necessitas id exigat]
,, I. e. nisi resistentia illa conjuncta sit cum
,, maxima reipublicæ perturbatione. &c. de
,, quo mox.

Ferri enim leges debent, & solent cum sensu imbecillitatis humanæ] ,, I. e. accomodari
,, debent ad statum hominum corruptum,
,, vel ut Auctor alibi ait, ad modum huma-
,, num: *vid. L. 3. c. 23. §. 5. n. 3;* unde
,, ait, Deum humanam legem probantem,
,, eam probare ut humanam, & humano
,, modo. *L. 2. c. 2. §. 6. n. 4. & b. §. n. 3.*

Hæc autem lex, de qua agimus] ,, Scil.
,, lex de non resistendo Principi.

Pendere videtur a voluntate eorum, qui se primum in societatem civilem consociant]
,, Cum enim Principes nullum jus habeant ni-
,, si ex voluntate populi, omnino videndum,
,, quale jus in Principem delatum voluerit.

A quibus jus porro ad imperantes manat]
,, Quia civitas omne jus suum in Principem
,, transfert, qui proinde eodem jure utitur,
,, quo antea civitas.

Hi vero si interrogarentur] ,, An ex vana,
,, & vaga hac conjectura jus resistendi Princi-
,, pi deduci possit, cordatus lector judicet.

An velint omnibus hoc onus imponere] ,, I.
,, e. anne potius a lege de non resistendo Prin-
,, cipi, excipere voluerint casum, si vitæ
,, discrimen immineat.

Nescio an velle se fiat responsuri] ,, Frustra
,, quæritur, quid primi illi constituentes ci-
,, vitatem responsuri essent.

Si resisti nequeat, nisi cum maxima reipublicæ perturbatione] ,, Hoc enim casu gentes
,, responsuros fuisse, fingit, mortem potius
,, ferendam esse.

Tali circumstantia] ,, Si scil. resisti ne-
,, queat, nisi cum reipublicæ perturbatione,
,, aut exitio plurium innocentium.

Charitas commendaret] ,, Adeoque hanc
,, obligationem, mortem potius ferendi,
,, non ex jure naturæ sociali, sed laxiori, i.
,, e. ex charitate deducit.

In legem quoque humanam deduci posse &c.]
,, I. e. lege præcipi posse, ut mortem potius
,, ferat, etsi jure naturæ, & gentium resi-
,, stere liceat.

Rigidam illam obligationem mortem potius ferendi] ,, Quam ex lege humana deduxit. 3

Non ex lege humana, sed divina] ,, Quod
,, omnino verum est; quia lex naturæ est,
,, pacta servare: populus autem omne jus
,, suum, & arbitrium in Principem consen-
,, su suo transtulit.

Non Dei præcepto, sed sponte adductos]
,, Civitates, earumque imperium, ex con-
,, sensu plurium familiarum originem cepis-
,, se, alibi probavimus.

Experimento infirmitatis] ,, Causas, quæ
,, homines in civitatem coëgerint, *vide in*
,, *prol. §. 19. ibique not.*

Unde ortum habet potestas civilis] ,, De
,, origine civilis potestatis *vide Diss. proœm.*
,, *XII. §. 106. Conf. sup. l. 1. c. 1. n. 2.*

Humanam ordinationem] ,, Quod verum
,, est de civitatibus, & rebus publicis con-
,, sensu constitutis; ex pacto enim unus,
,, vel plures imperant: adeoque hactenus
,, imperium est ordinatio humana.

Divina ordinatio] ,, Divina ordinatio est,
,, tum quia patribusfam. imperium à Deo ab
,, initio concessum est: tum intuitu officii ip-
,, sius, quod consistit in suum cuique tribuen-
,, do, adeoque in exequenda voluntate divi-
,, na. Sed & speciatim divina ordinatio apud
,, Judæos vocatur, quia speciali Dei jussu ju-
,, dicia constituta sunt.

Quia hominum salubre institutum Deus probavit] ,, Publica judicia non esse à natura,
,, sed à facto humano, Auctor docuit supra
,, *c. 3. §. 1. n. 2.* At Deum hoc institutum
,, approbasse, indeque judicia vocari ordina-
,, tionem divinam *b. n.* ait. Nos plane alio sen-
,, su judicia ordinationem divinam diximus.

Deus autem humanam legem probans, censetur probare ut humanam, & humano modo] ,, *Vid. L. 2. c. 2. §. 6. & n. praced.*
,, Auctor respondet objectioni, quod cum
,, Deus approbaverit potestatem civilem,
,, adeoque & legem de non resistendo Prin-
,, cipi, sequi videatur, legem illam non esse
,, humanam, sed divinam. Respondet, in-
,, quam, per hanc approbationem leges hu-
,, manas non mutare naturam, nec fieri divi-
,, nas; sed manere humanas, quia Deus eas
,, approbat ut humanas, & humano modo.
,, Quæ omnia gratis dicuntur. Lex enim *de*
,, *ferenda potius morte*, postquam populus con-
,, sensu suo omne jus suum imperii in potesta-
,, tem civilem transscripsit, ex ipsa naturæ ra-
,, tione sequitur, eoque divina est: Lex enim
,, naturæ est, pacta esse servanda.

Ut populo, & insigni ejus parti jus concedat 4

se tuendi] „ Qui enim promiscue sævit in „ totum populum, tyrannus fit, & desinit „ esse Princeps. *vid.* §. *II.* Idem quoque di- „ cendum de eo, qui in partem majorem sæ- „ vit; totum enim inde læditur.

Cum tamen ipse fateatur, totum populum Regi subditum esse] „ Indeque videatur, po- „ pulo nil nisi obsequii gloriam relictam esse. „ Hæc enim subditio non impedit quo minus „ totus populus resistere Principi possit, si „ vel in totum populum, vel in ejus partem „ promiscue sævit, eoque populum non „ tuetur, sed destruit. Aliud autem est si sin- „ gulis privatas injurias infert.

Quod pluris est id, quod conservatur, eo majorem esse dignitatem] „ Adeoque jus re- „ sistendi eo magis æquitati conveniens esse, „ ait, si agitur de conservatione vel totius „ populi, vel insignis ejus partis.

Qua] „ Æquitas scilicet.

Adversus legis verba exceptionem porrigat] „ Sensus est, quod etsi lex humana præcipiat „ mortem potius ferre, quam ullam injuriam „ superioris vi repellere; eam tamen excep- „ tionem pati, si per illam resistentiam totus „ populus, vel major ejus pars conservatur.

Damnare aut singulos, aut partem populi minorem] „ Adeoque singulos quoque, & „ minorem populi partem jus resistendi habere „ putat, non obstante lege illa humana: ra- „ tionem dedit *n. præced.* quod scil. illi, qui „ in civitatem coëunt quæsiti, num mori „ præoptent, quam ullo casu vim superio- „ rum armis arcere, negative responsuri fuis- „ sent. At satis hoc refutatum est in præceden- „ tibus. Diximus, jus resistendi nunquam „ competere nec singulis, nec paucis: id- „ que ipso jure naturæ statutum esse.

Quæ ultimo necessitatis præsidio] „ Adeoque „ ubi agebatur de conservanda vita, vel sin- „ gulorum, vel paucorum.

Ut interim & communis boni respectum non desereret] „ Si scilicet resistentia illa fit citra „ reipublicæ perturbationem, aut absque „ exitio plurimorum innocentium.

Qui extra pauca facta] „ Quæ ad invidiam „ usque recenset, & exaggerat Bayle in „ Diction. voce *David.*

Vita secundum leges exacta] „ Vid. *Eccles.* „ *c.* 47.

Quo nisi ad vim arcendam si inferretur] „ Imo 1. David usus est his armatis non ad „ vim inferendam, sed ut sociis fortunæ: „ 1. *Sam. XXII. v.* 2. Nam 2. ipse fate- „ batur, nefas esse personam Regis violare, „ 1. *Sam. XXII. v.* 7. Hinc 3. legimus, „ eum nunquam vi Regi restitisse, sed fuga „ sibi consuluisse. Sane 4. nec intra fines „ Judææ morabatur, sed apud Regem Moa- „ bitarum, 1. *Sam. XXII. v.* 4; neque re- „ diit in Judæam, nisi jussu divino, *ibid.* „ *v.* 4. Quin 5. tantum absfuit ut Saulem, „ & Hebræos pro hostibus habuerit, ut po- „ tius defensionem urbis Ceilæ susceperit, 1. „ *Sam. XXIII. v.* 1. *seq.* & *v.* 12.

Nisi postquam & Jonathanis] „ *Vid.* 1. „ *Sam. XX. per tot.* Imo nec ex eo tempore „ animum resistendi Principi habuit, quod „ actu testatus est.

Et pluribus aliis argumentis] „ Quod in- „ terfecerit sacerdotes Domini, qui panes, „ & gladium Davidi dederunt. 1. *Sam. XXII.* „ *per tot.* quod armata manu eum persecutus „ fuerit. *ibid. c. XXIII.* & *XXIV.*

Deinde vero] „ Certissimo indicio, Da- „ videm armatos illos penes se habuisse non „ animo resistendi.

Sed latebras quærit modo in locis deviis] „ Fugit enim in Speluncam Adollam 1. *Sam.* „ *XXII. v.* 1, & in saltum Hareth, *ibid.* „ *v.* 5; latitabat in monte solitudinis Ziph. „ *d. l. c. XXIII. v.* 14, in colle Hachila, „ 1. *Sam. XXIII. v.* 19. & *c. XXVI. v.* „ 1, in deserto Maon, *ibid. v.* 24, & in „ deserto Engeddi, *ibid. c. XXIV. v.* 2.

Modo apud populos exteros] „ Primo enim „ fugit ad Achim Regem Geth, 1. *Samuel.* „ *XXI. v.* 19; deinde ad Regem Moab, „ 1. *Samuel. XXII. v.* 3. *seq*; postea iterum „ ad Regem Achis, *c. XXVII. per tot.*

Et hac religione, ut popularibus suis nunquam noceat] „ Etsi contrarium persuaserit „ Achi Philistæorum Regi, 1. *Sam. c.* 27. „ *per tot.* Equidem David cum ab Achi, „ contra Saulem bellum gerente, reverti „ jussus fuerit, quod suspectus esset Satrapis, „ de eo quæstus est, *quod pugnare ei contra hostes Regis non liceret*; 1. *Sam.* 29. *per tot.* „ Verum simulasse videtur David ne privare- „ tur tanto protectore; sane, hostili animo „ in Judæam non fuisse Davidem, vel exinde „ patet, quia durante hoc bello prædæ ab „ Amalecitis captæ seniores Judæorum parti- „ cipes fecit. 1. *Sam. XXXI. per tot.*

Simile] „ Ubi ultimo necessitatis præsidio 5 „ usi Judæi Principi vim inferenti restiterunt. „ At dissimilitudinem statim demonstrabimus.

Factum Maccabæorum] „ 1. *Maccab. II.* „ *v.* 84. *seq.* & *per totum librum.*

Nam quod quidam hæc arma eo titulo de- *fendunt*

fendunt, quasi Antiochus non Rex, sed invasor fuerit, vanum puto] „ Verum omnino est, „ Antiochum verum Judææ Regem fuisse. „ Nam Judæi cum ipsis Pe sis in ditionem „ Alexandri Magni venerunt, diuque in po- „ testate regni Macedonici manserunt, tan- „ dem vero Syriæ pars facti: *Justin. l.* 36. „ *c.* 3. *Cuna. de Republ. Hebræor. c.* 16. *Jor-* „ *nand. de regn succeff. c.* 7. *Selden. de Jur.* „ *nat l.* 7. *c.* 8. Adeoque in eo dissimilitu- „ do cum exemplo Davidis non consistit: sed „ in eo, quod injuria Davidi illata privata „ fuerit, ea autem, quæ Maccabæis infere- „ batur publica. Legibus enim alienis subji- „ ciebantur, Religio evertebatur, promi- „ scue in populum sæviebat Antiochus, 1. „ *Maccab. c. I. & c. II*; quin destruere po- „ pulum animus ei erat, *c. III. v.* 39. 42. „ & 43: Unde Mathathias moriens filiis „ suis commendat, *ut vindicarent vindictam* „ *populi. d. c. II. v.* 67. *c. III.* §. 42. & 43.

Antiochum alio, quam Regis nomine compellent] „ *Conf.* 1. *Maccab. c. I. v.* 43, & „ *seq.* Sane, pace facta Regem eum agnove- „ runt, eumque qua talem intra muros Sion, „ receperunt. *c.* 6. §. 58. *seq.* Judæi terram „ eam regiones regis vocant, *c.* 7. *v.* 7. „ Demetrius Rex Jonathani dedit potestatem „ congregandi exercitum, & fabricandi ar- „ ma, *c.* 10. *v* 6. & 8, remittit ipsi præ- „ stationes, *v.* 28. *seq.* Alexander, qui de „ regno cum Demetrio decertabat, eum con- „ stituit summum pontificem, quem hono- „ rem quoque acceptavit, *v.* 20. & 21. De- „ metrius eundem honorem confirmavit, plu- „ rimaque Jonathani privilegia dedit, *c.* 11. „ *v.* 27. *seq.* &c.

Macedonum imperia agnovissent Hebræi] „ Macedones enim imperium Persarum occu- „ parunt; cui subfuerunt Judæi. De quo mox.

In quorum jus successerat Antiochus], Hi- „ storiam acquisitionis vide 1. *Maccab. I.*

Alienigenam populo præfici] „ *Deut. XVII.* „ *v.* 15.

De voluntaria electione intelligendum est] „ Non de alienigenis, qui vi, vel fraude „ imperium obtinuerunt.

Usos Maccabæos jure populi, cui αὐτονομία deberetur] „ Si αὐτονομία sumitur pro civi- „ tate mediata, seu tali, cui legibus suis vi- „ vendi facultas concessa est, etsi alteri ci- „ vitati bello subjecta sit, omnino verum „ est, αὐτονομίαν Judæos habuisse. *B. Pa-* „ *rens in Auton. jur. gent. c.* 15. §. 2. *seq.* „ Quam cum Antiochus evertere, ac leges „ suas tam in sacris, quam profanis obtrude- „ re vellet; merito ei restiterunt, tanquam „ tyranno, qui statum civitatis evertere co- „ nabatur.

„ Egregie hanc Autonomiam Judæorum „ explicavit *B. Parens in tract. de Auton. jur.* „ *gent c.* 17. verba ejus hæc sunt.

Inprimis autem magni momenti hoc beneficium legibus suis vivendi inter Judæos, tantoque majoris fuit, quo magis illi ab omnium hominum juribus recederent; unde in aliorum potestatem bello redacti, & libertate, seu jure suo privati, in sævissimas calamitatum, & miseriarum Charibdes ex eo demersi, & tantum non submersi sunt; quod in peregrinarum legum observationem sub Antiocho, & deinde sub Romanis adigerentur: quod omnium ipsis tristissimum fuit. A captivitate Babylonica Cyrus iis non nisi reditum in terram sacram, & natalem suam. cum potestate ædificandi templum decrevit Esdr. I. v. 2 & seq. *Quo proinde edicto constat, nondum ipsis indultam fuisse Autonomiam, seu jus liberæ civitatis. Nec plus indulsit Darius* Esdr. VI. v. 3. & seq. *nec ex prædictionibus vatum, Aggæi, & Zachariæ, promissum plus fuit.* Esdr. V. v. 2. *Primus omnium vero Artaxerxes Autonomiam, & suis legibus, ac judiciis utendi copiam iis concessit.* Esdr. cap. VII. v 25, & 26. *Nec aliud extat edictum ullum de restituenda civitate Hierosolymitana, cujus forma non consistit in lapidibus, sed legibus, & judiciis*, supra c. 15. §. 15. & pass. jus publ. c. 17. *Inde ergo certum initium civitatis, & reparatæ reipublicæ Judaicæ, ac vaticinii Danielis repetendum est: Jus muniendi deinde Nehemiæ precibus accessit.* Nehem I. *Quibus rebus quam omnia mirifice conveniant, alii loco reservamus. Hac ratione itaque Judæi ex immediato servitutis statu in libertatem, seu mediatam civitatem, & Rempublicam Autonomià restituti sunt.*

Judæa deinde una cum Persis devictis in potestatem Macedonum immediatam rursus redacta, Alexander M. singulari gratia denuo Judæis Autonomiam, & legibus suis utendi licentiam reddidit, teste Josepho lib. II. Antiq. cap. 8, *qui latius recenset, ut permittente Pontifici Rege petere quod lubuerit, Autonomiam, seu legibus suis vivendi libertatem petierit. Cui cum Rex annuisset, Pontificem, pergit, ulterius rogasse, ut Judæis in Babylonia, & Media quoque eodem jure uti liceret: & id ipsum quoque Regem indulsisse, una cum immunitate septimi anni; quod itidem Ju-*

Judæi petebant legis suæ servandæ causa. Levit. XXV. v. 3. & seq.

Hoc jus ab ipso victore Judæis concessum, & exinde optimo maximo jure gentium quæsitum, cum ejus in Syriam Successor Antiochus, per summam injuriam, ac tyrannidis sævitiam, eripere ipsis vellet; bellum inde natum est, quod Judæis initio quidem, sanctissimo Numinis consilio, luctuosum: at eventu lætum, & hostibus exitiale fuit. Ejus enim belli, quod Ducibus Assamonæis, seu Maccabæis gestum est cum Antiocho, & successoribus ejus, unica causa fuit edictum Antiochi, ut omnis populus eisdem legibus viveret, & suas quisque relinqueret; quod exstat 1. Macchab. I. v. 43. *Quod & agnovit Dux ipsius Lysias,* 1. Macchab. c. VI. v. 58. 59. *cum Regem, ac Principes ita alloquitur:* Faciamus pacem cum hoc populo, eique permittamus legem suam servare, sicut & ante; non enim alia de causa in nos excandescunt, & nobiscum dimicant, quam quia legem ipsorum abolere ediximus. *Hoc ergo edictum cum crudeliter exequerentur Rex, & Ministri ejus,* d. c. 1. v. 46. & seq., *& plurimi Judæorum metu parerent,* Macchab. II. v. 15. seq. *unus primariorum sacerdotum Matthathias cum suis se opposuit; quos plurimi secuti, vi armata animadverterunt in violatores legum,* d. cap. II. §. 41. & seq. *atque ita dicuntur obtinuisse legem de manibus gentium, & de manibus Regum.* d. c. 2. v. 48.

Qua animi constantia, profligatis Antiochi ducibus, & Rege mortuo, filii ipsius Antiochi Eupatoris expugnavit animum, ut auctore Lysia consentiret in Judæorum Autonomiam, legibusque suis uti ipsis permitteret. Macchab. lib. I. c. 6. v. 58. seq., & lib. 2. c. 11.. v. 14., & seq. v. 22. v. 25. v. 27. *& omnino* v. 31. *Ubi Rex literis firmavit potestatem legibus suis utendi, sicut & prius. Sed cum Demetrius occiso Antiocho Syriam occupasset, recruduit bellum scelere eorum, qui ad hostes desciverant; & cum cæso Judæorum duce Juda in ejus locum frater Jonathan Dux electus esset, ille denuo fugato hoste, pacem Demetrio extorsit, qua juri suo Judæi redditi sunt.* Macchab. I. c 9. in fin. Joseph. lib. 13. Antiq. c. 2. Sulpit. Sev. hist. facr. lib. 2. pag. 129. *Tum vero, quando jam ipsi hostes inter se bello contenderent, utraque pars certatim Jonathæ non saltem Autonomiam obtulit, sed & jus armorum, purpuræ, aliaque beneficia, & insignia prope regia: adeo ut quisque veluti licitando amicitiam Judæorum, pretio non minus, quam armis superare hostem contenderet, ut pluribus refertur* 1. Macchab. X. & XI. *Jonathane mortuo, frater ejus Simon non modo Dux belli, sed & Princeps terræ, & summus sacerdos a populo constituitur, & a Rege firmatur; de cujus felicitate* vid. Macch. 1. c. 13. & seq., *quæ ita continuavit, ut tandem dissolutis Regum Syriæ viribus, Assamonæi, post annos* 481. *a reditu, denuo Judæorum populo regnum, & sibi regiam dignitatem vindicaverint.* Joseph. Ant. lib. 13. c. 19.

Tandem vero cessere in potestatem Romanorum, salvis non tantum legibus suis, sed & salva summa, ac regia potestate: more Romanorum, qui Regibus devictis regna sua restituere solebant, ea formula, ut majestatem P. R. comiter conservarent; de quo in l. 8. §. 1. ff. de Capt. & postl. & apud Ciceronem Orat. pro Balb. circa med. *Igitur pro amicis, & sociis, seu confœderatis Reges isti habiti sunt. Quod vel ex responso Augusti patet, qui cum Herodes apud ipsum gravissimorum criminum reus postularetur, minatus ei est, se hactenus eo usum ut amico, post hac habiturum pro subjecto.* Joseph. l. 16. Antiq. c. 15.

Herode vero mortuo, Archelaus filius quidem non successit in sceptrum Judæ, ut expositum est supra c. 11. §. 3; *suis tamen adhuc legibus vixerunt Judæi sub Tetrarchis suis, Herodis filiis,* d. c. 11. §. 5. Tacit. Hist. lib. 5. c. 9. *Quanquam filiis istis Tetrarchis vel mortuis, vel relegatis, Judæa in provinciæ formam rejecta, & Syriæ adjuncta, quin & jus gladii ademtum ei esset; nondum tamen apparet, Autonomiam ipsis pariter ereptam fuisse. Nam & Pilatus ipse provocat ad legem Judæorum, atque ad illam eos remittit.* Joh. XVIII. v. 31. *Quin adeo rebus eorum favit Claudius Imp., ut omnibus Judæis sub imperio Romano degentibus potestatem legibus suis vivendi, ad preces Regum Agrippæ, & Herodis indulserit, quæ extant apud* Joseph. lib. 19. Antiq. c. 4.

Verum qui successere Procuratores Judææ, & Præsides Syriæ, cum præfecturam suam nimis avare, superbe, & crudeliter in Judæos gesserunt: tum legibus suis eos vivere passi non sunt; quæ res causam denique dedit funestissimo isti bello, quo à Romanis Respublica Judæorum cum Metropoli, & Templo funditus deleta fuit. Ejus enim belli causam unice fuisse, quod jure suo libere uti Judæis permissum à Præfectis Romanis non fuerit,

ipse Rex Agrippa docet, qui oratione sua ad Judæos ita loquitur: Una siquidem nunc vobis intentio est, ne quid de patriis institutis solvatur &c. Joseph. Lib. 2. de Bell. Jud. c. 16. circa finem.

Neque vero ideo credi oportet injustum belli exitum fuisse, cum victoria à partibus Populi Romani, atque adeo ab injusta belli causa steterit. Etsi enim Præfecti Romani injuria in Judæos sævirent, eosque jure suo, ac legibus, quas jure defendebant, spoliarent, tamen Judæi jure ita puniti; & licet à Romanis injusto bello peterentur, tamen justo Dei judicio in pœnam execrandorum facinorum eversi sunt: ut pluribus demonstratum in disp. de Just. præl. exit. sect. 5.

Ex quibus omnibus perspicuum est, Judæos, amisso licet morte Herodis regno proprio, & sceptro regio; autonomia tamen, & suis legibus usque ad novissimum bellum usos, eoque Romanis mediate subjectos fuisse: & regnum adeo, seu sceptrum Judææ, Herodis obitu: autonomiam subsecuto bello Romano: omnem civitatis speciem, occupata, & destructa Hierosolyma quasi inducto aratro, expirasse.

A Nabuchodonosore] „ *Tac. Hist. L.* 5. „ *p. m.* 619. ibi: *Dum Assyrios penes, Medosque, & Persas oriens fuit, despectissima pars servientium.* Unde merito notatur „ Justinus *L.* 36. *c.* 3, qui primum Xerxem Regum Persarum Judæos domuisse, „ ait.

Ex eodem jure successoribus Chaldæorum Medis, & Persis] „ Nam occiso Balthazare „ Chaldæo, regnum ad Darium Medum per- „ venit. *Daniel. c. V. v.* 30. & 31. *junct.* „ *v.* 28.

Nec quicquam ab Alexandro, ejusque successoribus stipulati sunt] „ Imo id specia- „ tim stipulati sunt, *ut autonomia, seu legibus suis vivendi libertas ipsis permittere- „ tur*, uti ex Josepho probatum dedimus.

Sicut ante sub ditione Darii fuerant] „ Ve- „ rum est, omnem Autonomiam Judæorum „ tum cessasse; sed sub Artaxerxe eam resti- „ tutam, & ab Alexandro Magno confirma- „ tam fuisse, probavimus.

Ritus, & leges palam exercere permissi sunt, id fuit ex regum beneficio jus precarium] „ Imo id non fuit precarium, i. e. revoca- „ bile, sed jus ex concessione quæsitum: „ adeoque vera autonomia, quæ absque in- „ juria a successoribus concedentium iis au- „ ferri non potuit.

Nihil ergo est, quod Maccabæos tuetur, præter summum, certissimumque periculum] „ Dixi jam, Injuriam hic fuisse publicam; „ status & religionis, & reipublicæ everteba- „ tur, quia delere populum intendebat An- „ tiochus. Hic igitur de injuria privata, de „ qua Auctor quæstionem proposuit, plane „ non agitur.

Quamdiu scil. intra sui defendendi terminos ita se continuerunt] „ Imò in loca devia secedere opus non erat; in ejusmodi everso- „ res status omnia licent; desinunt esse Prin- „ cipes: adeoque omnia media ad defensio- „ nem status necessaria subditi adhibere pos- „ sunt.

Nec arma expedirent, nisi ultro oppugnati] „ Imo nec oppugnationem exspectare te- „ nebantur; sufficiebat enim, Regem statum „ evertere voluisse.

6 *Etiam in tali periculo personæ regis parcendum*] „ Dixi jam, jus resistendi nunquam „ privatis, etiam in periculo vitæ constitutis „ competere, exemplo ipsius Davidis: nedum „ igitur personam Regis violare fas est. Exci- „ pe, si desinit esse Princeps.

Sed ex subliminiori proposito] „ I. e. ex mera „ generositate, citra obligationem.

Falluntur] „ Nam ipse David contrarium „ agnoscebat, & nefas dicebat violare perso- „ nam uncti, 1. *Sam. XXIV. v.* 19. & „ 20. & *c. XXVI. v.* 21. Equidem Saul id „ generositati Davidis tribuit, dum ait: „ *quis est, qui hostem suum inveniat, & „ non occidat?* At exinde non infertur, jure „ id fieri potuisse; sed ideo laudatur, quod „ id, quod officii est, ultro, & amore vir- „ tutis egerit: & quod spreta vindictæ cupi- „ dine vitæ ejus pepercerit, quam auferre „ potuisset. Cæterum lex illa *de non resisten- „ do* non tantum vera est in persona Regis, „ sed & in iis, qui ejus nomine injuriam fa- „ ciunt, eamque exequuntur: quia qui his „ resistunt, ipsi Regi resistunt, cujus instru- „ mentum sunt.

Scriptum in lege] „ *Exod. XXII.* 28. „ *Act. XXVIII.* 5.

Ostendit, aliquid præcipi speciale] „ Immo „ nihil est speciale ratione personæ; sed lex „ hæc officium respicit, quod sanctissimum „ est: adeoque ei, qui illud gerit, maledi- „ cere nemo debet; nedum resistere ejus jus- „ sibus, sive ipse præcepta exequatur, sive „ per alios.

Falsa maledicta ne in privatum quidem licet 7

cet jacere] „Imo nec vera ; unde regula : con-„ vitii veritatem non excusare.

In Regem ergo veris quoque] „ Dixi , in „ privatis quoque id verum esse ; in Regibus „ autem eo magis , quia omne judicium pri-„ vatorum in Regem cessat.

Manu certe multo minus] „ Utriusque au-„ tem ratio est , quod judicium populi , & „ singulorum , nullum sit in Regem.

Quod vestem ejus violasset] „ David surrexit „ animo interficiendi Saulem , ad quod socii „ fortunæ eum hortabantur , 1. *Sam.* 24. „ *v.* 5. & 8 Mutavit autem consilium ad „ conspectum Regis ; ita enim ipse ait *v.* 11. „ *Cogitavi , ut occiderem te ; sed pepercit tibi* „ *oculus meus : Dixi enim , non extendam* „ *manum in dominum meum , quia unctus* „ *Domini est.* Hujus igitur intentionis eum „ pœnituit ; non vero quod vestem violasset. „ Cæterum Alexander M. nautam , qui re-„ gium diadema vento abreptum repetiit , & „ ne natans madefaceret , capiti imposuit , „ capite plecti jussit , idque monentibus Chal-„ dæis , qui opinabantur , *caput illud , quod* „ *regium diadema gestasset , salvum relinqui ,* „ *negligique non debere* , *Tesm. b.*

Securitas fungentis peculiariter fuit munien-da] „ Hinc Regum persona sancta dicitur , „ quia speciali sanctione injuriis hominum est „ exemta. *Conf. supra* §. 2. *n.* 3.

In tribunis plebis] „ Jura enim plebis „ contra patricios defendebant , adeoque „ contra violentiam nobilitatis Romanæ tuti „ esse debebant. De his tribunis , eorumque „ jure , egimus *supra c.* 3. §. 20. *n.* 6.

Reges sanctos esse habendos] „ Ob officium „ divinum , quod gerunt.

Curtium] „ *L.* 10. *c.* 3. *Conf. supra c.* 3. „ §. 8. *n. pen. ibique not.*

8 *Liceat & Christianis*] „ Auctor existimat , „ facultatem illam resistendi magistratui vim „ inferenti legibus Servatoris prohiberi ; at „ sæpius dictum est , Servatorem nullas leges „ dedisse , seu statuisse , adeoque nec legem „ de non resistendo. Sed & porro asserimus , „ Christianis idem licere , quod Maccabæis „ licuit : adeoque per Evangelium nihil hacte-„ nus mutatum esse. Diximus autem , Davi-„ di nihil licitum fuisse , eumque arma , quæ „ habuit , nunquam in Regem vertisse ; „ Maccabæos autem contra eum , qui statum „ publicum evertit , arma licite sumsisse : „ quod & Christianis licere , ipse Auctor fa-„ tetur , *vid.* § 11.

Exactiorem patientiam videtur requirere] „ Eam enim legis Evangelii esse obligatio-„ nem , passim docet. *Vid. dissert. proœm.* 5.

Christus fugam concedit] „ *Matth. XXIV.* „ 16. *seq.* Gronovius circa hoc assertum no-„ tat , videri Grotium tot heroum , quorum „ armis a Deo prosperatis libertatem conscien-„ tiæ in Belgio &c. debemus , causam dam-„ nare ; at citra rationem : nam Grotius quo-„ que excipit casum , ubi status evertitur. „ *Vid.* §. 11. Quod fit , si populus suis uti „ legibus , & juribus , prohibetur.

Quos officii necessitudo nulli certo loco alligat] „ Adeoque nefas putat fugere iis, qui certo „ loco alligantur ex officii necessitudine ; quod „ non admittimus.

Ultra fugam nihil] „ Sed nec jure naturæ „ præterea aliquid conceditur.

Sed rem permisit juste judicanti] „ Hoc „ exemplo probatur , non resistendum esse „ superiori , mortem inferenti ei , qui culpa „ vacat ; sed judicium Deo esse relinquen-„ dum.

Et gaudendum Christianis] „ Christiani , „ qui pœnis injuria subduntur , non tantum „ juri convenienter faciunt non resistendo ; „ sed præterea insignem laudem , & gloriam „ merentur , si amore religionis patiuntur in-„ jurias superiorum.

Et hac maxime patientia invaluisse] „ Atque „ hoc inprimis argumento utitur Auctor ad „ probandam veritatem Religionis Christianæ „ in tractatu *de verit. relig. christ. L.* 2. *c.* 19.

Eorum præscripta & intelligebant melius 9 *&c.*] „ Vide ea , quæ scripsit Auctor *in* „ *Prolegom.* §. 51.

Summam injuriam fieri puto &c.] „ Milto-„ nii ea fuit sententia *in defens. pro pop. Angl.* „ *c.* 4. *p. m.* 101. *Ostendam* , ait , *primo , non* „ *potuisse ; deinde quoties poterant , movisse :* „ *postremo , etiamsi cum possent non movis-* „ *sent , non esse tamen cæteroqui dignos , quo-* „ *rum ex vita , & moribus tantis in rebus* „ *exemplum sumas.*

Sed Deo remittimus ultionem] „ De re-„ mittenda his casibus Deo ultione , vide *La-* „ *ctant. L.* 6. *c.* 18. *Sophocl. Electr. v.* 173. „ *Just.* 39. 3. *Sen. Thyest. in fin.* & *Octav.* „ *v.* 255. *Tesm. b.*

Thebæa legio] „ de *qua vide supra c.* 2. 10 „ §. 10. *n.* 11.

Nemine repugnante] „ Quia jus resistendi „ sibi non competere sciebant.

Primicerius] „ Dicitur is , qui in aliquo 11 „ ordine primum habet locum. *Vid. tot. tit.* „ *C. de primiceriis, ibique commentatores. Conf.* „ *Tesm. b.*

 Ne

13 *Ne justi punirentur, multitudo non obtinuit*] „ Venia universis dari, ubi universitas „ peccavit, & a quibusdam saltem vindicta „ sumi solet: *Sen.* 2. *de ira c.* 10. *Polyb.* „ *L.* 6. *c.* 36. *Liv.* 2. 59. *Appian. Parth.* „ 160. *Dio L.* 49. *Tacit. ann.* 3. 21. *Conf.* „ *L.* 3. *c.* 11. §. 17.

14 Τὸ ὁμοούσιον] „ Adeoque qui orthodoxi „ erant, non Arriani. *Vid. Gron. h.*, i. e. „ qui credebant, Patrem, Filium, & Spi„ ritum sanctum unam, eandemque sub„ stantiam, licet tres sint personæ. *Vid.* „ *Tesm. h.*

15 *Adductum jam audivimus Christi exemplum*] „ Christus non tantum officii necessitate non „ resistebat, quia scilicet cognitum ipsi erat, „ jure naturæ id non licere; sed præterea „ ex sublimiori proposito id faciebat, ut tan„ quam virtutum doctor patientiæ exemplum „ aliis præberet.

Is vere eam acquisivisse, a Christo pronunciatur] „ Implendo & legem naturæ, & re„ gulas perfectionis.

Diximus] „ *Supra* §. 1. *n.* 3.

Nunc quædam sunt, quæ lectorem monere debemus] „ Hactenus Auctor tradidit regu„ lam: *Superiori jure naturæ a privatis resisti* „ *non posse, etsi in gravissimo, & certissimo* „ *discrimine sint constituti.* Jam sequuntur ex„ ceptiones illius regulæ.

Ad §. VIII.

Sive *ab initio talem acceperunt potestatem*] „ Hi enim tantum sunt officiales, & ministri „ populi, in quos ipsum jus imperii, ejus„ que arbitrium translatum non est; de qui„ bus *vid. c.* 3. §. 7. *n.* 1. *seq.* §. 10, & 11.

Sive postea ita convenit] „ Ita enim Lace„ dæmoniorum Regum potestas, constitutis „ postea Ephoris, limitata fuit; sed hos quo„ que Reges nudos fuisse officiales, vidimus „ *supra c.* 3. §. 10. *n.* 7. & §. 8. *n.* 5.

Non tantum vi repelli possunt, sed si opus sit, puniri morte] „ Exempla vide apud „ *Thucyd. L.* 1. *p.* 52. & 72. *Conf. Nepos* „ *in Paus. c.* 3. *Plato L.* 8. *Leg. p.* 712. „ *Amm. Marcel. l.* 28. *c.* 30. *De Regibus* „ *Scotis antiquis vide Buchan. L.* 20. & „ *Thuan. L.* 50. *p. m.* 1044. *Camd. p.* 2. „ *p.* 232. *Vid. Tesm. h.*

Atque hujus generis cum fuerint vetustissima per Italiam regna] „ Imo hæc regna non „ fuere nomina officii, sed jure proprio con„ stituta; Turnus enim, & Æneas ipsum jus „ regni habuerunt.

Post narrata Mezentii crudelissima facinora] „ Adeoque Mezentius non ideo a populo „ ad supplicium raptus est, quod officialis „ saltem populi fuerit; sed quia in tyrannum „ degeneravit, promiscue in populum sæviit, „ adeoque ipso jure Princeps esse desiit: no„ va suppliciorum genera invenit, vivorum „ corpora mortuorum corporibus junxit, & „ longa sic morte necavit, unde tot sæva de„ disse funera, & civibus viduasse urbem, „ dicitur. *Virgil. Æneid. L.* 8. *p. m.* 305. „ & 307.

Ad §. IX.

Aut *alius quis*] „ Qui summam potesta„ tem habet.

Abdicavit] „ Exempla eorum qui imperium „ abdicaverunt, exstant in Artaxerxe. *Just.* „ *L.* 10. *c.* 1, Ptolemæo, *Just. L.* 16. *c.* 2, „ Seleuco, *Appian. de bell. Syr. n.* 126, „ Alfonso, *Thuan. L.* 1. *pr.* Cosmo Medico, „ *Thuan. L.* 36. *p.* 733, aliisque, quos or„ dine recenset *Thuanus L.* 16. *sub fin.* No„ ta sunt recentiora exempla in Carolo V, „ Casimiro, Catharina Regina Sueciæ, Phi„ lippo &c. Hi desinunt esse reges. Atque ex „ hoc capite accusatus fuit Dionysius minor. „ *Just.* 21. 5.

In eum post id tempus omnia licent] „ Jus „ enim imperii, eique junctum arbitrium „ cessat, quia id sua voluntate in alium tran„ stulit, cui proinde jam ut alius privatus „ parere debet.

Sed minime pro derelicto habere rem censendus est] „ Nam animus derelinquendi non „ præsumitur; sed de eo certe constare de„ bet, & tali facto, unde notorie volun„ tas agentis apparet. *Vid. L.* 2. *c.* 4. „ §. 3. *seq.*

Tractat negligentius] „ Uti Sardanapalus, „ *Just.* 1. *c.* 3.

Ad §. X.

Quæritur: *An Rex, qui regnum alienat illud amittat*? Juxta Auctoris „ principia distinguendum est, an regnum „ sit patrimoniale, an usufructuarium. Priori „ casu & valere alienationem, & populum „ resistere non posse alienanti, asserit. Po-

ste-

„ ſteriori caſu, ait, alienationem nullam eſſe, „ & effectu carere, nihilque agi: imo populum, ſi re ipſa tradere regnum velit, reſiſtere quoque regi poſſe.

„ Equidem cum Auctor per regna patrimonialia intelligat ea, quæ jure belli ſunt quæſita, verum omnino eſt, illa pro lubitu alienari poſſe, non a Rege, ſed a populo victore, etiam inconſulta civitate victa; quia in arbitrio victoris eſt, an imperium ſervare, an vero deſtruere velit. Si igitur deſtruere poteſt, nedum in alium alienare poterit. At in regnis ex voluntate populi delatis certum eſt, alienationem citra conſenſum populi factam nullam eſſe; nam ea lege conceſſum eſt imperium, ut familiæ cohæreat: extra igitur hanc legem ceſſat translatio imperii, eoque agendi facultas. Si proinde Rex aliæ familiæ regnum dare velit, ſtatum evertit: indeque merito ei reſiſtere ſubditi poſſunt, ſi actu tradere velit. *Vid. ſupr. c.* 8. & *Diſſ. proœm.* 12. §. 632. *ſeq.*

Nullum habent effectum juris] „ Adeoque ob nudam alienationem, quæ pacto fit, & quam non ſequitur traditio, ex hypotheſi Auctoris non amittitur regnum, ſed negotium ipſo jure nullum eſt. At verius eſt, hoc ipſum pactum ſatis indigitare animum evertendi ſtatum: adeoque vere deſinit eſſe Princeps.

Si extraneo jus ſuum cedat, nihil eum agere] „ Imo ceſſione finitur ipſum jus uſusfructus. *Per text. expr. in l.* 66. *ff. Jur. dot.* Ibi: *ſed ad dominum proprietatis reverſurum uſumfructum.*

Legitimo tempore] „ Hæc explicatio, rationi uſusfructus, & verbis textus, & rationi juris civilis repugnat, uti late demonſtravi *in jure meo contr. l.* 7. *t.* 1. *q.* 3.

Quin ei reſiſti in hoc poſſit, non dubito] „ Jam enim leges fundamentales regni evertit: contra leges primæ delationis in aliam familiam jus imperii transfert. Hactenus igitur deficit jus agendi, atque adeo incipit eſſe privatus. Hac ratione, licet minus apposite, utitur Hermolaus apud *Curt.* 8. 7. ubi Alexandrum, qui Macedones victores ad mores Perſarum victorum componere voluit, ita alloquitur: *Quæ omnia tolerare potuimus antequam nos barbaris dederes, & non more victoris ſub jugum mitteres. Perſarum te veſtis, & diſciplina delectat, patrios mores exoſus es. Perſarum ergo, non Macedonum regem occidere volumus: & te transfugam belli jure perſequimur.*

Qui ne mutetur, obſtare poteſt populus] „ Hic enim modus habendi, mutuo conſenſu populi, & Principis, ſtatutus, eaque conditione imperium delatum eſt: ſi proinde alienat imperium, deficit illa conditio, eoque deſinit eſſe Princeps.

Id enim ſub imperio comprehenſum non eſt] „ Quid? ut ſcilicet mutare poſſit modum habendi. Qui enim modum habendi mutat contra leges delati imperii, non jus populi tuetur, ſed alienando perdit.

In eo non parendum, quo efficitur ne pater ſit] „ Adeoque etſi Principi in omnibus ſit parendum; in eo tamen non eſt parendum, quo efficitur ne Princeps ſit: uti efficeretur, ſi jus imperii contra delationis leges in aliam familiam transferret.

Ad §. XI.

Si *Rex vere hoſtili animo in totius populi exitium feratur*, &c. *quod concedo*] „ Hactenus regulam propoſuimus: *Principi propter privatas injurias nec a privato quoquam, nec ab inferiori magiſtratu, nec a toto populo reſiſti poſſe.* Ampliavimus id, & verum eſſe diximus, licet quidam ſubditi in ſummo ſint conſtituti diſcrimine: adeo ut nec tunc, cum conſcientiæ unius, vel alterius civis vis infertur, jus reſiſtendi locum habeat.

„ Merito autem Auctor excipit caſum, ſi tyrannus eſſe incipiat, i. e. hoſtili animo in exitium totius populi, vel etiam partis feratur. Nam tunc finis delati imperii, qui in tuendo populo conſiſtit, ceſſat; non enim adminiſtrat jura populi, qui perdere, & delere populum vult.

Totius populi] „ Imo etiam partis, quia alias totum hoc modo everti poſſet. *Vid.* §. 7. *n.* 4.

Conſiſtere enim ſimul non poſſunt voluntas imperandi, & voluntas perdendi] „ Quia natura, & eſſentia imperii conſiſtit in tuendo jure populi, cui repugnat voluntas eum perdendi.

Quare qui ſe hoſtem populi totius profitetur] „ Uti Caligula, qui optabat populum Romanum habere unam cervicem. *Suet. in Cal.* c. 30.

Is eo ipſo abdicat regnum] „ Improprie abdicare dicitur; abdicatio enim ſupponit „ volun-

„ voluntatem abdicandi, quæ cessat in Prin-„ cipe sæviente. Rectius igitur dicendum, „ eum desinere esse Principem etiam invitum, „ quia ultra facultatem a populo sibi concef-„ sam nihil agere potest, sed privatus est.

Sed vix videtur id accidere posse in rege mentis compote] „ Plurima exstant exempla „ Imperatorum, qui promiscue in populum „ sævierunt. De Caligula, & de Nerone „ constat, eis nihil sacrum, atque ideo ho-„ stes Senatus fuisse declaratos. *Suet. in Ner.* „ *c.* 49. De Antiocho vide quæ diximus *supra* „ §. 95. Seneca *in Herc. furente v.* 1220. „ tyrannum exhibet ita loquentem.

> *Aut omne Pindi Thracis exscindam nemus,*
> *Bacchique lucos, & Citharonis juga*
> *Mecum cremabo: tota cum domibus suis,*
> *Dominisque tecta, cum deis templa omnibus*
> *Thebana supra corpus excipiam meum,*
> *Atque urbe versa condar.*

Accidere potest ut unius populi in gratiam, alterum velit perditum], Sic Philippus con-„ silia de bello Romano secum volutans, om-„ nes fere familias ex civitatibus maritimis in „ Emathiam traduxit, Thracibusque, & „ aliis barbaris civitates dedit habitandas, „ fidiora hæc genera fore ratus in bello Ro-„ mano. *Liv. Libr.* 40. *c.* 3. *seq.* ubi addit, „ ingentem eam rem fremitum in tota Ma-„ cedonia fecisse.

Ut colonias ibi faciat] „ Inque eum finem „ pristinum populum sedibus suis ejiciat; hoc „ enim non est tueri jura populi, sed ever-„ tere.

AD §. XII.

QUINTO *si regnum committatur*] „ Auctor aliam hic a regula, *de non resi-„ stendo Principi*, refert exceptionem: si „ scilicet imperium sub certa lege delatum, „ & clausula addita sit commissoria. Nam „ tunc principi delatum est imperium sub „ conditione resolutiva, qua existente de-„ finit esse princeps, & incipit esse pri-„ vatus.

Sive ex felonia in eum, cujus feudum est] „ Si scilicet Rex, qui feudi jure regnum ab „ alio Rege tenet, contra fidelitatem pro-„ missam aliquid agit; tunc enim perdit re-„ gnum ex conventione. De regno tali feu-„ dali egimus *supra L.* 3. *c.* 23: & agemus „ infra *L.* 2. *c.* 6. §. 8. Cæterum felonia di-„ citur a Germ. *fehlen*, (non ab Italica „ voce, *fello*, *vid. B. Par. jur. feud. tit.* 11. „ §. 4.); unde hodieque is, qui feloniam „ committit, Germanis dicitur: *einen Lehen-„ fehler begeben.*

Sive ex clausula posita in ipsa delatione imperii] „ Cujus rei exempla Auctor retulit „ *supra* §. 8; exceptio enim ibi proposita „ eadem est cum ea, quæ in hoc §. pro-„ ponitur.

Tunc quoque Rex in privatam personam recidit] „ Nunquam enim in illum casum „ imperium habuit, & ultra fines delati im-„ perii nunquam rex fuit.

„ At bene notandum, judicium de hac „ re, si dubia res sit, neutri competere, „ nec domino directo, nec Vasallo: sed „ armis res decidi debet.

AD §. XIII.

PARTEM *habeat summi imperii*] „ Au-„ ctor supponit statum mixtum, vel ubi „ divisum est imperium, sive per partes, „ quas vocant potentiales, sive per partes „ subjectivas: *Vide L.* 1. *c.* 3. §. 17. *n.* 1. „ ubi notavimus non dari statum mixtum.

Regi in partem non suam involanti, vis justa opponi poterit], Hoc verum esset si sta-„ tus mixtus daretur: quia alter quoad par-„ tem populo, vel Senatui reservatam, pri-„ vatus esset.

Id enim de bello externo] „ Belli enim po-„ testas Regi data est ad tuenda civium jura „ contra extraneos: non vero contra alte-„ ram populi, vel Senatus partem.

Cum alioqui quisquis imperii summi partem habeat, non possit non jus habere eam partem tuendi &c.] „ Sensus est, quod si lis oria-„ tur inter ejusdem imperii partes, cuique „ parti jus competat partem suam tuendi, „ etiam contra regem, cui altera imperii „ pars commissa est, etsi is solus jus belli „ contra extraneos obtinuerit.

Quod ubi fit] „ I. e. Si altera pars jus „ suum armis tuetur.

Potest rex etiam suam imperii partem belli jure amittere] „ Nam altera pars, ex hypo-„ thesi Auctoris, æque summam potestatem „ habet: adeoque jure belli contra adversa-„ rium agit. At gratis hæc dicuntur, quia „ negamus, talia imperia divisa dari.

AD

Ad §. XIV.

Si *in delatione imperii dictum sit, ut certo eventu resisti regi possit*] Hoc enim casu populus, & rex, in eum eventum consentiunt: ut proinde ex ipsa regis voluntate arma in eum sumi possint.

Additio.

„Tertia vice Auctor hic eandem repetit „exceptionem. Nam 1. *supra* §. 8. primam „exceptionem hanc posuit, resisti posse „Principi, *si ita convenit, sive ab initio, sive* „*post.* 2. Idem quoque in quinta exceptio„ne statuit *supra* §. 12, *Subditos omni obe„dientiæ vinculo liberari, si talis clausula* „*in ipsa delatione imperii posita sit.* Atque „id 3. hic denuo repetit, ut resistere liceat, „*si in delatione imperii id dictum sit.* Res „ipsa vera est, & ratio notoria; quia prin„cipi imperium ex proprio ejus consensu „non nisi intra certos fines delatum est. „Quicquid igitur extra fines delati imperii „agit, id tanquam privatus agit: adeoque „qua talis coram populo (ad quem reso„luta conditione delationis redit imperium) „reus fieri potest. Ubi vero perpetuo no„tandum, non singulos Principem ex hac „causa reum facere posse, sed totum po„pulum, cum quo id pactum est.

Etiamsi eo pacto pars imperii retenta censeri non possit], Recte: omne jus imperii „in Regem translatum est sub conditione „resolutiva, qua pendente omne jus impe„rii, ac arbitrium de eo statuendi est penes „regem; ea autem existente redit totum „jus populi, & Princeps incipit esse priva„tus.

Certe retenta est aliqua libertas naturalis, & exemta regio imperio]„ Imo omnis li„bertas publica translata est in principem, „pendente, & stante conditione, i. e. quam„diu intra fines delati imperii imperat; at „eo momento, quo existit conditio resolu„tiva, i. e. quo excedit illos fines, illudque „notorium est, omne jus ex dispositione „contrahentium redit ad populum, illud„que, quod Princeps habuit, exstinguitur.

Potest autem qui jus suum alienat & jus pactis imminuere]„ Sensus est, quod „populus, qui jus imperii alienat, & in „regem transfert, id jus pactis quoque im„minuere possit; nam potest plane non „transferre. adeoque qua vult lege trans„ferre. Unde Rex, qui sub tali lege im„perium acceptat, illud ex consensu suo „amittit, si leges delationis violat.

Ad §. XV.

Vidimus *de eo, qui jus imperandi habet*]„ Quatenus scilicet ei resistere liceat; „*vide supra* §. 7. *n.* 15. 1

Aut habuit]„ Intelligendum hoc est de „rege, qui abdicavit regnum, aut dereli„quit, *vid.* §. 9. aut alienavit, *vid.* §. 10.

Restat, ut de invasore imperii videamus] „Qui scilicet tyrannus est vel occupatione, „vel administratione. Principia vera expo„suit *B. Parens in Exerc. II. ad Grot. quæ* „*exstat in Vol. II. disp. fol.* 1435. Verba ejus „hæc sunt.

Ex iis, quæ de legitimo magistratu in hostem mutato diximus, patet, quid statuendum de eo, qui summum imperium de facto invadit (quorum ille Tyrannus in exercitio, hic in occupatione, vulgo dicitur); hic enim nullum jus belli, aut victoriæ (quo principatus jure gentium obtinentur) habet: adeoque invasione sua non magis acquirit principatum, vel summum imperium, quam prædo, aut fur rei surreptæ dominium.

Utrique ergo commune est, quod medii temporis acta non valent, sed ipso jure nulla sunt, per pos. 7. *Sed cum id conjunctum fere sit cum summo reipublicæ periculo, aliorumque insontium, quorum causa rei gestæ sunt præjudicio, ultro a populo, vel successore confirmari illa, prout e re visum fuerit, sæpe necesse est: unde generale jus factum in specie*, l. fin. off. de præt.

Ita Claudius omnia Caligulæ acta rescidit. Suet. in Calig. c. 11. *At cum Lepidus pariter acta Syllæ rescindere pararet, fas quidem id visum fuit: sed obstitit utilitas, & præjudicium Reipublicæ, sine cujus magna clade id fieri non potuisse, testatur* Flor. L. 3. cap. ult. *Ceterum, in hac quæstione notandum, discrimen inter jus, & possessionem, a jure naturæ esse: atque ex eo a JCtis Romanis accurate evolutum, ut suo loco demonstrabitur. Hujus vero possessionis (quæ est facultas naturalis rem tenendi) etsi ipsa nec sit species juris, nec jus inferat: sed interim saltem, donec de jure decidatur, instar juris tuenda sit; incredibile tamen est, quam insignes jure gentium quoque ejus sint effectus: de quibus suo loco. Hic de invasore regni.*

Unde primum sequitur, durante hac vi, & possessione, cives, vel subditos non teneri parere jussibus, & legibus Regis etsi legitimi; non quod jure ei obligati non sint, sed quia non possunt: cum non sint in sua potestate, sed invasoris. Natura autem nemo tenetur facere quod facere non potest: verumque adeo est, impossibilium nullam esse obligationem (conf. l. 185. ff. de R. I.) *Deinde reliqui populi non subditi, sed medii, vulgo neutrales, non possunt salva pace nisi possessionem sequi. Enimvero cum de regno inter Regem, & invasorem, actu armis decertetur: consequens est, si in hac armorum lite populus aliquis uni parti præ altera faveat, & vel facto alteri assentiat, hoc ipso desinere eum esse medium, & fieri alterius partis hostem. Sunt enim omnes hostes, qui hostile judicium quomodocunque sequuntur*, *de quo* add. Grot. Lib. 3. c. 17. *Necesse igitur est, ut populi medii neutrius partis causæ se immisceant, aut ullo judicio alteram præ altera probent*; *sed factum pro jure habeant*, *id est*, *ut qualitercunque eventus armorum*, *& in quamcunque partem volvetur*, *eum utrinque sequantur. Quæ & causa est*, *cur usu gentium*, *& populi*, *& Principes medii cum tali invasore jura pacis*, *belli*, *fœderum*, *legationum*, *& cætera juris gentium negotia*, *ac commercia perinde*, *ac cum legitimo Rege observent*, *& exerceant. Neque impedit*, *quod ille*, *ut posuimus*, *invasor*, *adeoque privatus sit*: *quia tamen est in possessione regni*, *& regiæ potestatis*, *quam solam populi medii respiciunt*, *& respicere oportet*; *quia eam deserendo*, *aut improbando*, *desinunt esse medii*, *& hostis personam induunt.*

Præterea & illud inde sequitur, *etsi lis illa armata cum invasore quam diutissime suspensa maneat*, *& possessio hac violenta duret*; *tamen jus nulla re immutari. Unde si forte inter reliquos populos*, *vel principes medios sint*, *quibus cum eodem regno*, *vel Rege controversia intercedat*, *vel alias ipsorum intersit*; *nullum ipsis præjudicium affert*, *quod possessorem tanto tempore passi*, *& secuti fuerint*: *quia id non ab ipsorum arbitrio pendet*, *sed est a potestate juris. Non enim patiuntur possessorem*, *quod eum agnoscant Regem legitimum*: *sed quia ipsi in ea causa*, *& armorum lite*, *judices non fiant*; *adeoque si illud sibi arrogent*, *ex mediis hostes fiunt*, *& hostile judicium sequuntur. Nihil igitur præjudicii ex hac patientia inferunt causæ suæ*, *quæ ipsis integra est cum populo*, *quisquis huic interim præfuerit*, *Rex*, *an invasor*, *prout ea ante paucos annos in notissima causa regia late deduxi. Cum igitur talis violenta invasio*, *& possessio*, *nemini jus suum auferat*, per pos. 7.: *adeoque eo non obstante jus regni integrum sit & Regi*, *& populo*; *licitum utrisque semper est*, *si suis*, *vel amicorum opibus instructi*, *possint invasorem expellere*, *Rege excepto*: *etsi subditi fidem jam dederint*, *quia id vitio factum. Sive enim coacti dederint*; *vitium est a vi*: *si sponte*, *a perfidia*; *quia jus Regis extinguere illi non possunt.*

Quod si vero qui regnum invadit liber populus, *vel Princeps sit*, *qui jus in illud sibi esse contendit*; *obtinent jura bellorum*, *& victoriæ*: *& jure gentium cedit illud victori* (conf. Disp. de jure vict.)

„Hucusque B. Parens: at cum olim speciali dissertatione hanc materiam illustraverim, operæ pretium erit, eam hoc loco inserere.

DISSERTATIO.

De jure regis ejecti, & de administratione usurpatoris regni, ac utriusque effectu.

§. *I.*

„Distinctionem inter *imperium*, & ejus „*administrationem*, impugnat Limnæus Scriniorum publicorum compilator in *J. publ.* „*lib.* 1. *c.* 10. *n.* 23. idque auctoritate cujusdam Itali, Fabii Albergati, qui in dis„cursibus politicis Bodino oppositis, *L.* 2. „*c.* 10. asserit, administrationem ad essentiam imperii pertinere. Saniores juris pu„blici scriptores differentiam agnoscunt. *Vid.* „*Bodin. de rep. L.* 1. *c.* 2. §. 7. *& L.* 6. „*c.* 6. *Reinking. de regim Sec. & eccl. L.* „1. *class.* 2. *c.* 2. *n.* 104. *&* 236. *ibique al„leg. Kulpis. Colleg. Grot. Exerc.* 2. §. 13. „*ibique alleg. Hobbes. de cive c.* 13. *n.* 1. „Grotius passim quoque hanc differentiam „inculcat. Ita enim *L.* 1. *c.* 3. § 19. notat „Polybium, qui Romanam rempublicam ad „mixtum genus reipublicæ refert: causam„que erroris affert, *quod magis externam* „*speciem*, *& quotidianam administrationem*, „*quam jus ipsum summi imperii spectaverit.* „Unde & alibi distinguit inter *summitatem* „*imperii*, & *habendi plenitudinem*: *d. c.* 3. „§. 11. Et *l.* 2. *c.* 16. §. 17. de ejecto „Rege disserens, inquit: *jus regni penes eum*

„ *eum manet, utcunque possessionem amiserit:* „ & *d. c.* 16. §. 18. ait: *Invasorem jus non* „ *habere, etsi possessionem habeat.*

„ Neque nova hæc est distinctio, ut Bo„dinus autumat, sed ex ipso jure naturæ „ originem ducit, atque JCtis Romanis co„gnita fuit. *Vid. Diss. proœm. XII.* §. 591. „ *seq.*

„ Rationes a Fabio allegatæ adeo obscuræ „ sunt, ut vix intelligi queant: atque iis „ sufficienter respondet *Bæclerus ad Hyppol.* „ *a Lapide p.* 18. Quis, quæso, negabit, „ Regi infanti, furioso, captivo, &c. *jus* „ *imperii* competere? sed quis sanus iisdem „ *administrationem* concedet? Michael Ho„spitalius Galliæ Cancellarius jura Galliæ in „ Caletum vindicaturus, ita disserit: *Quam*„*vis Angli Caletum* 210. *plus minus annos* „ *possederint, jus tamen penes Galliæ reges* „ *fuisse non minus, quam Ducatuum Aqui*„*taniæ, & Normanniæ, quos Angli diu ar*„*mis detinuerant. Cambd. in vit. Elisab. p.* „ 1. *ad a.* 1567. *fol.* 119.

„ §. *II.* Insignem hæc distinctio usum ha„bet in *Rege ejecto*, qui absque omni du„bio *jus imperii* retinet, etsi omnis *admi*„*nistratio* sit penes *Usurpatorem.*

„ §. *III.* Equidem *Jus imperii* Regi ejecto „ integrum manere, vel ex eo apparet, quia „ jus illud ex dispositione populi ei quæsi„tum est, quod usurpator ei auferre ne„quit: hoc igitur jus ubique Regem etiam „ exulem sequitur, adeo ut postea restitu„tus non ex nova dispositione populi jus „ acquirat, sed pristinum continuet; quod „ egregie declaraverunt proceres Angliæ, „ cum Carolum II. solenni edicto revocarent? „ *Quanquam*, ajunt, *nulli dubium sit, quin* „ *post luctuosum parentis Caroli obitum, cer*„*tum, & absolutum esset regiæ hodie Maje*„*statis in regnis suis, & coronis jus, &* „ *dominium, sine ulla edicti solemnitate, aut* „ *pompa; quoniam autem his vicibus pro*„*mulgatos esse reges in more positum fuerit,* „ *ut inde boni omnes subditi officium suum,* „ *& obsequium testarentur: Nos itaque utri*„*usque ordinis proceres &c. in regem agno*„*scimus, & pronunciamus, & ab ipso un*„*peri domini Regis obitu imperialem Angliæ* „ *coronam primogenia sorte, & successione* „ *indubitata Carolo Secundo, regii sanguinis* „ *proximo cessisse &c.* apud *Bateum in motib.* „ *Angl. tom.* 5. *p. m.* 65.

„ Hactenus igitur usurpator est prædo, „ qui omnia, quæ agit, injuria agit: unde „ necessario sequitur, omnes ejus actiones, „ quatenus ad jus imperii pertinent, ipso „ jure nullas esse. Grot. *L.* 2. *c.* 14. §. 14.

„ §. *IV.* Effectus hujus *juris imperii* varii „ sunt, *tum* ratione ipsius Regis ejecti, *tum* „ ratione subditorum, *tum* ratione vicino„rum.

„ §. *V. Rex ejectus* omnia agere potest, „ quæ ad ipsum administrationis actum non „ pertinent. Unde 1. titulum regium reti„net, nec non 2. ordinem, & dignitatem. „ 3. Legatos mittit. Sane Carolus II. regno „ exutus ad Imperatorem, Turcam, Mo„scoviæ ducem, Polonum, Danum, Suecos, „ Venetos, Belgas, Hispanos, splendidas „ misit legationes. *Vid. Bateus de motib.* „ *Angl. part.* 2. *f.* 191. Legatus Mariæ Stu„artæ ait, se esse legatum Reginæ absolu„tæ, & injuste abdicatæ, apud *Cambden.* „ *in vit. Elisab. part.* 2. *fol.* 209. Nec mo„vere debet, quod legatus Caroli II. a „ Turcis Cromwellio deditus fuerit, *Bateus* „ *de mot. Angl. p.* 2. *f.* 129.; exemplum „ enim barbaræ gentis ad imitandum allegari „ nequit. Equidem P. Æmilium legatos Per„sei devicti retinuisse, legimus apud *Grot.* „ *L.* 2. *c.* 17. §. 2. *n.* 2. Verum hoc inde „ est, quia a summa potestate victus jus ip„sum imperii per ultimam victoriam ami„sit. *Grot. d. l.* 4. Fœderum jus retinet, „ illudque cum vicinis exercet. 5. Contra „ usurpatorem, si subditus est, non jure „ belli, sed vi imperii agit. 6. Ordines eque„stres confert. 7. Juri ejus nunquam præ„scribitur, sed tempore augetur injuria „ usurpatoris; unde regi, & populo semper „ licitum est, suis, vel amicorum opibus „ invasorem expellere. Idque verum est, „ etsi subditi fidem usurpatori dederint, quia „ id vitio factum; si enim coacti dederunt „ fidem, vitium est a vi: si sponte, a per„fidia, quia jus Regis extinguere non pos„sunt. *Vid. B. Parens in Prodrom. jur. gent.* „ *Ex.* 2. §. 171.

§. *VI. Ratione subditorum* effectus insi„gnis hic est, ut non liberentur ab ho„magio vero regi præstito, etsi usurpatori „ fidem dederint, uti jam vidimus: sed ef„fectus illius homagii suspenditur, quia „ exercitium imperii penes regem non est, „ de quo *infra* plenius.

„ Quæritur: *an subditi regi ejecto alimenta* „ *subministrare, vel commercium cum eo ha*„*bere possint*? Equidem jure utrumque lici„tum est: sed is subditus usurpatoris vindi-

„ etiam metuere debet; si vero fidem usur-„ patori dedit, neutrum licitum est quam-„ diu usurpator imperium possidet.

„ Porro quæritur: *an quilibet subditus ta-„ lem usurpatorem occidere possit?* Recte id „ negat Grotius *L.* 1. *c.* 4. §. 15. *in fin.* & „ *seq.* quia is tantum injuriam vindicare po-„ test, qui eam passus est, adeoque solus „ rex ejectus, vel tota respublica. Vid. „ *Grot. L.* 1. *c.* 3. §. 5. Unde Brutus, & „ Cassius, qui Julium Cæsarem tanquam „ usurpatorem interfecere, a populo rei fa-„ cti, & damnati sunt. *Cic. L.* 3. *off.* Et „ Dio Cassius ait, eos eodem, quo ipsi usi „ sunt, gladio periisse. *L.* 59. *bist. in fin.*

„ Excipe casum, ubi rex, vel populus „ consentit. Grotius *l.* 1. *c.* 4. §. 15. *seq.* „ & *L.* 1. *c.* 3. §. 5. Neque tunc saltem „ impunitatem habet occisor, uti existimat „ Grotius *L.* 2. *c.* 20. §. 17.; sed jure id fa-„ cit, quia non suo nomine, sed tanquam „ instrumentum populi, vel Principis, usur-„ patorem occidit: qui cum aliter jus suum „ contra invasorem defendere non possint, „ injuria non agunt si per alienas manus „ pœnam meritam ei infligunt.

§. *VII.* Bene autem distinguendum est inter „ invasorem privatum, & eum, qui ipse „ summam potestatem habet; nam ea, quæ „ hactenus dicta sunt, saltem de usurpato-„ re rebelle, vel prædone intelligenda sunt: „ cum usurpatore rege autem obtinent jura „ bellorum. Rex ergo invasor jure gentium „ acquirit imperium; nam cum inter duas „ summas potestates hic lis sit, sola belli „ alea judex est, & ultima victoria instar „ sententiæ. Talis igitur usurpator jure gen-„ tium acquirit imperium, quamdiu illud „ actu tenet: cessante autem possessione re-„ dit imperium ad pristinum possessorem, „ cujus possessio nunc prævalet: idque jus „ postliminii dicitur, cujus effectus est, ut „ omnes actus intermedii pro nullis habean-„ tur; de quo alibi plenius egimus.

§. *VIII.* Ratione *vicinorum* varii sunt hu-„ jus rei effectus. Nam 1. fœdere juncti „ tenentur assistere regi contra ejusmodi in-„ vasorem, sive subditum, sive prædonem „ extraneum. *Vid. l.* 2 *c.* 16. §. 18. At non „ *tenentur* si lis sit inter regem, & subdi-„ tos. Hernici, cum Romani ejectis regibus „ auxilia vi fœderis ab ipsis peterent, ne-„ gabant esse sibi fœdus cum Romanis eje-„ cto rege. *Dion. Halic. l.* 3. *c.* 37.

„ Equidem Pufendorfius distinguit, an Re-„ gi auxilia promissa sint, an regno? *Prio-„ ri* casu fœderatum regi promissa auxilia „ mittere debere, ait, non posteriori casu: „ *de jur. nat. l.* 8. *c.* 8. §. 9. Ego nec priori „ casu fœderatum ad auxilia mittenda obli-„ gari, puto; quia ea promissa sunt regi „ qua regi, adeoque qua capiti regni. Si „ proinde rex, & regnum inter se dissen-„ tiant, neutri auxilia debentur; nam ju-„ dicium circa talem litem fœderato non „ competit, qui utrique junctim auxilia „ promisit, non uni præ altero.

„ 2. Vicini fœderati tenentur auxilia præsta-„ re *invasori*, si ab hoste extraneo regnum „ bello petitur; quia fœderatus sequitur pos-„ sessionem, regnique administrationem.

„ 3. Si vicinus fœderatus cum tali *inva-„ sore* societatem bellicam contrahit, adeo-„ que cum eo tanquam cum rege legitimo „ agit; nihilominus finita societate causam „ justi regis ejecti defendere, ac tyrannum „ bello petere potest. *Grot. l.* 2. *c.* 16. §. „ 18. Fœdus enim cum eo contractum est „ qua *possessore*: quo ipso juri legitimi regis „ non derogatur; quod plenius explicabi-„ mus *d.* §. 18. Conferantur ea, quæ ex B. „ Parentis doctrina proponemus infra §. 14. „ Exemplum occurrit in Nabide Lacedæmo-„ niorum tyranno, quem Romani in fœde-„ re cum Epirotis comprehenderunt. *Liv. l.* „ 29. *c.* 12. Imo iidem Romani fœdus, & „ amicitiam cum eo contra Philippum ini-„ verunt. *Liv. l.* 32. *c.* 39. Neque tamen id „ obstabat quo minus postea cum Græciæ „ populis arma jungerent ut Lacedæmones „ pristinæ libertati restituerent, & Nabidem „ Tyrannum expellerent. *Liv. l.* 34. *c.* 22. „ *seq.* Equidem Nabis Titio Quintio Roma-„ ni exercitus Imperatori, bellum tyranno „ inferenti opposuit, *de nomine hoc respon-„ dere possum, me, qualiscunque sum, eun-„ dem esse qui fui, cum Tu ipse mecum so-„ cietatem pepigisti; Tum me regem a vobis „ appellari memini, nunc tyrannum vocari „ video.* At recte regesserunt Romani: *ami-„ citia, & societas nulla nobis tecum, sed „ cum Pelope justo, ac legitimo Rege* (qui in „ Romanorum castris degebat *Liv. l.* 34. *c.* „ 36.) *facta est.*

„ 4. Quæritur: Si subditi de tyrannide sui „ regis, qui fœdere nobis junctus est, que-„ runtur, an contra fœderatum auxilia sub-„ ditis ejus mittere liceat? Negatur: quia „ judicium nobis inter regem, ejusque sub-„ ditos non competit. Male igitur Carolus

II.

,, II. Galliarum rex Pisanos Florentinorum
,, in se crudelitate exposita urantes, ut in
,, avitam assererentur libertatem, liberos esse
,, jussit, *immemor* (ut Bellarius *Rer. Gall.*
,, *lib.* 5. & Commin. *L.* 7. *c.* 7. addunt) *pa-*
,, *ctorum cum Florentinis initorum.*

,, 5. Reges vicini, si invasores ad eos con-
,, fugiunt, dedere tyrannos justo regi dedi-
,, tionem expetenti, aut punire eos tenentur
,, *Vid. Grot. l.* 2. *c.* 21. §. 4. *n.* 3. *l.* 3. *c.* 20.
,, §. 41. *n.* 2. Basilius Porphyrogennetus mi-
,, sit ad Chosroem Persarum regem, postu-
,, latum ut dederetur sibi regni affectator
,, (Bardus Sclerus) qui domino contraria
,, cepisset arma, neve in semetipsum per-
,, nitiosum exemplum statueret. *Zonaras in*
,, *Basil. Porphyr. p. m.* 120. *coll.* 1. At Chos-
,, roes & legatos, & Sclerum carceri tra-
,, didit, quia legati clandestine cum Sclero
,, tractaverunt *Zon. d. l.*

,, At si 6. invasor regni dedi sibi regem
,, ejectum petit, vicini petitis annuere non
,, tenentur. Sane, nec Galli, nec Belgæ Ca-
,, rolum II. Cromwellio dedere voluerunt.
,, Si tamen usurpatoris potentia metuatur,
,, rex juberi potest exire e territorio. Ita
,, Galliæ rex ad rogationem Cromwelli eun-
,, dem Carolum regno suo exire jussit. *Ba-*
,, *teus de motib. Angl. p.* 2. *f.* 308. *Wikefort*
,, L'Ambassadeur *L.* 1. *Sect.* 3.

,, §. *IX.* Uti ergo jus imperii plenissime
,, est penes regem ejectum, ita *exercitium*
,, ejus, seu *administratio* omnis est penes
,, usurpatorem: idque ex ratione juris gen-
,, tium nunc probandum erit. Nam 1. ad-
,, ministrandi facultas sequitur ex natura
,, possessionis, utpote quæ consistit in facul-
,, tate rem tenendi, adeoque in mero facto.
,, Hinc etiam prædo possidere dicitur; &
,, JCtus *in l.* 2. *ff. uti possid.* bene ait, *qua-*
,, *lemcunque possessorem hoc ipso, quod pos-*
,, *sessor est, plus juris habere, i. e. plus posse,*
,, *quam qui non possidet.* Certum igitur est,
,, regnum non in regis, sed usurpatoris po-
,, testate naturali esse. Hoc posito, necessa-
,, rio 2. sequitur quædam cura, & admini-
,, stratio intuitu usurpatoris; quia respubli-
,, ca per se, & suapte virtute subsistere ne-
,, quit: omnia igitur usurpator agit, sine
,, quibus imperium salvum, & tectum esse
,, non potest. Nam 3. hactenus regi ejecto
,, præjudicium non fit: imo potius ejus in-
,, terest conservari rempublicam, quod sine
,, administratione fieri nequit. 4. Usurpator
,, non tantum facultatem habet administran-
,, di, sed & tenetur administrare; neque
,, enim mala fides efficit ut minus, sed ut
,, magis quoque ad custodiam rei teneatur.
,, Idque eleganter JCtus exemplo gestoris
,, negotiorum, qui mala fide agit, explicat;
,, *Sed & si quis negotia mea gessit non mei*
,, *contemplatione, sed sui lucri causa; Labeo*
,, *scripsit, suum eum potius, quam meum*
,, *negotium gessisse. Qui enim deprædandi cau-*
,, *sa accedit, suo lucro, non meo commodo stu-*
,, *det. Sed nihilominus, imo magis, & is*
,, *tenebitur negotiorum gestorum actione. L.*
,, 6. §. 3. *ff. Neg. gest.* Unde fures, & præ-
,, dones etiam naturali ratione ad exactissi-
,, mam diligentiam obligantur. Sane 5. usur-
,, pator non melioris esse debet conditionis,
,, quam legitimus administrator, qui impe-
,, rium sartum, atque tectum conservare te-
,, netur.

,, Minus ergo accurate 6 Grotius *L.* 1. *c.*
,, 4. §. 13. tali injusto possessori vim obligan-
,, di tribuit ex eo, *quod omnino probabile*
,, *sit, populum, vel Senatum malle interim*
,, *rata esse quæ imperat, quam legibus, judi-*
,, *ciisque sublatis summam induci confusio-*
,, *nem.* Nam 1°. conjectura illa voluntatis
,, nullibi probatur: neque 2°. ea ulla ratio-
,, ne vim obligandi dare potest. Sane 3°. ra-
,, ta interim sunt acta usurpatoris, etsi de
,, contraria voluntate tum regis, tum populi
,, constet Idque 4°. ex natura possessionis,
,, quæ administrandi facultatem supponit,
,, sequitur. Sed & 5°. hac fictione posita,
,, usurpator vi taciti mandati, adeoque ju-
,, ste ageret, utpote consentiente eo, qui
,, jus prohibendi habet.

,, §. *X.* Effectus hujus *administrationis*
,, itidem varii sunt, *tum* ratione usurpato-
,, ris, *tum* ratione subditorum, *tum* ratio-
,, ne vicinorum.

,, §. *XI. Usurpator* 1°. titulis regiis utitur,
,, seque Dei gratia ordinatum asserere po-
,, test: eoque titulo usus est Cromwellius.
,, *Vid. Greg. Leti de vita Oliverii Cromwelli*
,, *p.* 2. *l.* 5. *p. m.* 316. quia administrat im-
,, perium, rem sacram, atque divinam. 2°.
,, Bella tam offensiva, quam defensiva con-
,, tra vicinos gerit, quoties ad defensionem
,, reipublicæ necessaria sunt, quia sunt pars
,, administrationis. Unde 3°. omnes solenni-
,, tates belli cum eo observari debent. Præ-
,, sidium Nabidis ex pacto dimissum esse,
,, ait *Livius L.* 34. *c.* 29. Capti tali bello
,, fiunt servi, & postliminii jure utuntur.
,, &c. Hinc 4°. fœdera contrahere, & pacem

„ facere, adeoque etiam legatos mittere potest; „ cujus rei exempla affert *Wikefort l'Ambas. „ L. 1. Sect. 3.* In historia Angliæ splendidæ „ exstant legationes Cromwelli in Lusitaniam, „ Poloniam, Sueciam, ad Belgas, in Hispaniam, Galliam, aulam Turcicam &c. „ *Bateus de mot. Angl. p. 2. f.* 281. 302. „ 199. 189. 195. 192. Quin mediator fuit „ inter Danum, & Suecum, *ibid. p.* 325. „ Sed & vicissim ab iisdem regibus legati, de „ nova republica gratulabundi missi sunt: „ uti Don Alfonso Marchio de Cardenas ab „ Hispano, *Leti in Oliver. Cromw. p. 2. l. 3.* „ *f.* 165, Comes a Langerfeld nomine Sueciæ, *ibid. fol.* 168, alius a Belgis, *ibid.* „ *f.* 170. 5°. Ejusmodi legati ab usurpatore „ missi sancti sunt. Hinc cum Ascharius „ Cromwelli legatus confoderetur, ideo omnis ei satisfactio promissa fuit apud Bateum, „ *d. p. 2. f.* 169 Occiso Dorislao sæpius petita, sed tandem comperendinando frustrata est vindicta. *Bateus d. p. 2. fol.* 138. „ *Leti p. 2. L. 3. p.* 171. Equidem sunt „ qui rejecere hujusmodi legatos; nam de „ Moscovitis refert Leti: *protestarono, di non* „ *voler mai corrispondenza alcuna con i parricidi del loro Re; e a questo fine publicarono, che sotto pena della vita nissuno ardisse* „ *piu corrispondere, trafficare, ore negotiare* „ *con Inglesi.* Sed hæc res meri arbitrii est, „ uti mox videbimus.

„ 6°. Usurpator leges condit circa sacra, & „ profana, vi administrationis. Unde Cromwellius laudatur a Gregorio Leti, *p. 2. L.* „ 5. quod fuerit *infallibile ne regolare il sagro,* „ *e profano.* Et idem ingeniose ab eodem Auctore describitur *Tiranno senza vizi, e* „ *Principe senza virtu.*

„ §. *XII.* Ratione subditorum „ effectus hujus *administrationis* hic est, ut „ 1. non teneantur parere jussibus, & legibus „ Regis ejecti, sed usurpatoris: non quod „ jure ei obligati non sint, sed quia non in „ ejus potestate, sed in potestate usurpatoris „ constituti sunt. *B Par. in prodr. jur. gent.* „ *Ex. 2. §.* 196. Neque ipsis aliquid hactenus „ imputari potest; nam ea lege se regi subjecere, ut illos contra vim injustam defendat. Si proinde in regis potestate non est „ defendere rempublicam, defectus non est „ in ipsis, sed in ipso rege: & uti princeps „ ipse vi cedere cogitur, ita subditi injuria „ non agunt, si ex necessitate faciunt quæ „ libere facturi non fuissent; inque eo consentiont omnes. Vid. *Grot. L. 2. c. 4. §.* 15, „ ibique Commentatores. Add. *Kulpis. Exerc.* „ *ad Grot. L. 1. c. 4. §. 5. Ursil. ad Mat-* „ *thæum de Afflict. dec.* 77. *n.* 4.

„ Hinc 2. subditi ejusmodi invasorem in „ bello sequi tenentur; nam est pars administrationis, & agitur de defensione reipublicæ.

„ An vero contra ipsum regem ejectum sequi tenentur? Equidem non peccant subditi, si in eorum arbitrio non est non sequi: & cum totum administrationis negotium arbitrio usurpatoris relictum sit, hactenus judicium populi cessat. Sane, eadem „ ratione, qua subditi legitimum regem „ etiam in injusto bello sequi tenentur (*vid.* „ *Grot. L. 2. c. 26. §. 4. seq*), eadem „ ratione etiam populus usurpatorem sequi tenetur; in neutro enim casu arbitrium populi est. Hinc Athenienses excusat Vellejus „ Paterculus *Lib.* 2. quod in bello Mithridatico arma sumserint contra Romanos. *Si* „ *quis hoc rebellandi tempus,* ait, *quo Athenæ oppugnatæ a Sulla sunt, imputat Atheniensibus, nimium veri, vetustatisque ignarus est; adeo enim certa Atheniensium in* „ *Romanos fides fuit, ut semper, & in omni* „ *re, quidquid sincera fide gereretur, id Romani Attica fieri prædicarent. Ceterum* „ *tum oppressi Mithridatis armis homines miserrimæ conditionis, cum ab inimicis tenerentur, oppugnabantur ab amicis, &* „ *animos extra mœnia: corpora, necessitati* „ *servientes, intra muros habebant.* Hinc „ Thrasybulus patriam liberaturus vetuit occidere cives sub auspiciis 30. tyrannorum „ pugnantes. *Nep. in Thrasybul. c.* 2. Aliud „ igitur dicendum si ultro arma in principem „ movent; tunc enim tota illa ratio necessitatis cessat. *Grot. L. 1. c. 4. §.* 14.

„ 3. Usurpator collectas quoque qua possessor, & onera publica a civibus exigere „ potest; quia sine illis subsidiis administratio perfici nequit. Servator Romanis, qui „ occupaverunt Judæam, tributum solvere „ jussit, quia Cæsaris imaginem nummus „ præferebat, i. e. quia in possessione erat imperii. *Grot. L. 1. c. 4. §.* 20. Et in Talmud Hierosolymitano Abigail, cui David „ exprobrabat quod maritus Saulem secutus „ fuerit, respondet, numismata Saulis adhuc „ obtinere, i. e. eum adhuc in possessione „ regni esse. *tit. Sanhedrin fol.* 20.

„ At 4. jam dixi, subditos talem tyrannum „ privato jure occidere non posse. *Grot. L.* „ 1. *c. 3. §. 4. n.* 2.

„ §. *XIII.*

,, §. *XIII.* Ratione vicinorum
,, insignis effectus administrationis 1. hic est,
,, ut illi non possint salva pace nisi possesso-
,, rem sequi; quod ita probat *B. Parens in*
,, *prodr. jur. gent. Ex.* 2. §. 170. & 171.
,, *Enimvero cum de regno inter regem, &*
,, *invasorem actu armis decertetur, consequens*
,, *est, si in hac armorum lite populus aliquis*
,, *uni parti præ altera faveat, aut vel facto*
,, *alteri assentiat, hoc ipso desinere eum esse*
,, *medium, & fieri alterius partis hostem.*
,, *Sunt enim omnes hostes qui hostile judicium*
,, *quomodocunque sequuntur. Necesse igitur*
,, *est, ut populi medii neutrius partis causæ se*
,, *immisceant, aut ullo indicio alteram præ*
,, *altera probent; sed utriusque factum pro*
,, *jure habeant, i. e. ut qualitercunque even-*
,, *tus armorum, & in quamcunque partem*
,, *volvatur, eam utrinque sequantur. Quæ*
,, *& causa est, cur usu gentium populi, &*
,, *principes medii, cum tali invasore jura pa-*
,, *cis, belli, fœderum, legationum, & cætera*
,, *juris gentium negotia, ac commercia proin-*
,, *de, ac cum legitimo rege observent, &*
,, *exerceant. Neque impedit quod ille invasor,*
,, *prædo, privatus &c. sit; quia tamen est*
,, *in possessione regni, & regiæ potestatis,*
,, *quam solam populi medii respiciunt, &*
,, *respicere oportet: quia eum deserendo, aut*
,, *facta ejus improbando, desinunt esse me-*
,, *dii, & hostis personam induunt.* Hactenus
,, B. Parens.

,, Accedit quod medii illi non sint judices
,, causæ alienæ: uti ergo inter privatos illi,
,, ad quos lis non pertinet, tuto sequuntur
,, possessionem; ita medii quoque, quorum
,, judicium inter invasorem, & Regem eje-
,, ctum cessat, præsentem possessionem sequi
,, jure possunt.

,, Porro & 2. vicini legatos usurpatoris
,, recipere, aliosque ad eos mittere possunt.
,, Wikefort *L.* 1. *Sect.* 3. rationem hanc
,, addit: *Les Princes à qui on envoye les Mi-*
,, *nistres, n'ont pas accoutumé d'examiner les*
,, *titres de ceux qui les employent, & se con-*
,, *tentent d'en considerer la puissance & la*
,, *possession. Conf. supra.* §. 10.

,, Sed & 3. cum tali usurpatore justum bellum
,, esse, solennitates bellorum obtinere, post-
,, liminio locum esse &c, dixi *supra* §. 10 *n.* 3.

,, §. *XIV.* Hinc jam apparet decisio casus
,, singularissimi, de quo nostris temporibus
,, controversia mota fuit. Stanislaus regnum
,, Poloniæ occupaverat, ejecto Rege Augu-
,, sto. Rex Borussiæ possessionem secutus,
,, amicitiam cum novo Rege coluit. Durante
,, hoc regno Stanislaus reditus quosdam do-
,, maniales, dolo administratoris ablatos, &
,, Regiomontum translatos vindicavit, atque
,, in contradictorio cum aliis creditoribus eo-
,, rum restitutionem per sententiam obtinuit.
,, Antequam executioni mandata esset senten-
,, tia, Augustus recuperavit regnum, redi-
,, tusque illos domaniales, tanquam redi-
,, tus coronæ, sibi tradi petiit. Rex Borussiæ,
,, qui hujus litis arbiter non fuit, & ex ratio-
,, ne juris gentium possessionem sequebatur,
,, decrevit, Augusto, ejusque cessionario
,, hanc pecuniam tradendam esse.

,, §. *XV.* Neque vicini reges dum sequun-
,, tur possessorem, suo juri, si forte aliquod
,, in re usurpata habeant, præjudicium fa-
,, ciunt. Atque hinc cum in causa Lingensi
,, opponeretur juribus Borussicis, *Principes*
,, *Arausionenses non posse usurpatores illius*
,, *Comitatus appellari, quia Brandenburgica*
,, *domus per seculum, & ultra, titulos il-*
,, *lius familiæ agnovit;* merito responsum
,, fuit, medios suis juribus non præjudicium
,, facere sequendo possessionem, quia id non
,, ab ipsorum arbitrio pendet, sed a potesta-
,, te juris. Non enim eos pati possessorem,
,, quod eum agnoscant regem legitimum; sed
,, quia ipsi in ea causa, & armorum lite,
,, judices non sunt: adeoque si illud sibi ar-
,, rogent, ex mediis hostes fierent, & ho-
,, stile judicium sequerentur. Nihil igitur
,, præjudicii ex hac patientia inferri causæ
,, suæ, quæ ipsis integra est cum populo,
,, quisquis huic interim præfuerit, rex, an
,, invasor. Quæ sunt verba *B. Parentis in*
,, *prodr. jur. gent. Ex.* 2. §. 136.

,, §. *XVI.* Superest ut disquiramus quid
,, juris sit ejecto usurpatore circa gesta medii
,, temporis? *Alii* indistincte ajunt, omnia,
,, quæ ab usurpatore, vel ejus nomine acta
,, sunt, ipso jure nulla esse. *Matth. de Afflict.*
,, *Dec.* 70. *n.* 1. & *Dec.* 77. *n.* 2. *seq. ibique*
,, *Doctores. Johan. de Ana. in c.* 1. *in* 1. &
,, & 2. *coll. de schismaticis per l.* 66. *C. de*
,, *SS. Eccl. Alii* in privatis quoque actibus
,, distinguunt, an in favorem usurpatoris, &
,, in odium alterius gesta sint, an non *Ursill.*
,, *ad Matth. de Afflict. Dec.* 77. *n.* 1. *Alii*,
,, an ab officialibus fiant regi fidelibus, an
,, ab infidelibus, *dict. Dec.* 77. *n.* 4 & 5.
,, *Alii*, an officiales suo nomine agant, an
,, nomine usurpatoris. *Ursill. ad d. Dec.* 77.
,, *n.* 4. & 5.

,, §. *XVII.* Nos in genere dicimus, om-
,, nia

„ ria acta usurpatoris, adeoque & ejus leges, rescripta, decreta, ipso jure nulla „ esse, etiamsi justitiæ conveniant. Exc. 1. „ si speciatim a vero rege confirmantur; tunc „ enim non subsistunt vi sua, sed ex ratihabitione justi regis. *Vid. infra* §. 18. *pr.* „ Sic Aratus nec potuit, nec voluit possessoribus auferre quæ post 50. annorum possessionem sine injuria tenebant. *Cic. 2. off.* „ 23: & Bodinus ait, acta tyrannorum „ non tantum utilia, sed & iniqua sæpius „ rata esse oportere, si salvam rempublicam „ esse velimus: indeque Thrasybulum Atheniensibus, Aratum Sicyoniis, Tullium Romanis suasisse, ut acta usurpatorum valida „ pronunciarent. *De republ. l. 2. c. 5. p.* 281. „ Sane, Lepidus si Syllæ acta rescidisset, „ bello civili causam daturus fuisset *Flor.* „ *l.* 3. *c.* 23. Theodosius, & Arcadius, cæso Maximo usurpatore, lege publica præcepere, ut ea, quæ Maximus contra jus „ rescripsit, non valeant: ea autem, quæ „ legitime rescripsit, non impugnentur, apud „ *Bodin. de republ. L. 2. c. 5. p. m.* 281. „ Ita Constantinus Magnus, quæ Licinius „ tyrannus inique decreverat, & edixerat, „ una lege abrogavit: cætera confirmanda „ putavit, *ibid.* Alia vide apud *Bodin. d.* „ *l.* & infra §. 18.

„ Ex his sponte sequitur, privilegia, beneficia, largitiones, etiam bene de republica meritis concessas, nullam vim habere „ ejecto usurpatore; quin & magistratus, „ honores, officia &c. dignis quoque collata „ non subsistere, nisi ex confirmatione legitimi Principis, & possessoris præsentis. „ Unde Theodosius, & Arcadius, *tametsi* „ *largitiones Maximi*, & *ea, quæ in flagitiosos, & nihil de republica merentes effudisset, revocarent, magistratus, imperia,* „ *curationes indignis adimerent, decreta quoque. & judicia convellerent; ea tamen,* „ *quæ sine fraude, ac reipublicæ detrimento* „ *acta fuerant, infirmari noluerunt. Bodin.* „ *c.* 5 *p.* 281. Et in præcedentibus dixerat „ idem Bodinus: *His consentanea est JCtorum disciplina, quæ successorem tyrannorum* „ *ad ea, quæ juste promiserint, fecerint, obligari voluit: cætera rescindi.*

„ Denique, quidquid interim ab officialibus pro administranda justitia actum, atque „ inter partes litigantes statutum est, ipso „ jure non subsistit. Hoc autem verum saltem „ esse de actibus judicum puto, qui a tyranno constituti sunt; cum enim jus non habeat judices creandi, quidquid ab his peragitur nullum est. Secus si judices a vero „ possessore jam constituti fuere, vel juxta „ sui magistratus electione justitiam administrant; his enim juris dicundi potestas „ competit: idque uno ore omnes testantur. *Baron. de tyrannide q.* 7. *Andreas de* „ *Isernia in c. 1. quid sit invest.* ubi ait: *facta a tyranno debere revocari; non autem* „ *facta a judicibus tyranno subditis, qui non* „ *peccaverunt, quia necessitas non habet legem. Capyc. dec. Neap.* 179. *ibique late Dd.* „ Modo hi judices juxta leges populi judicent; Si enim vel dolo quid agunt, vel „ contra leges pronunciant, etiam legitimorum judicum actus irriti sunt.

„ Exc. 2. Si Rex ejectus locupletior factus „ est ex facto usurpatoris. *Grot. l. 2. c.* 14. „ §. 14. Rex enim plus suo haberet, quod „ sine injuria retinere nequit. Unde etiam „ jure Romano statutum est, ut malæ fidei „ possessori impensæ utiles, & necessariæ restitui debeant. Equidem hæc in thesi vera „ sunt; sed in hypothesi vix usus est hujus „ quæstionis: usurpator enim tot calamitatum Auctor, & tot criminum reus est, „ ut id, quod versum est in utilitatem regni, pensare damnum datum, & reparare injuriam nunquam possit.

„ §. *XVIII.* Sed quid de actibus intermediis ratione vicinorum dicendum? Equidem 1°. rex restitutus obligatur vicinis „ quoque ex facto usurpatoris, si locupletior exinde factus est; at 2°. ex omnibus „ reliquis actibus cum vicinis gestis rex ejectus non obligatur. Nam cum actus illi subsistant ex sola ratione, quia possessor fuit, „ & quia vicini possessionem sequuntur; necessario sequitur, cessante possessione, „ cessare omnem rationem validitatis. Hinc „ pacta, & fœdera, cum usurpatore inita, tacitam habent conditionem, quamdiu in possessione fuerit: ejecto igitur invasore alius est possessor, indeque nova „ cum hoc ineunda sunt pacta.

„ Atque hinc 1. contractus cum hujusmodi invasoribus initos nullos esse, ait *Grotius L. 2. c. 14. §. 4. Unsill. ad Matth.* „ *de Afflict dec. 77. n. 6. Knin. Conf.* 105. „ 2. Ex guarantia ab usurpatore promissa „ legitimus Rex non tenetur, *Vid. B. Pa-* „ *rens in disp. de guarantia sub fin.* §. 15.

„ 3. Dejotarus Rex, occiso Cæsare, ea, „ quæ ablata ab hoc injuria fuere, suo marte „ vindicavit: neque id improbat Cicero,

sed

„ sed approbat potius, ajens: *Sciebat homo* „ *sapiens, jus semper hoc fuisse, ut quæ tyran-* „ *ni eripuissent, ea tyrannis interfectis ii, qui-* „ *bus erepta essent, recuperarent. Philip.* 2. „ *p. m.* 851.

Non postquam longa possessione] „ Imo sola „ longa possessio nunquam jus dat invasori: „ sed auget potius injuriam.

Aut pacto jus nactus est] „ Populus enim, „ & rex, de suo jure disponere, ac impe- „ rium invasori conferre possunt.

Sed quamdiu durat injuste possidendi causa] „ Adeoque quamdiu invasor est.

Et quidem dum possidet, actus imperii, quos exercet, vim obligandi habere possunt] Ex natura possessionis, quæ facultatem, imo necessitatem administrandi infert. Subditi autem, qui in potestate invasoris sunt, sequuntur possessionem.

Non ex ipsius jure, quod nullum est] „ Quicquid enim agit, in re aliena agit, adeo- „ que injuria.

Sed ex eo, quod omnino probabile sit, eum, qui jus imperandi habet &c. malle interim ratam esse] „ Hæc conjectura volun- „ tatis nimis vaga est, neque inde jus aliquod „ inferri potest, utpote quod acquiritur de- „ mum ex dispositione certa. Vera ratio est, „ quod administratio sequatur ex natura pos- „ sessionis; rex autem ejectus administrare per „ rei naturam nequit, quia regnum non est „ in ejus facultate naturali: adeoque valent „ actus administrationis, etsi constet, re- „ gem eos valere nolle. *Conf. Dissert. præ-* „ *missa* §. 8.

Sive is est populus ipse] Ut in statu populari.

Sive Rex] In statu scilicet Monarchico.

Sive Senatus] In statu nimirum Aristocratico.

Servandas tamen censuit] „ Hæ leges igi- „ tur non valebant ex ratione juris, quia „ quicquid Sylla egit, injuria egit: neque „ valebant ex possessione, quia ea jam desiit, „ & agebatur de actibus tyranni rescinden- „ dis; sed vim habebant ex consensu expres- „ so, & ratihabitione eorum, ad quos im- „ perium pertinebat, qui leges illas ob me- „ tum novorum motuum tollere noluerunt.

Ita his legibus contineri statum civitatis, ut his solutis ipsa stare non possit] „ Sylla „ enim legem tulit, ne proscriptorum libe- „ ris aditus ad magistratus daretur. Hæc lex „ sine magna clade reipublicæ rescindi non „ potuit; si enim proscriptorum liberi ad- „ missi fuissent ad honores, ulturi fuissent „ injurias parentibus illatas in auctoribus, „ auctorumque fautoribus. *Gron. b.*

Lepidus acta tanti viri rescindere parabat] „ Adeoque poterant rescindi, quia in- „ juria omnia gesta fuere; at ob utilitatem „ publicam confirmata fuerunt. Exemplum „ habemus in *l. Barbar. ff. de off. prat.*, ubi „ acta usurpatoris ideo confirmabantur, quia „ alias plures resuscitaturæ fuissent lites. Un- „ de totos titulus exstat in Codice Theodosia- „ no, de *confirmatione actuum tyranni.* „ Exemplum est in Richardo III, qui filii „ majoris Eduardi V. liberos exclusit; eje- „ cto enim postea usurpatore ab Henrico VII. „ hic acta salva esse voluit, quia Eduardus „ bene gessit imperium. Equidem Bodinus „ in genere ait, iniquum esse benefacta re- „ scindere: *de republ. L.* 2. *c.* 5. *in fin.* „ Verum negamus esse bene facta intuitu cau- „ sæ; quia usurpator non habet jus in re „ aliena aliquid agendi, etsi bene egerit.

In his tamen, quæ ita necessaria non sunt &c. parendum non est] „ Imo simpliciter „ parendum est jussis usurpatoris; possessio „ enim totius imperii penes eum est. Neque „ subditis imputari aliquid potest, cum rex „ ejectus eos defendere non possit, prout „ ejus officii est. *Vid. Diss. modo præmissam* §. 11.

Sed an talem raptorem imperii vi dejicere, aut denique occidere liceat, quæritur] „ Au- „ ctor ait, quemlibet privatum occidere in- „ vasorem regni posse 1°. in bello minus so- „ lenni; hoc enim casu manere jus belli, „ putat. §. 17. 2°. Si talis lex exstat, ut „ cuique privato liceat tyrannum occidere. „ §. 17. 3°. Si populus, aut Rex consen- „ tiant. §. 18. Quæ singula nunc exami- „ nabimus.

Ad §. XVI.

Si *bello injusto, & cui juris gentium requisita non adsunt*] „ Alibi diximus, non „ dari bellum justum, quod solennitates suas „ non ab ipso naturæ jure habeat. Auctor „ hic intelligit bellum *publicum minus solenne*, de quo vid. *l.* 1. *c.* 3. §. 1. & §. 4: „ illudque opponit *publico solenni*, quod „ etsi natura forte injustum sit, jure gentium „ tamen, accedentibus certis solennitati- „ bus, pro justo habetur; ad effectum scil. dominii

„ dominii externi, & impunitatis. *Vid.*
„ *Diss. proœm. IX.* §. 63. *seq.* §. 70. *seq.*
„ In *priori*, statuit, cuique privato jus esse
„ usurpatorem occidendi, non in *posteriori.*
„ At 1°. alibi probavi, distinctionem inter
„ bellum publicum jure gentium solenne, &
„ minus solenne, mere cerebrinam esse.
„ *dict. diss. IX.* §. 168. 2°. Verum non esse,
„ privatis jus occidendi usurpatorem concef-
„ sum esse in bellis minus solennibus, (i. e.
„ quæ privati cum principe gerunt, qui im-
„ perium vi occupavit); quod exemplo Cæ-
„ saris probatur, cujus cædem ipse Sena-
„ tus improbavit.

Neque pactio ulla secuta sit] „ *Vid.* §.
„ *præced. n.* 1.

Aut fides illi data &c.] „ Fides enim
„ etiam usurpatori, & perfido data, ser-
„ vanda est, quia qua tali datur. *Vid. infra*
„ *l.* 3. *c.* 19. §. 2. *n.* 1. & 2. & *c.* 23.
„ §. 2. Conf. *indicem* voce *fides.*

Sed sola vi retineatur possessio], „ Sine juris
„ titulo.

Videtur manere jus belli] „ Imo nunquam
„ cum usurpatore privato bellum geritur;
„ sed si subditus est, imperans jure imperii
„ eum coercet: si extraneus, jure necessa-
„ riæ defensionis. *Vid. Diss. proœm. IX.*
„ §. 168.

In eum licere quod in hostem licet &c.]
„ Jure naturæ autem hostem a quolibet oc-
„ cidi posse, existimat, *Vid. l.* 3. *c.* 18.
„ §. 1. *n.* 3, inprimis si magistratus est. *L.*
„ 1. *c.* 3. §. 4. *n.* 2. At dixi, privatum,
„ qui imperium usurpavit, nunquam hostis
„ loco haberi posse: sed pro subdito rebelle,
„ vel prædone. Sed & admitti nequit, quod
„ Auctor asserit, cuique privato jus esse oc-
„ cidendi hostem. *Vid. not. ad d. cap.* 18.
„ §. 1.

*Qui a quolibet, etiam privato, jure po-
test interfici*] „ Auctor rationem addit infra
„ *l.* 3. *c.* 18. §. 1, quia hostis jure gentium
„ externo res nullius est; quod refutavi-
„ mus *ibidem.*

In reos Majestatis] „ Tunc id fit lege
„ permittente.

Et publicos hostes omnis homo miles est]
„ Hoc admitti non potest absque imperantis
„ consensu. *Vid. d. c.* 18. §. 1.

Sic adversus militiæ desertores] „ Si id lege
„ concessum est, alias non.

Ad §. XVII.

Idem *&c. statuendum censeo, si ante in-
vasionem lex publica exstiterit*] „ Quia con-
„ sensu imperantis invasor privatus interfi-
„ citur.

*Qui hoc, aut illud, quod in conspectum
cadit, ausus fuerit*] „ Omnibus enim his
„ casibus invasor legis auctoritate occidi
„ potest.

Qui privatus satellitium sibi circumdederit]
„ Nam solius Principis est, corporis custo-
„ des sibi comparare; cum subditi satis tuti
„ sint sub tutela Principis.

Arcem invaserit] „ Vim enim exercere in
„ territorio, ubi judicis copia est, rebel-
„ lionem sapit.

*Qui civem indemnatum, aut non legitimo
modo, necaverit*] „ Officiales enim juxta
„ leges præscriptas judicare debent; si proin-
„ de spretis legibus in subditos sæviunt, lege
„ facultas occidendi eos concedi potest.

*Qui Magistratus sine justis suffragiis creave-
rit*] „ Uti exemplum Auctor mox affert in
„ lege Valeria.

*Tales leges multæ exstabant in Græcia civi-
tatibus*] „ Nam cum plerique Reges Græciæ
„ nudo officii jure imperium tenuerint (*vid.*
„ *Grot. sup. c.* 3. §. 10.), populus certis
„ legibus eorum imperium circumscribere
„ solebat.

*Ubi proinde justa censenda fuit talium ty-
rannorum interfectio*] „ Nam singulis facul-
„ tatem occidendi eum, qui legibus contra-
„ ria fecerit, concedere solebant. De cæde
„ tyranni *vide Sen.* 7. *de benef.* 19. & 30.
„ *Sen. Herc. fur. v.* 920. *Quinctil. decl.* 274.
„ & 322. *Arrian.* 4. 263. *Curt.* 8. 7. *Ne-
„ pos Timol.* 1. *Thuan. L.* 34. *p. m.* 691.
„ & *l.* 50. *p. m.* 1044. *Cic. ad Brut. ep.* 16.
„ *Plut. Publicola*, & *Pufend. d. J. N.* &
„ *G. L.* 7. *c.* 8. §. 6. *Conf. Tesm. b.*

Et lex consularis] „ Quæ est nepotis illius
„ L. Valerii, potiti simul consulatum cum Col-
„ lega M. Horatio. *Dion.* 5. 19. *Livius* 3. 55.

Ad §. XVIII.

Si *diserta auctoritas accedat ejus, qui jus
„ verum imperandi habet*] „ Is enim, qui
„ auctoritate legitimi magistratus invasorem
„ occidit, non suo jure, nec suo nomine oc-
„ cidit:

„ cidit; sed tanquam instrumentum superioris, „ qui jus occidendi tyrannum habet. Sed hoc „ verum est de invasore privato; non vero de „ invasore rege, qui jure belli alienum re„ gnum occupat, & ubi de justitia causæ ne„ mo est, qui judicare possit.

His annumerandi & regum puerorum tutores] „ Si Rex, cujus imperium alius usur„ pat, minor est, tutoribus auctoritatem „ interponere licet. Si proinde auctoritate „ tutorum tyrannus occiditur, jure occidi„ tur.

Qualis Joaso erat Jojada, cum Athaliam regno depelleret] „ Ahasia mortuo, mater „ ejus omnem prolem Regum Judæ exstirpa„ vit, præter Joasum, quem soror Ahasiæ „ furori Athaliæ eripuit. Sexennio elapso Jo„ jada, qui & agnatus, & Sacerdos sum„ mus, & tutor Joasi fuit, Athaliam regno „ jure depellit, eamque occidit. 2. *Chron.* „ *XXII. & XXIII;* quod factum etiam „ approbat *Hobbesius in Leviath. c.* 44. & „ *Pufend. L.* 7. *c.* 8. *in f.*

A D §. XIX.

1 E X T R A *hæc*] „ I. e. extra casus re„ censitos.

Ut privato vi dejicere, aut interficere liceat &c. invasorem, probare non possum] „ Ra„ tio ex præmissis notoria est. Injuria enim „ publico illata est: ejus igitur est vel puni„ re, vel dissimulare; singulis autem pri„ vatis judicium non competit. Hinc merito „ factum Bruti Cæsarem occidentis im„ probatum fuit.

Malit invasorem in possessione relinqui] „ Vaga nimis est hæc conjectura, unde nul„ lum jus infertur. Vera ratio est, quia in„ juria publica a privatis vindicari non potest „ inconsulto populo; & hactenus admitti po„ test, quod Auctor *n.* 2. ait, non debere „ singulos, quod populi commune est judi„ cium ad se rapere.

Certe an rem in id periculum adduci velit, incertum est] „ Ratio, cur id singulis non „ liceat, certa est.

Pejus esse bellum civile dominatu illegitimo] „ Ob periculum motibus civilibus conjun„ ctum.

Aristophanem] „ In comœdia, quæ in„ scribitur *ranæ*, *Act.* 5. *Scen.* 4.

2 *Non debent singuli, quod populi commune est, judicium ad se rapere*] „ In jus ergo „ alienum involarent, si invasorem morte „ dignum judicarent.

Detrahimus dominos urbi servire paratæ] „ Hæc sunt verba Cæsaris apud Lucanum 1. „ 351. Idque merito improbat Auctor, quia „ si voluit servire Roma, urbs libera, nulla „ causa poterat esse Cæsari, ut invitam illam „ assereret in libertatem. *Vide Test. b.*

Melius Plato] „ *Plat. ep.* 5. 3

Sallustium] „ *Jugurth. c.* 3. Seneca *de* „ *otio Sapientis* ait, permanendum in malo „ jam familiari; & Thucydides *L.* 1. *p.* 38. „ civitati tranquillæ optimum, non mutari „ instituta. *Vide Test. b.*

Thomas seditiosam interdum dicit] „ Si „ Scilicet cum periculo totius reipublicæ, „ adeoque tam nocentium, quam innocen„ tium, destructio illa conjuncta est.

Factum Aodis in Eglonem Regem Moabitarum] „ Is non tanquam privatus, sed jussu „ divino instructus tyrannum necavit; nam „ Deum hunc liberatorem suscitasse dicitur. „ *Judic.* 3. *v.* 15. 4

Neque vero constat, hunc Moabitarum regem nullum jus imperandi ex pactione habuisse] „ Auctor supra §. 16. asseruit, jure „ belli invasorem a quolibet privato occidi „ posse, *nisi pactio secuta sit.* Cum ergo „ Eglon ab Aode occisus fuerit, Auctor sup„ ponit, populum *vel* non dedisse fidem, „ *nec* pactionem cum Eglone de parendo ini„ tam esse: *vel* si secuta est, id ad ea refert „ exempla, ubi Deus judicia sua per quos „ volebat ministros executus est.

Ut per Jehum in Joramum] „ Hunc enim „ Deus unxit, ut deleret domum Achab, cu„ jus filius erat Joram. 2. *Chron. XXII. v.* 7.

A D §. XX.

I N *re controversa privatus sibi judicium sumere non debet, sed possessionem sequi*] Privatus sibi judicium sumere in usurpatorem non debet, quia ejus non est injuria, sed publica, quæ publice quoque vindicari debet. Merito autem quæritur, cum duo concurrant, jus Regis, & possessio invasoris, quodnam interim sequi privati teneantur? Recte Auctor ait, possessionem sequendam esse; cum enim Rex ejectus facultatem naturalem non habeat imperium tenendi, nec exercere illud possit, subditi legibus ejus parere non tenentur, cum executio legum deficiat, & Rex eos defendere contra injuriam invasoris non possit.

Eadem quoque ratio est in vicinis. Nam & hi quoque sequuntur possessionem, fœdera cum invasore contrahunt &c; quia id pars administrationis, & possessionis est. Conf. *Dissertatio supra* §. 15. *inserta*, *ibique* §. 7.

Quia ejus imaginem nummus præferebat] „ Imperium Romanorum in Judæam belli jure nititur, qui titulus justus est: adeoque „ Romani non possunt invasores dici. *Vid.* „ *supra* §. 7. *n.* 5.

Quia in possessione erant imperii] „ Nam „ jus cudendi monetam est pars imperii, nec „ ab alio, quam eo, qui imperium tenet, „ exerceri potest. *Maimonides in Gezelach.* „ *c.* 5. Hinc fingitur in Targum Hierosolymitano *tit. Sanhedr. f.* 20, Abigaelem Davidi quærenti, *numne Rex sit ipse?* Respondisse: *Numisma Domini nostri Sauli* „ *adhuc obtinet.*

CAPUT V.

Qui bellum licite gerant.

I. *Belli causas effectrices alias esse principales in sua re:*
II. *Aut adjuvantes in aliena:*
III. *Alias instrumentales, ut servos, & subditos.*
IV. *Naturæ jure neminem a bello prohiberi.*

+ I. UT in aliis rebus, + ita & in [1] voluntatis actionibus + tria esse solent efficientium genera, principales, adjuvantes, & instrumenta. Causa effectrix principalis in bello + plerumque est is, cujus res agitur: + in privato privatus: in publico potestas publica, + maxime summa. + An & pro aliis nihil moventibus bellum moveri ab alio possit, + alibi videbimus. Illud interim tenebimus, + naturaliter quemque sui juris esse vindicem; + ideo manus nobis datæ.

a L. 7. D. de serv. export. DD. ad l. 7. D. de furt. l. 5. C. de jure fisci.

b Cic. II. De Offic. c. 3.

c Rhet. ad Alex. c. 3.

II. 1. + Sed & alteri prodesse [a] qua possimus non licitum modo, sed & honestum est. Recte qui de officiis scripserunt, [b] ajunt, + nihil esse homini utilius homine altero. + Sunt autem diversa hominum inter se vincula, quæ ad mutuam opem invitant: nam & cognati ad opem ferendam coëunt, & vicini inclamantur, & qui ejusdem civitatis sunt participes; unde illud: [2] + *Porro Quirites*, *& quiritari.* [c] Aristoteles dixit, oportere quemque aut pro se arma sumere si injuriam acceperit, aut pro cognatis, aut pro benefactoribus, aut sociis injuria affectis auxilia ferre. Et [a] Solon docue-

GROTII.

a *Solon*] Verba hæc *Plutarchus* refert: (*Vit. Solon.* p. 88. D.) Τῶν πόλεων κάλλιστα οἰκεῖται ἐκείνη ἐν ᾗ τῶν ἀδικουμένων οὐχ ἧττον οἱ μὴ ἀδικούμενοι προβάλλονται καὶ κολάζουσι τοὺς ἀδικοῦντας. *Civitatum illa felicissime colitur, in qua qui injuriam non sensere, ei non minus, quam qui sensere, se opponunt, & injuriam cœptantes puniunt.* Huc & illud pertinet Rudente Plauti: *Prætorquete injuriæ prius collum, quàm ad vos perveniat.* (Act. III. Scen. II. *vers.* 12.).

GRONOVII.

1 *Voluntatis actionibus*] Quæ fiunt ἐκ προαιρέσεως, & sunt materia subjecta virtuti morali, in quibus versatur bonum, & malum: honestum, & inhonestum; nam sunt aliæ actiones intellectus, naturæ, manuum.

2 *Porro Quirites*] Formula, qua utebantur in subita vi, hominum, quicumque obvii essent, aut exaudirent, auxilium invocantes. Qualis *Plauto* Rud. 3, 2. 1. *Porro Cyrenenses populares*,

cuerat, beatas fore respublicas, in quibus alienas injurias quisque suas existimaret.

2. + Sed ut cætera desint vincula, sufficit humanæ naturæ communio. [a] + Ab homine enim nihil humani alienum est. Menandri dictum est: (Apud *Stob.* Tit. XLIII.)

Injuriarum si improbis auctoribus
Reponeremus ultionem singuli,
Nobis putantes fieri quod fit alteri,
Inter nos juncti conspiratis viribus,
Non prævaleret innocentiæ impetus
Audax malorum; qui custoditi undique,
Jussique pœnas, quas merentur, pendere,
Aut nulli penitus essent, aut pauci admodum.

Democriti: vero hoc: (aa) Ἀδικουμένοισι τιμωρεῖν κατὰ δύναμιν χρὴ καὶ μὴ παριέναι· τὸ μὲν γὰρ τοιοῦτο δίκαιον καὶ ἀγαθόν· *Injuria oppressos defendere pro viribus oportet, & non negligere; illud enim justum, bonumque est.* Quod sic explicat [b] + Lactantius: *Deus, qui cæteris animalibus sapientiam non dedit, naturalibus ea munimentis ab incursu, & periculo tutiora generavit. Hominem vero quia nudum, fragilemque formavit, ut eum sapientia potius instrueret, dedit ei præter cætera hunc pietatis affectum, ut homo hominem tueatur, diligat, foveat, contraque omnia pericula, & accipiat, & præstet auxilium.*

III. Instrumenta cum dicimus, + non arma hic intelligimus, + & si quæ sunt his similia; + sed eos, qui ita agunt sua voluntate, ut ea voluntas ab altera pendeat. + Tale 3 instrumentum est patri filius, + pars [c] quippe ejus naturaliter: + tale & servus, [d] + quasi pars ex lege; (bb) + nam

[a] *Bart. in l. Ut vim. D. de justit. & jure. n. 7. 8. Jas. ibid. n. 29. Cast. ad. l. 1. §. 4. eodem. Bart. ad l. hostes. D. de capt. n. 9. Innoc. ad c. sicut, de jurejur. & in c. olim. de rest. spol. n. 16. Panorm. n. 18. Sylvest. in verbo bellum q. 8.*

[b] *Lib.* VI. *Cap.* 10.

[c] *L.* 22. *C. de agricolis, lib.* XI. *& L.* 4. *C. ad l. Jul. de adult. Sen.* 1. *controv.* 4.

[d] *Aristot. Eth. Nicom.* L. V. c. 10.

lares, vestram ego implore fidem. Agricolæ, accolæ, propinqui, qui estis his regionibus, ferte opem. Laberius apud *Macrob.* 2. Sat. 7. *Porro Quirites, libertatem perdimus.* Priapej. 25. *Porro (nam quis erit modus) Quirites. Appul.* 8. Met. 215. *Nec diu tale facinus meis oculis tolerantibus, Porro Quirites, proclamare gestivi.*

3 *Instrumentum*] *Aristoteles* 1. polit. 3. Τῶν δ' ὀργάνων τὰ μὲν ἄψυχα, τὰ δὲ ἔμψυχα· οἷον τῷ κυβερνήτῃ ὁ μὲν οἴαξ ἄψυχον, ὁ δὲ πρωρεὺς, ἔμψυχον· ὁ γὰρ ὑπηρέτης ἐν ὀργάνου εἴδει ταῖς τέχναις ἐστίν. *Varro* lib. 1. de re rust. 17. *instrumentum rusticum* dividit in *vocale*, in quo sunt *servi*; *semivocale*, in quo sunt *boves*; *mutum*, in quo sunt *plaustra*. *In instrumento fundi ea esse, quæ fructus quærendi, cogendi, conservandi gratia parata sunt, Sabinus in libris ad Vitellium evidenter enumerat*: Quærendi veluti homines, qui agrum colunt, & qui eos exercent, præpositive sunt his, quorum in numero sunt villici, & monitores. Præterea boves domiti, & pecora stercorandi gratia &c. l. 8. D. de instr. vel instr. leg. *Plutarch.* præcept. gerend. reip. p. 807. Ὄργανα γὰρ οἱ φίλοι ζῶντα καὶ φρονοῦντα τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν εἰσι. *Cicero* lib. II. fam. 14. *Plane jam, Brute, frigeo:* ὄργανον *enim erat meum senatus: id jam est dissolutum.*

(aa) Est etiam hoc apud STOBÆUM, *Serm.* XLVI. *J. B.*

(bb) Ratio illa è veteris Philosophiæ placitis popularibus petita, & subtili præterea argumentatione fulta, parum hodie satisfaciet. Dicendum simpliciter, Filium, aut Servum haberi pro Instrumentis, quum ita agunt, aut agere creduntur, jussu Parentis, aut Domini, ut absque eo non acturi fuissent ipsi sponte suâ. Videri possunt, quæ de triplici genere Caussarum ad actum alienum concurrentium scripsimus in Notis ad ultimas Editiones Versionis nostræ Gallicæ libelli Pufendorfiani *De Officio Hom. & Civis*, Lib. I. Cap. 1. §. 27. seu ultimo. *J. B.*

\+ nam [4] ſicut pars non tantum pars eſt totius eadem relatione, qua totum eſt totum partis, ſed hoc ipſum quod eſt, totius eſt: ita poſſeſſio eſt aliquid ipſius poſſidentis. Democritus: (cc) οἰκέτῃσιν ὡς μέρεσι τοῦ σκήνεος χρῶ ἄλλῳ πρὸς ἄλλο· *Famulis tanquam partibus corporis aliis ad aliud utere.* Quale autem in familia eſt ſervus, + tale in republica eſt ſubditus, ac proinde inſtrumentum imperantis.

[a] *Thom.* 2, 2. 40. *art.* 2. *Sylveſt. de Bell.* p. 3.

IV. Nec dubium + quin naturaliter omnes ſubditi bello adhiberi poſſint, [a] + ſed quoſdam ſpecialis lex arcet, ut olim [b] Romæ [5] ſervos, nunc paſſim [c] + clericos: quæ tamen lex, ut omnes ejus generis, + cum ſummæ neceſſitatis exceptione intelligenda eſt. Et hæc quidem generaliter de adjutoribus, & ſubditis dicta ſunto: + nam quæ ſpecialia ſunt, ſuis locis tractabuntur.

GROTII.

b *Romæ ſervos*] *Servius* ad IX. Æneidos. (*Verſ.* 547.)

c *Clericos*] Ac Levitæ olim extra belli munia, ut notatum *Joſepho*: (*Ant. Jud.* Lib. III. Cap. 12. §. 4. *Edit. Hudſon.*) De clericis vide *Nicetam Choniaten* libro VI. *Caroli Calvi* Capitulum in Sparnaeo XXXVII. in Gratiano c. clericum diſt. L. & cauſa XXIII. quæſtione VIII. Et canones quidem ſic habent: ſed quanto illi ſervati a Græcis, quam a Latinis diligentius, vide *Annam Comnenam.* (Lib. X. Cap. 8. §. 7.)

GRONOVII.

4 *Sicut pars non tantum*] Senſus, Totum dici Dialecticis non modo Totum per ſe, cum aut ipſum eſſentiale eſt partibus, aut cum partes Toti, in quo apparet relatio Totius ad partem, & nullius alius argumenti vel loci topici: ſed etiam Totum per accidens, ubi contra nec totum eſt de eſſentia partium, nec partes de eſſentia totius; in quo non apparet illa relatio: ſed vel cauſæ reſpectu diverſorum effectuum, vel ſubjecti reſpectu diverſorum adjunctorum, & viciſſim: ſic rem poſſeſſam eſſe partem poſſidentis. Vide *Jul. Scaligerum* de cauſ. Lat. ling. lib. 6. cap. 130. p. 350.

5 *Servos*] Et capite cenſos. De ſervis *l.* 11. *D. de re milit. Ab omni militia ſervi prohibentur: alioquin capite puniuntur. Plin.* 10. ep. 38. *Sempronius Cælianus repertos inter tirones duos ſervos miſit ad me, quorum ſupplicium diſtuli, ut te conſulerem de modo pœnæ.* De capite cenſis *Gell.* 16, 10.

(cc) Apud STOBÆUM, *Serm.* LXII. *J. B.*

HENRICI DE COCCEII

COMMENTARIUS

IN

HUGONIS GROTII

Lib. I. Cap. V.

Recte Auctor ait, licitè bellum geri poſſe 1. ab ipſa parte læſa pro defenſione juris ſui neceſſaria. 2. Adjutorium quoque bellum non tantum licitum, ſed & laudabile eſſe poſſe: imo opem ferre alii, qui injuriam patitur, maximæ perfectionis eſſe. 3. In bello etiam aliquem intervenire poſſe tanquam inſtrumentum alterius: quo refert milites; hos enim ſuo jure nihil facere poſſe, ait, ſed tanquam inſtrumentum alterius agentis poſſe.

Al-

Additio.

„ Contenta hujus tituli exposuit B. Parens „ in Prodr. jur. gent. *Exerc.* 2. §. 1-6. *sq.* „ his verbis.

Alii sunt qui bellum gerunt, ille scil. cujus causa est, ac bello agitur: qui & dicitur Herr des Krieges (Conf. Rec. Imp. 1541. §. 54.) *Alii, qui gerentibus assistunt. Alii, per quos gerunt bellum.*

Alteri assistere adversus injurias, bonum opus est: perinde ut alteri benefacere; idque adeo & licitum est natura, & laudabile, ac virtutis. Verum cum in bellis utraque pars jus sibi asserat, & uterque injuriam ab altero sibi fieri contendat; is, qui alterius parti assistit, eandem cum ipso belli fortunam suscipit, & fit hostis alterius; quia eorum, qui hostes ipsi sunt, judicium, & partes sequitur. Igitur adjutor asserit quidem, se jus sua partis adversus injurias alterius tueri; at hic, e contrario, sibi ab utroque injuriam fieri, ac jus denegari. Et hac ergo quæstio quoque cum judicem non habeat, ab exitu armorum pendet.

Itaque potest hostis in adjutorem perinde, ut in hostem ipsum, & sive copias saltem miserit, in has perinde, ut in exercitum hostilem, cujus pars sunt, non modo sine ullo novo facto hostium more agere: sed & ex hac opis hosti præstita causa novum bellum ei denunciare; si autem ipse adjutor militet, etiam sine denunciatione jus belli in ipsum exercere, de quo agemus Lib. 3. c. 3.

Caterum non potest adjutor bellum gerere si principalis nolit, vel suo juri renunciet; quia is injuriam remittere, vel saltem suspendere adhuc, & deliberare potest: atque ita adjutor neque suo jure vim facere potest, quod nullum habet; neque nomine principalis, qui suo jure non utitur.

Omnia bello capta cedunt ei soli, qui bellum gerit, seu cujus est causa; cujus & onera sunt, quia ejus est negotium, res, actio, & ejus nomine universum bellum geritur, per pos. 5. n. 1. 2: *de quo alibi.*

Bellum Princeps gerit per cives, i. e. subditos suos, qui ad patriam suam, & rempublicam, ejusque jura defendenda, natura adstricti sunt, & ideo in civitatem coiverunt. Illi igitur vel ipsi militare, vel conducto milite stipendia solvere tenentur, prout principi visum fuerit. Quæ ipsa huc non pertinent.

AD §. I.

UT *in aliis rebus*] „ Corporalibus scil. „ Sic enim malleus, quo faber ferrarius utitur, non est causa actionis: sed ipse faber, „ qui malleo utitur.

Ita & in voluntatis actionibus] „ Adeoque aliæ sunt actiones intellectus, aliæ „ corporis, ut manuum.

Tria solent esse efficientium genera] „ Ita „ ut quis vel nomine proprio, vel nomine „ alieno, vel tanquam socius agere possit.

Plerumque est is, cujus res agitur] „ Adeoque cujus causa bellum geritur. *Vid.* „ *R. J.* 1541. §. 54.

In privato privatus] „ De bello privato „ vide *supra c.* 3. §. 1. & §. 4.

Maxime summa] „ Imo sola summa, „ quia quoties superior adest, jus belli cessat.

An & pro aliis nihil moventibus bellum ab alio moveri possit] „ Merito id negamus, „ quia ei injuria facta non est: adeoque „ cessante injuria, frustra ageret ad ejus reparationem. Idque adeo verum est, ut nec „ propter prætensa delicta juris gentium, „ v. g. ob Atheismi notam, ob commessationem carnis humanæ, ob usum armorum „ illicitorum &c. bella gerere liceat: de „ quibus late *L.* 2. *c.* 20. §. 40. & *seq.* agemus.

Alibi videbimus] Auctor statuit, unumquemque privatum non tantum esse suæ, „ sed etiam *alienæ* injuriæ vindicem; quod „ passim refutavimus. *Vid. Differt. proœm.* „ *I.* §. 80. *Differt. VIII.* §. 17. & *Diss.* „ *VII.* §. 85.

Naturaliter quemque sui juris esse vindicem], Quod verum tantum est, si judicis „ copia deficit; cum enim natura singulis „ jura quædam propria esse voluerit, omnia „ ea concessit, ac permisit, sine quibus jus „ illud defendere non possumus. *Vid. indicem* voce *judicia.*

Ideo manus nobis data] „ Ex hoc facto „ creationis apparet, facultatem nobis concessam esse, jura nostra manu defendendi.

AD §. II.

SED & *alteri prodesse non licitum modo*, 1 „ *sed & honestum est*] „ Imo, posita societate

„ tate humana, ejusque custodia, id necef-„ farium est, & salva justitia omitti non pot-„ est. *Vid. prol.* §. 7. *ibique not.*

Qui de officiis scripsere] „ Ut Ambrosius, „ Seneca, Cicero &c.

Nihil esse homini utilius homine altero] „ „ Vid. *Cicero L.* 1. *off. c.* 4. 7. 9. *& L.* 2. „ *c.* 3. *c.* 4. *c.* 5. *c.* 11. *L.* 3. *c.* 5. *&* 6. *Sene-* „ *ca de ira L.* 1. *c.* 5. *& de off. L.* 1. *c.* 3. „ *L.* 4. *c.* 18. Item *de Clem. L.* 1. *c.* 1. *de* „ *vit. beat. c.* 24. *de otio sap. c.* 30.

Sunt autem diversa inter se hominum vin- „ *cula, quæ ad mutuam opem invitant*] „ „ Quæ partim ex instinctu naturæ sequun-„ tur, ut assistere liberis, uxori, parenti-„ bus, cognatis; partim ex pacto, ut assi-„ stere socii, concivibus, Principi.

Porro quirites, & quiritari] „ *Vid. Grot.* „ *h.* Adde *Brisson. de form. L.* 8. *p.* 718.

Aristoteles] „ *L.* 1. *pol.* 1.

2 *Sed ut cætera desint vincula, sufficit natu-* „ *ra humana communio*] „ Si per eam com-„ munionem intelligitur motus ad societa-„ tem universalem, ejusque conservationem; „ nego talem communionem existere. *Si* „ vero intelligitur communio rationis, quæ „ nos docet, jura quædam cuique hominum „ a Deo concessa esse: & virtuosum, ac „ perfectioni conveniens esse jura illa de-„ fendere, ac opem ferre indigenti, qui „ auxilium nostrum implorat; verum est, „ omni cessante vinculo satis ex ipsa ratio-„ ne constare, pietati convenire ut homo „ hominem tueatur.

Ab homine enim nihil humani alienum est] „ Cras enim id nobis accidere potest, „ quod hodie fit alteri: adeoque in nostri „ quoque securitatem Menander monet, ut „ conjunctis viribus injuriam aliis illatam re-„ pellamus.

Lactantius] „ *Instit. L.* 6. *c.* 10. Add. *id.* „ *de vero cultu c.* 10.

Ad §. III.

Non *arma hic intelligimus*] „ Nam Au-„ ctor supra §. 1. *pr.* dixit, alias esse actio-„ nes corporis, alias voluntatis: & in utris-„ que aliud esse causam agentem, aliud in-„ strumentum, per quod agitur. Hic de a-„ ctionibus voluntatis quæstio est.

Et si quæ his sunt similia] „ Quæ scilicet „ ad usum armorum, & belli pertinent.

Sed eos, qui ita agunt sua voluntate, ut ea voluntas ab altera pendeat] „ De quo „ plenissime agetur infra *L.* 2. *c.* 11. §. 12.

Tale instrumentum est patri filius] Auctor id hausit ex Jure Romano, ubi filius est instrumentum patris. At id ex fictione juris civilis oritur, ubi pater, & filius pro una habentur persona. Jure naturæ igitur filius, & pater pro una persona non habentur: idque ipse fatetor Auctor *L.* 2. *c.* 5. §. 2, 3. *&* 4, & inprimis §. 7.

Additio.

„ Quod filius sit instrumentum patris, id „ a natura esse videtur, cujus rei rationem „ explicavimus in *dissert. proœm.* XII. §. 149. „ Add. *infr. l.* 2. *c.* 5. §. 2. *seq.*

Pars quippe ejus naturaliter] „ Vera ratio „ est, quia pars est familiæ, cui filius na-„ turaliter omnia acquirit, *d. c.* 5.

Tale & servus] „ Cum enim jure belli jus „ perpetuum in ejus res, & operas acqui-„ ratur; verum omnino est, servum natu-„ rali jure esse instrumentum domini, quia „ quicquid acquirit, non sibi acquirit, sed „ domino: adeoque causa actionis est domi-„ nus, ille nudum est instrumentum. *Vid.* „ *Dissert. proœm. XII.* §. 133.

Quasi pars ex lege] „ Imo servus non est „ pars domini, neque id ulla lege statutum „ est. Adeoque hæc non est ratio cur domi-„ nus per servum acquirat; sed quod do-„ minus jure belli jus perpetuum in res, & „ operas servi acquisiverit. *dict. diss. XII.* „ §. 130.

Nam sic ut pars non tantum pars est &c.] „ Rationem hanc, obscuram admodum, ita „ explicat *Grot. h.* Totum dici dialecticis, „ non tantum totum per se, cum aut ipsum „ essentiale est partibus, aut cum partes to-„ ti, in quo apparet relatio totius ad par-„ tem, & nullius alius argumenti, vel lo-„ ci topici; sed etiam totum per accidens, „ ubi contra nec totum est de essentia par-„ tium, nec partes de essentia totius. In „ quo non apparet illa relatio, sed vel cau-„ sæ respectu, diversorum effectuum, vel „ subjecti diversorum adjunctorum, & vi-„ cissim; sic rem possessam esse partem pos-„ sidentis. *Scalig. de caus. lat. ling. L.* 6. „ *c.* 130.

„ Obscurum per æque obscurum. Vera „ ratio naturæ est, quod *filius* sit vera por-„ tio corporis paterni, & in domo patris „ natus, adeoque imperio ejus subditus: „ cujus proinde actiones a patris voluntate „ dependent, *Servus*, qui hostis, eoque cri-minis

„ minis reus, atque ideo in dominio victo-„ ris constitutus est, naturali quoque ratio-„ ne nihil suo, sed omnia nutu domini agit. „ His igitur casibus utilitas actionis non per-„ tinet ad agentem, sed ad eum, cujus no-„ mine agit. Hic causa est actionis, agens „ instrumentum; ita enim voluit, ita dis-„ posuit. Non magis ergo actio hic instru-„ mento tribui potest, quam actio fabri po-„ test tribui malleo; quod uberius explicat „ *B. Parens, in disp. de jure tert.* §. 4. & „ 5. ibi.

Aliquando tamen totus homo, adeoque & voluntas ipsius, instrumentum alterius est, scil. ejus in cujus potestate est, uti magistratus, patrisfamilias, ac domini: qui proinde ipsius ministerio omnia agere possunt. Magistratus vero insuper, seu lex constituere quoque potest, ut alter alterius instrumentum esse queat, cum omnes in ejus potestate sint; adeoque tertio actio dabitur, quoties jure id statutum est, cujus repræsentatione hæres quoque eadem persona cum defuncto habetur. Notum porro est, quod sublato toto aliquo jure, tollantur 1. *omnes ejus partes,* 2. *actiones,* & 3. *quicquid ex jure illo fluit. itaque derivatur, ut ab eo penitus dependeat: cum toto principali, seu fundamento sublato, reliqua quoque omnia tollantur.*

Tale in republica est subditus] „ Scilicet, „ pars ex lege. At vidimus, nec servum, „ nec subditum esse partem sive domini, si-„ ve magistratus; uterque tamen est instru-„ mentum, sed ex diversa ratione. *Servus* „ instrumentum familiæ est invitus, jure „ belli in eum statum redactus, ex quo jus „ plenum, & perpetuum in res servi domi-„ no acquiritur: *subditus* vero instrumen-„ tum reipublicæ est ex sua voluntate; cum „ enim se legibus reipublicæ, ejusque arbi-„ trio submittit, disponit simul, quod eam „ operis, & bonis suis defendere velit: „ quoties igitur tale aliquid agit, non in „ suam utilitatem, nec suo nomine id agit, „ sed nomine civitatis, cujus instrumen-„ tum est.

Ad §. IV.

Quin *naturaliter omnes subditi bello adhiberi possint*] „ Atque hoc est ipsum jus „ sequelæ, de quo integra B. Parentis exstat „ disputatio, ubi §. 7., & 8, ex juris na-„ turæ rationibus illud deducit; verba hæc „ sunt.

Posita itaque, & concessa, qua omnino concedi debet, hac principis potestate, qua velut cælum suis fulminibus, armatus princeps obsequium suis imperat: & necessitate ita flagitante, atque expostulante reverentiam extorquet populorum; inde tanquam fonte, & origine, alii rivuli, alia venæ scaturiunt, & derivantur: scil. frustra arma jactare regem sine armatis: frustra suorum injuriam sine suorum auxilio persequi Principem, nisi cives, nisi subditi ad hoc obstricti, & commune periculum communibus viribus avertere tenerentur. Hinc civem quemque non tam suum, quam civitatis, quam reipublicæ esse debere, præsertim difficili tempore, censet Arist. 5. pol. 8. referente Knipsch. c. 2. L. 6. n. 11. de jure & privil. civ. *Ad utramque ergo potestatem defendendam, tum ad omnem vim externam propulsandam, & debellandam, tum ad civium refractariorum contumaciam coercendam (quam vim coactivam quoque in civitate necessariam esse,* docet Hobbes. cap. 6. §. 4.) *subditos teneri principis sui arbitrio coire, cum omnibus mandatis superiorum parere, & coram iis omnino comparere debeant, teste Innocentio in* cap. olim de rest. spoliat. *nec decreta eorum, nisi palam sint improba, improbanda, firmiter statuimus. Atque inde duplex jus sequelæ, a sequendo ita dictæ, in universum nascitur: alterum, quod ad legum, judiciorumque executionem* die Zent oder Gerichts-Folge: *alterum, quod ad bellum (quam sequelam superiorem, uti ante dictam inferiorem Dd. vocitant) pertinet,* die Heers-Folge, hohe und Landes-Folge, *quod Angli vocabulo* presse *efferre solent. Scimus equidem, principi adhuc alia diversa jura vigore regalium competere.* Baurmeist. Knipsch. &c. d. tr. & l. *ac plerosque eorum exercere sequelam subditorum, indeque plures sequelæ species formari posse: uti inprimis species est, qua ad venationem rustici, & subditi citantur,* zu der Jagd-Folge. *Sic præsentem Turcarum Imperatorem innumerabili hominum multitudine stipatum, venatum procedere, Regis Galliæ Legatum literis inde datis scripsisse, accepi: ut vix asserere ausim, quot hominum millia quotannis circiter in venationibus istis perire soleant, adeo id fidem superat. Item* zur Amts-Folge, Geleits-Folge, *ad exigenda tributa, collectas, (de quibus vide* Wehn. observ. pract. verbo Folge,) *sequela, & opera civium opus esse; unde* &

& passim in Constit. Imp. executio ordinatur contra morosos in contribuendo status: uti in Rec. Imp. d. A. 1564. §. 48. Rec. Imp. 1566. §. 15. item R. Imp. 1576. §. 16. &c. *Verum hæc, & similia jura continentur sub imperio, quo Principes jura non tantum communia, sed & sua exequuntur in subditos; quod cum ad executionem judicialem pertineat, & judiciosam formam, & constitutionem sequatur, quorum tractatus diffusior, nec pagina nostræ angustia capi, nec instituto convenire videatur: ideo eo relicto ad speciem nostram,* SEQUELAM *sc.* BELLICAM, *statim progredimur, quam proinde quoque ita describimus:* Quod sit jus regale, quo Princeps talem in subditos suos habet potestatem, ut ad arma induenda vocati comparere, eumque cum iisdem sequi teneantur. *Cum quibus consentit, nostroque suum calculum addit Generosus Dominus a* Seckendorff, im teutschen Fürsten-Staat part. 2. c. 10. n. 8. dasz die Heers-Folge oder Reise, ein solches fürstliches, oder obrigkeitliches Recht sey, dasz auf dero Erfordern, die Unterthanen schuldig seyn mit ihrem Leib und Persohn in der Rüstung, wie es bräuchlich und die Nothdurfft erfordert, zu erscheinen, und Gegenwehr, oder Angriff zu thun. *Dispescunt eam Dd.* (Vid. Wehn. d. l.) *in universalem, qua subditi universaliter dominum sequuntur: & particularem, seu pactitiam, qua sub certis pactis, vel usu, vel præscriptione immemoriali innixi subditi, ad certum tantum locum, & tempus sequelam præstare obligantur,* dasz sie des Nachts wieder daheim seyn mœgen. *De qua, utpote irregulari, nec nobis hic erit tractandi locus; sed universalem, & illimitatam illam, quæ regulariter dominis vi superioritatis, & suprema præeminentia competit, legentes legumlatorum nostrorum vestigia, qui jura sua constituunt, & aptant ad ea, quæ frequenter, & ut plurimum accidere solent, non quæ perraro* l. 3. 4. 5. & 6. ff. de LL. *investigabimus: paucisque illius juris jura considerabimus, omnem, quoad fieri licet, prolixitatem studiose declinantes.*

Hoc ergo præcipuum Jus Regale, cui omnis Principum majestas, omnisque sceptrorum magnitudo innititur, & statuminatur, ut ulterius ordine suo persequamur; perspicuum jam satis, ut credo, erit, hoc jus sequelæ non minus esse ex jure naturali, ac est ipsa Principis potestas. Huic enim necessario jus illud cohæret, & tanquam pedissequa eam sequitur; quippe sine quo potestas illa nullatenus subsistere, aut exerceri, nedum defendi potest: quemadmodum ex supra dictis manifestissimum videtur. Sequendos itaque minime eos censeo, qui hujus sequelæ nostræ natales ad Græcos vel Romanos referunt: & belli ducem quærunt, qui hoc introduxit; cum eandem cum ipsis regnis originem trahere, persuasi simus. Et ut altius ejus infantiam ab ipsis imperiorum, & rerumpublicarum crepundiis repetamus, postquam regna cœpere, & pervenere dominationes, hisce suorum auxiliis statim usos, immixos, invictosque stetisse Principes, legimus; & ex vetustissima, verissimaque patet Mosis historia primum eorum, qui principatus imperium humanis cervicibus imposuit, Nimrodum, a quo originem suam omnes reges repetunt, teste Scriptura Gen. X. v. 9, *fuisse: quod quoque gentibus incognitum non mansit. Ab ipsis enim Saturnus dictus est, utpote qua Saturni appellatione apud eas venire solent primi regnorum parentes, & fundatores: uti eorum primogeniti Joves vocantur, teste Xenophonte* lib. X. de Æquiv. *Dixere eum quoque Babylonium; nam & Nimrodo a Babylone initium regni extitisse, ipsa sacra refert pagina* Gen. X. v. 10. *Saturnum suum hunc Hesiodus* ὁπλότατον, *id est natu minimum inter fratres fuisse, in* Theogonia *canit; quod idem de Nimrode narrat antiquitatum Judaicarum Scriptor Josephus* dict. lib. 1. c. 7. *Denique etiam si plures extiterint Saturni, antiquiores quoque; hic tamen Deorum, qui regnum aliquod gessisse finguntur, antiquissimus fuit, uti canit Princeps Poetarum* Virgil. Æneid. 8. v. 319.

> Primus ab ætherio venit Saturnus Olympo
> Arma Jovis fugiens &c.

Id quod sæpius fit, uti idem Poeta de Ænea Lib. 1. Æneid.

> - - - Trojæ qui primus ab oris
> Italiam, fato profugus, Lavinaque venit
> Littora.

Etsi Antenor ante eum, & prior venerat; sed non prior Princeps, ac fundator regni, ut hoc optime observat, & Poetam more suo, primum eum, non ante quem nemo, sed primum Principem vocantem, defendit Aurel Victor. de orig gent. Rom in Princ. *Hoc ipsum autem, quod primus regum fuerit Nimrodus Babylonius, ex sacris, & Josepho constat. Atque hunc statim usum fuisse jure quodam sequelæ, certum est; quid enim est potens illa coram Deo venatio, nisi qua homi-*

nes

nes in libertate sua, quasi natura sine legibus, & sedibus certis, vagantes, in cœtus justos collegerit, legibusque circumscripserit: ut venator feras palantes persequitur, ne pergant vagari, & sive hominibus, sive animalibus cicuribus damna inferre? Hac venatione hominum, quos in recens conditas urbes, quasi in custodiam suam compulit, adeo oppletæ fuere civitates illæ, ut Ninus, filius Beli, seu Assuris Ninives conditoris, vers. 11, *ex Semi posteris genitus*, eod. cap. 10. v. 22, *uti Nimrod ex Semi filiis editus*, vers. 8. vid. Joseph. antiquit. Judaic. cap. 5. & Joh. Cluv. hist. univers. lib. 2, *extenderit hos fines: & non venando tantum homines intra fines, sed & finitimis bella inferendo, rudes adhuc ad resistendum populos perdomuerit, pomœriaque imperii ad terminos usque Lybiæ protulerit*; *annotante* Just. Lib. 1. c. 1; *tanto jam subjectorum numero ipsum sequente, ut si fides Diodoro Siculo*, 1700 *millia peditum*, & 200 *millia equitum exercitum secum duxerit. Cujus uxor Semiramis quantis copiis, exercitibusque instructa res ingentes gesserit, passim in historiis obvium est: & nemo ignorare potest, nisi in eis penitus existat hospes. Hinc jam & post Nimrodi fere tempora, & ante Ninum quoque, per universum orbem, apud alios reges idem juris sequelæ usus invaluit: & Vexorem Ægypti, & Tanaum Scythiæ Reges*, (*quos vetustiores & antiquiores paulo Nino faciunt quidam; quamvis & antiquis parum de antiquissimis illius temporis regnis constet, monente hoc eodem* Joan. Cluv. lib. de hist. univers. in primord. Reg. Assyr.) *alterum in Pontum, alterum in Ægyptum subditos secutos*, *refert* Just. lib. 1. cap. 1; & *in continua quasi serie, per omnia annalium monumenta, tot hujus sequelæ, quot bellorum invenimus vestigia.*

Sed quosdam specialis lex arcet] „Quos „ recenset B. Parens *in d. disp.* 79. Verba hæc „ sunt.

Cessat hoc jus in quibusdam personis, quæ vel publica lege, aut moribus, ab hoc sequelæ jure sunt immunes. Sic I. immunitatem habent Clerici, & Personæ Ecclesiasticæ, quia nihil ipsis commune est cum secularibus actionibus, & tantum cœli signa sequi, sollicitis precibus, ac piis meditationibus vacare debent. Vidimus tamen superiori Germaniæ bello intestino, multos clericalis, & monastici ordinis viros in acie stetisse, ac pro religione pontificia contra hostes pugnasse; sed hos non jurisdictio Magistratus, sed Religionis zelus armaverat. II. *Exemti etiam censentur ab hoc onere Professores omnes, legum, & medicinæ Doctores, Magistri; Ecclesia enim, & Scholæ individuo nexu invicem conjunguntur: & hoc est propter favorem liberalium artium, & curam juventutis.* add. l. medicos 6. Cod. de prof. & med. *Idem de Consiliariis Principis, aulæque Ministris, qui pro salute Principis vigilant, constitutum*, l. non minus 11. Cod. de Adsess. III. *Excluduntur regulariter a sequela minores* 17, & *majores* 70. *annis*. l. 2. §. 1. de vacat. & excus. *ob imbecillitatem utriusque ætatis, quæ ferociam laborum militarium perferre, & sustinere nequit*. IV. *Fœminæ, idque propter sexus verecundiam*, l. 2. de R. J. *Ubi Ulpianus eas ab omnibus officiis civilibus, & publicis removet; quanquam reperiamus*, (*uti de Persis, & Hungaris* thes. 29. *monuimus*,) *fœminas nonnunquam ipsis viris succenturiatas. Taceo virtutem bellicam Semiramidis, Tamyris, Johannæ puellæ Lotharingicæ, per quam Gallia ab Anglis recepta: Amazonum, quas mulieres fuisse, tot Auctorum unanimis nos docet consensus. Licet Palæphatus* de incredibilibus, *relatus ab* Ursin. in Acerra Philolog. lib. 3. quæst. 138, *contra omnem historiæ fidem, viros fuisse contendat, qui tunicas talares ad morem Thressarum gestare, comam mitris redimere barbasque radere solebant: hinc hostium ludibrio mulieres hi viri appellati.* V. *Muti, & surdi, qui natura etiam militiæ sunt incapaces, adeo ut etiam mitti soleant, si tale vitium cœpta militia obtigerit*, l. 4. ff. de test. mil. *Nam nec imperium, aut signum datum audire, nec sacramentum præstare possunt. Denique, qui & alio corporis vitio ad militiam inhabiles sunt*. l. 4. §. 12, ff. de re milit. l. 6. Cod. eod. *Vasalli tamen si tali laborent vitio, per alium militare, vel adhobam præstare obligantur, cum his eorum vitiis domino jus suum interverti nequeat, per ea, quæ sæpius jam sunt tractata.* VI. *De Spadonibus autem quæritur, an habiles sint militiæ? Quod affirmandum videtur, quia nullibi ab ea prohibentur, licet aliquando pro morbosis habeantur*, l. 7. ff. ædil. edict. *Non enim quivis morbus a militia prohibet: sed is qui impedit facultatem obeundi munia militaria* arg. l. 4. §. 12. verb. ut inhabilis fit militiæ ff. de Re mil. *Inter Spadones autem strenuos sæpius viros, ac milites esse posse, vel exemplo Narsetis,*

 insignis

insignis Imperatoris Justiniani belli Ducis, Gothos tota Italia expellentis vid. Procop. l. 3. de bello Goth. Paul. Diac. lib. 18, *obvium est. Nec movet, quod illi tantum admittantur, qui cum uno saltem testiculo nati sunt, exemplo Cottæ, & Syllæ* Leg. 4. ff. princ. de Re mil. *nam non ideo excluduntur spadones, exemplo non multum absimili dicti Narsetis; quinimmo illi, qui cum uno testiculo nascuntur, spadonibus aliquando comparari solent, uti in* l. 6. §. ult. ff. Ædil. edict. *Porro in servis* VII. *cessat quoque jus sequelæ, utpote in quos, cum cives non sint, jus territorii, quo continetur sequela, immediate, & directe non competit; sed tantum quatenus sunt in potestate domini, & qui nullius juris capaces sunt, militari jure comprehendi nequeunt,* l. 6. l. 7. Cod. qui milit. poss. lib. 12: *adeo ut capitis pœnam subeant si militiam sectentur,* l. 11. ff. Re mil. *indeque factum, ut Lacedæmonii, cum supplendus esset servis exercitus, eos manumittendos esse statuerint.* Just. l. 3. c. 5. *Sic post casum Romæ exercitum apud Cannas cum deesset juventus, in sacramentum militiæ liberata sunt servitia. Hucusque tot mala compulerunt. Sed libertate donatos fecerant de servitute Romanos.* Flor. lib. 1. de bell. Pun. 2. *Parthorum tamen mos specialis fuit, ut servi quoque militiæ adscriberentur,* Just. lib. 41. c. 2; *ubi id contra morem aliarum gentium dicitur. Verum cum hodie apud nos talium servorum usus nullus sit, plenius hoc jus non exequimur.* VIII. *Sed & in rusticis Saltuensibus, & agricolis, non exercebatur jure Romano jus sequelæ,* l. 3. C. qui milit. poss. lib. 12. l. ult. C. de municip. & col. lib. 11. l. 1. C. fugit. lib. 11, *ne agrorum cultura tempore belli deseratur.* arg. l. 13. princ. ff. de re milit. *Sed & hodie parcius rustici ad bellum vocari solent, & delectus saltem instituitur,* der Aufſchusz, *de quo mentionem fecimus* thes. 39; *nisi talis sit necessitas, ut singulatim omnes,* Mann vor Mann, *cum armis convocentur. Eandem ob causam etiam negotiatores a jure sequelæ immunes erant, ne commercia, & negotiationes interim intermitterentur.* tot. tit. Cod. Neg. ne milit. Lib. 12. *Accedit & alia causa, quod apud Romanos tanta dignitatis habita fuerit armata militia, ut rusticos, & negotiatores, qui soli quæstui intenti sunt, indignos ea æstimaverint. Unde ex eadem ratione ad militiam non vocatæ fuere viles, & infames personæ.* l. 8. l. 3. ff. his qui not. l. 4. §. 1. & seq. pass. de re mil. *quod, quantum ad personas notorie infames, hodieque obtinere putamus. Cæterum vilitatem non obstare, sed vilissimos quoque hodiernis moribus in militiam recipi, experientia sat notoria docet, & testatur post alios* Perez. ad tit. C. negot. ne milit. n. 10. IX. *Prohibitum quoque invenitur, ne quis in fraudem civilium munerum, aut privati creditoris, cui ea ratione durior adversarius objicitur, militiam expetat.* l. 1. §. 1. l. 2. Cod. qui milit. poss. lib. 12 *uti & criminis postulati, nomen militiæ dare prohibentur.* l. ult. Cod. Eod. *Verum non ideo jus sequelæ in iis cessat; nam ultro saltem in fraudem alterius militiam affectare iis non licet: vocati autem detractare munia militaria nequeunt. Princeps enim suo jure, scil. jure sequelæ utitur: nec ideo in eo impediri potest quod alteri forte incommodum inde navatur.* arg. l. 53. l. 155. §. 1. R. J. *Ipse vero debitor non potest facto suo, & ultro in militiam abeundo id, quod ipse alteri debet, ei intervertere, & conditionem ejus deteriorem facere.* l. 40. ff. adm. tut. arg. rubr. ff. de alien. jud. mut. *Unde & tunc demum a militia prohibetur, si eo animo illam petierit, ut duriorem adversarii conditionem faceret,* l. 4. §. 8. ff. de Re mil. *quæ causa in Principe plane cessat.*

Clericos] „ Clerici arcentur ideo a militia, „ ne avocentur a sacris, negligantque commissam sibi curam animarum. *Vid. Grot. l.* „ *1. c. 2. §. 10. n. 9. & 10. L. 2. c. 1 §. 14. n. 2.*

Cum summa necessitatis exceptione] „ Si „ aliter defendi respublica non potest, hinc „ ordines armati sacri originem traxerunt.

Nam quæ specialia sunt, suis locis tractabuntur] „ Ita enim infra de SUBDITIS „ quæstio occurret, an sequi teneantur si „ bellum sit injustum, *l. 2. c. 26. §. 5;* an „ præda eorum sit, *l. 3. c. 6. §. 14. seq. &* „ *§. 24;* an alii quoque militare possint &c. „ *l. 3. c. 20. §. 31.* De SOCIIS BELLI „ quoque variæ infra tractabuntur quæstio„ nes: quis sit socius, *l. 3. c. 9. §. 2. & c.* „ *6. §. 2;* an de damno bello dato teneantur, *l. 4. c. 1. §. 3;* an in partem prædæ „ admitti debeant, *l. 3. c. 6. §. 24;* an de„ fendi debeant contra alium fœderatum, „ *L. 2. c. 25. §. 4;* an jus cogendi habeant „ socium, ut stet fœderis legibus, *L. 1. c.* „ *3. §. 21. 5. &c.*

FINIS TOMI PRIMI.